

lélekismeretes lelkiismeretes; constiincios; gewissenhaft. 1810: Világosságra jöven mind a panaszlónak panaszzából mind az öregségnek lélek esmértes relatiojából az, hogy Gyögyös Kata Asztalos Ferentzhez lett férjhez menetelével . . . igen szépen vitt a' férje hazához [F. rákos U; Falujk 48 Sebe János pap-not. kezével].

lélek-kurváz a lélek és kurva szóval szitkozódik; a injura folosind cuvintele lélek și kurva; mit den Wörtern lélek u. kurva fluchen/schimpfen. 1584: Barbara Zabo Caspar Zalgaloia vallia, Hallottam Zabo Catotol hogy lelek Curwazta fazakas boldisarnet, eztis monda: Eregy the Meny az kowchokhoz hoz vas zart, had Aggyam megh Innia Az fatilla lelek kurwanak az fazakasnenak [Kv; Tjk IV/1. 217]. 1599: Erzengyartho Georgy . . . vallja ez Jakab egy Jnas alat megh fogta vala az 10 fekemleyet és mongya vala neky bizony az en nyergemet fekemet el nem vized hanem meg Adod . . . vgy erte Papp Janos az kezet az bottal megh az felett Ereossen lelek kurwaza [Kv; Tjk VI/1. 336].

lélek-kurvázás lélek és kurva szóval való szitkozódás; injuratură prin folosirea cuvintelor lélek și kurva; Schimpfen mit den Wörtern lélek u. kurva. 1599: Geobeol Martonne Ersebet azzony vallja, Balasnak izoniw Zidalmazasat lelek kurwazasat hallotta [Kv; Tjk VI/1. 367].

lélekleső ' . Szn. 1567: Borbara lelek leső istwanne [Kv; Tjk III/1. 81]. 1568: Borbara Rta Stephani lelekleső [Kv; i.h. 161]. 1621: Lelek leseő Mathenak fizette(m), hogy egy Gieörgy Neuw soldos darabontot, meliet Filek alat megh leottenek volt, annak el temetesetől, s sirt asasatol f — d 50 [Kv; Szám. 15b/XI. 300]. 1625: Lelekleső Mathe [Kv; i.h. 16/XXXIV. 244].

A címszónak eredetileg 'halottkém' v. esetleg a 'halottak eltemetésével megbízott városi alkalmazott' jel-e lehetett.

lélekmondás lélek szóval való szitkozódás; injuratură prin folosirea cuvintului lélek; Schimpfen/Fluch mit dem Wort lélek. 1665/1754: Hogy ha pedig a' B. Társaságot valamely Legény illetlen Szóval illetné, a' B. Társaság keresse azon az Legényen betsületit, vgy hogy minden legényért adjon egy egy heti bért. Az lélek mondás hasonló büntetést érdemel [Kv; ACart. 15]. 1684: Egy lélek-mondás huszanót <pénz>; esküvés hasonlóképpen [Dés; DFaz. 11]. — L. még MNy XXXIV, 121.

lélekmondó lélek szóval szitkozódó; care injură folosind cuvintul lélek; mit dem Wort lélek fluchend. 1675: Az lelek mondok megh uerettessenek toties quoties az mas közönséges szitkokkal egy mast illetők hasonló keppen, az ördög lelküel, ördögh attaua s' több efele szitkokkal elők megh köueztessenek [Fog; UF II, 677 Bornemisza Anna mpr.].

léleksérelem lelkifurdalás; muștrări de constiință; remușcări; Gewissensbisse. 1831: ha szorossan kének betsűlni tehát minden Lélek Sérelem nélkül lehetne betsűlni 30 öltre [Szentlászló TA; LLt].

lélekszidalom lélek szóval való szitkozódás; injuratură prin folosirea cuvintului lélek; Schimpfen/Fluch mit

dem Wort lélek. 1600: Nyarzay Mathiasne Anna azzony . . . vallya mikor Darabos az Kis Casparne ajtajat be ruga . . . az leany eleott vgyan megh mondotta az lelek zydalma mellet hogy az azzonnyat Imigh s amugy verry [Kv; Tjk VI/1. 479].

lélektelen I. mn kb. alávaló/gyalázatos; miserabil, infam; niederträchtig/schmachvoll. 1638: Czakine mindgiart vgi kezdé szidni az legent ugian agjarkodot az legenre aha hitetlen lelektelen kurua fia ugimond, toluai lelektelen kurua fia bizonyj megh kel hálnod vgi mond [Mv; MvLt 291. 170b].

II. hsz szívtelenül; fără inimă/temei; herzlos. 1845: béis bizonyítottam, hogy a' fenn forgo időbe nálom szolgált^a, 's hogy adosságotis engemet illetőt vett bé, honnem (!) létemben . . . és azt sem adta át soha, hitemre mondom; Bé aztis hogy az én házom rakva volt nehái feleségemről és az irt positiokat nem lélektelen keresem [Dés; DLt 591. — ^aSzékelly Anikó].

léleküdvösség lelki üdvösség; mintuirea sufletului; Seelenheil. 1710: mind a léleküdvösségre szükséges tudományt pedig, mind egyéb, politikában felette hasznos mesterségeket, mint a jurisprudentiát, medicinát, architecturát s egyebeket afféléket respuálnak, s tanítani nem akarnak^a [CsH 387. — ^aA jezsuiták].

lélekváltság donum pro salute animae; salvarea sufletului; Seelenerlösung. 1572: Jakczy vram procatora Dobai Janos ezt felele . . . az Retet penig Sak falwsi^a Ember hatta volth lelek valcziaagaert az Romlotti^b papnak, attul waltotta wolt meg Bredj Paska wajda, attul esmet ahoz valo vér waltotta meg, az vram Sakfalwj Jobagi^a, az penzis oda vagion, az Rethis [WLt. — ^aZsákfa Sz. Sz].

A NrLex. megfelelő címszáva alatt a köv. értelmezést találjuk: végrendelet útján az egyház részére hagyományozott pénz vagy jószág, amellyel a jobbakok haláluk utánra üdvözültségüket kívánták megváltani, ill. családjuk jövőbeli jó kapcsolatát biztosítani az egyházi körökkel.

lélekvesztés ' 1805: az utolsó articulus ellen tudunkra Társasagunk nem hibazott . . . de a' 7dik és 8dik Articulusokkal egybe köttemet sok bajt, és lélek vesztés Ngtokis látván azok alóll Társasagunkat még ujjiántába dispensálni méltoztattak [Torockó; TLv. 9/38].

A torockói bányászok eskü alatt kötelezték magukat az említett articulusok betartására, így a címszó valószínűleg az esküszegés vétke miatti el-kárhozás veszélyére utal.

lélekvesztő kb. kárhozatba vivő; care duce la pierzanie; in Verdammung bringend. 1710: (Sárpataki Márton) Ott^a, noha sokat reménlett, sollicitált is magának, forgolódtak is a lélekvesztő jesuiták mellette, de keveset foga nyerni [CsH 425. — ^aBécsben].

lélekkurváz lélek és kurva szóval leszid vkit; a injura pe cineva folosind cuvintele lélek și kurva; jn mit den Wörtern lélek u. kurva beschimpfen/ausschelten. 1640: Ez az Konyárdi inasának, az katonának hallottam szájából, hogy le lélekkurvázta ezt az Bíró Pálnét [Mv; MvLt 291. 233–51a átírásban!].

lelemény 1. szerzés, szerzemény; achiziție; Erwerbung, Akquisition. 1602: Im en az vram elott, mindene-kett Nektek hagiom minden Jozagonmott (!) Erokse-

gemmet az penzen veöttet minden pertinentiaiaual ... az Eöss lelemenjbol penig Jo fiaim tuis semie Nem tehetek Serinatis (!) de az kiul az magam lelemessit kit en kerestem, zerzettem, mindenekett Nettek hagio(m) ... en az magam lelemessiben Sarinanak (!) semmit Nem hagiok [Impérfa Cs; BCs]. — L. erre a *lelemes* címszó al. a jegyzetet.

2. leleményesség; inventivitate, ingeniozitate; Findigkeit. 1636: (A katolikus papok) sok költségben készült musicai eszközökre tesznek szert, nagy fizetéssel Orgonistákat . fogadnak az kiknek szű gyönyörködtető zengedezések miatt az balgatag emberek az sok hiuságos emberi leleményekkel meg trágyázott babonákra futnak [ÖGr Aj.]. 1899: Legyen olyan jóságos úr, ne sajnálja a fáradságot s leleményt érdekében [PLev. 203 Petelei István Gyalui Farkashoz].

lelemes szerzemény; keresmény; achizitie, agoniseală; Erwerbung, Akquisition. 1588: Bernald Miklos^a ... keppen az eő lelemesi akar mj newel nevezheteket eleoben hatta volt testamenthumba .. Morgondai Borbara Aszonnak, ezekbol nemelj rezzeket az lelemes kwul valokat [A.csernátón Hsz; HSzJP. — ^aEgy elmosódott szó köv.]. XVI. sz. v.–XVII. sz. eleje: mikor az fiatal el oztözek semmi az ostol maratban, bec palne kezében nem marada, hanem az lelemesuel marada [Szentsimon Cs; BLt]. 1602: az magam lelemessit kit en kerestem, zerzettem, mindenekett Nettek hagio(m) ... en az magam lelemessiben Sarinanak (!) semmit Nem hagiok [Impérfa Cs; BCs. — A teljes szöve. *lelemény* al.]. 1609: mikor Becz Palne Becz Emreuel megh oztözek akkor az lelemesben Becz emrenek es Becz Tamasnak nem ada mert Becz Pal az lelemest az feleséginek hatta uolt az eöstöl maratat, atta Becz emrenek, es Becz Tamasnak [Csz; BLt 2 Peter deak zent görgj (46) ns vall.]. 1629: Bizzak Peter neuw Jobbagi ennek előtte az en feleségem, az nehai Mikes Gabore lelemese volt [Zágon Hsz; HSzJP Thomas Basa de Zabola (32) ns vall.]. 1631: Azt nem tudom, hogi Keöles Istvantis Imeczi Istvan Vram lelemesinek felelj [Nyűjtöd Hsz; i.h. Antos Thamas (60) ns vall.]. 1665/1666: En Kezdi Szeki Polyani Nemes Udvarházamat ... ahoz tartozando pertinentiakkal, jobbagyokkal, mind ott az falubéliekkel, s-mind más helyeken valokkal az kik az Urammal együtt valo zalagosink, es Lelemesink, es egyeb minden nevel nevezendő haszon vehető helyekkel egygütt Eo kglmenek kötöm es hagyom [Polyán Hsz; BálLt 1]. 1666 k.: Tudod é ha az az Jozságh melyb(en) most udeösbik néhay Veres Péter vr(am) Eözevegye lakik ha eös Jozságh avagy lélemes .? [Csz; i.h. vk].

A végrendelkező javai kétféle eredetűek lehetnek: a családban öröklődő örökös javak és a végrendelkező által szerzett szerzeményjavak (lelemes). Az előbbiek családi tulajdonként kötelezően a családban az arra jogosultaknak juttathatók, az utóbbiakkal, a lelemes- v. szerzeményjavakkal és végrendelkező szabadon rendelkezhetik, azaz a családon kívüli személyeknek is hagyományozhatja. A családban öröklődött szerzeményjavak is a későbbiekben örökös javakként csak a családban hagyományozódnak tovább (l. erre Dósa, EJt II, 218–24).

lelenc talált gyermek; copil gását; Findling, Findelkind. 1850: Illeték mentes bizonyítványok e következők

Lelenczeket ápolásba venni szándékozo személyek erkölcsiségéről, s vagyon állapotáról ... szollók [Nagykapus K; RAK 6 esp. kl].

lelép 1. a se da jos; herunter/abtreten. 1677: à duodecima Decembris usque ad vigesimum septimum Februarii a garádicsomon sem léptem le, igen súlyos betegségben nyomorogván [TML VII, 341 Bethlen János Teleki Mihályhoz].

2. *vmiről* ~ *átv* letér vmiről; a se abate de ceva; von etw. abweichen. 1855: ha ő^a akármilyen okból dicső nyomdokaikról lelépne és nevét beszennyezné; vérezzék el kínosan mint aljas gonosztevő [ÚjFE 295 Wesselényi Miklósnak fohászkodásba szőtt átka. — ^aWesselényi Miklós fia].

le-lestüllyedezés lecsuszamlás; alunecare; Herunter/abrutschen. 1837: az a felett fekvő meredek hegyek aprondokénti le le süllyedések [Dés; DLt 631].

lelhet *átv* találhat; a putea găsi; finden können. 1827: esedezünk a Királyi Fő Kormány Széknek ... tetemes nagy kárt vallott Atyánfijaért, hogy annak kára az Istentelen fenyegetődő által a maga uttyán térítették meg; s így ez által valahára a mi életünk és vagyonunk felett való rebegezésünk lelhesen már enyhülést [Nagylak AF; DobLev. V/1125].

Szk: *szárnyára* ~. 1655/1741: El éget az falu s annak helje szenes ... Igyekezze azon hogi szárnyadra lelhes [EM XXXVI, 146 Köröspataki B. János hist.].

lellecske suflejt; Seelchen. 1661: jobb ez mostani időre nézve annak az ártatlan lellecskének is az ő Istenséghez, honnan jött volt, megtérése^a [TML II, 55 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — ^aÚjszülött gyermek halálára von.].

lelle-feje kb. vki legbizalmasabb embere; confident; js treutster/vertrautester Mann. 1619: én Mehmet pasát mint az magam lelkemet-fejemet úgy bocsátottam el az uradhoz, hogy egyetértsenek [BTN^a 347].

lellefortyanva kb. felháborodva; indignat, revoltat; empört, entrüstet. 1710 k.: Lelkelfortyanva kelle faldalmamat is titkolnom [BÖN. 926].

lelkend izgatottan liheg; a respira greu de emotie; aufgeregt keuchen/schnauben. 1638: visza tere Szócz Marton Ura(m) s monda nagy lelkendue hogi aha beste ilek (!) kurua fiaj [Mv; MvLt 291. 166b].

lelkendezik 1. izgatottan lélegzik/liheg; a respira greu de emotie; erregt atmen/schnauben. 1762: éppen a' veszekedés(ne)k idején hozzánk futa nagy lelkendezve Kotsis Tománé ... s azt felelé ... én jiedtemb(en) haladé el [Kóród KK; Ks 17. XXXI]. 1800: Varga Jánosné, nagy fáradtan, és lelkendezve hozzám bé térvén, Sirva panasolta tiz napi rabságát [Déce SzD; Ks 2 Vegyes 92]. 1801: a Második Láрма közben az Exponens Kortsmáros hajadan fővel az Udvarba nagy lelkendezve bé nyargalt, 's ott panaszkodék Aszszonyomnak^a [Kajántó K; FiscLt. — ^aKöv. a részl.]. 1802: oda futa nagy lelkendezve Forro Lajos ötsém hogy mennyek, mert a' B. Urfi eő Nga hivat [Mv; Born. XXXIX. 53 Jos. Bako de Siklod (30) táblai scribe vall.]. 1855: az említett ifju leghény ily ígéretek s csábítások között erőszakoson térhbe

ejtette a' leányt. ki lelkesedve szüntelen azt kiabálta: ereszsz el Miska! [Uzon Hsz; Kp V. 404 Ürmösi Rebeka (16) vall.].

2. ~ *vkiért/vmiért* lelkesedik *vkiért/vmiért*; a se entuziasma pentru cineva/ceva; für jn/etw. begeistert sein. 1894: Jóskát rég láttam . Kövesdről nem mozdul . . . Ha beszél valakivel, csak zápfogról, s be szép egyenes és merev legény lett. Gondoltad-e valamikor, mikor Rózát ért lelkesedett Madarason s a te poemáidért! [PLev. 168 Petelei István Jakab Ödönhöz.]

lelke-reszkette félve, rettegve; tremurind de frică; fürchtend, Angst habend. 1653: Nem mere azért sok el-menni a gyűlésbe, félvén attól, hogy ott Básta megfogja őket. Mindazonáltal lőnek olyak, kik nem elannyira tarták vétket, elmenének igen nagy lelkeresztve [ETA I, 84 NSZ].

lelkes 1. lelkesedéssel teli; plin de entuziasm; voll Begeisterung. 1887: Úgy az erkölcsi, valamint az anyagi siker a Tekintetes Szerkesztő Úr lelkes és buzgó működésének az érdeme [PLev. 134 az EMKE Petelei Istvánhoz]. 1896: Persze ha hever vagy egy lelkes székely vers s tán azt küldenéd el, jó lenne | a versed igazán szép, lelkes, magvas, egyszerű [i.h. 182 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. lelkesítő; insuflitor; begeistern. 1854: vastag hypochondriát kaptam s csakis az Eichorn lelkes felrészására lehettem képes kiucsudni [ÚjE 103].

3. "7" Szn. 1682: Lölkös Pal veres drabant felesége Molnár Borka Makfalvi^a (38) [DLev. 5. — ^aMT].

lelkesen 1. szívvel-lélekkel; cu însufletire/entuziasm; mit Herz und Hand. 1672: lelkesen írom s kérem még is az nagy Istenért, induljon hamarabb [TML VI, 263 Keczér Menyhért Teleki Mihályhoz]. 1704: Tudja kegyel-metek a Lónyai per alkalmatosságával micsoda vádakat tölt kegyelmetek én ellenem az felséges udvarban . . . Mindezek az udvarban s egész Erdélyben tudva lévén, ítélje meg kegyelmetek bölcsen és lelkesen, nem az ilyen praemissákból fog-e ítéletet tenni mind az udvar, mind az haza, mind a posteritas, ez én mostani casusomról is [WIN I, 177].

2. lelkesedéssel; cu însufletire; begeistert, mit Begeisterung. 1835: B. Veselényi Miklos . . . kezdett mély, és Fellengős beszédben lelkesen beszélni [JHb]. 1863: A' Tanító lelkesen a' tanítás után áljanak [Gyalu K; RAK 77].

lelkesít 1. lelkesedéssel tölt el; a însufletji; jn mit Begeisterung erfüllen. 1823-1830: ez a Marosi utánam való grádustra lévén, nálamnál sokkal gyengébb tanuló volt, s mégis bevették deáknak. Hiszem engemet is úgy bevesznek, s ez a gondolat lelkesített engemet, hogy a sub-scriptióra eléállani bátorkodtam [FogE 95].

2. ~ *vmire* buzdít *vmire*; a îndemna/încuraja; zu etw. anregen/ermutigen. 1837: Halgatoit a' nagy következő-sű Tárgy Új Eletbe hozására lelkesíteni kérem [Vaja MT; HbEk].

lelkesítettik fellelkesedik; a se însufletji/entuziasma; begeistert werden. 1809: a' Flgs Kir. Gubernium Atyai Kegyessegtől lelkesítettve nagy bizodalommal és a leg-

mélyebb alázatossággal esedezőnk^a [Torockó; TLev. 9/43. — ^aKöv. a részl.]. 1811: Kilentz Mu'sák! az én rekedező Mu'sámnak, azon szent Lónak^a tsergedező Forrásából, bár egy italt engedjete, Hogy lelkesítetvén együtt tü véletek, Ezen ditsőséges Tárgyról méltóképpen Énekelhessen a' szép Lovakról szépen [ArÉ 132. — ^aPégasusnak].

lelkész 1. lelkipásztor; preot; Pfarrer. 1841: Felső Es-küllői^a eggyesült Görög vallású Lelkész [Somb. — ^aK]. 1859: az unitarius lelkész . . . régebben az udvarnak régiussa, meg bizott tényezője volt [F.szovát K; SLt Vegyes perir. Finta Samu P. Horváth Gáborhoz]. 1867: a' sorozás ügyben szükségelt családi kimutatásokat az Év. Ref. lelkészek gyakran felületesen állítják ki [Gyalu K; RAK 138 esp. kl].

Szk: *tábori* ~. 1866: ha a' mi Anya-Könyveink rova-tai nem foglalják is magokban, mind azokat, melyek a' tabori lelkészek Anya Könyveik' számára előszabvák, a' katonaság körül tett lelkeszi szolgálatokat, azok szer-ént kell bétölteni [M.bikal K; RAK 113].

2 vn + kn előtt; înaintea numelor; vor Familien- und Vornamen: 'ua.; idem'. 1843: S. Szent Györgyi nem egy-sült lelkész Popovits György, 56. éves . . . így vall^a [Sszgy; HSzjP. — ^aKöv. a nyil.] | az izbitai görög nem eggyesült hitű lelkész Szuts György házánál megállapodván a biz-tosság, lelkész Szuts Györgyot, továbbá a bucsumszáti oskolamestert, Kolbási Tamást . . . kihallgatván, ezek úgy nyilatkoztak^a [VKP 68. — ^aKöv. a nyil.].

lelkészi lelkipásztori; preotesc; pastoral. 1866: ha a' mi Anya-Könyveink' rovatai nem foglalják is magok-ban, mindazokat, melyek a' tabori lelkészek Anya könyveik' számára előszabvák, a' katonaság körül tett lelkeszi szolgálatokat, azok szerént kell bétölteni [Gyalu K; RAK 113]. 1868: az anyakönyvekbe mind lelkeszi ac-tus alkalmával mindenféle név és a házszám beirassanak [M.bikal K; RAK 166].

lelke-teste trupul și sufletul său; sein/ihr Leib und Seele. 1619: az mi legkeservesb, az szörnyű és iszonyú rabság, kiben lelkét-testét veszi el, törökké teszi. Itt oz-tán lelkünket-testünket teszi övéjé, nemcsak morhánkot [BTN² 215].

lelketlen 1. szívtelen; fără inimă/suflet; herzlos. 1633: Pall Deak Vram az mostany Czirkalaskor aszt monta hogy mindent mondgiunk Nagy Thamas Vramra de mi nekunk az mit nem tudtunk nem volt mit mondanunk, Melire Pall Deak Vram azt monta hogy lelketlen embe-rek vagiunk es úgy szidott bennunket [A.venice F; Szád. Radul Juonie (70) vall.]. — L. még UF I, 325.

Szk: ~ *kurva(fia)*. 1639: mondom Ismet hat lelketlen kurua latade hagi felfogta az inghalliat . . . hat lattade az mezitelen testet az aszonnak [Mv; MvLt 291. 177a]. 1644: Hallottam enis ezt Veres Janosnetol hagi mondta, hagi az lelketlen kuruak fel törték az ladajat [Mv; i.h. 406b]. 1736: Minden szitkozódások az férfiaknak, urak-nak, nemeseknek, alábbvaló rendnek ez volt: Aha bus-tya vére, lelketlen kurva fia, pogány kurva fia, számar kurva fia [MetTr 415].

2. ~ *állat* állatábrázolás; pictură care reprezintă ani-male; Tierdarstellung. 1679: Deszkas Erkely ezen Ház

végében Vagyo(n) azon Erkélyb(en) Alaknak való, czipran czínlalt s festet, superlatos nyoszolya nro 1. (ebben Lelketlen állat egy nyihány:) [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 25].

lelkevesztett elvetemedett; blestemat, ticálos; verucht/worfen. 1848: nincs e helyekkel ismeretes olly lelke vesztett ember a világon, ki erősítőleg felelt volna a' Felperesi kérdésre [Km; KmUlev. 3].

lelkez lélek szóval szitkozódik; a injura folosind cuvintul lélek; mit dem Wort lélek fluchen/schimpfen. 1573: Zeles gergel azt vallia hogi ... Ez peter Eleosser egy Meretek Bort Mind Zelel hinte ely az hazba, kyert meg zolitiak az Bor lwok, Azonba megis zitta kurwazta lelkeste eeket [Kv; TJK III/3. 202]. 1610: lelkeznj kezdte Balas, azon megh fogak be viúek [Derzs U; UszT 49a]. 1740: Az Actor ő kglme satis superq(ue) doceálván ..., hogj az I. rútúl becstelenitette, Vargázta, Lelkezte, attázta az A. ő kglmét [Dés; Jk 328b–9a].

lelkeződés lélek szóval való szitkozódás; injuraturá prin folosirea cuvintului lélek; Fluch/Schimpferi mit dem Wort lélek. 1662: (Bűnök) mellyeket ... eleink alkalmasszerént irtogattak és fogyatgattak volt a nép közül, minéműek a sok dorbézolások sok Isten-ügysejle, szitok, átok, lelkeződések Isten nevének rettenetes szabadjában való káromlása [SKR 713. — "Folyt. a fels.]. 1677: A' Lelkeződéssel való szitkozódások ellen observaltassék az 1619. Esztendőbeli Articulus, mely szórul szóra így következik: A' léleccel való éktelen szitkozódás-is ... szörnyen el-áradot, noha elég Constitutio vagyon eddig-is felőle [AC 228–9]. 1703: Az eő Felsége szeki előtt nyilva(n) lévén az I. Perecseni István bestelenül való Lelkeződése; tettetz az eő Felsége szekinek hogj in f: 3 // Convincaltassék [Dés; Jk 342b]. 1797: Szilágyi Mihályt égre kiálto, Isten ellen való tetemes káromlásokkal adtával, teremtetével lelkeződéssel szidta káromolta volna [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21].

lelkeződik lélek szóval szitkozódik; a injura folosind cuvintul lélek; mit dem Wort lélek fluchen/schimpfen. 1663/1728: Ha valaki lelekeződik toties quoties Eőt penzen maradgjon ha pedig ördög lelküvel, attával és egjeb affele Isten ellen való szitkokkal szitkozodnek toties quoties egy forint az birsaga [Szentmihály U; Törzs]. 1699: Az kik pengig lelkeződnék, az ollyanok toties <quo>ties den 25 ~ huszon eőtt penzel büntetődgyenek vo<gy> ha fizetnj nem akarnak Kalodáb(an) vagy nyak vas<ba ve>rettenessnek, es ott pironkodgyanak [Dés; Jk]. 1703: a kik ez utaf(n) bestelenül szollja(n)k, Lelkeződnék hasonló poenaba(n) incurállya(na)k [Dés; Jk 342b].

lelki I. sufletes; seelisch. 1710 k.: az ember kettőből, úgy mint testből és lélekből áll: úgy vagyon testi, világi, a testtel vagy világi étellel együttjáró és ugyanazzal együtt elmuló becsület, hírnév; és lelki, állandó, és valamint a lélek, úgy ez is halhatatlan [BÖN. 411]. 1760: (Egy templomban) láttam ilyen képet: egy feredőkádban ülő betegnek képét, ki előtt egy barát állván, a szájába ad valamit. A hát meggett vagyon más kép, kinek kezében vagyon két pohár. Ez hihető a testi orvoslást példázza, a barát pedig hogj már a lelkit [RettE 107].

Szk: ~ ajándék. 1710 k.: minden lelki felfuvalkodás nélkül attól a két látástól^a fogva énbennem az Istenben való bizodalom, hűt, reménség, békességes türes, Isten akarátján való megnyugovás ... egyszóval minden lelki ajándékok az én nagy vigasztalással szemlátomást nevedtek [Bim. 1035. — "Ti. álomlátástól] * ~ *do-log*. 1727: tsak Isten á Mlgs Groff Urat sok jo igyekezettű Ifjak szerentsejere, s a lelki dolgok(na)k elő segellésekre hoszsu étellel meg aldja [Ne; TL. Beregszászi Moyses Teleki Pálhoz] * ~ *ellenség*. 1847: (Az Isten) Hatalmas kezekkel az embert teremti, de szent szárnyaival szépen fedezgeti, hogy ... ne vesztegesse meg a lelki ellenség [VKp 158 Varga Katalin lev.] * ~ *és testi/testi és ~ jók*. 1592: Keuanünk az vristenteóli kegnek mynd lelki és testi Jokott megadattnj [UszT]. 1593: az Isten ... mind ezen ez vilagon való élteken testi es lelki iokkal megh algia [KP. Kemény László végr.]. 1610: Isten Eltesse te felsegedeth tarczia megh mind lelky es testy iokal Boldogul [Akosfva MT; Told.] * ~ *és testi kísértet*. 1668: hamis vádakkal lelkemig terheltem, lelki és testi késértetekben forog naponként életem [TML IV, 379 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz] * ~ *fegyver*. 1847: Felöltöztet az Úr lelki fegyverekkel, hogy tudjunk megvívni erős ellenséggel [VKp 158 Varga Katalin lev.] * ~ *felfuvalkodás* → ~ *ajándék* * ~ *fertő*. 1662: az előjárók ... vonták nagyobbbrészt a lelki fertőbe a kezek alatt levőket [SKr 714] * ~ *fiú*. 1662: Kérdetvén: hát a vásarba az engedelem ellen miért ment es mulatott volna annyit? Arra azt felelte: csak mint lelki fiaival egynéhány órák alatt együttlenni s őket vigasztalni kívánta volna [SKr 674. — "Lelkipásztor a hievit] * ~ *gyilkos*. 1705: Nánási Szabo Mihály Vr(am) Pap János Uramat háza népével in facie sedis Lelki gyilkosságának p(ro)nunciálta [Dés; Jk 348] * ~ *haszon*. 1662: belekeveredtenek ... a rút pártolkodásba^a ... nem hogj engedtek volna valamiben őszentfelségének, de inkább rátámadtak az ő igazmondó s őneki lelki hasznokat kereső hűséges követire [SKr 709. — "Jeremiás próféta idejebeli Izrael és Juda lakosaira von. prófétai feddés] * ~ *igazság*. 1644: az mi kiczine(m) vagio(n) neke(m), azt az en kglis Istene(m) Ingyen való keglsegeből Jambor szolgálatom uta(n) adta ezen az foldo(n) szabados vagiok azért mind lelki s mind ez vilaghi igassagh szerent ugy disponalni felelle az mint akaro(m) [Kv; JHb III/6] * ~ *kötelesség*. 1671: Kérem minde(n) egyházi és szerzetes Atiaimat, á mint én is nem voltam eo kegl(me)k felől feledékeny eo keglmekis lelki kötelességéki aszt hozván, lelkemről ne legjenek szent imátságokban es az Isten oltárán szent áldozatiokban feledékeniek [Ks 14/XLI]b Csáki István Mindszenti Krisztina végr.] * ~ *nyugodalm*. 1698: En ... Visai és Gyulatelki Reformatus Praedikátor Dési Ferencz halálos betegségeb(en) könyöröggetvén ez Istenes életű es igazan lelki nyugodalmára kiszűlő T. N. Ebeni Judith Aszszont sok beszélgetésem után el bucsuzám az Aszszonytul [SLt AI. 50]. 1846: Erdőpásztorok eskü formájok: ... senkit minden igaz ok nélkül vagy gyűlölségből vádolni es hurcolni nem kívánok ... ha mindezek ellen cselekedni törekedném, kívánom, hogy a Mindenható világi vagyonomba, gazdaságomba szerencsét sem ezen, sem a másvilágon boldogságot es lelkinyugodalmat ne engedjen [Zalán Hsz; RSzF 121] * ~ *ország*. 1662: Dávid király magánosan való monarchiai uralkodása ... Jézus Krisztusnak az ő lelki

országában egyedül való uralkodását példázza vala [SKr 71] * ~ *s testi áldás*. 1780: Áldia is meg az Ur Isten öket Lelki s testi áldásaival [Mv; Told. 27] * ~ *szabadító*. 1703: valamint a szegény zsidóság a római birodalom alatt sanyargott, amikor Isten (noha nem testi, de lelki szabadítót küldött), úgy mű is ugyanazon birodalom alatt nyomorogván, connumeratiót indít^a [Kv; KvE 275 SzF. — ^aII. Rákóczi Ferenc] * ~ *sáj*. 1564: A magyar papok . . . azt mondják vala: hogy nem változik el a Kristus testvére az kenyér és a Kristus testét lelki szájjal eszi az igaz hitű ember, nem testi foggal rágia [ETA I, 21 BS] * ~ *testvérfi*. 1710 k.: te, édes Istenem, aki engemet Dánielnek Ádámán testi, az Úr Jézus Krisztusban pedig lelki testvérfiáfnak tettél, te tégy, édes Istenem, engemet Dánielnek társává [Bím. 1002] * ~ *töredelmesség*. 1662: adjuk mentül hamarabb igaz lelki töredelmességre magunkat [SKr 700] * ~ *tudomány*. 1710 k.: egy nagy tudós, jóra igyekező és buzgó ember, kiváltképpen immár ebben a mind természeti, mind lelki tudományoknak megvilágosított üdejében mit nem tudna csinálni, ha elméjét rátenné [BÖN. 541–2] * ~ *vendégség*. 1710 k.: Az Úr vacsoráját az augustana és helvetica confessio egyaránt hiszi, hogy nem testi, hanem lelki vendégséggel, hűtellel, lélekkel, nem foggal, szájjal veszi, eszi a Krisztusnak testét [BÖN. 480] * ~ *völegény*. 1811: Vig 's szerentsés légyen az egész élete Végre más életet váltván majd későre, Ott-is vártassék egy vig menyegzőre, Válassza a' lelki Völegény magának, Ki magát nevezi Sáron Ro'sájának [ÁrE 202] * ~ *testi és éhség*. 1705: Nyavalyás Bethlen Miklósné asszonyom sollicitálván, hogy az urához hadd mehette pap bé az in-nepre . . . de a generál semmiképpen meg nem engedí, amely igen ritka példa, szörnyű és hallatlan rabság, ily testi és lelki éhségben tartani ilyen embert [WIN I, 434].

2. *vall* lelket ápoló/művelő; care inrijezte sufilete; für die Seele sorgend, seelenbildend. Szk: ~ *ember*. 1642: ola papok kalugerek urgealiak azokat az hausokot inkab az Vayda előt es eo azokat lelki embereknok tartuan alkalmas hitelekis uagio(n) az Vayda előt [Sófva BN; BesztLt 115 Petrus Gauay a besz-i főbíróhoz]. 1671: Másodszor kérem az én szerelmes igen kedves ötsémet Tekéntes Nsgos Kornis Gáspár Vra(ma)t, hogy eo گلیمک haláloamat halván mindgyárt szegesztessék bé koporsomat . . . mentől több ötsémet lelki egyházi embereket hivatván koporsomban bé szállásom napjára [Ks 14. XLIIb özv. Csáki Istvánné Mintsenti Krisztina végr.] * ~ *miniszter*. 1749/1795: a' Grlis Sz. Synodus a' Lelki Ministereket arra hogy az holott illyenek^a esnének sub gravi animadversione 8. Napok alatt az Esperesnek hirt tenni el ne mulassák [M.bikal K; RAK 14. — ^aErőszakos foglások] * ~ *személy*. 1662: a pápás papi rend avagy lelki személyek teljességgel még csak legkisebbik külső világi, avagy polgári dolgokban, tractákban magukat ne elegyítsék [SKr 117].

3. lelkiismereti; de constiintj; Gewissen-, gewissen-. Szk: ~ *és testi szabadság*. 1657: Magyarországnak mind lelki s testi szabadságának helyreállítását töltük vala fel célul [KemÖn. 288]. 1704: Emlékezzél meg, édesanyám^a, mennyi követségeket és útokat vittem életem nagy veszedelmével végbe érted. Vajon in anno 1690, nem olajfalevelet hozó galamb voltam-é a Diplomában . . . vajon nem az-é minden lelki és testi szabad-

ságodnak s megmaradásodnak oszlopa [WIN I, 178 A halálra ítélt Bethlen Miklos foly. — ^aErdély. A Leopold-féle Diplomában] * ~ *és testi szabadságtalanság*. 1672: Nyilván lehet Nagyságtok és Kegyelmetek előtt, az régi jó hírrel-névvél tündöklő . . . magyar nemzetet az felséges Úr Isten az ő nagy büneiért az ő tulajdon királyátul minemű nagy lelki és testi szabadságtalanságra juttatta [TML VI, 305 Teleki Mihály Szatmár megyéhez] * ~ *győtrelem*. 1657: senkinek nem tanácslom, hogy azt próbálja, különböző vallásra házasodjék: nagy lelki győtrelem [KemÖn. 151] * ~ *kötelesség*. 1728: hogy orvoslásán mind lelki s mind testi kötelességem szerént ne volnék s ne lettem volna, tavul légyen [Darlac KK; ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához] * ~ *sérelem*. 1784: Parancsolja Ngod hogy minden pénzbeli Perceptumról s erogatumról demonstrációt készítvén küldjem fel . . . de azt és kívált egy hirtelen ha meg feszítnének se tudnám lelki sérelem nélkül [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1792: a Vicinált Jozság minden lelki sérelem nélkül megéri a . . . Szász Tizen egy M Forint és Huszanhet pénz Summát [Msz; MbK XII. 87].

4. szellemi; spiritual; geistig. Szk: ~ *munka*. 1710 k.: a lélek a testtől külön gondolkozhatik azon időben, szempillantásban rásegítheti a lélek a testet a testi munkára, és mégis maga a lélek a lelki munkában, a gondolatban foglalatosskodhatik azon szempillantásban a lélek két különböző, derekas, valóságos lelki munkára, gondolatra sem érkezik, nem hogy többre [BÖN. 434–5] * ~ *rugékonyság*. 1879: (Macaulay-ról) azt mondja, hogy: bámulatos irányának az a tömörsége, finomdad lágyágával vegyítetten; tudásának roppantsága mellett az a lelki rugékonyság, mely bizonyos tárcaszerűségben nyer nyilvánulást [PLev. 51–2 Petelei István Jakab Ödönhoz].

5. elmebeli, elme-; de minte, mintal; geistig, Geistes-. Szk: ~ *betegség*. 1854: A komoly tanítvány egy professiot csinált most tanitoja rebenczességeit újabb meg újabb jelenetekben nevetességgé tenni s az által lelki betegségéből kigyógyítani [ÚjFE 67].

6. szívbéli; de inimá; Herzens-. Szk: ~ *fájdalom*. 1602: Lattiak az Templomokban valo temetes myat valo zeornyeoseget, kiteol megh irtozwan keresztény Attyankfiay mind az Jstény tizteleire valo menesben megh zeonnek, s mind penig zegeny Attyankfiainak el takart testeket gyakorlatossaggal haniogattyak sokaknak lelky fajadalmokra (!) [Kv; TanJk I/1. 408]. 1758: Semmiféle vétkeimmel nem is bántottam meg az én Istenemet oly tetemesen, mint azzal, melyért minden szempillantásban belső lelki fájdalommal kérem öfelségétől bocsánatját azon vétkeimnek [RettE 81] * ~ *gondolat*. 1584: Anna Meray Eotueos Thamasne . . . vallia . . . Aniamnak lelky gondolat zerent nem vol (!) egiebre gianúsaga, hanem Azt monta hogy Ez Zabo Cato chieleket valamý artalmast nekie [Kv; TJk IV/1. 220] * ~ *késerség*. 1668: Elhiggye Kegyelmed, édes Komám uram, nagy lelki késerséggel vagyok mind egyképpen, mind másképpen [TML IV, 382 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz] * ~ (s testi) barát. 1672: Nekem úgy tetszik, csak oly meghitt lelki barátjának írjon Kegyelmed, kikben változást nem gondolhat [TML VI, 350 Sárpataki Márton Teleki Mihályhoz]. 1757: néhai Lelki ravasz Baráttya Némái ur(am) által küldötte vagy maga vitte bé az ratiokot [Fráta K; Ks 101 Cserei György lev.]. 1839:

Nemes Nagy Ferentz ... itten Kávason az én hajdani Lelki, s testi barátomnál, néhai Nemes Nagy Andrásnál tartatott [Érkávás Sz; Borb. II Veres József (60) megyei esküdt vall.].

7. ~ szíren kb. csábító; seducator, admenitor; Verführer. 1636: Azoknak az Organistaknak-is, ugy mint lelki Syreneknek, bezzeg a leg főbb intentumok, irányzott tzeljok, hogy bé ketsegethessék közéjek az együgyueket [ÖrGr Aj.].

lelkiatya lelkipásztor, pap; preot; Pfarrer, Geistlicher. 1711: (Orbán István) azt mondá, hogy én abb(an) az Albert István haláláb(an) ártatlan vagyok, az lelki Atyámnak sem gionom meg [Szépvíz Cs; Born. XXXIX. 50 Barrabas Mateh (30) pp vall.]. 1847: akitől megáldatást vártak a közönségek mint lelki atyjuktól siralmat és reszketéssel teljes nyugtalanságot hintett közőkbe [VKp 156-7 Varga Katalin kezével].

lelkiibeli I. mn lelki; suftetesc; seelisch. 1831: annyi enél a' háznál a' baj hogy az Isten őrizen, mert annyi a nyukhatatlanság s még lelkiibeli is hogy, lehetetlen hogy el győzze az ember [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

II. *fn* lelki dolog; lucrú suftetesc; seelische Sache. 1710 k.: Látjuk, a vizek folyását emberi erő soha vissza nem fordítja, így a természeti hajlandóságot is; noha ugyan a nevelés, oktatás és a tanítás és szoktatás sokat igazít rajta az elme áránt, és a testi nyavalyák áránt a doktorok kúrálja . de egészen elfordítani egyedül csak a teremő, mindenható Isten munkája. Szólok magamban először a testiekről, és azután úgy mégyek a lelki-vagy elmebéliekre [BÖn. 500].

lelkiismeret constiintja; Gewissen. 1570: Sofia azzon pestyh Zabo Lwkachne ezt vallyá, hogy . . . Megen oda hozzaya Zeoch JMrehne, Es Mond neky Jo Jloná azzon Lasd Jol megh ha Tyednek Mondod ez gywreot Az legent ky nekem attha fogtasd megh, Neh Maradyak en karba, Zabo Balinthne azt Monta hogy en Nem fogtatotom, Mert lelky esmeretem Rea Nem bochat, Mert az en hazam kwzeoben soha beleol nem volt [Kv; Tjk III/2. 65]. 1592: Mys azert Meg halwan es meg Er<tw>en az feleol meg irt fogoth Emberekteol az feleteket Annak vtanna vyon<nan> My eleotteonk az minemeo bizonsagokat allatta Janos deak in defensione(m) sui Azoknak vallasokatis meg ertwen Isten zerent es az my lelky Jsmereteonk zerent ebben reformaltwk az varosbeli birak polgarok teorvenyet [Szilágycseh; Borb. II]. 1600: Az hatar tulaidonsagha felöl semmit nem tud, de a mint aranioza, lelki ismerete zerent Farkaslakinak itelne [UzsT 15/106 Hadnagy Ferencz (28) Malomfalui pp vall.]. 1712: Ha szintén kgmdért nem estem volna, ezen adosságban mégis arra inducálhatná kgmd(e)t lelki es-méreti; s Atyafisága, hogy meg szorult Atyafiát segítene [JHb Jósika István Jósika Imréhez]. 1779: (Az erdőt) kiis Metasztuk az mind Lelki üsmeretünkkel tudhattuk s, intéshettük [A.szovát K; JHb VI/17]. 1790: Ezer hat százban Mind szent Hováának 25dik napján meg állított ország Végzésenek erejekkel . . . Helvetiai Confessiot tarto Vallásunk a több bé vett vallásokkal egyenlővé tétetvén, azon egyenlősítéstől önként következnek, annak szabad gyakorlása, és továbbá következőleg egyik bé vett Vallásról a' másik ugyan bé vett vallásra a lelki es-

méret meg győződéséből származott szabad által menetel [Kv; SRE 267-8]. 1820: magomis meg Szöllöttattom az iránt, hogy . . . declarálnám azt hogy ártatlan ártatás-kám nem az idvezült N.Férjemtől Származott légyen egyedül a' Teremtő Isten előtt álva, Lelki esméretem magom kárhoztatása és belső vádoltatásom nélkült az tellyességgel nem valhatom [Várfva TA; JHb 48 özv. br. Jósika Istvánné Tővissi Borbára br. Jósika Jánoshoz].

Szk: ~ébe száll. 1668: Ez dolgokat hallván Kigylemed, szálljon maga lelki ismeretiben [TML IV, 398 Pas-kó Kristófné Szalánczy Krisztina Teleki Mihályhoz] * ~ére megmond. 1762: idvezülendő Lelki ismeretire mondgya meg az Tanu, hogy kit hallat hogy az Idősbik Kovács Péter Urat mind . . . it levő Házánál mind penig szerte szellyel Mező Bándan Salva venia Huntzfutnak imillyen amollyan Teremtetenek szidta es fenyegette volna? [Msz; MbK IX. 29 vk] * csendes ~. 1822: majd majd bővön bé-érjük a' Három sing Földi Szállással, tsak adja Isten hogy oda érkezésünk tsendes lelki-esmerettel essék [Kv; IB]. 1850: csendes lelkiismerettel igaz feleletemet meg tettem [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez] * egyenes ~. 1727: Az egyenes Lelki isméret és az Törvénynekis egyenessége kinek kinek azt mutatja hogy az melly dologrol egyszer maturo Consilis Judicium (?) lett, azon Törvényt nem lehet el rontani [Ne; DobLev. I/129]. 1782/1790: adom ezen Testimonialisom jó és egyenes lelki esmérettel . . . Szathmári Nagy István Senior m. p. [Kraszna/Menyő Sz; Borb. II] * elalszik a ~. 1662: És így bőven feltaláljuk, ha teljességgel el nem aludt lelkiismeretünk . . . hogy igazságosan és igen méltán esett rajtunk, valamiben vagyunk [SKr 715-6] * furdalja a ~. 1586: az lelki esmeret furdalwan kenalta^a az Actorokat sat(is)factiowal karokrol [Kv; Tjk IV/1. 560. — ^aAz alperes]. 1673: Ki ördög az vétkes, hogy annyi hazug hirt formálnak? Hihető, az olyanokat az lelkiismeret furdalja [TML VI, 432 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * hamis ~. 1772: ez az hamis lelkiismerettel bíró Bogdán Dénes azt költötte, hogy mely restanták investigatióját in anno 1768 a tábla Keczei János és Butyka Mihály uram által tétetett, én mindenütt corrigáltam [RettE 273] * igaz ~. 1633: Andreas Helmannus . . . kicsi ember vala, de jó prédikátor, sok búzája, bora lévén, mégis az igaz lelkiismeretet meggon-dolván, odahagyá az nagy jóvedelmet az lelkiért [Kv; KvE 165 SB] * igaz ~ére/~e szerint (meg)vall. 1600: Teleky Istwan az eo igaz lelky esmeretyre valtia^a [Kv; Tjk VI/1. 498a. — ^aKöv. a vall.]. 1766: a Tanu . . . igaz lelki ismerete szerint vallyá meg^a [Zaránd m.; Ks 40/9 vk. — ^aAmit tud az üggyel kapcsolatban]. 1847: Mind-ezen pontokra valljon a tanú igaz lelkiösmérete szerint [VKp 209] * igaz ~e szerint megítél. 1818: kívánák mind a két felek előnkben törvényesen ítéltre tenni, hogy ítílnők meg igaz lelkiismeretünk szerént, hogy ille-ti-e mindenik személyt mindenféle, avagy nem [Jenőfva Cs; RSzF 244] * igaz ~tel becsül. 1804: Az Nagy egész ház boltostol, Stakaturástol . . . Boltozatokkal és falak-hal fel mérettetvén Cubik ölkre . . . becsültük igaz és jo lelki esmérettel 1433. Rforintokra [Ne; DobLev. IV/876] * igaz ~tel itél. 1754: tapasztalván ok nélkül való illetlenkésést férjéhez, azt íittem igaz Lelki ismé-rettel hogy magamis el nem szenvedhetném [Altörja Hsz; HSzJP Nicolaus Csoma de Gelencze (40) vall.] * jó

~. 1629: En Kolosuary Schuller Georgj az en Eoczeymmel sogoraymmal es Hugaymmal az en Jstenben el nyugodot Attiay es Annyaj reszem feleoll megh alkuttam es engemet w kigelmek mindenekrű (!) Contentáltak ugy mint magam io lelkj Jzmeretit nem akarun megh szertenie hanem io akaratombul 40 magyar forintban engettem [Kv; RDL I. 140]. 1816: miltotzassik Nagyságod magais a' dologba bele tekinteni: ne hogy jövendőben azt mondhasa valaki, hogy talám két felé Sántikáltam; Az én fegyhetetlen jo lelki esmértem engemet attol eddig elő meg mentett [Kv; Ks Miss. I id. V. Filep József lev.] * *jó ~e szerint bizonytságot tesz.* 1823: Melly Esketésnek rendi és modja mindenekbe általunk a' fenn le irt Modon ment legyen véghez, arról mű is a mi igaz hitünk és jo Lelki esmértemünk szerint bizonytságot teszünk [TLt Praes. ir. 65/1827-hez]. 1849: Alóll irtt, adom ezenn bizonyító írásomat arról, hogy a folyó 1849 Év Április 22-én . lépének Én előttem illy békességes egyezésre . Melly béke egyezésnek valóságáról igaz Hítem 's jó Lelkiismeretem szerint bizonytságot tészek M. Pagotsánn a fennirtt időbe [TSb Horváth Imre pagotsai^a jegyző bizonytságlevele. — "MT"] * *jó ~e szerint megismer.* 1815/1842: Ezen egyezés hogy így ment legyen közöttünk, és gyermekeim között végbe, meg esmérjük jo lelki esmértemünk szerént [Felfalu MT; DE 2] * *jó ~e szerint megmond/vall.* 1742: Vald megh jó Lelki esmértem szerént elmondott igaz hűtödre [Asz; Bosla]. 1771: A Nemes Város Előjáróit kik illetik bosszussággal szidalommal bestelenítéssel a Tanu . jo lelki ismerete szerint mondgya meg [Dés; DLt 321. 2b-3a]. 1782: valaha véle találkozásakor fenyegette? Szidaé? Vallya meg a Tanu jo Lelki Esmérete szerént [Told. 3a. VI vk] * *jó ~ szerint nyilatkozatot/vallomást tesz.* 1850: Asztalos Bukso Jánost, és festő Solyom Ignátot ki halgatván, jo lelki ösméret szerént tettek ily nyilatkozatot, és vallomást [Mv; DobLev. V/1303] * *jó ~ szerint számot vesz.* 1708: Valasztván az Betsülletes Céh két Betsülletes Attyafiait az Szám vételre azon napon elő kegyelmektől jo lelki ismeret szerént számot vőtenek [Kv; ACJk 69] * *jó ~tel eligazít/ellát.* 1806: Az Eskütség tartozik minden Héten Szombaton dél utan egy orakor öszve gyűlni, az ügyes bajos dolgokat jó lelki esmértemel el látni, 's igazittani [Oltszem Hsz; Mk II. 4/115] * *jó ~tel (meg)becsül.* 1648: vagion Geoczy Istuannak vasas szeker az melliet 12 forintra bwczwlettek io lelky ismerettel [DLev. XXXIA]. 1757: eő Nsga Sibai Szántartója . bennünket kényszerite arra, hogy bizonyos számu sertéseket jo lelkiismerettel becsülönk meg [WLt, MNy XXXVIII, 54] * *jó ~tel megexaminál.* 1679/1695: az ide fellyebb meg irt, és előnkben Convocatott Tanokat . jo lelkj ismerettel meg examinalván, azoknak hitek után valo fassiojokat, irtuk meg Nagicsagodnak mint Kegjelmes Urunknak [Kentelke SzD; Thor. 21/8] * *jó ~tel megfelel vminek.* 1799: én papi 's keresztyéni köteleességemnek, a' menyire jo Lelki esmerettel igyekezem meg felelni [Csávás KK; IB. Szász István ref. pap vall.] * *jó ~tel megintéz.* 1602: Senky azert ennek vthanna 24 penzen ne merezelen bort ky kezdeny boranak el vetele alat, hanem elseoben megh kostolassa, es Jo lelky esmerettel az ket vasar birak megh Intezzek az mostani edwohez kepest mith eryl [Kv; TanJk I/1. 415] * *jó ~tel megír.* 1843: Mely örökös vásár és Egyezmény hogy mindenekben a' fennebb

megirt mod szerent ment légyen véghez azt műis jo lelki esmerettel irtuk meg [Bözdő U; Borb. II] * *jó ~tel meg-néz/vizsgál.* 1808: (Június 18-án) kibocsátott nemes céhünk főcéhmestere nemes Céhünk tagjait, ú. m. 10 tagokat Orbán György atyánkfi remeke megvizsgálására, megnézésére, amelyet is jó lelkiesmerettel megnéztünk, megvizsgáltunk [Dés; DFaz. 35] * *jó ~tel mond.* 1573: Balassy Ambrus Azt vallia . . azt io lelky Ismeretel Mongia hogi ha az Henige ollian keozel Ne(m) leot volna az Kakassehoz ne(m) eget volna meg valamellik^a [Kv; TJK III/3. 187. — "Sövényi]. 1602: Tuggya Mihaly deak mit adott megh smit nem, mert velle mentem oda, Én nem tuttam mind számát meny volt, de Jo lelkj ismerettel mondom, hogi megh ért volna hat ezer forintot [Kv; RDL I. 73] * *jó ~tel vall/vallást tesz.* 1585: semmikeppen kweomben az kapukon az Was be ne hozatassék, hane(m) ha az Coloswary ember io lelky esmerettel Awagy hwttelis vallast tezen hogy eo neky vize az vasas ember a' vasat es eo votte megh [Kv; TanJk I/1. 8]. 1666: Ezeket . . a' mint fellyüls meg irtuk minden punctaiban jo lelki ismerettel vallyuk [Kv; REkL VII. 6-7 Tolnai István ref. préd. és rektor kezével]. 1772: jo Lelki esmérettel vallom [M. kályán K; TSb 21] * *jó ~tel végben visz.* 1772: Melly fenn declarált aestimatiot jo lelki esmérettel végben vivén irtuk meg miis futuro eo(que) majori pro Testimonio ez Levelünket [Nagyak AF; DobLev. II/441. 1a] * *micsoða ~tól viseltetik.* 1683: Nem Tudatik miczoða lelki esmeretől viseltetue(n) Pakularom ugi ütötte főb(e) hogi az földre eset menten [Harasztos TA; Berz.] * *micsoða ~ vizs rá vkit vmire.* 1656: Aztis tudom hogy mondotta Czepregy Mihaly ur(am), hogy egy batkat sem adot arra az obligatoriara Ozdy Tha(m)as ur(am) . Aztis mon-dotta(m) en Ozdy Thamas ur(am)nak, hogy miczoða lelki esmeret uiszi ra, hogy exigallia [Kv; ChartTr II. 903] * *tiszta ~et visel.* 1677: mindennek úgy kell lenni, mint Isten rendelte, csak Kegyelmed tiszta lelkiismeretet viseljen [TML VII, 505 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz] * *tiszta ~ szerint.* 1855: igaz hitem és tiszta lelki ösméretem szerént . tészek Tanu bizonságot [Marosgezse AF; DE 5] * *vádolja a ~e.* 1672: Kegyelmednek is könnyebb volna egész életében s lelkiismereti is nem vádolná Kegyelmedet [TML VI, 187 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. 1676: Urának, hazájának sohasem vétett, abban lelkiismereti nem vádolja [TML VII, 216 Matskási Boldizsár Teleki Mihályhoz].

E címszót vö. a *lélekismeret* címszóval és a *lélek* 8. al. található adalékokkal.

lelkiismeretbeli szk-ban; in construcji; in Wortkonstruktion: ~ *szabadság* libertate de constiinji; Gewissensfreiheit. 1850: egy egész Egyház, Csak akkor tekinthetők más hitfelekezetre át-lépettnék ha annak minden tagjai egyenként, át lépésökröli nyilatkozatokat . meg tették — Csak ezen uton biztosíthatván, minden egyes tagnak, egyéni meg győződése, és lelki ismeretbeli szabadsága [Nagykapus K; RAK 44].

lelkiismereteképpen in mod constiincios; gewissenhaft, nach bestem Gewissen. 1847: (Varga Katalin) férjével nem akart élni. Amely ebbéli feleletünket ekképpen igaz lelkiismereteképpen adnok elő, mely tisztelettel vagyunk és maradunk a tekintetes közhalmi tisztségnek alá-

zatos szolgálai Kelemen János mp. fálnagy^a [VKp 157–8. — ^aKöv. még öt aláírás].

lelkiismeretes constiincios; gewissenhaft. 1854: Érdemlett igazságos és lelkiösméretes fontolora vévén Azt hogy kedves Feleségem többszöri huzomos ideig tartott terhes betegségekben ... ápolta, és dajkált. Rendelem, hogy minden névvel nevezendő ingo és ingatlan vagyonom ... légyenek. kirekesztöleg ... Feleségemé Dálnoki Juliannájé [Kv; Végr.]. 1861: A Magyar Tudos Akadeina (!) kebelében működő Statistikai bizottság, a Magyar Korona alatt élő népek Ethnographiai állapotjának lelkiesméreteres ki derítését tűzvén ki czélul ... e' végre minden T. Papnak, én is ide zárok edgyet^a [Gyalu K; RAK 57. — ^aTi. tabellát]. — L. még PLev. 134.

lelkiismeretesen cu constiinciozitate, în mod constiincios; gewissenhaft. 1840: Zimán Juli, — és Lupuj Máris-kó ... égy értelmüleg azt vallyák lelki esméreteren — hogy Bátoriné reszegetskén jött bé — a' Városrol a' Hajdu Házba [Dés; DLt 36/1841] | (Az) osztály levelet, az osztályos Nyilaknak általános ki jelelésével lelki esméreteren meg irtuk [Kv; Ks 100]. 1844: a le vágot, és még levágando résznek fáját lelki esméreteren nyolttszáz Mfirtokra itilték [Meggyesfva MT; LLt] | Mondja meg a' tanu letett hite után lelki esméreteren [Selye MT; DE 4]. 1849: Az kérdezet és előttem le is számlált fel irtak ... Lelki esméreteren vadnak fel jegyezve [Héjasfva NK; CsZ. Tesluka Demeter (33) vall.].

lelkiismeretű szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktionen: gonosz ~ lelkiismeretlen; lipsit de constiință/scrupule; gewissenlos. 1668: hamis hütü és Gonosz lelkü esmeretü kuruafia legien [Mikháza MT; LLt Fasc. 70]. 1744: Konstándin Bánul gonosz lelki isméretü ember [Déva; Ks 112 Vegyes ir]. * hamis ~ 'ua.; idem'. 1664: Némely istentelen, hamis lelkiismeretü kövárvidéki puskás ... már mi közülönk némelyeket fosztogattak [TML III, 140 Kövárvidéki nemesség és puskások Teleki Mihályhoz]. 1732: Méltóztassék az Vr a Mgs Aszony-(na)k az iránt az minden gonosságal dorbézlo csácsogo, fecsegő, az Vrak házát ottan ottan becstelenedtető hamis lelki ismeretü ... hunczfut Ferköröl irt Levelemet meg olvasni [TKI Cseh Benjámin gr. Teleki Ádámhoz] * igaz ~ becsületes; cinstit; ehrlich. 1670/1740: Az falu pediglen mikor Eskütt Embert akar választani, meg lássa hogy igaz Lelki esméretü Ember légyen [Szentpál U; WLt] * jó ~ cu constiință curatá; mit/von gutem Gewissen. 1621: Nemzetes huiwnk Kornis Ferencz Vduarhely szeki kiraly biraneknak, ... értuen az Vduar helyi uarunk(na)k meghépitésere ualo io inclinatioiat ... azon uarunkott bizonios summaban es conditiok alat neki inscribaltuk, ugi hogi a' mit rajta épített haza épittene, azt io lelki ismeretw ahoz érteő huiweinkel aestimaltatua(n), monthogi gratuitus es impetralt laborral is nem kichin reszeből hizzwk hogj lezen az épwlet [Törzs. fej. ad. lev.]. 1669: magok közöl tizenkét személyt haza szabadságát szereteo es orszagh Törvenyet értő jó lelki ésméretü embereket válasszon [Dés; Jk]. 1782: én vgj itelem magamban hogy az Censurán azt az 500 Forintot meg meghyeri Excellentiád ha jó lelkü isméretü Emberek fognak lenni a' Censurában [JHbCs Árkosi

Ferenc Csáki Katalinhoz] * megbélyegzett ~ bűnös; pácátos; sündhaft, lastervoll. 1699: Hathazi Szabo Janosnak Nemes Juditnak ha hol ... eze(n) tul a' varason talaltatnek feje vitettessek, mint a' féle meg terhetetlen botrankoztato es meg bejegzett lelki esmeretü személynek [Dés; Jk 300a]. 1710: a fejedelem nem akarván olyan megbélyegzett lelkiismeretü emberre, mint Daczó János, tovább bizni a székét, a maga kedves úr igaz hivit, Teleki Mihály Uramot küldötte be kapitányságra^a [CsH 196. — ^a1686-ban] * rossz ~ fära constiință; bösen Gewissens. 1710: Nemes Péter ... mocskolt mindenütt minden alkatmatossággal bestelenített, rágalmozott az roz lelkiismeretü ember: mégis ő haragszik [SzZs 279] * tiszta ~ cu constiință curatá; reines Gewissen. 1745: Szabó Ferencz szájából is hallottam, hogy mondotta feleségének, Vizi Borbárának^a: „te sohasem voltál tiszta lelkiismeretü ember” [Körispatak U; Ethn. XXIV, 161. — ^aBoszorkánysággal vádolt asszony].

lelkiképpen lelkileg; sufleteşte; seelisch, geistig. 1668: Méltóztassék igiretet tenni az úrfinak, hadd lehessen securus Nagyságod hozzá való atyai affectiojárul; bizony Nagyságod mind lelki, mind testi képen talál ott igaz szolgájára, fiára [TML IV, 311 Teleki Mihály Tökölly Istvánhoz].

lelkileg sufleteşte; seelisch, geistig. 1843: ha életem anyi roz tetteim után a' gondviseléstől meg tartatnék, magamat lelkileg jovitanam s meg térnék [Bágyon TA; KLev. Kis János (23) vall.].

lelkipásztor pap; preot; Pfarrer, Pastor. 1568: En fazokas mihaly Egeresi fw Biro Leg eleozer hitit beh veotem az en Zekeres tarsomnak az mw lelkj paztorunknak hallasara es az hit utan vallasat az dolognak [Egeres K; BesztLt 50]. 1591: Myerthogy c(on)stal ... ez Beregzai Mate ... Nyelwewel megh sebhette tiztessegeben Az Istennek Ighyének tolmachat az Actort, Azert ez meltatlansagert, teczik a' theorwennek hogy Azon Nyelve ky zakaggyon erette Akijvel vezketel lelkj paztora ele(n) [Kv; TJk V/1. 103]. 1615/1616: talala meg minket az Nehai Rögör Fenessi Martonne Süuegh Borbara aszszony kerue(n) hogy ... irnok megh aszt miczoda valaszszal boczatatot volt minket mikor Bükfalvi Imre Papp Uram, akkori Colossj Annyasz. egyhaznak lelkj paztora, mind az maga és Colossi tanacz neuuevl ő kgmehez intercedalni küldöt volt, az Colossj praedicator souanak ki szolgáltatasa és meg adassa felöl [Kv; RDL I. 100]. 1636: Az Jesus Christusnak haszontalan szolgája, s Nagyságodnak Lelki Pásztor. Geleji Kato-na Istvan Erdelyi Orthodoxus Püspök [ÖGr Aj.]. 1653/1655: tisztelendő Veres Marthi Gáspár Ur(am) az Orthodoxa Ecclesianak lelki pásztor [Kv; CartTr II. 884]. 1666: En mik hazia^a kalastromba(n) lak(ó) lelkj pastor pater Imre [BLt. — ^aMT]. 1698: Ajtai György Pokafalvi^a Lelki pasztor [Told. 22. — ^aAF]. 1794: (Intze Mihály esperesnek) mint ezen Eklesia leg régibb és valamig ereje engedte hiven és serényen szolgáló Lelki Pásztorának, méltó jussa lehet hogy restantiái a' menyiben lehet mások előtt depuráltassanak [Kv; SRE 308].

lelkipásztori papi; preotesc; geistlich, priesterlich. 1664: Tisztelendő Parthenius Peter Püspök Uramnak

lelki pásztori botja és igazgatása alá bocsátjuk és rendeljük minden jószáginkban levő oroszokat, görögöket, ráczokat, oláhokot, papjaival, deakonival egyetemben [Veress, Doc. XI, 46 Báthory Zsófia és fia, I. Rákóczi Ferenc Parthenius Péter püsp-höz].

lelki-tanító lelkipásztor; preot; Pfarrer, Pastor. 1593: Az p(rae)dicatorok fizetéseit penigh es Plebanos vra(m) Allapatiat, varosul, Amy az bort buzat, penzbely fizetéseket Nezy, biztak el ighazgatnj, Az zam weweo vramnak es a' tanachnak Authoritasokban hogy megh Ne fogiatkozassuk lelky tanitoinkat [Kv; TanJk 1/1. 223]. 1640: Tisza Betsi Tamas Colosvari edgijk lelki Tanito [KemLev. XII/915]. 1659: Szemeriai Andras Uram a Detsei lelki tanito es Trintsini Istvan Uram kekesi Predikator [SzJk 87]. 1678-1683: Kolos monostorrol Pater Millej Istvan, es Derkaj Geörgi Uramekat, Kikis igen Is-(te)n felő exemplaris io lelki tanitok valanak, azon Feiedelemmel^a ki üzetek [Ks Kornis Gáspár kezével. — "II. Rákóczi György]. 1683: Magyarosi István ... Thoroczko Várossában az Unitaria Ecclesianak Lelki tanitotja, es Sz. Páli István ... Thoroczko Sz: Györgyön, ugyan az Unit(aria) Ecclesia(na)k Lelki Pasztor [Pk 2]. 1693: mostan Balavásári^a Lelki Tanito Solymosi Sig(mon)d Solymosi Sigmund mp. Balavasari Praedikator [SLT 15. B. 23. — "KK]. 1698: Toroczki András azo(n) Széplaki^a Unitaria Ecclesianak lelki Tanitotja [SLT AQ. 21. — "KK]. 1760: (A szuperintendens) mellett Tisz. Intze Mihály vram, e' Sz. Ekleziában feles esztendő alát káplánságot viselt még penig olly conditionval, hogy data proxima vacantia, e' Sz. Ekleziában egyik ordinarius Lelki Tanito légyen ... decernálta es resolválta ... az egész venerabile Consistorium e' Kolosvári Sz. Eklezia^a egyik Actualis és ordinarius Lelki Tanitójának [Kv; SRE 193].

lelki-testi de trup și de suflet; seelisch-leiblich. 1710 k.: Hová légyünk el, én édes Istenem, mind én, mind a feleségem, ha Felséged ebben a holt-eleven koporsóban tart, a lelki-testi sárkány, áspis és baziliskusok között mind a mű halálíngig [Blm. 1001].

Szk: ~ áldás. 1657: Istentől ő szent felségétől Kegyelmedre lelki testi bőséges áldásokat Kegyelmedre terjedni kívánok [TML I, 87 Haller Gábor Teleki Mihályhoz]. 1679/1681: I(ste)n Ngdt lelki testi aldasival s szerentes hoszu élettel boldogul megh algia szivem szerint kivonom [Vh; VhU 450 Ratz Szabo Peter (:alias Palko Pethi): alazatos Supplicatioja Thököly Imréhez] * ~ iga. 1619: egynehány ország, kik megunták az német lelki testi igáját és örökkévaló frigyét akarnak kötni az hatalmas császárral az én uram által [BTN² 342] * ~ jók. 1608: Az Vristenteol Nagodnak mint kegielmes fayedelmwnknek hozzu ideiglen valo bodogh eletett es minde(n) lelkj testi sok iokat keuanu(n)k [Muzsna U; TSb 21]. 1733: Isten kidet minden lelki testi jokkal jo egészséges élettel megh algja [Borosbocsárd AF; Borb. II Récei Boér Samuel lev.] * ~ megnyomorítás. 1662: A húzásnak, nyúzásnak a lelki-testi megnyomorításnak ... fortélyos törvénye articulul irások s több effélék tegyenek bizonságot [SKr 714] * ~ romlás. 1663: Mennynek, földnek hatalmas Ura ... minden lelki-testi romlásoktól és veszedelmektől megőriztél és megoltal-

maztál [Kv; KvE 187 LJ] * ~ szabadság. 1677: Az nyomorúlt sorsra jutott és lelki testi szabadságtól megfosztott oda ki való magyar nemzetnek és hazának segítségére és felszabadítására bizonyos számú hadainkat akarván megindítani ... előttök járó fő generálisokul Kegyelmedet deputáltuk [TML VII, 381-2 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1711: minden törvényünknek, lelki-testi szabadságunknak a Diploma volt az ereje [CsH 456] * ~ veszedelem → ~ romlás.

lelkű I. mn szk-ban; in constructiui; in Wortkonstruktionen: *bestye* ~ alávaló; josnic, infam; niederträchtig. 1558: Buday Zabo Janosne Azthys hallottha hogy az Besthye lelkewel zythkozodoth [Kv; KvLt Diver-sae 1/26] * *buzgó* ~ evlavios, cucernic; mit eifriger Seele. 1662: Nagyar Benedek, városbéli egyik prédikátor ... Istennek szép kegyelmével bíró buzgó lelkű papi ember volna [SKr 414]. 1710: Vala a fejedelemnek^a udvari papja Magyar József, nagy tudományú s buzgó lelkű ember [CsH 190. — "1686-ban] * *egyes* ~ cu suflet curat; mit/von offener/gerader Seele. 1689: Eczaa inter 12. et 1. hala meg ez az én igyenes lelkű, igasságban gyönyörködő jóakaró uram [SzZs 709-10]. 1784: a' jozon okoskodas es az egyes lelkű Biro nem is itelhet arendat [Msz; MbK XI. 71] * *gonosz* ~ rău la inimă; mit/von böser Seele. 1614: amaz gonosz lelkű Imrefi Jánost is az Isten ott az haddal az iszonyú sárba nyomottatá^a [BTN² 58. — "1611-ben] * *hamis* ~ csalárd; necinstit; falsch. 1670: csak D(ávid) D(eákot) hozza Isten jó válaszzsal, megcsökönik az sok hamis lelkű ember [TML V, 118 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz]. 1823: egy valóságos hunczfut hamis Lelkü ember [KLev.] * *hamis* ~ nek kiált/mond/szid a-i spune cuiva că este ticălos; jn eine Schlangenseele nennen/schimpfen/rügen. 1745: az J. ... à Ns Város uttáján hunczfutnak, hamis Lelkűnek, és nyilván való Kurvának szidott és mondott [Torda; Tjkt II. 44]. 1799: az egyik Felperest ... tolvajnak, bitangnak, hamis lelkűnek ... hunczfutnak ... mon-dotta, és kiáltotta, lelkét edgybe szidta [Dés; DLt] * *ilyen (ilyen)* ~ cu un anumit fel de suflet; (von/mit) solcher (solcher) Seele. 1696: Kovács János . kiáltya va-la, várj megh ilyen ilyen lelkű mert majd számot vetek veled [Mikháza MT; Berz. 17. XII]. 1753: aszt is hallattam hogj kérkedekenségből beszéllettek az Rosnyai Uram Jobbágyi . hogy enis ütettém az fajszevel (!) masik az vas villával harmadik egj bottal az Tisztartona-k az ilyen lelkű(ne)k az határa [Marossztygyörgy MT; Ks 48. 67. 31] * *keresztény* ~ cu suflet creștin; christli-cher Gesinnung. 1674: kérem, tudósítson ott^a valo dolgokról. Az magyarok szerencsetlensége keresztény lelkű magyarnak szomorú hír, mindazonáltal annak kell meg-lenni az földön, az mit Isten elrendelt az menyben [TML VI, 575 Béli Pál Teleki Mihályhoz. — "Somlyón]. 1728: Brindusa Pétert igen keresztjén lelkű ember-(ne)k tudjuk lenni [Lapusnyak H; Ks 80. XLVI. 5] * *lato-r* ~ gonosz lelkű; abject, miserabil; von böser Gesin-nung. 1672: (Szepesti) otthon is lato lelkű ember volt s itt is azon eb [TML VI, 178 Bánfi Dienes Teleki Mihály-hoz] * *megkeseredett* ~ elkeseredett; amárit, necájit; erbittert. 1734: Kglmetek Meg keseredett lelkű szolgaja Köpecz János mpr [Dés; Jk 557b] * *ördögadta* ~ cu suflet diabolic; mit teuflischer/verdamnter Seele. 1686:

hállam hogy hijja vala ki Gáspárt, mondan jer ki, ördöghatta lelkű bajra [Mezősámsond MT; Berz. 14. XVII/15].

II. szitkozódásban szereplő *lelkű* szó; cuvîntul *lelkű* utilizat în înjurături; im Fluch vorkommendes Wort: *lelkű*. 1700: Simo György adtaval lelkűvel, teremtetével hogy nem szitkozodott ell mentette magát [Szentdeme-ter U; Ks 90].

lelkűség lelkület; jînută morală, caracter; Gesinnung. 1682: Én Tamás Anna — férjem Boér Károlynak, velem szembe tett gondoskodását lelkemre véve látván ezen rendelkezésében azt a nyílt betsületes lelkűségét a melyet eddigi házas életemben velem szembe tanusított, én is éppen azon szerű végrendeletet teszek velek szembe, mint a minőt ő velem szembe tett [Kv; Végr.].

lelkűződés a *lelkű* szóval való szitkozódás; înjurătură care conține cuvîntul *lelkű*; das Wort *lelkű* enthaltende Schimpferei. 1750: Hallottam Kotsis Daninak káromlodásait elégszer mindenféle irtóztató és Isten ellen való temrettéssel, s Lelkűzódással [Kál MT; Berz. 12. 92. 61].

lelobog lebeg; a pluti; schwingen, herunterhängen. 1835: öt nagy Strutz Tollu lobogott le^a [Kv; JHb Kisdobai Bán Mihály Kállay Lehoz. — ^aA fejeéről].

lelop lopva leszed; a fura (luînd din ...); (stehend) herunternehmen. 1704: Isten egy igen lopó dajkával vervén meg, holmi ezüstmarhákat, úgymint két kalánt, két gyertyatartó gombját és lóra való szerszámokról is egynehány ezüst darabokat amidőn lelopott volna, most megint a feleségem fülbevalójából egy rubintot aranyba foglalva ellopván, egy márjason eladta [WIN I, 250]. 1761: a Nemes László Uram ökreiről Pétrucz Ignát lopta le az harangokat [BSz; Ks 25. III. 68]. 1771: Korodi Ferencz Uram Kotsissa ... a harangokat az Ökrök nyakáról le lopja | Szilágyi Josef Miska nevű fia és még Repa Jantsi, Korodi Uram Kotsissa ... szemem láttára Madarasi Janos Uram hojagos Cseresznyéjét le loptak [Dés; DLt 321. 6a Al. Huszár (30) ns vall.]. 1843: egy Szekérről sok Szűr posztokat loptak le [Bágyon TA; KLev.].

lelovagol ellovagol; a merge (undeva) călare; fortreiten. 1831: az egyikre^a fel ülven, a másikat pedig vezetékén hordozván, a Solymastotol, a Retre le lovagoltam [Dés; DLt 332. 13. — ^aLóra].

lelő 1. a doborí (cu pușca); herab/unterschließen. 1662: És hogy a vezér Szejdi passa kétrendbeli hitlevele is kopjára szegezettvén, a Veres toronybástya oldalán kitétetvén, azt is egyszer a közelebb lévő sáncból lelő-
nék, melyet más kopjára szegezettvén, újabban annál fellyebb szinte a torony tetején tétetett vala ki [SKr 598].

2. kb. (lövessel) eltalál; a nimeri (cu proiectilul tras de o armă de foc); (mit Schuß) treffen. 1737: az Pistolyát kezében adta a Stráza mester, Drabant Katának s az kemeczt le lötte [Szásznyíres SzD; Ks 27/XVI].

3. meglő (lövessel megöl); a împuşca; erschießen. 1792: akkor reám is Puskát rántott az özvegy Papné, hogy Száljak le az épületről, mert mingyárt le lő [F.lapugy H; Ks XLVII. 7. 6]. 1880: Lelőlek, ha elparaszto-

sodol abban a fészekben [PLev. 80 Petelei István Jakab Ödönhöz].

lelők letaszít; a împinge (în) jos; herunter/abstoßen. 1840: Marton Ilonka Bátori Györgyné ... részegen há-za jövőn, — rab Kováts Gyurit a' túszej melletti pirtsról le lökte [Dés DLt 36/1841].

lelőketik letaszítatik; a fi împins în jos; herunter/abgestoßen werden. 1840: bé jöve Hajdúi házamba Kováts Gyuri panasolván — hogy Bátori Györgyné által le lö-
ketett, 's nagy lármát indított részegen [Dés; DLt 36/1841].

lelőöldöz lelődöz; a împuşca rînd pe rînd; nach und nach/wiederholt her/hinabschießen. 1653: Mondják volt azért akkor némely vén hadakozó emberek: hogy ... rendelt seregben menjenek és lövöldözzék le a sáto-
rokat [ETA I, 49 NSz]. 1659: Lázár Györgyöt ... a ka-
tonák ... lelőöldözik a gyalakúti bércezen [Mv; EM XVIII, 454].

lelőöldöztet lelövet/lődöztet; a ordona să fie împuş-
caţi rînd pe rînd; erschießen lassen. 1662: nagy szitkozó-
dással kiáltja vala az ácsoknak ... hagynának békét a
héjazatoknak, de amazok a kapitány parancsolatját ál-
latván s a dolgokban előbb-előbb menni akarván, úgy
nekibúsult vala, kevésbé múlték, hogy őket onnan le
nem lövöldöztetné, nagyon szidalmazván őket [SKr 451].

lelt talált; găsît; gefunden. 1633: en nem latta(m) hogi
senkj Nagy Peternenek leltt keszenőtt adott volna
nemis hálottam, hogy senkj el veszet kezkeőneőjet ker-
dezte, es kereste volna [Mv; MvLt 290. 11/a]. 1840:
Mond meg igazán ... hogy a nállad lelt öt darabb on
huszasokat kitől kaptad, avagy csináltad? [Usz; KLev.
vk] | Szemibe is meg mondom a' Sogoromnak Szász Ist-
vánnak hogy ő adta nekem a' nállam lelt hamis ön hu-
szasokat [Usz; i.h. Molnár Tamás vall.].

leltár inventar; Inventar, Bestandsverzeichnis. 1871:
átadattak ... vrasztali készülétek, okmányok leltár sze-
rint [M.bikal K; RAK 290].

leltáros leltári, leltár szerinti; după/pe bază de inven-
tar; inventarmăbig. Inventar-. 1868: minden gondnok
változáskor formászerű leltáros átadás történetjék
[M.bikal K; RAK 266].

lemappiroz feltérképez; a cartografia; kartographisch
aufnehmen. 1843: A' Szováthi-Gyermek erdőt fel mérve
... az egész le mappirozva van [F.zsuk K; SLt évr. Szi-
gethi Cs. Zsigmond P. Horváth Ferenchez].

lemaradt elhagyott, pusztá; părăsit; verlassen, öde. 1816: most alig elégíthet ki mindent az abusus miatt
minden Mestersegek között leghasznavehetlenebbé és
károsabbá lett vas mivélésből, melynek bizonyosságai a'
lemaradt Verők és az el adosodott Verős Kovatsok
[Torockó; TLev. 9/46].

lemásoltatás másolat-kiállítás; emiterea copiei; Ab-
schriftausfertigung/ausstellung. 1862: ha a törvényesen

felvett Jegyző könyvekben a Cs. kir. Cataster által megállított classificatio lenne basisul meghatározva, a mérés kezdetén a telekkönyv kivételét vagy lemásoltatását, az illető Előljárásság által eszközölteti és nékem kézbesíti [Kv; Ks 92].

lemberg, lemberger posztóféleség; un fel de postav; Lemberger Tuch. 1570: 1 veg fekete lemberger [Kv; TJK III/2. 8b]. 1599: Zaz Caspar. Hozot . 6 Veg Lemberger | Filstich. Peter. Hozot. Crakay Marhatt . . . 1 Bal Lemberger [Kv; Szám. 8/XIV. 10, 34 Vect.]. 1620: Posztorul . . . Egy Baal Leombergtól f 6.^a | Egy vegh Leombergtól f —/20^b | egy veg reouid Leombergtól f —/15 . . . Egy Báál Fejeruari posztotul f 4 [Kv; KvL II/69 VectTr 5-7. — ^{a-b}A fizetendő harmincad].

lemegy 1. alacsonyabban v. délebbre fekvő helyre megy; a se duce jos undeva; her/hinabgehen. 1695: Le menven az fűrészre, aztis jó készülettel találtuk [CsVh 117]. 1711: azon lesznek hogy . . . vasárnapra le men(ny)ek [Ks 96 Kornis István feleségéhez]. 1740: Kis Mihály kertyg le ment a varfalvi és Rakosi csorda [Mészko TA; Borb.]. 1751: vgy inteztem dolgaimot hogy azan napra innét magam is le mennyek [Abosfva KK; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. 1763: a Tyukásné után lopva lement [Betlensztmiklós KK; BKG Orlát Jvon (31) jv vall.]. 1765: Bogdány Abner Uramnak . . . valami fugitivus Jobbágyai . . . le mentek volt . . . Aranyas Székbe Egerbegy nevű Városban [DobLev. II/383. 12a Mattyus Mihály (24) ns vall.]. 1867: ha lehetséges még holnap . . . mennyünk le [Siménfva U; Pf 1 Marosi János Pálfi Lajoshoz].

2. lefele tart; a merge in jos; sich her/hinabbewegen. 1703: Másnap reggel egynéhány zászlóval a kurucok Bonchida ellenében való lónai völgyön elérkezvén, lementek a Szamos mellett [Kv; KvE 279 SzF]. 1704: A fejedelemszöny is félig lement volt eleibe^a a grádcisra [WIN I, 226. — ^aRabutin generális elé]. 1784: mikor Csáki György onnan Jakab Pálnul haza indul a loszánba énis Jakab Pálnéval le menék a Föld hidhoz [Béta U; IB. Agilis Kiszeb Széjes Istvánne Gál Anna (30) vall.]. 1794: az uttzán mentem le bőr vásárolni a' timarokhoz [Dés; DLt]. 1812: Grantzki a' Groff Ur eö Nsgát a' Kerek nagy grádcitsrol levetvén . . . indult, és ment le az Uttzára az emberek segedelméért [Héderfája KK; IB. Bordi András (24) grófi kertész vall.]. 1824: mind egy két három hetekkel menyek vala le az uttzán Kováts Mester emberhez. [A.csernáton Hsz; HSzJP Fekete Zsigmond (40) gy. kat. vall.].

3. alászáll (a bányába); a coborí (in minä); einfahren, hinuntergehen (in die Grube). 1823–1830: a lajtorján 30 ölnyit egyenesen mentünk le^a [FogE 206. — ^aAz eislebeni rézbányában].

4. odamegy; a se duce (undeva); hingehen. 1656: Nem akarám elmulatni, hogy ez alkalmatossággal ne ír-nék, katonák menven le [TML I, 22 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. 1710: Lubkovicz fejedelem a keziben levő pálcáját utána hanyítja az érseknek^a, az érsek . . . visszahanyítja éppen a császár lába eleiben, s azal lemegy a szállására nagy szomorúsággal [CsH 89. — ^aSzécsényi Györgynek]. 1731: mikor az Bánfi Urak hidassa szorgos volt s nem varhatták le mentenek oda és a Csonakon által mentenek [Marossztkirály MT; Told.

2]. 1772: Makrai Elek Ötsém hivut is hogy Husvétra Déván Mindnyájon egybe gyűlvén az Atyafiak Mennyek le [Mezőbánd MT; MbK X/45]. 1853: légyen szives nékem a' leg őszintébben írni, hogy akar é adni, vagy sem, s ha igen mikor mert én inkább le megyek [Marosbogát TA; DobLev. V/1366 Vizi Farkas Dobolyi Bálinthoz]. 1877: Mihent jobban lesznek le fogok menni [Récekeresztúr K; BetLt 4 Farkas János Hodor Károlyhoz].

5. le/odautazik; a cälători (jos) undeva; hinunter/hinfahren. 1726: hozass Brassobol, Puska port, s Srétet, mivel . . . ha le megyek, oda alá vadászok [ApLt 1 Apor Péter feleségéhez Csiksztygyörgyről]. 1739: Staffeta érkezvén ő kglme után ismét le kelle menni ő kglmenek [M.csesztve AF; Ks 99 gr. Mikes Mária lev.]. 1769: Farkas Gábor engemet arra kéré hogy ha le megyek Hejasfalva felé mondjam meg Raduj Jánosnak hogy jűjön fel [Nagygalambfva U; IB. Feleki György (58) jv vall.]. 1774: Hogy felcseperedett^a, lement Hunyad vármegyei atyafiaihoz [RettE 336. — ^aAz emlékiró öccse]. 1783: mig magom le nem megyek, addig hozzájak^a másák nem nyulhatnak [Mezőszakál TA; DobLev. III/582 Kendeffi Pál Szántó Sándorhoz. — ^aA kontraktusokhoz]. 1787: most már megyek le Enyedre, de három napok mulva ismét vissza kell jönnem [Marosbogát TA; i.h. III/626. 1a].

6. (út) levezet; (despre drumuri) a duce jos spre . . . ; (Weg) hinunterführen. 1628: Az melyi igenes ut megien le Bongartrol az Szaszok uttiara [Andrásháza K; KHn 182]. 1716: az ország utja le mégyen az morosan (!) levő ré felé [Nagyak AF; DobLev. I/91].

7. lenyúlik, terjed vmeddig; a se întinde in jos pină undeva; bis zu einer Stelle reichen/langen. 1679: (A kaszáló) az Vankos gattyara le mégien véggel [Visa K; EHA]. 1725: a' Metalis hely le tér közép útul (!) alá felé északra, és edgj darabig le mégien [Ménés MT; BK]. 1742: az Szel tetőn egy darab szántó föld, az Nagy Völgyre mégyen le [Koronka MT; EHA]. 1761: Fejér Fako^a fejér Farku Serénye, a' jobb hatulso Laba egy kevéssé szár, vékonyon egy kis hod megyen le az oraig a Homlokán [Branyicska H; JHb XXXV/39. 15. — ^aKanca]. 1769: (A) Mikola részt biro . . . Possessoratus Urak ezen réttye, és a' Kabos Farkas Ur é mellett levő réttye között menyen le égy köz határ barázda [Apahida K; JHbK XLII/24]. 1777: (A határ) onnan által fordulván az Arannas felé, le menyen . . . bé az Arannasba [Magura TA; Ks 89]. 1831: a' Mappán a 11dik számmal jelölt nagy kő alatt le menve, bé nyulik éppen a' Maros teréig; — és ottan édyg könyöket formálván . . . a' . . . Galotzas pataka torkánál határozodik [Remete Cs/Toplica MT; Born. XVb]. — L. még RSzF 174.

8. lefele visz/vezet; a coborí in jos; abwärts führen. 1676: Nyilik innen az kerengő grádcis előtt valo pitvarra vas sarkon, pánton tolyo záros ütközös, és vas be vonos holyogos szegekkel meg vert regi festett béllet ajto. Melynek keő mellyekei vadnak, mégyen le ezen pitvarbol az komornyik ház előtt valo pitvarra, egy kerengős fa gradiczos | Ezen házbol megien le az pinczere egy grádcis [UF II, 726, 753]. — L. még UF II, 705.

9. lefolyik; a curge in jos; hin/herabfließen. 1655: az hol most az derek arok vagio(n) ment le az viz [Szentgyörgy Cs; BLt]. 1714: Sztavisa nevű falu fekszik Nms Záránd Vár(me)gyének felső szeliben . . . egi részén az

Fejer keres vize megyen le [JHb XXXVII. 7]. 1725: Torockzai Sigmond Ur eö kglme Tisztartója Kovacs Mihály Ur(am), azon Udvarház Udvarának délről való helyén egy kis folyamot megien le [TKI]. 1765/1770: a' régi járására a' Kútküllő réa kap, réa kapván megyen le Désfalvaig [Széplak KK; SLt évr. Transm. 305]. 1771: az mü értönkre ... Udvorán s kertén hosszan ment le ... (a) ... Patakotska [Doboka; Mk XVIII. 80]. 1772: a' Gát alacson lévén, az azon le menő viz igen sebesen menvén le, a' Silipről le menő viznek eleiben került [Kük.; JHb LXVII. 225]. 1864: Nagy orokös a szilin menyen le a patak [Nádasdaróc K; KHn 249].

10. leereszkedik (a vizen); a cobori pe apá; (auf dem Wasser) sich her/hinablassen. 1843: el hagyván egyszerre a maros régi árkát, oda vágatt magának árkat ... a hol most is, és az olta állandoul foly, még a tutajok is azonnal azon tavaszon ... ott mentenek le [Körvélyfája MT; EHA]. (A tutajok) ha ... Szeredán reggel meg indulnának, gondolom Csótörtőkön 8-9 ora tájt Miháltzfalvaig le mennek [Veresegyháza AF; DobLev. V/1242].

11. lesüllyed/alámerül; a se scufunda; niedersinken. 1710 k.: Kicsiny vízből másuvá, ide s tova nézvé s menvén, úgy estem volt egy nagy, kerek, mély göbébe, és a fenékre lemenvén, felütköztem egyszer, s egy fűzfaágat kapván meg ekkor, a kezembe törék, s ismét lemenék a fenékre | nosza hajós kenyerek, vessük bé ezt a szülét, próbáljuk meg, lemégyen-e a vízben, boszorkány-é, nem-é | talán a partra sem érkezénk jól ki, csak leméne a hajó fenékre, csak az árbocfája látszik ki [BÖn. 568, 583, 589].

12. lecsúszik (a torkán); a aluneca (pe ...); herunterrutschen. 1710 k.: a húsna az ösztövéret sokszor elutáltam, nem ment le a torkomon a csömör miatt, de a kövére jól lement [BÖn. 514]. 1825: (A beteg) már a' száját és torkát erőssen fájatja és semmi sem akar le menni a torkán [Fiátfva U; Pf Barabás Ferentz pap lev.].

13. lekopki; a se duce/toci; sich abwetzen/abschaben. 1790: (A bekecset) ha ... tisztityák az ször mint le megy rolla [Mv; JHb Jósika János lev. anyjához].

14. lehorzsolódik; a se jumuli; sich abschürfen. 1780: a bór az oldaláról és vál lapotkájáról le ment volt [Nyáradkarácsonfva MT; Told. 4].

15. átv leáldozik/nyugszik; a apune/scápata; untergehen. 1662: Lement s elenyészett régi ragyogó dicsőségünknek fényes napja [SKr 719].

lemehet 1. elmehet/juthat; a putea merge; (hin)gehen könnyen. 1669: Én bizony in privato azt kívánom s azt is fogom urgeálni, ha lemehetek az gyülésre, hozzák ki az praesidiumot belőle [TML IV. 416 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1704: Azután pedig tölem az úr^a megizené, hogy le nem mehet [WIN I. 104. — ^a gubernátor]. 1775: Janosi Vram ... ha le nem mehetne ne sajnallya az Ur Szenmiklosi Adám Uramot fel fogni és el küldeni [Mikefva KK; Ks 66. 45. 17b]. 1876: Instálom deszkát ne vétessen, mig le nem mehetek [Récekeresztúr SzD; BetLt 4 Farkas János Hodor Károlyhoz].

2. le tud jutni/menni; a putea cobori; sich her/hinunterbewegen könnyen. 1716: igen el száradott es el erőltenedet vala, egy nyugoban le sem mehetet az grádicson [Nagyida K; Told. 22].

lemenés lenyugvás; apunere, asfinjit; Untergang. 1657: valóban várom vala az nap lemenését [KemÖn. 204].

lemenet lenyugvás; apunere, asfinjit; Untergang. Sz. 1677: napot lemenetkor szoktak dicsírni [TML VII. 493 Teleki Mihály Wesselényi Pálhoz].

lemenetel elutazás; cälatorie, plecare; Abreise/fahrt. 1710 k.: Hozott ekkor^a a szegény öcsém nekem lemenetelemre száz aranyat [BÖn. 581. — ^a Az angliai utazás küszöbén].

lemenő 1. mn 1. lefelé vezető; care duce înspre; abwärts führend. 1603/1839: Bogártelke felé lé menő ország uttya [Egeres K; KHn 190]. 1642/1722 k.: a Szálos közöpin le menő ut [Beresztelke MT; GörgJk 81]. 1728: az mezőre le menő sikkár ut [Szer.]. 1737: az Kodor utcából az Szajka Patakra le menő utca [Dés; EHA]. 1753: a' Maros Trajectussára le menő Ország Ut mind a' két Fogado emolumentumara közlebb vitessék [DobLev. I/299. 2a]. 1825: a Czégéres kútnál lemenő ut [Százpatak Hsz; EHA]. 1830: a' Bekáskutrol le menő ut mellett [Hídvég Hsz; EHA].

2. lefelé nyúló; care se întinde spre ...; abwärts reichend/langend. 1699: az Nados to mellé le menő nagy borozdat tudom igaz hatarnak lenni [Bergenyé MT; MbK 90]. 1724: Gerebenesi határ között le menő egy föld [Mezőbánd MT; MbK]. 1748: a Vásárhelyi Patak felé le menő Városi földek [Sásvári préd. MT; EHA]. 1766: a' Csépany Utyárol lászlo Sára mellett le menő lábban (sz) [Szentimre Cs; EHA]. 1769: a' patak felé le menő árkos vagi gödrös helynél [Dezmér K; JHbK XLVI/26]. 1775: a Henter Réti felé le menő föld döllein feljül [Bodok Hsz; Eszt-Mk]. 1798: a Solymosto vege és a Kender nyilak között le menő arkotska [Dés; EHA]. 1821: A' Kálnaki ut mellett lemenő Düllő föld [Bodok Hsz; MkG].

3. levivő, lefele vivő; care coboară/duce în ...; her/hinunterführend. 1647: Az le menő Tornaczanak grádicsa reghi, vjologh kel hijazni [Marosillyé H; Vlt 55/5415]. 1726: fizettem az nemeth Esztergárosnak ... 12 hosszabb órsóért az tornáczból le-menő grádicsra a d 24 [Kv; Ks 15. LIII. 4]. 1858: a' pinczébe lemenő lépcsők kiujított állapotban jök [Mv; TSb 39].

4. lefolyó; care curge spre; hin/herabfließend. 1723: az Termász völgy torkában le menő patak fojása [Fejérd K; EHA]. 1758: Az Aranyász réten le menő Füzes patak ... nagy kárt tézen [Torockó; TLev. 8/6]. 1768: a' Berek nevű Erdő alatt Le menő folyamatskan innet [Cege SzD; WassLt]. 1770: a gáton le menő Sebes víz hányhatta az parandat az Silip árkára [Dombó KK; JHb LXVII. 137-8]. 1772: azon helyen az hol a' Gátrol és Silipről le menő Vizek meg edgjesednek [Ádamos KK; JHb LXVII/2. 223].

5. (vizen) leereszkedő; care coboară; (pe apá); (auf dem Wasser) sich hin/herablassend. 1833: nézvén a Gátonn lemenő tutajosakat [Asz; Borb. I Fogarasi Huszti István ns, falu hites jegyzőjének nyil.].

II. fn kb. lefelé lejtő hely; povniš; Abhang. Hn. 1767: a' le menőben vic(inussa) a' mart [Tusnád Cs; EHA]. 1810: a Lemenőbe (sz) [Barót Hsz; EHA]. 1818: A mart mellett le menőben (sz) [Kilyén Hsz; EHA]. 1835: A' Prásmári hidan alol a' le menőbe (sz) [Nyén Hsz; EHA].

lemenőleg lefelé haladólag/haladva; mergind in jos spre ...; abwärtsgehend. 1850: a Malomba le menőleg vagyon egy karfa [Gyéréssztkirály TA; DE 5].

lemente 1. kb. lefelé mente/menése; coborire; Her/Hinabgehen. 1671: Az olt Eluei Also hatarba(n) az utt le mente [Szentimre Cs; EHA].

2. szk-ban; in constructjii; in Wortkonstruktionen: *patak ~re* a patak mentén; in cursul piriului; entlang des Baches. 1745: a Tyira Patakja le mentire jobb kéz felől [Nagyida K; Told. 9]. 1748: Ezen földön alol Patak lementire vagyon ... egy darab Szántó föld [Sásvári préd. MT; EHA] * *víz ~re* a víz mentén; in cursul apeilor; entlang des Wassers. 1739: minden esztendőben használtak a Sz: Benedeki Révész egy darabotska rétet a Révre menő uton alol hosszszatskán és keskenyen a Víz le mentére [Dés; Ks 28. V].

3. (nap)nyugta; apus, asfinjt; (Sonnen)Untergang. Sz. 1803: Napot le mentéről kell meg ditsérni, szolgálomat pedig effectumáról [Széplak KK; Ks 94 Vegyes ir.].

lementében mentén; (pe) līgā; entlang, längs. 1711: az Víz utza le mentiben egy darab jóság [A.csernáton Hsz; EHA]. 1818: A' füves Ut le mentiben (sz) [Szacsva Hsz; EHA]. 1833: a' régi Vásáros ut le mentiben [Uzon Hsz; EHA].

lemér megmér; a măsura; (ab)messen. 1796: le mérven 470 Királyi ölet Ezen Erdőnek végiben [Kóród K; Ks 64. 47. 27].

leméret megméret; a pune pe cineva să măsoară ceva; (ab)messen lassen. 1672: itt már leméretven az császár számára való élest, midőn már majd minden dolgoknak jó karban való állítását reménlenők, némely agyafúrt elméjű emberek Csikból s másunnan pártot ütének [TML VI, 319 Baló László Teleki Mihályhoz].

lémerő levesmerő; de scos supă/ciorbă; Suppen-schöpf-. Szk: ~ *rézkalán*. 1849: Egy lé mérő réz kalán vas nyeleivel [Somkerék SzD; Ks 73/55] * ~ *vaskalán*. 1841: Egy vas lémerő Kalány [Kv; Somb.] * *réz ~*. 1732: 2 réz Lé mérő [Kv; Ks 24 Kornis Zsigmond lelt.].

lemeszeltetik a fi járult; kalken, weißen. 1871: a tozony . ezen évben nem . meszeltetett le [Búrjános-óroda K; Rak 116. — ⁴1858-ban].

lemetél 1. levág; a tăia; abschneiden. 1592: Takach Simon vallia . Istuan Deak . niole forintra kapcho- kat le metel Zokniarol es palastrol [Kv; Tjk V/1. 186]. 1669: Ezen szeker színben vagion egy rosz hinto, kinek superlattjarol, oldalarul, ablakairul bőreit le meteltek [Királyhalm NK; Ks 67. 46. 24a].

2. lemetisz; a tăia; wegschneiden. 1598: Valami oltuant meteltek vólt le az gyermekek az Solymosi Janos kerteben [UzszT 13/30 Catherina cons. agilis Lucae Somogyi ppix vall.].

3. learat/vág; a secera; (ab)ernten. 1662: Pusztán maradván, és ott leggyengébb is volt a sánchely, aziránt annak rohanat az ellenség . hátul is pedig, honnan a víz mutatni láttatott securitást, lön illy nehézség, hogy a lőeléségnek szűk volta miatt a tónak nádját metélvén le a vitézlő rend, addig-addig járták, hogy mind a magyar, tatárság egynéhány általjárókat találtak [SKr 380].

lemeteltetik levagdaltatik/vagdosztatik; a fi tăiat/cio-pîrjit; (ab)geschnitten werden. 1662: a haza fia . a véghelyeket csak mint sódorokat az szalonnán, annyira hajtának . ime! ó, bizonyára igen le is meteltetének a sódorok [SKr 628].

lemetsz 1. levág/vagdal; a tăia; abschneiden/hauen/hacken. 1573: Zabo Ianosneh ket forinton veotte volt meg az parta Eowet leorinch deaktwl . Meg palastia-rol Mechette leh az kapchot [Kv; Tjk III/3. 253]. 1592: Kadar Iacab . . . vallia . ez Istuan deak egi palastrol egi bokor kapchot meccen le melliet vgi Inteztem megh ert volna három forintot [Kv; Tjk V/1. 186]. 1648: ugian azon leginnek Erszinjt Eöüirül le metczet [Mojszin Mm; BeszLt 82 Miss.]. 1736: az vőfély az kardját kivonta, és karddal az menyasszony fejéről az koszorút le- metcszette [MetTr 388]. 1759: hallottam Sopánkodni To- gyer Dsurdot, hogy a Csorikájának madzagját . . . le metcszették s mind a pénzt mind pedig a Sarkantyuját ki vették [Tomnáttek H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1811: Te-is szegény Som-fa! melyet ma ültettem Ne szomorkodj, hogy sok ágad le-metcszettem [ÁrÉ 54].

2. kifarag; a ciopli; aushauen/meißeln. 1704: láttam a generál kápolnájában egy faragást köre, igen régi munkát, melyen Christur urunknak némely passiója le volt metszve [WIN I, 270].

lemetszeget levagdal/vagdos; a tăia rînd pe rînd; (nacheinander) abschneiden. 1724: öl szalonna, egy egész köztök, a' többinek a' topjait le mettszegették [Korunka MT; Told. 29/12].

lemetszetik levagdaltatik/vagdosztatik; a fi tăiat; ab- geschnitten werden. 1662: kedvek telhetik azoknak is kik a véghelyeket csak mint sódorokat a szalonnán, annyira hajtának, mellyek ha lemetcszetnének is, a szalonna ugyan egész szalonna lehetne és maradhatna afe- lől [SKr 628].

lemetszett levagdalt/vagdosott; care a fost tăiat; (nacheinander) abgeschnitten. 1679: Vászonnol le me- czet mazzagok egi czomowal [Uzdisztépér K; TL. Bajoi- mi János inv. 29].

lemetsződik levagdosztatik; a fi tăiat; abgeschnitten werden. 1662: gyakorta, mikor osztán a szalonna meg- kezdetik, a sódor róla lemetcsződik, a szalonnáját is mindaddig rá járván, metélik, szeldelik, valamig egy da- rabjában tart [SKr 628].

lemhényi a Lemhény (Hsz) tn -i képzős szárm.; deriva- tul format cu sufixul -i al toponimului Lemhény/Lem- nia; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Lemhény; Lemhényben lakó; din Lemhény; in Lem- hény wohnhaft. 1689: En Kezdi Szeky Lemhyny Kóver Mihaly Nob(ilis) [Born. XL. 85].

Szn. 1788: Lemhényi Tamás [Árkos Hsz; RSzF 95].

lemocskol 1. legyaláz/piszkol; a ocări/huli; schmähen, beschimpfen. 1736: (Régen) kevés papiroson is írtanak cordialiter, most az aranyos szélyű czifra papiroson egy- mást rágják, ezer hazugságokkal egymást lemocskolják, egymásnak hízkelkednek [MetTr 360]. 1752: hallottam

mondani hogi Boda Mihaj mocskolta és boszorkányozta volna le Furo Györginét [Diósd Sz; WLt Nagy István (40) ns vall.]. 1757: mind két Fél egymást elég rútul, és bestelenül le motskolta [Kv; TJK XVI/8. 201]. 1807: Sok ízben Mutskalta le a Papot Bukur Kosztántyin [K; KLev.]. 1814: Czéhmaster Dobai Mihály Uram ... Timár Enyedi Andrást le bolondozta, le süket kutyázta. Balog Istvánis sok ízben le motskolta, 's még köteleitis igért a Nyakára | Dobai Mihály Uram ... más Czéh béli Mester Embereket is mutskolt kivált a' kire Czélját tette, az nem haladhatott, hogy le ne motskolta volna [Dés; DLt 56. 7, 23]. 1846: Ifj. Imre Mihály ... Dosáné aszszonyt erőssen le is motskolta [Kakasd MT; DLev. 2]. 1847: Kászoni András ... a Kortsomába meg részgedvén (!), és ottan minden igaz ok nélkül, Szolga Biránkat Kapitányt és az egész Hivatalbélieket rutul le motskolta [Kv; ACLev.].

2. lehord/szid; a certa/dojeni; ausschimpfen/schelten. 1768: Közepső Tót Mihály és Testvére László oly nehéz természetű Emberek, hogi a' jámbor Emberséges Emberbeis mindjárt belé kötelőznek, azokat nem tsak le mutskolják, hamisgatják, hanem megis támadják s verik [Told. 3a]. 1774: Dési János, az Doboka vármegyei nótarius ... minden ok nélkül lemocskolt volt egy levélben [RettE 324]. 1804: nem adtak okot arra hogy Jakabb Sussánna le mutskollya De mint szokásos Aszszony beléjek kötölözött [M.fráta K; KLev.]. 1847: Varga Katalin tudom, hogy az uradalmi tiszt urakat lemucskolta s letolvajozta [VKp 286]. 1879: Tegnapelőtt kaptam meg leveledet, amelyben őszinte csodálatomra nem mocskolsz úgy le, ahogy megérdemelném [PLev. 58 Petelei István Jakab Ödönhoz].

lemocskolás szidalmazás; certare; Beschimpfung. 1842: Biztosságunk ... Amberboi Josefnet Alexander Mariat ... Hadnagy Atyánkfiának hivatalos kötelessége teljesítésébe méltatlanul lett le piszkolása és motskolásáért egy Constitutionalis büntetéssel terhelhetőnek találta [Dés; DLt 1452a. 10].

lemocskoltatás szidalmaztatás; certare; Beschimpfung, Lästerung. 1842: Hogy mások hallottaké a Szo váltásokot, 's a' Tkts Hadnagy Ur le mutskoltatását a' Háziakon kívül nem tudom [Dés; DLt 1452a. 6].

lemonádé citromlé-szörp, limonádé; limonadä; Limonade. 1788: Lémonádénak valo Czitrom sajto [Mv; TSb 47].

lemond 1. a renunja; verzichten. 1678: Vagy vallásunknak s nemzetünknek javát kívánjuk, cselekedjünk valamit, az franciával való tracta is azt tartván, ha nyilván nem lehet, titkon segíti ő maga, ha nem pedig, mondjanak le róla [TML VII, 55 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz]. 1711/1792: az Csernátoni határon valo két örökös földben semmit nem kíván, hanem örökösön le monda rolla [Albis Hsz; BLev. Transs. 26]. 1775/1805: látván ezen Salamon^c Ember Bezdédnek^c és Nagy Krisztofcznak^c azon Irotvány felett egy mással valo nagy versengését ... ezen Ember ... ezen Pojánától lemondott rolla [BSz; JHb LXVII/3. 122. — ^cSzD]. 1814: mint-hogy a Bátyám Varga Márton nem arra valo hogy az örökséggel járo terheket vihesse hordozhassa a korhel-

kedés részegeskedés miatt, már mindeneből ki pusztulván, azonb(an) magais le mondott rolla azért instállok Ngod(na)k méltotasson Contractust adni azon örökségről a fiam kezéb(e) [M.gyerómonostor K; Gyl. Varga Pál dominális bíró lev.] | ezen vellem tett Barattságának viszontaglásául azon Keresetemről, melyet egy Két Esztendő Kantza Csitkomnak a Mlgos Grof Ur Szgyorsán Györgye nevezetű Erdősze által p(rae)tendált elkárosítása felett indítottam vala, egészszen és örökösön le mondok [Somkerék SzD; Ks 92].

Szk: ~ a cseréről. 1806: a' Cseréről le mondott Grof Rhedei László Vr [Erdősztyörgy MT; WH] * ~ a jószágról. 1795: az Aszszony, Mltgs Vajna Májorné a Josságról lemondani a Contractus terminussáig kettégeskedett [Márkosfva Hsz; BetLt I Barabás Sándor Vajna Istvánhoz] * ~ a jussról. 1790: a Testvér Ötszem minden Iussáról örökösön le mond [M.déllő TA; DobLev. III/674]. 1806: a' két leány testvére Nagyságodnak, a' Solymosi, és Korodi minden részét adja által Ngodnak örökösön, Nagyságodis a' maga Buza mező-hez valo jussáról mondjan le [Mv; Ks Thúröczy Károly lev.] * ~ a lóról. 1765: az vásár nem teczven Fekete István eő kegyelmenek az lorol ... le mondottak [Torda; TJKt V. 273] * ~ a pretenzióról/pretenziócskáról. 1733: en-is minden praetensiocskáról le mondok [TKI Teleki Sámuel lev.]. 1760: azon Pars ... lemondatt ebbéli pr(ae)tensiojáról [Szava K; RLt 4]. 1771: tsak a praetensioiokrol mondjanak le a' Somlyaianusok, s tartsak magokat a' Plánumhoz [Fejér m.; DobLev. II/428] * ~ a részéről. 1720/1811: az Egedbor főző üst béli részről le monda, Szabo Mihály Uram is [Szotyor Hsz; Borb. II].

2. a demisiona; zurücktreten. **Szk:** ~ a bíróságról. 1782: a Dominalis Biro Illya ... a Biroságról le mondott, mondván, hogy ő soha töllem fűgni nem akar, mondam Illya a Biroságról előtem le ne mongy | a Dominalis Biro Illya ... most haragjában mond le a Biroságról [Baca SzD; Gyl. Molnár György lev.] * ~ a hivataláról. 1823-1830: gróf Bethlen Imre lett volt ... Alsó-Fejér vármegyei ... főispán, hanem ... lemondván hivataláról, most privatizál [FogE 243-4]. 1837: meg kérdeztem az Exp(onen)s Urat miért mondott le az Hivataláról [M.fodorháza K; BetLt I Nemes Kis Mihályné Boér Anna (37) vall.]. 1867: Szabó István gondnok ... házi elfoglaltatásai miatt hivataláról lemond [M.bikal K; RAK 261] * ~ a preceptorságról. 1823-1830: magamat ajánlottam, és 21. április lemondván a classisbeli praeceptorságról, 24. április ki is költöztem Bonyhára [FogE 133].

3. abbahagy vmely ténykedést; a se lása/a abandona de o activitate; mit einer Tätigkeit aufhören. **Szk:** ~ a bányaművelésről. 1804: a Banyasz Gazdák a Banya Mivelesről egészszen le akarnak mondani [Torockó; TLev. 9/36] * ~ a mesterség folytatásáról. 1774: A' p(rae)ten-densek nem objiceálhatták hogy azok is vélek együtt Mesterségek fojtatásáról le mondottanak volna [Kv; MészCLev.] * ~ a mészárosságról. 1773: Egyszer nem is nyúztak a mészárosok, egészen lemondván a mészárosságról [i.h. 296].

4. felhagy vmivel; a renunja la ...; etw. aufgeben. **Szk:** ~ a fenyegetőzésről. 1739: Néhai Kibédi Márton özvegie Fogarasi Mária Asz(szo)ny ... hogi tovább azon gonosz fenyegetőzéseiről lemond ... arról tulaj-

don keze írása alatt adjon reversalist [Dés; Jk 302] * ~ a perlekedésről/perről. 1719/1774: en bizony ő Kglmével meg alkudnám ... és arról az perről csak le mondanék [Torda; JHb XIV/6. 57–8]. 1818: a' ... felelő válasz azt tartja, hogy Sogor Ur(am) a' perlekedésről nem kíván lemondani [Szentbenedek AF; DobLev. V/1013]. 1828: mind a' Fel- mind az Alperes Felek ezen Perről örökre lemondottak [Mv; i.h. V/1146] * ~ a planizálásról. 1823–1830: Minden további planizálásról tehát lemondván, tökéletesen meghatároztam magamat, hogy egy szerencsére Göttingába megyek [FogE 202] * ~ rossz cselekedetéről. 1815: Ha pedig eddig gyakorlott rossz Cselekedeteiről le nem mond, a tiszos takarékos, és magános élethez magát nem szabja, úgy lehetetlen nékie az Jozsáigai Jövedelmekből ... az ő tettése szerént élni [Mv; Berz. 21] * ~ a törökkel való cimboráról felhagy a törökkel való cimborálással. 1759/1845: A' mely Török Búzógányt és Zászlót küldött volt II. Apafinak a Törö (!) császár ... elvivé Bécsbe ez a' Fejedelem; és megkíváná Léopoldus, hogy azt átalandná, 's azzal mondana le a' Törökkel való cimboráról [Hermányi, EDEM 141. — II. Apafi Mihálynak] * ~ a törvényről/törvénykezésről. 1742/1792: minden együtt való Törvénykezésről lemondának örökösön [Albis Hsz; BLev.]. 1778: Léven controversiájok sósomcsári szénafű iránt csitaplocai Lajos Istvánnak Lajos Miklóssal, primipilusokkal a mű közben vetésünk által lemondanak a törvényről [Tapolca Cs; RSzF 254]. 1796: a Törvénykezésről lemondék és egy más között meg békélünk, a Földet viszsza bocsáttam [Albis Hsz; BLev.].

5. felbontja/megszakítja a jegyességet; a desface/strica logodna; Verlobung lösen. 1672: Erdely Andras hajado(n) leanja Ersebet, kivan matkajatul absolutiot Bodoki Thamastul, mivel függoben tartotta elmejet jegyet is viszsza tsalta tölle levelleis le mondot rolla [SzJk 120]. 1836: a' léány első hirdetés után le mondot 's többször ki sem hirdetődött [Gyalu K; RAK 31].

Szk: ~ a mátkaságról. 1776: hallottam M. B. Henter-től, midőn M. Groff Lazarnak mondomta ... le mond a' Mátkaságról | igazé, hogy ... abba jártak volna, miképpen Mlgs B. Henter Antal Urffi Mátkaságáról lemondottaké? [Nsz; GyL hiv.].

6. XVIII. sz. eleje: A mely lovak a Szűgyek felé hajtva Szegik meg a nyakokat, vagdalkozni nem jo rajtok, mert nyeregbe ülve mondanak le a fejedről [JHb 17/10 lőtarási ut.].

lemondás 1. renuntare; Absage, Verzicht. 1796: a' Jobbágy név el töröltetett ... Földös Urok ellen való rugoldozásoknak, 's következés képpen ellennek akár mi módon lehető perlekedéstől való le mondásnak még ma is ereje fenn áll [Mv; TLev. 5/16 Transm. 19 tábl.]. 1830: Alperes Ratzkevi István a' Novumáról való lemondást jelentett és Jteletesen is fogattott [DobLev. V/1158. 1b]. 1842: minekutánna ... a' Haszonbérő idő közbeni le mondása által az Uradalomnak viszsza adott Papiros Malma' számba és viszsza vételére ki rendelve lettünk volna ... a kérdéselt Uradalmi Papiros Malomnál meg jelenvén ... a viszsza vételt — reinventatiot — elkezdettük [Km; KmUlev. 2].

2. demissionare; Ab/Niederlegung; Rücktritt. 1830: A Tekintetes Ur(na)k Arvai Székünkhez^a tett ... abéli ki nyilatkoztatása hogy a Curatelája alatt lévő Szántó

Sándornak Szabadon lévő Javai tartására es ruhazat-tyára elégségesek nem volnanak (:a mely oknál fogva ... Curatori Hivataláról léjendő le mondásatis jelent-te:) ... méltoztatott a Flgs K. Fő Kor(mány) Szék ... klmes Rendelése által a Tekintetes Urnak a Curatori Hivataláról való le mondását el nem fogadni [Ne DobLev. V/1156. — ^aA Marosi Kerület Árvai Székéhez]. 1838: Al-Jegyző Somai Lajos aa(na)k hivataláról való lemondását elfogadván helyibe ... substituala ... Tussai László aa-t [Dob.; RLt]. 1872: A gyűlés kérelmére végre viszsza veszi gondnok afa lemondását [M.bikal K; RAK 295].

3. jegyesség felbontása/megszakítása; desfacerea logodnei; Lösung der Verlobung. 1776: Nem ugyé, hogy azon Személy Mlgs Gróff Lázár János Urffi ő Nga körül-is, miolta ezen mátkaságra lépett, szüntelen Sűröl-ködvén, unszolta volna ő Ngát, hogy a Kis Aszszonyrol lemondana, de vallyon a lemondásra vihette? [Nsz; GyL vk] | nagyon ugyekezett a' Mlgs Groffné Aszszony ő Nga, és a Mlgs Kis Aszszony, a' Mgs B. Henter Antal Urffi mátkasága alól való fel szabadulárol, lemondás-rol [Kóród KK; GyL. Geor. Vizi (30) rk kántor vall.].

lemondhat felbonthatja a mátkaságot; a putea desface logodna; die Verlobung lösen können. 1776: igazé, hogy mind a' Kis Aszszony, mind pedig édes Aszszony Anyja, Kornis Ferentzné Aszszony ő Nagysága azontul is abba jártak volna, miképpen Mlgs B. Henter Antal Urffi Mátkaságáról lemondhassanak? avagy le mon-dottaké? [Nsz; GyL vk] | Hogy tellyes igyekezettel volt, miképpen a B Henter Antal Urffi Mátkaságáról lemondhassanak, azt abból tudom, hogy a Tisztelendő Egrestői Plebanus ur is le hivatott volt Kórodra [Kó-ród KK; GyL. Gabr. Martonfi (31) káplán vall.].

lemonya citrom; lämüe; Zitron. 1530: Ittem lemoniath ... den. LX^a [Vh; MNy XXXI, 195, DomH 58. — ^aÉrtsd: vettem]. 1533: Ittem lemoniath d LX | Ittem lemoniam emi d LX [i.h. 58, 79]. 1570: az Brassay sporer hannes hozot volt Jde az varasba egy hordo lemonyat [Kv; TJK III/2. 152a]. 1592: 4 Thiwkot Lemoniawal f 0 d 32 Lemonia f 0 d 12 [Kv; Szám. 3/XXII. 66]. 1618: To-mai Janossal uetetem het forintara Naranczot Lemoniát Pomagranatot melliet Bethlen Istvan Vramnak Cancellarius Vramnak kwltem, az kit rea attam teszen f. 1 d. 25 [Kv; RDL I. 103]. 1621: feozettem ... Negi Tiukot le-monjaval [Kv; Szám. 15b/IX. 222]. 1625: Egi fel Ludat aprolekjaual feozette(m) lemonjaual egiut ... d. 20 [Kv; i.h. 16/XXXV. 166]. 1688: Egy Tanna Lő Monyától (!) f —/33 1/2 [Bfr Vect.].

Szk: száraz ~. 1585: Zaraz lemonya d. 28 [Kv; Szám. 3/XXII. 66]. 1589: 19 Aprilis Hogy Byro vram Tordara ment Gywlesbe Borbely Janostol veottem zaroz Lemonyat p(ro) f. 5 [Kv; i.h. 4/VI. 27 Stenzely András sp kezével]. 1597: wodtem ... 4. Zarasz lemonyat /80. 33 lewes lemonyat [Kv; i.h. 7/XIV. 1 Th. Masass sp kezével].

A címszó kizárólagos 'citrom' jel-vel kapcsolatban ávátosságra intenek a köv. adalékok: 1596: Vrunk keretét vizziaetőben Gialuban egi citrumot, es hat zaraz lemoniat fizettem erette f 1 d 25 [Kv; Szám. 6/XXIX. 102 Bachi Tamas sp kezével]. 1687 k.: Egy Tanna Lő Monyától f —/06 Egy Loter Citrom Viszlot f —/90 [Mv; MvRKLv. 20]. A citrom és a lemonya elkülöníten való jelentkezése arra mutat, hogy a két gyümölcsnév nem azonos déligyümölcsre von.

lemordál le/meggyilkol; a omorî/ucide; ermörden, umbringen. 1603: Relicta Andreae Eordeogh Anna ... fassa est mondja vala hogy im a chonka etrenek bestia kurwa fia le mordalla itt [Kv; TJK VI/1. 674].

lemos 1. a spála; abwaschen. 1584: Annakvthanna teoriwnk makot es keniwk be a' giermeket es mossuk le a' feredeo vízbe [Kv; TJK IV/1. 276]. XVIII. sz. eleje: Az melly lonak a lapoczkája Szárad ... ér vágó vassal meg kel a lapoczkáját vagdálni ... fa Olajjal meg kell kenni ... dugasztot Szuvattal be kel verni a föl Szedet bört, harmad nap múlva borral a Szuzatott (!) mosd le [JHb 17/10 lórtartási ut.].

Sz. 1772: Nem tudhatom nyilván ... ki vereti az emberemet, de úgy le nyelvelném hogy az Lutz vize le nem Mosná rolla [Dedrádszéplak K; CsV].

2. (eső) elmos; (despre ploaie) a spála; fort/wegschwemmen. 1761: Itt a mű Falunk Határán minden Esztendőben meg kívanna (!) a Tragyat, felette sovány lévén de minthogy mindenütt Hegyeken valo szántó Földeink vannak hordoni nem lehet de ámbár trágyazhatni lehetneis midőn Essős üdő vagyon a Hegyekről le mossa sőt még a Gabonat is bé hozza a Patakba [Sziqb H; JHb LXX/3. 209]. 1803: rosz sovány és oldalos földek, a' melyeket ha szinte trágyáz ma is az ember kevés ideig tartana rajta a trágya mert a víz mind le mosná [Bekekeresztúr MT; BetLt 5 Fr. Boér (53) col. vall.].

lemosd szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: ~ *magáról átv* lemos magáról; a-și spála obrazul, a spála rușinea; von sich abwaschen. 1704: akiket itt egyszer notálnak, nehezen mosdja le magáról [WIN I. 202].

lemosdat étkezéshez megmosdat; a spála (pe cineva); jn (zum Essen) waschen lassen. 1662: némelyeket fejedelem^a maga is jól ismervén ottlété alatt asztalához is felhivatni és lemosdatni parancsolja vala | Barcsai Ákos látogatására és köszöntésére mennek^a, kiket Barcsai szívesen látott és fogadott, asztalához, ebédéhez, vacsorájához lemosdatni parancsolt vala [SKr 141. 567. — ^aII. Rákóczi György. Nagyari Benedek és Kállai András prédikátorok].

lemosdatandó megmosdatandó; care trebuie spălat; zu waschend. 1662: Az ebéd az ő idejében, mint olyan hadakozó időben is, elég nagy pompás és friss készülettel elfogadtatván, az urak, kik az asztalhoz lemosdatandók, a fejedelem ajtaja előtt állanak vala udvart [SKr 268–9].

lemoshat 1. *átv* is a putea spála; abwaschen können. 1633: Latam hogi az leannak ueres az inge az Legennek is az szwre ueres uala az Legeni monda az Leannak hogi mossa meg az inget kit az Lean mossa de iol nem moshatta le [Mv; MvLt 290. 132b]. 1879: A hiúság porát, mely megszáll minket, amíg felnövünk, nem moshatja le teljesen sem a vénülés, sem a tanulás [PLev. 52 Petelei István Jakab Ödönhoz].

Szk: ~ja *magáról a gyalázatot*. 1711: maga pedig a cár^a Csehországban megyen feredni. Kivántatik is bizony a feredő, míg azt a nagy gyalázatot lemoshatja magáról, amicsoda nagy híre, neve vala az egész világon, már olyan kisebbségben, gyalázatban vagyon minde-

nütt, jobb lett volna, veszteg ült volna Moscoviában [CsH 471. — ^aNagy Péter].

2. elmoshat/sodorhat; a putea spála/lua cu sine; fort/wegschwemmen können. 1772: ha szintén az omlásnak némely része meg feneklettis; az is abból esett, hogy a' fél tojulás miatt a' Víz meg restülvén; nem moshatta le [Ádamos KK; JHb XX/27. 48]. 1782: azon víz az gát fel kötése mián legkissebb iszopot le nem moshat [Déva; Ks 111 Vegyes ir.].

lemosódik elmosódik/sodródik; a fi spălat; weggeschwemmt/gespült werden. 1823: A Bagiosba régen szállót miveltek, de a sok sebes záporok miatt a termő föld le mosodván ma csak a kő láttzik [Szépkényerü-sztmárton SzD; EHA].

lemutat (határt) kijelöl/mutat; a marca (hotarul); (Grenze, Feldmark) abmarken. 1721: Singfalvi Uramak pedig producaltanak in A(nn)o 1641. emanalt Inquisitorianak Transumptumat, az melyben az vallok az bűdös kutat teszik fel, melyre rug az Denes Mihály föld, es ezen a földön mutattak le az hatart az utig [Asz; Borb. II].

len 1. in; Lein. 1590: Nagy Guzurába ... Lent wettek bele [Mindszent Cs; BálLt 54]. 1594: Kerik varosul Biro vramat, hogy a' Capitanokai el iartassanak minden hazakat Ahol kender, lent találnak mindenwnnet ez varosbol mind Azattat s mind azatlant ky hordassanak [Kv; TanJk I/1. 232]. 1609: ez Sido Gergeli eoreoksegit Becz Pal mind bira nekemis attá vala egy eztendőben, lent vetette(m) vala bele [Kászónújfalú; BLt 3 Thomas Czioboth de Vyfalua (60) ppix vall.]. 1650: En vetetem volt affele földet egy kiczin darabot be lennel [Csék-fva U; UszT 8/64]. 1681: Lent, Kender is elégendő nem csak vetni, hanem elis készeteni tartoznak^a [VhU 200. — ^aA jb-ok, ill. a jb-asszonyok]. 1721: az len asztatására és ki Csinaltatására ... bizony volt gondom [Alparét SzD; Ks 96 Dombi László lev.]. 1757: ezen Retnek ... Gyeke felol valo részében, egy darabot fel rontattunk Lent vetettünk bele [Gyeke K; Ks 4. VII. 6 Pap György (70) zs vall.]. 1767: ezen szőlőnek nagyobb részibe lent vetetet(ne)k [Nagyernye MT; EHA]. 1773: ezenn ... Lábban volt egy Szántó Földe ezenn Csegelyben az hol most állunk ... csak a' közelebb Tavaszon törték ki Gyeptől Lennek s Lennyek vagyon benne [Mezőkók TA; Born. Pakulár Thoma (63) zs vall.].

Szk: ~ *gyomlálni*. 1583: eoiz giakorta ieot ide len giomlaln [HSzJP] * ~ *nyőni*. 1753: egy alkalmatossággal az erdőre lenn nyőni mentünk [Altörja Hsz; i.h.] * ~ *t kinyő*. 1763: midőn a' Lént ki nyöttem volna, hirt tévén ... Mányika fuonnak hogy a' Dézmát végye ki belőle, a' Lenemnek felétt vette el [Gálfa KK; Mk V. VII/1. 37–38]. 1776: kik mentek reá ezen pallagra, s kik nyötték ki rolla a' lent s meg ért volte, vagy pedig éretlen nyötték ki? [Bereck Hsz; HSzJP vk] * ~ *t megnő*. 1730: Durus Gergélj Vr(ám) már meg nyőte a lenit [Marokháza K; Ks 4. VI. 20] * ~ *t mivel*. 1814: az Asz-szonyok rostálnak, Kender és Lent mivelnek [Pusztakamarás K; CU] * *ázatlan* ~. 1694: Azatlan kender vagyon Gell: 162. Tavalyi és ez idei ázatlan Len Gell. 193 [Ebesfva; UtI] * *csépletlen* ~. 1686: Csepletlen len Gelin 18 [Gyf; UtI] * *csináltatlan* ~. 1720: Csináltatlan

Len gelin(arum) nro 6 [Gorbó SzD; JHbK XXVI. 12] * *csinált* ~. 1591: Chinalt len ket keotes [Kv; AggmLt A. 53] * *kiázott* ~. 1741: Törétlen ki azott Tavallyi len Gelin(ae) 5 [Mocs K; JHbK XLIX/25] * *kicséplett* ~. 1660: ki czeplett Zab ki czeplett lenis [Lázárfva Cs; Llt 117] * *kicsinált* ~. 1675: Ki Csinalt Len vagion harmincz nyolcz Kalongia [Radnót KK; UtI]. 1676: Kicsinalt Len [Szúv; UtI]. 1683: Ki csinált régi rosz len vagyon Eötven négy kalandgya [Balázsfva KK; UtI]. 1735: vettem magam . . . ki csinált szép lent 7 fejet [Nagygyeke K; Ks] * *kikészített* ~. 1685: Ki készítet len Gel(in)a's 825 [Radnót KK; UtI] * *pozdorjás* ~. 1689: Régi dezma rosz pozdorjas Len Centr no 6 [A. porumbák F; UtI].

2. lenföld/vetés; iníste; Leinacker/feld. 1570: Raczfey Krestel, Stephen otth . . . valljak, hogy Eonekykes volt Lenek es keolesek az ky^a Myhal keolese Mellet [Kv; Tjk III/2. 191. — ^aTollvétség kys h.]. 1767: az Len mellet Tavaszi Buza a hegy tetőig [Mezőbodon TA; EHA]. 1770: Varga Pál Istvánnak egy Darabb Lennyében . . . Talaltunk Le kaszalt kárt Három fő Lent Betsű szerent [Győrővásárhely K; Born. II. 43]. 1806: a Sertések Kosáné Aszszonyom Lennyében voltanak, és onnan a Lenből a Szolgálója elészter is meg terítette [Dés; DLT 82/1810]. 1843: az ottan volt Lent, Töröküzát, kölest — mily eszközökkel, és mi modon károsítottak el — szoval becűlje meg a Tanu az elkárosított Terméseket [Bodola Hsz; BLt 12].

Hn. 1722: A Len parlag [Csomakörös Hsz; EHA]. 1754: A Len Szegben (k) [Gernyeszeg MT; EHA] | A' Len Szegben [Sáromberke MT; EHA]. 1797: a Len szer (sz) [Ajton K; EHA]. 1820: Lenszegbe (sz) [Körtvélyfája MT; EHA].

3. lenmag; sáminjá de in; Leinsamen. 1585: megh tartozzek monday . . . minden Maiorságokbol es dez-mabol, Meny keobeol Arpa, zab, Alakor, theonkeoly, Len, Kender es keoles Jutott kezeheoz [Kv; KvLt Vegyes III/49].

Szk: *pünkösdi* ~. 1722: 29. Maji vettetett udvar Biro ur(am) pünkösdi lent egy vekat [Katona K; UtI].

4. lenrost/szál; fibrá de in; Leinfaser. 1589: Huzon három keotes len, keesz tilolt [Kv; KvLt Vegyes I/2. 70]. 1635: az lennek az szőszit megh nem fontak [KJ]. 1735: találtam Murza Gabornál hét fő lenét eo kemén(e)k megh ehelve [Nagygyeke K; Ks].

Szk: ~t *héhel*. 1840: Orsova Gyalagossai Kender, Lent héheltek [Adorján MT; Born. XXIVb] * *ecslelt* ~. 1697: Az rudon vagyon hehellett Kender gell. 22/12 Ecslelt len gell. 2 [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter lelt.] * *héheletlen* ~. 1748: Ki tilolt régi héheletlen Len Gel. 5 [Szászsztyakab SzD; Told. 11/95]. 1769: Molduvaba s Havasalföldre s más külső Országokra Nemes Erdely Országabol ki viendő heheletlen es hehelt lennek másajatol 30 xfr. A Harmintzadon vetetik [UzLt XIII. 97] * *héhelt* ~. 1628: Egy falka lehelt len [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 1. 12]. 1684: Héhelt len [Radnót KK; UtI]. 1797: 34 Fő héhellett Len [Koronka MT; Told. 34].

5. lenfonal; fir de in; Leinfaden. 1574: Ember ferenczne Azt vallia hogi Jeot oda az hazhoz Zabo gaspar felesége Es vylt ely onnat lent gertyat es tey felt [Kv; Tjk III/3. 398]. 1642: Porumbaki^a Udvarhaznal uagion czinalva len [UF I, 818. — ^aF]. 1674: adot a Sar-

kanyi pap az feo kapitannak tiz köből buzat es 300 feo lent [UF II, 580]. 1771: En ugy hallottam László Istvá(n)né szájából, hogy valami Lennyét Miklos Janosné . . . égybe el lopta [Dés; DLT 321. 9a Joannes Sebestyén (48) ns vall.].

Szk: *szijas* ~. 1879: Rozát láttam Vásárhelyt . . . válogatott valami — ruhanéműeket. Bizonyosan azt ügyelte, hogy jó tartós legyen, kettős szállal szövött, szijas lennel bevert [PLev. 54 Petelei István Jakab Ödönhoz].

lenabrosz fajá de masá din in; leinenes Tischsuch. 1643/1687 k.: a Haraszkereki Ecclb(an) Egy sahos karakai len abrosz is vagyon [MMatr. 116]. 1749 e.: Nztcs Kocsis Istvánné Biro Ersébeth Aszszony Conferált az Ur asztalára egj Sáros (!) len abroszt [Sóvárad MT; i.h. 206]. 1770: Egy negj nyüstos Len Abrosz Szőszből valo [Uz; Pf].

lenbársony-nadrág pantalon de in; Hose aus leinenem Samt. 1802: fekete len bársony nadrágat . . . visel [Dés; DLT. — ^aA párhuzamos német szövegben: schwarz manchesterne Beinkleider].

lenbéli lenre vonatkozó; care se referă/referitor la in; auf Lein bezüglich. 1675: Kigyelmed lenbéli jó akarátját még most köszöni feleségem, de ezután nem is merjük vásárlásra Kigyelmedet kérni [TML VII, 80 Kornis Gáspár Teleki Mihályhoz].

lencérna lenfonal; fir de in; Leinenfaden. 1682/1687: Attam kett len uaszon Uy lepedött, eggik giapottal, az másik len Cernaual öltött [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. 1788: 2. Loth Len Czérna [Mv; TSB 47].

lencse 1. linte; Linse. 1637: Hasonlokeppen Bosonak es Lenczyenek valo feoldis elegendedeo vagyon [A.komána F; UC 14/42. 185]. 1681: Tavaszi Buza, Zab, Borsó, Lencze alá valo föld szántással, vetésével, fel takarásával tartoznak^a [VhU 200. — ^aA jb-ok].

2. lencseföld/vetés; teren cultivat cu linte; Linsenfeld/saat. 1675/1688 u.: Az Tavaszi vetesrőlis, ugi mint arparol, zabrol, borsorol, lenczeröl, kenderről, lenről igaz szamot tarcz. mindeneket fel irass [Borb. I]. 1743: a Borso szeriben levő földib(en) Lencsējitt borsoját tudgyuk láttuk hogy volt [Vajdasztiván MT; EHA]. 1767: G. Toldalagi Pál . . . tettzéséből tilalmasban járta-tott marhák gazolták el a lentsét [Koronka MT; Told. 19/30]. 1771: Lencseit fuszulykáját félíg felíg a Molnár . . . mind el iszopolta a Melgos Urnak is a Lentsét s a fuszujának felét a Malom házon felyül [Esztény SzD; i.h.]. 1844: az hol borso lentse 's dinye volt keresztül ha szilva fával bé ültetted nállam nélkül ugyan jo lesz [Kv; Pk 6 Pékei Krisztina férjéhez].

Hn. 1718: Lencse hegjen (szó) [Szilágycséh Sz; EHA]. 1754: a' Lentse hegy völgyib(en) (sz) [Deréte K; KKn 33] | a' Lentse pad oldalán (sz) [Kispetri K; KKn 288]. 1755: Lencze hely Dombian (sz) [Szentimon Cs; EHA]. 1773: Külső Lentse hely nevű helyén (sz) [uo.; EHA]. 1781: Lentse Pataka [Malomfva U; EHA].

3. lencse(mag/termés); (recoltá/bob de) linte; Linsen(samen/Ernte). 1589: Lenchet votttem egi vekat [Kv; Szám. 4/XI. 6]. 1593: Lenche voltta veka 5 [Kv; i.h. 5/XVIII. 2]. 1636: lencze cubulus no. 1 [Kővár Szt;

RákGlr. 423]. 1641: lencziet uetettek in summa cubulos 7 [UF I, 814]. 1652: az földben borsot lenczet vetettek bele Gal menjhart tistartosagaban [Szamosfva K; JHbK XVI/29]. 1680: Egj cseberben gazos öszvü (!) fült lencze metr. I [A.porumbák F; Ált Inv. 16]. 1687: Lenczét vetettek vólt harmad fél vékát [Mocs K; JHbK LVI/6]. 1715: Fokadék ellen. Lencsét és meg hámozott almát erőssen öszve kel főzni és szítán által verni Fa olajat közib(e) tenni, hogy mint valami hig ir olyan legyen azzal kell kenegetni [Szuszia H; Kf]. 1729: Egj véka lencsét vóttünk [Ádamos KK; TSb 36]. 1793: Lencsét az Írtásban vetettünk négy Vékatt [Hadad Sz; JF 36. 229 Vintze István lev.].

Szk: bécsi ~. 1692: Köz és Bécsi Lencse vetés egy kevés [Mezőbodon TA; BK Inv. 28] * fekete ~. 1681: Vagyon ... Köles. ... Qr. 6 Többire semmire kellő fekete Lencze (:csak Tyukok(nak) valo:) A. 1679 Cub. 2 [Vh; VhU 564] * kalotaszegi ~. 1826: A' Gabonásba tanáltatott ... Kalotaszegi nagy Szemű Lencse [Szentdemeter U; Told. 41] * kerti ~. 1791: Egy Jukatos Láda, meljbe sok fele kerti Lentse, Faszujka, és más fele Magok vadnak [Nagyercse MT; i.h. 19] * magyarországi ~. 1802: Magyar országi Lentse [Türe K; MkG] * nagyszemű ~ ~ kalotaszegi ~ * veres ~. 1802: Alávalo Veress Lencse [Türe K; MkG] * vadborsós ~. 1765: Meg Rostáltatván az idej termést elegyes Vad Borsos Livén Let Második Lencse Vad Borsos rosta aly Cub 2 M 3 Rosta olya Vad Borsos Lencse Cub. 2 M. 3. [Nagybarcsa H; Ks 71/52].

4. csépletlen, szalmájában lévő lencsetermés; recoltá de linte; ungedroschene Linse. 1592: Vagion egy kewes lenneis chepletlen [Kv; Szám. 5/XIV. 385]. 1850: a' borsot, lentset, rázt ürmöst, kitsi burgondert, fuszujkát a lovak bé hordhatnák egy jo szekérel [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Szk: csépletlen ~. 1694: csépletlen lencze iutot egy mezei buglyani [Kilyén Hsz; BLt].

5. lencsefőzelék; mîncare (scăzută) de linte; Linsengemüse. 1710 k.: Az én élesem ilyenformán volt: liszt szítálva, peszmét sok, borsó hajalva, só, lencse és minden egyéb [BÖn. 724]. 1737: Molduvai követek mikor vissza jöttek Racz Balaz uramnit voltak attunk kenyeret Bort Borsot faszujkat Lencset [Kvh; Bogáts 13].

6. bibircsók; negel; Linsenfleck, Warze. 1649: Balint kovacznak fizette(m) ... f 4 D 27 ... Az Szolgaianak fizettem, hofi három posta Lovaknak, Inyet, Lenczejet, Szemen ualoiat veotte f. — D. 20 [Kv; Szám. 26/VI. 550]. XVIII. sz. eleje: Az melly lö gengen epül, gyengén eszik, az holdnak harmadik hetiben Szemin valóját, Lencséjett, inyit veted meg [JHb 17/10 lótarási ut.]. — A MPászt. Mut-jában e betegségnév nem szerepel

lencsebuglya lencsebuglya; clăie de linte; Linsenfeimen. 1683: Csépletlen is vagyan lencse buglya nro 1 [Küküllővár KK; Utl].

lencse-formálag lencse alakúra; asemenea unui bob de linte; linsenförmig. 1808: egy kis anya-jegye lentze formálag nött-ki [DLt 654 nyomt. kl].

lencseföld teren cultivat cu linte; Linsenacker/feld. 1820 u.: Also falu végén ... lentse föld [Zovány/Somlyó Sz; RLt 2].

Hn. 1682: Grof vram kerte felet (:mellyet Lencze földnek hinak:) [Boroskrakkó AF; MNYTK 132. 23].

lencsés 1. lencseszerű pettyekkel díszített; cu buline de mărimea unui bob de linte; mit linsenartigen Tupfen verziert. 1803: el-vitt magával két kék pamut Keszkenőt, apro lentsés Viráguakat [Dés; DLt].

2. "lencsével kereskedő; negustor de linte; mit Linsen handelnd | ? lencsefőzeléket kedvelő; amator de mîncare de linte; Linsengemüse gern habend. **Szn.** 1589: Lenchyés Georgy [Kv; Szám. 4/VI. 12 Stenzely András sp kezével]. 1591: Lenczes Georgi [Kv; Tjk V/1. 169]. 1606: Lenches Georg [UstT 20/114].

3. lencseföld; teren cultivat cu linte; Linsensfeld. **Hn.** 1639: Lencsés ajban (sz) [M.köblös SzD; DHn 47] | Lencsés aj verménél (sz) [uo.; i.h.]. 1693: Lentsés Ponkon belől (sz) [Homoródalmás U; EHA]. 1761/1808: a Lentsés nevezető helybenn (k) [Torda; EHA]. 1766: az Lentsés Kutnál [M.köblös SzD; RLt]. 1792: Lentsésbe [Kercsed TA; EHA]. 1798: A' Lentsésbe (sz) [Csittszitván MT; EHA]. 1821: A' Lentsésen (sz) [uo.; EHA]. 1836: A Lentsésbe (k) [Harasztos TA; EHA]. 1864: Lencsés Gödre [Kisbács K; KHn 216].

lencseszemnyi cît un bob de linte; Linsensamen groß. 1736: Igen viselték azelőtt mind az asszonyok mind az leányok, mind belső kis ingen, mind az külső ingen is sűrűn egészben mindenütt megrakva rézből csinált igen apró, mint egy lencse szemnyi islógokat [MetTr 342].

lencsevetés cultură de linte; Linsensaat. 1669: Eöszí és tavaszi vetések ... Lencze vetés cub. I [UF II, 454]. 1692: Köz és Bécsi Lencse vetés egy kevés [Mezőbodon TA; BK Inv. 28]. 1853: ha leveleimet rendre meg olvasgatom abba én sokat kerdeztem borso lentse vetésről [Kv; Pk 6].

lencézma lentized; dijmă de linte; Leinze(h)nt. 1662: Fogarasi feő pap fizetése ... Len, s kender dezma emberen mind ... f. 100¹ [UF II, 218. — ¹Fels-ből kiemelve]. 1750: A' Len Dezmat még nem vették, mivel szeműl szokták venni [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 14].

lendület avînt; Schwung. 1863: Szánando sorsba lévő nép iskoláink, a' helybéli, és kör lelkészek által nyerhet (!) lendületet [Gyalu K; RAK 82].

len-ecset (sűrűfogú) len-gereben; darac pentru in; Leinhechel (mit dichten Zähnen). 1679: Len ecset nro 1 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 59]. — A jel-re l. MTsz *ecselő* és *ecset* al.

lenecske egy kevéske len; un pic de in; ein wenig Leinfrucht. 1686: En is hoztam kendért Lenetskét is affele hitvánt [Madaras Cs; BK].

lenes lentermesztésre való; bun pentru cultivarea inului; zum Leinanbau geeignet. **Hn.** 1754: A Lenes porondon (sz) [Sárpatok MT; EHA].

lenevet kinevet; a ride de cineva; auslachen. 1813: Ha a törvények szerint kötelességekre serkentem^a, megírtam: lenevetik [Ne; Csetri, Kőrösi Csoma 94 Nemegeyi]

János prof. jel. a Ref. Főkonz-hoz. — ^a Aanyag, iskolakerülő diákokat]. 1823–1830: magyarázni kezdem, hogy^a ... De késő volt már a magyarázat, mert lenevet-tek volt [FogE 165. — ^a Kőv. a magyarázat].

lenéz 1. lefele néz; a privi in jos; her/hinabschauen/se-hen. 1655: én az pincze ablakán nézek vala le, látám hogy pénzt olvas vala Philep Marton [Kv; CartTr II Laurentius Szigyártó zs vall.]. 1757: Biro Berke nevez-tű ... Szigethbeli Berkének régi igaz határozattya es Métaja ... volt és terminaltattott ekképpen: Ahol a describalt Berek orránn ... állunk innen Nap nyu-gotra le nézve fell Nap Nyugotra amá ... kopatz fűsz fánál ... tartatott és terjedett régi igaz határozattya [Betlensztmiklós KK; BK].

2. lebecsül/kicsinyel; a deprecia; auf jn von oben her-abschauen, geringschätzen. 1854: ha előttd különöset-skén is jön, ne nézd le^a [ÚjFE 73. — ^a A patriarchális gaz-dálkodást folytató Cserei Ilona maradiságát]. 1879: Czakónak nincs szeretete semmi iránt. Ha vitatkozik: veszekszik. Ha szerénykedik: lenéz [PLv. 39 Petelei Ist-ván Jakab Ödönhöz]. 1880: Egyébiránt lenézlek téged. — Téged, akit megzökögött egy cseppet a székér s belé-betegszel [i.h. 77 ua. ua-hoz].

lenfonal fir de in; Leinfaden. 1676: Len és kender fon-al. Va(gion) len és kender fonal librae nro. 421 [Fog.; UF II, 718]. 1678: Fogarasi vastagob Len fonal-bol szótt Abrosznak valo vasznat. 2 darabban [Utl]. 1683: Az mi Kgl. Asz(onyun)k eő Nga adatott kezem-hez szótetesnek okaert Fog(a)r(a)si Len fonalat ... har-mincz hat font fonalat Sákostol [Ebesfva; Törzs. Száva Péter számt. lev.]. 1714: Viragotksak Len fonalbol ka-lász formára szóttek agj Lapedőhez valok N 26 fl. Hung. 52 [AH 29]. 1717: Bokor len fonal gomolyagokb(an) nro. 14 [TSb 5]. 1756: Voltanak sok régi len és gyapott fonalak, rész szerint gomolyokba [Jedd MT; TSb 21]. 1836: Ezen Kender fonalat két felé kell választani — mert ennek fele olyan vékony mint a' második rendbeli Lenfonal | Ezeknek leveresire kélke len fonalat [IB gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.]. — L. még UF II, 371.

Szk: megvetett ~. 1736: Az Úr Házában Egy Strinfii sárba (!) tett, meg vetett len fonal [Várhegy MT; CU XIII/1. 102].

lenfonó-kerék lenrokka; roată de tors pentru in; Spinnrocken für Leinenfaden. 1788: Egy Len fono ke-rék [Mv; TSb 47]. 1810: Len fono kerék xr 20 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 18]. 1820 u.: Egy len fo-no kerék vagy rabka kéz orsojával [Mv; MvLev.].

lenfő lenszál-köteg; jurubijă de in; Leinfaserbund/bündel. 1679: Len fő nro 27 [Uzdisztépér K; TL. Bajo-mi János inv. 135].

lenföld iníste, teren cultivat cu in; Leinacker/feld. 1720: Szemes völgy Sorkan egy kis len föld [Menaság Cs; EHA]. 1725: négy kötél tiz öl a' len földek végéig [Türe K; KHn 260] | Ezen harminc ölon fejlű a' Len föl-dekig holott egy ázott kő vagon [uo.; MúzRhédey]. 1739: Kabola Kapun alol egy küs Len Fold [Menaság Cs; EHA]. 1781: Bara Oprát Bal Togyer, és Morar Lu-

putz Agyaltak volna le a Len Földön ejtszakanak idején [M.szopor K; MkG 36. 3/2].

Hn. 1729: Az len földön (sz) [Pálfa U; EHA]. 1740: A Len földekben (sz) [Gyerővásárhely K; EHA]. 1740: a Lenn földön [Szamosfva K; EHA]. 1765: a Len földön (k) [Toldalag MT; EHA]. 1767: a Len földön (k) [Póka MT; EHA]. 1807: A' Len Földekbe [Türe K; KHn 264]. 1867: Lenföldek rendjében (sz) [Gerendkeresztúr TA; EHA].

lenge kb. gyengécske; släbuť; leicht, schwächlich, ziemlich schwach. 1847: egy darab rétet bésántolt, s azt lenge kerítésbe vette [Kv; KLev.].

lengedez 1. (szellő) fújdogál; a adia; wehen, hauchen. 1697: mondám az feleségem(ne)k miért engedik hogy olyan nagy tüzet rakjanak, mert ha nagjób szél talál in-dulni, az Udvarházzal edgjütt bizony az egész falu meg ég, (:mivel akkoris egy kis szél lengedez vala:) [Szamos-fva K; Ks 90]. 1811: Folytatván utad a' Szent György Hegye felett Lengedez arra is áldást hozó szelet^a [ÁrE 118. — ^a A vers Apollót szólítja meg].

2. (hír) terjeng; a se räspindi; (Kunde) umhergehen. 1662: itt Kemény Simon uram felől rossz hír lengedez, hogy az török futva szalasztotta volna Naményből őket [TML II, 375 Ebeni István Teleki Mihályhoz]. 1672: Az császárt beszélék, Uram, hogy ... egy holnap mulva megindul ... Mifelőlünk is lengedezett ilyen szél [TML VI, 201 Székely László ua-hoz] | A lengyeltől semmi kö-vet oda^a nem ment még, noha lengedezett olyan hír [i.h. 233 Nalácz István ua-hoz. — ^a A török császárhoz]. 1703: Az országban connumeratiót indítván, lengedez a hír, hogy ide is, Kolozsvárra is eljönnek [Kv; KvE 275 SzF].

lengedező szálldosó, szállongó; care se räspindește; umhergehend. 1663: hallottunk ugian fülhegiel ualami lengedező hirt, meliel megh biszonioson nem tuduan nagisaktokat terhelni nem akartam [Kékes SzD; Utl].

lengeteg 1. könnyeden finom; foarte fin; luftig fein | a-vitt, viseltes; uzat; abgetragen. 1589: Egy temerdek zeoz Lapedeo Mas esmegh ollian Jo, lengetegek | Egy gylch kendeo Lengetegh Egy gylch giapot lepedeo lengetegh [Kv; KvLt Inv. 1/2. 36]. 1611: Egy Trúpaj gylch kendeo, lengettek fejr zelel [Kv; RDL I. 88]. 1656: Eött Lapedeo, Ketteinek a' vegek fejr varrasos az harma vekony Len-geteg fejer [Doboka SzD; Mk Inv. 2]. 1658: Veres rosas abrosz uagion Nr 7 ... Mas Veres rosas lengetegh Ert f. d 30 Egy lengetek sakat sahos abrosz d 10 [Kv; KJ]. 1736: Egy lengeteg, viseltes, harmad fél Széll, czérna kő-téses veress fejtővel varrott vászon abrosz [Kv; Pk 6]. 1749: ada ... Barta Annis-is egy gyapott reczés Abroszt lengeteg [Nagyborosnyó Hsz; SVJk]. 1815: Abrahám János el-szökött egy oltska kalapba lengeteg vgy ne-zetett szürke Darotzba [Dés; DLt 695]. — L. még Palotay 20.

A két jel-t az adalékokban sem itt, sem a szk-okban nem lehet megnyu-gató módon szétválasztani. A 2. jel-l SzD^a, a Vadr. és nyomukban CzF tartja számon.

Szk: ~ abrosz. 1588: Ket veresses es egy sahos lenge-tek Abrosz f. 1 [Kv; KvLt Inv. 1/2. 14]. 1655: Egy gya-pottos köteses viselt lengetegh abrosz f. — d. 60 [Kv;

RDL I. 29]. 1838: Két vászon jo s egy lengeték abraszok [M.bogáta SzD; BetLt 2] * ~ *asztalkeszenő*. 1820: Két vékony lengetég Asztal Keszenyő [Mv; Told. 19] * ~ *derekalj-csup*. 1622: Egy ueres rosas negy nivsteos lengettek derekalj cziup f. — d. 20 [Kv; RDL I. 119]. XVIII. sz. eleje: Egy veresses fejtős lengeteg derekalj csup [Kv; Pk 6] * ~ *előruha*. 1651: Egi lengetegh gjolcs eleő ruha [Kv; RDL I. 28] * ~ *fehérnemű*. 1782: Mate István Forogo János Egyház fival az Asztalrol holmi lengetég Fejér Némüket el adván abbol jött Máriás 8 poltra [Kiskapus K; Ref. egyh. lt B. 5] * ~ *felnémetes férfiing*. 1817: Egy lengetég fél németes férfi ing [Mv; MvLev. 2] * ~ *főalj-haj*. 1588: Egy kekes lengetek fewaly hey [Kv; KvLt Vegyes I/2. 18]. 1608: Egi lengetegh feo aly hey kék [Kv; RDL I. 83]. 1651: Vagion egi lengetegh fevalj hay [Kv; i.h. 28] * ~ *gyolcskendő*. 1803: Négy singni hoszszuságú 's a' végein két ujini szélességű Toth tsipkével készült Lengetég gyoits Kendő [Dombó KK; Palotay 20] * ~ *gyolcslepedő*. 1622: Egy lengetek gjolcs lepedő f. — d. 20 [Kv; RDL I. 119]. 1709: egy lengeteg Gyolcs Lepedő [Kv; Pk 6]. 1814: Egy Lengeteg Gyolts Lepedő [Kv; Pk 3] * ~ *gyolcslepedő-darab*. 1826: Egy lengetég gyoits lepedő darab [Koronka MT; Told. 19] * ~ *házsizótt abrasz*. 1829: Egy lengetég házi sózott Abrasz 12 keszenyővel [Kv; Pk 6] * ~ *kamuka asztalkeszenő*. 1826: öt Duttzet vekony lengeteg kamuka asztal keszenő [Koronka MT; Told. 19] * ~ *karton*. 1830: egy lengetég karton [Msz; i.h.] * ~ *kendő*. 1625: egy lengeteg rozv veres fonallal varrot kendeo f. — % 25 [Kv; RDL I. 126]. 1666/1687 k.: Vagyon a Havadi^a Ecclaban Egy lengeteg kendő [MMatr. 157. — ^aMT] * ~ *keszenő*. 1798: adntuk az Eccla Clenodiumából egy lengeted (!), szelein arany szkofum varrasu keszenőt az Ur Asztalára valót a' Kóródi Refor Filialis Ecclanac [Kv; SRE 319]. 1803: Tóth tsipkével körül vététt lengetég selymes potyolat keszenő [Ádamos KK; Palotay 20] * ~ *kittel-vánkoshéj*. 1622: Egi lengetek kek kittel vankos hey f. — d. 20 [Kv; RDL I. 119] * ~ *krakkói abrasz*. 1629: Egy lengetegh viselt Craccab abrasz aestimaltuk ti f. — d. 60 [Kv; i.h. 146]. 1655: Egy krakkói lengetegh abrasz f. — d. 80 [Kv; i.h. 29] * ~ *lenlepedő*. 1637: egy lengetegh háromszel len lepedeo f. — d. 45 [Kv; i.h. 24] * ~ *lepedő*. 1622: Egy lengeteg leppedeo f. — d. 32 [Kv; i.h. 119]. 1633: Egy le(n)szal lengetegh lepedeo f. — d. 60 [Kv; i.h. 103]. 1640: Egi Lengegedh lepedeo f. — d. 20 [Kv; i.h. 123]. 1667: egy lengeteogh lepedeo [LLt] * ~ *párnahaj*. 1795: Egy lengetég fejér párna haj [Mv; MvLev. Szabó Moses hagy. 5]. 1832: öt lengeteg párna haj [LLt] * ~ *sáhos abrasz*. 1588: Ket veresses es egy sahós lengetek Abrasz f. I [Kv; KvLt Inv. I/2. 14]. 1651: Egi lengetegh sahós Abrasz fejeres [Kv; RDL I. 28]. 1693: egy lengetegh Sahós abrasz [Sárpatak MT; UnEkLt]. 1734: lengeteg Sahós Abrasz [Kv; Pk 6] * ~ *szősz-abrasz*. 1593: Egi lengeteok zóz abraz [Kv; Szám. 5/XX. 167] * ~ *takaró-ruha*. 1798/1821: Nro. I. Lengeteg Fejér takaro ruha [Kv; Pk 5] * ~ *vánkoshaj*. 1629: Egy lengetegh vankos haj feyr keoteses ti f. I d. 20 [Kv; RDL I. 132]. 1651: Egi veres fonallal szedott Vankos haj . Mas veres rosas lengetegh vankos hajj [Kv; i.h. 28]. 1736: Egy lengetég reczés vankos hajj [Kv; Pk 6] * ~ *vászoning*. 1790: az Néhái meg Holtnak egyetmassai-

bol adták el ezen ide irt Portékákat Négy Aszszony embernek valo lengetég Vászon inget Mfor. I Pénz 08 [Mv; MvLev. Cimbalmos Ferencné hagy. 4] * ~ *vászonzkendő*. 1784/1796: a mely kendő három sing lengetég vászon kendő volt [Tarcsafva U; P].

2. avitt, viseltes; uzat, folosit; abgetragen. 1611: Egi ferfy Ing feyr zel az gallera(n) linadoff de lengettek [Kv; RDL I. 88]. 1615: Kett Trupaj uankos hajok lengettek es zakadozottak fekete seljem zel benne f. — d. 25 [Kv; i.h. 97]. 1803: Vagyon egy quadrát lengetég, 's más közepén ki jukatt, vékony Len gyoits Asztal keszenő [Dombó KK; Palotay 20]. 1837: Egy Nagyobb többnyire kék figurájú lengeteg, egy veres közepű fejér szélű meg lehető jóságú két otkább avatég szőnyegek [Szentbenedek SzD; Ks 88. 0. 28].

Szk: ~ *bornyomó zsák*. 1822: Három Lengetég Bor nyomo Zsák [Nyárádsztanna MT; MvLev. 8] * ~ *kendérszál-abrasz*. 1611: Haro(m) viselt lengettek kender zal Abroz [Kv; RDL I. 88] * ~ *kendő*. 1625: Egy len száal hat singes weres fonallal varrott keszületlen kendeo f. I % — Mas egy lengeteg rozv veres vonallal varrot kendeo f. — % 25. [Kv; i.h. 126] * ~ *példa avitt/viseltes minta (darab)*. 1673: Vagion egi hituan lengetegh pelda [WassLt Borsai István hagy.].

3. ? Szn. 1632: lengetek Georgi [Mv; MvLt 290. 100a].

4. 'Hn. 1597: Az gyepi fején beleoll lengetegighe ne(m) birta az J [Szentegyházasoláhfalu U; EHA].

lengetegül kb. elvékonyodik, kiritkul; a se subtia, a deveni din ce in ce mai subtire; sich verdünnen, dünner werden. 1803: egy lengetegülini kezdett patyolat Keszenő egy fátyol Abrasz el lengetegülvén 's a' mőitől meg emésztetvén szemfedélül ajándékozottolt Musnai Mosesné meg halálózásával [Szőkefva KK; UnVJK].

lengyel I. mn I. polonez; polnisch. A. 1562: Balog dé-ák elszalada és a lengyel király zsoldján hala meg [ETA I, 11 BS]. 1589: vittek el . 3 lengyel Iffiakat [Kv; Szám. 4/VI. 110 Stenzely András sp kezével]. 1619: ma hoztak Gáspár vajdától egy levelet, az lengyel szerdárnak, Sulkotzkinak egy levelét [BTN² 362]. 1657: árpasendülés-tájatt egy lengyel marsal Lubomirsky Munkácsnál béüte [ETA I, 162 NSz]. 1669: az Verner Mattyas Ur(am) lengel leghennye Janos, comperialtatot az Cehnek articulussa ellen maga ewztiből mívelven [Kv; ÖCJk]. 1670: Az lengyel Szőcznek attam hat heti penzt f 1/80 [Uti]. 1674: Vagyon nigy végh, igen szép széles vászon az kit az lengyel Takács szót [Beszt.; WassLt 72/6]. 1704: jövőn bé az úr lengyel pecére [WIN I, 282].

B. 1583: mykor lengiel orzagba ment tot marton es lengen kiral ő felsege meg nemesite [Maksa Hsz; HSzjP] | mikor lengyen király ő felsege meg nemesítette Tóth Márton ő jobbágyok volt [Besenyő Hsz; SzO IV, 81].

Szn. A. 1582: Barbara Lengiel Adam feleseghe [Kv; Tjk IV/1. 93]. 1590: Lengiel Andras [Bács K; GyU 20]. 1602: prov. Bartholomeus Lengyel [Kv; Tjk VI/1. 106b]. 1608: Benedictus Lengyel lófő [Gálfa MT; SzO V, 261]. 1612: Lengyel Öttues Bartos [Kv; Tjk VII/2. 1614: Lengiel Janos [Feltorja Hsz; BethU 309] | Lengiel Sigmund [Gelence Hsz; i.h. 377] | Lengyel Janos lib. [Galambod MT; i.h. 36]. 1627: Zocz Christoph alias

Lengyel [Dés; DLt 358]. 1640: Lengyel Zeocz Janos [Km; GyU 47] | Lengyel Thamas [Nagykapus K; GyU 53] | Lengyel Istuan [Szászlóna K; GyU 63]. 1643: Lengyel al(ias) Erszinies Marton [Mv; MvLt 291. 375a]. 1689/1695: Lengyel Jánost ... idegen Országból igen rongjoson hozák az eö kglme házához [Széplak KK; SLt AM. 10]. 1683: Lengyel László [Utl]. 1696: Lengyel Mihály [Szava K; Szjk 297]. 1699: Lengyel Szűcs Janosne [Dés; DLt]. 1724: Lengyel András [Altörja Hsz; ApLt 2]. 1747: Lengyel Juonné [Torda; TJkt III. 159]. 1765: Lengyel Samuel [Kissolyos U; Márkos lev.]. 1768: Lengyel Todor Istok [Mezőmadaras MT; BK]. 1785: Georgius Lengyel vidua [Torockó; Thor. 6/1. 33b]. 1830: Lengyel Péter [Gyalu K; Rak 106]. 1842: Lengyel Ádám [Szászrégen; DE 2].

B. 1699: Lengyel Marton [Szentmihály U; UszLt IV 53]. 1741: Lengyel Pall [Nagysolyos U; i.h. XII. 86]. 1764: Andreas Lengyel [Dés; RkAk 48]. 1765: Lengyel János [Hsz; DobLev. II/383. 10b]. 1770: Lengyel István [Farkaslaka U; Ks 65/43]. 1785: Lengyel Lőrincz [Szu; Ks 73. 55. — Taxás házbán lakik].

Szk: ~ *borbély*. 1568: feyer varat Zallottak volt meg Egy lengel borbélnal [Kv; TJk III/1. 236] * ~ *deák*. 1676: egynehány boer Nagyságodhoz jönek, nevezet szerint: Urszaki visztérnik ... Stanislav, az lengyel deák [Veress, Doc. XI. 169. Máté deák a fej-hez] * ~ *generális*. 1711: ott vész a harcon a lengyel híres generál, Potoczki [CsH 467] * ~ *herceg*. 1663: Rákóczi Ferencz is valóban fogadtatja a hadat. Kis Kelemen gyakran jár Husztra. Úgy hirdeti, az fejedelemisszony egy lengyel herczeghez ment volna [TML II, 666 Teleki Mihály Báni Dieneshez] * ~ *inas*. 1621: az Lengyel jnast ... vízi Kömjés Bartos ket loan [Kv; Szám. 15b/IX. 150] * ~ *király*. 1571: lengyel kiraly embere [BesztLt 42 Paulus Banfi losonchy de mogjoro a beszt-i tanácshoz]. 1579: Az 10 Aprilly chukat peter zalot wala Nalam ... az lengyel kyrall^a leuele es volt nala [Kv; Szám. 1/XVIII. — Báthori István]. 1585: Mikoron leowenk vala az Keresben(n) eleotteunk egy Zeker megien vala, mellette megie(n) vala egy vereshely Darabant Andras newew, ky Lengyel(l) kiraly drabantia volt [Kv; TJk IV/1. 486]. 1668: Azt is írja, az lengyel király^a ... egy klastromban ment s jesusitává lett [TML IV, 393 Nalácsi István Teleki Mihályhoz. — János Kázmér] * ~ *királyság*. 1590: mikoro(n) Vr Jsten az mi bodogh Emlekezetw fedelmeonket Istuan kiralt mikor Lengely kiralysagra valasztak talaltuk volt megh keonieorgesseonk által eo nagysagat kettfalwúl [UszT]. 1823-1830: Augustus^a a lengyel királtságért pápista lett [FogE 196. — Erös Ágost lengyel király (1697-1733)] * ~ *korona*. 1655: Lengyelországot a svéczia elfoglalá, királya elfuta és Németországra menvén, a lengyel koronát elvivé [ETA I, 160 NSz] * ~ *követ*. 1590: vittek el két Louát Az Lengyel keouet zamara [Kv; Szám. 4/XV. 5]. 1740: Lengyel követekek etekhez valo bors safran eczet denar 25 [Kvh; HSzjp] * ~ *muzsikás*. 1625: Lengyel musicasok-(na)k Hust lib: 6 Az magiar musicusok(na)k Hust lib: 10 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 150-1].

2. Lengyelországban gyártott/készült; fabricat/fácuit in Polonia; in Polen erzeugt/verfertigt. 1645: Ket Abrosz egyky Lengiel másik Sahos [LLt 125].

Szk: ~ *asztal keszkenő*. 1651: Edgy vedgh (!) Lengyel Asztal keszkenő [WassLt Wass Judit kel.]. 1674: Va-

gyon két lengyel asztal keszkenő [i.h. 72/6] * ~ *bunda*. 1820: Egy Lengyel bunda Paplenből két rokával premezve 1 [Felőr SzD; BetLt 5 Fráter Theresia kel.] * ~ *cserépkancsó*. 1816: Cserép Edények ... Lengyel Cserép kantso ... 15 xr [Kv; Born. IV. 41] * ~ *ezüstkanál*. 1580: 6 sima lengyel ezwt kalan [MNY XXXV, 56] * ~ *(gallos) gyolcs*. 1620: Lengiel giolcztul f — /15 [KvLt VectTr II/69. 20]. 1697: Lengyel gallos gyolcs egy darabban [Szentmargita SzD; KGy]. 1744: Lengyel Gyoltsból valo Sáhos keszkenő [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1771: Egy darab Lengyel gyolts sing 14 [Nagyida K; Told. 19] * ~ *kolyiszácaska*. 1681: Két Ló után valo Lengyel Kolyiszaczka noha ighen viseltes, de még a vasai jók Nro 1 [Vh; VhU 505] * ~ *krakkói abrosz*. 1755: Egy Lengyel Krakkói abrosz [Kál MT; Berz. 1] * ~ *lakat*. 1687: Adtunk Két Bétsi vagj Lengyel lakatot [Utl] * ~ *patyolat*. 1668: Egy veg Lengyel patyolat [Mk Kapi György lelt. 9]. 1676: vett(em) Negy forint(n) egy vég Lengyel patyolatot [Utl] * ~ *pohár*. 1642: Eöregh es keözep szerü lengiel pohar ... nro. 400 [UF I, 821] * ~ *(sáhos) abrosz*. 1717/1770 k.: adott egy igen szép Lengyel Sáhos Abroszt [Ördöngösfűzes SzD; SzConscr. 190]. 1728: Egy sahós lengiel abrosz [Réty Hsz; SVJk]. 1768: Lengyel Abrosz [Császári SzD; WassLt Wass Agnes asztalneműjének lelt.] * ~ *só*. 1705: a lengyel só belopása miatt ott is kevés redditus van [WIN I, 449] * ~ *szekér*. 1820: egy Lo szekeret és egy Lengyel szekeret [Szászvevzdő NK; Told. 19]. 1830: Egy sárgán festett lengyel szekér, két vas féderes ülésseivel jó saragijával [DLt 499 nyomt. kl] * ~ *szerszám*. 1706: Egy rendbeli aranyos lengyel szerszám kantar szűgyellő farmatring [LLt Fasc. 146] * ~ *szőnyeg*. 1643 u./1770 k.: gyékény formára szőtt viseltes tarkas Lengyel szőnyeg [Virágosberek SzD; SzConscr.] * ~ *tál*. 1816: Lengyeltál 36 xr [Born. IV. 41] * ~ *türedék-gyolcs*. 1685 k.: Hat veg türedék Lengiel gyolcsot f. 42 ... Hat vegh Lengyel türedék gyócsott vegit in f. 7 Tesz f. 42 [Utl]. 1687: vöttünk három veg Lengyel Türedék giolcsot f. 9/ [Utl] * ~ *vászon*. 1599: Gall János. Hozot. Baniarol^a ... 2 Veg Lengiel Vaznott ... /20 [Kv; Szám. 8/XIV. 30 Vect. — Nagyányáról]. 1806/1818: 4 Sing Lengyel vászon [Mv; Told.].

3. lengyel módra/lengyelesen készült; polonez, preparat in felul polonezilor; nach polnischer Art verfertigt. Szk: ~ *cibre*. 1659: Extra ordinarie attam Lengyel czibrében Bort [Utl] * ~ *forma*. 1637/1639: 4 szeges nyelvű Lengiel forma kalanok emberfeos [Kv; RDL I. 111]. 1674: Vagyon egy bokor kendőben valo lengyel forma fejéres [Beszt.; WassLt 72/6] * ~ *him*. 1739: Lengyel himmel varrott fejéreses egész ágyra való [Szászkered K; LLt 96] * ~ *kötés*. 1728: Sujtasosonn Szött buja Vaszon Ruha körülötte Lengyel kötés [Told. 19] * ~ *mente*. 1697: Egy zöld kanavác lengyel mente, elegyes kötéssel [Beszt.; Ks]. 1764: Egy fekete Bárony Lengyel menté^t tizen nyolcz arany Slingekek raita [LLt Fasc. 109. — Adtam]. 1788: Egy Aszszony Embernek valo hamu szín Trokét Lengyel mente [Mv; Tsb 47]. 1824: Egy kisdéd régi modi Lengyel mentéhez, viseltes fekete bőrről bé vont három helyen meg ezüstözött hasonló maraklatu kard [Fugad AF; HG Mara lev.] * ~ *mívű*. 1589: Ket vankos hej Lengiel myw kekes [Mv; KvLt Inv. 11/2. 36] * ~ *öv*. 1724: fizetésem volt egy forintos lengiel ő [Szováta MT; DLev. 2. XVIII. B].

1779: széles kék Lengyel övel övezvén be derekát az két végét le bocsátota az Horgas ináig [Orbó SzD; LLt] * ~ *palástocska*. 1717: Egy hajszin atlasz lengyel palástocska [DanielAd. 96] * ~ *aplan*. 1710: I zöld selyem lengyel paplan [i.h. 89 Vargyasi id. Daniel István ingóságilett.] * ~ *sapka*. 1802: Vidersky János származására nézve Gallitziai Rodzinyi . . . visel egy lengyel sapkát [DLt nyomt. kl] * ~ *sarkú*. 1813: visel bornyu bőr Lengyel sarku Csizmát [DLt 703 nyomt. kl]. 1833: Ns. Konya Antal nevezetű ifu . . . Szökött el . . . lengyel-sarku csizmába [DLt 356 ua.] * ~ *suba*. 1655: Egy lengyel kis suba fekete viragos barsonj pegymet mallal bellet [Kv; RDL I. 29] * ~ *süveg*. 1697: Egy fekete tafota lengyel süveg, nusz fark rajta [Beszt.; KGy]. 1763: in hoc anno 1763 kezdének némelyek viselni fejr vagyis hamuszin berke- és másféle fekete báránybőr süvegeket

. Eddig is volt, de posztból volt a külső része. Ezt örmény-, a másikat lengyelsüvegnek mondják [RettE 103]. 1780: Két Lengyel Süveg viseltes [Mezősámsond MT; Berz. 8. 72] * ~ *váll*. 1697: Egy Lengyel országi Egh szín kanavác szoknya Egy zöld kanavác lengyel váll, keskeny arany kötes rajta [Beszt.; Ks] * ~ *varrás*. 1703: Egy hosszu halo ing fekete selyemel Lengyel varrassal [WassLt Barcsai András és Gáspár anyjának hagy.]. 1743: Egy Lengyel varrassal varrot kendő [Nagyercse MT; Told. 29/30]. 1763: Két Lepedő hajtás fejr Lengyel varrás [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes lelt.] * ~ *varrásos*. 1748: Egy lengyel varrásos kendő [Koronka MT; Told. 11/92]. 1773: Egy Lengyel varrásos ágyra valo két párna haj Más Lengyel varrásos ágyra valo két párna haj és egy Lepedő [RLt Salánki Ráchel lelt.] * ~ *varrású*. 1734: Sellyemmel töltött Lengyel varásu visnyai Gyolcs edgy pár Lepedő [Born. XXXVIII. 3 Kornis Krisztina lelt.]. 1776: Egy fejr Lengyel varásu két hajtásu lepedő, 4. hozza valo hasonló parna hajakkal [M.köblös SzD; RLt Sombori Klára és Sándor lelt.].

4. lengyel fajta; de rasá polonezá; polnische Rasse. Szk: ~ *eb*. 1582: Zabo Janos wyzy Keet Lowan az Lengyel Ebeket Tordaigh fizette(m) d. 50 [Kv; Szám. 3/V. 40 Lederer Mihály sp kezével] * ~ *ló*. 1695: A másik szürke ollya(n) Lengyel Lo forma [Gyf; KaLt Apor István ir. Recsey István kezével]. 1705: A generális Cusani ül vala egy nagy szép lengyel lovon [WIN I, 627] * ~ *paripa*. 1699: Hátas Paripa: Szürke Paripa nro 2. edgyik Lengyel Paripa [Gáldtő AF; LLt Gyulafi László lelt.].

5. ~ *forma* lengyel fajta; de rasá polonezá; polnische Rasse. 1695: A másik^a szürke ollya(n) Lengyel forma, igen szűk faru, de a' fejr rettenetes nagy, mén lo forma [Gyf; KaLt Recsey István Apor Istvánhoz. — ^aLó].

6. lengyelországi; din Polonia; aus Polen. 1618: Szőlfikár^a . . . azkor az lengyel és muszka levelek fordításában volt foglalatot [BTN² 128. — ^aA tolmács] | Írhatom azt is Nagyságodnak, hogy az Báthori András felől való hír csak ne hatott volna Havasélföldébe . . . az több lengyel motusokkal együtt [BTN² 138]. 1653: Egykorban urunk mellé lengyel segítség is érkezék [ETA I, 156 NSz]. 1657: (László királynak) viselt dolgairól, elhiszem, exstálnak lengyel historiák [KemÖn. 81]. 1670: Az lengyel levelet nem írta Gyulafi uram, nonnan jött [TML V. 11 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz].

7. ~ *eklézsia*. 1725: T. Lengyel Eccl(esi)a^a pusztája [Kv; Szám. 54/1. 5. — ^aA városban a XVII–XVIII. szá-

zadban az elüldözött lengyel unitáriusoknak külön egyházközségük volt].

8. ~ *módon/módra* lengyelesen; ca polonezii, in felul polonezilor; nach polnischer Art. 1595: Lengyel modra kellet gazdalkodnunk nekik^a | Az Kaposztahoz Lengyel modra attam 1/2 Eyytel vaiat p(er)d 10 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 158–9, 188–9 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — ^aA lengyel király embereinek]. 1732: találtunk . . . Bol-dogságos Szűz Maria(nak) Meg Valtonkal edgjütt két Rendbeli képeit, meljek(ne)k edgjike lengyel modon irott [Kóród KK; Ks 12. 1].

9. ~ *természetű* kb. lengyel módon/módra viselkedő; care se poartă ca polonezii; von polnischer Natur, nach polnischer Weise sich benehmend. 1740: Nagod maga jól tudgya mi csoda Lengyel természetű emberek legye-nek köztünk [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.].

II. *fn* 1. lengyel személy; polonez; Pole. 1568: Egy lengyelnek Czynala pozto Ruhakat [Kv; TJK III/1. 200]. 1585: Mykor az Lengyelnek feyet vöwek Nem vala ky el temetny [Kv; Szám. 3/XXII. 78]. 1680: Vagion ő nagok-(na)k az havas alat egy eooveg csűr, mellyett most az Lengyelek birnak arendaban [F.porumbák F; ÁLt Urb. 59]. 1761: Lengyelektől vett vékony asztal keszkenőnek valo [Koronka Mt; Told. 8 Fritsi Fekete Klára javainak összeírása].

2. a lengyel nemzet; poporul polonez; polnische Nation. 1619: De mi lón? Ám megtetszik, kicsoda biztat-hatja magát lengyelül szegényekkel? | Az lengyelül való békesség szépen csendesen véghez mene [BTN² 223, 271]. 1669: Ma érkezék szintén Lázár István uram le-vele, a kibén írja, hogy az tatár s az muszka nagy készű-lettel vannak; az közakság is meghasonlott, egyik része az lengyelül, az másik része az muszkával tartja [TML IV, 450 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1848: Né-zük mennyi szimpatia létezett a francia és lengyel között [Közlöny 1848/45. 204 Kemény Domokos nyil.]. — L. még BTN² 258; TML VI, 16, 56, 243, VII, 58, 222.

3. lengyel had; armata polonezá; polnische Heer. 1616: Török István Moldvában megveré az lengyeleket [Kv; KvE 149 SB]. 1618: az lengyelnek az szándéka s el-végezett tanácsa, hogy megvárja, hogy elteljék az török hadnak ideje, és Szekender,pasa eloszoljon s azután oztán hadat kétfelé ossza [BTN² 140]. 1653: 1600 esztendőben tavaszfélt Mihály vajda igen nagy haddal Molduvára méne, és a lengyel ellen oltalmazá az országot [ETA I, 54 NSz]. 1658: Az Lengyelek be ütesekkor, minden Ember a' Varban hordozoskoduan hirtelenséggel . . . fizettem megh a' szekereseknek fl. 3 [Borberek AF; WassLt Perc. 26]. 1672: Beszélük azt is . . . hogy csak hír volna az, hogy lengyelre megyen^a [TML VI, 44 Nemes János Teleki Mihályhoz. — ^aA török császár]. 1710: Kétezerrel többen veszének el, elsöben is a magyarok szaladának meg, azután a lengyelek [CsH 448].

4. lengyel katona; soldat polonez; polnischer Soldat. 1653: öt száz gyalog németet adott, mind vasasok és öt száz dragant, egy lengyelt [Veress,Doc. X, 279 Fogarasi János főkapitányhoz Román-ból]. 1657: Ezzel^a jüttek vala ki valami háromszázig va-ló lengyel és odabé hadakban forgott, lakott horvát, rác s közösleg többire lengyellé vált magyarok is [KemÖn. 44. — ^aFekete Lőrincel]. 1671: harmad fél ezer lengyel [Veress,Doc. XI, 133 Máté deák Apafi Mi-hályhoz].

Szk: zöldbeli ~. 1585: Dorottea Zigyarto Georgne vallia egyedwl veztegh wl Az zeoldbely lengiel az zol-gaya peng egy feyerbely lengiel eleotte All [Kv; TJK IV/1. 535].

5. *ibsz* lengyel nemzet/nép; poporul polonez; polnisches Volk. 1669: Az lengyelek 2. Maji gyűlnek öszve, hogy királyt válaszsának magoknak [TML IV, 451 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1672: Gligorasko vajda . elvádolta urunkat és az hazát, hogy az lengyelekkal és az austriai házzal egy confoederatioban vannak [TML VI, 234 Nalácz István ua-hoz]. 1807: A Lengyelek vagy 20 ezerezen fel állottanak szabadságok mellett a Prussiai Lengyelországba [Dés; KMN 216].

6. ? Lengyelország; Polonia; Polen. 1796: Kosa Mihály most a Lengyenen Táboroz [Uzon Hsz; Kp IV. 288 Maria Szák cons. Mezei (40) vall.].

◇ **Hn.** ? 1650: Az Lengyelben valo ket agu feold [Szentlászló TA; EHA]. 1730: a Lengyel avagy Szőlő patakán egy kövön forgo boronából épített szalmával fődött malom [uo.].

lengyeles lengyel származású; de origine polonez; polnischer Abstammung. 1721: A Nagy Anyám Székely lona^a kinek vérségén vólnánk lengyelesek [LLt 103. — ^aA nyilatkozattevő nagyanyja lengyel főrangú nő volt].

lengyelfalvi a Lengyelfalva (U) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Lengyelfalva/Poloniya; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Lengyelfalva. I. *mn* 1. Lengyelfalvához tartozó; care aparține de Lengyelfalva; zu Lengyelfalva gehöri. 1592: lengyel falwy hatthar [EHA]. 1598: (A határ vonal) elé menvén az lengyelfalvi tilalmasra igyenest fel a tilalmas erdő szélén [Derzs U; Barabás, SzO 341]. 1599: En nef(m) tudok lengel falui birodalmot oda fel noha en Orosz hegy fy uagiok [UszT 14/6 Mart. Kouatz de Farkaslaka^a (36) lib. vall. — ^aU] | kerdezte(m) en az helieket, hogy kj melj falú szallasa, megh newezte az Bogartfalvi, lengyelfalvi es fardadi zallast [i.h. 14/9 Nic. Jakab de Farczad (60) pp vall.]. | hatul uala azo(n) az lengyelfalvi zallas [i.h. 14/13 Joannes Menihart de Ilke^a (46) lib. vall. — ^aUlke U]. 1604: Galfy Mihaly Vram éltében az Janosy Mihaly taua neuy helibelj zena fúuet az Lengélfalvi hataron tizenket ezwt tallerert zalagositotta él Zombatfalwy Leórinch Peternek [i.h. 20/127]. 1606: Vtokban az Lengyelfaluj hatarban . . az orzagh vtan az A. falúbelek keozzul nemelljek Elekes Ambr(us), zekerreól le vgorua(n), zabliaia njakaban leue(n), es eöcze Elekes Lúacz [így!] le akartak vagdalnj^a [i.h. 20/75. — ^aA törvénszékre tartó Bagártfalvi Mihályt].

2. Lengyelfalván lévő; din/care se găsește în Lengyelfalva; in Lengyelfalva befindlich. 1714: Lengyelfalvj, Malomfalvj fatensék adgják fel hütök szerent [Orb.].

3. szn előtt v. után származás/lakóhelyre utaló jelző-, ill. utójelzőként; ca atribut plasat înainte sau după numele individului respectiv, indicind locul de naștere sau domiciliul ei; vor od. nach dem PN als auf den Abstammungs/Wohnort bezüglicher Attribut bzw. Apposition. 1585: Lengyelfalvi Janchio Janos lofew [UszT]. 1590: Az lengyelfaluj Matthias Birtalannak volth dolga. Lengyelfaluj Domokos Peterrel. Lengyelfaluj Markus Janos [i.h.]. 1591: Feöl peőreös Beőgeőzj Benczeör Peter vrunk eő Ntsága darabantthia prokathora Damokos

Peter Lengyelfalj [i.h.]. 1599: Mihaly Benedek az lengyelfalvi [i.h. 14/6]. 1604: lengyelfalvi mihaly ferenczne durutiazony [i.h. 18/151]. 1606: Al peres Damokos Janos Lengiel falvi [i.h. 20/298]. 1614: Lengyelfalwy Damokos Mihaly vram [BálLt 6]. 1625: Órban peter lengenfali [UszT 86a] | lengienfaluy orban peter [i.h. 11a, 13a]. 1719: En Czegei Vass Miklos alkudtam es vöttem hitelben Sogor Uramtól Lengyelfalvi Orbán Elek Uramtól egy szarvas szőrű Spanyol faj paripát Tizennyolcz Aranyon [Mezőmehes TA; WassLt].

Szn. 1505: Balthasar Lengenfalwai [Barabás, SzO 220]. 1606: lengyelfalj Janos Deak [UszT 20/273].

4. Lengyelfalváról való; originar din Lengyelfalva; von Lengyelfalva herrührend. 1599: Az honna(n) mütak hogy be yztek az orozhegiek a' lengyelfalui diznot my birodalmu(n)k uala [i.h. 14/13].

II. *fn* Lengyelfalva lakosa; locuitor din Lengyelfalva; Bewohner von Lengyelfalva. 1598: onné elé menvén^a az hon malomfalviak és lengyel falviak az gyepött össze tolgják [Barabás, SzO 341. — ^aA határvonal]. 1599: az Lengyelfaluiak kertek uala egy eztendeőre walo zallas helyet az Taploczan tul [Oroszhegy U; EHA] | Nires mezeő az Lengyel faluiaknak mindenkor zallas helek wolt [EHA] | En orozhegi hatarnak latta(m) len(n)i az helyet honna(n) be yztek az lengyelfalviak diznajokot [UszT 14/5 Jac. Nagi de Zataloka (35) pp vall.] | lattam a' lengel faluiak ott eoriztek diznajokot [i.h. 14/12 Paulus Dyenes de Fanchal (40) pp vall.].

lengyel-fi lengyel származású személy; persoană de origine poloneză; Person polnischer Abstammung. 1672: Az budai vezér követe inasa elszökött . . Már kézben akadt . . Lengyel finak mondják szegént [TML VI, 242 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

lengyel-garas lengyel váltópénz; gros polonez; polnischer Groschen. 1573: Veres Antal vallia Mond Bertalannak Ihol az kwich Menny el hoz penzt neke(m) ely ment az kwical vgi hozot vgi mint Egi flot appro penzt Es 10 lengel garast [Kv; TJK III/3. 282]. 1628: Harom penzes garas Bathori Gabore, lengiel garassal [Kv; RDL I. 137]. 1629: kett szasz forint lengiel Garas három penzés (!) [Kv; PLPr 1612–1615 15B].

lengyelországbeli din Polonia; aus Polen. 1662: Ekképpen az szerencse jól kezdvén magát mutogatni az haza igazgatásában, az szomszédságbéli lengyel- és két oláhországbéliekkel és végbeli török tisztviselőkkel jó szomszédságot visel vala [SKr 142–3].

lengyelországi 1. Lengyelországra vonatkozó; privitor la Polonia; auf Polen bezügl. A. I. 1657: Midőn történé elméjét . . az lengyelországi állapotokon . . meg kezdé betegesedni [KemÖn. 93]. 1666: Szabo Mihaly az Lengyel orszaghj veszedelem előtt el szökök [Balavásár KK; Ks 19/III. 13]. 1668: Gliga mégh az lengyel orszagi futasz (!) előtt haza jött vala juhaval marhával [A.hagymás SzD; Ks 9. XXX. 4]. 1672: panaszkodnak némelyek, hogy Máramarosbúl az lengyelországi dolgokról semmit nem írnak [TML VI, 376 Bánfi Zsigmond Teleki Mihályhoz]. 1688: egy pusztza szőlő föld, az Lengyel országi veszedelemtől fogva pusztanál [Szentgerice MT; EHA].

B. 1676: Lengyen országi hadi expeditio [Sv; BLt]. 1692: Lengyen Országi veszedelemkor oda maradvan, osztan maradt Ver atyafiara^a [Ilyefva Hsz; HSzjP. — ^aA föld].

2. Lengyelországból való; originar din Polonia; aus Polen (stammend). 1597: Pochy Janos vitte 4 Loan zekeren Tordara Iffiu Palt, az Lengiel orzagy hadnagiot f l [Kv; Szám. 7/XII. 81 Filstich Lörinc sp kezével]. 1657: hogyha miben kívánja az fejedelem, kész leszen ő is coo-perálni mind lengyelországi nagy ember jóakarói által, s mind egyéb utakon [KemÖn. 297–8]. 1723: Hoffrik vagy orosz Mihályt fattyub(an) Csinalta volt egj Lengiel országi orosz legény [F.ilosva SzD; BK Kiskájoni lev. Valyán Szilip vall.].

3. Lengyelországban gyártott/készült; fabricat/fäcut in Polonia; in Polen hergestellt/erzeugt. 1718: Asztal keszkenyő lengyelországi nr. 11 [Kilyén Hsz; SzO VII, 235 Barabás Györgyné Kilyéni Székely Erzsébet kel.].

Szk: ~ asztal keszkenő. 1659: Ket Lengiel orszagi asztal keszkeniő [Csz; LLt 118. C]. 1760: Huszon négy Lengiel országi Asztal keszkenyő [Mv; TGsz]. 1776: Lengyen országi asztal keszkenyők [Hr] * ~ bokály. 1713: Lengyel Orszagi onos iratos Bokájok [WassLt id. Wass Györgyné Nemes Mária hagy.]. * ~ bokálykana. XVIII. sz. eleje: Ntzt Papai Peter vr eo Kglme Conferalt az Vr Asztalára edgy Lengyel Orszagi viragos onas fedeles bokally Kannat [Csávás MT; MMatr. 410] * ~ gyolcs. 1717: Asztal készkenőnek valo Lengiel országi gyolts mellyből ki telik nro. 12 [TSB] * ~ gyolcsabrosz. 1628: Egj három aztalra ualo lengielorzagj gjolcz abroz [Bodola Hsz; BLt] * ~ hólyaglámpás. 1669: Egj Lengyel orszaghi holyogh lampas [Királyhalmi NK; Ks 67. 46. 24a] * ~ kamuka. 1740: Lengyel országi Kamuka [Ne; Told. 19] * ~ kamukaabrosz. 1633: Lengiel orszagi Kamuka Abrosok tiz Aztalra valo [Ks Vesselini Kata kel.]. 1723: Vagyon egy vég Lengyel országi kamuka virágos abrosz [Koronka MT; Told. 29/2] * ~ kamuka asztalkeszkenő. 1692: Lengyel országi kamuka asztal keszkenők Nro 14 [Bilak BN; JHbK I. 36] * ~ kengyel-szj. 1611: Egj lengiel orzagj kengiel zj sikos [Kv; RDL I. 88] * ~ keszkenő. 1776: Lengyen országi asztal keszkenyők [Hr] * ~ (lovas) karpit. 1614: ket lengiel orszagi karpitbol Jutott^a f — d. 25. [Kv; RDL I. 95. — ^aAz árvának]. 1634: Egy falra walo Lengyel orszagi lovas karpit [Kv; i.h. 105] * ~ mézespogácsa. 1679: Lengyel orszagi, rakott tabla mézes pogácsa kettő torott nro 2 [Uzdiszt Péter K; TL. Bajomi János inv. 107] * ~ öv. 1671: Jgirtunk fizeteseben egy fodor brassai szokniat egy Lengiel orszagi övet keket [Kv; ACJk 80b] * ~ pincetok. 1685: Lengyel Országi tele Pincze tok Nro. 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 14] * ~ pohár. 1683: Egy skatulyában lengyel orszagi pohár [Utl] * ~ (sáhos) abrosz. 1589: Egy lengiel orzaghy Abrosz [Kv; KvLt Vegyes I/2. 36]. 1628: Kett aztalra ualo lengiel orzaghy sáhos abrosz [Bodola Hsz; BLt]. 1659: Egy lengiel Orzaghy abroz [Csz; LLt Fasc. 146]. 1698: Egj Lengien országi sáhos abrosz [Köröspatak Hsz; HSzjP]. 1739: Két Lengyen orszagi Hoszszu Abrosz [Árapatak Hsz; i.h.]. 1757: Lengiel országi rövid abrosz egj [Jobbágyfa MT; Bállt 71] * ~ szőnyeg. 1723: Két Lengyel országi tarka szőrből valo szőnyegek [Koronka MT; Told. 29. 2] | Egy Lengiel országi Tarka szőnyeg [uo.; i.h.] * ~ tányérkeszkenő. 1717: Negj Vastag Lengiel országi

Tannyér Kesszkenő [Nsz; WassLt Wass Susanna lelt.] * ~ velez. 1628: Harom derekaljra ualo lengiel orzagi velez [Bodola Hsz; BLt].

4. ~ susták lengyelországi pénzfajta; bani polonezi, polnisches Geld. 1671: Mivel a' Lengyel Országi négy polturás és tiz polturás uj sustakok hibások, valakik ez után bé-hozzák, töllők el-vétessék az harminczadosok által [CC 91].

lengyel-pénz bani polonezi; polnisches Geld. 1583: Noha el nem veszik az Ado Zedeó vram a' keossegteol Adoba a' lengiel penzt, De mikor eő nekiek zekerezesert vag egieb zolgalatert az safar vram meg fizetnek Garas-sal fizetnek [Kv; TanJk V/3. 274b]. 1596: Az elegy penz lengiel penzel f l d 25 [Kv; RDL I. 65]. 1736 u.: az pecsétje a közepin a levélnek akkora, mint egy három sustások lengyel pénz [MetTrCs 446].

lengyel-poltura lengyel váltópénzfajta; polturac polonez; Art polnisches Wechselgeld. 1751: Mlgs Groff Hal-ler Kaza Aszszony eő Nga Nyillyához obvenniált kész pénz Lengyel Poltra Loth No 14 [JHbK XXIV. 13].

lengyel-pulhák egy fajta régi puska; un fel de armă vech; Art altes Gewehr. 1673: Oreg lengiel pulhák nro. 6 [UF II, 538].

lengyelség 1. a lengyel nép; poporul polonez; polnishes Volk. 1657: az lengyelség igen meg is unta vala az királyát [KemÖn. 85].

2. lengyel haderő; armata polonez; polnische(s) Ar-mee/Heer. 1662: a posta illyen hírrel érkezett vala: sem-mit késni s Ecsed felé is menni nem kellene, mert a len-gyelség a Tiszán általjövén, azelőtt való nap Szamosköz-ben égetett [SKr 364].

lengyelül in limba polonez; polnisch. 1599: Egy ko-zak ereosseny szitkozodik mind lengielul, magiarul terekoul [Kv; TJk VI/1. 385a]. 1602: Kirem kktet: kul-gyon nekem egj ez Jdej Judijomot, ha magyart vagj de-akott nem, lengyelul Iratits [BesztLt Szentpáli János lev.]. 1678: Lengyelországban nem megyek, mert len-gyelül nem tudok [TML VIII, 66 Teleki Mihály Macs-kási Boldizsárhoz]. 1710 k.: Egyszer rá gondolá magát, hogy idegen nyelveket tanuljunk, oláhul, tót- vagy len-gyelül, törökül, németül, franciául [BÖN. 541].

lengyel-változó lengyel (eredetű) tánc; dans polonez; Tanz polnischen Ursprungs. 1736: volt az lengyel válto-zó, holott hol az férfi hagyta el az leányt, holott hol az leány az legényt^a [MetTr 331. — ^aFolyt. a leírás].

lengyolcs pinzá (finá) de in; Leinwand. 1781: Egy gömbölyeg Börös Ládában Len gyolts egy darab [Kor-onka MT; Told. 10]. 1829: Tizenhét sing Len gyolts Rf. 5 xr. 57 [Zabola Hsz/M. régen MT; TLt 196/830]. 1848: Párma . . a haja Len gyolts strikelve [K; KLev.]. 1851: 6 Darab Zseb kendő len gyolts [Dés; DLT].

Szk: ~ abrosz. 1729: Egj len gyolcs abrosz himre szótt [Kálnok Hsz; SVJk]. 1789: Len gyolts két szélyből allo a' közepin Tóth kötessel egyb(en) foglaltatott Ab-roosz [Nagyajta Hsz; Palotay 19]. 1803: Egy Szélyből álló Sáhos, két végire nézve rostos, lengyölts Tót abrosz

[Szentgerice MT; i.h. 21]. 1811: Egy Len Gyolts fejr Abrasz két szélből [SzConscr.]. 1847: egy két szélből álló Tót csipkével egybe foglalt és szélén és végén Tót csipkés lengyolts abrosz [Dicsősztmárton; Palotay 22] * ~ *előruha*. 1803: két Len Gyolts elő ruha [Kvh; HSzjP] * ~ *ing*. 1817: két kurta Len gyolts Ing Rfl. 4 [Mv; MvLev. Simonfi Zsuzsa hagy. 3] * ~ *kendő*. 1728: Egy len gyoics kendő kek fejtővel vetegetett [Eresztevény Hsz; SVJk]. 1789: Egy Len gyoics két vége tot Csipkés és az Tsipkézésen fellyül mind a két felől széles Retze belé kötve, a' Középe a' Pulpitusra helyheztetésiért meg lyukasztatott kendő [Szentiván és Laborfva Hsz; Palotay 19]. 1816-1817: Más vastag lengyolts viseltes és lyukatos kendő [Szentgerice MT; i.h. 21] * ~ *keszkenő*. 1728: Egy len gyoics tarka kis keszkenő nro 1. [Szotyor Hsz; SVJk]. 1789: Körül Totos Csipkés Len gyolts jó keszkenő [Bölon Hsz; Palotay 18]. 1803: Egy vastagotska Len gyolts Keszkenő [Szókefva KK; UnVjk]. 1816-1817: Egy Tóth csipkés Lengyolts nagy keszkenő [Iszló MT; Palotay 22] * ~ *lepedő*. 1849: 6 dr. lengyolts lepedő [Dés; DLI] | Fain Len gyolts Lepedő tokal a kék Paplanyhoz 2 [Széplak KK; SLt 17].

lenhéhel lenléhel/léhelő; darac pentru in; Hechel für Lein. 1733: Len Hehel 1 Szösznek Valo edgy pár Gereben [Marossztkirály AF; Told. 2].

lenhúzó kb. len-feldolgozó; (unealtă) de prelucrat inul; Lein bearbeitend. 1816: Egy Len huzo kis Téhely [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]

leniál jóvá tesz, orvosol; a remedia; gutmachen, abhelfen. 1672: Naláci Uramnak büvebben írtam, úgy az németekkel való dolgokról, kik úgy látom csendesedni fognak és magok eb cselekedeteket, elhiszem, leniálnak is [TML VI, 45 Teleki Mihály a fej-hez] | Pap Izrael 19. Martii fogtáki Nekem több írásom nálla nem volt annál, az kit neki írtam. Az .. úgy hinném, kézhez akadt; de az akadált az dologban nem teszen. Leniálom én azt [i.h. 170 ua. Bánfi Dieneshez]. — L. még i.h. 46.

lenimentum enyhítés; alinare, ușurare; Milderung. 1706: Instalunk Ngd(nak) al(a)z(atos)on tekintse Ngd ezt az űje fogiott szegény népet, mutassa uri Gratiáját hozzánk, és lenimentumu(n)knak modgjat talállya fel [UzSLt XIII. 94].

lening cămașă de pînă de in; leinenes Hemd. 1829: Köhalomszéki Katzai Gyárfás András Visel szászos lenn inget [DLt 363 nyomt. kl].

lenkalangya clăie de in; Leinfeimen. 1700: ki Csinalt kalangya len kalangya 11 [Erked K; LLt]. 1753: A Batsfalvi Lakosoknak ez mostani 1753dik Esztendőben az Esső és ár-viz miatt Jóságokban ... esett károk rend szerint len és kender kalangya^a [Bácsfalu Br; BrÁLt V 29. — Binder Pál kijegyzése. — "Hiányzik a kalangyaszáj". 1799: Az ökör Istálló hijján vagyon Asztatott Len kalangya Nro 61 [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

lenkarton kelmefajta; stambă de pînă de in; Leinenkattun/kretone. 1808: 10 Sing feketés len Kartony [Mv;

Told. 22]. 1816: 2 1/2 Sing Len kartony [Mv; DE 3]. 1819: 7 Sing len kartony [Körtvélyfája MT; LLt].

lenkecele lentakaró; cuvertură de pînă de in; leinene Decke. 1589: Egy Len kecele [Kv; KvLt Vegyes 1/2. 36-7].

lenkendő ştergar de pînă de in; leinenes Tuch. 1589: Hat len kendeő veres fonallal zeot [Kv; KvLt Vegyes 1/2. 35-6].

lenkert (eredetileg) lentermesztő kert; (original) teren cultivat cu in; (ursprünglich) Garten für Leinanbau. Hn. 1625: üett uolt az Nemes es Nemzetes Belienicsy Geörgi Vra(m) ... egi darab szanto földet a Len kertben [Fog.; Szád.]. 1729: A len kertb(en) vagion egi fel hold vic(inusa) az Olt Felől Dénes Mihály [Arapataka Hsz; SVJk]. 1817: a' Lenkert nevezetű hely [uo. EHA]. 1825: a Len kert nevű helyen (k) [Páké Hsz; EHA]. 1835: A' Len kertben (sz) [Erősd Hsz; EHA].

lenkeszkenő năframă de pînă de in; leinenes (Kopf) Tuch. 1842: Egy kisebb len keszkenő fejr, szines selemmel ki varva [Szucság K; RAK 93].

lenlepedő cearşaf de pînă de in; leinenes Bettlaken, tuch. 1589: Egy Len lepedeo [Kv; KvLt Inv. 1/2. 36]. 1608: Eőt len lepedok, iok mindenik [Kv; RDL I. 83]. 1627: Egi len lepedeo viselt szabasw f — d. 50 [Kv; i.h. 134].

Szk: *lengeteg* ~. 1637: egy lengetegh haromszel len lepedeo f — d. 45 [Kv; i.h. 24].

lenmag sămință de in; Leinsamen. 1570: Zwfogastol es Nylallastol Job orwossag ennel soha nem lehet, Mint ez: wegy kasath egy rezth, wegy korpat 1 rezth, wegy len Magot 1 rezth, wegy soot egy rezth Egyenlő Mertekkel es Meleg echettel habariak meg özüesegel, hogy kenhesek Ruhara es kössek zyuere auagy oldalara [Nsz; MKsz 1896. 372]. 1594: Restal az varban len magh cub — gr. 1 [Somlyó Sz; UC Fasc. 78/7. 6-7]. 1606: Dezmaba Jutot Len magh ket ueka [Kv; Szám. 12a/1. 5]. 1650: ezt az Mogjoro allyat mind eppen be vettettek volna hol kölessel, hol hariczkaval es hol len moggal [Maksa Hsz; Eszt-Mk Cserei lev.]. 1678: Len magv Cub. no 10//. Kender magv Sax. Cub. 28// [Gyf; UtI]. 1685: Egy Döbörkéb(en) len magh cub 1 [Gyf; UtI]. 1717: Len magot adtam 4 vekát öt öt sustákon [Búzásbocsárd AF; BfR Sigmond János kezével]. 1765: Len mag ell Csipelve Metr. 15 [Mezőcsán TA; Ks 26. X] | Csoráról^a percipialvan egy Véka Len magat [Nagybarcsa H; Ks 71. 52 Szám. — "H]. 1795: A Tavaszí vetésre eddig elé erogaltam .. egy veka Len magat [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1799: Len mag eleje Metr. nro 19. Len mag Másodja Metr. nro 13. Len mag Harmadja Metr. nro 2 [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

Szk: ~ot tör. 1632: Vagion negy kwilwis, kiben keolest es Len magoth teörnek [Fog.; UC 14/38. 110].

lenmag-gyúró tekenő covată de pisat semințe de in; Zuber für Leinsamenquetschen. 1669: Egi oregh len magh gyuro tekenyő [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a].

lenmag-olaj ulei de in; Leinsamenöl. 1586: három font len mag olaj — /12 [Kv; Szám. 3/XXIV. 80]. 1620: Egi tonna len mag olajul f — /25 [Kv; KvLt II/69. 14 VectTr]. 1621: Len magh olayt veottem 10 fontot . . . d 70 [Kv; Szám. 15b/XI. 58]. 1687 k.: Egy Tonna Len Mag olajtól f — /30 [Mv; MvRKLev. Vect. 5]. 1688: Egy Tonna Len Mag olajtól f — /30 [BfN Vect. II]. 1750: Négy szolgálk(na)k ebédre Len mag olajat d 6 [Kv; Szám. 69/XXV. 10]. 1759: a' tavasz buza lisztel tyuk tojás székit lenmag olajjal gyurja meg, aszalván és törvén az égést hintik velle [HSzj tojás-szik al. 1807: azt mondá Lederer^a, hogy azt^b azért nem igazította mivel nem kapott lenn mag olajat mely kívántatik a bolthajtáshoz [WLT Papp Sámuel lev. — ^aA pallér. ^bA bolthajtást]. 1845: 3 1/2 fertály len mag olajra 10 x [Dés; KvNJ 3]. — L. még UF I, 338].

lenmag-pergélő dispoztiv de prăjit semințe de in; Leinsamenröste. 1815/1817: Vagyon két len mag pergélő réz serpenyökkel egygyütt Rfl 55 [Szu; TSb 47].

lenmagpergélő-serpenyő tavă de prăjit semințe de in; Pfanne zum Leinsamenrösten. 1648: Egi hitvan len magh pergehlő serpenyő lyukas az feneke [UF I, 903].

lenmag-pogácsa turtă de in; Leinsamenplätzchen/pogatsche. 1586: Hasfaiastol valoorvosság, vegy lenmag pogachat, törd me(g) Jol es Meleg Teyet os reaia, habard meg es kend egy Ruhara es kössek Jo melegen Mint el <t>wrhated, az hasadra [Nsz; MKsz 1896. 373]. 1679: Len magh pogácsa nro 20 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 63].

lenmag-tisztító bőrrosta ciur de piele pentru curăjat/cernut semințe de in; Lederschwinke zur Reinigung des Leinsamens. 1692: egy lenmag-tisztító bőr rosta [Gör-génysztimre MT; JHb Inv.].

lenmag-törő külű 1. lenmag-zúzó kölyű; piuă de pisat semințe de in; Leinsamenstampfe. 1726: Lenmag vagy kasa törő külű [Szárhegy Cs; LLt]. 1781: Bor és Olaj üt-tető Sajto négy Lyuku len mag törő külűvel [Mocs K; CU]. 1785: Egy len mag törő külű (!) törővel [Boros-benedek AF; SLev.]. 1799: (A) Gabonásnak Tornáztában vagyon Mostan ujjonnan építettett égy pár Len Mag törő külű, hozzá valo Csákánnyaival [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1809: A Gabonás, Arnyekjaival, és len mag törő külűvel ment Betsü árron 18 Flo Hung. [Vécke U; Told. 40a].

2. (malomban) lenmag-zúzó gépezet; piuă (mare) de pisat semințe de in (la moară); Leinsamenstampf-Triebwerk (in der Mühle). 1640: ezen Malomban vagyon Negy kasa csinalo es Len maghteörő külőis [Fog.; UC 14/48. 12].

lenmagtörő-lábkülű lenmag-zúzó lépőkölű/mozsár; piuă de pisat semințe de in acționată prin călcare; Tretstampfe für Leinsamen. 1768: (A) sajto szin alatt, Kása, Len mag törő Láb külű hat [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb]. — A jel-re l. NrLex. lépőkölű al.

lenmag-utólj alja-lenmag; semințe de in de calitate inferioară; das Schlechte der Leinsamen. 1676: Len magh^a

utoly cub. — /3 [Sárkány F; i.h. 754. — ^aA sajtóhiba javításával]. 1699: Len magh utoly cub. 1/1 [UF II, 451].

lenő a crește în jos; nieder/hin/herabwachsen. 1823-1830: Némely pedig egész az hátok közepéig is lenőni engedték^a, melyet kívált a csizmadialeányek módiztak [FogE 108. — ^aA hajukat].

len-öv cordon/briu de pînă de in; leinener Gürtel. 1735: az ládájokból a' czigányok loptak el egi len övet [Nagygyeke K; Ks]. 1777: A nagyobbik szekrént . . . fél nyitván, abban találtunk illy portékákat lenni két Len övet [Nagylak AF; DobLev. III/503. 2a].

lenpác finomra kifésült lenszál; fibră de in de calitate superioară; feingehechelte Leinfaser. 1676: Len pác vagion libr. 47 [UF II, 719]. 1678: Fogarasi Len Paczból szőtt szeles sima vásznat 8 darabban Sing. 47 [Utl]. 1766: 2 Sak Len Páttzal telli [Déva; Ks 76. IX. 16]. 1788: Len Pác egy tsomo [Mv; TSb 47].

lenpác-fonal finomra készült lenszálból font fonal; fir de in tors din fibre de calitate superioară; aus feingehechelter Leinfaser gesponnener Faden. 1676: Szapullott Len pác fonol Cub 60 [Fog.; Utl]. 1678: Fogarasi szamtartó Luczai László . . . küldöt vólt Radnotra^a Fogarasból . . . Len pác fonalból szőt sima vasznat ul. 202 [Fog.; UF II, 371. — ^aKK]. 1685: Szapult len pác fonal libr. 3 [A.porumbák F; Utl]. 1687: fontatott Viski Len Pác fonal hatvan Két font Libr. 62 [Utl].

lenportéka lenholmi/áru; articole confecționate din pînă de in; Leinenzeug/ware. 1825: Lenn portéke Kötött vagy szőtt Bé-hozatal Taxája 6 fl. [INyR 8754 kv-i nyomt.].

lenruha lenkendő; ştergar de pînă de in; Leinentuch. 1728: Egi tarka len ruha [Árkos Hsz; SVJk]. 1849: Mig a' szem borongatás len ruha által ezen szem vizzel folytatandatik a' ruha a' szemem egyszer se száradjon meg [Etéd U; Pf Kendi Ferenc lev.].

lensajtó lenmag-prés; teasc de făcut ulei de in; Leinsamenpresse. 1729: Egi jó len Sajtó [Marossztyörgy MT; Ks 23. XXIIb].

lensure lenkötény; şorț de pînă de in; leinene Schürze. 1589: Egy Len Surcz [Kv; KvLt Vegyes 1/2. 70].

lenszál lenfonal; fir de in; Leinenfaden. 1623: Len szal vagio(n) nro 40 feo f — d. 25 [Kv; RDL I. 122]. 1633: Egy derekali Cziup veres fonallal varrot le(n) szal f — d. 40 [Kv; i.h. 103] | Egy veres veszeos le(n) szal viselt Abrosz f — d. 50 [Kv; i.h.].

Szk: ~ *lepedő*. 1627: Egy vekoni len szál lepedő tt f l [Kv; i.h. 132]. 1655: Harom vekony len szál lepedők — f. l [Kv; i.h. 29].

lenszősz cîlji de in; Leinwerg. 1637: lenszősz libr. 15 [Fog.; UF I, 402]. 1656: Len szősz gyertia belnek center. 1 libr. 75 [UF II, 98]. 1673: 4 hordoban Len szősz [Gyf; Utl]. 1684: Len Szősz Libr. 131 [Görgény MT].

Ut[.], 1736: Ezen Szegelet bátyában találtattak ezek. Egy nagy rakás len szősz^a [Várhegy MT; CU XIII/1. 97. — "Folyt. a fels.]. 1766: egy nagy desa teli tepet tolluval ... 1 Desa ki keszitetlen Len Szőszszel [Déva; Ks 76. IX. 16]. 1793: Valami len és kender szőszök [Faragó K; Told. 19]. 1829: Len szősz 214 font [BLt 12 a kv-i dolgozóház nyomt. szám.].

Szk: ~ *abrosz*. 1588: Haro(m) veresses, kettéy Len, egik len szeosz Abrosz [Kv; KvLt Vegyes 1/2. 18] * ~ *fonal*. 1676: Szapullot Len Szősz fonal Cub 207 [Fog.; Ut[.], 1678: (A) Len szősz fonal . . . meg méretvén találtattott gomolyakban Libr 39 [Utl].

lentok lenhuzat; husá de pínzá de in; leinene Zieche. 1589: Kilencz fowaly hayatla(n) len tokia vagion [Kv; KvLt Vegyes 1/2. 67].

lenvászon pínzá de in; Leinwand. 1686: Szövetetett ... Edgy veghb(en) mas fel singes len vasznót [Utl]. 1705: Boricza leányomnak adtam ezeket: . . . két gyolcs kendőt, egyik selymes, másik veres fejtővel szőtt; 3dik len vászonból való fejeres varrással [PatN 56]. 1744: egj végetske Len vászon vékony [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1766: egy türedék háznál szót Len vászony [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 96]. 1772: Tizenharmadfél Sing Tiszta Len Vászon [Kv; KvRLt IV. 32/6]. 1789: vettem kezemhez 1. vég Len vásznót [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.]. 1803: Vastagotska Len vászon [Harangláb KK; UnVJk].

Szk: ~ *abrosz*. 1628/1635: Egj len uazon koteses abroz [Bodola Hsz; BLt 5 Béli Kelemen inv.]. 1655: huszon negy len vaszon sahos Abrosz [Altörja Hsz; HsZp]. 1682/1687: Attam Egj len uaszon giapottal öltött abroszt, Ueres feitőuel rosakra uarrottat [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.] * ~ *alsóing* → ~ *ing* * ~ *ing*. 1597: Az zolgalo Azongiembernek (!) fizettem d 40 len wazon inget Jols az wya . . . Az fezőnének ky az zekineknek fész fizettem . . . d 60 Also len wazon inget Jols az wya [Kv; Szám. 7/X. 18 D. Jacobinus isp. m. kezével]. 1598: Az zolgalo Azonembernek fizettem d 75 len wazon Also inget Harmadig leannak Attam d 40 Egj Also Len wazon inget [Kv; i.h. 8/III. 20] * ~ *lepedő*. 1610: Ket len wazon vekonj lepedeo [Kv; RDL I. 6]. 1615: Egj ueres zeleő len vazo(n) lepedeo f — d 80 [Kv; i.h. 97 Junck András kezével]. 1682/1687: Attam kett giapottas len uaszon Uy lepedött, mindenik kek es Ueres feitőuel agakra uarrottak [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.] * ~ *párnahaj*. 1817: Egy más hitvány Len Vászon Párna haj fejr Totos Fövel [Mv; MvLev. Simonfi Zsuzsa hagy.] * *gyapottas* ~. 1748: Szep Gypottos Len vászon egj türedék [Nagyida K; Told. 11/95].

lenszinór-öv cordon în formă de şnur din fire de in; Gürtel aus leinener Schnur. 1730: Egy Uj Len Sinor ö [Körspatak U; Pf]. 1770: Egy Uj Len Sinor ö [Usz; Pf].

lenyakaz fejt veszi, lefejez; a decapita; köpfen. 1671: Hirdetik azt, hogy fejedelemségre beküldi^a . . . és holmi conditiokat is szabott volna eleiben; többi között az is, hogy az nagygyát az uraknak lenyakazza [TML V, 563-4 Naláci István Bánfi Dieneshez és Teleki Mihály-

hoz. — ^aA török fővezér Zólyomi Miklóst]. 1764: Ha bennünket is lenyakaz az a militia, kinek számára gyűjtik azt a nagy magazinumot, azután irhatják nekünk is azt az epitaphiumot, amit a minap levágott székelemek írtak^a [RettE 164. — ^aA madéfalvi veszedelem alkal-mával].

lenyakaztat lefejeztet; a dispune să fie decapitat; köpfen lassen. 1705: készebb egyik szegeletiben a városnak az ilyeket^a mind lenyakaztatni, mintsem ilyen ellenségit öfelségének elsenvedni [WIN I, 497. — ^aA császárt gyalázókat].

lenyálkáztatik a borvirágos bor nyálkája leszedetik; a fi adunat mucegaui de suprafață al vinului; Kahmhaut abgenommen werden. 1847: a többi virágborak források alkalmával le nyálkázattak [KCsl 13 Kemény Dénes kezével].

lényes esențial; wesentlich. 1849: Az eddigi vallo-másimnál lényegesebbeket felhozni nem tudok [Kv; Végr. Vall. 70].

lenyel a inghiji; hinunter/verschlucken. XVIII. sz. eleje: Az melly lovat a follyo keh háborgat kigyo fű gyükérel valo praxissal kell elejt venni . . . belle kel az orrába töltetni, az orvosságot mind a kett orra lyukába . . . ugy kel mind addig tartani még le nyeli [JHb 17/10 lóartási ut.]. 1763: hogj ezen cséplőtis intoxicalhassa, magais az l(nct)a meg kostalta, de ki vetette az szájából, az l(nct)a annya pedig le nyelvén, aztis azon curaval orvasalták meg [Torda; TjKT V 479]. 1823-1830: füstöt nem mertem bocsátani^a, mert az üveges hintó megtölt volna, tehát a füstöt lenyeltem, és egyet se pöktem | a leány kínált egy darab kaláccsal. Rágtam, de alig tudtam vagy egy falatot lenyelni [FogE 146, 302. — "Pipázás közben].

lenyelhet a putea inghiji; hinunter/verschlucken können. 1823-1830: Egykor a kamrában egyedül maradok, s minthogy nem volt aki nevesen, veszek a sajtól, minden unalom nélkül rágom, de semmiképpen le nem nyelhettem [FogE 204].

lenyelvel lepocskondiáz/szid; a beșteli, a face pe cineva de ocară; abkanzeln, herunterputzen. 1758: Esztis hallottam Kotsis Ferencznének a' maga szájából, hogy az ura Kotsis Ferencz arra kenszergette, 's erőltette őtett, hogy mennyen ki az úttzára Udvar Istvánné eleiben és ugyan jó formálag nyelvéllye le [Betlenszt-miklós KK; BK. Christina Csatlós (33) cons. jobb. Emerici Ersek vall.]. 1772: Nem tudhatom nyilván, az ebb Pitsájából esett ki vereti az emberemet, de ugy le nyelvél-nem hogy az Lutz vize le nem Mosná rolla [Dedrádszép-lak K; CsV]. 1841: felesége éles csipős szavaival hatal-mason le nyelvelt [Dés; Lt 1439].

lenyer visszanyer; a recîștiga; zurückgewinnen. 1807: kéntelenítetttem . . . a fennebbi 262 Mforintokat és 24 pénzeket meg fizetni: de minthogy az után abból Törvényesen 100 forintokat le nyertem, tészkez ide fel tsak Hf 162 Dr 24 [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

lenyes lemetsz/vág; a táia; abschniden/hauen. 1794: a Dio fának az also részin lévő ágait nyesnők le | miért nyestül le az ágait [Szászkered K; LLt Csáky-per 227. L. 25].

lenyesendő lemetszendő/vágandó; care urmează să fie tăiat; abzuhaue. 1844: az ilyen ültetésekre le nyessendő fáknak el nem ültethető nyessedékeit a gypüre rakatni köteleztetik [Mv; TSb 37].

lenyeset levágat; a dispune să fie tăiat; abschniden/hacken lassen. 1662: Gaudi parancsolá a pattantyúsoknak az ő lövészerszámaival utána lenni, és hogy a városbéli nagy magos épületű házaktól a várból afelől az ellenségnek egybűnően nem löhetnének, hanem csak a Bethlen-bástya szegletiről azon sorbéli házak faránál; de hogy azok előtt is némely kertekbéli öreg gyümölcsfák ágai akadályol volnának, azokat már azelőtt lenyesette vala [SKr 450].

lenyílik nyílik lefele; a se deschide înspre jos; sich nach unten öffnen. 1656: Ezen hidrol nilik le job keze alól fán forgo feliül pedigh vas panton forgo kapu kétt deszka hejaval [UF II. 150].

lenyír megnyír; a tunde; (ab)scheren/stutzen. 1752: úg oda hatta volt Marinka a gyermekeit, hogj öszve csepüzett volt az hajok mind addig mig az (!) gondoltuk hogj le nyírjuk [Abrudfva AF/Abrudbánya; Ks]. 1780: Balog Josziv néki egy juhát meg nyírte, gyapját le nyírven el lopta volna [Grohot H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1823-1830: Mikor Göttingába voltam, ott láttam előbb, hogy valami curlandus deákoknak muszka módra egészen le volt nyírva az hajok [FogE 67].

lenyírat megnyírat; a dispune să fie tuns; (ab)stutzen lassen. 1823-1830: némely ott^a levő magyarok is módba hozták az hajnyírást, és ma már minden fő egészen nyírva vagyon, hanem azt is némely egészen lenyíratja, némely bizonyos hosszúságúra | Elkezdődik pedig egyszer, hogy amely külső emberek pántlikába tekert haját, úgynevezett copfot viseltek, nagyobb kommoditáért elől a fejük tetején töbe lenyírárták az hajukat [FogE 67, 108. ^aGöttingában].

lenyíretés lekopasztás; radere, defrisare; Roden. 1773: Interdicaltatik tehát az olyan közönséges darabokban valo el adás által valo közönséges szabad Erdő pusztítása, és Szén égetés által is a' fáknak mint egy le nyíretések, praedálások mindenek(nek) [T; JHb II. 1].

lenyírt 1. tuns; abgeschnitten/gestutzt. 1830: Szimjuon Lados . . . feketé a' homlokán lenyírt, hátul pedig lefűtyegő hajú [DLT 957 nyomt. kl].

2. megnyírt; tuns; geschoren. 1757: mind le nyírt marhák Serennyit úgy a' bőrök le tisztított Szőröket meg gyűjtés Székek töltésekre [Déva; Ks 92. I. 23].

lenyom 1. leteper; a trinti; niederwerfen. 1574: Gergel zemet Byro Azt vallia, hogy otth leh Nyomyak Adamot az Zarba [Kv; Tjk III/3. 344]. 1585: Catalin Kochis Albertne vallia, Nem lattam hogy az Alperesek wteottek

volna Molnar Mihalnet, De lata(m) hogy Somogy Sara le Nioma Az feoldre [Kv; Tjk IV/1. 484]. 1592: Zekeres Jakabne, Dorottia valla. Immar meg volt az viaskodas keozteok, mikor ki tekintek ablakomon, es latam hogi az katonat le niomtak vala az feoldre [Kv; Tjk V/1. 260]. 1638: Istua(n) Deak akkoris torkon ragada s ugj megh fogta hogi czak aligh tikogot . . . üteotte czapta fojtogatta s vegtere ugja(n) az feoldre ismet lenioma [Mv; MvLt 291. 131a]. 1682: Nemes Des varosnak Suho Marton nevü Legitimus szolgajat mind(en) igaz ok nélkül az Varos közönséges Uczajan le nyomva(n) hasara ült, tepte szagatta, fojtogatta [Dés; Jk]. 1724: Takats Pál Szász Jánost már Szállására menő uttyában p(ro)sequalvan, es élis érvén a' Lotadékbba le nyomta [Kv; Tjk XV/4. 105]. 1749: minden igaz ok nélkült réám jövén erőtelen beteges állapotomban az földre le nyomja jól meg vere, gjomötte az földen [Tarcsafva U; Pf]. 1774: Aszalos Jonás ö kglme János nevü Fijával kiszökének az utra, és meg ragadván az Expo(nen)st béránták az Jozzágra, ott az földre le nyomván verték dübötskölték [Ikland MT; Berz. 12. F. 92. 155].

2. nemi von. nyil-ban; in declaratii care se referă la viaja sexuală; in sexueller Hinsicht. 1597: Lakatos Mihali . . . wallia . . . egizer Chizar Peterne bezelle . . . Igi wagon vgimond az Veres Pal dolga hogi ameli búna mustoha leania wagon azt le nyomta wolt [Kv; Tjk VI/1. 82]. 1629: latam az falabu Janos kertinel, hatt fa labu Janosnett Aba mentes kett felöl kopaz homloko ifiu legeni az magok szeöuenie teöuebe le nio(m)ta vala es az legeni az azzoni laba keözött vala [Mv; MvLt 290. 32b]. 1689: látta(m) szejmeimmel hogy egy mást ölelgettek Csokolgatták, es az öliben tartotta Desányi Radul az Aszszonyát, azon kivü is az padra ágyra csak le nyomta és ugy jaczodtak [Kopácsel F; BK. Vlád Muntyán Léanya Alixa (18) zs vall.]. 1697: én is azt hallottam Peter Deaknenak maga szajából . . . hogi olyan gonosz ember az az Péter Kászoni, hogy csak le nyom az Padra engem s ott jó modon meg tézsi nekem [Kotormány Cs; CsJk 2 Peter János (37) vall.]. 1699: az en tisztesseges híru Nemes Csengeri Boricza nevü leanyomat . . . Nika Peter ura(m) Maroti György nevü beres Szolgaja gonosz vegre le nyomta [Dés; Jk]. 1749: az Actor a Feleségemet megragadván erőszakat akart tenni rajta én is . . . haza érkezuén tanáltam az Feleségemet a Padon le nyomva és kiáltozva [Kersec H; Ks LXII/13 Motorga Istok vall.].

3. (erővel) leültet; a pune să șadă; (mit Kraft) nieder sitzen heißen. 1597: ket legint zallitottak wala le az lorol kik barom vta(n) mennek wolt azokatis chiak vgi nyomak ewltetek le [Kv; Tjk VI/1. 29-30]. 1710: Meglátván az atyámot, odahagyja az urakot^a, kezit fogja, leül a székre, az atyámot^a is erővel lenyomja [CsH 150. — ^aJ. Apafi Mihály. Cserei Mihály apját].

4. lábáról lever; a dobori de pe picioare; von den Beinen werfen. 1794: Burgye Vonutz nem a verés mián holt meg, hanem a rend kívül valo sok ital mián, nem különb(en) a Sonyoru hideg is eotett le nyomván meg ölte [Letka SzD; TSb 5]. 1811: ezer nyöltz százbán a' köhögös vénség El érte, 's le nyomta a' nagy erőtlenség^a [Árfi 135. — ^aEgy Barbarino nevü mént].

5. letapod/tapos; a călca în picioare; niedertreten. 1658/1741: Vitézi szép neved el hiresult Sarkád^a Hitetlen

poágnság le nyomta a sarkad [EM XXXVI, 147 Köröspataki, Hist. — ^aB]. 1800: ell mentünk, és tanáltuk azon Hellyen a Gabonát le Nyomva [Dés; DLT].

6. (sáncot foglalással) kijebb nyom/visz; a muta (un şanţ) samavolnic mai înspre afară; (Graben durch Inbesitznahme) mehr nach außen verlegen/führen. 1807: a Madarasiak a Gyepű alatt lévő Sántzot a Szent Benedek határ fele le nyomták [Nyárádsztrbenedek MT; Told. 37].

7. kb. letaszít; a da jos; her/hinabdrücken. 1611/1687: Látám hogy a zavara léczit le nyomák az gátt vágok [Altörja Hsz; HSzJP Szabo Máthé vall.].

8. átv elfojt; a inăbuşi; ersticken, unterdrücken. 1662: Az fejedelem a grófnak megparancsolá, hogy azon csirájában levő gonosz nevedésében, fűvében volna jó lenyomni | Tunyogi György maga bizonyosságot tett róla, hogy őket is egynehányszor ki akarta vitétni és megnyakasztatni, ha az istenes keresztényen asszonyi állat . . . a főember szolgáit nagy szorgalmatossággal felőlők nem futtatta s azok által is kegyetlenkedését lenyomni nem igyekezte volna [SKr 146, 240].

9. kb. felülműl; a întrece; übertreffen. 1811: Hasonlított Székely Nemzethez ^ae' pontba, Egyik sem nyomja le másikat a' fontba [ÁrÉ 69. — ^aA szászt].

10. az evokációt ~ja a perbehívást visszavonja; a re-trage chemarea în judecată; vom Prozeß zurücktreten. 1674: Szécczj Sérés László . . . Uram instála azon Gyórófi Georgi Ura(m) elot hogj eo kglme ille(n) extrema necessitássában gonosz igjeb(enő szolgáljon, es azon evocatiot nyomja le es sopialja [Ks 90 Homoród-szentmártoni Biro Gergely keze írásal].

lenyomás 1. ledöntés; doboríre; Umsturz. 1597: Hal-la(m) hogj Bozzonkodik az J az kert le niomasaert [UszT 12/37 Martha rel. quondam prouiti Martini Foris vall.]. 2. kb. el/lecsendesítés; potolire, calmare; Beruhigung/sänftigung. 1657: Eltemteték azért az öreg fejedelem, gyűlése lón az országnak de nem satisfacióval, hanem csak lenyomással [KemÖn. 309]. 1676: Emlékezem reá, mikor Mikes Mihályt be küldte vala Rákóczi György Lengyelországban segítségkre bizonyos számú hadakkal, mely dolognak lenyomására Barcsai Ákost küldte vala az portára [TML VII, 147 Nalácsi István és Székely László Teleki Mihályhoz].

lenyomat letepertet; a pune (pe cineva) să doboră pe cineva; niederwerfen/überwältigen lassen. 1643: Tudom Hogj Ugro(n) Andras vram Be Hozatta Fodor Janost az maga Csuczj^a Udvar Hazaban le nyomatta vellem en nyomtam az Feyet, es keminyen meg vere [Koppánd AF; DobLev. 1/13 Gál Balázs (32)(vall. — ^aAF].

lenyomatik átv lábbal tiportatik; a fi călcat în picioare; mit den Beinen (nieder)treten. 1636: Alázatosan könyörgök Ngodnak méltóztassék Ngod parancsolni, hogj oltalmazzanak meg az tiszték Lazar Istuan uram ellen, ne nyomassék csak így nagy méltatlan igazságom le [LLI Ditrai Balykó Balázs kérése a fej-hez].

lenyomattatás letepertetés; doboríre; Niederreten. 1814: a' le nyomattatása pedig a' nagy Bontoban volt a' nagy Bontobol a' kis Bontoban ki járo ajto mellett mind ketten le estenek [Dés; DLT].

lenyomattatik lábáról leveretik; a fi doborit de pe picioare; von den Beinen geworfen werden. 1720: Mi Mogyorosi Molnar Thodor és Molnar Istvan adgjuk tuttora mindenek(ne)k a' kik(ne)k illik, hogj az elmúlt 1719-ben leven Ser Fözö Bokor az Agiagfalvi emberek(ne)k juhok mellett Batsok, az Isten itiletitől a' mirigitől le nyomattatek az agiban, és mikoron tehetetlen volna az nyavalya miat, elhivata az inassaval a' Compona mes-tert [Magyaros U; BNB 10/240].

lenyomdos letapos/tipor; a călca în picioare; nieder-treten. 1591: Keope Jakab vallia mint hogj negied az en zeoleomheoz az Daudid Janos zeoleoie, latam hogj az eo zeoleoie giepwiet rutul le niomdosta rontotta az barom [Kv; TJK V/1. 168]

lenyomhat 1. leteperhet; a putea dobori/trinti; überwältigen können. 1597: Ifiabik Zigiarto Balint Coloswary uallia valamikeppen en kapam megh az chiank az kezebe(n) . . . nagi nehezen niomhatok minnianian le [Kv; TJK VI/1. 29].

2. legyőzhet; a putea învinge; besiegen können. 1657: az fejedelem^a reménlvén, hogj talán az törököt is lenyomhatja, ugyan megindula [KemÖn. 268. — ^aI. Rákóczi György 1645-ben].

3. el/lecsendesíthet; a putea potoli/calma; beruhigen/sänftigen können. 1657: az akkori palatinus Esterházy Miklós . . . az fejedelemnek kereszténység javára nézendő dolgokban communicált s íratott levelét az portára küldte vala, akarván nemcsak hitelét és tekintet azzal az török előtt elrontani, hanem ugyan egyébiránt is fejedelemségét megbolygatni; melyet arccal küldtek volt az fejedelemre; nyomhatá le nehezen azzal, hogj nem ő kezeírása [KemÖn. 85]. 1710: Azért szokott praćticiájához foga^a, és gyűlölséget kezdte hinteni közikbe tudván azt, ha azokat egybenvesztethi és egyiket a másikkal lenyomhatja, könnyebb leszen a másikat is utána ugratni [CsH 109-10. — ^aTeleki Mihály 1674-ben. Bánfi Dienes és Béli Pál közé].

lenyomódik leroggyan; a se prăbuşi; zusammenfallen/brechen. 1732: Az Rosa hegy alatt levő Ne(m)es Városunk Malma Gáttya(na)k tul felől lévén bontakozás, a Közepennis igen le nyomodott s meg kopott [Dés; Jk 428b].

lenyomorodik megrongálódik; a se deteriora/strica/avaria; beschädigt werden. 1732: Az Rosa hegy alatt levő Ne(m)es Városunk Malma Gáttya(na)k tul felől lévén bontakozása, a Közepennis igen le nyomorodott s meg kopott [Dés; Jk].

lenyomott letaposott/tiport; care a fost călcat în picioare; zertreten. 1800: az le nyomott buzát az fen alohoz Hasonlitván joságát, mely is Ket szeres buzának nevez-tethetik [Dés; DLT].

lenyomoz ellopott állat nyomát követi; a merge pe urmele animalului furat; der Spur des gestohlenen Tiers folgen. 1777: Ködmönösről egyszersmind Őt Szarvas Marhát, egj ejtzaka el lopván a' Tolvajok akkoron éppen ide Nyomoztuk felyül rajtunk egj kis kerek Irto-ványotskába . . . onnan pedig le Nyomoztuk . . . Fonti-

na Bátsulój Nevű Forrásig [Resztolcs SzD; JHbK LVIII. 128].

lenyomtat 1. pecsétet nyom; a sigila/parafo, a pecetlui cu ceară roșie; Siegel/Stempel aufdrücken. 1770: a Petset pedig vala veres Sponyol viaszra le nyomtatva [Orbai szék; BetLt 7].

2. (szőlőt) lehajlított; a apleca (víja de vie); (Rebe) herab/hinunterbiegen. 1789: a szőlőket a hogy lehetett s az idő engedte le nyomtattuk és jobb reszt el fedtük, de még fedetlenis vagyon, de le vagyon nyomtatva [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

3. kinyomtat; a tipári; (aus)drucken lassen. 1705: Is-tenben boldogult elnyugodott kegyelmes urunknak^a föld színén való feküvéseknek delineatióját amint lenyomtatták, mint feküdt a majesztáson kinyutóztatva, kit mint vettenek környül az három koronák [WIN I, 462. — ^aI. Lipótnak]. 1879: Azt hiszem, szüksége volt tárcára, s valamelyik szegeletről elérántotta s el sem olvasván lenyomtatva [PLEv. 65 Petelei István Jakab Ödönhoz].

lenyomtatás 1731: Sok és nagy költséget tétetvén az Nemes Város az Jég, és Sztetelen Arviz miatt meg romlott s el szakasztott Gátunkon Ugy-annyira hogy már szinte éroleg érnők, ha el esett Marhai között jobbacs-kán maradt Marhait kiki hármán, négyen öszve fogván szalmát földet hordana az öszve foglalt Gátnek le nyomtatására [Dés; Jk 415a].

lenyomul 1. letódul/vonul; a trece; zuströmen, sich hin/herabdrängen. 1653: tovább a tábor nem mehete, hanem lenyomula Paraténál | A bassa inasa is szolla vélek, és ott a császár sátora körül való tágosságon szép halkal lenyomulánk, és ott tüzet csinálának a törökök [ETA I, 108, 129]. 1704: az Magyar utcai házaknak az udvarát megjárván, lódöztek be az ablakokon és kívül is^a, és sokan a szentpéter malom révén általjövén trupp-al a majorok közé, némelyek feljöttek, azután lenyomulánk Szamosfalva felé [Kv; KvE 285 SzF. — ^aA kucok]. 1792: az Exponens Aszony dolgossai nem várták meg Bardocz Lajos Uramat, hanem le nyomultanak onnan az Exponens Aszonynak más szölleibe [Szentbenedek AF; DobLev. IV/692].

2. lezúdul; a se prăvăli; her/hinabströmen. 1771: nálunk mint ezen Esztendőben ... ha nem annyi izbenis, de ott nem Léven az ... Királyfalvi Malam hamaréb Le nyamult a Viz nemis dugult Annyira meg hogy Porondot hányyan [Dombó KK; JHb XX/26.5].

3. le/megrogygan, süpped; a se prăbuși; zusammen-sinken/brechen. 1723: az Ádamosi gat miat az ár viz mingy(ár)t feltolyul s ott a Dombai határra a mint ki vét ... úgi borította el a Berket; mikor pedig az a gat le nyomul, nem borította e|> olyan hamar [Királyfa KK; MbK 162]. 1738: Nemes Városunk Malma Gáttya, minthogy erősen le nyomulván, hogi nagjobb ruínája Gátunknak ne következzék Concludáltatott .., hogy minden marhas Embereink s jo Uraink azon Gáthoz vitessenek egy-egy szekér ágat, és egy egy szekér tövissel [Dés; Jk 498b]. 1752: azon kő mellett érék Határ Hal-motis mely a' sok szantás, és tapodás miá le nyomult [Szépenyeriszmárton SzD; Ks 39. XXIII. 3. 64]. 1770: hallottam hogy azon malomnak also kerekai azért

nem foroghatnak jól, hogy azon malom meg süllyedétt, vagy le nyomult | és olyan itéletben vagyok, hogy az gát erősen Le Léven nyomulva, a Viznek az ereje a gát menvén, annak az ereje hánta a Silip eleibe a parondat [Királyfa KK; JHb LXVII. 91, 108].

4. besüllyed/merül; a se cufunda; hin/heruntersinken. 1818: hijába ellenzették a' Podárok, hogy gyalog emberek oly' sokan ne menjenek a' Hidasba, mert ... a' midőn a' Hidasost meg indították a' Partol reá szökdős-tek alig menvén a' Hid a' partol edgy ölnyre min-nyáért le kezdett nyomulni [Sülelmed Sz; IB].

lenyomulás 1. előrenyomulás; inaintare, pátrundere; Vorwärtsdringen. 1662: a török nemzetnek hazánkba lett ennyire való lenyomulása s az erősségek elfoglalások által, és azokból a föld ennyire elbirattathatik és foglal-tathatik, nyomattathatik vala-e? [SKr 622].

2. le/megrogyganás; prăbușire; Zusammensinken/brechen. 1770: Silipet sokszor renoválták süllyedé-sit és le nyomulását sem vizgáltuk [Sövényfa KK; JHb LXVII/110].

lenyomulhat leroggyanhat/süllyedhet; a putea pră-buși; niedersinken/brechen können. 1771: ennek előtte circiter három esztendőkkkel el szakadván a' Malom Gáttya Todor Tisztarto olj nagy kecskét vettetett alája, melj miatt a' Gát tellyességgel le nem nyomulhatott [Sö-vényfa KK; JHb LXVII/175].

lenyugodik, lenyugszik lepihen; a se culca; sich hinle-gen. 1647: Mikor az dologh teortent en mar akkor ha-zamba(n) le nyugutta(m) volt [Kv; Tjk VIII/4. 211]. 1710: Kimegyen azért és a strázsákat kiállítván, maga is lenyugszik [CsH 188. — ^aGyulaffi László]. 1775: ett-zakának idején midőn Lenyugottanak, meg várta az ki-nevezett hogy az irt Strásák el alugyanak [Jára MT; DobLev. III/515. 7b]. 1831: ottan a' Guja mellett meg állapodvan magamis ottan le nyugodtam [Dés; DLt 332. 10].

lenyúl, lenyúlik 1. lefelé nyúlik/terjed; a se întinde în-spre jos; abwärtsreichen/langen. 1672: (A föld) az Mo-csár útra nyul le véggel [Faragó K; EHA]. 1699: (A föld egyik vége) az ország uttyara nyúl le [Dés; EHA]. 1721: az szanto földek le nyulnak az utra [Asz; Borb. II]. 1732: A Szölő Hegy felett a Kellési patakra nyulik le edgy dara-botska tilalmas makk termő Csere Erdő [Szászsztyakab SzD; EHA]. 1798: ezen erdő lenyulik az árokig [Ger-gelyfája AF; DobLev. IV/797. 25a]. 1800: Itt ezen a' he-lyen el kezdve, láttzik egy árok torka, mely árok ... le nyul egészsz a' Szamos Vizére [Benedekfva Sz; BFR 58/21 Fodor Vaszali (67) col. vall.]. 1802: a Gyarmati V. János Úr Curiájais éppen a patakig az utan által le Nyu-lik [Topasztkirály K; JHb LXXI/2. 38].

2. kinyúlik; a ieși (în afară); hervor/hinausragen. 1772: Az melly Fedének is Napkelet felől valo oldala hosszan az Tornázttra le nyulik, és aszt bé fedí [Szászfe-nes K; BethKt Mikes conscr.]. 1797: az ház mellet lévő Zsendejel fedett árnyék ... le nyulik a nagy ház oldal kamarája ajtajának az also feleig [Körispatak U; Pf]. 1801: a boltozatok szegeleiten mindenütt ki furott fa tsók nyulnak le, mellyek a boltozásokrol a Vizet le bo-tsáttýák [Gernyeszeg MT; TL].

lenyúló 1. lefelé terjedő/rúgó; care se întinde înspre jos; abwärts reichend/langend. 1735: (A) Templom helytől fogva a Csáni Ut(na)k bértzen levő tetelyére menő gyalog ösvenytől fogva, a Völgy torkaig a Fejér részre maradván ... ennek elleniben lévő egész északos oldal . a Nagy rétekre le nyuló hegyfarkáig Samariai részre [Mezőcsán MT; DobLev. I/160. 10–1]. 1739: az Kamarás nevű To felett napnyugotra néző oldal az Padura Popi völgyének torkáig és azon Kamarás to farka felé le nyuló bercz farkáig [Mezőcsán TA; EHA]. 1745: által menvén a két Láb véginél lévő életskéjig és ki a Bérczig . a tetőről le nyuló Életskéjig [Nagyida K; Told. 9]. 1752: A' Farkas Völgyben le nyuló fetske tseglyes föld [Komjátszeg TA; EHA]. 1780: a' Kodor Utzában . a Szajka Patak felé le nyuló Város Utzaja ... szomszédságiban levő Veteményes, vagy is Gyümölcsös Kert [Dés; EHA]. 1835: A Kertek megett . a' Horgos nevezetű helyig lenyúló kaszálló Rét [Nagyiklód SzD; EHA].

2. lefele álló/nyúló; care este ieșită în afară; abwärts/hin/herabstehend/reichend/ragend. 1732: (A ház) Sendely fedelit, két le nyuló eszterha tartok elegyes létzekkel tartyak [Nagyida K; Told. 11/70].

lenyúz 1. a jupui; ab/enthäuten. 1710: Így fojták meg^a, fejit elütven a bársony erszényben tevék, s a császárnak vivék, a börtit pedig testiről lenyúzáván, gyapotot megtölték [CsH 175. — ^aKara Musztafa fővezért].

2. megnyúz; a jupui; abbalgen/schinden. 1586: megh Iria Az Juhokra ny keolt, es pokularokra, Juhaszokra, Meny zenat cottenek az Iuhok, my legien fizetese, Meny Juhot Niuzot le az zegheniek es egieb dolgo-sok Etelere [Kv; KvLt Vegyes III/21]. 1710: a marhá-sok, ha lábán vette be a milítia . . mind bőre, fagyja odamaradott ajándékon, ha pedig lenyúzták is, a tiszték egynehány fontot ajándékon elvontak belőle [CsH 438]. 1849: A Falusiak égy két Eves Tinot nyuztak le a' Tábor számára 14 pfr [Hejasfva NK; CsZ].

lenyúzat megnyúzat; a pune să jupoaie; abbalgen/schinden lassen. 1742: Kapolcsi Mihály Ur(na)k ket jo Tehenit elis hajtatta a Tanács érette le nyuzatván el adatták husát [Mv; Told. 15/23].

lenyúzódik a se juli/zdrel; sich abschrufen. 1765: Az én Atyámat a Gyekei Udvarhoz tartozando Csürka-pu le esvén úgy ütötte volt hogy a bőr a fejéről a hata kö-zepéig le nyuzodott volt [Gyeke K; Ks 5. XI. 10 Péter Horváth (81) jb vall.].

lenyügöztetik szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: *szolgaságba* ~ kb. szolgaságba lekötetik; a fi legat in slugărie; in Knechtschaft gebunden werden. 1848: Az eddigi fejlemények után itélve . . a gaz camarilla működése oda van irányozva, hogy előbb a magyar nemzet a szolgaságba lenyügöztessék [RevRTr III, 201 Gaál örnagy Vörös Antal kormánybiztoshoz].

leocsmányít legyaláz; a defăima/ponegri; herabwür-digen, beschimpfen. 1637: boitos Ersok tudom hogy oli hitetlen nieluú aszoni hogj . akar meli teökellates aszonit le rutit le oczmanit nieluueu [Mv; MvLt 291.

36a]. 1753: Masokot szokotte azon Popa Nyikula meg verni és le otsmanyitani kivált kortsomákon? [Abrudfva AF; Ks vk].

leold 1. a dezlega; los/abbinden. 1584: El mosoliodek hogy monda(m) hogy el vezet a' Mazagh es oza(n) a teobbitis le oda, es azt monda hogy az twzheoz vety be [Kv; Tjk IV/1. 219]. 1640: mondanak az Nadasi Palne Azzoniom emberj od le az kötelet ad visza es ugy oda le [Vista K; RLt 1 Demeter Gaspar (70) jb vall.].

2. kiold; a desface/dezlega; aufschnüren. 1600: az battiais ream ieött zanamra zanomrol le olta lancozat, famat le akarta rola wetni [UstT 15/75]. 1765: Görög Kosztántin az Fiával edgyüt Kis Mihályra támadának, s ugy meg szoriták az Nyakravalójával, hogy ha oda nem futattam volna, szépen meg fojtatták volna, hirtelen ugy odám le az Nyakravalot s ugy tasztám felre az Görögöt s az Fiát [Marosbogát MT; Mk V. V/97 Tot Pál (48) malommester vall.].

3. (övet, kardot) lecsatol; a descinge; abgürten/schnallen. 1638: Az szeki ember Katona Peter mikor oda ada Szabo Hudi Giörginek az tűszót le oda az derekarol, Szabo Geörgy eözve tekergete s el uiue [Mv; MvLt 291. 159a]. 1765: Az ősszel a Teleki Ádám úr leánya lakadalmában . ott volt^a, s egy nagy széles kard volt az oldalán, melyet nem oldott le mikor táncolt is [RettE 188. — ^aDujardin József]. 1776: ki jöve Butyka István s látám, hogy a nadrag szijja le vala odva és fel kerekített magára [Kovácsna Hsz; HSzJP Kovács Andrásné Judit (60) lib. vall.]. 1797: Maga az Hadnagy Ur le oldá a derekán levő Dészüit Antalnak, ha benne nem volna az örök ára [Uzon Hsz; i.h. Kerekes Joseph (56) gy. kat. vall.].

4. (kioldva) lekapcsol; a dezlega (luind jos); (auf-schnürend) losbinden. 1629: Zathmari az lorol az Turbat le otta [Kv; TanJk II/1. 44]. 1710 k.: A legény turbát leoldá s a lovat elvive [BÖN. 584].

5. kb. lekaszt; a desprinde (luind jos); ab/herunterhängen. 1749: két Szalonna el vészett az Kankoját melyel fel volt akasztva le oldották és az hol az előtt állott ismét oda kasztottak [Kövesd KK; ApLt 1 Sükösd István vall.].

leoldás dezlegare; Los/Abbindung. 1733: Az ő Ura Semmit Sem fel a' harang kötelé(ne)k le oldásáért [Hévíz NK; JHbT].

leoldhat kioldozhat; a putea dezlega; los/abbinden können. 1710: A jeleink . az vala, hogy bal kezünköt keszkenyövel általkötöttük. Erősen oda lévén kötve, hirtelen nem oldhatám le, hanem a farkasbört ráfordítám [CsH 228].

leoldozhat a putea dezlega/desface; auflösen/schnü-ren können. 1793: a' Férjének pedig Derekara vrkolt kötelet le-nem oldazhatvan [Dés; DLt az 1799. évi iratok között].

leolvad a se topi; abschmelzen. 1779: a' pénzt az Ötves meg-probalván . midőn a' tűzben tette, tsak hamar az őn rólla le-olvada [Kv; SLt XL Lázár István Suki Jánoshoz].

leolvas 1. megszámol; a număra; (ab)/durchzählen. 1599: Vettünk ismegg az templum awagy kamaraknak zwksegere tiz ezer hat zaz niolczwan sendelt. Hogy azokat le olúastak, attünk d 14 [Kv; Szám. 8/XVI. 33]. 1638: le olvasak az ketszaz hatua(n) vasat, az szerkerreől el uiuek [Mv; MvLt 291. 165b].

2. (pénzt) leszámol; a număra (banii); (Geld) hinzählen. 1632: le oluasa egy nehani forintot Tariznia Gergeli [Mv; i.h. 290. 94a]. 1711: (Az) Emptor eo Keeme le olvasvann azon ház(na)k mostani alkalom szerint valo arrat [Kv; DE 2]. 1777: (A) negyven Vonás forintokat . Kováts Ferentz Ur szép fojo Marias pinzöl leis alvasa [Mezőbánd MT; MbK X. 49]. 1801: leis olvastam jo follyo Ezüst pénzül [Dés; DLt 12/1806]. 1845: mely . summa pénzt az az 350 v. magyar forintokat mi előttünk T. Kováts Sándor Ur T. Martonosi Kádár Lajos Urnak le olvasván felis veve [Bözödújfalú U; Borb. II Bözödi László István székely ns nyil.]. — L. még RettE 301.

leolvasás (pénz) leszámolás, lefizetés; platā, achitare; Hinzählung, Abzahlung. 1800: 29 V.Forintokba azon régi Vásoott Kopott Mentét reám tudta, sürgetvén tsak hamar azon 29 V.Forintoknak le olvasását [Torda; TVLt Köz. ir. 362].

leolvastat 1. megszámlaltat; a pune (pe cineva) să numere (ceva); (ab)/durchzählen lassen. 1595: Vettünk három zekeren 20000 huzoneot sendelt . Hogi a' sendelt . le olúastatuk Attünk 2 legennek f. — /12 [Kv; Szám. 6/XIII. 39].

2. (pénzt) leszámoltat; a pune (pe cineva) să numere (cuiva banii); (Geld) hinzählen lassen. 1592: Ezen borokat uitetik vala uelunk egienesen vasarhelire kinek az penzet leis olwastatta(m) vala . keölteottem rea megh vendeglettem f 0 d 32 [Kv; i.h. 5/XIV. 96 Eppel Péter sp kezével].

leomlodozik ledűledezik/omolgat; a se dărîma încetul cu încetul; nach und nach zusammenfallen/stürzen. 1675: arrais szuntelen es jo vigyazasa legyen, kő rakása le ne omladozzon [Fog.; UF II, 676 Bornemisza Anna ut.]. 1681: Az Ebedlő palota, es nagi Tornacz oldala-is már a Tornacz talpfaja alatt le kezdet omladozni [Hátszeg; VhU 600]. 1730: magam Házaímnak meg falai is le' omladoztak [Folt H; BK sub nro. 140 özv. Folti Bálintné Jósika Mária végr.].

leomlodozott 1. összedűledezett; care s-a dărîmat; zusammengeürzt. 1647: egy rosz reghi le omladozott keo haz [Megykerék AF; BK 48/16]. 1801: A Leomlodozott Udvar Ház [TL].

2. lemáladozott; care s-a scorojit; abgebröckelt. 1761: (A szoba) le omladozott tapaszu, az esső mián meg rothadozott gerendázata, és majd egészen a rothadás miatt el hulladozott padlása [Pagocsa MT; JHbK LXVIII/1. 14–5].

leomlás 1. össze/ledőlés; dărîmare, năruire; Ein/Zusammensturz. 1723: Egy nagy kő lábokon álló házotskára járo le omlásra hajlando Tornác [Boldogfva H; Born. Vegyes I. 16. F]. 1777/1781: (A) Templomnak belső készülleti, Botozattyának le omlásával le Szedettek [Alparét SzD; JHbK LII/4. 10]. 1883: A középületek jó

állapotban vannak a tornyot kivéve az egész torony tetőzetet újra kell alakítani, különben leomlástól lehet tartani [A.szentmihályfva TA; ETF 107. 32].

2. lesuvadás/csuszamlás; alunecare; Her/Hinabrutschen. 1834: a súlyedékeny 's forrásos halmok le omlásai [Dés; DLt 504].

leomlik, leomol 1. le/összedől; a se dărîma/prăbuși; einfallen/stürzen. 1585: Molnar pal vallia Zabo ferencz . . . engem kere hog Achokat zereznek, mert az oldalais^a le omlot vala [Kv; TJK IV/1. 426. — ^aA háznak]. 1588: eo kgmek el vntak az sok feo feo Nemes zemelicknek panazolkodasat az varosra valo zidalmokat, Azonkeppen Varosbely Attiankfaynak az keomyweseknek tudatlansaga miat Nagy karwallasokat es Maghzatinak keserwes veszedelmeket Mert ha mit Epiteknek Sacczolatassal Epitek gondwiseletlenewl, Es hol vgjan az Epites ideie keozt le omol [Kv; TanJk I/1. 60–1]. 1665: ha hamar időn megh nem fedik mindenestől le omlanak [Bac SzD; LLt 1/8]. 1676: ajto melynek felső küszöben vagyon egy darab keő rokás, leis omlatt benne [Sárány F; UF II, 753]. 1726: a kis ház s öldat bot Sátorának édgj darabja le omlott [Ne; DobLev. I/124]. 1756: a Tűzhely Teglaból rakót oszlopokra, vagyis Lábakra rakott a középső oszlopa egészen keresztül Szakadt, ugj hogy ha meg nem erősítették felő ne egészen kementestől le omollyék (igyl) [Branyicska H; JHb LXX/2. 19]. 1842: A' mult évben a' fűrés malom viz felőli fala le omolván, a fűrés kerék gerendelyet oda nyomta-é [Kv; KmULev. 2 László János mérnök kezével].

2. lehull/válik; a cădea jos, a pica; hin/herunterfallen, sich abtrennen. 1656: ezen haznak . . . meszelese le omlott [UF II, 172]. 1852: A' Kő Kapu féltől kezdve, a' Dudva felé nyulo Kő Kert tetejéről mint fedél nélkülről több kővek le omlottak [Dés; DLt 1248].

leomló lezúduló; care se prăvălește/revarsă; herabströmend. 1815: A' más helycken lévő Földekben a' magos koposz oldalokról le omló viz szokott kárt tenni [Bálványosváralja SzD; Ks 77. 19 Conscr.].

leomlófélben le/összedőlőfélben; (care este) gata sã se dărîme; dem Einfallen/stürzen nahe. 1581: keryk eo kgmet biro vramat hogy . . . kerie(n) segitseget^a Az varas falanak epwletyre ky immar vgia(n) le omlo felbe Al [Kv; TanJk V/3. 234a. — ^aA fej-től]. 1656: Az . . . süteő kemencze megh vagyon ugyan da (!) azis le omlo felben áll [Fog.; UF II, 96]. 1747: Az Falu also vegiben . . . pusztá Sessio melyen vagyon egy igen kichin kunyo forma regi hazacska le omlo felben [Kilyén Hsz; LLt Fasc. B. 20]. 1755: Az harangláb pedig éppen leomló félben vagyon [Vajdasztván MT; ETF 107. 24]. 1807: Az hatulso ház le omlo felben [Dés; BetLt 6 Gyergyóújfalvi Nagy Ferenc aláírásával].

leomlólag leomlófélben; (care este) gata sã se dărîme; dem Einfallen/stürzen nahe. 1696: az Regi Csűrös Kertben) vagyon egy le omlolag allo Csűrben Öreg Fenyu Fa no 36 [Bethlen SzD; BK].

leomlólan le/összedőlőfélben; gata sã se dărîme; dem Einfallen/stürzen nahe. 1570: Az plebanos haza . . . le

omlolan vagion Ne varnak nagioib Romlasat [Kv; TanJk V/3. 23b].

leomlott 1. ledőlt; dárímat; niedergefallen. 1572: Az mykor Erkezknek az leh omlot keofalt rakassa fely eo k. biro vram [Kv; TanJk V/3. 64a].

2. összedőlt; prăbușit, năruit; eingefallen, zusammengeestürzt. 1600: Az kik az le omlot Clastrom eleot valo teglakat az scholaba hordottak eoteon fizettwnk d 60 [Kv; Szám. 9/IX. 39]. 1656: Vágion az kamaran ... egi parazi reghi le omlott kalihas kemencze [Fog.; UF II, 160]. 1676: Vagyon it egy le omlot kályhás kemence a casamataban [Fog.; UF II, 706]. 1841: egy félig le omlott nyomoru Házacska [Dés; DLt 736]. 1814: a' Borberek le omlott Vár alatt le folyo patakban lévő egy köjü Malom [Borberek AF/Mv; RLt 0. 3].

leon-batiszt linon (fehérített lenbatiszt vászon); linou, linon; Linon (feinfädiges Gewebe aus Leinen oder Baumwolle). 1797: 9 Sing Leon-batisz [Mv; Told. 19].

A jel-re I. Károlyi László, Szöví-fonóipari. lexikon. Bp., 1943. 66.

leont 1. (lábáról) lever; a dobori (pe cineva de pe picioare); niederschlagen. 1592: Kechkemeti Georgi valia . latam Chizar Mihali . . Nyreo Istuannal le ontak Tamast, es vgi tekerek ki nehezen az zabliat az legini kezebeol [Kv; TJK V/1. 256].

Szk: ~ják egymást. 1592: Catalin Keomiuies Mihalne vallia: Mikor az haborusag indult eleoezor Balint es Jakab keozeot . latam hogi hazunknal le ontottak egymast es mind eggik s mind masik valtig verik, tiparoliak egymast [Kv; i.h. 266].

2. lebont; a dáríma; niederreißen. 1699: az konyha szerbe valo hazat le ontottak, elis hordottak az oldalait [Rücs TA; KvAkKt Mss 344].

3. ledönt/ront; a răsturna/dobori/dáríma; umstürzen/niederreißen. 1843: akkorara nót a' Nyárád es Maros hogy ezen rendbéli ember akkorának nem érte . házokot ontatt le a Faluba [Nyárádtó MT; SLt évr. Szász Ferenc P. Horváth Ferenchez].

4. ki/ledönt; a dobori; fällen, umlegen. 1794: Tser és tölgy fákat látom ontottak le annyit hogy csudalkozásra méltó [Nagykrisztolc SzD; JHb].

leopárd leopard; Leopard. 1619: az kapitán pasa az tengerről hozott nyereségből vive a császárnak ajándékot . Harmadrendben hét szekér, azokban egynéhány leopárd, egyéb külömb-külobmféle drága marhák, két pezsmamacska, két struccmadár [BTN² 377].

leopold-tallér Lipót császár-tallér; taler emis de împăratul Leopold; Kaiser Leopold-Taler. 1824: egy Leopold-Tallér [Dés; Újf. I Újfalvi Samu hagy.].

leoszlík, leoszol 1. széteszlík; a se împraștia; auseinandergehen. 1704: tizenegy óra tájban éjszaka az urak leoszlattnak | a statusok leoszlattnak | (Az) izenetet Haller István uram a statusoknak proponál, es ezután leoszlának megszomorodva [WIN I, 104, 120, 303].

2. feloszlik; a se dizolva; sich auflösen. Szk: az ország ~. az országgyűlés feloszlik. 1704: az ország megszomorodott lélekkel leoszlék [i.h. 87].

leöl 1. megöl/gyilkol; a ucide/omorî; töten, ermorden. 1851: el nyomaradt beteges özvegy aszszony vagyak ki vagyak rabalva éppen a leg veszedelmesebb helységbe M igenbe^a laktam egyetlen fíjam gyámalam a' gyilkasak le ölték [Ö-Torda; DobLev. V/1321. — ^aAF].

2. (állatot) levág; a tăia; schlachten, abstechen. 1844: azt az egy disznót a' mely . . a' hizoba volt, jo lenne le ölni [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

leöldöstetik (állat) levagdaltatik; a fi tăiat/sacrificat; abgeschlachtet werden. 1662: Foltostól egynéhány úttal . a várnak belső piacára fácánok is szokatlanol és hallatlan például bejönnek és ott benn fogdosztatnak, leöldöstetnek vala [SKr 629].

leölet (állatot) levágat; a pune să taie (un animal); (ab)schlachten lassen. 1813: a Sertéseket . . le öletyűk és be külgűk az aproleket [Perecsen Sz; Szentk. Botos Péter gr. Korda Annához]. 1844: azt az egy disznót a' melynek egy malatza van . . ölesd le [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. 1861: 9ik Augusz(tus) le ölettem egy fekete Juhot az arato kálaka számára [Sorostély AF; TSb 24].

leöletett levágatott (állat); tăiat, sacrificat; geschlachtet, abgestochen. 1820: 'A több versben le öletett sertéseknek Hájaiból a Koltsárságnak által adatott 4 Háj [Déva; Ks 105. 157].

leönt a uda cu apă (pe cineva); jn be/übergießen. 1638: Hallottam elege valo panaszkodasat Lakatos Giörginének hogi mikor Giernck agjaba(n) fekűt az pinczeben uizet (igy!) leöntöttek s be is huddoztak rea [Mv; MvLt 291. 164b].

leörlés kb. lefolytatás; a da curs; Aus/Durchführung. 1792: biztam vala Testvér Bátyámra . . azt hogy M Bándi kevés minket illető portiótskákat ki vévén onnan és jobbatskán el adván a' mit abból kaphatunk, tehát . folylo Caussáinknak le örlésére forditanok [Mezőbánd MT; MbK XII. 84].

leöröltet kb. (vizet) elfogyaszt, leapasztat; a face să scadă (apa); (Wasser) sinken/fallen lassen. 1716: Szorgalmatos gongja legje(n) a Tokrais hogy a hirtelen valo árviz a gátyát le ne szakaszsa és sem Télbe, sem nyárba a vizet ige(n) le ne öröltesse [Szászkerked K; LLt].

lep vhol talál, táj kap; a găsi; ertappen/wischen, überaschen. 1653: estenden kimenvén reájok, az ágyokban lepték őket a kiket felírtanak volt | azon kérének benünk, hogy kötélén vonogassuk őket a falon fel, mert ott lepi őket az ellenség [ETA I, 46, 77 NSz]. 1657: mi is nem mulatozhatván, ugyan mégis feleset ott leptet az ellenség [KemÖn. 213]. 1660: harmadnapja, hogy csak alig szaladánk el Nagy-Falurúl^a, hogy ott nem lepnek az törökök [TML I, 354 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz Csekéről (Szt). — ^aSz]. 1710 k.: ha ágyában, táborában lepi, annál rosszabb [BÖn 766].

lép, lépik 1. átv is a pási/cálca; treten. 1642: nem lipet arra a feöldre ahun fekeőt az holt test [Sajókeresztúr

SzD; BálLt 82]. 1662: az ország a fejedelemmel magával való egyértelmű, a nagy kényszerítő szükséghez képest, arra lépni kényszerített vala, hogy a fejedelem magát a fejedelmi méltóságtól megüresítvén más fejedelem választassék [SKr 391]. 1785: tudom bizonyosson, hogy egyszeribe nem fog lépni, egyszeribe mindent úgy meg tselekszik, a mint meg tselekedheti [Mv; BálLt 1]. 1879: Nehogy azt véld, hogy ... nem láttalak én már abban nagy fás sorban ... sétálni a feleségeddel kartón, nagyokat lépve [PLev. 58 Petelei István Jakab Ödön-höz].

Szk: *alkalomra* ~ egyezésre lép, egyezséget köt. 1674: a fen megh irt Familiabol allo szemellyek ... illyen vegkeppen valo fel bomolhatatlan megh egyezésre és alkalomra lepenek [Havadtó MT; BLt 11 Isák György kezével]. 1762: Minek utánna némely N. Enyedi Lakosok Toroczko Várossának Határán ezüst Bányát kívántanak volna dolgozni B. Thoroczka István Familiánk képében lépett ilyen alkalomra és conditiokra [Torockósztyörgy TA; TLev. 8/7. — ^aKöv. az egyezés szövé]. 1806: azon árulo Bolt iránt, mely ... ujonában építettett ... alkalomra léptünk [Km; KmUlev. 3] * *békességre* ~. 1798: én Jánosi Péter urammal Litis intermedio a Thordai Tanáts előtt békességre léptem [Torda; Borb. II Kolosvári N. István kezével] * *cserére* ~. 1798: egy felől ... Bornemisza Anna Maria Ur Aszszony ... más felől ... Zágoni Migos L. Baro Szentkereszti György Ur ... mi előttünk illyen fel bonthatatlan egyezésre cserére lépenek [Adamos KK; JHb XIX/61. — ^aKöv. az egyezés szövé]. 1819: Dobolyi Sigmund Ur Mező Csáni portioját ide közel kívánván Cserélni ... Gerendi Sándor Ur pedig akinek viszont M. Csánban szép ki terjedése vagon (így!) örömost accedálvan a Cserére, edgy mas között lépenek ily meg masolhatatlan Cserére [Nagylak AF; DobLev. V/1025. — ^aTA. ^bKöv. a rész]. * *egyezetre/egyezésre* ~. 1766: (A) törvényes Processusnak bizontalan ki meneteletől tartván eő Naga lepenek ... egy más között illyen meg masolhatatlan edgyezésre [Mv; JHb XIII/55]. 1803: sok közbe jött akadályoknak el hárítások után menének és lépenek a két felek egyezésre [Kvh; HSzjp]. 1841: az alább Coramizáládo Regiusok előtt, léptünk egymással az alább irt eg(g)yességre [M.zsombor K; Somb. II. — ^aKöv. rész]. 1867: T. Pálfi Lajos bátyám nállam vala, hogy ... Zári Simonné által birato Jóságok el adása felől végső egyezésre lépjen [Bözödújfalú U; Pf Kovács Sándor Nagy Károlyhoz] * *komplanációra* ~ megegyezésre jut. 1816: mindkét felek a költést eltávoztatván ... önként való magok jó akaratjokból jobb kezek beadásával és lekötésével lépenek ilyen atyafiságos complanációra és osztozásra [Szárhegy Cs; RSzF 243. — ^aKöv. a megegyezés feltételeinek fels.] * *kompozícióra* ~ egyezésre lép. 1761: Szenási Josephné Aszsony(na)k Circumsp(ectus) Dési István ő Klme ellen bizonyos arany munka béli kára proponaltatván léptenek illyen compositóra [Kv; PolgK 43. — ^aKöv. a rész]. 1829: már ezt így tudva sem nem adunk semmit a kezünkél lévő T. Halmágyi Károlina asszsony Vagyonnyaira, sem pedig semmi Compositóra vele nem lépünk [A. esküllő K; RLt 0. 2] * *kondícióra* ~ → *alkalomra* ~ * *kontaktusra* ~. 1785: mennyi ideje már annak, hogy ... Contractusra lépett ezen Hellység az Földös Urasággal?

[T; TLev. 6/1. 2a vk]. 1801: az özvegy Zsidoném igaz Plenipotenciariusát hozzám küldvén, azzal más contractusra léptem [Köröd KK; Ks 68. 49. 41 gr. Kornis Gáspár lev.]. 1827: M. Szakáli Szirb Todor és Styop Jon ... vásárt tettek, és meg alkuttak — mely edgyezésről Contractusra léptek [Mezőszakál TA; TLt M. Szakáli Török Sámuel Helység Notariussa kezével] * *kötlevére* ~ 'ua' 1856: vélek lépven ezaránt kötlevére [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.] * *megegyezésre* ~. 1780: hogy ezen Törvénykezesből következett több izetlenségek magam és maradékimra nézve továbbis ne harapozzanak ... önként és magam jo akaratomból léptem illy állandó és meg masolhatatlan meg egyezésre [Ne; DobLev. III/545. 1b] * *osztózásra* ~. 1807: Hazarukulván az háborúból Gáspár Kristóf, osztózásra lépének, mint két testvér atyafiak [Szárhegy Cs; RSzF 241] * *vásárra* ~. 1835: lépének mi előttünk az alább irt, állandó, és meg masolhatatlan vásárra [Mv; DLev. V. A 4].

2. *átv is megy; a umbla; gehen.* 1801: A Majorság Török Buza Kas ... jo nád fedelű, 12. Szál Fenyő fa Deszkákkal az ajjakon valahon lépik az ember [Nagy nyulas K; DLev. 5] | Geometra ő kegelymének szoroson imponáltassék, hogy se a mérésben se a proportiok kitsinálásában a sokszor említett Deliberatumok értelmén tul tellyességgel ne lépjék [M.zsombor K; Somb. II]. 1839: Szandman Károly ... bal lába, a' térdin alól nyomorék, hogy midőn lépik is kaszál vele [DLt 290 nyomt. kl].

3. *vhová belép; a intra; (hin)entreten.* 1671: ha Erdély határiban léptek volna az német, mind mi és az török rajtok löttünk volna, s ezután is az szerént lenne [TML V, 508 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1729: Minemű hírek folyanak felöllem oda bé ... semmi sincsen azon dologba, hogy pedig eretnek leppen hazomba, az I(ste)n soha se adgya [APLt I gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához Nsz-ből]. XVIII. sz. e. f.: a két Contignatioi Kö gradicon fel mēvén, a piac" mellett léptünk a' Leányok réghi nagj házaba(n) [Gernyeszeg MT; TGsz 42. — "Az udvar]. 1758: Ezen Palotáról audentias kis palotába léptünk | Ismét Lépvén az Öregaszony és frajok házába [Déva; Ks 76. IX. 8]. 1861: éppen mikor a' hivek a Templomból jöttek ki O. Fenesen mondhatni tűz tengerbe léptek [Gyalu K; RAK 64].

4. *lépked; lépeget; a pási; gehen/schreiten.* XVIII. sz. eleje: A melly Lonak a marján alul van megese a nyaka, nem tanácsos hoszsu utra a felén indúlni, az illyen ló a menyiszer lépik, annyiszor a fejével rea inti [JHb 17/10 lóartási ut.]. 1718: emez réghib Ménj Lo ... de semmi járása, Lépése nincse(n) mint az Szászok Lova ugj lépik, lassu ügetéssel [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1852: A kiti Pákei Titi még néha egyedül lépik [Kv; Pk 7].

5. *vmibe lép; a cälca in ceva; irgendwohin treten.* 1584: Hallottam vala hogy akihez giansag volna az bozorkansagbol a' laba Niomaba kellene lepny es meg zolalna [Kv; Tjk IV/1. 278].

6. *lépten* ~ gyorsan terjed; a se extinde repede; schnell um sich greifen. 1811: Lépten lép egy Házról másra a' Tüz özön [ArÉ 17].

7. *vhová (hirtelen) távozik; a pleca repede dintr-un loc; irgendwohin (schnell) fort/weggehen.* 1562: 1529 esztendőben Szulimán török császár mikor meghallotta volna, hogy János király országából kifutott volna ...

igiré arra magát, hogy ötlet esmét székibe ültetné; anakokáért harmadfél száz emberrel Buda alá feljöve — ki előtt Ferdinandus Németországba lépék [ETA I, 13 BS].

8. vhová kerül; a ajunge undeva; irgendwohin gelangen/geraten. 1704: Ha ezek nem estek volna, nem lépett volna az dolog az énhozzám másunnét [WIN I, 176–7]. 1820: Lajos most Pösisir^a lépik [Kv; Pk 7. — ^aIlyen elnevezésű osztályba].

9. vmibe kerül/vmire jut; a ajunge într-o anumită situație; irgendwohin/in einen Zustand geraten/gelangen. 1823–1830: ők nékem akármilyen állapotba lépjem, esztendőnként 400 Rhf-ot fizessenek [FogE 216].

Szk: grádusra ~. 1778: Másnap elmentem mind Szakmári, mind Bodoki uramhoz . . . de soha bizony nem convicálhattam őket . . . Ilyenek a papok, ha valami gradusra lépnek [RettE 385] * viszonyba ~. 1849: Mondja meg a nő, hogy lépett viszonyba Kelemen Bénivel . . . ? [Kv; Végr. Vall. 12 vk].

10. vhová vezet; a (con)duce undeva; irgendwohin führen. 1744: értünk a Palota alatt lévő nagy pinczére melynek torkába lépik 4 fa grádits [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

11. átv vmilyen lépést tesz; a face pași; irgendeinen Schritt machen. 1676: Az Jósá követségéről irni kellene talán Vesselényi uramnak, ne gondolkozzanak, mert elenek való dologra nem lépik ő nagysága [TML VII, 176 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz és Székely Lászlóhoz]. 1726: erre Ngod mint meg bantodot fél, nehezen lépik [Kv; ApLt 2 Henter Dávid Apor Péternéhez]. 1796: Az All Peres Báro, minekelőtte ezen Perben tovább lépnek, ki fogást téssen a' fell Peresek(ne)k fell Peressége ellen [Mv; TLev. 5/16 Transm. 14 tábl.]. 1798: a' tisztelet Groffne tehetné, hogy ezen alkalmatossággal, ezen ujj Conscriptiora ne lépjék [Gergelyfája AF; DobLev. IV/797. 1b].

12. átv túllép/megy vmin; a trece de ceva; etw. überschreiten. 1667: Erről való ő nagysága kegyelmes parancsolatjában egyet elküldtem Kegyelmednek azokból is ki látszik, melyen kívül lépnem nekem szabad nem volt [TML IV, 169 Baló László ua-hoz]. 1677: a magyarországi dolgok viselésében az urak ő kegyelmek tetzésén kívül lépni semmiben sem céloztunk eddig [TML VII, 538 a fej. ua-hoz]. 1710 k.: a gubernátor írja . . . , hogy a substitutio határan kívül olyan messze lépett, és a gubernium híre nélkül nemes embereket fogatott [BÖN. 878]. 1785: mig az Uralkadásnak kívánsága ezeken az Törvényeken fellépni nem lépett addig ezen Helységben semmi viszálykodásak, és Egyenlenségek nem voltak [Torockó; TLev. 6/1. 22a].

13. átv vmire elhatározza magát; a hotări să facă ceva; sich in einer Sache entschließen | vmiben dönt; a decide in privința unui lucru; in einer Sache entscheiden. 1619: Ezeknek az Üristen ilyen successusát adván újabban léptem az budai segítségre [BTN² 302]. 1699: Mint hogi Sebesi János arra lépett, hogi a' T. Eccl. házát remitallya, a hét száz forintokat refundallya az Ecclának [Kv; SRE 61]. 1703: az Nemes Ország Lépett . . . a leg közelebbik Gyűlésben arra, hogy az cegessz Ország-ra ahoz illendő Instructioval bocsátassanak a Harom Natiobol Investigatorok [UuszLt IX. 77. 61 gub.]. 1746: erre nézve kellett az Uraságnak arra lépni, hogy azon Praediumot . . . a' Dominalis Faluk között fel oszsa [H;

Ks 92. II. 1]. 1817: készek Vagyunk, Meg Mutatni, Az Erdő körül valo halmazásakat, halomról halomra, Tessek az Uraknak eljöni . . . , de a fen irt Bartos Urak arra nem lépének [Albis Hsz; BLev.].

Szk: igéretre ~. 1657: annyéra méne az dolog, hogy az fejedelem ily igéretre lépék: hogyha az tizenhárom vármegyékét apprehendálhatja . . . annuatim negyvenezer tallérokat adjon [KemÖn. 193] * rezolucióra ~ döntésre jut. 1664: római császár ő felsége kegyelmességében sem mi, sem az országnak statusi nem kételkedünk és ahoz való nagy bizodalomtól viseltetvén, léptenek az regnicolák az Rottal uram által be küldött punctumokra való resolutiora [TML III, 280 a fej. Teleki Mihályhoz].

◇ Szk: életbe ~ a intra în vigoare; in Kraft treten. 1862: mennyiben lépett életben Egyházainkban a' ki küldött képviseleti rendszer [Gyalu K; RAK 70] * érvényen kívül ~ érvényét veszti; a-și pierde valabilitatea; seine/ihre Gültigkeit verlieren. 1859: (A) Szerződvény . . . a' mai nappal érvényen kívül lépik [Kv; HG Eszterházi perek] * hával ~ hával/óvatosan válaszol; a răspunde prudent; vorsichtig antworten. 1669: Kapikia Böer Sigmond Instructioja . . . Ha mit pedigh ellenünk, vagi ez haza elle(n) panaszo felek(ne)k vadlasokra kelletik felelni arra hával lépjük (!) [Törzs. fej-i instr. Böer Sigmond kapikiha számára] * házassági életre/szent szövetségre/házasságra ~ házasságot köt; a incheia o căsătorie; mit jm die Ehe schließen. 1819: Nagy Sándor — Impraegnálnván Halász Susánnát, és attol gyermeke is születvén ezen hibáját azzal tette jóvá: hogy az impraegnált személyel törvényes Házassági életre kívánt lépni [Dés; REAK 31]. 1827: Férjemmel Nemes Sáska András Urammal 36 Esztendeje a miolta Házassági életre léptem [Torda; TLt Praes. ir. 418]. 1841: Branyitskai Liber Báro Méltóságos Josika Josef nótelen Ur és Tekintetes Marillai Héléna Kis Aszszony, egymással házassági Szent Szövetségre kívánván lépni dispensaltatik [Ne; Végr.]. 1848: ellenzette hogy fia a' szegény néhai Erszényes Máriával házasságra lépjék [Mv; KLev.]. * nyugalomba ~ nyugalomba/nyugdíjba megy/vonul; a ieși la pensie; in den Ruhestand gehen. 1866: Az Agyagfalvi 50 évet hivatalosan tul élt meg világtalanodott Pap fél fizetéssel nyugalomba lépett | a' 44 évet szolgált T. Pap fél fizetéssel nyugalomba lépett [Gyalu K; RAK 108, 114].

lép¹ splinā; Milz. 1657: hagymázos nyavalyába estem vala, . . . egykorban meggyógyulék azon nyavalyából, de azért az lépem igen megkeményedett vala [KemÖn. 185]. 1724: Laczika csak fajtatya az Lepit bizony gyengcsken vagyon az lepe' fajdalma miatt az nadragat fel nem vonhata [Nyujtód Hsz; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. 1797: az egyik Lo meg döglött tegnap a Lépe genyetseges és egy resze el volt rothadva [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. 1840: minden nap egy morhát ki vág — esztendei fizetése 42 ft, minden marhától apadás titulussa alatt fél vétetik máj, lép, két vese, deák petsenye, fejér máj [Kv; MészCLEv.]. 1844: a' lábom . . . a' lépem 's májjam fájni kezdet a' hideg ki lelt [Kv; Pk 6]. — L. még BÖN. 578.

lép² fagure; Bienenwabe, Honigscheibe. 1558 k.: annak utanna^a ted ezt^a ez szorqth egy hideg Maruany kőre

es Mingiarast meg co(n)giellaltik es lezen vlian, Minth egy lép [Nsz; MKsz 1896. 285–6. — ^aA főzés után. ^bAz olajos kénkö keveréket]. 1649: Egi kosarbol az Mehe kiholt csak az Lep maradt Nro 1 [Kv; Szám. 26/VI 500–1]. 1725: A megh döglött méhek lépeiből percipialta(m) litr 1 1/2 [Kv; i.h. 54/IV. 13]. 1736: Ures méh kosár 2. melyekbe szároz lép van tsak [Székelyföldvár TA; CU XIII/1. 289]. 1796: Lép tíz ... kettő meg evődött [Doboka; MkG]. 1823: 20a Aprilis Mikor a Méheket Meg tisztítottak vagyis Meg Metzették azoknak lépéeből olvasztatott viasz 5 font [Budatelte K; Born. F. Ic]. 1829: El döglött Méhek lépít ki főzve lett viasz 3 1/2 Font [Pókafva AF; i.h. Bod László tt szám]. — L. még SKr 70.

lép³ madárlép; clei (de prins pásári); Vogelleim. 1789: Egy hitván Cseberbe madarászni valo Lép Rf — xr 30 [Mv; ConscrAp. 6]. 1860–1861: Cserjék Megjegyzendők még azon terjedt száru s átlátszó gyöngy formájú bogycók, melyek leginkább a vad alma, kevesebb a cserefákon láthatók, lépnek készítik [Benkő, Mszlsm. 14–5].

lepadátus szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: ~ *popa* papírendet elhagyott pap; preot care a abandonat tagma preotească; aus dem Priesterstand ausgeschiedener Pfarrer. 1719: Ez előtt valo esztendőken, én Szolga lévén Popa Jakob Romannál kiis akkor Lepadatus Popa volt [Sebeshely AF; JHb Andrej Hincza (38) jb vall.]. — Vö. a *lapadál* címszóval.

lepalackoztat palackba töltet; a pune să îmbutelieze; auf Flaschen ziehen lassen. 1847: (A) virágbort mely must korában letisztálva, s nemrégiben édeskedvű s igen szép szamatu völt le palackoztattam [KCsI 13 Kemény Dénes kezével]

leparancsolt vkitől parancsot kapott; care a primit ordin de la cineva; von jm Befehl erhalten. 1812: Én pedig ... megjöven a' Mestertől a' Groff által leparancsolt Grantzki töstént pőfon úte engem [Héderfája KK; IB. Bordi István (32) jb vall.].

leparasztoz *becsm* vkit parasztnak nevez; a face pe cineva bădăran; jn „paraszt” (Bauer, Flegel) nennen. 1848: le parasztozott — s az anyámba küldött [Dés; DLt].

lepáriál másolatot készít; a face o copie; Abschrift machen/nehmen. 1676/1681: Udvarbiro Vr(am) keze alatt lévő Urbariumot ... minden fogiatkozás nélkül maganak le pariallya avagi hiteles ember által le parialtassa, hogi a szerint percipialhassa a' Jozzagbul jaro jödelmeket [Vh; VhU 656].

lepáriáltat lemásoltat; a da la copiat; abschreiben lassen. 1676: Francisco uram mit irjon nekem, lepáriáltattam, noha tudom, Kegyelmedet tudósította [TML VII, 132 Teleki Mihály Béli Pálhoz]. 1676/1681: Udvarbiro Vr(am) keze alatt lévő Urbariumot ... minden fogiatkozás nélkül maganak le pariallya, avagi hiteles ember által le parialtassa [Vh; VhU 656].

lepattan lepattog; a cădea/sări (brusc); abprallen/springen. 1631: egy hordo borrol lepattant vala az abroncz [Hszj abroncs al.].

lepattog lepattan; a cădea/sări unul după ...; abprallen. 1724: az I(ste)n őrzötte csak, hogy tegnap eczaka mind el nem ment az bor Torján^a: le pattogtak az abroncsok [Nyújtód Hsz; ApL2 2 Apor Péter feleségéhez. — ^aHsz].

lépbeli lépi; de splină; Milz-. 1657: Nem sokaig tartó, de súlyos utam lön ez hadakozásban, gyenge egészséggel indulván; de Isten az újbán meggyótitá az lépembeli nyavalyát is [KemÖn. 187].

lepcsés I. mn 1. kb. pittyedt, lefittyedt; care se lasă în jos; herabhängend. 1846: Bása Pistának szája nagy lepcsés [DLt 1008 nyomt. kl].

2. *becsm* ocsmány, piszkos; spurcat, murdar; scheußlich, schmutzig. 1781: ugy el perlém hogy hammas faza-ka sem marad, mostis egy lepcsés tetves kurvát tart [A.csernáton Hsz; HSzjP Catharina Matéfi vall.].

II. *fn szitk* fecsegő, kofaszájú, locsogó; flecar, guraliv, limbut; Schwätzer, Schwätzerin, Plapperer, Plapperin. 1774: Juon ... a' nevezet Leányhoz fordula ... azt mondá: s. v. ... Baszom az Anyádat, Lepcsesse [Bábalma KK; Ks 19. VII]. 1775: Nálunk feleltetett Pótsa Dávid Uram ezt is mondja vala Te leptses miért hozdottok engemet [Pescelnék Hsz; HSzjP Anna Opra Stephani László (40) conj. col. vall.] | monda ismét Pótsa Mária Aszszony: Hiszem a' leptses mindennek jó akaró-ja tsak nékem nem [Százazpatak Hsz; i.h. Clara Kerekes cons. Th. Czerjék (33) vall.].

lepcsésen kb. elhanyagoltan, piszkosan; murdar; ver-wahrlost, schmutzig. 1773: Katso Sárának Semmi Valóságos Nyavalyáját nem tudgyuk ... lattam hogy vagy harmad napig olyan lepcsésen járt, mint ha beteg lett volna [Selye/Magyaros MT; BetLt 7 Katso Mihály jun. (38) ns vall.].

lepcsesség lecsogósság, vki fecsegő/locsogó volta; limbutje; js Geschwätzigkeit, Plapperhaftigkeit. 1710 k.: nékem s Telekinek eleget szolgált^a, becsült is, nincs panaszm reá, hanem in publicis felette nagy lepcsességét tapasztaltam, melyért mások is vádolták [BÖN. 913. — ^aFranz Kinski].

lépcső 1. *átv* is scară; Treppe. 1621: Az Ora haztol fog-wa az Ballos hazaigh czinaltattuk megh az Lepczieót [Kv; Szám. 15b/XI. 299]. 1681: eze(n) várba(n) ... mind az ajto előtt s mind a fel menő Lépcső gradicn ighen szép faragot köből vannak [Vh; VhU 502, 532]. 1780 k.: Tsináltam két deszkáskát a léptsőre x. 12 [Szászváros; BK]. 1868: Az elő tornáczból hatulról le vezető lépcsőnél van egy vas és egy fa sártakarító [Kv; Újf. 6 Újfalvi Sándor hagy.]. 1869: Az ócska fogadó ház ... A' jó ajtos és záros pinczébe vezet egy Ocska zsen-dely fedelű lépcső nélküli Gang [Somkerék SzD; Ks 73/55]. 1879: Hidd el nekem, hogy Tolnai az összegyűjtött téglából, malterből és fövényből lépcsőt rak — lépcsőt egyetemi tanárságra [PLev. 49 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. lépcsőfok; treaptă; Stufe, Stiege. 1590: fiztettem Az legenyeknek hogy Chinaltak az Lepseoket 14 penzeül f. — d. 56 [Kv; Szám. 4/XX. 21 Hooz Lörincz sp kezével]. 1656: Ugyan ezen hazból mennek 4 lepcsőből

allo fa gradiczon az Tomori Bastiara [Fog.; UF II, 137]. 1681: Számtartó Ház szobája Erre jaro garadics alol kő rakas, Lepcsői penigh faragott fábul valo | Sáfár házak előtt lévő nagy széles Tornác, ennek keőből rakott gradicsa ... Lepcsői, deszkaval burítottak [Vh; VhU 521, 559–60]. 1756: az meg irt két Léptsőn le szálván ... Nyilik mas ajto [Branyicska H; JHb LXX/2. 21]. 1824: A' Majoros Házába fel menő kilentz léptsőkből álló gyenge grádits vagyon [Erdőszengyel MT; TSb 43]. 1842: egy három léptsőből álló grádicsotkán van a' feljárás a' gabonásba [Oprakercisóra F; TSb 51].

3. hágsó; scară; Triitt. 1747: Egy Tár Szekér eleiben valo Felhértz meg kívántato vasaival és léptsőjével edgyütt [Szpring AF; JHb XXXV/88. 4].

lépcsőfa karfa; balustradă; Handgeländer | (lépcső) tartógerenda; grindă portantă; (Treppen)Tragbalken. 1681: Kő ház Fel jaro garadicza fabol Csak parasztoso(n) eppéttetett, egyik lépcső fája el veszt [Vh; VhU 503]. 1694: a' Filegoriára jaro ket lépcsőjű fa gradits, de az is lepcső fája nélkül való [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.]. 1810: A Fogado Ház, melynek vagyon kövel kirakott aiju, Négy léptső fákbul valo gráditsos tsak ugyan szalmával fedett Tornátza Pitvalo ajtaja előtt [Doboka; Ks 76 Conscr. 95].

lépcsőjű vhány lépcsőfokú; cu un anumit număr de trepte; aus einigen Stufen/Stiegen (bestehend). 1670: az kő padna^a az fa padlasra megyen fel egy roszt eot lepcsőjű fa gradicz karja nélkül [Középlak K; WassLt. — ^aA malomházban]. 1692: Mentunk a Leany Aszszanyok háza Eszak felol való ajtaja mellett lévő 12 darab fényő fából való lepcsőjű gradicson, a megh-irt hazak hyainak kis tornaczocskájára [Mezőbodon TA; BK Inv. 11]. 1699: Ezen Tornaczocskabol job fele mennek fel hét Lepcsőjű garadicson [Szentdemeter U; SLt Inv. 10]. 1743: egy tiz foku vagy lép csőjű csere fából valo karfás gráditsoska [Boroskrakkó AF; BfN dobozott anyag VI]. 1817: Ezen Gabanásnak ... A hijuba fel jaro 15 léptsőjű grádits egészszén fényő fából készült jo moddal [Ördögösfüzes SzD; ÖrmMúz. 3]. 1832: Egy három léptsőjű viseltesebb és egy négy léptsőjű ujj gradits [Sáromberke MT; TSb 26]. 1851: A' hijuba feljáró nyolcz léptsőjű fényő grádits jó [Erdősztygörgy MT; TSb 34].

lépcsőkő kő lépcsőfok; treaptă de piatră; Stiege aus Stein. 1595: Egy keő gradychot chynaltatam az felseo hazhoz ... Az gradychnak lepsco keowet vettem 17^a [Kv; Szám. 6/XV. 51. — ^aDarabot]. 1681: Poharnakok Háza ennek garadicza köből eppéttetett, Lepcső kőveys faragot köből vannak [Vh; VhU 546].

lépcsős vhány lépcsőfokú; cu un anumit număr de trepte; aus einigen Stufen/Stiegen (bestehend). 1652: Az harcsa fark Bastyából fel menven egy 13 lépcsős gradison [Görgény MT; Törzs]. 1656: az kapu fele megyen az gabonas hazak tornaczara, egy tizenhétt lepcsős fa gradicz fa könyöklője [Fog.; UF II, 97]. 1681: Pitvar(a) fel jaro negi Lépcsős garadicz fából eppéttetett [Vh; VhU 546]. 1732: (A) tornaczabol nyulik egy gom-bos cserefa könyöklős, cserefa lépcsős grádics a gyümöl-

csős kertbe [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc néhai gr. Kornis Zsigmond conscr.].

lépcsőzet lépcső; scară; Treppe. 1858: a'lejáró lépcsőzet rossz elrothadt [Mv; TSb 39].

lépdagadás lépduzzadás/duzzanat; umflătura splinei; Milz(an)schwellung. 1711: a lep dagadas jöven räm edgy hetnel több hogy nadragott sem vohattam (!) [Petek U; Hr 1/1]. 1854: halt meg Dobos Vilma 2 éves gyermek lép dagadásban [Dés; RHAK 53].

lépdégél lépeget; a pási/merge încet; (langsam) treten. 1657: igen szaporátlan volt járásom, csak valamint az eke vagy szekér előtt szokott járni az rossz ló, csak az szerént lépdégelt [KemÖn. 60].

lépdelhet lépdégélhet, lépegethet; a putea pási încet; langsam schreiten/gehen. 1736: (A) Tornátz alatt nints meg padolva hanem tsak Gerendákra lépdelhet az ember elebb, elebb [Földvár TA; CU XIII/1. 278–9].

lepecsétel a pecetlui/sigila; versiegeln. 1662: Ebeni uramnak irtam ezen s egyéb dologról is, volanter pecsételven be, Kegyelmed megláthatja és lepecsételven, adja szolgálaim kezében [TML II, 394 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1773: azon Dajka ... erőltetett hogy tsak vegyek bort ő le petsetli ismét [Selye MT; BetLt 7]. 1780: Kolozsvárról is ... küldött Cserei Uram ide egy tso-motska portékát bé takarva s három helyen le petsétel-ve [Bethlen SzD; BK]. 1802: Levél formában öszve fogva veres Spanyol viaszú két petsétellel le petsételve [K; JHb LXVII/4. 22]. 1832: Néhai Pataki Joseff Uram ... Léány Testvéreje oda hivatták Néhai Jurassor Lörintzi Miháj és Szile Elek Urakat, a Leveles Ládát ezek le petsétellék [Récekeresztúr SzD; RLt Bálint Merika (56) özv. nyil.].

lepecsételt pecetluit, sigilat; versiegelt. 1770: egy Ládának a' le petsetltett fonala tsak alig van a' petsétellel oda ragasztva [Bencenc H; BK sub nro 1017 Jos. Orbonas (42) ns vall.].

lepecsételtetik a fi sigilat/pecetluit; versiegelt werden. 1795: A Levelek a Milgos Haller Maradékok által le petsételtetve lévén ... a Leveles Bolton Petséttyek vagyon [Kv; JHb I/36]. 1832: Hát a Leveles Ládája az Exponens Néhai édes Attyának, kik által petsételtetett le ezen alkalmatossággal^a [Dob; RLt vk. — ^aA temetés-kor].

lepedetura l. lapadatura

lepedik betakarózik; a se înveli; sich zudecken. 1585: Zeech Georgy, Pitter Krausz, Bennek Frólich valliak ... latok hogy haiadon feowel mezt lab eg' ingbe gatiaba az ereos hidegbe füt vala Biro vramhoz Grusz Peter, Nag liuk vala Az karia(n), Es az teob Drabantok kerik vala a' zegeny ember Menteyet Nemetj Sigmondtul hog lepegiek Grusz peter velle [Kv; TJK IV/1. 480].

lepedő l. ágylepedő; cearșaf; Bett/Leinentuch. 1570: Vernaika (!) Taligás Janosne, Ersebet Dábo Thamasné

Ezekis azt valyakh hogy Mindent Jgazan ket fele oz-
totak Es More Ambrus Az ew Rezere Jutot Marha-
ba adot . vizza az azonkak egy derekalt es egy le-
pedeot kybe More Janos megholt | Angalit Emryh gas-
ner Eozwegie, Ezt vallya hogy Mikor Gereb Balas
megh holt volna Ne(m) oly egieb Marha volt, hanem
valamy . . . Abroz, kezkeno, lepedeo [Kv; TJK III/2.
69, 155]. 1627: Egy weres szilv vaszonbol czinalt lepe-
deo tt. f. 1 d. 25 [Kv; RDL I. 132]. 1666: Gyermeke(n)k
hagjak . . . Abroszt, Lepödött, kendött [Radnótfája
MT; BLt]. 1700: Két Spanyol himmel elegyes selyem-
mel arannyal varrot Lepedő [Hr 1/20]. 1701: Elegyes Se-
lyemmel tőszéssel varrot lepedő [Csicsókeresztúr SzD; LLt
54/1481]. 1750: Zöld Selyemmel, 'Sárgával Spanyol him-
mel varrott Lepedő, mind két végén varrás [WassLt
Wass Dánielné portékái]. 1751: Kálnoki Borbáa Asz-
szony életében minémű felkelhető bonumokkal birt?
. . . különösen . . . keszkenyei? lepedeji? [Kézdiszt-
lélek Hsz; HSzjP]. 1755: Vit el . . . öt lepedőket, melyik-
nek az edgyike volt Spanyol Veres és kék Selyemmel
meg varva, az Masika Fekete Selyemmel s fejeresszel le-
vén meg várva az háma penig Paraszt [Mezőbánd MT;
MbK]. 1768: Két rendbéli németesen kesztett Lintzi
gyolcsbol valo Lepedő [Császári SzD; WassLt gr. Wass
Agnes ágyneűje]. 1812: Egy pár lepedő Sejmes Totos
ki fordítással [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 8]. —
Vö. az abrosz-, atlac-, cinadof-, cseléd-, gyapot-, gyolcs-,
kenderszál-, kendervászon-, len-, szőzlepedő címszók-
kal.

Szk: ~be való a. 1628/1635: Lepedobe(n) ualo veres
seljemmel uarrot fejer varras negi darab [Bodola Hsz;
BLt 5 Béli Kelemen inv.]. 1642: Egy Lepedőben valo
Recze [Bun KK; Berz. 3. 47/46]. 1752: Hat darab Spa-
nyor himmel seljemmel varrott ketteje Lepedőben
valo [Nsz; Told. 2]. — b. 1688: Egy bokor kek seljem-
mel varrot lepedőbe(e) valo [Mk Kapi György lelt. 7].
1674: Vagyon Egy bokor arany fonall (igy!) varrot . .
lepedőben valo, Vagyon más bokor lepedőben valo Tő-
rök varrassal varrott . . . más ket bokor lepedőben valo
karatás fejer [Beszt.; WassLt 72/6]. 1676: az Desi Varo
Aszszon(na)k Egy lepedőbe es 1 vankos heiba(n) valoert
fl 2 de 50 [uo.; Törzs] * alsó ~. 1763: Egy Naranszin (!)
Selyemmel varrot Fejer lepedő két vankos hajával egy
kendővel alsó lepedővel edgyütt flor 12 [Hsz; Ks 23.
XXIIb]. 1788: Káv szín nyomtatásu és két felhajtásu
felső Lepedő, égy hozzá valo vászon also Lepedő égy
[Mv; Tsb 47]. 1823: Vékon Sléziai gyóltis Felső és alsó
Lepedők [LLt Csáky-per 601 L. 1] * aranyos ~. 1674:
Vagyon két egy forma Jslogos arannyas lepedő [Beszt;
WassLt 72/6]. 1762: miheljt a' Migos Ur még halálozók
egy Aranyas Lepedőt is az elő Ruhaja alat vin ell
[Mk IX/109] * búzaszárasztó ~. 1680: talaltunk .
Buza szárasztó lepedőket no 4. kik(ne)k harma négy
szelbe negyediké ött széljbe vagion [A.porumbák F; Ált
Inv. 16]. 1753: Buza szárasztó Ujj Lepedő Nro 1 [Szent-
margita SzD; Ks 18. CII] * cvillig ~. 1823: Két nagy
Czwillig Lepedők [LLt Csáky-per 601. L. 1] * csipkés
~. 1752: Egy Csipkés Lepedő [Eszt-Mk gr. Petkiné lelt.]
* durva ~. 1588: Ket durva lepedő [Kv; KvLt Vegyes
I/2. 23]. 1629: Egy Durua lepedő tt f. . . d. 40 [Kv;
RDL I. 132] * fejer ~. 1651: ket Fejer lepedőitis lát-
ta(m) [Borb. I. Uárfalu(n)^a Iako Aytony Jstua(n) Nemes
szemely Felesége Czok Ersebet (25) vall. — ^aTA].

1657: Látván azért, hogy már benn volnának, kezdének
fejer lepedőket kinyújtani, jelentven magok megadását
[KemÖn. 217]. 1756 k.: Kövendre^a vittem egy Fejer le-
pedőt szedésest [Borb. — ^aTA] * fejeres ~. 1674: Va-
gyon más egy fejeres lepedő mely(ne)k az tarsa feketés
[Beszt.; WassLt 72/6]. 1696: Fejeres Lepedő nro 1 [Bu-
za SzD; LLt Fasc. 193. B]. 1735: Fejeres Lepedő három
[Marossztkirály AF; Told. 2] * fejeres ~. 1735: Edgi
viseltes fejeres lepedő, két fejeres parna hajjal [Maros-
sztkirály AF; Told. 2]. 1768: Egy fejeres lepedo ván-
kossával edgyütt [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116] * fejer-
varrásos ~. 1766: Kék Virágos Sellyem Kamuka pap-
lany körülötte metszin tafota reá varrot fejer varrásos
Lepedővel edgyütt [uo.; i.h. 96] * felső ~. 1807: alsó és
felső Lepedők [DLt 623] * gárniros ~. 1812: tudom
még azt, hogy két Pikét nyári paplant vévén a' Groff ur
eő nsga gárniros Lepedőkkel [Héderfája KK; IB. Bali
Jánosné Kis Ersébeth (44) grófi mosóné vall.]. 1826: Két
gárniros Lepedő B. B. R. ^a jeggyel [Fugad AF; HG Ma-
ra lev. — ^aÉrtsd: Báro Bánffy Rozália] * gyapotvász-
on ~. 1676: Egy Gyapot vászon Gyapot fonallal varrot le-
pedő [Gyf; JHb XXXI/2]. * gyolcs paplanhajtó ~. kb.
gyolcs paplanhuzat. 1705: két gyolcs paplan hajto lepe-
dő, egyik tarka selymes, másik reczes, Fejeres varrassal,
csipkes [PatN 56] * iramszarvas-bőr ~. 1820: Egy fain
Irárm Szarvas bőr Lepedő [Mv; Told. 19 Türi Lászlóné
gr. Toldalagi Kata hagy.] * islógos ~ → aranyos ~ *
lengyel varrásu ~. 1734: Sellyemmel töltett Lengyel vá-
rasu visnyai Gyolcs edgy pár Lepedő [Bor. XXXVIII. 3
Kornis Krisztina lelt.]. 1776: Egy más Lengyel varásu
ket hajtasu lepedő két parna hajával [M.köblös SzD;
RLt] * lengyolcs ~. 1849: Fain Len gyolts Lepedő to-
kal a kék Paplanyhoz 2 [Széplak KK; SLt 17] | 6 dr: len-
gyolts lepedő [Dés; DLt] * lenszál ~. 1627: Egy vekoni
len szál lepedő tt f | [Kv; RDL I. 132] * meggyszín ~.
1698: Egy pár meczsin sellymes lepedő [Sepsiköröspatak
Hsz; HSzjP] * németgyolcs ~. 1734: Krakкаи czerná-
val töltett Német Gyolcs edgy pár Lepedő [Bor. XXXVIII. 3
Kornis Krisztina lelt.] * nyomtatásos ~. 1714: Egy viseltes
nyomtatásos lepedő [Kv; Pk 6] * ör-
mény vászon ~. 1706: Egy bokor készítettlen vékony ör-
mény vászon lepedő [LLt Fasc. 146] * paraszt gyolcs
~. 1705: egy paraszt gyolcs lepedő [PatN 56] * paraszt
vászon ~. 1673: Negj paraszt vaszon lepedő [Maros-
sztkirály AF; IB] * recés. 1692: hatt gyolcs reczés lepe-
dő, külömb külömb féle seljmekkel töltve [Bilak BN;
JHbK I. 36]. 1733: Egy par reczes lepedő [Borb. I. „in
Conventu Csikiensi.”]. 1788: Páva farkas formájú retzés
Lepedő [Mv; Tsb 47] * sáhos ~. 1627: Egy Sahos sza-
kadozt lepedő tt. f. — d. 40. Item, Egy Sahos lepedeo
tt. f. — d. 80 [Kv; RDL I. 132] * selymes ~ 1718: Sely-
mes lepedő nr. 6 [Kilyén Hsz; SzO VII, 235 Barabás
Györgyné Kilyéni Székely Erzsébet kel.]. 1763: Egy
Zöld Selymes Lepedő fehéréssel varva [Nsz; Szer. özv.
Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes lelt.]. 1768: Selymes
Lepedő [Mezősztygyörgy K; Ks 23. XXIIb] * szedéses
~. 1737 k.: Edgy veres Szedemes Lepedő [Brassó: ApLt
5 Apor Péter lelt.] * szkófiomos ~. 1694: Izcofiomos
Lepedo egy [Kv; Berz. 2. Fasc. 2/76] * szőz paraszt ~.
1726: három szél viselt(es) szőz paraszt lepedő [Kv; Pk
6] * szőzvászon ~. XVIII. sz. eleje: Egy gyapot csipkés
vászon lepedő. Egy szőz vászon lepedő [Kv; LLt Fasc.
71] * tótos(felhajtásu) ~. 1788: Egy fejer Czernás Tó-

tos fel hajtásu Lepedő [Mv; TSb 47 néhai gr. Rhédei Zsigmondné br. Wesselényi Kata hagy.]. 1812: Egy to-tos Lepedő [Zabola Hsz; DLt 602 nyomt. kl] * *török vászon* ~. 1627: Egi viselt teőreök uászo(n) lepedeobeől tartozik az Apiok f. — d. 33 [Kv; RDL I. 135] * *trupai* ~. 1610: Egi viselt Trúpaj lepedeő feyr zel benne [Kv; i.h. 6] * *váraljai gyolcs* ~. 1734: Várallyai Gyolcs Kirally Szin Selyemből kötött Krakkai fejr czérnával töltött Reczés adgyra (!) valo edgy pár Lepedő [Born. XXXVIII. 3 Kornis Krisztina lelt.] * *vékony* ~. 1627: Egy vekoni lepedeő tt. f. 1 [Kv; RDL I. 132]. 1789: Tizen két Vikonj Lepedő eggik Gyots [Böd SzD; RLt Mohai-né Borsai Anna lelt.] * *veres fejűs* ~. 1751: hagyom két veres fejűs lepedőmöt Borsi Ersebetnek [Kv; LLt I/10].

Sz: ~ben hozzák haza. 1696: ma bizony lepedő(en) hozzák haza ha meg kaphatom^a [Mikéháza MT; Berz. 17. XII. — ^aPásztorra von. fenyegetőzés] * ~ben viszik el. 1604: azt akarta volna hogi wgi wertek volna meg ot görfi Janost hogi lepedőben wittek volna el — onat [Keresztúrfva U; UszT 77c] * *nyakába vetik a vizes* ~. 1764: a szászok így akarják a nyakunkba vetni a vizes lepedőt [RettE 179].

2. ágyterítő; cuverturá de pat; Bettdecke. 1673: Egy fejereses agira valo két lepedő Mas agira valo spon-jal (!) varrásas, két lepedő [Marossztkirály AF; IB]. 1714: Gyöngé Vaszonbul agira valo Lepedő, alsó s fel-ső részén külömbféle aranj Skofium Virágokkal ékesi-t fl. Hung 24. Gyöngé Vaszonbul agira valo Par Le-pedő, alsó s felső részén külömbféle Virágokkal kivar-rott, aranj s ezüst fonallal ékesített fl. Hung. 20 [AH 30-1].

3. szemfedél; giulgiu, sovon; Leichentuch. 1614: az szegény Mózsá Mihály hala meg belé^a die 27 Julii. Vöt-tem néki egy lepedőnek egy vég gyolcsot két talléron [BTN^a 76. — ^aPestisben]. 1654: No 7 1/2 sing gyolcsot vöttem az ő kegyelme teste^a betakarására lepedőnek . . Teszen az ára fl. 4, 50 [Kv; EM XLVII. 136. — ^aSzikó Jánosénak].

4. terítő; fajá de masá; Tischdecke. 1849: A Bileárt aszalt bé takaro lepedoje rongyos [Somkerék SzD; Ks 73/55].

5. kb. kocsiernyő, ekhó; coviltir; Wagenplane. 1843 k.: a szekérnek a hegyre fel jövő lassu hajthatásával szu-nyokálva jöveletekkel . . a lepedőnek kivágásával, Tíz Darab nagyobb és kissebb rendű Talpaim lopattak el [K; KLev.]

6. Jelzői haszn-ban; cu funcție atributivă; attributiv gebraucht: whány lepedőnyi; cu un anumit număr de cearșafuri; ein Bettuch (viel). 1849: Láttam szemeimel hogy egy Lepedő Dohányt viszen a Kosztáandin Felesége Flore [Héjasfva NK; CsZ. Teskula Demeter (33) vall.].

lepedőcske cearșaf mic; Bettüchlein | terítőcske; cu-verturá mică; Deckchen. 1738: Egy elegyes sellyemmel varrott lepedőcske [DobLev. I/171].

Szk: *gyapotgyolcs* ~. 1706: Két készítettlen uj gyapot gyolcs lepedőcske [LLt Fasc. 146].

lepedőfej lepedővég; capăt de cearșaf; Ende des Bettu-ches. 1694: Egy lepedő fej kekes Veresses val. 24 [Kilyén Hsz; BLt 4]. 1812: Egy Lepedő fej to-tos Egy Lepedő két to-tos fejjel [Zabola Hsz; DLt 602 nyomt. kl].

lepedőhajtás ágylepedő-visszahajtás/szél; margine/ti-vitură de cearșaf; Zurückfalten/Saum des Bettuches. 1713: Két lepedő hajtás Spanyol himmel elegyes Sellyemmel varrot [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Má-ria hagy.]. 1736: Egy lepedő hajtás Fekete Sellyemmel varrott, és Fejéressel töltött lepedő hajtás [Kv; Pk 6]. 1768: Arany kötéssel készített Lepedő-hajtás [Császári SzD; WassLt gr. Wass Ágnes ágynemű lelt-ből kiemel-ve] | Totoktól vett Lepedő hajtás [LLt Fasc. 112 gr. Lá-zár Anna kel.]. 1770: Zöld Sejjemmel s aranyal varratt Lepedő két végén Lepedő hajtás | Irás után Fejeren varat fél Lepedő hajtás és égy hasonló Parna haj [Kisesküllő K; RLt 0 4 Sombori Gáborné Salánki Ráchel hagy. Dészalvi Simon Mihály kezével]. 1789: Egy lepedő haj-tas elegyes selemmel varrott Két párna tsupjával [T; LLt].

Szk: *nyomtatásos/nyomtatott* ~. 1726: Egi njomtatá-sos lepedő hajtás [Kv; Pk 6]. 1739: Egi pár nyomtatásos uj párna haj. két nyomtatot lepedő hajtás [Kv; Pk 6] * *recés* ~. 1787: Egy retzes Lepedő hajtás [Mv; MvLev. Vadadi hagy. 2] * *tótos* ~. 1789: egy Totos lepedő haj-tás [T; LLt]. 1798: Egy Lepedőről le fejtett Totos Lepe-dő hajtás meg szakadozott [Dés; DLt].

lepedős becsm 1761: káromollya vala Iffiu Sárosi György vramat, ugy mint lepedős^a, tsilyánban kutzo-rgo, ugy egyéb irtoztato teremtetekkel [Szentrontás MT; Sár. — ^aCélzás a tarka kendőkben járó cigánynőkre]. — Esatleg 'sátoros(cigány)' jel-re gondolhatunk.

Sz. 1771: Szeki Persit tudgyuk ragadozonak itt e mi Uczánkban(m) mert ugy félünk tölle mind a Lepedős Czi-gánnétol [Dés; DLt 321. 41a Nob. Catharina Marton cons. St. Laszlo (30) vall.].

lepedőszél lepedővég; capăt de cearșaf; Ende des Bettu-ches. 1619: küldtem egy lepedőszélbe való varrott himet, kit vöttem fl 2 dr. 25 [BTN^a 282]. 1740: Egi elegyes sellyemmel Sárga szkofiummal varrott Lepedő szél [Ne; Told. 19].

lépeget 1. lépdegél; a merge încet/cu pași rari; lang-sam gehen/ schreiten. 1824: a' mennyit egy fertály ora alatt lépegettünk és a' Köz utba értünk [Szováta MT; EHA].

2. kb. haladozgat; a avansa încet; langsam vorwärts-schreiten. 1798: a mi leveleink olly ritkán váltogatják fel egymást. De ennek látom az Erdélyi igen lassu lábom-n járó dolgok az oka . . akarmelly sebessen nyargalt is az előtt, mindjárt . . mérséklett lassu taktussal kezd lépe-getni [MNy XLVI, 153 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából].

lepel 1. takaró; cuvertură; Decke. 1584: Clara Her-czegh Caspar vram felesége vallia . . Sos Ianosne Esmegh rea(m) leowe es a' leplet kezdé el rollam vonny [Kv; TJK IV/1. 243]. 1592: Matius Pal vallia . . Mikor Eñedre mentwnk Meggiesi Boldisarne az leginniel egi agiba fekwtt, es eggiwt halt welle, egi lepel alat [Kv; TJK V/1. 268]. 1644: en fel fedem az leplet rola az sze-geny aszonrol es Tomporan mint az eőklem ollian vermet latek [Mv; MvLt 291. 421a].

2. ? ágyhuzat; rufărie/lenjerie de pat; Bettüberzug. 1585: Ersebet Sarlay Ambrusne vallia . . . Agya es leple,

haz ezkeozé vala Az Azzonnak [Kv; TJK IV/1. 428]. — Vö. az *ágylepel* címszóval.

Sz. 1662: Tanácsosabb volna tovább nem nyújtózni a lepelnél, és lassabban járni, hogy hamarabb eljuthasson [SKr 473 II. Rákóczi György a vele szemben fej-mé választott Barcsai Ákoshoz].

3. vonja a leplet ? 1676: németek s magyarok is szoknek, bizony elig vonják a leplet [TML VII, 269 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. 1690 k.: az Élés hajto Commissariusok edgj veka Buzat, edgj Hordo Bort, sem edgj veka Zabott nem küldöttek, s azért kellet a Hodoltsagru hozatnom, de a Hodoltsag(na)k mondato Faluk jobban vonszak masoknal a lepelet [Utl].

lépendő szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: *harmadfüre* ~ harmadik évben járó/évbe forduló; care intră în al treilea an; dritttjährrig. 1832: Harmad-füre lépendő fekete szőrű Kantza-Tsikot [DLt 840 nyomt. kl].

lepény¹ 1. lipie, plácintă; Art flacher Kuchen, Fladen. 1736: Vajat nem tettek semmi étekben ... mikor kalácsot, lepént, bélest sütöttek, abba tettek vajat [MetTr 322].

2. egy fajta sütemény; un fel de prăjitură; Art Kuchen. 1823-1830: az utcákön^a kieresztett táblákon voltak kirakva lepények (Kuchen), cseresznye, alma s egyéb nyers gyümölcsök is felül rakva s belésütve, jóízűek [FogE 237. — ^a1797 körül Göttingában].

◇ Szn. 1560: Lepeny Jstuan [Kv; SLt ST. 6].

Hn. 1794: a Lepény mezőn [M.lapád AF; EHA]. 1796/XIX. sz. eleje: A Lepény Mezőben a Templomon feylül (sz) [uo.; EHA]. 1850-1860: Lepény mező (sz, k) [uo.; EHA].

lepény² pénzes pér; lipan; Äsche | kölönte; zglävoacă, babete; Groppe, Gründling. 1592: Ket Lepent f. 0 d 16 [Kv; Szám. 5/XIV. 131 Eppel Péter sp kezével]. 1594: fezetem ... wachiorara ... 1 Lepent f — d 8 [Kv; i.h. 6/VIII. 96-7 Casp. Semel sp kezével]. 1679/1681: A halaszokat szorgalmaztassa, hogy Pisztrang(na)k Lépének és más féle halak(na)k (mentől többet:) szerét tegyék [Vh; VhU 671]. — Vö. a *lepényhal* címszóval.

lepénydeszka lepénynyújtó/sodródeszka, *táj* lapító; planšetă; Hackbrett. 1652: chinaltam ket lepeny deszkat d. 40 [Kv; ACJK 50a].

lepényes kb. lepénysütő; plácintar; Fladenbäcker/macher. Szn. 1453: Relicta Petri lepenies, Fabianus lepenyes [Kv; TT 1882. 529].

lepényhal pénzes pér; lipan; Äsche, Scholle | kölönte; zglävoacă, babete; Groppe, Gründling. 1512: Item sunt aque multe cum piscibus puta truttis, galocza, lepinhal, fundulis ac aliis quam pluribus [DomH 163. — L. még MNy XXXI, 126 más keltezéssel]. 1531: quosdam pisces lepenhal emi d L [Vh; DomH 82, 86]. 1593: pyztrangott Lepen holatt f — d 14 [Kv; Szám. 5/XXIII. 44 Casp. Schemel sp kezével]. 1595: Ifiu Gieorgi Balansnetol veottem piztrangot es lepin halat per f — d 68 [Kv; i.h. 6/XVI. 86]. 1625: Tizenket Lepeny halat veottem d 28 [Kv; i.h. 16/XXXV. 165]. 1640: piztrang Lepenhal [Hévszamos K; GyU 60] | Az Sarkani vize it folivan ala

abban vagion pizstrangh Lepeni hal semlingh kop hal [Sinka F; UC 14/48. 39]. 1650: Föztem Lepeny Halatt Eczzettel, Hagymauel ... d 25 [Kv; Szám. 26/VI. 423]. 1690: kedveskedésben is küldött egy putina testebeli lepényhalakat és pizstrángot [Sziget MM; AUt 511]. 1720: Az Réghi Thót ki hanyattam ... bele tettem Pizstrángot, Galoczát, Lepény halat, Pogikát (!), orso farku halat [Ruszkova Mm; TKHf Zólyomi János Teleki Pálhoz]. 1727: mind inkább pizstrang terem benne^a lepény hal nem annyira [BfN Gyalui cs. — ^aA Hideg-Szamosban]. 1760: Abrud Bánya felől jö le ezen falu határán egy Valle Jeri nevű Viz ... ebben Lepén, Ménn halak, Rákok, és Pistrangok felesen tanaltatnak [Hasadát TA; EHA]. — L. még DomH 220; TML IV, 553; UF I, 717.

Ha. 1594: Lepen hal [Kv; Szám. 6/VIII. 59 Casp. Schemel sp kezével]. 1595: lepiny halat. Lepeny halat [Kv; i.h. 6/XVI. 29, 67].

lepénylapító-tábla lepénynyújtó/sodró deszka, *táj* lapító; planšetă; Fladen/hackbrett. 1591: Lepeny lapito tabla II [Kv; AggmLt A. 53].

lepénysütő plácintar; Fladenmacher. 1585: Wottem az lepeny Sútotol egy koböl liztet f 2. d 50 [Kv; Szám. 3/XVIII. 29b Gellien Imre sp kezével].

lepényszájú kb. harcsaszájú, duzzadt ajkú; buzat; mil einem Mund von einem Ohr bis zum anderen. 1766: Magais mondotta az A. Aszszony mikor viselős lett volna hogy ha Lepény száju leszen magzatja az I. férjétől való h(ogy)ha p(e)d(ig) kisebb száju leszen másol való leszen [GörgJk 207].

lépes szk-ban; in consturciii; in Wortkonstruktion: ~ *beszéd* csalo/ka/megtévesztő beszéd; dulceagăre, vorbă dulceagă; falsche/irreführende Rede. 1753/1781: koránt sem úgy volt a dolog, mert tsak lépes és szines beszéd volt, mivel a mint hallottam Bétsben nem az árva, hanem a maga dolgáb(an) járt [Máda H; JHb LXXI/3. 263].

lépés 1. főként átv pas; Schritt. 1672: az mely nagy akadályok kisebb dologra való lépésünket is meg nem engedik [TML VI, 311 a Tanácsurak Teleki Mihályhoz Radnótról]. 1710 k.: én Istenem! Engemet a te házadban hivatalos szolgának te állítottál volt, nekem egy lépés lábamra egy betű pennámra, egy gondolat elmémre soha nem jött, amelyet előbb nem tudtál volna te [Blm. 1016]. 1763: A ... Pinczének szadától 21 lépést téven vagy on az Itáló (!) [Hortobágyfa Szb; Borm. XXIXa. 19 néhai Hortobágyi Gergely György conscr. 15-6]. 1801: Meg vizsgálván ... az azon kötőlező levélben foglalt adosságnak felvételekről lett lépésekről költ bizonyitto leveleket ... mind azokbol az adosságnak valósága tökéletesen világosságra jött [Kp II. 58]. 1811: (A) Halál, nem gyors ügetéssel Jőjjön, sem vágatva; tsak lassu lépéssel [ArE 175]. 1817: Ennek előtte^a tselédek akkor mentenek el Faluba, és Üressen hagyták az Istállot, a' mikor kedvek tartotta — ez a' szokás már ma meg vagyon regulázva — az első lépes ennek meg fojtására a' szép szo, és fenyített volt [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.]. 1844: elő Soroltatván mind azon lépései a tisztelt Kormányzéknek ... melyek a Tiszt

ujjítási kérdésben tétettek [UszLt XI. 81/1. 10]. 1849: Kováts Moses ur(am) ellenünk szegült, a ki jartatást meg akadályoztatta ... és így a további lépéstől meg Szűnniünk kellett [Szu; Borb. II Simó Pál vm-i jegyző nyil.].

Szk: ~ (meg)tétel. 1847: tisztelettel szollítottam föl a Tks Szolga Biro Urat, hogy a Törvényes lépések meg tételével ki szállni hivatalánál fogva méltóztasson [Csapó KK; DobLev. V/1263]. 1848: Folyó 1848ik Év October 17ik napján Kolosvári polgárnő Killyén Mozesné Balog Julianna Ifjasszony törvényes lépés tétele véget — következő ... utasítást adá kezembe [Kv; Vég.r.]. 1865: A való peresek jo idején figyelmeztessenek a szükséges lépések meg tételére [Gyalu K; RAK 101] * ~ sel él. 1800: többszörezett betsületes és törvényes meg intések utanis ... legg kisebb lépésekkel sem kívántak elni [Dés; DLT] * ~ tétetik. 1844: Biro Ferentz nevű rab ... el Szóköti, az ötöt ki vévő ellen ... törvényes lépések tétettek [UszLt XI. 85/1. 15]. 1852: Panasztoltam bizonyos az embereknel künn levő adosságaimért, ebben anyi lépés tétetett, miszerént a falus bíró által meg intetettek [Nagylak AF; DobLev. V/1352] * ~ t megtegedgél. 1818: Azt szeretném mikor írniád hogy Miklos lépéseket a maga boldogságára s a tiédre is meg tegedgeli [Kv; Pk 7] * ~ t (meg)tehet. 1814: ebbe a perbe ... nemigen reméllem, hogy az egy Continuatlan több lépést tehessenek [Mv; Borb. I] Ezen ... hasznosabb ajánlásunk remélve hogy Nsgod előtti nem léssen megvető, hogy miis ezen Targyan ezutánra szükséges lépésünket meg tessük [Dés; Borb. I] * ~ t (meg)tesz. 1793/1794: a Tks Divisor Urak ezen határozatlyban több lépést ne tégyenek [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 15]. 1807: Nagyságodnak aztat követett Fő kormányzoi Rendeléseknek következésüül nem mulattam el ... lépéseimet meg tenni [Balázstelke KK; DLev. 4. XXXVIII] * ~ t megteget. 1841/1847: az ezennel hamis levél készítetté siert közkereset alá vettetett Darvas János ellen, a Szükséges törvényes lépéseket tétesse meg [Dés; DLT 530d/1847] * ~ t megy lépésben megy. 1823-1830: A postakocsit négy nagy német vagy cseh lovak húzták, a leglassúbb lépést mennek [FogE 254. — "Az emlékiró németországi utazása alkalmával] * elhibázza a ~ t. 1823-1830: Szendrei Göttingában úgyszólva új tudományokat tanult, remélvén, hogy azoknak tanítása végett valamely kollégiumban professzornak teszik, de nagyon elhibázta lépéseit, mert hazajöven Göttingából, kevélyen viselte magát [FogE 288. — "Szendrei Veres David, az emlékiró némethoni tanuló társa és barátja] * törvényes ~. 1810: Méltóztassék a Tks M(a)g(i)s(trat)u(s) minket ebbéli Törvén Lépésünkben ... Manutenealni [Kv; ACLev.]. 1847: Csak egy mod áll előttem, a törvényes lépés, — a mit jó Szível nem tennék [Csapó KK; DobLev. V/1268 Wily Lajos Dobolyi Bálinthoz].

2. átv is vhány lépés távolság; o distanță de cățiva pași; Entfernung von einigen Schritten. 1710 k.: kegyelmed elsőbb énnálamnál csak egy lépéssel, itt mű, a tanács mindnyájan, kegyelmednek szolgatársai vagyunk, nem szolgálai [BÖn. 963]. 1767: három öreg lépesre a kerten innen [M.csapó KK; Berz. 3. D. 7/6]. 1770: (A tűz) nem tett kárt, noha a három ember nem volt tíz lépésnél távolabb tőle [RettE 241].

3. régi hosszsmértékként; ca veché unitate de măsură; als altes Längenmaß; vhány lépésnyi; de cățiva pași;

einige Schritte. 1573: Ide hittam az vraitam Ne legyen heaba az Munka a hwl teobet adok az ty feoldetekert ket vagi haro(m) lepesse [Kv; TJK III/3. 184]. 1685/1792: Az Sajgoban vagon széna füvem, melynek az hat lépése az Nehai Uramnak, oszlasban jutott volt, és örökös fü, az három lépés ismét Zálagos pro Flor. 15 [BLev. Transs. 14]. 1728: Széna Fü ... Az Erben egy darab 14 lepes [Lisznyó Hsz; SVJK]. 1808: (Az) el-borozdolt részt mostan Szélességre lépéssel meg-mérvén ... 4. jo nagy Lépés [Felőr SzD; BetLt 6 Andreas Molnár (75) ns vall.]. 1815: (Adtunk) egy kicsin partikula jószágot, vagyis belső lakhelyet az út hosszában kinek hosszúsága 55, vagyis ötvenöt lépés, keresztire 15, vagyis tizenöt lépés [Szarhegy Cs; RSzF 110]. 1823: egy lépés azon Telekből a kert fel tételiért a panaszlonak fog adattatni [Déva; Ks 91 C. 12].

Hn. 1629: az Vizre menő nevű helyen az tizen negy lepesben (k) [Kökös Hsz; EHA]. 1642: az het lepesben (k) [Köpec Hsz; EHA]. 1687: a tizen negy lepes nyilak vegiben (k) [Désfva KK; EHA]. 1737: A Száz Lépésben (k) [uo.; EHA]. 1770: az Het Lepasben a patakra jövőben (k) [Köpec Hsz; EHA].

4. Jelzői haszn-ban; cu funcție atributivă; in attributivem Gebrauch: 'ua.; idem'. 1685/1792: Az harmad fél fűsebe vagon öt lépés széna füvem [Blev. Transs. 14]. 1714/XVIII. sz. v.: a hosszszub(an) vagon 12 lepes Széna fü [Albis Hsz; i.h.]. 1760: Fogtak fel ... a Mihalczfalvi határban ... személyes Emberek, bizonyos számú Lépés Földet szőlőnek Individualiter [Mihálcfa AF; Eszt-Mk]. 1841: Amely teendő munkájáért adunk minden esztendőbe a nyolc alatt a Kiss Evet nevezetű rétünkbe 50 lépés széna fűhelyet [Tapolca Cs; RSzF 103].

Szk: jó ~. 1765: (Az) irotvány kimégyn az utig fecske farkulag a holott öt jó lépés szélességű lehet az Erdő [Hosszútelke AF; JHb XXVII/5].

A címszónak hosszsmértékegységként való használatára l. Bogdán, MMért. 80-2.

5. járás, menés; mers, umblat; Gang. 1807: Az el-lopt Kantza Lo ... lépésben nem sebes, de kívált tropba lábait jól szedi [DLT 674 nyomt. kl]. 1811: Nem lankad, sőt mentől tovább a menése Tüzesebb, nem botlik, bátor a lépése [ÁrE 158. — "Gr. Bethlen János véleménye a ménesbe való jó lóról].

6. lépcsőfok; treaptă; Treppe. 1592: az Monostor uca kapunál a fel iaro Garadichnak weöttem 4. lepesnek ualo keövet az fenessi Banjabol f 0 d 48 [Kv; Szám. 5/XIV. 162 Eppel Péter sp kezével]. 1593: Ezen szoros Jpületjre az varos faragott köujból Hozattam nigett Ell ketteitt tiittette(m) az Hidacka kett Eleire Lipisnek [Kv; i.h. 5/XXIV. 6]. 1674: vagon egy jo sindelyes filegoria, melyre bál kez felől megyen fel egy husz lepesből álló jo karfa, sindelyezet alat levő fa gradits [A.porumbák F; UF II, 593]. 1694: megyen fel egy öt lepesből allo fa Garadics az Haz hejara [Kóvár Szt; JHb Inv.].

7. vhány lépcsőfoknyi; de citeva trepte; einige Treppen. 1681: padlasra való Ajto hely ... három lepes gradicza fabul eppetettett [Vh; VhU 533]. 1688: három lépés kö garadics [Kv; BLI].

8. tisztségre ~ tisztségre jutás/kerülés; instalarea într-un post; in ein Amt Geraten/langen. 1811: Hogy a hir Tisztségre lépésit meg-hozta, Nem egyéb, hanem a nagy öröm okozta, Hogy Atyaságodat kiáltam Lámá-

nak [ÁrÉ 112. — ^a „Árkalyi Évang. Pap Tiszt. Schatz Mihály Uramot”].

lépesedik gazdagodik, módosodik, tehetőseodik; a se imbogájt; wohlhabend/begütert werden. 1751: Réti Pá- vel . . az mostani feleséginek el vétele után jobbanis meg lépesedet de miből lepesedet én azt nem tudom [Szépkényerüsztmárton SzD; Ks].

lépésméz miere in fature; Waben/Scheibenhonig. 1625: Lepes Mezet eggiunnetis masunnatis kellett Vrnuk aztalara mjnden nap ket vttal zereznem [Kv; Szám. 16/XXXV 66]. 1744: eő adat egy darabacska Lépes méz- zet, mely miat meg nem fajoshatat (!) volna a hasa | Az Ecclesia Lépes meziből attak volt egy keveset [Gyeke K; Ks]. 1760: Lépes Méz Perceptioja [Szőkefva KK; Ks 71. 52 Szám.]. 1819: egy vedernyi Lépes méz [Baca SzD; TSb 6]. 1836: Egy Cseberke lépes mézzel [M.péterlaka MT; TGsz 18].

lépesnég vhány lépésre/lépésnyit; de cífva paši; einige Schritte. 1727: Nem szabad az Tanarok kapun külyel csak egy lépésnég is marháját járom vagy kötél nélkül hajtani hanem ha sokadalomba sub poera denar 40 [Kis- borosnyó Hsz; SzékFt 37]. 1735: a Tornátnál el mene- egi hat vagj hét lépésnég [Peselnék Hsz; HSzjP Alexander Rápoli (74) vall.]. 1745: kaszáltam a kementze hely- llyen alol egy lepesneg [A.csernátón Hsz; i.h. Kűs István (60) pp vall.].

lépésnyi 1. vhány lépés távolságnyi; o distanjä de cífva paši; Entfernung von einigen Schritten. 1625: az uiz . . Gatt kötesen alol mingiart mint egy három le- pesni szelliesegint (!) ualo porondos köueczes es hazon- talan feoldet ismertwnk hogj altal szakasztot volna [UszT 176]. 1681/1748: az Udvarházán fellyül lévő füves kertthez is mint egy négy lépésnyit bé kertelt [KvAkKt Mss. lat. 236]. 1723: Kenteliteték (!) el zálagas- itani egy tizenkét lépésnyi Retet [Sárd AF; Incz. VIII. 16a]. 1744: Curiaja után valo Allodialis szanto földiből foglalt c el valaki hány Lépésnyit, vagy ba- rázdányit . ? [Kük.; Ks 8. XXV. 3 vk]. 1763: a' kerten kívül a' Rétből az lább földnek eddig szokott szántá- sa vég barázdájaiag hagyattatott ki mint egy három négy közönséges lépésnyi Rét [Széplak Sz; Ks 92]. 1808: 4 jó közönséges lépésnyi Föld vagyon el-borozdolvá . s kétség kívül ezen 4. Lépésnyi Szélességű helyet Tit. Keresztes Ur vette s borozdoltatta-el a' magáéhoz [Felőr SzD; BetLt 6 Ioan Junior Süket (44) col vall.]. 1832: a' Telken mellett lévő saktorból . vagy két lépésnyi helyre szükségem vagyon [Dés; DLt 541]. — L. még RSzF 209; SKr 449.

Szk: jó ~. 1791: hogy a Tisztek egy egy jo lépésnyi Borozdát hagyának intéztük [Szászsztlásló TA; JHbK XXVI/10] * páros ~. 1826: egy 13 páros lepesnyi szé- lleségű Buza földet vett [Ne; DE 2].

2. vhány ~re la o distanjä de cífva paši; in einigen Schritten Entfernung. 1653: Legelőll a két csauz . mintegy tíz lépésnyire állának. Utánna^a meg annyi lé- pésnyire esmét Toldalagi uram s Krajnik László és én s Tamás deák [ETA I, 133 NSz. ^a A császár szekere után]. 1744: ezen szanto földnek jo heted fél Lépés- nyire^c kének Szelyesegre lenni [O.kocsárd KK; Ks 8

XXV. 3]. 1768: innen valami husz lépésnre bé szent László^a felé [M.léta TA; JHb XXXVI/17. — ^aTA]. 1779: (A) Széna Fünek szomszédgya Marton Fe- rencz . . széna Füvecskéje, s, vagyon az Szélyiben egy ostormény Fa Bokorhoz csak két Lépésnyire egy Göd- röcske [A.szovát K; JHb VI/17]. 1815: a fenn forgo Eresz a' patakon innet az udvar Fölgyén egy néhány lé- pésnyire volt bé építve [Orsova MT; Born. G. XV. 13 Blos Gora (50) vall.]. 1845: Nyugat felé indulva megint vagyon egy néhány lépésnyire egy fűzfá törsök [Bodola Hsz; HSzjP Petrezselem Péter (70) vall.]. 1853: azon föld csak egy pár lépésnyire feküvén a' város végétől . . sze- méttel már annyira eltöltve van, hogy azt becsületesen megmivelní sem lehet [Kv; Pk 3].

Szk: jó ~. 1755: Ezen Utrizált helytül az holottis ál- lunk . . huszon hét jó lépésnyire rug ki Határunk(na)k szele [Szentegyed SzD; WassLt].

3. vhány lépcsőfokos; cu un anumit număr de trepte; aus einigen Treppen (bestehend). 1694: Ezen közepső Kapu keozót be menőleg jobb kez felől va(gyo)n egy negj Lapesnyi Gradics kő [Kővár Szt; JHb Inv.].

lépéstétel átv vmilyen lépés megtétele; făcutul pasului respectiv; Machen/Vollbringen irgendeines Schrittes. 1825: Sajnálani fogom ugyan ezen utolsó lépés tételre szorittatásomat [Hadrév TA; KCsl 5].

lépésű 1. vmilyen járású/menésű; cu un anumit fel de umblet; von irgendwelchem Gang/Schritt. **Szk: apró ~.** 1791: 10 esztendő s Almás setét szürke szőrű apró lé- pésű ló [HSzj almás-sötétszürke al.] * farkas ~. 1852: A' Lo világos pely szőrű, paripa, zömök, — nyereg alatt farkas lépésű, jó hámos [Dés; DLt 1066] * kacéros ~. 1811: Maga Bakos András, Jo közepes termetű nem kö- vër, inkább suhantz, nyalka katzéros lépésű, fejét kevésé fenn hordozo [DLt 339 nyomt. kl].

2. vhány lépcsőfokú; cu un anumit număr de trepte; aus einer bestimmten Zahl Stiegen bestehend. 1694: Az Var Piattzarol megje(n) fel az Algyuk Bastyajara egy tíz Lepasú karfas fa Garadicson | Az Templom előtt való Folyoson öt lepesű fa Garadicson ereszkednek rea- ya^a [Kővár Szt; JHb Inv. — ^aAz előbb megjelölt helyre].

lépettség szk-ban; in constructii; in Wortkonstruk- tion: *tiszteben ~* ? 1606: ie bardoczj <zek>ben giulest hirdetet uolt meljbeol iot ne(m) remenhet(w)nk Er- go azt mongiuk, hogy feieden iozagon kereswnk erte az mellet tizt tiztibe lepetsegen is hiunk [UszT 20/17].

lephet is meglephet; a putea surprinde; überraschen können. 1657: az ellenség is úgy serénkedett, hogy min- den nehéz terhét elhagyván Ersekújvárnál, mint kész harca csak úgy jűtt, hogy akár az törököt lephesse Nög- rád alatt [KemOn. 67]. 1710: a herceg a három regiment- tel, gyorsan Fejérvárra jő, s onnan Keresztényszigetire szándékozik vala, ha Thökölyt ott lephetné [CsH 231. — ^aSzb. — 1690-re von. feljegyzés].

léphet, léphetik 1. bír lépni; a putea paši; schreiten/ge- hen können. 1669: Az gyermeknek az filen fakadt ki az kelevény Úgy elveszett, az lábára is alig áll fel; nem is léphetik szegényke [TML IV, 418 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: olyan beteg volt az atyám, hogy

egyét sem léphetett, sem állhatott, sem feketett a vízkörság miatt [BÖn. 683]. 1835: tántolni 12 ora utánig telyes lehetetlen volt a sokaság miatt, némelyik próbálta egy egy szegletben, de hármát alig léphetett, már meg volt akadva [JHb Kisdobai Bán Mihály Kállay Lehoz].

2. *átv* mehet; a putea merge; gehen können. 1671: efelek(ne)k es ehez hasonló dolgok(na)k, el igazítása, az fő Ispanokra relegáltatott. mys Annal touab nem lephetwnk [Borb. I egy-i biz. jel.]. 1679: Fát az előtti ex debito soha nem adtunk^a az jó akarat penigh annjra mint kimed^a idejében senkire sem terjedet, most is fellyeb nem lephetünk [Dés; Jk 39b. — ^aA papnak. ^bIoannes Soti pastor eccl.]. 1718: M Mtgs Familia tekintetiért az Varos p(rae)tensioja remittáltatik ad f. H. 500 aláb nemis léphetik a Magistratus [Kv; JHb VII/1]

3. juthat, kerülhet; a putea ajunge; gelangen/geraten können. 1733: ennek utánna a mire most inducálna kgd elmémet, nem mindenkoron léphetnék [Borberek AF; Berz. 17. XII]. 1774: Ezen Mester Emberek a Szolgalattyakért nem fizettek, vagy nem dolgoztanaké valamit a Tiszteknek, vagy azért hogy egyik más eleibe lépessék nem ajándékosztáke a tiszteket ...? [K; Ks vk].

Szk: egyezésre ~. 1802: Román Petru . előbbeni Dsudgyaság(na)k Űdöje alatt edgyezésre nem is léphetett [Bukuresd H; Ks 111 Vegyes ir.] * szerződésre ~ 1847: a velem itt érkezett személyek szívesen kérenek, mennék el velek Bucsumnak Szásza nevű kerületébe, holott is a három közönség nevében teljes és tökéletes szerződésre léphetünk [VKp 165] * *vmi megtételére* ~ 1813: (A) tserének megtételére . . annál bátrabban léphetik . . mennél azon Föld . . éppen az ország uttyába esvén a Gabona termésre nézve igen alkalmatlan [Dicsőszmárton; RLt 0. 3 Gyárfás Ferenc Weress Sámuelhez].

4. *átv* vmibe juthat/kerülhet; a putea ajunge undeva; in irgendetwas gelangen/geraten können. 1786: már a' ki más felé haladt, annak félő hogy több dolga lesz meg possessoriumaba léphetik a' kívánt jószágnak [Kf Dálnoki Teleki Mihály gr. Kendefi Elekhez].

léphetés vmilyen helyzetbe/kapcsolatba kerülhetés; ajungere intr-o anumită situație; die Möglichkeit des Gelangens/ratens in irgendeine Lage/Verbindung. Szk: *életbe* ~ alkalmazhatás. 1862: mennyiben lépett életben Egyházainkban a' ki küldött képviseleti rendszer, nem gördültek é akadályok valahol annak életbe léphetésére? [Gyalu K; RAK 70] * házassági életre/szövetségre ~ 1821: Eskettetett özvegy Kádár György . . Markus Susánnával, Házassági Szövetségre léphetések-re nézve, ki kérdezettvén . . ezt felelték; önként jó szívből kívánnak özve párosodni [uo.; RAK 34]. 1822: Özvegy Körösfői Pál Özvegy Borbély Josefnevel Mülle Borbárával valo Házassági életre leendő léphetésekre nézve külön, külön, két Regiusok . . előtt a' Coactorol ki kérdezettvén kívánnak együt Házassági életre lépni [uo.; RAK 2].

lepírongat megdorgál/leekéztet; a dojeni; tadeln, rügen. 1691: Minthogy sok panaszt (!) volt az előtt Meszaros Mihályra, az Emberek között semi választ nem teszen, magát, Feleseget és Cseledgyeit le pírongattya az után a ffele ne legyen, mert . . keményen megh büntetik [Dés; Jk]. 1710: senkitől Erdélyben úgy az emberek

nem féltének, mint Telekitől. Nem is mer vala senki keze alá szállani, mert mindjárt a fejedelmet haragította ellen s megfogattatta, akármely becsületes főembert leszdott, lepírongatott publice [CsH 153]. 1796: Katana András le pírongotta [Kv; AggmLt B. 15]. 1807: maga a Papis le pírangotta [K; KLev.]. 1815: Péter Mihálynét az Uram a Szénákon kapta béhozta a Házba és egy kerékhez Lántzal meg kötette . . mondám néki mi dolog ez le pírangatam is pírangatásaimra azt felelé^a az Ördög taszita erre a dologra [Mezőbánd MT; DobLev. V/983 Ilona Seres Jánosné (52) zs vall. — ^aA megkötött asszony].

lepiroskurváz *alk* vkit piros kurvának nevez; a spune cuiva că e tîrîă; jn rote Hure/dirne nennen. 1814: a' férjem . . beszéllette nekem hogy a' Czéhba Baratosi Josef Dobai Mihálynét le Todorázta és Piros kurvázta [Dés; DLt 56. 28].

lepisili magát le/összehugyozza magát; a se uda, a urina pe el; sich bepissen. 1844: Lovász Anis anyit iszik, hogy leis peseli magát [Angyalos Hsz; HSzjP Téplő Domokosné Lovász Éva (28) vall.].

lepiszkol legyaláz/mocskol; a ocări/beșteli; (be-)schimpfen, schmähen. 1835: az Urnak mind két fiai erő hatalommal előbb . . Czigányait, annakutanna magát az Exponens Urat minekutanna le piszkolták úgy ahogy Szájukra jött magánakis az Sántz ki hányatásban ellent állottanak [Fejér m.; DobLev. V/1212]. 1845: midőn egy darab fáért mentem Szabo Josihaz, meg támodott az utszán Madarasi Ádámné és engem minden féle képpen le piszkolt le francos kurvazatt [Dés; DLt 502].

lepiszkolás legyalázás/mocskolás; ocárire; Beschimpfung, Schmähung. 1842: Biztosságunk Amberboi Josefne Alexander Mariat . . Hadnagy Atyánkfának, hivatalos kötelessége teljesítésébe méltatlanul lett le piszkolása és motskolásáért egy Constitutionalis büntetéssel terhelhetőnek találta [Dés; DLt 10. 1452]. 1846: Virág László meg látván Darvas Jánost oda ment hozza meg kérdezni le piszkolásának okát [Dés; DLt 530/1847. 20].

lepiszkoltatás lemocskoltatás; ocárire; Beschimpfung, Schmähung. 1846: meg tudván Virág László a Darvas János általi le piszkoltatását s testvére le gyalázását kérdőre kívánta vonni [Dés; DLt 530/1847. 24].

lepiszkoltatott lemocskolt; ocárit; der/die Beschimpfte/schmächte. 1846: Midőn ezen piszkolódásáért a' lepiszkoltatott borattságosan kérdőre vonta a' piszkolat — hogy — mivel ütötte meg ez? [Dés; DLt 530/1847. 14 vk].

lepittyeszt szk-ban; in constructii; in Wortkonstruction: ~i ajkát lebiggyeszti ajkát; a-și lăsa în jos buzele; die Lippen aufwerfen. 1793: A Szegény N. Grof szerette a' Grofnét, 's nagyon járt utánna; de olykor a' Grofné csak le pittyesztette az ajkát [Koronka MT; Told.]. 1819: Semmit sem tudok egyebet, hanem hogy Urának

avagy férjének ajjakait elégszer le pittyesztette [Kv; Pk 2]. 1855: Wesselényi azonnal elkomorult, vastag ajkait durczásan pittyeszté le [ÚjFE 254].

lepke fluture; Schmetterling. **Án.** 1899: Lepke^a [Sáromberke MT; TSb 7. — ^aLó gr. Teleki Sámuel ménésében].

láp-májdugulás lép-máj elzáródás; ocluzia splinei și a ficatului; Milz-, Leberobstruktion. 1849: Betegség neme: lép-máj dugulás [Dés; RkHAK 126].

lápóznáz póznával leköt; a lega cu stîlp; mit Stange festbinden. 1848: Kolos monostori lakosok . . az Uradalomnak Gáti retjét felibe által veszik oly kötelezéssel; tartozok leszek felibe le kaszálni, alkalmas időben fel gyűjteni, az uradalom részét haza szállítani a rak-tárba buglyákba, vagy kaszalyba rakni, jól és csinoson el helyhezettetni, le pozmázni (!) [Km; KmULEv. 3].

lápó járó, menő; care umblă/pășeste; schreitend, gehend. 1660: bár csak kedvem szerént való, jó lépő, színes paripát, ha vagyon, tartson számomra [TML I, 495 Bónis Ferenc Teleki Mihályhoz]. 1661: Az erdélyi jószágokhoz nem kell, édes lelkem . . szépen lépő, gyönyörű Feleségem, biznunk, mert azok igen elfajultanak [TML II, 216 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz]. 1670: Az én frisen lépő uramnak, tekintetes nagyságos Nalácz István uramnak az ő nagysága szép hopnesterinek, nekem kedves komámnak adassék [TML V, 33 ua. Nalácz Istvánhoz].

Szn. 1573: lepeo Mate [Kv; TJK III/3. 136].

Szk: keresztebe ~. 1811: Nem keresztebe lépő^a [ÁrÉ. — ^aGr. Bethlen János véleménye szerint a ménésbe való szép lónak egyik tulajdonsága].

lápók leköp; a scuipa (pe cineva); bespuken. 1773: Szotyori Ur(am) le pökte [Csáklya AF; WH].

lápókdős leköpdős; a scuipa pe cineva de mai multe ori; (wiederholt) be/anspuken. 1831: kezdett engemet Gáti Susánna Vén Kurvának és vén Boszorkánynak kiabálni és le pökdösni [Dés; DLt 52].

lepeg szaggatottan, lassan beszél; a vorbi întretăiat/tărăgănat; abgebrochen/langsam sprechen. 1819: Kurta András . . Magyarul és Oláhul lepegve keményen beszélő [DLt 571 nyomt. kl]. 1836: Veisz Mátyás Albert beszél magyarúl, németül, slovákul és oláhul lepegve [DLt 504 ua.]. 1840: lepegve beszél magyarul [DLt 561 ua.].

lepegő szaggatottan, vontatottan hangzó/csengő; tarágánat; abgebrochen/dehnend tönend. 1803: Párosi Serbán Lászlónak . . beszéde lepegő de Kemény születésére nézve oláh [DLt nyomt. kl].

Szk: ~ beszéd. 1826: az ő sohajtásai — panaszolkodásai — Lepegő vagy tactusos beszédgyé olyan unalomra vagynak, hogy Kolosvarig miatta forro nyavalyába esem [Mv; Told. 7] * ~ beszédű. 1829: Filimon János . . lepegő beszédű [DLt 117 nyomt. kl] * ~ hang. 1854: Gr. Hallerné egy társas östvélyen szokott lepegő hangján . . megszólítá az ifjú kosarat adott . . hölgyet^a [ÚjFE 29. — ^aKöv. a részl.].

lepegőleg szaggatottan, vontatottan; tarágánat; abgebrochen/dehnend (sprechend). 1806: Nyelve hegyin szokott szollani lepegőleg [DLt 824 nyomt. kl].

leppengő szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: ~ beszédű szaggatott, vontatott beszédű; care vorbeste tarágánat; von abgebrochener/gedehnter Sprech-art/weise. 1840: Szabo Ferencz 40 esztendősen leppengő csendes beszédű [DLt 697 nyomt. kl].

leprédál el/kipusztít, lepocsékol; a pustii/devasta; zugrunde richten. 1840: Ezen erdő(t) Vásárhelyi Örmény Csiki Márton merőbe meg mesztelenítette, le praedálta, úgy hogy ma csak a' törzsök csutkok mutatják az erdő helyét [Udvarfva MT; EHA]. 1855: 5 éves vágatt, de nagyon leván praedálva s étetve [M.újfalú K; EHA].

leprédáltat lepocsékolat; a face să fie pustii/devastat; zugrunde richten/verderben lassen. 1813: (Az erdő) Kozma Kosztán fel irtotta, fel szántotta . . maléval beis vettette volt, hanem ezt a Mlgos Exp(onen)s Groffné Ur Aszszony Udvari Tisztye, és Vajdái észre vévén mindjárt leis prédáltatták a Kozma Kosztán máleját [F.bereksző Sz; BfR 12/9 Horváth Tamostyé (50) col. vall.].

lépte 1. átv vki lépése; pasul cuiva; js Schritt. 1842: jószágodat én lehet nem vizáznozhatom, de a Isten áldása kíséri fog minden léptedbe [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.]. 1855: Látva a sükert, mely első léptein nyíllott békén haladott a felébredt óriás^a [ÚjFE 336. — ^aMagyarország]. — L. még VKp 123.

2. minden ~n való állandó; mereu, la tot pasul; andauernd. 1770: a viceispánságból is kihergelének. Ezen kisebb szomorúságom vagyon, mert legalább a főispánnak minden lépten való mulcta kérésétől megmenekedtem [RettE 246–7].

lépten szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: ~ lép gyorsan terjed; a se extinde repede; schnell um sich greifen. 1811: Lépten lép egy Háznál másra a' Tűz özön [ÁrÉ 17].

lépten-nyomon minduntalan; la tot pasul, mereu; in jedem Augenblick. 1879: Olyan a kedélyállapotom, hogy lépten-nyomon szükségét érzem annak, hogy — valakit megharapjak [PLEv. 36 Petelei István Jakab Ödönhöz].

léptet szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: ellenkező dolgokra ~ ellentétes dolgok megtételére indít/készít; a îndemna/determina pe cineva să facă pași pentru a contracara ceva; zur Verrichtung entgegengesetzter Sachen/Angelegenheiten bewegen. 1662: Az én ittben létem nekem mely veszedelmes, Kegyelmetek által láthatja, de ha Kegyelmetek ittben hagyván az desperatio engemet is az ellenkező dolgokra léptet, bizony Kegyelmeteknek sem leszen hasznos [TML II, 245–6 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * kandidációra ~ kb. jelölés megtételére indít/készít; a îndemna la desemnarea unui candidat; in zur einer Kandidatur bewegen. 1810: Kévának az Czéhot Ujj Czéh Mesteri Candidatiora léptetni [Kv; ACSzám. 17].

léptetendő szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: *életbe* ~ alkalmazandó; care urmează să fie aplicat; anzuwendend. 1863: A presbiteriális rendszer életbe léptetendő, hol még meg nem történt [M.bikal K; RAK 143 esp. kl].

léptetik szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: *életbe* ~ alkalmaztatik; a fi aplicat; angewendet werden. 1869: Mindenik körülkészenek kötelességévé tétetik, hogy a rájuk bízott iskolákba ki szálljanak és az egyházközségi bizottsággal egyetértve oda hassanak, hogy az 1868ik évi népnevelési törvények életbe léptessenek [M.bikal K; RAK 177].

léptető ? lépdelő; care face pași; schreitend, gehend. 1678: módosan léptető s hágtató uramnak is látták mostanában írott deli levelét Szakmárt [TML VIII, 113 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz].

leptiben szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: *nen*: ~ beszél halkan/langsam beszél; vorbeste încet; leise/langsam sprechen. 1805: Dreyán Dumitru ... leptibe, és simittolag beszél [DLT nyomt. kl]. 1840: Halkon vagy is leptibe beszél [DLT 537 ua.] * ~ beszélő halkan, lassan beszélő; care vorbeste încet; leise/langsam sprechend. 1829: Izráélita Herchel Ábrahám leptiben beszélő [Dés; DLT 644 ua.].

leptika l. lektika

lepusztít elpusztít; a distrugé; vernichten. 1847: Ezen madárszörlőt, ha teljes értség tartatik, a madarak teljesleg le pusztítják [KCSl 13].

lepusztítatik lepuszcókoltatik; a fi distrus; vernichtet/zugrunde gerichtet werden. 1849: A kis tanorok lészás kertjei le pusztítván nagy a kár [WassLt].

lépvessző 1687: (A hajók) hevervén a Tisza parton minden hevederei Balkon Szárai Lép vesszei mohai ugy el rökönödtenek rothadtnak, vesztenek hogy el bocsattani nem képes [Sziget Mm; Törzs].

ler (tűzhely) sütő; rolă, cuptor (al mașinii de gătit); Bratröhre im Herd, Röhre. 1839: vagyon egy spar oven kementze, — a mellyen vagyon ket vas ajto, egy Rehr [Km; KmULev. 2].

lerág a roade/mínca; abnagen/fressen. 1793: a tilalmas Erdőkben a fákat meg hantják, a' jövéseket le rágják^a [Peselnek Hsz; HSzJP. — ^aA kecskék]. 1818: A Zabjainknak az Egerek Hasonfelét le rágták [Galac BN; WLt Kováts Mihály gondv. lev.].

leragad leránt; a smulge; herunterreißen. 1600: Annak vtan(n)a latta aztis mikor az palchat le ragatta Janos az aito felül és ki futot velle [UszT 15/67 Benedek Palne Cathalin Kapolnas olahfalui, Zabad Zekelj felesége vall.]. 1603: Darabos Balas az Kossa Miklos zabliaiat vg Ragada le es vgy kezde vagydalni az katonahoz, Hogy ha Kossa Miklos es Erdelj Balint be ne(m) erkeöznek vala meg eole vala [Kv; Tjk VI/1. 666]. 1840: a neve-

zett Veres László ... a fogados töltött pisztóját is le ragadta a falról [Dés; DLT 848].

lerágalmaz megrágalmaz; a calomnia; verleumden. 1657: Serédi István ... nekem jóakaróm vala ugyan színnel, de realiter senkihez nem sincerus; nem is volt világon oly barátja, kit mindjárt lerágalmazni kész nem lett volna [KemÖn. 192].

leragaszthat a putea lipi; zu/verkleben können. 1678: Volanter az mely leveleket hagyattam, megnyálazván az ostyát leragaszthatni [TML VIII, 74 Teleki Mihály Bánfi Zsigmondhoz, Rhédey Ferenchez, Nalácz Istvánhoz és Székely Lászlóhoz].

lerágit a lása sã pascã toată iarba; abnagen/fressen lassen. 1570: Talas Mathe kyaltot az Embernek hogi Ne Bochatna az gepwre az Barmot Neh Teoretne Ragatna leh a gepwt [Kv; Tjk III/2. 47].

lerajzol l. rajzol; a desena; zeichnen. 1662: minémű pompás királyi épületeket fundált^a és kezdett volt azok helyében, láttam lerajzolva [SKr 967. — ^aBethlen Gábor]. 1789: A külső Ajtó belső felén Patika Czimerhez való Képek vagy(na)k szép mesterséggel le rajzolva, melyek aestimaltattak ad Rft 30 [Mv; Conscrip. Ap. 90].

2. leír; a descrie; beschreiben. 1751: Kristus születése Pásztoroknak híresede Azután miként a böltsek Napkeletről eredének Ezeket mi le rajzoljuk Szépen versekbe foglalljuk [Hétfalu Br; EM LI, 122 betl. játék]. 1764: Tudom ... Néhai Szilágyiné Aszszonyom igen nyomorult állapotra jutott szegény, ugy hogy ember nints olyan a' ki le tudná rajzolni [Hidalmás K; RLt 0. 2 Maria Fodor Cons. lib. J. Nagy (30) vall.]. 1847: panaszos verseket írtam, melyekben sorsomat rajzoltam le [VKp 176].

lerajzolás l. desenare; Abzeichnung. 1818: a nevezett Mechanicus az általa feltalált Machinának Modeeljét, vagy tökéletes leírását és rajzolását annak Geometriai Scálájával edgyütt adgya bé [Kv; DLT 456].

2. leírás; scriere, scris; Beschreibung. 1662: Kornis Zsigmond főgenerálisnak és Lónyay Zsigmondnak az egész ármádának, magyar s horvát hadaknak seregenként való elrendelését szép kézírással való lerajzolásban küldte vala [SKr 220]. 1844: Alb Gábor Szénáját — egykor valaki meg gyujtván elégették — a reszenkenti terjedesit és harapodzásatis a' Szászfenesi embernek lerajzolas végett kimutattam [Km; KmULev. 1 Opra Vaszilika (41) col. vall.].

lerajzolgat leírogat; a descrie rind pe rind; nach und nach abschreiben. 1762: az ő Sok hamisságát ma egy Cantzallista Sem tudna le rajzolgatni [Oltszem Hsz; Mk IX. 109].

lerak l. letesz; a pune jos; abladen, niederlegen. 1570: Kerekes Mathias vallya hogy . az Gereb Balastwl Marat Marhat . vytte volt hoz Bartos az Keres Andrasne haza eleybe oth Rakta volt leh [Kv; Tjk III/2. 156]. 1585: Az Ach legeneknek hogy a sendelt le segittek rakny attam azoknak d. 12 [Kv; Szám. 3/XVII. 15].

1629: Az mikor az az Uarga Mihaly leania megh ieőtt vala, az szekeresel monda Nemes Mathene hogi rakia le valahova az marhat kit hiuba s kit hova [Mv; MvLt 290. 172]. 1637: az mehek le raktak vala az Iános Deakne Aszonio(m) tornaczaba [Mv; i.h. 291. 28a]. 1733: Beszterczen raktam le negiven vasat egy kötél verónél az piaczi also szeren [Torockó TA; Bosla]. 1771: Elégszer láttam Sallai Istvánt hogy ezen az Uczczán alá s fel jártában szeles időben szélteben pipázat . . és a mikor le rakta a szénát akkor is a tetején pipázót [Dés; DLt 321. 42 Catharina Fülöp cons. nob. Antonii Stikler vall.]. 1824: mind a Piatzon, mind pedig a Kolosvári uttán a' Jozságok előtt csoportos kövek, Fák vagynak lerakva [Torda; TLt Közig. ir. 252].

Szk: fegyvert ~. 1657: Kezdvén lötetni . . vevék ezekben nem tarthatván sokáig . . accordálának úgy, hogy fegyvereket, zászlókat lerakván, az ki el akarna menni, szabad lenne [KemÖn. 39.]. 1710: Amazok nyavalyások elhívén, a fegyvert lerakák, s mindjárt reájok rohanván, egy lábíg ott vágák le őket [CsH 339. — "A hajdúk és a csikiak 1703-ban].

2. eltesz/csinál; a avorta; wegtun, abtreiben. 1640: Hallottam, hogy lopott, és gyermeke is lőtt. Én is mondtam neki, hogy nagy hassal vagy. Ő mondá, hogy bizony lerakom, ha lehet [Mv; MvLt 291. 218a Hegedős Balázsné Borbára asszony vall. átirásban!].

3. ~ja az adósságot kifizeti az adósságot; a pláti datoria; Schuld abbezahlen/tilgen. 1730: azt is mondtotta, hogy mielt le rakja az adósságot Kocis Mihálj, mindgyárt az katonák közibe megyen [LLt Gabriel Kozma de Gyergyo Sz. Miklos (26) jb vall.].

lerakás letétel/tevés; asezare; Niederlegung. 1825: 1° 0' 6" K(u)b(ik) kő falnak a fundamentumban lett le rakásaért kubik ölit 11 Rf es 10 xf számlálván 12 Rf 6 xf [Dés; DLt 3]. 1842: az . . u parquet az alsó padimentummal együtt mozog és lóg — ezek szerint a le rakásban majd semmi hibát nem esmérven, arról igaz hűtünk szerint adjuk in ezen bizonyáság tévő írásunkat [Kv; ACLev.].

lerakat lerakodtat; a pune/face să descarge; ab/entladen lassen. 1625: Veőttem ismét egy szeker Sindelt, meliott az nagj Templomba(n) valo színbe(n) rakatta(m) le [Kv; Szám. 16/XXXIV. 247]. 1677: a' szegínység . . béviendő marhájakat szabadossan adhassák . . el nem adhatván marháját, kivinni ne engedgyék, le-rakatni se kényszerítsék [AC 247]. 1769: G. Miko István Ur maga Tseledgyeivel a' szekeret le rakatá [Szentmargita SzD; Ks 19/VI. 12]. 1793: Etfalván . . a Falu kapunál le-rakatta [Oltszem Hsz; Mk. — "Hsz]. 1812: a Groffne eő nsga . . pakolni kezdett azon pakolást fel rakatván a kováts szekere a Groff eő nsgais azomban érkezett, találván a szekeret viszsza fordította 's a rajta lévőket lerakatta [Héderfája KK; IB].

Szk: le- és felrakat. 1823–1830: a portékakat le- és felrakatni elég ember volt mindenütt [FogE 164].

lerakatás vhonnan letétetés/vétetés; descărcare; Entladung. 1596: Mint hogj ot io zerewel el sem vegezhetem vala az le rakatast Biro vram oda kj izene, hogj az zenat erőssen hordattassam [Kv; Szám. 6/XXIX. 172 Bachi Tamás sp kezével].

lerakatik letétetik; a fi descărcat; entladen werden. 1828: A' Colonusok által Tallygával hozott fa az Udvarházhoz le rakatatt [Csatány SzD/Dés; DLt 288].

lerakattat lehányat/rakat; a pune/face să descarge; ab/entladen lassen. 1604: az ganet iol ky vitessek, es karos helyen ne engedgyek le teolteny, hanem az Vizen tuul hordassak es rakattassak le [Kv; TanJk I/1. 487].

lerakhat letehet; a putea descărca; entladen können. 1597: Az idegen so feleol is ew kegnek wgy zollottak hogj az elebbi vegezes zerint mikor az vasarra söt hoznak zekerekreöl le ne rakhassak [Kv; TanJk I/1. 290].

lerakodik a se descărca; abladen. 1700: az Deákok, az Porgolát kerten kívül levő házban violenter meg szállának s le rakodának [Burjánosóbuda K; JHbK LVII. 38]. 1704: ma jött bé az úrnak 14 szekere minekután lerakodtanak volna, fáért mentenek [WIN I, 269–70]. 1791: a Boros szekerek . . fele utyanál le rakodván viszsza jönének [Szilágysegh; IB. Fogarasi István lev.]. — L. még WIN I, 252.

leráncikál lerángat; a trage jos (de pe ceva); her/hinunterzerren. 1793: utanna mentenek, és viszsza rantzikálták a' Földre le-vonták rantzikálták . . ujjában le-rantzikálván a' Földre, tépték, rugdostak, és öklözték [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt].

lerándul leruccan; a face o excursie; eine Rutschfahrt/ Stippvisite machen. 1882 k.: Az a törekvésem volt, hogj az elmúlt szentséges vasárnap s az utána következő szentséges innepen lerándulok hozzád [PLEv. 102 Petelei István Jakab Ödönhoz].

lerángat 1. leráncigál; a trage jos (de pe ceva); her/hinunterzerren. 1797: a Sákokat el vette, le rángotta [Kackó SzD; DLt]. 1813: az edgik Alperes Nagy Borbára, minden igaz ok nélkül, az Felperest meg támadta, tépásztá, Czibárolta, Bundáját lerángatta [Dés; DLt 162].

2. leránt; a trage jos; herunterreißen. 1813: Czéh Mester Dobollyi Mihály eő kigyelme az Ujvariné Aszszony Talpait a' maga régi helyére tette, de azt Baratosi Joseffné le rangotta a Földre [Dés; DLt 96. 11].

leránt 1. letép; a smulge (de pe . .); her/hinunterreißen. 1602: Zakach Palne Cathus azzony thudgya amely ruhat ez fabianhazine le ranta az seownireol aztis . . Salane megh mosa [Kv; TJk VI/1. 597]. 1629: Úgy rántá osztán le az katona az ingét, szoknyáját az asszonnak [Mv; MvLt 290. 150–3 átirásban!]. 1746: az I . . egy Piczi nevű Cziganj hurubájára reá ment, illjen Kemény télnek idején a czigánjról és gyermekről (!) pokróczát le rántotta és elvitte [Torda; TJkT III. 11]. 1797: a' Gráditson feljaro karkát is le rántván azzal utánam hajtott [Harcó MT; Berz. 3. 3. F. 21]. 1813: az Exponens Aszszanyanak . . Nagy Borbára . . Bundáját is le rántá hátáról [Dés; DLt 162. 3 Dani Mária (40) jb vall.].

2. lehúz/ereszt; a trage jos; herunterziehen/lassen. 1811: hogj az Égi Háboru 's jég esső a' fákot ne bántsa, A' kertész a' vásznat előre le rántsa [ÁrE 123].

3. *lábáról* ~ a dobori pe cineva de pe picioare; jn von den Beinen reißen. 1753: Tisztartó Uramat ... az labarol le rantok [Marossztygörgy MT; Ks 48. 67. 31].

lerántatik kb. ledöntetik; a fi doborít; umgestürzt/ge-rissen werden. 1666/1793: A Falu Határára járo meljék kertekek melyek előtte valo időkbén voltanak noha felesen színes dolgok által le rántottanak mostan senki sem tézi azokotis [SzékFt 23].

lerántogat lerángat; a trage jos; herunterreißen. 1813: le rántogotta a Földre [Dés; DLt 56 az 1814. évi iratok közt].

leráz 1. a scutura; abschütteln. 1638: boncza Giörgi a keödmént le raza az karjarol [Mv; MvLt 291]. 1690: az Borbely István Ur(am) kertib(en) Almat ráznak vala Gombasi Janos mondá hogy no az Borbely Istva(n) szent Thamas Almajat ő raza le [Aranyosrákos TA; Borb. I. Thotközi Thamas feleséghe Biro Kisanna Az-zonj (28) vall.].

2. megszabadul vmitől; a se debarasa de ceva; eine Sache loswerden. **Szk:** *magáról* ~. 1672: Egyébiránt ugyan bizony az magyar fegyver csak az német királysá-gat le nem rázza magáról [TML VI, 380 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1677: nem kell ám annak az erdélyi directio semmi nemű formában és ha tehetik, le is rázzák magokról [TML VII, 547 Teleki Mihály a fej-hez] * *nyakáról* ~. 1772: ez a (!) Uj hadnagy járjon dolga-ba szegénnek, melyben nem a karván magamot ártani, le rázám a Nyakomrol [Dés; DLt 321. 78a Andreas Ispány (48) ns vall.].

lerázás scuturare; Abschütteln. 1857: a Laposra^a öszve sereglett . K. K. Tisztek közzül, égy sins vadász ember, s többnyire ugy gondolkoznak a vadászatrol, mint a' besztertzei szilva le rázásáról [Kisdebrecen SzD; Újf. 2 Técsy Sámuel lev. — ^aVagy O. v. M. lápos SzD].

lerázat a pune pe cineva să scuture (fructele); abschüt-teln lassen. 1570: Az peternek kepetis ely veottek es ely vittek az keorthwelt Eomagawal Erēwel razattak leh [Kv; TJK III/2. 72]. 1606: osuat Janos fel hagata Dersi Janost az keörtuelj fara, le razata az teöbbit [UstT 20/203 Brittanús Imreh de Kis Kede pp vall.].

lerázhat vkitől/vmitől megszabadulhat; a se putea debarasa de cineva/ceva; jn/eine Sache loswerden. **Szk:** ~ja *magáról*. 1668: tudom, Kegyelmed, Kegyelmedre bizott dolgaimat magáról le rázhassa [TML IV, 321 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. 1826: az Néhai Dobai György Executorai ellen való Perit . magamrol tel-lyességgel le nem rázhattam [Kv; KmULev. 3 Őri Fülöp István mp. Kolosvár várossa Fiscalissa] * ~ja a *nyaká-ról*. 1849: (Az) nyugtatványt igaz hogy en irattam . mert én mindeg mondtam hogy a' Kereskedők jönnek követelésőért, s így irattam hogy le rázhassuk a' nya-kunkrol [Kv; Végr. 53–4].

lerepdes lerepülget/szálldos; a zbura rind pe rind (de pe ceva); nach und nach herunterfliegen. 1823–1830: Ugyanaznap este 9 órakor, midőn a kisasszonyok fenn a palotán vacsoráltak, nagy földingás tapasztaltattott,

úgy hogy az étel is lebegett az asztal is mozgott, a bástya héjjáról a tyúkók és galambok is lerepdestek [FogE 101].

leríngyóz ringyónak nevez; a spune cuiva că e tîrlă; jn Hure nennen. 1804: le is ringyozott [M. fráta K; KLev.].

leriogat 1. el/leriasztgat; a tot goni/alunga; nach und nach ab/zurückschrecken. 1722: Azt sem tudom va-lami dolgában . hogy azt le riogatta [Polyán Hsz; HSz]P Tuson Thomas (40) pp vall.]. 1802: A midőn a' Szattlernét verte Delucio akkor az ott jelen valo Dra-gonyos Káplár riogatta le Deluciot [Déva; Ks 115 Veyes ir.].

2. (ráfőrmelve) elhallgattat; a reduce pe cineva la tă-cere; (anschnaubend) zum Schweigen bringen. 1710 k.: Ezt^a Teleki úgy leriogató, alig éré befalni, leüle [BÖn. 737. — ^aDaczó Gergelyt, a Kük-i követet].

lerni (tűzhely) sütő, ler; rolă, cuptor; Bratröhre im Herd. 1854: ezen Konyhába vagyon égy Fozó; és Sütő Masina Plattennel Lernivel el látva [Sárd KK; WassLT].

leródal kb. felvagdál; a tăia în bucăți; auf/zerhacken. 1776: egy jo szál ki került Cserefat a Tavasszal Katso Antal, Szabadi Joseffel edgyütt le vagtak s rodalták, s tsetertekbe hasogatták [Magyaros MT; BetLt 7 Veress Péter (26) jb vall.].

lerogy, lerogyik 1. összecsuclik/rogy; a se prăbuși; zu Boden/niedersinken. 1634: egy szekerceuell vgy vaga hogy mingyarast le Rogyek az foldre [M.köblös SzD; DLt 383]. 1768: találtam Borka Mitrát az maga haza előtt le ragyva [Kiskaján SzD; BK. Kimpán Vaszilia (56) zs vall.]. 1773: Nyáradi . . . kezeit törvén lerogyik lábáról [RettE 298]. 1823–1830: Egykor mikor az asztal-tól délben felköltünk, ez az asszony is felállott, és imád-ság alatt elájulván, lerogyott [FogE 148]. 1841: a kő ra-kástol fejebbetske esmet, le rogyott a tsiko és belees-tett az iszapba [Dés; DLt 1541. 8a Gálé György vall.]. — L. még RettE 109, 241.

2. összeomlik/dől; a se dărîma; zusammenstürzen, verfallen. 1823–1830: az kőmíves . ha a ké-mény alatt állott volna vakolni, s a kémény lerogyván, őtet szegényt megölte volna [FogE 296]. 1831: a nyers és szárado félbe levő edényeket mihelyt leg kisebb viz éri mindjárt le rognak és el romlanak | az Ház régi es meg vagyon senyvedve, a sok essőtől el ázván minden Órá-ban félhetek hogy le rogyik [Dés; DLt 665]. 1840: Csato-nénak — a' Sütő kenceze háta megettí kő falának égy része le-rogyott [Dés; DLt 277].

Szk: *hamvába* ~. 1811. A' Tűz pedig repült^a a' harmadik órában Hatvan két ház feküdt le-rogyva ha-vába [ÁrÉ 18. — ^aAz 1803-i nagy tűzvészkor].

3. le/összerogygan; a se prăbuși; (plötzlich) zusam-menbrechen. 1812: a Groffné . megrakván a magával lévő alkalmatosságot jobb és drágább portékákkal, a kováts szerekét pedig más vagyonokkal elannyira, hogy a Terű alatt a kereke lerodgyott [Héderfája KK; IB. Bali Borbára (22) grófi konyha-szolgáló vall.].

lerogyás lerogyganas; prăbușire; Zusammensturz. 1818: ha a kádák Szinnyc le rogyásával valami kár kö-

vetkezik, én arról nem felelek [Vályebrád H; Ks 111 Gencsi Aloysius krájinak nyil.].

leroggyan 1. lerogyik/roskad; a se prăbuși; (plötzlich) niedersinken. 1585: Kadar Boldisar vallia ... oda Mene Kelemen takach, es vgy wthe Az ifiat hogy le Roggyana [Kv; Tjk IV/1. 473]. 1597: Sarkeozi Janos az megholt embert is agion suita az chiakannyal az mingiarast le rodgiana az Aztalnal [Kv; Tjk VI/1. 29]. 1714: az Tisza István Uram Dalia nevű Jobbágját ugj meg ütötte ... melyben egj buzduánnyal hogy az mingyárt le rodgiant [Bereksző H; Szer. Faur Sztán (40) jb vall.]. 1779: aztis láttam mikor Mihály Csigány főbe vaktá egy kapával Stephan Berest ... ugj hogy le rogyant mingyárt [Záh TA; Mk V. VII/12 Ros Gabrilla (40) jb vall.].

2. lecsusszan; a aluneca; (her-, hin-)abgleiten. 1750: midonn szaladna Lapadát, el szakad a Harisnya kötele, s le rogjgjan a Földre [Ohába AF; Told. 25].

lerogyott ledőlt/omlott; dărîmat, prăbușit; eingestürzt/gefallen. 1840: azan le rogyott kő fal bé rakatattását instálom [Dés; DLt 277].

lerohan 1. lezuhan; a se prăbuși; hinunterstürzen. 1827: Török János 65 esztendő szerencsétlen el esésből a Béles havason, egy kösziklán le rohanván, a keziben volt fejse él el vágta szemérem testét, az honnan vére el folyván, meg holt [M.gyerőmonostor K; Rak 135].

2. leroggyan/roskad; a se dărîma; her/hinabstürzen. 1786: mi mégis az oka hogy aszt^a reparaltatni ne lehesen, és igazé azis hogy ha nem ha ujra épitenék hova hamarabb lerohannék [RLt 0. 2. vk — ^aA malmot] | Oly rosz volt ezen Malom ugj ennek is desolalodni kellett régisége miatt, s ha ujra nem építették bizonyosan egészen lerohanván tellyességgel haszonvehetlenné tétetnék kevés időre minden Fáival együt [Apahida K; i.h.].

lerohanás lezúdulás; revărsare; Her/Hinabströmen. 1826: Én Gyalakuti Grof Lázár István nem tartozom ennek az úroknak és pataknak vizét egészen a' Gyalakuti határomra bocsátani, a' midőn ez a' Szövérdi, a' Kelemtelki és a' Gyalakuti három határok oldalából gyűl össze a' Csulokajj völgyébe 's ugj veszen erőt a' nagy Zuhajjal valo lerohanásra [Msz; GyL].

leróhat letörleszthet; a putea șterge/amortiza; abzahlen können. Szk: *adosságot* ~. 1831: beszéli Baloghne menyit pénzt kaptatak torokbuzából, most abol az adosságaidat rohatad le ara kel fordítani [Kv; Pk 6].

lerokkan 1. leroskad; a se nărui/dărîma; einstürzen. 1757/1758: Botárék igen gyenge Gazdák voltak, mivelhogy az Stomp le rokkant, és mostis azon rokkonásb(an) vagyon [Abrudbánya; Szer. Mesztáken Danila (58) vall.]. 1772: a' Malomnak fundamentuma le nem rokkant [Sövényfa KK; JHb LXVII. 279].

2. összecsziklik, leroggyan; a se prăbuși; zu Boden/niedersinken. 1629: az Varga fia ugj wte Horuat Jst-ua(n)t ... hogi mingyart le rokkana [Kv; Tjk VII/3. 96].

lerokkant megroggyant/roskad; prăbușit, afundat; zusammengesunken/gefallen. 1825: Jo lesz tartos szárazságban a' le rokkant vagy meg hasadozott halmozat a' krumpi töve körül ujjanon fel töltegetni [Kovács Sámuel, Utasítás a' Krumpi természetére (nyomt.)].

lerombol ki/ledönt; a doborî; (um)fällen/legen. 1841: Irtóztató pusztítás, mit ezen Tótok tesznek, nevezetesen ezek is több ezer fákat irtalom nélkül leromboltak [M.patak Sz; Jakó, Hamuzsir 73].

leromladoz 1. lemálladozik; a se scoroji; abbröckeln, sich ablösen. 1681: Régi Drabant Ház tapasztasza mind le romladozott [Vh; VhU 506].

2. lehulladoz; a cădea jos rînd pe rînd; nach und nach hinunterfallen. 1681: Fejér Bástyá Sindelyezéseis ... ighen avult, nemelj helyen leis romladozott [Vh; VhU 548].

3. ledőledezik; a se dărîma încetul cu încetul; nach und nach herabstürzen. 1681: Vajda Hunyad vára. Ennek külső kerétese ha nem restaurállyák jobbanis le romladoz [Vh; VhU 502].

leromladozott 1. leomladozott; dărîmat; verfallen. 1687: vadnak azo(n) házak ... ketteib(en) le romladozott kemenczék [Mocs K; JHbK LVI/6]. 1807: Csiki István Ur régi le omladozott sellér Házaikat is fundamentumából ujjakot épített [Apahida K; RLt 0. 2. Jos. Farkas (47) ns prov. nyil.].

2. leroskadozott; prăbușit; niedergesunken, zusammengebrochen. 1763: a Fogado ... régi hitván s máris sok helyeken le romladozott dranicza fedél alatt continental két tüzes Házat és egy kamarát [Hortobágyfa Szb; Born. XXIXa. 19 Hortobágyi Gergely György conscr. 26. 7].

leromlás *atr* letörés; fringere; Abbrechen. 1653: Ez a dolog igen jól lön mind az országnak s mind fejedelmünknek megmaradására, de a sok törvénytelen latroknak bánatjokra és szarvok leromlására [ETA I, 146 NSz].

leromlófélben ledőlő/omlófélben; (care este) gata să se dărîme; dem Einfallen/stürzen nahe. 1581: (A bíró) kerie(n) segítseget^a A város falának epwletyre ky immar vgia(n) le romlo felbe Al [Kv; TanJk V/3. 234a. — ^aA fej-től].

leromlott 1. leomlott; dărîmat; zusammengestürzt, verfallen. 1619: Az városokban való patakokban, az le; romlott házakban több holt meg ezer embernél [BTN² 305]. 1635: az Kőhazy Káthalin hazat az szel ronta le, es Zabo David Urámát az Tásnády szabáditá ra, hogy el hordgia az le romlot fajat [Mv; MvLt 291. 43a]. 1656: Ezen hazban egy le romlott kemencze vagyon [UF II, 171]. 1706: Vagyon edgy régi le romlott semmire kelő kő ház [Hsz; Törzs Rákóczi inv.]. 1850: a Temető helye egészen az Irsai leromlot háza kéményeig tartot [M.dellő TA; DobLev. V/1285 Szakács Samuel (54) vall.].

2. kb. levált; desprins; (sich) abgelöst. 1652: Wargyo(n) ezen Ládáb(an) egy allya nélkül valo aranyas

ezüst romlodozott Halmagyi^a Ecclesiahoz valo, vagy Conferaltatott pohárocska, tetejeről le romlott egy ember kep(p)el együtt [Nsz; IB. X. Fasc. 2. — ^aNK].

leromol, leromlik 1. le/összedől/omlik; a se dáríma; hinab/herab/zusammenstürzen. 1597: Acz ferencz feoldosza (!) megh az palot az plebanoss Maioranal az kaarfaya Romlot wolt le . f 0/12 [Kv; Szám. 7/XIV 109 Th. Masass sp kezével]. 1652: az parochialis házamnál lévő Csűr mind az régisegh s mind az haboru üdö es szél vesz miatt . . . mindenestől fogva földigh le romla [Déva; Szer. Solthi János ref. esp. lev.]. 1732: a Csűrös kertbeli köz kert le sorvad szinte s néhol le is romlott [Nagyiklód/Szászsztyjakab SzD; Tsb 51]. 1786: A házoldala . . . eldölve lévén; a Gógány is leromolva [Berekeresztúr MT; BetLt 6 Mich. Kósa (57) ns vall.]. 1799: a mi az én Jóságom felől eső köz kertit nézi . . . rég az ideje hogy le romlott volt [Albis Hsz; BLev.]. 1804: (Temmetem) Nádasi Mártont a vízben esett, mikor a' Fenesi Gátnál a tzővekeket vérték fák(na)k eleiben, az állás le romolván a Berbécs réa esett [Gyalu K; RAK 144]. — L. még SKr 418; UF II, 97, 136, 139.

2. le/összeroggyan/roskad; a se prábuši; ein/zusammenfallen. 1629: Az mikor az Nagi ho let vala harmadideje telben le romlot vala az háznak szarvazása [Mv; MvLt 290. 163b]. 1648: Vagyon benne egy keresztlygas, melynek lecezi felső korlat fai három darab helyen leromlottanak [Porumbák F; UF I, 896]. 1665: az hátulsó háznak heazatja az nagy hó alatt leromolván, újólag felépíttettem [Kv; KvE 196 LJ].

3. összeroskad/roppan; a se prábuši; zusammenkochen/brechen. 1812: a Groffné a több vagyonokot a Kováts szekerére rakatta a mely a nagy Terüh alatt le-romolván el nem mehetett [Héderfája KK; IB. Báli Jánosné Kis Ersébeth (44) grófi mosóné vall.].

? **leroncsol** kb. letöredezik; a se strica/deteriora; abbröckeln. 1649: Le ronczioluan(n) az lakat, czinaltattam megh Viski Mihalyall d 35 [Kv; Szám. 26/VI. 487].

leront 1. lerombol; a dáríma; nieder/abreißen. 1653: a kolosváriak a jésuíták klastromát eltörék . . . végre templomokat leronták . . . ország és fejedelem hire nélkül csak a magok dühösségekből^a [ETA I, 90–1. — ^a1603-ban]. 1710 k.: Füle^a vivásakor hogy osztán feladák a várat, a kerítését parancsolá a török, hogy földig lerontsuk [BÖn. 730. — ^aNógrád m.]. 1783: Csüret az Grohoti Lakosok le rontottak, és széjel hánták [Grohot H; Ks 113 Vegyes ir.].

Szk: földig ~. 1672: Bányának^a . állapotja ebben vagyon: Olyan parancsolatja volt Cobnak, hogy avagy földig rontsa le, avagy legalább azokat az bástyákat, falait . . . el rontsák [TML VI, 410 Teleki Mihály a fejhez. — ^aNagybánya]. 1794: ott vala egy romlott kőfal, azt földig leronták [Eresztevény Hsz; HSzJP Juditha Gyene Cons. Thomae Nagy (56) jb vall.].

2. ledönt; a distrüge; umstürzen/legen. 1600: Mint hogy . . . az Totth vcha veginél az kapu mellet az Seowent mind tamozostol le rontottak vala, kelletett veszszeore, karora, es fonok(n)ak keoltene(m) f 2 d 86 [Kv; Szám. 9/XIII. 4 Damakos Máté isp. m. kezével]. 1662: Georgiel . . . az felesége ugy iaczadoztak kaczaghtanak hogi cziakne(m) rontottak le az haz falat [Mv; MvLt

290. 28a. — ^aA Barcza Gergelyé]. 1711: Tudom hogy az Szél le rontuán az eő naga gyümölcsös kertiben álló gyümölcsfákat, azokban az Szeltől lerontott fákban uitt el Márton Mihály az eő Naga Jobbágya [Búzásbesenyő KK; Bfr IV. 30/26 Sata Pál (60) zs vall.]. 1729: az Kapumat az Bialok le rontották [A.karácsonfva SzD; Told. 31]. 1761: Ugy hallattuk hogy a' Molnár János ablakát, és fal odalát ő rontotta volna le [Szászsztyván KK; BK]. 1798: Marhai a Prihogyesti^a Uraság kertyt le rontották, s aztot depascuálták [Ks 108 Vegyes ir. 57. — ^aH]. 1806: viz aradaskor a Szabadon menő Tutajok sokszor le rontották a régi pallot [M.régen MT; Born. XVI/165 Szabo Mihály (42) zs vall.].

3. összedönt; a dáríma; zusammenstürzen, niederreißen. 1619: Az nagy szörnyű víz . . . Kozon Pasán^a igen sok kárt tött, sok házat lerontott [BTN² 286. — ^aKászim Pasa, Konstantinápoly Galata negyedében a Kászimcset környéke]. 1629: a nagi ho le ronta az hazat [Mv; MvLt 290. 174b]. 1759: Csempe kemetzéit kik rontottak le . . . ? [Albis Hsz; DobLev. 1/292. 1a vk]. 1844: A liztelő malom . . . a' mit a' szél most a' mult nyáron le rontott [Abafája MT; Tsb 22].

4. lebont; a demola/dáríma; abbauen/tragen. 1609: Keomies Janosnak hogy az scholaban egy Darab kement le rontatta d 32 [Kv; Szám. 12b/IV. 120]. 1626: Vrunck eo felge . . . paranchyolvan keglen hogy az Eotues Andras felhaza Samuel Deakéual egyben szakasztassék; mivel egy keoz falt le kellett rontani [Kv; i.h. 24/XXVII. 24]. 1676: (A) nagy haznak az keő falait le rontván az kőveitt az fogarasi vár epitesre hordattak [Sárkány F; UF II, 755]. 1732: Kementze . . . jó tágas házban Veress Paraszt kalyhákból valo Cserepesinek kívül valo oldalát le-rontották [Dál K; Told. 11/67]. 1797: A régi tornya az eklézsianak megromladozván, lerontotta^a [Uzon Hsz; ETF 107. 9. — ^aAz eklézsia]. 1823-1830: az hátolsó kicsi háznak udvar felől való sövény falát lerontván, a leesett kéménynek összeromlott tégláiból egy falat rakattam [FogE 206].

5. letördel; a rupe; abbrechen. 1594: Az karfaiat az palonak le Ronttotag (!) vala [Kv; Szám. 6/VIII Caspar Semel sp kezével]. 1713: kőkény szilva annyi van hogy az fáját meg most le kezdette rontani [Gyeke K; Ks 96 Biró János lev.].

6. összetör; a sparge/distrüge; zusammenbrechen, zerschlagen. 1638: az uta(n) hogi el menenk onnet iszoniu keppen zörgettek oda be az kalitkában, azt tuttuk hogi mind le rontiak az aítot: szittak az uilagon mindent [Mv; MvLt 291. 133b].

7. lever; a da jos; her/hinunterschlagen. 1585: az Templum heazattiath ky az plebanos haza feleől Sendelliel vagion heazwa le ronchak, es chereppel epichek megh [Kv; TanJk I/1. 5]. 1666: Az pincze belseo aytayára czynáltattunk egy retesz feot, mivel az Nemetek mikor megh lopták le rontották volt [Kv; SzCLEv.]. 1705: a várba . . . bemenvén csak a nagy pusztaságot találám, úgyhogy az szép címeres, aranyos boltoknak, amint a címerek voltak, nemcsak az stukatúriáját rontották le, hanem ugyan a boltját is [WIN I, 655]. 1849: Posta Nyikulaj fia az ajtorol lerontott egy zárt es sorkokat [Héjasfva NK; CsZ. Voldorfi v. Lombos Nyikulaj vall.].

8. leüt/ver; a dobori; niederschlagen. 1779: mihent értenek hozzájuk ugy anyira ütötték vertek Taglalták

... úgy hogy az halaszt Ursujt földig le rontották s agyaltták [Záh TA; Mk V. VII/12 Paszku Gyorgytza (20) jb vall.].

9. (szél) leszaggat; a smulge (de către vînt); (Wind) herab/herunter/niederreißen. 1703: vasárnapra virradólag olyan rettenetes zuhatar indula, olyan szél, amilyen régóta nem volt, sőt ez vasárnap sok héjazatokat is rontott le a szél [Kv; KvE 281 SzF].

10. tönkretesz; a nimici/distruge; verderben. 1632: en igen roszul vagjok az kezemetis le rontottak ugj mond [Mv; MvLt 290. 77a]. 1650: fenyos nappal Duda Miklos Toluajul ra mene az Bella Ferentz házara, az erezi ajtoiat is mind le ronta [UszT 47/1]. 1706: Az Curianak az ajtait le rontották [Hsz; Törzs Rákóczi inv.].

11. lepocskol; a devastata/pusti; zugrunde richten, verderben. 1761: szerre bocsátja a buzában az egész nyáját és mind lábokkal, s mind szájjakkal a földig le rontották, le tsutikázták [Kvh; HSzjP].

lerontás 1. ledöntés; dărîmare; Nieder/Abreißen. 1783: az egész Falunk Grohot meg édgyezett, és végezett a Csürnek Rosia nevű helyről valo le hányásában, és rontásában | Csüret ... az Grohoti Lakosok le rontották, és széjel hánták oka nem egyéb volt le rontásának, hanem az hogy az Falunk tovább nem szenvedhette ... azon darab hely felett valo controversiat [Grohot H; Ks 113 Vegyes ir.].

2. árvt cáfolás; dezminjire, combatere; Widerlegung, Entkräftigung. 1866: A Debreczeniek ezen tanunknak hitelt nem adván idő haladékat kérnek ezek (!) tanuk vallomásainok más tanuk és adatok által leendő le rontására [M. gyermónostor K; RHak 27].

lerontat 1. leromboltat; a ordona/dispune să fie dărîmat; nieder/abreißen lassen. 1564: (A) király Hadad^a várát megszállá, kit hamaridőn megvön és mind a földig lerontatá ... azután ... megszállá Athya^a várát ... azt is mind a földig lerontatá ... Kovászó várában a kik benne valának, királynak azt is megadák; azt is király mind a földig lerontatá [ETA I, 22 BS. — ^aSz. ^aAtya (Szt)]. 1662: (Az) árokbéli kasoknak állatását az ellenség annyival jobb móddal végbevihet, hogy már egyik kasamátáról is, azok nagyon lerontatván ... nekik ártalommal ... nem lehetnének [SKr 599]. 1710: Rabutin ... a kőfalakat^a egynehány ölnire lerontatván ... Szebenben visszamene [CsH 343. — ^aKv-ét 1704-ben]. — L. még BÖn. 698; CsH 93, 212, 400; SKr 346.

2. lebontat; a dipsune să fie demolat; abbauen/tragen lassen. 1653: A mely torony a várban vala, abból orát, harangot levéttettem és fundamentumából lerontottam [ETA I, 148 NSz]. 1840: a' föld huruba előtt az ajto felett lévő Szinnyét le rontatni méltotassék [Dés; DLt 277].

lerontatik leromboltatik; a fi dărîmat; nieder/abgerissen werden. 1658/1741: Földig le rontatál tei Maros Uy Vár^a Hirtelenségével csala meg az Tatár | Földig le rontatál tei Banfi Hunjad^b Szerkenjen fel azért az ki bened szúnyad [EM XXXVI, 145–6 Köröspataki B. János hist. — ^aAF. ^bK].

lerontattat leromboltattat; a dispune să fie dărîmat; nieder/abreißen werden lassen. 1817: a mostani Szolga

Biro Tks Hegyessi István Ur a' Kásvai Völgyen vagy két Hazaikat a' Harsanyoknak le rontattatta a' Varmegye porontsalattjából [Kásva MT; Born. G. XVIII. 5 Simon Gyorgyi (90) vall.].

leronthat ledönthet; a putea dărîma; niederstürzen können. 1738: ha világoson(n) fog Constalni azon kert(n)e(k) a Nms Város földére lótt tétetése, ő kglmek(ne)k autoritas engedtetik, hogy le-ronthassák [Dés; Jk 496b].

lerontott 1. ledöntött; dărîmat; umgestürzt/gelegt. 1711: azokban a Szeltől le rontott fákban uitt el Márton Mihalis [Búzásbesenyő KK; Bfr IV. 30/20]. 1840: Radnotfája^a Gyalagassai a nagy viz által le rontot kertet tsináltak a Csitkos kertbe [Born. G. XXIVb — ^aMT].

2. letördelt; rupt; abgebrochen. 1853/1854: A Szél által le rontat fa agok [Mezőbergenye MT; MvRLt].

3. lebontott; demolat; abgerissen/getragen. 1824: Az Porkoláb házába a kemence rossz ezt ujra ki foldozni szükséges volna, vagynak arra valo otska kályhák az most le rontott otska kementzéből valok [Dés; DLt].

leroskad 1. lerogyik; a se prăbuși, a cădea la pămînt; zu Boden/niedersinken. 1841: azon vettem észre, hogy a tsiko a kő rakásra rogyott a hátuljával az eltörött lába miatt a tsiko a kövekre le roskadván; azt a nagy követ elmozdítottam, hogy a lábát kivehessem [Dés; DLt 1541].

2. megroggyan; a se nărui/prăbuși; zusammenbrechen. 1825: egy régi Borona Csür ... a Szarvazattya leroskad és Süllyedett [Szárzapatok Hsz; SzentkZs Conscr. 375]. 1888: a fából épült régi kis templom leroskad, leszedetett [Kissolymos AF; ETF 107. 5].

leroskadott, leroskad lerogyott; prăbușit; zu Boden/niedergesunken. 1841: egyedül nem bírván, hogy a le roskadott tsikot a kórakas mellett felemeljem segítségül hittam az alóri^a tsorda pásztortis [Dés; DLt 1541. — ^aA várossal tőzsomszédos faluból való] | egyedül nem bírhatam a leroskad — el törött lába kantzsa tsikot ... fel emelni ... gazdamat ... hozzám kiabáltam [Dés; i.h. 4b Grosán Juon (csatáni) vall.].

leroskadozott lerogyadozott; prăbușit cu încetul; nach und nach zusammengestürzt. 1825: Vagyon ezenn Telek Eszak felol valo végibe egy régi Isten tudja mikor épült már le roskadozott és a földbe bésüllyedett Ház [Szárzapatok Hsz; SzentkZs Conscr. 375].

lerótat szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: *kapuszámban magukról* ~ kapuszám szerint magukról leszámított/írat; a dispune să scadă (din ceva) conform numărul porților; nach Torzahl von sich abrechnen/schreiben lassen. 1710: mikor a német Erdélyben bejőve, mindjárt practicalódni kezdenek a százszok Frank Bálint akkori szebeni királybíró idejében, hogy a kapuszámban magokról leróttassanak [CsH 319] * *vmennyi kaput* ~ néhány kaput leszámított/írat; a dispune să scadă un anumit număr de porți; einige Tore abrechnen/schreiben lassen. 1710: Addig járák a német udvart, kétszáz kaput le is róttának, s akkor a varmegyékkel erős kötést szerzének, hogy több defalcatiót nem kívánnak^a [i.h. — ^a1702-ben].

lerovatal letörlesztetés; amortizare; Abbezahlung, Tilgung. 1840: megtörténhetne hogy a' költsönöz elhalhatna, és akkor a költsönado a pénz lerovatalára ... Tisztet ... kéntelenitette nagy kárával fogadni [A.szentmihályfva TA; Bosla. Kövendi Kováts János a szék bírāja kezével].

lerovatgat letörlesztget; a achita treptat; nach und nach abbezahlen/tilgen. 1841: ki ki a maga adosságát avagy tsak apránkéntis le rovatgatni igyekezzék [Km; KmULev. 3].

lerüg lenyúlik; a se întinde pină undeva; hinunterreichen, sich ausdehnen. 1732: edgy darab Erdő, mely az éltől le rug a patakig [Nagyida K; EHA]. 1751: a' Nagy Erdő alatt lévő föld ... az ország uttyára és Patakra le rüg [Mv; Told. 31/4]. 1766: (Az erdő) felső vége megyen ki ugyan az hegy tetőre, az also vége pedig rug le ugyan az Térbe az tisztás helyre [Szásznyíres SzD; Ks 33. II. 16]. 1800: vagyon ... egy árok ... ez le rüg egyenesen a' Szamasba [Benedekfva Sz; BfR II. 58/21 Koszta Irmi (80) jb vall. Vervölgyi Bányai János keze írása]. 1814: a' Kérdésben forgo Zilahi féle Telek végig le rugott a' Patakig [Dés; Ks 79. 29. 785]. 1836: keskenyebben rug le a Hidáltra (sz) [Csekelaka AF; EHA].

lerugaszkodik vhoza hirtelen elmegy; a se duce repede undeva; irgendwohin plötzlich abgehen. 1663: Kegyelmed tetszése szerint, Uram, és már irtam Cob uramnak, hogy ne ellenezze, hadd rugaszkodjam le oda be [TML II, 654 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez].

lerugdos lerugdal; a da jos cu piciorul; wiederholt Fußtritte versetzen. 1634: molnar Mihaly utanna indula Bandinenak le rugdosa az foldre [Mv; MvLt 291. 31a].

lerugó lenyúló; care se întinde pină undeva; hinunterreichend, sich ausdehnend. 1735: a Boldutz Hatarg le rugo Bértzn(e)k mind két oldala ... a barázdált métaig juta Fejér részre [Szentjakab TA; DobLev. I/160. 8]. 1778: Az Orosz Nyikula felől valo Tertialitas jut Trauzner Ersébeth Asszonynak ... a ... Kertekre le rugo kis Keskeny Gyümölcstőssel edgyütt [Szentbenedek AF; i.h. III/513. 3b]. 1825: a Szőlő Padjáról a Pusztá Szőlőre le rugo föld [Csekelaka AF; EHA]. 1853: azon föld csak egy pár lépésnyire feküvén a' város végétől, annak Györgyfalvi utra lerugó vége a' Városhol ide kihordatni szokott emésztés és szeméttel már annyira eltöltve van, hogy azt becsületesen megmivelní sem lehet [Kv; Pk 3].

lerugólag lenyúlólag; care se întinde în jos pinăla ... ; erstreckend, ausdehnend. 1733: az Kertek végiben lévő ... földek, ki egészen az hegy tetejéig, le rugólag láb-bal ... merettetet (így!) 34 Kötélre [Kiskerek AF; JHB XXVI/44].

lerútít lemocskol; a ocări/defăima; nichtswürdig/schändlich nennen. 1631: bezech emberseges embernek nem kellene el szenvedni az mint le rutita ez az szeőcz Ferencz [Mv; MvLt 290. 53a]. 1637: ninczis oly aszonj alatt az kit le nem rutit szidalmaz^a nieluuel [Mv; i.h. 291. 96a. — ^aBoitos Ersok].

lerútol lemocskol; a ocări/defăima; nichtswürdig/schändlich nennen. 1668: engemet azert az szoert le rutola le böcztelenite [Szu; Born. XXXIX. 5 Szilagi János (40) vall.].

les ige 1. elrejtőzve vkire figyel; a pîndi; jm auflauern. 1573: Anna Henchy Gergelne ... vallia, hogy ... Ez eyel semyt Nem alwtunk Mind az Boltba lestwk [Kv; Tjk III/3. 57]. 1574: Nagy Iacab az zéles kertbe Zeokellet volna Be es otth lesneh [Kv; i.h. 350]. 1585: latom egykort hogy Vincze deak az Ablak Alat lessy ... Addig lesem enys, hogy ky leowe Vinczeheöz [Kv; Tjk IV/1. 505 Daroczy Caspar vall.]. 1633: latam, hagi ezt az Pap Annokott kétt katona az uczaiban vonaszolliak (!) vala es az harmadik az aito(n) belől lesi vala hagi ha be vihetik, be szariak az aitott [Mv; MvLt 290. 133a/2]. 1635: Kamutj Janos ... ez eyel ide jeó ugi hitt minket Czieffej Laslo vram lesneje hogy ha rea jeó [Kide K; RLt 0. 5 Henches Ferencz (65) ns vall.]. 1653: lesben allek, s lestem, azonba(n) be jöve az kapu(n) nagi hirtelen altal hagi az ház faranal ugia(n) azo(n) legeni [SzJk 70]. 1764: meg sebesitven Hegyi Ferenczet midőn viszsza szándékozott menni az fogadoban, már az edgik leste [Torda; Tjkt V. 239]. 1772: sokáig voltak oda ben mind a ketten, mű sem lestük tovább [Dés; DLt 321. 79b Sam. Fot (26) ns vall.]. 1840: Ez a macska Egeret les, sántikál [EM XX, 513].

Szk: medve ~ni. 1759: Ugy hallottuk hogy . Soka Vonyisima is járt volna ottan Puskával Medve Lesni [F.újfalú BN; BK].

2. feszülten vár; a aştepta cu încordare; gespannt warten, aufpassen. 1584: Deak Mathe vallia, Elegge ztkozodot Danch Leorincz ig hogy viczey Andras thiukasz volna, egy (!) amikor thiukia Zarik azt(is) lessy [Kv; Tjk IV/1. 361]. 1642: Az Szekerek fel nap s-egesz napis ott lestek hogy hordani akartak buzat es szenat de az sok esseoteol nem hordhattak be [Nagykapus K; GyU 70]. 1704: a kurucok . talán csak a zsákmányost lesték, arra nézve a szekereket sietve visszahajtották üresen [WIN I, 200]. 1766: az Fiai lesték midőn jött volna az Gróff Toldalagi László ur o Nsga Tsüres kertyin alól [Koronka MT; Told. 3a]. 1786: mi az oka hogy el nem jöttél, tám a fejér Kokod Sárhatnék s azt lesed [Szászmás NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. Iktári Bethlen Sámuelhez]. 1840: az idő annyira boszszantván a' Gazdákat kéntelenek ott lesni mig valamennyire türehtőleg derül, és a' buzát kapdosni lehet [Dés; DLt 930].

Szk: vminek a végét ~i. 1670: Vévén Váradj István Vr(am) eszéb(en) azon hoszszas pernek bizontalan véghit kérte Mikolai Sigmund vr(am)tól része szerént excontentalna inkab eő kglme, mint sem ő szeghény Leghény lévén annak bizontala(n) véghit lesné [Kv; JHBK XXIV/25].

Sz: ~i az ember szájából a szót. 1677: ezek közzül némelyike csak lesi az ember szájából az szót s alig hiszi, hogy két képpen mondhasa bé [TML VII, 424 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz] * ~i бүркös! kb. coki ! 1825: Lesi бүркös! ha En kendnek jo kenyeret adtam huzza meg a' bagariát 's mind a ketten dolog után ajlanak [IB gr. Korda Anna Kozma Sándor prov-hoz].

les fn 1. les/rejtekhely; pîndă; Lauer, Hinterhalt. 1573: Borbel Istwan ... vallia ... latta hagi Zekel An-

tal ky fwtamot az lesbeol [Kv; TJK III/3. 292]. 1657: (A részek) még némely csatára bocsáttattak is az lesben el hagyván zászlójokat, részegeskedni bementek [KemÖn. 213]. 1662: a jancsárok a mieinkhez a lesből nagyon lövöldözének [SKr 412]. 1704: Bűdöskúti uram és Gálffi Pál uramék alá menvén . és akarván a leseket megcirkálni . némely kurucok elkapják [Kv; KvE 292–3 SzF]. 1711: Carolus útra készül, és noha a francia mind vizen, szárazon, mind nyilván, mind titkon való lesekkel útjait elállatta vala ... szerencsésen . tengeren Oloszországban jöve [CsH 462]. — L. még KemÖn. 182, 249; SKr 155, 316–7, 413, 451; WIN I, 646.

Szk: ~be beáll. 1662: Más rendbéli derekas lovagból álló csata . ott lesbe beállván, onnan nézik, hogy szemek láttára . . a jó rakott épületű hajdúvárosok felégettenének [SKr 446] * ~ben áll. 1653: lesben allek, s lestem, aszonba(n) bejőve az kapu(n) nagi hirtelen altal haga az haz faranal ugia(n) azo(n) legeni [SzJk 70]. 1669: az várban levő praesidium is jó apparatussal elkészülvén, kimentenek az várból s lesben állottanak [TML IV, 497 Nalácz István Teleki Mihályhoz] * ~ben állít. 1657: kiket az tótok megtekintlén, oly helyben állítottak lesben, hogy szépen kezekben menvén, elhozák [KemÖn. 231] * ~ben elhagy. 1657: elhagyám az seregeknek hetét lesben, az hármával pedig előmenvén [i.h. 234] * ~ben van/nincsen. 1653: a közel való házakat és helyeket először megjártatták: hogy valami gonosz emberek nincsenek e lesben valahol? [ETA I, 77 NSz]. 1710: egy rá Kira nevű kapitány Vidombákra^a menvén harmadmagával, nem tudván hogy ott sok kuruc volna lesben, megszoríták a falu között, megölék [CsH 393. 1707-re von. feljegyzés. — ^aBr] * ~re vihet kb. leshelyre csálhat. 1704: ha a németek kimentenek volna és megüzték volna a kurucokat, mert lest vetettenek volt. Egynehány ezere ott vártak volna, ha a németek üzni kezdték volna őket, hogy a lesre viheték volna, de a németek nem üzték meg őket [WIN I, 150] * ~t áll lesekedik, lesekodik. 1710: A német megizeni titkon a lengyelnek, hogy . adjon hátat a töröknek, mert ő ott közel egy erdőben lest áll [CsH 174]. 1764: Imre György már előre lest álván, ugy üttette főben, hogy azonnal hátra esett [Torda; TJKT V. 226]. 1784: midőn ... Csáki György . haza indult volna északának idején ki állott lest ...? [Bögöz U; IB vk]. 1794: Veres György, a Sogorával Zahariával, egyet értvén lest állanak hogy háloban kerítsék [Déva; Ks 79. XXVI. 10].

2. ~ben tart a. kb. tartalékban tart; a jine in rezerv; in Reserve halten. 1718: A Buza iránt pedig éppe(n) fogjatkozás lesz . . fel mertvén, mi defectusom leszen arrol Uram k(g)djet tudositam de csak lesben tarcsan Uram kgd vagj száz köblöt, ugy hogy ha meg szorulnánk legyen mihez nyulni [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. — b. ? vmit eltitkol; a jine (in) secret; etw. verheimlichen. 1619: más ember, kinek az reversálását itt szememmel láttam, lesbe tartja az occasiót [BTN^c 228].

3. szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: ~be kerithet kelepcébe/törbe csálhat; a putea trage (pe cineva) in cursă; in einen Hinterhalt locken können. 1657: az palatinus Nagyszombatban menne valami gyűlést promulgáltatván oda . s mind az segítséget odavárnák, hogy netalán valami lesben kerithetnék [KemÖn. 240] * ~t hany kb. kelepcét/tört állít; a pune/întinde cuiva o cursă; jm eine Falle stellen/legen. 1662: a

meggyújtott falun, Gyarakon^a alól, együtt is sűrű leseket hanyván . az előljáróba bocsáttatott törökök hátán általmentek vala [SKr 316. — ^aB] * ~t vet 'ua.; idem'. 1704: egy falka gyalog német . és rációk ... megbújván, lest vetettek három helyen [Kv; KvE 289 SzF] | a németek kimentenek volna és megüzték volna a kurucokat, mert lest vetettenek volt [WIN I, 150] * meghányja a ~ 'ua.; idem' 1619: De légyen hálá az szent Istennek, én is úgy meghántam a leseket, hogy semmit nem tarthatok tőle [BTN^c 329].

4. lesekodó (személy), ör; pinda, persoană care stă la pindă; Lauerer. 1662: Hegyessy János a nemességnek színével . . a sok erdőön egynéhány leseket hátok meg hagyván, általmentek vala [SKr 316]. 1766: az A . . nem tsak fenyegetett hanem maga irántam fel tett szándékát is véghez vinni igyekezte, midőn házam körül leseket dorongokkal tett aszt mondván: ölytétek meg mert 40 forint a díja s meg fizetem [GörgJk 206].

Szk: ~t hagy. 1666: nám az német, leseket hagyván egy nehányat, házamhoz csak 16 jött be [TML III, 564 Kende Gábor Teleki Mihályhoz] * ~t vet vki után. 1636: maga is Bethlen István nem mert szabadoson járni, hogy Rákóczi György leseket vetett utána, hogy vagy megfogják, vagy megölik Bethlen Istvánt [Kv; KvE 168 SB].

◇ **Hn.** 1269: Ispanlesuy (!) [M.décse SzD; SzDMon. II, 559]. 1334: Spanlesy (hegy) [uo.; i.h.]. 1444: ad locum Ispanlese nuncupatum [Jegenye K; KHn 260]. 1485: Lespathaka [M.gyóromonostor K; KHn 76]. 1606: Les mezeon. Les mezeore [UszT 15/16] | Les mezeore [Almás U]. 1643 u.: Ispanlesi [Bálványosváralja SzD]. 1693: les vápájában [Körispatak U]. 1721: Les vapajaban (k) [Köröspatak Hsz]. 1727: Les bércz (k) [Hévszamos K]. 1733: Nagj les nevű helyben (sz) [Bágyon TA]. 1734: Kiczin Leshegy. Leshegy mezején (sz) [Datk NK]. 1740: a' Les Patakon fellyül [Melegszamos K]. 1749/1770: Ispanlesi Mezöb(en) (sz) [Bálványosváralja SzD]. 1768: Vajda lesi n(evű) h(elyben) (sz) [uo.]. 1826: A Leshegy vápájában [Datk NK]. 1857 k.: Leshegy [Márfva U]. — A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

lesalapol elcsépel (megver); a bate; schlagen. 1775: egynéhány regiment Lengyelországból be is ment Moldovába, az hol még a török s muszka is vagyon. S azt is mondják, hogy egybekapván, rútul lesalapolták egymást [RettE 351].

lesdegél ts lesekedik, lesekodik; a pindi; lauern, lauschen. 1640: az katona Kovács Pál, ott lesdegelte az ház előtt, hogy mint vagyon dolga [Mv; MvLt 291. 212–5 átírásban!].

lesdű ' . **Hn.** 1728: Szonda lesdűje. Konyak lesdűje [Ilyefva Hsz; EHA].

lesekedés lesekedés; pindá; Lauern. 1662: Az vezér . . . megszállván . az erdőben bizonyos feles katona-ság lesekedésben volna, híre hozatván, azonnal rá-jok kiment vala [SKr 625].

lesekedő lesekedő; pinditor; lauernd. 1817: Hogy verkedő, vérengző, avagy lesekedő volna, nem tudom [K; KLev.].

leselkedés lelködés; pindä; Lauern, Spähen. 1710 k.: Mondá az említett kománai^a berekben való lesekedésemet, melyen én, mint oly csudálatos hazugságon, elfakadék nevetve [BÖn. 683. — ^aF]. 1754: Brettyila Peter . . . én ellenem való ráncorát, és deliberatív mi utánunk lött lesekedését . . . kész leszek Inquisitione' mediante' meg bizonyítani [Vályebrád H; Ks 62/22 Ujbár Pétru vall.]. 1766: Domokos Ferentz . . . mitsoda fegyverrel vagy bottal lelködött ? Ezen Verengező embernek volte valami rankora . . . Szekely Janosra ennek előtte, es efféle vérengzést és fegyverrel való lesekedest tette? [Ksz; BfR 104/2 vk].

leselkedik 1. vki után/vkire lesekedik; a pindi pe cineva; auf jn lauern. 1740: annakutanna hogy a kezéből ki szabadult . . . mind addig lesekedet mig . . . mas udvarara be hivta . . . minden ok nélkül azon udvaron verte, . . . [Torda; TJKt I. 181]. 1741: Sipos István . . . ezt mondja a Battyának, miért hál Kgd egy tűznél ezzel a Gyilkossal, a ki uton út félen mind az én véretem szomjuhozza 's utannam lesekedik [Szilágycseh; IB III. 106/16]. 1756: ha lesekedtek fenyegetőztek, melyik közülök fenyegetőzött, avagy lesekedött . . . ? [H; BK Misc. 1143 vk]. 1771: látván Tyiu György . . . hogy utánna lesekednének . . . azt kiáltá . . . várj meg Opra Nikula, mert nem Sokára fel gyujtom á Házadat [Bukulresd H; Ks 114. 61. 114]. 1779: hogy Legények vasvillal ottan lesekedtek volna . . . tiszta hamisság [LLt 79/3]. 1802: ott találá . . . eő Nagysága Szülőjét éppen a' kortsoma előtt lesekedve állani [Mv; Born. XXXIX. 53 St. Buzási (29) vall.].

2. lesekelődik; a sta la pindä; jm nachspähen, nach jm lungern. 1774: ezt hánnya vala szemére Gánya Mitra luonnak, miért lesekedtél te az én Ablakom alatt [Bábalma KK; Ks 19. VII]. 1781: ha a' Strásák . . . valahol csoportozva ifjúságot tanálván s lesekedve, még lámpással elfogják, ha tapasztalják hogy verekedésben vagy egyéb rosszba járnak [Torockó; TLev. 2/5]. 1819: eletek modgya iránt is soha nem lesekedtem [Kv; Pk 2].

leselkedő lesben álló, lelködő; care stä la pindä; auf der Lauer stehend. 1831: azon éjszaka . . . három szűrő emberek (igy!) a' Kis Egetői Szöllők gyepe mellett kivülről lesekelődni meg láttam . . . hogy meg tudhassam hogymit akarnának a' lesekelő szűrő emberek, egy szilva fa mellé meg vontam magamat [Dés; DLt 332].

leseltet leset, lelködtet; a pune pe cineva sã pindeascã; lauern lassen. 1778: Groff Toldalagi István Ur eő Naga erőssen feltett, ha el szököm. és úgy leseletetett, őriztetett utannam, mint egy el szökő gyilkos után [Jedd MT; Told. 6].

leseper 1. a mătura (de pe . . .); abfegen/kehren. 1621: Egi Leghinnek ki az keo labokrol falokrol pokhalat port le sepret attu(n)k d. 12 [Kv; Szám. 15b/IV 15].

2. 1814: Barátosinē nem engedte Timár Ujvárinét hogy rajta feljebb tegye árulo műszereit; hanem le seper-te onnan [Dés; DLt 56. 27].

Ha. 1621: le seprette [Kv; Szám. 15b/IV 13].

lesepertet a pune (pe cineva) sã mătura; abfegen/kehren lassen. 1758: valamikor essőzések, havazások vad-

(n)k mind anyiszor ā meg állo vizet, havat, haladék nélkül, darabantal Sütökkel . . . le tisztitasson sepertessen [Déva; Ks 76. IX. 8].

leseprés măturare, măturat; Abfegen/kehren. 1831: vettem a Magistratualis Hazba asztalok le seprésére egy kurta nyelvű kefe seprűt 50 xr [Torda; TVLt Nyugták].

leseprettet a pune (pe cineva) sã mătura; abfegen/kehren lassen. 1597: Megmosattam az Ablakokat és az pokhalat le sepretettem Attam egy Azzonnak f — d 8 [Kv; Szám. 7/XII. 23 Filstich Lőrinc sp kezével].

lesés lelködés; pindä; Auflauern. 1568: Myth feltitek ty seres Annath, enis oth voltam az lesesbe akor Eyel [Kv; TJK III/1. 226 Antonius szöch vxor vall.].

leselkedés lesekelődés; pindä; Auflauern. 1677: A' Mely Nemes embernek semmi jóságá nincsen, és más jámboroknak veszedelmére lesekedéseket, koborlásokat . . . cselekszik . . . a' Tisztek szabadossan megfoghassák [AC 130].

leselkedik 1. lesekedik, lelködik; a sta la pindä; nach jm/etw. spähen/lungern. 1570: forgach vram Embereket hagiót hozza kyk az Barom vtan lesekedyenek es azonnal Ely kapyak az Niomasrol [Kv; TanJk V/3. 18b]. 1573: Gaspar deak Azt vallia hogy . . . gergel deak ket Napis lesekedet felesége vtan [Kv; TJK III/3. 155]. 1635: en semmit ne(m) kerestem egiebet az gunyanál mert en senki uta(n) nem lesekedem [Mv; MvLt 291. 56b]. 1658: az legent en ot talatta(m) etzakaj ideoben hogi az kórniul lesekedet [SzJk 70]. 1703: utzarol utzara jartak s leseköttek azomb(an) be menenek az utzaba s ottis lesekettek [Szemerje Hsz; BLt]. 1752: láttam Riza Nyikulát ott lesekedni Kotyecz Marinkánál az Sütő kemenczénél [Abrudfva AF/Abrudbánya; Ks]. 1801: az kortsomárosné . . . az röstöllőbe szedet Sirt széjjel önti a Setét pitarban . . . tőstent fel Sivalkodik, a Bérés a mely a Pitarban lesekedet, mondván ki forázák a szememet [Kajántó K; FiscLt Latzi Samu (50) cigány vall.].

2. lesekelődik; a pindi; lauern. 1762: azt Toma észre vévén, hogi az Ablakon alatt Lelekedik, eőis vigyázattal volt [Köröd KK; Ks 17. XXXI].

3. vki szavai után ~ vki beszédére fülel; a trage/pindi cu urechea; auf js Worte lauschen. 1668: Mert tudni való dolog az, hogy a ki pogány fogságra esik, az minden keresztyén embertől szívesen szánatik . . . könyörgése rosszra nem magyaráztatik, szavai után senki nem lesekedik [TML IV, 379 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz].

leselkedő 1. mn lesekelő; care stä la pindä; auflauern. 1677: Ha valahol . . . lesekedők emberek hallattatnak lenni . . . azon falusi Birák . . . meg-fogni tartozzanak [AC 133]. 1774: két lesekedő ide valo Jobbágyi [Udvarfva MT; Told. 44a].

II. fn ólálkodó (személy); pindaş; Lauerer. 1682: Eleven díjját keresi Orosz Istvá(n) Dobai Uramon illyen okon, hogy egykor a' templomban maga elete után lesekedőnek mondotta [SzJk 166].

leset a pune (pe cineva) sã pindeascã; auflauern lassen. 1591: (A marhákat) szép uiragzo buzaban corzeotte

ne(m) czak éczér ne(m) czak ketszér hane(m) sokszor ugj lesetek réa [Szu; UszT]. 1662: azon Tömösvárról jövő Keresztes István nevű katonát szorgalmatosan lesetvén, a városon kívül elfogatták vala [SKr 503]. 1671: az kutya német követ az pusztaságon jött be s én Kolozsvár felől lesetvén . . . Szóátnál^a csak előtalálám insperate [TML V, 522 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — ^aM.szovát K]. 1710 k.: Actont Fejérvárott az utcán lesette, hogy megölesse [BÖn. 949].

lesetál a merge unde va plimbîndu-se; her/hinunter-spazieren. 1776: egyik, cselédgyit ă Groffné ă Kántort utánnam küldé, hogy le Sétálnék [Szentdemeter U; GyL br. Lud. Révai (40) vall.].

lesettet a pune (pe cineva) să pîndească; auflauern lassen. 1778: Midőn a le kaszált Sáténak egy részt Kéméndre^a bé vitte volna ottan a Falu között ki lesetette és kikkel .? [H; JHb XXXI/51. 6 vk. — ^aH].

leshely rejtékely; ascunzătoare, pîndă; Hinterhalt. 1705: a kurucok . . . aznap is délig ben voltak a lesben, és azt gondolván, hogy már aznap el nem jövök, ki menvén a leshelyből, a hegyről néztek, hogy iziben elmentem [WIN I, 646].

lesiet a se duce unde va grăbindu-se/in grabă; her/hin-beilen. 1664: irtam vala Kegyelmednek Szepesbül, Medgyesre le sietek [TML III, 151 Csáky István Teleki Mihályhoz]. 1705: a harc most minden órán meglesz a nagy armadával. Azután pedig ő maga is, Glöckelsperg uram, lesiet a maga corpusával [WIN I, 530–1].

leskelődhetik lesekedhetik; a putea pîndi pe cineva; lauern können. 1819: En is observaltam hogy Sylvester gyakran járta a' házakat . . . , de minthogy belső Cseléd nem voltam utánnak nem is leskelődhettem [Kv; Pk 2 Andreas Balla (23) auriga vall.].

leskelődik lesekedik; a pîndi; lauern. 1823–1830: szüntelen lesekeldöttek utánunk [FogE 107]. 1831: azon éjszaka . . . három szürös emberek (!) a' Kis Egetői Szőlők gyepe mellett, kívülről lesekeldödni meg láttam . . . egy szilva fa mellé meg vontam magamat [Dés; DLT 332].

leskelődhetik lesekedhet; a putea pîndi pe cineva; lauern können. 1848: az utszán csak nem lesekeldhettem, mikor megy sétálni [Kv; Pk 7].

leskődik 1. lesekedik; a pîndi; lauern. 1631: En eő magatul Istoktul . . . hallotta(m) hogj czirkalok vala vele hogy im utanna(m) leseködnek ugj mond [Mv; MvLt 290. 54a]. 1654: moldovan Stavel mind ot kun az fal alat lesekodet [Thor. X/9 Duka Todor (38) ispánlaci (AF) jb vall.]. 1679: az én örményesi erdőmnél az kalugyerek csereiben negyven vagy ötven lovas egész estig mind ott leseködtenek [Örményes K; EOE XVI, 650 Bánffy Zsigmond Teleki Mihályhoz]. 1703: a Veszekedesor . . . botokkal fustelyokkal utzarol utzara jartak s leseköttek [Szemerja Hsz; BLt]. 1778: láttam Váradi Moses Urnak feles embereit dorongokkal, Vasvillákkal, de mi-

ért leseködnek ottan akkor hirtelen nem tudtam [Haró H; JHb XXXI. 90]. 1840: leseködöt utánna vasvillával [Kv; KLev.]. 1843: ki mentem leseködni a Szőlőbe [Bágyon TA; i.h. Török István (26) vall.].

2. lesekeldök; a urmări acțiunile cuiva; lungern | kíváncsiskodik; a se uita curios la ceva; neugierig sein. 1801: a számadonak nem is illik a konyhán leseködni [Ádamos KK; JHb].

leskődő lesekedő, olálkodó; care stă la pîndă; (auf-)lauern. 1789: az ablak alatt leseködő ember (igy!) en is éjjel az ablakom alatt kaptam leseködvé [Dés; DLT]. 1791: Filip Csukur a pinczébe bé megyen . . . kit meg szolitván hogy pinczenkben mit keres északának idején az Leskődő két társai azonnal el szaladának [Sebeshely AF; JHb Koman Stanus (59) jb vall.]. 1802: az akkoron is a' kortsoma ház körül leseködő Sütővel szoba erednek [Mv; Born. Schreiber Jakob (28) caupo vall.].

lesorol elő/felsorol; a enumera/însira; aufzählen/führen. 1840: Ne hazugyd (!), szolj igazat, mert . . . miolta itten tartozkodol többeket tsaltál meg efféle hamiss on huszasokkal, kik minnyájon tsalakoványos tetteidet Szemedbe is készek le sorolni [Usz; KLev. vk]. 1849: portékák neveit hallám . . . azok oda igazan vadnak le jegyezve le Sorolva [Héjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall.] — A teljesebb szöve. a *lesorolt* címszó al.

lesorolás elő/felsorolás; enumerare/însirare; Aufzählung. 1844: az indító okok le sorolása mellett, fel szolltatik a Ns Szék: hogy a . . . halottak háza építésére tervet készíteni ne késsék [UszLt XI. 85/1. 3].

lesorolódik felsorolódik; a fi enumerat; etw. aufgezählt werden. 1848: ki háznál történt volt az osztály, kik voltak a Birák azoknak neveiket s hova valok voltak pontosan le kel írni s midőn e le sorolodott . . . a bizonyítványba még ezt kel írni^a [Tarcsafva U; Pf Pálfi Lajos lev. — ^aKöv. a részl.].

lesorolt elő/felsorolt; enumerat; aufgezählt/geführt. 1849: Ezen kérdéselt és előttem le sorolt fel Jedzéseket meg halgatám [Héjasfva NK; CsZ. Voldorfi v. Lombos Nyikuláj vall.] | A Kérdeselt és előmbé terjesztet Hazi portékák fel Jegyzéseit s le sorolt portékák neveit hallám . . . azok oda igazan vadnak le jegyezve le Sorolva [uo.; CsZ. Fodor Péter (68) vall.].

lesorvad 1. elsorvadozik/bomladozik; a se distrüge; zer/verfallen. 1681: az mely Lövé lyukak az Keő falon(n) fellyül barona fabul voltak fel rova, es megh töltve, ighen el rothattak és le sorvattak [Vh; VhU 564–6]. 1732: a csürös kertbeli köz kert le Sorvad szinte, s nehöl le is romlott [Nagyiklód SzD; Told. 11/67]. 1781: A Sídónak . . . a régi Háza le sorvadt ujjat kívántatik épitenünk [Esztény SzD; Told. 6]. 1822: a Háznak falai le vagynak Sorvadva [Mv; Berz. 21]. 1867: Az egész csüröskert körüli kerítés lesovadt [Búzásbocsárd AF; DE 1]. — L. még FogE 148.

2. lerothad; a cădea din cauza putrezirii; abfaulen. 1823: a' kihányattott Csontokrol még a hus sem Sorvadott volt le [Dés; DLT].

lesorvadoz elsorvadozik; a se deteriora; niederstürzen/sinken. 1720: Tudjuk hogy Kastélybeli része az Arvak(na)k ... senki sem Curálvan falai össze hasadozták, fedelei le Sorvadozták [Branyicska H; JHb].

lesorvadozott elsorvadozott; deteriorat; niedergestürzt/gesunken. 1842: egy nagy le sorvadozott 'sendely fedelű épület udvarház nevezete alatt [F.árpás F; TSB 51].

lesorvaszt elrohaszt; a putrezi; abfaulen. 1694: az Var oldala is meg bomlot Fedeles Sendelyezese penig egy csep sincs az Esső mind le sorvaztotta [Kővár Szt; JHb Inv.].

lesőz átv kb. lekaszból/vág; a cásápi/masacra/măce-lări; niederhauen/schlagen. 1673: az törökök az boérakban az kit kaphattak, mind le sózták s most is egyaránt rabolják őket [TML VI, 538 Székely László Teleki Mihályhoz].

leső 1. lesekedő; care stă la pîndă; auflauernd. 1710 k.: Hogy Actont Fejérvárott az utcán . . . lesette, hogy megölesse, ezt is az egyik leső sicarius Pap János előttünk . . . megvallotta [BÖn. 949].

2. áhító; ahtiat; sich nach einer Sache sehnd. Szk: *fejedelemiség* ~. 1679: Mindennyi fejedelemiség le-ső emberek között is, Istennek hála, csak fizessünk, nem lesz semmi gondunk [TML VIII, 558 Székely László Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból].

3. "Hn. 1590: Egy Irtas földem lesső nyr new tartományban [Farcád U; EHA]. 1857: Lesőhegy (k) [Dobó U; EHA].

lesuhad l. lesuvad

lesuhadozás lesuvadás; surpare, alunecare; Her/Hin-abrutschen. 1737: Az Almási Szőlő . . . a sok esős üdőtől le suhadozás, és le szakadás miá nagyobb része el romlott [Kv; JHbK XXVI/1].

lesürlődik 1. leváslődik; a se sterge; sich abscheuern/wetzen. 1638: mikor Czikor György Uram fat vitet be . . . váltigh rontotta az haz falat hagi ugia(n) sorlodot le az haz oldala [Mv; MvLt 291. 164a].

2. lehorzsolódik/dörzsölődik; a se juli/zdrelj; sich abschürfen/abreiben. 1841: Vagyon . . . ott a jukba a farkáról a tsikonak szőr ami — a lába el törvén, a kövek közül ki akarván ő ketzélni — lerogyva lévén a hátuljával, a farkáról — surlodott le [Dés; DLt 1541. 10a].

lesürol lesürlődik; a cădea; abwetzen/schürfen, aufstreifen. 1807: egyik körme le volt suralva [Kv; KLev.].

lesuvad lecsúszik; a aluneca/cădea; herunterrutschen. 1597: Anna azzony Zok Peterne wallia . . . az azzony monda enneke(m) latam hagi a leankanak az labarol az keoteo le súhat vala, s az ver foldogal wala ala az zara(n) [Kv; TJK VI/1. 94]. 1736: Az igen magos fenyőfa meghántva tetejiig s hájjal egészen megkenve volt felásva, az tetejiben hét sing angliai posztó . . . feltéve . . . valaki felhágthat, maga számára elveheti. Sokan próbálták, jó darabig felmentenek s néha szintén az

tetejiig az fának, csak lesuvadtanak róla [MetTr 399–400]. 1765: Grozát igen idős Embernek tudom úgy hogy míg a' Nadrágot is a' Nyakába kötötték hogy le ne Suhagyan rolla [Bukuresd H; Ks 29/4]. 1779: a szoknyáját meg nyomván a köteje el szakadott és fél felöll a szoknya le is suvadt [A.csernáton HSz; HSzjP Uxor Ladislai Gajda Anna Paputs (43) jb vall.].

lesuvadozás lecsúzás, táj lesuhadás; alunecare; Herunterrutschen. 1856: tartozzan . . . Motson . . . a le suvadozásban álló gerendák alá koszoru gerendát és sas fákot tenni [HG. — *K].

lesüketbolondoz süketbolondnak gyaláz; a spune cui-va de batjocură că e nebul surd; jn einen tauben Narr schmähen. 1814: Enyedi András a' Czéba szemtől szembe(n) le süket bolondozta száma nélkül | Balog Istvánt le motskolta, Horváth Josefet le fattyazta Enyedi András le süket bolondozta | Czéh Mester Dobai Mihály Uram . . . az Ipomat Balog Istvánt le motskolta Enyedi András le süket bolondozta [Dés; DLt 56].

lesüketkutyáz süket kutyának gyaláz; a spune cui-va de batjocură că e ciine surd; jn einen tauben Hund schmähen. 1814: Czéhmaster Dobai Mihály Uram Timár Enyedi András le bolondozta, le süketkutyázta [Dés; DLt 56–7].

lesüllyed 1. elsüllyed; a se scufunda; versinken. 1710: Szerencsétlenül jára az úton, mert Dévánál a Marosban lesüllyede a hajó, kibén bagásiáját hozták [CsH 445. — *Gr. Steinvile erdélyi kommandáns].

2. besüpped; a se surpa; einsinken. 1757: a töltéseket sokat kell ujittani mert mingyárt le Süllyed Sephedékes (!) lévén a hely [Bh; BfN AA. 31].

3. le/megroggyan; a se prăbuși/surpa; zusammenbrechen/sinken. 1670: Az Malomnak . . . az gattja ige(n) le Süljedet az Zugoja mellett az Viz el furta magat [Középlak K; WassLt]. 1694: az Palota . . . Teglaival padimentumozva de egy darab helyen le Sülyedet [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1702: Hogy a' kemencez földle le sülyedet volt hozattam egy Szeker kovacs követ' melyet a' kemencez földében raktak . . . //24 [KvRLt I. C. 8. 35]. 1757/1758: ezen also kerék Stomp . . . Tojulását okozza azis mint hogy letyes a hely és az oszlopak le sülyedtek [Abrudbánya; Szer. Szumucz Péter (68) vall.]. 1772: eő Excellenciaja Malma . . . silipje s Malom háza . . . le sülyedett | (A malom) silipestől le sülyedett, s régtől fogva ugi vánszarog [Kük.; JHb LXVII/235. 249–50]. 1825: egy régi Borona Csűr . . . a Szarvazattya le roskadt és Sülyedett [Szárzapatok Hsz; SzentkZs Conscr. 375]. 1842: a parquet táblak az első kéztől hibásan készültek, mely is ki tettszik abból, hogy a féder nélkül valóság miatt már több helyen le sülyedett a parquet [Kv; ACLev.].

lesüllyedés le/megroggyanás; surpare/prăbușire; Einsinken. 1772: Látsziké . . . hogy . . . Groff Csáki Kata Aszszony Ádámosi⁸ Malmának mostani fogyatkozását nem egyéb hanem a Le Sülyedés és roszz gondozás okozza | eő Excllaja . . . Ádámosi Malma . . . kevész (!) hasznat hajtott le sülyedése, és zsilipje s Gáttya roszzasága miatt? | Láttáé . . . a Tanu hogy . . . eő Excel-

lentiája ... Malmának a víz felől való czövekjei, és silipje régtől fogva le süllývedve állattanak ... és a Malom házis azon Czövekeknek Le süllýedése miatt ereszkedett volna bé a silipfelé [Kük.; JHb LXVII/2. 356, 370 vk. — "KK].

lesüllyedez lerogyadozik; a se surpa; nach und nach einsinken. 1844: A palinka főző ház ... falai meg hasadoztak, le sülyedeztek [Abafája MT; TSb 35].

lesüllyedt le/megroggyant; surpat; eingesunken/gefallen. 1772: az eö Excellenciaja Malmának, ha silipje Gáttja, rosz, és le sülyedt nem volna, ha a' Malom régi állapottjára viszsza vitetnék [Kük.; JHb LXVII/242]. 1846: a' kérdés alatti Joszágba ... volt egy el fatsarodott le süllýedt ház [Havadtó MT; TSb 49].

lesüt szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: ~i fejét a. lehajítja a fejét; a-și apleca capul; den Kopf senken. 1572: Filstich Leorinch vram vallia Ezt halwan chiak leh Sywteotte feyet es ely Ment onnath [Kv; Tjk III/3. 36]. 1584: Eregy eregy esesz Curwaffy a' Borbely legenj semmith Ne(m) zolot hane(m) chak le' swtte a' feyet es el Zenwette [Kv; Tjk IV/1. 334]. 1783: Demetsnél azt is hallottam beszélni, hogy ő Nsgát az ágyban Vántza Tisztartóval edgyütt ülni látta, és az Aszszony o Nsga le sütvén a fejét, Vántza Tisztartó így szállott. Ne szégyenlye Nsgod, nem ad ki bennünket Demetsné [Perecsen Sz; IB]. 1787: a Leany a Fjéjt tsak le Sütetete s halgatat [Backmadaras MT; CsS]. — b. kb. meghunyászkodik; a se umili; sich ducken, kleinlaut werden. 1653: Básta ő hadait mellette tartja vala, és semmit nem mert a hajdu indittani ... hanem lesüték a fejeket, s azután nem égettek s kóborlottak oly szabadoson az országon | ezalatt elérkezék Bocskai is s Medgyesbe szálla. Es azt látván osztán a szászág lesüté bezzeg a fejét, látván a Bocskai állapotját [ETA I, 61, 100 NSz].

lesz, leszen 1. a fi; sein, werden. 1557: ha te. Ke. Bekegeses nem lyzen, nyncz myt thenwnk [Apanagyfalu SzD; BesztLt 63 Blasius miko lev.]. 1561: Azt Nem twgya my oka ligen [Kr; BálLt 78]. 1568: olyan ember mint En vagiok ... te soha ne(m) uoltal olyan s ne(m) leszis [Kv; Tjk III/1. 220]. 1569: felsegod embery lywen Zekoly Janos manyky es Hacaky Ferency Zent egody ezt ... Jrywkw felsegodnek mynt kegyelmes wrwnkynak [Torda; WassLt]. 1570: ez zekrwl wegyenek chyak haladekoth Masodik zekre ... Merth Nylwan ha otth lehendek Megh wonzom es hwzwa zakad ha zakadys kyralra ys vizem [BesztLt 68 Wermes Lucas Pisthaky a besz-i bíróhoz és hites polgáraihoz | Lwn oll: Ember kwzwlwnk ky Jnte hogh ne mongia azt [Oroszfalu SzD; i.h. 114 Demyen Tyuadar vall.]. 1572: kerde az Jteleo Mestor walkay Myklost Jtt lezone Az határ [Kalota K; KP. Flora Janos jb vall.]. 1574: Zekel Myklos nag nywlasy Apaffy ferency Jobbagia walla az mel werő fel földet az tekeyek meg zantottak ... en nem twdom hog soha tekey határ lwt volna az előt [Erked K; LLt 29]. 1591: Mi el megiünk eleol beogozben" a vetes kapwn hogy be Jeoz be szállitunk mj ahol leszeonk [UszT. — "Bögöz U]. 1603: Hiuta minket az Vitezlő Kozarvari Gergely Vrunck es kire ezen hogy ielen lennink es az mi nemeő testamentomat mi előteonk tenne fel iegyznok

[Dob.; SLt AB. 7 Vizaknaj Jeremias buzai predikátor kezével]. 1606: az mikor penig abranfaluának oda vete-seők lönne azkor mind az ket falúnak szabad elő helje legjen [UszT 19/32 Blasius Farczady de Zent lazlo pp vall.]. 1641: monda en nekem Araniaz Gieörgi ... megh irjeők megh Saruarigh eligh emberek lizeónk mi az megh fogasanak [Kentelke SzD; BfR Kouaczj Thamas (45) jb vall.]. 1653: len kérdés köztők arrol; hogy mikor hoznák ide be temetni az Meszaros Peter testét [Ne; KCs 1394 Joh. Kovács de Ilosva (38) ns vall. Mich. Szent Georgy Völgy de Nagy Enyed kezeirásában]. 1654: akar mi kiczin ligien az Cziak ligien nemes haz [Dés; Hr 2/15]. 1683 k.: Az Papok dezmalasokb(an) ott kell lenniek az két mesterek(ne)k az penna bort ugy vehetik el magok(na)k [Somlyó Sz; SzVjk 65]. 1693: az Tsuporba(n), mellyet ki vóttek az földből viz, s, holt sze(n) lőtt volna [A.jára TA; Berz. 7. LXV/38]. 1737: megharaguván erőss hittel meg-eskütt, hogj többé a Nms Városnak se sző szállója, se bolondja nem leszsz, és leis ült [Dés; Jk]. 1787: mentünk egy más között Rettegi Sigmond Bátyámmal ilyen alkalomra ... hogy a felső Nagy Réten, a hol nékem jobb Commoditásamban liszen, tam in qualitate, quam in quantitate ... hasonlot adgyon [Apahida K; Rlt O. 2]. 1796: mint hogy már a Marhák döge miatt egy néhany Faluk bé vagynak tiltva igen Szegény vásár leve [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1801: ezen hely-(ne)k a szomszedsagaban utat soholt nem tudok lenni [Kökös Hsz; Kp IV 297 Nagy István (84) gy. kat. vall.]. 1816: te-is Kurva voltál ... s kurva is leszsz [Dés; DLt 99]. 1841: Ha valamely becsületes ifjú nemes céhunkat követi, ha idegeny léjend ennek köszönő poharából a nemes céh flor. hung. 1., ha mesterember gyereke léjend, abból felét [Dés; DFaz. 38].

Sz: ha ~, légyen. 1619: Lássá az urad, ha leszzen, légyen; ha nem leszzen, az én barátságomnak, atyafiságomnak vége leszzen [BTN² 256] * jóért jog légyen. 1583: Touabba ualamy azon az Eőkreon Jeone nieresegul, egy arant oztozzanak uele, hogy az Joert io legien [Kv; MészCLev.] * soha ember nem ~ belé. 1762: valahol ne találjam mert meg morsálom ugy hogy Soha ember nem lesz belé [Kv; AggmLt B. 3].

2. (meg)születik; a se naște; geboren werden. A. 1507: ha katonak fya lezen azt meg tarca [Kv körny.; NyIrK VI, 187 Rödi Cseh István végr. — "Örökségi részt]. 1570: Sophia Varga palne, Azt vallyia, hogy ... az gyermek zent Marthon Napba leoth volt [Kv; Tjk III/2. 123]. 1584: Sophia varga Andras felesége vallia, Az elseo giermekem hogy leon, ez Azzony vala velem [Kv; Tjk IV/1. 244]. 1638: En az mikor oda menek Czizmadia Istuannehoz immar a gyermek let vala [Mv; MvLt 291. 121b]. 1672: asszonyunknak tegnapelőtt öt óra tájban csak hertelen gyermeke lün, de halva [TML VI, 198 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1713: Vala edgy Aszszonyi állat ... ez poklul jára, lenek két fia [Köröspatak Hsz; HSzJP Petrus Szabo (70) col. vall.]. 1779: fél na-gyon hogy kettösse^a leszsz [Km; KLev. — "Ikergyermek]. 1807: ezen négy utolbszori gyermekek mindnyájon a' Dosa Ádám Urral valo edgyütt lakás alkalmatosságával lettenek [Makfva MT; DLev. 4. XLA]. 1842: a' Gyermekek halva lett [Dés; DLt 85].

Szk: gyermeke lenni kezd. 1584: Sophia varga Andras felesége vallia ... Im ez el mult wdeobennis hogy giermekem leonny kezdé, hya volt oda hozza(m) az vram

[Lengyelfva U; Ben.]. 1800: (A) házi portekák ... ham-muvá lettenek [Torda; RkAk 363]. 1836: Erre nézve a' Czéh által meg határozatott, hogy az inasok midőn fel-szabadulnak és legénnyé lesznek, készítsenek proba re-mekül a' láto mester jelen létében egy két kupás korsot^a [Zilah; ZFaz. — ^aFolyt. a fels.].

Sz: bonta/tarka legyen a borjúja. 1638: Latam sze-memmel hogi ezt az Varga Miklosnet Nagi Miklos az Czizmadia Lorincz haza falahoz Tamaztotta uala wgi bastolia uala, en megh meg kiáltam, bonta legien borju-tok [Mv; MvLt 291. 143a]. 1781: rajta kapta a feleségien Ernitz kapitány Urat vetek szerent a burjánban ... hogi^a tarka legien az borjutok [A.csernáton Hsz; HSzjP Koszti Istvánné Fazakas Susa (30) jb vall. — ^aElőtte ki-maradhatott: mondottai] * kurva legyen az anyja. 1591: Mo(n)da Arra Miklos, kúrua legyen asz annyok, ket-teőteől sem felek en [UszT 13/70 Joannes Demeter de Thelekfalua jb vall.] * malacból ~ a sertés, nem pedig-len pozdorjából. 1801: Malatzbol leszén a Sertés nem pe-diglen pozdorjából [Ádamos KK; JHb] * nem tud hova lenni. 1573: hallotta Balogdy farkas hazanal az testa-mentumosok eleot panazolkodnak volt hogi azzoniok Ely kwlte volna hazatwl, Nem tudnak howa lenni [Kv; Tjk III/3. 110] * olyan ~, mint egy darab tők. 1618: Ha eddig is az egy Szölfikár nem lött volna ilyen ardua et maxima causáiban Nagyságodnak mellettem, kiket im-már Nagyságod fundamentomából ért, bizony csak olyan löttém volna, mint egy darab tők [BTN² 164].

10. kijön vmiből vmi; a se face/alege ceva din ceva; herauskommen, sich ergeben. 1768: az idei lenből egjéb nem lesz^a, hanem tsak mag, se szalmaja, se szaporaja [Esztyén SzD; Told. 5a].

11. tartózkodik; a se afla undeva; sich aufhalten. 1551: azt yrya wram, hog akkor yndollywnk Zeben-bewlky, mikor az wraym Fewlsew Apoldon^a leznek [Nsz; LevT I, 90. — ^aValószínűleg Kisapold Szb]. 1597: Janos deakne Orsolia wallia ... be bochiata kadas-ne az leginieket, de az megh en ot leok el menenek azokis onnat [Kv; Tjk VI/1. 24]. 1610: en most nem adhatok, mert akkor mikor Barassoban Bala Vram ott lezen uala az szekeruel akkor szeret teöttem uala [UszT 4. 9b]. 1711: edes Eöcsém ... akár hun legyen el hozzák nekem leveledet [Szentpál KK; Ks 96 Haller Gábor lev.]. 1752: Borzáson orvos Aszszonynál lén; de mennyi ideig nem tudom [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29]. 1754: Kürti Laszlo ... Ifju Legény Korában kerengvén ell innen most, hol légien nem tudjuk [Bogdánd Sz; WLT]. 1790: Rövid időn, ha meg tudhatom hogi Nsgtok Szeben-b(en) vagy másutt lejdének, még fogok ismét efféle körtvélyt küldeni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1798: az vdvari Nyerges azt mondá ... véllem egy Por-tán nem leszsz [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

12. szemben ~ vkivel a. találkozik vkivel; a se întâlni cu cineva; jm beegnen. 1550: ez Komwues ianos vag az adost sembe hozza vag az birowal sembe lege(n) hog az w marhaiat meg igazithaza [Nagymon Sz; BesztLt 2 Nico-laus Kwny (!) officialis de nag mo(n) a besz-i bíróhoz]. 1573: azt akarom hogi zembe legetek pecinewel es vra-wal [Kv; Tjk III/3. 232]. 1596: eőreómentis zemben leot-tem volna kegmedel es mostanis zemben lennek ha keg-nek io akarajna volna [Radnótfája MT; BálLt 1]. 1618: aznap nem lők szembe az pasával ... Ezek után szembe levék Görcsi Mehmet pasával [BTN² 128]. 1657:

Az mezőben leszállván lovakról, úgy lőnek szembe egy-mással^a [KemÖn. 266. — ^aA vajda és a násznép] | Bizony dolog, edes Öcsém uram, hogy én is szívem szerent szem-be leszek vala Kegyelmeddel, ha az idő engedi vala [TML I, 67 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: Mikor feljövök és akkori primus minister et deputati-onis Transsylvanicae preaesessel, gróf Harrachhal szembe lők, igen kedvesen és nagy becsülettel láta [BÖn. 912]. — b. (törvény előtt) megjelenik; a se înfățișa (în fața legii); (vor dem Gericht) erscheinen. 1605: Az Teoruij fel zolittata, de az Al peres nem leon zembe, az bi-zonsagok vallassat el oluastatak, az Teoruij meg itele enneke(m) az felivl meg neuezet eoreokseget [UszT 20/41]. 1609: Mind az ket fel Zembe liuin eleotteonk teo-ruinj Napot prefigaltunk nekik [Dés; DLt 317].

13. (el)tűnik; a dispărea; verschwinden. 1573: Hy-welke peter Azt vallia ... Eo fely keolt az Aztaltwl es ky Ment az vtan teobe Nem latta az pohart howa leot [Kw; Tjk III/3. 256]. 1596: Benedekfi Janos ... futa ... utanna(m), de ne(m) tūdhatta howa leók [UszT 11/53 Lu-cas Damokos de Kaidichfalua jb vall.]. 1661: itt minden levelek ne(m) talaltatnak ... hova löttének vegire nem mehettenek ő kgmek [Kv; Ks 41. C. 1 Val. Benkő lev.]. 1663: Vedány uram ... még meg nem jüve, nem tudom ... hova leve? [TML II, 553 Bánfi Dienes Teleki Mi-hályhoz]. 1672: (A pénz) hova lett légye(n) examinaltas-sék [Kv; Tjk XI/1. 184–5]. 1736: a praesidens ... kiáltja az egész Tábla és sokaság előtt: Sógor, hová löl: jere, pe-relj, az mint megigérém [MetTr 416]. 1745: kérdezőske-dem volt hogy hová lévénék az emberek az Uttzáról [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1780: Hantzi szakáts né-kem azt mondotta, hogy ha ötet meg szorították ő ki mongya hová lettenek a kászttronok [Bethlen SzD; BK. Christina Farkas conj. St. Kun (40) lib. vall.].

14. bekövetkezik; a surveni, a se produce; erfolgen. 1593: Homler Janos vallia ... latam hogi az Inas halua vagion, se valami kis vakaritasnal, es valami kis keknél az testen egiebet ne(m) lattam, nemis itiltem hogi abból leot volna halala [Kv; Tjk V/1. 438]. 1604: tudom min-den vegh igi león keőztek az iozagh feleől [UszT 20/128]. 1705: Azért az Istenért kéri, hogy meg ne átkozza ötet, megemlékezvén a másik Haller Gáborról, akit megát-kozván az apja, hamar halála lött [WIN I, 567]. 1714: Az melyet^a mélt. gróf uram ha Ngod s az nemes szék meg nem tekint s nem könnyebíti dolgunkot, instálunk alázatosan, hogy egészen végső pusztulásunk lézsen [Kozmás Cs; SzO VII, 199. — ^aA marháknak fuvaro-zásra való elhajtását]. 1749: az Gátnak fel vetése miatt az Viz(ne)k dagosza es fel tojulása leszén [Zágor KK; Ks 15. LXXVII. 4].

15. megvalósul; a se realiza/înfăptui; zustande kom-men. 1784: A Porkura fizetéssel mind tsak biztatnak időről időre de még eddig semmi se lön a dologból [Ben-cenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

16. birt. szr-os és birtokjeles névszóval; cu nume pre-văzut cu sufix posesiv; mit einem Nomen mit possessiver (Personal) Endung: bir, birtokol vmit; a poseda (ceva); etw. besitzen/haben. 1507: valam y labas Barmom lezen h(azam ... > tayan myndent hagyok az peter fyamnak mel <meg m>arad az leanok tartasatul es hazasy-tassoktul [Kv körny.; NyIrK VI, 187 Rödi Cseh István végr.]. 1554: En Borlobassy Janos Hedwrfay ... En-getem Ez en vramnak Es atyamffyanak Egy El zwkwlt

Jobagom az Kys tamast hedwrrfayt Jg hogy Ewrrkbe Ewe legwn [Héderfája KK; BfN]. 1586: ennek vthanna oly zemelnek Czedulat a' vamrol nem adnak, Akinek ez varosban fwsty, es haza eoreokseghe ninnen, Ha kinek penig fwsti leyend, Akar Gazdag, Akar zegheny rend legien, mindeneknek Cedulat Aggyanak [Kv; TanJk I/1. 23-4]. 1655: az után esendő Sokadalmokra ugj Vigyáz-zan(a)k eő Kglmek, hogj jován, rosszán az időnek negyede lészen Balogh Lázlo Uramé es az háрма az Faluc^a [Makfva MT; DLv. 5. — ^aA korcsmároltatás jogának]. 1760: ök is praetendálván^a magokénak lénni [Hesdát TA; BLt. — ^aA földet]. 1762: En Peti Mihály ... hal-lottam bizonyosan hogy azon bor az Urfi eő Nságáé lett volna [Branyicska H; JHb XXXV/51. 9]. 1771: tartván attolis ne talán a Molnár a követet igen Le szállította vol-na, az malom házba bé mentünk, de az kő még égen nagyra járta a Lisztet, ugy hogy még Lehetett volna a követ szállítani ha a viznek ereje Lett volna [Kük.; JHb LXVII/27]. 1831: meg felekeztem rolla, kijének lenni mondotta^a [Dés; DLt 332. 12. — ^aA lovat]. 1841: Ha pe-dig méltó mentsége léjendene akkori elmaradott szolgál-tját más alkalmatossággal az alyan ifjú suplicálni tar-tozzék [Dés; DFaz. 38]. — L. még CC 14.

17. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: *bántódása* ~ bántódás éri; a o páti ceva, a i se întimpla ceva; jm geschicht etw. zuleide. 1672: Petróci uram kérte ű nagyságát, hogy Kegyelmed által tentálja ű nagysága az hajduk elméjét, hogyha az portatúl lenne az magyar-oroszági atyafiaknak annuentiájok arra, hogy ha magok-tól cselekesznek valamit, nem leszen bántódások az port-tól [TML VI, 108 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1710: Most jó békességben van az erdélyi fejedelem ha valakitől bántódása leszen, hatalmas császár kész mindenkor megoltalmazni^a [CsH 109. — ^a1674. évi ese-ményre von.]. * *befolyása* ~ befolyást gyakorol; a exer-cita o influență; Einfluß haben/ausüben. 1829: Hogy a pallérozódásra törekedő Nemzetek, a Theatrument sok-ra vitték, és hogy ennek befolyása légyen, ugy az tökéllé-tesebb pallérozódásra való vágyakodással együtt Erd-elyben — ezt talán senki kétségbe nem hozza [Kv; KvSzLt] * *gondja* ~ *vkire/vmire* a. gondot fordít vkire/vmire; a avea grijă de cineva/ceva; für jn/etw. sorgen. 1570: Keryk Byro vramat . hogy eo kme(ne)k le-gien walamy gongia az Nagy hydra, me<rt> Nagy pa-nasz vagion hogy Jge(n) hyttwa(n) [Kv; TanJk V/3. 11a]. — b. kb. rajta tartja szemét vkin; a nu scăpa pe ci-neva din ochi; jn vor Augen halten. 1637: Mosa Gergeli protestal azon hogi eő az teőrueni talalasa szerent el varta Demőkeő hogj Juramentomat den ponallia (!), de miuel nem compareal s nemis jural ez uta(n) gondja le-szen rea, es az suspiciotis rajta tartia [Mv; MvLt 291. 106b] * *gondja* ~ *vkiről/vmirel* gondot fordít vkire/vmire; a avea grijă de cineva/ceva; auf jn/etw. Sorge ver-wenden. 1575: Az Negi lato vrainnak dolgat eo K. va-rossul Mas gywlesre halasztották Eo kegnek varoswl gongioi leszen rollok [Kv; TanJk V/3. 114a] * *gondvi-selése* ~ *vmi felől/vmihez/vmire* gondot fordít vmire; a avea grijă de ceva; auf etw. Sorge verwenden. 1584: Ez ide ala megh irt limitatoriol wgy teczet ew kgmeknek hogj mikor Isten draga es zewk ydeot bochiat reank chiak ackor obseruatasek, ha penigh Isten olchiosagot adand ackor ew kewleomb gondwiseleset tractusok le-zen feleolle [Kv; PolgK 13]. 1603: kerik eo keget mint

tizteletes vrunkat Birankat hogy az Tellére valo zéna ta-kartatáshoz legyen zorgalmatos gondvisele [Kv; TanJk I/1. 459]. 1637/1639: Ez megh irt adosságoknak be szedesere az Tutornak legyen szorgalmatos gondvise-lese [Kv; RDL I. 111] * *gyanuja* ~ gyanút fog; a intra la bănuiești; Verdacht hegen. 1746: Ha valamelyik félnek a más ellen gyanuja léjend, ... á gyanus, vagy ká-rát praetendáló fél, a' más félnek bányájába annak gaz-dainak hireuel, az bánya torkán kettőt maga közzül sza-badoson bé küldhessen [Torockó; NyIrK XII, 128] * *hire* ~ *vmiben* megtud vmit; a afla ceva; von etw. Kenntnis nehmen. 1565: Onnét elindittá népét Svender Lázár Szakmár alá. Ebben lőn hire Báthori Istvánnak, és meggyújtatá a város körül való palánkot s mind meg-égeté, és úgy jöve alá Váradra [ETA I, 22 BS]. 1625: Bi-zonizcia megh az Actor hogj nekj hire nem volt benne mikor az battia el attá; a' mikor hire leót az öreoksegh el adasaban mingiart megh ellenzette [UzT 65a]. 1717: az Sztriglon is kezdetek vala egyszer az Igen Patakiak szal-last Csinálni de hogy hirünk len benne mind el hanyok [TGsz 51 celnai (AF) r. jb vall.] * *ideje* ~ *vminek* eljőn az ideje; îi va veni timpul; es kommt die Zeit (einer Sa-che). 1559: Az Tanach az Negyven emberel egyetem-be walazanak keth polg<art>h, kyk kezeben Jarion minden Jewedelem, Egyk Magyar masyk szaz legyen, Ezek az Negyven ember es az thanach elewth aggyanak zamoth mykor annak Ideye lezen [Vizakna AF; TT 1881. 189]. 1851: az el adnivaloknak is most lesz az idejek [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez] * *nehézsége* ~ *vkire* nehezlet vkire; a avea pică pe cineva; jm grollen. 1657: Mert az mint ennek előtte birta^a ő nagysága, azon jussal adta ő nagysága énnekem, s ha mi fogyatkozás lészen az én erőtlenségem miatt, nehézsége lészen reám ő nagysága-nak [TML I, 101 Bornemisza Susánna Teleki Mihály-hoz. — ^aA jóságot] * *törvénye* ~ igazság(szolgáltatás) tétetik; a se face dreptate; Recht gesprochen werden. 1557: az el mwlt purificatio Bodog azzon Nap vthan va-lo wasarnapon, az My nemw theorwenywnk lewt It Somlyon fogot Byrak elwt wegezthonk Illyen zer-zest [Somlyó Sz; WLt]. 1649: az Ispanokatis azirt hivat-ta az aszonj Jde, hogj törvinj ligien, azirt alj törvint [Kv; RDL I. 135]. 1693: Firtos Mihály Ur(am) azt lathattya kegyelmed az mint el boczatotta kgd az Ur(am) Jobba-gat miczodas törvénye lőtt, it mi előtünk [Szentegyhá-zasoláhfalu U; Törzs. István Deak hűtös notarius kezé-vel] * *vége* ~ a. véget ér; a se sfârși, a lua sfârșit; aufhö-ren, enden. 1637: Jgi Istennek Engedelmebeol az Diui-sionak vege leott [Kv; RDL I. 24]. — b. kimúl a világból; a muri; hinscheiden. 1780 k.: Nagy Istvánnak teste, Mi-helyt lett eleste, Ide temettetett . Jézusát szolgálta, Nyáját igazgatta Tíz s három esztendő, Míg osztán vége lőtt [FogE 304]. 1798: látám a' Tit. Aszszonyt mint egy vonaglo félben lenni, s mondám ezen Aszszonyásá-gnak harmad napok alatt vége lészen [Szentkatolna Hsz; Mk IX. 109. 4]. — c. kipusztul; a pieri; aussterben. 1763: a tsutkát is a Cseledgyi tsak a minapis a nevezet erdőnek rontyák vala holot ha olyas fiatalosnak tovit ki rontya (!) vége lesz az erdőnek [Berz. 5. 44. S. 34] * *vigyázása* ~ *vmire* vigyáz vmire; a avea grijă de ceva; auf etw. auf-passen. 1669: Az mi az contractus dolgát nézi, arra szor-galmatos vigyázásom leszen [TML IV, 621 Nalácz Ist-ván Teleki Mihályhoz] * *vmilyen válasza* ~ vmilyen vá-laszt kap; a primi un anumit răspuns; irgendeine Ant-

wort bekommen/erhalten. 1589: cziak lassuk eleozeor ha lezene Jo valazonk [Szu; UszT]. 1660: Jöjön elő az jövendő Partialisra és jo valassza fog lenni [SzJk 88]. 1710: Intentionk restantiájáról vékony valaszunk lött [SzZs 278].

18. vmennyi kijön, vmennyit kitesz; a se face, a ajunge la un total de .; einiges ausmachen. 1570: az Mws-tot . megh Mertek es 37 veder leot, de Dabo tamasne 38nak Mongya volt lenny [Kv; TjK III/2. 2]. 1592: Az idei Buzaban chepeltene el 522 Kalongiat, leöt abbol Cub 81/6 [Kv; Szám. 5/XIV 385 Eppel Péter sp kezével]. 1599: Ehez computaluan az tawaly borrh arrat . lezen így in Summa f 1530/72 1/2 [Kv; i.h. 8/XV. 17 Dica]. 1655: Tudom hogy Ozdi Tamás vött egy nehany száz forintára por aranyat abbol lött két száz arany [Kv; CartTr III Petrus Szavaj ötvös vall.]. 1667: Dezmá Arpat czürben talaltam két Kalongiat ki verettem löt szeme enyi Cub 1/3 [Bonyha KK; UtI]. 1726: Meg mérvén az Teleki rész Erdő felől, háram ölös három araszos, és haram Tenyeres kötellet lett negyven nyolcz kötel [Vajdasztiván MT; JHb IX/5]. 1755: Méheis felesenn vala itten mind edgyütt 65 Kosárral, mellyek közül harmincz ötöt fel verénk, de valami öt Vederni szín meznél több nem lén belőlők [Gernyeszeg MT; TGsz 35]. 1794: 9. darab rossz gerenda darabok lenne belőlők egy szekér tüzi fa [Szentmargita SzD; Ks 68. 49. 41].

19. tart; a dura/tine; dauern. 1572: Monda Swlyok wram az Mester hogy chiak az terminus wegeben walthya kj az Sentenciat Az Leghint Marthont Nem akarom yth tartany merth sokaygh lezen az dologh [Gyf; BesztLt 3737 Lucas Pistaky a beszt-i bírőhoz]. 1658: Kegyelmed tudósítson affelől is, hogy meddig léssen ő nagyságának ott mulatása [TML I, 120 Bornemisza Kata és Bornemisza Szuzsánna Teleki Mihályhoz].

20. történik; a se întâmpla/face; geschehen, erfolgen. 1558 k.: Az purgálás^a pedig lg lezen [Nsz; MKsz 1896. 281. — ^aA réz. ^bKöv. a részl.]. 1570: Kalmar Marthon ezt vallyha, hogy az Lopas lewt volna Zabo Balinthen [Kv; TjK III/2. 67]. 1580: Ez Leuel kwlth leghebe^a és uallatasys luon leghebe [JHbK XIII. 29. — ^aK]. 1590: melj feöldnek be vetese lett Kis Azzoni nap tayba [UszT]. 1646: az en feleségemnek az ki házassittásais elegh vekony állapottal len [Bádok K; JHb III/72 Kézdi-polyáni Veress István atyjához]. 1700: ugj emlekezem hogj magát . Erdélyi Péter jobbágnak kötette; miképpen lett légjen kötése arra nem emlekezem [Csonokos H; Szer. Mich. Csonokosi (50) ns vall.]. 1768: ha nékie baja lesz el kell pusztulni innét a' Malombol [Karácsonfva MT; Told. 3a]. 1769: mondotta . Medve István Uram ha bajatok leszsz el igazitom én [Mezőmadaras MT; BK. Mich. Király (30) pp vall.]. 1861: A' Magyar Tudos Akadémia terve szerint a' nép pontos felszámálása e' folyo honap végén lejend [Gyalu K; RAK 59 esp. kl].

21. tartatik; a se ține, va fi; gehalten werden. 1570: Azert esmet vgy vigeztwk az vrammal hog Hwsuit vthan valo Masod keden lizen zekunk [Sziget Mm; BesztLt 18 Joannes donka de Sayo vicecomes comitat(us) Mara-marosiensis) Casp. Zwch beszt-i bírőhoz]. 1573: Ez Napokban Az feiedelem Be Ieo az varosba, gywlesis leszen [Kv; TanJk V/3. 69a]. 1686/1696: mivel most gyűlésis léssen . . . Fetiérvárat, oda hozván I(ste)n Kket, akkor

azon materiáról beszélhetü(n)k [Harasztos TA; JHbK XXXII/30 Felvinczi Zsigmond lev.]. 1716: 80 p(rae)sentis Partialis és Filialis Szék Leszen [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. 1752: Midőn előbször a' Triduale Forum lén Láttam egyszer hogy az urffit maganason Tiszt uraimék a' Judicium alatt bé hivatatták [Vice SzD; MvRK Lev.]. 1801: Generalis Szék leszen Thordán a Fárságon, de mikor nem tudom [Mv; TL. Makkai Sámuel tt Veseneyi Dániel jószágigazgatóhoz]. 1808: Mű a' Templom előtt elsőben meg hirdették hogy Város Gyűlése leszen [Torockó; TLev. 7/13]. 1812: már hová hamarébb Filialis Szék lesz [Torda; Bosla].

22. hozatik; a se lua; gebracht werden. 1548: Jlyen Vigezisek lwn, hogy ew Jrettek lo kezessig vethuin Az fogsagbwl Meg zabadwlhatnanak [Sajókeresztúr SzD; BesztLt 20 Nagy Thamas Zwchy Vince beszt-i bírőhoz]. 1573: az elymwl Eztendeobely vegezesseket mely Leot volt Az Byronak valasztasakor, Melyre megis hitezettek az polgar vraitat Mostanis Eo k. varosswl vgian azon vegezest Ereyebe hagyak es Confirmalliak Minden Rendyben [Kv; TanJk V/3. 69a]. 1671: Causa Sz: Gothardiens(is) Szekely János feleségétől Cirje Ilonatul kíván el válást Löt illyen(n) végezes [SzJk 115]. 1677: A' Székelyek Transmissioja a' Tábláról, vagy Gyűlésről, se Communisra, se Evictorra ki ne bocsáttassék, hanem magok Forumjokon éllyenek a' Causansok minden remediumockal; a' Táblán csak finalis decisio légyen [AC 204]. 1690: Csillágh Jánosne dolga Brassai Mihályne iránt haladot az jövő szekre, ugy mind azon al(ta) hogy akkoron akar Compareallyan, akar ne, Deliberatuma leszen [Dés; Jk]. 1735: Mint hogy az I tagadgya a missilis czedulat maga akarattjabol expiallatott(na)k lenni, ad futurum az A ő kglme dilucidallya es comproballya akkor finalis decisio leszen [Torda; TjKT I. 87].

23. létrejön; a se încheia/realiza; zustande kommen. 1567: w felsége paranchiollia nekem ., hogy kymennek Wyzaknara és az ket fel között ez dolgot es igenetlenseget megh ertenem es megh latnam es le zalitonam . Az wegezes es Igiennesegh illien Conclioval lett [Vizakna AF; TT 1881. 189–90. — ^aKöv. a részl.]. 1570: Vichey Janos es Langh Jakab Azt valliak hogy Mikor az vrokal az zerzeodes lewt, azkor Egieb Idegen nepek az Negy ferral nem voltak [Kv; TjK III/2. 173b]. 1685: Győrőfi György eo kglme jol megh gondolkodgyek, es előtte Visellye aszt a Contractust, mely az eo kkg edes elejek Nehai Győrőfi János Ur(am) es Tholdalaghi Borbara Aszony között lött volt [Désfva KK; Ks 4. 1]. 1693: Lün . . ilyen vegezések és kötesek Doboka varmegyebei Solymokú és Uyfalyi Csegezi Susanna Aszszony reszire jutott portiocskai vegett [Kv; RLt 1]. 1782: Bedőházi Mihály senior ki akarván váltani Bakó János huszártól egy tanorokat nem akará Bakó János kibocsátani . Melyet a hűtösök judiciumára terjesztvén ilyen determinatio lön róla^a [Árkos Hsz; RSzF 250–1. — ^aKöv. a részl.]. 1794: jelen lévén Biro Mihály eo kigyelme egy reszről, mas reszről . . Tolvaj Istvan eo kigyelme, kik között mi előttünk kezek(ne)k be adasakkal lön ily meg egyezés és alkalom [Egerbegy TA; Tolvaly lev.].

24. fennáll; a exista; bestehen, sich erhalten. 1572: Lauren(tius) Barat, Fabianus varga Vereos Mihal et Petrus Varga famuli Ciuit(at)is Iurati fassi sunt, hogy nemel Nap mykor Gaspart az kalykaba^a vinnek . .

Mond hogi Megh latiatok ty Koloswariak ha Isten megh Zabadiť hogi Megh Banniatok Thy ezt Es megh Emlekeztek rola myg Koloswar lezen, Mert En Nem kwrwa vagiok hane(m) vitez Ember [Kv; Tjk III/3. 45. — ^aErtsd: kalitkaba, azaz fogdába].

25. van; este; ist. 1592: fejer varra . . . huiatott vala zam venni hogi az elöťty eztendöbely dologh felöl zamoth vegyen . . . kerde hol lezen Az majorhaz [UszT]. 1595: Azert p(ro)testaltam affelöl melljeknek bechyet le tette hogi Itillje az teörueny megh ha helyén lezen az a' bechye (!) le tetel mint hogi keözbeöl tette le [i.h. 10/10]. 1596: Eztis hosza fe(!) hogi az or eb el lopta masonnet az zalanat fel fente (!) de nem úgy lezen [i.h. 11/13].

26. kb. bizonyul vminek; a se dovedi; sich als etw. erweisen. 1589/XVII. sz. eleje: Az Jnas megh bizonituan az eo Jambor Nemzetseget es szwletését, hogi ha ez Jnas keomiues mester fia leend: negi esztendeot, de ha mas valaki leszen, eot esztendeot teolcziön az farago mester-nel aprod Esztendeowl [Kv; KómcArt. 4].

27. felt. módú jelen idejű alakban; la indicativ present conditional; in Form Präs. Kond.: a. volna; ar fi; würde, sei. 1598: el kyldé Sorat Petért . . . hogi az en batia(m) felöl(is) tudakozzek ha ott lenne [UszT 13/38 Emericus Mihály de Zepuiz] pp vall. — ^aSzépvíz Cs]. 1636: az miuel iob lenne tartozek szabo Janos Uram uagi maradekja le tenni nagi Jstuan Vramnak az darek zalaggal edgiut, ha hol penig az mostani búczú szerent alab valo lenne tehat szabo Janos Vramis uagi maradekja anni hyauai fizessen nagi Jstuan Vramnak [Búrjános-buda K; JHbK XXIII/20]. 1674: ha paraszt ember olly keués lenne, hogi az Országá adaiat ne(m) pr(ae)stálhatná, magok Nemes Vraink supléalni tartozzanak [K; SLT D. 18]. XVIII. sz. eleje: leg job volna hogi á Ménolnak homlokán vagy sikláján semmi jegy nem lenne [JHb 17/10 lóártási ut.]. 1722: Kgd(ne)k Van valami borsoja Kezem alatt asztis kel küldenném az Beres Szánan, ha ho lenne [KJ Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1767: Amint á circumstanciák mutatták gondolhatni hogi Orgazdák is Lennének mint hogi á féle rosz hírvé Emberekkel tartanak barácságot [Fintóág H; Ks 79. XXXIX. 1]. 1770: lanko kerdette . . . cötsetöl, minemü idegeny Cziganyok lennének eö Nálla [Mezőpágozca TA; SzentkGy]. 1806: hogi ki lenne azon személj — nem tudom, 's nemis hallattam [Dés; DLt 250/1808 Nemes Kesztes Susanna Nemes Pruner Mártonné (34) vall.]. 1844 k.: Ürmös. Tiszta-jó-üzü; de kesernyén, anélkül hogi ürmö-üzü lenne [Csekelaka AF; KCsl 6]. 1847: mostan lennönk alkalmatlanak [Dés; DLt 663]. — b. van; este; ist. 1843: Erre az emberek kívánván, hogi mutatná ki Varga Katalin írásban, hogi kitöl lenne felatalmazva az illetén engedmények adamányozására, azt felelé, hogi mutassan a királyi ispánság rendelést [VKp 97].

28. a cselekvés/létezés/történés valószínűségének kifejezése; pentru exprimarea probabilității acțiunii/existenței; zum Ausdruck der Wahrscheinlichkeit der Aktion/des Seins/des Geschehens. 1570: Kis Janos . . . vallia nem Thwgya wrbeger Gergel Menye Ideiglen Byrta az hazat melliet Zabo Simon perel Theole vely hogi legien Tiz eztendeie [Kv; Tjk III/2. 3.]. 1593: Endres Veisz vallia . . . Nem tudom bizonial . . . hogi Veres Martonnak az iob Apia, es Veres Antalnak az apia eggiek leottenek volna [Kv; Tjk V/1. 371]. 1696: rebesgették, hogi . . .

Zádor híres részszes lett volna, az Fekete Clára Aszszonj el veszet aranj mives ládájának elveszésében, -s- hozásában [Mv; BálL 85]. 1705: Köleséri előjűvén, a doctor, és megnézegetvén a pulzust, nem látá semmi veszedelmet, hanem azt monda, hogi affectio hypochondriata lészen [WIN I. 526]. 1724: hallottam h. egy Asz. ember szolg(ál)ója terhessen ment ki Pekri Ur(am) udvarabúl, és hogi az ne(m) mástúl, hanem ő kglmetül lett volna terhes [Náznánfva MT; BK. János Deákné (23) ns vall.]. 1742: Makove eddig lesz 40. esztendőös . . . de hol lakik, és élé nem tudgyuk [Kincsi KK; SLT 8. K. 15].

29. 1568: Mezaros Martone, Meg eskegyek azon hogi . . . q neky sem hire sem tanachya nynchen aban, hogi az tuk vayda Jacobneie legyen [Kv; Tjk III/1. 186]. 1599: Kiczodak legyenek, Notarius W. irasabol constall [Kv; Szám. 8/VII. 2]. 1600: Gyeörggyfi Marton ki fia legye(n) en ne(m) tudom [UszT 15/37 Janos Gergelyne Zetelaki Marta azzony vall.]. 1663: mennél hamarébb azon Porta contentatiojara rendtel mindenik fele pénzt szedgye fel kitöl egészszen megh irván mellyik micsoda féle penz légyen [UszT IX. 75. 57 fej.]. 1733: azt se vettem eszre ki szekere légyen [Szentlélek Hsz; HSzJP Csin-talan András (40) pp vall.]. 1747: láttam Pap Mihály nevű katonát . . . Ki Nemes Regimentiből, és nevezetesen ki Compagnijából valo légyen nem tudom [Csicsópo-ján SzD; Ks 27. XVII.]. 1813: Látom, hogi édg mással nem jol vadnak az Exponens és Barátosi Joseff eö ki-gyelmek, de mi légyen fő okok Czivodásoknak azt nem tudam [Dés; DLt 56. 5].

30. a *vala* segédigével alkotott összetett igealakok-ban; in timpuri verbale formate cu verbul auxiliar *vala*; in mit dem Hilfsverb *vala* gebildeteten zusammengesetzten Zeitformen: lett volna; ar fi fost; wäre gewesen. 1589: az Bestie lilek kurwat, ha mas Tarsommal lizek *vala* bizonj minden ruhayat el vonom *vala* Matias deaktul [Dés; DLt 216]. 1629: ha ember leszen *vala* nem egh *vala* anny haz el [Kv; Tjk VII/3. 103]. 1633: hog' ha ot-ne(m) elig uohata(m) ki az tarsomat az Vizbeöl [Mv; MvL 290. 120a]. 1748: néki mint törvény uttya kívül járo(na)k nem lesz *vala* szabad azért engemet rutul verni | azon tyuk . . . fiakat költvén nem lesz *vala* szabad azokat . . . kerte(n) jukan ki szedegetni s, el vinni [BSz; JHb LXVII/3. 202]. 1749: Mitsoda rut aszszony ez, . . . de nem lesz *vala* szabad illyen kitsid okért, illyen rut muts-kokkal illetni [Torda; TjkT III. 258]. 1756: ha ezen jó Emberem nem lesz *vala*, éppen nem tudtam volna mi-hez tartam magamat [Kv; Mk IX Vall. 59]. 1796: Also Miklos Urfi is oda érkezik . . . azt mondván hogi Nem lesz *vala* szabad az Exponens Ur Béressit a maga Udva-rán meg verni [Fodorháza K; RLt Fr. Jakab de Közép-lak^a (42) ns vall. — ^aK]. 1826: nem lesz *vala* szabad sem-mi esetre . . . a Felperest a sárba, patsalljába belé ránta-ni [F. rákos U; Falujk 140 Barrabás Áron not. kezével]. 1841: az ménes pásztor . . . nem is mutatta soholt a hi-dak körül-helyét, vagy jelét, miből látható lesz *vala* . . . hogi ha ott törté volna el lábát^a [Torockó; DLt 1541. — ^aA csikó]. — L. még ETA I, 153; SKr 598, 621; TML VI, 404.

31. befejezett múlt idejű igével alkotott összetett ige-alakban valószínűség kifejezése a múltat von.; cu un verb la timpul perfect, pentru exprimarea probabilității unei

acțiuni în trecut; mit einem Verb in Perfekt zum Ausdruck der Wahrscheinlichkeit im bezug auf die Vergangenheit. 1761: ő Nga ... ki ment a házbol, lehet hogy künn beszéllett lesz valamelyik cselédével [Branyicska H; JHb XXXV/46. 13]. 1785: az ide valo Emberek hordottak lesz bizonyoson azokat [Piskinc H; GyK]. 1841: Eddig reméltem mind a Küküllő Vári Szekertől ... küldött Leveleimet kaptad lesz [Ádamos KK; Pk 7].

32. felsz. módú alakban segédigei haszn-ban; ca verb auxiliar la imperativ; gebraucht als Hilfszeitwort in Konjunktiv: a. múltbeli cselekvésre/létezésre von.; referitor la acțiuni/existențe din trecut; in bezug auf eine Handlung/ein Sein in der Vergangenheit. 1569: az Nagy weőly torkat ... bernald balas ... my moddal byrta Legyen azt ne(m) twggya [Mezőbánd MT; Vlt 7/682 G. Harangláb de Band vall.]. 1584: Ladislaus Breider valia petessy Giarfas ... Rokonsaganak mondotta ez petessy Meszaros Giarfast, de Ne(m) tudom, Minemoe Attiafia leott legien [Kv; Tjk IV/1. 329]. 1647: Itt vagion Egy Uduarhaz mely az el mult nyaron mind el egett, de mint teortint legyen vegere nem mehetwnk [Nagyteremi KK; BK 48/16]. 1670: Kegyelmed levélét megolvassván, mindenekről mit irt legyen, megértettük [TML V, 53 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1758: Lippai Andrásnak kik lettenek legyenek Successorai, de ramo ad rumum nem tudom deducalni [Aranyosgyéres TA; Born. IX. 41 Fr. Kiss (35) ns vall.]. 1773: Mit irjon legyen Groff Mikes István Ur eo Nga látom Kegyelmes Aszszonyom [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz]. 1818: Brádon ... a' Gornik elől mind el szöktek, kiket hogy kik lettek legyen az általam be küldött Listabol ki tudhatunk [Vályebrád H; Ks 111 Vegyes ir.]. 1833: Melj kénáltatásnak modja, és rendi, hogy mindezekbe ezek szerént vitetett légyenn végben arról ezennel hivatalos igaz hitem szerinti bizonyosságot tészek Sinfalván^a [Asz; Borb. I Fogarasi Huszti István ns személy, falu hites jegyzője. — ^aTA]. — b. óhajtás kif-re múltira von.; pentru exprimarea doleanțelor, referitor la trecut; zum Ausdruck eines Wunsches in bezug auf die Vergangenheit. 1740: felő hogy az vetes is el ne romlott legyen az Nagy fagy miatt [Ikafva Hsz; ApL 4]. — c. a létezés határozatlanságának kif-re múltira von.; pentru exprimarea existenței nesigură a ceva, referitor la trecut; zum Ausdruck der Unbestimmtheit des Seins in bezug auf die Vergangenheit. 1767: Pusztá Ház helyek nem tudotik régenten hol menyí volt legyen [Vajdasztiván MT; JHb IX/50].

33. a fog segédigével és a lesz fn-i igenevével alakult szerk-ben; in construcții formate cu auxiliarul fog și cu verbal lesz in infinitiv; in Konstruktionen mit dem Hilfszeitwort fog und dem Infinitiv des Verbs lesz: a. a cselekvés/létezés/történés valószínűségének kif-ére; pentru exprimarea probabilității acțiunii/existenței; zum Ausdruck der Wahrscheinlichkeit der Handlung/des Seins/des Geschehens. 1583: Lakatos Thamas ... vallia Zabo Simon ... Zasz forintot veon fel ... kinek hiszem hogy teob fog husz esztendeyen lenni [Kv; Tjk IV/1. 122]. 1665: ugyan Szentgyörgy-hegy felett talán második föld fog lenni [Kv; KvE 198 LJ]. 1735: a' Patai határ talám az említet helyeken kívül fog lenni [Szamosfva K; JHbK XLII/27]. 1749: András ur(am) a' kortsomán fogott lenni a' költsárral [Szentbenedek SzD; Ks]. 1752: hány élő Fiai legyenek bizonyos nem vagyok ben-

ne, a' mint reá emlékezem egy házas fia fog lenni [Mezőharasztos K; Told. 21]. 1758: Látom ... egy fazék iros vaját, melyis két kupáni fogot lenni [O.kocsárd KK; Ks 8 ad f. XXIII]. — b. a jövő idő kifej-re; pentru exprimarea viitorului; zum Ausdruck des Futurs. 1661: Egyébbránt ugy veszem eszembem, Uram, szerencsés fog lenni az olyanforma tiszttem [TML II, 220 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1665: a mi dolgaim fognak lenni, ha most végben nem vihetem, Kegyelmedre fogom bizni [TML III, 486 Nalácz István ua-hoz]. 1782: tartottam attol, hogy ... káros fog lenni, ha az arról írott tsalfás Contractus Veress Mártonnál marad [Torda; KW].

34. hat-i igeneves szerk-ben; in construcții participiale; in Konstruktionen des Mittelworts/Partizips. 1596: Az teobbit^a varos zwksegere keolteottem ammint ide ele, ahül megh lezen az gazdalkodásokban notalua, hogy az tyk varose volt [Kv; RDL I. 65. — ^aTyúkot]. 1657: Ezek ha így nem löttek volna alkalmaztatva, Gécz csak maga humora szerént való hadviselésével nem sokat ártott volna nekünk [KemÖn. 215]. 1734: Majorság török buza Lótt itten fel tisztitva 550 véka [Szamosfva K; Ks 99 Veres János lev.]. 1756: az szőlő mind eddig mostis megh mivelve leszén, ugy a földekis meg ugaralva lesznek [Lőrincfva MT; Kp III. 135 Miss.]. 1780: nms lako Hazokhoz löttünk volna hivattatva [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1806: P. S. az pénz Levél form(ab)>an ligyen be petsételve ... Dobolyi Sigmond mp [Nagylak AF; DobLev. IV/896]. 1840: S arról is szorosan meg lévőnk egyezve, hogy senki falusi feleink közül fél bért utójáig meg ne fizesse [Taploca Cs; RSzF 201]. 1852: A' Tökét csak akkor fizetendém, midőn a' vesztett Urbériségek kárpotolva léendének [Nagylak AF; DobLev. V/1351 Dobolyi Bálint lev.].

35. jövő idejű mn-i igenevével a jövő idő kif-re; ca adjectiv verbal pentru exprimarea viitorului; zum Ausdruck der Zukunft mit dem Verbaladjectiv im Futur. 1653: (A házon tett javításokat) megh böczültessek mit irendő lejend [Gyf; Told. 1a]. 1672: Ezek az magyarországi atyafiak már tovább mit lesznek cselekedendők, én nem tudom [TML VI, 126 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1853: fogadott Leányom Gyárfás Katha ... mekkora szeretettel viseltetett erántam, s ebből ki indulva aztot is remélvén, hogy ez után is ugyan aztot teendő leszén [Lécfva Hsz; Kp V. 387].

36. fn-i haszn-ban: cu valoare de substantiv; in substantivem Gebrauch: jövő; viitor; Zukunft. 1710 k. Nincsen az Istenben volt, praeteritum, leszén, futurum, hanem csak praesens [BÖn. 461].

◇ Szk: ahova a parancsolat ~ ahova a parancsolat szól; (acolo) unde îl cheamă ordinul; wohin der Befehl lautet/gilt. 1653: Mikorrá táborra jutottam ... mondtam ... hogy hol hagytam a szekereket, és hova jönnek s hun lesznek ha a vezér mit parancsol az éles felől, hogy oda menjek osztán a szekerekhez a hagyott helyre, s megtalálván oda vigyem a hova a parancsolat leszén [ETA I, 130 NSz] * annyira ~ annyira jut; cind va fi capabil/in stare; so weit kommen. 1763: a mi a Borok(na)k el kortsomárolását nézi ... mihent annyára leszék, mindgiárt egész demonstratiot tészek [Köröd KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.] * a tevő/tevős ~ a szerint cselekszik; a acțiunea conform cerințelor; demnach handeln. 1661: Intését s tanítását is Kegyelmednek örömmel olvastam s tehetségem szerént az tevő is leszék [TML II,

128 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. 1717: minket olyan instructióval bocsatottak el hogy amit Pascho János nekünk Parancsol atevős legyünk [Martonos Hsz; BetLt 7]. 1746: amit Király Biro Vr(am) mond atevős lesznek [Uzon Hsz; Kp I Kováts Miklós fb kezével] * *azon* ~ azon igyekszik; a se strádui sã ...; sich bestreben, trachten. 1573: ha lehet azon lezek hogy az Massik 50 forintiat is ky chalom teole [Kv; TJK III/3. 83]. 1667: bizony azon lennék, mentül hamarébb mehetnék haza [TML IV, 9 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. 1788: egész igyekezettel azon leszék hogy a Nsgtok parantsolatját tellesittsem [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] * *bizonyossá* ~ megbizonyosodik; a se convinge; sich vergewissern. 1805: parancsoltatik, h(ogy) a' házasság által öszve kelni akarok addig meg ne eskessük, mig mind a' két reszről valo Szülék(ne)k meg egyezésekről bizonyosokká nem leszünk [M.bikal K; RAK 37] * *eggyé* ~ *vkivel* meg/összebekél vkivel; se impacá cu cineva; sich versöhnen. 1584: Barbara Keomiwes Amburusne vallia . Danch Leorincz valtigh haborgot a' zonzedsággal (!), de Esmeg latta(m) hogy eggye leotte nek [Kv; TJK IV/1. 361]. 1818: Első köteles Levelünk ez a miolta a Gál Ház a Pákéi Házzal egyben párosodott s égygylött [Kv; Pk 7] * *éhhel halva* ~ éhhálálra jut; a muri de foame; zum Hungertod gelangen. 1638: Az Urak valoban üzik az Szegenyseget az Bania mivelesere, de semmit nem fizetnek ki miat ehel halva leszen az szegenysegh [Torockó; Thor. XVI/1 Fr. Gal (35) jb vall.] * *érte* ~ azon igyekszik; a se strádui sã ...; sich bemühen. 1672: Vagy Katona Mihály uramat, kinek megmarasztásában . eddig is szívesen igyekeztem most is szívesen érte leszék, ha Nagyságod úgy parancsolja [TML VI, 268 Teleki Mihály Bornemisza Annához] * *értésére* ~ tudtára jut; a lua cunoştinţă despre ceva, a ajunge la urechea cuiva; zur Kenntnis gelangen. 1629: Kemen Boldisar soha sem foglalta sem birta azt az portiot ertesemre leot volna, ha valami Competentia hosza leot volna [Botháza K; SLt Th. Peter (80) lib. vall.]. 1776: értésére lött elő Exlljának az is, hogy elő Exlljának az Ur által Zalogban adott Joszágnak nagyobb része, 's töbnyire mind az Urnál is Zalogban lévén, sokkal fellyebb impignorálta, mint maga pénze fekdött rajta [Kv; JHb VI/35] * *fenn* ~ megmarad; a rămîne/persista; zurückbleiben. 1728: Dombora Simon az Eccla(na)k to fark nevű helljibe(n) epitven egy vinjet es egy kutat a maga kapuja eleib(en) . . annuatim ket ket poltra taxat ad az Eccla(na)k mind addig, mig ott(an) azon épületi es kuttja fenn leszen [Illyefva Hsz; SVJk] * *halál* ~ *fejen* halálra ítéltetik; a fi condamnat la moarte; zum Tode verurteilt werden. 1737: Czigány Dánó Györgynek világosonn Constálvann Pupi Czigány Ersokkal hitetlenül elszökvén, Nös paráznsága; meillyért noha halál lött volna fejénn, de minthogi Hites Felesége Fejére nem áll, in poena Viri Homagy . . fi. hung 12 1/2 Convincáltak [Dés; Jk 257b] * *hasznára* ~ hasznára válik; a fi de folos; zum Nutzen werden/kommen. 1578: Kemeteknek ne(m) lezen haznara, hanem Jnkabb Artasara [Amadéfva Cs; Eszt-Mk] * *hírében* ~ tudtára jut; a afla de ceva; zur Kenntnis kommen. 1826: ki menék a meg neveztem helyre Seprü Agat vágván, hirbe lesz Bartos Pap Urnak meg is zálagoltata erőlis tudom hogy a Bártos Urak Erdejek [Albis Hsz; BLv. Vall. 5] * *hírével* ~ 'ua.; idem'. 1592/1593: azt az

zygetet . . az Deesi Rethi Malomhoz birtak Aztis tudgia hogy . . . ra hajtottak eokreóket, es mikorra hireüel leot Serienj Miklosnak, valaztigh haborgottak miatta es vezekedthenek [Mikéháza SzD; Ks]. 1602: German Zem Jowan (!) Keobleosy Horwath Georgy Jobbagia . . . vallia hogy, amikor hyrekkkel leot az eokreoknek el vitele es az gyermekeknek halalok . . . akkor ez ket fogoly legenieket ott latta hogy az teob latrokkal az Erdeore futotak [Kv; TJK VI/1. 620] * *hová* ~ hová jut; unde ajunge; wohin kommen. 1629: Ezt is hallottam Szigititől, hogy mondotta minden marhámat elbőcsülik . . . s nem tudom, hova kell lennem [Mv; MvLt 290. 150b átírásban!]. 1740: Az Springeriana egyik Compagnia rajtunk vagyon, ha Ngod exopera(ti)oja által nem amovéaltathatik nem tudom hová légyünk [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.] * *káré* ~ kárba vész; a se da de ripă; verlorenegehen. 1841: a gabona káré lesz [Bogártelke K/Km; KmULev. 3] * *kicsinyben* ~ kevesen mülk; cît pe-aci, aproape sã . . .; es fehl wenig. 1704: Azonban kicsinyben lön, hogy az ágyúval is el nem lötték a generált a kurucok [WIN I, 262] * *mellette* ~ mellette áll; a fi alături de el; daneben/beistehen. 1614: Kire azt mondá az pasa, hogy: . . Mit gondolok véletek, ha mind német, lengyel, olasz, francuz s az több országok mellette^a lesznek is, semmit nem tartok töletek [BTN^a 77. — ^aBáthory Gábor mellett]. 1656: Aztis tudom, hogy Ozdy Tha(m)as ur(am) Batyam(na)k irasba(n) adot contractussat még szegte, azt fogadua(n) hogy minden wgyeben Czepregy Mihaly ur(am) elle(n) mellette leszen, de nem czielekette [Kv; CartTr II, 907 Mich. Futasfalui (16) vall.] * *miben* ~ miben áll; in ce constă; worin stehen. 1599: S mo(n)da az Aszoni Simo Ferenchnek hogy Jo fiam Variad az gylesigh valyek el mibe lezen az dologh [Uszt 14/29 Gr. Ambr(us) de Tarchafalua lib. vall.] * *mire* ~ mire jut; la ce ajunge, ce se va întâmpla; wie weit kommen. 1653: (A vezér) Elküldi hamar előlle őket, hogy siessenek, lássák hogy mire leszen a dolog holnap [ETA I, 132 NSz] * *mi tévő/tévös* ~ ? mit csinál/tesz; ce face; etw. machen/tun. 1738: Tktes Dioszegi Mihály Ur(am) ő kglme Beressei . . . Ménes Pásztorunkat meg-verték, sebessétették, . . azért tessék jó Uraink(na)k Assessor Uraink(na)k Consensusát 's opinioját adni, ezen dologb(an) mi tévők légjünk [Dés; Jk 498a]. 1753: mi tévös légjek nem tudom [JHbT Árva Bethlen Kata lev.]. 1849: mi tévősek légyünk [K; KLev.] * *rajta* ~ a. követ; a urmări; folgen. 1657: az ellenség pedig nyomodban akadván s rajtat lévén, mind velők együtt vészsz [Kemlr. 314]. — b. szemmel tart; a nu scăpa (pe cineva) din ochi; im Auge behalten. 1619: Hanem en most csak simpliciter accusáltam Gáspár vajdát, és meglátja Felsőged, hogy rajta is leszék, mert igen tökéletlen hazug ember is [BTN^a 324]. 1663: míg újabb török es tatár had jühetne ki, addig lennének rajta az ebeken [TML II, 597 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. — c. iparkodik; a se strádui, a-şi da osteneală; sich bemühen. 1670: Kérem Kegyelmedet, az búzának elcsepeltetésén legyen rajta s az elhordatásán hasonlóképpen [TML V, 21–2 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1798: úgy látom, hogy azon dolog el-tsenedesedett és senki sem urgeálja: én ugyan rajta leszék itten Thordán, és azon birtokosokkal akik eddig is urgeáltak beszélni el-nem mulatom [Torda; Borb. II Kolosvári N. István lev.]. — d. akar; a vrea; wollen. 1667: Az mi pedig Bánfi

uramnak ide való jövetelit nézi, asszonyunkkal együtt eléggé lönk rajta, de semmiképpen nem akarja [TML IV, 232 Nalácsi István Teleki Mihályhoz] * *segítséggel* ~ segít, segítséget ad; a ajuta, a da ajutor; helfen, Hilfe leisten. 1561: Ha vala melly az mesterek kozzwl ... meg' nyomorodnek es az mesterek annak valami segítséggel akarnak lenni azt az egez Cehnek kozponesges ipuedelméből myelleyk [Kv; ÓArt.]. 1711: Szoll vala Gegő Peternek, öcsem ugjmond legj segítséggel, Gegő Peter azt mondá, mit tudok tenni batya, mert itt nem parancsolhatok [Szentmiklós Cs; Born. XXXIX. 50 István Peter (48) vall.]. 1841: Az egész céhbéli ifjúság kötelezi magát arra, hogy a testvitelbe és a békapálásba ökgimeknek¹ illendő segítséggel lésszenek [Dés; DFaz. 38. — ¹A sirásó ifjakkal] * *a szer rajta* ~ rákerül a sor; a-i veni rindul cuiva; an die Reihe kommen. 1672: Minden Mester Ember a' maga Szeriben vagion egy ökröt ha penig ökröt nem vehet s a' Szer rajta leszen a' vágast el ne mulassa Semmikeppe(n) hane(m) vagion az ökr helyeben 2. teheneket [Dés; Jk] * *szíve vkinél* ~ szíve vkihez húz; a jine la cineva; sein/ihr Herz zieht zu jm. 1661: noha külsőképpen az töröknek lésszünk alája vetettek, és adózással s egyéb külső cselekedetünkkel oda is engedelmességet kell mutatnunk, de szívünk mindenkor öfelségénél lésszen [Kemlr. 345] * *szó* ~ szóváltás támad; a isca o altercație; Wortwechsel entstehen. 1583: Markos Antal vallia ... De valamint es valahogy leot ot az zo ez Zilagy Ianos vthannok me(n)t ... s vg' verteye vag' vagdalta megh eeket [Kv; TJK IV/1. 192]. 1597: ez Jelen ualo 1597 eztendeoben ugjmint Gertia zentelő bodog asszony nap taiat az fulo mihalj hazanal lot az szó valahonot ualo gondolatiból sidot ektelen sitkokkal kuruazot [UstZ 12/25–6] * *tudására* ~ tudtára jut; a afla de ceva, a fi adus la cunoştinţa cuiva; zur Kenntnis kommen. 1736: Micsoda Informatio, es Relatio jött a Guberniumhoz Bellicus Fő Commissarius Kitzing Vramtol eő Kglmétől ... ex acclusa Copia bővebb(en) es nyilvánban tudására leszen kglmédn(e)k² [ApL 1. — ²A gub. Apor Péterhez Nszból] * *tudtára* ~ 'ua.; idem' 1573: Aztis vallia Eottues Georgne hogi ... egy legeny Mongia Az Zomzed-sagnak, Twtokra legen Mert az en Vra(m) es Azzoniom Jambor hazais Jambor, De Im egy Ember zegent akar vala rayta tenny [Kv; TJK III/3. 67–8]. 1718: ha Com-(m)endans Ur(am) a Székben vagj Kapitanj uramék előtt Duplicitatná (!), hogy lenne tudtára mindennek [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból] * *utána* ~ a. nyomába ered; a fi pe urmele cuiva, a porni să prindă pe cineva; jm auf der Spur folgen. 1667: Szilvási uram ... Ha ide alá jön, utánna leszek, kére keritem [TML IV. 68–9 Nalácsi István Teleki Mihályhoz]. — *b.* azon igyekszik; a se strădui să ...; sich bemühen. 1619: És Isten kegyelmes-ségéből azért is szeretettel utána leszek, hogy az Felsőged dolga haladjon s ne halogassák [BTN³ 332] * *vég* ~ *vmiben* végbevivódik; a se realiza; vollführt/bracht werden. 1573: Meg Ertettek eo. k. varosswl Byro vra(m) Bezedeből az Esptal Mesterne kewansagat Byro vra(m) Ezt Ne halogassa hane(m) legen veg benne [Kv; TanJk V/3. 90b].

◇ *Sz: annak ő embere* ~. 1633: az mit mo(n)dot eő mo(n)dotta, ez utanis eő azt megh nem tagadgia mert az mit eő Mo(n)dot, annak eő embereis lezen [Mv; MvLt 290. 117a] * *késérő kenyere* ~. 1724: Pekri Ur(am) ...

mondotta, ha visza adyák a Feleségét késérő kenyere lesz nála [Királyfa KK; BK] * *nem jól* ~ *dolga*. 1573: Mond hogi myt cheleketetek hazadnal Kerezturny peteren, Byzon megh hal az Ember, Nem Iol lesen dolgoatok erre [Kv; TJK III/3. 64]. 1799: ha a' ... Cántor ott közel nem lett volna ... talám meg is verték volna s a' Cántor illasztatta ei is hogy tsak menyen el hamar, mert nem jól léssen dolga [Berz. 4. 31. N. 27] * *résen* ~ *a füle*. 1664: Igen résen legyen az füled s magadra vigyázz, hogy a lábodról le ne csajjanak [TML III, 34 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz] * *rosszul* ~ *dolga*. 1703: ez az Csere István hita ököst eszt mondván, jeötek (!), haza András Bática ne tolvajkodgyatok, mert ma rosszul leszen dolgunk [Kv; WassLt Szenási Pál (28) vall.]. 1757: ötet megszollitottam hogj ... két Legény vagyon az Erdőben, és ha eszre vészik, a Falut rájok gyűjtik, és rosszul leszen dolgok [Gergelyfája AF; BK sub nro 834]. — L. még RettE 190.

Ha. 1697: lézek [Szentgyörgy Cs; CsJk Szent György, al(ia)s Bánkfalvi Szeleni György (53) pp vall.]. 1722: lézek [Pókafva AF; Ks 95 Borsay K. Pál lev.]. 1746: lézek [Uzon Hsz; Kp I. 157 Kovács Miklós fb kezével]. 1752: lézők [Gagy U; Ks 83 Péterfi Sándor lev.]. 1570: (te) lez [Kv; TJK III/2. 146–7]. 1574: les [Kv; TJK III/3. 344]. 1602: lez [Kv; TJK VI/1. 590]. 1603: lezez [Csapó KK; JHb XXV/23]. 1606: les [UstZ 20/160 Va; lentinus Miklos de Szaldbos vall.]. 1619: léz [BTN⁴ 194]. 1632: lesz [Mv; MvLt 290. 106b]. 1662: leszesz [SKr 694]. 1668: leszesz [TML IV, 257 Bornemisza Anna lev.]. 1669: leszesz [i.h. 531 Teleki Mihály lev.]. 1692: leszesz [Kozmás Cs; SzO VI, 432]. 1724: leszesz [Mezőbergenye MT; BK. Diénes András (53) hites assz. vall.]. 1744: léz [Szászsztyakab SzD; Told. 11/81]. 1759: léz [BSz; Gyl hiv.]. 1542: lezen [Fog.; LevT I, 17 Petrus Orozy lev.]. 1552: lizen [Torda; i.h. 95]. 1566: lyzen [Szászszombor SzD; KJ]. 1576: lezeon [Dés; DLt 193]. 1578: lezen [Kv; TanJk V/3. 168b]. 1581: lyzen [Füzükút K; WLT]. 1584: lezeon [O.szakod KK; BálLt 63]. 1585: lizen [Kv; TJK IV/1. 487a]. 1586: lezeo(n) [Szkr; UstZ]. 1599: lizen [Dés; Eszt-Mk]. 1673: lesz [Gyf; Utli]. 1675: lézen [SzJk 127]. 1676: lézen [Fog.; BeszLt 1676: 45 a fej. a beszt-i főbíróhoz]. 1712: liszen [Páncélcseh SzD; WassLt Dienes István (34) ns vall.]. 1714: lézen [Berek-szó H; Szer. Kanisa Mihály (40) jb vall.]. 1716: lézen [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. 1720: lesz. lesen [Magyaros U; BNB 10/240]. 1815: lézen [Marosportus AF; Ks 117 Vegyes ir. hiv.]. 1819: lézen [F.rákos U; Falujk 99–100 Barabás Áron pap-not. kezével]. 1864: Marossztkirály AF; Told. 22]. 1868: lesen [Szu; Pf Gálffy Sándor lev.]. 1671: lézünk [SzJk 117]. 1752: lézünk [Mocs K; Ks 83 Kovács János lev.]. 1770: Lé-szünk [Imecsfa Hsz; Ks Miss. I Imecs Imre lev.]. 1782: lézünk [Torockó; TLev. 4/6. 416]. 1783: lézünk [Sáromberke MT; Tsb 13 Bethlen Zsuzsánna lev.]. 1655: léznek [Kv; CartTr II, 898 Th. Ozdi Acatius Barscaihoz]. 1677: léznek [AC 57]. 1695: léznek [Fog.; BK]. 1703: léznek [Dés; Jk 432a]. 1780: léznek [Harasztke-rék MT; Told. 86]. 1791: léznek [Várfva TA; Borb. II Kerekes Kosztán (62) sz vall.]. 1808: léznek [F.rákos U; Falujk 28 Sebe János pap-not. kezével]. 1838: léznek [Kiskede U; Pf Imreh György lev.]. — 1579: löttem [HSzjP Benedictus Kws de Alsothoria jb vall.]. 1590: lett [UstZ]. 1600: leött [i.h. 15/37 Janos Gergely Zetelakj

(50) pp vall.]. 1626: leot [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Gergely Deak vall.]. | let [uo.; i.h. Gjtewo Pal (60) pp vall.]. 1629: let [Mv; MvLt 290. 167b]. 1633: löt [Domokos SzD; WassLt Gjorgi tamás eskwt biro vall.]. 1730: löt [Kis-selyk NK; TKl Mihály Deak lev.]. 1726: löttünk [Ne; Ks 90]. 1671: löttek. lettenek [CC 67, 70]. 1730: löttek [Kiskaján SzD; BK. Lupa Mihály (101) jb vall.]. 1732: lettek [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. 1765: löttenek [Gerend TA; KS. J. Etszei (50) jud. poss. vall.]. 1773: löttek [Szentsimon Cs; Hr 10/7]. — 1569: (én) Leök [Sámsond MT; Vlt 7/692 Baltassar byro vall.]. 1637: leök [Mv; MvLt 291. 102a]. 1664: lük [TML III, 334 Boldai Márton lev.]. 1728: lék [Altörja Hsz; HszjP Nagy Janos (40) vall.]. 1710 k.: (te) löl [Blm. 1020]. 1553: (ö) len [Solyomkó K; KCs]. 1563: lön [ETA I, 20 BS]. 1568: lön [Kv; Tjk III/1. 200]. 1572: len [Zentelke K; KP. Pap Janos, Beseney Janos szolga vall.]. 1753: Lwn. Leon [Simontelke/Sófva BN; RLt O. 5]. 1578: Lwn [Szava K; JHbK XV. 25]. 1583: lün [Körös Hsz; Szentk. Balthasar Ördög vall.]. 1585: león [Kv; Tjk IV/1. 429 Annos Zyw Andrasne vall.]. | lwn [Dés; DLt 215]. 1588: leon [Zsákfa Sz; Wlt Luc. Barlas jb vall.]. 1597: Lwn [Kozárvár/Néma SzD; SLt BC. 6 Vigh Mihály jb vall.]. 1598: Lwn [Ks G. Thorma de Girott jud. nob. Com. Zolnok Interior(is) vall.]. 1598: león [UszT 13/36 G. Bekes de Chomortan jb vall.]. 1614: Lun [Tötör SzD; Ks 42. E]. 1624: leon [BLt 3 Fodor Gergely csekefvi^a ppix vall. — ^aCs]. 1633: len [Góc SzD; WassLt Ratony Anna Borbely Istuan felesége (40) ns vall.]. 1643: Lün [Gyerőmonostor K; i.h.]. 1644: lén [Mv; MvLt 291. 428a]. 1647: lön [Kv; Tjk VIII/4. 240]. 1653: lön [ETA I, 61, 87, 106–7 NSZ]. 1662: lön [SKr 616]. 1664: lün [Szászfellak SzD; Born. XXXIX. 4]. 1666: lén [AMN 92]. 1669: lün [TML IV, 619 Nalácsi István lev.]. 1672: lün [TML VI, 74 Teleki Mihály lev.]. 1677: lön [Maksa Hsz; PatN 67b–68a Hsz rendinek nyil.]. 1710: lön [CsH 326]. 1725: lön [Darlac KK; ApLt 2 gr. Haller János lev.]. 1738: lün [Dés; Jk 496a]. | lön [Szászníres SzD; Ks 27. XVII]. 1742: lön [Ikafva Hsz; ApLt 4 Dombi János lev.]. 1755: Lén [Celna AF; TGsz 35]. | lén [Udvarfva MT; Berz. 11. 85/5]. 1764: lén [Középtak K; BR]. 1784: lén [Gelence Hsz; HszjP Joh. Fodor de Haraly (42) gy. kat. vall.]. 1798: lön [Ádamos KK; JHb XIX/58]. 1801: leve^a [Albis Hsz; BLev. Vall. 3. — ^aDe alább: lön]. 1851: leve [Héjasfva NK; Pk Nagy Károly lev.]. 1590: leónk [UszT]. 1625: lönk [Sárfva Hsz; HszjP Baliko Jakab (35) ns vall.]. 1654: lünk [RLT O. 5 St. Szavaj de Dees ns vall.]. 1728: lönk [Ne; DobLev. I/133]. 1584: leonek [Kv; Tjk IV/1. 277]. 1614: lönk [BTN² 48]. 1632: lönk [BLt 3 Val. Leörincz de Kozmas^a (70) dux pixidariorum vall. — ^aCs]. 1645: Lönk [Girót SzD; Törzs]. 1657: lönk [KemÖn. 178]. 1670: levenek [Csapó KK; Berz. 12. 91/44]. 1697: lünk [Dés; Jk]. 1701: lönk [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69]. 1712: lünk [uo.; i.h. 85]. — 1652: löttem uolt [Asz; Borb. I]. 1681: löttem uolt [PatN 45b]. 1713: löttem volt [Mezőbánd MT; MbK 112]. 1746/1792: lettem volt [Albis Hsz; BLev. Transs. 40]. 1573: leot volt [Kv; Tjk III/3. 167 Gal Benedek vall.]. 1585: leot vala [Kv; Tjk IV/1. 467 Anna Maytini vall.]. 1588: leot vala [Zsákfa Sz; Wlt Luc. Barlas jb vall.]. 1590: leoth uala [Kv; Szám. 4/XIX. 21]. 1596: lett volth [UszT 11/73]. 1600: leött wolt [i.h. 15/130]. 1612/1613: löt vala [Szászsombor SzD; KJ].

1657: lött vala [KemÖn. 175]. 1662: lött vala [SKr 614]. 1699: lött volt [Bh; BfN]. 1710 k.: lett volt [BÖn. 594]. 1717: lött volt [Dés; DLt 504]. 1731: lett vala [Szentlélek Hsz; HszjP Mich. Kováts sen. (70) agilis pp vall.]. 1732: lett volt [Szászsztjakab SzD; TSb 51]. 1762: lett vala [Virágosberek SzD; SLt XXIV. 6]. 1770: lett volt [RettE 229]. 1823–1830: lett volt [FogE 59, 243]. 1592: leottenek volt [UszT]. 1629: leottak volt [Zágon Hsz; BLt]. 1648: leöttek volt [Kv; Tjk VIII/4. 303]. 1664: löttenek volt [Fog.; Szád. Maxai Janos Deák kezével]. 1736: lettenek volt [A.idecs MT; CU XIII/1. 58–9]. — 1571: leyend [Kv; TanJk V/3. 40a]. 1572: leyend [Kv; i.h. 61b]. 1654: leend. léend [UF II, 91]. 1659: leend [Vadad MT; BálLt 49]. 1688: lejend [A.porumbák F; ÁLt Urb. 6]. 1737: lejend [Dés; Jk 480]. 1806: léjend [F.rákos U; Falujk 17a Sebe János pap-not. kezével]. 1813: leend [Nagylak AF; DobLev. V/955]. 1842: léend [Dés; DLt 368]. 1843: leénd [Nagylak AF; DobLev. V/1248]. | léjend [Tarcsafva U; Pf Rátz Jozsef lev.]. 1845: leend [Csapó KK; DobLev. V/1255]. 1862: leend [Kv; Végr.]. 1841: lejéndenek [Dés; DFaz. 38] || 1684: lenni-nek [Beresztelke MT; Told. 25]. — 1591: löttem volna [UszT]. 1598: lette(m) volna [i.h. 13/24]. 1551: löt volna [Angyalos Hsz; HszjP Agh Tamas jb vall.]. 1553: let volna [Solyomkó K; KCs]. 1576: let volna [Eresztvény Hsz; HszjP Anthos Balynt jb vall.]. 1592: lwth volna [UszT]. 1600: leött volna [Kadicfva U; i.h. 15/263–4 St. Isthwaffi (50) lib. vall.]. 1604: lett volna [Bogárfva U; i.h. 18/144 Nic. Lenarth lib. vall.]. 1731: lött volna [Szentpál K; TKI]. 1699: löttünk volna [Tarcsafva U; Pf]. 1573: löttenek uolna [Gyerőmonostor K; KCs]. 1577: leottenek volna [Uzon Hsz; BálLt 7]. 1592: leottenek volna [UszT]. 1606: löttek volna [i.h. 20/3 vk]. 1617: leottenek volna [Kv; RDL I. 11]. 1642: löttenek volna [Abrudbánya; Törzs]. 1701: lottenek volna [Bözödújfalú U; Pf]. 1717: löttek volna [Mezősályi TA; Berz. 18]. 1790: lettenek volna [Kóród KK; Ks 94 Vegyes lev.]. || 1589: ligiek [Dés; DLt 226]. 1610: ligiek [Dés; DLt 321]. 1763: légjek [Kóród KK; Cs II. 18 Szarka József tt lev.]. 1770: légyek [Lekence BN; Ks 47. 67. 29 Simon Pál tt lev.]. | légyek [Mezőbánd MT; DobLev. II/421 Szántó Sándor édesapjához]. 1782: légyek [Baca SzD; GyL. Molnár György lev.]. 1783: legjek [Kissáros KK; JHb XX/8. 18]. 1841: légyek [Veresegyháza AF; DobLev. V/1236]. 1566: lygyen [Szászsombor SzD; KJ]. 1572: legien. legen [Kv; TanJk V/3. 67a]. 1573: ligyen [Szúv; BesztLt 3750]. 1574: ligien [Gyf; JHbK XXI/12. 4, 5, 6]. 1584: ligen [Torda; DLt 212]. 1590: ligen [Jobbágyfva MT; BálLt 89]. 1592: ligen [UszT]. 1595: ligen [Kv; Szám. 6/XV. 65]. 1599: legió(n) [UszT 14/33]. 1606: legeón [Tövis AF; BálLt 90]. | legión [UszT 20/7]. 1622: ligen [Nagydoba Sz; LLt Fasc. 71]. 1636: ligen [Kv; RDL I. 109]. 1641: ligen [Déva; JHb 53/t]. 1736: légyen [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 161]. 1742: légien [Mv; Told. 16/6]. 1749: legien. légien [Torda; Tjkt III. 250]. 1751: ligen [Mezőbánd MT; MbK VII. 12]. 1756: legyen [Zutor K; Somb. I]. 1775: ligen [F.zsuk K; SLt XXXV. 4 Suky László kezével]. 1858: légyen [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.]. 1552: ligwⁿk [Torda; TLev I, 94]. 1738: légjünk [Dés; Jk]. 1756: légjünk [Torockó TLev. 9/9. 1b]. 1812: légjünk [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.]. 1751: légyetek [Hétfalú Br; EM LI,

126 betl. játék]. 1642: ligienek [Abrudbánya; Törzs]. 1736: légyenek [Dés; Jk 460a]. 1747: legje(ne)k [Torda; TJKt III. 152]. 1761: légyenek [Spring AF; JHb XXIII/31. 43]. — 1653: lótt légyen [ETA I, 33 NSz] | leót legien [SzJk 71]. 1657: lótt légyen [KemOn. 11]. 1713: lótt légien [Rübec H; JHb XXXVII/4]. 1730: lótt légyen [Dés; Jk 55a]. 1754: lótt légyen [Asz; Borb. II vk]. 1763: lett légyen [Koronka MT; Told. 33/27]. 1792: lett légien [Aranyosrákos TA; Borb. I]. 1806: lett légyen [Dés; DLt 250/1808 Nemes Ats Joseffné Árkosi Susánna (22) vall.]. 1807: lett légyen [F.rákos U; Falujk 21 Sebe János papnot. kezével]. 1841: lett légyen [T; Bosla]. 1670: lóttének legyen [TML V, 308 Teleki Mihály Rottal Jánoshoz]. 1699: lótték légien [Kv; LLt Fasc. 140]. 1772: lettének légien [Drág K; TSb 21]. 1789: lettének légien [Dés; DLt]. 1671: lótték legyének [CC 64]. — 1830: fel vettem légien [Nagyak AF; DobLev. V/1160]. 1584: Atta legien [Kv; TJK IV/1. 355 Zeoch Balint vall.]. 1598: forgot legien [Kv; TanJk I/1. 309]. 1600: fogiatott legien [Torda; DLt 263]. 1653: irt légyen [ETA I, 35 NSz]. 1677: publicaltatta legyen [AC 79]. 1722: tojult légien fel [Dombó KK; JHb XX/27. 27]. 1733: hivatott légien [Nádasdaróc K; KHn 249]. 1739: adta legien [Hidegvíz NK; JHb XXIII/49. 11] | patrált légien [Dés; Jk 212a]. 1762: admoneáltatta légien [Mv; Told. 33/7]. 1769: acquirált légien [Torockó; Bosla]. 1776: vásárlotta légien [Mezőbánd MT; WassLt St. Nánási (57) ns vall.]. 1780: vitt légien [Bethlen SzD; BL. St. Butzi (35) tt vall.]. 1782: fāradazatt legien [Torda; KW]. 1797: adta légien. birta légien [F.árpás F; TL]. 1810: Appellált légien [F.rákos U; Falujk 56-7 Sebe János papnot. kezével]. 1819: el maradtott légien | vetemedett légien [Kv; Pk 2]. 1834: ki fizetődött légien [Kv; Born. O. 1a]. 1841: esett légien [Dés; DLt 1541]. 1842: ment légien véghez [Bözöd U; Borb. II Bözödi László István székely ns kezével]. — 1623: hittanak legien [Kv; RDL I. 120 Hannes Eppel sp kezével]. 1629: szerzetek legien [Mv; MvLt 290. 180b]. 1710 k.: történtenek legien [Vacsárcsi Cs; BCs]. 1759: vették légien el [Hsz; SzentGy törvénytseki ítélet]. 1778: ki terjedtek légyenek [Szentbenedek AF; DobLev. III/513. 1b]. || 1569: lywen [Kv; JHbK XXIII. 52]. 1581: liwin [Erked K; WLt]. 1584: lewen [Kv; TJK IV/1. 339 Grusz Peter vall.]. 1585: lywin [Dés; DLt 216]. 1589: leuin [Dés; DLt 226]. 1591: liuin [UszT]. 1592: leuyn. lewen [i.h.]. 1599: liujn [Szinye SzD; Ks]. 1621: liuin [Kv; Szám. 15b/VIII. 11, 15b/IX. 189]. 1622: liven [Nagydoba Sz; LLt Fasc. 71]. 1623: lévín [Bh; BfN]. 1666: liuin [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 84]. 1668: liuen [M.köblös SzD; RLt I]. 1695: livin [Nagyfalu Sz; SzVJK 52]. 1733: levén [Hévíz NK; JHbT]. 1750: levén [Osdola Hsz; HSzJP Elisabetha Benke Nobilis Ladislai Vargyasi cons. (30) vall.]. 1751: lévín [Karácsonfva AF; Told. 25]. 1757: lévén [Danulest H; BK and nro 144]. 1784: livén [Bögöz U; IB. Agilis Szejes Péter (57) vall.].

lésza 1. ? sövényfonadék; impletitürä de nuiele; geflochtene Hecke | ? vesszőből font kerítés; leasä; aus Ruten geflochtener Zaun, Hecke. 1573: Gywlay Benedek, Azt vallia Egykor fely hagot volt az zeowenre es az lessat Igazgatia volt ... latta [Kv; TJK III/3. 181. — "Köv. a vall.]. 1585: 9 Iuly vettem egy zeker teowisset — d. 14. hogy az seowembe az leza ala be wontak egi embernek attam attúl d. 6 [Kv; Szám. 3/XVII. 16].

1612/1687 u.: botsáta ki minket az Eccla Jeddre^a hogy a mely örökséget Orbá(n) Lőrincz erős uj kettel, lészával, és kapuval adott volt a megýének más éýgház földiért cseréb(en) el foglalnók [MMatr. 307. — "MT]. 1644: monda Pragai Ianos hagi szomszed ... az migh oda Segesuarra jartam, az szenamat mind el hordottak Racz Peterni, ... el menek s lattam ot affele hulladekot az leszan beleöl az Racz Peter kertiben [Mv; MvLt 291. 402b]. 1676: Ezen udvaranak ... az viz felöl egy darabja hitvan tamaszos és lesza nélkül valo sövény kertel vagion fel rova [Fog.; UF II, 750]. 1692: Vagyon ezen Gyümölcsös kert mely gyümölcsös kert körül mindenütt uy kerteles vagyon jo formab(an) lészával elkeszítve [Mezőbodon TA; BK]. 1726: Az uttza, vagi kastély felöl vagio(n) Valami lésza nélkül való, támaszas hitván kert [DobLev. I/124]. 1740: igen meg avultt Sövény kert vagyon, mell(ne)k a lészája szintén mind le hullott, de az észak felöl való kert lészás, jó és támaszos [Kv; BfN gyalui csomó]. 1854: Egy Szekér szin ... ezen Szinre vagyon föltéve Ju kosárhoz tartozo Lésza 7. darabb [Sárd KK; WassLt]. — L. még UF II, 168.

Szk: ~ fedni. 1597: Theoreok Peter ... wallia ... az búzaban ... nagi kar wala ... sokat hordottunk az baromnakis leza fednys benne hagi semmi egiebre io nem wolt [Kv; TJK V/1. 140] * ~t megfed. 1598: 22 Aprilis. Volt Az Korchiolvas 4 magauál Az warosz Zenayat hogy Az Zeel meg Bontotta volt, pozmalta (t) meg Az lezzat meg fettek [Kv; Szám. 4/III. 15]. 1600: Az Zeoleos kertnek Seowenienek epitesetol Az zekeresnek a' ki az szemetett hordogatta es az Leszat megh fette fizetem f 2 [Kv; i.h. 9/XIII. 3 Damakos Máté isp. m. kezével].

2. kb. vesszőből font tábla; leasä (folositä ca element component); geflochtene Platte. 1656: Az jstaloknak ... felseö resze gerendasok seöveniböl font leszakkal padlot regiek [UF II, 166]. 1669: Eött leszan alma, hatodikon körtövely [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. 1679: Serfözö Ház Vagyon ezen padláson; Teglabul kaffott szalad szaraszto, két Leszajaval egygyütt nro 1 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 137-8]. 1690: Lattam Janczit hogy Csereznyet szetek, öttek, leszatis lattam [Aranyosrákos TA; Borb. I Thotöri Thamas felesge Kisanna asszony (28) vall.]. 1724: A' Belső Pintzéb(en) találtatott ... két Lésza alma tartó [Koronka MT; Told. 29/12]. 1740: Vagyon ... edgy négy Lónak valo jó istállócska ... padlás hejlett vagyon edgy Sövényből fontt lészája [Gyérressztkirály TA; Ks 89 Inv. 8]. 1784: Lésza alá valo hasáb karo [Szamosfva K; LLt Csáky-per 305. L. 3 sub 9]. 1840: szép jóvedelmü Gyümölcsös és benne egy gazdaságos Szilva aszalo jo állapotba megkivántato Lészával edgyütt [HSzj szilva-aszalo al.].

Szk: almatartó ~. 1744: Őszi Alma Tartó Lésza nro 5 [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

3. vesszőgát; dig de nuiele; Flecht/Rutendamm. 1634: az czigany gyermek az uizre vizi vala az lovat, es az lo az leza ala vive, es le vona az leza az lö hatarol [Mv; MvLt 291. 21b]. 1834: a' Szamos ... gáttját ... időről időre fellyebb fellyebb emelte, s a' Malom alá Lészákat bótstott | a' gátokat is emelik mely által neki s a' Groff Hallér malmának holt vizet okozva kételének lesznek magokis malmaik alá lészákat huzatni 's gáttyaikat fel emeltetni, melynek következése a lesz, hogy a Szamos

Vize ágga . . felemelkedve árkát el fogja hagyni [Dés; DLt 566/1837].

4. ? rúd; drug, stíngie; Stange. 1797: Egy Béres Székérnek készült új szekér rúd, tengellyestől, és lészasztól édgütt [M.igen AF; DobLev. IV/777. 17]. 1824: Egy potzok tartó Lésza a' Tüz felett | Egy ölnyi Hoszsúságú Lésza darab fenyőfából [Nyáradsztibenedek MT; Told. 37. — "Malomban].

5. verőkos része; parte a berbecului; Teil des Rammbocks. 1813: A' Karátsonfalvi Lisztelő Malom és egyéb ottan találtattnak leírása A' Molnár keze alatt vagynak még Eger fa Deszka 59 . . Egy Czövek verő Berbets, és hozzája való Lésza . . Zsilipből ki hánt dirib darab fenyő Deszkák 11 [Karácsonfva MT; Told. 18]. 1821: Vagyon egy Czövek verő berbets lésza nélkül [Korona MT; i.h.]. — Vö. a *lajtorja* 6. jel-vel.

Hn. 1850: Az Árok mellyékiben vagy a' Lészánál (k) szomszédai: délről a' vetés kert nyugotrol a' Maros vize [Alfalu Cs; EMLt].

lészaszállítás 1. kb. polcos sövény állvány; lojnitj; Rutengestell mit Regalen. 1738: ezen Pinczében . . Nyers Alma egy lésza álláson [Szászvevessződ NK; Born. XX/12].

2. ? 1647: Az Veres bastjato foghva, az Maros felől valo Bastjaigh az fal mellet elő lesza állás vegigh [Marosillye H; VLt 55/541].

lészafedél sövényfedél; acoperiş din împletitură de nuiele; Heckendach. 1629: az Apia mutatta meg . . hogy hol vagyon az pénz, es ugy tallok meg lesza fedelben [Mv; MvLt 290. 36a].

lészafonó sövényfonó; persoană care face lese; Hekken flechtend. 1867: Lésza fono, gát kötő, vessző való-gató és hordo napzamosoknak 925 napzámért fizettetett 305 fr. 25 x [F.zsuk K; SLt 22].

leszaggat 1. letép; a rupe; herab/unterreißen/zerren. 1585: Anna Molnar Kelemennę vallia Besan Anna . . meg meg zitta a polgarokatis, wgy kezde oztan az falrol le zagatny az karpitokath [Kv; Tjk IV/1. 398]. XVI. sz. v.: nyreo peternek panasza az felesége ellen . . az azonj Dolmanjat mentejet Inget le szagatta az Vrarol [Kv; TanJk I/1. 547]. 1633: Zanto Marto(n) es Zalkaj Mathe ualtigh dulakottanak egimassal az házba(n), az mentejett leis szaggattak vala Zanto Marton-nak magaroll [Mv; MvLt 290. 112b]. 1675: Citaltattam az It, hogy meg fogott, az földhöz csapott ing vállamat le szaggatta [Kv; Tjk XI/1. 369]. 1735: verte, taglotta fatyolát es ingét rolla le szaggatta [Dés; Jk]. 1802: a' Gránátokat Nyakárol le szaggatván a' Földön el omlottak [Déva; Ks 115 Vegyes ir].

2. lefeszít; a rupe, a desface cu forță; absprengen. 1705: Az aranyos palotának mind a felső, mind az alsó padlásdeszkáit leszaggatták [WIN I, 655].

3. ellemos; a eroda; weg/fortspülen/schwemmen. 1581/1584: Jobbagywnknak chywryth paytayt az vyz el foglala es le zagga [Újfalú K; Ks 42. B. 9]. 1681: Vemetényes kert az egregi vizinek sokszori ki áradása ighen ighen el vesztegette es a földét is ighen le szaggatta; es még a Majorház Udvarábannis már le szaggatott [Vh; VhU 572]. 1727: ezenn bértznek oldalaban egy

nagy Dombot miis értünk de azt az esső le szaggatta s le hordotta [Ks 12/III].

4. (erőszakkal) elold; a dezlega; (mit Gewalt) losbinden. 1716: eő Nga . . Beres es Jobbagy Eőkreit szekerei előt it az falu Uczaján . . Bardi Pal meg alította es Testastol egynehany ökröt le szagatvan az Rud orrrol az maga Udvarara hajtotta [M.régen MT; JHb II/17].

leszájal letorkol; a face pe cineva să tacă; schweigen heißen. 1828: sokszor részeg is lévén a többit le szájjalta [Ilyefva Hsz; HSzJP Zajzon Joseph (59) gy. kat. vall.].

leszájú (vmilyen) lézás, vesszőfonásos; (prevázut) cu un anumit fel de leasă; mit irgendeinem Flechtwerk. 1722: az kapu mellett vagyon jobbotska lézájú kert [Algyógy H; Born. XXIXa. 8 Bornemisza János conscr. 1] | az udvarház körül, kívül es belől gyámolokkal megerősített, meglehetősen lézájú sövénykert [A.zsuk K; ETF 108. 11].

leszakad 1. a se rupe/desprinde; abreißen. 1574: Keőmies Balas Azt vallia Andras . . meg Ragadia Imrehet . . es vgi vag hozza hagi az Menteyet talalia es mynd leh zakad [Kv; Tjk III/3. 393]. 1585: Zekely Mihaly Coloswary vallia . . vgy chapanak hozza(m) Meztelen kardal hogy le zakada Az Mente Rolla(m) [Kv; Tjk IV/1. 449]. 1633: ennekem szalonna(m) vala az hazba(n) fel kötue es azt taszigalliak vala, en pedigem feltam vala hagi le szakad az szalonna [Mv; MvLt 290. 116b]. 1733: Nékem Ötsém az Unitárius Mesterné tölle hallottam hogy az ura vette le a' kisebbik harangról a' kötelet, mert az egjik ága végig le szakadott volt s nem harangozhatott véle [Hévíz NK; JHb]. 1758 k.: A' Graduálrol le szakatt egy szegelet [Kv; REkLt X. A. 43c]. 1785: vgy annyéra meg verte hogy a bőr mejrevalojais le szagadott (!) [Korona MT; Told. 20].

2. lehasad; a se rupe; sich abspalten. 1573: Zeles Antal azt vallia latta hagi az Nagi Pal hozza vagott, eo Ragatta meg az karyat mert le zakat volna peternek az vala [Kv; Tjk III/3. 203]. 1630: Tudom hogy mikor az az Fazakas Gyorgi felesége beteg leuen en Semmi keket nem latta(m) sem panazzat vereseg felől nem halotta(m), hanem az Madraya le zakat vala es abban meg halhatott [Kv; RDL I. 20 Aztalos Peterne Katalin vall.]. 1638: Tudom aztis hogy Czismagia Janost ugy hagita (!) egyszer, az Cehben Czismagia Istuan egy Tanierral hogy le zakat uala egy darab az Arczaiban [Dés; DLt 402]. 1653: eléestem mind gyermekestől; és volt hát ott egy cseber facsart vagy áztatott ruha, s arra estem s úgy ütöttem a szemöldökömet beléje, hogy leszakada [ETA I, 152 NSz]. 1849: Temettetett el Dioszegi Márton . . minden ujjai leszakadtak a' hideg miá [Gyalu K; RAK 216].

3. szaggatva fáj; a junghia; reißen schmerzen/wehtun. 1599: De hogy a' seb esett volth Christoph Vramo(n), oda me(n)tem uala hosza, Azt mo(n)da hogy ne(m) az sebtelő beteg de az taúaly nyaualya indult meg raita, le zakad minde(n) teste [UzT 13/108 G. Nagy de Kadicz falua (jb) vall.].

4. leesik/törik; a se rupe; abfallen. 1597: (A kádnak) az Abranchy mind le zakatak volt, Jsmegeh meg keotetete(m) [Kv; Szám. 7/XIII. 7]. 1725: a pecsét le szakadott az ajtorol [Szamosfva K; Ks 95 Gergely Ferenc kolcsár

vall.] 1757: Az udvari üstnek a füle le szakadván, aztot meg tsínáltattam [Kiskend KK; Ks 71. 52 Szám.]. 1851: Egy 3ik^a abrontsa leszakadván, a pincze torkában van [Erdősztygyörgy MT; TSb 34. — ^aHordó].

5. be/leomlik; a se náruí/dáríma; einstürzen/fallen. 1589: A Zegenyek Swteohaza Kemenczeinek a' zaya le zakadott uala ... kitol fizettem a' Tapazto Mestereknek f. 1 [Kv; Szám. 4/XI. 26]. 1590: Az ... haznak az falais le deölth uala, az padlasais le zakath uala [Kv; i.h. 4/XIX. 15]. 1619: Addig sirék s rivék, hogy az erdély ház ledül, hogy ezen esőben két helyen leszakada [BTN² 305]. 1623: Az ebledő haz menyeczty le zakadot [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1681: Kő ház ... ház folyo gerendai alat valo mester gerenda ighen vékony, elis tört, nem sokára le szakad ha megh nem orvosollyák [Vh; VhU 502-3]. 1720: Vagion az reghi Kő Epulet ... az also részében két Ház és edgj Bolt, de az Bolt le szakadott [Szurduk SzD; JHbK XXVI/12]. 1808: a' Nagy Szamos Ujj Hidgya igen gyenge modon lévén építve ke-szakadt [Dés; DLt 105].

6. lecsúszik/suvad; a se surpa; her/hinabrutschen. 1752: egy oldalban lévén majd fele, annak a' fundus-(na)k, tavaly, és az idén le futott, és szakadott, és az a része a sessionak héába valo [Mocs K; Ks 83]. 1757: Mű szántsándékból a vizet az lre nem eresztették; ha nem magától leszakadot volt egy darab Föld, 's a' verte vissza a' vizet [Torockó; Bosla]. 1872: a' vasutnál a' föld le szakadván oda ölte [Körösfő K; RHAK 32].

7. beszakad; a se náruí; einstürzen/fallen. 1573: az feold le zaka(t) egi vagi ket Iwh alat [Kv; Tjk III/3. 217 Fejer Janos jb vall.].

8. beleömlik/torkollik; a se revársá; (ein)münden. 1637: Az Nagi Partig a hol a Patak le szakad a Marosban [Mv; MvHn].

9. zuhog; plouă cu găleata; (in Strömen) gießen. 1658: Némelykor a' nagy záporosó leszakad, s esőt kérnek ... több efféle fogyatkozások is esni szoktak [Kemir. 328. — ^aImádságukban az együgyűek].

leszakadás 1. leomlodozás; surpare; Einfallen/stürzen. 1681: Mint hogi penig az árok bállésének erősségére éppétetett Kő Labakis, ighen kezdettek romlodozni es le szakadozni, azokatis erősséteni kellene, hogi nagyobb költségre valo munkat az le szakadás ne szerezne [Vh; VhU 507-8]. 1779: egy régi Csűr ... a le szakadástol tartván, meg támogatott [Galambod MT; Told. 29].

2. suvadozás; náruire; Vermurung. 1737: Az Almási Szöllő a sok esős üdőtől le suhadozás, és le szakadás miá nagyobb része el romlott [Kv; JHbK XXVI/1].

3. 1570: More Janosne Byzonsagy, Alperese, More Ambrusz felperes ellen (igy!), Zombaton zent peter vasa le zakadása elewt, Vychej Janos elewt [Kv; Tjk III/2. 69].

leszakadófélben elrongyolódóban, szakadozóban; gata să se rupă; dem Zerschleifen nahe. 1705: a kontósok is majd leszakadófélben van a hajdúknak [WIN 1. 514].

leszakadólag leomlófélben; dărăpănat, gata să se dărime; dem Einstürzen/fallen nahe. 1588: Inche megh Biro vra(m) a' Saphar polgar vraitat hogy Az keozep kaput a' kilseo torniot Epiitsek megh, mert Immar zinte

le zakadologh vagion [Kv; TanJk I/1. 75]. 1662: Az ... cajt- és élésbástyaháznak ... szegletit egy sáncbul nagyon megrontották vala, úgy, hogy a nagy temérek szegletkőfala egész az boltozásáig nagyon leszakadozna s cserepes héjjazatának is nagy része csak csüggőleg s leszakadólag függene [SKr 597].

leszakadott leomlodozott; care s-a dărîmat treptat; nach und nach eingefallen/ingestürzt. 1619: az utca felől valo leszakadott fal miatt az szomszedság el nem járhatott [BTN² 286].

leszakadozik 1. a se rupe (cu încetul); nach und nach abreißen. 1591: Araniaz Leorincz vallia az fiaual Josaualeggiwlt, Lattuk hogi Bernald Matthias es Merai Thamas kalibaiara menenek az keozeorwsnek annyra verék taglak, hogi surczais mind le zakadoza eleolle [Kv; Tjk V/1. 128]. 1753: vgj el verette hogi az Nadrágis le szakadazat az fenekéről [Marossztygyörgy MT; Ks 48. 67. 31]. 1776: Vojvod Gligorás részeg Bátyámat Mejen meg ragadván vgy meg ragatta, hogy merevalójáról vagy két Gomb leszakadoza [Katona K; Born. VI. 14 Király Josi (34) jb vall.].

2. leomlodozik; a se dărîma treptat; nach und nach einstürzen/fallen. 1658: vett volt ... egy házat akkor epp állapot volt, mosta(n) penigh mind cőszve romolva(n) és padlasais le szakadoza(n) semmire kellő az rayta valo épület [Alvinc AF; DLev. 3. XXXIA. 9]. 1681: Munitiós Bástya ... Ezen Munitiokhoz valo hidlas gerendai, padlasdeszkaival egygyütt ighen el rothatak; ha ujonna(n) ne(m) czinialyak nem sokára le szakadoz (A) kő fal ... mint hogi ighen kezdet le szakadozni, job volna jo idején bolt formára venni [Vh; VhU 364-5, 577]. 1694: az harmadik pinczenek penig Gerendai mind le szakadoztak (A) ház mosta(n) pusztá, az padlasi le szakadozta(na)k [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1752: a' kő fal közül már Szakadoznak le a' kövek [Sáros KK; Ks 83 Fr. Árkosi lev.].

3. lesvadozik; a se surpa treptat; nach und nach vermuren. 1741: az negyedik szöllő ... felhagyatott, mivel mikor szintén meg épült volna földle le szakadozott [Mézobánd MT; EHA]. 1752: méltotassék parancsolni ezen fundusnak által való adása felől, mert a másik egészen le szakadoz [Mocs K; Ks 83 Trenk István lev.].

4. megroppan/szakad; a se rupe/zdruncina; knaken, reißen. 1810: Ifjú Legény Borbély István Az Erdőre menvén fel hágott a' fára s vgy vágván, onnan le esett, és a' belső része le szakadozván, 9 hetekig valo sinlödése után meg holt [Gyalu K; RAK 146].

leszakadtan be/leomoltan/omolva; náruit; eingefallen/gestürzt. 1681: Ezen pinczenek ... deszkas padlása, el rothatot, mely miatt a' fellyül lévő padimentomozas le szakadtan vagyon [Hátszeg; VhU 600].

leszakaszt 1. leszakít/tép; a rupe; abreißen. 1582: Helena puella Seruitrix Relictae Fran(cis)ci Igiarto fassa est Ieo Danchak Ianos fel Kalmar Ianos zolgaia megh foga Menteyet, Rantogatny kezdé, es le zakazta az vyat [Kv; Tjk IV/1. 11-2]. 1592: ha az bor egeteo azzoni el nem vitte volna raita palastiat le zakaztana rolla az kapchot es Ide adna [Kv; Tjk V/1. 304]. 1595: Az eleött valo zombaton volth eó ott zakasztott gombat le Arrúll

az farul [UszT 10/58]. 1600: zait halek, egy azzony ember mo(n)dais hogy megh akariak eölni Gergely Lazlot, ki menek, tahat Dekan Gergely megh fogta az me(n)tet raita, mygh oda iutek le zakazta rola es a sarba haita [i.h. 15/138 Orban Janos Sikey^a Lofeo vall. — "Süköböl (U) való]. 1629: egykor az eokreok mellet leweo Inas nem jeoue be, hane(m) kün marada halnj az monda reggel hogy eotet megh nyomtak az boszorkanyok ... az Eo-keor szarvarol az ui Istrangot le szakasztottak [Kv; TJK VII/3. 122]. 1639: nem latta ha szakasztote le vagj nem az egresben [Mv; MvLt 291. 179]. 1746: Paszku ... minden ok nélkül a Feleségemet tépni kezdete a főre való-játis le szakasztotta [Lapugy H; Ks 62/11]. 1771: Tót Pista ő keme Huszár András(na)k a Kerülőnek nyakáról le szakasztotta a nyakravalóját [Dés; DLt 321. 8].

2. letör; a rupe; abbrechen. 1742: Tudode lattade ... hogy az Gargyasiak bányájából vesztet volna el kész Kortz melljet magok keresztene 's szakasztottanak le? [Asz; Bosla vk]. 1769: mikor fel verték a nevezett pinczét ... amint bé mentek a pintzébe a belső zárját is le szakasztották volt s nagy erővel mentek bé [Szu; IB. Szabo Joseff (25) ns vall.].

3. (vizet) elvezet; a devia (cursul apei); (Wasser) ab-leiten. 1755/1758: Exhibeallya az I Collationalissat azon Stomprol melynek felső arka miat felette lévő Stompnak praejudiciuma vagyon ... Erre nézve decern-alta a Szék azt, hogy az J: quō citius a controversia-b(an) forgo árak(na)k Stollyán (!) alol csinállyan egy szakasztott, a mellyen toties quoties észre vészi hogy a felső Stompnak kereke tolyul, a vizet le szakaszsa [Ab-rudbánya; Szer.]. 1757/1758: minden kára nélkül fellyeb emeltettne Harsányi Ur(am) az also kerék Stompját ... Láttam pedig itt jártamban hogy szakasztott csinálván Jonás Pál Ur(am), a vizet le szakasztotta, es a jázatis tisztította [uo.; i.h. Henczel György (34) vall.].

4. kb. elold; a dezlega; los/abbinden. 1699: a' quarta-latlan földön ket teslās ökör leszakasztva, kalangyaim között járván kalangyáimat teptek huztak [Dés; Jk].

leszakasztás leszakítás/tépés; rupere; Abreißen/zer-ren. 1584: Zyw Andrasne vallia hogy a' Dinnye el vez-esben vagy le zakasztasba(n) semmit Ne(m) latot [Kv; TJK IV/1. 282].

leszakasztó szk-ban; in constructii; in Wortkonstruk-tion; ~ deszka (kenyér) szakasztódeszka; planšetá de a-luat; Wirk/Ausknetbrett. 1701: Egy Udvar haz, azok-ban hat tuzes haz. Ezeken mind io ajto ... Egy kéménés abban le szakasztó Deszka [HSzj tüzés-ház al.]. 1725: Gubernator eo Excell Szallasara ... a' Sütőb(e) le sza-kasztó Deszká(na)k 4 öreg deszka [Kv; Szám. 54/III. 12]. 1786: vagyon egy cseléd ház, közepette egy sütő, abban lévő Kementzével, és le szakasztó deszkával együtt [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/18].

leszalad 1. lefut; a coborí in fugā; her/hinunterlaufen. 1744: jo paripa Levén eö kgyelme alat le fele a borozda-kon le szalada [Gyeke K; Ks]. 1820: a' Báro Mihent hal-lotta mingyárt le szaladott az Eskető Cancellistákhoz [Várfa TA; JHb 48 Bontz Mária Szakmári Sámuelné (37) vall.]. 1823-1830: este 9 óraker nagy földingás tapasztaltatott ... Én a deáktársammal, Borosnyai L. Lászlóval ... az alsó ebédőszobában ... a tűz előtt ül-

tem, de semmit észre nem vettünk, míg a contignatióból szaladtak le és lármáztak [FogE 101].

2. könnyedén lefolyik/surran; a se prāvāli (ușor); (leicht) niederfließen. 1771: a Silipeken Lé szaladván a Kerekék alatt mind szüntelen szaparadik fellyülről a viz [Dombó KK; JHb XX/26. 4].

leszállatlan leszátlan, sövény/szalmafedél nélküli; fārā leasā; ohne Ruten/Strohdach. 1694: az Majorhoz ... vekony Sövennyel paraszt, leszalatlant kertelessel be ke-rittetet, va(gyo)n egj Öreg Kapuja [Kővár Szt; JHb Inv.].

leszáll 1. a se lāsa/așeza; her/hinabfliegen. 1639: egi nagj Sas le szalla eleömbe [Mv; MvLt 291. 188a]. 1704: a szegény rab úr monda ... Isten, szállj le a te itélőszé-kedből és itild meg [WIN I, 156]. 1710: Josika^a nagy fel-szóval azt kiáltá: „Ha Isten vagyon az égben, s nekem vétkem vagyon, amivel vádoltak abban, szálljon tűz le az égből, s itt az ország szeme láttára emésszen meg en-gemet” [CsH 322. — Jósika Imre 1702-ben]. 1762: azt mondotta ... Kolosi Nagy Márton eö kegyelme hogy ha az Iesus Cxs le szállana az Egből csépet adna az hátára | Ajtoni Ferenczné eö kegyelme sokaknak bot-ránczására azt mondotta, hogy ha Jézus Cxs az Egből le szállana, elsőben az szöleit meg gyomlálatná, s azu-tán kikapaltatná véle, had tudná meg, hogy isszák az jo bort [Torda; TJKt V. 109]. 1768: A nevezet Isten ha-ragja le szálván egy ... Házára ... mely langot vetvén aztott meg emésztette [Zalán Hsz; HSzjP].

2. lelép, földre lép; a se da jos, a coborí; absteigen/sit-zen. 1584: Theompe Ianos vallia meg leowe Az lo-wakal ez Andras és le zalla a' lowakrol ot Segesuarat [Kv; TJK IV/1. 352]. 1589: Matias deak lezalloth lo-warol [Dés; DLt 226]. 1591: Tw penigh Le szalotok loatokrol [UszT]. 1592: zabo Balint ereossen kezde mondani Gergeli Kouachenak, zalle vgimond esse ku-rua, mert ne(m) vagi melto hagi jamborok keozetot egi zekerbe whes [Kv; TJK V/1. 204]. 1604: leóuek vala Vi-dekreól, talala Borbely Peter, az louo(n), le zalla az hid-nal az lorúl [UszT 20/266 Helena relicta quondam Jaco-bi Hamarh In Vduarhely vall.]. 1670: Hallottam ... hogy Szolga biro Ur(am) Pál Annokkal egy ágyb(an) hevert volna, estvetol fogván virattig alig Szállot le rolla [Bodola Hsz; BLt]. 1798: Petrotzi ur éppen a kapu előtt el érvén a szekeret, á pásztort meg szolította, kiis jeditbe mindgyárt le szállot a szekérről [Ádamos KK; JHb XIX/59]. 1817 k.: Legelső szovok avolt (!), hát az Ur mit keresz? holott még jól le sem szállottam a' Lorol [Héder-fája KK; IB. Veres István tt lev.].

Sz. ~ a lóról a. ? meghúzza magát. 1739: monda, hogy Hoszszu Todorral volna beszéde, mondom, hogy hívja ki, de jobb kiednek leszállani (a lóról) [Kézdizstl-ek Hsz; HSzjP Mich. Keresztes de Kézdí sz Lélek (55) pp vall.]. — b. megbán. 1750: enis mondam ne ker-gesse a szegény pásztorokot mert bizony le száll kimed a lorol [Esztelnek Hsz; HSzjP Bokor Thamas (46) jb vall.].

3. leereszkedik/jön; a coborí; sich her/hinablassen. 1568: Gasparus p(rae)tor petri veres fass(us) est ... Eztys tudom hogy Estue Nyolc orakor az var fokrol le zallanak Andras Katho es seres Anna [Kv; TJK III/1. 226]. 1606: osúat Janos be mene az keortuelya fa ala ...

monda osúat Janos ... Zallj le rulla, Ezenbe le zalla [UszT 20/195 Joannes Dersi de Gagi pp vall.]. 1623 k.: egykor eyel hallek szayt le szallek az hiubol [Mv; MvLt 290. 30b]. 1733: Láttam szémeimmél mikor az Bajkul Jerémia Felése (!) Gáffia leszállott az pajta hijáról | Hallottam most az nyáron késő vacsorakor után hogy kiáltotta Kerekes Jánosné az maga Istáloja előtt szállj le kurva szállj le, ha le nem szállás fel hágok hozzá s fővel vetlek le [Szentbenedek SzD; Ks 27/XVII]. 1756: az meg irt két Léptőn le szállván ... Nyilik más ajto [Branyicska H; JHb LXX/2. 21]. 1761: etzaka iffiabb Ferentz Lörintz a' Ház veginel lévő Sövényen bé but a' hijjuba, onnan a' pitvarba le szállott [Szászsztván KK; BK. P. Brassai (40) sz vall.]. 1845: ijedtembe fel bújtam a hiúba, a' hunnan csak akkor szállottam le, a' midőn már vége lett mindennek [Kiskapus K; HG br. Diószegi lev.].

Sz. 1772: Ez az ember^a gubernialis consiliariusagot is ért volt és ugyan felhágott volt az ugorkafára. De amely könnyen felhágott volt, tizszerte könnyebben leszállott [RettE 283-4. — ^aBogáti Pál].

4. lefelé halad/húzódik; a se întinde în jos; sich abwärts strecken/ziehen. 1727/1751: az Actorok(na)k határtit ... distingváltuk eszerént. Első Halom ... Ötödik a' Hargita Tetőről le szállván egy Csőpört (!) kő [CartTr II. XXX. 6a]. 1747: (A méta) valami szakadásos agjagos élen le szállván [Nagyida K; EHA]. 1760: (A határ) le száll, éppen la kapu Sesszulj [Csehtelke K; BLt] | (A határ) le száll La Paróó Kretsunásuluj [Hasadát TA; EHA].

5. lesüllyed; a se aşeza/depune; niedersinken. 1694: Cyprianus doctor ... Ugyanez nap estve gyógyíta meg egy tőkös embert, melynek, megszakadván a beleket beborító hártya, az tőkibe leszállott vala a bele [Kv; KvE 234 VBGy]. 1757: a' Bányá szájához csatornának dirgált vizre ládatskát tsinalúnk a' fedelét sűrűn meg furdalljuk, az ilyen vénát per partes réá töltjük a vizet réá bocsátjuk, vas gereblyével s vonoval addig roncsoljuk míg zavarja el mégyen, az Arany pedig a' láda fenekére leszáll [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével].

6. leesik; a cădea (jos); hin/herunterfallen. 1662: De a pattantyúsok egy tüzes laptát jól kivetni nem tudnak vala, hanem vagy csak az árokba szállott le, vagy olly helyre ment, hol minden kára nélkül esett az ellenségnek [SKr 598].

7. lecsap; a trăsni; nieder/herabfahren. 1846: Darvas János ... meg lehet ittasit levén — mondotta Virág Lászlónak ne fesszengien olyan nagyon mert a menyök fenn van s egyenként az emberekre szokot le szálni 's meg ütheti [Dés; DLt 530/1847].

8. lekerül; a fi luat jos; hin/herunterkommen. 1749: Lóvaim igen rómlót állapóttal levén alig bótórkáznak majt két hetig le nem szállván hátókról az Nyerög [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.].

9. (hadakozással) felhagy; a înceta (lupta); (mit der Kriegsführung) aufhören. 1562: az ifju király őket nagy kegyesen unszolja vala hogy szálljanak le ő nekik^a minden szabadságokat megengedni kész volna [ETA I, 18-9 BS. — ^aA felkelt székelvényeknek]. 1566: A török Szigetben népit hagyván, haza mene és leszálla [i.h. 25 BS]. 1596: Egy ideig az mig ... az mostani had le zal, addeg legyenek mind az ket fel chyendezen [Mihályfva NK; JHb XXIII/3]. 1653: A bassa ... ott telele a télen^a. A magyar hadak is leszállanak [ETA I, 43 NSz. — ^aHadaival].

1752: János István ... Dësházára hazásodván hogy le szállának a' Kurucz világkor a' katonaságból oda hozzánk telepedik még [Dëshháza Sz; Ks 101]. — L. még BTN² 152; CsH 120; SKr 340; TML II, 638, V, 570, 574; WIN I, 183.

Szk: ~ a fegyver fegyverszünet áll be. 1704: a Hunyad vármegyeiek rescribáltanak az generálnak, hogy ők nem jóakaratokból lötenek kurucokká, de mivel még a fegyver le nem szállott ... ők ide bé nem küldhetnek, sem élést nem küldhetnek [WIN I, 266-7].

10. szállást fogad, megszáll vhol; a descinde; unterkommen. 1594: Devaj Janos vallia ... Estwe fele leowenek az chyomortani Tamas zolzag hazamhoz le szállanj, En megh monda(m) hogy ... három szemelye (!) szallasul az en haza(m), de semmit Ne(m) gondolanak velle, hane(m) be zallanak [Kv; TJK V/1. 469].

11. megszűnik; a înceta; aufhören, ein Ende nehmen. 1568: Michael eqtwes Zilagy fassus e(st), Tudom azt hogy hamis hitőnek monda eqtues gergel, es ezen közbe az Ceh közikbe alla es meg bekelte oket, egmast meg kquetek, es mindeniknek birsagot vetenek, ezt penig meg mondottuk nekik, hogy birsagnekwl le ne(m) zall es mindenik meg alla raita [Kv; TJK III/1. 179]. 1569: Az my hazon ... volna az Jozagon azth fel zethesse, Clara Azzonj, de ha walamy pery az lobbagyokkal volna, azok le zallyanak [Mányik SzD; IB IV. 225/13]. 1570: Minden haborw per pathwar gwylosegh keozwleok leh zallyon es leh tetesek [Kv; TanJk V/3. 20b]. 1580: Ez elmult eztendeobe ... az ket fel Mezarossok keozt az egyenetle(n)segh le zalla [Kv; i.h. 217a]. 1596: Demeter Peter Vrunk eo felsege drabantia vala ... Demeter Peter priuilegiumos drabantih vala, hazarul az adoio aszal zalott uala le [Fancsal U; UszT 11/77]. 1599: Noha az mi az eo kegme akkori Actioia az mi volt es az en obiectumom contra proposita le zalott, de az protestationak vgian stalnj kell [Dés; Eszt-Mk]. 1645: Miuel az J. szauatossat allatta Fejeruari Gyeorgyeot eo rolla a tere le szal [Kv; TJK VIII/4. 32]. 1677: Az mely örökség felől kérdés Vagyon azt az örökséget én adtam Kováts István Uramnak mivel én ő kigyelme(ne)k ados voltam szükségemben megszánt s jól töltt velem, tehát hogy adosság le szálljon rollam vgy adtam ő kegyelmenek [Mezőbánd MT; MbK]. 1696: ha eo Nagok hazassagra ki bocsattak^a a beressegéből, a kezesseg le szálljon ... De ha szinten a beressegben marad is, esztendő mulva(n) a kezesseg le szálljon [Fejérd K; ApLT VII/4. — ^aA jb-ot].

12. elműlik, véget ér; a lua sfîrşit; vorübergehen, aufhören. 1585: Gergely Deak^a a' Notarius vallia hogy Nemet Menyhart ellen eo Irt ... egy S(ente)nciat ob Not(a)m infidelit(a)t(is) Kamuty Balasnak ... Az Vtan eo Nem tüggya miben zalott le az sen(ten)tia [Kv; TJK IV/1. 425. — ^aDiósi Gergely a jk írója sk szövé]. 1588: Zena Reteknek megh ereztet Nem itilik most eo kgmek lonak lenni hanem az aratasnak dereka le zalwan, ereztessenek megh [Kv; TanJk I/1. 83]. 1593: Angalit azzoni, zigiarto Balintne vallia ... ez Vizhordo Tamasne, hon nem letembe ... egi ladankba, kibe keues keoltsegwnk marhank volt, bele teorte az kolchnak tollat vegre nagi teorekedessel zalla le dolga, es mas fel forintot fizete kar vallasomert [Kv; TJK V/1. 327]. 1683: az peresek varjak megh hogy az Taborozasnak ideje szallyan le, az utan perellyenek egy massal [Dés; Jk].

13. érvénytelenné válik, érvényét veszti, megdől; a-
 pierde valabilitatē; ungtüktig werden. 1573: kerik azon
 Biro vramat kyrat birot hogy eo gekelmek ... az feidel-
 met keressek meg kēneregiének es tērekediének Az varos
 Neweben Azon hogi my keppen az Repulsio az meg
 holt kiralne Azzon Engedelmebeol tellessegi leh zallot,
 Azonkeppen az c(on)pulsoriaes Mindenestwl leh tetet-
 nek keoztwnk Mikeppen az teob varosokbanis Nem el-
 nek ez feleh c(om)pulsoriawal [Kv; TanJk V/3. 87b].
 1592: Az utan az törveni utan ki menink rea ki ren-
 delinek az Vraim ennekem ket holdot benne, Akkor
 Alard Mathe ugián megis hagia hog' meg mongiak neki
 hog' az kisebb (!) eskettek ozlassa^a le zallot Capitan
 Vram elöt [UszT. — Értsd: földosztása]. 1598: Az litis
 Intermediu(m) feleóll pedig az mo(n)dgiá hogy le zall
 az teorúeny keoz merth nem neúezi meg neúet az Zabo
 Georgy neúet, noha az eztendeót es napot meg neúezi
 [UszT 13/59]. 1644: az Dési Janos vramtol adatot jokrol
 irot Inuentariumotis megv vetue(n), es aztis megv
 intezue(n) mi kelhetet Desi Janos elseo felessege tartasa-
 ra ruhazasara es kiadasara, migh az Jobbannya tartotta,
 ugy tetzet hogy az elebbi Inuentarium le szallot es annak
 ereje el mult, hanem ez utolso Inuentarium al megv [Kv;
 RDL I. 107].

14. vmiről lemond; a renunja le ceva; auf etw. ver-
 zichten. 1670: Valamennyivel mű azelőtti dolgain(k)ről
 le szállottunk s meg alázattunk, itt minden dolgok ismét
 az előttekhez képest százsztorta feljebb vadnak [TML V,
 400 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz Drinápolyból].

15. leszámítódik/tudódik; a fi százut; abgerechnet
 werden. 1593: Tudo(m) hogy az egez falú het forint ra-
 áson uala, de haro(m) forintia le zalla, Az enjm, az Sebe
 Mateje es a' Kys Pale [UszT 10/93]. 1810: (A 133 Mft 98
 pénz summából) 10 Mfr. leszáll, és megmarad 123 Mf. és
 98 Dr [Doboka; Ks 76 Conscr. 99].

16. (le)csökken; a scădea/coborî; fallen, sinken.
 1614: Ebben az esztendőben^a igen nagy drágaság
 lőn Erdélyben és Magyarországbán egy maros-kőb-
 le búza felment vala hat forintra de ismét nagy hirte-
 lenséggel ... úgy megalcsódék, hogy három forintra le-
 szálla az ára [BTN² 41-2. — ^a1585-ben]. 1625: Az eot
 fertalyban az inquilinusok Adaiban szall le ... az mint
 Rationkban keouetkezik [Kv; Szám. 16/XXIX. 3]. 1653:
 1652-k esztendőben . Bornak drágasága lőn, úgy hogy
 húsz pénzen adták kupáját a javának öszig; de osztán elég
 bor lőn, és leszálla négy pénzre s öt pénzre és hatra kupá-
 ja [ETA I, 155 NSz]. 1793: edgy Véka Törökbuza edgy
 M.forintra 10 sustákra, 4 Márjásra s még ötreis fel há-
 gott vala hanem már most edgy két Esztendő alatt kez-
 dett le Szállani az árra [Kakasd MT; DLev. 2. XIIIb/b.
 16]. 1816: az husnak árra le Szállat [Déva; Ks 102].

17. átv lemegy; a lăsa din prej; fallen, zurückgehen.
 1722: az melly Német Szakácsal beszéllett Simon Pál
 Vram (: ki is kért száz harmincz forintot :) hozzám jővén
 le szállott nyolczvan Német forintra, ha azt Ngd meg ad-
 gya neki kesz a Ngd szolgálattára [Kv; Ks 96 Gönci
 István lev.]. 1781: a kecskéket . husz forint alól ki
 nem akarja vala adni utólyara tizenöt forintra Le Szálla
 az irt udvar, s azt meg is fizet az örmeny [DE 3].

18. rászáll; örökítődik; a-i reveni cuiva (prin
 moštenire); jm zukommen/anhelfallen. 1778: Kotara
 Thodor . élete Kezdetétől fogva volt örökös Jobbá-
 gya Néhai ... Báro Josika Daniel urnak onnan Szállat-

tanak le Nemzetség szerént a Méltóságos Exponens ur
 eő Nagyságára [F.orbó AF; BK sub nr 908 Popa Tho-
 dor (62) jb vall.].

leszállás 1. coborîre; Absteigen/sitzen. 1731: az Lo-
 vak az fel ülést és le szállást csendesén meg állják, és
 bokrosok ... ne legye(ne)k [JF lovászmesteri ut.]. 1739:
 Három oculatus Testisek Fassiojokból Constálván Né-
 hai Gombkötő Mihály Özvegyének Kibédi Máriának
 sokféle Nemzetekből valo Ferfiakkal egy ágiban hálása,
 fekvése; és hasáról valo le-szállásais egj örménynek
 Deliberáltatott hogi ... in poena Mortui Homagii
 Convincaltassek [Dés; Jk 301].

2. letáborozás; campament; Lagern, Biwak. 1655:
 Mikor urunk a havason hadaival által ment volna a széj-
 mények felé, egykorban meg akarván szállani már az
 urunk sátorát is felvonták volt: a sákmányra kiment ka-
 tonák eszkebe vették, hogy minden lövő-szerszámmal és
 elrendelt seregével jő, hogy az urunk hadát leszállásában
 üsse meg. De urunk azt eszébe vevén, hamarsággal lóra
 ülven, valami részét hadainak seregbe rendelé, és reája
 mégyen bátorsággal és az ellenséget futóba ejti [ETA I,
 159 NSz].

3. kb. leszerelés; demobilizare, dezarmare; Abrü-
 stung. 1619: Kegyelmed egy levelében írta volt nekem
 az lengyel hadnak nagy voltát, azmellét hogy nem fognak
 leszállni, hanem várván az török hadnak leszállását,
 meg fogják háborgatni^a [BTN² 222. — ^aHavaselvét és
 Moldovát]. 1671: Máramarosnak egészlen való felülte-
 tését nem jóvalom, mert végig lehetetlen continuálni, le-
 szállások pedig káros leszen [TML V, 555 Bánfi Dienes
 Teleki Mihályhoz].

Szk: a had(ak) ~a. 1662: Töröknek lengyelül való
 békessége után hadak leszállása^a [SKr 156. — ^aTarta-
 lomjelző fejezetcíméből]. 1677: Ha kiknek Soldossa, Fia,
 vagy maga hadban el-vész, azon hadnak le-szállásáig
 ujjabbat állatni ne tartozzanak [AC 96].

4. megszűnés; încetare; Aufhören. 1570: az Jeowen-
 deo Bekesegh es pernek le zallassa feleol lewelet adnak
 az zaz vraymnak [Kv; TanJk V/3. 7b]. 1589: Megh ker-
 de az varas zabo Thamast ha keonyeorgeott oz terehnek
 le zallasaertt [Szu; UszT]. 1753/1781: Kun Miklós . a
 kurutz világ le szállása után ... ezen ... Pojánát egy ke-
 vessé bír [Nagyalmás H; JHb LXXI/8. 214].

5. csökkenés; scădere, reducere; Rückgang, Fall.
 1665: az elmúlt segesvári gyűléskor az római császár
 ő felsége törekedése által remélvén az statusok . az
 adónak rész szerint való le szállását ... nem vetének de-
 rék adót fel [TML III, 390 a fej. Teleki Mihályhoz].

leszállhat csökkenhet; a putea scădea/fi százut; fallen/
 zurückgehen können. 1586: Amy az Vtan valo teoreoke-
 dest nezy az ezer es Niolcz zao forintba(n) Amy le zalhat-
 na, Biro vram kiraly Biro vrammal egiembe theoreo-
 keoggyek ... Aggya cleybe eo Nganak, a' keossegeknek
 zertelen valo megv Epedeset az Draga Wdeoben [Kv;
 TanJk I/1. 32].

leszállingózik rendre leereszkedik; a coborî rînd pe
 rînd; einzeln herunterkommen. 1704: valami lovasok,
 kurucok mutogatván magokat a Kőmál-tetőn, a köszik-
 lán a keresztnél ... de mikor onnan leszállingózának,
 nem olvashattunk többet 14-nél [Kv; KvE 288 Szf].

leszállít 1. a da jos (pe cineva); absitzen lassen. 1573: Zekely Lwchak Sayo wdwarhelyrwl ... ezt walla Jeowe en hozzam Almady Andras, es hywa el Engem, welle Simonthekere Mykor Jmmar keozel kezdenk az falwhoz Jwttny, le zallytha zolgyatt es le kwide wkett, hogy Egy Jobbagyatt Megy fogyak [RLT O. 5]. 1592: Ifiabik Zigiarto Balint Coloswary ... wallia Az teob vendegek keozot penigh semmi vizza wonas ... nem wolt ... seot megh fegiwer sem wolt senkinel hane(m) ket legint zallitottak wala le az lorol ... azokatis chiak vgi nyomak ewltetek le [Kv; Tjk VI/1. 29–30]. 1636: az holdos lovas le szálita louaról az Azzonyt [Mv; MvLt 291. 71b]. 1827: a' Tegnapi napon ... azt a' Házronto Czégérés életű Aszonyt Feleségemmel egy Székérbe ülve bértem — Feleségem mellől az Székérből leszállítottam [Torda; TLt Közig. ir. 1529 Fonyi Sándor sk nyil.]. — L. még KemÖn. 149.

Sz. 1661: Igen elhittetek magatokat, édes jóakaró asszonyom, kedves Feleségem, István urammal, de leszállítlak az ugorkafáról [TML II, 139 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz].

2. elszállít; lehord/visz; a transporta; wegtragen/bringen/befördern. 1681: Az szőlők szükségere is, minden eghesz telek után per nro 300 szőlő karot csinálni, es aszt szőlő karozas előtt Hunyadra le szállítani tartoznak [VhU 200]. 1711: Nagy Lőrincz vram is azt mondotta, hogy Komáromi Lajos vr(am)tol kért azon erdőből, azert az Besenyei Falus Bor Szállíccsa le elő Kegyelmeinek Kocsárdig, az Biro osztán uágatott ... és el Szállította Kocsárdig [Búzásbesenyő KK; Bfr IV. 30/26 Szabó István (52) jb vall. — "Székelykocsárdig (TA)]. 1735: Bor buzat a mi termett innen mind Nagy Sármasra" szállítottak lé [Mezőújlak K; TKI Rakosi Mihály (37) zs vall. — "K]. 1807: Toplitzárol Petelég Le szállitnak egy egy Fertály Üres Tutajat [DE 2. — "a-b MT]. 1820: Pénz-keresés kedviért a kolozsi és tordai So kamararol Miriszlora^a, és Károlyfejérvárra szoktuk a sőt le szállítani [Báld K; BLt 6. — "AF]. — L. még VKp 185.

3. alacsonyabbra/lejjebb vesz; a muta mai jos; tiefer/mehr abwärts nehmen, herabsetzen. 1591: Az viznek fel neülese feleol vegeztek eo kegmek, hagi mostan, az kik ahoz rendelt zemelyek, le zallichak, hagi se kertekben se egiebwtt az viz mia kar ne legien [Kv; TanJk I/1. 166]. 1612: Szeüffner Györgyne Timarne Az Mühelynek az Örrat le Zalicza ... Steffen Hösch timar mühellyet el kel hannj ... Barnard deak heazattyat le kell szállitanj [Kv; PLPr I/3]. 1651: az J. arra p(ro)mittalta volt Eő magatt, hogy vgy le szállitnya az gatot es Uiszet hogy az A. molnanak karara nem leszen [Amadéva Cs; Eszt-Mk]. 1654: (A) Cafús)a Emergalt az Inctus Molnanak Gattyanak ... elhanyassaboll, melybeol az D. Actornak Commissioja leue(n) az Uice Tisztre, hogy elhanyassak, es annak gattiat le zalissak [uo.; i.h.]. 1771: tartván atolis ne talán a Molnár a követ igen Le szállította volna, az malom házba bé mentünk, de az kő még égen nagyra jártá a Lisztet úgy hogy még Lehetett volna a követ szállítani ha a viznek ereje Lett volna [Kük.; JHb LXVII/27].

4. csökkent; a reduce/scádea; herabsetzen, senken. 1593: Tudom hogy a' Kadar Ambr(us) éoreksegeoról ualo Ado negjue(n) penz vala, de kerdettem en affelőll Vas Palt hogy mint zalitotta le eo az eo adaiat [UszT 10/93]. 1616: (A) praedicator fizeteszet és az Varosnak

külön külön fele prouéntússat ... le szállította volna [Kv; RDL I. 100]. 1672: Ado. Az Boldogh üdöben ... volt Szent György Adaja f. 20 Szent Mihaly Adajais f. 20. Ezt ... alazatos Supplicatiojokra üdvezült Groff Ur(am) harminczőt forintra szállította volt le [Udvarhely Sz; Born. VI. 24]. 1835: a Czéh mind a Két feleket hibásnak esmervén Lakatos Bénéáminnak ... büntetését ... le szállította [Kv; ACLev. Kül. Perc. 19].

5. letud, kiegyenlít; a achita; abrechnen, ausgleichen. 1642: teob uolt az adossagh, de nylyan constal, hagi Veleo Jstuan mueleseuel három forintiat le szállította [Kv; RDL I. 128]. 1669: die 15 Junii szállított le művelésével az adósságba f. 2 d. 90 [Kv; KvE 209 LJ]. 1670: anno 1670 esztendőben hajtatta ki az kőmáli fél hold szőlőmet, szállított le vele f. 1 [i.h.].

6. átv leenged; a reduce; herablassen, senken. 1801: ezen ... hat hold szanto földeknek ... árrát le szállitá 90 ~ kilentzven Mforintokra [Ne; DobLev. IV/846. 1b].

7. elvesz/megvon vmit vkitől; a lua/retrage ceva de la cineva; jm etw. entziehen/vorenthalten. 1649/1687 u.: A' Visita(t)io(an) ... a megyének rendelők, hogy noha Nagy András és Gál Péter ez előtt korcsomárlással a megyének kedvét keresték mind az által mosta(n)tul fogva a bor korcsomárlást le szállítottuk ő rolloks [MMatr. 57].

8. leszámít/von; a scádea; abrechnen. 1625: miuelhagi eo kgmek méghis Regestumiban külemb külemb abusosokat animadvertáltak zalitottak le benne f 100 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 261].

9. megszüntet; a înceta/sista; einstellen. 1567: az Jambor zemeliek között, Wyzaknay folnagy Polgarok es kösseg között esett, es tertent wolt neminemw Igienetlenség, es ezwezes az folnagytol walo zam wetel felől w felsege paranchiollia nekem .., hogy kymennek Wyzaknara és az felül megh mondot ket fel között ez dolgot es igienetlenséget .. megh ertenem es megh latnam es le zalitonam [Vizakna AF; TT 1881. 189–90]. 1570: Akarwan eo K. vrazawl az három vramthwl Indultatot haborgastis leh zalitany, Theoreketteneke Bok Zo Bezedel benne [Kv; TanJk V/3. 20b]. 1579: meg tekyntwen mind az ket fel az keoztek walo atiafisagott, az pert keozteok egymás akarattiabol le zalitottak es illien bekeseget wegeztek volna [Burjánosóbuda K; JHbK XXIII/40]. 1581: A my az Azzonyfalwy hatar dolgat illety a' mint lobba(n) lehet zalychya le eo kegmek Az egyenetlenséget az ket fele falubelyek közt Az hatar felől [Kv; TanJk V/3. 245b]. 1584: Cathalin Hary Miklosne vallia ... Aztalos Mihaly a' feleségewel Marta Azonyal perle a' Beszterczeyekel, de Ne(m) tudom Meny penzbe zalitottak le a' pert [Kv; Tjk IV/1. 341]. 1610: ne legen keséo az Appellatioknak heljen le zalitana(m) az Causat ha ollj ok talaltatik ben az p(ro)positionban [UszT 34b].

10. kb. elintéz; a rezolva; erledigen. 1593: Homler Janos vallia: Mikoron az varga Lazlo vram leania la-daiaaba az kolchot teortek volt, es megh esmertek hagi coue volna az kulch, tudom hagi zerzeodes es alkuasra mene az Azzonj vizhordone, es masfel forintba zalita le dolgat [Kv; Tjk V/1. 325].

11. ~ja vétékét kb. kitisztítja magát a vétékből; a se dezvinováji/disculpa; sich von der Sünde reinwaschen/rechtfertigen. 1593: Az vniobelj Articulus Magyarazat-

tiá feleol arrol ha kik Compositio zerent zallittiak le vetkeket, Azokat ... vgy velhetnj mint az Artatlanokath [Kv; TanJk I/1. 211].

12. a hada(ka)t ~ja a hadi készülségből kivonja a hadakat; a trece armata pe picior de pace; die Heere/Armee der Kriegsbereitschaft entziehen. 1619: immár az elrendelt hadak megindultak vala, s késő lón leszállítani az hadat [BTN² 228]. 1662: Az fejedelem hadait leszállítván és székiye, Fejérvára bemenvén, akkori kapikiháját ... római császárral való békességrül ... tudósított vala^a [SKr 275–6. — ^aI. Rákóczy György 1645-ben, a linzi békekötés után]. 1670: ilyen derék dolog idején nem akarjuk Kegyelmeteket terhelünk ... az hadakat ... csak szállítsa le Kegyelmed [TML V, 332–3 a fej. Teleki Mihályhoz]. — L. még ETA I, 64.

13. érvénytelenít, hatálytalanít; a declara nul, a revocare; (für) ungültig erklären. 1599: Amyaz keolchyeoneozesreol valo paranchyolattat illety eo felgenek ... eo kgme biro vram mennyen Ala feyerwarra eo felgehez es teorekedgyek es legyen azon mindenkppen hogy le zallicchya eo kgme ez paranchyolattat eo felgenek keoneorgesewel [Kv; TanJk I/1. 346]. 1600: Megh ertettwk az mi peresinknek raitunk walo kereseteket. A hon harom zaz Juhoknak el hozasaert keresnek ... egy attiofianak fogsagaert is keresnek ... kire reowide(n) ilien walaz tezeonk, p(ro)testalunk ne legye(n) keso(n) Appellatiok hele(n) le zallitanonk [Uoszt 15/53–4]. 1607: Proponit J Protestalok le zallithatna(m) feleleteket, de most nem zallitom [i.h. 19/103].

leszállítandó elszállítandó; care urmează să fie transportat; ab/fort/wegzubefördernd. 1671: mi-is azért Nagyságodnak kezében bocsáttuk a' meg-irt Aknákat az Portusra eddig le-szállított sókat egészen refearván Ország szükségére, Nagyságod-is ez után leszállítandó sókat helyben tartván az eddig le-szállított sóknak el-kelesének idejéig [CC 94].

leszállítás 1. (lefelé) szállítás; transportare (inspre jos); Hin/Herunterbeförderung. 1551: the ke: Aggyon Egh Emberth Velek, ky Mwta megh Az helyet holott Eöreg h fakat találnak ... ha myben swksygek Esky Az fa le zaleytasban ... the k: ... segettesse [BesztLt 49 Joannes Dobai Vincencius swch beszt-i bíróhoz]. 1739: Az Havasakrol a Turonak le szállítása is Conernalván ezen szegény Várost most asztis pénzül exigallyak rajtunk [Hátszeg; Ks 83]. 1795: kötőfőztetünk ... Roskánybol Dévára Mésznek hordásával, Sendelynek és Prastyilának az Havasrol valo le szállításával [Dobra vid. H; Ks]. 1841: (A) nagy anya gáton a' fák leszállításakor ... a Gátbanis nagy romlások okoztatván, az ebbéli megkárosítottatásokat nagyságtok magok fordítsák meg [Kv; KmULev.].

2. kb. alacsonyabbra/lejjebb vétel; mutare mai jos; Herabsetzung/Senkung weiter nach unten. 1612: Az Cantor és az Arua hazatolis tractalua(n) Ottis ő kgm(e)k Tanaczuil meg fundalua(n) az heazatnak le szállitassat: odais költséget adassanak Ado szedő Urainkal [Kv; PLPr I/3. 1612–15]. 1825: A Fedél mostani Szarvazatjának a projectalt Szelességéhez a boltnak mérve (?) le szállítására, az így származando kis fedél meg létezésére ... 3 áts napszám 4 Rf [Dés; Dlt 3].

3. csökkentés; reducirere, scădere; Herabsetzung, Senkung. 1571: Mostans azon keryk eo K. Biro vramat varoswl hogy eo kege keresseh megh eo Nagat kyt az vristen az orzagnak feyedelmewl rendelt Es eo K. Byro vram ... keoneregyen Ez Mostany kewant Summanak leh zallitassa feleol [Kv; TanJk V/3. 40b]. 1580: Megh ertettek eo kegmek az lspanol az harom falwn^a valo zegensegnek nagy terhes es swllos adayat az Connumeratio myat. Keryk azert hogy ... teorekgegienek az vram annak leh zallitassaba [Kv; i.h. 232b. — ^aA város három jbfalujában: Asszonyfván, A. és F.fülen (TA)]. 1586: Megh ertettek Biro vram Munkalkodasat az Nagy Summanak le zallitasaban [Kv; i.h. I/1. 32]. 1690: Az Ecclesia kevés jobbágyi mivel igen el romlotta(na)k elis pusztultanak, azok(na)k Rovatalok(na)k leszállítását ... veghez vinni ... méltotassék Ngtok s kgtek [Kv; KvRLt X. A. 5]. 1725: Minthogy ... G(ene)r(alis) Perceptor Nemzetes Brullyai György vr(am) eo kgme ... olljan időben fungalt a mely terhes idő volt, hol a pinznek valora le szállítása, hol fel hágása, hol fejer pinz hol réz pinz folyt, s futásbanis Conserválta eo kgme a Nemes Város Cassaját maga industriája által az Nemes Censura ... tollalja a praenotalt, huszon hét forint ötven pénz liquidumat eo kg(ne)k [Ne; DobLev. I/121]. 1795: adosságaim téznek in Summa 4211 Magyar Forintokat; ezen Summának le szállításában adtam által 3563 Mforintokban ... Bihar Vármegyei Kohányban, Lükiben, és az Ákori Praediumbeli rész Portiomat [Torda; JHb XL/9]. — L. még AC 190.

Szk: ~ban tartatik. 1677: A' Mely faluk Istennek látogatásából égés miatt meg-károsodnak az ollyaknak három esztendeig valo adojoy meg-engettessek ... a' meg-égetteknk részek szerint valo adojoy le-szállításban tartassék a' fen meg-nevezett időig [AC 71].

4. megszüntetés; incetare, oprire; Einstellung, Behebung. 1572: Ertyk eo k. az kowacz Matthias zegitsege feleol valo keoneresget, Eo k. aztis ertyk hogy az Thannachbol Igertek volt neky neky keobel Bwzat zegitseget, ha eo k. megh Nem attak az kalmán vramal valo perinek leh zalitasanak vtanna, Byro vra(m) eo k. adassa meg neky [Kv; TanJk V/3. 58a]. 1575: meg Ertettek eo K. Aztis Biro vramtwl hogi eo k es Hwszar ferencz vra(m) keozet tamadot haborgasnak leh zallitasaban Mwnkalotak volna Az Tanachbely vram [Kv; i.h. 118b]. 1579: Meg ertettek eo kegmek egész varasul Az Mezarosok kewansagokat melyek zerent Akaryak mind az engedelmet s mind az egienetlenségnek le zallitassat [Kv; i.h. 191a]. 1609: Mentem Tordara nemünemü pereknek le zalytassaert [Kv; Szám. 12b/IV. 90]. 1627: Ieövenek mi eleónkben Colosvarat ... egy feleöl az Vitezleö Nagy Megiery Keresztési Pal Uram ... Mas feleöl viszontagh Nehai Kun Istvanne azzonio(m) Suliok Sara azzony, es mi eleöttwnk vegezenek neminemw keözteok valo pernek lezállításaert, az ide alá (így!) mod es conditiok zerent [Kv; WassLt].

5. lejjebb szállítás/csökkentés; reducirere; Minderung, Ermäßigung. 1587: Az kapu zamoknak le zallitasakor kerestwk volt megh Zilussy vramat [Kv; Szám. 3/XXXII. 8]. 1677: (A faluk) a' melyek dög halállal, vagy egyéb okokból tellyességgel, vagy egész Kapu Szám, vagy penig annak része pusztulásra jutott szorgalmatossággal fel-cirkáltattanak, és le-szállitatta-

nak, az olyan helyek . azon megszámlálás és le-szállítás szerint maradgyanak [AC 69].

leszállíthat 1. elszállíthat; a putea transporta; fort/wegbefördern können. 1725: A mi az Padimento-mozni való kövek dolgát illeti . . . igen alkalmasokat találhatni it a' szomszéd Falu határán s én könnyen kiis hányathatom, de most semmi képpen le nem szállíthatom . . . mihelyen modot látok benne, mindgyarást munkás lések benne [O.fenes K; Ks Mikola László lev.].

2. csökkenthet; a putea reduce; (er)mäßigen können. 1677: sok szoval és fáradozassal vihette vegbe^a az kezesekkel edgyütt hogy Kováts István el vegye, mivel sok volt az adosság hogy azt le szállíthassa [Mezőbánd MT; MbK. — Nagy Sebestyén András. "A telket].

3. letudhat; a putea achita; abrechnen können. 1852: meltoztasson minden engemet illető közösből bé jövő pénzt által venni . . . hogy . . . az intereseiből bár, valamit szállíthassunk le [Szentlőrinc MT; DobLev. V/1344 Gegő Károly Dobolyi Bálinthoz].

4. ~ja vki hitét kb. gyengítheti vki hit alatt tett vallo-mását; a putea diminua credibilitatea márturiei cuiva; js durch Eid gemachte Aussage schwächen können. 1633: Giarmati Marto(n) az maga szolgálait ereüel megh akarja vala eskütni, hogi mo(n)giak azt hogi az Zabo Jacab szolgálouauall vetkeztek, és így le szállíthatiak az leann hütit, de az szolgak ne(m) esküuenek megh [Mv; MvLt 290. 122b].

5. ~ja a vételt kb. kitisztíthatja magát a vételből; a se putea dezvinováti/desculpa; sich von Sünde reinwaschen/rechtfertigen können. 1587: Noha Eottweos Andras azzal akjwel dolga volt megh bekellet, mind azon Altal, Az ket Zemelnék megh bekellese, Semmikeppen azt a' vetket amyben estenek volt egik vagy masik, vgy le Nem zalíthatia, hogy az eo Newe amely Vetekkel gyalaztatot publice, per c(on)p(robatio)(n)em telliessegei megh tisztulhasson [Kv; TanJk I/1. 57].

6. elháríthat/távozthat; a putea inlătura; von sich weisen können. 1677: úgy hiszem, maga jó alkalmaztatásával Kegyelmed ő nagysága nehézségét leszállíthatja magáról [TML VII, 493 Teleki Mihály Vesselényi Pálhoz]. 1678: minden istenes utakon-módokon abban igyekeznénk, hogy ez közönséges veszedelmet siettető zürzavarokat mentül rendesebben leszállíthatnánk [TML VIII, 50 a fej. Teleki Mihályhoz].

7. érvényteleníthet, hatályalaníthat; a putea anula/invalida; ungültig machen können. 1599: De myert megh erttetem az en perese(m)nek feleletibül, elscöbben felel feleségemhez Jüdiához, p(ro)testalok le zalíthat-na(m) de most nem zalítom, hane(m) ne legie(n) kesoé az Appellatioknak helyen [UiszT 14/45]. 1607: P(ro)ponit J Protestalok le zalíthatna(m) feleleteket, de most nem zalítom [i.h. 19/103].

8. lecsendesíthet/csilapíthat; a putea calma/liniști; besänftigen/stillen können. 1580: A my az Maradek Peter keonyeörgesset illety keryk eo kegmet biro vramat hogy Mykor Sombory vra(m) be Ieo teórókeggien tanachyawal egywt hogy illie(n) gonoz zandekat zalíthas-sak leh eo kegme . . . ha penig megh nem chyendezyt-hetnek te hag vrunkatis talallyak megh eo kegme [Kv; TanJk V/3. 232a].

leszállítódik letétezik; a fi destituit/schimbat; herabge-setzt werden. 1777: Csengeri István Uram öh kigyelme Koltos es Nonolariussagrol (!) le szálítódót [Kv; FésCJk 63].

leszállított 1. lehordott/vitt; (care a fost) transportat; her/hinuntergetragen/befördert. 1847: Leszállított ha-sáb öl fa 965 öl [F.árpás F; TSb 46].

2. ~ hely olyan részben elpusztult település, amely-nek az adózási alapul szolgáló kapuszámát lejjebb szállí-tották; aşezare parțial pustiită în care numărul porţilor supuse dării s-a redus; teilweise zugrunde gegangene Siedlung, deren zur Steuerleistung dienende Torzahl herabgesetzt wurde. 1677: ha ujobban a' le-szállítot helyeket megülük, emberek telepedvén reá, a' meg-telepe-désnek idejétől fogva hat Esztendeig az adózástól üres-sek ne légyenek különben, hanem . . . a' rováson ma-radtakot segélyék | Le-szállított helyekre ujonnan tele-pedettek 6. esztendeig mint immunisok [AC 69, 261].

leszállítat 1. a dispune cuiva să se dea jos de pe ceva; absteigen/sitzen lassen. 1747: hogy minket ott találának az katonák az sido gyermekeket le szállítattak az kanczáról [Szentbenedek SzD; Ks 27. XVIIIb].

2. elszállítat, lehordat/vitet; a dispune cuiva să transporte ceva undeva; weg/fort/abbefördern/tragen lassen. 1686: az nagy közsörű köveket le nem szállíttatta [HSzj közsörűkő al.]. 1757: Szőkefalvára szállíttattam le keskeny Dészkát . . . Nro 390 Szelyes Deszkát pedig 773 [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.]. 1797: ött száz Hordóts-káknak készítéséhez meg kívántato dongákat, és fene-keket Lipovára egyenessen le szállíttatok [Déva; Ks 78. 20/20].

leszállíttathatik leúszttathatnak; a putea fi deplasat pe apă; abgeflößt werden können. 1795: ha a mult esztendei nagy szárazságban a fell allított Gátnak Seged-melme a két felé ágadó Víz egy folyamatba nem szorí-totta volna, a' Sós Hajók szászorta nehezebben szállí-tathattanak vala le [Déva; Ks 73. 74. VII. 108].

leszállíttatik 1. alacsonyabbra/lejjebb vétetik; a fi re-dus/micşorât cu ceva ca dimensiune; weiter abwärts ge-tragen/befördert werden. 1849: Mi után az ugy nevezett Német Gát a Napokban az utasok által le szálíttatott — a' Szamosnak belső ágán lévő Eklésiiai Malom tőké-lletesen meg állott [Dés; EHA].

2. csökkentetik; a fi scăzut/redus; herabgesetzt wer-den. 1665: ha az mi adónk le nem szállíttatik . . . minket nem élni, hanem csak vajudni is egy-két esztendő alatt is ne reméljenek [TML III, 428 Teleki Mihály Bethlen Já-noshoz]. 1795: hogy ha a Fiscalis Portion, melynek Zá-log Summája bizonyosan nem tudattathatván 100// Magyar forintokra tétetett, vagy több vagy kevesebb-nek lenni találtatnék, és valami levélből kivilágosodnék, ezen fellyebb irt adosság a szerént vagy szállíttassék le, vagy Neveltessék [Kv; JHb XL/8].

3. megszüntettetik; a fi clasat/incetat; aufgehoben werden. 1574: Ferenchy Antal Es Hwszar ferench Illen vallast tesznek . . . Emlékezet meg Eottwes orban hogi Eonalla volna egi Arany keszentyw az Arwaktul az vegre hogi az per zalíttatnek leh vele . . . vegre hogi meg

kenáltak Borbely Iánosnak hogy ha meg elégednek vele, kewan volt meg penztis hozzá, De Annyera zoltak neki hogy az keoszentwybe zalittottak leh [Kv; TJK III/3. 322].

4. átv átszállítatik; a fi transmis; übergeleitet werden. 1804: Gyeresi Griseldisnek, Benkő Ferentzének, mint a' kire Mohai Kristina Szóts Jánosné közbe jött halálával ezen per törvényesen leszállított, mint Fel peresnek, és ingerens^a ... Alperesek ellen, a' Sz Benedeki, Forrai, Herepei, és Lodormányi^b Zalogos jok iránt indult perében Ítélet [Mv; DobLev. IV/872. — ^aKöv. a nevek fels. Mind a négy település AF-ben].

5. (vmely falunak az adózási alapul szolgáló kapuszáma) lejjebb szállítatik/csökkentetik; a fi redus (numarul porjilor după care se percepe impozit într-un sat); (die zur Steuerleistung dienende Torzahl; irgendeines Dorfes) weiter herabgesetzt werden. 1677: (A faluk) mellyek az 1635. Esztendőbeli, és utánna következett Articulusok szerint szorgalmatossággal fel-cirkáltattanak, és le-szállítottattanak, az olyan helyek ... azon meg-számlálás és le-szállítás szerint maradgának [AC 69].

leszálló 1. lecsorgó/folyó; de scurgere; her/hinabrieselnd/fließend. 1572: igert az azzony 3 flot Igh hogy Zabo myhal egy chatornat vegien, Es ... ely fogya az eo heazatiarol leh zallo vyznek foliasat, hogy Ne follion az azzonnak vdvarara [Kv; TJK III/3. 17].

2. lefelé haladó; care duce în jos; nach unten führend. 1694: Két hónappal gyermekszülés után elhunyt nő tetején volt gyakorlati bonctanunk, amelynek során láttuk a hashártyát, a méhet és ennek hüvelyét, a petefészeket, a méhkürtöket, valamint a leszálló ütő- és gyűjtőereket [Kv; Kvé 231 VBgy].

3. (le)származó, lemenő; descendant; ab/entstammend. 1812/1816: Hogy a Fel peresek most említett Etzken Andrasnak az Instructiob(an) le hozott verseg agazat szerént le szálló Törvényes Maradékai légyenek az az Al peresek által sem tagadtatik [Hsz; BLev.].

leszállott kb. pihenőre bocsátott; trimis să se odihnească; zur Ruhe/Rast gelassen. 1809: az Executiorel le szállott Szélybéli Katonáság mellett ejjel nappal nyughatatlankodom [Szu; UszLt ComGub. 1616].

leszalonnáz kb. szalonnának leöl/vág; a tăia pentru slănină; für Speck schlachten. 1681: Disznót mindenik molnar Continue kettőt tartozik hizalni; ugi hogy a mikor mellyik megh hizik, vagi eladgiák, vagi le szalonnázák; es mingiart mast adnak, az Tisztek, helyébe(n) a' molnár gondvisele alá [Vh; VhU 48].

leszamaraz számárnak mond/nevez; a face pe cineva măgar; jn einen Esel nennen, eseln. 1831: hallania lehetett, hogy ... az egyik a másikat mikor a Lovakkal bibelődének, hogy szamarazza le [Dés; DLt 332].

leszámlál 1. megszámlál; a număra; (ab)zählen. 1588: weottem Sendelt p(ro) f. 12. Az legenyeknek hogy le Zamlaltak Jnnya walló penzt attam f. — d. 10 ... 28 May weottem esmeg Sendelt p(ro) f. 5 d. 83. Az legenyeknek Az Keofal kezot Le raktak le zamoltak (igy!) attam f. — d. 12 [Kv; Szám. 4/III. 17–8].

2. (összeget) vkinek leszámol; a număra în fața cuiva (o sumă); (Summe) jm hin/abzählen. 1736: Dobollyi Istvan ur(am) ... le számlálá Jaxi Pál Vramnak az négy magyarforintakat [Ne; DobLev. I/165]. 1766: ő Ngy is mi előttünk azon alkalom szerint valo Summát le Számlálá Nagy István Uram is levalál [Ó-Torda; JHb XVI/33]. 1795: Friss emlékezetében vagyon a Mlgs Aszonyoknak, hogy ... ő Excja a Küküllővári egész Dominiumot vissza adadni fel kérettetvén, a Capitalis Summával egészen meg kínálta Nagytokat, a mennyit t.i. ... néhai G. Bethlen Gabor Urnak le Számlaltak vala [JHb LXVI/44]. 1830: a Mlgs ki fogado ur az előre fizetni kellett fel censusbol száz az az 100 ~ vRfkat le számlálván előttünk — annak valóságos kifizetése felől, ezennel meg nyugtatjuk [Kv; Somb. II]. 1848: Tks Dobo (!) Bálint Urnak átadtuk olvasás végett az Utasítást 's megkínálásról Vállaszlevelet, 's azonnal egyikünk ... a' 3.m.forint zálog összeget előtte leszámoltam, 's így azzal törvényesen megkínáltuk [Fejér m.; DobLev. V/1271].

leszámlált megszámlált; numărat; abgezählt. 1849: Az kérdezet és előttem le is számlált fel írtak ... Lelki esmeretesen vadnak fel jegyezve [Héjasfva NK; CsZ. Tesluka Demeter (33) vall.].

leszámláltat leszámoltat; a face să fie numărat; abzählen lassen. 1795: azon Fundusért 300 ~ háromszáz Vónás forintokat szép folyo ezüst pénzül le számláltata [Torda; JHb XX/41].

leszámol megszámol; a număra; (ab)/durchzählen. 1588: weottem Sendelt p(ro) f. 5 d. 83. Az legenyeknek az Keofal kezot Le raktak le zamoltak attam f. — d. 12 [Kv; Szám. 4/III. 17–8].

leszánt elszánt (szántással birtokba vesz); a lua în stăpînire fraudulos prin arat; weg/abpflügen (durch Pflügen in Besitz nehmen). 1650: az holl most az ut vagio(n) nagy mesde oldal vala de k jzantotta le nem tudom [UszT 8/64. 29]. 1808: a' Határ méta volt egy meredek gypes él vagy is Borozda; de a' mint már most látom azon Határ Borozda le vagyon Szántva a' Tit. Keresztes János Ur által birando Torma rész Málé földhöz foglalva [Felőr SzD; BetLt 6 St. Barta (65) zs vall.].

leszapadlás sövénymennyezet; tavan din împletitură de nuiele; Rutendecke. 1761: Vagyon tsere ágakok közé faragott fenyő fa boronákból egjebütt pengig Sövényből font ... tapaszos oldalú, nyoltz Ökrök számára készített Istálló; minden hidlás nélkül, sövényből font Jaszjával. es cserefa gerendákon fekvő lésza padlással [Spring AF; JHbK LXVIII/1. 496–7].

leszar leganél; a murdări cu fecale; bescheißen. 1618: (Ivás közben) szorol szora égikis mongia barato(m). masikis barato(m). azon kezob Balint aztis monda baratot az segged mert ha le szarod sem hagi el [Kozmács Cs; BLt 3]. 1823–1830: Bartók Ábelt magával a hintóba hordozta, engemet pedig a bagázsias szekeren hámam megett ... a majorságketrec volt felkötve, úgy hogy a tyúkok még a mentém prémjét is leszarták [FogE 111].

lészás 1. vesszőfonadékös; (prevázut) cu leasá; mit Rutengeflecht/Flechtwerk. 1638: vetemenyes kert ... Eggi mehtarto kerteczkais vagion benne rekeztve, reghi leszás [A.porumbák F; UF I, 663]. 1647: Az egész Uduarhaz keorwl rosz seoueny vagion melynek fele fellyül sendelyes, az teob resze Teouisses ... Igen io vetemennek valo kert, seouenye io, leszás [Megykerék AF; BK 48/16]. 1692: Az két közbelső Ló-Istállók(na)k padlási Lézsások [Mezőbodon TA; BK]. 1694: Majorság Szőlő véginek gyepeje hiba nélkül valo jo tamaszos, lézsas, tovisses és szalmával is meg fedett sövényből valo [Borberek AF; BfR ifj. Bálpataki János kúrialeir.].

Szk: ~ gypű. 1689: leszás Gyepűjet alul felyül le vagatta [Dés; Jk]. 1728: környülötte jo gyámolás és Lézsás gypűt épített [BfN Krasznai cs. 2] * ~ kert. 1630: csi-szár Mihály eő maga vago le az leszás kertett [Mv; MvLt 290. 198b]. 1638: A major haz keörül vagion, regi rosz leszás kert [A.porumbák F; UF I, 663]. 1727: (A) majorság két széliben jo csűröskert vagion, melynek egy része jo gyámolos és leszás kerttel vétetett volt körül [Nagyfalu Sz; ETF 108. 16]. 1802/1839: Azon Curián volt a' Sikátor felöl fain Lézsás Kert, egyebütt pedig tövis Kert [Mezőbergenye MT; Hr 3]. 1805: az Udvarház kerítése is drága kert volt, fele része leszás kertel sásfákba fonva volt bé kerítve, fele része pedig fejlül bé fűzelt sántzal és jo tövis kertel [Csekelaka AF; KCsl]. — A szk-ok némelyike a 2. jel-hez is tartozhatik * ~ kertgypű. 1618: az Atim szeoleit ... mindenkori leszás kert Giepwuel tartotta [Vajdasztiván MT; RDL I. 12 Baluani Miklos (50) Alia farkas ura(m) iobagia vall.].

2. sövényfedeles; cu acoperiş din împletitură de nuiele; mit Rutendach. 1648: egy io leszás sövényes tamaszos puszta mehes kert [Porumbák F; UF I, 901]. 1732: gyümölcsös kert nincsen bé kerítve, hanem csak az Ucza felöl való vége van bé kertelve, leszás fedél alatt tamaszos kertel [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc]. 1793: Sövényből font kertek, némelly Részek Lézsások (: Fedelesek :) némelly pedig tsak fedél nélküli valok [Borsa K; EHA]. 1801: Edgy Tanorokat körül vevő kert vesszőből font, támoszas, leszás [Sztrézakercsesora F; TL]. — L. még ETF 108, 13, 18; UF I, 851, 907, II, 179.

Szk: ~ kert. 1632: Cziwres kerth ... keoreős keörniwl seoueniből font tamaszos leszás kert [Fog.; UF I, 186]. 1768: (A) Curián alsó részt vészi környül közép szerű Sövényből fontt és támaszokkal meg erősített leszás vagy fedeles kert [O.kocsárd KK; Ks 74. 56]. 1784: Ezen ... Veteményes Kertől vagion sövény leszás vagy Sátoros kertel el rekesztve gyümölcsös [Búrjánosóbuda K; JHbK LX/18] * ~ sövény. 1632: Ezen kertb(en) uagio(n) két hál tarto ... mind keorwl leszás seouenniél vadnak bé kerítve [A.porumbák F; UC Porumbáki urb. 191]. 1636: kapoztas kert ... keoreős keörül leszás seouenie [Siménfva U; JHb Inv.]. 1648: majorház körwl mind jo leszás tamaszos seóvnyel kerítve [Komána F; UF I, 936]. * ~ sövénykert/sövénykerítés. 1638: Az falu között vagion eggy uy leszás seóvenj kert, hagyma volt benne [A.porumbák F; i.h. 665]. 1747: Ezen Tűrsőrs kert és Majorság ház Vagion körül véve meg lehetős Támoszas Lézsas Sövény Kertel [Borsa K; Told. 24]. 1783: (A) Curialis helyly ... durabilis, támoszos, leszás Sövény kertel vagion bé kerítve [Mocs K; JHbK XXXI/1]. 1837: gyenge létz kerítés ...

felyül sövény leszás kerítése meg lehetős [Marosgombás AF; TSb 20].

3. kb. vesszőből font táblákkal ellátott; prevázut cu lease; mit geflochtenen Platten versehen. 1681: Gyümölcsös kert ... vago(n) ezen kertb(en) egy gyümölcs aszalo, oldala, sövényes, tapaszos; aszaloja leszás [Vh; VhU 573].

lészátlan sövényfedél nélküli; färrä leasá; ohne Flecht(en)dach. 1694: Vetemenyes Kert Kertelesse Sövennyel va(gyo)n leszátlan [Kóvár Szt; JHb Inv.]. 1698: udvar bal kéz felől vagion leszátlan rekész seóvny, melyben szelelő rákás fákat rekesztnek [Komána F; UF I, 924]. 1798: Az Fogadonak belső Fundussa ... jo magossan erigált támoszas, tövis és Szalma fedelű Kerttel vagion bé Kerítve melynek egy része Veteményező kertnek tsak könnyű leszátlan sövény Kerttel vagion az Udvartól segregálva [Brád H; Ks 76. IX. 27].

lészaujítás sövénykerítés-javítás; repararea lesei/gardului împletit; Flechtzaunausbesserung. 1811: Egyébüttis soholt a körüllette lévő kertek Lesza Ujítással nem voltak [Aranyosrákos TA; Pk 7].

lészáz vesszőfonadékkal (be)fed; a acoperi cu lese; mit Flechtwerk decken. 1648: jaszoly, boriuknak valo, körwllötte levő sövenyet fedni, leszázni kel | repas kert környwllötte valo sövenyet fedni leszázni kel | haltartoczka ... Keörniwllötte valo seóvenye io volna, de leszázni s fedni kel [Porumbák F; UF I, 897, 900, 901]. 1809: Az Contractusban ugyan bár jo gyámolos Kert iratott, de azt egészen ujbol kell leszázni és megfedni különben az mostani kerítése elsorvadna [Torda; Pk 7].

lészázás 1. vesszőfonadékkal való fedés; acoperire cu lese; Zudeckung mit Flechtwerk. 1600: Az sok puztittas Vthan viszontagh veotte(m) Vgian kertnek Epittesere es Leszaszasa veszszeot d 52 [Kv; Szám. 9/XIII. 4 Damakos Máté isp. m. kezével]. 1648: egy hoszsu sövényes berlett pajta ... környwllötte valo sövenye fedest leszázast kivan | Ez haltartanak is ... sövénye leszázast fedest ighen kivan [Porumbák F; UF I, 901].

2. ? sövényelés, vesszőfonás; făcutul lesei, împletire; Flechtere, Flechten. 1832: Az Anyagát leszázására s igazítására ment 70 öl fa és vessző 210 fr [F.zsuk K; SLt 22].

lészázat kb. leszás, vesszőfonadék; lese; Hürde, Horde. 1656: kapoztas kert ... Az kert körös kornjül reghi rosz leszázattja es tamaszais el dölöfelben vadnak [Fog.; UF II, 169].

lészázatlan fedéltelen, fedetlen, fedél nélküli; färrä lese; dachlos. 1676: por törő ház Eanek udvarara (igy!) tamaszázatlan es leszázatlan soveny kertel vagion bé kerítve [Fog.; UF II, 750]. 1736: Marha Akol ... mely Akol valasztodik meg, ettől félig Lészázatlan, fedetlen, félig Szalmával fedett, tövissel Lészázott Támoszos kertek [Földvár TA; CU XIII/1. 271].

lészázatlanság kb. fedetlenség, fedezetlenség; lipsá de lese; Dachlosigkeit. 1811: a köz kert ... a Lészázatl-

lanság miá Semivé lett | itt is a jo tamaszas kert a Lészázatlanság miá el rodhadat [Aranyosrákos TA; Pk 7].

lészázott kb. fedett, fedelezett; cu lese; bedeckt. 1636: Az egész Uduarnak . . . az malomtul fogua mind dezka keritese nehol feölül sindelies, nehol pedig Teöuissel le-százott [Siménfva U; JHb Inv.]. 1681: Hal tarto. Az Kerlecz vize mellett kettő vago(n) . . . mindenik tövis-sel lészázott sövennyel kerített [Hátszeg; VhU 605]. 1732: Az egész Udvar és Csűrös kert körül alkalmas jo magossan fel emelt támoszokkal gyámolitott lészázott fedett kertel vagyon bé kerítve [Dál K/Szentjakab SzD; TSb 51]. 1736: Marha Akol . . . melly Akol, valasztodik meg, ettől félig Lészázatlan, fedetlen, félig Szalmával fe-dett, tövissel Lészázott Támoszos kertel [Földvár TA; CU XIII/1. 271].

lészáztat kb. fedet, fedeleztet; a dispune închiderea cu lese; (be)decken/dachen lassen. 1784: nagyon vizes lé-vén ezen Nagyár nevezetű hely, tsak Sätét termet egyébb hasznát nem vétték tsak Ház Tsür fedni és kerte-ket lészáztatni [Kisrápolt H; JHb XXXI/51. 8].

leszed 1. a culege; (ab)pflücken, einsammeln. 1589: Lukaczj Georgy Vagasi Actor, Zaz Matthias vgian Va-gasit perlette egy cziereznie fa vegett, Jgi talalta az zek hogi . . . eggiut éllick az fat es az mi czierezniet le szedett ez iden Zaz matthias rolla aztis megh oza Lukach Georgiel [UszT]. 1592: Zaz Simon vallia latam . . . hogi egy giermek . . . be mene a Tot Istuanne zeoleieben, es zagatni kezdi az gerezdekot Egi barazk farolis mind le zede az barazkot [Kv; Tjk V/1. 305]. 1679/1681: a gyümölcznekis I(ste)n termeset adván, szilvat, almat, Baraczkot körtvelyt, egyéb féletis mihelt meg érik le-szedgiék és a varba(n) bé szállitsák [Vh; VhU 675]. 1761: a vad gyümölstet esztendönkint ki szokta rollok leszedni [Koronka MT; Told. 26]. 1771: A Vén Székinét hallot-tam Tokai György Uramtol hogy . . . Martonné fu-tszuljakáját is le szedte volna lopva [Dés; DLt 321. 45a]. 1806: a Borsot leszedtük, és a szalmáját ki tiptük [Dés; KMN 326].

2. letör; a rupe; abbrechen. 1761: minek utánna a Török Buzát leszedgyük, öz Buzát, annak utanna ve-tünk belé [Dumest H; JHb LXX/8. 229]. 1798: 15. Veka Törökbuzát leszedvén . . . azt tartsa meg magánál [Nagykristolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev.]. 1808: a' közelebb múlt Öszön Málé Szedés idején a' Tö-rökbuza le-Szedve lévén le Szedve tanált Törökbuzá-nak mennyiségét 300 egy néhány cső Törökbuzára be-tsültük [Árpástó SzD; BetLt 6 Marosán Juon (60) zs vall.]. 1839: váro ur maga le szedvén a török buzát, a' maga számára el vitette [Szentbenedek AF; DobLev. V/1223. 8 Kőmives Ioseff (26) „közlokas” vall.].

3. levesz; a lua jos; her/hinabnehmen. 1573: Magdol-na Molnar Andrasne Azt vallia hogy latta Azt hogi my-
kor aztalos leorincz az Mustoha leaniat llonat haza akarna adny Menegzeyenek eleotto, Mind leh zette Zok-nyarol kopchokat Es egiee ewst mywet, Az myt vele akar volna adny az Annja [Kv; Tjk III/3. 193]. 1589: Egy homlok eleo gyeongyeos de a' Geöngynek a' Iowat le zedtek f 1/50 [Kv; KvLt Inv. 34]. 1668: Egy gyön-gyös parta, melytől boglarokot le szedtek [Mk Kapi György inv. 12]. 1730: enis mingyárt az szénát le sze-

dem, az ökrök(ne)k adám, de egy kitsin maratt volt az ládák véghib(en) [Abosfva KK; Ks 83 Bakos Iosef lev.]. 1753: Tisztarto Uramat egy néhányan huszták hurczalták Kenoszták s, le vonták az földre az haját marakal szedi vala le az fejről ugj meg szagattak az sok hurczalasban [Marossztygörgy MT; Ks 48. 64. 31]. 1843: három az Ország utyára menvén egy ott menő fazakos Szeker(r)ől . . . leszedtek valami Fazakokat [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.].

4. lebont; a desface/demonta; ab/niederreißen. 1653: ott a mint állánk a vezér sátoránál — a külső kerítését le-szedték vala; de árboczfái — vagy oszlopainak mond-jam — ott fenn valának [ETA I, 131 NSz]. 1758: Ezen Virág háznak . . . a fedeletis felettebb alacson Léven, hogy ha a cserép fedelit Le nem szedik Szarvazattyát fel-lyeb nem emelik Sendellyel bé nem fedik, félő hogy egészen ruinalódik [Déva; Ks 76. IX. 8]. 1826: az emli-et meg avult Vámos hidnak . . . meg avult karjait, és Függő Jármait le szedni az hidnak uj karjait és függő jármait szél deszkákkal az esőzések ellen borítani [Dés; DLt az 1827. évi iratok közt].

leszedendő lebontandó; care urmează să fie demontat/desfăcut; niederzureißend. 1876: A torony csak deszkából készítettév, a harangok tartására nem alkal-mas, leszedendő s e helyett egy harangláb készitendő [Sajóudvarhely SzD; ETF 107. 31].

leszedés lebontás; demontare, desfacere; Niederrei-Bung, Abtragung. 1836: Fel adodott, hogy a' kementze takarítás le szedés, és fel rakás árra, hogy mi légyen [Zi-lah; ZFaz.].

leszedet 1. a dispune să fie cules; abpflücken lassen. 1661: az udvarbíró postája az violát el is vitte . . . az mi ezután nyilik is, leszedetem [TML II, 64 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. 1770: A bis Almat is mind szépen kézzel . . . le szedtettem [Esztyén SzD; Told. 29]. 1800: Addig szedette le^a a' hun most egy Uj borozda lat-zik [Dés; DLt. — ^aA szilvát].

2. letör; a dispune să fie recoltat/cules; abbrechen lassen. 1808: most az Öszön lett Török buza Szedéskor ki Szedte vagy Szedette-le a' Málét, azt bizonyosan nem tudhatom [Felőr SzD; BetLt 6 Marosán Alexa (44) zs vall.]. 1823: Hadnagy Atyánk fia Augustus 30-kán ezen Hellyen termett Török buzát le szedette [Dés; DLt]. 1827: az Alperes a' Felperesnek azon Szántó földét hatalmasul fel szántotta 's a' Törökbuzát azon Esztendőbe le is szedette [Mv; DobLev. V/1152].

3. levétet; a dispune să fie luat jos; her/hinunterneh-men lassen. 1588: az haz fedeletis egy heljen kj vagtak az eweg ablakokotjs mind le zedette [Vécke U; BálLt 81]. 1623: Az Palotakboll az karpotkot zedesse le tiztittassa megh [BGU 123].

4. lebontat; a dispune să fie demontat; abbauen las-sen. 1662: a toronynak napnyugot felől való oldala nagyon meg kezdvén indulni, mind harangokat, cseré-pezését és minden faépületit le kelletvén szedetni, abbéli költsége hijában múlt vala [SKr 294].

leszedetük 1. levétetik; a fi luat jos; herabgenommen werden. 1662: Ezen egyháznak^a közepette lévén néhai Petneházy István, Bornemisza Pál becsületes emberek

kőből rakott és boltoztatott sírjok, s Balpataky János hompsternek is temetések; zászójok leszedetvén, mind három a várbéli egyházba vitetett vala [SKr 589. — ^aA váradinak]. 1777/1781: (A) Templomnak belső készüléti, Botozattyának leomlásával (!) le Szedettek [Alparét SzD; JHbK II/4. 10].

2. lebontatik; a fi demontat/desfäcut; abgebaut werden. 1662: (Az öreg cajtáz) mellynek sendellyel való héjjazata noha a két torony között leverettetett volna . . . (főképpen míg az öreg közép-gerendázatok az bástyákon való épületek szükségeire leszedetni nem kezdetnének) . . . félelmes nem lehetne [SKr 601–2]. 1825: egy ügyes jó nagyobb Marhatarto Istálló . . . felső Deszka padlózatja dirib darabotskábol lévén le szedetett [Dés; DLt 595]. 1873: A használhatatlan kis torony leszedetik [Árkos Hsz; ETF 107. 6]. 1888: Miután a fából épült régi kis templom leroskadtt, leszedetett, semminé-mű egyházi épület nincs [Kissolyos AF; i.h. 5].

leszedett 1. care a fost cules/recoltat; abgepfückt. 1779: Azon leszedett Török Buzák és Disznyo Dinyék hány szekerekkel voltak? [HSzj *disznó-dinnye* al.]. 1808: általunk le-Szedett Törökbuza hántatlan 2 Zsákkal lett [Felőr SzD; BetLt 6 St. Ferencz (19) zs vall.].

2. leszerelt/vett; care a fost demontat; abmontiert. 1680: Pincze tokokrol le szedet három darab foglaló Pantocskak [A.porumbák F; ÁLT Inv. 17]. 1681: Kerek talparol le szedet singh vas Nro 6 [Hátszeg F; VhU 597]. 3. levágott; táiat; abgeschnitten. 1823: Két fodor hajt két Tök hajt és több le szedet kövérségivel együtt egy abroszba [Koronka MT; TGsz].

leszedettet lebontat; a dispune să fie demontat; abgebaut lassen. 1841: a kapu meg hibázása fő képpen azon okból esett, hogy a kapu felet két rendbéli galambug, és az is Szeméttel meg terhelve lévén, aztot dölmi kényszerítette . . . arról azt rendeltük, — Hogy a galambugot szedetesse le az Ispány [Bács K/Km; KmU Lev. 3].

leszedettetik 1. letörtetik; a fi cules/recoltat; abgebrochen werden. 1823: Egy földről a' Török buza le szedetett [Dés; DLt].

2. lemetszetik/szedetik; a fi luat jos; herabgenommen werden. 1763: Az Nehai Melgs Baro Ur Hazassagara készítettt köntösön vgymint mentén és dolomanyon lévő ezüst gombok is le szedetettek [Hsz; Ks 23. XXIIb].

leszeg kb. levág; a tăia; abschnneiden. 1663/1728: Ha valaki csovat akar tenni három csovat tegjen fel az teteje le szégve [Szentmihály U; Törzs. Jakab János más.].

leszegez odaszegez; a fixa/bate în cuie; an/auf/festnageln. 1593: attam az Czigan waidanak hogy az zwchy gaspar kertinel walo palohoz apro zerü zeget Czinallion kiwel az dezakakat le zegezék d 16 [Kv; Szám. 5/XXI. 30]. 1595: Az Tanaczhazban az Also Zobaba(n) szegesztet le az padfedelet, attam szeghre d. 2 | Acz Ianos, szogesztte le az dezakakat aztalokat, padokat [Kv; i.h. 6/XVIIa. 113, 135 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1729: Vagjon egy fekete bőr, az Ur asztalára szerezve azon felülül egy gjoles abrosz le szegezve [Árapatak Hsz; SVJk]. 1763: a Provisorialis Házba . . . három paraszt Foga-

sotskák, és egy kisded Táltartotska . . . a falakra vadnak fel szegezve, a két falai mellett a földbe bé vert czúvekkre pad helyet két fenyő deszka vagyon le szegezve [Hortobágyva SzB; Born. XXIXa. 19 néhai Hortobágyi Gergely György conscr. 12–19]. 1797: festett 8 fogakkból álló fogasotska . . . két vas rudatskákkal le van szegezve [Körispatak U; Pf]. 1813: vagyon egy csizma takarító vas iszkába a' Téglá Pádimentumba le szegezve [Koronka MT; Told. 18].

leszegezés odaszegezés; fixat/bátut în cuie; An/Auf/Festnagelung. 1587: veottem hantot karokat, keorniwl valo szekeknek le szegeszesere . . . /40 [Kv; Szám. 3/XXX. 30 Seres István sp kezével]. 1666: Veottunk az ablakok rámaíra 22 pántot Az pántoknak le szegezésére cynáltattunk 36 fejes szegeket [Kv; SzC Lev.].

leszegezetlen le/odaszegezetlenül; nefixat în cuie; ohne Nagelung. 1744: Ezen háznak . . . padlásán hat fenyő deszka tapasztatlan és le szegezetlen állanak [HSzj *tüze-lő-ház* al.].

leszegezett fixat în cuie; angenagelt. 1660: Vagion egy haz belső Közép uczaiban . . . mellyet az Atiafiak . . . hagianak ezer forint becziuben egy nyuszolialual egy Almariummal . . . le szegezet karpitokkal deszkakkal fogasokkal [Kv; RDL I. 145]. 1681: fedelek és héjjazattyok . . . fenyő új deszkákbul léczekben fa szeggel le szegezt [CsVh 95]. 1797: két vas rudatskákkal le szegezett fogas [Körispatak U; Pf].

leszegeztetett fixat în cuie la dispozijia cuiva; an/festnagelt. 1792: három tölgyfa-lábakon álló 12 szál deszkából jó fejes vasszegekkel leszegeztetett . . . jó-móddal épült u.n. galambúgos kapun béménvén [Bh; ETF 108. 11].

leszel lemetsz/vág; a tăia; abschnneiden. 1773: egy darab szalonnát leszelt, s bé tette a sebibe [Selye MT; BetLt 7 Mich. Fülöp (25) vall.].

leszenderedhetik elszenderedhetik; a putea ațipi; einschummern können. 1831: egyszer sem nyugadtam oly rosszszul a Guja mellett mind az ejtzaka, le se szenderedhettem, mivel valami Lovas Emberek a Guja körül járkáltak [Dés; DLt 332. 14].

leszerez 1. leszerel/vesz; a demonta; abmontieren. 1665: minden vasakat le szerzett az ágyúk tengelyéről, kerékről [TML III, 396 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. lealkuszik; a rupe din preț tîrguindu-se/tocminduse; abhandeln. 1710 k.: nem perlének, de mégis vonának rajtam a fejedelem számára fl. 1000, az öcsémen Bethlen Pálon fl. 2000 . . . Énrajtam kétezret akartak venni, de Teleki s Barcsai Mihály szerzette le felét [BÖn. 714].

3. átv eligazít/simit; a plana/rezolva; richten, zurrechtlegen. 1573: Kolb Myklos ezt vallia, Ez egy mwlt Ideokban veotte volt egy valamely halat Trefaba kosa myhal halaz gergelnek kyert kosa Myhalt teorwenbe akarya volt hiny, Azt erthwen kosa Myhal etet es velen Matthias kerthe es kwlte Halaz gergelhez hogi zolyanak neky legen Bekeseges Eok egy Mentek, es leh zettek [Kv; TJK III/3. 99]. 1593: Neste azzoni Andras

kouachne vallia: Timar Iacabne ladaiaiba mikor vizhordone az kulchot teorte volt, tudom hogi fizetessel zerzek le [Kv; Tjk V/1. 326].

leszid lehord, összeszid; a certa/mustra; abkanzeln, heruntermachen. 1755: rutul le szidta bestelenittette [Nyáradsztlászló MT; Sár.]. 1797: a' szegény kultsárt ... minden féle mutskokkal le szidta gazolta Frantsosnak kiáltozta [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21]. 1846: Jajj édes Anyám, mind le szidta Imre Mihály Dosánét azért hogy Tehenyét meg kötötték [Kakasd MT; DE 2]. 1847: erdőgornyik Bárb Kángyint az emberek előtt erősen leszidta s lemucskolta [VKp 269].

leszidalmaz lehord/szid; a certa/mustra; abkanzeln, heruntermachen. 1593: Borsai Jakabne, Ilona vallia zabo Georgi barmat zanzandekkel az Caspar deak kertibe haitotta es panazoltam az Capitannokis, megis mind feleslegsteol le zidalmaztak erte, hogi nem az Aniamet eteti megh [Kv; Tjk V/1. 435a]. 1598: Keopecz Gaspar deak ... wallia Palastos Jstwan monda: Zep dologh bizony, megh azt sem tudgia mit wallotta(m) s addigh illie(n) rütül le zidalmaz [Kv; Tjk VI/1. 199]. 1646: az Süvegre valo Nest miat, az piatzon in foro rutul le szidalmazta Batha Janosné Buk Istvannet sokak hallattára [Kv; MészCLEv.]. 1685: magamat nem keves becstelensegemre le szidalmazta mondván hamissan elő Lelek kurva fia hamis az Uradis s hamissan el [Dés; Jk 73a].

Ha. 1685: le szidalmazat [Dés; Jk].

leszidogat szidalmazgat; a certa/mustra mereu; beschimpfen, schmähen. 1592: Zabo Marton vallia: Az tomba letembe leoue Biro Mihali oda es ... kezde bezelleni, es kerdezni, mi okon taglottak volna eotet Mondanak az leginie, tahat mi okon zidogatal le benwnket it ez falun^a, es Coloswari kruuaknak zidal [Kv; Tjk V/1. 287. — ^aKarában KJ. 1653: Teobbi keozeot irhatom kegyelmednek aszonyo(m)nak busulasatis Damokos Vra(m) embertelensege mia ... nem turhetem az eo nagy gazsagat, mert mar az Czik Vraim keozul még czyak latogatasara sem mehet senki ely eő kegyelmenek kit le ne(m) szidogat, s aual ne(m) szid hogy czyak gusalyosba(n) jarnak eő kegyelméhez [Szárhegy Cs; Törzs. Lázár István apósához, Petki Istvánhoz]. 1689: Ok nélkül le szidogatta, böcstelen szokkal illette [Dés; Jk]. 1710 k.: Engem, félrefordulva, in tertia persona másoknak le is szidogata Teleki [BÖn. 744].

leszivárokodott leszivárgott; scurs; her/hinabgesickert. 1592: Bathory Istwan donatioia, hogi ä Trebelt zabad legien Saytolatlanis haza hozny, minden dezma fizetesnelkw, de vgy hogy ighen mustos ne legien, hane(m) a' kad feneketeol fogwan felliw^l ne halaggio(n) a' Trebely le zowarkodot mustia Negy vy zelessegenel [Kv; DiósyInd. 60].

leszivárog lefolydogál; a se scurge; nach und nach her/hinunterrieseln. 1767: az ország uttya olly sáros, hogy egy felől nagy ganéj domb vagon ... mely ganejbol a' lév le szivarogván az alább lévő ország utban, igen el ebbad a hely [Koronka MT; Told. 19/29].

leszivároghat eljuthat; a putea ajunge/transpira; hingelangen können. 1879: van reményem, hogy Erdélybe megyek jövődre tanárnak, éspedig Dévára. De erről éppen hallgass, mert ha Déván megtudnák: egypár ember ártana ügyemnek. A hír pedig, hogy aspirálok, hamar leszivároghatna oda [PLEv. 45 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

leszól becsmérel, csepül; a defäima/huli; beschimpfen, schmähen. 1657: Serédi István nem is volt világon oly barátja, kit mindjárt lerágalmazni kész nem lett volna, nem hogy egyebet, de fejedelmet, maga háza népét, s az mi nagyobb, maga religióját leszólotta [KemÖn. 192].

leszolgál 1. szolgálatattétel törleszt; a achita prin muncă; ab/verdien. 1666: Anno 1666 die 12 Novembris fizettem meg Almos Györgynének sarcadáját f. 17 d. 50, id est tizenhét forintot és ötven pénzt. Szolgált le róla f. 4, id est négy forintot szőlő munkájával [Kv; KvE 201 LJ]. 1672: megh ighirte az Reyner Marton Ur(am)tol levált harom forintokat ... le szolgálni [Kv; ÖCJk] | anno 1672 esztendőben számot vetettem Minerker Takács Györggyel, mivel anno 1671 esztendőben szolgált le f. 12 d. 41, id est tizenkét forintot negyvenegy pénzt ... Az több adóssága az adósleveleken fenn vagon az hátramaradott részével [Kv; KvE 214 LJ].

2. lefelé tart/vezet; a duce (în jos); abwärts führen. 1745: Tornáztotska ... erről a' külső Recessusra szolgált egy kis Folyosótska. Melly kis Folyasotskárol a' kerítésre szolgált le egy kis paraszt új fa-gráds [Marosztkirály AF; Told. 18]. 1847: A' csigaforma lejáró grádts végig leszolgál [Fárpás F; TSb 46 üvegghuta lelt.].

leszolgálat szolgálatattétel törlesztés; achitare prin muncă; Abdienen/lesten. 1672: (Takács György) anno 1671 esztendőben szolgált le f. 12 d. 41 ... teszen in genere eddig való leszolgálata harminché forintot negyvenegy pénzt [Kv; KvE 214 LJ].

leszolgálhat szolgálatattétel letörleszthet; a putea achita prin muncă; ab/verdien können. 1763: Tudom hogy az Titt Exp(onen)s Aszsz(o)ny ő Ngá Sárossi Usorássain a' kik az interest egészen ki nem tölthették, vagy le nem szolgálhatták, azoktól pénzt vett fel^a a' dologért [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 30 Bándi Mihály (38) jb vall. — ^aMányika Juon, az udvari bíró].

leszolgáló lefelé menő; care duce în jos; abwärts gehend. 1775/1802: mentünk az említett Turka Pea-ralor nevezetű árkos helyhez a mely Nevezetis Magyarul teszen: a Bércz tetőről az oldalan le jövő vagy le szolgáló arkoknak edgyüvé való fojásak helyét, vagyis árok főt [BSz; JHb LXVII/3. 71]. 1818: el kezdvén ... a Sztrigy folyó Vizére Szatsal felé le szolgáló Árkotskánál [Szentkirály H; Born. 4/43 Gyorgye Mojszonye (77) vall.].

leszolgálta szolgálatattétel (le)törlesztet; a dispune să fie achitat prin muncă; abdienen/lesten lassen. 1715: a Nemes város magára vött Eccla malombéli részeit igyekezze le szolgáltatni [Dés; DLt 501].

leszólát becsméreltet, csepültet; a face să fie defăimat/hulit; beschimpfen/schmähen lassen. 1657: Serédi István . nem hogy egyebeket, de fejedelmet, maga háza népét, s az mi nagyobb, maga religióját leszólotta; ezt ugyan már tudva tartotta az udvar, s összebeszélve egymást, mindjárt leszóltattuk [KemÖn. 192–3].

leszorító de fixat/prins; Befestigungs-. 1751: Lajtorja végét le szorító vas kapcsok [Gyéressztkirály TA; Szentkzs Conscr. 6b]. 1827: Egy derék szeg — hátulso derékszeg ágassát le szorító kapots I [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1833: Sukon^a edgy a' Szamos Vizére Ujjonnan építendő Jármos Hidhoz . . . meg kívántatnak . . . 8 Darab Hid padlázattját le szorító gerendák^b [i.h. Enyedi Sándor In'sener szám. — "F.zsuk K. ^bFels-ból kielmelve].

leszorított fixat; fixiert, befestigt. 1761: Az Beres szekérnek négy löttsei, jo vas karikakkal le szorított vas kavakkal, és felső részle jo szij löts főkkel szorítottanak [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3].

leszorul lehúzódni kényszerül; a fi obligat să se coboară de undeva; genötigt sein verdrängt zu werden. 1708: Az Sinkai Erdőről a' mint az Szkutarok mondják, egy het mulva, le szorulnak a Disznok, el fogyva(n) Makjok [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.].

leszökdécsel leszökel; a sări de pe . . .; her/hinunter-springen. 1751: edgy némellyik közzzüllők lováról leszökdécselve téringetni kezdették marhájokat s Juhokat [Torda; CsS].

leszökdős gyak leszökik/ugrik; a sări de pe . . .; her/hinunterspringen. 1740: Ds mellett . . . le szökdösvén, a Bérés szekereket viszá botsátotta [Kornislaka SzD; Ks 54. 72]. 1796: a Szekéről mind a ketten le szökdösvén a Szekérnek Csatlóját le vették [Gyula K; RLt Oltyán Iuvon (46) szolgáló ember vall.]. 1800: utol értük és társaim le szökdösvén Lovakrol le akarták hajtani szányokat [Zágor KK; Ks 67. 47. 27].

leszökel leszökik/ugrik; a sări (de pe . . .); her/hinunterspringen. 1570: Patthicarius Gërgh, pwlakar (!) Isthan, Janos Kakas Andras zolgaia vallyak . ez Iweges gërgh fya leh zeokellet az Lorol [Kv; TJK III/2. 185].

leszökés esés, zuhanás; cädere; Fall. 1772: a' Királyfalvi Malomnak fel epölése előtt . . . ezen Malomnak silipje alább volt, mégis annak végéről csak in mediocritate is a' Viznek circiter két araszni le szökése volt [Ádamos KK; JHb LXVII/296].

leszökik 1. leugrik; a sări (de pe . . .); (ab)/herunterspringen. 1570: Nemes Mathene fya palko^a . . . Az Iweges gërgh fiais leh zeoket az lorol | Taligas Thamas fya Gërgh Byro vram Zolgaya vallya hogy . . . Lattha hogy zeech Myhal leh zeoket az kochirol [Kv; TJK III/2. 186, 187. — "Vallja]. 1596: eö maga zabad ákarattia zereonth le zeoket az erezből [UszT 11/52]. 1792: az fárol le szökött [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. 1796: Ros Mária az Istáloba volt Szenárol egy felé . . . Mytyej Nutz . . .

más felé le szöktenek melyért mind az kettött rutul egybe Szidtam [Déva; Ks 101]. 1796: Gligor le szökött a Szekérből, és utánnok hajtott egy Darab Gajjal a Kotsisnak [Gyalu K; RLt Jeltsán Aleksza (50) ménespásztor vall.]. 1812: ki jöhetett volna a' Groffné az ajton de nem tseledte, hanem mérgében az ablakot ki nyitván onnan szökött le indultason [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.].

2. lezuhog; a se präváli; her/hinabströmen. 1770: (A méta) ezen kö Csomorol bé jöven a' völgyben a' fojomig az hol egy sik köröl le-szökik a' fojom [Gyertyános TA/Torockó; Bosla. Gr. Kontz rector vall.]. 1771: az Adamosi Malom árka . . . mind az Silipen aloll mindgyárt, az hová az Viz Le szökik, mind azon alol Nagyon öblös, és széllyes volt [Kük.; JHb XX/26. 2]. 1772: a' Silipnek vége alá bé álván, az alatt fenn álva el fértem, s a' Viz a' Csecsemnél fellyebb nem ért, melj szerént csak amug néztem mint szökik le a' fejem felöl a Viz [Ádamos KK; JHb LXVII/313].

3. elszökik; a fugi; entkommen. 1761: Jánk György és Márkunak az Attyok vélek edgyütt Cir(c)iter 40 esztendeje le szöktenek vala Nemes Magyar országra Pontakata (!) nevű Faluba [Sztanisa H; JHb LXVIII/2. 92–3].

leszöktet (el)szöktet; a înlesni fuga cuiva; jm zur Flucht verhelfen. 1767: Név szerint Karkobol, Pap Miklost kik szöktettek le, Dupa peátrára [Zaránd m.; TKhf vk].

leszűr (át)szűr; a strecura; durchsieben. 1569 k.: Ha akarod Az Cristalt vag Achelt lagytany vegy az rothalt fannak az hammat es oltatlan Mezet tölch vizet kwziben es had keet orayg forrany, es zwrd le az vizet egy fazekben ruha altal. Ted bele az Achelt lagy lezen [Nsz; MKsz 1896. 357]. 1816: egy Hordoba a' Bor fogatékján lévén le szűrtem Czilinderekbe [Mezőmádras MT; Born. XVb Séra István számtartó lev.]. 1851: a' zsirt ki kel frisibe olvasztani . . . elebb le kel szűrni ha meg főt, és mikor meg szállot akkor kel az állandó edénybe szírni (!) [Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

leszűrő 1. mn leszűrésre való; de strecurat; Filter-. Szk: ~ (vas)kalán. 1747: Lév szűrő kalán I . . . Lév szűrő szita I [Borsa K; Told. 24]. 1757: Edgy lév szűrő vas kalány [Jobbágyva MT; BálLt 71] * ~ szita. 1747: Lév szűrő szita [Borsa K; Told. 24]. 1822: Egy abállo vagy is Lé szűrő Szita [Nyárádsztanna MT; MvLev. 8].

II. fn szűrő; strecurătoare; Filter, Sieb. 1679: Romladozot réz, lév szűrő nro I [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 27]. 1683: Egy rosz lév szűrő [Utl]. 1714: az új Házban lé Szűrő egj [Pálos NK; LLt]. 1733: Edgy nagj és kissebb lév Szűrő [Marossztkirály AF; Told. 2]. 1789: Tajték hányo, 's Lév szűrő 2 [Mv; ConscrAp. 4]. 1803: egy Baldog Lév szűrő [Bözdújfalú U; Pf]. 1836: Egy vi-seltes lej szűrő [Kv; Pk 3].

lét 1. létezés; existență; Dasein. 1592: Zabo Janosné Dorottia vallia . . . mondotta fabianne hogi eo Zamot tartot az Bachine giermeke letire es az hwuelrejs fel rotta, hogi megh Ideie ne(m) leott volna [Kv; TJK V/1. 233]. 1811: Lelkemnek e' légyen a' rendes munkája: Lebegien előtte Nagyságod^d formája; Nagyságoddal való létibe vigadjék, És Arokalyával^l foglalatoskodjék [ÁrÉ 183.

— ^aGr. Bethlen János. ^bSzD]. 1847: jobb lett volna nékem élni nem kezdeni, mintsem egy bizonyos semmire való létet szemlélni magam előtt [VKp 163 Varga Katalin kezével].

Szk: ~ét adja kb. megadja/engedi. 1604: Meg értetek Byro U(ram)tol az be gyütesnek okat; Az Buzanak hogy ha az Wr Jste(n) letet Adgya be hozassa felől [Kv; TanJk I/1. 477] * egyedül ~e. 1798: egyedül letemre nem tusakadhattam vellek annyifelé [Ádamos KK; JHb XIX/58] * életben ~e. 1844: a T. Papok, a pensiot huzo obsitos katonáknak, életben létökről, s hol lakásuk r(ol) bizonyítványt adni kötelezetnek [Nagykapus K; RAK 19] * külön ~e. 1599: az Alperes mind feleségvel ludtall egjetemben en raitam kylene kylene letekben felette walo nagy niómorúsagoth... chelekedenek [UszT 14/41]. 1628 u.: Kivanom aszert hogi az Actrixnak ebbeli Propositioia Condescendallion, es az ideötöl fogua(n), töllem keoleón letetöl fogva [SzJk 32] * résen ~e. 1831: az keze alatt lévő Gujabeli marhák... sok károkot okoztak és nékem is minden éjszaka résen létemmel nyughatatlanított [Dés; DLt 332. 5] * világos ~e. 1606: Jnkab hizem még Akkor ez vilago(n) sem volt Nagj Andras az mikor Irtá Nagy Mihalj; de az vta(n) hogy Akkorra neukekedek ki foglala az Attia kezebeöl Az kit pedig Andras vilago(n) leteben Irtott Nagj Mihaly [UszT 20/308 Thomas Georgy de Oroz hegy (60) lib. vall. — ^aAz erdőt] * vkinek/vminek nem ~e. 1666: Én, Uram, kicsoda bajjal legyek s mennyi terhet hagyja Kegyelmetek rajtam, Istennel bizonyítom, megírni nem tudom, mert ha tíz napnyi volna is egy nap, de itt az hajnal kezd az dolgot, az este sem végzi el sokszor; kíváltképpen, Uram, az vice kapitánnak nem léte nélkül lehetlenség, ezt én csak meg is győzzem [TML III, 614 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1739: Nemes Városunk sok foglatkozást szenyvedven, Bárány hus nem léte miatt [Dés; Jk]. 1767: itten Koronkában az ökör tilalmas nem léte miatt vagyon az Vrak közöttis az atyafiságtalan ellenkezés [Koronka MT; Told. 19/30]. 1791: Szötsre^a most ez uttal nem mentem mesterség most utazni a' kost nem léte miá [Sztrézakercsora F; TL. Wessényi Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez. — ^bSzD] * vkivel egy sön/kenyeren ~e közös háztartásban való lakás. 1731: edgyütt laktokban egy sön s egy kenyeren létekbén acquiraltak [Sszgy; HSzjP Fr. Császár (60) vall.] * vkivel való szemben ~e kb. vkivel való érintkezés/találkozás. 1671: Kegyelmeddel való szemben létemig patiens leszek [TML V, 543 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1672: Belső dolgokról való jeles tragediakat irhatnék Kegyelmednek, de szemben létünkre hagyom [TML VI, 20 Nalácsi István ua-hoz].

2. vkinek/vminek vmilyen volta; fapud de a fi într-un anumit fel; irgendein Wesen/Zustand einer Person/Sache (ungefähr den deutschen Suffixen: -e, -heit, -keit od. -tum entsprechend). 1678: Az Nagyságod fejedelmi nagy emlékezete s méltóságos kezei s dispositioja alatt létével ezen magyar ügy tartatott eddig is meg [TML VIII, 101 Teleki Mihály a fej-hez]. 1785: Széna Réteimben kétszeris lehet kaszálni, de az Pascuumunk szük léte miatt meg kel étetnünk [Torockó; TLev. 6/15 Transm. 14b]. 1795: Léven... énnekem Báro Iosika Miklosnak... Bányabükkin^a egy kevés rész Jóságotskám, s ennek kezem ügyiben nem léte miatt igen kevés... majd semmi hasznát nem vehetvén [Kv; JHb

XIII/19. — ^aTA]. 1801: a Pap Pajtája alkalmatlan helyen léte annyira hogy a sok ganéj... el töltette az egész Udvar [M.köblös SzD; RLt]. 1809: Mely dolognak eként való létét én is meg irtam az en igaz Hitem szerint [Vargyas U; UszLt 1634 Sz Borbáth Josef Act. ass Sedis Bardotz kezével]. 1811: Udvari Tiszt létemre hányszor kellett félbe szakasztanom tsak egy képzelődésem-et is kötelességes foglatatosságaim mián [ÁrÉ III. IV]. — L. még WIN I, 153.

Szk: terhes állapottal ~e. 1745: most későn történt bé indulásom, Feleségem terhes állapotall léte miatt [Kóród KK; Ks 101 Kornis Gáspár lev.] * vminek mennyibe ~e. 1809: Nemes F. Fejér Varmegyében Hejásfalván halatot marha dögnek már most valo menyibe letit az Uj Szekeli^a Bironak... ezen ide zárt attestumából meltoztassek a Tekintetes Tiszttség meg látni [UszLt ComGub. 1638 Sebesi István Dullo kezével. — ^aU] * vminek távol ~e. 1655: az helynek tavul lete miatt az ados levelet ö kglme kezehez ne(m) adható(m) [Pusztakamarás K; Told. 1a]. 1694: (A pusztá fundusnak) az helynek Távol lete mijatt semmi hasznát nem vehetvén, házamis éppen pusztulásra jutott [Alvinc AF; Incz. VII. 20]. 1731: se az edes Anyamnak, se nekem az hejnek tavul léte miatt... haszonvehető nem lévén... adtuk a reánk háromolható részt... Tkts Inczédi Joseffnek [Marossztkirály AF; JHb XXIX/12].

3. birt. szr-gal és hr-gal hr-os névszók után; cu suffix posesiv și după nume prevăzute cu sufixe adverbiale; mit Possessiv- und Adverbialendungen nach Nomina mit adverbialen Endungen: vkinek vhol való tartózkodása; șederea cuiva într-un anumit loc; Aufenthalt. 1570: Smelcher Jsthan... vallya, hogy... Az pyachon leteben hallotta hogy Jllen modon zolt feolcz Antal, hozzw Gergelnek, Jo komam, Az zoelet mellyet Atthal vala visel (!) gondot Rea Mert en thowab Ne(m) myvelem [Kv; TjK III/2. 136]. 1573: Gwba Myklos azt vallia... hogi az vduaron leteben hallota hogi egybe haborotak volna [Kv; TjK III/3. 144a]. 1598: az feöldnek tulajdonsaga feől bizonytok... on vgaramra mentel volt azt vetted volt be a hadba lete(m) alatt [UszT]. 1604: hittam volt az Circalas rendibe eleo az vice kiraly biro vram eleybe az Incammatus Almason letwkbén [i.h. 18/3]. 1625: Attak egy zeonjeogert melliet Balintfi Crestophnak attak eo kemek Fejeruarat letekkor f 14 [Kv; Szám. 16/XXXV. 152]. 1632: Kerdem... Mi okon fogott el tegedet az te atyád en tülem negy holnap alat, adgyad ratiot, mert en igen sok kárral vagyok hazamnal való nem léted miat [SzJk 39]. 1768/1771: az utrizált Gornyikis Tömlöztbe való létemkor... egy forintot tsalt [Bukured H; Ks 114. 61. 45]. 1871: Nemes Maros Szekben Szovátán az egyikkünk Bereczki János n(eme)s Lako házánál létünk alkalmával jövének és állának előnkben kétt részről való vásárló személyek^a [Szovátá MT; Bereczki József lev. — ^aKöv. a nevek fels.].

Szk: helyt ~e. 1828: a Csűr készites a szántatás- vetetés, szükségképpen a helyt létemet meg kevésny [Mezőkeménytelke MT; IB. Vas Josef ub lev.] * itt benn ~e. 1618: Azmikeppen még itt benn létében eszébe vötte vala Kamuti uram, az kéngsö-béli kárt... az szolgáim az házat üresítették [BTN² 105]. 1648: Panaszt teven Czeh Mester Uramek Tsenadj Gyorgyre hogi az Fejedelem itb(en) leteb(en) szofogadatlansaga miat dorgaltak [Kv; MészCLev.]. 1649: B: V: Eő kigme Vrunk Eő Na-

ga idben letekor Adatott az Zabosztok mellett Vigyazo Vrnk Darabantjanak ket forintot [Kv; Szám. 26/VI. 432] * *itten ~e. 1776: én általom izente ... M. Groffné Aszszonyom, hogy mondanám meg a M. B. Henter Antal Urffi Ő Nga Cselégynék, mennyenek el, és annyi Szivbéli haboruságot Ő Ngokk itten létekel, ne okoznának [Kóród KK; GyL]. 1807: Magos Pal Ur maga öröksejének rendbeszedése véget hozzam recipiala magat, s itten letib(en) az leveleit elevette olvasta [Albis Hsz; BLv.] * *mellettünk való ~e. 1631: Myndazaltál hogi az mi kegielmességwnkben inkab meg niügowán mellettwnk walo lete ... Affidallük es assecürallük megh neüezett Kemeni Janost Eö Hwségétt, kglmesen arrol; Hogi ... Czaky Istüannak instantiaiara, Vadlászára es ingerlésére méltattlanul haragra ellene nem indulunk [KCsl IV/17. Brandenburgi Katalin oltalomlevele Kemény Jánoshoz] * *nála ~e. 1657: (Pázmány Péter) mondja vala egykor nála létemben: Átkozott ember volna, ki titeket arra kisetne, hogy töröktől elszakadjatok [KemÖn. 99–100]. XVII. sz. m. f.: az Aszony ō Naga nalam letekor szegödöt velem egy egyes szeket az ō Naga czimerere kifaragva [Kv; ACJk 52] * *oda fel ~e. 1618: Oda fel létembe, irt volt önagsága, hogy szolgáját küldi hozzám [BTN² 173]. 1704: Odafel léteben is azt senki az incustól nem tilalmazta, hogy hozzájuk ne járjon [WIN I, 163] * *oda ~e. 1670: Ha, Uram, Kegyelmetek ebben oda létemig szolgál, jobban esik, mintha hon létemben kétannyiban szolgált volna [TML V, 375 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz] * *oda való ~e. 1668: ökiyelme nem akarván odavaló léteben — mivel ott nem lakhatván — házbért fizetni [Kv; KvE 204 LJ] * *ott alatt ~e. 1599: kerik eo kgmet biro vramatt hogy mostan ott alata leteben, eo kglme ne difcultallia az ott való zallasunk [Kv; TanJk I/1. 342. — ^aGyf-t] * *ottan ~e. 1806: Árkosi Istvánné ... az szöts Legények ottan léteiről tsak egy szotis szollott vagy hirdetést tett volna rolla aztat nem láttam [Dés; DLt 250/1808-hoz Marosán Anuska (46) korcsmárosné vall.] * *ott benn ~e. 1590: ne(m) illendeo Coloswary Bironak hywatla(n) orzagh keozibe^a Mennj Seot Nem Reghenis Biraink Artalmot hoztak otben letekel [Kv; TanJk I/1. 141. — ^aÉrtsd: egy-re] * *ott fenn ~e. 1671: Az mennyiben az dolgokat ottfen léteben értette, magával irattam le kezdettől fogva [TML V, 536 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz] * *szénán ~e szénán tartása. 1683: adattam gonviselese ala Fako lovakat, Mellyek között is edgik In pokos masiknak az utollja öszve fonolag mint egi szell ütettek (igy!) ugi tantorog Szénán leteben [UtI] * *útban(való) ~e. 1662: (A) fejedelem Ibrányi Mihálynak útban léteiről és kisietéséről írton-ír vala [SKr 172]. 1674: páter Kászoni útban való létit is megértettük [TML VI, 583 a fej. Teleki Mihályhoz]. — Vö. a bennlét, honlét, itthonlét, ittlét, jelenlét, nemlét, othonlét, ottlét, idvöllét címszókkal.************

4. vminek vhová tartozása; apartenentja la ceva a unui lucru; Zugehörigkeit einer Sache. 1619: Ugyan-ezen posta hozá meg az magyarországi motus felől az német követeknek Kassának, Füleknek, Lévának etc. s az több városoknak ide való létét [BTN² 345]. 1743/1747: nemis hallottam Sem egyszer sem mászar hogy valaki tiltotta, Vagi ellenzette volna azon helynek eö kglme birodalma alatt való létit [Szentegyed SzD; WassLt Kimpán Vaszilia (44) zs vall.].

5. állapot; stare; Zustand. 1662: Barcsai ... az Iste-nért reménkedett; látván ... az országnak fő nélkül való létét [SKr 571]. 1729: A Szegény bátyám Petki David Ur(am) Sullyos nyavalyája itt is hallatott, jól lehet Szabo Joseph ... mondotta volna, hogy az után jobbkán való létét hozták volna [Somlyó Cs; ApLt I gr. Hal-ler János anyósához, Apor Péterné Kálnoki Borbárhoz]. 1771: mi tagadás benne, az arra való roszt gondviselés oka pusztulo félben való létinek [Ádamos KK; JHb LXVII/166]. 1785: Malmaink létét meg mondotuk [Torockó; TLev. 6/1. 13a]. 1853: himlős letem alatt több aproságra mintegy VRF 17 kr 30 [KCsl 3].

Szk: *bajban ~e. 1851: nem ijesztgetik szegény fejét mindegyre ez vagy amaz bajban létevel [Kv; Pk 7] * nehezen ~e. 1793: a' piazton a' kufárnék előtt beszéll elő a' Néhai Grof Urnak nehezen létét [Koronka MT; Told.] * rossz ~: 1860: eddig reméltem volna hogy magamis át mehetek, de Martonos fele az ut roszt létit, Rugonfalva fele hosszas voltát unva mind eddig halogatam [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.].*

6. vki ~ére vki életében; in via; cuiva; in js Leben. 1665: édes Teleki uram, nagy dolgok vadnak fenn, mi létünkre ilyenek nem voltak, de megmutatom, hogy bizony minden dolgokban úgy igyekezem igazgatni és tractálni az haza dolgait, hogy nem félek, senki szememre vetesse jövődében, hogy rajtam mult volna valami el [TML III, 512 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz].

7. vmivé ~e vkinek vmivé válás; devenire; (zu etw.) Werden. 1661: Rák(óczi) Ferencz uram pápistává léte bizonyos [TML II, 30–1 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz Eperjesről].

letácsol letorkol; a închide cuiva gura; schweigen heißen, in kurz abfertigen. 1680 k./1715: ezt is a' conjuratus nequam filiussok letátsollyák 's azt mondják, oblatiod pémás, de kövered vresmas azert tace [Rosnyai, HorTurc. 143. — A szöv. ilyen zavaros].

letácsoltat letorkoltat; a face (pe cineva) să tacă; schweigen heißen lassen. 1794: Egy gyermek azt mondja a' Kortsomáros Anyának Most ezek megöle a Gusetzélt^a, az öreg le tatsóltatta [Letka SzD; TSb 32 Szkintyeje Tagyer (37) vall. — ^aCélzás a gusa, kicsi. guşătel 'golyvácscsa' testi fogatkozásra].

letagol letaglóz/üt; a dobori; herunter/niederschlagen. 1570: Borbara Zekeres Gergneh ... vallya ... Megh fogtak az ket Jnast leh Taglak [Kv; TJK III/2. 73]. 1573: Kowach Benedek Mondgia ... My okert taglotta leh en germekemet [Kv; TJK III/3. 229]. 1583: Ezen keozbe hallek pufogast es Sirny Iaigatny kezdte a' Zilagi Janos felesége hog le taglanak [Kv; TJK IV/1. 194 Kowach Ianos vall.]. 1593: ez Alperesek chelekették ezt ... zant zandekkel, egy Jobbagio(m)nak egy eokret le vertek taglottak [UszT 12/73]. 1631: lassad Imreh Uram engemet most le taglotok [Mv; MvLt 290. 233b]. 1742: Az Jobbagjok között az irtoztato Veszekedés meg vagjon mostis a Groff Teleky Sándor Ur Jobbagji Felső Árpáson az szegény Opra Pistut egészen le taglatták [A. Árpás F; TKI Váradí Zsigmond Teleki Ádámhoz]. 1751: Vándorék Mindenekkel ok nélkül is ellenkeznek ... akárkit meg támadnak le tagolnak [Kis-sáros KK; IB. Fr. Sz. Királyi (60) vall.]. 1765: Meg ál-

lották uttyát eczakanak idejen a' Város piaczn, s ugy verték taglatták le az földre [Torda; TJKT V. 277]. 1796: Varga Jantsit ... a Czigányok le taglották a' Földre [Mocs K; Eszt-Mk].

Ha. 1573: leh taglany [Kv; TJK III/3. 203]. 1583: le tagla. le taglal [Kv; TJK IV/1. 183, 674]. 1585: le taglotta [Kv; i.h. 170]. 1751: le taglának [Balástelke KK; IB. Mich. Rempier (60) jb vall.]. 1767: le taglatták volna [Betlensztmiklós KK; BK. Demeter Ersok (32) vall.]. 1792: le taglák [NyénHsz; HSzjP]. 1796: le Tagolták [Mocs K; Eszt-Mk].

léta a M.léta (TA) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Léta/Litenii de Sus; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Léta: Létáról való; din Léta; Létaer. 1586: Az Lethy Zolga Byrotol Az Menyest (!) hogy ky váltottam fiztettem Ne-kye f. — d. 12 [Kv; Szám. 3/XXVIII. 5]. 1589: Tyltatúk az Letaj Ispant az Lezkő (!) es Karachyon Patakj Erdeo-teol az Tylalmaert attam f. — d. 12 [Kv; i.h. 4/XII. 14].

Szn. 1817: Litai Lajos [Györgyfa K; RAK 95]. 1878: Léti Kata [M.bikal K; RAK 340].

Szk: ~ *deszka*. 1585: veottem Az Silipnek 12 Letay dezkat egjet veottem p(er) d. 15 tezen f l d 80 [Kv; Szám. 3/XXI. 4].

letakarit 1. (termést) begyűjt/takarít; a stringe/aduna (recolta); einerten/sammeln/tragen. 1752: a' termesit^a esztendönként 3,4 nap le takarítottak [Backamadaras MT; Told. 37/44. — ^aA szőlőnek.]. 1799 k.: Vét az Eklia minden fordulora ösz Buzát 6 ~ hat Wékát mellyet maga^a tartozik le takarítani [M.bikal K; RAK I. 2. — ^aA kántor]. 1851: Mind a' tavaszi, mind az őszi bár mily nemű kalászos, és csős terményeket tartozik Máthé György jó időben le takarítani ... a' tulajdonos Úr asszonyának [A.esküllő K; RLt O. 4]. 1852: kötelesek minden rendes mívelését^a meg adva becsületesen le takarítani [Ne; DobLev. V/1345. — ^aA törökbúzaföldeknek].

2. (fát kivágva) behord; (a dobori si) a căra acasă; (Holz) fällend einfahren. 1830: meghatározottat a mai naptól fogva öt napok alatt minden ember maga fáját úgy letakarítsa, hogy az öt nap bételésével, ha mindjárt fája ott maradna is, marad a communitásnak [Árkos Hsz; RSzF 114].

3. vmit letisztít; a curăja de ceva; abputzen/säubern. 1823–1830: balhákka úgy megtöltünk, hogy Margitán új változót kellett venni, magunkat kibalhászni, s gazat letakarítván, ahelyett 8 xron két porció szénát vettem [FogE 268].

4. urát ~ja kb. urát lefekteti; a culca soful; ihren Mann zu Bette bringen/schlafen legen. 1572: Anna Samuel^a felesége . vallia . . . Egy estve volt hogi Az hazban vrat leh takarította volna, hogi ky tekintet volna az Ablakon latta hogi egy zeold Swbas Ember az dienes deak hazatwl cleh vgrat [Kv; TJK III/3. 39. — ^aCsak így!].

letakarítás (termés) begyűjtés; recoltare; Einerten. 1767: Zabot . . . vetettek volt mint égi 40 Vékát a' le takarítására 's hordására emlékezem hogi felesen volt [Kóród KK; Ks 19/I. 6]. 1847: Nyoltz Eveken keresztül minden Éven 20 Holdnak le takarítására Pálunkára fő-

zelékre minden holdra fel véve egy egy forintott in Sum(m)a téssen 160 Rns [F.szentmihályfa TA; Bosla]. 1854: mivel valamind az ősz ugy a Tavasz határ béli Földek is jelenleg be vagnak a Nénem asszony számára vetve a le takarítás bizonyosan sokba fog kerülni, jo léssen a fen irt summából a takarításra meg hagyni [Uzon Hsz; Kp 394 Kispál György özv. Kispál Lászlónéhoz].

letakarított 1. eltakarított; a dispune/face să fie curățat; fort/wegräumen/schaffen lassen. 1758: Ezen kő Tornácz . . . fedél nélkül Léven . . . Szántarto Ur(am) vizsgáltsa valamenyszer esső vagy ho fuvatag léssen a' Vizet havat le takarítsa [Déva; Ks 76. IX. 8].

2. (termést) begyűjtet; a dispune să fie strins (recolta); einerten/bringen lassen. 1791: ezt^a is hasanló keppen Kózma Ferentz Ur maga számára takarította le, s hordatatta el [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/9. — ^aA földet]. 1801: Vagyon . . . egy 16. vékás föld, mellyet az Eklésia meg-ugarol, meg-kever, és bé-veti; a' Pap le takarította, s bé-hordattya [Gyeke K; SzConscr.].

letakarítottás leszedetés/tisztíttatás; curățare, curățat; Weg/Fortschaffen. 1823: A Fájí Hernyok le takarítottása [Dés; DLt].

letakaríthat behordattat/szállíttat; a putea căra; einbefördern/tragen lassen können. 1825: kötőlős léssen Tit Bornemisza Adám Ur a ki váltani valo Szánde-kát . . . jo korán meg jelenteni, hogy ha fája lenne rajta^b onnat el adhassa, vagy maga Szánon le takarított-hassa [Nagylak AF; DobLev. V/1102. — ^aA zálogba adott erdőn].

letakarodik 1. (víz) lehúzódik/apad; a se retrage; sich zurückziehen/verlaufen. 1772: az I. Groffné Malma Gátja vágatassék el, s álljon ugi mig a' Viz le takarodik [Kük.; JHb LXVIII/131] | a' Viznek árja miatt a' Király falvi Gát el szakadott, s leg ottan innen a' Viz szépen le takarodott [Ádamos KK; i.h. 311].

2. elvonul; a pleca/a se duce (în coloană de mars); fort/weg/abziehen. 1664: hogy alli passa Bestercze allat valla az sok poganyssagal mi fellakyak falustul az olla budaki havasra futottunk vala . . . Egy het mulva fel üttenek reank az havasra az Törökök . . . Annak utana le Takarodvan az hovasrul az poganyssagh, fel haytak azon . . . fü Emberek mines lovait es marhait [Szászfellak SzD; Born. XXXIX. 4 Kis Petter (35) jb vall.]. 1667 u.: mind le takarotak Szakmar fele, a talpasok is [Kozárvár SzD; GramTr XVIII. 644 Deesi Ferenc Béldi Pálhoz]. 1696: Itt mondani semmi kárt nem vallattunk volna, a' menyí had ezen le takarodott eddig [Balázsfa AF; BK. Veniczei Sándor Bethlen Gergelyhez].

3. visszahúzódik; a se retrage; sich zurückziehen | nyugovóra tér; a se duce la culcare; zur Ruhe gehen. 1653: én szélül letakarodám, mert igen fáradt voltam [ETA I, 131 NSz]. 1759: az midőn le akartunk volna takaradni jobbanis ell álmosodván az Gyermekek, azon szá-jocskája nyelve reszketése erősebben réá jött [M.csesztve AF; Ks Mikes Antal lev.]. 1772: Banyai Györgyné égy katonának szállására menvén, még azt sem varta hogy mind le takarodgyanak, szemek láttára a Gazdák-(na)k paráználkodtanak [Dés; DLt 321. 47 Andreas Is-pány (46) ns vall.].

letakarodó elvonuló; care se duce în coloană de marș; abziehend/marschierend. 1791: időnk a téli takarodásra jo jár, tsak a le takarodó militiával vagyunk (így!) sok bajunk [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

letámaszt nekitámaszt; a rezema de ceva; an etw. (an)-lehn. 1585: Sophia Piros ferenczne vallia, Az en fiam ott Iaczkj volt es a' zekerczet tamasztotta volt le a' fal melle [Kv; TJK IV/1. 492].

letapod 1. letapos; a călca; niedertreten. 1657: Barcsai Ákos ... ijedtében futamló-felett vett vala, melylyel . micsoda rémülést tett vala minden Városokon és várakban, annyira, hogy egymást tapodták le az emberek a várakba való futásban egynéhány úttal [ETA I, 162 NSz]. 1771: a tilalmas pásztor Nagy Janos. beszéltette, egyszer a' Bika ötet meg is támadtta ugyanynira hogy ha meg nem ütötte volna egyszer jól az orrát le tapodta volna ötet [Mája MT; BetLt 7 Nagy Mihály (32) vall.]. 1806: a Bival egy aszszont letapodott [Dés; KMN 322]. 1823-1830: csak egy helyt volt váltóház és ott olyan nagy tódulása volt a népnek, hogy egymást letapodták [FogE 257]. 1824: Kis János Ur Kaszásomat Lovával le akarván tapodni rettenetes szidalmak közt Rétemből ki kergette [Fog.; Konst.].

2. összetapos; a călca (în picioare); zer/zusammen-treten. 1745: a Marhák . a Patakra innen valo Rét-séges helyet is ... meg gázolták s le tapodták [Korunka MT; Told. 14/15]. 1794: a fűfát ki döjtögetik, ki tekerik, a martját pedig le tapodják [Kv; Pk 3]. 1812: Petruz Beoka és az Jozsov Berkinye felesége az Zdreila szénájánál össze kerültek; mely miatt az tzarkot le tapodván Zdreila szénáját a marhák el gázolták [Petrilla H; JF 36 Prot. 27].

3. letipor; a távli; mit Füßen treten. 1640: Kolczar Mihályne monda neki . te ütötted s tapottad le az Rab Pasztort [GyK. Elizabetha Toth cons. prov. Thomae Cziatlos (25) jb vall.]. 1768: Tudgyaé a Tanu Hogy . Vonu Tominyi nevezetű Sellért ki ütete, verte ? és a Földre le tapadván életének veszedelmével gyilkos képpen fojtogatta ? [Dob; Born. XL. 81 vk].

4. átvt megtapos; a călca/desconsidera; niedertreten. 1710 k.: Még a népnek elei, tudósai és igazgatói is kitörték a jármát Felsőgednek és a töled reájok bizott igazságot és törvényt magok letapodák az utcán a földre és a pad alá veték [Blm. 1042].

letapodás 1. összetaposás; călcarea în picioare; Niederstampfen. 1821: jóságán járkálván által a kert letapodása mián kárt is vallott [Étfva Hsz; HSzJP].

2. átvt letiprás; călcarea în picioare, desconsiderare; Niedertreten. 1672: az emberek már úgy elfajultak, hogy az Isten dicsőségének letapodásáról való szókat hallani is neheztelik [TML VI, 47 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. — L. még TML VI, 143.

letapodott letaposott; călcat (în picioare); niedertreten. 1849: Kováts Moses ur úgy nyilatkozott, hogy ha a Tanuk az általa le tapodott Tollo ősvényen állítandgyák meg a Borozdát igenis el fogadgya [Szu; Borb. II Simó Pál várm. jegyző nyil.].

letapodtat 1. letapostat; a face să fie călcat în picioare; niedertreten lassen. 1722: az leanykám egy kis Tüzet hozván ... Pap Péter fia, Vónka egy loval, le tapodtatta az földre ott bottal meg Verte [Kecset SzD; TL. Prov. Marosán Lup (50) vall.]. 1744: (A legényt) Posta Mester Urammal közb(en) veszik, hogy le tapottassák a' lóval [Szentandrás H; Ks 101]. 1813: meg haragudván Lo hátón lévén le akara tapottatni [Killyen Hsz; MvRKLev.].

2. összetapostat/tiportat; a face să fie tăvălit/călcat; zer/zusammen-treten lassen. 1704: Azért a búzájukhoz ne bízzanak, mert sehol Szeben körül a vetést bé nem aratják sehol, mert letapodtatják s lekaszáltatják mind a cseppig [WIN I, 125]. 1746: Paska Gavrilla az ezen földön termet Szénát . el égette, mind pedig a kenderit le tapodtatta [Balázsháza Sz; WH].

letart 1. lefelé nyúlik/rúg; a se întinde înspre jos; nach unten reichen/führen. 1725: erdő vagion . . . mely a' tsúp irányra alól le tart egyenesenn észak felé [Ménés MT; BK].

2. visszatart; a reține; zurückbehalten. 1700: Akna^a Gergely Deak Ur(am). — Protestál . . . eő kme(n) ezt potentialt hogy penzet le tartottak [Dés; Jk 305. — "Dés-aknai].

letartóztat 1. a aresta; verhaften. 1840: Más nap a huszast meg esmérték hogy hamis, és Jánosy Fő Hadnagy Urnak kezébe adatván, a' Házzamat fel motoztatta s engemet le tartoztatott [KLev. Szász István (30) szabadszékely vall.]. 1847: Azon asszonyt, ki magát Varga Katalának nevezi . . . le is tartóztatott s Nagyenyre bevittük [VKp 210]. — L. még VKp 67, 109, 120, 160, 164, 225, 276.

2. visszatart; a reține; zurückbehalten. 1849: á t Rendőrséghez bé adott jegyzékben foglaltakat is mint miket maga Kelemen Beni önfejűleg tartoztatott le, mint sajátaimat kiadatni . . . kérem [Kv; Végr. 56-7]. 1875: (A) gondnok . szüretkor a B. Hunyadon adós által mivel szőlőből az őt illető részből a tartozás menyynységig mustot tartoztasson le [M.bikal K; RAk 315].

3. lefogial; a sechestra; beschlagnahmen. 1843: az el lopott fátt falu szerében kerestük és meg is találtuk . . . és mind két helyen Meg talált fákatt Törvényesen le is Tartoztatok [Selye MT; DE 4]. 1844: (A) fákat éppen általom mint Falus Biro képeste által ifj. Deák János ő kelme Törvényesen leis tartoztatta [uo.; i.h.].

letartóztatás arestare; Verhaftung. 1843: Mindezek-nél fogva én, alolirt alispány, szükségesnek láttam az említett Varga Katalin letartóztatása iránt célszerű rendelkezéseket tenni [VKp 121 Fosztó Menyhárt alispán aláírásával]. 1847: Varga Katalin letartóztatása és elfogataása aránt a nemes vármegyétől hozzánk Bucumba^a két versen is jött rendelés [VKp 273. — "AF]. — L. még VKp 221, 256.

letartóztatik a fi arestat; verhaftet werden. 1847: Azon asszonyt, aki magát Varga Katalinnak nevezte, s aki . . . letartóztatott esmértem [VKp 257]. — L. még VKp 206, 213, 240.

letartóztatott arestat; verhaftet. 1840: Szembesíttetik le tartoztatott Molnár Tamás ... Biro Ferentzné Kovács Katalinnal [Sz; KLev.]. 1844: (A) több rendbéli gáztetteiért le tartoztatott ... Déési születésű Szakmári Ferentzet illető írományokat hivatalosan küldjük^a [Usz; DLt 1441. — ^aA dési városi tanácsnak]. 1847: meghagyatik, hogy arra maga felelete terhe alatt szorosan ügyeltesen föl, nehogy a kamarai szolgáló embereket engedetlenségre lázasztó s letartóztatott Varga Katalin megszökhesen [VKp 152]. — L. még VKp 179.

letáskásodik meglazul; a se scoroji; sich (auf)lockern, locker werden. 1752: az Udvarház ... dirib darab egerfa baranakkból épült négy jo tagas Házok, mellyek jo tapasztások és meszesek, meg is voltak vakalva, de mind le táskásodott a tapaszt és vakalas ... mind le hull a Falakról [Pókafva AF; JHb XXV/73].

letaszigál 1. letaszítgat; a împinge jos (de undeva); her/hinabstoßen. 1744: a Magyar Papot, aki magának is Papja ő kglmének a Templomból ki jöven, le taszigálta, orránál fogva jött le [WassLt P. Balog de Zilaj (47) ns vall.]. 1794: Barátosi Josef vram le taszigálván az oldalon, egy másnon fetrengettek a hóba [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt]. 1812: a Groff ... a kerek gráditson megálván onnan a mint beszélték Grantzki letaszigálta [Héderfája KK; IB. nemes János Ersebeth Takáts losséfné (28) gr. Bethlen Sámuel tisztneje vall.].

2. le s feltaszigál a împinge jos şi sus; herunter/hinaufschieben. 1823–1830: megnéztük a Dampf vagy Feuer Maschinén, ahol tüzzel hajtják ki a bányából a vizet, azaz tűz által megmelegítvén a vizet, annak párája mozgatja a vécseket, ezek a csöbe jéró embulusokat le s fel taszigálván, ezek kihúzzák a vizet [FogE 207–8].

letaszít 1. lelök; a împinge/da jos; her/hinabstoßen. 1603: hallam azt hogy ereossen zidgia vala ..., de mint-hogy az arut le tazítottak vala a femreol, en azt zedegettem fel, s ne(m) anniera vigiazhattam ra [Kv; Tjk VI/1. 675]. 1630: erre az szora Zalaj Gieörgy Arczul czapa janos Mestert Janos mester letaszita az zekről [Mv; MvLt 290. 205a]. 1630 k.: egy louat megh niergele s fel üle rea s ... le taszítak rola [Mv; i.h. 45b]. 1800: az magas gráditrol nyakra főre le taszították [Dés; DLt]. 1831: a vizes edényt a fejemről le taszította [Torda; TLt sztlán]. 1840: Batoriné ... részegecske volt ... rab Kovács Gyurit a priccsről le taszította [Dés; DLt 36/1841 Dósa István Városi szb aláírásával].

2. lenyom; a apăsa în jos; nieder/hin/herabdrücken. 1597: Bota Istwanne Borbara ... wallia tapazta sardine az leanka feiet, monda így tazita le az vrad az maiorba [Kv; Tjk VI/1. 95]. 1689: Doceallya Actioja szerent Csusz Tamas, Kovacz Peterne ellen, hogy rea tamadot le taszította a földre [Kovácsna Hsz; HSzjP]. 1783: Rosia nevű oldalbul Csürét mellyben szénaja is volt le taszítottak és szélel hánták [Grohot H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1833 k.: Férjem ... Annnyira ... meg reszegettette magát ..., hogy belém akadtott, Kőtelet vett elé 's hozzám kezdet verni velle; az Ágyba le taszított [Sz; Borb. II].

3. letol; a împinge în jos; her/hinabschieben. 1835: egy kisség menedékes heljen magok taszították le^a [Zsibó Sz; WLt. — ^aA szekeret].

4. leránt; a trage jos; herunterreißen. 1598: kezneomet le tazita hajamat megh foga, migh akara addigh vert [UszT 13/27].

letaszítás lelökés; împingere (de pe ceva); Her/Hinabstoßen. 1812: Grantzki a Grofot a magoss kerek gráditson megfogván letaszította, melly letaszítottból és levetésből a' Groff nagy útéseket kapott [Héderfája KK; IB. Varga György (29) grófi kocsis vall.].

letaszító-zár reteszfajta; un fel de încuietoare/zăvor; Art Riegel. 1813: egy két felé nyiló ... fenyő fa Deszka ajtó ... jó borított frantzia zárjával, és kultsával s le és fel taszító zárjával [Koronka MT; Told. 18].

letaszíttatás lenyomás/tolás; împingere a în jos; Her/Hinabdrücken/schieben. 1783: Rosia nevű helyen volt Csürét Jánk Pétru nevű Dsudgyánknak szélel hánták rontották ... én is annuáltam és le taszítástát approbaltam [Grohot H; Ks 113 Vegyes ir.].

leteendő I. *mn* szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: ~ *eskü* jurámint care urmează să fie depus; abzulegender Eid/Schwur. 1826 u.: A kalandos-apa részéről leteendő eskü mintája^a [Kv; EM XI, 378. — ^aKöv. az eskümintá szöve.] * ~ *hit* 'ua.; idem' 1662: (A fej.) ország kezébe bocsátani tartozott volna^a, de azt soha nem cselekedte, hanem azokat mind magának megtartotta, reájok irogatván, leteendő hitekről megellenzven, szorosan magához kapcsolni igyekezte volna [SKr 402. — ^aA végváratat]. 1807/1808: az Esketésben citáit 4dik Fatens le téjendő Húte után is maga környül állasos Vallomását helybe hadgya [Asz; Borb. II].

II. *fn* *tsz* letenni kötelezett dolgok; ceea ce trebuie depus; Abzulegende (Sachen). 1810: Melly ki nyilatkozattatástát Gubernátor G. Bánffy György Ur ő Excellen-tiajánok meg értvén részeket ... az Zállog summának, és leteendőeknek le tétele mellett meg eresztien igértük [Kv; Ks 89]. 1830: mivel Jövendőbe Ugar alá jönnek^a míg a gyakran tisztelt Ur Aszszony két Eszten-dei termést azokrol el nem vészen addig ki ne válthassák, meg lévén pedig az köteles légyén a le téendőeknek le tétele mellett mint Zállogot viszsza eresztien, birtokából a tulajdonosoknak [Szentbenedek AF; DobLev. V/1159. 1b–2a. — ^aA zalogba vett földek].

lethet 1. ráhelyezhet; a putea pune (ceva pe ceva); d(a)rauflegen können. 1570: Eok Lattak hogy Annnyera verte volt hogj ... az wyat Leh Nem Tehette az Testen hwl ep volt volna [Kv; Tjk III/2. 110].

2. átv is lerakhat; a putea depune; nieder/hinsetzen können. 1592: Coloswarat nem volt zabad, hogi az masnak Jaro es adatot dezma bort, ide be hozhassa es le tehesse [Kv; Diósyld. 57]. 1720: mihent annyira való állapotban lések hogy kevés jóságocskámat pinzé tészem talám Isten reá Segit hogj én is azon nagy terhet magammal le tehetem [Borosbocsárd AF; Ks 95 R. Boér Sámuel lev.]. 1740: Senki ... Hadnagi vagj Borbirak atyánkfiai hírek nélkül, a' Szekérről se tehesse le borait [Dés; Jk 539b]. 1761: a Kolosvári Fazekasoknak Privilegiumok extalvan arról hogj idegenek a' magok meg maradt edényeket fine conservationis itten le ne tehessék [Kv; PolgK 58].

Szk: *specifikációba* ~. 1717: jollehet ez mostani Con-junctura alatt valo terheinket, volta képpen valo specifi-catioba sém tehetjük le, mind az által terheink könnyebbítésért alázatosan remonstrálni ez szerént ké-vánjuk Ngto(ka)k [INyR Cszs, Gysz és Ksz panasza].

3. elmozdíthat/bocsáthat; a putea destitui; in seines Amtes entheben/aus dem Dienste entlassen können. 1619: azmikor jóakarajtokból királyokká akarták vala-melliket választani, szabádok voltak véle, s ha le akarták is tenni leteheték [BTN⁺ 365]. 1635: (A csizmadiák) mi eleottwnk panaszolkottanak ..., hogy az eo legenye-kek teob volna fizetsek, hogy sem az vargake magok az okay ... az mint hogy fel veottek mikor teczet, szinte ugy le tehetik ha nem teczik [Kv; KvLt Céhir. I. 15]. 1669: nem oly hivatal volt, kit böcsülem s köteles-ségem sérelme nélkül, gyűlés nélkül tehettem volna le [TML IV, 414 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

4. *vkinek dolgát* ~i vki dolgától megszabadulhat; a se putea descotorosi/scăpa de problemele cuiva; js Sache loswerden können. 1679: Nagyságod ugyan méltóságos kezeiről szegényeknek dolgát leteheti [TML VIII, 452 Teleki Mihály a fej-hez].

5. tisztségről lemondhat, hivataltól megválhat; a putea demisiona; (Amt) niederlegen können. 1702: a Dé-kány penligen a Dekányságot addig le ne tehesse vala-mig a Dékány Pohárt meg nem adja és másra nem kö-szöni [Dés; Jk]. 1749: ha meg unna le tehetné az viczé Is-pányságot [Gagy U; Ks 83 Péterffy Sándor lev.].

Szk: *a tiszte* ~i. 1567: az folnagy az tiztet addig le ne tehesse, migh nem az Gereb elewt, Tanach elewt es az 40. ember elewt az Warosnak minden Jöuedelmeről zamot tartozek adny es az vthan tehesse le a tyztet [Viz-akna AF; TT 1881. 189].

6. kifizethet; a putea achita/plăti; auszahlen können. 1563/1569: my megy atthattyok es le tehettyök az har-myncz kett foryncto [Mészék TA; Told. 27]. 1663: ő kegyelmek mind adig birhasak migh az ükegyelmek pin-sit hasonló penzül le nem teszem ... holot penig az üke-gyelmek pinzit le tehetém ü kegyelmekis tartozanak föl venj es az erdőt pör patvar nélkül visza ereszteti [Tom-paháza AF; RLt I]. 1682: Veres Borbara indebita(n) maradva(n) ugymint tizenharmad fél forinto(n) az J el-len és az maradsagot le nem tehetven arestaltatot volna [SzJk 171]. 1816: K. Fejérvári Kir. Posta Mester F. Gy. Fogarasi Samuel Ur a meg kívántato summát sem meg nem ígérhette, annyival inkább le nem tehette [Nagylak AF; DobLev. V/998].

Szk: *becsűjét* ~i. 1585: az épwlet az Kj rayta wagio(n) meg beöchywtlessek, es ... az arrat balasnak ha hol ha az beöchywlet le nem teheti gyeorgfi pal gyeorgfi balas az eo nekj iutot epuletet önnat zabado(n) Kj hordhassa [Gagy U; UszT] * *summát* ~. 1639: Rakosi Ferencz ha le nem Tehetne az summát exsequaltathassa az Ezer forintot Var falvi - Ersebet Aszoni [Csombord AF; KCsl 148].

7. írásba tehet/lefektethet; a putea da în scris; schrift-lich niederlegen können. 1677: egyébaránt is sok dol-gok lévén fen ez mostani dolgokban, melyeket papiros-ra le nem tehetek [TML VII, 523 a fej. Teleki Mihály-hoz].

leteker 1. lefacsar; a desface; abrechen. 1637: Monta aztis Szabo Pal hogj le tekertek oda ala az kertereöl az

lakatot [Mv; MvLt 291. 120a]. 1688: az eo Felsege Vitézi ... kapuimnak Deszkáit leszedték el égették, azokon lévő Záromat le tekerték s el vetették [Kv; UtI].

2. kifacsar/tép; a smulge; ausreißen. 1807: erdeiben Szőlő gyeprüiben minémű károkat tettenek fel nyesett fiatalait vágták le tekervén pusztították ...? [DLev. 3. XXXV/13].

létel 1. lét, létezés; existență; Sein, Dasein. 1583/XVII. sz. *eleje*: Senki keözzulvan a' Ceh titkat ki ne uigie ... hogiha masut ky hintegeti az Ceh nelkul ualo letele-uel bntessek [Kv; MészCLev.]. 1587: kiuniük hog az portusson sonknak sokaig valo leteleben karunk ne keöuetkezek [GyK. A dési cellérek végezése Gyulafi Lászlóval]. 1629: én alkuttatam megh Giarfas Pal es Janko Boldisar Uramekal Rethi István Deak Uramot, nemű nemw Fejer Var megiebeli jozagbol mely jozagnak hul valo letele azok keözeöl valo Compositionalis leve-lekbeol ki teczik [Msz; Borb. II]. 1665: Tovabba mester-remeknek collatiojat ... az mostanj sok féle ideghen ne-pek(ne)k itt varosunkb(an) letelek miatt ... rendelték eo Kegk Ebédnek idejére [Kv; ÖCJk]. 1710 k.: ő te bo-lond ember ... a magad lételeidet tagadod, amikor a lel-kelet lételet és halhatatlanságát tagadod; szállj magadba [BÖn. 434]. 1713: Mind a két félnek bét adot Relatoria-(i)bol vilagossan kijö Széki Tamásné Toth Lőrincz Er-soknak rut, feslet erkölce ... masokkal egy hazban kü-lönösön valo létele s még egy ágiban valo fekuvesei [Kv; TJk XV/1. 102]. 1752: ő Excellentiája Réttye körül igen hitvány Kert volt most az őszszel Sarju lételekor [Abos-fva KK; Ks 8. XXIX. 29]. 1798/1799: azon Privilegialis Levélnek ... kezeknél lételet, mind az Al-Peres Báró Ur, mind Néhai Thoroczka Gáspár Ur meg-esmértek [Torockó; TLev. 5/16. 420].

Szk: *~ét veszi (vhonnan)*. 1849: Lelkemet a Teremtő-nek, testemet pedig a föld gyomrának, a honnét lételetét vette egész hodulattal vissza ajállam [Kv; Végr. Tamás Bogdán végr.] * *maga* ~e. 1710 k.: hogy lehetne a teremtet állatnak, valami jóságot tulajdonítani maga létele előtt [BÖn. 455] * *magával* ~. 1657: Midőn azért az szükséghez képest már elég magammal lételemet ta-pasztaltam volna, nagy sivalkodással az városnak ro-hanván, lövén erősen [KemÖn. 196] * *szemben* ~(e) találkozás. 1667: Mit értsen Nagyságod az ő nagyságá-val való tisztességes úton-módon való szemben lételem, világosabban kívánnám érteni ... hisse el ő nagyságá-val, hogy ... mostani szembenlétemben is ... ő nagysá-gát, illető dolgokról is lettenek volna szavaim [TML IV, 188 Teleki Mihály Wesselényi Pálhoz]. 1670: mindazál-tal minden dolgokat hagyunk Kegyelmeddel való szemben létele [TML V, 87 a fej. Teleki Mihályhoz] * *vmiben* ~e. 1663: Látván azért már gyanuságban léte-lünket ... azon leszek én, ettől az én kapitányságomtól megválljam [TML II, 556 Teleki Mihály Kászoni Már-tonhoz]. 1678: Örömmel értem szeremessivel együtt jó egészségben való lételet ... tiszta szívűből kívánom [TML VIII, 69 Kapi György Teleki Mihályhoz].

2. vhol tartózkodás; sederea cuiva într-un anumit loc; Aufenthalt. 1657: Ezen Bécsben lételemben egy vendégséggel meg is tréfálódtam vala [KemÖn. 116]. 1677: Mikor lehetett az, hogy Kegyelmed udvarnál való lételet nem is tudta volna az mi kegyelmes urunk? [TML VII, 336 Teleki Mihály Lázár Istvánhoz].

Szk: *hadban* ~e. 1595: Az bizonságh vallasa vtan még h Itili az teóruenj hogy ha lehet haladekia az Jnek, az otalom hadba letele miattis [UszT 10/59] * *ide alá* ~e. 1672: Úgy is írják nekem, de nem bizonyos, hogy az le-jött németeknek nem lehetne sokáig való ide alá lételek [TML VI, 389 Teleki Mihály a fej-hez] * *itt benn* ~e. 1660: én is tegnap meghallván Kegyelmed itt benn léte-lét, mindjárt irtam Kegyelmednek [TML I, 575 Veér Ju-dit Teleki Mihályhoz]. 1666: Barkóczi Sándor Ta-valy ittben létele után való kimeneteliben sok hazugsá-gokat vitt ki [TML III, 555 Teleki Mihály Teleki János-néhoz] * *itthon* ~e. 1662: tudván ... Katona Mihály uramnak itthon nem lételet [TML II, 403 ua. Lónyai Annához] * *itt való* ~e. 1563: Im ertem az myth Irth keg:tek az Barbely felöly, Azerth ith Semmy karth ne(m) wallonak, es Karokra sem lezen, az ith walo letelek [BesztLt 42 Tomas Daczo Casp. Szwchy besz-t-i bírőhoz] * *kinn való* ~e. 1671: Bizony dolog, Uram, már egy ke-vés ideig, már még ezek az németeknek kinn való lételek elválnak, mit akarjanak valóban [TML V, 599 Katona Mihály Teleki Mihályhoz]. 1678: ő nagára s minnyá-junkra ... is jobb az én itt kin való lételem [TML VIII, 61 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz] * *ott fenn* ~e. 1663: Nagyságodnak még az elmúlt esztendőben ott fenn lételemkor vettem vala egy kis gyűrőt [TML II, 478 Teleki Mihály Bornemisza Anna fejedelemasszonyhoz] * *útbán* ~e. 1662: bizonyos magyar katonaságot ... nagy számmal rájok gyűjtötték vala, kiknek útbánléte-lek a mieinknek, hogy résen lett volna fülök, idején hi-rekkel lévén, felülének [SKr 216]. — Vö. az *ittlétele*, *jelen-létel*, *nemlétele* címszókka.

3. vminek volta; existenja unui lucrui; Sein, Wesen ein-ner Sache. 1662: Melly törvénytelenségeket noha a ke-resztvén fejedelmek megzabolázni igyekeztenek, de a megirt sokféle rendek- s a városoknak bizonyos jó rend-ben nem létele ... okozván mindazokat, kevés foganat-ja vala [SKr 420]. 1738: tsak ennyib(en) látatik vétekis hogy minekutánna vötte eszébe(e) a ... Tulok(na)k, nem Tordai, hanem idegen helyről való lételet, mindgyárt kell vala Hadnagy Vr(am)nak híre tenni avagy oda hajtani [Torda; TJKt I. 175]. 1841: bebizonyittatva találtatván a' Zálag Summa misége, és mennyisége, — az a' 30 vo-nás forintoknak, 's a' lehető Melioratiók és deteriorati-ok feltudasok melletti lételevel ezennel a' Fel peresnek ki-itéltetik [T; NyIrK XII, 309 hiv].

4. kb. meglét; existentja; Vorhandensein. 1657: az el-lenség ... véli vala derék erőnek lételet és ottan megtar-tózik és fordul vala az üzésből [KemÖn. 203-4]. 1797/1799: a' Bíró előtt, azon Keresett Privilegialis Le-vélnék Kezénél a Familia^a Archivumában való lételet ... tagadja [Torockó; TLev. 5/16. 413. — ^aA Thorocz-ky család].

5. állapot; stare; Zustand. **Szk:** *sebben* ~. 1662: fé-lelmesnek állíthatatnék, a vezértül a fejdelem^a sebben létele megértetvén ... nyomába jöni és Váradot rászál-lani ne kezdené [SKr 554. — ^aII. Rákóczi György].

6. *vmivé* ~ *vmivé* levés/válás; devenire; (zu etw.) Werden. 1548: Akkoron es Meg Mondam hogy ha keze-sek nem Lennenek Jrtek en senkith erővel Az kezesse li-terre Nem haythatok [Sajókeresztúr SzD; BesztLt 20 Nagy Thamas Zwchy Vince besz-t-i bírőhoz]. 1565: k.tek Embertyól oly zowak estenek tegnap Kis Demeteribe^a, hogy az en Vram jozagath k.tek Embery tyzzel fenegette

wolna es porra leteluel [Sajó SzD; i.h. 24 Horwath Lú-kach sajói tt lev. — ^aBN]. 1662: a test lélek nélkül csak földet, rothadást, porrá lételet lévén várandó és kívánan-dó ... nagy solennis pompával temettetett vala^a ugyan a fejevári belsővárosbéli öregebb egyházba [SKr 305. — ^aI. Rákóczi György]. 1704: ma tötték arestom alá Vay Lászlóné és Teleki Mihályné asszonyomékat is az uroknak kuruccá való lételekért [WIN I, 64]. 1844: Fel Enyedi zsellér Opriska Marián Jobbággyá lételevelről szol-lo kötelezvény 1763 [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249].

leteleendő eltelendő/múlendő; care se scurge; ver/ab-laufend. 1828: Déési Hoszsu István Urnak a Malaton^a lévő ... Házát ... vettem Taxara az ezen folyó Esztén-dő béli Aprilis 24-keől fogva következő 1829 ben Estendő Aprilis 24.ikeig letelendő Esztendőre 30 Váto Rforint kész Pinnben (!) ... Pétsy Sigmond m pr [Dés; Törzs. Dési taxalisták. — ^aVárosrészt].

letelepedik 1. a se stabili; (an)siedeln, sich niederlas-sen. 1597: amykor oda zallot reclamalni kellett volna ak-kor de hogy pacifice le hattak telepednj annak az haz he-lyek zama zerent ... any hatart zakazt a' teorweny aky-wel annj Zamw ember megh erry [Ipp Sz; Ks].

2. vhol megszáll; a descinde/trage (undeva); irgend-wo absteigen. 1653: Felrakodánk ... a mi kicsidünk volt, és menénk Brassóba egynéhány szekérrel ... és ott bérés házat fogada apám és letelepedénk ott | A fejedelem ... bémene a városba és egy házhoz letelepedék [ETA I, 73, 107 NSz]. — L. még i.h. 91, 107.

3. leül, elhelyezkedik; a se așeza, a ședea; sich setzen/niederlassen. 1591: Zegedi Janosne, Marta azzoni ... vallia ... latam hog' ... aztalt teritenek, az Deakok le telepednek az aztalhoz [Kv; TJK V/1. 83]. 1747: midőn az aranyas vizén kötendő gáton dolgoztattam vol-na, meg várom az Ik^a, hogy az Tordai emberek ... Déli ebédre le telepedgje(ne)k hajgalo kövekkel és tsé-pekkel minket ... invadaltak [Torda; TJKt III. 162. — ^aSzentmihályfva (TA) lakosai]. 1823-1830: ezzel ki hi-ván a' kertbe a' Gyepre le telepedtünk [FogEK 463]. 1831: ottan meg állapotdván le telepedtünk | mind hár-ma (!) a' Guja mellett le telepedtünk [Dés; DLt 332. 9, 15].

4. kb. letáboroz; a campa; sich ablagern. 1614: mi-kor nagy fáradvá az csiki határból az moldovai határba futottak, mint fáradt emberek immár nem is tartván sem az ellenségtől, sem székelységtől, letelepedtek volt, nyu-gudtak, elaludtak^a [BTN^a 48. — ^a1599-beli eseményre von.]. 1618: Mikor az vezér hada nagy fáradvá általkölt az havasokon és letelepedett volna, éjjel megütötte őket az reváni pasa az nyugudt haddal [i.h. 125-6]. 1662: már az hir lecsendesedvén, a tábor is újonnan letelepedett [SKr 257].

letelepít kb. leültet; a pofti pe cineva să ocupe loc; sich setzen/Platz nehmen lassen. 1653: Sofrárt terítete le a Görchi Mehmet bassa tihája a kerevetre és letelepíte, és vacsorát hozának s evénk [ETA I, 130 NSz].

letelepítettett ínflinjat, constituit; angesiedelt/ge-pflanzt. 1657: Ajánlván szent kezeidben édes hazán-kat, nemzetünket, abban letelepítettett anyaszentegyhá-

zadat [Kemlr. 334–5]. 1662: amely sok gonosz és veszedelmes dolgok tűzének rakásfái a hazában nagyobb-nagyobb rakásokra neveltettek volna ... a szegény fogatkozott magyar nemzetnek s abba letelepített Istent anyaszentegyházának nagy kárával [SKr 528]. — L. még SKr 111.

letelik 1. a expira; (Pfandzeit) reichen/langen. 1590: ott fen az Irtsban adott ket hold feoldett Bernald Balasnak d. 12 Pignoris titulo valamikor le tehik^a az d. 12 megh erezze, de addigh migh ekeje bele nem megie(n) [UzT. — ^aTollvétség *telik* h.].

2. lejár; a se implini/scurge; a expira; aus/umsein. 1874: Letelvén a volt kurátor Babos Jozsef törvényes 3 évi szolgálati ideje ujj választás tüzetett ki [Búrjánosóbu-da K; RAK 19].

letép 1. lerángat; a smulge; herunterzerren. 1591: Tot Peter vallia nagi tusakodasom volt velle. ingemetis mind le tepte rollam, en magamatis ketzer wteot valba [Kv; TJK V/1. 143]. 1688: Gyolcsat fejrül le teptek [Dés; Jk]. 1775: az Aszonyinak főkötiójét le tépte, húzá, ujj fejin lévő kendeit is le tépte [Szárzapatok Hsz; HSzJP Jos. Csintalan (30) pix vall.]. 1783: Egy alkalmatossággal az Anyamat meg támatta, a Gyoltsát az fejről le tépte [Udvarfva MT; Told. 44/54]. 1800: Az Alperes az felperezt hatalmasul meg támadván meg Czibárolta meg taszigatta fejről keszkenyőjét letepte [Dés; DLt]. 1802: Frantz Müller Szattlernek a' Feleségét Delucio Janos ... meg ragadta torkon, földre le verte, fő kötiójét Fejéből, Nyakáról a' keszkenyőt és a gránátokat, ugy az elő ruháját ... le tépvén, azokat el szagatta, és hasogatta [Déva; Ks 115 Vegyes ir.]. 1813: láttam szemeimmel hogy Dömsödi Gáborné az Exponens Aszszony Bundáját a' Nyakából le tzbárolta, tépte [Dés; DLt 162. 5].

2. leszakít; a rupe; herunterreißen. 1679: kialtast teven az eszterhaját leteptek [Dés; Jk].

letéphet lekapdoshat; a putea smulge; herunterreißen/zerren können. 1814: Tavasz félt a Bogja teteje le dőlt a' Szolgámra, ugy hogy Szinte ada ölte, a' Gazdaszszonyomnak Két Leányai ... bajoson téphették le rolla a' Szénát, és Szabadíthatták ki [Dés; Ks 79. 29. 794].

letér lekanyarodik; a se abate; abgehen/biegen. 1725: mely útról is a' Metalis hely le tér közép útúl (!) ala felé északra [Ménes MT; BK].

letérdepel a ingenunchea; niederknien. 1599: Dabo Leorincz vallja: Vgy hallotta Korchyolias Jstwantol hogi az legent le terdepelwe találta felesége laba keozeot [Kv; TJK VI/1. 371]. 1710: az úr penig buzgóságosan imádkozván ... kijöve az pitvarban. Ott egy szőnyeget terítették vala le, melyet háromszor is megkerülvén, nem akar vala letérdepelni, de Csáky László megriogatá nagy nehezen letérdepelék [CsH 121–2. — ^a1674-ben Bánfi Dienest fővételre készitvén. 1746: Pakurár Togyer ... fel vonta é puskájának acellyal s le terdepelté, hogy hozzá löjjen [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir. vk.]. 1776: a Groffné Ő Nga nagy háborodva onnan ki jöve, és az óltár eleibe le terdepele [Köröd KK; GYL. G. Vizi (30) kántor vall. — ^aA sekrestyéből]. 1812: a Groff engesztelni kívánván mérgességeit letérdepelt és

kezét lábát térdét csokolta [Héderfája KK; IB. nemes Jánosi Ersebeth Takáts Joseffné (28) gr. I. Bethlen Sámuel tisztnéjének vall. — ^aA grófnénak]. — L. még RettE 168.

letérdepelt ingenuncheat; niedergekniet. 1763: (Az 1409-beli harangon) mint egy taller olyan metszésben volt mint valami oltár s két letérdepelt, hosszú köntösű (papi) emberkép [RettE 151].

letérdepeltet a pune să ingenuncheze; niederknien lassen. 1805: a lector ... bé jött és mind engem, mind Károlyt terdepelve talált Kis Mama terdepeltetett le [Dés; KMN 59].

létére birt. szr-os és hr-os fn nu-szerű haszn-ban: substantiv prevázut cu sufix posesiv și adverbial cu valoare de postpoziție; als Hauptwort postpositionsartig mit Personal- und Adverbialendung gebraucht: annak ellenére, hogy vki/vmi az/olyan amilyen; deși cu toate că cineva/ceva se află în starea respectivă ... obwohl ... jd/etw. das/so ist, wie einer/es so ist wie 1800: (Az asszony) el öregedet és tehetetlen létire azokott^a nem praestálhatta [Seprőd MT; BalLev. — ^aA gyepe felállítást). 1831: azt vallád, hogy Feleséged nagyon terhes létire varandoban volt | tanult kotsis létetre mert nem allattál kotsisnak Uraságak mellé ...? [Dés; DLt 332. 11, 22]. 1839: Nehány esztendőig tartám örökképpen kised korától oltá, most már hajdon Ambrus Rosaliát ... árva özvegy létemre, hogy magam aránt bizodalmasítsam [Dés; DLt 1230].

leterít 1. a întinde/așterne pe jos; hinbreiten. 1640: azt látám, hogy egy ruhát leterítették vala s Kovács Jancsi Biro Pálnét erosen gyakja vala [Mv; MvLt 291. 237b]. 1736: az köpenyeget az fűre vagy az buglya mellé leterítették [MetTr 361]. 1761: Sz: Iványi Mária ... leterítvén a szoknyáját réa fekütt s Kelemen is réa és edgüt paráznalkodtak [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. 1768: lohaton a házomba be jöttek, a Bundamot ott le terítvén mind azt tapadták lovakkal [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1776: Leterítvén a köpenyeget, felültette^a, de nem szólott semmit, hanem egy kevés idő múlva megholt [RettE 369. — ^aA füstben megfulladt asszonyt].

2. szétterít; a întinde/așterne; ausbreiten. 1680: Kis konyha ... bemenvén talaltunk nagy hosszú asztalokon szaradasra le terítve magyaro hagymat Cub 3//2 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 9].

3. ledönt; a dobóri; umstürzen. 1656: Ezen szinnek oldala le deölöfelben vagyon, es ha elejt nem veszik nem sokara az szel lejs derjt^a | Ezen kapunak meljek fái le deölölegh leven nem sokara ha eleit nem veszik az szel lejs derjt^b [Fog; UF II, 148–9. — ^aValószínűleg olvasási v. sajtóhiba *terjt* h.].

leterített așternut (pe jos); niedergebreitet. 1710: atyám ... két kedves agara lévén ... kik mindenkor a maga házában egy leterített medvebőrön feküdtenek, azok közé fektettek [CsH 128].

leterítettet a pune să așterne (ceva); hinbreiten lassen. 1653: Sofrát terítettete le a Görchi Mehmet basa tihája a kerevetre és letelepíte [ETA I, 130 NSz].

letesz 1. *átv is* lehelyez; a pune jos; ab/niederlegen. 1568: Monda az Borianosne, ted le az oz valagadath s wlye (!) Rea [Kv; Tjk III/1. 184]. 1570: Keleme(n) Janos vallia, hogh az Niomott szinte az w hazahoz vizik az kerezet ott tezik le [Oroszfalu SzD; BesztLt 114]. 1574: Eottwes Lazlo . vallia az azzony . . . vicey Ianos hazanal Teotte volt leh egy ladaiat [Kv; Tjk III/3. 396]. 1598: Martinus Coloswarj fassus est . . . Tornaj Thamas penzenek kernek vala helt . . . vgi emlekezem rea hogy Kakas Jstwannal teowek le [Kv; Tjk V/1. 253b]. 1633: mondgia uala . . az Nagi Szeócz Istua(n) vra(m) szolgálójának Annoknak, hogi . . az partat tegie le bator [Mv; MvLt 290. 136a]. 1698: az Magazinumban sohultis az Militia sustentatiojára Buza le téve nincsen [UszLt 45 gub.]. 1745: Horgya Szimu, és János . . kérék, ne bolondozzék tegye le a puskát [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1823: Csernátóni Samuel Uram . . . bévitt a Házbá le tett a Ládára [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez]. 1849: a nálla talált és töllem el lopott holmikat biztos helyre tettem le [Kv; Végr. 5].

Szk: ~i a fejét. 1765: mikor le fekütemis letettem az Fejemet az hegedű szó mind egyre az fülömbö volt [Marosbogát TA; Mk V. V/97] * *egyzeiséget* ~ beleegyezést benyújt/ad. 1739: meg-kivánom, hogy ő kgimek, in instanti doceályák a Czéhbe(!) való bé-állásokat, és a Czéh-n(e)k rendi's Privilegiuma szerint . . minden requisitumokat adminisztráltak, és a Nms Uáros eggjességét is le tötték [Dés; Jk 292a] * *erősséget* ~ bizonyítékot benyújt/ad. 1715/1770 k.: Melly Dolognak sok időköz terjedő meg-erősítésére ő Ngök Subscriptiojokat és erősségeket le-tötték [Apanagyfalu SzD; SzConscr. 76] * *hivatalt* ~ törvénybe hívást/idézést benyújt/ad. 1590 k.: Matthias Miklos Oroz hegy Barabasi Peter Matthias Andrasne ellen az mit zekre tartott volt Barrabasi Peter az Zek engedelmebul az le teotte, az elseo hivatal [Szu; UszT] * *ingo-bingo jókat/jószágot* ~. 1653: tartozzek letenni az arvanak . . az egyeb ingo bingo jókat [Ilencfva MT; DLev. 1. IIB. 11]. 1697: valami ingo bingo jószágot teszen le [Dés; DLt] * *kapuszámat* ~. 1749: Gröff Vass Wass (igy!) Urak édes Attya, Nagy Attya . . a Ravatal alkalmatosságával bizonyos házhelyekért a kapú számat le téven ugy appropriáltak volna magok(na)k [Dob.; WassLt] * *szubszkripciót* ~ → *erősséget* ~ * *vki lábához fejét* ~i. 1704: Felmegyen maga, és az öfelsége lábaihoz letéven fejét, akár életre s akár halálra kész [WIN I, 117] * *vki lábához ügyét* ~i. 1710 k.: a te menneyei . . itélőszéked eleibe . . a te lábához teszem le az én egész ügyemet [BIm. 1017].

Sz. 1720: ha kicsin is örökkös, s bizony, ha az dolmányom le teszem sen engedem másnak [Ks 96 Apór Péter lev. — "A jószág].

2. lerak; a depune; ent/(ab)laden. 1590: Ha penig vassas ember vgy Jeone be, hog' . . Az varas hataraban Jt ben vag' hostatokban le tenne a' vasat, titkon ideghen Arost varwan rea . . az illien le teót vasakat Biro Vra(m) mind el hordassa vehesse telies hatalommal [Kv; TanJk I/1. 126-7]. 1595: megh lata Barabas georgync, oda mene, s ket keuet el vyn ben(n)e, alab viue s azon búzába le teúe [UszT 10/109]. 1703: (Az) élésnek egy részét . . elhányatták velek az úton, és a többbit Dé-sen letéven [Kv; KvE 281 SzF]. 1845: azt monda néki a taligáján lévő fát tegye le . . de mégis le tette . . onnan békeségesen el ment üresen [Moson MT; TSb 35].

3. ~i a fegyvert a depune armele; Waffen niederlegen. 1659: Hasszán pasa . . ki, valamig fővezért heted magával császár neki nem küldi a nagyjában, bizonyosan le nem teszi a fegyvert [TML I, 361 Gabriel Kövér Teleki Mihályhoz]. 1672: hanem ha feltette Kegyelmed, meg is játszzék, könnyen az fegyvert le ne tegye [TML VI, 315 Székely László ua-hoz]. 1704: ma hallottuk, hogy Besztercét a kurucoknak feladták, mert a magyar és szász mind letötte a fegyvert [WIN I, 128]. 1710: Béli Pál . . a fejedelemnek alázatosan írván, remonstrálá, hogy . . kész is letenni a fegyvert [CsH 136. — 1678-ra von. feljegyzés]. — L. még CsH 82; TML III. 470, VI, 380, 405.

4. (ruhát, cipőt) levett/húzt; a scoate; ausziehen, ablegen. 1573: Lattak hogy ky Ment Nyreo Andras feleségswl lia Nyla kezebe volt, felseo Rwhaiat leh teotte [Kv; Tjk III/3. 77]. 1592: Debreczeni Janos vallia Lukach . . czipelíswet le teotte, es egi kapczaba haggott fel az ablakra [Kv; Tjk V/1. 197]. 1662: Szokás világszerte, ember alunni készülvén, dolmányát, szoknyáját letegye [SKr 466]. 1711: A jobbágyokból álló vitéz kurucok is a régi státusra visszajövének, letéven a forgót és farkasbőrt, zekében, bocskorban [CsH 457]. 1759: Annak utána a nemesség is letévé az ezüst gombokat s selyem-készülettel viselték! ök is [RetE 89. — "A köntöst]. 1787: végtére a kakos tallos (!) Süveget is tedd le, mert bizony már Vén vagy nem illik az efféle [Szászal-más NK; IB. gr. Toldi Zsigmond tréfálkozó lev. gr. I. Bethlen Sámuelhez]. 1799: mikor szokmányát le tette is [Dés; DLt].

5. (óvadéku/biztosítékul) vhol/vkinél pénzt/pénzösszeget/terméket elhelyez/letétbe helyez; a depune bani/produse undeava/la cineva (ca garanție/cauțiune); irgendwo/bei irgend jemandem Geld/Geldsumme/Erzeugnis (als Haftsumme/Gewähr) hinterlegen. 1554: Ezeket Mw Byrak hytwnk Serent megh irtwk Illyen kewtel alath hogh ha hol wgyan azon kewtelen maragyanak ket Szaz forintot le tegyenek wgh kezhesse nek ebbe perth [Bölon Hsz; SzO II, 115].

Szk: vkinek a részét ~i. 1597: Chizar Peter . wallia mikoron az beczewheoz kezdettek wolna, Gal kowach megh haborocek Stomp lanossal mert ew le akarya wala az Arwak rezit tenny [Kv; Tjk VI/1. 43] * *vminek a zálogát* ~i. 1742: Tudjae a Tanu hogy az ki azon malomnak a Feleben belé Szállot letetee elsőben a zálagjat vagy csak ingyen Szállot belé [Nyáradremete MT; VK vk]. 1785: mind a szántás árát, mind a zálagját letéven, tartozik az inctus leválni és az actionált földeket remittálni [Árkos Hsz; RSzF 253] * *vminek az árát* ~i. 1577: ha az zomzedasz lenem tezy az arrat Varaséból tegie le eo kegme biro vram [Kv; TanJk V/3. 169a].

6. ki/le/megfizet; a achita/plăti; (aus)bezahlen, (Summe) begleichen. 1539: az Sombori benedek az Sombor mellett walo ryth bely rezyeth, wetthe zalogon az ew atya fyanak Sombori mihalnak huzon három forynthba az feleth kewtthe magath hogh az my zalagossa ew Neky Sombory Mihalnal wolna, egy masnal kewl Megh nhe (!) wathathna, ha nem echyersmynd mynden zalagossanak le thenne az penzyth az kor thartozzyk megh adny [MNy XL, 137]. 1556: Akyk ebben ver attyafyak volnanak meg kenalnok az Jozagal hog az summa . . . penzt tyzen öthod napyg le tenne a ky hozza akarna venny [Fráta K; SLt U. 26]. 1586: Judith Zeóeh

Miklosne valla Monda Sala Imreh hogy ha Eöchemet megh Akarom zabaditani tiz forintot Aggyak ... Es ot az Igyarto Georgy Aztalanal teom le [Kv; TJK IV/1. 588]. 1606: Ez maj napra Jöüen Zembe, es wagi lewelu el wagi Emberi bizonysagat bizoniczia meg hagi mibe wagion aztis kez lezen le tenj [UszT 20/300]. 1680: az eö Kglme akarattjabul ... Töve le egészen mi elö-tünk az sum(m)a penzt Ugy mint fir 37 harminchéf forintatt [Ne; DE 2]. 1692: In Anno 1692 ... iratta be az Be: Céh: Mészarlas(na)k megh tanulásáért Kis Márton Ur(am) Ugyan magához az fiát, Kis Mihályt, adot harom forintot az kollacioért valo Pénzt ugy mint 8 forintot le töve [Kv; MészCLev.]. 1711: mostan ujjobban kivantato tiz tiz magyar forintokat ... ad diem 19. le tégye és le teszi [Dés; DLt 489]. 1796: az egész legitimált költség Summájából ... ennek harmad részit ... ha le teszi az Jozságnak harmad részit által botsátom [Kv; Incz. XI. 22-3 Jósintzi Sándor lev.].

Szk: ~i a sarcot. 1665: Az Salamon háza, földi is az kerthez való, mert letettem az sarcot: f. 8 [Kv; KvE 199 LJ]. * *adösságot* ~. 1592: hatalma legien eö kemenek az en leuelemnek erejeu el az adösságot le teuen az Joza ghat vizzafoglalnj [Perecsen Sz; WLt]. 1700: Az Eccla adösságát ha Dési György Sz György napig le nem teszi; az Eccla a' szász Cantort oda szállittja [Kv; SRE 68]. * *adót/vki adóját* ~ (i). 1573: az ky Mindiarast adoiat Leh Nem tenne, ho penzet aggiak meg [Kv; TanJk V/3. 92b]. 1667: Az mint ... az Taller adot le tötte vala az gjermek Jozsagert arra buzat vünek ki [Jobbágyfa MT; BálLt 50]. 1691: a mennyi adót érte le teszen ... a' ki váltaskor mind megh fordítsák [Harangláb KK; Ks 39. XIV. 1]. 1779: Czelnán a' Jobbágyok Adaját eddig való szokásunk szer(int) kelletik letennünk [Kercsesora F; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez. — ^aAF. — L. még CC 93]. * *áldomásítallal* ~. 1570: eoket hyttha volt Alcz Antal áldomas Jtalla, hogy ew egy zoelet weot volna ... f 40 Es az aldomas Jtal megh leuen Alcz Antal Illien zowal zolt Toroczka y gergelnek Jo gergel vram en zoltam Kalmar Janossal az 18 forint feolel ... Arra semmy gongia Neh legen, Bathor kylemben Neh Tharthad mynt ha Mostan az Aldomas Jtallal leh teottem volna eleott [Kv; TJK III/2. 84a]. * *aranyul* ~ aranypenzben kifizet. 1701: Tartozza(na)k a Száz igaz ligáju vert Aranyakat akkori el kelhető jo pénzül vagy aranyul le tenni [Szentdemeter U; BálLt 91]. * *arendát* ~. 1664: az Szentgotthardi^a juh dézma felől ha emlékezel, de az arendát letötte leányom régen érette [TML III, 132 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz. — ^aSzD]. 1677: A' Mely arendas Falukban ... a' három Quartárol a falunak Patronusi ha le akarják tenni az arendat a' Fiscus számára, a' három rész dézmát magok számára vehetik ... Ha penig a' Possessorok le nem tézik az arendat, a' három rész dézmát Fiscus számára percipiallyák [AC 75]. * *becsüpenzt* ~. 1767: Btyikán Toma ... fizessen egy Köből buzát ... eö Nagysagának az becsü penzt hajto penzel együt Le tévin [Kv; Ks 11. XLVI. 49]. * *begyüles-pénzt* ~. 1702: Die 20 Febr: ... Céhet gyüttetven Regeni Janos Ur(am) tött le be gyüles Pénzt d 12 [Kv; ACJk 47]. * *büntetést* ~. 1814: Barátossi Ioseff ... hol egy, hol más akadályt talált fel, hogy a' Céhba ne mehessen, kész volt az egy forint büntetést le tenni [Dés; DLt 56. 15 Nemes Dénes (42) timár vall.]. * *céhbe álló-céhpénzt* ~. 1788: Lenygel István

... Remek Munkáját Tisztessegesen be mutatván Ugyan tsak akar a Céh be allo Céh penzt is Le teven 5 Renenst be adott [Kv; FésCJk 43]. * *díját* ~i. 1598: Ieone ide Zabo Georgy, itt az leannak tisztesseget Adna megh es az magha dyatt tennye le az Coloswarj pispeok eleott [Kv; TJK V/1. 255]. 1718: monda az Ur Josika Sigmond Ura(m), hogy hozotok vagy tizenket hajdut wagy nemet s meg ötlelek le tésze(m) a diadat ket száz forint az dejjad [Branyicska H; JHb Fülei Csak Ferencz gondv. vall.]. 1733: a file vágattassék el ha díjját lenem teszi [Dés; Jk]. 1763: ezt mondván ... az ördög ilyen 's amollyn adtának etc. ölyük meg 's tegyük le az díjját [Udvarfa MT; Told. 44/15]. * *ezüstpénzl* ~. 1739: Nemes Mihály Uram is ... a hatvan kilenc magyar forintokat jo el kelhető ezüst pinzl mi elöttünk le tevé [M.köblös SzD; RLt]. * *folyó pénzl* ~. 1730/1780: Borberekí Gáspár uram ezen zálogos Jozságát maga Számára vátsa ki, es ... jo el kelhető folyo penzul tegye le [Marossztkirály AF; DobLev. I/58]. * *igazságát* ~i a. járandóságát/fizetését megadja/kifizeti. 1627: Hiua ingimet Kereszturi Miklos Vra(m) Zaz Somboro(n) lako Doboka Varmegyeb(e)n, az en igassagomat le teue(n) Recze Kereszturra Doboka Varmegyebe [BLt]. — b. a céh fizetését megadja. 1710: Az Céh igasságát le téven Neeb Márton Ur(am) egyb(en) gyűlvén az B: Céh mivel eö kegyelme Neeb Marton Ur(am) az B. Céh hivatallyára be nem jött es azért az műszerét el hozatta ... imponalt az B: Céh eö kegyelmenek büntetést d 50 [Kv; ACJk 77]. * *interest* ~. 1662: Melynek Interestet az b. Tanacz le teotte az Varas penzeből [Mv; MvRLt. — Tomai László kijegyzése]. * *jussát* ~i járandóságát/fizetését megadja/kifizeti. 1655: Jussomot le teven kulde el Engemet ... Lippaj Andras Ur(am) ... Berecztelken^a lako Kosa Ferenczhez [BLt. — ^aMT]. 1699: egynehanszor töttem le jussát az Falusbironak [Rücs TA; AKLt 344]. * *készpénzből* ~. 1550: Az Masodyk hassony felet kedygh Addygh tartom Az Mygh Az Nemes Eztrygy Myhaly kez penzewl En Nekem hwz foryntot le nem tezen [Berend K; BfN II. VI. 28/2]. 1623: Orsolia Aszonj Fazakas mihalne kiwana, hagi az szeöleott Engedgiek nekj es eö az ket aruanak az eo reszett az szeöleöbol kez penzul tezy le [Kv; RDL I. 121]. 1739: Faragó Simon ö kglme ... kezes, Imreffi Szücs Jánosnéért ... 8. M. forintokig, hagi ... kész pénzül letési ö kglme a Nemes Városnak [Dés; Jk 518b]. * *lécpénzt* ~. 1702: Öszuegyüluén a' B. Céh Cehmester választására (!), a melly alkolmatossággal elsőben is teue(n) minden B. Mesterek az szokás szerént lecz penzeke a' melly tött d. 84 [Kv; ACJk 47]. 1710: az B: Céh kerdest institutionalva(n) az B. Mesterek között es lecz penzeket le teve(n) az B. Mesterek [Kv; i.h. 75]. * *maradságot* ~. 1682: Veres Borbara in debita(n) maradva(n) ... es az maradságot le ne tehetuén arestallatot volna, Azert kézbe adassal kotelezte magát arra hogy intra quindenam le tézi Predikator Ura(m) kezéb(en) [SzJk 171]. * *onust* ~ pénzbeli bírságot/illetéket kifizet. 1641: Mohaj Andras nemes személy leöt kezes erette kezét adua(n) ily Conditioval, hagi ha ... Kozta Clara Azzoni azt az onust le nem tenne visitatoria, eö kegemn anniet exequalhassunk, egy zolgabiro es egy vice Ispán által [SzJk 57]. 1719: Szegödített bé a' Becsületes Céh előtt Bágyoni Csokási Istok Bágyoni János Uramhoz négy aprod esztendőre mellynek onussat leis

tötte a' Magyar Nation f 2//16 [Kv; ACJk 112]. 1720: Horvath György Uram Cehet gyűitету(en) le tötte onus-sat [Kv; i.h.]. 1787: Matskási Ferentz ur ismét úzóbe kezdette venni a kis Sántzolt nádas helyet már most a repulsionis onust le kell tennem [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] * *pénzül* ~. 1568: Takachy gergel ... Kadar Mate ... A Rez felől ... vallyak hogy az zeber görg le akarya volt penzwl bwchyw zerent az hazbol az aruak rezet tenny [Kv; TJK III/1. 170] * *poltura pénzül* ~. 1668: az előt 15 nappal tartozzanak az megh irt száz magyar forintokat potura pénzül vagy egyeb jo fele pénzül le tenni ő kgkk [Noszoly SzD; Ks 41. E. 15] * *salláriumot* ~. 1697: en az szolgabironak le tvin az sálláriumat^a s el küldöttem az Tiszthez [Szilágycséh; BK. Kúmi- ves Gergely Bethlen Gergelyhez. — ^aA szántóföld használatáért]. 1731: Magjari János Ur(am) az Apánk Uram(na)k ā Salariumat le ténven d 24 [Kv; ACJk 148]. 1757: Gyanóra keresvén az Inctust processualis szolga- biró Bealis (!) Isák Uramat requiráltam szalariumát le téven [Újbárest H; Ks 62/3] * *taksát* ~. 1709 k.: a' Taxát le tégye minden Esztendőben [Retteg SzD; SzConscr.]. 1730: az Ne(m)es Város Mas Privatus Attyafianak aki azon Taxat le teszi adgia az megirt há- rom holnapok alatt az Egetbor; és Palinka szabados arultattatásatt [Dés; Jk 397a]. 1787: Lénárt Josef ... igére, és obligálá magát ... hogy maga mint kezes Fés- sús Ioseffert a figált időben a Taxát le teszi [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 2] * *tanító polturát* ~. 1810: számadásom alá adá azon öt darab sertéseit hogy viseljem gondjokat le téven nekem a' tanító poltrát [Dés; DLt 82 Csismás Vonutz (40) custos suvium vall.] * *tar- tozást* ~. 1852: ezen két Contractusba lévő ados Czigá- nyok helyemen laktak, s az Contractus Tartalma szerént ... nagy Tartozásaiak Sz. Mihály napig mind egy ftig le tegyék [Nagylak AF; DobLev. V/1378 Dobo- ly Bálint nyil.] * *terhet* ~ adósságot kifizet. 1568: An- na vidua Bistricien(ses) fassa e(st), Ezt tudo(m) hogy monda enneke(m) zygyarto Jacabne egi terhetet le töt- tem, mert ordog Danielnek ket forintot adek, adossagba [Kv; TJK III/1. 191] * *tisztaság* ~ büntetéspenzt megfizet (a vádló, ha a vádlott magát a vád alól tisztá- ta). 1570: hitta volt eo eleyben ferencz pap Alcz Antalt az zeolevert es Torozkay adossagat keressy volt rayta, De az Theoruen ... benne hatta Alcz Antalt az zeolenek vrasagaban, kiert Alcz Antal leys teotte az tyztasagot d 40 [Kv; TJK III/2. 84g]. 1572: Mond neky Harmad Ezten napra leld kedwet es Elegicz megh ted le az tyztasagot byro vramnak, azonnal leh teotte [Kv; TJK III/3. 36]. 1591 k.: Jeowenek en előmbé ... nekem p(ro)testalanak ... hogy az egéz napkor mind Jtt vartak ... Az tyztasagoth en előttem le teúek En fel vettem tyztasagokath. Mierthogy vgíteczik hogy az felperes nem temporizalhat [Szu; UszT] * *törvénypénzt* ~. 1674: Elek János Uramat megh szolittattuk Teorvenyre miatta kellett hatszor teorvény pénzt le tennünk ... d 90 [Kv; Szám. 34/II. 18] * *tűzhelypénzt* ~. 1702: Idővel pedig ha a' foldemről es Nevem alol el akarna menni, tartozzék ő is ... a' bé vött szokás szerint az egy forint tűz hely pénzt le tenni [Marossztkirály AF; Told. 25]. 1736: Gyula Illye minden szolgáltyát jámborúl praestálni fogja ... az tűzhely pénzt le téven Mehesen szabadosan [Császári SzD; WassLt]. 1757: afféle gyű- levsz liberae migrationis emberek hamar szokták kivált

a három márjas tűz hely pénzt le téven lakásokat változ- tatni [Folt H; BK ad nro 144 Joanes Galya de Déva (43) prov. vall.] * *vkinek a költséget (munkáját)* ~i. 1589 k.: Ihol io Vraim, ha az en keolcziegemet mu(n)kamat le tezik ennekem en ki erezttem kezembul^a, az mely Jam- bornak kegtek adgia [Szu; UszT. — ^aA földet]. 1692: ő klme költséget az közönseges jüvődölembül le nem tes- zük [O.falu F; DLev I. VI. B. 10] * *vkinek a pénzét* ~i. 1539: myden Zalagossanak le thenne az penzyth, az kor thartozzyk megh adny Sombory Mihaly az ew zalagos- sath [Zsombor K; MNy XL, 137]. 1578: Enghemet azon hazbwl ky vetettenek wala es pynzemet le Theottek [Dés; DLt 202]. 1638: beszellettem az sogorral, hogy eresze ki kezéből az szeőleőt ihon szerit teszem az penz- nek uagi minden marhamat el adom s megis le teszem az eő penzet ha feleszegh (!) arran el adomis [Mv; MvLt 291. 140b]. 1799: Mathé János Ur vagy Maradéki egy- szeri haszon vétel után Szent György Nap előtt pénzt le téven Nagy Gergely Urnak ... tartozzanak ... az irt Földet ki bocsátóni [Mezőcsávás MT; Kp II. 54] * *vkinek a pretencióját* ~i vki igényét kifizeti. 1735: (A) Haz- zal s Telekkel István Kovács Uramat, szomszédgjait s Annyát admonealtattam s kenaltattam hogy intra Quindena(m) az praetensioját Salanki ur(amna)k te- gyek le ... de se egy se más fel magokhoz nem váltották [Dés; Jk 165b] * *vkinek a részét* ~i. 1629: Azert az haz- nak abalienatioját nem engedem, hane(m) az Atyam- nak az eo reszet le teue(n) az hazat kezemhez kewanom, miuel engemetis illet [Kv; TJK VII/3. 140]. 1801: ha ne talám valamelyk Possessor a maga részét le nem tenne a nyil vonás előtt ... annak részéből annyi cédalyon a költséget tévök(ne)k az mennyi a rá esett költségeket fel- éri [M.Zsombor K; Somb. II] * *vminek az árát* ~i. 1552: az my rez pesthy alberthra Jwthna benne^a, annak- az az arrath tartozzek le tenny [Fráta K; SLt U. 19. — ^aA halból]. 1570: vgy emlekezyk rea az Jktataskor ... az hazat Megh Beochwilyek es Zabo Symon azonnal le te- gyé az Arrath [Kv; TJK III/2. 119]. 1611: ha ualamit epi- tennenek rajta tartozanak az epetesnekis böcsőző szerent le tenny az arrat [Harangláb KK; SLt AU. 25]. 1785: (A) Lonak nem lévén hunnét le tenni az árrát [Csekelaka AF; KCsl 3] * *vminek a becsűjét* ~i. 1595: Azert p(ro)- testaltam affelől melljeknek bechyet le tette hogi Itilje az teórueny megh ha helyen lezen az a' bechye (!) le tetel mint hogy keőzbeól tette le [UszT 10/10]. 1619: az epw- letet megh bwczwluen az palaggal eggwrt tartozzek az epwletnek bwczwit le tenni [Petek U; Hr 1/2]. 1625: melj haaznak böczwiet Huniady Janos az Nienienek ep- (en) ewst marhajul kesze(n) le tőue es megh fizette [Kv; RDL I. 127 Andreas Junck kezével]. 1670: tartoz- zek So Miklos maradvanyi böcsűjét le tenni [Seprőd MT; Bállt 50]. 1749: az raia epitetet épületek meg bö- csűltetődven azok(na)k böcsűit tartozik le tenni azon Ver [Csekefva Cs; Hr 12/46] * *vminek zálogát* ~i. 1590: az megh newezett hazat eőreksegeth en megh vettem ... az teőbbinekis le teszem a' zalagiat a' kit birz [Szu; UszT]. 1606: az timafalwi hatarban az holt arók mellet walo föld felől ... Törwinj zerint meg Jgiekezwe(n) olan törweniek lőt volna, hogi orba(n) Janos le tartozot volna tenj, az föld zalagiat, Zeczi mihaljnenak [UszT 20/299]. 1683 k.: Wagyon Egy Pusza Telek szántó Föl- divel etc. mellyet ... Törvény után Foglaltanak el ad- deg h migh Zalagiat le nem Teszik [Szilágysszeg Sz;

SzVJK 136]. 1715. más 12 vekas fold(ne)k az zalogját le tötte Kovacs Márton fiano Gyurkanak [Nagylak AF; DobLev. I/89] * *zalogot/zalogsummát* ~. 1631: az szalagot le tötük az Attyok fiano [SLt BC. 22]. 1761: a zallog Summat le téven nekem a Joszagért a belsökkal együtt ezen appertinentiákat bösátottam ki [Jedd MT; Told. 45/3]. 1794: el telvén a figált Esztendő akkorán az fen irt zalog summat Le tési [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1837: a' fen Specifícált Ezüst pénzből állo 33. Váto R forint Zállag Summált le tennék [Asz; Borb. Fogarasi Huszti István ns, Sinfva hites jegyzője aláírásával].

7. tisztségről/hivatalról/szolgálatról/mesterségről lemond; a demisiona; Würde/Amt/Dienst/Beruf ab/niederlegen. 1630: Vevék le az fejedelemséget Bethlen Gábornéról, Catharináról, az brande(n)burgiai fejedelemszonyról így, hogy maga jóakarja szerint tötte le [Kv; KvE 159 SB]. 1665/1754: Minden Legény pedig, akár haza fia, akár idegen legyen tartozzék Szerhordóságot viselni; ha nem akarja viselni tartozik le-tenni [Kv; ACart 11–2]. 1771: Azután hogy én letettem^a, sokszor hívatott magához, jó szívvel látott, sokat disputálódott a religio felett vélem^b [RettE 260. — ^aA főbírói ill. viceispáni tisztséget. ^bA katolikus Apor István a ref. emlékiróval].

Szk: ~i a szolgálatot. 1670: bizony többször jószágot nem kérek ő nagyságoztól, de bizony leteszem . azt a szolgálatot a nyakamról [TML V, 398 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz] * *asszesszorságot* ~. 1733: Assessorságát önként s nem erőltetésből le tötte [Dés; Jk] * *bárdot* ~ (mészárosmesterséget) abbahagy. 1595: Ha ki penigh keozzwlleok az bardot le akarja tenni az mai napon tegie le, es az Mezarlasnak semmi nemw libertasual ne elhessen [Kv; TanJk I/1. 257]. 1599: Amely mezaros mesterek bardokat le teottek volt, es az mezarlasnak beket hattanak azoknak regestümit neweket fel kerestetwen, akik ennek eleotte bardokat le teottek volt, es mostan vyonnagh magoktól fel veottek, hogy afele mezarosoknak eo kgme biro vram singilatum eotwen forintara zalagat hozassa a varos zamara, es myweket fel tiltassa [Kv; i.h. 347] * *céh-mesterséget* ~. 1585: Le tewen Keotelweroo Leorincz Az czech Mesterseget, kerek hogy 4 hetig legie(n) meeg czech Mester [Kv; TJK IV/1. 441] | Keoteles Balint vallia, Az szam Adassal meg elegettenek, Es hogy zamot Ada, az eleot eotet az czechbeliek keozwl meg zittak volt ig zola, enge(m) meg ruoltak, Azert lm en le teze(m) az czech Mesterseget [Kv; i.h. 439] * *fejedelemséget* ~. 1608: Mene el reggel ... Magyarorszába az Rákóczi Zsigmond fejedelem, az fejedelemséget letévén az ország előtt [Kv; KvE 137–8 SB]. 1630: Bethlen István az ország előtt esmég letévé az fejedelemséget [Kv; KvE 160 SB]. 1685: Mi bizony valóban félünk, hogy leteszi ő nagysága az fejedelemséget ezek miatt az sok hamis hírek miatt [TML I, 238 Árva Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz] * *generálisságot* ~. 1678: Kegyelmed az generalisságot le nem tette ... akarátja ellen semmit ne cselekedjenek [TML VIII, 144 Teleki Mihály Veselényi Pálhoz] * *gubernátorságot* ~. 1653: 1588 esztendőben Géczy János az ország gyűlésben letési a gubernátorságot^a Medgyesen [ETA I, 40 NSZ. — ^aA kiskorú Báthori Zsigmond alatt volt gubernátor] * *harangoztató-gazdaságot* ~. 1749: promo-veáltatván Tek. Ujhelyi Samuel Uram ... a' Senatori

Hivatalra és Characterre . le kelletvén ... tenni ... a Harangoztató Gazdaságot [Kv; SRE 182]. 1757: Sas János Uram a' Harangoztató Gazdaságot le-tévén, surrogáltatott az ő Kglme Officiumába Nemz. Telegdi István Uram [Kv; SRE 190] * *ispotály mesterseget* ~. 1591: Balogh Farkas letewen az Zent Ersebety Espotály Mesterseget ... iktattak azon ezteendőbely Zamwewő Vraim Nireő Daudinah kezebe [Kv; AggmLt A. 53] * *katonaságot* ~ megvált a katonaságtól, leszerel. 1772: a katonáknak ... micsoda jutalmuk volt, hányféleképpen bocsáttattuk (el), midőn le akarták tenni a katonaságot [RettE 281] * *mesterseget* ~ a mesterséget abbahagyja. 1632: Vött búcsút az scholától — az mesterséget hogy letette — Csanádi Pál uram, ki is kolozsvári fiú volt [Kv; KvE 163 SB] * *officiumát* ~i. 1719: A Szeg Sikari Spanyol Mén Lo, le tette officiumát és a mint a Számtarto írja megis nyuzták [KJ. Rétyi Péter lev. Ebesfváról] * *papságot* ~. 1697: hallottam Peter deaknetől aszt mondotta hogy ugy szereti őtt az az Pater kászoni hogy ha az ura meg halna, le tenné az Papságot, s őtt el venné feleségnek [Kotormány Cs; CsJk 2–3 Péter János (37) vall.] * *püspökséget* ~. 1770: Sztojka Zsigmond ... elsőben Egerben canonicussá lett, azután erdélyi püspökké, melyben valami nyolc vagy kilenc esztendőig fűgált, de aztán mi gondolatjából letette a püspökséget [RettE 233] * *tisztét* ~i. 1585: Az tizt visseleő vraim le tewen tizteoket, Es Legh elseobennis Az felseo Espotalj Mester le tewen tiztít valaztottak ... Syweges Gergelt felseo Espotalj Mesternek [Kv; TanJk I/1. 2]. 1586: Az Espanok tizteket le theowen, vyonnán Tablara larwan valaztottak vgyan az eleoby vraimath [Kv; i.h. 23] * *tutorságot* ~. 1589 k.: mykor Imre mestert az földbe teűők Enekem zolo (!) magiari tamas ezen hogi zolnek Jmre mesternenek hogi az en gyermekem rezet az szaz forinthat adná kezebe es az tutorsagot le tene(m) [Szu; UszT]. 1595: le kellett uolna az tutorsagod tenned [i.h. 10/23] * *vmilyen hivatalt* ~. 1774: Tek. Rathnotfái Sigmund Uram midőn Fő Quartasi Hivatalát letette, ujra offeraltatott o kigyelmének a' Vice Quartasság [Kv; SRE 230].

8. vkít tisztségéből/hivatalából elmozdít; a destituál/demite; jn seines Amtes entheben/entsetzen. 1619: szultán Musztafa kötött frigyben volt minden frigyes országokkal, de mihelyt orszaga ötet letötte, kinek vagyon gondja s frigye szultán Musztafával? [BTN⁴ 301]. 1657: búcsúznék el sponte a fejedelemségtől: mert az ország kedve ellen is gyalázatosan letenné^a [KemÖn. 127. — ^aBethlen Gábor özvegyét, Bandenburgi Katalint]. 1705: Acton uram beszéllete az úrnak, hogy Pekri uramat és Toroczka uramat letötték a kurucok [WIN I, 551]. 1823–1830: Egy Sinai nevűt ... egészen stáción kívül hagytak. Ennél voltunk, és sokat panaszkodott, hogy letették ok nélkül [FogE 165].

Szk: *hivatalából* ~. 1847: Varga Kata azt beszéllete, hogy ő az uradalmi tiszt urakat mind leteszi hivatalukból [VKp 215].

9. szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: *esküjét* ~i esküt tesz; a depune jurământul; Eid ablegen. 1836: Nagy kedvetlenséggel vettem ... hogy a Tekintetes Ur a Tartsafalvi^a sz. Ecclesiá Curátorává Választattott, de ... ezen hivatal mellett valo szent Esküjét le nem tette [Bözd U; Pf Árkosi Mihály un. esp. lev. — ^aU] * *hitet* ~ 'ua.; idem'. 1584: Egy parta Eowert Balassy

Gergelt a' teorwenybe hitta vala az Bakj Pal ven Nennye . Melly feleol az ven Azzony . hwit le teotte hogj tulajdon eowe az parta Eo [Kv; TJK IV/1. 197]. 1691/XVIII. sz. eleje: Minden Poszto csinalo az ki az becsületes és Nemes Czéhbe akar alani, elsőben az hütet az Nemes Tanács elöt le tegye [Kv; PosztCart. 4]. 1752: nem sufragalvan azert semmit, hogy ennekölte valo esztendőkb(en) nemellyék hiteket le tötték, ujra, mind Veröb(en) mind Kohob(an) dolgozo Gazda, nem külöb(en) Beresis Hitiitt tegye le [Torockó; TLev. 8/6]. 1785: ítültetett volt, hogy az actornak bizonsági tegyék le az hütöt . . falusbíró Lajos Miklós primipilus házánál és az egész eskütség elöött hütöket letették [Taploca Cs; RSzF 260] * *homágiumát* ~ i hűségsküt tesz; a depune jurāmint de credinǎ/devotament; Treueid ablegen. 1663: Azon várakban levő magyar tisztek és magyar praesidium fejedelemlnek tartozó homágiumokat engednék letenni [TML II, 484 Teleki Mihály Gilány Gergelyhez]. 1705: Mindazáltal . . , hogy már homágiumát letötte volt öfelségének, Kolozsvárra bé nem jött [WIN I, 643]. 1784: Magyarország nem akarja homágiumát letenni a császárnak [RettE 424. — "II. Józsefnek] * *juramentumát* ~ i esküt tesz; a depune jurāmint; Eid ablegen. 1760: a fiak Juramentumokat le tették hogy a melyek kezekben forgottak mind ott vadnak [Oroszfalu Hsz; BLev.].

10. *életét* ~ i életét adja vkiért/vmiért; a-si da viața; sein Leben für etw./jn geben. 1619: Az csehek inték az magyarokat, hogy magyar királrt keressenek magoknak Ferdinandusnak békét hadjanak, mert ök soha uralni nem akarják, életeket készek letenni érte [BTN² 308]. 1660: ígrik magokat^a, hogy életeket is az ür ö nagysága és mi mellettünk közönségesen leteszik [TML I, 569 Teleki Mihály Kende Gáborhoz. — "A székelység]. 1710 k.: Ne tegyék tü azokhoz magokat, mert bizony más sem tézen azokhoz, akik kényszerített, szükseges, igazságos hadakozásban leteszik életeket az Isten dicsőségeért, édes hazájokért [BÖN. 420].

11. vizsgát tesz; a da examenul; eine Prüfung ablegen. Szék: ~ i a doktordíust. 1879: Tolnai letette a doktordíust summa cum laude [PLev. 43 Petelei István Jakab Ödönhoz] * *hittani vizsgát* ~ . 1869: a hittani vizsgát köteles a kijelölt hittanító elöött letenni [M.bikal K; RAK 181 püsp. kl] * *papi vizsgát* ~ . 1869: Feri . . . hozzá nem kerül talán el a sor. s ha el is, teszi le Juliusban a papi vizsgát s mint papjelet menekül [Pf. Pálfi Károly lev. Kv-ról] * *vizsgát* ~ . 1899: tavaly letette a hét osztályról való vizsgát [PLev. 202 Petelei István Gyalui Farkashoz].

12. vmit megszüntet/abbahagy, vmivel felhagy; a renunța la ceva; etw. abstellen/aufgeben. 1561: regi wdoktolén fogua neminemw . . leuelekben . . . ualami nemw articululos istentelen Baluniozasra ualok uolnanak mellyeket immar ewk az euangelionnak igassaga . . meg ielenese wtan le thotték es el hattanak uolna [Kv; ÖCart.]. 1587: Az Nappaly Eorizest eo kmeke varosul le tesz mind azon Altal Az Eyely Eorizest helyen hagygy [Kv; TanJk I/1. 46]. 1672: Mely készületit Kegyelmednek, minck elötte meg nem indult, bizony én sem javallottam volna Kegyelmednek, de ha már ennyiben elegyedett volna Kegyelmed, ezt nem lehet urunk ü nagysága haragja nélkül letenni [TML VI, 349 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1782/1799: Ember emléke-

zettől fogva a' Vámolásban pohárral éltenek, a' milyent most le tettek [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 343].

Szék: *disszenziót* ~ ellenkezést/vizsályt megszüntet/abbahagy. 1630: az menyben raitam áll minden melto dologban eo kegelmenek előmenetelere wgiekezem, es minden eddigh vao dissensioit leteszek [OL Gr. Csáky közp. It CCC 28/53 gr. I. Bethlen István gr. Csáky Istvánhoz] * *dorbézolást* ~ . 1578: Towabba wegeztek ezt is eo kegmek egez varasul hogy minde(n) Eyely Torbizolassokat le tegienek hwz forint bwnettese alat [Kv; TanJk V/3. 157b] * *egyenetlenséget* ~ → *gyűlölséget* ~ * *gyaniút* ~ i. 1756: minden gyanómat Németi Istvánról letészem [Kv; Mk IX Vall. 25]. 1838: Barátim, minden gyanumat le tészem [Nagylak AF/Ne; DobLev. V/1221] * *gyűlölséget* ~ . 1570: az karos vram Minden gywleoseget perpathwart haborusagot le tegiek [Kv; TanJk V/3. 25a]. 1577: Le tewen a gywleolseget, es Igyenetlenséget llylen modon Bekellettek meg [KvAkKt 343]. 1652: mi elottunk adgiak be keszeket hogy minde(n) egy mass ellen valo rankort gyűlölséget le tesznek [Kv; Ref. egyh. It] * *háborúságot* ~ → *gyűlölséget* ~ * *haragot* ~ . 1653: mind az ketten öreg emberek vagyunk, gondolkodgyik, tegye le az oknelkül valo haragot [Sófva BN; Ks 41. E. 31]. 1670: én eo kglmet Borzasi Vr(am)at admonialom egy eo kglme tegye le haragját s szolgáltasson törvényt [Szúv; RLt I] * *kezességet* ~ megszünteti a kezességet. 1573: Ihol kyert kezes leot-(em) Im eleh hoztam En leh tezem az kezességet, Ezt halwan Borbel Ianos es Zabo gérgy^a Nem lehet le tenned egedwl hane(m) hyd eleh Az Mas kezestis hogj hallywk ha azis leh teszy [Kv; TJK III/3. 385. — "Tollban maradt: így szölt]. 1642: kezeseketis adanak az kezeoseget le teottek [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 133]. 1741: az kezesimis látván velem valo rutul bánását, meg ijettezte nek az kezességet le akarják tenni [M.frata K; BLt I Blenke Jeremus (22) jb vall.] * *munkát* ~ 1665/1754: Az Ura munkáját a' Legény gazdája othon nem létiben le ne tegye; ha le teszi, büntetése flor I [Kv; ACart. 15] * *nehézséget* ~ . 1708: Fő Kapitany Vr(am) már meg ertette a dologt egesszen reconcilialodott es immar minden nehézséget le tötte [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.] * *nyelvérről* ~ i abbahagyja más emberek ócsárlását. 1704: Apor uram azt izenvén Torockzai Jánosnak, hogy ha Isten megszabadítja, tegye le az embereket a nyelvérről és ne nyelvkedjék az emberekre [WIN I, 206-7] * *panaszt* ~ . 1619: találjon módot benne, hogy ezt az panaszt csak letegyék [BTN² 233] * *perpatvart* ~ → *gyűlölséget* ~ * *pert* ~ . 1570: Az három vramis az Bekeseghez kesnek Mongiak Magokat lenny es az pertis leh thenny [Kv; TanJk V/3. 20b]. 1655: Rázmány én velem concordált, perit le tötte [Kv; CartTr II Ozdi Thamas nyil.] * *rankort* ~ → *gyűlölséget* ~ * *skrupulust* ~ . 1665: Nagyságodat azért alázatosan és nagy bizodalommal kérem, le téven szívérről minden scrupulust instáljon Ö felségének mellettünk való kegyelmes interpositioja felől [TML III, 361 Teleki Mihály gr. Rottal Jánoshoz] * *szándékát* ~ i. 1662: Rákóczi György kedvezne a szegény hazának, szándékát tenné le . a fejedelemségnek is hagyna békét [SKr 405]. 1700: Gyula Fejérvárat . . . az Reformatia Oo Scholát, mellj az Catholicus Atyafiak(na)k . . . oda adatott . . . ő Kglmek az Catholica Religion levök el foglalni akarják . . . hogy azt a Szándékokat ő Kglmek tegyék le

[Torda; Törzs]. 1782: minjára szándékokat le tegyék, fegyvert ne végyenek, mert ez által ... veszedelemben viszik magokat [Kv; TLev. 4/5 Ajtay D. Mihály pp Császári Universitas(nak) Chalcographiae Professora lev.] * vásárt ~. 1710: Volt az az díbdáb vásár, mivel mind az volt az híre, hogy leteszik a vásárt, minthogy mindenkor sok tolvajkodás és emberölés történik annak alkalmatosságával [SzZs 278] * végezést ~. 1590: Az Vagasi^a Biro falú kepeben azt izente hogy eők le nem tezik a Vegezest. Azert az bor Arrat adgia az megh az ki borth Jtt az eőkorre, mert migh az vegezest le nem tettek, hane(m) ennek vtanna talalliak modgiat mind faluul az vegezes le tetelnek, miert hogy le Akariak tennj, s modgia zerent le tetetik [Szu; UszT. — ^aU] * vélekedést ~. 1665: Azért, édes Öcsém uram, le tegye Kegyelmed azt a vélekedést felőlem, mert bizony kegyelmednél alacsonyabb rendű embert is nem csüfolok, s meg nem játszom [TML III, 456 Kende Gábor Teleki Mihályhoz].

13. vkiről/vmiről lemond; a renunja la cineva/ceva; auf jn/etw. verzichten. 1620: ha valami békességről akar tractálni^a az mi koronás királyunkkal^b, azt megengedjük, de úgy, hogy penitus le tegye azt, hogy magyarországi királynak magát ingyen s mondja-nevezze, mert azt meg nem engedjük [BTN² 405–6. — ^aFerdinánd császár. Bethlen Gáborral]. 1670: én ... mindaddig, míg az ország jó karban magunkkal együtt nem hozza Husztot s Fogarasról le nem teszen, nem is gondolkozom [TML V, 81 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: az ő^a ellenségi régi conjuratiókat és az ő életére való igyekezeteket nemhogy letették volna, sőt megújították [BÖN. 694. — ^aBéldi Pál].

Szk: elméjéből/elméjéről/elméjét ~i vmiről 1667: Az Istenért kérem Kegyelmedet, tegyen le minden más embereknek való kedvezést Kegyelmetek elméiből [TML IV, 198 Nemes János Teleki Mihályhoz]. 1710: S valaki velem együtt igaz hazafiának tartja magát kényszerítem, tegye le elméjéről, ha mi oly praeconcepta opiniója volna a magyar dolgok iránt [CsH 108]. 1722: azon két bokr Embert ... nem is engedem, hanem kérem az Urat arról tegye le elméjét [Kapjon SzD; Ks 95 Haller György lev.] * elméjét ~i vki iránt vkivel nem törődik. 1710: Teleki Mihály ingerli vala a fejedelmet^a, hogy exequáltassa a rabokat, mert ha életben hallja a török porta őket, inkább manuteneálja, de ha megérti halálukat, leteszi elméjét irántok [CsH 130. — ^a1676-ban] * esztét ~i vmiről. 1798: Körösi kinyomtathatása elmúlt, Füstbe ment, kidisputáltak belőle, már en is letettem eszemet rolla [MNY XLVI, 155–6 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Götingenből]. 1823–1830: biztatni kezdett a házasságra. En csak nevettem ... mert szégyenlettem is leányos házhoz menni, de már le is tettem volt eszemet az házasságról [FogE 297] * gondolatát ~i vkiről. 1823–1830: a doktor úr azt izente a testvérhúgomnak, hogy ide hiába ne jöjjen s ne is küldjen. En után nem is voltam, le is tettem volt hűgomaszsonyról minden gondolatomat [FogE 299] * gondviselését ~i. 1662: egész munkáit a fejevári káptalanba beadván ... ugyancsak le akarták tenni affelől való gondviseléseket [SKr 86] * haragjáról ~. 1881: Szóval igazán szeretném, ha letennél gyermekes haragodról, s csinálnál valami szépet [PLev. 88 Petelei István Jakab Ödönhöz] * jussát vmi iránt ~i. 1702: én is minden jussomat azon ház és hely kereseti iránt leteszem ... kezem bé

adásával és pecsétes levelemmel meg erősítem [MMatr. 280] * pretenzióját ~i követeléséről/igényéről lemond. 1668: Ha penig ő kegyelmek más utat akarnak követni, lássák, de úgy complanálják az dolgokat: mi bizony soha az Rákóczi ház ellen való praetensionkat le nem tesszük [TML IV, 309 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1697: az szaz forint(a)k meg adásával bennünket ne terheljen, es az irant valo praetensiojat tegye le [BK a zilahi bírák nyil.] * vmi használásáról ~. 1813: az Exp(one)ns Grófné Asz(szony)^a bé foglalta azt a kis hejet az ő Nsga Fogásába a bátyám is le tett további használásáról [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9 Pintye Luka (47) col. vall. — ^aKöv. gr. Tholdalagi Lászlóné gr. Korda Anna]. 14. félretesz; a pune la o parte; wegtun. 1652: Cehül Eo kglk megh engedik Fenesy Martonnak, hogy az Remeket el kesziczye, noha le teotte volt egy ideigh, de bizonyos okokra nezve [Kv; ÖCJk].

Szk: akadályt ~. 1668: Kérem alázatos engedelmes-séggel, letévén abbéli minden akadályát ... mert ha Kegyelmed el nem jó, akkor temetődik e világ előtt minden becsületem el [TML IV, 320 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz] * emberi érzést ~. 1811: a' ki Doctor akar lenni, Annak az emberi érzést le kell tenni [ArÉ 166] * reli-giót ~. 1619: Pap uram, véled egy religión vagyok s catholicus vagyok, de most tegyük le az religiót és szólnunk az ország közönséges dolgához [BTN² 308].

15. elhagy; a renunja la ceva; weglassen. Szk: vki nevét ~i. 1598: az eoteod rezt mind(én) hellen valo Jozagimbol kj vehesse es birhassa mint Saiattiat, mind addegh megh az en Neüemet Viselj ha penigh az en neuemet le tenne Eot zaz forintot aggiatok nekj [Gerend TA; Törzs. Gearendj Pál végr.] * vmilyen nevet ~. 1614: Ennek utanna az haidu nevet le teuen, minden állapotokban, az Nemesseghhez tarcziak magokat [Ks 87 egyi végzés].

16. teljesít, elvégez; a indeplini; verrichten. Szk: vhány napi munkát ~. 1843: kötölösök le tenni ... ötven nyári Tenyérrel téendő napi munkát [Náznánfa MT; Berz. 21] * vhány napszámot ~. 1835: feljegyzik ki hány napszámot 's minémű dologgal tett le [Zsibó Sz; WLT] * vkinek szolgálatát ~i. 1677: ha Jsten ez vilagból ki szollitt s valamely ver attyafi nem akarja paciálni eőköt az Eős ioszagba(n) jambor szolgaliotokat mind magának, es feleseginek tegjek le [Szentgyörgy Cs; CsALt F. 27. 1/32] * vminek építését ~i. 1672/XVIII. sz.: azon epletek Jobbitását es épitsetet tartozik letenni Benkes Ferencz vagy maradvaji [Hr 10/46] * vminek jobbitását ~i → vminek építését ~i.

17. vmit elkövet; a comite ceva; etw. begehnen/verüben/anstellen. Szk: gazlódást ~. 1844: (Szakmári Ferenc) most Vasárnap is olyan gazlódást tett le, hogy a' mikor a' Templomból jöttünk a' nep csudájára állott [A.sófva U; DLt 1441].

18. pénzt ~ pénzt kivon a forgalomból; a scoate din circulație monetară; aus dem Umlauf ziehen. 1710 k.: Én még Fogarasban megértém, hogy azt az új pénzt bizony maholnap az egész országlu leteszik | Azt a pénzt, hogy letegyék, avval kéntelenek, de az igazság az volna, hogy akik csinálták, azok váltsák bé [BÖN. 693–4].

19. írásba lefektet; a da în scris; schriftlich niederlegen. 1668: Az mi az gyűlés állapotját illeti ... nem itilem írásban letennem szükségesnek, az mint előttem azon dolgok forgottanak [TML IV, 267 Béldi Pál Teleki

Mihályhoz]. 1678: Minthogy pedig csak levélben és közönséges írással azokat az okokat, melyek engemet ez resolútióra kényszerítettek, letennem alkalmatlan volna ... jó módjával nem is lehet, tettem emlékezetet urunknak irt levelemben az arról való Apológiámról [TML VIII, 105 Teleki Mihály Nalánci Istvánhoz]. 1705: ki-ki maga memorialisában, minemű szükségben vagyon és hova akarna menni, letötte a Gubernium előtt [WIN I, 403].

20. vki tudomására hoz vmit; a aduce cuiva ceva la cunoştinţă; jm etw. zur Kenntnis bringen | bejelent vmit; a face cunoscut cuiva ceva; etw. anzeigen/kündigen. 1561: Ha az mesterek kozot a vag' legyenek kozot vag' masok kozot valami haborszag vezedelmes ezvezes (!) tamad zabadsagok leg'enek az mestereknek azt az Cehbe le tenni [Kv; ÓCART.].

Szk: idővétséget ~. 1604: Az A azt mo(n)dgia hogy Zapus Istuant ne(m) tette eő s mikor menedekseg meg lett az vtan ne(m) comparealhatot eő, de abból wdeő vetseget tett le, kibe ellengez A [UszT II/3. C. 35] * *panaszát ~i*. 1768: (A dominális bíró) az ökretem el kötetle, es hogy Udvarbíro Uram előtt most recenter Brádon letibe panaszamat le tettem, ezert igen nagyon meg haragadván rám Nagy Agyarkodással hozzám vagat gyakor izbe [Bukured H; Ks 113 Vegyes ir.].

21. vmitől megszabadul; a se debarasa de ceva; etw. los werden. Szk: *terhét ~i*. 1837: (Salamon Mózes) a' Fodor István Úr szekereből négy missussával le hurtoztaltván ... egy pusztá nyári konyhában két lántzokra tétette olly állásba helyezettvén, hogy még a' Természeti terhét <zo>n hélyen kéntelen volt le tenni [Dob.; Somb. II].

22. *terhét ~i* gyermekét megszüli; a naşte copilul; ihr Kind zur Welt bringen. 1765: Mostan őket ... nem separálják hanem míg az Aszszony mostani terhet le tészí addig együtt lakjanak Edes Annyok Hazoknál [Kv; SRE 213].

23. ~i magát a. lecsillapodik/csendesedik; a se calma/linişt; sich beruhigen. 1672: ő kegyelmek affélének^a máhagyjanak, tegyék le magokat [TML VI, 154 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — ^aA hűtlenségnek]. 1745: ráijeszték Vizi Borbárára^a, mondván: letégye magát gyermekem és házam iránt, mert ha mégis nyomorú lesz gyermekem, soha többé gratia nem lesz [Körispatak U; Ethn. XXIV, 161. — ^aA boszorkányra]. 1771: mondá ... tsudálkozom keden Bátyám Ur(am) mit jár Ketek a Csákljai Jobbágok után, mert nintsen Semmi Iussok p(rae)tensiojok hozzá, tsak egy köröm feketénji is, tsak tegye le ked magát Bátyám Ur(am) [Girbó AF; JHb Joh. Szentpáli (57) ns nyil.]. 1772: ital közben mondani kezdi Sombori Sándornak: „Sógor tegyék le magotokat, mert, Isten engem úgy segéljen, a ládámban a levél, mellyel megmutatom, hogy nem vagytok az igaz Somboriak féle” [RettE 292]. — b. megadja magát; a capitula, a se preda; sich ergeben. 1704: a kurucokat ... megverte volna, akik is látván, hogy meggyőzettek, tizezren magokat letölték [WIN I, 91]. 1710: a császár grátiája után, akik fegyvert fogtak vala, mindenütt letették vala magokat, bizván az amnestiához^a [CsH 91. — ^a1672-ben]. — c. megváltik/visszavonul (hivatalától, tisztségétől); a demisiona; (Amt/Würde) ab/niederlegen | leszerel; a demobiliza; abrüsten. 1769/1770: gr. Rhédei János ... az édesanyja ... meghalván egészen letette vala

magát a katonaságról [RettE 216]. 1771: Történt ilyen dolog is, hogy br. Bánfi György, fia amaz jóféle úrnak Bánfi Farkasnak ... katonaságból vicecolonellusi títullussal letéven magát, elvette Wesselényi István Daniel Polixena leányát [i.h. 240]. 1771: Apor István úr főbírónak tétetett volt ez Doboka vármegyében ... nyomorgott mind maga, mind a vármegye véle Azután letette volt magát egészen [i.h. 260].

Szk: *feltett szándékáról ~i magát*. 1816: az intető Mlgos Aszszonyaság és Sinfalvi Közönség a feltett szándékáról tegye le magát, mert ha kedvetlenség találya magakatt ... magak lesznek okai párt kívánunk [Asz; Borb. II Rákosi Borbély János a széks assz. kezével].

Ha. 1574: teszen leh [Kv; TjK III/3. 315]. 1583: le nem teszen [Kv; MészC Lev.]. 1732: le teszen [Budurló K; Told. 11/70]. — 1689: le tészem [Szökefva KK; Szád. Sárosi János kezével]. 1731: le tészem [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1751: le tészem [Balázstelke KK; IB. Mich. Rempier (60) jb vall.]. 1682: le tészí [SzJk 171]. 1653: le sem tészik [Kv; CarTr II. 1013-4]. 1712: le tészik [Szentimre MT; MMatr. 239]. 1714/1781: le nem tészik [Gerendlóna TA; JHb LXXI/3. 470]. 1733: le nem tészik [Kilyén Hsz; MvRKLev.]. 1628: le töttem [Tövös AF; Told. 1]. 1600: le teotte [UszT 15/140]. 1627: le Tötte [Kv; RDL I. 134]. 1694: tötte le [Dés; Jk]. 1698: le is tötte [Kv; ÓCJk]. 1699: tötte le [K; SRE 62]. 1711: le tötte [Dés; DLt 489]. 1699: le töttek [Rücs TA; KvAkKt 344]. 1704: letöttek [WIN I, 172]. — 1629: le teon [Kv; TjK VII/3. 18]. 1696: le tön [Kv; MészCLev.]. 1591: le teom [Kv; TjK V/1. 65]. 1603: teom le [Kv; TjK VI/1. 670]. 1588: le teowe [Kv; TjK IV/1. 475]. 1758: le tévé [Betlenszmiklós KK; BK]. 1680: le tevők [Derzs U; JHb XXV/1, 34]. — 1608: le teottem uala [Szentegyházsoláhalu U; Of Lev.]. 1584: teotte volt le [Dés; DLt 213]. 1591: le teotte volt [Szu; UszT] || 1585: le teotte volna [Kv; TjK IV/1. 393] || 1795: le tégye [Ne; DobLev. IV/747. 1b] || 1606: le tönj [UszT]. 1607: le tónni [Mv; MvLt 290. 10b] || 1633: le tiuin [Dés; SLt BC. 30].

letét depozit; Hinterlegung, Depositum. 1698: ha az igasság irgalmassaggal meg nem egyelítettett volna, minden penz es ara letetek nélkül elfoglalhattuk volna^a [Dés; Jk. — ^aA malmot]. 1830: Nemes Váro Mihály és Fia Nemes Váro János ... Bartók Ádám Urat ... sok kérések által arra Konyörületességre birták volna, hogy a' Convictiva Summából 94 ~ kilencven négy hasonló Conventios Rh forintakat és 40 xrkot condonállyanak, és így fizetni valonak 100 ~ Száz Conventios Rhforintok maradtanak; de ezeknek kész pénzbe való letétekre is elégtelen 's tehetetlen voltakot nyilatkoztatni volna ki, menének illyen Complanázióra s egyezés-re^a [Szentbenedek AF; DobLev. V/1162. — ^aKöv. a rész.].

letétel 1. letevés; depunere; Ablegung. 1675: némely io akaro ur(am) buzian erszinyezhez, nehany ezer Tallerok Zörgheteseuel, mint ha Ngd Feiedelmi tarhazaban azoknak titkon valo leteteleuel megh gatolhatna igassaghunkat [JHbK XVIII/28 Mikola Zsigmond a fej-hez]. 1746: Mint hogy most ... az Inctus az repulio meg fizetesere vagy pedig letételére elégtelen ... a Széknek fel keléséig jo Kezest állitson [Torda; TjKt III. 60]. — L. még AC 64.

2. lerakás; depunere; Abladen. 1575: Emlekeztenek eo K. eleot varosswl, az Aros vram Az leh Tetel feleol

Terekedik eo K. biro vram eo N.(n)al hogi Az Mostany zwk Ideoben eo N. Az my keonnebsegel lehet Az arossagal, Az leh Tetel dolgaban ha az Vas hatra hagiak itek es, Akar chyak az egeb Marhanak leh Tetelet engedie meg az aroszagnak [Kv; TanJk V/3. 125a].

3. fegyver ~ depunerea armelor; Waffenstreckung. 1678: öt rendbeli hittel tett assecuratoriánkkal semmiképpen nem bírhatók arra némely nyughatatlan embereknek elméjét, hogy csendes úton-módon való eligazítására megbántódásoknak mindkét részről való fegyver letételével közönséges országgyűlésre elől jönnének [TML VIII, 50 a fej. Teleki Mihályhoz].

4. lefizetés; achitare; Aus/Bezahlung. 1673 k./1681: Ha casu quo (: mellyet nem remenek :) ő kglme okot adna azon fundusnak^a ő kgmétül való el foglaltatásra, azt nem különben, hanem az fundusnak, és azon való épületeknek árrának le tételével cselekszem [VhU 319 Thököly Imre ad. lev. — ^aVh-on]. 1679: Fogaras földén Poró nevő faluban lakó . . . jobbágyokat . . . impignoráltuk . . . nyolcz száz nyolczva(n) magyar forintok(na)k le tételével válthassuk vissza [Incz. VI. 29 fej. — ^aKöv. 13 jb és egy fugitivus nevének fels.]. 1681/XVIII. sz. m. f.: a kölcsönzött 500 forintoknak le tételek felett most hamarjában nem alkuthattanak meg [Szentbenedek AF; DobLev. 1/28]. 1723: Bule Avram az Babilnaj erdőre reá jött. aszt az Urak hírek és akarottak ellen vágta hordotta és usualta az ország Törvénye szerint a Potentiarius . . . maga holt dijjanak id est negyven forin(tna)k le letetelevel keletik magat meg valtoni [Bábolna H; BK ad nr. 1105]. 1803: Én alább irt magamat arra kötőlőzem, hogy ezen mostan kezemben által vett erdőnek helyét az maga mostan találtato Météjában . . . 300 M. forintok le tétele mellett ki adom [Ispánlaka AF; DobLev. IV/869]. 1814: tartazzek az ki szomszédosított Haz Hellyet utánna való tartazmányaival együtt a Zállag Supmánának le tétele mellett ki botsáttani [Szökefva KK; Kp II. 89]. — L. még AC 40; RSZF 248.

Szk: előpénz-fizetés ~e. 1801: Jelentyük . . . hogy requirála munkót . . . Migos Groff Bethlen Krisztina Aszszony eo Nga, elő pénz fizetésünk le tétele mellett a végre hogy mennénk el ezen Nemes Maros Székben Erdő Szt:Györgyre, némű némű vallok(na)k vallás tételek le írására, és bé vételére [Erdősztygyörgy MT; WH] * *erdőbér* ~e. 1808: Albisi Nemes Bartos Samuel mint verus Poss(ess)or, az rendes Erdő bér letétele mellett, az 1809k Esztendei Erdőlésre bátorságossá tétetik [Bodok Hsz; BLev.] * *jussa* ~e. 1803: meg kerese engemet Nemes Pétki János Uram . . . arra kére, hogy Szokott jussom letétele mellett mennék el itten Lako Nemes Pétki Sámuel Uramhoz [Asz; Borb. I].

5. átv. letevés; depunere; Ablegung. 1797/1799: ezen Perben Purgatorium Juramentum Itéltetvén annak letételét offeralja is az All Peres [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 415–6].

Szk: *erős hite* ~e. 1747: erős hitnek formalis letetelevel hitet ada [Bh; Told. 22] * *hite* ~e. 1654: Ezen dolgok(na)k nagjub erősségere minekünkis kezét az intro specificalt Iffiu legeni hűtinek le tetivel edgiút be adua(n) Reuersalissat . . . kezünkhez adua(n) . . . miis . . . recognoscalliuk [Fog.; KCs 1430 Daud Ianos kezével]. 1679: Sárosi Mihály . . . kötelezé sellérképe(n) á

Nyárádtói Templomhoz magát keze és hiti le tetivel [Nyárádtó MT; MMatr. 5]. 1847: ellenőri erdő Biztososkat válasszon, akiknek kötelezéseké tétetik minden erdöket . . . hitek le tétele mellett . . . a leg pontosabb ügyeletek alatt tartani [Torockó; TLev. 10/9] * *homágium* ~e. 1781: Tudom bizony, hogy József császár kívánságának a homagiumnak ily simpliciter lett letétele iránt csak egy szót se szólott volna [RettE 415] * *kemény hite* ~e. 1796: az vallók . . . minyájon Kemény hűtőknek le tétele után egy szájjal egy lélekkel egy más mellé álván . . . ekeppen tőnek vallomást [O.solyom K; LLt Csáky-per 295. L. 11 Felei Veress Josef hités bíró kezével]. 1800: az alább le irt Tudakolo Kérdésekre minek utánna . . . az alább le irando Tanukot kemény hitek le tetele Után szorgalmatosan meg kérdeztük volna, azok(na)k Tanu-Bizonyáság tételeket le is irtuk [Ne; DobLev. IV/829] * *keze* ~e → *hite* ~e.

6. lemondás; abdicare; Niederlegung (einer Würde/eines Amtes). Szk: *fejedelemség* ~e. 1662: Barcsai Ákos a fejedelemségnek letételekor maga szabadságának, életének lekötöztetésével való contractusának megszégésével vádoltatnék az ország előtt [SKR 645–6].

7. *élete* ~e *élete* feláldozása; sacrificarea vietii; Aufopferung des Lebens einer Person. 1660: ő kegyelme . . . még élete letétével is nem gondolván . . . az mit jobbnak itil cselekedni, cselekszik [TML I, 536–7 Rhédei Ferencz Teleki Mihályhoz].

8. *hite* ~e *hitehagyás*; părăsirea confesiunii/religiei; Glaubensabfall. 1766: az lnsok születésektől fogva Reformatusok voltak . . . Nagy attyok születések után Catholizált, márpedig az eo Felső kegyelmes rendelése tsak olyakat vetik proscensio (!) alá, kik a Catholica Religioiban, vagy születettek, vagy hűtuk letetele mellett arra álván, igaz hűtek mellől el tavoztanak [Torda; TJkt V. 335].

9. elmozdítás; destituire, demitere; Enthebung/setzung. 1679/1681: Praefectus Vram hire nélkül Udvarbíró Uram által meg ne változtassanak^a; mivel ő kglmere biztam a Tisztek állatását; Vagi le tételét [Vh; VhU 677]. — ^aA hármormesterek, sáfárok és egyéb művesek].

10. *teher* ~e *szülés*; naștere; Geburt. 1698: Kacsi Ilo-na tetet paraznasagall meg mocskolta mely miat tereiben esett; de tereh le tétele előtt, hogy meg pelengereztessek es veszszoztessék a' ratioval ellenkezik [Dés; Jk 267b].

11. *pecsét* ~ *lepecsételéssel* való hitelesítés; legalizare prin punerea sigiliului; Beglaubigung durch Siegel. 1833: Melj kénáltatásnak modja és rendi, hogy mindekbe . . . ezek szerént vitetel légyenn végben . . . ezennel hivatalos igaz hitem szerinti, s tulajdon petsétem letételével meg erőssítve bizonyoságot tészek Sinfalván^a [Asz; Borb. I Fogarasi Huszti István ns személy által hites jegyzője nyil. — ^aTA].

letétel-hely (kiváltságos) árulerakási/megállapítási hely; loc de depozit al măfurilor (akordant prin privilegiu); (privilegiierter) Warenablage/Stapelplatz/Bestimmungsstelle. 1590: Az Monostori tiztartot megh talál-tassa, hogy Monostor^a Ne(m) sokadalmas hely, Nem letetel heli, Nem keozeonseghe vasarnak helie . . . ot kglme Ne engegyen . . . Wasat deponalny [Kv; TanJk 1/1. 127–8. — ^aKm]. 1592: Isabella ket Donatioj a' Nagy Sokadalmokrol hogy eleotteis a' sokadalom Napianak.

Niolczad Nappal allion be, vtannais Niolczad napigh tartassek, Es az le tetel hely hogy it legien | Masodik Janos kiralj lewele hogy le tetel hely legien ez Warosban [Kv; DiósyInd. 347].

letétet 1. lehelyeztet, a ordona aşezarea; niederlegen lassen. 1758: az rovást le tétették velem az ágyra s a mig az kolcsárt elé hívám addig az rovást el sikkasztoták [O.kocsárd KK; Ks 8 ad f. XXIII].

2. lerakat; a dispune descărcarea; abladen/setzen lassen. 1580/XVII. sz. eleje: effele Rako keőuet az Gazda az eőneőn keőlczezen cziak az állásra hordattassa, es ott az tablara le tetesse [Kv; KőmCART. 19]. 1653: Hozattam egy ormos koporsó-követ Kolosvárról tizenhét forint, melyet hogy haza hozának, az én temető-keremben letétetém [ETA I, 122 NSz]. 1764: eő Naga szé-náját lopták a mikor hozzája fértek; amint hogy egyszer a Tehen Pásztort rajta is kaptam hogy vitt egy kőté-lél, akkoron ugyan le tétettem véle [Kóród KK; Ks 19/I. 6]. 1829: a jövő Hétfűn . Buzát küldék hogy üressen ne menyen ... tegyen Ked arról is rendelést, hogy ha Buzát küldék hová téteti ked le [Gírólt Sz; TSB 5].

3. levétet; a dispune cuiva să-şi scoată ceva; abnehmen/legen lassen. 1774: Lasci^a a magyar regemen-tekben . A dolmányt, övet, magyar kardot, kalapot mind letétette [RettE 323-4. — ^aLasci (Lacy) Ferenc Mőric osztrák tábornagy, a hadsereg újjászervezője].

4. ki/lefizettet; a dispune achitarea; aus/bezahlen las-sen. 1653: az Varadi Captalanok értésére adták volna, az Vőer Familia s kegték között villongás léuon azon falu véget, Inscriptioalis summáját le tétettyük az Capta-lanban [Ks 101 fej.]. 1665: Szamosujvárhoz tartozo Ilos-va nevű Fiscalis falunak inscriptionalis summáját a' Fe-jevəri Kaptalanban le tétettük [WassLt fej.].

5. elbocsátat/mozdított; a face să fie destituit/conce-diat; absetzen lassen. 1847: Varga Katalin ... beszélte, hogy . Tővissi Gergely ... ha tőle nem haligat, fel-adja az udvarnak, s letéteti hivatalából [VKp 252].

letétetett 1. elhelyeztetett; care a fost depus (undeva); abgelegt/gestellt. 1748: Az eddig valo Laszói korcsmá-ros ... vesztegetvén és tékozolván Az Uraság Laszói Véndég fogadónál le tétetett, s keze alatt Iéuő Gaboná-ját; Mellyre nézve . kezest aliot Bolkányi Nztes Ka-ba János Uramat [Lapugy H; Ks 62/18].

2. (írásban) lefektetett; care a fost dat în scris; (schriftlich) nieder/festgelegt. 1806: (A) Kaszálo Tano-rok nevű helyet a Conscriptioiban le tétetett Szomszéd-zatása szerént én is tudom bizonyoson, hogy régen ő Nagysága édes Annya részére kaszálatott [Erdő-sztgyörgy MT; WH].

letétetik 1. át- is lehelyeztetik/rakatik; a fi depus; ab-gelegt/geladen werden. 1574: hattanak egi hetet neky hogy Azkor meg egyben gywlnek Es Mind ket fely oda hozzak per folta leweleyket eleoszer azok leh Teteszenek egi mast meg keoweszek [Kv; Tjk III/3. 323]. 1590: megh fizettwen ennye penzt talaltanak keszen f: 487/9 mely ez May Napon az Ladaba le tetetet Jeowendeo keoltsegre [Kv; Szám. 4/XXIII]. 1632: Mostan immar az illeten gabonabéli szemwl ualo Exactiok le tetet-tek [Grid F; UC 14/8. 4]. 1794: ha az holt Test még is ta-

pasztalhatoképen szagos lenne, az illyen Testnek ... bé vitettetése^a meg nem engedtetik, hanem a Templomön kívül a' Porticusban tétessék le [Kv; SRE 315. — ^aA templomban].

2. ki/lefizettetik; a fi achitat/plătit; be/ausgezahlt werden. 1675: iússát az örökséghez, pénze le nem tétet-vé(n) mondhattya, és kezénél meg maradhat és birhattya Balás Deák [Kv; Tjk VIII/12. 14]. 1677: Kegyelmes Fe-jedelmünknek holta után-is az ő Nagyságok legitimus haeresitől és posteritasitol, a' nyolczvan ezer forint summa le tétetvén, váltathassák ki^a [AC 60-1. — ^aFogarasz vára]. 1679/1681: azon épület ahoz értő mester emberek által megh bötsültetvén az Capitalis Summaval le tétés-sék ő kg(me)k es Successorinak [Vh; VhU 298 Thökőly Imre ad. lev.]. 1694: Decima: Ez az hely Aréndás: azért a Dézma(na)k Aréndája le tétetvén; minden fele dezma-jat percipiallja, a D(omi)n(us) terrestr(is) [Kisened AF; BFR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. 1737: kiknél . ollyas széna Réteink vaginak . arra Condescendálta-nak, hogy le tétetvén az ő kgmek pénzek ő kgmek is re-mittályák [Dés; Jk 479-80].

3. letétbe helyeztetik; a fi depus; deponiert werden. 1863: ezen végrendeletünk az általunk felkért, s együtt jelen volt tanuk által is ala íratva, egyik példány a városi törvény székhez letétetett [Kv; Végr.].

4. megszüntettetik; a fi încetat; abgeschafft/einge-stellt werden. 1570: Mostanis megh gondolwan Az Be-kesegnek es egiessegnek voltat, hogy Minden haborw per patwar gywleosegh keozzwleok leh zallyon es leh te-tessek Ennekeleote megh Igert zegithseget . Mostan-is kesek megh adny [Kv; TanJk V/3. 20b]. 1573: my kep-pen az Repulsio az meg holt kiralne^a Azzon Engedelme-beol tellessegh leh zalot, Azonkeppen az c(om)pulso-riaes Mindenestwl leh tetetnek keoztunk [Kv; i.h. 87b. — ^aIzabella]. 1632: Ez a' megh holt vrunk^a idejeben le tetetuen minden falukon ualo bor korcziomallas inde-sinenter continualatott, mely miat annira el szege-niedtenek sokan keozzwleok^b mar elis budostanak [Persány F; UC 17/38. 9. — ^aBethlen Gábor. ^bA szegénység közül]. 1677: a' szabad Hajduságnak nevezeti penitus tollaltassék és le-tétessék [AC 171]. — L. még AC 226; CC 62; ETA I, 29.

5. kb. forgalomból kivonatik; a fi scos din circulație; aus dem Umlauf gezogen werden. 1653: Ferdinandus császár . ide adá Opoliát és Ratiborát, és onnat hoz-tak vala sok veszedelmes pulturát, de az is mint az őtpén-zes garas letétetett vala [ETA I, 142 NSz].

letétetlen szk-ban; in constructi; in Wortkonstruk-tion: vminek ára ~ vminek ára fizetetlenül/megtérítetlen-ül; fără să fie achitat/plătit; Preis einer Sache unbe-zahlt. 1699: Ha valamellyik vagy deficalna vagy masu-va menne lakni, a' Varosra redeallyo(n)^a ár-ra letetetlen [Dés; Jk. — ^aA várostól kapott föld].

letétetődik 1. közöltetik; a fi comunicat; mitgeteilt werden. 1677: néki Prorogatoria Sententiát ad a' Szék, és így mindgyárt le-tétetődik az Evocatoria [AC 182].

2. kifizetődik/fizettetik; a fi achitat/plătit; ausgezahlt werden. 1668: Ezekért^a 14 ezer tallér tétetődött volt le nagyatyámtól [TML IV, 381 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz. — ^aBirtokokért]. 1698: mind addig mig ā fel vett Summa le tétetődik ő kglme ... Maradéki ... ā

Küküllőn lévő három kövü Malmunkat birhassák [Ebesfva; Ks 65. 44. 11 Apa Mihályné Bethlen Kata nyil.].

3. belefoglalódik/foglaltatik; a fi in chis; etw. (darin) enthalten sein. 1760 k.: a' két Levél homályos volt, de az harmadikban nyilvánosság expressiók tétetődtek le [TKI gr. Teleki Ádám lev.].

letétetetés letétel; destituere; Entsetzung/kleidung. 1823–1830: Bonaparte letétetetésével s meggyőztetésével az európai fejedelmek nagy kongresszust tartottak [FogE 196].

letétetetik megszüntetetik; a fi in cetat; abgeschafft werden. 1589: Az All orczaba valo Jaras Setalasbol myerthogy sok Jsten ellen valo dolgok keowetkeznek, Azert tellesseggel le tetetessék ereós bwnetes Alath [Kv; TanJk I/1. 95].

létetlen meg nem történt; sã nu se fi întimplat; nicht geschehen. Sz. 1710 k.: Hiszen a meglett dolgokat maga az Isten sem eríválja létetlenné, hanem ... sokezer úton, módon kipótolhatja az Isten áldással néked [Blm. 1018].

letett I. mn I. lehelyezett; depus; niedergelegt. 1688: Franck Susanna Asszony ... házanál lévő Szálláson le tóth ladabeli bonumok(na)k megh látogatassa és Registralttatassa véget meg látogatván es Registromaltatvan ... ő Ngok az mi jelen lételünkben az ladakat be pecsétellették [Beszt.; Ks S. Misc. 27]. 1710 k.: Nem gondolják azt meg, mennyi változás alá vetteték az önálok letett Isten ajándéki, amelyeket öbennnek mások becsüllenek [BÖn. 417].

Szk: ~ szegődség lehelyezett szegődmény. 1821: Duplán Joseff Uram az Inasert le tett, Segődséget tartatik az Inas Legenségibe le dolgozni, ha az Édes Attya inasságába meg nem fordittya az Meiszterinek [Kv; KCJk 112a].

2. lerakott; descárcat; abgeladen. 1590: Ha ... vasas ember vgy Jeone be, hogy' Az varas hataraban Jt ben vag' hostatokban le tenne a' vasat, titkon ideghen Arost varwan rea az illien le teót vasakat Biro Vra(m) mind el hordassa vehesse tellies hatalommal [Kv; TanJk I/1. 126–7].

3. kb. félretett (pénz); (bani) puși deoparte; zur Seite gelegt(es Geld). 1723: afféle le tótt pénz ha szintén lótt volna is [Szu; Pf]. 1770: Első betegségéből való felgyógyulásával Olosz Ferencz urnak, midőn Személyesen udvaroltam volna, maga mondotta: hogy akkori betegsége előtt feles le tett pénze lett volna [Déva; BK sub nro 1017 Adamus Pogány (51) ns vall.].

4. ~ férfigyermek lelenç fiú; copil găsit; Findelkind. 1599: Monostorwczaban kiwil Balog Mihálne tartot egi le teot firfi gyermeket [Kv; Szám. 8/XVI. 25].

5. szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: ~ fasszió megtett vallomás; márturie depusă; abgelegte Zeugenaussage. 1723: a mely fatens személyekett ... az előnk(b)e adatott ut(um) szerent meg examináltak, és hűtők után előnk(b)e le tótt fassziókat le irtuk [T; VGy]. 1738: Marsinán Urit ihol Ielen vagyon eskese meg kegyelmek és hűte után Letótt fassziójat írja Le kegyelmek [H; BK sub nro 1011] * ~ (igaz) hite letett eskü; jurámint depus; abgelegter Eid. 1648: az kötést az

kultsar s-udvarbiro le tet hitek szerent referallyak hogy a' szaz pap verte ki^a [Fog.; UF I, 849. — ^aA kötést a kötések fákból]. 1682: ime megis le tótt hűti után p(ro)ducál oly quietantiat, mely az egész ratiót concernallia [Kv; RDL I. 161]. 1796: Le tet Igaz Hitünk szerint felmérven három singes ölel az Udvarház helyet [HSzj három-singes -öl al.]. 1849: Pap Rafira 33 Eves le tett Hite után a kérdésekre közönségesen vall [Héjasfva NK; CsZ] * ~ homágium letett hűségeskü; jurámint de credință depus; abgelegter Treueid. 1710: nagi Győri N: Horváth Görgi vram ... ha az eó felségihez Letett Homagiumáról el feletkeznek az kezesek is haborittatnának, hozzája szabadson hozzá nyulhassanak [Csikszereda; Borb. I] * ~ juramentum letett eskü; jurámint depus; abgelegter Eid. 1671: Hogy mindeneknek előtte nyilván valová tennők Nagodnak Szabadakarunk szerent való hivatását és acceptálását, arra nézve ez közönséges Articulusunkban mind az Nagod nekünk le-tótt juramentumának formája, mind a' mi Nagodnak praestált homagiumunkat béirni szükségesnek itéltük [CC 12].

6. elhelyezett; depus; niedergelegt/gesetzt. 1596: Júlai Ianosnak loptak vala el, Wrünk ő fge szolgálja le tótt penzet Tallerat és Aranyat [Kv; Szám. 6/XXI. 6]. 1675: sokaknak javokat felpredálta és a több bujdosó s futott atyafiaknak is ottan letótt javokat inquisitio által is keresi [TML VII, 98 Veselényi Pál, Kende Gábor, Kubinyi László Teleki Mihályhoz]. 1807: Nemes F. Fejér Vármegey Leveles Tár Házában le tett F. Gezész Határ osztály Jegyző Konyve [F. gezész NK; Told. 30].

7. (írásban) lefektetett; dat (în scris); (schriftlich) niedergelegt. 1669: az akkori Tanacz vrak leuelekben le tótt opinioyokat ... szememmel lattam [KJ]. 1736: (Az) Attyoktól tett Testamentaria Divisio helyben maradvan azon Testamentumban le tett atkot az parsok el kerülhessék [Torda; TJkT I. 111]. 1753: meg ertven ... Ratonni Samuel eó klme írásb(an) le tett kölcségeit helyes(ne)k itiltük [Kraszna Sz; Borb. II].

8. nem használt, használaton kívül helyezett; nefolosit; nicht gebraucht, außer Gebrauch gesetzt. 1585: Coloswarat a' Coloswari Mal(om) mesterektwl wettem kett le tett keowett meljnek az Arrah f. 2 d. 75 [Kv; Szám. 3/XVI. 38]. 1648: Kivwl az eresze^a ala egy hitvan le teótt malom keő [Szarata F; UF I, 907. — ^aA malomé]. 1703: Azon kamorában vagyon ... le tótt roszt verő nro 1 [CsVh 118]. 1706: az Konyhan Belől valo Hazban ... Talaltatot Ket Le Tótt Hitvan Ajto [Bethlen SzD; BK]. 1846: Vagyon ... egy más resnyicze le tett kö (igy!) az udvarba [Szászerked K; LLt].

9. (végleg) levetett; lepádat, aruncat (definitiv); (endgültig) abgelegt. 1732: Egy Viseltes le tótt kává szín kaméllot dolomány Gomb nélkül [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 9].

10. elásott; acuns în pãmînt; vergraben. 1668: az Bálpataki emberi találtak valami letótt pénzt. En ő nagyságával irattam volt Bálpatakira, hogy az articulus szerint az fiscus részét adja én kezembe [TML IV, 287 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

Az elásott pénz, kincs megtalálására nézve az AC 137 így intézkedik: „Ha ki el-ásot régi kénscet talál maga határán, harmad részét Fiscus Tárházába tartozzék administralni”

11. forgalomból kivont; scos din circulație; außer Kurs/Umlauf gesetzt. 1640: mikoron amaz le teot garas jár vala Hiua engemet ... mivel akkor az varmegienek

edgik szolga biraia valem [Ks 42. C. 27 Joanes Pap de Zilagyseg nyil.]. 1756: voltak még holmi Controversias pénzek-is ... az az rész szerént le-tett rész szerént semmire kellő Tzigány Garasok és egyeb apro pénzek [Kv; RGyLt Főkonz. lt 1774/8 Szathmári P. Sigmond lev.].

12. átv (bele)foglalt; inclus; in etw. gefaßt. 1664: Bátorosabb, jobb és idvösségesebb volna azért ez mi szegény hazánk az Isten ígéjébe letött és nyilván kijelentett útát követni [TML III, 172 Szalárdi János Telesi Mihályhoz].

13. elbocsátott/mozdított; destituit; seiner Stellung/seines Amtes enthoben. 1572: Vagion panaz az leh teot chaplarok feleolis hogy az Bor hordokat és Iwokat egyik Borrol Maswa Igazitiak [Kv; TanJk V/3. 62a]. 1652: Ennek eleötte rendel arultak az kortsomat. De Fabian Istwan le teött Ud(var)biro ideiben 4 Esztendeig csak egy ember arulta [Szászlóna K; GyU 124]. 1730: Város le tött szolgálja bérít Szabo Andrásét ... Hfl 3 [Kv; Szám. 56/XIX. 25. — "Értsd hozzá: Fizettem meg]. 1761: egy Gidofalvi János nevű le töt Harminczados ... egy Sertéssit. Nehai Dobolyi Uram(na)k meg lötte volna [Ne; DobLev. II/328. 6a G. Belenyési (30) civis vall.]. 1790: az mult Péntekre rendelt volt egy lovas embert, a kiis az le tett Plájások Kompaniájából valo volt [Sztrezakersecsora F; TL. Wessényi Dániel gr. Telesi Józsefhez].

Szk: ~ állapot. 1657: mivel nem adhibeálta^a az kapitányokat, kik az fejedelemnek hiteles, zálagos, hű emberei voltak, nevelte az kétséget annyéra, hogy azután soha nem lön az előbbi hitele, sőt letött állapotban hala meg is [KemÖn. 71. — "Horvát István] * ~ szabadosféle földesúri szolgálatra vetett szabados. 1640: Serban Popa^a

Le tött sz(ab)ados féle. Alde Popa. Le tött szabados fele [Beszimbak F; UC 14/48. 118. — "E név elé oda-jegezve dep(ositus)].

14. elvégzett, megtett; effectuát; vollbracht. 1835: így rovatik fel egyszerre mind a kettőre a letett nap szám a' Vajda vagy Kis Biro által [Zsibó Sz; WLT].

II. fn lehelyezett dolog; ceea ce a fost depus; Niedergelegt. 1718: Pestis alkalmatosságával ... a midőn ezek^a Vásárolnak is valamit, annak is legien olly rendi, hogy tétessek le nekiék a kívántató bizonyos helyre a honnan is midőn azt az óda vivő el távozik, és nem előbb légjen a le tettnék el vétele [KvLt I/225 a gub. Kv-ról. — "A pestisesekekkel való érintkezésre kijelölt emberek].

letevődik ki/lefizettetik; a se achita; ausgezahlt werden. 1675: Balás Deak olly praetensioval tartotta jussát az fundus kerthez hogy ados pénzével Szamosközi Mihály, ha pénze le tévődik bene alioquim iussát az örökséghez, pénze lenem tétetvén(n) mondhatta [Kv; TJK XII/1. 14].

letevő-hely kb. (kiváltságos) árulerakási/megállapítási hely; loc de depozit al mărfurilor (acordat prin privilegiu); (privilegiert) Warenablage/Stapelplatz/Bestimmungsstelle. 1577: Végeztük ezt is: hogy az erdélyi és magyarországi kereskedő népeknek ez országban öreg barmot szabad legyen felszedni, és az letevő helyeken idegen kereskedő embereknek eladni [EOE III, 299 a tordai egy hat.].

létez, létezik van; a exista; (da)sein, es gibt. 1632: azt mondotta, hogy ő bizony igen szereti Szócs Mihált hogy nem létezne oly, az kit ő úgy szeretne, mint azt [Mv; MvLt 290. 79–82 átírásban!]. 1841: Branyitskai Liber Báro Méltóságos Josika Josef, nótelen Ur ... és Tekintetes Marillai Héléna Kis Aszszony, egymással házassági Szent Szövetségre kívánván lépni a háromszori rendes kihirdetésre nézve ezennel hivatalosan dispensaltatik. Canonicum impedimentum nem létezend copulaltathatik [Ne; Végr.]. 1842: a' szokott pecsét egy helyen nem létez — s csak azért se jo Levél [Szászrégen; DE 2]. 1843: Továbbá az állítják, hogy az ők úrbéri szolgálatjokról létez egy egyezmény [VKp 127]. 1844: (A) kancza hátagirinczen szürke szőr létez [DLt 964 nyomt. kl]. 1847: Minthogy e megyei tiszt-ségnek semmi pénzalap ... hatalmában nem létez, bátorokunk a Felsőes Királyi Főigazgatótanács eleibe fölterjeszteni [VKp 204]. 1848: a rósa hegy alatti fél antiquas telke ... a Szamos vize és a Pinári patak szomszédságába létez [Dés; EHA]. 1853: azon hely, melyen a' Templom létez, a' Bako házához oly közel vagyon, hogy az ebből ki fejlődő peshedt szag a' Templomba hat [Dés; DLt 175]. 1864: most tsak egy néhány majorház létezik [Középlak K; KHn 300].

létezet szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: egy-házi ~. egytelkes, jobbágytalan nemesi juss; parte de moștenire a unui nobil fără iobagi; adliges Erbteil mit einem Grund, ohne Leibeigene. 1838: vétkes dolognakis tartanám ... szép Jussát Egyházi létezet (!) felláldozni [Kv; KLev.].

létező levő; existent; befindlich. 1837: Mint hogy a Jozságot el Zállagosító mind pedig a' Zállagban vevő Urak, külön birtoknökká válnak Also Szótsón^a ollyan formán edgyeznek meg az határon létező Erdők hasznában, hogy az osztály szeresen jutando erdőbéli haszonnak egy aránti részesedése légjen [Dés; BetLt 5. — "SzD. Értsd: mindeniküknek]. 1861: meghagyatik Asztalos czéh Elöljáróságának, hogy az azon czéh kebelében létező iskola képes, és köteles rom. catholicus mesterinasokat személyesen és pontosan állítsa elő [Kv; ACLev.]. 1876: a földék бүтүјен a bodoki veteményes határ keleti бүтүјен létező régi halom [Bodok Hsz; MkG].

letilt megilt; a interzice; verbieten. 1806: Bartok Andrasne ... el küldte a Bartok Istvanne Fiaihoz illy kett rendbeli verbalis Instructioval lsőb(en) Hogy, mivel a Ganiatt ki vitte, akarattya ellen tiltanam le, hogi el ne teregesse [Torockó; Bosla].

letiltás eltiltás; interzicere, oprire; Verbotung, Untersagung. 1780: mi tévők legyenek azok, kiknek a' tavalyi esztendőben vagy erdőjeokről lett le tiltások, vagy egyéb akadályok miatt ki futatat vasak meg maradt [Torockó TLev. 9/17].

letiltat vmit vmiért visszatartat/lefoglaltat; a sechestra ceva; etw. für eine Sache einbehalten lassen. 1849: miután Krizsán Mária haza jött, az általa töllem enkelötte költsön kért 26 vftba egy kuffert le akartam til-

tatni, a' mit Kelemen Béni meg tudva a' 26. vftot nékem kifizette [Kv; Végr. Vall. 69].

letiltatik eltiltatik; a fi interzis/oprit; verboten/untersagt werden. 1794: a' Verös Kovatsi munkát folytatato Atyánk fiai mindenfelől annyera le tiltattanak a Szenek vasarlatt erdejikről hogy a' mia tellyességgel meg akadalyoztatott a vas tsinalásnak mestergese [Torockó; TLev. 9/25].

letipor letapos; a táváli; niedertreten/stampfen. 1832: mindent a' kit elől utol kap, vagy szembe megyen vele le ágyol (!) a' Földre le tipor veri hirtzollya, és egy nagy Kutyájával gunyáját a testiről szaggattatja [KLev.].

letiportatik átv letapostatik; a fi călcat în picioare; niedergetreten werden. 1858: Tartando Czéh gyűlés alkalmával felhozatván mi szerént a' már nagyban el harapózott és meg sokasult Czéh ellemeseket (!) (: fusereket :) illő utra térítettésért az illető hatoságnak anyival inkább által adni, mint hogy hovátovább a' nagy elszaporodás miatt, a' Czéhális Mesterek jogai meroben letiportatnak és meg semmisítettnek [Kv; ACProt.].

letipró vkit/vmit súlyosan érintő; grav de tot; jn/etw. schwer treffend. 1831: Mivel ... F. Sukon keresztül szűntelen jövő és menő Katonáknak ... Statiojok ... nem egyebűve, hanem tsupán ide F. Sukra assignaltatik, mely terüh reájok nézve annyival letiporobb és egyszer s mind érzékenyitőbb, mennyivel nem kímélőbb hangon rakatik vállaikra [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

letisztál (bort) derít; a limpezi/decanta (vinul); (Wein) klären/schönen. 1847: Június 19-én C 73 számú virág-bort mely must korában le tisztálva ... igen szép szamatu vált le palackoztatam [KCsl 13 Kemény Dénes kezével].

letisztáz kb. (adósságot) lefizet/törleszt; a amortiza/plāti (o datorie); Schuld (be)zahlen/abtragen. 1856: egykezni fogok hogy a' Berivoitol vett 375 válto forintot le tisztázam [Born. E. IXa Török Viktor Török Antalhoz].

letisztított letakarított; curăţat; gereinigt. 1757: ami özekeket vad ketskét nyuztak és mind le nyirt marhák Serennyit ugy a' bőrök le tisztított Szőröket meg gyűjték Székek töltésekre [Déva; Ks 92. I. 23].

letisztítottat letakarított; a face să fie curăţat; abputzen/reinigen lassen. 1758: Számtarto Ur(am) valamikor essőzések, havazások vad(na)k mivel anyiszor a meg álo vizet, havat, haladék nélkül, darabantal Sütőkkel le tisztitasson [Déva; Ks 76. IX. 8].

letodoráz becsm Todornak nevez; a numi/porecli Todor; jn Todor nennen. 1814: a' férjem ... beszéllette nékem hogy a' Czéhba Baratosi Joseff Dobai Mihálynét le Todorázta és Piros kurvázta [Dés; DLt 56. 28].

letojul letolódik/csuszik; a fi räsfrint; herunterrutschen. 1823–1830: Fogarasi József az akkori szokás szerént rövid német nadrágba járt, csizmája szára bokáig letojult [FogE 76].

letolat lehúzat; a dispune să dezbrace; herunterziehen lassen. 1586: Zeoke Mihaly vallia . Az Czehben soka(n) kertwk hogy Az Ides vrain be gywlesere halaggyon ... Nadragatis le Akaria vala toliatnj^a [Kv; TJK IV/1. 555. — ^aA megcsapatásra ítelt céhlegénynek].

letolvajkodik ellop; a fura; (weg)stehlen. 1840: Kertemet le huzták benne lévő veteményeket végképpen ki pusztították égy általjában mindent le Tolvajkodtak [Dés; DLt 935].

letolvajoz becsm tolvajnak nevez; a face hoţ pe cineva; jn Dieb nennen. 1756: Edgy Husvet Innepe alkalmatoságával ... öszve kapának szobol Dobos Szimnyuon Nemes Gavrilával, egymást le tolvajoztak [M.köblös SzD; RLt Marosán Danila (40) zs vall.]. 1772: Gligor luont s egész háza népét le tolvájója [Erdőalja KK; EMLt]. 1796: ha nem áthatod, hogy le tolvajztalak keres reá meg felelek [Bács K; RKA]. 1814: Az Exponensek nem tolvajozták le Dobai Mihály Uramékat [Dés; DLt 56. 26].

letorkol elhallgattat; a închide (cuiva) gura; kurz abfertigen, schweigen heißen. 1832: ezt alég végezhethe, azonnal le torkolták [Ne; KCsl 6].

letölt 1. lerak; a descărca; abladen. 1604: Az kapukon vigyazo vrain, de kiwaltkeppen az darabantok zorgalmatoson vigyazzanak rea hogy az ganet iol ky vitessek, es karos helyen ne engedgyek le teolteny [Kv; TanJk I/1. 487]. 1614: így hogy az Sot Eőregebben szokasual ne vagassa ... az keőzel vala tartomat megh ne beoőiczie s leys ne teolczie teobbet az vtan ne vagasso(n) [Törzs. a fej. Kornis Ferenchez].

2. leönt; a turna/vărsa; her/hinuntergießen. 1621: az Varosnak marad nallam Buzaia ezen harmadik oztasbol Cub 26. Melliet eő kegknek hazamnal parancsoltak, hagi le teolczem [Kv; Szám. 15b/VI. 5 Nagy Bálint mb szám.].

3. kiönt; a vărsa; ausgießen/schütten. 1765: edgyik Erdélyi Fejedelem a Görgényi Fiscale Dominiumhoz tartozó Havasokot és Erdőköt kijáratattván, egy Cseber vizet fel vittek ā Kereszthegey tetejire, s aztot ottan le töltvén, egy része folyt Gyergyó felé, más része pedig Görgény felé [Born. G. VII. 36. — A szöv. folyt. *letöltés* al.].

letöltés kiöntés; vărsare; Ausgießen/schütten. 1765: egy Cseber vizet fel vittek ā Kereszthegey tetejire, s aztot ottan le töltvén, egy része folyt Gyergyó felé, más része pedig Görgény felé, és ezen viznek le töltésével választották meg a' Görgényi Havasokat a' Gyergyó széki Havasoktól [Born. G. VII. 36. — A szöv. első fele *letölt* al.].

letöltet leöntet; a dispune să fie vărsat (ceva); heruntergießen/schütten lassen. 1595: Azzonyunk ő fge(ne)k Kochnyaiara Zenet vöttem Ezt mind el hordak tőlem és el költettek: Olah Demeter az Tapazto harom napig segitet az kochnyan mindent, és zenet hordot hazamtól, mert az kochnya mellet ha le tölttettem volna, el tekozlodot volna [Kv; Szám. 6/XVIIa. 202 jf. Heltai Gáspár sp kezével]. 1662: Az vezér ... a hid előtt sátozt vonatván, előtte egy nagy rakás tallért letöltetvén, a kegyetlen ember igen nagy vásárt indított vala, mert a sze-

gény várbeliének fejeket eleibe hordton-hordván az jancsárok, ő is nekik egy-egy tallért fizetten-fizeti vala [SKr 546].

letöltött leöntött; vársat; her/hinabgegossen/geschüttet. 1799: A' Kamora Földjére le töltött Zab metr. Nro 240 [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

letör 1. a rupe; abbrechen. 1611/1687: asztis látám hogy az gátt vágok az zavara léczet leteorek az vizen [Altorja Hsz; HSzjP Szabó Máthé vall.]. 1682: Pro memoria én is törék egy darab kőfált le^a [Kv; KvE 217 BP. — ^aA füleki várból]. 1781: az erdő Pásztorokat láttam hogy régen le esett aszszu tökét hordottanak, de nyerset nem láttam hanem tsak olyanakat mellyeket a' szél le fűtt és törött vagy régen le vágtnak [Csóka MT; Ks]. 1844: egy nagy szél a' gyümöls fákbán sok kárt tett; azokból sokat letörött [Abafája MT; Tsb 22].

2. eltör; a rupe/fringe; brechen. 1585: Rosa Zacharias Schemlingne hallotta, hogy . . . ment a' legeny chakannial Az Azzonra, es vgy teorte le az kariath [Kv; Tjk IV/1. 470]. 1595: Miklos vizza jóúet, talallya az zannost az ő loauál, tehát loanak Czjpoiet le törtek [Kv; Szám. 6/XVIIa. 118 jff. Heltai Gáspár sp kezével]. 1632: lata(m) hog' az Szekeli Jstua(n) leania az Sy Marto(n) hazatol kijöue, es erőssen jagat uala hog' Jaj le töre az karomat [Mv; MvLt 290. 103a]. 1756: Mátyás Igna (!) Panaszolkodik, hogy . . . egy sertsinek hátulso derekát le törtek [Vályebrad H; Ks 62/22].

3. leront/ver; a strica/rupe; niederreißen, einstürzen. 1591: Thudom hogy az Demeter kouacy kerty negied napigis mind le teorwe allot [Szu; UszT]. 1629: az hazat tudom hogy az Nagy ho le teörte vala az szarvazasat [Mv; MvLev. 290. 160a]. 1701: az kozmassi^a haznak az szarvazasat az nag ho le' töré [Somlyó Cs; ApLt 6 Lakatos András Kálnoki Sámuelnéhez. — ^aCs].

4. betör; a sparge; einbrechen. 1586: Mikor le Akarunk fekeny esmegh vgy leowenek Az haz kertire az Aytot le theortek [Kv; Tjk IV/1. 562]. 1593: Kornis Tamás vallia, mikoron az had be jwue, az Caspar deak hituan kertin valo aytot le teorek az zallok [Kv; Tjk V/1. 435]. 1606: Aztis tudom hogy Dienes Georgiet ketszeris uetek ki oztan az aytot le teori uala ha be ne ezeznek [UszT 20/111 Margarita relictia Andreae Leorinch pp vall.].

5. szarvát ~i gögijében megalázza; a muia cuiva gir-bija; jm die Hörner abschlagen/den Kamm stutzen. 1773: Fenyegetődeni is nem irtóztak, de az Isten meg-szegyenité őket, szarvokat is alkalmasint letöré [RettE+ 305].

letördel letöröget; a rupe rind pe rind; nach und nach abbrechen. 1598: Tundo(m) hogy mikor az megj aghat le teördelte uala az J(ncta) fia Benedek, megh mütata nekünk [UszT 13/30 Matthias Vaida de Vduarhely vall.]. 1750/1778: hat kosár Törökbuzát le tördelé szekeremben töltvén haza vitte [Ilencfva MT; DLev. 6]. 1807: nezze ked Sari nén a Tkts Dosa Ur körtve fáját mind le tördölték [Kakasd MT; DLev. 3. XXXV/13].

letördelés letörés; rupere; Abbrechen. 1625: en oltota(m) megh az uad fiatalokat az megh irt kertben, es sok tous kozul kj tiztitottam az fiataloknak le tördelesetis vagasat sem hatta(m) uolna p(ro) f. 3 [UszT 64a].

letörés rupere; Abbrechen. 1595: eok ne(m) intezhetek ember ytese miatt, Auagy az fa le teörése miatt holt megh [UszT 10/58].

letöröt lerontat/romboltat; a ordona/dispane să fie distrus; zerstören/niederreißen lassen. 1568: azután a városnak kerítését földig mind letörété [ETA I. 25 BS]. 1609: miczioda modgia vagion kegdnok azban, hogy kgd az varas zerin valo hazat maganak akaria foglalni, es hirünknekwl im(m)ar kgd leis teörtetted [Dés; DLT 312].

letörök 1. a se rupe; abbrechen. 1595: Lattak az fat mely le teörtt volt az zegenj legen(n)ek húl halala teörte(n)t [UszT 10/58]. 1637/1639: 4. vj karszek az egjiknek az karia le teort, de megh Jelen uagion [Kv; RDL I. 111]. 1736: edgyik kéményének Sipja töb(en) le törött, és Szélyel hullott [CU]. 1782: A falu tilalmasában penig heverő, a fa hegyek, és töke, és az kik letörtek, az ijenekből rakunk egy nagy (?) rakást [Étfva Hsz; RSzF 114]. 1801: edgy réz meregető a füle le tört [Mv; MLev. Tóbiás Antal hegy. 6]. 1810: Az Ház fái többnyire revesek és senyvettek, ugj hogj némeljeknek az koltsolása leis törött [Aranyosrákos TA; Pk 7].

Szk: *vki szarva* ~. 1757: az X(risz)tus kinszenvedésért instálom Mlgs Grof Uramot méltotassak munkálodni hadd törjék le annak az maga elhitt Embernek szarva [Fráta K; Ks 101 Csetri György lev.].

2. leszakad; a se rupe/desprinde; einstürzen. 1736: (A ház) Mester Gerendája . . . hogy jobban vagy erősebb(en) ne higgadozzon vagyis lene törjék vas Szekgek tartják [CU].

3. le/összedől; a se prăbuși/dărîma; nieder/zusammenstürzen. 1802: Székely Mártonnak el kelletvén mennie Tordára . . . oda járt rosz időbe mikor letörtek, a' Házak, Tsürek, és kertek [Torockó; TLev. 5/7].

letöröl a s tgerge; abwischen, abstreifen. 1570: Borbara Thwmes palne vallia hogy egy zegen ember mykor az hazba Beh Ment fwzsey peter, Lattha hogy vert Törlet leh az orchayarol [Kv; Tjk III/2. 39]. 1825-1830: Az úrfi, a doktor és én, hogy a port letöröljük magunkról . . . bementünk egy Siebenbürgen nevű szigorú fogadóba [FogE 190-1]. — L. még FogE 122.

letöröltetik a fi s tters; abgewischt werden. 1675: Kit ha érhetnék, hiszem letöröltetnék szomorú orcámról az tökéletlenségnek és háladatlanságnak mocska és szeny nye [TML VII, 27 Szepesi Pál Teleki Mihályhoz]. 1862: a mi filléreink által is, mentől több szenvedők könnyei töröltessenek le [Gyalu K; Rak 71].

letört, letörött rupt; abgebrochen. 1662: Kanót már semmi nem volt, ruhájokból csináltak volt magoknak a gyalog, tarackokba golyóbist, hol letört darab láncokat, ónszerszámokat vertek [SKr 381-2]. 1677: Le tört Tengeri buza Sax. Cub. 48 [Kóvár Szt; UtI]. 1703: fülben valorol le tort fejer, és kek zomancu arany pantlikatska [LLt Fasc. 115]. 1735: Az Szőlőkben esett és esendő károk aestimatioja iránt tett ilyen determinatio . . . Kari-káját le tört szőlőnek az arra denar(orum) 6 [Torda; TjkT I. 83]. 1817: (Az) ellen őri erdő Biztosok . . . Ép Fát, vagy haszon vehető gyümölcs fát tüzre el adni fel

nem hatalmaztatnak csupán a szél vagy más Viharok által le törteteket [Torockó; TLév. 10/9].

Sz. 1658/1741: Siralmas énekek mondhatod Sylágságh ... Jaj mert úgy maradtál mint az le töröt ágh [EM XXXVI, 146 Köröspataki B. János hist.].

létra 1. lajtörja

létrehozat szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: *egyezséget* ~ *egyezséget megteremtet/valósított*; a *incheia o convenție*; *Vereinbarung zustande/zuwege bringen lassen*. 1853: a kérdéses felek írásai erejével kívántak egymás közt egyezséget létre hozatni [Albis Hsz; BLev.].

létrehozatal létrehozás; *infinjare, creare*; *Zustandbringen*. 1844: meg hagyatik a Nemes Széknek, hogy ... legalább a népes helységekben ezen idves intézet létre hozatalát munkálni és eszközölni törekedjék [UszLt XI. 85/1. 44].

létszám *effectiv*; *Gesamtzahl*, *Stärke*. 1861: minden T. Pap . tegye meg a ki muatást, 's pedig úgy, hogy a' létszám vagy lelkek száma a' leg pontossabb számba vétel mellett mutassák ki (így!) [Gyalu K; RAK 57 esp. kl].

lett 1. *care s-a produs*; *geworden*. 1671: Az Országnek Decretumában vagyon írás felölle, hogy a' perlekedésekben lett bírságokból, a' pereseknek mennyi részek legyen [CC 80]. 1740: Isten ő szent Felseje 22da et 23tia Xbris lett ... nagy árvíznek violentiája által külső Hidunkat^a egészen elrontotta 's desolálta [Dés; Jk 544a. — "Désen a nagy Szamos ágon volt a külső híd]. 1759: ez folyo Esztendőben lett Jégnek menetelekor az egészsz Dombo és Ádamos bámulással szemléte a Jégnek aszerint tett tojulását s menetelét [Ádamos KK; JHb XIX/49]. 1817: A Tiszaiak által a hajokázásban töltött több napoknak Szolgálatban lett tudásáról való protocollum [Déva; Ks 90. XCVII. 5]. 1841: A Sepről lett Here bor bé vétetik 7 veder [Pókafva AF; Born. O. II].

2. *mai* ~ *ma született*; *care s-a născut* azi; *heute geboren*. 1730: írja az Aszszony, hogy Kálnoki Mihály Vr(am) volna az oka az Aszszonyal való fel háborodásomnak, Istennel bizonyított hogy annyi fel háborodásomat az Aszszonyra nem ismértem magamba, mint e mai lett ártatlanba [Fehéregyháza NK; ApLt 2 gr. Haller János Apor Péternéhez].

3. *ellet*; *care a fost făt*; *(ab)gefohlt*. 1768: ott volte mind a két el lopatott szürke kantzát két csikkaival, es ellopásokkor Csikkozok lévén s ahoz képest az után lett Csikkaival [Hsz; SzentGy].

4. *nőtt*; *care a crescut*; *gewachsen*. 1657: mivel ennyit kellett ithon mulatnom, igen félek a mű kegyelmes urunk ő nagysága reám való nehézségétől, gondolván ő nagysága csak szántszándékkal való cselekedtemnek, mely bizony nem az miatt, hanem lábomon lett pokolvárnak két vagy három izben is meg újlása miatt [TML I, 102 Rhédey Ferenc Teleki Mihályhoz].

5. *alakult*; *care s-a format*; *geformt*, *entstanden*. 1842: Az északi végéből vízmosás által lett árok nagy darabot elkárosított [Marosdéce TA; EHA].

6. *írt*, *kelt*; *care a fost scris/redactat*; *geschrieben*, *datiert*. 1663: De his a Bánfi uram ő nagyságoknak lett írásából érthet többet [TML II, 477 Teleki Mihály Gállány Gergelyhez]. 1664: Kegyelmedet bizodalmason azon kérem, az én sinceritásból és jó véggel lett írásomból ne magyarázzon ellenkező dolgokat [TML III, 186 Szalárdi János Teleki Mihályhoz]. 1809: Az Szt Királyiak (na)k az aránt bé adott Kérelem levelekre hogy akik Katonát állítottak mind a Királyi ut csinálástól, s Falu Határon lévő utak csinálásától menté tétesse nek, melyet arra lett válaszokkal meg is Nyertek [Szu; UszLt ComGub. 1660 Dersi Ferentz Dullo kezével].

7. *vkivé/vmivé vált*; *care a devenit ceva*; *zu jm/etw. geworden*. 1582: Sara Erdeos Ianosne vallia Ezen monda Rengeo Anna, No hazud az az Deak mate fekte bestie hires kwrwa, az kwrwaból leot Iambor. ezen kyweolis elég zitkat hallottam kik ezembe Nem Iutnak [Kv; TJK IV/1. 60]. 1632: Boërok. Opra Taphlan Boersagott bir leuele extal rolla ... Popa Bukur Boerbol leott Pap Mola [Mondra F; UC 14/38 Urb. 42]. 1705: a kuruccá lett németek, sokan Medgyesre beszöktenek, kik is a vár feladása után meg is ölettettek [Kv; KvE 244 VBGy]. 1720: lattam az szolgálóból lett Toth Jeremiasne, szep tisztessegesen készült Agyra való eszközöket rakott ki az Agyra [Ne; DobLev. 1/96]. 1771: Száma nélkült hallottam Imbrefi Szöts Ferentz szájából mondani ezen motskos szokat hogy tudniillik Névesi György Uram tsak egy Bittangbol let Tanácsbéli ember [Dés; DLt 321. 25b]. 1778: Gyulai Sámuel ... szörnyű büszke, reformátusból pápistává lett ember [RetE 391].

8. *létrejött*; *care s-a realizat*; *zustande gekommen*. 1619: miwel Mikola Janos uram eő kgme nem kwlte ide a kgték keőzeott leot wegezes szent walo czedulat ... Nem szinten minden punctayrol emlékezhetem [Tasnád Sz; Ks 38. I. 32 Végli Horvath Gáspár lev.]. 1695: azon Cápaltanok előtt lett Contractus szerint, nem másra senkire, hanem Marus vásárhelyi néhai Geörgy Déak ur(am), és Horvath Susanna Asszony leg(iti)mus successora szállyanak azon Nagylaki és Ispánlaki Portiok simpliciter [Nagylak AF; DobLev. 1/42]. 1757: Virágos nevezetű Bányász Czimborák ... azan Köztünk lett bekességel nem Gondolván vizeket ujjanan Banyankban botsátottak [Torockó; Bosla]. 1836: Mihály ... ha ezen kötelezése ellem (!) cselekedne akkor mi felyeb lett egyezesünket, minden törvényes lépés nélkül szabadosan vizsá vészük [Szentimre MT; BalLev.].

9. *tett* (vallomás); *(márturie) depus(ă)*; *abgelegt/geomacht* (Geständnis). 1681: megh visghalván egyszerűsmind az fatensek(ne)k élő nyelvekkel in facie Sedis lett fassiojokot is^a [Kük.; SLt AM. 37. — "Folyt. köv.]. 1756: az előnkbe Convocatlatot fatenseket, előszöris erős hittel meg esketvén az előnk(e) adatot Utrumokra kiknek hitek után lett fassiojokot az aláb írt seriesben recipialtuk [Kövár (Szt) vid.; TKI]. 1837: Nemtelen Szakats Gergely a' mi a' több kérdésekre lett vallomásait illeti ... a' 4hez azt ragasztja: annyit bizonyoson tudok vallani [M. köblös SzD; BetLt 1].

10. *árv* emelt; *care a fost adus*; *erhoben*. 1676: Az én személyemet illető portán lott vadaokrul ha többet írt volna is Kegyelmetek, nem verte volna meg Isten Kegyelmeteket [TML VII, 154 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz és Székely Lászlóhoz]. 1679: én úgy itilem, az német

az iránt Ngod ellen lött vádja az Fényes Portán hitelét Ngdk igen nevelte, neveli [TML VIII, 450 ua. a fej-hez].

11. hozott; care a fost luat; gefaßt/bracht. 1694: Ca(us)a Felóriensis Meszaros Ersik a Bethleni Partialisban lött Deliberatu(m) szerént magát purgálta [SzjK 285]. 1705: T. Sós Ferentz Uram másuvá való hivatala alkalmatosságával lött végezés a' T. Consistoriumb(an) arrol, hogi tisztességesen maraszszák ő kglmét a' T. Ekklesia nevével [Kv; SRE 92]. 1737: Groff Széki Teleki Adam Ur ő Nga Ns Belső Szolnok v(arme)gyenek Partialis Törvényes székin emanalt Com(m)unis Inquisitio mellett lött Deliberatuma szerint p(rae)sentalván ... ő Felsége kglmes Compulsoriu(m) Mandatumat^a [BSz; TKI. — ^aFolyt. köv.]. 1737: Az mikorrais az eddig lött alázatos Instántiáinkra s remonstratioinkra lett Resolutioi ő Felségének el érkeznek és az Haza dól-gai azok szerént pertractaltatnak ... comparealni el ne mulassa [ApLt 1 a gub. Nsz-ből]. 1739: a Deputata sed-rián lött deliberatum melioráltatik [Torda; TJKt I. 162]. 1830: (Az) Exequutor Ur ... Felovastatta velem első-benis ... A Tkts V Kiraly Biro Nagy Dániel Ur által, ezen Exequutiora lett ki rendeltetésit [Msz; DobLev. V/1158. 1].

12. szállt; care a fost lăsat ca moștenire; jm zugefallen. 1640: Dobrin Dobrin kereskedő emberre lött eorő-sege ninczen mint mondgiak az battiaval Aldevel lakik abest [UF I, 787].

13. támadt; care s-a produs; entstanden. 1662: Isten-nek gondviseléséből az ütközet után az török nemzetnek Győri Jakab stratagémája által éjszaka esett elszeledése, az rétségen lett nagy veszedelme [SKr176 Tartalomjelző az rétszemből]. 1723: mindezek^a pedig most az fellyeb való esztendőben let éhségben Szélyyettenek el [Mezőcsán TA; Ks 15. LI. 5. — ^aAz előbbieken felsorolt zs-ek és jb-ok].

14. származott; care a provenit; hergerührt, entstammt. 1785: ennek az Urburának akár tudatlanság-ból, akár a fenn citált N. Aranyos Széki Diploma mellett ejtett álmadazásakból lett denegáltatásáért, és ebbéli engedtelenségeikért, mint Urburát p(rae)stálni tartazo Jobbágyok meg büntetettek és az Szolgálatra reducáltattakis [Torockó; Thor.].

15. elkövetett; care a fost comis; verübt, angerichtet, begangen. 1812: mikor reggel azon tanakoznánk hogy a' Mlgs Annját Feleségemnek az előtti estve lett hibá-mért meg kövessem ... be jó az Anyja a' Leányával azon házba a' melybe én feküve voltam [Héderfája KK; IB gr. I. Bethlen Sámuel vall.].

16. keletkezett; care s-a produs; entstanden. 1683: küldven ... minket az ő ngok Radnothi majorsagh szőlőjeb(en) lött károk(na)k megh Latására es boczúl-tetésére [Radnót KK; UtI]. 1688: Ajtonbul két száz vé-ka tönkölyömet el vitték abbul lött karomat mondom ad f. 128 [Kv; UtI]. 1730: Az Arviz miatt lött károk(na)k Investigatiojára delegaltatnak^a ... ő kglmek [Dés; Jk 404b. — ^aKöv. három név]. 1737: íteltetett hogi meg-vágott ökre miatt lött kárát az Anak fizesse meg az I. Balog Samuel [Dés; Jk 235].

17. bekövetkezett; care a avut loc, care a survenit; stattgefunden, erfolgt. 1662: Kinek noha Ferdinandus primus 1564-ben lett halála után Maximiliánus császárral és magyar királlyal a birodalom végett elég hadako-zási voltanak, mindazáltal Erdélynek török császárral

való frigye, szövetsége enyett, romlása nem volt, hanem inkább épületi, gyarapodása [SKr 80]. — L. még SKr 73, 704.

18. (meg)történt; care s-a întâmplat; geschehen, erfolgt. 1647: az ő kgle retin eddigh lött sok kar tetelek ez utan el tavoztassanak [Csejd MT; Told. Huszár lev. 17a]. 1653: Hanem ebben^a akarok ... valami Memoriá-lét, avagy lett dolgokat írni, az melyek országunkban, városunkban és hazám, magam és nemzetségemben el-töltenek [ETA I, 9 NSZ. — ^aA könyvben]. 1735: Az Actor Udvarbiro Uram ő kegelme ... az Malom Mester Pavelnek mások által lett meg veretését satis superq(ue) comprobalt [Szentbenedek SzD; Ks 27/XVI]. 1776: méltotassanak ily nagy méltatlanul lett meg kénosztá-tasomat, s feleségem meg veretetesetis, Atyai könyörű-lő szivekre fel venni, és oknélkül lett szenvedésünkért gratiose Consolálni [Mezőmadaras MT; BK. Molnár István molnár foly.]. 1792: melj jóság vicináltatik a Ke-dei Györgi és Béres István jóságok között, ez előtt Tu-dom hogi a Léányágis bé birt, de a Kedei János házánál lett Limitatiokor ki estek innét az után nem birnak bé [Borb. II Agillis St. Pásint ex. M. Sákod^a (47) vall. — ^aU]. 1827: a belső házi portékkából is nénye ... hama-rébb lett férjhez menetelével hogy specifice miket ha-gyott meg a néhai Dobolyi István Urnak ... arra kevés-bé ügyeltem [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1109. 5 Boros Mihály zs vall.].

19. kötött; care a fost încheiat; geschlossen. 1776: Midőn a' vegett ... Mlgs Groff Kornis Ferentzné Asz-szony ő Nga Mlgs Praepost Urat instálta volna levele ál-tal, hogy az Exponens Mlgs Kis Aszszont a' B. Henter Antal Urfival lett mátkaságnak kötele alol fel oldozná, és inkább ... Groff Lázárral való őszve Kelésre bocsá-taná, minemű szó, vagy levélbeli Választ adott? Mlgs Praepost Ur az Aszszony ő Ngának? fel oldozta^a ? [Nsz; GyL hiv.].

20. végzett; care a fost efectuat/făcut; verrichtet, ge-leistet. 1855: (A) Makfalvi Jóságban tartozott és tar-tozhatott curialisták, s illetőleg zsellérek, 's általuk lett és tejendő szolgálatok [Mv; DLcv. 5].

21. szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: rajta ~ rajta esett; care a fost suferit de către cineva; auf jm gefallen, jm zugekommen. 1578: eo kegeme Biro vram witesse(n) birot, es az rayta leot gyalazatrol agallyon el-lene [Kv; TanJk V/3. 173b]. 1582: Ioannes Zabo al(ia)s Albert fassus est ... Az azzont onnet esmegh el viwek, es Az vthan az ladayath fel theortek eo bizonial tug-gia hogy az Azzony artatlanul zenwedthe a raita leot kissebseget [Kv; TJK IV/1. 7]. 1591: Ezeket az en rajtam leot rwt zitkokat fel ne(m) veottem volna holt diomert [UszT] * reá ~ reá esett; care i-a revenit; jm zugefallen, auf jm (ent)fallen. 1771: Egy néhány napok alatt kellett volna minket Divisor Commissariusokat, interteneálni a Lugosi Résznek, mely idő alatt (: minthogy a' reánk lett intertentiot magokra nem akarván venni nagy teri-nek tartván :) ... intertentione providálni kéntelenit-tettek [Fejér m.; DobLev. II/428. 30a] * semmi ~ okon semmilyen okból; din nici-un motiv; aus keinem Grund. 1608: az oda való erdőlknek utat semi lött okon el ne fogiak hanem szabadon iarhassanak [Csicsó Cs; Bállt 60] * szemébe ~ mondás szemébe mondott mondás; vorbă spusă cuiva cu franchețe; das ins Gesicht Gesagte. 1841: Ezen szemekbe lett mondására az allóri nevezett

pásztornak, a ménés pásztor és szolgája nem tudtak tisztán vallani [Dés; DLt 1541. 9b].

22. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch: a. határozott dolog; lucru decise; eine bestimmte/gewisse Sache. 1550: kethele^a penigh ez wolph hogy walamellyk Ezen megy nem allana, az fewld mellel ely maragyon, Ezt my hyttwnk zerenh Jryw k Jgy lewitnek lenny [Mányik SzD; BfR 192/23. — L. MNy LVIII, 491 Isztrigyi Mihály és Székely Gergely kötéslev. — ^aAz egyezségnek]. — b. (meg)történt esemény; evenimentul care a avut loc; ein geschehenes Ereignis. 1657: adtak udvarában^a anno 1623. 14-ta Augusti, olykor midőn Erdélyből másodszeri, de az Kassáról löttel harmadszeri hadi expedíciója lött Ferdinandus secundus ellen [KemÖn. 37. — ^aBethlen Gáboréba]. 1662: Menti ugyan az két alsóvári kapitány magát, nem ő akaratiokból cselekedte legyen, de bizony nem kell hinni, mert egyenlő akaratiokból lett, csak hogy gondolják már nem jól lettnék lenni az dolgot, abban qualificálják [TML II, 327 Teleki Mihály Kemény Simonhoz]. — c. vmivé vált ember; persoană care a devenit ceva; zu etw. gewordene Person. 1621: Szambokrethi ieőuen az Portarol egy Cziauzzal es egy Colosuari fyuuul es Teőreokke leőtten ... attak alayok kocyzs Mathe haro(m) Loat [Kv; Szám. 15b/XI. 224].

letud leszámít; a scădea; abgelten. 1618: A' mj az Zabo Mihály al(ia)s Balogh tizen Niolez forintiat illetj abol le tutak az Niolez forintiat az Tuzokmalj zeölőjert [Kv; RDL I. 104 Andr. Junck kezével].

letudatlanoz tudatlannak nevez; a face pe cineva neștiutor; jn unwissend nennen. 1783: felette megharagudtam reá, letudatlanoztam (holott ő tudákosnak tartja magát ...) s pirongattam [RettE 422].

letűnik eltűnik; a dispărea; verschwinden. 1862: ma egy fiatal életének alig kezdő tavaszán tűnik le a világ szinpadárol [Kv; Végr.].

letűr (gallért) lehajt; a lăsa în jos (gulerul); (Kragen) herunterklappen. 1660: Azok^a ragadván bennünket nyakunknál fogva, nyakunkról letűrvén az dolmány gallérát, hogy fejünket vegyék [Kv; KvE 180 LJ. — ^aA hóhérok].

lettyes kb. süppedékes, süppedős; umed; nachgiebig. 1757/1758: ezén also kerék Stomp ... Tojulását okozza azis mint hogy lettyes a hely, és az oszlopak le sülyedtek [Abrudbánya; Szer. Szumucz Péter (68) vall.].

Szk: ~ hely. 1757/1758: könnyen fel emelhetnék a Stompat azon régi statussára, melyből aláb szállat az Lettyes helynek le csuszása, és rokkánása miat [uo.; i.h.].

leugordik, leugrodik leugrik; a sări jos; herab/unterspringen. 1704: Maga pedig az asszony leugordván (a szekérről), a szőlőkre elfutott [WIN I, 92]. 1710: generál Virmond leugrodván lováról, gyalog beugrik a sáncban [CsH 364]. 1780: én egy szakasz szénán állok vala, és a tetejéről le ugordván a lármára, akkor láttam [Karácsónfva MT; Told. 4]. 1830: (A) szekérről le ugordván [Dés; DLt 902].

leugrándozik leugrál; a tot sări jos; herunter/abspringen. 1585: Ketheó Janos Vallia, ezt latta(m) hogy Rikoltas león, es le vgrandozanak a' zekerekreol [Kv; TJK IV/1. 486]. 1634: hogy latok hogy jo az Hadnagy le ug-randozank [Mv; MvLt 291. 28b]. 1672: a törökök ... észrevevén a dolgot, utánnok nyargaltak, annyira üzték őket, hogy a havasra szaladtak leugrándozván az lovak-ról [TML VI, 8 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1710: a tolvaj, több rabokkal együtt lévén ... kijöven éjszaka, éppen a vártaház mellett a köfalról leugrándoznak s elszaladnak [CsH 449].

leugrat leszöktet; a face să sară (de pe ...); herunterspringen lassen. 1633: mikor az katonak egiött kaptak vala eőkett Abrugit, az hiubol ugratak le az Lakatos Mihály udarara | az Falabu Janos fia Andras bene Janost, az hazok hejajarol (!) le Vgrotta, es utana az hugatis falabu Kathat hasonlo keppe(n) le ugrotta [Mv; MvLt 290. 123a, 137a].

leugrik a sări jos; herab/unterspringen. 1584: Nyreó Istwan . vallia Mikonda meg bwt vala a chator-naba, Es mikor rea Akota(m) volna ker vala hogy Ne mongia(m) megh hogy oth vagyon, Azonba Nem biza megh magath hane(m) le vgrek a' chatornabol [Kv; TJK IV/1. 313]. 1585: Kun Istua(n) vallia ... mikor az Agyak verembe lutank Az lean chak le vgrek ot A kasbol [Kv; i.h. 503]. 1590: amaz le vgrek a' lorol [Kv; TJK V/1. 16 Deak Mathe vall.]. 1599: ne(m) sok ydeó múlua Jüta vtanna Benedekfi Christoph paripaian ... ott le ughrek [UszT 13/105 Matth. Chany de Rugonffalua ns vall.]. 1632: hallam hogy le ugrek az ketreől ... megh azon szálló monda hogi ahun most ugrek le [Mv; MvLt 290. 77b]. 1746: az J látván hogy Tolvaj kialtassalis magat nem salvalhatta, leugrott a' szekérről [Torda; TJKT III. 90]. 1791: egy éztaka abban ebrettem fel házunkban, hogy valaki ház hijárol le ugrot [Sebeshely AF; JHb Komán Szenus (59) jb vall.].

leül I. a secea, a se așeza; sich setzen. 1570: Paysos János es Kadar Estwan vallyak hogy eok egykort Mentenek volt Zalay Myhal hazához ... Es otth leh wt-tek [Kv; TJK III/2. 30]. 1572: hogy az kezeep vczan Ala Megie(n) volt fayni kezd az Laba, vgy annyra hogy le kell wlny [Kv; TJK III/3. 860]. 1580: vegeztek hogy mykor felestökemre le wlnek Az myvessek ... fel oranal torwab ot ne wlyyenek [Kv; TanJk V/3. 314b]. 1585: az fal melle le wltete, S monda Neky wl le ide [Kv; TJK IV/1. 521]. 1598: En Pazthor Jstwannal menek el az Magyar vcha (!) kis Ajtoban az foldozo varga mellet le eole [Kv; TJK V/1. 253]. 1633: el menuen az borzaba latam hogi le wlenek [Mv; MvLt 290. 132b]. 1635: en mondek ... Mihaly Vram ul le [Mv; i.h. 291. 52b]. 1759: Csehi János le ült vala az Tőtesen a Haznak szegeletire [Csejd MT; VK]. 1794: Barátosi János uram is egy székre le ült, es szunyokált [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt].

Szk: törökösen ~. 1704: (A) tiszték ... a másik házban a földre törökösen leültenek [WIN I, 230].

Sz. 1777: némelyeknek annyi aviticuma nincs, az hová leüljön [RettE 250].

2. asztalhoz ül; a se așeza la masă; sich zu Tisch setzen. 1684: A vendégség véghezmenvén az szolgáló mes-ternek szabad az után leülni, enni s innya két ejtel borig

[Dés; DFaz. 12]. 1710: az ivó velencei kristályok akkor származtanak vala be Erdélyben s igen kedvesek valának, leülven asztalhoz, hogy Apor István inkább Telekit itatra vehesse, csak egyenkint hozatta elé a pohárszékre a kristályokat [CsH 197–8]. 1736: az asztalnak a csatlóssal eléállott ... és az étkeket felfedte azután leültenek [MetTr 324].

3. megtelepedik, letáboroz; a se așeza, a poposi; sich niederlassen. 1619: Ezek^a, valahol vagyon Erdébil, adig mentek az derékhadal és ott leültek, iszonyu pusztítást töttek az országban [BTN² 246. — ^aA vezér hadai].

4. vhol marad; a rămine unde; irgendwo bleiben. 1619: Bali csausz ... ne tétovázzan, hanem üljön le itt Szatmbolban, s Felségedet állapotjáról certificálná [BTN² 327].

5. vesztég marad; a sta liniști; still/ruhig bleiben. 1619: Mikor Szkender pasával az békességné igazítása volt, így volt, hogy a tatárok leüljenek és rablani ne menjenek Lengyelországba [BTN² 262]. 1705: Az minap őszvebeszéltenek volt odaki a rabok, és mikor a general odaki járt, a dolgot csak elhagyták és leültenek [WIN I, 468].

6. lecsendesedik; a se liniști; sich beruhigen, ruhig werden. 1619: vizsek én^a annyi hadat Erdélyben által, hogy mind hajdú s mind más leül [BTN² 183. — ^aSzkender pasaj]. 1704: Azt is hallottuk, hogy a többi között egy kapitány discourált volna úgy, hogy könnyű volna ezt a rebelliót lecsendesíteni, mert csak hirdetnék meg a parasztság közt, hogy mind öljk meg a nemesembereket és soha többé jobbágyok nem lesznek, hanem csak valami kevés quantumot adnak a császárnak, és mindjárt megcselenek és leülnek [WIN I, 271–2].

7. (vhol/vki előtt) megjelenik; a se prezenta (unde; in fața cuiva); (irgendwo/vor jm) erscheinen. 1591: vtraque pars juxta suas p(ro)po(sitio)nes bizonithanak az J. hogy eo az At arulonak nem mo(n)ta az Actor penigh hogy annak mo(n)ta es le wlt eleotte harmad ezten napra [Szu; UszT].

8. vádat magán hagy/eltű; a accepta acuzația; Beschuldigung auf sich beruhen lassen/ertragen/(er)dulden. 1603: hitesse meg welünk az Jo azonj hogy az kis gyermek az mi attiank fia weretől walo ... mindent kezdek wagunk wele meg oztanj ... holott az En wramot az melj nap le wagak az nap Zületet az en fiam ez vilagra ... Im ki megíwnk lassa meg az kteek törwinię ha le kel winöm le wlok rakia ream [i.h. 17/65].

9. (peres ügyben) összegyűl/megjelenik; a se înfățișa (in fața unei instanțe); (in Rechtsache) sich versammeln/erscheinen. 1572: My Zent Kirali Lazlo^a Myert hogy teortent volna Jgyentelenseg (!) Az vitezleo vrak keoz^b ... Neminemeo Erdeo feleol ... My azert azon feold zynire ky menwen es oth le wlvén, Allanak my Eleonkbe zemelyek zerent Jakczy Mihaly Vram es Seredi ferencz vram [Szság; WLT. — ^aKöv. a vármegyei tisztségviselők ill. a pereskedő felek nevének fels.]. 1588: mikor az teorweny teweoek le vlték volna kezeonket mind ket feleol Zaz forint keotel alat beattwk hogy mi teorwent találnak meg allywk [Zsákfva Sz; WLT Luc. Barlas jb vall.]. 1640: Mikoron masodzoris darek zekwnk helien Maros Varsarhelt le wltunk volna teorweny tenni [Mv; DLev. 6]. 1654: Mikor az mi szekes helylyunkbe(n) törweny(n)ek Discualassa (!) le ültünk volna Compariallanak mi előttunk^a [Fog.; Szád. — ^aKöv. a nevek fels.]. — L. még UF I, 126.

Szk: szék ülni ~. 1623: Mikoron en Dioszegj Peter ... a(z) en mellettem leuő hiteős Assessoriommal zék vlni es törven tenni, az szek helien Desen le wlttem volna Alla mi eleonkben Prokatora által Hala-bor Borbara azzonj [SzJk 15] * törvényteni ~ → szék ülni ~ * törvénytételre ~. 1710: a törvénytételre pápista bírák ülenek le [CsH 95] * törvényt látni ~. 1619: az vidéknek regi szokasa szerint az tizenket Boyerokkal teoruent latni wltwnk volna [Fog.; Szád.].

leülés 1. sedere; Niedersitzen. 1629: hogy esz(ne)k volt az batyamek kenaltak le ülessel [Kv; TJK VII/3. 123]. 1710: az atyán megmondta a fejedelemnek: „Meglátja nagyságod, megadom én ennek a leülésnek az arát” [CsH 151].

2. (céhgyűlésen) megjelenés/részvétel; participare la adunarea breslei; (an/bei der Zunftsitung) Teilnahm[e]/Erscheinen. 1655/1754 k.: Mikor penig valamely Ifjú collatioját a' lé-ülésért meg-adja tudni illik flor. 5. az légyen tsak a' hat öreg Mesteré [Kv; ACJk 17–8].

leülhet 1. a putea ședea, a se putea așeza; sich setzen können. 1590: az leant . vgi Etete(m) mint efeli szegeny Ember az mit feozetek mind zolgaatul hozza wleok a ky le wltet le w [Szu; UszT]. 1593: Anna azzoni, Merai Tamasne vallia . Egi kis vartatua be iuta az Azoniz meg mosdek, es le wle: le wltet vala az mas padra is de vgian melleie le wle az legininek [Kv; TJK V/1. 331]. 1634: monda Pap Simonne az legenyek(ne)k . ha bort hoztatok jertek be . es le ulhtettek [Mv; MvLev. 291. 24a]. 1736 u.: (A gazda) excusálja magát, egy kevésé le nem ülhet, mert szegény legény, sem szakácsa, sem szolgálja nincsen [MetTrCs 458].

2. letelepedhetik; a se putea așeza; sich niederlassen können. 1671: az Foldozo Varghais a Piaczon, es az Uczako(n) le ne ülhessenek, es ott sarukat ne foldozhasa(na)k [Kv; KvLt Cehir. I. 17].

leülő szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: ~ kolláció mesterasztalbeli vendéglés; ospăj la masa festivă a breslașilor; Gastmahl zur Ehrung eines Zunftmeisters. 1730: Farkas Györgj Uram is kövedze fel az B. Chetől alázatos Instantiajaval az le ülo Collatiojat, mellyetis az B. Chē cum honoré meg engede eokk [Kv; ACJk 14] * ~ mester beiktatott/rendes tagságot nyert céhbéli mester; breslaș cu drepturi depline; bestallter, ordentliche Mitgliedschaft erhalten habender Zunftmeister. 1768: a' Kolosvári Betsülletes Asztalos Vénség. Le ülo Mesterek, és Mester Legények között kezdődött difficultások el igazítása | A le ülo Mesterek pedig minden hibákat Czéh Mestereikre kívánnak härítani [Kv; i.h. 35] * egy ~ helyében egy ültő helyében; deodată^a auf einen Sitz. 1710: a boritalban igen gyönyörködött^a és oly keményen ivott, hogy egy leülő helyben asztalnál könnyen egy veder bort megivott [CsH 100. — ^aApafi Mihály].

leült 1. törvénytételre egybegyűlt; adunați pentru judecată; zur Gerichtshaltung versammelt. 1632: Mikoron mŭ ... a mŭ uelŭnk leh vlt Aszeszor Vrainkal egietemben it Fogaras Varaban az mŭ regi szekes heliŭnben töruenieknek discutialasa (!) szekŭnknben leh vltŭnk uolna ... mŭ előttŭnk Comparealanak^a [Fog.; Szád. —

^aKöv. a nevek fels.). 1638: Mikoron mű a velünk leh űlt Aszeszor Vrainkkal, mind ket felnek allegatioioiokt meg hallottuk uolna illien deliberatiot tönk [Fog.; i.h.].

2. ~ közpzmesterek céhbe beiktatott közpzmesterek; mestesugari usi primiji in breslā; in die Zunft eingesetzte Zunftmeister (mittleren Ranges). 1655/1754 k.: akár-mennyin legyenek mind le űlyenek és Közép Mestereknek hivattassanak. Mikor pedig az öreg Mesterek között Vácantia esik ezekből a le-ült közép Mesterekből supplátassék a vacantia [Kv; ACJk 17–8].

leültet 1. a pofti/invita pe cineva să ocupe loc; nieder-sitzen heißen. 1573: Lakatos peter fassus est. mikor Ęn Borbely Janoshoz mentem volna vgy mint korchoma hazhoz. Talalek ott az Vaida vrwnk drabantiba ketteött kyk engem le vlttettenek es Innom adanak [Kv; TJK III/3. 145]. 1585: egy Iffiw leghent fejer zwróst az haz eleöl be vona Eger leorincz es az fal melle le wltete [Kv; TJK IV/1. 521]. 1635: be joue Arannyas Istvan le ultetek [Mv; MvLt 291. 52a]. 1660: Végtere chávét hozatván, itallal kínála és űltete, jöreménységet ígírvén, hogy ins-tálna érettünk az vezér előtt, ha háládatlanok nem len-nénk [Kv; KvE 182 LJ]. 1784: osztán pedig hogy az aj-tott betette ... engemet az ablak alá le űltete [A.cserná-ton Hsz; HSzjP].

2. hellyel kínál vkit; a oferi cuiva loc; in Platz nehmen heißen. 1671: Ő nagysága leültete maga eleiben és sokat discouráltunk mind a Kegyelmed dolgairól, mind az huszti dolgokról [TML V, 611 Naláci István Teleki Mihályhoz]. 1710: A fővezér a mellette levő hadi tiszteket dívánban felhivatja s leülteti [CsH 175]. 1762: Bánfi Dienes igen nagy gravitással viseltetett, úgyhogy sokáig a főispánt le sem űltette [RettE 132]. 1823–1830: Az öreg doktor szívesen fogadott, leültetett [FogE 290–1]. 1847: pünkösdkor megjelent a mi templomunknál is Varga Katalin, s a nép erősen nagy tisztelettel viseltetve íranta, széket hoztak s leültették [VKp 197].

3. (tántorgó embert) megfog és leültet; a pune să şa-dă; (einen taumelnden Menschen) fassen und niedersetzen. 1772: Hirsze Ursz ... a házbán alásfel kést forgat-ván a kezéb(én) káromkodot erőssen ... enis fogtam derekan s le űltettem [Tordavilma SzD; TL. Butesza Grigoria (24) ns vall.]. 1827: Pétrutz Tyifor ... lábai jol nem birhatván, tasztításunkra — Katona Albert Már-tonra tántorodott — ezért Albert Márton ötet ... a' pritsre le űltette [Egerbegy TA; TLt Közig. ir. 1110 Sos István katona vall.]. 1849: En öket ot találtam egy Cso-moba hogy űtik verik ... de már el lankadt volt Cseh Ur ... onnan ki hirtzolták a fa vágora oda le űltették egy tökére [Héjasfva NK; CsZ. Héjasfalvi Antal (56) vall.].

4. asztalhoz űltet; a invita/pofti la masă; zu Tische niedersitzen heißen. 1736: az kik az fejedelem asztalára marasztott vendégek voltak, az hopmester rendre le-ültette [MetTr 335]. 1781: halnap estve edgy hete lészen itt Siklodi Istannit edgy Kalák (!) lészen a hovanis (!) En-gemet Gazdának kért uala Siklodi Istán hogi a vendégit űltessem le [Márkod MT; BetLt 7 Marton Mátyás (32) ns vall.].

5. törvénytételre összehívat; a dispune să fie convo-cați pentru dezbatare judiciară; zur Gerichtshaltung zu-sammenrufen lassen. 1590: Mikor penig Neűezetes Tiz-tessegbely Ember keozonsegeskeppen, Egez Tana-chyott Rutol es szydalmaz meg ... ha sz Also Tanachy-

ban oly zemelyek vadnak kyk affele zydalomban ott Ne(m) voltanak, tehat affele zemelyek keozool Byrakat wltessenek le az varos Directori affele zemelyheoz [Kv; TanJk I/1. 120]. 1597: Azertt en vram Akarattyabol teob nemes vraymott Birakott es eskwttekoott le wltet-ten: Teorwenth teottwnk [UszT 12/65]. 1671: vegeze Barrabás Peter Vram es Barrabás György Vram hogy űltesse nek emberséges embereket le, s fogjanak közbírá-t [Kv; HSzjP Blasius Matko (90) vall.]. 1692: egyeb iránt eő kglme nem bányya, valakiket szeret, azokat űltesse le, és azok által vegyen judiciumot [Ne; DobLev. I/35].

6. dív felültet, félrevezet; a induce în eroare; aufsitzen lassen, irreführen. 1653: Minékünk pedig azt izenē a ve-zér, hogy hováhamarább ott legyünk a szekerekkel, hogy ha immár a császárt leültettük, egy nap legyen meg több nap császár ott nem űl és nem múlat | A vezér csak elijed rajta s mond: „Ma minketten meghaltok, el-menyen a fejetek, hogy a császárt leültettétek és hazud-tatok” [ETA I, 131–2 NSz].

7. lecsendesít; a linişti/calma/potoli; beruhigen, stil-len | megzaboláz; a înfrina; bezähmen. 1619: Megve-szem én Jenőt, de az ki Jenőt ótalmazza, az hajdúság is, bizony meglátja, hogy leültetem | az szerdár is ... azon haddal elmenjen és az kozákokat leültesse, elrontsa, pusztítsa [BTN² 183, 262]. 1630: erre az szora Zalaj Gieörgy Arczul czapa janos Mestert Janos mester leta-szita a zekről hogi penigh vonakodnak vala ki essek az mezitelen kard az keőpeőniegh alol, azuta(n) ... leültet-tek eőkett [Mv; MvLt 290. 205a]. 1666: Kellett azért Nagyságodnak értésére adni, hogy moderálja es pa-ter Kászoni uramat mind leültesse, mind eddig való al-kalmatlankodásaiért meg is büntesse [TML III, 584 Te-leki Mihály Wesselényi Ferenc nádorhoz]. 1773: ezzel az embertelen Keczei Jánossal rútul egyben is kaptam, de alkalmasint leültettem [RettE 293]. 1807: Valójában szükségesnek látom az egész Embert le űltetni, és határ nélkül való képzelődéseinek féket vetni [Balázstelke KK; DLev. 4. XXXVIII].

Szk: ~ vmiből. 1704: Ugyan ma ment ki Conrad Sá-muel uram haza Medgyesre, minden cselédit itthagyván, hogy Medgyest székestül s az több körül való helyeket is lecsendesítse és leültesse a kurucságból [WIN I, 266].

8. vkit tisztségében megtart; a menține în funcție; in seinem Amt behalten. 1733: az Hadnagj mellē, maga a Városi Universitas hazájok közönseges jávára tartozo dolgok(na)k hasznos és Istenes igazgatására magok közzül tizenket ... Embereket valaszszon Assessorok-nak ... Nemes Varosunk Usussa szerint az 1732 eszten-dőbeli Assessorok eő Kglmek el bucsuzva(n) ... emlí-tett Assessor Atyankfiai meg marasztották s le űltették [Dés; Jk 434b].

9. vkit állásából letesz; a destitui/demite; in vom Am-te/von der Stellung absetzen. 1847: A tekintetes szolga-bíró úrról pedig azt mondotta^a ugyan az embereknek, hogy leülteti ő nemsokára, csak addig lesz szolgabíró, amē ő akarja [VKp 228. — Varga Katalin].

10. távoltart; a îndepărta; fernhalten. 1841: Méltöz-tassék ... szomszédomat feleségéstől rollam és felesé-gemről le űltetni, és meg zaboláztatni [Dés; DLt 516].

11. munkára alkalmaz/felfogad; a angaja; anwer-ben, dengen. 1652: Medgyessy Istuanis, minek előtte ez az Iffiu, Seres Istuan az Cehwel, es az vrvall dolgat el igazította volna, le vltette, miet adot neki [Kv; ÖCJk].

leültetés 1. (tanácsban) ülésrend kijelölése, stabilirea locurilor (in consiliu); Bestimmung der Sitzordnung (im Rat). 1577: az Regy Attyanknak es eleinknek Io rendesse es zertartassa Tartassek most is Megh az Also Tanachynak le wltetesbe, hagi az kik a' Tanachyba eleobelyek, Noha vtolzorba valasztatnak vgian előb wltetessenek le. kinek kinek tyzttesseget Byro vram megh Adwan [Kv; TanJk V/3. 140a]. 1581: Vegezetre keryk eo kgmet Biro vramat hogy az vram le wltetessere ... legie(n) gongia, menne (!) hamareb lehet kinek kinek helyet mutassak megh eo kegmek [Kv; i.h. 234b]. 1583: kerek eo kegmek Biro vramat, hogy az le wltetesreis viselie(n) gondoth [Kv; i.h. 272a].

2. kb. megfőkezés/zabolázás; infrinere, potolire; Bändigung, Zähmung. 1667: Egyebaránt lsten után az volna az év vékony itéletem szerént legnagyobb reménységünk az Zólyomi leültetésében is, ha az az dolog acceptáltatnék az portán [TML IV, 75 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

leültetetik (tanácsban) az ülésrend megállapíttatik; a fi stabilitt locurile (in consiliu); die Sitzordnung (im Rat) festgesetzt/bestimmt werden. 1577: az kik a' Tanachyba eleobelyek, Noha vtolzorba valasztatnak vgian előb wltetessenek le [Kv; TanJk V/3. 140a. — A teljesebb szöveg leültetés 1. al.].

leüresít leürit; a descărca; leeren, entleeren. 1834: a' Tiszt ... mig a' gabonat a' szekerről le üresítette, a' tsürbölis ki hajtott [Bögöz U; IB. Bentzedi Sándor ref. pap nyil.].

leüt 1. lefelé üt; a da in jos; her/hinunterschlagen. 1797: Imre Daniel .. tizszer tizenketzer a' puskáját hozza sütte, en mindenkor a' Végit egy kosztal le üttem, mert ha le nem üttem volna ezer Lelke lett volna még is meg kellett volna halni [Málnás Hsz; Mk II. 8/260hh Mihály István (29) vall.].

2. földre leterít; a dobori; niederschlagen, zu Boden strecken. 1573: felker georgyne Eözweggy Azzony strecken ... Jeowenek be az hazba, Almady Andras zolga-ywal Engem le wtenek en semmyt nem twdok Benne Mytt chelekettek [Simontelke BN; RLt 0. 5] | Debreceny Nagi Lwkach zolgaia .. vallia . . . Ieot oda hozzaioik az Témpe lazlo Eochye Georgy egi azzony emberrel Mond hagi az estwe három legeny vyzy wala Ez Azzon-embert az egyket leh wthwk ott hagywk . . . Ez azt halwan kerdette howa valo volt ki leh wteotte [Kv; TJK III/3. 415]. 1591: Fodor Illies vallia latam hagi . . . Kadar Balintot le wtettek, es sebessen haniota fekszik [Kv; TJK V/1. 149a]. 1599: Ram Jeoue Judith egy faúal az feöldre le ite [UszT 14/41–2]. 1604: Incamactus ... az orzag vtan feoldre le wtte [i.h. 18/129]. 1698: az Fia monda holmit Tisztarto Uramnak, s Tisztarto Ur mingyárt le' ütötte' az földre az fiát [Szászfaú Hsz; HSzJP Kiis Péter jb vall.]. 1722: Oltjan Oprat a' földre le ütették volt [Velker K; Ks 7. XV. 6]. 1762: botokra kerekedvén Tóvissi Jánost le ütették [Hagymásbodon MT; Told. 48]. 1800: kezünk beli fával ki Fejszevel lévően le ütöttük és be hoztuk ide a Faluba [Zágor KK; Ks 67. 47. 27].

3. letaglóz/vág; a injunghia; schlachten. 1739: egy ökrét le ütött Csetre Marton Ur(am) az battyaéból az

temetésere [Mezőbánd MT; MbK VI. 6]. 1752: Vajda Mihály nevű Jobbagya ... eczakának idein egy Marton Jstván nevű ... Szabad emberre ra megyen ... egy bivaját ele vitte hogy aszt le üsse [Nagyajta Hsz; ApLt Donath György Apor Péterhez]. 1774: Tavaj két Tulykot ütöttek le az Udvarban [Mocs K; KS Conscr. 21]. 1794: Annak utána mikor azon marhát leütötték, akkor is megvizsgálván, hogy miből esett volna azon marhának az lába eltörése [M.hermány U; RSzF 218].

4. lever/taszít; a da/impinge jos; her/hinunterschlagen/stoßen. 1572: Kadas Myhalne Katalin vallya latta ... hogy az Satora heat az vasar byrak leh vteottek [Kv; TJK III/3. 18]. 1591: Vajda Mihali vallia kialtast hallek . . . Oda terek, es talalek egi vy swueget. Azomba latom hagi ez fogoli olahot le wteottek az lorol [Kv; TJK V/1. 142]. 1639: az az szeocz vte le az lorol [Mv; MvLt 291. 195a]. 1762: egi Bokályt az asztalrol le ütöttek [Hagymásbodon MT; Told. 48]. 1788: lohátan menven ... Csibai Nagy Miklos árnyéka alat mely az utra volt ki dölvé mielőn (!) sebessen ott ment volna egy gerenda vég a lorol le ütette érvén az ágyékát [Nyárádkarácsonfa MT; i.h. 76].

5. lever/tör; a sparge/rupe; herunterschlagen, abbrennen. 1592: ezzel sem elegödwen ladamrol lakatomot le wtte hon nem leteomben [Szu; UszT].

6. ledönt; a rásturna/dobori; umstürzen. 1748: á régi kémént leüték, s, borona kémént rakatának [Torda; Borb.].

7. odaüt/csap/cserdit; a lovi; hin/zuschlagen. 1676: Ezért mocskolódnak, de oka ne legyenek, én bizony leütök némelyeknek az füle mellett [TML VII, 776 Vesselenyi Pál Teleki Mihályhoz].

8. eltalál; a nimeri; treffen. 1850: a szebeni hegyen egyszerre hatat ütött le a gajo es őis köszte volt [DLt 860 Erdődi Károly dési újonc lev. Gyf-ról].

9. (méréskor gabonát) elcsap; a netezi/rade; (beim Messen Korn) streichen. 1785: Ez Buzabol . . . lött két kalongyából Eleje két véka (: felit a vékarol le ütven mérve :) utolja harmadfél kupa [Miklósfva U; Ks 73/55].

10. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~i a guta megüti a szél; a fost lovit de dambila; der Schlag hat ihn getroffen. 1828: Hajdoni Actrix Simény Biri Nénem a kit éppen akkor ütött le a gutta midőn kávév Findsiaját már félig ki üritette volna [Kv; RLt Horváth 'Sigmond Rettégi Györgyhöz'] * ~i a nagyynyavalya kb. kitöri a nyavalya; a avea crize epileptice; der Schlag/die Schwerenot trifft ihn/sie. 1749: Bajko János . . . Feleségit a Nagy nyavalya rontya . . . és olyan hogy ha valaki ollyas embert lát mindgyárt le üti a Nagy nyavalya [Kiskászón Cs; ApLt 3 Bak János (40) jb vall.] * fejét ~i fejét leszegi/hajítja; a-și apleca capul; den Kopf senken. 1631: „nám ti mondatok, hogy Meggyesfalván^a eskettenek meg ??? — azonban leüték az fejeket s mondanak. „Csak hallottuk tőlők mi is, de nem eskedtenek meg” [Mv; MvLt 290. 245–7 átirásban. — ^aMT] * tromfját ~i vki előtt tromffal üt/tromfot kijátszik; a juca atul; den/einen Trompf ausspielen. 1582: Igiarto Georg . . . ot vere chadpoda konthiat le vona hayat huza Rengeo Annanak, az vtan monda Rengeo Anna Igiarto Georgnek Te Georg tudom miért myweled ezt, az Regy bozzusagert myweled, de eg' Tromfom vagion es le wteom eleötted [Kv; TJK IV/1. 53].

Ha. 1592 k.: le wtette [Szu; UszT]. 1596: le ytett [i.h. 11/51]. 1625: le wtte [i.h. 17a]. 1753: le ütettek volt [Marossztyörgy MT; Ks 48. 67./31]. 1764: le ütette [Torda; TJKt V. 239]. 1781: le ütet [Koronka MT; Told. 10].

leütés földre terítés; doborít; Niederschlagen. 1599: Az feöldre le yteserth halal Akarasnak terhen, faidalmamerth tizenket fori(n)ton, es verem húllasaert, Affelett ver birsagon(n)is vagio(n) [UszT 14/42].

leütőfa elütő/csapófa; lopápicá; Streichholz. 1848: Le ütő fa a' mérés alkalmával a' vékához tiz 12 xr [Gör-gynsztimre MT; Born. G. XXIVd].

leütött földre terített; doborít; niedergeschlagen. 1765: az több Novizánsok(na)k sem kell vala a le ütött Murvait taglalni s főben vasvillával verni [Torda; TJKt V. 256]. 1766: el mene ... és meg taszigála erre meg üngete (!) magát, azon le ütött ember, és monda a' Feleségem haddel mert valami részeg ember [Szilágycseh; BfR 104. 2 Balog István (31) jb vall.].

leütött 1. (állatot) letaglózta/vágta; a dispune să fie injunghiat; schlachten lassen. 1711: Tudom hogi a' kérdezett marhákb(an) a' kik meg maradtak volt Gjergj(b(an) Lázár Ferencz vr(am) öszve gyütteté, és kit konyhájára le ütettet, kit másoknak el adott [Csomafva Cs; WLt Mich. Csata (42) pp vall.]. 1723: Nemasági vr(am) ... az ökrömrés rá jü nagy véletlen mégh penigh a mézáróstis el hozta magával hogy le üttesse [Ms; VGy]. 1755: az én Kolcsárságomba minden esztendőbe ütett elő Nsga maga Konyhájára le négy, öt, hat, s több Marhákottis [Gernyeszeg MT; TGsz 35]. 1793: az Vak Esztendő Borjut le ütetttem [Kályán K; JF 36 LevK 316 Vég Mihály pref. lev.].

2. átv odacsapat/cserdített; a ordona să fie lovit; hin/zuschlagen lassen. 1662: azért hadgion békét az vakmerőség(ne)k mert bizony le ütettünk nimmelliek(ne)k az füle mellett [UszL VIII. 71 fej.].

leütetett levágatott; injunghiat, táiat; geschlachtet. 1749: az Börös petsenyének le ütettett süldőnek is lett hája 2 font [Kiskend KK; Ks 70 Szám. 51].

leütetik földre veretik; a fi doborít; niedergeschlagen werden. 1765: Murvai Janos A Novizánsoktól üzettetvén a' Tornatzban le ütettett [Torda; TJKt V. 259].

leüzen 1. leizen

leváció át/felvétel; ridicare (a unei sume de bani); Annahme, Einhebung. 1738: ezenn Patka Simontol fel vett 42. M. főrintok(na)k levatiojáb(an) sem hire; sem tanáttsa [Dés; Jk 265b]. 1804: De hogy én a Contractussal a' pénz levatiojára Embereket küldhessem sem olys bi-zodalmias emberem, sem Czelédem nintsen, kire affélét bizhassak [Alfalu Cs; Ks 101 Turi Ferenc kapitány alá-írásával].

levág 1. a táia; abschneiden. 1570: Karaznay Janos vallya ... Isthwan vayda kezdy zydny az Azzont ... Besthye lelek kwrwa ezen eleh Neh Jeoy,

mert le vagom az farodat [Kv; TJK III/2. 58]. 1586: az ket akasztot olahot ket ember monostoriak vagtak le es elis temettek —/40 [Kv; Szám. 3/XXIV. 28]. 1592: Konkoli Janos vallya. Mikor le vagtak az testet ott voltam, hogi le ueűek az farol az Kotro Mihali fiat [Kv; TJK V/1. 214]. 1723: én késsel vagom le a hüvelykeiről a madzagott [Hodák MT; VGy. Prekup Ojnicza (40) jb vall.]. 1745: az katona hozzá vág az kardal ... az paraszt emberhez az job fülit orczástol le vágja az vér egészen el fojja [Dombo KK; Ks 5. X: 6 Drágán Todor (50) jb vall.]. 1773: Könyökinek a bogját le vágta [Burjánosóbu-da K; KLev.].

2. lekaszból, felkoncol; a căsăpi/masacra; nieder-metzeln. 1554: Im Mostan Jwthe tegnapon, hawashel fwidebel, egy emberem, ky azt Bezely ... hogy az Wayda harom boyart vagotth le [Hunyadvára; Pesthy, Kras-só IV, 65–6 Joannes Fanczy de Cordowa Hunyad vára prefectusa Paulus Bornemissza erdélyi püspökhöz]. 1562: Szulimán török császár ... levágván Buda alatt a németeket Budába szálla^a [ETA I, 14 BS. —^a 1541-ben]. 1596: le uagia az medeseri legent [Kadicsva U; UszT 11/53 Lucas Damokos de Kaidichfalva jb vall.]. 1600: a Chikiak ... immar izengetnek minde(n) fele hogy walaki az eő Taborokba ne(m) menne, hazokat el egetik, eo magokat le vagiak [i.h. 15/24]. 1648: az Nagi Vezedelemkor az Dragasagban Darabant Mihali az Batjaual ... buza szerezni menenek az Mezeosegh fele Darabont Mihalt ot az ellensegh le vágja [Szűkerék SzD; RLt Boldis Giörgj (75) jb vall.]. 1685: mikor Kemeny Janos idejében, a kurtanokat Buzaban le vagtak volna [Meggyesfva MT; BálL 59]. 1782: minket az Eszterháziánus Jobbágok és Sellérek ... belőlle ki hajtá-nak ezt mondván nekünk hogy ményünk ki azon Rétből mert ha nem az kaszávalis le vágna [Mocs K; JHBK LIII].

3. (állatot) leöl/tagol; a tăia/sacrifica (animale); (Tier) schlachten. 1574: (A hentellérek) tartozzanak az marhat hizlalt barmot is az varas zwksegere be haytani es az Mezarzekerre le wagni [Kv; TanJk V/3. 141a]. 1590: Nagy Gergelj egyedil eskedgiek megis hogy en vagtam le az eo yneyit^a [UszT. —^a Olv: ünejit]. 1595: veőttek ezekbe az mezarosok panazolkodasokat, hogy a minemw teosersegre giwiteot barmokat az el mult ezten-deoben ez kemen telen ki tartottanak, azokat ha le vág-nak nagi fogiatkozásokra, es karokra lenne [Kv; TanJk I/1. 257]. 1763: egy Negyven Forintos paripáját az ma-gok Szénafüvőkben meg tűvekelve le vágák [Udvarfva MT; Told. 44/15]. 1772: Marhát hvtak le vágni [Dés; DLt 321. 64a Mich. Szavai (48) ns vall.]. 1849: Drasso-rol 6 béres ökröt hajtottak ide a Lagerbe le vágni [HG I Gr. Lázár lev.].

4. elvág; a tăia; ab/wegschneiden. 1570: Kalliany Agoston ... vallya, hogy Az Jnas ... Azt Mongia neky hogy az Gazdaya Janos kowach kerthebe Ment volt az Gereb gérgh Tehené, Egy zekerschewel Akorta az farkat vagny, Es valamint ne(m) akartyawal (!) Az Jnath vagta leh [Kv; TJK III/2. 18]. 1633: latam hogi ezt ez Pap Annokot kett katona az uczaban vonaszolliak (!) vala akkor hallam hogy mo(n)da Fülöp Palne be ne hoz-zatok az lustos fertelmes kuruat az en haza(m)hoz mert bizoni le vago(m) az fejezeuall az inat [Mv; MvL 290. 133a/2]. 1746: Etető Ferencz Ur(am) odais el futatt azon marha után ... égy fejszével nyargalodzat utánna mind

addig a miglen meg közelíthette, és ottan az inát le vágta [Szentgyed SzD; WassLt Marsinán Juon (45) zs vall.].

5. lenyes; a táia; abásten/(ab)stutzen. 1568: Ennek ezt monda Zabo görg, hogy le vagnam az ő gyepweben az Twiisset [Kv; TjK III/1. 174 Mart. Veres vall.]. 1591 u.: az ligatba llyes Janos egy helyet kezdet vala Ir-tani, egy keues bokrot uagott uala le [UszT]. 1674: Egy nagy Cserefáról le vágatt ... egj Csűr ágos(na)k valot [Csóka MT; Ks 31. XXIXb]. 1690: lattam az minapi-b(an) hogy az mely nagj szal fat mo(n)dnak, hogj Letai Istva(n) hozot el annak az Farkarol latam hogj egy aghat lé vagha az az ola az ki Szekely Istvan hazab(an) lakik [Aranyosrákos TA; Borb. I Székely Márton ns vall.]. 1742: egy nagy alma fára fel hágtak hogy az ágait le vág-ják Flora Vonya el hajtá onnét mondván nekik tú le vág-játok ma, holnap münket esketnek érte [Kincsi KK; JHbK XXVIII/6]. 1844: Láttam Sofalvi Ignácot egy fáhegyet vágni le | azon erdőből egy fáról ... két nyers ágat levágván, el vitte alattomoson [Selye MT; DE 4].

6. lemetsz; a táia; (ab)schneiden, knipsen. 1701: Vala mellyik Mester az posztóját szővésbe avag az Drückkelé-be avagy az Ramán el vesztegetne, és osztán az Látó Mesternek az poszto nem tetszenék, és maga az Mester az Posztoról le akarna vágni az petcsétet, az ki váltazá-sának az Posztoért adjon egy forintot [Kv; PosztCart.]. 1733: Fiam, fiam, miért vágátok le a' harang kötelét, mert busulástok leszsz íranta [Héviz NK; JHbT]. 1786: az Tisztart maga arultattván Bort itten, az Czége-ret le vágátok hogy ne árulynak Szent Mihály napja után [Torockó; TLev. 4/13. 31]. 1793: a Groffnének új Praefectussa van . Vizsai Pista, a ki az olá Püspök hintojáról még a ked idejébe a Majorból az arany rojta-kot le vágta volt [Drassó AF; GyL Miss.].

7. (fát) kivág; a táia/doborí (un copac); (Baum) aus-schneiden, (her)hauhen. 1568: Catharina filia Pauli Nagy fassa est . Ezt tudom es lattam hogy az gypwbol az fakath le vaktak, de ne(m) tudom, ky vakta le [Kv; TjK III/1. 174]. 1592: az Erdeore ky menek oroz-hegy fele egy fat le akarek vagnj, az orozhegiek nem ha-giak [UszT]. 1593: ahul az ket agu fa fel neot vala . az seouent igen nehezen fonhattak volna fel miattok, ha le ne(m) vagtak volna [Kv; TjK V/1. 368]. 1639: Senkinek ennek utánna búkkfát aszalni szabad ne legyen ha penig levágja, hordgya el onnan [Szentmihály Cs; SzO VI, 69]. 1688: edgy markotány szolgája ki menván az erdőre, ket lovu szánommal ugy vágta le a fát hogy mind a két lora réá ésvén, mind a két lovamat agyon ütötte [Kv; UtI]. 1711: Láttam hogy Fekete Pál az eő Naga gyümöl-csős kertiből egy nyers termő fát Szekér nyujtonak le uá-gott s elvitt [Buzásbesenyő KK; BfR IV 30/26 Szócs János (40) jb vall.]. 1754: ennékem is egy hitván inasom egj fát le vágot volt a Szenesből [Boldogfva KK; WLT Pas-cuj Veszszosan (50) zs vall.]. 1869: megjegyzem azt hogy senkinek élő szál fákat maga használására sem volt sza-bad levágni [Csöb MT; Told. 21].

Sz. 1731: Vonutz nem jól beszélsz magad alatt vágod (!) le a fát [Dés; DLt 332. 14].

8. letarol, kiirt; a defrisa; abholzen/forsten. 1572: az Somkwyak Jrtany kezdettyk wolt es Le wagtak wolt az Kys oldalon az Erdeoth [Dés; EHA]. 1589 k.: Tudom azt az Gyeu cziere dolgaba hogy megh tiltok vala az malom gatnak czinalasra, es mikoron rea menteonk volna az gat czinalasra le vagok azt az czieret [Szu;

UszT]. 1600: Aztis mongyak hogy tilalmas erdeieket el wagtuk volna, hasonlokeppe(n) a mikor az waros erde-i-tis le wagtuk nekikis rezt attunk [Szu; i.h. 15/258]. 1742: Mlgs Matskási Kata Aszszony eő Ngá Kintsi Job-bágyi . az Oláhok Vizkereszt napja táján rá jöven ezen nyil erdőre néhány izben egy szálíg le vágat [Kin-csi KK; SLt 8. K. 15]. 1768: (A) Cserécsket tulajdan ő maga ... le vágta vala, azután alkalmasint gyarapadatt [Csapó KK; Berz. 3. C 7]. 1814: ezen nyil erdőtt nem ré-gen egészen le-vágták [Szeptér K; BetLt].

9. lekaszá; a cosi; (ab)mähen. 1598: Seres Jstuan Vram fogadoth három Olahot kik az temető kertben az búryant mindt le uagyak f 2 [Kv; Szám. 8/V. 46]. 1649/1687 k.: A' mig ä Praedikátor fűvét le vágja ä falu-nak két része, a harmadik rész a mester fűviben kaszá addig [Csávás MT; MMatr. 410]. 1724: az több fűveket is alkalmasint le vágat, csak takarhassák [Nyújtód Hsz; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. 1762: az ösi ara-tást Istennek hála Szinte végzem csak egy napra valo vagyan asztis ma le vágom volna de Széna gyüteni for-ditam [Gyeke, K; Ks Miss. I. —^a A lev. kelte: aug. 24]. 1804: egy Kupa Pálunkéért Kalákában a Bironak Estvig két darab fűvit Le vágatuk [Sóakna MT; Born. G. IX. 1. Fula Juvon (25) vall.]. 1848: tartozok lesznek az érdek-lett kaszálot felibe le vágni [Km; KmULev. 3].

10. lenyír; a tunde; (ab)scheren. 1847: A lovak . farkikot kiszedni, serényeiket levágni nem szabad [Za-lán Hsz; RSzF 204].

11. áttör/vág; a sparge/sträpunge; durchbrechen/schneiden. 1750: Folti Mária Aszszony sokat költött hogy a gatot a hajosok el rontyák és le ne vágják [Folt H; BK 144 Szabo Filimon (60) jb vall.]. 1770: a miolta a jaszoly gátot le vágat az olta a parondat dereka-sint mossa az Adámosi Silip alol [Királyfva KK; JHb LXVII/108]. 1800: a' Benedekfalviak ismét fel állították a' gátot, a' Kelentzeiek ujjobban le vágat [Benedekfva Sz; BfR 58/21 Stefutz Györgyi (36) col. vall. Vervölgyi Bányai János keze írása].

12. ledönt; a doborí; umstürzen. 1592: tudom hogy az fanchialiaknak kertekis vala rayta, vgia(n) az orozhe-giek le vagtak vala innét [Zetelaka U; UszT] | orozhegy-ben laktomba(n) le vágat az fanchialiak kerteket Nyu-ladban, nem hattak bekesegezen birniok [i.h.]. 1630: czi-szar Mihaly eő maga vaga le az leszasz (!) kertett [Mv; MvLt 290. 198b]. 1668: le vágjuk az kertet az Falu feol-déről [Diós K; Ks 65. 43. 10]. 1711: az . Kerteket az Falusiak közönségesen rá menének s le vágák [Petek U; Hr 4/9]. 1812: az magam balond egy Ugyüsigemből Le-vágtom a Méltóságos Udvar Marhájoknak halo Kosár-ját az Esztana Dombon [Zágon Hsz; Szentk. II]. 1850: lakoházam körüli egy darab kertemet Beke Moses es Josef Vraimék ittasonn — minden igaz oknélkül levágták [Dés; DLt 780].

13. lever; a doborí, a da jos; herunterschlagen. 1600: az el mult 1599 eztendeöben itt Vdwarhely warosa-ba(n) az piaczon, megh zolitatlan zant zandekkal zabliaiat hozzam wonwan lowam hatarol le wagott az feöldre [UszT 15/119]. 1775: ha egy gyakát nem kapott volna kezében esmet le vágta volna [Tarcsafva U; Pf]. 1812: sok emberektől hallottam, hogy Grantzki Moses Uram a' Groff ur eő nsgát meg taszigálta és az Also ud-varra lejáro kerek gráditsrol leis vágta volna [Héderfája KK; IB. Nemes Kolumbán Imre (21) vall.].

14. vasat ~ bilincset lever/vesz; a scoate cătușele; Fessel (her)abschlagen/nehmen. 1674: Asztalos András feleségével édgütt Teorvénye szerént az büntetésre hogy ki hozták az Hengernek gyeplőre adtunk d 6 Az Lakatosnak is adtunk hogy az vasat ā lábáról le vágta . d 12 [Kv; Szám. 34/L. 20]. 1676: Azért Kegyelmed szólana, hogy az vasat hadd vágának le ő kegyelméről^a, s az inasa mindenkor hadd járhatna be hozzája [TML VII, 280 Mikes Kelemen Teleki Mihályhoz].

levágandó 1. leölendő/tagolandó; de táiat/sacrificat; (ab)zuschlachten. 1729: az le vágandó Marhát mind Lábán mind Husul, Huslato Atyankfiainak tartozzanak meg mutatni [Dés; Jk 384a]. 1740: Csizmadia atyánkfiain(a)k akár levágandó, akár meg-dögledő marhájok-(na)k bőröket Articulások(na)k Taxája szerint ki készíteni tartozn(a)k Timár Varga atyánkfiái ő kglmek [Dés; DLt].

2. kivágandó; de táiat/doborít; auszuschneidend. 1841: 37. olyan szálfák vágatattak le, a melyek nem valóának le vágandok [Bács K/Km; KmULEv. 3]. 1847: a szükségesképpen le vágandó fák becsüjébe, azon rend tartassék mint eddig^a [Torockó; TLev. 10/9. — ^aKöv. a részl.].

levágandólag (jövendő) kitermelést illetően, kitermelésre; in privința exploatarii viitoare; zur Ausbeutung/Nutzbarmachung. 1869: Az egész Fickó erdő özsves gyapjáért, 12 év alatt levágandólag 40.000 frt kész pénzt ígért [Magyaró MNy XL, 374].

levágás 1. lekasabolás, felkoncolás; cásăpire, masacrare; Niedermachen, Massakrierung. 1619: Az segítségre ment hadnak levágásának az híre nálok is volt, de azt is nem hitték [BTN^a 325]. 1658: (A gyűlésen)^a csak azt visgálták: ki volt indítottja a Lengyelországba való menetelnek és Molduvába való székelyek levágásának? [ETA I, 165 NSz. — ^aA szamosújvári egy-en]. 1670: Én bizony igen csudálom, Kegyelmetek oly igen megindult az somlyai katonák levágásán [TML V, 48 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz].

2. lemetszés; táiere; Abschneidung. 1592: Zerechien Balintot hog fel akasztak Az le vagasatol temetesetől f 0 d 50 [Kv; Szám. 5/XIV. 159 Eppel Péter sp kezével].

3. lenyesés; táiere; Abästen. 1817: Kozma Gergely .. megbüntettetett 3 Rforintokkal oly feltétellel, hogy: ha többször legkisebb résziben is csak egy ágnek levágásában is megtapasztaltatik, tehát azon esetben minden szekér fájért, azaz 16-ért fizet a constitutio szerént 3 forintot [Szárhegy Cs; RSzF 117].

4. kivágás; táiere; Aushauen/schneidung. 1585: vetünk az Ztanai Erdeon ezer karot p(ro) f. 8 d. 25 Azt my magunk vagatuk le attunk lewagassatúl d. 16 [Kv; Szám. 3/XVII. 5]. 1600: Attam az zeginiek kerte keorwl valo Seowennek chinalasaert, es az fwz fa le vagasaert, es kertt Jrtasertt f 3 d 80 [Kv; i.h. 9/XIII. 3 Damakos Máté isp. m. kezével]. 1625: Molnar Istvá(n) több Legeniekkal az meraj Erdőre menve(n), az Korodi To Szügojahoz valo fáknek le vagasajert, hogy Szerszamokatt es kostiokatt az meraj Erdeőre le vitte maytinj Balas, fizetem nekj . d 25 [Kv; i.h. 16/XXXIV 226]. 1757: mind a fák leveleinek zöldsege mint pedig a mezejének újsága tegnapi napon lett le vágását bizonyittya [Koronka MT;

Told. 8/1. 85]. 1763: Tudom azt is hogy egy alkalmas-sággal azon Marsinánokat itten a' Záhi hátáron ... egy darab fának le vágásán kapván^a, Pakulár Bundának való bőröket huzott töllek [Záh TA; Mk V. VII/1. 18 Oltyán Kosztin (40) zs vall. — ^aEgy Mányika nevű erdő-pásztor]. 1844: igaz hogy, egy szál fíjatal levágásáért Déák János az én fejszemetis el vette [Selye MT; DE 4]. 1873: A kántori kertbe a méta szilvafák levágása a gyűlésnek feljelentetvén, vizsgálat rendeltetett [Búrjánosó-buda K; RAK 18].

5. letarolás, kiirtás; defrişare; Abholzung, Austrodung. 1645: protestal Nemzetes Fabian Istva(n) Uram hogy az Josiagh eő Naganak niluan ualo karara 15 Napok alatt nem periclitalthatt, mivel mostis nagy kár lett az tilalmas es Makkos Erdeőnek le vagasaba(n) és tekozásaba(n) [Ajton K; Törzs]. 1762: ezen Utrizált erdő le vágása Után .. Sz: Ivanyi Sigmond Uram a Exponens Mlgs Urakkal erette Törvenkezvén meg nyerte eő Nagokat [Gyula K; Ks 7. XIV. 24]. 1843: a' Haszonbérlo ... Az erdőket kár nélkül pásztoroltatja, az abbani Növesztvények fele része a haszonbérbe vett Szöllőnek jo moddal lejendő karoztatásáért a' Negyedik télen lejendő levágáskor résziben hagyatván [Nagy-lak AF; DobLev. V/1248].

6. learatás; secerat; Ab/Einernten. 1788: ugyan bānom hogy nem tudtam mikor által mentek Szamos falván, mert vagy 20-t meg tartoztatam volna valami költes gabonának le vágására [Mezősolyos K; BFN Kátai Mihály lev.].

7. átvágás; spargere; Durchschneidung/stechung. 1800: mind a' Kelentzeiek mind a' Kődiek, készültek a' Gátnak ujjabbi le vágására [Kelence Sz; BfR II. 58/21 Mertse Togyer (56) ns vall. Vervölgyi Bányai János keze írása].

8. ledöntés; doborfire; Umsturz. 1600: mo(n)dom, hogy minde(n) karo kert le vagasaert . kileön kileön hatalmon wadnak [Uszt 15/243]. 1668: el jeove Drullija Mihály, Mikola Uram(na)k . Jobbágyival . az Lázár péter seovényének le vágására [Diós K; Ks 65. 43. 10]. 1677: Dezmákat, sőt, es egyéb terheket Fiscus, vagy mások számára hordozo . szekeresek-is, kik . kereteknek le-vágását, égetését, és töb insolentiaikat-is szoktak cselekedni affélék-is ezen fellyeb meg-irt mod szerint büntetessenek [AC 215].

9. lefűrészelés; táierea cu ferăstrăul; Absägen. 1761: négy Polturát a' Czigányok(na)k a' vas le vágásáért fizettem [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.].

levágat 1. lekasaboltat, felkoncoltat; a dispune să fie cásăpit; niedermetzeln lassen. 1568: a király indittá hadait Bánya alá Igen nagy erőss ostrommal végre megvevék a várat és a benne való lánczokat^a mind levágatá [ETA I, 25 BS. — ^aCsászári szoldos katonal]. 1662: a Temesvárat telelő budai vezér Szejd Ahmed passának erősen megparancsoltaték: az hajdúságra kiindulván, azokat is Barcsaihoz s az országhoz vagy megholdoltassa, vagy mind levágassa [SKr 531]. 1704: a generál^a, hogy a kurucokat megverte, a lovasa elszaladt, német kuruc pedig ötszáz volt, akiket levágatott [WIN I. 250. — ^aGraven Ludwig Ferdinand császári tábornok]. 1710: (A török) császár ordere ellen Párkánynál az egész végbeli válogatott hadakat a némettel levágatá^a [CsH 175. — ^aA török fővezér].

jeneiek által Muharim aga nevű gyulai főispahának levágatása [SKr 314 Tartalomjelző fejezetcíméből]. 1679: Igen nehezeti az porta, az törökök levágatásáért halálal meg nem büntettük az somlyaiakat [TML VIII, 561 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1739: ezen kérdésbe forgo rét ... a Székelyek le vágatásakor is a Sz: Benedeki kastélyhoz birattatott volt [Dés; Ks 28. V].

2. kivágatás; táiere; Ausschneiden. 1811: a gyümölcs fa Sokkal drágább fa mint az erdőben termett vad fa és le vágatások utánis betesebb munkára fordittatnak mint az erdei vad fák [DobLev. IV/933].

3. letaroltatás, kiirtatás; defriřare; Ausroding. 1587: weottem az Zeginyek zamara az Monostory Erdeon Egy Darab Erdeotht f. 8. Ennek le wagatassara Elseoben wyz kereszt nap vtan valo Chyeoteorteokeon uolt keet nap Zamossom [Kv; Szám. 3/XXXIV. 11 Zabo György isp. m. kezével]. 1766: az erdő le vágatásából emegalt Causatis Csiki István Ur(am) Felesége s' Testvérei kepekb(en) le hagna [Mv; JHb XIII/55]. 1793: ezen Erdőt nem régiben le vágatván most veszszős, bokros, hanem a le vágatásának idein a Gyertyán fák nyeső fákra hagytattak [Erdőszengyel MT; TSb 51]. 1797: Ezenn Láb földnek egy nagy részéből, az elsőbbi Erdő le-vágatása után, megint tsepsz és bokros Erdővé vált [Szentegyed SzD; WassLt Conscr. 152]. 1841: meg kívántatik az, hogy a' Nyilak le vágatásakor az olyan pusztá helyek körül a' meg hagyando mag fák ha lehet mindég cserefa légyen [Gyalakuta MT; EHA].

4. lekaszáltatás; cositul; Abmähung. 1725: midőn az kis Gyekei Határban levő füveink(ne)k le vagtattasához kezdettem volna a Nagysd Gyekei betsületes Birája Biro Janos Uram azon határban levő Füvek(ne)k levagtasaban ellenkezők mellyeket Nagod Tavally Legentül Kis Gyekehez reincorporalt [Légen K; Ks K. 68].

5. ledöntetés; doboríre; Umstürzen. 1782: nagyob része kaszálatlan lévén a kert le vágatásakor azt tsak a Marhák vesztegették el [Galambod MT; Told. 29]. 1853: a sajgoi tanorokon kerítésének levágatása [Etéd U; NkF].

6. lebontatás; demontare; Ein/Niederreißung. 1815: a' fen forgo eresznek le vágatása . Udvari Birák, Plájások, és Más szolgáló Emberek által ment végben [Orsova MT; Born. G. XV. 13 Rákotza Szánduly (75) vall.].

levágathat leölethet; a putea tăia/sacrifica; schlachten lassen können. 1672: Ha az Varos husbol megfogyatkoznék derekas szükségnek idein es a' Szeres mester hust nem vagna, akkor az Hadnagy, annak akar ökrét akár tehenet a' Szükségre levagathassa [Dés; Jk].

levágatík 1. lekaszaboltatík, felkoncoltatík; a fi căsăpit/masacrat; niedergemacht/gemetzelt werden. 1566: a jó híres és neves úr Szrényi Miklós amott^a elvesze, velle egyetemben nagysok jámbor vitézek elveszének . mind a földnépe is ming elraboltaték és levágaték [ETA I, 25 BS. — "Szigetvár ostrománál]. 1663: aza(n) Falu telyessigessen el eget ugy hogy egy pusztá haznal teób rajta ninczen az emberib(en) sokan le vagattak [BSz; RLt 0. 5]. 1710: a szegény futott népet kergeti vala az ellenség, kik közül sokan szebeni kapu felé szaladván s éjszaka a kapu felvonva lévén, ott vágatának le a hostátokban [CsH 189].

2. lemetszetik; a fi tăiat; abgeschnitten werden. 1731: addig le vagatott az hermecz szíjjal edgűtt az meg nevezzett köpenyeg az nyeregről [Dés; Jk].

3. kivágatík; a fi tăiat/doborít; ausgeschnitten/umgehauen werden. 1810: Lá Brányistya vagyon egy darab Erdő . . . kiterjedésének egy harmad részínél valamivel többetskéjén a' Fák még régegn levágattak volt [Doboka; Ks 76 Conscr. 82–3]. 1811: E' Fa a' Brétai Erdőn találtatott Az ő Testvér öttse-is meg-találtatott . . . A' Hires Szent László Hegyének aljába Le-vágatott [ÁrÉ 62].

4. letaroltatik; kiirtatik; a fi defriřat; ausgerodet werden. 1762: az Szent Lászlaiaktól le vágatott az Erdő [Szentlászló TA; EHA]. 1782: az előtt az erdő őt vagy hat esztendővel levágatott vala [Koronka MT; EHA]. 1791: Most azon darab erdő le vágatván . . . annak Tőkéinek és vékonyabb fáinak bé hordásával bajlodott a' Joszág [Strezakercsóra F; TL. Wessenyei Dániel jászág. gr. Teleki Józsefhez]. 1797: Ez az Erdő le vágatott, s most csepsz cziheres, semmire valo bokros hely [Röd K; CU IX/2. 43b 45]. Ez az Erdő le vágatott volt, s most csepsz cziheres, semmire valo bokros hely [Ajton K; EHA]. 1849: A fűzfás berek le vágatván ebbe sok kár tetődött [WassLt].

5. ledöntetik; a fi doborít; umgestürzt werden. 1767: mindenkor ott volt a Tot szállási régi határ kertye ahunnet az Iden . . . hatalommal le vágatatt [Szurduk SzD; JHbK XXX/1].

6. lenyesetik; a fi tăiat/retezat; abgeschnitten werden. 1774: a szapullo Szék labnak valo Fais azon Törsókról vágatatt le [Vaja MT; Told. 46. 14].

levágatlan netăiat, nedoborít; unabgeschnitten. 1818: Tessék kegyelmednek azon el hordatt fákat viszá adni a több ottan lévő le vágat s vagatlan fák(at) ellenzetetik és tiltatták hogy . . . azokat el horda<tni> és vágni ne merszeljen [Szentimre MT; BalLev.].

levágatódik ledöntődik; a fi doborít; umgestürzt werden. 1782: a kert^a le vagatodván a Füis tsak el predalodat [Galambod MT; Told. 29. — ^aÉrtsd: kerítés].

levágatott 1. lekaszaboltatott, felkoncoltatott; care a fost căsăpit/masacrat; niedergemetzelt. 1660: Szejdi pása az levágatott népnek fejeket megnyúzató [Kv; KvE 179 LJ]. 1662: duplával is meghaladták volna a mieink közül elhullottaknak számokat a levágatott és elveszett törököknek számok [SKr 317–8].

2. leöletett; care a fost tăiat/sacrificat; geschlachtet. 1688: Az Profrontra le vagatot marhak(na)k husat a nem perceptorok . . . meg vetettek [UtI]. 1828: Instálunk hát azért mély alázatossággal hogi ha a' mi Piatzunkan le vágatott Marhák bőreit nyersen és készítve a Vidékiek(ne)k el adni szabad, méltóztassanak nekünkis a' magunk szükségünkre megkivántat idegen Marha bőreket Haza fiaink általis be hozattatni kegyelmesen megengedni [Torockó; TLev. 13/3].

3. letaroltatott, kiirtatott; care a fost defriřat; ausgerodet. 1764: ezen Thordasi tizen het emberek által le vagatot erdőből detinealtattak az Szenkiralyi Lakosok által az Tordasi tizen het személyek [Szászújfalú AF; JHb XXVIII. 64].

4. áttört; care a fost spart; durchgebrochen. 1817: Aztis tudom ... hogy Lendvay kapitány Ur által le vágatott gátbéli kár két öl vesztsékevel recompenzálható volt [Algyógy H; Born. X. 81. Vegyes ir. Kozma Juon (26) vall.].

5. ledöntött; doborít; umgestürzt. 1741: A le vágott kert helyett pedig obligálak magokat hogi ezen esztendőben esendő Punkösd napjára ... fell allityak sub pena Hf. 200 [Rücs TA; Ks 14. XXXII. 5].

levágattat 1. lekaszboltat, felkoncoltat; a ordona sã fie cãsãpit/masacrat; niedermetzeln lassen. 1710: Teleki Mihály ördögi practicájával az erdélyi hadakat ártatlanul Szeben alatt levágattatá [CsH 185]. 1710 k.: A műintentionk ... hogy jó volt, az bizonyos és világos; de a Saul ördöge a Rabutin elméjében arra magyarázta, hogy mű Kolos, Doboka, Szolnok és Torda vármegyéket akarjuk övéle levágattatni [BÖn. 964].

2. leöltet; a dispune sã fie tăiat/sacrificat; schlachten lassen. 1579: ha valami fogiatkozás esnek, es it be(n) hylalt belegezet barommal az varas zwkseget be ne(m) ernek tartozzanak ... az tósersegre be hozot barmot is le vagattatny [Kv; TanJk V/3. 192a].

3. letaroltat, kiirtat; a dispune sã fie defrișat; ausroden lassen. 1601: (Az erdőt) peonkeost napiaigh mindenek indifferenter le vagassak mert annak vthanna senkinek le vagattatni nem engedik [Kv; TanJk I/1. 385]. 1795/1807: egy darab Köz Erdőt le vagattatván, és ki irattatván azt szőlővel bé ültettette [Kispetri K; EHA]. 1844: egy más berket is le vágottatni parantsolt [Meggyesfva MT; LLt].

4. learattat; a dispune sã fie secerat; abmähnen/ernten lassen. 1804: kik és kikkel? vágattatták le az irt Tón lévő Nádót ...? [Kiscég/Kissármás K; RLt 0. 4].

5. ledöntet; a dispune sã fie doborít; umstürzen lassen. 1605: Amely vrainak az zokot hatar kyweol kwlyeb vetettek fel seowenyeket, tehat affeleknek minden ok vetetlen seowenyeket vagtassak le [Kv; TanJk I/1. 518].

6. leromboltat; a dispune sã fie dărîmare/demolat; niederreißen/demolieren lassen. 1776: Tudgyae az Tanü, hogy Néhai Pap Lup Eö kegyelme juhok számára epitetet oklát, kik és kinek parantsolatyából? és miért vagottatták le? [Szentgyörgy MT; MkG 36. 5/2 vk].

7. kb. elegyengettet, megegyenesített; a dispune sã fie nivelat; ebnen/applanieren lassen. 1662: A svéciai király főembere, Rebenstock ... fundált vala egy mesterséges sáncot az árok szélit ásókkal, kapákkal levágattatván s ott a gyalognak megállására jó alkalmatosságot készítvén, azon megegyengett árok szélire olyan gerendákat, melyekben lövöllyukak volnának vagdaltatva, vonogattat vala [SKr 222–3].

levágattatás 1. lekaszboltatás, felkoncoltatás; cãsãpire/masacrare; Niedermachen/metzeln. 1662: Ugyan ebben die 21. Augusti a szolnoki töröknek Budára felment útjukban lett levágattatások s az egrieknek Szikszó táján lett veszedelmek [SKr 343]. 1679: Jött hozzám a portáról egy tökéletlen, rossz Mehemet aga a töröknek a somlyai katonáktól való levágattatások végett [AMN 219].

2. kivágattatás; tăiere; Ausschneiden, Umhauen. 1662: mennyi számú öreg szálgerendák ... kívántatnának a hidnak minden készséggel való felállításhoz ... azok-

nak minden fáinak levágattatását, faragtatását elrendelték vala [SKr 532]. 1688: Külso Eoroksegeben valo karait jo gyümölcs fainak le vagattatasit egjeb aprolekos karait vallja [Kv; UtI].

3. letaroltatás, kiirtatás; defrișare; Ausrodung. 1601: Az Erdeonek le vagatatasa ... haladot tetczet hogy peonkeost napiaigh mindenek indifferenter le vagassak [Kv; TanJk I/1. 385]. 1754: a Szőlő megett valo Erdő le vagattatasa után bokorból Cziherből áll [Koronka MT; Told. 23].

4. lekaszáltatás; cosit; Abmähnen/mähung. 1725: midőn az kis Gyekei Határban levő füveink(ne)k le vagattatasához kezdetem volna a Nagysd Gyekei betsületes Birája Biro Janos Uram azon határban levő Füvek(ne)k levagatasaban ellenkezők [Légen K; Ks K. 68].

5. ledöntetés; doborít; Umstürzen. 1738: ő kglmek(ne)k autoritas engedetik ... azon kertnek le-vagattatására a Tizedből assistentia adatván ő kglmek mellé, azon kertnek le-vagattatására [Dés; Jk 476b].

6. leromboltatás; dărîmare; Niederreißung, Demolierung. 1712: kellett az praenominalt Inctat ... Certificaltatnom ... Gerend Lonán^a levő kertes Hazamnak az Incta eo Nga által való levagattatásából [Torda; JHb LIV. — ^aTA]. 1776: haszontalan volt ezen juhok oklának le vágottotasa [Marossztygyörgy MT; MkG 36. 5/3].

levágattathat leölthet; a putea tăia/sacrifica; schlachten können. 1605: biro vramnak Autoritassa legyen rea hogy igha vono barmokatis minden zemely valogatas nekwl az felywl megh irth mood zerenth le vagatathassa [Kv; TanJk I/1. 527].

levágattathatik 1. lekaszboltathatik, felkoncoltathatik; a putea fi cãsãpit/masacrat; niedergemetzelt werden können. 1662: ha a város^a népe rájok bocsáttatnék, már ott kinn is egy lábíg levágattathatnak vala [SKr 684. — ^aNagybánya].

2. letaroltathatik/kiirtathatik; a putea fi defrișat; ausgerodet werden können. 1827: vagynak két darabb Tövisses helyei is ... mind le nem vagattathatnak [Koppánd AF; DobLev. V/1109. 21 Milik József (40) zs vall.].

levágattatik 1. lekaszboltatik, felkoncoltatik; a fi cãsãpit/masacrat; niedergemetzelt werden. 1662: bizonyára ha egy lábíg levágattatnak is, magok lesznek magok veszedelmek okai [SKr 684]. 1705: A kurucok beütven a Hóstátba, ... amely németek quartélyban Ajtonban, Patán, Györgyfalván voltak is, mind levágattatnak [Kv; KvE 245 VBgy]. 1739: Midőn az el mult Rakotzia-na Rebellio ... támadott volt, s mikor az nyavalyás Székelyek Sz. Benedek(n)él^a le vágattattak akkor is ... a Sz. Benedeki kastélyhoz biratott é ...? [BSz; Ks 28. V. vk. — ^aSzD. ^bA kérdezett réjt].

2. feje ~ lefejeztetik; a fi decapitat; geköpft werden. 1597: ameli kezewel Sarkeozsi az Mordalisagot cheleket-te el vagattassek azután az keozsenesseg zokot helie(n) comaganak feie uetessek, es le vagattassek [TJK VI/1. 32].

3. leöltetik; a fi tăiat/sacrificat; geschlachtet werden. 1738: A mely becsülletes Atyánkfiai Sertései, a Parondon le vágattattak, azok(na)k árrokat fizesse meg az, aki levágta [Dés; Jk 501a].

4. kivágatik; a fi táiat/doborít; ausgeschnitten werden. 1742: azon Alma fák ... vágottattanak volt le [Bernád KK; Sár.]. 1792: a' kérdett Vatzkor fa le vágottatott volt de ki által nem láttam [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. 1841: 37. olyan szálfák vágattattak le, a melyek nem valának le vágandok [Bács K/Km; KmULev. 3]. 1844: A Csűr kert körül a' szép nagy Egerfak ... a' nagy szelek ellen a' Csűr körül rakatott takarmánt oltalmazták levágattattak [Abafája MT; TSb 22].

5. letaroltatik, kiirtatik; a fi defrişat; ausgerodet werden. 1778: (Az erdő) annak utána el adodvan eo Nga által, egészen le vágottatott [Koronka MT; EHA]. 1792: a' midőn valamely Szükségre nézve a' fel tiltott erdőnek részét használni akárnák, azt előre ... hírré tévén ... A' mely rész élés végett ki szakasztaték az egészben, míg le nem vágattatik, addig a' tilalom alatt lévőnek több részeihez nyulni egy átallyában Szabad Senkinek se légyen [László H; Ks 80. XLVII. 5]. 1812: A' Verste könel Gyertyánfás Görbe tsak tüzre való fákból áll, ez ha égszer le vágottatik, többet nem is fog nőni az helyyre [Türe K; EHA]. 1813: A' Gárgyás kútnál lévő veszszős és bokros Erdő is ez előtt le vágattatott volt, és most már növényben van [Koronka MT; EHA].

6. ledöntetik; a fi dármat; umgestürzt werden. 1698: A Rosa Hegy tetőn, maga Szőleje felett Horvat Sigmund egy darab földet elfoglalva(n), árkolva(n), kertelven ... vezetűti hogy ket Tized rea menven, vagtasssek le [Dés; Jk 268b]. 1726: Csatári István Atyánkfia háza teleke kerti és kapufeli, a Ns Város földin leven mostan admoneáltuk, hogi kertit és kapufelit intra triduum maga földire bé vegye, Külömben post triduum ... kerti s kapu feli levágattatik [Dés; Jk 354a]. 1741: M. Szűcs János atyánkfia kivetette kertjét, a' Posta kertre; úgy Kántor Gál Istvánné ő kglmeis, házhoz adatott telkén kívül kerteltetett bé, egy darab város földét; mely becűletes Atyánkfiatit admoneáltatni kell ... hogy intra 3tium vegyék bé rendes metájára kerttyeket; secus intra 8vam levágattatnak kerttyeik [Dés; Jk].

7. leromboltatik; a fi dármat; niedegerissen/demolirt werden. 1760: mihent fel készült az ház mindgyárt az Exponens Urak(na)k eo Ngak Parontsalatjából az eo Ngák Jobbágyi ide valo Czigányi által vágattatott le [Körtvélyfája MT; BálL 86].

8. átvágatik; a fi spart; durchgeschnitten werden. 1770: eo Nga Malma Jászoly gáttya ... eo Nga paroncsalattyából Le vágottatott [Kük.; JHb LXVII/17].

9. leütetik; a fi dat jos; (ab)geschlagen werden. 1662: Azkik pedig megfogattattak vala vagy három hónapok alatt fogva tartatván, azután a vármegye törekedésére elbocsátattak vala, Bőszörményi Istvánon kívül, kiről noha az vas levágattatnék, s Gyulai Ferenc környül, míg a vasban lón is, s azután is mind írási expedálásával szolgálai kényszerítettnek [SKR 530].

10. a fi táiat; abgeschnitten werden. 1805: kiknek kut gemjnek az uttzára ki all a ki kut gemjit harmad napok alatt bé nem vészi az uttzárol, le fog vágattatni [Torda; TLt Köz. ir. 252/825 mell.].

levágattatott 1. kiirtatott; care a fost defrişat; ausgerodet. 1601: Vagion sok panazolokodas az felekiekre hogy az vyonnagh le vagatottott Erdeonek chemetejt barmokkal es Juhokkal megh etetnek [Kv; TanJk I/1. 385]. 1789: rendeltetett hogy a le vagattatott erdők leg jobb moddal

tiltassanak meg [Kv; TLev. 7/8]. 1797: a' le vágattatott erdő után maradt Cziheres bokros hely | Roka Lik felet ezis le vágattatott Bokros hely [Tarcsafva U; EHA].

2. learatott; care a fost secerat; abgeerntet. 1778: eo Nsga Kémendi Udvari Tisztye ... fel rakatta az erőszakkal le vagattatott Nádát a szekerekre [Kéménd H; JHb XXXI/51. 75].

levagdal 1. lekaszabol, felkoncol; a cásápi/masacra; niedermetzeln/säbeln. 1591: Mikor Miklost le vagdaltak akkor en Karacho(n) Mihaly zolgaja valem [UstT 13/71]. 1606: Zolta(n) Pallhoz is hozza öklelt^a az aiton be, az ablakonnis egynehanzor eoklet be ugy uagdalá le Pal [Dálya U; i.h. 20/111 Caterina relicta Joannis Ganczos Dalliana vall. — ^aDienes Georgij]. 1610: ötöt artatlanul le vagdalt valna [Szentmiklós Cs; BLt]. 1710: egy Rácz Ilyés nevű katoná ... vitéz ember lévén, a törököknek sok károkat tett vala, azt, mikor kijönének a várból, ráismervén, nekirohanának s levagdalták [CsH 163–4]. 1787: az én fejszemet ekém tságotójából Csia László Uram kivévén, ha Várhegy felől Embereket nem látott valna azzal engemet le vagdalt valna [HSz]P Josephus Pető (50) gy. kat. vall.].

2. kb. leüt, megsebesít; a lovi/ráni; niederschlagen, verwunden. 1592: Nimeti Orbanne, Anna azzoni ... vallia ... mikor le vagdaltak valna Ceklast, ez Mihali ereossen kereccik vala be oda ahu! fezik vala Ceklas [Kv; Tjk V/1. 211]. 1596: im(m)ar le uagdalt Benedekfi Janos az felperest es monda neki, fejedet üezem [UstT 11/53]. 1620: Actor ab una Szentgyörgyi Molnar Istuan Beldi Kelemen Vram Jobbagya, p(ro)clamaltata Kozmasi Kwsseb Mihaly Petert az breuisre intentaluan azt hog ötöt artatlanul le vagdalt valna mellynek fajdalmaert ad f. 25 kerese [Zsögöd Cs; BLt 3].

3. leöldös; a táia/sacrificá; abschlachten. 1609: az kacholyat levagdaltam, chyak a Beoret vjzed haza [HSzj bőr és kacola al.]. 1643: Diosi Nagy Miklos le vagdalt az feleségem uetemenies kertiben az diznainak [Nagyölves MT; RLt 1]. 1757: Bizonyosan mondhatom ... hogy ... Iván Lukács Sarga mas Sertését itten lakó Tárca Makaria Nemes ember eo Kglme vágta le több sertéseit pedig ki vagdolta volna le nem hallottam [Garbonácfva SzD; TLt].

4. kivág; a táia/doborít; aussschneiden/hauen. 1763: szörnyű tsere fákat ... vagdaltak, és gazoltak le [Zágon Hsz; Szentk. Nic. Vajna (36) ns vall.]. | tizszer is láttam hogy az gyümöls fákat vagdalták mondtam nekik job valna hogy a gyümölséből ennének mint se le vagdallyátok [Kincsi KK; JHbK XXVIII/6]. 1777: Popa Juont láttam itten dolgozni, nagy élő fákat le vagdált [Duplepiatra H; GyK. Jank Makuvej (46) jb vall.]. 1794: ezen ... Asszony eo Nagyságak Erdeiben ... marhaik-(na)k kik vagdalták le a tölgy es tser fiatalakat? [BSz; JHb]. 1844: imitt amott azon erdőből vagnak le vagdalva fiatal fák [Nyárádselye MT; DE 4].

5. letarol, kiirt; a defrişa; ausroden. 1699: a Szilvast kik vagdaltak le nem láttam [Rücs TA; KvAkKt Mss 344]. 1794: A tölgyesbe ... annyit le vagdaltak az én Irotvanyomnális hogy én el irtoztam tölle [Nagykristolc SzD; JHb].

6. lekaszál; a cosi; abmähen. 1843: azon kaszálható fű az olta nem nőtt ... valaki lopva foltonként marhái számokra le vagdalt [Körtvélyfája MT; LLt].

7. ledönt; a doborí; umstürzen. 1600: Esmett veotem az Zenas kertt kapuiara szegett. Mint hogi az Olahok le vagdaltak vala, es Vvolagh kellett zegezgette(m), veottem szegett d 15 [Kv; Szám. 9/XIII. 4 Damakos Máté isp. m. kezével].

8. lerombol; a dārīma; niederreißen, demolieren. 1677: Iffiu Török Pál vramek vagdalták le azon ház helyen építet házát Oltyan Janos(na)k [O.ród K; Ks 33. I. 24].

9. szétvagdal; a tāia în bucăți; zerschneiden. 1823–1830: valamely gonosz indulatuk felöltöznek Maszkarába: nevezetesen egy Árnyék tartanak, vagy esső ellentetőnek (Paraplű) vásznát, a' mint szokott lenni tzikelyenként le vagdalták abból tsínáltak All-Ortzt [FogEK 425–6].

levagdalás 1. leöldösés; táiere, sacrificare; Niedermetzeln. 1746: Tudjaé a Tanu, hogy sokkal többre ment Eltető Ferentz Uram(na)k a Szegény emberek ellen tett kártelete, Marhájok levagdalása mint az ott valo kára esett ő kigyelmének .? [Szentegyed Sz; WassLt vk].

2. kivagdalás; táiere, doboríre; Aushauen. 1782: fordította elméit maga Jobbágy Embereinek, Portio alá bé méretetvelt, Széna réttyeik körül határunkból régtől fogván nevelt nagy öreg gyeű fáiknak le vagdalására [Torockó; Thor. XX/4]. 1800: Valami ujj Keresztzéseket és ismét le vagdalásokat láttam a' Fátzá vagy Gyálu Auguszti nevű Erdőben [Benedekfva Sz; BfR II. 58/21 Stefutz Györgyi (36) col. vall. Vervölgyi Bányai János kezével].

levagdalt 1. gyak kivágott; (care a fost) táiat; ausge-schnitten, umgehauen. 1807: a le vagdalt fűzeket is meg nézeti [F.csernátón Hsz; HSzjP]. 1819: midőn az általa le vagdalt, és pusztított fiatalokból egy néhány szálát szekerére fel rakott volna . tilalmas tselekedetén rajta tanáltatván mindenestől együtt az Udvarba bé hozatott [Déva; Ks 126 Vegyes ir.].

2. gyak letarolt; care a fost defrişat; ausgerodet. 1793: le vagdalt bokros, cziheres haszontalan Erdő [Erdőszengyel MT; EHA].

levagdaltat 1. felkoncoltat, lemészároltat; a face să fie căsăpit/masacrat; niedermetzeln lassen. 1659/1799: Szilágyi Sámuel levagdaltaták a törökökkel [Mv; EM XVIII, 453]. 1678: Nem tudom Kegyelmednek írták-e meg, nem-e, de feltették volt, hogy ha boldogulnak, Kegyelmedet, Nalaczi uramat, Bethlenéket, engemet feleségstül levagdaltassanak [TML VIII, 214 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1705: Melyen igen megindulván a generálok, énelem iratának Andrásiné asszonyomnak, hogy írjon az urának és azáltal a többi kurucoknak, hogy az olyan pogányi kegyetlenségnek hagyjanak békét, mert ha csak egy példa lesz is még olyan több, valamennyi kuruc cselédek nálok vannak. ők is mind levagdaltatják még a gyermekeket is [WIN I, 648].

2. kivágat; a dispune să fie tăiat/doborít; ausschneiden lassen. 1606: ot az retnek fait iohajnak keczikejnek le uagdaltatta [UszT 20/19]. 1696/1731: Kőpeczi János uram meg haraguván azon jószágán levő Szilva fákat s egyéb gumölcs fákkal edgjütt mind le vagdaltatá [LLt].

3. ledöntet/romboltat; a dispune să fie dărîmat; niederreißen/demolieren lassen. 1572: az draguzlo az lapistake volth, es az nagy keminy peter reayok Menth, kaly-

bayokath le vagdaltatta [Erdőfva K; KP. Chinte Janos jb vall.].

levagdaltatik kivágatik; a fi tăiat/doborít; ausge-schnitten/umgehauen werden. 1829: A' mely helyről pedig a' fűsz fák levagdaltattak azon hely valóságos kükülő hagyás [Csokfva MT; TSb 24]. 1837: Gyenge István kertjén találtatott 20, hűsz búkkfák . melyek a tilalmas búkkból vagdaltattak le [Jenőfva Cs; RSzF 119].

levághat 1. lekasabolhat, felkoncolhat; a putea căsăpi/masacra; niedermetzeln können. 1710: Ha megismernek vala, egynehányszor levághatnak vala, de azt gondolván, hogy én is kuruc vagyok, . csak a németet vágta a törökök | Annak a bolond embernek conceptusa lón az a mocskos articululus, mintha szóval, szitokkal levághatná a római császár hadát [CsH 228, 383].

2. leölhet; a putea tăia/sacrifica; schlachten können. 1588: Matol fogwa három hetigh ha az hatarban talalliak Az ket Espotal mester Iuha keoweol, valamely varossy embernek Juhát, mingyarást . Az Negy valaszt vram huzat az Juhokban ottan le vaghassanak [Kv; Tank I/1. 66]. 1679: az mely Hentes őszszel Henteskedni akar most is vagjon öreg marhat az Hentes is lato Mester nélkül le ne vaghassa az marhat [Dés; Jk].

3. lenyeshet; a putea tăia; abăsten können. 1590: Az holy az szamos mellet az kerteken kywly fywsz fak vadnak, Azok varose es az malom Byrak az Agat szabadon malom szyksegere le vaghassak [Kv; TanJk I/1. 136]. 1844: a' nyeső fűzfákrol a' fel verhető ágokat le vaghassa [Mv; TSb 37].

4. kivághat; a putea tăia/doborít; (Baum) fällen können. 1847: Prádá Nyikuláj ellenszegült . azt állítván, hogy Varga Katalina szabadította fel őket, épületre annyi fát levághatni, mennyi nékiek tetszik [VKp 185].

5. letarolhat; a putea defrişa; ausroden können. 1766: Léven még egy Darabotska Erdőnk vágatlan azon darabotska vágatlan Részt most le vágván s viszont meg növen ismét egyszer le vaghassuk, el hordhasuk [Torockó/Gyertyános TA; Bosla].

6. lekaszálhat; a putea cosi; (ab)măhen können. 1632: Vagion egy jo darab Retis az Udvarhazhoz ualo, melyet negjuen auagy Eötuen ember eginap vaghat le [A.venice F; UC 14/38].

levágó favágó; táietor de lemne; Holzfäller/hauer. 1606: Attanak az Erdeő birak az Jspotalj zamara az Feleken egy forint arra Erdeőt, melynek le uagasara költöttem ezeket Attam az Le uagoknak ket font tehen hust f — d 6 [Kv; Szám. 12a/I. 29].

levágódik 1. kivágatik; a fi tăiat/doborít; gefällt werden. 1771: meg nem számlálhatta hogy akkor recenter hány száll fa vágodott le [Nagymuncsai H; JHb 93. XIX. 6]. | meg vallam igazán din Pojána Márkovuluj feles fát vágunk le: de szám szerint hány fa vágodott le . nem emlékezem [Roskány H; i.h.].

2. letaroltatik; a fi defrişat; ausgerodet werden. 1850 k.: Az Ekllesia Erdeje le vágodott 1820a és akkor eladott 220 Rf váltoba [Szucság K; RkAk 98].

levágott 1. lekaszabol, felkoncolt; căsăpit, masacrat; niedergemetzelt. 1653: Azonban láták a levágott kur-

tánokat, és igen megzajdula az ő sergek rajta [ETA I, 63 NSz]. 1764: Ha bennünket is lenyakaz a militia azután írhatják nekünk is azt az epitaphiumot, amit a minap levágott székeleknek írtak [RettE 164].

2. leölt; táiat, sacrificat; (ab)geschlachtet. 1683: Az mely Meszaros pedig szeres Lezen az Reggelre valo hust annak elötte valo Nap be vagja mert ha a le vágott hust melegen arullya ... Hadnagy Vram büntesse meg [Dés; Jk 20b]. 1700: ha hol penig meg nem esküsznek^a ... Andras Deak Uram(na)k a' levágott ökröt kárával kölcsével és farattsalaval fizessenek meg [Dés; Jk 305b. — ^aArra, hogy nem ők vágják le az ökröt. Szerémi Mihály és Orosz János]. 1774: az le vágat, és el hullot Marhák borcit ki adták az Béreseknak [Szépenyerüstmárton SzD; KS Conscri. 105]. 1819: a próbára le vágott Marháknak husa Melegen ne fontoltassék meg [Kv; MészClev.].

3. kivágott; táiat, doborit; ausgeschnitten, umgehauen. 1723: en talaltam az Plesaban egy darab le vágott fát [Röd K; Ks 33 Röd II. 57]. 1754: meg olvasván a' le vágott karokot tanáltunk 173-rom [Angyalos Hsz; HSzjP Gazda György (47) pp vall.]. 1771: az ökrös emberek meg nem engedték hogy az le vágott fákat meg olvassa és számba vegye [Nagymuncsel H; JHb 93. XIX. 6]. 1776: Ugy külemben Ezen folyo Esztendőben a Tavasz félt Tanáltam eő Nagyságok egyben folyo Erdeji között orozva Le vágott és egy rakásban rakott 100 Gömbölyű szőlő karoknak valo fát [A.kápolna KK; BK. Dikuj Szávu (30) jb zsitár vall.]. 1800: magak sem tagadtak hogy annot valo le vágott fák ne légyenek [Ádamos KK; JHb XX/19]. 1841: minden rend nélkül le vágott fáknak magossan meg hagyott csutkoi [Gyalakuta MT; EHA].

4. letarolt; defrisat; ausgerodet. 1750: Az Enyed nevű le vágott Erdőnek a szálós Erdő felől valo hasan fele [Póka MT; EHA]. 1764: itt mi soha se vágunk, hanem ezen le vágott erdő allyán lévő uton alol [Bece AF; JHb XXVIII/48].

5. learatott; secerat; (ab)gemäht/erntet. 1774: az Uraság le vágott Nádgya pedig töbnyire az Csünnél rothadot [Mocs K; KS Conscri. 67]. 1804: azon levágott irtaványt az utan bé hordották Csapova [Csapó KK; Berz. 17b]. 1838: egy darabatska most le vágott Erdő hely [Mezőnagysán TA; TGSz 35]. 1860–1861: A tői madarak közt érdekes a nádi bika, szintakkora mint a pacsirta . a fiatal nádnak télen levágott törzsökire állva, abba belé dugja hüvelyknyi hoszsú vékony órrát, fujja, ekkor begye dionyi nagyságra fel puffad, s egy mértőföldnyi távolságra is elhangzólag bömböl [Benkő, MszIsm. 12]. 1869: A levágott erdőben lévő gyümölcsfák [A.tök SzD; THn 7].

6. táiat; abgeschnitten/erntet. 1808: (A) le Szedve tanált Törökbuzának Mennyiségét 300 egy néhány cső Törökbuzára bésültük, a' le vágott Szalmájának csutkoi fel Számlálván [Árpástó SzD; BetLt 6 Marosán Juon (60) zs vall.].

7. ledöntött; doborit; umgestürzt. 1600: az el pusztitott es le wagoth kertemnek is meg eppitesit meg kewano(m) a teörwentol [UszT 15/79]. 1850: esedezem alázatosonn a' Tekintetes Tanátsnak, méltoztatik, azon le vágott kertemet, a' bépanaszlottakkal helyre állitatni [Dés; DLt 780].

Ha. 1763: le vágatt [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 49]. 1771: le vágatt [Kersec H; JHb 93. XIX. 6] | le vágatt [Roskány H; i.h.] | le vágatt [Vecel H; i.h.]. 1827: le vágatt [Mészko TA; Mészko lev.].

levarak lekapar; a rade/rázui; abkratzen/schaben. 1575 k.: Az Grispan az is lo az mi tudománywnkhoz es chinald Ily Modon. wegy rezből veretteteth plehet es figezd egy fazekben ky Mazos legien es aban tölch erősethet es had allany harom hetig auagy Negig es Nysdmeg az vtan az fazakat es talalz benne Jo Grispan . . . Es ezth vakard le az plehrol es az vtan fwgezd meginth az fazekben [Nsz; MKsz 1896. 282]. 1778: itassanak uela^a hivesetskén fött Szilva Levét magára . . . vagy egy Lót borkövet, a' mint a' hordórol le vakarták [MvÁlt Mátyus, ConsSan. gub. — ^aA hasszorulásban szenvedő beteggel].

levarakhat átv lekaparhat; a putea rade; abkratzen/schaben können. 1570: Margit Erzen Jarto Janosne azt vallya hogy My kor Jmmar elij Ment volna Thakacz Andrasne az Zabo Janos hazatwl Mongia volt neky Zabo Janosne Jde Jeot vala rea(m) Thakacz Andrasne halode az kyalast, Byzon vgy Megh zdyogatam hogy for-gachal vakarhatak volna le rola [Kv; Tjk II/2. 94].

levakolás tencuit, tencuire; Bemörteln, Verputzen. 1874: Kiadás . Templom egészbeni levakolása és hangráláb frt 68 [Cege SzD; ETF 107. 28].

levakoltatás tencuit, tencuire; Bemörteln, Verputzen. 1871: Templom és torony levakoltatása és meszelése, szoval jobb karba állítása, hogy ezen évről el ne maradjon határozottatott [Búrjánosóbuda K; RAK 114].

levakoltatik a fi tencuit; bemörtelt/verputzt werden. 1871: a torony . ezen évben^a nem vakoltatott és meszelettet le [Búrjánosóbuda K; RAK 116. — ^a1858-ban].

levál I. felvesz (pénzt); a ridica/íncasa; (Geld) aufnehmen. 1603: hazamat adtam Radnoti Jstuan deak vra(m)nak kez penzen niolczuan forinto(n), mely niolczuan forintot igazan megz lamalauan leuالتامس eo k(e-gy)elmeol [Kv; RDL I. 74]. 1628: Radnoti Jstuan deakne Aszszoniom . . . Az ket száz forintot, tallerul, es Aranyul, in paratis, mi Eleottwnk Deponala, es Orgoua(n) Janosne Katus Aszszoni leuala [Kv; i.h. 138]. 1669: Egy Veres Bársonios Ezüstös Kardnak az árából . böcsü szerent jutot negyed része kilencz forint azért a kilencz forintot leválta [Fog; Szád.]. 1698: Leváltam Luczaj Andras Vramtól . . . fl. Hung. 300 ~ három száz Magyar forintokat [Berz. 18]. 1728: egy Pár Kordovány Csizmájáért, és egy rendbéli Fejér öltözöjéért levált tölünk Barta ur(am) Flor. 4. Den. 50. [TKI]. 1764: a Novizans eő kegelme azon pénzt nem leválta, nem is quietalta [Torda; TJKT V. 209]. 1798: Bizanyas szükségemre nézve kértem és Leváltam Felső Sínfalvi Nemes Pataki alias Szabo István ő kigielmétől Tizen hat vonás forintakat [Asz; Borb.]. 1843: Beretzki Josef eo kelme a 6 hatt Mfor(in)tott le téven és Bereczki Ignázt eo kelme leválá [Szováta MT; Bereczki Josef lev.]. — L. még AC 44; RettE 127; RSzF 226, 247, 249, 252; TML II, 492, IV, 155; WIN I, 436.

Szk: kölcsön ~ kölcsönbe felvesz. 1710: kenszerítetttem kölcsön leválnom Nemz(etes) Vitézlő Kolosvari Moskoczi Istva(n) Ura(m)tol flor hung nro 800 [Born. IX. 1] * *obtingensét* ~ *ja* illetményét/járandóságát felveszi. 1759: Mi is azért anno et die ut supra járandó obtingensünket leváln . . . kötelességünk szerint elmentünk az megírt helyre [Dés; DFaz. 21] * *zálogot* ~ *zálogösszeget* felvesz. 1739: ő kglme . . . sem az zálogot nem leválta, sem a perb(en) forgo széna füvet nem remítettá [Torda; TJkT I. 156]. 1781: Az inctus Lajos Miklós . . . azt állítja, hogy az attyanak is békeséges birodalmában volt^a, neki is mindeddig, s örökösinek tartja, nem is leválja az zálagját [Taploca Cs; RSzF 249. — ^aA peres föld].

2. átvesz; a prelua; übernehmen. 1687: fatealla mi előtünk Palkul Janos felesége Bukura es az edes Fia Damaszin hogy az hat forintokat es az egy veka Buzat egészen levaltanakis [Fog.; Szád.]. 1716: Mind ezeket adom Zalogban oly Conditioval hogy egy Esztendőnek el telese utan valamikor . . . szerit tehették az penznek, tartoza(na)k Antos György ur(am) ő kglme magok penzeket leválni es az impignoralt Bonumokat kezekből kibocsatoni [Hari AF; DobLev. I/90]. 1757: Levált török buzát cub 2 . . . Kukuruz Cub. 2 [Déva; Ks 107 Vegyes ir.]. 1763: mind Heten egy mas kezességere levaltanak . . . M Igenbe(n) Possidealo . . . Danczkai Josef Uramtól . . . egy egy kőből buzát [O.borosbocsárd AF; DobLev. II/346].

3. át/felvesz; a prelua; über/annehmen. 1644: Az fogoly ket Leany Borbelj Kata es Ersok felől tót deliberatioakat Birak Vraimek(na)k az Beczületes Tanacz leualuan, csak enniből melioralta^a [Kv; Tjk X/1. — ^aFolyt. a részl.]. 1646: My hutos Diuisorok . . . Mikoron mi az beczületes Tanaczj commissioiabol Szőlősi Gabor hazanal, üdüzült Felesegenek Gichiner Borbara Aszonnak, Tertiumat az harmados Atiafiak(na)k minden rendbelj ingo bingo marhakbol, ki mutattuk uolna, es az harmados Atiafiaknakis leváltak uolna, Az öröksegekből es egieb fen allo dolgokbol igi alkuuanak meg, kezek be adasokkal [Kv; RDL I. 133].

4. vállal, magára vesz; a suma, a lua asupra sa; auf sich/annehmen. 1653: Csepreghi Ura(m) errolis e-victiot adgion, hogy ha Ozdi Uram(na)k azok(na)k az aranyok(na)k valora miá busulása következne, aztis magára levállyá Csepreghi Ur(am) [Kv; CartTr II. 871 Cap. Veres Marti past. eccl. orth. vall.].

Szk: *adósságot* ~ *adósságot* magára vállal/vesz. 1719: vettem zallogon . . . A szent egj haz dombjan Kovács (?) Matetol egy darabot f 20, meljért leváltam magamra az Ecclesia adóssagát [Imecsfa Hsz; Borb. I] * *a kötelességet* ~ 1726: A parochialis földek trágyázások iránt jöllehet kötelességet magokra nem leváltak a becsületes megyék, mindazonáltal requiráltatván megcselekedhetik [Somlyó Cs; SzO VII, 325].

5. *papságra* ~ kb. papi szolgálatra képesít; a pregăti pentru funcția de preot; zum/für den Priester/Pfarrer dienst qualifizieren. 1647: ez az Popa Vona az olah irast roszszul tudja olvasni, Sylvester Püspök leválta volt papságra [Fog.; UF I, 837].

leválás 1. felvétel; ridicare; Aufnahme. 1653: az Dosnak nem leualasaert es az portjok(na)k udúarhaznak es Udúarhaz helyek(ne)k nem Remitalasaert . . . Alja Ma-

ria azzont eo Ngatt . . . Citalam Torda varmegi(ene)k első Nemes Törünjes szekire Bogatthra [Esz-Mk Cseri lev.]. 1717: Mely pénzekkel valo kínálás, kínáltatás, és azon pénzek(ne)k leválása mindenekb(en) az meg ir (!) mod és rend szerint menven végb(en), énis válasz té-tellel edgiütt irtam meg Ur(am) kegltek(ne)k [Ne; DobLev. I/91]. 1737: (A) pénznek leválása után . . . a . . . 3 hold quartás földeket . . . által adá [Ne; i.h. I/147]. 1780: Tettzet vala Klmedn(e)k Gerendi Sigmond Vram . . . A Nagy laki Patzalaiana Curati, mely Kemed birtokáb(an) találtatott remittálni, nem tsak Simpli-citer, hanem 625 Mforintoknak leválásával ki ereszteti [Fejér m.; i.h. III/544. 1a]. 1798: Ezen Compositio meg esvén az irt felek között a' pénznek leválása után mi is in-troducaltuk, bé iktattuk Néhai Tkts Trauzner Sigmond rész Jozságáb(an) Gergelyfáján a' Fel peres Tkts Kováts Justina aszszonyt [Gergelyfája AF; i.h. IV/797. 27a].

2. átvétel; preluare; Übernahme. 1763: Mely Gabanának leválása a fen meg irt mod szerint menven véghez meg irtuk . . . Subscriptionkal es szokott Petsétünkel megerositven [O.borosbocsárd TA; i.h. II/346].

levált felvett; ridicat; aufgenommen. 1672: megh ighirte az Reyner Marton Ur(am)tol levált harom forintokat . . . le szolgálni [Kv; ÖCJk]. 1736: ha az azölövel osztolni kívánnak azon tollók levált Sum(m)ját és szőlőt restituallyk [Torda; TJkT I. 113]. 1763: Ha azonn fold . . . a Cultivatiotol a Nms Város vagi Nms Colleg(ium) által impediatatnek, eo tunc a levált 5. M forintokat, és 50. pénzeket a Venditor maga, vagi Posteritassi tartoz(na)k meg fordítani [Ne; DobLev. II/341]. 1773: Hogy ha a' fenn levált, és költsönözött 600. M. farint(at) és annak interessét meg nem fizetné . . . a' Creditor Ur akkár holott taláta-tol Mobile és imobile Bonumibol a' Debitrix Sarádi Su-sánna aszszonynak . . . meg vehesse és vétethesse [Nagylak AF; i.h. II/448a]. 1827: ha pedig a' magammal valo Tehettség, vagy tehetségtelenség nem engedné a' Terminált idore az általam levált Summát a Te(kint)etes Creditrix Aszszonynak bé fizetni . . . ha tettzeni fog más ujjabb Complanatoria le lépni, tehát arra is önként köte-lezem magamat [Szamosújlak Sz; Végr.].

leváltat 1. (pénzt) felvétet; a dispune să fie ridicat/in-casat (suma de bani); aufnehmen lassen. 1674: Az Somlyai jóság, mellyett Bánfi Dienes Rakoczy Györgynél elő ngatol apprehendalt bizonyos p(rae)tensiok alatt zálogul minket illet vérségre; melyhez képest Ngtok-(na)k kttek(ne)k zálogjatt örömet le teszszük Instalván Ngtok(na)k kmetek(ne)k leváltassa es assignaltassa mi-nékünk vérek(ne)k kezünkbe) [BLt I].

2. felvéteti/megindíttatja perét/ügyét; a constitui/a porni procesul (prin intermediul cuiva); den Prozeß/das Prozeßverfahren aufnehmen/einleiten lassen. 1699: Mint hogy Pap Laszlo praetensioja Nehai Kórmóndi Szabo Janos Relictajához Biro Ersebethex excedallya az ötven forintot: ily gravioris ponderis dolog lévén: tett-zet a' Törvénynek hogy Causajat leváltassa [Dés; Jk 297b].

leváltathat felvétetheti ügyét/perét, pert indíttathat; a putea constitui/porni procesul prin intermediul cuiva; den Prozeß/das Prozeßverfahren aufnehmen/einleiten

lassen können. 1699: Minthogy az A' . . . nem leváltat-hattya Causáját; per hoc stante hac Sedria az J. nem absolváltathatik [Dés; Jk 298a].

leváltatik felvétetik; a fi ridicat/incasat; aufgenommen werden. 1773: difficultásban marada két susták, melyet is mostani fungens bíró Baróti Sándor tartozik refundálni Kontza Istvánnak, minthogy tőle leváltatott volt falu szükségire azon 12^a [Zalán Hsz; RSzF 296. — ^aKrajcár].

levantin 1. (háromfonalas) selyemsávoly; levantin(ä); seidener Drillich. 1809: Egy köntösnek való törökös tarka tiszta Sellyem Levantin [Koronka Mv; Told. 19]. 1830: 10 Sing Fekete Levantin [Kv; Born. 6. Ia].

A jel-re I. Károlyi László Szövé-, fonóipari lexikon. Bp. 1943. 65.

Szk: párizsi ~. 1809: Egy köntösnek való tarka kotz-kaju párisi Levantin [Koronka MT; Told. 19].

2. női selyemsávoly felsőruha; rochie de levantinä; Frauenoberkleid aus seidenem Drillich. 1816: Fekete Sleppe Levantin [uo.; i.h.]. 1820: Egy fekete Levantin 1 Egy Kék Levantin 1 [Felőr SzD; BetLt 5 Fráter Theresia kel.].

levantin-bunda blană de levantinä; Pelz aus Drillich. 1819: egy megy Szin levantin Bunda [Kv; Pk 3]. 1836: Egy Meggygysin Levantin fejrő nép bunda [Kv; i.h.].

levantin-keszkenő batistă de levantinä; Tuch aus Drillich. 1826: Egy selyem Levantin nagy keszkenő [Koronka MT; Told. 19] | Egy Csukoladé szin selyem Levantin keszkenő [uo.; i.h. gr. Toldalagi Lászlóné gr. Korda Anna ajándékai közt].

levantin-köntös rochie de levantinä; Kleid aus Drillich. 1813: Egy rosa szin Levantin Sleppe nemeth Köntös virág bordeur az allyán [Szászvevő NK; Told. 47]. 1816: Fekete levantin köntös 26 Rf 15 xr [Kv; Born. IV 41]. 1820: Egy fekete Levantin Sleppe köntös [Mv; Told. 19]. 1824: Egy gyöngy Virág Szin Levantin köntös Sleppe [Fugad AF; HG Mara lev.].

levantin-überrock haină de levantinä; Überrock aus Drillich. 1820: Egy vatrozott Levantin Überoch [Mv; Told. 19].

levantin-viganó; rochiță de levantinä; Röckchen aus Drillich. 1818: 1. Egy sarga Brilliantin Viganó 163 Rf 15 xr. 2. Egy fejrő Levantin Viganó 133 Rf 30 xr [Kv; Pk 5] | Egy vijj Levantin viganó [Kv; HG Ádamosi Végh lev. Sylvester Györgyné Ádamosi Végh Zsuzsanna kel.].

leváta perfelvétel; constituirea/expunerea procesului; Prozeßaufnahme. 1642: Hallottam Notarius Vramtol aztis hogy Apaffy Georgyne Aszszonio(m) proclamattat volt Gereoffi Janos Vramat az Het szaz forint Adosagert az mostani el mult szek eleót valo szeken, Leuata-tis Iratot volt, de veven eszebe az eo kegme prokatora hogy Citatio nelkw leot a proclamatio, ki vonatta az Leuata-t [Kissáros KK; Ks 39. XII. 3]. 1734: Compromittalvam (!) magat az A levatajaban Citatoria Relatoriajanak exhibitiojara, melyet az I is kivanvan exhibeal-

atni és in facie sedriae el olvastatni az A igireti szerint nem exhibealhatta [Branyicska H; JHb XXXV/51. 28]. 1796: valósága pedig a' Levátanak csak abból áll, hogy az All Peres Báro Ur, a' fenn forgo Privilegalis Levélnek viszsza adására szorittassék [Mv; TLev. 5/16 Transm. 76 tábl.]. 1804: az All-peres Rabok a' Levata szerint condemnáltassanak [Déva; Ks 1/5 Vegyes ir.]. 1829: nem vexából, hanem a' Levataban citált Törvénynek nyomán helyes okokból kerik az Alperesnek . . . özvegyi tartásának illendő ki szakasztását [Ne; DobLev. V/1155]. — L. még RettE 319; RSzF 134; WIN I, 121.

levátáz pert indít, perfelvétellel él; a porni proces; Prozeßverfahren einleiten. 1736: világosan Constál, hogy . Contra Leges Patriae, absq(ue) ullo processu Juris Levátáztanak és ellenem Sententiát is Sollicitáltanak [Dés; Jk 204a].

levátázás perfelvétel; constituirea procesului; Prozeßaufnahme. 1830: A Procuratoriát bé vivén Enyedre áptérázás és Levátázás végett 2 nap Rft 4 [Ne; DobLev. V/1165. 1b].

levátáztatás perfelvételeztetés/indíttatás; constituirea procesului prin intermediul cuiva; Einleitung des Prozeßverfahrens. 1736: én ellenem az I: ő kglme minden legitimus Processus nélkül két rendbéli Levátát iratott, kívánván engem aggrávtatni . meg-kivánom a Jure mindenik Levátáztatásomért külön külön aggrávtassék [Dés; Jk 188b].

levátáztatik felvételeztetik (a per); a fi pornit/constituit (procesul); Prozeßverfahren eingeleitet werden. 1814: Méltóságos Báro Apor Péter és Lázár Urak ellen a' tudva lévő Zalogos per a' folytatban lévő Honapnak 3ik napjan levataztattván, az Alperes Báro Urak Dilatiót kértnek a' jövő törvényes Szakaszig [Mv; Borb. I. Miss.].

levátum ? felvett/átvett összeg vagy dolog; sumă sau lucrú ridicat/preluat; aufgenommen Summe. 1736: a' praementionalt Fatens Aszszony ő kegylme, jövendőbéli bizonyosága és erősségére, keze bé adásával a' praemittált levatumokat, és oppignoratumokat ratihebeala és ratificála [Kissáros KK; DobLev. III/574].

leváztat felvétet, indíttat (ügyet/pert); a constitui/porni proces prin intermediul cuiva; Prozeßverfahren einleiten lassen. 1772: (A) Tekintetes Actor Ur leváztatván abbéli Causáját, történt az, hogy a' Mlgs Báro Vr ellen, per non venientiam Judiciumot vétt [Örményszékes AF; JHb XXXVI/30].

levecske kevéske lé; puțină zeamă; ein bißchen Saft/Brühe. 1632: az az Annok hoza egy kis labasba(n) egy kis sarga leueczket az piacra s azt ugia(n) sokan euecök ot megh [Mv; MvLt 290. 94b].

levedlik ts bőrét vedlés által letveti; a-și schimba/lepáda pielea; sich häuten/schälen. 1694: Ugyanazon nap kezdé el az anatomicum collegiumot tiszteletes Bidlo uram megmutatta, és szemünk láttára bizonyította be, hogy a kelet és nyugat-indiai varasbékák, valamint a teknőcök levedlik a bőrüket [Kv; KvE 230–1 VBgy].

levegő 1. *mn* lengő, lebegő; plutitor; schwingend, schwebend. 1636: Fen az levegő hig égben termő tüzes és vizes állatok, meteoromok-is, az benne repeső madarakkal egygyüt azont telekszik, mint a vízzel spongya módjára meg rakodott, és meg terhelődött felyhők, és egyebek mellyeket az Profeta az Istennek ditsiretíre imigyen nógat; Ditsérjed az Jehovát te tűz, jég, esső, hó és pára és forgó szél etc. [ÖGr Aj. 6].

II. fn 1. aer; Luft. 1810: A' városon szerte széjjel poshadt ganey dombok állanak és hoszszaon sorvadva — a' levegőt el bűdössittik [Dés; DLt 477]. 1823–1830: Mihelyt a csehországi Linean általjöttünk, igen friss levegőt kezdettünk szívni [FogE 182]. 1879: Havaz; sár van. Kód, fekete levegő [PLev. 36 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Szk: *csapja a ~t*. 1879: Lebegtette a frakkját, csapta a levegőt klakkjával, odavetett ismét egy-két szót, s elűnt ismét [i.h. 39 ua. ua-hoz].

Sz. 1849: Kelemen Béni sem élhetett levegővel, hanem igen is az általa az érdeklét vendéglőből hordatott kosztból [Kv; Végr. Vall. 35].

2. időjárás; vreme, timp; Wetter. 1811: Ősszel, mikor szörök leg-apróbb 's fényesebb, Mikor a' Levegő leg-mértékletesebb, Vendégek jönnek a' Csitko bejegyzésre, Mint valami régen várt vig inneplésre [ÁrE 147].

levegőg levegő; aer; Luft. 1710 k.: Nem esik a királynak jobbízún a zsemlye, tokai bor, tengerekből és egyéb vizekből, hegyek, erdők, levegőgéből szerzett hal, vad, madár mint emennek a málé s a szilva vagy kő-kény-cibre s a forrásvíz [BÖn. 509]. 1778: Az aerre, vagyis Levegő égre nézve, igen ártalmas az ilyen forro nyavallyában, veress és hojjasos himlőben fekvő betegeket igen nagyon bé melegített s' meg rekesztett aerü Házban tartani [MvÁlt Mátýus, ConsSan. gub.].

levegős lengő, lebegő; plutitor; schwebend. 1648: Egy merő gyemantos levegős függő, mely(en) vagio(n) husz giemant [Mk Kapi Krisztina kel. 1].

levehet 1. leemelhet vkit vhonnan; a putea lua/da jos; jn herunterheben können. 1704: mi is egynehányan felmenénk, ott acceptálók a generált, kit is igen köszvényesen alig vehetének le a székéről [WIN I, 226].

2. (bilincset) letörhet/vághat; a putea rupe (cātușele); (Fessel) abbrechen/schneiden können. 1598: Akkor my Simo Janossal az vasat el teörtwk uala labúnkrol, azo(n) az eyen el akartúnk ieony, chak ugy uala az uas akkor labunkon hogy le vehettük volna, de hogy megh erteók hogi megh zabadit Barrabasj Lenart, ugy ne(m) Jeouenk el az eyen [UszT 13/37 Michael Ione de Cichio^a pp vall. —^aCs].

levehető leszerelhető; demontabil; abmontierbar. 1802: Egy négy Lábokon álló üveges könyves Théka, melynek a felső része le vehető az also része iro asztal is [Ne; DobLev. IV/858. 4b].

levél 1. oklevél, irat; litterae; scrisoare, act; Urkunde. 1554: Ezeket mi az Igaz hwtúnk zerint irtwk ez level Iratot Küsmoodeon punkeost eleőt valo zeredan [MNy XXVIII, 319 Georgius Posoni ac Valentinus Hannagi de Eted in sede Udvarhelj]. 1569: Az leweleknek Eleő Ada-

sarwl Jgy Jgyenesedenek, hogy . . Minden leweleketh, kik Iztrigj Janosth Illethnek, kik Ew nala wolnanak, Awagy Egyebwth Ew birtokaban megh Adna Iztrigj Janosnak [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. 1648: Az első exhibealt leveled sulios ez okokra nezue . . 6. Nem peczietes, 7. Correcta ninczen raita. 8. Sok fele maculak vad(na)k raita. 9. Megh szakat, Moczikolodot 10. Az mi wdeonkben hallatla(n) hogy moczkos utalatos leuellel ellienek [Kv; TJK VIII/4. 284]. 1662: Vagyon az B Cehnek égy feier ladáczykáia, melyben az B. Cehnek privilegimunj (!) Articulusj, és hasznos levelej vadnak [Kv; SzCLev.]. 1671: Az Cápaltanok requiraltatván mandatummal, az leveleknek fel-keresését és ki-írást sub poena Articuli ne procrastinallyak mivel afféle késedelmes halogatás miatt sok fogyatkozás szokott lenni sokaknak dolgokban [CC 75]. 1677: Levelek taxája a' limitatio szerint exigáltassek [AC 263]. 1691: egyeb ingo bingo . . levelek maradának Sűket Andras, és, Czűtak Peterne Aszonynak [Ksz; BCs]. 1693: A Levelek tartasa á Decretum Continentiaja szerint Szanto Marton Uramot illeti, mivel ő mar nagjeb Atyafi [Ne; DobLev. I/38. 6b]. 1741: A Nms Város pedig meg-kivánnya, hogi osztó birák atyánkfiái, azon Registrumot beadjak a' Nms Város Levelei közzé Notárius atyánkfia ő kglme keze alá [Dés; Jk 551]. 1762: Kelletvén pedig . . az hol irot Levelek nem tanálatnának intra Humanam memoriam esett dolgokott Inquisitioval ki nyomozni [Búzásbocsárd AF; Mk]. 1765: nagy kincs Erdélyben a levél [Mv; Ks Miss. I. Henter Adám lev.]. 1766: a' Birákis Irott Törvény 's Levélb(e) töt Constitutiok nélkül tsak olyanok mint az Harang ütő nélkül [Torockó; TLev. 9/11]. 1830: köteleztetik a felperes mind azon Leveleket, melyek az osztato Itélő Mester előtt fen forgattak a perbe hit szerent elő adni [Somb. II].

Szk: ~ *bevételtetés* peres/perbeli iratátvétel/elfogadás. 1796: Az All Peres . . ragaszkodvann minden leveleihez Leveleinek bé vétettetésit annyival méltábban meg kívánnya, mivel az Fell Peres az Boni juris Quaestioha maga elegyedtett előbb belé [Mv; TLev. 5/16 Transm. 99] * *levele jár* irat/oklevél/parancsolat közközén jár/kering. 1658: És így két fejedelem vala az országbán és mind a kettő hadat gyűjt vala és levele jár vala és parancsol vala [ETA I, 166 NSz] * ~ *ereje alatt/által/mellett*, ~ *erejével* vmely oklevél/irat alapján, folytán, hatálya alapján. 1548: En Mindenek ellen meg otalmazom, Es ha Megh nem oltalmazhatnam tahat valami karth val, Ezen lewel Ereieuel Az Jobagimon Meg vehesye [Somkerék SzD; BesztL1 64 Erdélyi Bertalan elismervénye]. 1556: Errol Adom az En lewelemeth Mynth kezem Jrassath Emlekezethwl Myndeneknek Es ezth hozza tewen Glesan Janos vram Myndyarasth El foglalhassa ez lewel Ereyewel [Mikefva KK; BfN II. VI. 283/3]. 1607: ezen leuelnek es birakoknak ereie alat [Szentmihály U; Pf]. 1796: Hijába reproducálja itten az All Peres Ur azon Leveleit . . a' mellyekkel azt akarja bizonyítani, hogy a' Torotzkaiaknak Privilegialis szabadságok ezen Leveleknek ereje által mortificaltatván, és ők örökös Jobbágyság alá esvén, ma már a' kereset alatt fenn forgó Levélhez a' Fell Peresnek semmi actioja nem volna, mert . . ezen Levelekis az 1791béli Novellaris Articulus szerint, nem tsak mortificaltattak, hanem egészen el töröltettek a' Personalis Jobbágyságról

szollo minden Haza Törvényeivel együtt [Mv; TLev. 5/16 Transm. 34. tábl.]. 1817: Finta Josef Uram Felesége vagj Posteritassa Kardas Samuelen, Felesegin, vagj maradékin magaknak eleget vehessenek vétethessenek ez Levél ereje mellett [Asz; Borb. I] * *a ~ erejében van az oklevél/irat érvényben van/hatályos*. 1545: ha egiebh okkal vitalius gerebh Ezt El mulathna hogj Ez Jozagh ozthasara rea nem menne tahath az Jozagh keronek leuele Eriebhe legien aznak vthana tizenwthed napra rea thartozek mennj okath adnj miert meg nem oztottha az Jozagoth [Fiátfva U; MNy XXIV, 216–7 ozdy gergel és gaspar gerebh Fráter Györgyhöz] * *a ~ erőtlén/erő nélkül való az oklevél/irat érvénytelen*. 1563/1569: Potyncza Azzon az mely lewellel Byrta az Jozagoth ha zenth gyorgy napigh megy talalya, tahat my wyzza tartozwnk adny Potyncz azonnak ... de ha addeglan megj nem találhattya Annak wtanna Eröttelen legen, ha megy thalalnaysis w kegelme [Mészkö TA; Told. 27]. 1603 u.: Ennekis^a ne(m) leve(n) datuma s in bona forma az Level irva erőtlén [UszT 17/49. — ^aA levélnek]. 1796: a' Level Törvénytelen, ero nélkül valo [Mv; TLev. 5/16. Transm. 84 tábl.] * *levelet ad oklevelet/iratot kiállít*. 1546: Ez fellly meg yrth dolgokath my, ygy wegezthyk az meg yrth kethel, alath, kynek byzonsagara, athwk, mynd, az keeth felnek, az my yelen walo lewelywnketh, kyth, meg Eressythethyunk, az my pechetyunkel [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19]. 1630: Mi alkotok megh az Nehay Karoly Istvanne Azzoniomot Aradi Gergely Urammal mely akkori alkalmokrol leveletis attunk [Hídvég Hsz; BLt]. 1784: Melly ekkeppen vált Egygyezséről, adom ezen tulajdon kezem írásával; és szokott petsetemmel meg-erössített Levelemet [Somlyó Sz; IB]. 1833: Mely ilyenet Procedura hogy mindenekben a meg irtak szerént ment végben adjuk arról ezen Levelünköt [Ne; DobLev. V/116] * *levelet ad menedéklől otalom/szavatos levelet ad vkinek*. 1548: Azyonom Aniam Zwch Thamasnak wettet volt zalagon Egy Arranas Barsont Nigy forintirt Azirt, Az Ew fyatul Zuch Lenarttul, En Meg váltottam. Es Ez En Lewelemeth Adom Menedekul, Neky, hogy ha valaky Ewetet keresne Irthe tahat En Mindenek ellen Meg otalmazom [Somkerék SzD; BesztLt 64 Erdélyi Bertalan elismervénye]. 1562: Attwk my Az my Lewelönketh menedeköl [Kozárvár SzD; SLt AB. 5]. 1579: Ennek byzonsagara attuk menedekwl ez levelett ez Jde ala megh Irt Nemes vraym Elotth [Ördögkeresztúr K; JHbK XIV/24] * *levelet csináltat oklevelet/iratot állított ki/szerkesztet*. 1689: Tudom azt Hoszszo Janosne Margit maganak lévelét czenáltata arról az mi képpén Hoszszo Mihalj ötöt a Jozzagba befogatta volt [Osdola Hsz; HSzjP Martinus Literatus (80) pp vall.] * *levelet elő/kiad oklevelet/iratott át/odaad vkinek*. 1573: Keore iacab azt vallia hogy Ez ely mwlt Ideokban Mykor Kőre Margit Lakatos Balintne beteg volna . . . Menth volt Eo hozzaia latogatny, Es oth talalta Rathony Janost vele Bezel volt mond az Bezed keozben, K: adna ky az leweleket mert ely Inditotta(m) az pert Nem lehetek el a lewelekneikwl [Kv; TJK III/3. 90]. 1606: kérde Palfi Ferencz Palfi Istuant hogj melljek azok az cőreksigek . . . Palfi Istua(n) azt monda hogj Adgia ele chiak az leweleket es Azokból ki teczik [UszT 20/183]. 1682: Erdelyine Asz(zonyo)m Adgya ki köz kezhez az Levelekett [Felőr SzD; Ks 21. XVII. 12]. 1748/1822: mikor a' szükség ugy fogná hozni, a' Levele-

ket vel in Originalibus vel in Paribus a' Leányok defensiojara ki adni tartozzanak [Nagyyszombor K; Kp II. 119] * *levelet élet oklevelet/iratot érvényben tartat*. 1592: Ha Thorndan Wam lenne arról valo zabadsagh hogy oth Vamot Ne aggiunk ha azert az Araniason valaha hidat czinalnak protestalni kel, es életny ez leweleth [Kv; DiósyInd. 20] * *levelet exhibeál oklevelet/iratot bemutat/benyújt*. 1599: Vichey Caspar^a akkor halottam Poch Janostol hogy mondotta hogy eo Thamasal zamott vetet . . . és akkor fl. 47 maratod eo neky Adossa, kyreol leweletis exhibealt vala [Kv; TJK VI/1. 359. — ^aVallja]. 1696: ha olyan levelet exhibeal, az mely(en) az Talas Kata neveis benne leszen igi fele ötét is fogja illetni, de ha olylant nem producal semmi közű hozza [Dés; Jk] * *levelet extrahál oklevelet/iratot szerez/kivesz*. 1671: Találtattanak a kereskedők, de kíváltképpen a' Görögök között, kik holmi levelet extrahaltanak, hogy az Országban némelly helyeken csak ő nékiek lenne szabados marhájakat árulnia [CC 54–5] * *levelet ír levelet/iratot kiállít/megír*. 1570: Ambrosius falk, Azt vallyia hogi eo Irta wolt az lewelet Alcz Antalnak Melyben Torockay Zabad zeolet vallot volt Antalnak, de azkor Ne(m) Jelentette hogi az eleot Masnakis keoteotte volt ely azon zeoleot [Kv; TJK III/2. 84g] * *levelet írat oklevelet/iratot kiállítat/megírat*. 1629: az palast arrat . . . annak az Aszonnak resziben tudak mégh en velem iratanak leuelet rolla . . . elme(m) arra megyen hogy utolsó ki fizetes wolt [Kv; TJK VII/3. 35] * *levelet kibocsát oklevelet/iratot kiállít/kiad*. 1659/XVII. sz.: ez leve-lünket kolosvári káptolom pecsétje alatt bocsátottuk ki [EOE XII, 218] * *levelet (ki)vesz oklevelet/iratot kiállítat/kiadat*. 1579: Mely protestatiol eo kegme vegienek Arról valo lewelet ky kit ennek vtanna oztot(n) etesse(n) eo kegme leowendeore is [Kv; TanJk V/3. 200b]. 1632: Repas Thamas Batizi Janostol veön leuelet hogi meg hazasodhassek . . . s ugy hazasodek megh, de ez az Aszoni mostis azon hűtötlensegben vagio(n) [Mv; MvLt 290. 98b] * *levelet konzervál oklevelet/iratot megőriz*. 1726: Míg a nagyobbik Fiam hazossagra adgia magat, addig a leveleket Conserválja a nagyobbik Fiam [JHb XXXV/22 Jósika Imre végr. 22] * *levelet lát okiratot megtekint/tudomásul vesz*. 1620/1754: ez levelem látván ez felllyül meg nevezet Falub(an) hat, hat öreg régi Embereket birájokkal együtt maga mellé fel vevén . . . mindenik Falunak az ő határokat mutassa ki [Told. 22 Bethlen István rend.] * *levelet megad oklevelet/iratot át/odaad vkinek*. 1555: En Komlo<d>y orsolya az meg holt vas Balastol meg maratod felesige adom myndeneknek tvrtara hog az ky Leveleket az en meg holt zeghyn vram meg eltyben hagholt volt Bezteren (!) Zycz Lenart Vramnal azokat . . . nemes emberek előtt Kerey myklos vram előtt es Boyar antal előtt az varos dyakya előtt atta meg Lenart Vram az Leveleket ket Lataban [Beszt.; BesztLt 23]. 1607: Baladphy Farkas parunch(olta)ttal kertte volt meg Baladphy Sig(mon)dtol s meg attak uolt neky akkor mynd(en) leueleket [Csapó KK; BLt I] * *lewelet (meg)csinál oklevelet/iratot (meg)szerkeszt/kiállít*. 1582: Petros Gruz fassus est Kalma(n) vra(m) chinalt eg lewelet, es eo maga titkon hoza en hozza(m) pechet Alat [Kv; TJK IV/1. 35]. 1650: (A házat) en bizony nem adom, mért en megh vettem Kouacz Thamasnetol s az fiától mégh megh nem czenaltak at Leuelet rolla [UszT 8/64. 35a]. 1717: mikor az Hunyad v(á)-

(me)gyei Jozsagot fel osztzak erről is ugyan akkor az adhibealando Birák előtt kötes szerént levelet tsínálnak [T; JHb XXXI/8. 4] * *levelet megépit* 'ua.' 1622/XVII. sz. v.: Sepsí Székben Angyalosfalvan egyben gyűlvén az Kakas Gergely hazanal ez levelet meg építettük mely levelek Tenora így következik [Angyalos Hsz; HSzjP] * *levelet (meg)mutat* oklevelet/iratot (bizonyosságul) be/felmutat. 1568: Pal wram azt mongya kyrwl lewelet is mwattata, hogy Eo chyak az Eo rezeth atta el [Gyf; JHb XII. 8]. 1604: az Alperesekis pedig mikor az Alberfi Pal iozaga ueget megh osztzodanak akkor az Aruaknak Attiokfia az nehái Istuanfi Marto(n), kjuel edjek woltak megh mondotta leueletis megh mutatta, akkor nem elengeztek, hogy uizza ne zallion [UszT 18/41]. 1753: az Elöl járó rendektől az vraktól olyan levelet mutattak azon Jozságról hogy az után Csáki Sigmund vr nem háborgatta [Nagyalmás K; JHb XXX/9] * *levelet párba kiad* iratból másolatot ad. 1807: a' Literarum Conservator a' Leányának, ha kívánnya a' Leveleket Transumaltatni, vagy Párba ki adni köteles ha Léánytis illető részre szollo Levelek [Fesküllő K; Somb. II] * *levelet produkál* oklevelet/iratot (bizonyosságul) bemutat. 1577: Minket hittak wolna az ket fel . . . Waida Zenth Iuanra . . . hogy az mely Jozagok Anniok wthan wagh attjok wthan wago(n) ez alól megh Irth falwiban azokrol My elleotthwnk lewelejh p(ro)ducálna, tholdalagy ferencz [Vajdasztiván MT; BfN 71/19]. 1606: Palfi Ferencz egy leuelet p(ro)ducál . . . meljben vago(n) Irúa hogy Palfi Istuan(n)ak az első feleseget az marhabúl, ruhábúl mjbúl ki elegitettek [UszT 20/183] * *levelet publikál* oklevelet (vmilyen testület előtt) kihirdet/közzétesz. 1640: Urunk Eo Ngtul statutioiok melliet publicáltak a szeken de nincsen vagutioiok rolla publicáltak de udo utan mert levelek A. 1635 emanaltatott publicatioia penigh A. 1637 lüt [UF I, 732] * *levelet renová* oklevelet megújít. 1599 k.: Keönieörgönek fe(ls)egednek fe(lse)gedis kegyelmességeből az fe(lse)ged zerelmes attya levelet renoualna annak modgya zerent, es az vtanna keouetkezendó kapitánokis restitualnak az zegeny városnak [Dés; DLt 261] * *levelet vált* vkinek oklevelet/iratot (pénzért) beszerez vkinek. 1583: Ersebet Dobo Thamasne vallia Theólcheres vinczet egikor feddem vala . . . hog Rengeo Annat keoltseggel tarthia Mert lewelet(is) eo váltott Neki, Ne mywelne Azt mert Nem Io zemelj Volna [Kv; TJK IV/1. 187] * *levele van vmiről* oklevéllel/irattal rendelkezik vmire vonatkozólag. 1573: Zigarto Matias es Kadar gergel' Azt valliak hogy hywatta volt Eoket . . . Eottues leorinek hazához Betegseben . . . Mond hogy . . . Mindenekreol leweley vadnak Ladayaba hogy Menedeteket attak neky [Kv; TJK III/3. 188]. 1791: Pópa Jakob Románnak Sok gonosz tselekedetieért a Ttes Táblától is oly Levele vagyon hogy Se Biroságra, se eskütségre soha is ne applicáltassék [Sebeshely AF; JHb] * *igazságvál* él oklevélben/iratban rögzített jogot élvez. 1637: Boyerok. Latzko Peter Boyar Eórköseget bir . . . Koman Boyer — Ez is azon egy leuel igazsagual el [Grid F; UC 14/42. 67] | Boyerok. Ztoyka Urszul. Burszan Urszul . . . Ezek három Butsumi Koma(n) Bursza(n) leuele igazsagual élnek [Herszény F; i.h. 87] * *nek páriája/párja* oklevél másolata. 1665: Az mi penig az ú felségének küldött levelnek követségnek és protestationak páriját illeti, bizony megküldtem, valahová lött [TML III, 456 Kende

Gábor Teleki Mihályhoz]. 1681: Havasi Gornyksagrual valo Levelnek Páriaja, mely adatot Jffiabbik Orban Miklos Uramnak [Vh; VhU 343] * *nek rendiben/rendi szerint* oklevélben/iratban foglaltak szerint. 1552: Le^own Jlyen vegezsis hog' ha az isten feyedelmet adond tahat az ew^o pechetty alat, adian leuelet az leuelnek Rendy zerynth es Engedelmet, kire^l mi attuk ez Jelen valo levelet, mynd az keth feel Byzonsagara es oltalmara [Mezőszengyel TA; BfR]. 1561: My Jnakthelki Ghyerewffy Mihal, es Swky Benedek aggywk emlékezetre ez mi lewelünknek rendibe mindeneknek [Fráta K; SLt U. 28]. 1602: Adom tudasara mindeneknek az kiknek illik ez levelnek rendiben [Péterlaka TA; Told. 26] * *nek szerében* 'ua' 1539: My Syroky Ferenc es esthwan deak zwthory attwk Emlkezethre Ez lewelnek zeryben [M.zsombor K; MNy XL. 136]. 1550: En Kemeny Ferencz yelentem Az en lewelemnek zeryben Az kyknek illik Myndeneknek [Berend K; BfR VI. 28/2]. 1567: Vallom ez en lewelemnek zereben [Egrestő KK; Bállt 42] * *re fog* oklevéllel/iratra hivatkozik/utal. 1573: Ertlyk eo k. hogy Zeres Marton lewelere fogh az zer arwlas feleol [Kv; TanJk V/3. 78]. 1592: Ertem az Actor Az peres feold felől bizonysagra es leuelreis fogh [UszT]. 1606: De az A. p(ro)testal az mely leuelre fogott volt an(n)ak(is) pariat keua(n)nja, ha be adgia [i.h. 20/77] * *rendtartása szerint* oklevél/irat rendelkezése szerint. 1558: kyraly Eó felsege Embery lewen Ez dologhban My Az hytewnk zerenth Irtok Ezt megh thy kygelmeteknek (!) Az vrunk Ew felsege Levelenek rend tartasa zerenth [Burjánosóbuda K; JHbK XXIII/39] * *a tartása szerint* az oklevél/irat tartalma szerint. 1559: o ys az yozagotth kezebe bochatotta hara(n)glabi myklosnak ylyen ok alatt ha az ó zalakos lewele tób sommath te(n)ne hat Hara(n)glabi myklos tartozzek meg adnya: az lewel tartasa zerj(n)t [Désfva KK; BfR VI. 279/3]. 1566/1576: Aldofo nap wta(n) walo heffteon . . . Boczy Peterreol rea inteok porkolab ferenczynet henge anna azzonyt felseged eleybe ok adny az felseged leuele tartasa zerint tizenéotod Napra [Kisszölös KK; SLt XY. 21]. 1599: Kozma Istwan. Hozott. Kassarol. 30. Fegyver Derekott. 70 Sisakott. Melinek az Harminchadgiat az leuel tartasa zerent megh engettük [Kv; Szám. 8/XIV. 11 H] * *hiteles* ~ közhitelű/a hitelesség kelékeivel ellátott irat. 1800: (A) földet mely vagyon a Tonál és En általam eddig birotatat kibocsattam melyről adom ezen hiteles levelemet jüvendöbeli bizonyssagul [Asszonynépe AF; DobLev. IV/834 Jenei Josef ns nyil.] * *hites* ~ 'ua' 1619: Mely dolog feleöl tagadast Jnasko nem tehete, mert beosegessen es vilagossan mind Feyedelmek (!) mind hwtes levelekkel, mind beö(czw)lletes iambor szemeliekkel mindeneket Boyer Peter megh<bizonitot> Rend szerint [Fog.; Szád.] * *hivatalos* ~ a hivatalt illető oklevél/irat. 1813: Minek előtte az elveszett es elé adattatni kívánt Levelek aránt határozás tétetödnék . . . Néhái Fő Notarius Ajtai Joseff aanál lévő hivatalos és közönséges Leveleket Regestrályák [Kv; RLt 0. 3] * *jó* ~ hiteles, érvényes oklevél/irat. 1610: ha ennel teób lezen hitesse megh velem vagi Jo leueleuel vagy humano testimonio s megh adom [UszT 14c]. 1750: Groff Kornis Sigmund Ur nem haraghatik es hasztalan muveal Processust Ngod ellen ha movealis mert a jobb, jobb Levelek Ngnal meg Vannak [Szökefva KK; Ks 94] * *közönséges* ~ a közösséget/közönséget

illető ügyirat. 1813: Minek előtte az elveszett és elé adat-
tatni kívánt Levelek aránt határozás tétetődnek . . . Né-
hai Fő Notarius Ajtai Joseff aanál lévő hivatalos és kö-
zönséges Leveleket Regestrályák [Kv; RLt 0. 3] * *origi-
nāl(is)* ~. 1661: az Nyuszuly (!) joszaghrol nemelly
leuelek forgottak kezében, söt megh transummaltattais
Czeffei Vr(am) velle, nemely leveleit, Valahova löttek
Vram, de megh eddigh sem(m)i derek Original levelei
ne(m) talaltattak [Sófva BN; Ks 41 K]. 1798: eleget
hurtzolodtam ifju koromban, az eötsém uram édes
attyával, a' ki nem akarta kezemben adni az originalis
Leueleket [Megyesfva MT; LLt 50/1279] * *pecsét alatt
kelt/való* ~ a hitelesség jeléül pecséttel megerősített ok-
levél/irat. 1579: Meli eo keozotteok leot alkuuasnak es
vallasnak bizonsagara es ereossegere mindenik fel ke-
vansagara, Attuk az mi Varasunk Nagiob peczeti alat
valo levelwnket [Abrudbánya; Berz. 17]. 1604: peoczie-
tek alat ualo leveleket attak az aruaknak attiknak
[UszT 18/41]. 1710/1792: Mely dolog mi eleöttünk fe-
lyeb meg irt 's birált Szemelyek előtt igy menvén végben,
miis ennek nagyobb bizonságára adtuk ez mi petset
alatt költ Levelünket [Albis Hsz; BLev. Transs. 32] *
pecsétes ~ 'ua' 1540: Banfi lazlotul is Miklostul nemi-
nemw nagj szwkseges dolgymert kertem három szaz fo-
rintot kyert az Valazutj es Bonzidabelj rezemet vetettem
szalagon . . . kinek bizonsagara attam peczetes lewele-
met [Sebesvár K; MNY XXXV, 55]. 1605: az ket keowet
leuelere pechetes lewel által tegienek valazt [Kv; TanJk
I/1. 503]. 1743: eo Nga Gazda Mihály nevű Szolgaja ide
joven egy Pecsétes Levéllel tilalmozta a' Gálfolvi Já-
nos Uram Sellerit hogy se magához a Pusztahoz, se az
utánna valo földekhez közt ne tartson, mert eo Nga
akarja el foglaltatni [Kincsi KK; SLt 8. K. 15] * *szub-
szkripció* ~ aláírással ellátott irat. 1733: Mellj do-
loghnak nagyobb bizonságára müis adjuk ezen sub-
scriptios Levelünket [Torockó; Bosla].

Sz. kikél levele elveszti becsületét, lejár a becsülete.
1631: Toldalagj Mihaly monda hogy mit hazucz te teo-
kelletlen beste kurva fia, te hazugh Istua(n) Deak . . . a
mi szekünkben igen keves böczije vagyon onnet ki költ
leuele [Mv; MvLt 290, 48a] * *kitelik levele* 'ua' 1697:
Az után ki telék onna(n) leuelem csak hamar hogy jót
mondottam neki azert engemet nem szeretett [Kotor-
mány Cs; CsJk 2-3 Peter Janos (37) vall.]. 1748: Azt
tudjuk hogy igen vakmerő, nagy akaratu, büszke ember
volt^a, 's másunnán is a' mint hallottuk rosszul tölt ki le-
vele [Marossztkirály AF; Told. 56. — ^aA tisztartó].

2. kiváltságlevél; scrisoare privilegială, privilegiu;
Freibrief, Privilegium. 1570: A Lw nyomot vyveok az
vermessy hathara. Az wermessyek kwidenek Nygh Em-
bert ky hozzank, Azt mondak hogy . . . kyralthwl W ne-
kyk levelek vagyon hogy Nyomot el ne vegyenek [Ver-
mes BN; BesztL 77 Ekler de Bongharj b. vall.]. 1592: ez
ielen valo Indexet, az leweleknek megh mutatasara chi-
nalta(m) Hogy ennek Vtanna, ha valamj oly zabadta-
lansaggal ez Waros bantatik, Legiene az ellen Priuilegiu-
ma vagy ne legien, az Indexnek az által olwasasabol ki
thessek es ha talaltatik, tugiianak Egienesen arra a le-
welekre mennj | Lazlo kiraly lewele, kiben Assecuralt,
hogy valamely parancsolatot az varos priuilegiума ellen
hoznanak, azok megh vettethessenek | Layos lewele,
hogy az Thordayak semmi dologert se az Rewen se egie-
bwt tartast ne mivelhessenek az Coloswary emberen

vagy Marhayan | Mathias lewele, Ez varossy ket Nemzet
vnoiariol es Byro tanach valaztasarol [Kv; DiósyInd.
11, 24, 31, 47]. 1597: Az Conuenteknek lewel arraba az
Jozagrol walo Priuilegiumert f 40 [Kv; Szám. 7/X. 8 J.
Jacobinus sp kezével].

Szk: *harmincadról való* ~ harmincadról szóló kiváltsá-
glevel. 1609: Az Harmincadról ualo leuelet Tanacziul
eo kelme(ne)k Adam Razmannak adattak uelem zaz fo-
rintot . . . Az Deaknak az ki megh irta az Harmincad-
ról ualo leuelet adtam f 77 [Kv; Szám. 12b/IV. 298] *
mundinális ~ vásártartási kiváltságlevel/szabadalom.
1618: ada ki Pattko Janos Vra(m) Vrunk eo Nga Na-
gyobbik Cancellariajan lako eskut Notarius es Scriba
egy Nundinalis Lewelet kett sokadalomra sonalot, min-
den eszte(n)deobe(n) es minde(n) heti vasarnapi uasarra
szolot p(ro) f. 13 d [Asz; Borb. I] * *privilegium/privile-
giális* ~. 1567: az felül megh mondot ket fel my elenkbe
Jüttenek, es mindenik fel az w igassagokat ele proponal-
tak es waros priuilegiom leuelet es az vegezes zarent ualo
leuelet is exhibealtak [Vízakna AF; TT 1881. 190]. 1702:
ő kegyelmek^a pedig a leveleket tiszték szerént fel forgat-
ván, és azok között a mű Privilegialis Levelünkétis fel-
tálván . . . münékünk ki irták s kezünkben adták, káptal-
an pecsétli alatt [Torockó; TLev. 4/3. 1b. — ^aA km-i
káptalan]. 1847: Az uradalmi tiszt urakról Varga Kata-
lin azt mondotta, hogy az embereket igazságtalanul
több szolgálatra erőltetik, mint amennyit a privilegialis
levél tart [VKp 289].

3. adománylevél; scrisoare de donație/danie;
Schenkungsurkunde/brief. 1617: Hallam hogj magia-
razza uala Mate Deak az Lengiel Kiralj leuelet, ugi ma-
giaraza hogj Lazartol uegielek el az harom Jobbagiun-
kot s aggiatok Beczinek s azzal a leuellel foglalok el,
Beczj Imrenek ellene monda Illjes Peter Teorueny szer-
ent Lazar Andras kepeben, my el Jnteők az feyedelem
leuelenek Continentia-tartasa szerent [BLt 3 Michael Ja-
nos de Kazon Imperfalu (90) ns vall.]. 1681: Hunyadi
Matyas Deak al(ia)s Pajor Donatiojarul valo level [Vh;
VhU 344].

Szk: *donacionalis/donációs* ~ adománylevél. 1579/
1799: Mely dolognak nagyobb erősségére adom . . .
Donationalis, Inscriptionalis Levelemet [Tihó Sz/Dés;
JHb IV/19]. 1772: 1581-dik Esztendőben akkori időben
élt Lengen Országi István király és Erdélyi fejedelem
Nagy Vitézségiért ugyan Lengyen országban költ
Donátios Leveliben nagy josszággal megh ajándékozta
volt . . . Tot Mártont [Maksa Hsz; HSzJP Gotsmán
László Maxai (70), L. K. Antal Mihály Janos Maxai
(69) vall.] * *inszkripcionalis* ~ (érdemért, jutalomként)
adománylevél. 1608: Miel hogy my Kendi Istuan uram
Tanachiunk es Cancellariusunknak megh tekintuen
hwseges, es alhatatos zolgalattiat, az Orszaghnakis sok
zkwseges dolgai mellet ualo keölchieget Zamos Uyuarat
minden hozza tartozando iok es lozagokkal bizosios
summaigh eo keg(ne)k inscribaltak es attuk, az mint In-
scripcionalis leuelebeolis megh teczik [Törzs. Báthory
Gábor rend. Balázs szív-i várkapitányhoz] * *kollacio-
nális* ~ adománylevél. 1673: találván megh itt Fogarasi
városunkban lako . . . görögök, hogj . . . nékiek zaba-
dos volt akar mely helyen az itt lévő piaczon árujoknak
sátort vonni es árulni, melljről valo collationalis levele-
ket mellyet akkori fő kapitánytol Kemény János uram-
tol obtineáltak, előnkben in specie producáltak . . .

megh engedték hogy ... akarmely helyen szabadoson arulhasanak [UF II, 534].

4. bizonyáglevél, bizonyító/tanúsító oklevél/irat; litterae attestatoriae/testimoniales; scrisoare de mărturie, scrisoare de adevărit; Beweisurkunde, Zeugnis, Bezeugungsakt. 1546: Banffy Magdolna azony Egy feleel, masfeleel Bogathy Chaspar ... my athalwnk thenek ilyen zerzeesth Az mynth Eleezer az fogoth vraym kezethék el wegezthék wolth, hogy az ke(az)^a erdebeel Bogathy Chaspar az Ew nemesz ha-zaath meg Eppeche kyreel valokh (!) az fogoth vraym Leweleyesz wagon [Panot^b; DanielAd. 5. — ^aÉrtsd: köz. Panád KK]. 1551: Eznek bizonsagara attwk my az my lewelwnket peczietunk alatt, ez lewel kolth, Mezew Zengielben, ez feljwl meg Jrt napon [Mezőszengyel TA; BfR 104/108. — L. MNy LVIII, 492 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztózó lev.]. 1564: Wallom ez lewell altall hogy azz tiztelendew Bezterczsey Biro kwdeth : w felsige parancsolattya vtann czazz (!) ötwe(n) kóbell zobboth [Dés; BeszLt 11].

Szk: *bizoniyó* ~. 1790: hogy Bartok Adám Uram eő kegyelme a' szasz V Forintokat . meg adta légyen; arról adjuk miis ezen tulajdon írásunk és petsetünk által meg erősített bizonyitto Levelünket [M.bor-rosbocsárd AF; DobLev. III/675] * *bizonyágtevő* ~. 1799: Adgyuk tudtára mind azoknak . Akikis Ezen hiteles Bizonyág Téví Levellünk(nek) rendit fogják [Tamásfva Hsz; ACLev.] * *emlékeztető* ~. 1748: Adjuk mindeneknek ez mű emlékeztető Levelünköt [Etéd U; NkF] * *tanúbizonyágtevő* ~. 1734: mely dolog mi előttünk ekképpen menvén végben, adgyuk miis a mi Tanu bizonyág téví Levelünket jöendő bizonyágnak okáért igaz hitünk szerént [Szécs Sz; Borb. II] * *testimoniális* ~. 1623/1687 k.: Szász István Sz. egyház job-bágyságára adta magát Mező Csávás(n) veres Darab-ant lévő(n) ... kiről testimonialis leveleis Maros Széki Senior Batizi János neve alatt extal [Mezőcsávás MT; MMatr. 412]. 1658: Mely Divisiokról való Testimonia-lis levelünket kezünk írasauel és pöczetünkkel megh erő-situen ... ki attuk [Ne; Incz. II. 10a]. 1720: Mi Mogyo-rosi Molnar Thodor és Molnár Istuan adgyuk ezen Testimoniális Levelünköt ... szokot petsetunkel meg is petsetellyük [Magyaros U; BNB 10/240]. — Vö. a *bizonyáglevél* és *emlékeztetéslevél* címszóval.

5. személyi állapotot (nemzetiséget, társadalmi státust, életkort bizonyító) oklevél/irat; scrisoare de mărturie/de adevărită privind statul personal (obârșia, starea socială, vîrsta); Beweisdokument/stück für Personenstand (Geschlecht, Gesellschaftsstand, Alter). 1570: Obel Gergel ... vallya, hogy Thwgya azt Mykor hoz pe-ter megh halna Illen Testamentomot theot volt Eo eleot-te Teobekel egetembe hogy . Ha ky Rezt kewanna az Ew Érekegebeol Marhayabol lewelet hozzon Rola My-nemw Atthiaffia legen Eo neky [Kv; TjK III/2. 206]. 1592: vgy sonalt az lewel hogy ez Bako Istua(n)nak az eleieis lofeiek voltanak volna [UszT]. 1791: Ismerie a Tanu Nyilvänn és bizonyosonn Etfalván Lako Baktsi Sigmond, Miklos, és Elek ökgyelmeket Ugy Ezek-nekis Attykokot kik Lettek volna Tudjae vagy Régi leve-lekből olvastae vagy olvastatni hallotta [Kézdiszék; Borb. II vk]. 1823–1830: A nagyapámnak, Verestói Pál-nak volt még egy testvére, Verestói István marosvásár-helyi tanácsbeli ember, fejlebb menni levelekből nem tu-

dok [FogE 71]. 1842: Nemes Vljak Vonyisziának, és Vljak Georillának kik voltak édes Attyok? Nagy Attyok, és Szülő Attyok? Nemes Vljak Lup kívül volt édes egy Testvér? . ezt a' Tanu honnan tudja? régi öreg Levelekből hallotta é olvasni, vagy öreg embe-rektől hallotta? [Kv; RLt gub-i vk].

Szk: *bojérságról való* ~ bojérságot bizonyító oklevél/irat, a bojéri rendhez való tartozást bizonyító oklevél/irat; 1632: Boerok. Laczko Peter, Laczko Zancziul. Ezek egy eleten laknak egy kenieren uadnak: Boersagrol ualo leuelek Maylad Istuan akkori vaydatol uagon, sub Dato Fogaras Anno D. 1535 [Grid F; UC 14/38. 3]. 1664: Tomolicza Boernak Bethlen Gabor Fejedelemtül sub dato in ciuitate Alba Iulia 1628 die 20 Apr. Also, Felső Ucsaj es Korbj boérságáru való levelét producálá [UF II, 279] * *familia/familiai* családi oklevél/irat, család-ot illető oklevél/irat. 1772/1785: Sem Genealogia deductio, Sem penig Familia Levelei kezünkben regen nem forgottak [Koppánd AF; DobLev. III/596. 584]. 1835. A Familiai, és minden Levelek Registratiojál, Számba-vételét tsupán egy iro szemelynek fel vételével mi ma-gunk fogjuk hová hamarább meg ejteni, mely után mind az össi, mind a szerzeményi Jokrol szollo Levelek kedves Sogorunk Hodor Károlynál maradván az eredetieket . . a Leveltarto Sogorunk kiadni tartozik [Doboka; BetLt 1] * *genealogiális* ~ leszármazást/csa-ládfát igazoló/feltüntető irat. 1821: A Néhai Pataki Ist-ván subscriptioja alatt költ Genealogialis Levél sine au-thentia [M.köblös SzD; RLt] * *időlatott* ~ életkor megállapító oklevél/irat. 1592: egy feleől Vitezleő Bogathj Janos vra(m) . mas feleol penigh wytezleő Nyary Mathyas es Nehay Zichj Janos arwaynak Tutora . azon arwakkak kepebe wdeő latott lewel mellett my eleottwnk zemeliek zerint Jelen lewe(n) [Msz; BálLt 89] * *(meg)nemesítésről való* ~ nemeslevél. 1661/1681: Szallaspataki János megh Nemessétéséről való level [Vh; VhU 381]. 1681: Hatzaghi Szallas-Pataki Janos Nemeséteséről való Level [ALt Urb. 8] * *megvilágosító* ~ tájékoztató irat/hivatalos közlés (családról). 1819/1831: Sárosi Jánosnak a' Dösakról való meg világosító Levél 20a May 1692 [Aranyosrákos TA; Borb. II] * *nemessegről szóló/való* ~ nemeslevél. 1606: az en vra(m) . nemessegreol ualo leuelet váltott vala az attia az teob attiafiájual egietemben [UszT 20/154 Sofalúi Agos-ton Balintne Damokos Dorottja aszonj vall.]. 1770: Hogy irántam gyanos ne legyen ezen Tkts nemes Vár-(me)gjeis . Régi Eleimről réam szállatt es meg ma-ratt nemességemről szollo némely Leveleimet be mutatom [SLt XLIII. 16 Maróthi István nyil.] * *nem-zetségről való* ~ leszármazást igazoló/bemutató okle-vél/irat, nemzetiégi kapcsolatokat igazoló/kimutató ok-levél/irat. 1585: Atta Biró vram, eo kgmek eleibe az Jde-gen legenieknek be Irsat a' varos keonywebe . . De ez kezesekeill es Nemzetsegereol való lewelewel bizonsa-gauál Amikor Az Varos egibe giwl fel leoyeón ez illien zemely eo kgmek eleibe, es ott az varos consensussabol legien be (igy!) Az be iratas [Kv; TanJk I/14]. 1619: akar mi helien walo Ceheknek, reghi io megh vgszett Usus-sok es szep rendtartasok szerent, Irnök megh nekik az eő Nemzettsegekreol walo Leveleketh es Varosunk szo-kott Peczjethi alatt, nekik Irwa ki adnök [Abrudbánya; RDL I. 108] * *primipiláris* ~ lófősegről szóló levél. 1803: advan nehái nagy Moyses János Szabo Mihályné-

nak egy kitsid ben valot . . azon kised<ben> valo pedig . . Tordai jus volt a Tordai familia Primipiláris leveleiből mais meg lehet látni [Szenterzsébet U; Borb. II Agilis Tordai Samuel (77) vall.]. 1807: 'A Primipillaris Levelivelis magán nem Segithet legkissebbenis a Panaszlott, mert a tsak Copia [Aranyosrákos TA; i.h.] * *radikális* ~ származást/eredetet igazoló irat. 1763: mint Mlgs Uram Bátyám bölcsen tudgya, minden Jóságaim iránt valo Radialis Levelek Kolozsvári Házomnál le pecsételve lévén, azokhoz Mlgs Attyafiak meg edgyezett akarattyak vagy is jelen létek nélkül nem nyulhatok [Kajpon SzD; Ks 96 Haller János lev.]. 1819: az elő mutatott radicalis Levelekből nagyobb részben meg győzettem arról; hogy a' felyebb érdeklött Jóságok a' Fiu ágot illetnék [Déva; Ks 92] * *tutorságról való* ~. 1597: Jelenti Chakanj Alas vram hogy az megh holt Czákany Janos ura(m) aruaianak Tutorsagat vrunk eő felsege neki atta . . De az teőrueny nem itel most Tutorsagot, noha Zekel Ferenchis az Chakani Janos Aruaianak zyle attia ugyan praesentallia az Tutorsagról ualo leuelet [UstT 12/5]. — Vö. az *ármátslevél* és *nemeslevél* címszóval.

6. szabadságlevél, felszabadító levél: scrisoare de eliberare; Freibrief. 1635: Mikor Czismasia tanulo Inast Zabadtinak fel fel szabadulasáról walo lewele az olyyanak, az ket Czismasia Czeh Mester newe alat kellyen [Kv; KvLt Céhír. I. 12 Kv tanácsának hat.]. 1673: Ezen Nehai nagy emlékeztű Felsőes Bethlen Gabor Fejedelem Mogyorosdi Thoma Laszlonak es Thoma Peternek örökös szabadsagarul ki adot kglmes levele előnkbe producaltatvan tölemis helyben hagyattatik, es confirmaltatik [Vh; VhU 350 Thököly Imre ad. lev.]. 1772: az B: Ceh maga Céhában be ne végye ha nem minden Tanulyon Cehos helyen s szolgáljon Levélért [Kv; FésCjk 48]. 1811: Be Szegőttette Binder Joseff Uram Nagy Bányáról ide Városunkra Jövő Betsületes Légénket Lipotzik Josefett olj moddal hogy . . tartozik egész hűséggel és Jamborsággal az Levélért es az azután Szép Szabadságrt Szolgálni [Kv; KCjk 104a].

Szk: *manumissionális* ~ (függőségi viszonyból) szabadon bocsátó/felszabadító levél. 1666/1687: Brettyei Bugyul Janos es Istvan Donatiojok(na)k, avagy manumissionalis Levelek(ne)k pariaja [VhU 256] * *szabad* ~ 'ua' 1680: tudgyuk azt hogi Christoph Balás hámo-ri bányász volt, ennek előtte szabad ember is volt, de mostan legközelebb director Barrabás Péter uram szerzett szabad levelet [Dánfva Cs; CsVh 77 St Gal nagyobb (40) pp. Blasius Hollo de Dánfva (50) ppix vall.]. * *szabadságos* ~ 'ua' 1621: Mogyorosdi Marcz Peternek mostan Hunyadi Drabantunknak minemű Szabadsagos Matyas kiralytul regen adattatot lőt levele legyen az Elejnek, mely őtet is Jure Successivo illeti [VhU 322 Károlyi Susanna ad. lev.] * *szabadságról való* ~ 'ua' 1680: Libertini. Thomas Boer es Opra Boér. Ezeknek szabadságokról valo levelek nem Constál hogy volna, mind azon által eddig ezen állapot(an) szolgáltak az udvarházhoz. hazokrol sem levelek, sem executiojok. Dezmaval tartoznak [Szaráta F; ÁLT Urb. 62] * *szabaduló* ~ (céhlegénységből) felszabadító levél. 1741: bé adván Bányai Pál remekezendő blts Attyánkfia is szabado levelet [ÖCjk] * *szlobozia* ~ ~ jobbágy-elbocsátó levél, manumissionális levél. 1757: Az Popa Gabor Déák fia mikor haza mégyek akkorá le jóue Ngd haz a

Szlobotzija lévelért [Kendilóna SzD; TKI Perlaki András Teleki Ádámhoz] * *tanuló* ~ inasságot igazoló, inasságból felszabadító levél. 1655/1751 k.: a' hun születt hiteles és petsétes levelet hozzon hazájabol, és Tanuló: Levelet avagy recomendatiot [Kv; ACjk 13]. 1696: Az B. Ceh előt fel szabadtot Regeni György inassa Kővendi Gyurka az mellynek alkalmatossagával pronunciatatot Györgynek adot az tanulo levele pecsetiert d/50 [Kv; i.h. 19].

7. birtoklevél, vmilyen birtokhoz/jóságához való jogot igazoló irat; scrisoare de adeverire a unui drept asupra unei posesiuni/unui bun; Besitzstandsblatt. 1550: a koles fold feloly walo lewely [Mányik SzD; BfR II. VI]. 1577: az komlodj Rez Jozagnak, az lewellel thartozik tholdallagy ferencz az ket hwganak megh adny az hwgays az lewel arath, thartoznak Megh fizettni [Vajdasztiván MT; BfN 71/19]. 1592: Tolkeoteő peter feyerwary hazarol Negy lewel [Kv; DiósyInd. 59]. 1629/1676: keld az keglték szule attya jóságábul kévanta és kévannya az Quartalitumot . . az kgltek jobb apja, az nagy erdélyi miklos volt, mellyiket birta légye(n), ha ma megh nyuznának is, sem levélből, sem emberi szók által nem tudom meg monda(n) mit, és hul birt [Somkerék SzD/Sv; WassLt St. Erdélyi vall.]. 1677: A' Kiknek levelei háboruság, tűz, vagy egyéb szerencsétlenségek miat elvesztenek volna . . tartozzanak a' Fejedelmek Nova Donatiokat adni [AC 201]. 1780: azok előtt az kiktől azon Curia cserelített azokis magok ős regi leveleket elő hozzván, azokból ki tettzven hogi kinek mely vicinitásban volt földjek es azon régi Levelekből de vicinitate ad vicinitates eruálnak hogi kik<(nek)> lett volna ott földek [Msz; MbK X. 57].

Szk: *akvizicionális* ~ (birtok)szerző levél, szerzeményi levél. 1761: valamely aqvisitionalis levelek(en) inseralva vagyon a Dotalista neve . . . azokból a' mediatas intacte ki adattassék [Oroszfalu Hsz; BLEv.] * *jóságáról való* ~. 1598: Az mi az Jozagrul ualo leueleket nizi [BálLt 51 Kowachocz János nyil.]. 1677: Ha valamely igaz véreknek jóságokról valo levelei . . el idegenedtenek volna meg értven kiknel volnának, repetáltassa leveleit a' Praetendens [AC 199]. 1795: mind két reszről levő Attyafiak fen hattuk asztott hogy ha Jóságokról valo Levelek . . találatnának . . azokat tartozunk ki adni [Monostorszeg SzD; BetLt 5] * *szerzemény* ~. 1819/1831: Fel Jegyzése Azon ősi, és Szerzemény Leveleknek, mellyek Néhai Ádamosi Hunyadi Ferentz Urrol, és Házas Társa Almási Aszszonyrol egyenes Maradékokra által szállottak [Aranyosrákos TA; Borb. II] * *sztaturia* ~ jóságba/birtokba beiktató levél. 1584: Az fen meg Irt Jozagokbah . . giakran meg Neuzet Zelemeri Peteort statutoria leuele tartasa zerent bele ezenkepen vitwk [BálLt 80]. — "Vö. a *nyíllevél* és *osztálylevél* címszóval.

8. záloglevél (zálogosító oklevél/irat); litterae impignoracionales; scrisoare de zálogire; Pfandschein/brief. 1552: My Hozzweteljk Myklos porkolab ferencz, valywk ezt . . hog ez vyztezew pesty Albert Frathay Nemy nemw zwksegeknek el tawoztasaert (!) vete zálogon, az sylak thoban tellyessegele valo rezet kynek bizonsagara attwk ez my lewelunket peczietunk alat frathan [Fráta K; SLt V. 19]. 1779: adtam volt zálogban Bago-
ban lévő rész Jóságomat 's erről . . Ispánlaki Jóságom meg zállagositásáról Die la July A(nno) 1772

költ Levelbenis emlekezetett akaratom szerént tétetett [Kv; JHb XXVIII/65].

Szk: *inszkripcionális* ~. 1607: my kezwnknels az Colosi es Zekj Camarak bizonios summaigh ... uoltanak Inscibalua, kiről azon Gywlesben leueo Attiankfiái ... kezek lőettek uolna Inscipionalis Leueleynket, es ahoz walo Igassaginkat megh mutogatnj [Kv; RDL I. 80] * *zálogos/zálogosító* ~. 1559: o ys az yozagotth kezebe bohattotta hara(n)glabi myklosnak ilyen ok alath hogy ha az ó zalagos lewele tób sommath te(n)ne hat Hara(n)glabi myklos tartozzek meg adnya : az lewel tartasa zeri(n)t [Désfva KK; BfR VI. 279/3]. 1656: Borsaj Istuanal nalla leuen az szalagos leuel az felleb meg irt Kackanj rizrúl, kinaltata mi altalunk az szalagos leuel Mohaj Andrasne Azoniot Raffaj Katatat (!) . Borsaj Istuan vram hogy ha meg agia az felleb megirt Szallagos Jozagokirt az felleb meg irt pinzt kezehez agia az szalagos leuelet [Legen K; Borb. I]. 1719: ezén Zallagos Levelben Specificált Kornistelki határban lévő szántó földet birtam tizenhat forintig zállagban [Désfva KK; Ks T. 12]. 1805: Zállagosító Levél, mely szerint Csicso Kereszturi Ifj. Torma Miklos MKapuson lévő egy örökös Lukats nevű Jobbágnak Pusztájában álló örökös Ház helyét el zálogosíttya redemptibiliter [Mv; LLt Regestr.] * *zálogos kontraktudis* ~ *zálogos-szerződéslevél*. 1835: Melyről adjuk ezen Zalagos Contractualis levelünket tulajdon nevünk al-írásával kezünk keztet vonásával és szokott pecsetünkkel meg erősítve Varsolczon^a 25ik Sept(ember) 1835ben Komornyik Susanna mk Komornyik Káta k. x. v. Komornyik Laszlo m. k. [Borb. II. — ^aSz. Még négy aláírás].

9. becsülési levél; litterae aestimationales; scrisoare de evaluare; Wertungs/Schätzungsschreiben. 1570: Thakach Andras es Thakach Istwan vallyak hogi mykor az Kwpa Janosne fytawl Marat vnokayanak Rezet kyatta, Azkor valamyt ez vallok eleybe attak Mind Érekeget es Minden fele Marhat eok azt penzre beochwltek mynt azrol valo Lewelbe megh vagion Irwa [Kv; TJK III/2. 139].

Szk: *esztimacionális* ~ 1781: Hogy ezen prae-notált Exmissiönk szerent valo Oculatiönk es aestimatiönk mindenekben e' szerént ment légyen véghez; miis adtuk ezen aestimatiönális Levelünket [Ne; DobLev. III/559. 1b]. — Vö. a *becsülési levél* címszóval.

10. határfaró levél, határokról szóló levél; litterae metales; scrisoare de hotărnicire; Grenzbesichtigungs/Grenzbegehungsschreiben. 1565: Annak vtanna ez ieo-wendeo mind zent Napyara gywchenek az Besterche-yekis negy Nemes zemelt, feyerwary Amburus es hyon azonkeppen negy Nemes zemelt Es hozzanak ky az w dolganak byzonsagara jambor ven embereket, kyk az keozteok valo hatarnak igazitasat, byzonioson, Ez fogot nyolch zemelyeknek eleykbe twggyak adny, ha lewelek nynchen egykk felnekis, az hatarnak ielensgereol, ha penig valamellyk felnek lewele vagyon ellyen lewelewl [Kv; BesztL 42]. 1819/1831: Hunyadi Ferentzné Almási Borbára bizonyos Csegezi határon lévő Rétyei ki jártatásáról szollo Levél [Aranyosrákos TA; Borb. II].

Szk: *határfarásról való* ~ (a hódoltság felé a) határt megállapító oklevél/irat. 1665: Haszan pasa ... az előtti bosznai pasa volt Adta meg a határfarásról való levelet [AMN 90] * *metális* ~ határfaró levél. 1741: Azon ... ket Hatarok(na)k meg külömbeszteteséről va-

lo Métalis, vagy egyéb akarmi Originalis Levelleket latotte vagy hallotte a' Tanu? [K; Ks K. 73 vk]. 1761: Az Eklának Somodi^a nevű erdejéről valo metalis Levéle [MMatr. 46. — ^aMT]. 1782/1799: (A) Metalis Levélnek Copiajából láttam, mellynek Originalissa a' Kolosvári^a Conventbe vagyon, Hogy Torotzko Civitásnak, azaz Városnak neveztetett [Torockó; TLev. 5/16. 340. — ^aA km-i]. — Vö. *határfaró* 2. al., *határfaró-levél*, valamint a *jártató-levél* címszóval.

11. (adás-vételi) szerződés, contract (de vinzare-cum-párare); Vertrag, Kontrakt. 1539: My Syroky Ferench es esthwan deak zwthory attwk Emlekezetre Ez lewelesnek zeryben, hogy az wytezlj Sombori benedek, es Sombory myhal ... My elottewnk thewnek Illyen zerzysth ez level keolth Somboron^a Wyz kerezth wthan walo wasarnaph Ezzer ewth zaz harmynch kylencz ezthendeoben [MNy XL, 136-7. — ^aK]. 1573: Michael Thakach de Dees, Iuratus fassus est Az mynth egbe alkuwtattak eoket arrol lewelet attak pechetek alatt [Kv; TJK III/3. 102]. 1586: Egy Zena Rethett ... az Zabo Gergely hazanal kgd kezeben Ereztettem Noha Lewelet Rwlá Akkor nem Attam de kegđ vgyan vrassagaban volth es birta mynd Ez orayglan [Bethlen SzD; Ks 42. B. 20]. 1589: Az Balint deak haz veteleeről teczik varosul eo kgmeknek hogy ha lewelet kewan a' hazrol, Nobilisnek Ne Iriak, hane(m) Circumspectusnak ciuisnek [Kv; TanJk I/1. 115]. 1623: veót uolt ... egj darab ziluas keret ... kjreol megh ekkedigh leuelet nem Irathattak volna [Megyesfva MT; DLev. I. II. 32]. 1630: Mi alkotok megh az Nehay Karoly Istvanne Azzoniot Aradi Gergely Urammal mely akkori alkalmokrol leveletis atunk [Hidvég Hsz; BLt]. 1844: Bartok Adám és Galfi Miklos között ... meg ejtett cseréről szollo levél [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249].

Szk: *aukcionális* ~ *kiegészítő/ráadó/felülfizetési* irat. 1816: Super-leváltam Meltosagos Homorod Szentmártoni Biro Farkasne Aszszonytol az Ujlaki Colonialis sessiokra 45 ~ negyven öt Rforintokat, mely(en) meg háborítást az tisztelt Aszszonyság ne szenvedhessen, az esztendő kötés^a is legyen, a szérint, amint ... Tekintetes Török Adám úr által adatott aukcionális levélben fel van téve [Gyerővásárhely K; Végr. — ^aAlább: az esztendő kötése legyen 24. esztendő] * *empcionális* ~ *alkulevél*. 1662/1676: Anno 1662 die 14 Aprilis vevék egy haz helyet az Betlen uczaban Székely Istvan pap léányától Sophiatol, minden hozzá tartozo szánto földelvei reteivel, mellyet az emptionalis level bővebben declaral eőreök arron pro fl. 46 [UF II, 235]. 1702: Tetczet az Desy Nemes Szek(ne)k, hogy az jöendő szekre igassagokat mely hitelesen emanaltatot producalyak előnkben Producalvan akkor finaliter decidaltattyuk. Kivált keppen az Kallyan Mihaly Emptionalis levelet, hogy az igaz vértől mi keppen rehabealta [Dés; Jk 324b] * *komplanacionális* ~ *egyezséglevél*. 1775: A gubernium parancsolt a szegény Sombori Jánosnak, hogy mindjárt compareáljon Szebenben. El is ment aholott előadván a complanationalis levelet, a gubernium is Csernovitsot arestumba tétetett [RettE 345]. 1844: Nemes Váro Mihály, a Váro János complanationalis levelek ... 1830 [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249] * *kompozicionál(is)* ~ *'ua'*. 1625: Az J. compositionál (!) levelet praesentallia [Uoszt 114b]. 1843: Compositionális levél Dobolyi István Ur Enyedi és ahoz tartozo rész jószágának meg vá-

sárlásáról 1829 [Szentbenedek AF; DobLev. V/1244] * *konkambialis* ~ cserelével, csereszereződés. 1640: Az az Concambialis leuel mellyet Ketek most mutat Ionas Deak ur(am), es Magyar Patai Nylas Marton uramek keözött, Nadasi es Magyar Reödi portioi-
nak Concambialasa feleöl . az az Clausula ki mar-
ratt volt beleolle [Kv; RLt 1]. 1753: hallottam . . , hogy
egj oláh Boldisár nevü ember birt volna Gorbón, és an-
nak jussát néhai Groff Csaki István cserélte volna meg a
maga oláh Nádasí portiojával nem láttam a con-
cambialis levelet [JHb XXX/9 Johannes Simon Comitatum
Colosienis et Dobocensis Jur-assor (64) vall.] *
kontraktualis ~ szerződés. 1664: Haller Janos ur(am)-
mal es az Aszonyal Haller Janosne Aszonyom(m)al elő
Ngokal vagyon Contractusom azon Joszagnak el
zalogsittassa felől, mely myforman legyen az Contractu-
alis levelből ky teszük (!) [Moha NK; Ks N. 9]. 1751:
Mind ezek bővebben és világosabban meg vagynak írva
.. az Ecclesia és Város között ineált Contractuális Le-
véiben [Kv; SRE 186]. 1841: müis Közbírákok a felek
joválásokból veténk kozikbe 5 az az öt m. forint vinku-
lomot hogy az álló fél a nem allo felén valahányszor
mind anyiszor megvehessen vétethessen mégis ezen álta-
lunk irt kontraktualis levél minden pontyában örökre
megállj és megmaradgjon [Bözöd U; Borb. II] *
obligatorialis ~ ? kötéslevél, szerződés. 1717: küldé
kezünkhez eő Nagycsaga egy obligatorialis vagy Contractu-
alis leveletis, mely emanalodot volt, In Anno preterito
1699 Die 2 7bris [Dob.; JHb II. 20] * *végezés/végezésről*
való ~ egyezséglevél, szerződés. 1584: az Elebely vege-
zes leuel hatra nem hagua(n) Seott mynd(en) zikellebe
helye maragion Ezel megy Theobwue(n) kyk Ebbe az-
my leuelwnkbe Jrwa vadnak [M.fráta K; SLt T. 18].
1604: Az uegezesreol ualo leuel ky adasra, Biraknak aba-
ba(n) az dologba(n) fogak Lippaj Andrast Bogarfaluit,
Piros Albertot es Galamb falui Petert [UiszT 18/177 St.
Georgy de Bogarfalua lib. vall.] — Vö. az *egyező-levél*
címszóval.

12. engedély; litterae annuentionales; scrisoare de în-
cuviințare; Erlaubnisschein. 1570: Vitez ferencz
vallya Besterchey Georgis azt kerthe volt az heliet az
varostwl hogi Megh engednek neky az eo Tho heliet Beh
kertelny es Tylalmasba Thartany, Mellyet megh Enged-
et volt az varas is neky Az is Jwt ezebe hogi az varas
leuelet Jgert volt neky rola, De Nem Thwgia ha megh Jr-
tak volt vagy Nem [Kv; Tjk III/2. 122]. 1606: holott az
Alperes az akkorj feiedelem engedelméré fundallia dolg-
gat, producullia az Engedelemről ualo leuelet az Alperes
[UiszT 20/11].

Szk: *annuencia* ~ engedélyező/helybenhagyó levél.
1599 k.: eő Nagátul bizonios Annuentia levelönk wa-
gyon [Dés; DLt 261]. 1681: Karan sebesből, Lugasbol ki
bujdosot emberek(ne)k adot annuen(tia) levelnek paria-
ja, Haczogh varosában valo Lakásra [ÁLt Urb. 7] *
annuenciális/annuencionális ~ 'ua.' 1640: Az Fogarasiak,
Kis Galacziak es Bettleniek semmit sem adnak uamban,
kiröl ualo annuentionalis leuelek, az Fogarasiaknak
eőreghbik Groff Betthlen Istuan eő Nagatul; az Betthle-
nieknek iduezölt Gabriel feyedelemtöl vagyon [UF I,
687–8]. 1669/1681: Karan Sebesbül es Lugosbul ki buj-
dosot emberek(ne)k adot Annuentionalis levelek pariaja az
Haczok Varosaban valo lakasra [VhU 352 fej.]. 1832:
Teke még az Zob Anuentionalis Levele^a előtt Privilegiált

város volt [Borb. II. — ^aZob Mihály 1486-ban kelt ki-
váltságlevele] * *kéregető* ~ gyűjtőív. 1793/1795: A ké-
regető Levelét és Jegyző Könyvét Paginák szer(int) Nu-
merizalva mind az Esperest mind a' Curator Urak sub-
scribálván és meg petsetelvéen ugy meg indullyon követ-
je^a [M.bikal K; RAK 12. — ^aAz egyházközségnek építés-
re gyűjteni] * *kolduló* ~ koldulásra való engedély.
1703: az Inctus . . mivel világoson Constál, hogy post
interdictione(m) Cibiniensem is, hamis koldulo Levéllel
élt és köldult Azért elsőben maga gonosságát ki ki-
áltva(n) az piaczon, hogy hamis Levéllel köldult . . a
hohérral meg veretessék, hamis koldulo levele tölle el
vétetessék, az uta(n) az varosbol proscibaltassek
[Dés; Jk 342b].

13. kiváltságos/mentességi levél; litterae immunitio-
nales; scrisoare de scutire; Befreiungs/Privilegienurkun-
de. 1587 u.: lengyel kiraltol Erdely voidasagaban ez Al-
peresnek es az Attianak leuelet szerzettem az Ennen
keölczegemen, hogi migh ez Alperes akkora ember le-
szon hogi az sziksegnek Jdejen az feiedelemnek es az Or-
zagnak szolgálhat, addegh sem Ado Adasra sem szolgál-
latra ghondgia ne legien [UiszT]. 1593: Az Eotweos And-
ras minden magha Mentseget lewelejt, megh lattak
eo kgmek varosul mely Mentsegeket Minthogy ez eleoth
eo kgmek Varosul Nem ille(n) derekason etertek, Ahoz
kepest volt eo kgmeknek oly veghezesre valo Zandekok
seot Neha weghezesekis, hogy tizticha magat [Kv;
TanJk I/1. 215]. 1594: Semmi fele Adott az varhoz soha
ne(m) attanak, hanem Barani buza es bor dezmat adnak
kilenczedet eök ne(m) adnak Mert leuelek uagion
rola [Somlyó Sz; UC 113/5. 6]. 1668: mind öreg eleme-
dett ember korára^a . . . kegmességünk accedálván ez
esztendőbeli hadi expeditiötul immunitaltuk ez levelünk
altal [Berz. 17a LXXV/6 fej. — ^aJárai Istvánt].

Szk: *mentegető* ~. 1672: Pet(er) Deák ha valami
mentegető levelet Battjátul a' uagi az Nemes Kaptal-
a(n)tul jrna a' vagi mutatná annak semi helyet nem kel
adni [CsÁLt F. 27. 1/38 Georgiffy Mihál] nyitrai pléb.
haza Csiksztygyörgey * *taksáságról való* ~ vkinek
taksás állapotát igazoló levél (jobbágyterheknek pénz-
zel való megválthatóságát igazoló irat). 1681: Muntyan
Misza Nyegve Taxassagarol valo level [ÁLt Urb. 7].

14. kötelezvény, adóslévél; litterae obligatoriae; scri-
soare de îndatorire; Schuldschein, Schuldbrief. 1585:
Kerek eő kegyelmethwl keth Zaz forynthott keolcheon,
hogy Jeouendeoben Aranyatt Adnek errette . . mely
Adossagrwł Adom az en lewelemeth [Bethlen SzD; Ks
42. B. 14]. 1610: huzon eőt forintos leuelet uitték el, egi
falika turaiatis [UiszT 4. 9e]. 1728: Nztes Kis Marjai
Albert ur(am) eő kgme Atyafiságoson edgyezett meg a
Tektes Ne(m)es Desi Universitással hogi a Nemes
Városlul elvött 155 ~ százötven ött magyar forintokatt s
huszonöt penzekett az levél ki adasakor restitullia
[Dés; Jk 378]. 1784: Malombéli . . részünket . . örö-
kösön oda engedttük . kötelezvéen magunkat is Ma-
radványainkat . . arra, hogy a' miket ezenn Leve-
lünkbe foglaltunk . . álhátatos meg tartóji leszünk
[Gyalakuta MT; Ks].

Szk: *kezesítésről/kezeségről való* ~ kezeslevél. 1564:
Az Zopry^a mono Lwkachy es mono Janos kezessegek-
reol walo lewel [REKlt Gy. 3. — ^aA.szoporból (Sz) va-
lól]. 1607: Lakatos Janos kezessittesereol valo leuel [UiszT
20/152] * *köteles* ~ kötelezvény. 1818: Első köteles Le-

velünk ez a miolta a Gál Ház a Pákéi Házzal egyben párosodott s egygyé lőtt [Kv; Pk 7] * *obligatoriális* ~ adóslevél. 1807: Mely ebbéli magunk le kötelezésének jövődre bizonyosabb voltára nézve is adtuk nevünk all írása és szokott petsétünk alatt költ obligatorialis Levélünket [Kv; Somb. II] * *reverzális* ~ kötelezvény. 1676: Kegyelmednek maga szolgájától ír; kívánsága az leszen: Kegyelmed adjon hitet s levelet s urunktól is szeressen assecuratiót, se személyében, se jovaiban bántódása nem leszen. Magát pedig inducáltam az urunknak adandó reversalis levél adására [TML VII, 211 Matskási Boldizsár Teleki Mihályhoz]. 1790: adam ezen Reversalis Levelemet [Aranyosrákos TA; Borb.] * *szavatos* ~ szavatossági/kezeslevél. 1730: Szász Mártonne Nagj Annok s Leánya Kata Kerai (így!) iránt facultaltatnak ketten hogy . Dioszegi Mihaly Uram Szolgálójánál talált s ismert jövaira réa eskudgienek, szovatyos levelet adva(n) [Dés; Jk 398a]. — Vö. az *adóslevél*, *kalácslevél*, *kötelező-levél*, *kötéllevél*, *kötéslevél*, *kötlevél*, *kötöttlevél* címszóval.

15. nyugta, elismervény; chitanță, scrisoare de recunoaștere; Quittung, Bestätigung. 1545: En Sombory Janos . az en atyamffyanak Sombory Mihálnak Somborhely es az dalbely rezt az ky nalam tewle zalagon megbochtattam azon keth zaz forinterth az kibben nalam zalagon volth kyrewl menedeketh az en lewelel adok pechetemel meg erewsssetven 1545 eztendeoben [MNy XL, 137].

Szk: *nyugtató* ~. 1819/1831: 100 mforintakrol szollo nyugtato Levél melyet Csegezi Elek és Biro Sándor . . . mint Taxát fizettek 11a; May 1802 [Aranyosrákos TA; Borb. II]. — Vö. a *menedéklevél* címszóval.

16. parancsolat, rendelkezés, utasítás; poruncă, ordin; Befehl, Anordnung. 1550: My the N lewelenek Engedwyn mikjippen tartozonk engednye az napon oda Damosra gywlenk [MNy XXIV, 289]. 1554: mi el menenk az nagysagos Vajda urak levelevel es meg kereok az felliul meg irt miklosj martontol es az fiatol . engednek is az eo nagsagok leveleknek [Küsmöd/Étéd U; MNy XXVIII, 319]. 1557: My fogot Birak² agiuk emlékezetre mindeneknek . . . hogy minket az ket fel akaratiabol huiattatunk vala kyralne azzony ew felsege leüleül paroncholatiául, felseo es also Borgora nemimeo kazalo reteknek mege jgazgatassara [Beszt.; BesztLt 49. — ²Köv. a nevek fels.]. 1586: 15 Aprill: Jwta egy posta Eoteod magaua, lengiel orzagból, kinek leuele vala hogi etelt es Italt mindenut agianak [Kv; Szám. 3/XXIV. 17]. 1609: Erkezek az Lengiel keouet 16 magaua Feyeruarról es praesentala vrunk leuelet Biro v(ram)nak melyben parancziola hogi tiztessegesen galdokdasson Biro vra(m) nekik [Kv; Szám. 12b/IV 358]. 1658: Esmét hamar Fejérvárat gyűlés lön, és oda török követi jöven, Császár levelét is hozá, hogy az ország Rákóczi helyett más fejedelmet válaszszon [ETA I, 166 NSz]. 1704: Azonban német tisztek jöven be, úgy mint Acton, Unger és más egy tisz, melynek is ordinantat ada ki levélben a szokás szerint, és . . . megparancsolá, hogy amely falura mennek mindeneket levágjanak, felpredáljanak és a falut is felégessék [WIN I, 310].

Szk: *főpásztori* ~ püspöki körlevél. 1861: A' Széki Egyház megyében a' T. Fő Pásztori levél következtébe hírül adatik, hogy 3rom Papi állomás ürességbe jött

[Gyalu K; RAK 57] * *parancsoló* ~ parancsolat. 1568: hoza myneku(n)k a' felsiged parancholo levelit kechety Menhartne kipibe <p>aranchola felsiged hogh my nemymnw vallassokat hwtt zerint be ven<nénk> [Gyf: RLt]. 1572: Minekewnk hozak az te N. parancholo lewelet kyben Nagod paranchol hogy my el mennenk Bezterczyere, hogy my az Bezterczyey Byrot meg kenalnok . . . Az lozag felleol, melyet Az megholt Apaffy Lazlo eladot volna [Sajókeresztúr SzD; BesztLt 3702]. 1581: Hoza Mynekonk az witezlo Kozarvary Gergelj vram az Ngd paranchiolo leuelit hogy my el mennink bwrkosre Neminemo bizsionsagoknak be vetelere [Bürkös NK; SLt V. 12]. 1604: Vitezlo vrunk, hyua mwnkeoth vrasagod poroncholo leuelyel . . . Polyanba [Polyan Hsz; Bállt 82] * *pátens* ~ nyílt parancs. 1663: Már ideki az urunk ó nagysága patens leveleit publicálták az vármegyéken, mire resolválták magokat, még jól nem érthettem [TML II, 644 Teleki Pál Bornemisza Anához]. 1705: Ma reggel beküldé a generál az úrnak Forgách Simon uram Nádasról 25 Februarii datált patens levelét, melyet Szebenszéke Faföld nevű falunak titultaltanak [WIN I, 373] * *protekciónális* ~ oltalmazó/oltalmi levél. 1641: mikor az Vrunk Eö Nga p(ro)tectionalis Leuelit . . . ele adok, el oluastatua(n) az Espe-rest teob papokkal es feo vraymmal Egiütt, es sok mondnelkül valo falangato beszedekek kezdenek benünket falangatni [Futásfva Hsz; BfN Valentinus Vasuat (50) parochus vall.]. mondak az papok, hogy Eök azzal a p(ro)tectionalis leuelet nem Akarnak elni [Nyújtód Hsz; BfN Gr. Kelemen (36) rector scholae vall.] * *utasító* ~ utasítás. 1839: Mlgs Báro Josika Miklos Ur szurduki Udvarába meg fogadott Számtarto Albert Mihaly Uram utasito levele [Szurduk SzD; JHb Pataki Dávid jószágfelügyelő kezével]. — Vö. a *hódoltató-levél*, *inhibíció-levél*, *kurzilis-levél* címszóval.

17. országgyűlési irat; scrisoare emisă de dietă; Reichstagsdokument. Szk: *gyűlésre hívó* ~ országgyűlési meghívó; invitatie la dietă; Einladung zum Reichstags/zur Diät. 1621: Czonka Janos Vizi az Gulesre hio leuelet Gialuba Kamuti Farkashoz attam) neky f—/12 1/2 [Kv; Szám. 15b/IX. 227] * *ország levele* az országgyűlés/az ország rendei által kibocsátott levél; scrisoare emisă de dietă/de stărire jării; Schreiben/Dokument erlassen vom Reichstag/von den Landständen. 1620: Végre sollicitálák azon, hogy akár csak juttassák szembe császárral Korlát uramat és, adja meg ő maga Korlát vram az ország levelét [BTN² 408]. 1636: Aznap választák egész országul postán mindjárt az budai basához Huszár Mátyást ország levelével. Indult pedig el Kolozsvárról Huszár Mátyás az budai basához 20 Februarii az ország levelével [Kv; KvE 168 SB]. — L. még SKR 405, 616-7.

18. ítélet, végzés; sentință, hotărîre; Urteil, Entscheid. Szk: *adjudikáta* ~ ítélet/ítélőlevél. 1606 k.: az orzag terminussan keolt Adiudicata leueleonkis vagion [Dés; DLt 285] * *ítelt* ~ ítéletlevél. 1574: Gerendi mi hali az eo kéréseti mjellol el esott es el maradott Teoruini zerint Jteltuk es hattuk, haggiukes, kinek Eros bizonsagara az my Jtelt Leuleonknek altala (így!) [Ne; KCs].

19. céhlevél, céhszabályok; scrisoare de breslá, article/statute de breslá; Zunftbrief/regel. 1561: wk regi wdqtolón (!) fogua neminemw leuelek zerent melyeket o nekik az my meg holt eleink polgari(n)k ki attanak

uoolt (!) magoknak ualo cehet tartottanak uolna Melly leuelekben myuel hog' ualaminemw articulosok istentelen Baluanozasra ualok uolnanak . . . mellyeket immar ewk . . . le thottek es el hattanak uolna [Kv; ÖCART] | chehek lewele azt tarchia, hogy eleozor Mester remeket meg chinalliak Masodzor hogy Chehes helien lakot, es tanult es iambor nemzet, es iamborul élt [Kv; ÖCLev.]. 1592: A Meszarosok három lewele bartian, a' Meszarlasnak moggiarol valo Articulusok benne [Kv; DiósyInd. 24]. 1702: Jövének mi előnkben . . . itt Déésen az mi jo akaro Meszáros Nemes Atyáncfiai Czéhtarto Emberek Jelentvén mi előttünk hogy az el mult Esztendőbely veszedelmes üdőkben Czeheknek Levele és ahhoz valo több Eszközök töllök el vesztenek [Dés; Jk 366a].

20. kinevező irat: act de numire; Ernennungsschreiben. 1794: Egy vasarnap napon Bulza Janos nevű D(om)inális Dsugyánk minekutanna Devárol meg érkezett volna tudtára adattá az Ujj Dsugyának hogy többet az Faluban mind Dsugya ne járjon mert ő hozott viszont Levelet az Udvartol hogy ismét ő légyen Dsugya [Vályebrád H; Ks 81. 57/56 Opra Ignát (55) vall.].

Szk: *gubernátorságról való* ~ gubernátori/kormányzói kinevezés. 1732: a Gubernátorságról való Levélis it vagyon [Kv; Ks Kornis Zsigmond lett. 20].

21. útlevél; pasaport; Reisepaß. 1791: Paszportya nintsen, de erről azt valya hogy hatadmagával indulván meg, egy Levélben voltak Minnyájon foglaltatva [Torda; DLt]. 1823–1830: Egy báro Busch nevű ausztriai hadnagy is velünk az hajón utazván kikapván passzusát a policáj kezéből . . . elment levelét vizitáltatni a katonai kommandánshoz [FogE 255].

Szk: *úti* ~ háborítatlan utazást biztosító levél. 1664: két-három nap alatt Macskási Boldisár uratat expediálja^a Kegyelemetekhez, kinek Kúvárbán meg kívántatnék egy úti levelet az úrnak Cob uramnak küldeni [TML III, 121 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz. — ^aA fej.]. 1669: Ez levelem mutató Paporicz Istvan nevű becsülletes ifiu legeny ez eleót való ideőkb(en) bizonyos dolgainak végben/viteléért Erdelyb(en) be jüvén s immar hazajáb(a) viszsza fordult, ki hogy nagyob securitással uttyat continualhassa, kívána teőleim adnám ez uti levelemet neki . . . Kérek (!) minden rendbeli io akaro vraimat, barátimat igaz járásbeli embernek ismerjek. boczássák és boczássak mindenüt békével . . . illendő szállás adással lévén neki [Kv; RLt Dionisius Banfi de Losonc tanácsúr, Kolozs megye főispánja lev.].

22. gyászjelentés/gyászlevél; necrolog; Todesanzeige; Trauerbrief. 1736: Mikor osztán az temetéshez hozzá készültének az rendelt napra az atyafiait, és ha nagy ember volt, az ország catalogusa szerint az ország rendelt levél által az asszonyokkal együtt elhítták [MetTr 404]. 1737: Mltgs Fő-Ispán Urat Cs.Kereszturi Torma Miklos Urunkat, I(ste)n ő Sz: Felsége ez árnyék Világbol . . . ki-szöllítvänn, mint hogj Tisztességes Levél által requiraltatott a Tktes Ns Tanács, hogj Ns Várasunk által is, kohorsób(an) leendő tétettése, az Idvezült Urnak Kohonesztáltassék, tettzett expediálnunk, Assessor Ntzes Lőtsai Jóseff és Notarius Böszörményi András Atyáncfiai ő kglmeket [Dés; Jk 469a].

Szk: *temetési gyász* ~ gyászjelentés/levél. 1768: Nyoltzvan Temetési Gyászos-Levelek [Nsz; Told. Huszár 17a].

23. erkölcsről való bizonyáglevél, erkölcsi bizonyítvány; certificat de moralitate/de bună purtare; Füh-rungszeugnis. 1561: Ha valamely mester mas warosrol ide igne az cehbe be akarna allany az is tartozzek az q tiztesseges masonnat valo el ualassarol es tiztesseges allapatiarol leuelet hoznj [Kv; ÖCART].

24. kérés, kérvény; cerere; Gesuch, Bittschrift. Szk: *kéredző* ~ felmondási kérés, felmondó levél. 1823–1830: Nagyon érezvén az úrtól vett pirongattatásomat azon éjszaka egy kéredző levelet irtam | Én azután mondtam, hogy nem azért adtam be kéredző levelemet, hogy most mindjárt elhagyjam; hanem minthogy most telik az esztendő, jelenteni kívántam, hogy más esztendő betöltésére ne szorítottassam [FogE 114] * *kér* ~ kérvény. 1844: Ügyvédi all irás nélkül kér levelek többé a Közgyűlésen bé ne vétessenek [Usz; UszLt XI. 85/1. 103] * *könyörgő* ~ kérvény. 1826: Szilágyi Andrásnak a Néhai Nagy András árvái Tutorának a K Guberniumhoz ujobban bé nyujtott azon Könyörgő Levele, melly-nél fogva azon árváknak a Commune Terrenumbol adott, de Prágai János által elfoglaltatott Földjekeket viszsza adatni kéri [Kv; DLt 889 a gub. Dés város tanácsának]. — Vö. a *kérelemlevél* címszóval.

25. körözölével; scrisoare de urmărire; Steckbrief, Haftbrief. 1677: Causa Magyar Palotkaiens(is). Domokos Thamasne Pasztor Kata in prima instantia kivan ferjetől Damokos Thamastol absolutiot. Deliberatum. Keresse ferjett az jövendő gyűlésünkigh levéllel, és akkoron testallyon felölle | Bethlenbe(n) lako Kun Mihály feleségetől ki hűtetlenül ötet el hagyta kiua(n) el válast. Deliberatu(m). Keresse leueller tova valo gyűlésünkön Compareallyon [SzJk 129–30].

Szk: *kereső* ~ nyomozó levél. 1640: Szeke lako Sebe Janos Haiadon leaniat az Ecc(es)ia el futot ezeleős matkajanak Molnar Mihalinak keőtelessege alol absolualta kereső leveleben Ministerek vilagos bizonsagot teznek, hogi masutt is volt felesége [SzJk 48] * *kergető* ~ körözölével. 1590: Az szek kergető leweletis ad az Anak [UszT]. 1599: Meggyessy Boldisár valja . . . Keotelwewev Thamassal en Egygyeott mentem vala Bechyben azomban Poch Janosis tehat vtannunk leowe, az varostol kergeteo lewelet hozwan [Kv; TJk VI/1. 358].

26. leltár; inventar; Inventar, Bestandsverzeichnis. Szk: *inventáriumi* ~. 1695: Mi Alcsíkszéki Sz. Györgyi Szabo András és Sz. Imrehi Szopos János nemes szeméjék és Felcsíkszékeknek hűtös assessori adgjuk tuttára mindeneknek az kiknek illik ez mi inventariumi leve-lünknek rendiben, quod in hoc anno praesenti 1695. die 22 mensis Aprilis requirálvám bennünket^a nemzetes Sz. Mihályi Sándor János uram ő kegyelme . . . csiki vas há-morának mostani gondviselője, hogy fel jönnék az há-morra, és az hámorhoz tartozandó mindennemű eszkö-zőket, épületeket és marhakat ő kegyelme keziben jn-ventálnánk . . . melynek rendi igi következik^b [CsVh 115–6. — ^aTekintetes. ^bKöv. a fels.].

27. osztózó/osztálylevél; scrisoare/act de împăr-te-ală/ímpărțire; Teilungsbrief. Szk: *divizionális* ~. 1617: Ha penigh valamellick feel megh nem allana ezen diuisionalis leuelnek ereieuel ezen megh nevezet Birak . . . az meg nem allo felen exequalhassak [Abrudbánya; Törzs] * *osztályos nyíl* ~ (végrendeleti/hagyatéki) osz-tálylevél. 1805: Hitelesen költ Osztályos Nyíl Levél a' B. Bálintit Susánnát illető Részre [Mv; LLt Regestr.] *

osztályról szóló ~. 1830: (A) Lutzai Elek defectussával Szállot M. és Ola Dellön fekvő Jok(na)k ... Conscriptioját 's az ebben vég(en) vitt Osztályról Szollo Levelet két exemplárokb(an) Arva Szekünkre bé adja [Ne; DobLev. V/1156] * *osztózó* ~ (végrendeleti/hagyatéki) osztálylevél. 1642: az miképpen ez el múlt esztennap ugy mint 28 Septembris Anno 1642 Nemes Biroval admo-nealtatta, most immar Assonya es Arvai kepeben ielen leven praesentalia Ficz Istvan idejében léveo osztzo Levelekett [Nagymeregő K; JHbK XVIII/20] * *örökös* ~ 'ua.' 1697: Az földeket ha az örökös levelből ker-deznek meg tudnam mutatni, de igi nem emlékezem reá ki meljik után valo [M.dersze SzD; JHb Jósika lev. III/63 Miskuly Janos (60) jb vall.] | hallottam ezen Ház heljet ... de én az határát nem tudom az mig az örökös levelet ide nem hozák, hagi mikor megh osztották mint mérték fel [uo.; i.h. Duda Tamás (70) jb vall.]. 1740: No-ha ez előttis p(rae)moneáltatott vala Néhai Imreffi Szűcs Jánosné; mostan pedig Baróti Jánosné, hogj magát örökös Leveléb(en) megirt Telke metáihoz tarttsa; de mind eddig sem cselekette [Dés; Jk 537b].

28. végrendelet; testament; Testament. *Szk: testamen-tális* ~ testamentum. 1677: Ezekről pedig magam szabad io akaratom szerint kezem be adassaul megh biraluan az fen' megh irt emberseges embereket hogj eő kglmek ezen dologrol testamentalis levelet adnának [Szentgyörgy Cs; CsÁLT F. 27 I/32] * *testamentális-kontraktális* ~ öröklési szerződés (a végrendelet egyik formája). 1807: irtuk és adjuk ezen Testamentalis Con-tractualis Levelünket igaz hűtünk szerént Petsétünk és tulajdan Subscription erősegei alatt költ Aranjos Rá-koson az 1807dik Esztendő(en) Januarius 18tzadikan Aranjos Rákoson residáló Vartfalvi Ifb Fodor Istvan mpra Nemes Aranjos szek(ne)k Hites Assessora és Fű-löp Menyhart mpa Nemes személy [Asz; Borb. II] * *testamentumtételről való* ~. 1597: Az mi reszbe(n) volt ve-telkedesbe kőztek az feöldeőknek mivolta praesentalak az Demeter Deak Testamentu(m) tetelereol valo leuelet mely eönne(n) keze Irasa [Uszt 12/129]. — Vö. a *testa-mentumlevél* címszóval.

29. idéző levél, idéző; citatje; Zitation, Vorladungs-schreiben. 1571: az Nepeket kiket hyttak volna az felpere-sek az vallatasnak okaertth ezeket az nepeketh egy le-welwel az chychyai Lazar Janos mynd viza hywatha hogj eokeoth megh vallatna [Somlyó Cs; Bállt 79]. 1665/1754: Ha valamely B. Mester társunk ákárhúnnét-is Levéllel akar hivatni', azon levelet Czéh Mester Vrai-meknak subscriptiojok alatt, külgvön a' Legény után [Kv; ACart. 18. I. — "Legényt]. 1827: A' Felperes jelen valo keresetét abban adja elő, hogy az Alperes a' Felpe-resnek a' M Bándi Határon a' Perbe idéző Levélbe szomszédott azon Szánto földét hatalmasul fel szántotta [Mv; DobLev. V/152].

Szk: (meg)hívó ~. 1764: Az A ő kl ménék meghivo processualis Leveli sem törvényesek . Ha azok vol-nánakis de ezen az utan ugy mint oculatoria valo meg hí-vással a' mit akar nem consequálhattya [Torda; TJkT V. 231]. 1823–1830: gyanítottam, a contraseriba-tétel mi-att való revolúció dologban hivatnak, s nem igen volt kedvem bemenni. Csakugyan az hívó levelet, melyben meg volt írva az is, hogy a bemenetet semmiképpen el ne mulasszam, Öxellájának megmutattam, aki is kérdezte tőlem, van-e kedvem bemenni, melyre feleltem, hogy

nincsen [FogE 136–7] * *törvénybe idéző* ~. 1800: Ne-mes Barthos Samuel Uram mint Fel-peres Albisban lakó Barthos Josef ő kegyelme mint Al-peres Ellen, és a' Fel-peres Per-follytatoja Karatnai Köntzei István által bé adja az A. Betű alatt Törvényben idéző Levelét, a' melyhez ... ilyen kereső Levelet ád-bé [Hsz; BLev.].

30. törvénykezési iratfajta; genuri de acte de judeca-tă/procesuale; ProzeBakten. 1705: Ugyan ma azt is izen-te a generál Haller István uramnak, hogy vagy adjon le-velet róla, hogy az elszökött fiát ... mind külső, mind belső javaiból kitagadja, hogy semmijében soha részt ne vehessen ezután is De ha nem ád olyan levelet ebben a mostani hivataljában és méltóságában meg nem maradhat, tudniillik, hogy tanácsúr lehessen [WIN I, 568].

Szk: elválásbeli ~ válóperbeni ítélet; sentință în proces de divorț; Scheidungsurteil. 1582: en az en felesége-től el valaso(m)ba Marthatol ... es az el valasbely lewelnak valtsagaba adek Lazlo papnak ... egy feöldechket [Uzon Hsz; Kp I] * *eskető* ~ tanúvallatási levél; scrisoare de mărturie/de ascultare de martori; Zeugenschreiben/brief. 1795: (Az) elő Számlált tseleke-deteket magok az Alperesek sem tagadhatták, de ... készek vagyunk Eskető Levelünkkel meg bizonygatni [Ms; MbK 104] * *fassionalis* ~ 'ua., id.' 1662: Ím, édesem, most irtam egy fassionalis levelet, ez előtt is irtam vala, immár lássad ... beszéljess másokkal is, az melyiket javallják, avval élj, édes lelkem [TML II, 239 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz] * *kegyelmi* ~ kegyelemlevél; litterae grationales; scrisoare de iertare/milostivire; Gnadenbrief. 1614: Daroczy Janosnenak Karolyi Catha Aszszonnak, azokert az vetkes czelekede-tiert, hogy . hütös Uran küüül egyebekkel adulterio-mot committalt volt, Gr(ati)a es kegyelmi Levelünket adtuk volt [PLPr 125. 1612–15] * *kommunis* ~ (köz-)vallató levél/parancsolat; scrisoare/ordin de interogatori public; Verhörschreiben/befehl. 1573: hoza my Ne-kwnk az wytezleo feyerwary Ambrws az Nagod My-nunis Leuelet . Melyben paronchyola Nagod My ne-kwnk, hogy my el Mennenk Sofalwara^a es mely Byzony-sagokatt my Eleonkben hynanak azoknak hyteok ze-rynth walo wallasokatt be venneok ... Annak okaertth my Engedelmekes Lewen az . Nagod Lewelenek es paranchyolatnyanak el mentwnk So falwara [RLt 0. 5. — "BN] * *megintő* ~ intő/figyelmeztető levél; litterae admonitionae; scrisoare de înștiințare; Mahnbrief. 1844: Bartok Sigmondnak, és Adamnak meg intő leve-lek Kanyo Laszlo ellen, a Canyo (!) Mária halálával ma-radott jok fel osztatására valo nézt [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249] * *panaszos* ~ felszólamlás, feljelen-tés; plingere, reclamație; Anzeige. 1843: a' panaszos Le-vélbe ejtett azon Szoszolloi hiba . kissebb teréhvél megigazittatni ... határoztatik [Asz; Borb. I]. 1838: Pa-naszködó Jo András — az panaszas Levelébe foglalta-kat leg kissebb részbenis be nem bizonyithatván mindenekből ki indulolag — ezennel igasságosnak ezen vád aloli Márton Pálnak menté tétetésit jonak 's igassá-gosnak látjuk [Dés; DLT 8] * *perfolyása/perfolyt(a)* ~ per lefolytával kiállított irat, peres/perbeli levél; scriso-are de judecată/procesuală; ProzeBakte. 1564: az peer folt leveleket kezebe aggya Mester vram(n)ak [JHbK XXXIX/10]. 1567: minden per foltha leveleket halny hagyak es erotlenne thewek [Bölon Hsz; HSzjP]. 1603:

Az lea(n) Ag Newewel az Egez Banffj Jozzagban Diuisiot kerte(m) wala, hat ezte ndejgh perlettem vagi to-wabjs kj kj teczj az per folta lewelekebeol [Csapó KK; JHb XXV/23]. 1712/1722: Hallottam ebben az el mult revolutioban, hogy az Toroczko Sz:Györgji Varban Bánházi Pálné Aszszonyomnak minden levelei, ugj ezen portioikrol valo per folyása leveleis el egtének [Torda; JHb XIV/6] * *processuális* ~ peres/perbeli irat; scri-soare de judecată/procesuală; Prozeßakte. 1764: az A ö klmének meghivo processualis Levelei sem törvényesek [Torda; TJKT V. 231] * *prokátor* ~ megbízó/ügyvéd-valló levél; scri-soare de împuternicire; Ermächtigungsschreiben. 1569: Zabo ferenc es Anos Azzony az mene-mw leweleket ele ada Almay Andras uramnak Az hy-watalt Relatoryaiaual egyete(m)ben es az p(ro)kator le-welet es az Inhibitiot Retoryaiaual egyetemben: Ezeket atta my eleottwnk almay Andras uramnak [Néma SzD; JHbK XXXVIII/6] * *tanúbizonyoságtévő* ~ bi-zonyosság/tanúlevél; scri-soare de mărturie/adeverire; Be-zeugungsakte/schreiben. 1734: Melly dolog mi előttünk ekképpen menvén végben, adgyuk miis á mi Tanu bi-zonyosság tévő Levelünket jövendő bizonyoságnak okáért igaz hitünk szerént [Szécs Sz; Borb. II] * *törvénybeli* ~ scri-soare de judecată; Prozeßakte. 1677: Törvénybeli le-welek ha illegitimus Fejedelmek idejekben költék-is, stál-nak in juditio [AC 270] * *törvényfolyásáról való* ~ 'ua.; idem' 1605: mw mostis be Adgyuk minden teorueny fo-liasarul valo leuelwnket Relatoriankot Sententiankot cziak teoruene(n)t varunk [UszT 19/52] * *vallatásról való* ~ tanúvallatási levél; scri-soare de mărturie/de ascultare de martori; Akte vom Zeugenverhör. 1605: ugj emleke-zem hogy vallato biro volt Keleme(n) Pal s Varalljaj Ja-nos deakis, migh Janos deak el vesztette volth az valla-tasrul valo leuelet [UszT 18/170 Valentinus Caspar de Varallya lib. vall.]. — Vö. a *grácia-levél*, *haladéklevél*, *ta-núlevél* címszóval.

31. eskülevél; scri-soare de jurământ; Eidbrief. Szk: *juramentális* ~. 1589/1592: hozza minekewnk az wite-zleo was Georgy Czegei Kiraly eo felsege Juramentalis leuelet, kiben eo neky zent Ferencz napian kedden meg kellett volna it Bonczida(n) eskenny, De ... az na-pot eo felsege halaztotta wolt haladek lewele által ez may napra [Boncida K; WassLt].

32. felhatalmazó levél; scri-soare de împuternicire; Bevollmächtigungsschreiben. Szk: *hitelező* ~ (követi) hitlevél/megbízólevél. 1792: Megérkezvén követeink az Ország Gyűlése tartásának helyére, köteleztetnek ... a Milgós Groff Gubernator és Statutum Praesidens Vrak eo Excljok(na)k Hitelező Leveleket bé adván magokat bé jeleniti [Zilah; Borb. II hiv.] * *plenipotenciális* ~ 'ua.' 1675: E Plenipotentialis level ... mind kls Urunk eo Naga mind az Nemes ország előtt meg áll-ván(n), legitimáltatott [Kv; TJK XII/1. 107].

33. magánlevél, misszilis (vkíhez intézett írásbeli köz-lés); scri-soare, misivă; Brief. 1542: Ez lewel adassek az en kegyelmes azzyonyom kezében az N. Malath^a Ist-wannenak hywen [Fog; LevT I, 18. — ^aAlkalmassint el-írás vagy sajtóhiba Maylath helyett]. 1603: felette felek hogy mostis czyorbas ne legien az en leuelem, melyre ele-temet kel mostis biznom [Ks Kendi Sándor Kornis Boldi-sárhoz és Joan. Literathoz]. 1621: Bek Peter loas legeny

Varadrol hozot egi kötes leuelet | Feierwarrol eczaka erkezuen Gubernator Vra(m)tol egy falka Leue-

lek, melliet B. V. mentest kwlde Desre [Kv; Szám. 15b/XI. 130, 233]. 1677: Fejedelmek másoknak szöllo leveleit ha kik intercipialnak vagy tudva fel-szakasza-tának ... a' szerint büntetődgyenek, mint a' Fejedelmeket diffamálók felől valo Articulus tartya; Fejedelmeknek szöllo levelekkel-is ha ki azt cselekedné, azon szerint büntetessék [AC 99]. 1695: Edes kedves Hugom Asz-zony én eginehany rendb(en) irtam Kgd(ne)k Levelet, nem tudom hová tevelyedtek el [ApLt 6 Apor István Kálnoki Sándorné Lázár Erzsébethhez]. 1701: elég nehéz az is Kegyelmednek távul léte miat magam nem beszél-hetek, hanem levelem által kel beszélgetnem kegyelmed-del [Gyeke K; Ks 96 Kornis István Gyerőfi Borbál-hoz]. 1738: mint hogy magam személyeben nem udva-rolhattam Nagod(na)k, kivantom alazatos levelem által Nagod(na)k Udvarolni [Sszgy; ApLt 2 Daczo Ferenc Apor Péterhez]. 1806: Most ezen Levelemet bé rekeszt-vén, Nagyságodnak vig innepleseket kívánok [Mv; Ks 101 Thuroczy Károly lev.].

Szk: ~ *elolvasni*. 1600: Az haborúsaghnak eleotte egizer hytt wala engem valami leuel el oluasní Jakochj Andras [UszT 15/65 Georgi Miklos Zentegihazas olah-falwj Zabad Zekej vall.] * ~ *által* ~ *lel megtalál*. 1571: Egynyhanj leuelemel talalta(m) vala megh kdet az kyp-ryo dolgabwl [Buza SzD; BesztLt 3499 Gyarmatj Balasy Margit a beszt-i bíróhoz]. 1599: Ezert kelletek kgmedett leuelem által megh talalnom^a [OL Múzeumi anyag Fasc. 216 H. 92 özv. Wesselényi Ferencné Zarkandi Anna Ke-reki János huszti várkapitányhoz. — ^aKöv. a nyil.]. 1658: El nem mulathatám, hogy levelem által meg ne ta-lálnálak ez mostani alkalmatlan időben [TML I, 259 Te-leki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz] * ~ *be tesz* le-vélben megír. 1769: ha Milgs Gróff Vram eo Nga Sze-benbe bé jö, jo volna erre Bolya felé egyszer kifordulni it-tenis érthetne eo Nga azon Jozzag dolgáról holmit ... én Levélben nem akarom tenni [Bolya AF; Ks Miss. I Kerekes József lev.] * *levelet (el)vesz* levelet megkap. 1596: Vöttük az kegđ leuelét, ertiwk irasat [Törzs. Bá-thory Zsigmond Keresztúry Kristófoz.]. 1661: kegyel-med bő szóval iratt levelet elvettem, melyre bő írással nem akarak kegyelmednek választ tenni [Mv; SzO VI, 230]. 1711: El vettem az Ur eo kgíme levélét [Vacsárcsi Cs; BCs]. 1733: vettük az Mgős Fő Ispán ur levelit [Dés; Jk] * *levelet megad* levelet átad, kézbesít. 1559: Az keg-med leweleth ennekem megh attak [Gyf; LevT I, 304 Bá-thori András Báthori Erzsébethhez]. 1682: Meg adák kgđ leuelét mind az füvekkel edgyüt [Ebesfva; UtI] * ~ *lel (meg)látogat* levéllel felkeres. 1604: Kdet akaram lato-gatnom röüdeden irt levelemmel [Gerend TA; Ks 38. I. 10 Sarvasagy Zsigmond lev.]. 1658: Nem akarám elmu-latni, edes Öcsém uram, hogy Kegyelmedet levelemmel meg ne látogassam [TML I, 295 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz]. 1662: Tegnapp noha bővebben írtam, édesem, de most akarálak, szívem, levelemmel látogat-nom [TML III, 228 Teleki Mihály feleségéhez, Vcér Ju-dithoz] * *búcsúzó* ~ búcsúlevél. 1831: A. Járai Nyegót-zás Örmény Ifj. Dávid Antal a' mi kevés pénze volt azt meg itta, és el kártyázta, s ezen keserűsegiért a' Fele-ségének egy butszuo levelet küldett [A.jára TA; TLT Kö-zig. ir. 403 Csiktaplocai Lázár Antal szb kezével] * *es-deklő* ~ kérő levél. 1838: én ha Szükséges Consiliárius Gálnak írhatok esdeklő levelet [Hadad Sz; Borb. II Ár-va Kendeffi Rakhel lev.] * *fenyvegtő* ~. 1619: Azmint

az én uramnak mentességét nagyságod is látta az német császár fenyegető leveléből ... nagyságod is azt mondja-e egyáltalán, hogy az hatalmas császár azon a levelen semmit nem ad és semmit nem gondol? [BTN² 210] * *hivogató* ~ meghívó. 1658: Ez levelemre mindjárt választ tégy, hadd tudjam magamat mihez tartani, mert én innét is írhattam volna hivogató levelet, de alkalmatlannak ítélem, engem mindjárt tudósíts, hadd tudjak én is hivogatni [TML I, 111–2 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz] * *intő* ~. 1662: Egri passa intő levele a hajdúkhöz | Kemény János fejedelem elesésének híre Ali passának megvitetvén die 15. Februarii Tömösvárrul az országnak ilyen intő levelet íratott vala^a [SKr 459, 671]. — *Köv. a levél szöve-e] * *jelentő* ~. 1797: a jelentő levelet későre vehette úgy annyira, hogy ... későre ... eshetett osztán a megérkezése [Mv; Told. 42/1] * *köszöntő* ~. 1705: Nagy örömmel értették az öfelsége armadiájának ez országbá való szerencsés és győzedelmes beérkezését ... Nem akarták pedig, hogy praevie ezen köszöntő levelekkel ne praevialnák őket [WIN I, 611] * *látogató* ~. 1658: Az Kegyelmed nekem küldött levelet, édes Öcsém uram, megadák, melyben kegyelmed látogatatt. Az Kegyelmed jó akarátját s látogató levelét igen kedvesen vöttem Kegyelmedtől [TML I, 134 Bornemisza Zsuzsánna Teleki Mihályhoz]. 1728: A Sogort Apor Joseph Vr(a)m(a)t tiszta Szüvel latom, ha ki jü, s irtam is volna eö kglm(ene)k edgy látogató levelet, de talám nem tanálná ott levelem [ApLt I gr. Haller János gr. Kálnoki Borbálához Nsz-ből] * *misszilis* ~. 1583: miuel ket missilis lewellel zolittja az Al Perest az Kereset melleöl el maradtott [Hsz; BálLt 80]. 1600: Eb-bőlis paranchol eö Naga missilis lewelebe Kapita(n) vramnak [Uoszt 16/258]. 1736: exmittaltattam volt, hogy az Jnctus ö Kglme nekem küldött missilis levelét Comproballyam az Itöl küldetettnek lenni, mellyet Comprobaltam [Torda; TJKT I. 101]. 1837: Egy bör Pugillaris egy nehany missilis levéllel [Dés; DLt 526/1838] * *panaszolkodó/panaszló* ~. 1618: juta ide Duna, hozá nekem az urunk erős panaszló levelét kit irt volt Kamuti uramnak az, magyarországi motusok felöl és panaszok felöl [BTN² 106]. 1659: megadák, édes Öcsém uram, az Kegyelmed panaszolkodó levelét, melyben írja Kegyelmed, hogy elfeledteztünk Kegyelmed felöl [TML I, 327 Árva Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz] * *privát* ~. 1819/1831: Csegezi Eleknek Csipkés Alberthez irt privat Levele az Hunyadi Rosália vesztegetése iránt [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1828: kevés privat Levelet kaptünk [BetLt 4 Hodor Károly lev. Bécsből] * *szerelemes* ~. 1629: egi szerelmes levellettis talalt az ura ladajaba(n) [Mv; MvLt 290. 147b]. 1637: azt az szerelmes levelet . Kerekes Pana iratta volna [Mv; i.h. 291. 80b] * *tudakoló* ~. 1802: Alvinczi Péter kalvinista Predicator(na)k Pázmán Peter(ne)k irtott tudakolo öt levelei egész börben de A(nn)jo 1761 [No; DobLev. IV/858. 7a] * *vádoló* ~. 1657: azalatt portáról Szalánczi Istvántól, ki akkor kapikihája vala^a, érkezett valami vádló levél, mintha budai vezér által fejedelemiség sollicitátatnék s jgíret is volna Zólyominak^o [KemÖn. 160. — ^aA fej-nek. Zólyomi Dávidnak] * *válasz(o)ló* ~ 1746: kerem alazatoson Ngodot meltoztasek Ngod a valasz vivőt erre dirigalni, had küldhessem el en is az en valaszlo Levelemet [Tamásfva Hsz; ApLt I Thuri László lev.]. 1778: Még a Lagerből ... írott atyafiságos válaszó Levelét

kedves Öcsém Uram(na)k csak a tegnapi Postával vettem [Dédács H; Ks 96 Gyulai Ferenc lev.].

34. növénylevél; frunzá; Blatt (Pflanze). 1648: Hal tartó . Fwz fával köröl wltetve: mellyeknek ez levelei összel belé hulván . az halaknak ártalmas [Komána F; UF I, 935]. 1726: Ördög harapást nem küldhettem mert még sem(m)i jövése nincsen, hogy Leveleiről megismerhetné az ember . a hol Sovány határok vadnak, a Levelek hoszuko mint egy petyegetet [Fog.; LLt I]. 1757: mind a fák leveleinek zöldsege mint pedig a mezgejének ujsága tegnapi napon lett le vágását bizonyittya [Koronka MT; Told. 8]. 1763: Másnap arra fordulván nézém s hát a' tőrsőkeit a' le vágatt fák(na)k levellel mind bé takarták [Gálfa KK; Mk V. VII/1. 49 Székely János (46) jb vall.]. 1815: A' Krumpinak kapálása . Az Első kapálás ideje mihelyt jobb részének ki butt a' föld színére a levele . a' levelek körül a föld kézzel vagy buta vaskoval vigyázolag meg piszkáltatik [Kováts Sámuel, Utasítás a' Krumpi termesztésére H. n.]. 1847: Az itteni Madár szőlőnek levele csaknem olyan, mint a lámporé [KCsl 13 Kemény Dénes kezévl].

Sz. 1662: Az kik közületek megmaradnak, azoknak szivekbe félelmet szerzek, annyira, hogy a fa levelének zördülése előtt fusson, mint a szablya előtt [SKr 447]. 1738: Rákóczi József magától is már fél, rebeg és tart, mint a gyilkos a fa levele zörgésétől [SzO VII, 391 gub.].

35. levélalakú dísz; ornament in formă de frunză; blattförmige Verzierung. 1823: Két ezüst falra való luszter, aranyozott levelekkel ki rakott szárával édgüyt [Szentbenedek SzD; Ks 38. V Clenodia fam.]. 1827: Egy fejeér Brillántból készült Egrette Tulipánt egy bimboval és két Levéllel [DLt 464 kv-i nyomt. kl].

36. könyv, füzet lapja; filă (de carte, caiet); Blatt (Buch, Heft). 1636: mig az metsző reá érkezett, addig a nyomtató ne hivolkodnék, az Psalmusokon munkálkodott, és ez okon az leveleknek számokot nem tudhatta meg irányzani, hanem uj szert kellett kezdeni [ÖGr Aj. la]. 1653: A mint látom, az exemplárból, kit a szüle-apám irt, két levél kiszakadt belőle, ugy mint 1571-k esztendőtol fogva a hetven kilenczig oda vagyon [ETA I, 35 NSz]. 1774: akadott kezembe Székely István Magyar krónikája, melynek elein lévén két levél tiszta papiros, melyekre volt igen homályosan írva holmi dolog . Azért alkalmatosságom lévén, a könyvből azon két tiszta papiros de beirt levelet kiszakasztottam s a zsebembe téven elhoztam [RettE 327]. 1799: fel irattak az Inventariumnak 98dik Levelére vagy oldalára [Zágón Hsz; NkF]. 1823–1830: Felépitvén pedig az apám az háznak első részét, az arra tett költséget listába íratta . melyet az apám szokott volt háromszáz forintos kontraktusnak nevezni addig is hordozta, mutogatva mindennek, hogy összerongyolódott, s csak az hátul-só levele vagyon nálam, nem tudom, a többi hová lettek [FogE 73]. 1867: Vonalazott írka Táblával hat levélből álló egy rizma, az az 240 darab [Gyalu K; RAK 130].

37. papírlap; filă/foaie de hirtie; Papierblatt. 1573: hagywyk neked hogy effle was wesseeot kyt lm ez leuel-be be keottwe neked kewlthewnkn az mynek ot zeryt teheted kewlgy ide myngyarast mynden haladeknel kewl [Gyf; BesztLt 3749 St. Bathory de Somlyo a beszti főbíróhoz].

38. vékony fémlemez; foaie/placă subțire de metal; dünne Metalplatte. 1652: A deszka oldalán két levélre

hasítot vasbol csinalt fe nyeleo, Taraczk tisztito vas [Görgény MT; Törzs]. 1678: vöttem Balog Ferencz által kepiro Aranyat har(om) levelel leveleit huszönöt öt penzen teszen f 1/50 [Utl].

39. ablak/kapuszárnny; canat de fereastră/de poartă; Fenster/Torflügel. 1597: Attam ... Az Monostori kapu Leuelehez 1 Dezkát [Kv; Szám. 7/XII 155 Filstich Lö-rinc sp kezével]. 1621: Az keozepseo kapu leuelere Czinalt egy pantot Vy vasbol /20 Az saramponal valo kapulevelenek meg igazitasatol attam ... /6 [Kv; i.h. 15b/IX. 240]. 1745: ezen udvarra mennek bé egy nagj tölgyfából tsinált avatég czifra fedetlen kapun levele nélkül [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1797: Vagyon egy jo Uj ... Galambukos Kapu; de a levelei régi otska deszkából lévén csinálva meg romladoztak [Nagyercse MT; i.h. 36]. 1851: Az egész épület ablakairól hijánzik két levél a' többi meg van [Erdősztyörgy MT; TSb 34].

40. zsindelylemez; sündirila; Schindel. 1725: vétetett eo Extja 6300 levél sendelyt [Kv; Ks 15. LIII]. 1726: Kőpeczi ezen Materialekat alkudta Gyerő Monostoron^a 18000 levél sendelyt ... fl: kg: 21 d: 60 [Kv; i.h. — ^aKöv. a fels.]. 1727: csinaltatván egy Strása házat ... Vettem e' végre 5000 levél Sendelyt fl: hg: 5 d: 10 [Kv; i.h.].

41. (deszka) szál; bucată (de scindură); (Brett) Stück. 1703: A fűrésznél lévén egy deszka csűr láttunk alatta lenni három száz levél deszkát [CsVh 119].

42. (spanyolfal)tábla; tablă/placă de paravan; (Paravent) Tafel. 1793: egy olasz-fal ket darabba 14 levelből allo otska [Kv; TL Conscr.].

43. borona része; parte componentă a grapei; Teil der Egge. 1790: Egy Vasas Borona Levél nélkül [Mv; MvLev. Cimbalmos Ferencné hagy. 4].

44. malomkerék lapja; paleta roții de moară; Schaufel des Mühlrads. 1825: Egy Allodialis Malom négy kerekű lévén az első és felső viz Kerék jo, ép, nem régiebenn készült falaival es keresznyeivel (!), ugy leveleivel együtt, még Sok ideig meg Szolgálat [SzentkZs Conscr. 3].

45. gombolyító ~ fonalterő levél; virtelnitã; Blatt der Wickelmaschine/des Wickelrads. 1679: Gombolyító Levél Par 4 Gombolyító Láb nro 6 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 63].

46. egy női ruhának leszabott kelmedarab; o bucată de stofă/material pentru o rochie; Stoff/Leinwandstück als zugeschnittener Bestandteil der Frauenkleidung. 1620: Egy Bal Bagaziatul f. 3. Egy vegh niers vaszontul f—/3 ... Harom level Teörök uaszontul f—/1 [Kv; KvLt II/29 VecTr 11–2]. — A jel. I. SiebSWB I, 634 Blutt 4. al.

47. skófiúmszál feltekerésére és egyben mértékegységül szolgáló lap, papiros; táblie de carton pentru înfășuratură beteală; Blatt/Papier zum Aufwickeln und gleichzeitig als Maßeinheit der Goldfäden. 1629: eotet Isten ugy segillye hogy egy leuel Skofiúmmal teob semmi marhaia ninchyen [Kv; Tjk VII/3. 77]. 1663: 10 Level szkofiúmm f 70 [Kv; KvRLt X. A. 25j]. 1670: Im az selymeket megküldtem. Schofiúmot is két levéllel küldtem [TML V, 93 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. 1675: vöttem Kato szamara 2 level szkofiúmot 12 forinton, az harmadik level szkofiúmotert attam(m) flo 7 [Beszt.; Törzs]. 1683: Christoph toll két levél Szkofiúmm öt levele sarga kettei fejr [Utl]. 1760: Edgy Levél Szkofiúmm [Mv; TGsz]. — L. még TML V, 95.

A skófiúmm mértékegysége egy bizonyos súlyú szálát tartalmazó levél/papiros volt. Egy 1627-ből származó limitációban például egy levél skófiúmm = egy papírlapra gombolyított 3 és fél lat skófiúmszál [EOE VIII, 442].

48. vhány ívnyi; de un anumit număr de coli; einige Bögen (viel). 1863: 2 levél kekitő papiros 16 xr [Kv; SLT Vegyes perir.].

49. kb. vhány boritéknyi/tasaknyi; de un anumit număr de pungi mici; einige Umschläge/Beutel (viel). 1627: 20 leuel gombos Teő t f. 1 d. 50 [Kv; RDL I. 134]. 1678: vöttem ... Három öreg level tot f/51 [Utl]. 1683: 13 par level valra valo kapcsot levelet 12 penzen teszen 1/56 [Utl]. 1740: ött Levél kapocs [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.]. 1797: 1 Levél gombostó [Mv; Told. 19]. 1806: 1 Levél gombostó —7 [Déva; Ks 119b]. 1808: 2 Levél Anglus tő 2 Levél gombostó [Kv; Told. 22]. 1826: Egy levél varro tő [Korona MT; i.h. 19]. 1862: 5 pack hajtó 1 levél gombostó [Kv; LLt].

◇ Hn. XVIII. sz. eleje: az Levélnél (sz) [Nagyercse MT; EHA]. 1715: A Levél Cserére menő eszakas föld (sz) [uo.; EHA]. 1757: Levél nevű helyben ... Ez hitvány cseplez (e) [uo.; EHA]. 1788: Egy Retetske a' Levél völgyin [uo.; Told. 38/13]. XVIII. sz. v.: a Levélnél (k) [uo.; EHA]. 1803: Levél (k). A Levél torkában (sz). Levél Erdő mellett levő Eszkan (sz) [uo.; EHA].

Ha. 1564: leuelünkeot [Polyán Hsz; BálLt 74]. 1569: Lewelwnkkt [Diós K; JHbK XLV/13]. 1573: leuelünkeot [Hsz; BálLt 1]. 1589: leuelwnkkt [Szenttamás Cs; LLt Fasc. 157]. 1598: Leuelünköt [Légen K; JHbK XXXVIII/7]. 1609: leuelwnkkt [Szzy; BLt]. 1610: leuelünket [Tövis AF; BálLt 62]. 1625: leuelünköt [Szu; Pf]. 1628: leuelünkeot [Altoria Hsz; IB. Teörök Balas lev.]. 1631: leuelwnkkt [Gyergyóújfalu; LLt]. 1683: leuelünköt [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1701: leuelünköt [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151]. 1711: leuelünköt [Buzásbese-nyő KK; BfR R. 30/26].

levéladás oklevél-kiállítás; eliberarea/emiterea unui act; Urkunden/Aktenausstellung. 1625: Az mint bizonyos constal az leuel adas hogi az birak leuelet attak volt es azo(n) birak hütel megh tagadtak [UszT 121d].

levélajtó deszka/lécajtó; ușă de scindură/șipci; Brett/Lattentür. 1732: edgy ... köből építettett rend épület ... béllelt párkányos ajtaja ... előtte penig edgy vas Sarkokon két felé forduló fenjő-deszkából csinált levél ajto vagjon [Kv; Ks 40. Varia XXVIIIc]. 1751: mind a két hazba béráharatni egy levél ajton [Gyéressztkirály TA; Szentk. II]. 1797: A bérjáró kapu vagyon napnyugotra ... hozzátartozó kétfelé nyíló levél, vagis lécajtó kapuival, a mellette lévő ajtóhely pedig üressen ajtó nélkült való [Borsa K; ETF 108. 13]. 1841: vagyon az árnyék széken egy Levél ajto, forog ezen, ajto, két vas pánatokon, és pipákon, vagyon rajta egy bé akasztó horog [Km; KmULev. 2]. 1844: van a' hijjuba egy rossz levél ajto is vas retesszcel [Abafája MT; TSb 11]. 1849: a' konyha ajtoval egy arányba van egy más levél ajtó sarkai- val retesszcel és retesz-fővel [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

levélajtócska deszka/lécajtócska; ușă de scindură/șipci; Brett/Lattentürchen. 1730: Elebb menuen iobb kezre van egy kis gyalog kertecske ragasztva a házhoz,

meljen talaltatik egy bele nyilo ajto level ajtocska cserefabol valo az sorka es eleje [Szermerja Hsz; HSzjP].

levélbeli 1. oklevélben feltüntetett; mentionat în documente; in Urkunde angegeben. 1695: mindenik fél magha praetensiojáról való levélbeli jussat arra praefigalt bizonyos terminus alatt, arra denominalt becsültes személyek előtt producalna [Désfva KK; Pk 7].

2. ~ bizonyosság okiratos bizonyíték; dovadă în scris; Urkundenbeweis. 1583/XVII. sz. eleje: mind az másúnet Jeot Mester, mind penig az Keoztunk tanult es Mesterre leyendeo legeni tartozzek Jambor nemzetsegerul es iamborul ualo eleterul, hazaiarol leuelbely megh hienedeő bizonyagot hozni [Kv; MészCLEv.]. 1652: Mellyet ha tagadna az J. hogi igi nem volna a mint feleletemb(en) irom boczasson ki az ő Naga szeki docealom a' Mennyeire lehet, mind emberj s mind leuelbeli bizonyagom(m)al hogi igi va(gyo)n az mint feleletemb(en) irom, en nekem mind az maji napigis megh nem atta^a [Asz; Borb. I. — ^aAz adósságot].

3. levélben/levél formájában való; prin scrisoare; durch/als Brief. 1677: Hogy ha találkoznának olyak, kik ... Fejedelmeknek, vagy Házajoknak tartozó kötelesek ellen való árultatásban elegyitenék magokat, a' esdolog comperialtatván, juxta contenta Decreti, Articulorum Regni, in Nota perpetuae infidelitatis convinctassanak és büntetessenek: akar magok, akar mások, vagy penig akar levelekbeli irogatások által cselekednék [AC 88]. 1710: Minden intentioja az volna^a, hogy magának fejedelemséget szerezzen nem is egyéb okért tart szüntelen való levélbeli corespondentiát a német udvarral [CsH 114. — ^aBánffy Dénesnek 1674-ben]. 1776: Midőn a' vegett ki nevezett Mlgs Groff Kornis Ferentzné Asszony ő Nga Mlgs Praepost Urat instálta volna levele által, hogy az Exponens Mlgs Kis Asszonyi a B. Henter Antal Urával lett mátkaságnak kötele alol oldózná, és inkább Groff Lázárral való őszve Kelésre bocsátaná, minemű szó, vagy levélbeli Választ adott? [Nsz; GyL hiv.].

levél-csinálás oklevél kiállítás; eliberarea/emiterea unui act; Urkundenausstellung. 1652: Rakoson lako Vagias (!) Janos nagioobbik nemes szemeli (65) Jgi vall ez szam vetes uta(n) valo lēuel tsinálásb(an) mint Czipkes Jstua(n) mert en uoltam eggik Arbiter abba(n) az dologb(an) dē egieb dologba(n) ne(m) tud|Varffalua(n) lako Palphi Andras Nemes szemeli (32) ... fatetur sic ... keősz birakok leuen Czipkes Jstua(n) Vagias Janos Fodor Antal, az lēuel tsinálásból mert eő is abban az dologb(an) keősz ember uolt euel uilagositia hogi az mit akkor mi előnk(b)en attanak fel felül aszt igazítottuk [Asz; Borb. I]. 1742: megh egyezzenek, kezét adván hogi őszve ne mennyenek, és arról írjanak harmad nap alatt Contractust, az után hallottam hogy a' Levél tsinálás az Istáljosok miatt múlt volna el [Torockó; Bosla. Bartha Márton (20) jb vall.].

levéldohány levélből készített jobbminőségű dohány; tutun în foi; Blattabak. 1823–1830: A másik krajczárral vettem egy papiros paquet dohánykocsányt, melyen egy mákszemnyi levél sem volt^a, a legkisebb és legrosszabb levéldohányt is egy garasnál alább nem adnak, azt is

igen kicsiny papiros paquetben [FogE 258. — ^aKimaradhatott: mert].

levelescke 1. iratocska, (kisebb jelentőségű vagy rövidebb irat); act neimsemmat; Schriftchen. 1763: Meghala a szegény Ujhelyi András Némában Ez .. olyan ember volt, hogy az apja kimenvén Magyarországra ottan megtelepedett s meg is házasodott, vévén el ennek az anyját, medio tempore magholt s maradtak valami levelesckéi. Ez minthogy jól tanult volt, azon leveleket kezéhez vette s Erdélybe jött s cancelláriára állott s hívatta magát Körmendinek [RettE 156]. 1765: néhai Veres Daniel Ur(am) és mi voltunk a Divisorok, nekünk ... valami Levelesckéket mutogattak, de mikről valók voltanak már meg fejtettük [Kökös Hsz; Kp I. 225 Sam. Sigmond sen. (46) gy. kat. vall.]. 1832: Kontzeiana Szeresről szollo két levelesckek de A(nn)jo 1740 [Mv; RLt].

2. rövid, kisterjedelmű magán levél (misszilis); scriorică; Briefchen. 1573: Kadas Mathias Azt vallia hogi veszen fely gergel deak hazanal az ablakrol egi lewechhet (!) meg olwassa es fely kely az hazbol ky Megen .. Mond otth kywn gergel deak lhol mychodat Ir ez Neke(m) Nem Igen teccyk, ely olwassa eleotte [Kv; TJK III/3. 155–6]. 1667: Édes Komám uram, asszonyunknak ír Nemes János uram egy kis levelesckét; őt-hat szóból állott [TML IV, 248 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1670: Ivanoczki^a egy kis levelesckét írt énnekem .. Im, Kegyelmednek azon levelesckét is beküldöttem, abból jobban is megláthatja Kegyelmed [TML V, 334 Katona Mihály ua-hoz. — ^aLengyel nemes, aki Máramaros közeliében lakott]. 1729: hoszszasobban most az Asz(szo)nyo(m)na)k nem udvarolhatok, hanem kívánom ez levelesckém találhassa az Asz(szo)nt örvendetes friss jo egességbe [ApLt I gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához Nsz-ből]. 1797: A Salzman^a tanításáról, módjáról, előmenetelességéről; s.a.t. ekkora leveletsckébe írni bajos volna ... ki dítseri, ki gyalázza [MNy XXV, 262 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhoz Göttingából. — ^aKorabeli híres pedagógus].

Szk: ~ t vesz kis levelet megkap. 1749: vettem az öke-me Levelesckéit [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1791: Az Ur(na)k leveletsckéit vettem [Nagyteremi KK; SLt évr. Csath Lajos lev.].

3. udv magasabb méltósághoz intézett levél; scrisoară adresată unui demnitar; an einen höherem Würdenträger gerichteter Brief. 1741: mostan biztam ezen csekelj Levelesckém olj kézre, melj vér szerént valo kedves Öcsém Uram által fog menni méltóságos Groff Uramnak kezéhez [TL. Onadi B. Josef alumnus gr. Teleki Józsefhez Francofourti ad Oderamból]. 1756: Ezen Alázatos Levelesckém elvégzése után enis indulék Tiszt Urammal Merab(a) [M.szentpál K; TK1 Perlaki András Teleki Ádámhoz]. 1776: Onnan ira ... ő Ngá egy Leveletsckét a' Mlgs Praepost Urnak, melyben nagyon kérte, hogy meg ne eskettené Mlgs B. Henterrel a' Kis Asszony ő Ngát [Kóród KK; GyL. Geor. Vizi (30) rk kántor vall.].

Szk: köszöntő ~. 1668: akarám Fölségedhez valo teljes indulatomat ez köszöntő levelesckémnek küldésével is megmutatnom [SzO VI, 320].

leveledzés 1. szőlőlevél/hajtás ritkítás; rărirea frunzelor; Lichten der Rebenblätter/sprosse. 1805: Szorossan

köteleztetik . . . a Szőlőbe dolgozni Homlittani . . . ne-hogy Metzéskor-Leveledzék, és Hajtáskor vigyázat-lansága miatt kárt vallyon a Mlgs Udvar [Erdőszengyel MT; TSb 43].

2. levélváltás; correspondență; Briefwechsel. 1786: (Leveledből) sajnálva szemlélem hogy igaz barátságom-ban kételkedel, és sok ezer foglalatosságaim mia, nem pedig restségből vagy hozzád való hidegségből el mula-tot Leveledzésemért igaz barátságomat kétségbe hozad [M.régen MT; DobLev. III/615. 1a].

Vö. a levelezés címszóval.

leveledzetlen (a szőlő) a felesleges levelektől/hajtások-tól ritkítatlan; cu frunzele nerărite; nicht gelichtet von den überflüssigen (Reben)Blättern und Sprossen. 1700 k.: azon . . . szőlőt itt marus székben havatton ne-hai Györgj Janos edgy kevéssé imigj amugj, félíg meddig művelte vesztegette, hol kapálatlan, hol leveledzetlen maradt s hadta, csak mi hasznát sem vehette [LLt 65/7].

leveledzik szőlőlevelet/hajtást ritkít; a rări frunzele vi-jei de vie; Rebenblätter/sprasse lichten. 1759: az Utri-zált penznek Interestere egy egy nap Leveledzetek az szőlőben minden forint után [Szentrontás MT; Sár.]. 1839: A szőlőbéli Termés szépen mutatkozik most daraszolják és leveledzik [Bodola Hsz; BLt 12].

leveledző szőlőlevél ritkító munkás; muncitorul care rărește frunzele vijei de vie; Rebenblätter lichtender Ar-beiter. 1699: A' mostani szűk időhez képest a' Napsza-mosok diurnuma limitaltatott e' szerint: Kapasnak // 9. Hajtonak // 6. Korozonak // 9. Homlitonak // 12 Leveledzőnek // 6. Metzőnek // 6 [Dés; Jk 280b]. 1700: Die 14 Marty . . . a' dolog tevő tavaszi napok be köszönnvén a' munkások diurnuma limitaltatott e' szerint: . . . leveledzőnek // 6^a [Dés; Jk 305b. — ^aFels-ből kiemelve].

leveles I. mn 1. oklevelet követelő; care pretinde pre-zentarea actelor; Urkunde verlangend. 1760: Minden Törvényes p(rae)cautiok Contractusb(a) tétetődje(ne)k fel, minden világossan irattassék fel hogy Sem(m)i ho-mály benne ne légyen, és Sem(m)i ki ne maradjon, mert Leveles a' Szék, és kövte hisznek Komám(na)k [Igenpa-taka AF; TL gr. Teleki Ádám kezeirása].

2. ~ **legény** a céhszabályoknak megfelelően szerződ-tetett céhlegény; calfă cu contract încheiat conform re-gulilor breslei; den Zunftregeln entsprechend verpflich-teter Zunftbursche. 1819: a proba két hetek el töltésével a Legény menyén viszza Mesteréhez mind Leveles Le-genye [Kv; MészCLev.].

3. növényleveles; cu frunze, frunzos; mit Pflanzen-blättern. 1677: kin az szép leveles zöld fák alatt bizony igen kies, mulatságos ebéde lön az királybírónak [TML VII, 359 Beldi Pál Teleki Mihályhoz]. 1794: Tudam hogy Frunczarokat vagyis Leveles ágokat szároztattak im e következendők . . . némelyek közülük két ket bu-gjakotis tsináltak [Nagykristol SzD; JHb].

Hn. 1431: particulam arabilis, a Levelespatak inci-pientem [Nagyfalu Sz; BfO I, 597]. 1664: Levelessen (sz) [Nagyölyves MT; EHA]. 1683: Az leveles patakon tul (sz) [Nagyfalu Sz; EHA]. 1739: az Levelesaj verőfényé-ben egj hóid rétbén (k) [Középlak K; KHn 294]. 1768:

A' Leveles Ájj előtt (sz). A Leveles-ájj északi részének aj-bában (pu sző) [uo.; KHn 297].

Sz. 1656: Ha Istenedet szereted, tudósíts, az ott szép termő leveles fán ki akar fészket rakni, mert lehetetlen már, hogy valaki ne igyekeznék rajta [TML I, 21 Bónis Ferenc Teleki Mihályhoz].

4. levéldíszes; cu acantă, ornamentat cu frunze; mit Blättern verziert. 1714: Porn(a)k való leveles Agathoskó Pixisetke [AH 10–1].

5. (lefele tartó lécekből álló) rácsos; de șipci; lattig, belattet. 1676: Az hid uca végiben vagion egy peczér ház melyre nyílik kett eőregh tölgy fa oszlopok és egy kis oszlop között az peczér házra, egy őregh és egy hoz-szab szerű kapu leveles [Fog.; UF II, 745]. 1717: Az Is-potály vagy Csűrös kert bėjáro kapuja leveles tövises, kapufelestől jó [Dés; DLT 504].

6. ~ **fordító** ? lécből készült ablakkallantű; zăvor de fereastră din șipci; aus Latte verfertigter Fensterriegel. 1648: Az allia az haznak meszel meg eöntue Vagion harom, wtkezőző leueles forditojával eggiwt, negy negy tablabol allo wuegh ablaka [Porumbák F; UF I, 892].

7. ~ **hiu** léces, rácsos oldalú padlás; pod închis cu șipci; Dachboden mit lattiger Seite. 1732: egy szín . . . Mely szint alatt hintokot szekereket üres hordokot és egjéb apro egjet mast tartanak Leveles hijjan üres meh kosarokot [Nagyida K; Told. 11/70].

8. ~ **gyolcs** női ruhának leszabott gyolcsdarab; bu-cată de pînă/gulgiu pentru o rochie; Leinwandstück als zugeschnittener Bestandteil der Frauenkleidung. 1597: Az Georeogh es egieb kereskedeo zabadon el ieöhessen Giolchiot adgianak weggel Leueles giolchiot teoreok waznot forint zamra [Kv; TanJk I/1. 294]. — A jel-re 1. **levél** 46. al. a jegyzetet.

9. lapra/levélre tűzött; fixat pe o bucată de carton; auf Blatt/Papier fixiert/an/aufgesteckt. 1655: Egy bokor czat M. — p. 47 Egy bokor Czat leveles M. 1. p. 6 [Kv; RDL I. 29].

10. hibás, ludas vmiért; vinovat; schuldig. 1705: Az urak és Gyurkó úrnú között lévén valami dolog, mint-hogy már egynehány napoktól fogva mind leveles volt, ma complanálódott általam [WIN I, 456].

II. **fn** levelesítéssel (bűncselekmény miatt) körözött személy; persoană pusă sub urmărire (pentru delict); (wegen Straftakt) steckbrieflich verfolgte Person. 1642: á hol az Axot Katha Aszont ornak loponak es lewelesnek mongya, mely okra nevé mint ollyannak megh sem akar felelni [Kv; TJK VIII/3. 274]. 1704: Ugyan ezek be-szélették, hogy Kaszás most leveles, mivel ő szaladott meg először, és ha kaphatná Rákóczi fejedelem, mind-járt megöletné, mert azt mondják, hogy ököllal is agyon kellett volna verni azt az németet, amennyin ők voltak [WIN I, 267].

A leveles szó büntetőjogi jelentéséről a régiségben I. MNy LXXVII. 440–9.

Szn. 1680: libertinus Joannes Leveles annorum 60 [Szenttamás Cs; CsVh 71].

leveles-bolt bolthajtásos iratraktár, archivum-helyi-ség; cameră (boltitá) unde se păstrează documentele; (gewölbt) Archiv. 1795: A Levelek a Migos Haller Maradékok által le petsételetté lévén a Leveles Bol-ton Petsettyek vagyon [Kv; JHb I/36].

levelesen levelekkel borítottan; plin de frunze; mit Blättern bedeckt. 1677: hétfűn jó reggel menvén urunk az Ujegyházszéki erdőkre mulatságos ebéde lőn az királybírónak, elannyira, az erdő is zöld levelesen magában kedvessé tévén azt, annál inkább az szép muzsikáknak kedvet szerző zengési . . . az embereket . . . vidámithatta [TML VII, 359–60 Béldi Pál Teleki Mihályhoz].

leveleskapu (lefelé tartó párhuzamos lécekből álló) rácsos kerítéskapu; poartă de şipci; Lattentor. 1589: Hogy az Keozep vecay leueles kapunak ki esset volt az sarka, fizettem az kouacznak hogi megh czinalta d. 70 [Kv; Szám. 4/X. 14]. 1633: Uagion egi io boronauai fel rakot öreg hchw . . . Egi vasnelkül valo leueles kapu raita, egi kis aituai [Komána F; UF I, 314]. 1676: E mellett kett tölgy fa oszlopok között szolgál az csüres kertre egy leveles kapu Ezen csüres kertből szolgál ki az mezőre nap kellett és nap nyugatt felől tölgy fa kapu melyek (igy!) között két leveles kapu egyiknek genczelis (!) kolcsas fa zarya az másik anélkül [A.szombatfva F; UF II, 761]. 1688: Montekukuli eo Nsaga Regiment-jéből valo Soldatok, hostatból valo hazamat kertemet Eoreg Leueles kapumot hortak pusztítottak el [Kv; UtI]. 1775: (A) Fogado . . . udvarára két közönséges tölgy Fa Kapulábak között alol fa sorkokon forgo, fejlű ugyan fa káva közöt járo Tölgy fa deszkátskákból valo Leueles Kapu nyilik [Borszó SzD; CU]. 1814: bé menő a Csűrös Kertben találatik egy Avaték Leueles Kapu régi Avaték Tölgyfa Kapu felek közé helyeztetve [Récekeresztúr SzD; BetLt].

Szk: *bé tévő* ~. 1742: a' Csűr kapuja 3 kapu féllel leveles bé tévő kapu [Bh; Told. 25] * *deszkás* ~. 1647: Vagion Megy kereken, egy . . . Uduarhaz; melyre nyilik az Uczarol elseoben, Egy Vy deszkas leueles, ket fele Nylo, alatt Vas czapokon, fenn ket eoregh vas pontokon forgo kapu [Megykerék AF; BK 48. F. 16]. 1648: Az udvarhaz eleot küüül vagyon egy süteőhaz . . . vagyon egy hitvan dezkas leveles kapuja, alol fa sarka, felyül vas pantal az kapu mellyhez szeegeuz az kapunakis egy dezka hija [Porumbák F; UF I, 893] * *egy fele nyiló* ~. 1632: Uagion mellette egy hozzu szeker szin Vagion raita két eoregh egi egi fele nilo leueles kapu fa sarkon forgok [Fog.; i.h. 186] * *felszer* ~. 1648: Az belseo Curianak udvarara nyilik egy felyeol fa sarkon alol vas czapon forgo felszer leueles kapu mellyeke keő az gialog' bé jaro kis aytonakis [uo.; i.h. 847] | egi alol fa sarkon felylwl vas panton forgo egi felszer leveles kapu io sendely heiazat alat. Nyilik az repas kertre Az czwrös kertről nyilik az fwves kertre egi felszer felywl alol fa sarkon forgo leveles kapu sendelyes hiazatal egi fa sarkon forgo kis ayto mellette [Porumbák F; i.h. 900] * ? *galambbúgos* ~. 1632: Cziwres kerth Vagion raita egy eoregh galambuzos (!) leueles kapu, romladozot kis aitaiaual [Fog.; i.h. 186] * *kötött* ~. 1681/1748: a' Sze-nas kert . . . jó lézsás kertel van be keritve, jo kötött Leueles Kapuja . . . az Istallo égetetlen Téglából rakot, ennekis jo kötött Leueles kapuja [Balázsfa AF; KvAkKt Mss lat. 236].

leveles-kapucska rácsos ajtócska; usijă de şipci; Lattentürchen. 1648: Az uy hazak alatt valo pinccenek az torkolatya . . . bolt hajtasos felywl sendelyes, küül egy leueles kaputskaja fa sarkon jaro feilul egy vas pantal az

gerendara foglalua [Porumbák F; UF I, 890]. 1680: Az Sütö haznak pitvarából nyilik az kemény allyara fa Sarkakon egy leveles kapucska [A.porumbák F; ÁLt Inv. 7].

leveles-kuffer irat-, levéltartó ládáska; ládişă pentru/cu documente; Briefkästchen/lädchen. XIX. sz. eleje: 'Egy Leueles kuffer [Becski].

levelesláda 1. iratórőző láda; cutie/lădişă cu documente; Kiste/Lade zur Aufbewahrung von Schriftstücken. 1559: Az leueles ladanak az kocha En Nalam vagon mert az tartasa Engemet Illet mert En vagok Nagub kezetyk [BesztLt 58 Nicolaus et Franciscus Boszasy Sucky Lenarthoz Beszt-re]. 1661: Dalnaki Ura(m)hoz el menven, es onnan kiveven egy leveles ladat, kaptala(n) Vramhoz vittük, ott kaptalan Vra(m) fel nyitva(n) pecset alol az ladat, segregalva(n) az leveleket, az mely jöszagokrol es portionokrol praetensionkot az mi reszünkrol aranyozhatta(m), kaptala(n) Vramat informalva(n), az mit ott kaphatot kezemhez adta [Sófva BN; Ks 41. K]. 1720: A Kolosvári Căptalanból vészett el edgy leveles láda . . . van a' Vas fiaknál recognitio rólla Né-h(ai) Kolosvári Káptalan Sámsondi Jóseph ur(am)tol [Gernyeszeg MT; WassLt]. 1741: Városunk leveles ladáját kívánván a Nes Tanács ki hozatni á Segestjéből, á ládának csak á heljek taláitadtot [Ne; JHb VIII. C. Bethlen Miklós lev.]. 1771: Tudgye, Láttae . . . hogy Tűz mián Leueles Ládaja . . . a Házban ott éget volna ? [A.csernáton Hsz; HSzJP vk]. 1820: Nékem tudnom kellene kik jártak a Leueles Ládába a' Báro halála után tölt héten [Aranyosrákos TA; JHb 48 Bárditz Mózse (31) ns vall.]. 1832: A' leveles ládába taláilyátok ezen levelet is . . . mellyet adott Báthori Gábor Fejedelem Bartok Gergelynek, mellyben az ő Személytét 's maradékát meg nemesitti [Szentbenedek AF; DobLev. V/1186 Bartók Ádám végr.]. — L. még TML V, 353; WIN I, 641.

Szk: *iratos* ~. 1669: Ezen boltb(an) . . . vagion egi iratos zöld leveles láda [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a] * *vasas* ~. 1736: Egy két felé nyilo Vasas Leueles Láda [Kv; RLt Somai Sándor és Sára oszt. lev.].

2. levéltartó láda; cutie de scrisori; Briefkiste/lade. 1628: Az kwlseő tár hazban . . . Egy Leueles lada. Leuelekkel cziak nem teli [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44]. 1726: Az fellyeb el mult magyar revolutioban vitette volt el Leueles Vagi Kalamaris Ladankot . . . Bőer Gabor Uram eő kegyelme [M.bükkös AF; TGsz]. 1733: miota azon leveles ládák az én kezem alat voltak . . . a Cancellarius Ur Correspondentiaijt belé tettem [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.].

levelesládáska kis levelesláda; cutie de scrisori; Briefkästchen/kistchen. 1688: Leueles Lada . . . Regi leveles kis Lada Leueles Ladacska [Beszt.; Ks S. Misc. 27]. 1750: egi leveles ládászkát vészett volna el valaki [Pókafva AF; Told. 3a]. 1805: kezűnk alá vevén azon Leueles Ládászkát, mellyet . . . Báro Jo'sika János Ur Nehai b. e. Edes Attyának Meltoşagos L. Báro Jósika Antal Urnak . . . Atyafiségosonn által adott volt Néhai L. Báronissa Bálintith 'Susánna Kis Aszszony [Mv; LLt Regstr.].

Szk: *rezes* ~. 1782: egy kis rezes Leueles Sima fábol valo Ládátka [Mv; NkF].

leveles-szín lombos ágakkal fedett szín; şopron acoperit cu crengi frunzoase; mit belaubten Zweigen bedeckter Schuppen. 1648: Az curia kapuja eleött vagyon egy leveles szen alatta egy fenyő deszka, czöveken allo pad-szek [Porumbák F; UF I, 879]. 1793: Sz: Csehbe pedig az Vásári alkalmatossággal három Hordo Bort tettem vala ki . . . mindenüvé jo Leveles színeket csináltattunk és kupáját 20 pénzen árultattuk [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

levelestár irattár; arhivă; Archiv. 1793: azon eredeti quietantia, midőn a Leveles Tár számárais le irattatott volna, az Urnak meg tartás, és a kívántatható történetben maga Legitimatija vegett ezennel viszá adatik [Torda; DobLev. IV/714]. 1805/1825: Nemes Torda Várossanak Leveles Tárjából Tordán 9ik febr. 1825 [Torda; TLt Köz. ir. 252]. 1823: Nemes Közép Szolnok Vármegye Leveles Tárából az Insurrectionalis Biztosság Munkájából ki irta és ki adta Zilahon . . . Werözi Sándor Archivár(ius) és H Notar(ius) [Zilah; Végr.]. 1830: Az edgyik exemplár tetessék bé a Leveles Tárba; a más pedig . . . küldetessék által Ersébet várossa Tanácsának [Nagyikland TA; TLt Köz. ir. 1749]. 1831: Hogy ezenn Régestrum . . . Tar Aron Urnak kérésere a Nemes Aranyas széki Árvi Szék Leveles Tárából . . . az ottan pro Archivo deponatlatott eredeti Regestrumbol . . . iratott legyen ki tulajdon nevem alá írásával és szokott petetem rea nyomásával igaz Hütem szerint bizonyitom Bágyonban [Bágyon TA; Borb. II].

levelestár-ház irattár-épület; arhivă; Archiv. 1807: Nemes F. Fejér Vármegye Leveles Tár Házában le tett F. Gezési Határ osztály Jegyző Konyve [F.gezés NK; Told. 30].

leveles-táska levélhordó/tartó táska; geantă în care se poartă scrisorile; Tasche zum Tragen/Aufheben von Briefen. XVII. sz. eleje: Eggi leveles tasca leuella rakúia [Kp III. 37 Ismeretlen személytől „Memoriale azokról mellyeket Szasz Medgiesre attam”]. 1657: Igen sordidus ember is vala^a Többi közt egykorban császár hivatván piacon tanáltatott, ott egy kappant vévén tötte az szokása szerént magánál hordozott leveles táskában; béménvén császárhoz és leveleket akarván az táskából kivenni, az kappan is kiugrott Egyébkor is az leveles táskában darab sajtok, hagymák, zsemlye, néhányszor szalonnadarab is egyiránt volt község [KemÖn. 116. — Ferenczi Lőrinc kancelláriai titkár]. 1697: Egj vaszon zacskob(an) holmi levelek, edgc szkofiummal varrott leveles táskával edgjütt [Alvincz AF; Mk Alvinczi Péter inv. 8]. 1710 k.: Kolosvári Dávid a leveles táskáját az ő, akkor polgármester házában felejtven abban talált holmi szerelemleveleket [BÖn. 947. — Szász János].

levelez 1. (szőlőt) felesleges levelétől, hajtásától ritkít; a rári frunzele (viței de vie); (Rebestock) von den überflüssigen Blättern/Sprossen lichten. 1599: Vettenek 300 teolgy karot fl. 1 d 50. hogy a zeoleohez ki vitték fizetek d 18 21 Die Juny voltanak leüleznny harmon tezen d 24 [Kv; Szám. 8/XVI. 44–7]. 1689/1782: ezen Szőlőt . . . Galambfalvi Uram kapáltatá meg, 's most is még ő kgylme levelezi [Szentgerice MT; CsS]. 1774: 'a Tegnapi Na-

pon az Uraság Véczei szőlőiben leveleztünk 'a többi Jobbágyokkal [Vécke U; LLt Vall. 154]. 1787: a kiket^a elő vehetek, azokkal a szőlőt kezdetűk levelezni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — ^aA jb-ok közül]. 1792: az Aszony azt parantsolta minékünk, hogy mennyünk el onnan az más szőlőben levelezni [Szentbenedek AF; DobLev. IV/692. 4a Székely Antal (52) jud. cur. vall.].

2. levelet hajt; a înfrunzi, a da frunze; Blätter treiben/ansetzen. 1710 k.: az érzékenység nélkül való, de más-képpen néminemüképpen élő fákban, plántákban is látjuk, mihelyt meghal, megszárad: sem levelezik, sem viragzik, gyümölcsözik [BÖn. 433]. XVIII. sz. m. f.: A Szőlőkis minden felé jól telelték, még Martius fogya felé kezdettek levelezni; Czelnán 's a környék(en) most egy Máriási Nagyságu a Szőlők levele [Nsz; TL. Máriási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez].

3. levelet vált; a corespondă; Brief wechseln. 1823–1830: A költségről való specificatióm is megvolt, de annyiban hagyam, hogy vele többet ne levelezek, csakugyan azután is egy s más dolgaimban commissiókat küldöztek hozzám, melyről való leveleket most enyész-tettem el [FogE 116].

levelezés 1. (szőlő)levél/hajtás ritkítás; rărire a frunzelor (viței de vie); Lichten der Rebenblätter/sprosse. 1572 k.: El megi(en) tala(m) mi(n)d ez niaro(n) szem Jw megh K: Az leueleszesre, keuereszre, homlitaszra Iszmet pensz kel [Dés; BesztLt 3721 Lóri(n)cz deak Chyakor Isztuanhoz]. 1590: Az Zlore uőlo keolchegh Keouetkez Leuelezes. Elseo leueleszeset az Zeoleőnek leuelezte megh 134 fizettem nekik fl. 10 d. 72 [Kv; Szám. 4/XIX. 11]. 1595: Az hasongarthi zeoleoheohez vettem 200 karot f — d 64 . . . Leueleszesre ment 4 napzam tezen f — d 32 [Kv; i.h. 6/XIII. 13]. 1600: Leuelezis. 31 May Attam het leuelezeonek d. 56 [Kv; i.h. 9/XII. 82 Igyartó Simon isp. m. kezével]. 1737: az Szőlő levelezésit Isten kegjelméből ma vegeztettem el [Noszolyi SzD; ApLt 4 Hatházi Kristóf Apor Péternéhez]. 1792: Azon szőlőt én és több emberei az Urnak leveleztük ki ezen Levelezés után Bardocz Adám Ur kiis daraszoltatta harmadszor azon szőlőt [Szentbenedek AF; DobLev. IV/692. 4b]. 1809: Hátra vagyon még a Szőlőnek a Canicula el telése után István Király nap tájékán a Lágy szemre valo Kapállás és ha nagyon buján nőtt volna fája 's el borzosodott volna ujabban valo Levelezése 's Csonkulása is [Szág; Ks].

2. ~ kor levelezés idején; la rărire a frunzelor; während des Lichtens der Rebenblätter. 1640: Egyebet nem lattam hozzá, aztalos Mihaljnehoz hanem az szeleőnkben jot vala miuelni, tavali levelezeskor s azt lattam hogy Csiszar Danit az keőpeőniegh ala vonta vala s ot ekézelt vele [Mv; MvLt 291. 246a].

levelezetlen (a szőlő) a felesleges levelektől/hajtásoktól ritkítatlan; cu frunzele nerărite; nicht gelichtet von den überflüssigen (Reben) blättern/sprossen. 1652: Vagyon egy darab szeleőcösis mely(ne)k egy darabja Leuelezetlen, az also fele epp, de az felső fele puztas [Visa K; GyU 136]. 1801: én Tántsra^a még érkezven majd meg halék Csudámb(an) hogy a szőlő Leuelezetlen, az Törőkbuzza kapálatlan [F.zsuk K; SLt Margitai János P. Horváth Ferenchez. — ^aK].

levelező 1. *mn* szőlőlevél ritkító; care rărește frunzele viței de vie; Rebenblätter lichtend. 1792: Bardocz Lajos Vram engemet ... el vitt az említett Pök hegibeli szőlőbe oly parantsolattal, hogjha a Dobolyi Jósef úr levelező dolgosait ott kapjuk kötözzük meg, de senkit sem találunk ottan [Szentbenedek AF; DobLev. IV/692 Válya-szesán Kosztandi (30) zs vall.].

II. fn 1. szőlőlevél ritkító munkás; muncitorul care rărește frunzele viței de vie; Rebenblätter lichtender Arbeiter. 1587: Az Zeolónak megh Leülesezése. 13 die Juny voltanak lewelezeok 59 fizettem 1 p(ro) 8 d. Tezen f. 4 d. 72 [Kv; Szám 3/XXVI. 21 Suweges Gergely isp. m. kezével]. 1598: 25 May 8 homlitom wolt ... d 96 Eodem die 9 leulezém wolt ... d 72 4 Juny 8 kétézém wolt fizettem ... d 32 [Kv; i.h. 8/III. 26–28]. 1599: 14. Die May voltanak 14 lewelezek tezen fl. 1 d 16 [Kv; i.h. 8/XVI. 44–7]. 1600: 31 May Attam hét lewelezeonek d 56 [Kv; i.h. 9/XII. 82 Igyártó Simon isp. m. kezével]. 1683: A szőlő hajtók(na)k es Levelezők(ne)k per djem az allyosanak d. 9.9 az Javanak pedig d. 10 10 [Dés; Jk]. 1774: A' Szőlő kötőknek 1 1/2 véka. Az Kapásoknak 1 véka A' Levelezőknek 1 1/2 véka [Berz. 17a. LXXIII/42].

2. kvivel levelezésben álló személy; persoană care în-treține/este în corespondență cu cineva; mit jm im Briefwechsel stehende Person. 1798: meg hagytam minden tudos levelezőimnek, hogy küldjek tudósításaikat tsak Göttingába [MNY XLVI, 154 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából].

3. hírlapi tudósító; correspondent; Zeitungskorrespondent. 1880: Édes Ödön! Kérlek, írj nekem vagy egy olyan tisztességes emberről, kit Enyedről levelezőnek lehetne felkérni a Kelet mellé [PLEv. 81–2 Petelei István Jakab Ödönhöz].

leveleztet szőlőlevelet/hajtást ritkítat; a pune pe cineva să rărească frunzele viței de vie; Rebenblätter/sprösse lichten lassen. 1771: I(ste)nnnek hálá a szőlő is meg eddig Szépen meg maradtott leveleztetem ez után [Észteny SzD; Told. 5a]. 1792: azon Szőlőt Bardocz Ádám Úr leveleztette, és daraszoltatta is ki harmadszor [Szentbenedek AF; DobLev. IV/692 Füleki János (50) zs vall.] | a' mely napon Dobolyi Jósef Vr és az Aszony magok dolgossaival leveleztetene, és akkor Ur dolgában kaszálni voltam [uo.; i.h.].

leveleztetés szőlőlevél/hajtás ritkíttatás; răirea frunzelor viței de vie; Lichtung von Rebenblättern/Sprossen. 1752: Mostan Ugaroltatason, Kaszáltatason, Gyűjtetesen, Szőlők leveleztetésén, Török Buzák kapáltatásán szorgalmatoskodom [Mocs K; Ks 83 Martinus Tihanyi lev.].

levélfordítás ? missilis más nyelvre való átültetése; traducerea unei scrisori; Übersetzung von Briefen in eine andere Sprache. 1657: engemet borral megterhelének, alámenvén is nem leheté tágulásom az idegen emberek miatt az levélfordításban, kit említék, hogy az fejedelemtől hoztak vala ... Éjszaka is az említett levél fordításában fáradozám [KemÖn. 208].

levélforma levélalak; formă de scrisoare; Briefform. 1802: Levél formában öszve fogva veres Spanyolias viaszu

két petséttel le petsételve ... fel nyitotta Ajtai Joseff mp Ns Kolos Vármegye VNotáriussa [K; JHb LXVII/4. 22].

levélhordó 1. levélvivő; persoană care duce scrisoarea/corespondența cuiva la destinație; Briefträger. 1678: Levél hordójoknak, egyebeknek való kölcségemet bizony meg nem tudom írni [TML VIII, 204 Teleki Mihály Absolon Dánielhez].

2. levélkézbesítő, postás; factor poștal, poștaş; Briefträger. 1879: Végezni akartam ezt a mocskos levelet, mely rávall arra, hogy ... egy láda tetején íratott mikor tegnap délbén a levélhordó hozta a te utolsó leveledet [PLEv. 54 Petelei István Jakab Ödönhöz].

levélhordozás levélvivés; ducerea scrisorilor; Briefbeförderung. 1664: az rettenetes levélhordozást soha, igazsággal irom Kegyelmednek, nem tudom, mint győzhetjük el, mert az szabadosok is megkevesedének [TML III, 101 Katona Mihály Teleki Mihályhoz]. 1747: kalauzolás, Levél hordozást, Strásállást maga lovával való forspontozást, Andras Kováts ne praestalya [Torda; TJKt III. 150].

levélhordozó 1. levélvivő; persoană care duce scrisoarea/corespondența cuiva la destinație; Brief(e) befördernde Person. 1677: Nagy eörömöm folyiamodott uala ... a' mi üdo(n) hallottam Nagy Szombatbul Nitrara jeouó leuel hordozotól, hogy Balint Janos Ura(m) ... Nagy Szómbatba(n) erkezek [CsÁLt F. 27. 1/38 Georgffy Mihály nyitrai pléb. haza Csíksztgyörgyre].

2. levélkézbesítő, postás; factor poștal, poștaş; Postbote, Briefträger. 1823–1830: Ezen koporsóban tanáltak egy ilyen magas tetejű kalapot ... melyet egy Futo Józsi nevű levélhordozónak adtak, és az viselte el [FogE 65].

levélhozó 1. *mn* levélvivő; care duce scrisoarea/corespondența cuiva la destinație; Brief(e) befördernd. 1780: kötettem egy levelhozo Deaknak —48 [Torockó; TLev. 5/3].

II. fn levélvivő személy; persoană care duce scrisoarea/corespondența cuiva la destinație; Briefe befördernde Person. 1665: Az Kegyelmed levélhozója sem merte behozni a levelet, hanem Ottománybúl küldte be paraszt embertül, noha bizony mi is vigyázattal vagyunk [TML III, 381–2 Boldai Márton Teleki Mihályhoz].

levéli a Levél hn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Levél; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Levél. Hn. XV/III. sz. v.: A Levéli ut mellet (sz). a Levéli völgyben (k) [Nagyercse MT; EHA].

levélírás 1. okirat kiállítás; emitearea/eliberarea unui act; Urkundenausstellung | misszilis-írás; scrierea unei scrisori; Briefschreiben. 1552: Hogh ez leuel irast el nem viggeztw'k volna, iuue hozzank Dacho Pall ezt mongya, hogh az Tatar had hatra kw'ltw'zw'th volna [Torda; LevT I, 95 Bank Pal, Peter porkolab, Chakor Ferenc Batori Andras erdélyi vajdához]. 1586: Sithwey Mathias, Iffiw Ianos, es Ilona az felesége valliak Igyarto Georgy kere hogy ... Kerdezneok megh ha az

leuel Iras Vrbegeorne Akarattiabol volnaye vagy Bereg-zazy vagy feleseghe Akaratiabol [Kv; TJK IV/1. 595]. 1620: A mufti ezeket így beszéllé . . . valaki formálta ezt az levelet közületek, de nem jól cselekedte, énnékem ez nem tetszik, ebben a levélíráásban részes soha nem leszek [BTN² 403]. 1635: ha pedig valamy error es defectus az leuel irasba leot volna azt mind velel egywt czenaltak es annak Correctioiahoz kez eo Naga [Szászrégen; VLT 17/9603].

2. misszilis-írás; scrierea unei scrisori; Briefschreiben. 1657: Mondd meg Szeptán uramnak, hogy ő kegyelme azt fogadta volt, hogy ő kegyelme énnékem el nem felejtí az levél írást; bár meg teljesítené ő kegyelme az ígíretit [TML I, 49 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. 1699: mind az Postának sietése miat mind egy kedves Professor Baráttjának nálla léte az levél írástól el rekesztette [TL. Fagarassy Sámuel gr. Teleki Pálhoz]. 1736: Az levélíráásban is semmi ceremoniát nem tartottanak, mint most, mert ha alábbvaló embernek is egész árkosra nem írsz aztis cőpertában nem csinálod, vagy spanyolviaszszal nem pecsételsz, megharaguszna érte [MetTr 360]. 1833: Enis Ádám ős Apánkna azon rést orájába származott számos Lajhájai közül vagyok a' kik a' Level-írást restellik [Mv; Lok. Koronka László lev.].

levélíratás 1. oklevél kiállítatás; emiteria unui act (la dispoziția cuiva); Urkundenausstellung (auf js Veranlassung). 1662: Veres Peterne Aszoniom, igen tön tudomant, hogy hireuel sem uolt az leuel iratas, nemis ad semit töruey nélkül [Polyán Hsz; BálLt 1].

2. misszilis-írás; scrierea unei scrisori (la porunca cuiva); Briefschreiben (auf js Veranlassung). 1662: Lipánál lött harc után fejedelem levélíratása s arra a fővezér választétele, melyben megíratnak a fejedelem ellen porta haragjának okai [SKr 423. — "Tartalomjelző fejezetcimből]. 1776: erről gondolom, hogy B. Henter un-szolta volna ezen Levél íratásra á Kis Aszszony ő Ngat. Egyéb okat pedig a' Levélbe nem tettünk . . . (: mivel kis Czedula vala :) hanem hogy nagyobb hajlandósága volna B. Henterhez á többinél [Kóród KK; GyL. G. Vizi (30) rk kántor vall.].

levélíró misszilis leírója; autorul scrisorii; Abschreiber des Briefes. 1671: Az levélíró^a ajánlja Kegyelmednek köteles szolgálatját [TML V, 364 Nalácsi István Teleki Mihályhoz. — ^aA levél a Székely László kezeirása, Nalácsi csak aláírta].

levélírogatás misszilis-írogatás; scriere de scrisori; wiederholtes Briefschreiben. 1671. Azomban Kökönyösi és Tyukodi János az vármegyén egymással rútul bántak, egymás szemére árulástást hánytak s levél írogatást [TML V, 492 Gyulaffy László Teleki Mihályhoz Husztiról].

levélkapu rácsos deszkakapu; poartă de scinduri; Latentor. 1666: Kútszegben is vagyón egy csürös kert . . . Az kert közepin egy öreg csür . . . ezen is level-kapu, kis ajtó mellette, deszkából csinált [Gyalu K; ETF 108. 18]. 1718: Nyílik ezen csüres kertből az majordháza egy kis fasarkokon forgó levél kapu mellette lévő vas sarkokon pántokon forgó ajtajával együtt [Hosszúaszo KK;

i.h. 10]. 1740: Ez közelebb megírt, egy széltiben lévő három akolnak külön-külön tőkés vagy sorompós, faragott tölgyfa deszkából való de megbomladozott és avult levélkapui vannak [Gyalu K; i.h. 12]. 1742: a bétévő kapuja levélkapu [Bh; Told. 10]. 1751: semmi bezárható levél kapuk nem valának^a [Algyógy H; Szentk. II. — ^aA kúria előtt]. 1798: Az Uttzara ki járó Kapuja ezen Fundusnak tsak most . . . uagyon fell tsinálva, arra ujj lész es egy részre nyíló Levél kapu lévén applicálva [Vályebrád H; Ks 96. IX. 27].

levélkapucska kis levélkapu; portijă de scinduri; Latentörchen. 1730: E mellett^a az Csürkertbe benyílo ujj kis level kapucska mely jár cserefa sarkokon, ennek talatlatnak ket kis csere tamaszai . . . az istalo felől talatlatik egy kinyílo Level kapucsakja [Szemerja Hsz; HSzjP. — ^aA kút mellett].

levélke kis levél alakú hajdász; podoabă pentru păr în formă de frunzulită; kleiner blattförmiger Haarschmuck. 1758: Drótra hajba tsinált gyöngyös levélkék, egyikben egyikben 27 gyöny (igy!) [Nsz; TSB 21].

levélküldés misszilis-küldés; trimitere de scrisori; Briefsendung. 1662: Az levél küldésben ilyen rendet kell tartani . . . az leveleket Medgyes felé viszik és ott vagy Ördög István, vagy Bercezi István leszen . . . az levelek annak kezéhez megyen, te neked ő kezekben kell adnod; én is arra dirigálom a fejedelem leveleivel együtt [TML II, 226 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. 1678: bizony csak az levélküldésre is pedig egynehány száz rintom elment [TML VIII, 263 ua. Rhédei Ferenchez]. 1816: ha Kedves Sogor Urnak különös alkalmatossága a' Level küldésre nem lenne, tehát a' nekünk küldendő Levelét méltostassék tsak az Hidasnak által adatni általak meg fogom kapni [Kv; DobLev. IV/1000].

levélküldő misszilis-küldő; persoana care trimite scrisori; Briefe sendende/schickende Person. 1710 k.: Mivel a kurucok ekkor kegyetlen halálok nemével, nyárssal, mivel ölték a levélvivőket és küldőket, azért ettől a deák-tól sem mertek levelet küldeni [BÖN. 969].

levél-magyarázás ? okirat-értelmezés; interpretarea documentelor; Erklärung/Interpretation von Urkunden. 1573: Mykor Jmmar az leuel Magyarazasson Nem Alkhattnanak Mellyk Lewelet Magyaraznak Monda Almady Andras, az eo deyakanak olwasd ezt, feyerwary Ambrws azt Monda way had olwassak Ezt . . . es hogy megy Akad wala az Magyarazasson Monda Jsmétt Almady Andras deyakanak olwasd ezt ne faraggyon Nywgodygek megy Rayta [RLt 0. 5].

levél-márk levélbélyeg; timbru poștal; Briefmarke. 1853: Levél már 10 Darab 1 Tallér [KCsl 3].

levél-mutató I. *mn* levelet átadó/vívó; care aduce scrisoarea; Briefe übergebend/tragend. 1587: bocsatottuk ezt ez levél mutató fő emberinket Ureka kulcsárt, Mírc-he vajdané emberével Ivan logofethez [Veress, Doc. III, 96 Petru Vodă Schiopul Báthory Zsigmonhoz írásból].

II. *fn* oltalomlevelet felmutató személy; persoana care prezintă un salveconduct; Schutzbrief aufweisende

Person. 1552: En gerendy pet(er) vallom ez lewele(m)nek zeriben hogy ez lewel mwatokat zaz Istwan az ew tarsaywal egyetembe Jamborwl zolgaltak It Dewan kyket Bwlczwal boczattam el Azert zenky ne bancza [Déva; BesztL1 16].

levélolvasás okirat áttanulmányozás; studierea unui document; Studium der Urkunde. 1625: mondanak az Musnaiak, hogi bar el keolteozwnk mi Musnabol ha az leszen az hatar Petki Janos eszeben viuen az dolgót, ugi hagia el az leuel oluasast [Agyagfva U; UstT 155a].

levélposta misszilis-kézbesítés; predare de scrisori; Briefübergabe. 1785: Level Postara — 8 [Wlt Cserei Heléna jk 11a].

levélszaggatás oklevél-tépés/megsemmisítés; ruperea documentelor; Urkundenzerreißung/vernichtung. 1570: Gërgh Thakacz estwan zolgaya hyty zeren vallya hogi eo semmy lewel zagattas (!) Nem hallot Thakacz gergthwl. Kathlin vgian Thakacz gërgh zolgaloya, Azt vallya hogy halotta Thakacz gergthwl azt Montha volna hogy egy lewelet zagattot ely de Nem uolt Semmy rayta Jrwa [Kv; Tjk III/2. 99a]. 1573: Varga Lazlo Azt vallia hallotta az Tanach haznal hogy valamy lewelet Emlegetnek volt Pitter Bemyk es Cristianus deh eo Nem hallot semy lewel zagatast Bemykthwl [Kv; Tjk III/3. 108].

levélszál ? lapköteg; foaie; ein Stoß/Pack Blatt. 1636: kegyes éneklő, erről akarlak meg inteni, hogy az levél szálnak számláltatások az Psalmusokon meg szakadt [ÖGrAj 1a].

levélszín lombos ágakkal fedett ideiglenes favázás szín; şopron acoperit cu crengi frunzoase; mit belaubten Zweigen bedeckter provisorischer Schuppen. 1575: Az hazak eleot valo lewel zinekre hogy ely tyzticak eo K. biro vra(m) visellen gondot [Kv; TanJk V/3. 122b]. 1591: Hidkapuban leüel zinnnek valo fatth es Agatt weottem az drabantok(na)k f — d 12 [Kv; Szám. 5/X. 20]. 1597: Az Monostor kapú Eleot valo Lúel (!) zin ala atlam hol a' Legeniek wnek padoknak 3 Dezkat Tamaznakis [Kv; i.h. 7/XII. 156 Filstich Lörinc sp kezével]. 1618: Egy nap az vajda igen megvendégle egy igen szép kertben egy tavaszi levélszín alatt [BTN² 82]. 1621: Aczi Jstuant kuldi B Vram Zamosfaluara hogy Gub. V. eo Naganak leuel zint Czinnallion [Kv; Szám. 15b/IX. 238]. 1629: Az varkapu előtt az hid végénél vagy on egy kis levélszín, földbe vert lábakon álló deszka székek alatta környül [Szu; SzO VI, 90 Székelytámadt vár lelt.]. 1783: az kortorma ház előtt levő levél szín alá be jöttek . . . a Fogados . . . az én szómra vive egy fél kupa bort, a Level szín alá a Katonának [Agárd MT; Told. 10].

Hn. 1700: a Level színben (szó) [Ne; EHA]. 1744: Levél színben (szó) [Ne; EHA]. 1830: felső fordulón az Levél szín (szó) [Ne; EHA].

levéltakaro-bőr irat/levélvivő bőrdarab; huşă de piele pentru documente; Lederstück/hülle zum Brieftragen. 1817: Egy darab Level takaro bőr [Mv; DLev. 3. XXVIIIa].

levéltár arhivă; Archiv. 1830: (A) Lutzai Elek defec-tussával Szállot M. és Ola Dellón fekvő Jok(na)k . . .

Conscriptioját 's az ebben végb(en) vitt Osztalyrol Szol-lo Levelt két exemplárokb(an) Arva Szekünkre bé adja, az egyik párnak Árvai Székünk Levél Tárjáb(an) lé-endő bé tétele vegett [Ne; DobLev. V/1156].

Szk: püspöki ~. 1833: a' Matrikuláknak másolatattai . . . a' Püspöki Levél Tárba bé küldetessenek [Vaja MT; HbEk].

levéltárca portofel, portvizit; Brieftasche. 1846: Egy levél tártza [Dés; Berz. 20].

levéltárigazgató director de arhivă; Archivdirektor. 1856: H. szent Mártoni Birró (!) Pál mp k. kormányi Le-véltár Igazgató [Kv; Végr.].

levéltárnok levéltáros; arhivist; Archivar. 1845: Ko-váts Moses volt Level Tárnok kéri: hogy az 1836-ban meg állítot fizetés részire ki adattatni rendeltessék [UstL XI. 85/6. 52]. 1856: halt meg Moldovai Fakna Ferencz Ur, volt varosi levéltárnok, tudó vészben 56 éves korában [Dés; RHAK 78].

levéltartás okiratörzés; păstrarea documentelor; Aufbewahrung von Urkunden. 1671: Végeztük azért . . . hogy meg-halván az Nemes ember, azon Vármegyék-nek, vagy székeknek Tisztei pecsétellyék-el az leveleket mindgyárt, és el-temetvén a' Nemes embert, annak ad-gyá kezében, a' kit de jure Regni illet a' levél tartás [CC 68].

levéltartó I. mn iratok, levelek tárolására szolgáló; unde se păstrează documentele; zur Aufbewahrung von Akten/Briefen dienend. **Szk:** ~ *almárium*. 1789: Egy Zöld festékes vas Sarkos fenyő Deszkából készült Levél tarto Fiókos Almarium Rf 2 [Mv; ConscrAp. 16]. 1821: A Levéltartó házban . . . vagyon egy 32 cistájú rósaszin-re festett level tarto almárium kis borított zárokkal, kul-tsokkal [Korunka MT; Told.]. * ~ *almáriumocska*. 1825: ezen Asztalon lévő fiokok tetejére tsináltatott egy két felé nyíló levél tarto belül apro rekeszü, gyöngy színre festett Almariumotskát [Dés; DLI 595]. * ~ *láda*. 1681: Hintoban valo, Levéltartó, Lapos kis Lada, min-denik pléhes kolcsos (: most levelek vannak benne :) [Vh; VhU 554]. * ~ *ládacska*. 1802: Egy kék festékes Levél tarto Ládátska [Türe K; MkG]. * ~ *téka*. 1852: Egy level tarto Téka [Dés; DLI 923].

II. fn okiratot magánál tartó személy; persoană care posedă acte/documente; Besitzer von Urkunden/Akten. 1677: ha a' törvenytől rendeltetett illendő időre az leveleket meg nem adná nem csak Evictornak, hanem egy-szer s' mind debitornak-is itültessek, és vagy azt a josa-got meg-keresni és meg-hozni tartozzék, mellyet azocka-l a levelekkel kellene az Actornak meg-keresni; vagy ha nem jóság keresésére, hanem oltalmazására nézendők volnának a' levelek, evincalni tartozzék; mellyeknek akarmellyikét-is posthabealván, maga javaiból a' levél tartonak, vigore ejusdem Sententia, az Executorok te-gyenek plenaria satisfactiot [AC 199].

levéltartó-ház levéltárul szolgáló ház/szoba; casă/ca-meră unde se păstrează acte/documente; Haus/Zimmer bestimmt für Archiv. 1662: hat esztendeig valo regnlá-sa, uralkodása alatt^a amennyi donátiót költenek ki.

megmutatják csak az országbeli káptalanokra igazgatott iktató és a meglett iktatásokról való relatóriák, avagy vissza választ vevő levelek, minémű csak a váradi káptalan levéltartó házban néhány csomókkal magam kezem alatt is állottak | Az kapu bástyái oldalában egy szép tornyot . . . építettett vala^b . . . az alatt levő erős bolt pedig és az előtt más egy bolt is rakattatván, hogy az káptalansághoz való levelek ahol régenten szoktak vala tartani, azoknak az új építések miatt el kellett volna bontaniok, ezek azok helyébe conservatóriumul, levéltartó házul fordítottak vala [SKr 92, 297–8. — ^aBáthori Gábornak. ^bA váradi várban I. Rákóczi György]. 1821: A Levéltarto hazban . . . vagyon egy levél tarto almárium [Koronka MT; Told.].

levéltisztítás szőlőlevél ritkítás; rărire a frunzelor viței de vie; Lichtung von Rebenblättern. 1809: A Szőlőnek nevezetes munkája a bér vagyás vagy is a második kapálás és kötözése a Csonkázással a Kapots Levél honyaj tisztítással együtt, mely ha illendő módon nem fojtatik árt a Szőlő Termésének [Ks szilágysági, girókuti és kövesdi tiszték instr.].

levelű 1. levelmintával díszített; cu acantă; mit Blatt-mustern verziert. 1637/1639: egy Csyer leuelű kalan, egi Ezüst villa, egy Ezüst Nyel tizito [Kv; RDL I. 111]. 1836: a ket bővség szarva és a' békerített három rosa levelű két abrosz fog leverődni Suster fonatal [JB gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.]. — Vö. a *cserlelevelű és rózsalevelű* címszóval.

2. (ajtó) szárnyú; cu canat; mit (Tür) Flügeln. 1785: A Csűr fenyő boronából épült igen jo sub fedellel fedelezett, kettős Levelű Sorkokon forgo kapui mind két felől [Miklósfva U; Ks 73/55].

levélváltság okirat-kiváltás; scoaterea unui act; Urkundenausslung. 1585: Lukaczhy deak ala attunk Egy kuczhyt 3 louat hogy az törwenyre mene feyer uarra atam az kort Lukaczhy vramnak kölchön f 2 . . . egy lewelet váltottak az Jtelő mestertől fizettek tölle f. 3 az ky penzt meg hoztak az (!) az adot penzből ky weve(n) teze(n) az my az Termynusso(n) kolt az lewel valczyag-gal Egyetembe f. 27 [Kv; Szám. 3/XXII. 83].

levélvétel ? elismervény-kérés; solicitarea unei adeverințe; Bitte um Bestätigung. 1592: Zabo Miklos vallia . . . Ammi nezi az leuel vetelt, en vgi veottem vala leuelet Keoromondi Ianostol, miertthogi feierwari josa fel ne(m) jeoue, az leuelbeol akartam hofi megh erthesse feierwari Josa hul legien az barom arra: de ezt en magamtol azert chelekettam, hofi feledekensegbe ne legien az dologh [Kv; TJK V/1. 223].

levélvivő I. mn hivatalos iratot továbbító; care transmite un act oficial; amtliche Akte weiterleitend | misszilit vivő/kézbesítő; care duce o scrisoare; Brief übermittelnd. 1569: Em (!) ez leuel uiueo emberinteol (!) kmed kezehez kyltem . . . hyt leuelet, mely hyt leuelet megh ertwen kerem k. det, k. agion az en emberjmnnek eo maghat kezebe mindt az hyt leuella egietembe [Nagysajó BN; BesztLt 56]. 1570: Ez lewelwywō Embertol Joban Meg Erthtety: k. mynden dolgat [Nagyfalu BN;

BesztLt 66 Apaffy Jstwan Zwch Gaspar beszt-i bírő-hoz]. 1662: a fejedelem . . . parancsolta vala, hogy az várbéli kapitányok amelly levélvivő postájokat Tömösvárra még a katonaság tőlők való elpártolások előtt küldötték volna, arra olly vigyázatások lenne, a levelekkel a várba be ne mehetne [SKr 502–3]. 1669: szoval bőveben izentem Ken(c)k ez level Vivő Beresztelki Gondviselőmtől [Beresztelke MT; Ks 101]. 1710 k.: Harmadvagy negyednap csendesedvén a szélvész, mondák az emberek, hogy a Paket-Bot, levélvivő posta ordinaria, elmegyén Calais-re által és onnét Párisba szárazon jól mehetek [BÖn. 589].

II. fn misszilit továbbító személy; persoană care duce scrisoare, curier; Brief übermittelnde/weiterleitende Person, Kurier. 1662: Az kolosvári bírónak írt vala^a, az Istenért is vigyázatna azokra az váradi levélvivőkre, minekelőtte az török táborra mennének, azzal az ő levelével előztethetnének meg, mert Váradnak elveszésében járna. Melly levelekkel úgy ment vala embere, Kolosvárat a váradi levélvivőket utolérte vala [SKr 560. — ^aStépan Ferenc]. 1686/1696: nem írta(m) Kglđ kívánsága szerént nem bizhattam az levélvivőhez [Harasztos TA; JHbK XXXII/30 Felvinczi Zsigmond lev.]. 1864: a levél vivőt fel huszassal fizesse ki [Kőrispatak U; Pf Szász Sándor lev.]. — L. még BÖn. 969.

levendula 1. levánjicá; Lavendel. 1817: a Kertész a mely Levendulák az őszel metztetlen marattak azokat is essős időnek metzegeti [Héderfája KK; IB. Bajomi János tt lev.].

Szk: ~ vize. 1679: Levendula 1. — vize üveggel nro 2 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 47].

2. levendula-vetés; lan/solá cu levánjicá; Lavendelsaat. 1692: Ezen mehek színnye előtt uagyon ket tabla levendula [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

levendulás szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ párna levendula levéllel töltött párna; pernă umplută cu frunze de levánjicá; Kissen gefüllt mit Lavendelblättern. 1823: Tafota Levendulás párna egy [LLT Csáky-per 601. L. 1].

levendula-spiritusz levendula-szesz; esență de levánjicá; Lavendelessenz. 1816: Egy Üveg Levendula Spiritussal . . . Három üveg Virág vízzel [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. 1817: Egy üveg Levendula spiritus 3 Rf 2 xr [uo.; i.h.]. 1848: Fodorminta spiritus négy kupa 4 rft. Levendula spiritus nyolcz kupa 8 rft. Mandula spiritus két kupa 2 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

levendulavíz levendulapárlat; apă de levandă; Lavendelwasser. 1593: Zolgalatom Vtan, lewendula wjzeth kwltem kdnek [KvLt Diversae 21/53 Forró János Kemény Lászlóhoz Háportonból (AF)]. 1629: hogy az nyavalia raitam esek esztendeig deorgeolte mindennap meleg ruhawal es levendula vizzel az karomat, napiara erte eot penzt vizettem [Kv; TJK VII/3. 126].

levent kb. harcias, támadó kedvű; bătaios; kämpferisch, offensiv. 1657: Puchám^a scrény, hirtelen, levent természetű, familiaris, száraz, jó módú legény vala; de

azután, mint hallottam, meghízott volt [KemÖn. 214–5. — ⁴Puchheim Johann Christoph gróf, császári altábornagy, az 1644. évi hadjárat egyik vezére].

lever 1. a doborí, a da jos; her/hinunterschlagen. 1625: hogy az giwmolcziot eretlen koraba(n) le uertek karomra ... gianakodom hogy eő mia eset azis [UszT 64a]. 1747: Borbuczka Kratson ... proponálja hogy ... egy Daraboczka Erdőt ... extirpálván azt ... Szilva fákkal bé ültötte ... ez idén egy kevés Szilvaja termett rajta, melyre Danilla István Hortakjaival ... rea men- uen tizen két Szilua fairról a Szilvát le verték [H; Ks LXII/62]. 1757: ezen Falubéli Bartsai rész jóság az Ura- ság parantsolattyából Nagy Boldog Aszszony nap- ján fel költetett és azon kertben mindenféle gyümölcstől le vertek, és el hordottak [F.orbó AF; BK sub nr. 899].

2. (fejszével, kalapáccsal) leüt vmit vhonnan; a da jos (cu toporul, cu ciocanul); (mit Axt, Hammer) etw. her/hinunterschlagen. 1597: Az Estallorol es az hatulso haz- rol az Achyok le vertek az Zindelt [Kv; Szám. 7/V. 9]. 1601: Szaz Thamasne Cathalin azzony vallya ... az la- katokat le vertek, aztalt ládat fel rontottak [Kv; TJK VI/1. 540]. 1609: Az kamerakrol Az ohh syndelt le ver- teők [Kv; Szám. 12b/IV. 115]. 1637: mi vertük le a laka- tat az kert ajtajarol [Mv; MvLt 291. 120a]. 1656: tu- do(m) ... hogy sem Boer Sigmond Ur(am) sem az eő Kgme czeledy az Lakatot az Uam buzas Kasrol le nem vertek [Szád. Felseő Veniczey⁸ Bukur Morary Az Boer Sigmond Vramek Malmaba(n) leueő Molnár (43) jb vall. — ⁸F]. 1762: Czigány Thodor ... a kapun lévő la- katot le veré [Branyicska H; JHb XXXV/51. 11]. 1772: az edgyik Béresse ... szekéréről a nagy karikákat a ke- rekekről le verte és el adogatta [Dés; DLt 321. 60b Csizmas Gabor (50) vall.]. 1849: Lepedáth Nikuláj . Fia egy ajtorol, le verte az zárt, és sorkokat [Héjasfva NK; CsZ].

3. kiporol/ver; a bate; ausklopfen, abstauben. 1731: reggel tisztcsák, itassák és abrakolják meg az Lo- vakat az tisztítás porát az farokhoz az Lovak(na)k vevén le az vakarobol, hogy meg lássék melyik Lovász mennyi port vett ki az Lovakból [JF lovászmesteri ut.].

4. (földbe) bever; a bate (in pământ); (in die Erde) hineinschlagen. 1587: veottem hantot karokat ... az korchioliasnak attam hagi ... az keorwl valo szekeknek karait levertek eő maganak —/20 [Kv; Szám. 3/XXX. 30 Seress István sp kezével]. 1667: Ez bástya fedele alatt vagyon ... Egy hid czövek le verni valo öregh vas ab- rancsos plehes berbécs avagy kos [UF II, 336].

5. (szeggel) rögzít, odaszegez; a fixa (cu un cui), a bate in cuie; festnageln. 1676: (A ház) alol ... deszkával padimentumozot mellyet lapos fejű szegekkel vertek le [Fog.; UF II, 725]. 1677: A nyári háznak alsó padlása gyalulatlan, oldalai mind gyalult deszkákkal vagy- nak párkányoson vas szegekkel le verve [Madaras Cs; CsVh 51]. 1840: a papiros malom ... Ezen zsilipek mel- lett vagyon a zugo melynek tsatornája feneke fosni fe- nyő detzkából vagyon a tavalj uj zsiliup vas szegekkel le verve [Km; KmU Lev. papirosmalom lelt.].

6. (földre) leteper; a doborí (la pământ); niederwer- fen, überwäligen. 1597: ott az en maga(m) eőreksége- me(n) ... az A le vert az földre, Az földre esesert 24 ghira(n) zollok [UszT 12/40]. 1631: Latta(m) azt hagi Uarga Mihalt leuerek uala az földre s negj kezlab igen

masz uala szeginy [Mv; MvLt 290. 245a]. 1680: Látám aszt hogy mikor az veszekedés vala ... le verek az földre Kilijeni Mihalyt [Kilyén Hsz; BLt 3 Török Mihály (46) pp vall.]. 1735: (Az alperes) engemet minden igaz ok nél- kül meg támadott, földre le vert [Torda; TJKt I. 132]. 1764: Az Inctusok ... Musnai János Tordai Sovágo eő kglmét ... meg tamodván, fejszével s egyeb eszközökkel földre le verni, vérezni, taglalni mérészelték, annyéra, hogy kettősége élete [uo.; i.h. V. 221]. 1794: Prekup Onutz eőtetis elé fogta, és a földre le vevén, öklözte, s pofozta [Letka SzD; Tsb 5]. 1843: égytzer tsak meg ra- gadja Szabó János Pekárikat, 's a' Földre le veré, 's kez- de s Földön öklelni [Dés; DLt 856. 15].

7. lelök; a impinge jos; her/hinabstoßen. 1599: Rha- dak Andras zolgamra rea tamadot, lovarul le verthe [Dés; Eszt-Mk]. 1765: minden oknélkül ... az Mester Uram szolgáját meg támották ... a' szekérről vas villá- val le verték, ugy anyira hogy az Szekér allá esett [Ma- rosbogát TA; Mk V V/97 Szöllösi Mihály (80) zs vall.].

8. leüt/tagol; a doborí (la pământ); niederschlagen. 1574: Martha Hozzw Lwkachne Azt vallia hagi egi Nap estwe az eo Eoche Kiral leorinch ... erősen kezd kerny egi fat teolle hagi eotet vgy wteotte az kosos varga hagi az kezet fely Nem byrya, Aztis Monta am az tarsomat az trombitast leh vertek Mayd meg Eolyk [Kv; TJK III/3. 391]. 1591: Az Alperes Bibarczfalwj Nagy Men'harth ... ott az szabad orzag vian le werte vagdalta ... az En Jobbagjomat [UszT]. 1600: Chyanady Ferencz val- laja ... az vra hagyasabol futott volt oda ahwn az megh holt legent le vertek [Kv; TJK VI/1. 412]. 1691: egy Mike llona nevű sz(o)lgalocskamát ... le verte, taglotta, rug- dosta [Dés; Jk]. 1751: Vándor Péter kitsin okbol Remp- ler András ... Falu uttáján megh tamadván le verte le taglotta [Balázstelke KK; IB. Petrus Deák (43) jb vall.]. 1765: A jure prosequaalnom kel az It azért hogy Boer Togyert ... meg tamadván, ottan le verte s az verit ki ontotta [Torda; TJKt V. 295]. 1834: a' Tiszt a' fele- ségit-gyermekeit össze verte ... a feleség ... a' kertbe le verte [Bögöz U; IB. Bentzedi Sándor ref. pap vall.].

Szk: földig ~. 1769: midőn mi ökreinket hajta- nok, te mind határ Pásztor ha riánk jönél, azonnal tége- det földig le vernénk [Told. 3a].

9. (állatot) letaglóz/üt/vág; a tăia/sacrifica: schlach- ten. 1571: az dezmasokis a hol kyal diznay voltak, azokat wztek a makra, az eo diznaiokot penig eoriz- ny kellet hogy erdeyekre ne mennyen, kyk ha Zaladas képpen rea zalasztottakis ereossen erte meg birsagotzak es diznaiokat le vertek [SzO II, 330 a székelység panasza az ogy-hez]. 1589: Attam a' Mezarosnak hog' az 18 diz- not le verte f. 2 d. 12 [Kv; Szám. 4/XI. 45]. 1590: (A) ta- ualy dyznokban marat 26. Egyket le wertük Mostis Je- len vagio(n) Annak zalonaya [Kv; i.h. 4/XVII. 14]. 1600: En semmi marhaiokat el ne(m) hozta(m), hanem az tiukokba kiket le vertek wolt immar es halwa feku- tek kettot weők fel benne [UszT 15/25]. 1603: Ezt tu- dom hogy mikor fel otzogotak az diznokot s, le werek ... az firtos llok Eletiben oduaraban oztak fel [i.h. 17/21]. 1647: Le verni úalo Diszno vagion No. 1 [Megy- kerék AF; BK 48/16]. 1706: két kovér disznot le verének [Longodár NK; KvAkKt Mss 261]. 1774: Némelly So- kadalamban három marhátis le vertem, mellyek(ne)k husát fontoltam égy égy poltrán [Mocs K; KS Conscr. Veress Mihály (60) vinc. vall.].

10. megtámad; a ataca; angreifen. 1708: az farkas reájok^a ütven sokat vert le az farkas Elevenységben az enyimben hatot érték farkasmartát, az többit halva, szagatva [SzZs 508. — ^aA juhokra].

11. ledönt; a culca la pămînt, a doborî; umstürzen. 1675: Ez buzának arattatásának hosszasz ideje, az sok alkalmatlan ideo miatt lótt, mivel sok esső volt, es az Tempestais, a' földbe, felette le verte volt a' buzat [Kv; Szám. 35/I. 20]. 1830: Hoszszuaszon az Ut felől valo Deszka kertet a szél le verte [Hosszúaszó KK; Born. F. la Bod László tt szám.].

12. letör(del); a rupe; umbrechen. 1731: Balogh Sigmond Gabor es Laszlo Uraimék ide jöven mikor az Alakor főt hannt. kardal az alakort mind le vertek [Középfa SzD; SLt 29. Y 28 Mester Urszuly (70) jb vall.]. 1744: Az Emberek tsak a' Kenderünkét és babunkat verték le, mely a meg nevezett földbe volt vetve [Szentegyed SzD; WassLt Cath. Jánosi Francisci Eltető conj. (30) ns vall.].

13. lepusztít; a distruge; vernichten. 1677: Medgyet Kglmes Aszszonyom nem küldhettem, mert aztis le verte az jéghe esső [Balázsfva AF; UtI].

14. lesodor; a duce cu sine; wegnehmen/reißen. 1770: az Adámosi malomnak gáttya meg nyomult, s elis szakadt volt . a gáton Le folyo viz a parondat Leverte az Silip árkában [Adámos KK; JHb LXVII/134]. 1772: Le vetkeztem . a' vizben belé mentem practice tapasztaltam hogi annak sebessége a' lábamrol majd le vert [Sövényfa KK; JHb LXVII/282]. 1804: Egy fán volt valami Gyogyi Almā Aztis az Nagy Szélvész le verte [Benedek AF; SLev. E. Ujjvári Imreh tt lev.]. 1851: a' szél valami fedelet le ver, egy kalangyának vagy asztagnak fedelét, meg bontya . leg alább réjá fel állani, s rá rázni (így!) [Nagylak AF; DobLev. V/1322 Dobolyi Bálint ut.].

15. fonalat bever, megszö; a utiliza ca fire de bătătură; Faden einschlagen. 1843: instálam Nagyságát, én az fonalrol egyebet nem írhatak hogy . hat font kívántatik egy tutzet keszkenőnek és hat font egy Abraszhoz ha Suszter garennel (!) kel leverni akkor egy Abraszhoz kívántatik két darab . az hoszu Matringakbol [IB. Konetzni Ignác takács lev.].

16. elkeseredik/szomorodik; letörík; a fi abătut/deprimat; erbittert sein/werden. 1850: le vadnak verve az emberek a' bizontalan jövendőért [Kv; Pk 6].

17. lebeszél; desfătui; jn von einer Sache abraten. 1739: eő Herczegséginek szándéka volt az Volcani Pasusban be menni de már le vertük az szándékáról [Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1776: Jol tudom, hogy a Gróffot sokan untattak, sokan kívánták le verni, arról sok alattombéli szenvedései voltanak Reformatus Attyafiaitól ., hogy Catholica Feleséget ne végyen, s kívált hogy hallották, hogy ezen M. Kis Aszszonyra tette volna célját [Kóród KK; GyL. Fredericus Nővák (21) kamerdiner vall.]. 1789: ő Nsga azt mondotta néki, hogy ő Nsgát a Gyalakuti malom mestere annak meg igazgattasáról le verte, s néki sem commendálya [Désfva KK; GyL Mihaila Morar (45) vall.]. 1806: hallottaé azt is a Tanu ., hogy Árkosiné nem hogy erősítette volna az Ujj hirt, hanem inkább mást le vert rolla, hogy ne szolja azt [Dés; DLt 250/1808 vk].

18. felülmúlja, túltesz rajta; a întrece/depăși; überbieten. 1778: meg mondottam a Lovasoknak hogi én fo-

gadok vélek, a miben akarnak, hogy az ök apro székelly Lovaik által, s által ugorgyák a nagy Szuszék Prussus Lovakat, és le döjtik, le verik őket [Dédács H; Ks 96 Gyulai Ferenc lev.].

19. kb. lemocskol/szid; a beşteli/huli; beschimpfen, schmähen. 1592: Zep Miklosne Magdolna azzony vallya . . . Borgyasne . . . e keoweolis egy nehany azzony allatokat le vert és le zidalmazott [Kv; Tjk V/1. 271].

leverés 1. (cövek) beverés; batere; Einrammen. 1673: Csatornás bástja Egi öreg vas abrantsos pleses kos, hid czöveknek le verésére valo ~ nro. 1 [Fog.; UF II, 542].

2. leteperés; doborîre (la pămînt); Niederwerfung, Überwältigung. 1667: Tudom azt hogi az veszekedésnek Kadár Gergely lon az oka mert azt monda Keserű Gergelj uram(na)k vagion nekém annj böcsületem hitelem mint ténéked . . foldre valo le vères nem valt [Hsz; BLt 7 Uzoni Kuti Peterne (60) vall.].

3. letaglózás/ütés; ucidere; Niederschlag. 1730: A bestelen királynak 13 ebek le veréséért Den. 78 [Kv; Szám. 56/XIX. 20].

4. lebontás; demontare, desfacere; Abreißen. 1662: az élésházból is, az héjjazatja leverésére nézve, mindenféle gabonának szerén-szerte kellett vala igen nagy munkával költöztetni [SKr 601–2].

5. fonal-beverés, megszövés; jesut; (Faden)Einschlag. 1836: küldekis mind a Háramfélebből egy egy keszkenőt hogy az Abrasznakis a formáit s bordürjét épen vgy szöje mind ezek vadnak . Az öt Abrasznak leverésére küldem a 8 nyoltz matring Susterfonalat [IB gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.].

leveret 1. a dispune să fie doborît; herunterschlagen lassen. 1595: 24. Juny Kerttemből az ereten mezes körttuet le verettem es ereten ugy hordattam saakokba(n) . . d 16 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 203 if. Heltai Gáspár sp kezével].

2. (fejszével, kalapáccsal) leüttet vmit vhonnan; a ordona să fie dat jos ceva de undeva; (mit Axt/Hammer) etw. herunterschlagen lassen. 1570: Martha Berkenyecs esthwanne . . vallya hogy lattha mykor Kolb Myklos varas zolgaiwal az Sos Balas hazara Menth Es zekercewel verette leh az Lakatot az aytolol [Kv; Tjk III/2. 113]. 1743: A nagy stukaturázott házának újolag kel meg vakolva, s simitva lenni . a hun a szűség hozza, igazitas, és a régi bomlot Czirádákból ha le veretni kívántatik, azt újolag vakolni, s tisztittatni (így!) [Nsz; Ks 107 Vegyes ir.]. 1766: Iosika Imreh Uram feles számból álló emberekkel fegyveres kézzel . Udvarházomra . . réá ment leg elsőbben az Udvar kapun lévő (!) lakatot le verette [H; JHb XXXV/54]. 1812: a Nagy Aszszony Legényével verette le a Lakatot [Héderfája KK; IB. Takács Joseff (45) gr. I. Bethlen Sámuel tisztje vall.].

3. (földbe) beveret; a dispune să fie bătut (în pămînt); einrammen lassen. 1590: Az Malom hyd keozeot ky Czeovekeket Leverettem Alch Lukach harmad magaua volt ot Attam neki d. 50 [Kv; Szám. 4/XIII. 9]. 1662: (A cövekeket) annyira leveretni igyekeznének, hogy a viz legnagyobb aszályban is annyira le ne apadhatna . . azt tartván benne, ha continue, szüntelenül vízben állhatna,

úgy nem rothadna, sorvadna, hanem megkeménykednék [SKr 296].

4. el/megveret; a face să fie bătut; schlagen lassen. 1742: ilyen teremtette ne felesely, és ne ágaskodgyál Uradra mert leverettek [Méra K; AggmLt C. 12].

5. (állatot) letaglózta/ütte; a dispune să fie tăiat/sacrificat; schlachten lassen. 1589: Mykoron Gyulaj Pal. Dyznayat be hajtottúk valla, Koltottunk az Nemes vrainkra, es Zolga Byrora Kyk elot az Dyznokat ky Attúk es P(ro)testaltunk, hogy Teobe Reyaya ne hajchya Mert ha teobbe Reya haytya Mind le veretywk [Kv; Szám. 4/XII. 15]. 1658: Tota Summa perceptionis Porcor(um) . . . N. 92 . . . Verettem le szalonnának az Udvarház szuksegere N. 5^a [Borberek AF; WassLt Perc. 41. — "Sertést]. 1738: itten még három Sertess vagyón, asztis Nacságod parancsolatya szerint hetenként le veretyük [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1755: A Sertések közül le verettem szalannának valokat nro 12 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII].

6. letörtet; a dispune să fie cules; abbrechen lassen. 1737: Hadnagi atyánkfiának ő kglmének imponáltak, Csatani István atyánkfiával egijűtt, hogy a Nms Város Csatánban lévő Majorság Maléját veressék le, mentül hamarabb [Dés; Jk 517a]. 1813: az Exps Groffné Dominális Vajdája . . . Kozma Kosztán maléját le verette [F.berekszó Sz; BfR 12/9 Moldován Gábor (60) col. vall.]. 1844: talám jo lenne Török buzátis veretni le, míg a' Szöllő munka is nem lepte meg [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferencz].

leveretik 1. leütetik; a fi doborít; heruntergeschlagen werden. 1809: az Alperes által minden igaz ok nélkül maga szállásán porcutiose mejbe ragadtatott, az ottan lévő Tornázon Nyakra Főre le veretett és Földhöz veretett [Dés; DLt].

2. lebontatik; a fi demontat; abgerissen/demoliert werden. 1662: (Bástya) mellynek héjazatja még az ellenség érkezése előtt leveretett vala ugyan, de a szörnyű sűrű lövés miatt egy kőlába sem maradt fenn [SKr 597].

3. letörtetik; a fi rupt/cules; abgebrochen werden. 1813: Kozma Kosztán . . . tiltás ellen ide alatomoson vetett Máléja . . . az Exp(one)ns Groffné Aszszony Dominális Vajdája által le veretett [F.berekszó Sz; BfR III R 12/9 Pogvine Luputz (30) col. vall.].

leverettetés agyonütetés; ucidere; Erschlagen. 1779: látván Budnár Péter hogy nem hogy Szűnnek az Nagy Verenkezés, hanem még hova tovább nevededik eszt mondván hát immar mit kívánsz többet halalté vagy mit, ezel osztan allább hágyván a Vérekedsből . . . az le verettetestől meg mentette [Záh TA; Mk V. VII/12 Pópa Vaszily (65) unitus pap vall.].

leverettetett letaglózott/ütött; táiat, sacrificat; erschlagen, geschlacht. 1688: Mi gjakrobban ā marhak mellet forgolodvan Meszarosok lattam hogj ā Vago marhat ā Proviant Mesterek alattomban ajandek adasal vettek be, vgjan a Profontra le verettetet marhak-(na)k husat meg vetettek ā ki alkalmas volt ā be vetelre [Kv; Ut].

leverettetik lebontatik; a fi demontat/desfäcut; abgerissen werden. 1662: (A cajtház) héjazata . . . mind-

végig mind a két torony között leverettetett volna [SKr 601].

leverhet (állatot) letaglózhat/üthet; a putea tăia/sacrifica; schlachten können. 1771: ha az Isten makkot nem adott volna a köblősi erdőn, minden törökbúzátat megették volna a hízó sertésim. De azzal igen nagy áldása volt rajtunk az Istennek, mivel jól híztanak a makkon, úgyhogy mind leverhettük volna sertéseinket [RettE 261].

leverő beverő-fonal (a váson keresztfonala); bätätura, bâteala (pínzei); Dochtfaeden, Einschlag. 1843: instálam Nagyságát, én az fonalrol egyebet nem írhatak hogy . . . hat font kívántatik egy tutzet keszkenyőnek és hat font egy Abraszház felnyuto és leverővel együt [IB. Konetzni Ignätz takács lev.].

leverődik leveretik, megszövetik; a fi jesut; (Faden) eingeschlagen werden. 1836: Ezen ött abrosz fog leverődni Suster fonalal [IB gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.].

levert 1. lehányt/hajgált; care a fost dat jos; her/hin-abgeworfen. 1570: Zigarto gérgh, Azt vallyia hogy Balasy lazlo az Sala Jmre heazatyarol leh vert zendelt az eo maga estalloia heara hanyatta volt altol [Kv; TJK III/2. 60a]. 1697: a harangláb fedeléről levert zsendelyeknek öszvehordásáért . . . adtam két napszámosnak . . . két napra (den.) 48 [Kv; ETF 107. 13].

2. leütött; care a fost dat jos; abgeschlagen. 1761: ennek előtte cir(citer) 4. esztendőkel iffiabb Ferentz Lörintz verte le a' Molnár János ablakát és az ablaknál a' tapaszt, és a falat, En Gubás János magam is láttam másnap a' le vert falat [Szászsztiván KK; BK. Joannes Gubás (50) jb vall.].

3. letaglózott/vágott; care a fost tăiat/sacrificat; abgeschlacht. 1681: Szalonna tarto hoszszu gerenda ā boltozathoz foglalva Nro 2 Egyik(en) szalonna tarto vas horog 30 . . . Ezeken, most öszszel le vert disznok szalonnaja Nro 12 [Vh; VhU 508–9]. 1770: Ujjanon le vert ket Sertesnek szalonnaja nro 2 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

4. letört; (care a fost) cules; abgebrochen. 1746: a' felső Udvarbeli közös levert Török búzából részemre jutott Metr 115 [Koronka MT; Told. 37/26]. 1803: Valamint az el-tsépettetett s ki-szorotott Gabona, ugy szintén a' le-vert Török buza is a' Regius előtt mérettessen-fel [Kv; AggmLt A. 117].

5. árvt lehangolt/tört; abätut, deprimat; verstimmt, (nieder)gedrückt. 1849: én iszonyu levert vagyok anyira busulak Lelkem Anyáman [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.].

6. (le)sújtott; distrus, zdrobit; niedergeschlagen. 1811: valamint a' zápor Kis méhet le-veri Tsak alig mendegél, nem reméll, tsak halált, De azomban, midőn száraz helyre talált 'S nap-fényen szárnyait jó-meg szárogattya . . . Szintugy ezen inség záporától le-vert Nép, midőn Urától ily' segedelmet nyert meg-vidulva kezdi folytatni munkáját [ÁrÉ 19].

leves I. mn 1. lédús, leveses; succulent, mustos, zemos; saftig. 1597: wodtem . . . 4. Zarasz lemonyat . . . / 80.

33 lewes lemonyat . . f 1/02 [Kv; Szám. 7/XIV. 14 Ma-sass Tamás sp kezével]. 1599: Rasman Istwan hozot. Be-chy Marhatt . Egy Lada Naranchot — // 25 Egy Ber-bencze lewes lemonia // 25 [Kv; i.h. 8/XIV. 14 Hj].

2. lében/lével főtt; care are zeamă (multă), gătita cu zeamă multă; suppig. 1736: Ha valaki leves ételt kalánnal akart enni, az mint írásmint hogy az fő helyre egy vagy két kalánt tettek, onnan lekérte s evett vele [MetTr 330].

3. ~ kenyér kb. kenyérdarabokkal készült levesétel; supă gătita cu bucăți de piine; mit Brotbrocken zubereitete Suppenspeise. 1584: Diossy Mathias vallia leowe hozzá(m) egy darabant Weóm es kewana hogy Sos teyes lewest chinalliak Ez Zeles Miklosnetol ket penz arra vayat es ket penz arra Sos teyet hozatank, Az lewes kenyeret meg chinallata(m) [Kv; TjK IV/1. 250]. 1604: Jol tugia wolt hogy palantert wagon az lopo Jnas; mert egy kenyeretis adot wolt az wtra neki hogy meg Juta az Jnas akoris ot walek. s mingiarast lewes kenieret czinalanak Ennj [UszT 20/320 Kosa Boldy menessj maroszekben lako (16) vall.].

II. fn 1. supá; Suppe. 1582: weottem eczet es bort az leweshez d. 4 | Az leueshez Alma hagyma d. 2 Tykmonyat az leueshez 27. d. 9 [Kv; Szám. 3/V. 3, 4 Lederer Mihály sp kezével]. 1735: Az Mlgs Anniska Kis-Aszszony . . a levesekben meg nem tsemerlett [KS Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből]. 1768: Két kitsin files on edény Levesnek valo [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116]. 1793: az Aszszony öNga külömb külömb féle leveseket küldezetett Csernátóninak [Koronka MT; Told.]. 1805: a Levesemet nem akartam meg enni . . a Rector mondotta, ugy ettem egy keveset [Dés; KMN 116].

Szk: *faolajos* ~. 1590: Masyk tal etek volt 3 Schyuteo hal Chinallattam fa olajos leuest alaya [Kv; Szám. 4/XX. 41 Hooz Lörinc sp kezével] * *fűszerszámos* ~. 1711/XVIII. sz. v.: Fűszerszámos leves [Kv; FésCjk 16] * *köményes* ~. 1823–1830: mives napokon, míg a mes-terrel a templomban voltunk, azalatt Sepsiné főzött egy tál köményes levest, s megsütött egy darab pecsenyét [FogE 282] * *ordás* ~ 1834: Tsóré (: Juscolum ex Caseo cocto sive secundario quod aliis Tyrosis dicitur :) pro Ordás leves, Tsóré autem Siculis nudum notat [Benkő, Trans. I. 405] * *sósfejés* ~ 1593: Die 19 Xbris Az melj Olaz kapitan fogwa wolt Constantinapolban es el zaladot . . gazdalkottam neky . . . Sos teies lewest wgyan ot Czinaltak [Kv; Szám. 5/XXI. 135]. — L. még a *húsleves*, *káposztalé*- és *káposztaleves* címszókát.

Sz: ~ *ük*, *tányérjuk nyalása nem kellett*. 1758: Urak körül hizelkedni, hazudozni, ajtókon sompordálni, gratulációkhoz bízni irtóztam, levezők s tányérjoknak nyalása sem kellett soha [RettE 80] * *hátra még a fekete* ~. 1670: édes atyámfia, hátra még a fekete leves, a Kegyelmed jó akaratjára még ezután leszen derekasabb szükségem [TML V, 84 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz] * *hátra még a sárga* ~. 1766: már a' ki más felé haladt, annak félo hogy több dolga lesz meg possessoriumaba lephetik a' kívánt jószágának, mert ez non fit solum electione, hátra van még a' sárga leves [Kf Dálnoki Teleki Mihály gr. Kendefi Elekhez].

2. *orv decoctum*, főzet; decoct; Sud. 1705: Ugyan ma küldött vala a fejedelemisszony az úrnak valami sűrű levet, mint a párnakenő, hogy megigya, mert igen jó or-

vosság. Melyet ugyan kóstoltunk is, de olyan rossz volt, kinél rosszabb már alig lehetett az essentiája. Azt mon-dotta, hogy bécsi árpakását négy óráig főztenek és szitán általverték, turbulyalevest facsarván belé, teháthúslé-ben megfőzték. Ez volt az leves, aki volt fél ejtelnyi, és egyhuzamban csak meg kellett volna innya, amely lehetetlen [WIN I, 365]. 1735: arra kell vigyázni hogy az la-xalás után szorulása ne támadgyon Excellentiad(na)k mellyet . . Syrupos forma laxativummal, barköves le-vesekkel és mindennapi . . . kísétálással praecavealhatni [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből].

levesecske leveske; supicá; Süppchen. 1791: 4szer éte-letskeje^a légyen gyenge savanyúságu korpa Cibre, vagy megyből készített Levesetske [Dés; DLt. — ^aBeteg gyer-meknek].

leveses 1. lében/lével főzött; gătita cu zeamă multă; suppig. 1823–1830: A doktori graduáltatás ilyen mód-dal megyen véghez^a: a kandidatus költségére meg vagyon rakva étkekkel és itallal az asztal, inkább száraz étkekkel, mert a német nemigen jár leveses étel után [FogE 239–40. — ^a1796 táján a göttingai egyetemen].

2. leves találására való; pentru/de supă; zum Suppenauftragen bestimmt. 1849: egy fületlen kékes virágu Csésze leveses [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

Szk: ~ *edény*. 1806: Portzellánok . . Hollitsiak 2 Fejér fedeles füles Leveses edények [Ne; DobLev. IV/897. 1a Árva Szántó Sándor lelt.] * ~ *ezüstkalán*. 1745: Egi Leveses ezüst kalán [Jobbágyfa MT; BálLt 71]. 1797: Egy Leveses ezüst Kalán Evő ezüst Kalán öt [M.igen AF; DobLev. IV/777. 8] * ~ *őnkalán*. 1797: Leveses on kalán egy [uo.; i.h. 6]. 1833: Egy gazdalkodo Leveses on kanál [Dés; DLt 750] * ~ *öntál*. 1797: Le-veses on Tál négy [M.igen AF; DobLev. IV/777. 6]. 1823: Egy Leveses és két csipkés Lapos on Tál [Majos MT; Told. 35].

levesescsésze ceașcă de supă; Suppentasse. 1790: Le-veses, és Étél hordozo Csésze [Sv; Ks]. 1816: Kék virá-gos Leveses Csésze [Kv; Born. IV. 41]. 1823: Sarga bati-zi portzellan tangyer 8 . . Leveses batizi csésze 4 [Nsz; DobLev. V/1080. 3a]. 1841: Bétsi Porcellán Edények Égj fedeles leveses csejsze [Egeres K; Ks 99].

levesesfazék oală de supă; Suppentopf. 1805: Egy Hollitsi Leveses Fazek Fédöstől [Szamosfva K; BLt 10 Conscr. 109]. 1816: Egy Leveses Steingut Fazék [Var-solc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

leveseskalán levesmerő kanál; polonic pentru supă; Suppenlöffel. 1758: Hat . . Kalánok, Egy Tokban Egy Leveses Kalány [Msz; TSb 21]. 1765: Ezüst Leveses Ka-lány 1 Ezüst Kávés Kalány 1 [Kóród KK; Ks 19. 1. 6]. 1797: Egy el tört Leveses kalánt fel cseréltem, és adtam mellette xr. 12 [Déva; Ks 96]. 1801: Hét évő Kalány. Édgy Leveses kalány [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 4]. 1807: 15 évő Kalán, 2 nagy leveses Kalán [Dés; DLt nyomt. kl]. 1809: Ezüst Portékák . . Egy horgos nagy Leveses kalán [Koronka MT; Told. 19]. 1823: Négy on évő és egy leveses kalán Rt 5 [Nsz; DobLev. V/1080 Demény György hagy. 2a].

levesestál supieră, castron de supă; Suppenschüssel. 1761: On Edények. Öreg Leveses Tál gombos fedelével Nro 2 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 25]. 1771: minden on partekákat az idvezült Teleki Ádám Ur eö Nga regestaltatván ez szerént vagyon: Fogantyus Leveses Tál Nro 14. A czimeres Leveses Tál Nro 1 [Kendilóna SzD; TL. Teleki Ádám hagy. Cseh Benjámin de Miske vall.]. 1789: On Edények ... Három füles Leveses Tál 8 fontat és 8. Lotot nyomo [Mv; ConscrAp. 3]. 1802: Két nagyobb, és egy kisebb leveses Talok [Ne; DobLev. IV/858. 8a]. 1819: egy kerek, és egy hoszszuko leveses tál Kolosv(árt) fabr(icalt) [Kv; Pk 3]. 1821: Kékes Holitsi Edények: Nagy leveses Tál, Fedelestől van 2 [Veresegyháza AF; Told. 19]. 1824: Egy kitsind batizi leveses tál fedelestől [Fugad AF; HG Mara lev.]. 1836: Egy gorginyi Leveses tál [Algyógy H; Born. F. VIb br. Bornemisza Leopold hagy.].

levesestányér mélytányér; farfurie adincă; Suppenteller. 1806: Harmadfél Tutzet Leveses Tányér [Bodola Hsz; BLt].

? **levesesváza** 1837: Rozsás Betsi Potzellen: Két leveses váza aljával édgüytt 2 [Szentbenedek SzD; Ks 88. 9].

levesmerő merőkanál; polonic (pentru supă); Schöpföffel. 1851: 3 Evő Bakfon (!) kalan 1 Leves Merő ujjra Bákfon [Dés; DLt].

levestál levesestál; supieră, castron de supă; Suppenschüssel. 1849: Egy Batizi portzelan leves tál, — két bé tsinálts tál [WassLt].

levestikom lestyán; Levisticum officinale; leuștean; Liebstöckel. 1570: Recepta Contra frigus doloris Vegy apiomot partem 1, Petrisoliomot partem 1, kaprot partem 1, Levestökömöt partem 1, Törd özwe Jol. es annak utanna ös erős echetet Reaia [Nsz; MKsz 1896. 372].

levestikom-gyökér lestyán-gyökér; rădăcină de leuștean; Liebstöckelwurz. 1719: Valamikor Hazabol Dögös időben Emberek közti kimegyen az Ember Livisticum Gyükeret vagy tsak fenyő magot ropogtasson [Ks 54. 84 Medica instructio].

levesz 1. leemel; a lua jos; herunter/abheben/nehmen. 1582: St(eph)anūs Chrebes (!) al(ia)s Kadar ... fassus est Lattam hog Neg, Awag harom chakant le weoüek az Zekerreöl [Kv; Tjk IV/1. 9]. 1585: Barbara Mezaros Markosne vallia, vrammal wleok vala a' kemencze meget, be futa Amy (!) zallonk Az Lazlo lengiel Zolgaia Pal, es halla(m) az zeordwiesreol hogy fegwert veon le ky futa velle [Kv; i.h. 535]. 1592: fanczalba(n) laktam, Niwladba(n) kazaltwnk, birtwk, Keozep Rezbwl aszw fat hoztwnk, megh egyczer az orozhegiek hozzak vala aszwfaiokat az fanczaliaknak, meg voniakodank erette le veweok szanokrul fanczialba(n) hozwk [UszT]. 1600: ferench Janos egikor chak hamar be tere, az aito felwl egy palchat weon le, megh ki mene wel-le vgj harcholanak megh ott kyn [i.h. 15/66 Radiczj Janosne Annos Aszonj Bethlenfalwj Zabad Zekelj felesége vall.]. 1638: en le veök egy kis ontalat az fogasrol [Mv;

MvLt 291. 165a]. 1646: Lengyel Laszlo foglyot accusa-lua(n) director Ur(am) hogy . az templomba(n) be menue(n) . . . a p(rae)dicallo szekbeol az szeonyeget le veotte ki vitte s el akarta lopni [Kv; Tjk VIII/4. 81]. 1681: monda nekem az talpasok közzül egy But falusi legény hogy eök tegnap egy Libatoni oláhot meg ijesztven az lovárul valami üres berbenczet vöttek le [Sziget Mm; KaLt Pribeke Ferencz (28) ns vall.].

Szk: kalapot ~. 1770: háttal állottunk arról a meről ... Tiszt Ur(am)jött, én még távollocskán . . . meg Látván a kalapomat le vettem [Konkolyfva SzD; Ks 20. XII. 10]. 1842: kalapom le véve a' Házba bé mentem köszönetemet illendőleg meg tettem [Dés; DLt 1452a. 7] * süveget ~. 1592: Thwdom hogy az fanczialiak . . . Swegetek le wewen kertek Nywladot [UszT]. 1736: A fejedelem mikor ebédelt vagy vacsorált vagy predicator vagy arra tanított pohárnok inas az asztaláldást szép halkal elmondotta; addig a fejedelem a süveget levette fejből, keziben tartotta [MetTr 333-5].

2. leakaszt; a lua din . . . ab/herunterhängen. 1573: Teomeoswary Andras azt vallia hogi . . . Barchay Ianos egy talat veot leh a fogasrol es meg teoltette borral [Kv; Tjk III/3. 207]. 1591: Pocz Mihali . . . vallia Zeoch Paternenek az minemw ewzt lapos partaia vala le veue az zegreeol, es el viue lffiu Budai Thamashoz [Kv; Tjk V/1. 151]. 1769: a rudrol le akarván venni egy köpenyeget azzal edjütt le esék [Kv; HSzjP].

3. leszed/szerel; a demonta, a lua jos; herunterholen, abmachen, demontieren. 1573: Katalin Kalmar llesne . . . Azt vallia hogy . . . egy Nap estwefele volt Eois akar haza Meny ki leo boltiabol hogi az fekete ponwat leh venne az ablak feleol, tekint az Mellete valo Bolt Aytaiara . . . latya hat az ayto egy kewesse Nythwa al . . . Mig ot le zedy ponwayat latya hogy semy ky Nem leo [Kv; Tjk III/3. 154-5]. 1589: 7 Marty kezdettuk az Sacristia aytaiat ki bontany . . . Keomyweseknek es deakoknak hogy az aytot vagy mellieket le segitetek venny atunk borra f. — d. 12 [Kv; Szám. 4/IX. 12]. 1595: Nyitattam és vettem le az Zaart, az Tanacz hazban, az Aztal Sübladaiarol [Kv; i.h. 6/XVIIa. 123 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1796: a Szekérről mind a ketten leszőkdősven a Szekérnek Csatlojat le vették [Gyula K; RLt]. 1843: Ilia Sándor az ott lévő Kertsedi Szekerekről egy Csatlo Lánctot le vett [Bágyon TA; KLev. ifj. Bottyán Mihály (38) vall.].

4. leold; a desface/dezlega; losbinden. 1591: Daroczi Boldisarne Margit azzoni vallia . . . Az birak el veuek az legeniteol az czakant Mikor az zabliaiat el akarnak teolle venni, Monda az legeni, bizoni oly zegree keottek ezt hogi keonnien le nem hagiom venni, elegegetek megh az czakannial [Kv; Tjk V/1. 89]. 1603: Nicolaus Kosa fassus est . . . latam Darabos Balasnak az fel orcaia a' vallan fekkiz, es vgy mondam hogy ky banta ezt az en baratomot En e keozbe veom le az en pallos(m)ot es teom le az ayto felre [Kv; Tjk VI/1. 670]. 1733: az Unitarius Mesternének az Attya a' Mesterhez ment 's mondotta Jaj jaj fiam miért vötök le a' harang kötelét, a' Mesterné azt mondotta: Nem az én Uram fejetől árradott [Hévíz NK; JHbT]. 1796: fejeéről, hogy meg ne fojlodjék keszkenyőjét le vettem [Kv; AggmLt B. 15].

5. levág; a tăia (jos); abschneiden. 1672: (A bárányról) Pünkösdig a' régi mod Szerint ne legyen szabad ap-

ro pecsenyét le venni [Dés; Jk]. 1793: egy kis szilva fa kott asztal, juharfával bandirozott, közepe török magyarofa, 4 szegelete le vann veve [TL Conscr.]. — L. még WIN I, 548.

6. lemetz/vág; a tăia (de pe ...); (ab)/wegscheiden. 1592: Konkoli Janos vallia. Mikor le vagtak az testet ott voltam, hog le uekét az farol az Kotro Mihali fiat, az also Inge az Inaba fozlot vala le [Kv; Tjk V/1. 214].

7. lelop; a lua/fura (de pe ...); herunterstehlen. 1771: egy ökröt térenget vala, meg akarta fogni az ökröt s talán harangot^a akart levenni rola [Vadad MT; VK IV. — ^aKolompot]. 1775: az mű ökrünkön egy szép rez harang lantlál levén fel kötve valami Dalnaki Legények oda menvén nem tudák le venni, s egy horgas lántsa léven nállok azzal az ökör nyakát el akarta vágni a harangért [Oltszem Hsz; Mk II. 2/71]. 1843: az Ország Ut mellett heverő Borjuro! a' harangot le vette é? [Bágyon TA; KLev. vk].

8. (bort/sört) lefejt/húz; a decanta/pritoci; (Wein, Bier) abziehen/füllen. 1780: Molnár György Uram egész Serenységgel viselte gondgyokat a' borok(na)k, magok idejében Seprejekről le vevén, a' meg veszéstől a szerent tartotta meg [Dés; Tsb 24]. 1792: a jövő héten a Borokot le akarom venni a Seprejekről, Folton pedig a héten leis vették [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1796: az első Asztali Bort is le vészem ha Natságod parantsolja ne hogy fél(en) meg változzék egy olyan Edényt keresvén mely meg teljék belőle [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

Szk: szalad levenni. 1617: az azalast elvegheztem vgyan eonthozthemis az tuzet az Azalo torkaba vgy indultam az zalad levenny [HSzj aszalás al.] * *anslagra* ~. 1792: a' Borokat ánslogra le vette . A' Borokat most ánslogozzuk [Sztérzakercsora F; TL. Wessenyei Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez].

9. eltávolít/tüntet; a îndepărta; entfernen. 1573: Nilas Mate Azt vallia hogy eo Mate kowachnak Adot volt kasat^a kyt Meg Vytot Belegel leh veotte es az Eomagaett vteotte Rea vgy arwlta [Kv; Tjk III/3. 180. — ^aÉrtsd: kaszát].

10. (vizet) elvezet; a deriva; ab/wegleiten. 1589: Gye-reoffy Janos vgy fel dugta thawat az Wize a tho farka feleol Ez mj hatarunkba(n) Io darab feoldeth foglalt Wol-na be Biro vra(m) az ket Conuenteket kwlgie hozza hogy Mennel hamareb le Wegie a' vizet a' Waros hatararol [Kv; TanJk I/1. 105].

11. elvesz, levon; a lua inapoi; ab/wegnehmen. 1761: Ezzel a Váradival úgy jártam, hogy midőn Bethlen Ádámné asszonyom öexcellentiaja érkezett, kérdi tőlem, ha nem megyek-e ki eleibe, melyre felelém: „Nem megyek méltóságos úr” (mivel nem ismértem, sőt azt gondoltam, hogy valamelyik a Daniel urak közül). Arra mondá, hogy igen sok titulust adék. Én arra azt felelém: „Ha sok, mindjárt levészek benne” [RettE 121–2].

12. (tisztiséget vkitől) visszavon; (tisztiségtől) felment; a demite/destitui; (des Amtes/der Würde) entheben. 1585: Keoteles Balint vallia, Az zam Adassal meg elegettenek, Es hogy zamot Ada, az eleot eotet az czehbeliek keozwl meg zittak volt . es ig zola, engem meg rutoltak, Azert Im en le teze(m) az czeh Mesterseget, Amégh az zitokbol magamat ky Ne(m) tiztitom, Azert my a' czeh Mesterseget le Ne(m) weottewk rolla [Kv; Tjk

IV/1. 439]. 1630: 28 Septembris. Vevék le az fejedelemséget Bethlen Gábornéról, Catharináról, az brande(n)burgiai fejedelemsasszonyról így, hogy maga jóakarátja szerint tőtte le [Kv; KvE 159 SB]. 1676: Szintén csak nem régen lón urunkkal olyan discursusom, hogy . . le kell venni azon tisztit rula [TML VII, 177 Székely László Teleki Mihályhoz].

13. átv lemos; a spăla/lua; heruntermachen. 1834: a' Tiszt a' feleségit-gyermekeit öszve verte a feleségit meg akarta löni azt midőn a' kertbe le verte, ezt mondotta: no már meny a' paphoz ő vegye le rollad [Bögöz U; IB. Bentzedi Sándor ref. pap nyil.].

14. átv elfordít/távoztat; a lua; abwenden, entfernen. 1730: Excellentiadat . becsülletes Expresus Atyáncfiai eő kglmek által talaltuk vala meg alazatos engedelmesseggel, hogy epitendő Malmunk iránt valo nehézségét meltoztassék Excellentiád Szegeny Városunkrol kglmesen le venni [Dés; Ks 25. IV 21 M].

15. ~ *vkiről vmilyen igát* vmitől megszabadít; a elibera de ceva; befreien. 1710 k.: Megért ember lévén, mint atya gyermekével, úgy bánt tanítványaival^a . . majd három esztendeig tanított egyszer csapott csak arcul tanulás közben, nem hogy vert vagy veretett volna; emlitém odafel is, micsoda igát vett le rólam^b [BÖn. 533–4. — ^aKeresztúri Pál gyf-i professzor. Azt a korábbi számonkérési módot, hogy csak öt-hat új latin szó felmondása után vehetett részt az ebédén, vacsorán].

16. *bab* felold; a dezlega; (auf)lösen/heben. 1582: Veres Imreh vallia Talalam eleöl Cassay Azzont a' Mezeon . Emlithe . . hog eo fwwezte volna megh poztometheo Martont, Akkor énnekem Azt Monda hogy Addeg forgolodot Mellette Santa Ersebet hog eo vezette volna, es eo bwweölte volna Monda ez Cassaj Azzony mond megh poztomethew Martonnenak hogy Amely chomolekot fel keőteot az gerendaba Santa ersebettel eoewe vegiek le azt az bwweolest Baiolast, es megh Giogiul az vra [Kv; Tjk IV/1. 108].

17. *bab vki lába nyomát* ~i vki lábnyomát felveszi (lábnyom felvevéssel babonáskodik); a ridica urma de picior a cuiva (a se ocupa cu vrăjitoria de a ridica urma piciorului cuiva); die Spuren aufnehmen/heben (mit der Aufhebung der Fußspur Zauberei treiben). 1584: Lantos Georgne Ersebet vallia, mikor az betegsegh el wteotte volna fazakasnet . . monda az olahne, Im az esseh lelek Curwa Az Zabo Cato le veotte ez Zegennek a' laba Niomat, es ha ky Ne(m) vehetik kezebeol meg kel halny [Kv; Tjk IV/1. 218].

◇ Szk: *elméjét* ~i *vkiről* lemond *vkiről*; a renunța la cineva; auf jn verzichten. 1776: Azt tudom bizonyosan, s, szavaiból tapasztaltam M Groff Lázárnak, hogy soha ambár sok Viszontagságok között forgottis, M Groff Kornis Anna Kis Aszszony ő Ngáról elméjét le nem vte hogy ide hatrébb magának házastársul el venné [Mv; Gyl. Mart. Kamentizki (38) vall.] * *kezét* ~i *vmiről* a. tulajdonjogáról lemond; a renunța la dreptul de proprietate asupra a ceva; auf sein/ihr Eigentumsrecht verzichten. 1758: négy, négy hold szántó földeket . . az emlyeket eddig birt azokrol kezit le végye, hozzájok ne p(re)tendállyan [Asz; Borb. I]. — b. állál vmitől, abba-hagy vmit; a renunța la ceva; von einer Sache zurücktreten. 1590: Azalos Thamas az eo . Jobagiati Artat-lanol Eolte volna meg . Az eo meg holth Jobagyanak felesegének es gyermekeinek tartozzek fizetni negyven fo-

rinthoth mely Dologrwl ... tartozzek kaptalanban vagy Íteleo mester Eleybe ez Azalos Thamas Menny, es ezen mod zerezt vallast tenny, mely dologrwl kezelt le wewen es magat Erre keotelezwen bizonsagwl attwk ez my leweleoneket [Bönye Sz; WLt] * *vegye le a száját vki-ről* szűnjék meg pletykálni; sá se inceteze cu bírfele; er/sie soll aufhören zu klatschen/tratschen. 1803: Te mond meg a Nénédnek hogj vegje le a száját az én Léanyomrol [Aranyosrákos TA; Borb].

levész lepusztul; a pieri; zunichte werden, eingehen. 1606: Az Hasongarti zöleöreöl semmit ne(m) zedtwk, mert mind le uezet uala rolla meg Egres koraban [Kv; Szám. 12a/I. 46].

leveszteget elprédál; a distruge; vergeuden/schwenden. 1768: a Szász Lonaiak ... ezen helyre ki jöven, a Sztolnai lakosoknak gabonajokat hatalmasul le kaszálták, vesztegették [Szentlászló TA; LLt].

levesztegetett elprédált; distrust; vergeudet/schwendet. 1768: a Szász Lonaiak a Sztolnai Lakosoknak gabonajokat le kaszálták, vesztegették, eztet bizonyították ez elottunk lévo le kaszált le vesztegetet gabonából álló rendek [Szentlászló TA; LLt].

levesztett elprédált; distrust; vergeudet/schwendet. 1643: ezt az Ionas Dejak Vram Le kassalt. vdeő előt ualo Le uestet buzajat ... Ezek az Emberek kasáltak Lé^a [Méra K; RLt. — ^aKöv. a nevek fels.].

levet 1. ledob; a da jos; herunterwerfen/schmeißen. 1585: Eua Birtalan Deakne vallia ... Az vra ezt meg lata oda eleő, le vethe az valláról A kender Magot, es oda Rea Mene a' holt legenre [Kv; Tjk IV/1. 471]. 1599: latam hogj egi darab feyer faual wte az eggiket az másik le vete az fat az coneon buzayaban es el futa [Uszt 14/39]. 1600: az battiais ream ieőt Zanomra nagy ruddal, ... famat le akarta rola wetni [i.h. 15/75]. 1632: vst gjarto Istua(n) ... az ladat levete az haz középin s el ruga [Mv; MvLt 290. 62b]. 1745: jo hajnalb(an) látam kriszta zahariát ... egy sák volt a' vállán, engemet m(eg) látván a' kalangyák közzé Csapá magát ott a' sarkot le veté [Szásznyíres SzD; Ks]. 1749: Tot András ur(am) ... ütögetni kezdé az Asztalos Grigor fiát hogj tegje le a' karot ... Drágán Simontis meg ütögeté eő kglme s, leveték a' karót [Szentbenedek SzD; Ks]. 1762: az utrizált fákott az udvaron keresztül vivők es a Csür mellé Le vetettük [Udvarfva MT; Ks 67. 48. 81]. 1801: Juon hajtani kezdette Enyed felé a hajot, de azon meg haraguván a hajos le vetette a rudat a keziből, es ... azt mondotta, No hajtsad már te a hajot [Ne; DobLev. IV/841. 1b].

2. leszór; a arunca jos; her/hinabstreuen. 1629: Szekely Mihaly küldöt vala Kis szeőcz Istuannak Nagy szeőcz Mihalyt es Pal Janostol f 9 ... de nem veve el, hanem az Aszony^a es padra vete le, kireől szekely Mihaly tudomant teőn ..., hogj im en megh küdeottem volt az hazbert [Mv; MvLt 290. 178a. — ^aKis szeőcz Istuanne]. 1634: en masod magammal el menek hazahoz Zanto Martho(n)nak, megh kenalok az penzel, de nem akara fel uenni, mi előtte az pitvarban le vetők, es szemunk lattara fel veve [Mv; i.h. 291. 2a]. 1665/1754:

Ha ki meg haragszik az érdemes büntetésért, embertelenül szoll, vagy az asztalt meg üti, vagy a' pénzt tsak le veti, büntetése egi heti bér [Kv; ACart. 14].

3. lelök; a impinge jos; her/hinabstoßen. 1584: Zabo Caspar vallia mikor Immar hat esztendeos volna egi fiachkam Egy eyel monda: Apa, Apa, Ihol nem tudom michoda leo rea(m) Immar haromzor vettem le rollam ahol Apa A kemenczebe Buwek, fel vgram es hat Immar el ment [Kv; Tjk IV/1. 262]. 1598: Keomies Janosne Cata azzony wallia Azt lattam hogi az Hege-dws az zappanos legent az zekrenre le wete, az zappanos felliewl fordula ot vonak egimast [Kv; Tjk V/1. 162]. 1762: sok szozatok után eszve menének, és Rácz János leveté Istok Ferenczet [Bereck Hsz; HSzjP Bíró Péter Csomortáni (24) pp vall.]. 1795: a ket Testvér egybe veszvén, Szeredai Ferentzet Szeredai Gábor Szt Lászlón innen a Sántz hidgyánál a Szekérről le vetette mint egy kis pumit [MvLev. Szeredai lev. 9]. 1812: Grantzki a' Grofot megtaszgálta, de az sem volt elég, hanem mind ketten a palotából az udvarra ki kerekedvén ... Grantzki ... a Groff ur eő nsgát levetette a' Földre [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.].

Szk: *fövel* ~ fejfel lefele lelök vkit. 1733: Hallottam ... hogj kiáltotta Kerekes Jánosné az maga Istáloja előtt, szállj le kurva szállj le, ha le nem szállsz fel hágok hozzád s fövel vetlek le [Szentbenedek SzD; Ks 27/XVI].

4. a(-si) scoate, a dezbrăca; ausziehen. 1572: Istwan Vajda fya ... esthwelere dolmanat leh vety [Kv; Tjk III/3. 10]. 1638: Miklos Mellette(m) wl uala le uete az sariat es futi uala az szaratt [Mv; MvLt 291. 133a]. 1641: az olah ifu leginy az Ciukliaiat le vete az Keőuarj Marcos Uduara(n) [Kentelke SzD; BfR Szekelj Geörgy (35) jb vall.]. 1775: Pentek Lukáts meg várván hogj az Strásák elalugyanak, vgy betkezett le, botskorát le vetvén, és szakmányát, ugy ment ki az ... ablakamon [Marosjára MT; DobLev. III/515. 6a]. 1842: lájbliját le vetette [Dés; DLt 1516].

Szk: *süveg(e)/süvegét* ~ ve levett süveggel. 1569: az kynchies domb Mellyeket, az haro(m) falutol Bernald balas, Sywege lewete meg kerte [Mv; VLt 7/692 Matheus Seres de Vasarhely vall.]. 1573: Dorotia Aztalos Leorinchne Azt vallia hogi Mond erre zabo Lenart azonnal Te Borbel Ianos hazwcz abban Mind addeg miglen meg bizonitod Mert ez Nem varos feolde hane(m) Enym, Erre chiak Twdomant teot Barbel Ianos Syweget leh vetwen [Kv; Tjk III/3. 300]. 1591: Az Iste-nert kerlek verjetek, tsak megh ne eöllyetek, siüegh le vetűies kere hogj verjek [Uszt 13/71 A. Barla de Beogeoiz ppix vall.].

Sz. 1702: legyen kglđ egy kis patientiával octoberig, megh én-is kevés Oeconomiácskámát el végezem Novemberbe' ... ha dolmányomat le vettem is, ha egyik részét a Jozságocskámnak el adomis de bizony kglđet nem csak az interessirül, hanem a Capitalisrul-is contentalom [Ádámos KK; ApLt 5 Mikes Mihály Apor Péter-hez].

5. *fejéből* ~ fejeéről leüt; a da jos de pe cap; vom Kopfe herunterschlagen. 1776: Simon Gavrilla Uram Utolyara nem birhatván meg mérgét, néki Szalada a' Pásztornak az fejiből le vetette a Süveget [Marossztygyörgy MT; MkG 36. 5/14].

6. lerak; a descărca; abladen. 1592: Az Zegensegh-nek^a eleitul fogua illien törveniek volt, hogj mikor bort

vetettek le Zekerről minde(n) hordo bortul negy Eytel borth attak nekik 25 hordo bornak le vetesetul 100. Eitel bort, mel tezen f. 3 / — [Kv; Szám. 5/XII. 10. — ^aA. fülre (TA) von.]. 1621: 20 February ... Hozanak Gubernator Vram eő Naghanak Egi Hordo Czikot Varadrol hogi az Zeller Ferencz Pinczeiben leuetettek B Vram hagasabol attam az le uteoknek f — d 10 [Kv; 15b/IX. 12].

7. levesz/ver; a lua/da jos; abschlagen. 1600: Chybere Gergely vallya: az Aytora Az retezt fel vetettek vala azt le vetoek^a minthogy Thott Andras ereossen kiált vala oda be [Kv; Tjk VI/1. 436. — ^aA veteonk alak n-je kihúzával].

8. lesodor/tép; a smulge; weg/fortreißen. 1652: van egy ágasokra csinált, vesszőből font, szalmával fedet, avatag diszno pajta, fedele hosszas, a faláról a szél a szalmát le vetette [Görgény Mt; Törzs]. 1703: vasárnapra virradólag olyan rettenetes zuhatar indula, olyan szél, amilyen régóta nem volt ... És az templomról a templom tetején lévő vaskakast is kitekervén a tövéből, levelette [Kv; KvE 281 SzF].

9. kb. (adócédula lapról) levon; a scădea; (vom Steuerzettel) abziehen/rechnen. 1569: Janos prokolab hazarwl wetenk le egy czedularwl d. 75 [Kv; Szám. 1/XIII. 261].

10. (tisztiségről) letaszít/tesz; a demite/destitui; (vom Amt) ab/entsetzen. 1584: chiergetik wala az hyrth hogy Sziaws Bassat chiazar few vezersegből le vetette volna [BáthoryErdLev. 175]. 1662: tekintünk egynéhány közönséges romlásoknak históriájiba, a szentírásba, azokba jól felnyomozhatjuk aféle vétkeket, melyek miatt ha akkor királyokat vetett le s országot veszített Isten, bizonyára ma is, ha hol azok eláradnak, nem várhatni egyebet [SKr 701]. 1823–1830: Magyarai István tisztartót, meghalt; Lutzai Sámuel nemesember, meghalt; Sándor Mihály prokurátor, levetették csúfosan, mert factiosus, él, mások neve alatt pereket dolgozik [FogE 96–7].

11. letesz; a pune jos; alegen. 1823–1830: Az apámnak az udvarba egy külön szoba adattatván, abban őrizet alatt dolgozott, de maga is bezárkózott, mert sok látogatók jártak a nyakára, úgyhogy gyakran levetette singjét, ollóját, s félbehagyta a szabást [FogE 61].

12. ~i magát levetődik, a földre vetődik; a se arunca pe pämint; sich zu Boden werfen. 1842: egy vad körtvélyfa alá csak le veté magát [Bábonny K; KLev].

leventeget leírogat/rovogat; a scrie într-una; nach und nach abschreiben. 1879: Jakab Ödön! Ezt a levelet én nem nekéd írom. Senkinek sem írom. Csak leventegetem erre a papirosra [PLev. 38 Petelei István Jakab Ödönhöz].

levétel levevés; luare; Herunternahme. 1625: Szegeotwnk meg Seres Janossal, hogi az ouar felol valo manust vyola(n) chinallia az ket manús le veteleteol, es fel chinalasatol tizenhat forintb(an) [Kv; Szám. 16/XXX. 20]. 1733: Kérdettem ... mi volt a' kis harang kötele levétel(ne)k az oka: mellyre azt mondá: ... én azt magam vettem le, mivel két ága el szakatt [Hévíz NK; JHbT]. 1857: A rossz haranglábrol a harang levételekor áldomásba 30 kr [Babuc K; ETF 107. 10]. 1878: Kiadások ... A régi toronyról a gomb levételiért frt. 2 [Nyárszó K; i.h. 17].

levetés lerakás; descărcare; Niederlegung, Abladung. 1589: Hoztak volt vrunknak Varadrol hordo bort, 2, vitte eggiket Petri Georgi Thordara 6 louon, kiteolt attam f. 1/50 ... Az levetesteol az korczoliasoknak d. 16 [Kv; 4/X. 65]. 1592: Az Zegenseghnek eleitul fogua illien törveniek volt, hogy mikor bort vetettek le Zekerről minde(n) hordo bortul negy Eytel borth attak nekik 25 hordo bornak le vetesetul 100. Eitel bort, mel tezen f. 3 / — [Kv; i.h. 5/XII. 10].

levétet 1. a pune pe cineva să scoată ceva; abnehmen lassen. 1592: Barbeli Balint ... vallia ... Egi ven Azoni monda ezts, hogi az el mult ejel az felesgetis rutul taglotta volna, es feieis mind mereo seb volna: Az felesgeuel le wettetwk az fedelet, es latuk hogi verbe fagiua vagion az feie [Kv; Tjk V/1. 209].

2. leszedet/szereltet; a dispune să fie scos/demontat ceva; ab/herunternehmen lassen. 1570: Kegelmetek Vrwk Eo felsege Jelen valo Adoyat ... Mellyeth ez El Multy gywlesbe zertzeth az orzag Meg kyldetthe, pecheth alath, Mellyeth My koron az ty keg: Embere Eleő Ada, En Magam vetette(m) le az pecheteth rola, az Karoly Lazlo vram Tyztartoiawal Sebestie(n) dealk [BesztLt 47]. 1597: B. Vram eo kegm hagasabol vetetem le az Varos kochyaryl az pozto Ernieot [Kv; Szám. 7/XII. 11–2 Filstich Lőrinc sp kezével]. 1598: egi hitwan chatornat le vetettunk ez okon hogi ha ala essik embert ne serchen [Kv; i.h. 7/XVI. 49]. 1653: Én is a görgényi szegeletbástyát continuáltam építeni. A mely torony a várban vala, abból órát, harangot levéttetem [ETA I, 148 NSz]. 1750: a' Czegért ... mindgyárast eő Kglme le is vétette [Korunka MT; Told. 18/9]. 1824: Mivel Ns Déés Várossa a közönségen kívül másnak sert árultatni főzetni ... tellyességgel meg nem engedi; azért czennel intetteti az Urat^a tessék ... a ser tzeget bé és le vétetni [Dés; DLt 206. — ^aNovák Márton árendatort].

3. leoldat; a dispune să fie dezlegat ceva; loslösen lassen. 1592: Kuti Janos vallia Mikor en az keo falt el inditottam volna Zegedi Gaspar zamara eppiteni az zegot Berekzazi feleol az falnak az oldalaba wtteottem: es ahoz keottem az sinort: de Berekzazi Lukachis mikor megh latta ... A Sinort en vele(m) le vetete, Es keozbe a' horgiolasba vonata [Kv; Tjk V/1. 273].

4. leveret; a dispune să fie luat jos/demontat ceva; herunterschlagen lassen. 1625: Az Toronj Aitaian valo szar^a meg bontakozua(n) le kellel vetetnunk [Kv; Szám. 16/XXX. 14. — ^aÉrtsd: zár].

5. lebontat; a dispune să fie demontat; abtragen lassen. 1817: A Gyogy viz meg Arádasa Alkalmatossággal Lendvay kapitány Ur ... a gátból embereivel Annyit le vétetett a mennyivel az exundatiotol a maga Udvarát és Csürit Securizálhassa azon Nyitott rést két Őletske vesz(sz)övel be is lehetet csinálni [Algyógy H; Born. X. 81 Zsuzian Gavrilá (40) vall.].

6. (bort) lehúzat; a dispune să fie pritocit; (Wein) abziehen lassen. 1705: Ma kezdettem egy huszonhat veder csanádi óbort ecetre, kinek egy veder híja, és ugyan most két vederrel vétettem le róla [WIN I, 541].

levétethet leszedethet/szereltethet; a putea demonstra/luat jos; herunternehmen/demontieren können. 1662: (A törökök) váltig lövöldöznek vala, a régi királyok ide-

jebéli szép öreg harangot is, hogy azt le nem vétethették volna, meglőtték és elrontották vala [SKr 594].

levétetik 1. levonatik; a fi scos; abgezogen werden. 1823–1830: Mikor temetnek, egy kétlovú lajtorja nélkül való szekérre felteszik a koporsót fekete posztóval beterítve ... Más nem kíséri, hanem csak egy vénasszony, az is azért, hogy a koporsón lévő posztó levétetvén, a vénasszony azt visszaviszi oda, ahol állani szokott [FogE 242].

2. (bor) lehúztatik; a fi priticit; (Wein) abgezogen werden. 1813: A' Borok még Seprejekről le nem vétettek [Alpestes H; Told. 18 Toldalagi Kata lett.].

3. (tiszttség alól) felmentetik; a fi destituit; (des Amtes) enthoben werden. 1822: mint nemes személy publicáltassam 'a katona quartelyostól Zilahon menté téttessem, 'a Városi Hajduság fiamról le vétessen [Zilah; Borb. II Décsy György ns foly.].

levétetődik 1. leszedetik/vétetik; a fi luat jos; herabgenommen/geholt werden. 1824: ha a serház fedele oldaláról az otska Déskák le nem vetetődének, vgy szükség leszén 20 Szál Deszka per 24 x [Dés; DLt 424].

2. (bor) lehúztatik; a fi turnat in ; (Wein) abgezogen werden. 1803: az Udvarfalvi Bor ... a' mi meg maradt ... 25. Butéliákra le vétetődvén [Koronka MT; Told. 41/14].

3. (vmiből vmennyi) levonatik; a fi scázut; (bestimmte Summe) abgezogen/gerechnet werden. 1804: a derék Summából öszveséggel 17 for: 62 pénzben le vétetődik [Marosszitimre AF; DobLev. IV/874. 16a].

levetett kb. használatból kivont; scos din uz; außer Gebrauch gesetzt. 1648: Egy kopott levetett malom keő [Komána F; UF I, 936]. 1736: Hinto Szin ... Avatag le tett vasatlan Hinto kerék nro 5. Le vetett régi magyar bórós Hinto kas nro 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 111–2].

levétettetés (tisztsegtől) felmentés; demitere, destituire; Enthebung (des Amtes). 1769/1803: A Gornykság-(na)k az Ecclesia Egyházfiáról való le vétettetéséről irt Instántiája [Harangláb KK; UnVJk 170].

levethet a(-si) putea lepăda; ablegen können. Sz. 1669: Haller János dolgarúl mit irjon Kegyelmed, látom ... bizony jesuitában is sok volna az, az ki ő benne van. Látom, hajol Kegyelmed az ő sima beszédére adja Isten, hazudjak benne, de bizony soha az róka egyszerűen többször bőrit le nem vetheti [TML IV, 418 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

levetkez 1. levet; a(-si) scoate, a dezbrăca; ausziehen. 1774: Egy alkalmatossággal Sendellyes András Papiros Csináló a Tanats Házunkban jöven ... a dolmányát le vetkezte [Oprakercsesora H; TL. Goja András (38) vall.].

2. át elhárít; a înlătura; ablenken. 1705: azt is izente a generál Haller István uramnak, hogy ... adjon levelet róla, hogy az elszökött fiát, minthogy akarátja nélkül ment el, mindenéből kitagadja ... Melyet ha megcselekszik a suspióit magáról Haller István uram levetkezi, és megmutatja véle, hogy nem az ő akarátjából ment el [WIN I, 568].

levetkezés levetkőzés; dezbrăcare; Ausziehen. 1818: annyira fel ingerelte a néhai nagy Groff őö nsgát 'a Groffné és édes Anyja, hogy az Ifju Grofot este késén levetkezése után Télnek idején edj ingbe, Lábravaloba meztitelen Lábbal ... ki kergetvén orákig kellett kün kutzorongnia [Héderfája KK; IB. Takáts Ioseff (45) gr. I. Bethlen Sámuel tisztje vall.].

levetkezhetik levetkőzhetik; a se putea dezbrăca; sich ausziehen können. 1710: A Gyulaffi táborra Szeben alatt lévén, ebédre behívatja Teleki Gyulaffit ... a táborra is kiizen, hogy már ne féljenek a némettől, bátorságos helyen lévén a város mellett, azért bátran levetkezhetnek s nyughatnak [CsH 188].

levetkezik a se dezbrăca; sich ausziehen/entkleiden. 1570: Margit Kadar Balintne, Chyellye (!) Zan peterne Soos Mathene Margith azzon ... valyak hogy Mykor hallottak volna hogy fazakas Imre az feleséget megh verte volna, Mentenek volt oda lathny ... Es mykor kerdettek volna Teole mynt vagon, Mezytelen leh vetthekzet eleotek es wgy Mwtatta Magat Mint verte az wra [Kv; Tjk III/2. 110]. 1573: Barbel Balint, Paxy Gaspar es Zabo Balas Azt valliak ... az Grwz peter hazanal voltak Boron. ... Ez keozben kezd paxy gasparal az hit dolga feleol zolny Grwz peter Az vitan fely kely hazaba Megen az pitwarbol es tahat Leh vetkezet chiak egy Ingbe gatiaba leot esmet ky [Kv; Tjk III/3. 305]. 1638: le utkezek Sylagine Aszoniom, de az giuru nalla nem volt [Mv; MvLt 291. 160b]. 1649: Koczis Ilona azt referallia hagi az Razmany Istwa(n) hazanal le vetkezeve fekwittenek egymas mellet [Kv; Tjk III/4. 380]. 1716: elő hazodván ha nehezesé az Aszszanya vagi nem, azt monda: ... megh lehet azis hagi nehezes, mert eo előtte vetkezik le mindenkor, es mikor egy ingh alyban vagyon olyan domboru az hasa, hagi csak el nem ájul miatta [Nagyida K; Told. 22]. 1771: (Zilahi Istvánné) látá hogy Aszszony fekszik a Férje mellett, le rántván a paplant rollak, végik (!) önté foro vizzel őket ... azzal kapá magát Zilahiné Aszszonyom a mint le vetkezet volt a Dáma fel foga szoknyáját, Mentéjét, és ki veté az ablakon [Dés; DLt 321. 43b].

Szk: ~ egy lábravalóra. 1772: Balog János szemem láttára le vetkezvén egy labra valora Bányai Györgyné mellé fekütt egy ágyban és ott hált viradtik (!) [Dés; DLt 321. 55a Jos. Pataki alias Krisztian (38) ns vall.].

levetkeződik levetkezik; a se dezbrăca; sich ausziehen/entkleiden. 1637: Pünkeöst eleöt valo Czeöteörteökre virradolagh mind az aztalos Janos fia Istua(n), s mind Czegledi Demeök it hon halanak szememmel latta(m) mindeneket, mikor le vetkezeödenekis [Mv; MvLt 291. 101b]. 1672: akkor etzaka mikor azokat az Tulkokat el loptak, estve le vetkeződek s le feküvek, reggelis onnet kele fél az hova estve feküt vala s ugi eoltözökdek fél [Septér K; BfR]. 1731: le vetkeződtem a patakon al(ta) mentem [Borzás KK; Ks 83].

levetkeztet 1. a dezbrăca; ausziehen, entkleiden. 1592: Kalotaszegi Benedek ... vallia ... Istuan Deak kezdi mondani, hagi cotet artatlan fogatom megh, mert ha le vetkeztetemis nem találnak eo nalla araniat [Kv; Tjk V/1. 187]. 1597: Lakatos Mihali ... vallia Chizar Peterne ... egiszter le vetkeztette az leant ... monda

neki, bestie hires kurwa te hasas wagy [Kv; TJK VI/1. 70]. 1606: vja(n) le vetkeztettek, vgy eoriztek az majorhazban [Uoszt II/4. A. 153]. 1710 k.: Apor ... azt mondá: Macskásit az egy gatyáján kívül levetköztetvén, két jó korbáccsal a nyakától fogva a sarkáig fel- s alá egynehányszor eregessék meg [BÖn. 976]. 1736: A nyoszolyó-asszony az menyasszonyt levetkeztette, az vőfély pengig az nyoszolyó-kisasszonynyal hármát négyet fordult [MetTr 388]. 1780: Cserei le vetkeztetvén estve a Grofot ő bé fogatta az eő Nga lovait s a Mátkájához szánkáztnak [Bethlen SzD; BK. Juliana Ersekujvári (24) cons. St. Butzi vall.].

2. megfoszt; a depeseda; jm etw. entziehen/nehmen. 1710: a vármegyékét a több vármegyék között feloszták, s minden privilégiumoktól, különös directiójoktól levetkezteték^a [CsH 386. — ^a1707-ben II. Rákóczi Ferenc és főemberei].

levető (hordó)lerakó munkás; descărcător (de butoiaie); (Faß) Abladearbeiter. 1621: 20 February . Hozanak Gubernator Vram eő Naghanak Egi Hordo Czikot Varadrol hogi az Zeller Ferencz Pinczeiben leuetettek B Vram hagasabol attam az le uteoknek f — d 10 [Kv; Szám. 15b/IX. 12].

levett 1. leszedett/szerelt; scos, desfăcut; losgelöst/ge- trennt. 1756: tudjuk hogy azon Felejtár Köppenyegeéről levett gombok Zudor Petermel voltak [Bácsi H; BK]. 1840 k.: Egy ezüst Vilikom négy Siltel és Koronával ahoz tartozik két levett Siltel [ACArt. 28].

2. lefejtett/húzott (bor); pritoicit; (Wein) abgezogen. 1755: Ő Borok a' Pinczeben Seprején lévő Veress Bor Cir. 40 Seprejéről le vett Gyógyi Majorság Uln. 280 Seprőjén lévő Sajtolás Bor Uln. 21 [Bábolna H; BK sub nro 1020 Nalácsi conscr.]. 1756: Sepreiről le vett Ő Borok [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 18]. 1786: 1784 Termet Almási Majorság bor avassága mián levett Ur- nae 24 [Nagyalmás K; JHbK XXXIX/34].

3. ~ kalappal kalaplevéve; cu pălărie scoasă de pe cap; mit abgenommen Hut. 1842: (A városszolga) a' Házba bé jövőn le vett kalappal, betsülettel köszönt [Dés; DLt 1452a. 5].

levettet 1. lehúzat; a pune pe cineva să descălce ceva; ausziehen lassen. 1783: Desi Sigmond Uram . azt maga mondotta nekem ., hogy ne tartsak az Jobbagyokkal, hanem az Urasággal . mert több hasznát veszem a Földes Urak(na)k, mivel meg mutattya hogy le vetteti a piros tsizmát az aszszonyokkal Toroczkon nem il- lik az paraszt embernek tsizma ha nem botskor [Toroc- kó; Thor. XX/4 Jos. Literati (38) ns vall.].

2. kb. (föld határát) kiterjeszti; a dispune să fie mă- rit; (Feldmark) ausbreiten lassen. 1723: Ezen földben lévén controveria, hogy az felső vicinus Fantsali István le vettette volna az maga földét a Szóts Péter foldere ki jár- ván Dersi betsületes emberek lett consensus az mi p(rae)sentiánk(án) in facies loci, ugj hogj edgj sonfa páltzával (: mellyis hatodfél arasz :) engede Fantsali Ist- ván ur(am) az maga földében fellyeb valo hatart [Derzs U; KaLt Apor István ir.].

levettetés letaszíttatás; demitere, destituire; Herab- stoßen. 1823–1830: Csudálatosan is jött ki, hogy ahol a

vallás reformációja kezdődött, ahol az akkori fejedelem fogságot, levettetést szenvedett, ott a későbbben uralko- dott fejedelem egy változó királyságot, mint a lengyel királyság is volt, esmét pápistává lett [FogE 196].

levető leszedő (személy); persoană care dă jos ceva; Herabnehmer. 1836: Sztán Jakob . . a' tosvat le hanta mellyet Hegyesi Ur vjra, fenyegetodve a levevője ellen vjra fel tete [Csekelaka AF; KCsl 16].

levezető lefelé szolgáló; care duce în jos; abwärts füh- rend. 1868: Az elő tornáczból, hatulról le vezető lépcső- nél van egy sártakarító [Kv; Újf. 6 Újfalvi Sándor nagy.].

levezetteti magát lekiráztatja magát; a cere să fie condus în jos (de cineva); sich hin/herabgeleiten lassen. 1708: Tekintetes Nemzetes Haller Judit Aszszony Beteg ágyából másokkal emeltetvén fel ő kigyelme . . nagy maga erőltetésével le vezetettvén magát T. Tudos Halász Márton, Mostani R. Fintahazi Ecclaesianak Be- csületes Predicatoranak . szállására élő nyelvél testálá egy Fundussát [Fintaháza MT; MMatr. 61–2]. 1778: Bartos Marton Uram ide alá lakot Etz- ken Andras Uram pedig fen az Erdő torokba, hogy meg vakult vala utoljára, tehát majd mindennap magát az Leanyához le vezetette [Albis Hsz; BLEv.].

leviál enyhít; a alina/calma; lindern. 1664: Az B. Ta- náts assumalván Birák Vr(a)i(m)ek(na)k Delibera(tio)- jokat Szekely Katha fogoly Aszszony ellen enniben leuialiak eő kk Birák v(rai)mek, teőrvényét latván nya- valyás allapattyát megh ne veretessék, hanem tollas szalma koszorut az fejb(e) nyomva az Piaczot az Czigá- nyokkal edgyütt háromszor megh kerülvén kisirtekké ki az Váras kapuán [Kv; TJK X/4. 346].

levihet 1. (délebbre fekvő helyre) leszállíthat; a putea transporta (la un loc situat spre sud); hinabzuführen können (auf eine südlicher liegende Stelle). 1671: Felesé- gem, Uram, igen beteg, fekszik . . félek, le sem vihetem Fejervárra [TML V, 648 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz Bonchidáról (K)].

2. le/odavezérelhet; a putea comanda/scoate; herab/ hinkommandieren können. 1672: (A szultán) Egy Ali pasa nevű nagy embert válogatott feles hadakkal küld- dett az Nesterre az hidat csináltatni és csauszokat az er- dőkre Moldovában, ha az parasztságot levihetnék az er- dőkről az hidnak csináltatására [TML VI, 243 Nalácsi István ua-hoz].

levinyogtat megríkat; a face să plingă; weinen ma- chen, zum Weinen bringen. 1797: láttam, hogy a Ko- vátsné nagyobb gyermeke a legkisebbet mikor mosot le vinnyogtatta [Sszgy; HSzjP Nagy Mosesné Sára (54) vall.].

levís könnyelmű; nechibzuit; leichtsinnig. 1710: Mi- nekutána II. Rákóczi György fejedelem bolond kevély- ségből az erdélyi dicsőséges fejedelemséggel meg nem elégedvén, holmi levis lengyel urak biztatásából Len- gyelországba feles hadakkal bemenvén, királyságot akarván magának halászni, gyalázattal onnan kiszala-

dott^a | Többire mindnyájoknak az teccik vala, hogy valamig Apafi Mihály erdélyi fejedelem leszen, addig soha az országnak csendes nyugodalma nem lehet, mert levis és változó ember, s a mellette való udvari szolgálk minden rossz dologra ráveszik [CsH 50, 133. — ^a1657-ben].

Szk: ~ elméjű. 1776: Barcsai János szörnyű nyughatatlan, levis elméjű ember lévén, katona et quidem vicecolonellusságot vadászott . . . nem volt arravaló ember [RettE 370–1]. — L. még CsH 100, 122.

levisz 1. (lefelé) elvisz, magával visz; a duce (in jos); (abwärts) mit sich nehmen. 1679: Jövő szeredán Szebenben igyekezem, az kardot kihozom, az nyeret megadom, vagy Fehérvárra . . . leviszem [TML VIII, 463 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. 1682: az ország gülesere avagy tiszt Uramek, vagy v(a)r(me)gye követi Le vigyek az Levelekett, egészszen, es ott igazodgyek vigkeppen el az falu dolga Kornis Gaspár Urameje avagy Harinai Ferencz Urame Legyen [Felőr SzD; Ks 21. XVII. 12]. 1731: adot vala . . . Doctor Fogarasi S(á)m(ue)l valami orvosságot hogy le vigyem Kováts Maria Aszszony(na)k egy üveg(b)en [Born. XXXIX. 16 Szakács Maria (34) vall.]. 1792: én pedig tsak látám Tordai Gjörgjöt ott jární, ekkor felis fogadták hogi le viszi a Testamentumot Mojzes Gjorgjek(ne)k hogi meg olvasák melyel a földet tartják [Borb. II Agillis Paulus Jakabfi ex Sz. Ersebeth^a (26) vall. — ^aU]. 1817 k.: A Procurator elvette a' Testimoniumat, és levitte a' Groffné szállására, 's egy darab idő mulva fel hozta [Héderfája KK; IB. Veress István tt vall.].

2. el/leszállít vhová; a transporta undeava; irgendwohin weg/fortbefördern. 1678: Tudom azt hogi mikor Jozan Janost meg ölek en menék fel martonosban en vim le Lazar Gaspárt es Lazar Janost az fiat . . . ot osztan Lora ültetem ököt es ugj vim le Ajtara [Nyújtód Hsz; HSzjP Máthé Tamás Martonosi (26) jb vall.]. 1717: A Méheket lé vittem. s a majorhászhoz szorítottam . . . ha nem táplállyuk . . . kár leszen bennék [Borosbocsárd AF; BfR Sigmond János lev.]. 1725: Az egyik ablak követ régen le vitték Szamosfalvára az Czinteremben [O.fenes K; Ks Mikola László lev.]. 1741: látám hogi az Udvarbol az gabonát, az Bora Bálint szekerin és hátán Bora Joseff és Barabás le vivék Bora Joseffni [Szermerja Hsz; Bogáts 10 Th. Bora (46) ns vall.]. 1764: Tudom bizonyosan hogi a' nyárban Nms Kolosvármegyei Dextrádi Gram Dávid a' Nms Thorda Vármegyei Bogáti Kerülőben egy Aszszonyt tutajára fel vett, és azon Eö Felsége tutaján Aradig le is vitte [Szászrégen; BfR VI. 125/15 Circump. Joannes Klementz (30) vall.]. 1784: Biro Mihály . . . Fenyédi uj Hidnak fel állítására egy szál hidfát le nem akart vinni [Zetelaka U; UszLt XII. 89]. 1814: Tartozik . . . Szüret előtt a' megkívántatott hordokat oda innen MVásárhelyről le vinni s azokat meg kötni [Mv; DE 3].

3. lekísér; a conduce (pină jos); hinabbegleiten. 1710: (A rabot) Leviszik, vasat vernek a lábára [CsH 177]. 1711: (Imreh Pétert) en magam vittem vala le az Paterekhez es vgy gyógyítottak vala megh [Dánfva Cs; Born. XXXIX. 50 Szöcs Peter (40) vall.].

4. (állatot) el/levezet/hajt; a mīna jos (un animal); (Tier) wegtreiben. 1704: ma indult el Szilágyi László Havasalföldébe, és a sárga lovát is most vitte le [WIN I, 95]. 1732: vittünk vólt le Koslardra egy pej gyermek lovát

[MNy XXXVIII, 133]. 1771: midőn az én fiam a Lovamat le vitte volna a Csere kuthoz itatni ottan a Csere kutnál Imbrefi Szöts Ferentz a fiamat meg támadta [Dés; DLt 321. 45b].

5. (el/le)költöztet; a muta, a ajuta la mutat; (wegziehen/übersiedeln lassen. 1756: Disznojon^a . . . lakta(na)k ennekelötte két Jobbagyok, vgy mint Lovász Péter, és egy Cziboka nevű ember . . . Czibokát . . . minden Cseléggyivel együtt le vitték Abafájára [JHbK XX/23. — ^aMT; néhai gr. Csáki István földén].

6. (tutajt) lekormányoz/vezet; a conduce în aval (o plută); (Floß) her/hinabsteuern/lenken. 1723: Lukát kellet fogadnu(n)k sodosnak Taploczára a maga kenyerin gyalog tutalyert ment, melylyet Sospatakig leis vitt a maga kenyerin többekkel edgyüt s fizettem 10 mariást [Hodák MT; VGy].

7. (vizet) el/levezet; a deriva/abate (o apă curgătoare); (Wasser) wegleiten/führen. 1725: mint hogy nem az régi árkon akarták le vinni a' vizet, néki ment, és bé hanyotvan élrontatta [Türe K; Told. 28].

8. lejjebb/odébb tesz/visz; a duce/muta mai jos; weiter nach unten tun/bringen. 1810: ha Eö Nagysága Kivánni fogja a vetés kaputis a Hidhoz le viszzsűk [Petek U; Hr 2/56].

9. (víz földet) lesodor; a duce cu sine; (Wasser Erde) wegschwemmen/spülen. 1826: azon nagy föld gomolyákat melyeket magával hoz a víz részszerént azért, hogy megnőtt állapotjában sem elegendő arra hogy olyan megszse le vigye, mind rendszerént a' Szántó földet eliszapolya [Msz; Gyl].

levíta protestáns pap-tanító; invájtor (la țară), das-cäl; Levit. 1748: A Bosi^a Rfr Filialis Eccla(na)k Tagjai egy darab Falu Földét Conferálák ott leendő Mester v. Levita lakására [MMatr. 301. — ^aMT]. 1766: Idárais^a el botsáttatik rendes hivatalja szerint a Szengyeli levita ha aszt valami szomoru Casus nem akadályoztatja Sz. György napig, kinek vgyan oda valo menetele addig posita Conditione fel függesztetik [GörgJk 203. — ^aNagyida K]. 1801: Vagyon egy darabotska kaszálloja a Levitanak [Mocs K; SzConscr. külön mell.]. 1802: (A földet) conferáltak oly tzállal, hogy ha Valaha Lévitájok lehetne, fordittathatnék annak élelmére [Sepröd MT; MMatr. 240]. 1847: bészolgáló pap T. Bartok Sigmond a(tyánk)fia Götz^a Levita Csoma János [WassLt. — ^aSzD]. — L. még ETF 107. 12; FogE 117, 154.

levítai szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~ ház tanítói ház; casa învățătorului; Levitenhaus. 1818: Levítai ház [Ákosfva MT; MvRLt] * ~ lak'ua; idem' 1858: Marus Székben a' Sz: Háromsági szegény leány Ekla Temploma, Levítai lak' s több Ekla épületek leégtek [M.bikal K; RAK 59]. 1870: A harangláb és levítai lak fedelei javítandók [Göc SzD; ETF 107. 29].

levítané pap-tanítóné; sojia invájtorului; Frau des Leviten. 1785: Doktor Mátyus Urnál laktom, a' Magjari mostani Levitanével [Mv; DLev. 4. XXXVI].

levítás állhatatlanság; nestatornicie; Unbeständigkeit | könnyelműség; nechibzuință; Leichtsin. 1766: (Öreg Teleki Ádám) nagy levítással bíró, maga sorsával meg

nem elégedő, elsőbben provinciális tisztségeket vadászó, de nem consequálható (ember volt) [RettE 201]. 1782: (Gr. Teleki Sámuel) Jóforma úriember volt, hanem a Teleki természet megvolt benne, azaz levitas [i.h. 419].

levitel 1. levivés; ducere; Herunterbringen. 1814: a Testvér Bátyám Márton ... ismét a maga tébolygo periodussá(an) lévén. A Taxa le vitele eddig is nagyobbára érette haladott s most is nékem kelle letennem érette [M.gyerőmonostor K; GYL. Varga Pál ub nyil.].

2. (el/le)szállítás; transportare; Weg/Fortbeförderung. 1800: Titt Szolga biro Urnak parantsolattya érkezvén arról, hogy Tordára egy öll fát küldgyünk. meg is fogadtuk a' levitele végett Máté Gergelyt, és Tamás Istvánt [Torockó; TLev. 5].

3. lefelé kormányzás/vezetés; conducere in aval; Abwärtslenkung/steuerung. 1764: Tudom bizonyosan hogy a' nyárban (: midőn Honius János Urom Felsőges Aszszonyunk tutajinak Aradig valo le vitelében gondviselője volt, velem edgyütt egy tutajon volt :) hogy Nms Gram Dávid ... Aszszonyt tutajára fel vett [Szászregén; BfR VI. 125/15 Circumsp. Joannes Kleementz (30) vall.].

levitet 1. (el/le)szállított; a face/dispune să fie transportat; weg/fortbefördern lassen. 1672: az fővezér ő nagysága felhivatván, egy nagy úr emberrel császár eleiben felvitete. . . Előle való eljövételünk után mindjárt mind hintót levitetett s az lovakat hámból kifogatván mind az hatot megnyergeltette [TML VI, 317 Baló László Teleki Mihályhoz]. 1799/1816: Dálnoki nms Lázár Borbára Asszony elsőbször két, másodsor három kőből Gabonákat vitetett le a magok Házokhoz [Dálnok Hsz; Kp IV. 317 Szóts János (56) béres szolga vall.].

2. (le)költöztet; a face să fie mutat; verziehen/übersiedeln lassen. 1778: mind Etzken Andras Uramat mind utolszori Feleségét ismértém, gyenge állapotra jutottak volt Öregségekre, úgy hogy ha az Leanya ... nem viselte volna gondjokot, Szigorusagra jutottanak volna, de házához le vitette és ott dajkolkodott vélek | halalok előtt Bartos Martonne Aszszonyom mind edés Leanya magáni mind a kettőt^a levitette és onnan holtak ki [Albis Hsz; BLev. — ^aA két szülőt].

levitetés elvitetés/szállíttatás; transportare; Weg/Fortbeförderung. 1847: Az nem engedelmeskedők Zalatnára levitetése ellenszegülése Varga Katalinnak [VKp 202].

levitetik másfelé helyeztetik; a fi mutat; anderwärts/anderswohin gelegt werden. 1823–1830: Bécsből a császári hercegek Csehországba, a császár pedig, az udvari kancellária Pestre futottanak volt, s a kamara is levitetett [FogE 257].

levivő (le)szállító; de transportat; weg/fortbefördern. 1721: alazatosan még szolgáлом az Milgos Urnak ha nekem is eg serteseckét küld ezen meszet le vivő taligán [Szentpál K; TKI Mihály Deák Teleki Pálhoz].

levizel 1. lehúgyoz/pisil; a urina pe. ; bepissen. 1716: mondatta nékem Harinai Miklosne Aszszanyom hogy, azon serkent fel eo kglme, hogj le vizelette az sze-

gény Harinai Miklos Uram | nem fekhetik mellette az vizezés miatt, mert fél hogj le vizelli | minden nap száragatták az ágya béli ruháját, mint szintén az gyermekét, annyére le vizelette [Nagyida K; Told. 22].

2. ~i magát le/összehúgyozza magát; a urina in. ; sich bepissen. 1767: Tudom hogy Nehai Kovats Margit hogy annyira meg öregetet vala hogy mindenkor meg tiboljodot elmevel jar vala ... beteg koraban az szegeny együgyű Kovacs Margit Aszszony erotlensege miatt le vizelette magát és Gereb Antalne Aszszonj tüzes penetővel meg vere [Medesér U; Ks 20. XIV. I].

levon 1. lejjebb/lefelé húz; a trage (in) jos; weitwärts ziehen. 1710 k.: Szóljunk rövideden a szentekről. Mit ártott valaha a szenteknek a világnak felőlők való gonosz ítéleti, üldözése, gyalázása, vont-é le csak egyet is az égből közülök avval? [BÖN. 404].

2. lehúz/vesz vkiről/vmírólt vmit; a lua/trage jos; aus/herunterziehen. 1570: Katalyn Zeles gergelne, Kathalin nehay farkas leorinczne Erzebet Kazdak Janosne vallyak. . . Latthak Nala^a egy kis Nyazon egy Mayost. . . lattak hogy az Mayosnak az hwra megh zakadot volt Es hogy feyerdy Balint az hwrat alah kezdy vonny rola hogy Beleol legnek az ganeya zok volt Benne Mayd vegik (!) leh vonta az hwrat es Mynt egy kis feyer zyw olliant volt Benne az legy ganeh [Kv; Tjk III/2. 144. — ^aFeyerdy Balintnál]. 1582: Sophia Rlcta Martini Veres fassa est. . . hallam aztis hog monda Az Aszzyon Boros Benedeknek, No Benedek vram megh fogatok meghys veretek ty mind partha Eöwemet es mind keosseonthwmet le vonatok rollam [Kv; Tjk IV/1. 6]. 1629: Gergely leakarta rola az mentejett vonni [Mv; MvLt 290. 185a]. 1638: Vonyatak le az Csizmaiat mert el foli az Vere [Mv; i.h. 291. 138a]. 1644: Szigiaro Gergeline el lopot vala Czizmadia Istuannetoll egi fevalt. . . en ra fogam hogj lattak mikor el hozta; s monda ozton hogi ahun vagio(n) az agjamba(n) vond le az haját rola s vid haza [Mv; i.h. 400a]. 1681: Meg boro-sodva(n) Sz: Martoni Janos Atyankfia, annyira lött ki menetele, hogy aszonyi allat ket izbennis vonta le gatyáját, a penzebüls kiforgatta [SzJk 152]. 1747: Moldován Todor ... rabaskodván, az vasat lábáról le vonta, és el szököt [Küküllővár KK; Ks 112 Vegyes ir.].

3. lerángat/vondoz vkít/vmit vhonnan; a trage jos de unde/pe cineva; herunterreißen/zerren. 1582: Paulus Veres. . . fassus est Hallam az Zayt hog az Eorizeok mondak lakatos Ianosnenak vond le az Esseh kwrwat a' zekerreol | Catherina consors Thomę, lakatos fassa est. . . latam hog le vonak az zekerreol a' lakatosnet [Kv; Tjk IV/1. 5. 6]. 1590: Tudom aztis hogy Dersben lakodalomba(n) megie(n) viza jeoteben Egy kęczyket lop a hatarul vonniak le megh fogaik erette [UzT]. 1633: Hallottam Kerekes Zabo Istuannetoll hogy. . . egi Petre neuő Görögött vont volna le az Zabo Iacab zolgalojaroll [Mv; MvLt 290. 126a]. 1634: Fekete Janos foben ute Lako Istvant, és az földre le esek, es az terduel az melliere alla, es Kerekes Janos vona le röllä, es annak utanna vizont ozve allanak, es kotődni kezdenek [Mv; i.h. 291. 18a]. 1639: nem leön kiuel hozza fogno(m) mert bizoni le vonom vala az szekerről [Mv; i.h. 202b]. 1796: a Szekérről mind a ketten le szökdősven. . . ugy akartak hogy a Kotsist le vonyák a Lorol és rutul meg kinozzák [Gyula K; RLt Oltyán Juvon (46) szolga ember vall.].

4. földre leborít/dönt; a dobori la pämint; zu Boden werfen, herunterumstürzen. 1570: Kegtek kett drabanttia . . eg' Jobagiomath megf fogtak szeker-czeyett el wetek Es magatt le wontak, annyra wertek, mostis nyeogi a helyett [Nagysajó BN; BesztLt 72 Christ. Hag'mas de Beregzo Casp. Szeocz beszti bíróhoz]. 1573: Ilona az felesége^a Azt vallia hogi latta gergy vstekenel fogva vonza volt Matet az padra deoytette volt annat, az feoldreis leh vonta volt [Kv; Tjk III/3. 224. — ^aAz előtte valló Olayos Myhálnak]. 1591: Zilagi Janosne Anna . . vallia Lattam hogi Zeocz Pal le vonta vala Brassai Andrasnet, es haianal fogua vondoza vala [Kv; Tjk V/1. 160]. *XVIII. sz. eleje*: Az melly lovon rüh indúl . . azt így orvosolljuk . . a lovat le vonván és erőssen meg kötözven . . az ajakáru l hegyes biborcsokat égessd meg [JHb 17/10 lóártási ut.]. 1753: Tisz-tarto Uramat . . egj néhányan be vevék huszták kurczalták Kenoszták s, le vonták az földre | le vonák és meg verek paczaval az mentetis fel fordittatak az faráról [Marossztygörgy MT; Ks 48. 67. 31].

5. leszed/szerel; a demonta/desface; abmachen, demontieren. 1569: Catherina famula Petri keuel fassa est, hogy keuel peterny be ment volt More Janosne, es kerdy oth ez Cristina Azzoynt, hogy voltale ma az en hazamba, es mond Cristina En ne(m) voltam, Esmet mond More Janosne, bezzeg voltal az ladabol vezet el, szasz heutigenqth penn, az Retezet le vontad de semit egyebet El ne(m) vittel [Kv; Tjk III/1. 246]. 1592: az lakatos le uona fel feleol az Aitorol az szart hogy az kuczioth hozza rezellie | Feierdi Janos . . vallia: Zechi jst-uan kere engemet egikor hogi az Maior aitaian valo zaart le vonna(m) es vy kolchoit chinalnek neki [Kv; Tjk VI/1. 218b, 234]. 1629: az retesz felől . . azt mondgia hogy csak megh fogta az kezeuel es vgy vonta le az lakatott [Mv; MvLt 290. 144b]. 1741: Szék Tisztei poroncsolának egj külső rongjos embernek . . s kényszerítették hogi vonnya le az lakatot [Uzon Hsz; HSzjP Agilis St. Szinte de S. Kőröspatak (30) pp vall.].

6. leszakít/tép; a rupe; herunterreißen/zerren. 1590: Reisz Mihály hiremnelkw az en pechetemet le vonta . . es Saffraniomhoz hozza niult [Kv; Tjk V/1. 24]. 1597: Az Jeg Vermen valo Lakatot ismeg elrontottak volt es az Aitorol az plehetis le vontak [Kv; Szám. 7/XII. 19 Filstich Lőrinc sp kezével]. 1600: minekeönk nagy karu(n)kra hantak es rontottak hazainkat teöb tarsawal egyetembe(n) wgy annira hogy 15 aitoth kin mi(n)d was záar wolt, a wasat lewo(n)tak az aitaiait el wagdaltak [UszT 15/23]. 1676: Ezen pitvarrol . . nyilik egy . . bétlet ayto, bellejeben le vontak egy darabot [UF II, 729]. 1706: (A katonák) az Udvar Birot meg verték, két ajtó Sarkát le vonták s elis vitték [Hsz; Törzs Rákóczi inv.].

7. lecibál; a smulge; herunterzerren. 1582: Cathalin Zabo Martonne . . vallia . . Igiarto Georg . . ot vere chaptosa konthiat le vona hayat huza Rengeo Annanak [Kv; Tjk IV/1. 53]. 1592: Martha azzoni Oroz Mihaline vallia Niari Marton hazanal nem tudom mint habo-rodot eoze feleségeuel latam hogi Niari Marton neki mene, kontiat le vona, es az eokleuel eo magat ereos- sen megh vere [Kv; Tjk V/1. 296]. 1598: Nagy Gaborne . . megh kapa az Kochis Georgyne kontiat s le vona az feieröl, ozton kochisneis le uona az feiereöl, ozton Ko- chisneis le uona az masiknak úgy vonanak ysteket [UszT

13/30 Catherina consors agilis Lucae Somogyi ppix. vall.]. 1600: Keopeczy Caspar Deakne Catha azzony valya: Amikor ky leowek hazambol Immar Dara- bosne hajadon feowel vala az vchan minth vontak le az konthiatt, azt nem lattam [Kv; Tjk VI/1. 475].

8. levesz; a lua jos; abnehmen. *XVIII. sz. eleje*: az ó Lovanak . . ki vonta volna le a' patkáját [Mikfva Hsz; BLt]. 1730: (A ménéspásztorok) el esendő patkokat, vagj le vonva(n) vagj meg találván megtudván kijé anak meg adni Tartoznak [Dés; Jk 395a].

9. kihúzgál; a smulge/scoate; herausziehen. 1585: Et- czely (?) Mathias vallia Lattam hogy amely zenat Az kapun be hoztak, le vonth benne hatul es megh gywteot- te ió beoweon, es el Atta [Kv; Tjk IV/1. 464].

10. lebont; a desface; abschlagen/tragen/bauen. 1596: senkit az keozsonseges helie(n) arúlny ne enged- gienek kewleombe(n), hane(m) amely kalmarnak kamo- raya nem leze(n), az vasarbirak helt mütassanak, ahol zereda(n) es Chicoteorteokeon satort wohasson (!) es arúlhasson, de egieb napokon ot ne arulhasson hane(m) haza keolteozzek onna(n) es satorat le wonnya [Kv; TanJk I/1. 284].

11. ledönt; a dobori; umstürzen. 1570: Vitez ferencz valya . . Mykor az varas kewanta volna hogi ky Ereztene kezebeol^a Heltay Gaspar kezehez, Besterchey Georgis azt kerthe volt az heliet az varostwl hogi Megh engednek neky az eo Tho heliet Beh kerthely es Tyalal- masba Thartany . . Megh arkolta volt keornywl es be Theowiselte volt, Es allot vgy Mint eztendeigh, De az wthan . . Az Magiar vchayak es Közep vchayak leh vontak volt az teouisselest [Kv; Tjk III/2. 122. — ^aBesz- tercei György a tóhelyet]. 1582: Az ky wetet kertek es gyópygh (!) felöl vegeztek hogy Byro vram az valasztot zemelyek melle aggio(n) fertalt feyzesseket, kik min- gyart le vonnyak a' mit leh kel vonny, es bonchyak a' myt kel bontany [Kv; TanJk V/3. 252a]. 1589 k.: Tudom hogj az Zabo Thamas fwkertire ki az varos vegin vagion ki ment vala mind az egesz Varas hogj le vonniak de az varas nepi addigh bezelenek hogj vegin vgy haza Jeoue- nek es fen hagiak az kertett [Szu; UszT]. 1600: Az mi ne- zi penigh az kender feöld foglalasat, mierthogy az bizon- sagok wilagoson be hoztak, hogy az azzony kezeböl ki foglalta teörweny nelköl benne az hatalma . . a kertet le wonta, melliet eggieöt kerteltek az azzonnak az vrawal azert haro(m) gyra(n) wagio(n) [i.h. 15/71]. 1610: az hol az kertet le vontak az az helj az Thörök Jmrehne fyaye [i.h. 48a].

12. levet; a(-si) scoate; ausziehen. 1634: az sarjatis le vonta vala az Azzony es mutogata Szantai Janosnenak az labat [Mv; MvLt 291. 16a]. 1662: Ebéd után . . nagy neház álom jött vala reá, mellybül felserkenvén, hát na- gyon megizzadott, csizmáját levonta, dolmányát is aszerint [Skr 290]. 1710 k.: Francia nyelven köszöntem^a, és a kesztyűjét elfelejtven üdején a jobb kezéről levonni, fél térden ott kelle állanom, míg levoná csókolásra né- kem [BÖn. 586. — ^aAz angol királyt]. — L. még CsH 128.

13. lenyúz; a jupui; (ab)schinden, enthäuten, abbal- gen. 1745: monda Kriszta János, Lőrincz ved reá maga- dat vonyuk le egy tinonak a' börit és el viszem s el adom [Szásznyires SzD; Ks].

14. lerak; a descărca; abladen. 1586: az Korczo- liasnak atta(m) hogj le wonta es Jsmet fel wonta az 8

hordo saletromot f. — d. 50 [Kv; Szám. 3/XXVII. 13b].

15. (bort) lefejt/húz; a pritoci (vinul); (Wein) abziehen. 1855: A Bor dolgaba is voltam Kilián vrnál az O bornak vedrit adgya 6 f. és 30 xr az ujjat 4 ft és 30 xron — de azt is ha most hamarjába lesz a meg vásárlás — madj (!) Martziusba nem adja ha a seprőiről le vonya [Nagylak AF; DobLev. V/1386].

Szk: *anslág* ~. 1755: az urán hogi a borokot ánslogra Le vonták . . . vagi öt hordobol szu ljukakon . . . aprodonként folt el 10 veder [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.].

16. kivon; a scădea/scoate; abziehen. 1877: (A gyermekek) kezdettek öszve adni és le vonni számakat [Bádkok K; RAK 255].

17. (járandóságot/összeget) visszatart; a reține (din ceva); (Gehalt, Summe) zurückbehalten. 1585: Zeoch Andras . . . vallia A Capitanokis panazlottak hogy zenayat Nemely embereknek le vonta a' tizedes [Kv; TJK IV/1. 463]. 1815: Reménységen kívül a' pernek szerentsétlen ki menetele lenne, abba az esetbe nem is kívánhatná senki, hogy annak terhét én hordozzam — ezennel légyenek a' részes atyafiak kötelesek költségeimet úgy a' mint azokrol documentalni fogok a' réam esendő részt azokbol le vonva . . . meg fizetni [Béld AF; DobLev. V/979. 2a]. 1849: három évek alatt a' vásár összeget 300 ezüst forintba angárianként lefizetem, meg pedig onnan hogy én Krizsán Mária által a Vender háznál bort arultatva a' Krizsán Mária azutáni illetőségéből rátánként levonandom [Kv; Végr. Vall. 104].

18. (tisztiséget vkiről) levesz, (tisztisegtől) felment; a destituí/deмите; jm ein Amt abnehmen, (des Amtes) entheben. 1665: ő nagyságának nincs hírével, hogy le akarta volna vonni az főispánságot Kun István uramról [TML III. 540 Nalácsi István Teleki Mihályhoz]. 1690: Lakatos Mihályrul az Czeh mesterseget le nem vontak [Dés; Jk]. 1710 k.: Felséged rendelkezéből nagyobb tisztre s méltóságra emelének, mint akit rólam levontak vala [Bfm. 990].

19. *átv* el/levesz; a lua; abnehmen. 1710 k.: Üljön öszve szeretettel a keresztény világ, vetköztesse ki a religiót abból a ficamás, kendőzött, pésmázott, maga talál-mányú köntöséből, azaz: vegye el tőle, amit maga hozzáadott, viszont adja vissza néki azt, amit róla levont, az igaz szeretetnek és alázatosságnak feje, candida köntösét [BÖn. 432].

20. ~ja magát meghúzódik; a se retrage; sich zurückziehen/drücken. 1586: Zekeres Mihály Vallia Azt tudo(m) hogy el futot^a de hát a' Tamaz meget le vonta volt magat, es ot enge(m) Torkon ragada kialtek es el futa [Kv; TJK IV/1. 564. — ^aA tolvaj]. 1592: Orsolia, Bodor Mihaline vallia . . . foris Gasparnetol ertwk hogi valami azzonnepek volnanak az Tot Istuane zeolejeben: Le vonuk Tot Istuaneual magunkat, es latam hogi zakanne az Tot Istuane zeolejeben le vona magat egi teo zeoleo melle, mint ha valamit zakasztana le [Kv; TJK V/1. 305]. 1662: Stefán vajda gróf Homonnai Györgytől Homonna táján bizonyos jószágokat megárendálván, magát azokba levonta vala [SKr 527].

◇ Sz: ~ja vkinek az arca bórét szegyet hoz vkire; a face de rușine pe cineva; über jn Schande bringen. 1697: igen szidák hogy mindenütt le vonnya az arczajok bórít [Szentgyörgy Cs; CsJk 6 Szent Györgyi al(ia)s Bánkfalui Szebeni György (53) pp vall.].

levonás 1. leeresztés; coboríre; Herunterlassen. 1595: Vöttem az Hidúczai Kapunak le vonasához 2. Örög kötelet Ketelűerő Drotleff Petertől . . . f 1 d 50 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 123 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1694: A külső Var Kapuja előtt va(gyo)n egy Kősziklából vagot hitva(n) Aarok, az mellyen va(gyo)n egy reghi Sorvadot hid, az hidon egy ahoz hasonló vastag Deszkából csinált emelcsős Pallo, az ket vegi vassal meg va(gyo)n hevederezve az fel vono végén vagion egy erős vas karika, abban egy Lánccs az Kapu felet az Kőfalban egy Vas Csiga, mellyen az Lancz jár fel s, le vonasokor [Kővár Szt; JHb Inv.].

2. leszedés/szerelés; demontare; Herunternahme, Demontierung. 1583: De wagon nag panazolkodas az zolgakra kik az Adon Iarnak, hogy amikor az haszakat be pechetlik tehagh az zegenseget meg Sacczoltatwan az pechetnek le vonasatol tiz tiz penzt vesznek raitok [Kv; TanJk V/3. 274b]. 1596: (Lakatos Balint) ielente hogy megh ne(m) fizettem volna egi zaartol, az melj az emelcheos kapun beleol valo kapun vagion, az teoreot volt megh, az le vonastol, es fel zegezesteol fizettem neki f — d 16 [Kv; Szám. 6/XXIX. 75 Bachi Tamas sp kezével]. 1620: az hosdatban leweő Capitansagok alat valo emberek valakit megh kaphatnak az koborlason, es az kertek, majorok fel teoresen, Zarok le vonasan megh foghjak, el ne bocziassak Sacczioltatas alat [Kv; TanJk II/1. 297].

3. *földre* ~ földre döntés/teperés; doboríre la pá-mínt; zu Boden Werfen. 1592: otth Talalvan az en Zolgamotht benedeketh w nekj wetetlen Adygh werthe palchayawal az Zege(n) ifiw inassath el Annyra hogy wgya(n) az feoldere le wonttha . . . Nyomorgattha vertthe . . . az feoldre le wonassaert hwszon negy Gyratth mondok hoza [UstT].

4. ledöntés; doboríre; Umsturz. 1584: az lo kert le uonasa feleol ugja(n) azo(n)t tugya az mi(n)t deuaj czirjak [Szava K; JHbK XVIII/22]. 1593 k.: Az kertnek le vonasanak es fel ne(m) chenalasanak terhetis . . . Az J: iflúra hadgya myerth hogi az eo reszeket fel ne(m) chenaltak, seót le vontak [UstT].

5. lerakás; descărcare; Abladen. 1586: az korchioliasnak attam hat hat penszt zekerere az bor le vonastol [Kv; Szám. 3/XXIV. 38].

6. leszámítás; visszatartás (pénzösszegé); reținere; Abrechnung, (Geld) Zurückbehalten. 1829: A' Károly Fejervári Katona Monturs Comissioaba bé adott 912 Darab Katona Pokrotz árrában jött bé a' költségek levonása mellett 6756 Rf 50 xr [BLt 12 kv-i dolgozóház nyomt. szám.]. 1832: (A zálogsummát) az Exponens Urak . . . a' lehető javítások árrával a Déterioratioknak le vonások mellett készek le fizetni [Fejér m.; DobLev. V/1183]. 1860: a bérlet iránti egyezésünk egy egész évre ötszáz vnforint volt minden le vonás nélkül [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.].

levonat 1. le/félre húzat; a dispune să fie dat la o parte; herunter/abziehen lassen. 1609: 14 January Veotthem egy hozzw Zēn vonot, kiuel Az kamerakrol Az hawat le vonassam f — d 5 [Kv; Szám. 12b/IV. 106].

2. (büntetésül) földre/deresre vonat; a ordona să fie pus pe bancă de supliciu; (als Strafe) jn auf den Boden/auf die Bank legen lassen. 1580: Az Zemet Biraknak vegeztek eo kegmek hogy . . . vczanke(n)t el laryak az

varast es kiálchyák megh hogy se trebelt se egieb bwdós vndoksagot ky ne eosse(n) senki ha penigh ebbe zorgalmatosso(n) el nem iarnak Az zemet birak, Biro vram az tanachy haz elót vonyassa leh, es három palczawal fy-zessenek neky [Kv; TanJk V/3. 226b]. 1581: Megh értették eo kegmek varossul Az panazt a ky essyk mindenfelől az kapunallo drabantokra valamely drabant az czegernel talaltatyk eo kegme vonassa leh es három palczawal vtesse megh Az farat Az tanachy haz előtt [Kv; i.h. 244a]. 1687: Enge(m) az Falunkb(an) le vonatott, Hadnagy Vr(am), edgyet útótt, az faromon . . . enge(m) büntelen vert [Kisgoroszló Sz; GramTr VIII Gencsó Thamás (40) vall.]. 1722: nekem furatost igire ő Nga illyen szóval: majd az kapu között le vonatlak [Polyán Hsz; HSzJP Szántó Ferencz pp vall.]. 1736: a mult Tavaszszal egy 13 Esztendőš léányomat gjomlálni küldettem volt ő kglime le vonatta és jol meg tsapatta [Récsé F; JHbT]. 1765: aztis mondá hogy ha kíványa Ursult le vonottya előtte s jol meg tsapottya [Záh TA; Mk V. VII/19 Gráuna Puj (40) jb vall.]. 1796: a Fa vágora le vonattat meg vágottat hatat üttettvén réam [Kv; AggMt B. 15].

3. leszedet/szereltet; a dispune sã fie demontat; her-unternehmen/demontieren lassen. 1588: az ajtokrol zarokot ajtosarkakot le vonatot es el vitete [Vécke U; Bállt 81]. 1596: az zaart le vonattam az maior kapuiarol [Kv; Szám. 6/XXIX. 81 Bachi Tamas sp kezével]. 1668: az zárokot is levonatta az ajtókról [TML IV, 339 Nálaczi István Teleki Mihályhoz].

4. lehúzat; a dispune sã fie dezbrăcat de . . . ; ausziehen lassen. 1605: oda Jöue Tarcziafaluj Albe(r)th es ket legenniel az peter djakne fjat meg njomata egy padra az nadragath le vonata es az mester ostarauul az mig akara addig vere [UszT 19/87 Gabor Miklos fja Benczedj Janos new vall.]. 1631: ez az Peter kovaczis keőztük vala . . . eo foztata megh egy szegeny deakotis az ki uelünk jü vala egy szolgaval, az dolmantis levoniata rola [Egerszeg MT/Mv; MvLt 290. 256a].

5. levétet; a dispune sã fie luat jos; abnehmen lassen. 1657: két patkáját lovamnak levonyatni hagyám, és újólág patkoltatni [KemÖn. 55–6].

6. lenyúzat; a dispune sã fie jupuit; abbalgen/schinden lassen. 1662: a férfiaknak mind fejek szedeték, és a vezér maga eleibe kihordatni parancsolván, mind egyig megnyúztatja, bőroket az agy koponyájáról levonatja, azokat szalmával megtölteti és szekerekre rakatja vala [SKr 541].

7. lebontat; a dispune sã fie demolat; niederreißen lassen | ledöntet; a dispune sã fie dărmat; umstürzen lassen. 1579: hagygyak megh hogy harmad napigh minde(n) ember az twzelleo helyeket fel epychie, Mert harmad nap mulwa ha megh nem chinallya le wonassa byro vram [Kv; TanJk V/3. 195b]. 1580: Az Seowennyek es gyopykh ky vetesse feleol wegeztek hogy lassak megh Ahun affle gypwt találnak eo kegme aggio(n) embert melleyek . . . es vonassak le Mind zolók keozot s mind kertek keozot [Kv; i.h. 217b]. 1703: az melly kémények roszszaknak talaltatnak le vonassák [Dés; Jk 342a]. 1718: az Utrumb(an) fel tét major ház éfél tajban éppen az közepin gyult meg mingyart eszre vettem az kertet le vonata(m) [Branyicska H; JHb Fülei Csak Ferencz gondv. vall.]. 1731: kegylmed azon Curia

appertinential körül erigalt kerteket vonassa le [Fejér m.; JHb XXIX/13].

8. sátrat ~ sátrat felszedet/lebontat; a dispune sã fie desfăcut; Zelt abbauen lassen. 1657: Érkezők az táborra oly hír, hogy az budai vezér Bethlen Istvánnal újobban derekasb hadakkal megerősödvén jünének reánk te-kéntelvén az tábort, hát sátorokat is leszették az embe-rek, oly félelemben vadnak; de az fejedelem sátorai felvonva, én is sátoromat le nem vonyatám | (A fejedelem) gyakrabban éjfel után mindjárt verettette az dobot készőlőre, sátorait levonyatta, indíttatta [KemÖn. 177. 286].

9. (adóalapul szolgáló kapuszámot) kevesebbnek számíttat/ek leszállíttat; a dispune sã fie redus (numărul porţilor supus dării); (die zur Steuergrundlage/basis dienende Torzahl) als weniger rechnen lassen. 1753/1781: Látván Jósika Imre ur, hogy a Jóság pusztul azt igérete az árváknak, hogy ha bizonyos portioikat excindálnak, az magok jószágokban azt Bétsben végben viszi, hogy a kapu számban le vonat [Máda H; JHb LXXI/3. 268].

levonatás lerakás; descărcare; Abladen. 1590: vona-nak 3 Tonna penzt Tallert egyk zekeroi az Masykra at-ta(m) f. — d. 9 vittének Varadra ket Lada penzt Leunatasaert, es fel vontatasaert att(am) f. — d. 48 [Kv; Szám. 4/XXI. 32 Kis István sp kezével].

levonatik 1. leszedetik/vétetik; a fi luat jos; abgenom-men werden. 1662: (Hamisított levél) melyben a fejedelem keze írása annyira követetett vala, hogy majd sem-mi különbség benne nem látszanék, hanem hogy az pe-csét viaszostul más levélről vonatott volna le, s viasza gyertyánál melegítettvén meg, csak úgy ragasztatott vol-na a levélre az okos ember abból vette vala eszében az álnokságot [SKr 168–9]. 1824: Mivel Ns Déés Várossa . . . a Ser főzés, és árultathatás jussait . . . má-sokat ki rekesztő jussal használta a közönségen ki-vül másnak sert árultatni főzetni telyességgel meg nem engedí intetteti az Urat^a tessék most mindjárt bé hozott Serét akár hová el vitetni tétetni ha kü-lönben tselekszik Czegire le vonatik, Sere Confiscaltatik [Dés; DLt 106. — ^aNovák Márton árendátort].

2. eltöröltetik; a fi sterş; aufgehoben werden. 1753/1781: Iosika Ur (igy!) a mostoha fiaitól azon por-tiokb(an) lévő Jussokot, ezzel tsalta volna el, hogy Bets-ben ő vitte volna véghez, hogy a kapu szám után valo adozás a Jóságokról le vonatott | az egész országról le vonatott a kapu szám után való adozás [Máda H; JHb LXXI/3. 264, 268].

levonatott lefelé megvont; care a fost tras înspre jos; abwärts gezogen. 1735: A Hegy megett (: ut vocant :)

Dosully szóváru nevű egész Eszak . . . a maga bér-tén le vonatott Eke barázdolás szerént juta a Torma és Jósika Részre | az napkeletre nező oldaloknak (:vulgo Urzittselye :) tsak nem hasonfele a' magos bérctén le vonatott eke borozdálás szerint: a' Torma és Josika Részre juta [Mezőcsán TA; DobLev. I/160. 5].

levonattat 1. el/leszállíttat; a dispune sã fie transpor-tat/dus în altă parte; weg/fortbefördern lassen. 1662:

azon épületek alatt való kőfalokat is úgy megronták, hogy . . . újabb sáncok nem építhetők, a lövész-számokat is azon alkalmas helyekről csak levonattatni kényszerítették [SKr 595].

2. leszedet/szereltet; a dispune să fie demontat; herabnehmen/demontieren lassen. 1593: Biro vram Egez Tanachy akaratyabol Chynalttotam Az hiidt kapübely fel wono hiidot vyolan . . . Az Eleobely fel wono hiidrol Az woss Jgen El kopot valah, Ezen Kopot wosat Leh wonattotom [Kv; Szám. 5/XXIII. 99–100 Casp. Schemel sp kezével].

levonattatás lebontatás; dărîmare, desfacere; Abrei-Bung. 1740: (Baróti Jánosné) úgy referáltatik, hogy djetim kertét ottan ottan killyeb killyeb téstzi; azért, Hadnagy atyánkfia ő kglme, ad 3tiium Admoneáltassa, hogy . . . végje bé kerlit. Mellyet ha cselekszik, bene quidem; alioquin azon enormiter határan túl lévő kertnek levonattatására Exmittatnak^a . . . atyánkfiái ő kglmek [Dés; Jk 537b. — ^aKöv. a nevek fels.].

levonattatik 1. deresre vonatik; a fi pus pe bancă de supliciu; auf die Bank gelegt werden. 1597: A teobi^a penigh az Tanach haz eleot le wonattatwa(n) három palczawal megh weretessenek [Kv; TJK V/1. 124. — ^aA vádlott társai].

2. lebontatik; a fi demolat; niedergerissen werden. 1677: valakinek szalmával fedet háza tövisses, és veszszöckel font kerti találtatik, a' rendelt idő után, le-vonattassék és el-hordattassék [AC 219].

3. leszámittatik; a fi scăzut; abgerechnet werden. 1804: Barthos Judith ezen rész Jozság hasznának két harmad részét a két Testvér Atyáfnak refundálni tartozik, vagy az a rajta fekvő Summából le vonattassék [Szentimre AF; DobLev. IV/874. 5b]. 1808: Ha mi melioráció esett azon részen Néhai Csato Mihály Ur által, az is . . . ki fizetődjk, vgy ellenben ha deterioratio találtatnék, az, az inhaerentiából le vonattassék [Ne; i.h. IV/291].

levonhat 1. lebonthat/dönthet; a putea dobori/desface; niederreißen/umstürzen können. 1573: Hendrik Myhal es chinek Balint azt valliak hogy . . . az Kakas Andras Zeowenyé megh gywladot otth hwl az zoros vagion, es azonnal az Hennigeis . . . Mely zeoweniek ha ollian keozel ne(m) leottek volna egmashoz hogi le vohatak volna tala(m) az twz annera nem Ment volna [Kv; TJK III/3. 187]. 1588: Myerthogy . . . sokan eoreoksegeket Seowenyeket gypwyeket killieb vetik az varos feoldere es az vtakat zorossokat zorittiak, Azert Az vi chinalo vrain es az hatarra vigyazo valasztot Negy vrain . . . telies hatalommal Jarhassanak, es karos foglaló Seowenieket gypwyket le vonhassanak [Kv; TanJk I/1. 66]. 1598: ha Zabado(n) ne(m) hadnak, tahagh az kertet le vonhassa Boldisar Vra(m) [UstT 12/3].

2. fejét ~ja meghúzódnak; a se putea retrage; sich zurückziehen können. 1663/1681: megh tekintvén Palotai Kallai Janos Ur(amna)k regi jambor szolgaltatyt nem akarom mostani Vénségre jutot idejeben . . . bujdosas szorongassa, hanem . . . akarvan ő kg(ne)k arra valo alkalmasos helyet rendelni, az hol fejét le vonhassa . . . adok ő kgnek egy házat [Vh; VhU 297 Zolyomi Dávid ad. lev.].

levonít lehúz/von; a trage (în) jos; herunterziehen. 1639: monda . . . Garczo Gergely hogi eb ados kurtanak kolbasz arraval; ezen az szon előze kapanak mindgiart Istua(n) Deak Uram ereősse leön le vonita az szeöcz Giorgy kapuia közze huztak vontak egymast . . . nehezen vonuk el eöket egj mastul [Kv; MvLt 291. 172a].

levonó 1. levonásra/húzásra való, lehúzó; de coborít; zum Abziehen dienend, Abzieh-. Szk: ~ gém kb. kapuleeresztő rúd; bará de coborít poarta; Torabziehstange. 1637: Az Uarba vagyon be egy keotesekre epített hid; mely hidon az varfele be indulan talaltunk egy le vono gemett lanczauul egygywt | vagyon az varas feleől az hid uegin egy le vono gim. Azon beleől uagyon egy hozzu laytra [UF I, 394, 413]. 1694: Ez az Közepső Kapu, az belső es külső Varak között levő Udvarnak Kapuja, Kőből va(gyo)n a fundamento fel eppitve ez előtt az Kapu előttis szinten ugy mint az Külső Kapu előtt va(gyo)n egy hegyes fakkal meg veretet Le vono Gem, az hatulso vegire három nagy darab fak vad(na)k hozza kötözve es ezen Gem is hatulso ket Agu fa oszlopaban nagy erős Vas fejes Szegen forog, azon Gemnek másik vagy első Le vono vegin semmiis most nem leven, mindazáltal annak le vonasa alkalmatossagara csinaltat es az földben jól be asatott nagy erős Tölgy fa, hasonlo Oszlopon Va(gyo)n vas retez, be foglaló veset es ki faragot helye [Kővár Szt; JHb Inv.] * ~ kapu fel- és levonó hidkapu; poartă de pod ridicător; Zugbrückentor. 1694: Arx Keővár . . . Az leg also es külső kapuja eleiben menven ki az Varnak . . . Ezen belől mindgyart van, egy kőből rakot Arkocska, mely Arkon van egy Vastag Tölgy fa Deszkabol csinaltatot Fel-s le vono Kapu [uo.; i.h.] * ~ kert ? leereszthető kerítés; gard mobil/care poate fi luat jos; absenkbare Zaun. 1809: a nyir Mezőn levő le vono Kertekbe a Szep Domokos Utzjában levőkben . . . tartotte . . . le vono kertett vagy nem, ha igen, hany helyt, vagy Tsak egy helyt, s hany labat tartot? [Szezsimon Cs; EHA].

2. ~ kalap '' 1788: 3 Zöld Tofota író kalap 1 Zöld Tofota le vono utazo kalap [Mv; TSb 47].

levonódik 1. lehúzatik/vonatik; a fi luat jos; abgerissen werden. 1657: Kevéssé lehete pedig az palánknak bélyukasztása, annyéra, hogy csak egyenként mehet vala bé egy ember szorosan . . . magam is nehezen bújhatám bé, oly szoros lyuk vala, szablyatarsolom is oldalról csaknem levonyódik [KemÖn. 271].

2. leszámittatik/vonatik; a fi scăzut; 'abgezogen werden. 1821: Az Istáloban . . . A Saragjához tartozo vas horgok közül hét felső, hat also nem találtatván az akkori 8 Rhfor. betűi arról le vonodik Rhf 41 [Dés; Ks 79. 29. 711]. 1834: az én capitalisom az Exps Úr keresett pénzéből le-vonódik [Dés; BetLt 5]. 1856: Kő Boldogfalvi Udvari adóságba le vonodott 177 fl. 48 xr [Kőboldogfalva H; Born. E. IX a Török Viktor szám.].

levonsz 1. földre dönt/teper; a dobori la pămînt; zu Boden/niederwerfen. 1573: Anna Lakatos Antalné Azt vallia hogi . . . gergel vgy vtyy archwl^a hogi az Syweg ky Essik feyebeol otth egibe kapnak es az vchan leh vonzak egimast az feoldre hwstak vontak egimast [Kv; TJK III/3. 230. — ^aImre deákat.].

2. lehúz/vondoz; a trage jos; herunterziehen/holen. 1630: Zalaj Gjörgj ... Eötteős Ferenczett feniegete hofi valahun kaphattia akár ki szekerenis az Aszontt, de bizony le vonsz a s el mecz az orratt [Mv; MvLt 290. 204b]. 1640: Én úgy emlékezem reá, hogy Csetri Andrásné mondja vala azt Asztalos Mártonnének, hogy nem jámbor asszony az, az kinek levonszák az legényt a hasáról [Mv; i.h. 291. 212–5 átírásban!].

3. (húзва) levez; a lua jos (trägingd); (ziehend) herabnehmen. 1584: Martha Dely Marthonné vallia le fekwenk ... hallek valamy zayt, Azonba Ieowe ot Ala Az Borbely legeny, Es Igy zol vala, Mindenkor azt mongia hogy keonteost vonzon le rolla(m), de Ihol vagyok en Nalla(m) semmi fegywer Ninche(n), Még kés sinch Nalla(m) [Kv; TJK IV/1. 334].

4. lecibál; a smulge; herunterzerren. 1600: Bornemiza Thamasne Catha azzony vallya ... az leany vgy zola hogy amaz Jakab deakne vontha volt le konthyat ... azt monda hogy vgyan Nem Jambor azzony az, A'ky mas Jambor azzonnyalatnak konthjat zabad vthaban le vonza [Kv; TJK VI/1. 392].

5. ledönt; a dobori; niederreißen, umstürzen. 1589: az Demeter deak es Zabo Thamas feolde feleol tudom hogy rea ment vala az varas le akaria vala vonnj^a s mondak eok ihol io Vraim hale (!) vonzatok de a varas vgian vgy hagia ne(m) banta [Szu; UszT. — ^aA kerítést].

6. letör; a rupe; abbrechen. 1584: vegeszték eo kmgmek hog mikor elseobe be pechetlik valakinek hazat a' zolgak Es a' pechetet az ember le vonna, tehát az elseo engedelembe Mennyen, ha masodsoris az pechetles meg leszen az haza(n), es vizontagh le vonza, tehát ket penzt vegienek raitha [Kv; TanJk V/3. 278a].

7. (tisztseget vkitől) elvesz, (tisztsegtől vkit) megfoszt; a destitui/demite; (jm das Amt) entziehen, entamten. 1667: De édes Sógor uram, ha erővel ő nagysága az nyakamról le nem vonsz, bizony én az szamosujvári tisztet elébb le nem teszem, hanem az mikor Erdélyből végképpen kényszeríttem kimenni [TML IV, 100 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: Nagy, terhes, gondos, gyűlölséges nagy tiszteteket, hivatalokat erővel is rámadnak, és mint a tevét, minden gondjokkal megterhelnek vala, osztán gyalázatom, romlásom s kárommal levonszák vala; az vala fizetésem tőlök [Blm. 992].

levont 1. ki/lebontott; desfäcut; aufgelöst. 1652: Egy mente aloll le vont viseltes kaptány belles [Nsz; IB X. 2 Bethlen István lelt.].

2. lefelé meghúzott/vont; care este tras înspre jos; abwärts gezogen. 1735: Az Anditts Völgyének Verőfényes része ... a' le vont borozdatol fogva juta a Torma és Jósika Részre. Ezen Anditts Gödrinek alya felől a' le vont borázdán alól ... juta Samariai, Tordai Trauzner Részre [Mezőcsán TA; Born. X. 7].

3. lefejtett/húzott (bor); (care a fost) pritocit; (Wein) abgezogen. 1731: Havasalföldi nagy Hordobol le Vont Űrmös nr 6., 37 [Szentbenedek SzD; Ks 15. LVII]. 1794: Le vont Borok Zavarékja [Zentelke K; CU]. 1842: A Sepről le vont Here bor 15 ved(er) [Hosszúaszo KK; Born. F oszt II h Szemerjai Károly számadó lev.].

levontat 1. el/leszállít; a transporta; weg/fortbefördern. 1833: mikor el mentünk az Erdőbe ... az hol jó fával, jól megrakodtunk — megrakodva levontattuk ép-

pen a' faluba [Márkosfva Hsz; HSzjP Tima László (13) zabolai gy. kat. vall.].

2. ~ja magát (el/le)vánsszorog; a se tíri; sich (dahin) schleppen. 1671: Én levontatnám magamot ide Aranyra, édes Komám uram, de bizony itt is valóban nyomom az ágyat [TML V; 606 Kapi György Teleki Mihályhoz].

levontatás 1. lefelé vontatás; transportare prin tíre; Abwärtsförderung. 1847: Kirendelve lévén sok szolgálatot tévő emberek, midőn azok több pár ökrökkel a fűrészmalomhoz megkívántató fenyőfatökök levontatása végett már ki is állva voltak, jelen volt a tanú [VKp 187].

2. lebontatás/döntés; doborire; Abriß. 1582: Keowetkezik az Vraimra walo keolchegy kiket walazottak wolt Eo kegmek warasul az seowenyeknek es gyepeoknak levontatasara [Kv; Szám. 3/V 11 Lederer Mihály sp kezével].

levő I. mn 1. létező, meglevő; existent; seiend, befindlich. 1636: Az magatol levő Iehova Isten mindeneiket magáért tselekedot [ÖGr Aj. 5]. 1659: vgy veszem eszemben, hogy ha kitavasodik az üdő, s csak mi kicsin okot vehetnek is az országban levő egyenetlenségből, s teljességgel le nem csendesedik az itt való állapot, nem lézen többé fejedelemség Erdélyben [EOE XII, 207 Barsay Ákos II. Rákóczi Györgyhez]. 1713: irasom által taláttam meg kglmdt: hogy az kglm(e)dnél levő dosszgomrol tegyen contentumat [JHb II. 2 Mikes Mihályné Bethlen Druzsiana gr. Csáky Istvánhoz]. 1763: jobban vagyon a Mlgs Aszszony, csak hogy még az fejről az Orbánc daganat el nem oszlot, de az orczáján levő tüzes-szűnt [M.szentpál K; TL. Cseh Benjámin lev.]. 1765: én égy Hazánkba 's Nemes Városunkba levő Religio ellen sem szollottam, hanem különösen csak némely személyek ellen [Torda; TJKt V: 264]. 1769: minél hamarabb a Szoltsvaiak, s Ponoriak között levő viirrogás el igazitodott volna [Alvinc AF; Thor. XVII/11].

2. vhol található; care se află/găseşte undeva; befindlich. 1578: az menybeol ez Jelen valo Statutu Illetneye az kysfaludj^a hataron lewő Zantho feoldeketh myndeneknek Ellene monda [Jobbágyva MT; BálLt 79. — ^aAF]. 1598: azon keozep falui^a hatarba liueo malmatis ... Chiereni lazlo vrunknak ada ... chierebe birni [Törzs. — ^aSzD]. 1612: Itt Colos varat löuő hazat mj számunkra confiscálnak [Kv; PLPr 21]. 1654: az samos keost liueo porondon [Dés; Hr 2/15]. 1681: Aszszony Háza ... Falban levő Kis Almarium [Vh; VhU 537]. 1697: az Ház felett ez külön keritesb(en) levő jol épült szőlő [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 7]. 1710: Az Somlyo Vizen leuő Füreszek [Alfalu Cs; GyHn 16]. 1735: az Majorban livő Rosot Arathatyak [Kv; TKI Mihály Deák Teleki Ádámhoz]. 1750: Kotsis Dani az ablaknál levő padon hanyotán fekszik vala [Kál MT; Berz. 92/61]. 1810: A Curia mellett lövő Tanorak [Csekelaka AF; EHA].

3. vhol/vkinél tartózkodó; care stă undeva/la cineva; irgendwo/bei jm gegenwärtig. 1587: Kiuanjuk aztis Nagodtul hog az mi oth alat lewő Zolgajnk es attiankfaj lo-wajnak w Naga elegendő fwet adasson nyarba hog lo-wajnk meg ne fogiatkozanak [GyK A dési cellérek végezése Gyulafi Lászlóval az őrmezői portusról]. XVII. sz. eleje: az nalla liueo orrokat, gylikosokat az varos priuilegiuma tartasa szerint az deesy Byro teorwenye ala eleo

hozza kezbe(n) adgya [Dés; DLt 362]. 1688: Szallason leuő Nimetek Negy Lovat tikozlottak el [Kv; UtI]. 1741: Gara Györgynit levő postának kenyeret, egetbort turot de 9 [Kv; HSzjP]. 1767: azon üdőben nálok levő Bánátusi Emberek nagy gyanonk vagyon [Fintoág H; Ks 79. XXXIX. 1]. 1789: két Márhát az ottan levő katonaságnak és Spotalynak el vágattam [Csíkszereda; UszLt XIII. 97].

4. vhol élő/lakó; care trăiește/locuiește undeva; irgendwo lebend/wohnend. 1599: sokan az varasban leweo vram keozzeol, deogh beoreoket hordattanak be az varosban [Kv; TanJk I/1. 337]. 1630: Ada . Pettkj Farkas Ura(m) . . . Pettkén^a leuő iobbagit Cu(m) omnibus pertinentys külsökkal es belsökkal . . . Pettkj Istuan Ura(m)nak [Ks 67. 46. 24a. — ^aPetek U]. 1677: Nyilak azon részen levő jobbagyok(na)k az faluval edgyütt jartanak kj [Velker TA; JHbK XXIV/33]. 1729: Wass Daniél ur(am) eő Kigyelmeis adá és kőte Gerébb István vram(na)k . . . Semesnyén egész rész portioját minden mostanis rajta levő jobbagyakkal egybe [Császari SzD; WassLt]. 1783: Az egész Jozságb(an) a Majorság és Dézma Kendert, az örökségeken levő Aszszonjok szókták meg fonni és meg szőni [Branyicska H; JHb XXXI/28].

5. vhol működő/szolgáló; care face serviciu undeva; irgendwo tätig/dienend. 1587: kiuaníuk aztis Nagodtül (!) hog oly hazat jpetessen N hog az my marhajnk mellett levő attiankfiaj es zolgajnk batorsagossan nughassanak eledelt italt penzeken talaluan [GyK A dési cellérek végezése Gyulafi Lászlóval az őrmezői portusról]. 1600: Az Teoztesreis eo kgmek viseltesenek gondot es minden fertalyokban leweo Capitanoknak committaliak hogy zorgalmatoson legyen az vigyazas [Kv; TanJk I/1. 375]. 1643: az Czeh articulussa ellenis vetkeztek hogj az Czeh kívül levő Tőserkedő Legénynek barmat az Barmok kozze haytottak el [Kv; MészCLev.]. 1698: az Migos G(ene)ralis ur(am) | az Passuson levő Hajduk(na)k szorossan való fen állásokat kíványa, . . . fizetéseket keményen urgeállyá [UszLt IX. 76. 62 gub.]. 1731: Az Varoson levő Fő Strása mesternek . . . Hadnagi Atyánkfia facultaltatik penzen venni Tüzi fát [Dés; Jk 424b]. 1759: az utrizált Jozságb(an) levő mostani Gondviselőt Hajkul Farkasnak hívják [Marasludas TA; TKI]. 1811: Czáp Alexa vette Eszre a' Tüzet előbb . . . a' Vajda annak utánna lármafta fel a' Hajtokat és keze alatt levő Embereit [Cold K; JHb 3/3]. 1844: All Dobolyban oskola mesteri hivatalban levő Orbán István [Usz; UszLt XI. 85/1. 93].

6. vmilyen állapotban található, vmilyen állapotú; care se află într-o anumită stare/situație; in irgendeinem Zustand befindlich, von irgendeinem Zustand. 1663: Hjra Ist(ván)né Szengelj (!) Ersebet . . . tutorsaga alai leuő eocze nehaj Szengelj Myhalj arvajja Szengelj Suska [Erdőcsinád MT; Told. 1a]. 1693: egy nehany Gombolyagban levő Fonalaimit hatalmasul el vevén felis szőttette [Dés; Jk]. 1699: Egy négy Szélben levő gyapott abrosz [Kv; KvRLt X. A. 43b]. 1736: Ki kortsomállott, hitelbe levő bor árra [Földvár TA; CU XIII/1. 291–2]. 1748: ä Tőbbi . . . elvegyes vékony állapottal Levő Gaz-

da emberek volta(na)k [Szénaverős KK; Told. 37/33]. 1764: (A) suspicioban levő legénynt házokhoz ne jártassák^a [Kv; SRE 209. — ^aA házastársak]. 1770: vagyon . . . edgy régi . . . edgybe dölendoib(en) levő Csűr [Erdőalja KK; Ks 66. 44. 17d]. 1779: Ezen Parlagjában levő helyet . . . ilyen pallagos . . . helynek tudom lenni [Bibarcfva U; Hr 1/21]. 1793: ez is most növéseben levő Nyéső fás Erdő [Erdőszengyel MT; EHA].

Szk: *bujdosóban/kerengőben* ~. 1693: Petken^a lako s mostan pedig budosoban levő Jakab István nevű jobbágy [1/18. — ^aPetek U]. 1775: valóának magokra kezességet . . . Providus Kodra Györgyiért mostan kerengőben levő Feleségével egyetemben [Fejérd K; ApLt B. Fasc. V] * *detencióban/fogságban/rabságban* ~. 1657: Nemzetes mikola sig(mon)dne Kamuti Susanna azony Elegtelen az eő kglme Tatar rabsagab(an) leueo szerelmes vrak(na)k (!) . . . sáczanak le tetelere [Felvinc TA; JHb XXIV/20]. 1759: a Fogságban levő Alexa meg unván az hoszas raboskodást recuralt Memorialissa által a nemes Vármegyéhez [BSz; GyL]. 1778: ez ide alább meg irt személyek . . . valóának kezességet . . . a . . . Suki János Ur Udvarában detentioban levő Kula Petruz Czigány Jobbágyáért [F.Zsuk K; SLt XLVII. 8hoz] * *életben* ~. 1657: Ezek közül vőtte egyiket Haller, kitől származtak mostan életben levő Haller Gábor, Pál, János, István fiai [KemÖn. 12]. 1829: En Fosztó Rákhel Néhai Férjemnek Testamentaria Özvegye mint Alperes, a' Néhai Férjemnek életben levő két Testvérei . . . mint Felperesek által . . . indított perben . . . Szoszollomnak

hibáit revocalom [Ne; DobLev. V/1155] * *folyamatban* ~ *forgalomban* levő (pénz). 1811: Husz Rforintokott még foljamatban levő fekete Bánkóban . . . ki is fizette [A.csernátón Hsz; HSzjP] * *folytában* ~ *folyó*. 1801: e folytában levő Katonai Esztendőnek második angariajáról . . . szollo Laistrom [Kv; DLt] * *függőben* ~. 1722: a régen függőben levő perek(ne)k folytatására 8valis terminus(na)k celebra(tio)ját ksen engedne meg ő Felge [Kv; Ks 18. XCII gub.] * *kérdésben/kérdőben* ~. 1717: Tudom . . . hogy az Kerdőb(en) levő Csomorna nevű mező Havast . . . az Czelnaiak birtak [Celna AF; EHA]. 1769: a kérdésben levő Unitus Pap onnan ki holt [O.horváti Sz; BfR 88/5]. 1813: a' több beszédek között elé jött a' kérdésben levő Exponens Aszszony dolgais [Dés; DLt 162. 6–7] * *kereset alatt* ~. 1761: a' keresett alatt levő Jókat . . . nem apprehendálhatták [Ne; DobLev. II/322. 2a]. 1819: a keresett alatt levő Alperes jámbor jozon életű ember lévén nem . . . el tökéltett indulatból; hanem . . . történetesen ütött a Kretsun Josziv Fejéhez [Déva; Ks 116 Vegyes ir.] * *kontroverzia alatt/kontroverziában* ~. 1645: ezen Controversiaban leő helyet ki jártatta [Szászsztyjakab SzD; Told. 27]. 1745: Nemes Ferencz Uram borozdoltata el ezen Controversiaban levő Rétet [Szentmargita SzD; KGy]. 1818: a' bé panasztolt maga sem tagadgya hogy az Contraversia alatt levő Czáp rühes lévén 48 xrokon el alkutta [Petrilla H; JF 36 Prot. 30] * *munkában/műben* ~ *megművelt*. 1694: rész szerént munkába(n) és mübe(n) levő, rész szerént Pusztá szőlők [Dés; Hr] * *per alatt/perben* ~. 1736: az perben levő Atyafiak közt . . . tett . . . Divisio . . . helyesnek lenni láttzik [Torda; TJkT I. 111]. 1814: már régtől fogva per alatt levő Jozságotskánkál szabadok nem leszünk [Hosszútelve AF; Kath.] * *tilalom alatt/tilalomban* ~. 1768: számos katonai ökröket haj-

totanak vala bé az Felszei Uramék tilalamban lévő Rétyekből [Melegföldvár SzD; Born. VI. 6]. 1771: sokkal nagyobb kárt láttunk itt az el tiltatt s mostis tilalamb alatt lévő Zábrán nevezetű ... Allodialis erdőben hogy sem a miénkben [Kismuncsél H; JHb 93. XIX. 6] * *versengőben/viszongásban* ~ peres. 1800 k.: mikor ezen viszongásban lévő kaszálot ... törvényesen ki akarta határozatni, ki állott ellent? [LLt vk]. 1802: a Versengőbe lévő Cseresnyés [Kisgörgény MT; MvLev. 8] * *zálogban* ~. 1725: Vón Zálágjára ... Nagy István Vr(am)nál zalagb(an) lévő Kerengőbeli Rétet [Vajdasztván MT; JHb IX/3].

7. (a jelzett körülményben/hez stb.) való; care este (potrivit/conform cu); (die angegebenen Umstände) betreffend. 1664: Nem ártana most Kegyelmednek urunkot requirálni, admonéaltatná ő nagysága ... Vas Jánost, hogy az Vas László árvaival lévő dolgát vétetné igazításban az országgyűlésen [TML III, 7 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1748: Egy fedél alatt Sövényből lévő két ház ... kamarával, és ... kő pintzével edgyűt aestimáltattak ad Hfl. 72 [Déva; Ks 73. IV. 59f]. 1774: Emberek Taxájából Hajokról, Révekről Hidak vámjaiból mi gyűlhetett ... Sokadalmakból Sing vámból Erdőkön lévő Maklásból ... mennyi jöhetett bé? [KS gub. vk]. 1791: Edgi Boronafából lévő ... ép Tsür [T; CU]. 1798: Hogy a' fen irt szeméjék a' fennebb irt mod szerént contrahaltanak, arról énis adom ezen tulajdon kezem írásával lévő superscriptionot [Asz; Borb. II]. 1799: az Árvák részére az haszon nélkül lévő adosságok a számadásb(a) fel nem vétetődhetnek [M.egregy Sz; Somb. I]. 1834: En Nagysagos Grof Ur! Papi Charakterem, sőt Papságom el vesztése alatt erősíttem e dologban lévő artatlanságomat [Bögöz U; IB. Bentzedi Sándor ref. pap nyil.].

Szk: két ágon ~ *maradék/poszteritás*. 1631/XVIII. sz.: Zolyomi Dávid Uramis Vingáradhoz^a (!) Drasóhoz tartozó Jóságokat ... adá, engedé Apaffi György Uram(na)k magának és két ágon lévő maradékinak [Ks 65/44. 11. — ^aAF]. 1659: az Ur w Naga, uagi ket ágon liuó maradi ki w Naga(na)k, tartozanak euincalni az patereket w kigielmeket [Kv; Ks III. 20]. 1807: két ágon lévő Posteritasra vagyon regulázva azon Contractus [Aranyosrákos TA; Borb. II].

8. *mellette/vele* ~ vkivel együtt jelenlevő; care este prezent împreună cu cineva; mit jm zusammen anwesend. 1710: jönének mi előnk(en) Káson szekb(en) felső falu(na)k határ Birái Bodo Mihály, és Kádár Sándor Primipili magok mellet lévő falu határá(na)k hűtősi vel egyűt [BCs]. 1761: Kriza János és Brótár Ferentz Város Polgári Ekárt Thamás Biro Polgára több melletünk lévő esküdt Társainkal [Torockó; TLev. 2/2]. 1775/1805: valamely Tyeű Tsate nevezetű helyen meg alitattak a velünk lévő Cometaneusak [BSz; LXVII/3. 69]. 1783: adtestalhatnak a velelevő falusi hitések, hogy nyavaljás ember, néha az Nagy njavalya szokta rontani [Szotyor Hsz; HSzjP].

9. esett, lett, történt; care s-a întâmplat; erfolgt. 1734: Enyeden lévő lopást beszellelt volna [Dés; Jk]. 1761: ily Szók után gyanakszunk mi is, hógy az utrizált időkben lévő két gyujtást ... ő tselekedte volna [Szászsztián KK; BK. Joannes Senior Kőházi (46) jb vall.]. 1809: az helységben lévő kárt becsülték 8 szekér szénára [Szárhegy Cs; RSzF 174].

10. származó; care provine din ...; stammend. 1628: Jlosva neuő Falu nekem edes Attia(m) keresmenie leven nem őuenek tutta(m) lenni, sem tulie leuő giermekinek [SzJk 29]. 1646: szegeny Szengiel Ferencz Ur(am) Joszagat közték, ugy mint:Felesege, es ket felesegteol leuő gyermeki között fel osztanak [Erdőszengyel MT; Told. 27]. 1734: az Quartumból lévő Penz Perceptor Kállaj Joseph Atyankfia magánál maradt [Dés; Jk].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch: 1. vhol található dolog; lucru care se găsește undeva; irgendwo befindliche Sache. 1591: Ziner Varalliahoz valaménj Jozago(m) tartozando lezen akarhun es valamj faluban leueoketh, ha kiketh az en leuelemben megh nem tuttam volna neueznsy ... el foglalhassanak [Perecsen Sz; WLT]. 1603/1648: valami jok az en megh holt Uram után maradtanak, mindeneket elé nevezek, es elé adok, akar mj nevel nevezendeoket, mind az Haznal, es mind mashut leveoket [Kv; ACJk 16a]. 1659: Az Markos Falui joszágot pediglen ... az mi abban az Joszagban az en eszem ugy mint fele mind Falun mezőn es Erdőn leuok, azokot ... hagiom es Testálom az Uramnak eő kegyelmenek^a [Altörja Hsz; Borb. I. — ^aMihalcz Mihálynak]. 1835: A Gyűmölcskert és benne levők [Várhegy MT; TGsz].

2. vhol tartózkodó személy; persoană care stă undeva; irgendwo gegenwärtige Person. 1662: Az várban levők látván, hogy veszedeme volna előttők ... őket ... bebocsátották vala [SKr 443]. 1739: szomorú es véletlen actusok volt az Nagy Táboron levőknek [Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1755: a Szegényeknek mind kün s mind pedig a Spotaljokban levőknek osztogattassék rendes alamisna [Ks; 14. XLIIIb Haller János végr.]. 1770: Szekely Mihaly vram ökgilme ittás fővel jöven bé az öregség gyűlésben haszontalan esküvésével ... az ottan levőket nagyon megsértette [Dés; DFaz. 28].

3. vhol élő/lakó személy; persoană care trăiește/locuiește undeva; irgendwo lebende/wohnende Person. 1671: Ugy adaték értesünkre, Moldva országának lakósa majd futófélben szekere hátán volna. Mitől és mely országban levőktől való félelmekből cselekedjék, végére ... nem mehettünk [TML V, 665 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1681: (A) Hatzogi Districtusb(an) levők ... gyűmölcs aszalással is tartoznak [Vh; VhU 201]. 1863: Jo lesz az egymás szomszedságába levőknek többen öszve gyűlni, hogy az utasítás szabályait tisztábban értelmezhessék [Gyalu K; RAK 79].

4. vhol működő/szolgáló személy; persoană care face serviciu undeva; irgendwo tätige/dienende Person. 1621: Az loakal mellicet K. Vrunknak viznek ... az mellette liuőknek atta(m) kostiokra f — /15 [Kv; Szám. 15b/IX. 66]. 1759: (A kardot és tarsolyt) most igen letették a köznemesség, hanem az urak s az hivatalokban levők viselik [RettÉ 90]. 1791: A Szüreten Vinczellérekre ... és Sajto mellet levőkre költ el Ur. 21 Szilva Pálinka [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.]. 1817: A' Hivatalokban levőknek fizetésekről a Város providéállyon [Szu; UszLt VII/68].

5. (állapothatározó mellett) vmilyen állapotban található dolog/személy; (cu complement circumstanțial de mod) lucru/persoană care se găsește într-o anumită stare; (neben dem Partizip, das einen Zustand bezeichnend) in irgendeinem Zustand befindliche Sache/Person.

1662: a királyi méltóságot, közönséges országgyűlése s respublica híre s egyező értelme nélkül csak valamely magános, még pedig olyan gyalázatban levők írására, valjón méltán kívánhatta volna-e? [SKr 361–2]. 1672: értjük az német párton levőknek . . . sok alkalmatlanságokat [TML VI, 1 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1677: A' Négy recepta religion levők között a' fellyül meg-nevezett Reformata Evangelica, Lutherana, vagy Augusta-na, Unitaria vagy Antitrinitaria religion levőknek tulajdon Püspökök magok vallásán levők legyenek | A' Vármegyei . . . Tisztek a' Regius Funduson ne Círcállyanak sőt magok Jurisdictionia alatt levőknek Círcálására menő uttyokban-is meg-szálván, mód nélkül valo gazdalkodásra a' Szászorságot ne erőltessék [AC 5, 159]. 1774: Azt is magának hagyta a muszka, hogy az egész török birodalomban a görög valláson levők között senkit papi tiszt vagy méltóságra a muszka udvar híre nélkül ne emeljen senki [RettE 337].

6. *vele* ~ vkivel együtt jelenlevő személy; persoană care este prezentă undeva împreună cu cineva; mit jm zusammen anwesende Person. 1625: Erkezwen Fejer varrol egi feő Francziaj keövett vagi Jubiler . . . Vgian ez Jübilernek, es az teób velle leveőknek gazdalkotta(m) igi^a [Kv; Szám. 16/XXXIV. 20. — ^aKöv. a fels.]. 1657: Az palatinus követjét az fejedelem ily szókkal bocsátá: menj el s mondd meg: elvárom az uradat véle levőkkel [KemÖn. 68]. 1677: Ubrisi uramtúl izentem Veselényi uramnak, az véle levőknek is [TML VII, 513 Teleki Mihály Tököly Imréhez]. 1729: parantsolja meg kgitek az Egyháziaknak, hogy rölunk és 'a velünk levőkről ilendő képen provideáljanak [Gyalu K; KvRLt X. A. 39c].

7. *vhonnan származó személy; persoană care este originar din* . . . ; aus stammende Person. 1746: Sem a' Pünkösti Uram (igy!) az Isten Házához mutatott meritumi meg nem engedik, hogy a Tekintetes Pünkösti és Keserü vramek Familiajok commiscealodjék in ascensu et descensu a' Nemzetes Kispál Familiaival, Sem a' Nemes Kispál Familia meritumi nem assequalhatják még most azt a' gradust Melyre nézve a' Kispál Familiából levők a' melly rendben eddig jártanak, meg hagyatnak; de nem a Pünkösti Familiaival egybe elegyedve [Uzon Hsz; Kp I. 160b].

lex törvény; lege; Gesetz. 1595: Akik ez városra Zallottanak az Lexnek, es az veghezesnek c(on)stitutioia eleot . . . Ezek Immar varossy embereknek tulaydonitathatnak [Kv; TanJk I/1. 251].

lezárás zárható, záros; care poate fi închis, care se poate închide; abschließbar, mit Schloß. 1825: A bejárónál^a vagy on egy kemény tölgyfából, négyszegre faragott, három kapufélfálkál, vassarkokon forgó, kétfelé nyíló kapukkal, mellette lezárós és vassarkon kiskapual épített galambúgos kapu [Válaszút K; ETF 108. 13. — ^aNéhai Bánffy Ferenc kúriája előtt].

lézeng, lezzeg 1. bolyong, kóborol; a umbla haimana; herum/umherstreifen. 1592: Biro vram eo kegme ki-altassa megh, hagi affele budoso, lezzegeo, es vandoilo iffiak kertek, maiorok keozot, ne lezzegienek [Kv; TanJk I/1. 164]. 1593: Vasarnap sok hiuolko (!) iffusagh, es egieb rendbeli hituansagh zellel zokot, mind

itt ben, mind zeoleokban, kertekben, kertek keozot lezzegni . . . eo kegme biro vram erejs visellien gondot, hagi effele lezzegeok vtan vigiazzanak, es ha kiket kaphatnak, megh fogaik, es ereossen megh buntessek [Kv; i.h. 220]. 1653: megfutamodék a város népe, ki hova láta menni, de a népnek az aljasa nem ment el, és ha elment is nem ment messze, hanem csak itt közel a falukon lézengett [ETA I, 72–3 NSz]. 1681 e.: az nimet felől ast besilik az ki Banyan uolt akor taiban könyw hadra kiswlt emberek uoltak . . . trupokban sem iöttek, Cziak lezen-gue, Tott falunal gywlekestek [Kozárvár SzD; GramTr XVIII. 644 Deesi Ferenc Béli Pálhoz]. 1715: it lezenget a' falunkban Szaz Mihaly [Bethlen SzD; BK]. 1797: ő a' katonaság el kerülése végett, magát meg felszegasitván, imitt amott lappangott, lézengett, s tolvajságokba elegyedett [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

2. *lebzsel, téblábol; a umbla fără rost; herumlungern, (mű)big herumstehen*. 1710 k.: akkor szaladván ki a fejedelem Lengyelországból, Szamosújvárot csinála országgyűlést A gyűlés után hazamenénk Búrra, vadásztunk, de csakhamar az atyám gondolá . . . hogy én-nékem nem jó úgy lézengezem . . . az atyámmal együtt Berkenyesre és Kolosvárra menénk, és ott mindkettőnket az öcsémmel együtt . . . a scholába Apáczai János kezé alá adának [BÖn. 549–50]. 1823–1830: Ott volt még a heltauai szász papnak fia, Dietrich, aki talán két esztendő is lakott Göttingában . . . szünőtlen csalta a pénzt az apjától, azonban ott elköltötte, s csak lézengett, nem is tanult utoljára [FogE 243].

3. *ögyeleg, ténfereg; a umbla fără țință/căpătii; herum-schlendern/lungern*. 1591: Pokosne, Anna azzoni vallia. Hallottam Thamas Janos feleol, hagi nagi orr, de lopasat nem lattam: De mikor ott lart eleottwnk az kalmar zerben igen feltem teolle, hagi megh lop Mihali takarodaskor, mindaha (!) itt ben lezzeget, mint hagi tartottam teolle, vntalan megh zolitottam, hagi ne forogion en keorwlem [Kv; Tjk V/1. 137].

4. *támolyog; a umbla fără vlagă; taumeln*. 1661: (A) félelem bizony megemészt úgy annyira, hogy bizony nincsen jártomni erő bennem, csak lézegek [TML II, 133 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz].

5. (örizetlenül) csatangol; a fi fără păstor; (unbewacht) sich herumtreiben, herum-schweifen. 1804: Basa Deniel eő kigyelme Sertéssei magakra ott alásfel jártanak s lezengettének minden pásztort nélkül [Dés; DLT 82/1810].

lézengés lebzselés, téblábolás; hoinăreală; Herumlungen. 1669: Magok kényekre Török István és Veres Pétert ne hagy, édesem, lássanak jól mindenekhez; az szé-lyel lézengést az legények félre tegyek [TML IV, 487 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. 1710 k.: Ha azért ember felveti ab anno 1655. decembertől fogva usque ad annum 1661. augusztusig, mikor Hejdelbergában tanulni kezdettem ismét, az én lézengésem: Isten kegyelmes csudáját találja benne: hatodfél esztendő alatt . . . minden tanulásom nem teszen többet huszonkét holnapnál, ez is diribban-darabban [BÖn. 566].

lézengő, lezzegő 1. *mn* 1. bolyongó; kóborló; hoinar, care umblă haimana; umherschweifend. 1550: Azth ne(m) tudo(m) Michoda lezegő Embert kerestek ti [BesztLt]. 1577: Az eyely Iaras felol, es Nappaly zanka-

zas feleol eo kegmek wegeztek hogy a Iamborat ... ky utat aggya az harango vtán(n) se haborichyak megh vtaba aky penig oly lezegeo vta veztet ember talaltatyk azt . Biro vram bwntesse megh [Kv; TanJk V/3. 141b-2a]. 1677: Az idegen Uratlan és lézzegő emberek meg-fogásokrol ... a' generalis Articulusokban világos irás vgyon [AC 232]. 1679/1681: valoban sokan vannak penig az el bujdosott Jobbagiok Jozsagokban lappango, Lezzegő, Uratlan, Henyelő emberek találtván, azokatis az Orszagnak arrul irott articulussa szerint megh fogassa^a [V; VhU 677. — ^aAz ub]. 1691: Az Passusnélkül lezzegő nemeteket ... zabolázzák megh ... seot fogassák megh [Kv; Törzs ut.]. 1710: Désznel még valami lézzegő kurucok valának [CsH 393]. 1738: szemések légiünk, hogy holmi lezzengő és Csavargó Emberek a Sokadalomb(an) ne Confluállyan(a)k [Dés; Jk]. 1769: Egy Vilhelmus Ktause nevű Scriba Lopásbeli cselekedete mián Silesiából el szökvén, ha olly idegen ledzegő Embert kegy(me)k magok Falujában tapasztalának ... az udvarhelyi tömléczbe hozni el ne mulassák [UszT XIII. 97]. 1771: Or Gazdákat a kik afféle idegen Lézzengő embereket Latrokat sőt parásznákat is szállásolának ... kiket hallot, tud, értet a Tanu bizonyoson [Dés; DLt 321. 1b vk]. — L. még BÖn. 735; CsH 93, 446; VKp 69; WIN I, 604.

2. lebzselő; care umblä färrä cäpätii; herumlungernd. 1579: Ertük aztis eo kegmek varasul byro vram zawabol hogy volnanak lezegeo legenyek az varason zerezerte kik senkit ne(m) akarnának zolgalny hane(m) chyak ekeppe(n) tartattiak magokat [Kv; TanJk V/3. 183a]. 1584: Az Lezzegeo legeniek feleöl valamennel Iobba(n) tudnak eo kgmek tanachul wegezný eo kegmek lassak es bewntessek es talallianak oly modot hog' dologra Menienek [Kv; i.h. 281b]. 1585: Latthiak eo kgmek Meny Ridegh legeniek vadnak Az warosson kik nem zolgalnak, hanem chak Az korchomakon hewerne, Azert ... Biro vram(m) meg kialtassa ... hogy egy hetiglen Aky el nem zegeodnek es efele henyelésben talaltatnek, hat mingiarast Az kalitkaba vitessek, harmad Napig oth tartassek es Az vtan A Cziganok ez illien lezzegeo zemeleketh Az kapun ky keseriek [Kv; i.h. I/1. 4]. 1771: Detari Marianál Sejttemem magamis hogy a fiele Lézzengő katonak(ia)k valo Aszszonyokat szokot szállasolni | affele Lézzengő kurva forma Aszszonyokat be szokot fogadni a házhoz [Dés; DLt 321. 11a, 15].

3. tengődő; care abia vegeteazä; sich fristend/fretend. 1702: az Vice Tiszt Attyánkfiak, az Fő Tiszt vrak(na)k hiré vtén ... az specificált Munkásokat ... rendellyék ugj el, hogj ... Azon Munkások nem valami lézzegő ismértelen, erőten és tehetetlen emberek Gyermeki vagj magok (így!) legjenek, hanem házass, tűzes, lakos, és az munkára alkalmas emberek legjenek [UszL IX. 77. 47 gub.]. 1746: Étető Ferencz Ur(am) ... az Szegény faluban lakozo más egyéb nyomorúságokban alig lézzegő Szegenyseget töbrül, töbre ne huzza vonnya és rongállyá [Szentegey SzD; WassLt Szóts Stéphan (50) zs vall.].

4. (örizetlenül) csatangoló; care este scos la păşune (färrä păstor); (unbewacht) herumtreibend. 1800: a Pasztor nélkül lézzengő és Csordába jartatni nem szokott marhák [Dés; DLt]. 1847: ledzengő marhák [K; KLev.].

II. fn I. céltalanul bolyongó/tébláboló személy, naplopó; hoinar; Umherschweifender, Taugenichts, Mü-

Biggänger. 1574: Minden kapun Minden Nap egy egy tyzed Eoryzzen . Es ha valamely Idegen Esmeretlen Ember az kapura Ieowend Meg kezdzeek honnat Ieo es ky Embere, Az ky meg esmertetik valamý lezzegének lenny es vrat larasanak nem twgia Be se bochassak [Kv; TanJk V/3. 103a]. 1579: Az zankazokat 8 ora vtan ... ha eöröksegek wagion Eot forintal Bwntessek egieb kyweol walo Lezegeeket Al orczasokat farsangossokat ekeppe(n) bwntessenek, Egyeb lezegeeket az thorma tegienek [Kv; i.h. 184b]. 1642: Kegd Vra(m) ... borsan leven, töllem egi jobbagiot keretet fel ... ha kegd jo tecese, küldgio(n) kegd egi bizonios embert hozza(m), azki megh eszmeri, ha en iobbagiom, auagi földemen lako buidoso lappango lezzegő leszen ... mingiart kezben adom [Árpástó SzD; Ks 41. B]. 1661: valami securitást szerezhetek magamnak és marháimnak a sok lezzegők miatt [SzO VI, 258-9]. 1677: Szászágón is a' lézzegők, szeginységet sanczolatok meg-fogattassanak s' érdemek szerint büntetessenek [AC 269]. 1711: Valahun pedig afféle kóborlók, prédálók vagy fosztogatók és csak lézzengők vagy csavargók hallatnak is passus nélkül megfogják [SzO VII, 174 gub.]. 1771: Szabo Ferkőne minden fiele roz erkolcsü lézzengők(ne)k helyt ad [Dés; DLt 321. 12a Eva Onaki Szabo cons. nb Alexandri Kis vall.].

2. birt. szr-os alakban; cu sufix posesiv; mit possessiver Personalendung: emberscsoport kóborló része; parte a unei colectivități care umblä färrä jintă; umherschweifender Teil einer Menschengruppe. 1678: Cirkó is nagy kozák haddal Moldova tájékán jár, az hol törököt kaphat, igen rajtok van az lézzengőjén [TML VIII, 242 Haller János Teleki Mihályhoz].

3. ? koldus; cerșetor; Bettler. 1808: Egy Lezzengőnek I — [WLT Cserei Heléna jk 106b].

4. ~be(n) őrizet nélkül; nepăzit, färrä păstor; unbewacht. 1810: mindenkor lézzengőben járn láttam a Basa Ur(am) Sertésseit [Dés; DLt 82]. 1810 k.: e' hát a' felpesresnek Törvénytelen tselekedete, hogy nem szoktatta csordába Sertésseit, s, nem vala szabad Lézzengőbe ki tsapni [Dés; DLt 82].

lezuhanó alászakadó; care se prăvălește; herabstürmend, hin/herabstürzend. 1864: A falu felső végén Álbispaták a hegyekről le zuhano esső vizet fogja fel de különben száraz szokott lenni [Szárhegy Cs; GyHn 53].

lezzeg I. lézzeng

lezsugorodik meglapul; a se oploși; sich drücken, kuschen. 1653: De nagy része a fő népének^a a török földre felé alá méne, és ki havason, ki várakban nagy félclemmel le sugarodék, mert tudta vétékét — s maga conscientiaja dictálta azt sokaknak [ETA I, 83 NSz. — ^a1603-ban a Bástának hűségét esküdött főrangúknak].

liba I. lúd; giscă; Gans. 1831: akkor frissibe meg kopasztott libám tollát és rostába meg látván ... | hogy mentél arra hogy libámat el lopl [Dés; DLt 332. 17]. 1835: négy Csürke, rutza, liba, sertés Dézma [Zsibó Sz; WLT]. 1844: A' Nyárádtói Libákat a' jövő héten haza hozatom [Széplak KK; SLt Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez]. 1867: küldöttem ... Január 8kán 1867, — 6. Pujkát, és 4. libát rüdegen [Bányabükk TA; KCsl 3].

Szk: *hizott* ~. 1867: küldöttem . egy hizott libát . 3. darab hizott libákat [uo.; i.h.].

2. kisliba, *táj* pipe; boboc, pui de giscă; Gänschen. 1686: Eöreg lud vayan nro 31 Az idei Liba vayan nro 10 [Küküllővár KK; UtI]. 1756: Öreg Lúd 5 Liba 9 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 30].

◇ **Hn.** 1728: A Liba Kutjanal (sz) [Kalotasztkirály K; KHn 51]. 1891: Liba k(út) [uo.; KHn 57].

libánfalvi a Libánfalva (MT) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Libánfalva/Ibănești; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Libánfalva: I. mn 1. Libánfalváról való; din Libánfalva; aus Libánfalva stammend. 1812: Libánfalvi Todorán Mihály [Görgénysztimre MT; Born. G. XVI/3].

2. Libánfalvára vonatkozó; referitor la Libánfalva; auf Libánfalva bezüglich. 1842: Libánfalvi malamárenda 64 f [Görgény MT; Born. F. VIa].

II. fn libánfalvi lakos; locuitor din Libánfalva; Libánfalvaer, Einwohner von Libánfalva. 1706: vad(na)k itt(en) Dürückkölkök nő 8 a kilenczedik közös a Libánfalviakkal [Hodák MT; Born. G. VII. 4].

libás libalegeltető; pășune pentru gîște; Gänseweide. **Hn.** 1844: a Nagy füzbeli kis libás rét [Kémer Sz; EHA].

libatojás lúdtojás; ou de giscă; Gänseei. 1866: Bányabükki udvarbol . küldöttek . 57 darab Pujka tojást, 2 liba Tojást, 83 Rétze Tojást [Bányabükk TA; KCsl 3].

libatoll lúdtoll; pană de giscă; Gänsefeder. 1849: Két nagy Dereka nagyon fain liba tepet toluval töltve [Széplak KK; SLt].

libegő I. mn kb. ide-oda hajladozó; legánat; schwebend. 1848: egy kevésse libegő teste felső részével előre hajlott járása [DLt nyomt. kl].

II. fn ? rég reszkető tű; un fel de bijuterie; Schwingungsnadel. 1718: 1 Gyeongios libegő öreg Gyongiokel [Maksa Hsz; HSzjP].

libegőcske ? rég reszkető tűcske; un fel de bijuterie; Schwingungsnädelchen. 1718: 1 Gyongyos libegőcske Gyeongios libegő öreg Gyongiokel [Maksa Hsz; HSzjP].

libellus I. kötetecske; volumaș; Bändchen, Libell. 1750: a Tabellákot mind ujjolag kellett compingáltatnom Angelicába igen szépen, a' tizenöt Classis szerint tizenöt Libellusba, és mindennek az hátára egy darab tiszta papirossat ragasztottak, arra . . . ra irtam irattam: Domestica Conscriptio [ApLt 3 Rétyi Antos István lev.]. 1758: Tiszta pappyrósból Libellusokat csináltatam [TL. Teleki Ádám költségnaplója 180a].

2. számadáskönyvecske; registru de facturi; Rechnungsbüchlein. 1728: Vagion edgj libellussa is az Ecclán(a)k a kiben min (!) perceptumokat, es erogatiokat consignál [Angyalos Hsz; SVJk]. 1736: Tisztarto Ura(m) . . . Paczával maga is vert döfött a Falu Libellussat az Fejemen el hasagatta [Récsé F; JHbT]. 1787: Ezen Falusi Magazinum mennyisége a' Falu Libellusá-

ba bé irattassék | minden utazoval testificaltassa a' Falusi Biro a' Falu Libellusába, hogy hány véka Buzát . . . adott, 's mi árron ? [Torockó; TLev. 3/2. 3a]. 1806: A felső kortsomárosnak 14 vékára imputáltatott per 2 f 30 xr valamint libellusából ki tétzik 35 Rf [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.]. 1816: A Roskányi Fűrész Mesternek libellusa Számba vétetodván . . . 520 Dészák(na)k fűrészlésért (!) f 8 x 40 [Déva; Ks 102]. 1835: a' kik öt esztendők alatt — évenként egy egy ezüst garast adni magokat ígérík — a libellusban írják fel [Nagykapus K; RAK 10]. 3. gúnyirat; pamflet; Spottschrift. 1747: az J . . . sokakat hírekben nevekben meg ölt, midőn azokról famosus Libellusokat vulgo Pasquillusokat conficiált [Torda; TJkT III. 134].

liberáció felmentés; eliberare; Befreiung, Entbindung. 1591: Es el viúe töllem az Jegzest, az melliet az Consistorium pronunciat volth Chatalin Azzony liberatioia felől [Kv; KvLt I/60 Math. Albaregiensis vall. Petrus Tallian Nyedyie(n)sis minister Colosuariensis keze írása].

liberál I. szabadnak nyilvánít; felszabadít; a libera; freisprechen, befreien, frei machen. 1626: Barla Martat eg nehani izben az eő ura Mihali Deak hitőtlenöl el hatat, melliet ereös kötes lewelevel az Eccl(esia) eleött megh bizonította. Azert az Eccl(es)ianak Deliberatoma az leött feleölle hogy megh tekintven igassagatt az innocens personanak Barla Marthanak ötett az eő hitőtlen vratol az megh nevezett Mihali Deaktól liberalta [SzJk 17].

2. ~ja magát tisztázza magát; a se justifica/dezvino-váji; sich rechtfertigen. 1691: Causa Szekiensis. Kassai István Fogarasi Maria Felesegevel hogy meg bekellyen suo modo, nem ellenzuk hanem inkább jovallyuk; de mivel mostis suspitioban vagon az menyecske, elsőb(en) mögát az Tisztek előtt liberallya [SzJk 251].

liberális kb. emelkedett szellemű, nagyvonalú; generos, liberal; gehoben, großzügig. 1657: Elméjében változó, állhatatlan volt, egyébiránt szép virtusok voltak volna benne, jó deák, olasz, német, eloquens, familiaris, liberalis, serény elméjű, bátor ember is volt^a [KemÖn. 21. — ^aBáthory Zsigmond].

liberalitás I. bőkezűség; dárnicie, măriniemie; Freigebigkeit. 1636: Kinek ajánlyam tehát ez földi emberek között, ezt az szép vj Graduált, kegyelmes Vram, hanem (!) az Nagyságod méltóságos személyének ? . . . ki terjedhetnék az Nagyságod . . . iffiaknak tanitattásokban, mind itt hon, s mind az külső idegen Országokban való liberalitasanak bőv kezűségének . . . az igaz törvényeknek folytatásokban való gyönyörködésének, és . . . mértéketes, tiszta életének . . . hirdettetésekre [ÖGr Aj.].

2. nagylelkűség, engedékenység; generozitate; Großmütigkeit, Nachgiebigkeit. 1759: Mellyis, noha hejes és törvényes kívánság^a, mindazáltal szokott liberalitásom ellen, negatívát kellett felelnem ö Ngok(na)k [TL. Zágoni Aranka György Teleki Ádámhoz. — ^aAz esperei kerületen kívüli pap megválasztása].

liberalizmus szabadelvűség; liberalism; Liberalismus, Freisinnigkeit. 1889: Nem kérek én mást, mint útmutatást . . . arra nézve, hogy mit akart, mit célzott az

erdélyi magyar, százados harcai alatt. Hogy a szabadsáért, a liberalizmusért, a vallási és politikai jogokért fáradozott és vértett [PLev. 151–2 Petelei István Szilágyi Sándorhoz].

liberáltathatik feloldoztathatik; a putea fi absolvit/iertat de păcate; freisprechen/entbinden lassen können. 1664/1750 k.: A Contumax redealni nem akaró Pártnak, ki minden igaz ok nélkül el hadgya Férjet vagy Feleséget, mi legyen az Ecclesia előtt valo Processus-(na)k modalitassa, ekkeppen determináltatik: ... procedálván az Innocens Pars a Contumaxtul absolvaltatni kívánván, merito liberaltathatik^a [RGyLt A. 12. — ^aKöv. a részl.].

liberáltatik feloldoztatik; a fi absolvit/iertat de păcate; freisprechen/entbinden werden. 1641: Mivel ezek az matkasok egimastol megh idegenettenek teczet sz. szeknek hogi az matkasagnak vinculumabol liberaltassanak [Szjk 55]. 1664/1750 k.: Az Innocens^a ki recipialni akarja a Deserens Personat, de ugyan nem akarna redealni addig ne liberaltassék mig a Magistrátus, vagy Ecclesiai fenyték és potestas által nem cogáltatik [RGyLt A. 12. — ^aÉrtsd hozzá: házastárs]. 1671: Tetzet az törvenj(nek) hogi az leanj liberaltassék az legentől, az legen pedig ligába vettessek [Szjk 113].

liberbárá német birodalmi főúri rangjelző cím; titlu de nobleje imperială; Liberbaron (deutschen hochad(e)ligen rangbezeichnender Titel). 1769: Liber Báro Kászoni Bornemisza Ignát Ur ő Excellenciaja [Szamosfva K; JHbK XLII/25]. 1817: Méltóságos Liber Báro és Fő Ispány Ur! [M.patak Sz; BfN Máté István lev.].

liber-baronatusság liberbároi méltóság; rang/demnitatie de nobleje imperială; Würde des Liberbarons. 1659: Fogarasi liber baronatusság és az ott való nemes-ség felől ez mostani gyűlésben semmi végzés nem volt [EOE XII, 212 Barcsai Ákos Lázár Györgyhöz]. 1677: A' Liber Baronatusság Erdélyben in genere, mind penig a' Partiumban minden helyekről tollálatot, az egy Fogarason, és ahoz valo Fiscalis jóságokon kívül | A' Minthogy Máramarosban-is a Liber Baronatusság tollálatot, és a' Círcálás mindeneknek Jóságiban végeztet sub poena floren. 200 [AC 91, 148].

liberbaronissza német birodalmi főúri rangjelző női cím; titlu de nobleje imperială purtată de femei; Liberbaronesse. 1749: Zalathnai Dobra Péter Vram . Liber Baronissa Veselényi Mária Aszszonyt admo-nealtattja [JHb IV/5].

libéria főúri cselédség ruhája; livrea; Livree. 1720: Hintoert, lovakert arra kívántató szőnжекért párná-kért, hákokért, nyergekért, azokhoz kívántató haro(m) szolgálja liberajokert f 510// [Gernyeszeg MT; WassLt]. 1757: Tudgyaé a Tanu Hogy Groff Haller Anna Aszszonynak . egy Szabo János nevű Jobbágy szolgálja Szt Benedekről el szokót volna? . Hát az Liberaját köntösit kinél hadta ...? [A.gyékenyes SzD; Ks vk]. 1759: A hintó mellett két nagy hajdú egyforma liberia-ban [RettE 96]. 1788: Liberiará valo tarka Selyemrojt 15 darab [Mv; TSb 47]. 1794: egy rendbeli liberia [Kv; Ks

72/53]. 1823–1830: gróf Korda Györgynek világoszöld libériába jártak a cselédjei [FogE 64]. 1829: Liberianak valo poszto ... 30 Rf. 45 xr [BLt 12 kv-i dolgozóház nyomt. szám.].

libéria-gomb főúri cselédségi köntösgomb; nasture pentru livrea; Livreeknopf. 1800: Fejér réz liberia gombok [TGsz 52]. 1808: 16 nagy liberia gomb [Mv; Told. 22]. 1835: 98 darab Nagy Liberia Gomb 6 f 32 xr [Born. O. Ia].

libéria-köpenyeg főúri cselédségi köpeny; livrea; Livree-mantel. 1807: Egy egész uj hamu-szin liberia köpenyeg [DLt 153 nyomt. kl].

libéria-mente főúri cselédségi mente; livrea; Livree-Obermantel. 1752: Az Janko mentéje igen igen is rokás légyen és premes mint a liberia menték [WLt Wesselényi István feleségéhez].

libéria-öv főúri cselédségi köntösöv; cordonul de la livrea; Livreegürtel. 1788: Liberia övre valo réz tsők [Mv; TSb 47].

libéria-posztó főúri cselédségi köntösposztó; postav pentru livrea; Livreetuch. 1800: Hamu Szin Liberia Posztó Fejér Liberia Posztó Szürkes Liberia Posztó . Kék Liberia Posztó [Sáromberke MT; TGsz 52]. 1807: liberia posztoból hosszú Kaput [DLt 153 nyomt. kl]. 1839: 21 sing kék libéria posztó [Körtvélyfája MT; LLt].

libériás libériába öltözött; în livrea; in Livree gekleidet. 1745: en . Sem magamra Sem Hugomra fel nem czifraztam a Szek penzit . ött hat liberias szolgát belölle nem erigaltam [Árkos Hsz; ApLt 4 Benkő Raphael Apor Péterhez]. 1770: azon Utrizált Udvari Liberias Csizmadiája . Groff Haller János Vr eő Ngának . egy szekér mellett gázolta légyen által az Szamoset Csatán felé | egy néhány el szokott Udvari Libériás Cselédet nála kaptak [Dés; JHbB 361]. 1823–1830: Elek urf^a . . . nevelésénél fogva csak a pompára nézett, és eddig csak tanulóból való szolgálja lévén, akarta, hogy már ezután libériás inas kíséresse^b [FogE 144. — ^aGr. Bethlen Elek. ^bKülföldi tanulmányútján].

libéria-sújtás libéria-vitézkötés; galoane de livrea; Livree-Schnurbesatz/Heldenbund. 1800: Liberia sinor Libéria Sújtás [Sáromberke MT; TGsz 52].

libéria-zsinór kb. libéria-kötés; galoane pentru livrea; Livreeschnur. 1800: Liberia sinor [Sáromberke MT; TGsz 52].

libertás 1. szabadság; libertate; Freiheit. 1591: S monda Berekzai Mathe nekem, Jo Mathias vram . lasd meg az protocolón könyben (!) hogha az éghazi szek adotte libertast az ferhöz valo menesre Chatalinnak [KvLt I/60 Math. Albaregiensis vall. Petrus Talliany Enyediensis kezeirása]. 1595: vegeztének mostan vyo-lagh, hogi valameli Mezaros keozzwileok az bardot le akaria tenni, tehát ez mai napon tegie le, es az Mezar-lasnak semmi nemw libertasual ne elhessen [Kv; TanJk I/1. 257]. 1620: az százszok ... elvégezték volt az néme-

tekel, hogy az szászsnak minden üdőben arra libertása és autoritása légyen, hogy ők valamikor akar-nak, de mind az két császár Portájára akármelyikre s akármikor követeket jártathassanak [BTN² 393]. 1663: az vezérnek megírták, hogy Erdélynek libertását adják meg [TML II, 556 Kászoni Márton Teleki Mihályhoz].

2. II. Rákóczi Ferenc idejebeli rézpénz; ban/moneda de aramă din timpul lui Rákóczi Ferenc al doilea; Kupfergeld aus der Zeit von Ferenc Rákóczi II. 1705: Segesvárott pedig úgy hallották, hogy a német jü béfelé, a rézpénzt nem akarták elvenni tüllok, melyet ők ugyan libertásnak neveznek [WIN I, 610]. 1706: ki két Libertást, ki négy Sustakot adot Szekeiért [KvAkKt Mss 261]. 1710: Ezzel a rossz pénzzel bővön kezdé fizetni a hadaknak, ... ő pedig maga számára ahol ezüstpénzt kaphatott, libertással mind felváltotta [CsH 352-3. — ^aII. Rákóczi Ferenc]. 1719: agy három Libertást es egy kurta forintot [OfLev.]. 1723: Az Rez penzis Libertasul vagyon Nro 13 [Kv; ACJk 126]. 1727: Réz penze va(n) vagj Libertás nevű Rakoczi Ferencz penz Nro 13 [Kv; i.h. 135]. 1737: Egi Zacsób(an) egy falka Libertás [Brassó; ApLt 5 Apor Péter lelt.].

libertina felszabadított/szabados nő; femeie eliberată/dezrobítá; Libertin. 1831: 44-ik Valló Angyalosi Provi(da) Bak Istvánné Dálnoki Sára libertina, 33. esztendő, Reformata [Angyalos Hsz; HSzJP].

libertinál szabaddá tesz; a elibera/dezrobi; entbinden, freimachen. 1632/1720: ezt az meg irt ház helyett én az több paraszt ház helyek közzül eximáltam és libertináltam [Cege SzD; WassLt].

libertinus 1. szabados (szabad személy); persoană eliberată/dezrobítá; Libertiner. 1586: Marad megh az Ado zedeo Vraim kezeknel Zam vetwe az tizen kilencz forinttal es d 75 egietembe kit nemelj Libertinusokon zedtenek f 108/82 [Kv; Szám. 3/XXIV. 8]. 1640: Boyta Ianos es Istuan Libertinus [UF I, 692]. 1736: Esmerte é ? az Tanu ... Enyeden lako Eltető Fer(encz) és Mihály Uramékat. Tudgyae ? ... nemesi p(rae)rogatívával élté avagy Taxás Civis, Libertinus, és mindenekb(en) a megh nevezett Város^a Birája bottya alatt valo ember volt [Zilah; WassLt. — ^aZilah]. XVIII. sz. köz.: Ha bémégy a' Libertinus^a házába, pusztá asztalt találsz, a' kendő szegen fejszét, kenderből ostort [Ks 21. XV. 43. — ^aSzékely lib.]. 1772: Libertinus Orbán István és Kolosvári Ferentz ő kglmek mint a nevezett Unitar. Ecclesiának^a fungens Szt egy Ház Fiai [Ádamos KK; JHb XIX/13. — ^aAz ádamosinak]. 1807: Duca Péter Burkuta Juon mind ketten Károlyvári Libertinusok [Gyf; Eszt-Mk]. 1809: szoros kötelességé tétetik Kegyelmednek, hogy leg otton ki menvén maga járásában, minden Falukban keresse fel az Bitangokot, vandorokot, Libertinusokot [UszLt ComGub. 1704].

2. Jelzői haszn-ban; cu valoare de atribut; in attributivem Gebrauch: szabados; eliberat, dezrobi; freigelassen. 1802: Várasunkban az Lippoványban Lako Libertinus Oláhok [Gyf; EHA].

libertinusság szabadoság; libertate; Freiheit, Ungebundenheit. 1649/1681: Gyalár nevű faluban lévő Portiomban lako Szabadosomnak Raduly Lazarnak ... az

ő Egy Testvér Attyafiaival Radulyval es Istvánnal levelek el veszet őket, és utannok minden posteritas-sokat, minden paraszti szolgálatul, adozastul, szedő vévő expensaktul, de Novo et ex novo immunitaltam, es az fen Specifikalt Libertinussagokba(n) confirmaltam [Vh; VhU 381 I. Bethlen Kata nyil.].

libertus szabad; liber, dezrobi; frei. 1653: Nos Franciscus Filstich primarius^a, et Michael Samariai regius Judices^b . . . commendamus quibus expedit universis Miert hogy ... Marko Istvan ... az szabadságot fel veven magát hittel keotelezte, hogi minden szükseghnek idejen fegivereuel io kezülettel, leo áll ... assecurálliuk hogi az teob szabadosokkal eggiüt semmi ordinarie valo adozással, tereh viselessel . nem bantiuk, hanem mind ezekbeol ... immunissa es Libertussa teszük es abban elteigh megh tartiuk [Kv; RDL I. 140. — ^aFőbíró. ^bKirálybíró].

libistyan rossz vaskőfajta; magnetit/minereu de fier de calitate inferioară; Leberstein, Hepatit. 1785: Citályuk^a a Bányákban lévő Mineráknak, composite vel corrupte Rimbak, Scholzbank (: Rimbán, 'Solly-bán :) Stein Kö (: corrupte : Libistyan :) ... nevezeteket [Torockó, TLev. 6/1. 18b. — ^aA torockóiak német eredete bizonyosságul].

Jankó, TAszT 201. I-ján a «Torockói bányászszótár»-ban — hivatkozással Péch A. Magyar és német bányászati szótára (Selmec, 1891) ez olvasható: „libistyan (Leberstein): rossz vaskőféle”

libra font; livrá; Pfund. 1575: distillald meg az eczeteth az eros borboll chinaltat az luegben, haromzor ved az haromzor distillath echeteth es tegy egy luegben, hat librath es 1 libra Mercuriust az az keencsoth, 1 libra rusikath feierth, 1 libra feier borkoueth, 1 libra bor soth, 1 libra saletromoth^a [Nsz; MKsz 1896. 281. — ^aFolyt. a recept].

libraria könyvtár, rég könyvesház; bibliotecă; Büche-rei. 1596: Hogi az libraria felet wagi harom helie(n) az hiazattot be foldoztattük az teob mywel egietembe atunk Ach Lükachnak f l [Kv; Szám. 7/II. 21].

libuc bibic; nagj; Kiebitz. Hn. 1624: Libocz Telekben (sz) [Lisznyó Hsz; EHA]. 1675: az Libuczban (sz) [Nagyiklód SzD; EHA]. 1766 e.: az hatar utra jövőben a Libocz fánál (sz) [Ozsdola Hsz; EHA]. 1818: a' Város also részibenn a' Libutz Uttzában (sessio) [Sszgy; EHA]. 1827: A' Libutzba a' régi Méhes kert helylén lévő szakadós Kaszáló helyl [Visa K; EHA]. 1828: Kabola hűgőrán alol az ugy nevezet Libutz oldala ajjában (sz) [Körispatak U; EHA]. 1850 k.: Libutz (sz) [Nyárádtő MT; EHA].

liceál kiviláglik; a reiesi; erhellen, hervorleuchten. 1600: Noha az Tanuknak vallasibol liceal hogy Menihart deaknak halala az zekernel el deolessé miatt teortent, De ... nem tekinthet arra az teorweny hogy zanzandekkel deolteotte Balinh vgy el az zekeret hogi Menihart deaknak holta teortennyek [Kv; TJK VI/1. 390].

licencia 1. szabadoság; libertate; Freiheit, Ungebundenheit. 1580: Megh ertettek sok kweomb kweomb fele panazokból az Nagy Licencia es bwnetlenség myat my nemó modnelkwl valo hatalmok es erozagok (!) es

nek eyely es nappaly tamadassok myat [Kv; TanJk V/3. 231a].

2. engedély/szabadság; autorizatie; Erlaubnis, Freiheit. 1663: Én osztán megizeném már licentiám levén Cob uramtúl, jó alkalmatossággal bemegyek [TML II, 605 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz]. 1666: azt mondta volna Rottal uram, hogy két hónapja van, hogy Erdély az portát futja hadra való licentiáért, de bizony semmi sem telik benne [TML III, 589 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

Szk: ~t enged. 1763: Gr. Bethlen Farkas generális úr önagsága is ötödnap betege után meghala Szépgyalogregimentje vala, melynek csak látására sem engedett licentiát öfelsége [RettE 150].

licenciátus *fn* liceniat; Lizentiat. 1823–1830: Minden doktoroknak, licentiatuosoknak, magisztereknek és baccalaureusoknak, ha nem professzorok is, szabad legyen tanítani [FogE 234. — ^aA göttingai egyetem kiváltságainak fels-ből].

licenciátus *mn* féktelen; nesábuit; ungezügelt. Szk: ~ nyelvé. 1718: Mltsgs Generalis Ur(am) ő Excellenciaja előtt promoveallja az en Memorialisomat ... hogy ez á licentiatius njelvé ember refraenaloednék, Külömben éppe(n) Consternalodom hogy illj szabadon mocskoltatom [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

liceum liceu; Lyzeum. 1852: A' Szigeti Ref Liceum fel segéllésére Alamizsnát gyűjtés [M.bikal K; RAK 49].

licitáció árverés, licitatie; Lizitation, Versteigerung. 1763: (Bukow generális) ki fog bukni Erdélyből, adja is minden portékáját licitatio[n] [RettE 151]. 1787: Az órának Vajda Samuelnek amiert az Licitatoria distrahalattott orát meg igazította Dr. 36 | az Pálinka főző házba ... Egy Dagasztó Láb mely a Licitatio el nem költ [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 10, 12] | a Trombitás cigánnak aki a Licitatiót hirdette ... négy napi Diurnumába Frt 2 Dr 40 [Mv; i.h. Csizsár György hagy. 13]. 1789: ha ezen Licitatio halasztodnék, mindenképpen azon lenni tessék ..., hogy a' Major vagy örökösön, vagy árendába adattassék [Kv; KvRLt IV. 31]. 1827: a sellérek marháját Confiscálja a Biro, licitatio utján adgya el és az Árát adgya kezébe a tulajdonosnak [F.rakos U; Falujk 162 Barabás Áron not. kezével]. 1828: reméllem tiz nap múlva magához a Licitatiohoz is hozzá fogunk [BetLt 4 Hodor Károly lev. Bécsből].

Szk: ~ alá megy elárvereztetik. 1787: Ezen ... fel jedzett Portékák praetendaltatván az özvegy által Licitáció alá nem mentenek [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 8].

licitál 1. többet ígér; a offeri mai mult, a licita; lizitiieren. 1667: Tartok igen attúl is, noha ma ő nagysága parancsolá az új directornak, ne ágáljon Csáky né mellett, de ismét contrariumot extrahálnak ő nagyságátúl és licitálja ő nagysága [TML IV, 210 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. árverez; a licita, a vinde ceva prin licitatie; versteigern. 1828: hozzanak fel 150 Rforintokott, mert ha tovább halajszák a Ditrai Communitas Licitálni fogja [Ditró Cs; Born. XV d. — ^aA zálogos marhákat]. 1829:

karátson előtt egy hetfőn ... Licitáltak Termő Vatzkor, és Almafákat [Mezőkölpény MT; TSb Korso István (49) vall.] | a Falu közhelyeiből Licitáljunk Gyümölt Fákat bár 30 forint árrát [uo.; TSb 32 Ábrahám József (32) vall.]. 1835: A hova^a is Julius 12kén el menvén lititáltak a következőleg [Dés; DLt 336. — ^aEgy Ds környéki kaszálóhoz].

licitált árverezett, árverezési; de la licitatie; lizitiert, versteigert. 1818: A havasok pedig licitált árokkal s a vevők neveivel következnek eszerént^a [Szárhely Cs; RSzF 131. — ^aKöv. a fels.]. 1829/1830: Keszpénzben a' Licitált fel kelhetőkből vett kezéhez 2000 ~ két ezer Rforintokat Bétsi Betsben [Zabola Hsz/M.régen MT; TLt Közig. ir. 196/1830].

licitáltat árvereztet; a pune la licitatie, a scoate la mezat; lizitieren/versteigern lassen. 1839: kéntelenítettnek az Exponens Urak az exarendált Malmokat az Ur kezéből el venni, és ujba Licitaltatni és másnak kiadni [Kv; KmULev. 2].

licitáltatik elárvereztetik; a fi scos la mezat; lizitiert/versteigert werden. 1787: Két Boros hordo ... Ezek a szőlőre nézve meg hagyattak és nem licitáltatta(na)k [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 12]. 1794: azon Fogadó ... Arendaban valo kiadása licitáltassék és a' többet ígérőnek adattassék ki [Kv; SRE 300]. 1797: Licitáltattak ... Egy válto eke vas Dr. 56 Egy tsonka Csoroszlya Dr. 36 ... Egy lapos szántó vas Hf. 1 Dr. 48 [DobLev. IV/775]. 1824: néhai Sóós Ferentz Urnak ... Javai licitáltatván ..., a' Bornyumál alatt lévő darabocsk Föld ... Tkts Senátor Ágoston István Urra doboltatott le [Kv; Pk 3].

licitáltatott elárverezett; scos la mezat, vindut la licitatie; lizitiert, versteigert. 1824: az Arendatorok azon lizitáltatott Jozság és földekből T. Lotzi Ministereknek képet fizessenek [Lécfa Hsz; HSzjp].

licitátor árverező (az árverezést lefolytató személy); persoană însărcinată cu vinderea la licitatie; Versteigerer, Auktionator. 1787: Az egyikünknek mint Licitator Commissariusnak négy napi Diurnumába Hf 2 Dr. 40 Hasonlóképpen ... Papp Andrásnak mint Licitatornak Hf 2 Dr 40 [Mv; MvLev.].

licitátor-kommissárius árverési biztos; agent care conduce o licitatie; Auktionskommissar. 1787: Az egyikünknek ... mint Licitator Commissariusnak négy napi Diurnumába Hf 2 Dr. 40 [Mv; MvLev.]. 1835: Mosa László mp Csomafái Daniel mp licitator Commissariusok [Dés; DLt 336].

lidérc strigă; Alp, Mahr. 1726: Ördögökkel valo társalkodását is sub inferályák az fatensek, hogy szemekel látták az Lüdérczet házához bé menni az Inek^a [Dés; Jk. — ^aA boszorkánysággal gyanúsítottak]. 1728: Menny el, ne jőj bé, mert itt benn a Lidércz [BfN Krasznai cs.]. 1772: a Lüdérczet szüntelen halálig kinozták^a [Dés; DLt 321. 74 Sig. Dants (48) ns vall. — ^aA vallo-mástevő szolgálóját]. 1789: Vannak ezen Faluba olyanok, akik Lüdértzokról, Boszorkányokról beszélnek

szoktak, de meg intettek, hogy az féle költemény beszédeknek ne hidgyenek [Kénos U; UszLt XIII. 97]. 1838–1845: prikulics: „Prikulics” (román „prekulicsu”) boszorkány, lidérc, miről hiszi a nép, hogy mint Proteus minden állatalakot képes magára fölvenni. Egész erdélyi népszó” [MNYTK 107].

lidérces lidércekkal barátkozó/társalkodó; care se întreţine cu strigi; alpartig, mit den Alpen/Mahren befreundet/Gespräch führend. 1732: Kézdi Széki Hatolykai Bak Istvánné Ilona proclamaltatá Kozma Györgyöt és Feleségét Pál Susát, mint Inctusokat . diffamáltak az Inctusok boszorkányos lüderczes kurvának [Hatolyka Hsz; HSzjP].

lidérceskedik kb. lidércekkal barátkozik/társalkodik; a se întreţine cu strigi; mit den Alpen/Mahren befreundet sein/Gespräch führen. 1768: Forgáts Trentyen az ördögleg is szokott paráználkodni, lidértzeskedni, kurválkodni^a [Hosszúaszo KK; MkG. — ^a„Szász valló vall-ból valószínűleg fordítás].

liferáns szállító; furnizor; liefernd, befördernd. 1843: A' hid reparatiojára meg kívántato Fák administratiojára kötelezven magát . Izraelita Pável Márton mint Liferáns az fák administratiojához hozzá kezdett [Dés; DLt 1480].

liga 1. szövetség; ligă; Bund, Liga. 1621: az bavarus népe az liga^a fizetésén vagon [ETA II, 388 Bethlen Gábor Dóczi István és Rimay János portai követekhez. — ^a„A harmincéves háború protestáns szövetsége]. 1668: ha urunknak ő nagyságának kedve leszen hozzá és az országnak, oly örökké való fogadást és ligát készek lesznek tenni ez haza részéről mostan [TML IV, 303 Pelel Ferenc Teleki Mihályhoz].

2. szövetség; asociație; Bündnis, Verbündung. 1676: Az ligát emlegetik, az mellett meg lehet minden [TML VII, 207 Matskási Boldizsár Teleki Mihályhoz]. 1710: Amazok esmét bezárván az ajtót, addig esküvék Teleki Mihály, lecsalá lábáról a nagy okos embert^a és subscribáltatá vele a ligát [CsH 116. — ^aBéldi Pált 1674-ben]. — L. még CsH 115, 117; TML VI, 59, 61, VII, 204.

3. összeesküvés; conspirație; Verschwörung. 1710: I. Rákóczi Ferenc . . . Frangepánnal s a több azon ligában levő magyar urakkal együtt azt kezdik forgatni, hogy a franciái király messze léven . . . amíg onnan a segítség elérkeznék, addig elűtnék a németek a rosszat a magyarokon [CsH 75. — 1667-re von. feljegyzés]. 1710 k.: Béldi nékem azután . . . azt mondotta, hogy ezt a ligát is Teleki csinálta volna öellene [BÖn. 679].

4. kb. házassági tilalombeli kötöttség; interdicție de căsătorie; Eheverbotsgebundenheit. 1632: tetczet a sz. szekek hogi ha el akarja az Leant hadni az legeni, hat deponallion f. 12. ha hol nem hat maradgion Ligaban [SzJk 40]. 1654: Cseker Istvan megbizonyította, hogy . . . Judithot legitime jegyzette volt el . . . az sz. Ecclesia Cseker Istvant abszolvalta, az leanyzot pedig Judith aszszonyt ligaba(n) vetette [i.h. 173]. 1679: Minden circumstantiak az aszonyi állatnak paráznasagát doceallyiak Per hoc abszolvaltatik Osvat Istua(n) hűtetlen felesége-tül, az Aszonyi állat penig ligában vettetik [i.h. 157]. 1684: azt tudgyatoke mind eddigh is Szasz Balas megh

nem hazasodot mostanis ligaban volna ? [Szentmiklós Cs; Borb. II]. 1696/1750 k.: Az kik . . . propter manifestum adulterium Ligaban vettet(ne)k, prorsus ne absolvattassa(na)k [RGyLt A. 12]. 1703: (Az Actor) kívánná a Törvénytől hogy . . . absolvattassék Matkasághi kötelessége alól . . . az J penig Ligában hagyattassék [MVJk II/1. 263]. 1709: A leány Incze Samueltis cserbe hagyván magát Kolosvarra recipialta, az holott is edgy csizmadia legényel meg mátkásodott . . . az leany . . . mint a féle csapongo, es tétovazo elmevel leuén ligaba vettetik [SzJk 384. — L. még RettE 403].

A ligára néve a későbbiekben az erdélyi törvényes gyakorlat ilyen eljárás alakított ki: „A nős paráznaság miatt történt elválásztás esetében, a hibás fél . . . míg elválástól ártatlan hitvese él, más házasságot nem köthet . . . A mit azonban a gyakorlat oda módosított, hogy legvéen az örökös liga alá vetett nyilvános parázna bizonyos pénzbeli összeget” . . . és eklésiát követve, a püspök által feloldoztatván újabb házasságra léphet” (Dósa, EJt II, 56. — ^aKöv. a részl.). — A házassági tilalombeli kötöttség eseteire nézve l. még i.h. 56–7.

5. vmilyen egyezség meg nem állása miatti anyagi köztöttség; obligatie materială pentru neîndeplinirea unei convenții; materielle Gebundenheit wegen der Nichterfüllung irgendeiner Vereinbarung. 1617: minek előtte az Diuisiora mentünk volna, mind More Lazló, es More Boldisar kezeket be adak ezer arany forint kótel alatt, hogi az mi diuisionkon mind a ket fel meg al . . . Ha penigh valamelliek feel megh nem allana tehat az megh nem allo fel az Ligán el maradgion es . . . az meg nem allo felen exequalhassak [Abrudbánya; Törzs].

6. kb. ötvözesi fok; grad de aliaj; Legierungsgrad. 1569: Meglatod . . . hogy az twzet Meny gradusra kel vined, ki az tek(e)lletes ligara vihesse az aranyat, vgy Mint karat 23 1/2 [Nsz; MKsz 1896. 355]. 1649: az Braszaj Eotuesek testimonialissabol constal az hogy ne(m) ollia(n) ligaba(n) administralta az negy kupakot, az mint eo Nga parancziolta [Kv; TJk VIII/4. 385]. 1656: Igaz ligában valo hetes, négyes kettős és eggyes aranyak három száz hetven hét [Cege SzD; WassLt]. 1677: Senki ez Országban semmi féle monetát Ország és Fejedelem consensusa nélkül cudaltatni ne mérszellyen; és ha ki nek Pénz verő Háznak erigalása ecképpen meg-engedetnék-is, semmiképpen nem más idegen, hanem az Ország és Fejedelem Czimere, titulusa, és képe alatt veretessék az akkori időben megedgyezet quantitas ligában [AC 137].

Szk: igaz ~ban vert. 1686: En Buczi Kozma . . . leuáltam Nemzets Mező Bandj Kováts Istuán Ur(am)tol két száz ötuen igaz ligában uert magiar Aranyakat [Mv; MbK 60].

ligájú kb. ötvözesi fokot illető; cu un anumit grad de aliaj; den Legierungsgrad betreffend. Szk: hamis ~ pénz. 1710: alattomban némely gonosz emberek hamis ligájú pénzt kezdenék veretni [CsH 201] * jó ~ arany. 1705: szükségesnek itiltük ki írni: mint determinatát volt az pénznek állapattya az elmúlt esztendő(b)en Szebenben itt Szebenb(en) . . . ugy hogy egy jo ligájú és pondusu arany . . . hat magyar forintban . . . affele jo Lengyel o sustakok tizenhat pénzben járjanak [KvLt I/192 a gub. Nsz-ből].

ligáltatik házassági tilalomban tartatik; a fi jinut sub interdicție de căsătorie; in Eheverbot gehalten werden. 1695: Veres Borka Dudás Andrástól absolutiot ki-

ván, mert defraudalta, elébb állott a' dudával. Deliberatu(m). absolvattatik a' Dudás penig ligaltatik [SzJk 290].

ligáztatik házassági tilalombbeli kötöttségbe vettetik; a fi pus sub interdicție de căsătorie; mit Eheverbotsgebundenheit belegt werden. 1766: az A. Aszszony mint nyilvános parázna az I. férjétől Divortialtatik, ligáztatik excommunicaltatik [Görgyk 207]. 1784: megkívánom a jure, hogy az I-től mint engemet hitetlenül elhagyott, hiremben, nevemben meggyalázott . . . feslett életű személytől divortáltassam^a az I. pedig exkommunikáltassék, ligáztassék, magistruális prosecutio alá adjudicáltassék [FogE 344. — ^aValószínűleg sajtóhiba divortáltassam h.].

liget dumbravá; Au, Hain. 1775: ezen . . . erdős és pusztas helyeket, Bertzket s Ligeteket Oltzeme Bodokkal egyenlőképpen élte birta . . . Marhaivalis szabadoson élle [Oltzem Hsz; Mk II. 2/71].

Hn. 1576: a' Ligeth erdeu [Vécke U]. 1579: az lwgeth zolo allath [Dés]. 1615/1687 k.: Kis Liget előtt (sz) [Szentimre MT; DobLev. I/235]. 1639: Az Csonka liget alatt (sz) [M.köblös SzD; DHn 47]. 1641: Az Biro ligeten [Sülemed Sz; GyK X. 30/8]. 1676: a' Lüget nevű Somliay szőlő hegen [Somlyó Sz]. 1678: az Tar lüget nevű helyb(en) [Nyárádsztrmárton MT]. 1700: Liget nevű helyben [Szentdemeter U]. 1702: Tar lüget alatt (sz) [Vadad MT]. 1711: A Lügete(n) (sz) [Csegez TA]. 1713: Sas Luget nevű helyben (sz) [Backamadaras MT]. 1720: Lüget (e) [M.décse SzD]. 1724: az Lyügeten az Csüren fellyül (sz) [Asz; Borb. I]. 1734: Köves ligeti alatt (sz) [Datk NK]. 1740: Szép Ligetben edgi Sovány föld (sz) [Inaktelke K] | edgi darab Liget nevű Cserés Erdő [Egrespatak Sz]. 1744: Babos Lüget eszakba (e) [Csöb U]. 1770: Belső Liget (szö). Külső Liget (szö) [Somlyó Sz]. 1779: A' Liget alatt (sz) [Nagysajó BN]. 1784: A' Ligeten (k) [Szásznyíres SzD] | Lügetpatak hidján tul (sz) [Bölon Hsz]. 1800: A Liget Farkánál (l) [Gogánváralja KK]. 1801: belső Lüget és Külső Lüget (e) [A.üvegcsür Hsz]. 1816: Tar lüget (sz) [Nyárádsztrmárton MT]. 1833: Lüget tetőn [Csejd MT]. 1837: A' Liget alatt (sz) [Nagysajó BN]. 1847: Lüget Szél (sz) [Mákó K]. 1854: A Findi lügeten (sz) [Mikóújfalú Hsz]. — L. még KHn 76, 102, 207, 233, 249.

Valamelyes valószínűséggel ide vonhatók a köv. vegyes hangrendű alakok: 1591 u.: az ligatba [UszT]. 1603: az Ligat Patakan tul [Küsmöd U]. 1606: vagon egy keozonseges chiere Erdeje az falunak, kit ligatnak egy neuel, mas neuel farkas gycpyenck hynak [UszT 20/9]. 1619: Holdos Ligatthianis egy Darab szena fw [Kászonyjakabfalva]. 1757: A Ligaton a Föld Egésben (sz). A ligat Fejin (sz). A Ligatnak a Középe táján (sz) [Taploca Cs]. 1781: Nagy Liget Cseréje (e) [Nyárádmagyaros MT]. — A címszó jelzet nélküli alakjai az EHA-ból valók.

ligetbéli a Liget nevű helyben lévő; care se găsește în locul cu numele de Liget; im Ort Liget befindlich. 1825: a' Lügetbéli Malmat arendáb(an) tartatta [Szentdemeter U; EHA].

Hn. 1825/1841: A' Lügetbéli Erdő [Mákó K; EHA].

ligetes cu dumbravă/pădurice; mit Au/Hain. 1640: Vagio(n) az Falunak az Orszagh uttia Leven altal raita, edgy darab Ligetes Erdejek [Drifid F; UC 14/48. 109] | Maiorsaghaknak valo szanto feoldek a Varhoz itt ninczenek, hanem edgy Uressa es Zeliste nevu ligetes darab erdő kozot valo szanto feoldeket . . . az Ur eo Naga

maiorsagha szükségere . . . szantiak az Varhoz zabnak [Vád F; UF I, 711]. 1674: (A) ligetes erdőigh jutot azon szena fvben tizen negy rud meres [Gyula K; SLt AK. 4]. 1732: A . . . Nemes Curia szép ligetes helylen fekszik [Nagyida K; Told. 11/70].

Hn. 1681/1748: Ligetes Erdő [Szancsal KK; EHA]. 1700: A Maros mellett . . . Mogjoros, ligetes erdő (e, k) [Marossztkirály AF; EHA]. 1737/1792: Secunda Sylva est in Loco . . . Malom Tseréje, Nádas kut árka közi, Békán far et Ligetes erdő vocato [Ördögösfüzes SzD; EHA]. 1758: A Ligetesben (sz) [Sárvásár K; EHA].

ligeti a Liget nevű helybeli; care se găsește/află în locul cu numele de Liget; im Ort Liget befindlich. 1824: (A) Lügeti Malmában . . . A Dűrützelőt jól Conserválja [Szentdemeter U; Told. 11].

Hn. 1779: A' Ligeti térben (k) [Nagysajó BN; EHA]. 1841: A' Ligeti fogado eleibe (sz) [Vécke U; EHA]. 1849: Lügeti Szenafű [Szentegyed SzD; EHA].

lignáció erdölés; gospodărire a pădurilor; Forstbewirtschaftung. 1789: készebb volna a Nép Dezma Vas fizetése melle állani tsak Földes Vrains engednének a Dominium erdejéből szabados lignációt, mint volt régen [Torockó; TLev. 4/9. 16a]. XVIII. sz. v.: Lignatioba adtam a Paro Ungureuluj és Szub 'Sigle nevű Erdőköt, a' jo Erdők meg maradtak [GyL. N. Solymosi Kontz Józeff nyil.]. 1824: (A papnak) az Uraság Erdejéről szabad Lignatio is engedtetik [Bréte SzD; SzConscr.].

lignárium fásponce; magazie de lemne; Holzkeller/kammer | fässzin; șopron pentru lemne; Holzschuppen. 1870 k./1914: A fässzin és fásponce lignarium volt [MvÉrt. 24].

lihu l. liu

liju l. liu

lik l. lyuk

likör lichior; Likör. 1850 k.: liquörök es rozsolisok [Pk 2].

liktárium gyümölcsíz; marmeladă; Marmelade, Mus befőtt; compot; Kompott, Dunstobst. 1573: Fenyá (!) Nagi Marton zolgaloia Azt vallia hogy mykor az Azzonya Beteg volna, hozot volt neky telman Benedekne valamý Lictarumot [Kv; TJK III/3. 212]. 1589: Vacczora ueottem . . . Lictarmot d. 56 [Kv; Szám. 4/X. 48]. 1650: Süttettem Fodor Pankohkatt es Apro Pankohokatis minden fele Eggiütt tt f l d 25 Atta(m) Nad Mezett hozzaja . . . d 20. Liktarmott Attam . . . d 50 [Kv; Szám. 26/VI. 428]. 1723: Ezis vallja a Littáromott 64 nyárs aszszu szilvával hogy volt a kamaráb(an) a Littárom penig kétt fazekb(an) volt, most semmi ninczen [Magyaró MT; VGy. Gábor Mátyásné Kádár Kata (60) jb vall.]. 1749: egy véka bisalmát féldöttem lictariumnak [Buzd AF; Ks 98 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1780: Tispike Liktarium hét edenybe . . . Veres szőlő Liktarium kanná l [Bethlen SzD; BK]. 1822: eperjből megyből Liktárjomat tsinaljanak de nem ugy mint Tavaj [Mv; IB gr. Korda

Anna lev.]. — L. még BÖn. 724; TML III, 557; UF I, 145, II, 393.

Vö. a *birsalma-liktárium*, *csipke-liktárium*, *dinnye-liktárium*, *görög-dinnye-liktárium* címszókka.

liktárium-forma gyümölcsíz-szerű; cu aspect de marmelade; marmeladenartig. 1710 k.: Egyszer a szemem sokáig fájván, purgatiót vevék egy híres és bizony tudós doktortól, valami liktárium-forma vala [BÖn. 528].

liktárium-főzés ízfőzés; fäcutul marmeladei; Marmeladen/Sudkochen. 1573: Kalachsitene aztis vallia Masodba hogy Egyser kwlte volt Eotet zabo Ianos Zok ferencznehhez, hogy megk kerdenek ha az eo felesegenek kis Resse volna az lictarium feozesbe Mint Bezellyk [Kv; TJK III/3. 69].

liktárium-lopó alk iz-tolvaj; hoj de marmeladä; Marmeladendieb. 1573: oztan ely kezdy zydny, Te Bwza Lopo, Zalonna lopo chiganneo Lictarium lopo fonal lopo chiganneo . . . te kwrtä Zoly Inmar (!) ha myt tucch zoln [Kv; TJK III/3. 214].

liktáriumos gyümölcsizes; cu marmeladä; Marmeladen- | beföttes; cu compot; Kompott-. Szk: ~ *láda*. 1673: 1 Lictariumos Láda [Gyf; UtI] | Fejer varra szállítottanak Fagarasbul elest, és holmi egyet másokat ez szerint . . . Lictaromos Lada egi nr. 1^a [Fog.; Törzs. — ^aFolyt. a fels.]* ~ *tányér*. 1849 k.: Lictáriumos Tányérok csészék 10 f [DobLev. V/280]* ~ *üveg*. 1816: Ot Lictáriumos üvegek [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

liktárium-szárasztó gyümölcsaszaló; uscătorie de fructe; Obstdarre, Darrhaus. 1679: Liktarium szaraszto körül pártazatos tabla nro 5 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 94].

liktárium-tartó ládácska gyümölcsíz-tartó ládácska; lădișă pentru marmeladă; Kästchen für Marmelade. 1788: Száraz Lictárium tarto kitsin reteszes Ládácska [Mv; Tjb 47].

likvidáció (vég)elszámolás; lichidare; (End)abrechnung, Liquidation. 1729: Ad Instantiam Dni Doctoris Josephi Lőcsei az három esztendei penzbeli Liquidationának fele resze relaxaltatott [Dés; Jk 385a]. 1774: Azon Censura alkalmatosság(g)al esett Liquidatio exequaltattaké? [KS vk] | Balint Uram liquidáltatott 600, egy néhány Forinttal két százat Ugyan mingyár le tett az többivel máigis tartozik, kiknek Liquidatiojok csak úgy eset amint én láttam, hogy . . . az erogatumban Nyomat sohult sem láttam [Mos K; KS Consr. 191 Áts István (30) lib. molitor vall.]. 1792: Minthogy a perceptorsági Liquidatioja az edes Atyámnak bizonytalan, a' Jozság Jövedelmétis mind a' Mostoha Anyám percipiálta [Ne; DobLev. IV/700]. 1834: igyekezzék ezért az Exp(onen)s Testvérem a' liquidatiót teljesleg meg-ejteni [Dés; BetLt 5].

likvidál 1. elszámol; a deconta; ver/abrechnen. 1825: a Nemes Város Archiumában találato Fori Tabellákot, inde ab Anno 1816, egészen a máj napig elő keresvén az

Obligatóriában ígért 60 véka gabonának . . . piatzi arrotkat azokbol erualtuk, s azt, a mivel Dobolyi Sigmond Ur tulajdon kötelezése szerént . . . tartozik, a következendőkben liquidaltuk [Ne; DobLev. V/1127. 1b].

Szk: egymás között ~nak elszámolnak egymással. 1809: A nemes faluszéke előtt liquidálnak egymás között szárhegyi Ambaruss Ferenc és Páll Mátyás . . . , hogy Ambaruss Ferencnek . . . a Páll Mátyás keze által el károsodott volna egy sertése. Melyre állítja Páll Mátyás, hogy bizonyítsa meg, s megfizeti [Sárhegy Cs; RSzF 279].

2. felszámol; a lichida; liquidieren. 1682: az mely defectusok az irasokbol megh vilagosodtak azokat liquidaltukis [Kv; RDL I. 161].

3. (elszámoláskor) megterhel; a debita (la decontare); (bei Verrechnung) belasten. 1762: (Bogáti Pál) ügy informálta a királynét, hogy neki exactori mind protestánsok voltak s ex odio religionis szántsándékkal liquidálták annyival [RettE 132].

likvidálandó felszámítandó; ce urmează să fie lichidat; zu liquidierend. 1798: Elekesen^a az Alperes Massae Curatornak kezében vagyon egy olyan Sessio, mely egyenessen engemet illet, azert az Alperest arrol valo Pröba Leueleim közlése mellett megis kinaltottam a' minor summával, offeralván a' Liquidalando melioratiok áratis, de nem remitalvan, most a' Szék színe előtt ujra offeralom [Ne; DobLev. IV/805. 1a. — ^aAF].

likvidált 1. elszámolt; care a fost decontat; verrechnet. 1696: I(ste)nnben boldogult Viski Pál Uram liquidált convictioja szerént valo summát is, ő klmé árvái in totum plenarié meg fizették és administrálták [Kv; SRE 43]. 1750/1756 k.: Gróff Teleki Adám Vr eo Nsága bennünket, mint liquidált Debitorokat, úgy kíván eo Nsága prosequalni, és aggravalni, holott eo Nsága(na)k legitime emanalt Recognitionalissa extal, hogy a' Torotzkai Bányák cassatiojáért eo Nsága(na)k a' Torotzkai lakosok semmivelis nem tartoz(na)k [Torockó; TLev. 8/5]. 1774: Praefectus Uram Tisztarto Uraimekon . . . most Esztendeje Számat vet, mely Szám vetelreis 5. Exactor Nemes Embereket invitált Tavalv vet Számat Balint Uraman, s mind akkoris a mennyiben liquidáltattak, azon liquidált Summával el eresztette [Mocs K; KS Consr. 191 Áts István (30) lib. molitor vall.]. 1822: T. Sombori Farkas Urral mint volt Principalis Urammal számat vetvén a' Liquidált sum(m)ából még adós maradtam 50 ~ Rfkal mely liquidált 50 Rfknak . . . meg fizetésére ezennel magam kötelezem [M.zsombor K; Somb. II].

2. nem ~ elintézetlen; nerezolvat; unerledigt. 1823: Fabian Janos Urral folytatott Correspondentiak, valami meg nem liquidált Praetensiokrol [Nsz; DobLev. V/1080. 1b].

likvidáltatik 1. kb. felszámoltatik; a fi lichidat; liquidiert werden. 1693: Exactor Uraimek ő kglmek a' Tiszt Consistorium eleiben adván Bihari István Uram Quártassága felöl valo ratioját az iránt valo difficultásokkal edgyütt, ugyan akkor liquidaltattak volt sok difficultások [Kv; SRE 17].

2. megterheltek; a fi debitat; belastet werden. 1695: Thuri Gergely Quartas Uram . . . convictioja liquidalta-

tot három száz huszon kilencz forintra hatod fel pénzre ... mellyel tartozik Turi Vr(am) ö klme [Kv; SRE 32]. 1721: Az restantiab(an) kün lévő egj véka malénak az arraval Liquidaltatik den 34 | Kolosvarra Fejr(ne)k, köz(ne)k, és majorság(na)k ad(mini)stralt 137 véka búzárul, nem p(ro)ducuán, mint hogj p(rae)tereaata akkori arrával cum D. 50 computando liquidaltatik Flor. hung. 68 Denar. 50 [Szentbenedek SzD; Ks 26. XIV. 1]. 1748: Báts Péter nevű ... conventios Báltsa, vagjis Majorja lévén, számadásakor feles Juhokkal és Juh gyűjteménnyel liquidáltatot, nem adhatván számat mindenekről [Mezőzáh TA; Told. 28]. 1768: Nagy Gyurka liquidáltatott öt Száz ~ 500 forintal, és annyiban foglaltatott tölle az örökség [Haró H; JHb XXXIII/39]. 1774: Tudom hogy az antecessoromat Balint Ferentz Uramat Titt. Praefectus Vram . Ratiotínáltatta, melly Ratiojának Revisiojára Hütös assessorokat hivut kikkellis Revisorium Forumat utelttven azokkal Censurásztatta két Esztendő béli Ratiojitt, liquidaltatatt voltis, mellyből deputált 100 flor [Mocs K; Ks Conscri. 192–3 Mich. Antal (55) vall.].

3. tisztázódik; a fi clarificat; geklart werden. 1784: (A) kezességről producála is a praetendens Fogarasi egy reverzálist de anno 1754 Mely is liquidáltatott per hoc: 1-mo: Hogy singulariter irattatott, mégis két ember subscriptioja vagyon rajta. 2-do: úgy jó ki ... hogy 11 véka búzáról van a reversális, melyet ... corrigáltak 15-re ... megítéltetett, hogy Gelei Andrásné a Fogarasi András praetentiójától absolváltatik [Árkos Hsz; RSzF 287–8].

likvidáltatott kifizetett, felszámolt; decontat, plátit; ausgezahlt, liquidiert. 1682: ha az liquidaltatot debitum az Berki Ur(am) javaiból ki nem telnek az p(rae)tendens atiafiak iavaiból legien az satisfactio [Kv; RDL I. 161].

likvidum 1. elszámolás; decont; Verrechnung. 1725: Brullyai György Vr(am) lévén G(ene)r(a)lis Perceptor Nemes Nagy Enyed varossanak, eö klme számot adván in A(nn)o 1715, liquidaltatott volt Cum Flor. 291, dr. 30, mely Liquidumban adott difficultast el igazítvan . tett illyen Deliberatumat [Ne; DobLev. I/121]. 1789: az o Lapádi Jozságot a p(rae)tendens kezéhez vette és disponál benne; azért a' Perceptor Ratiotis tessék tractalni mint Successornak, ha a Perceptorsagi Liquidumba foglalt Jozságra rea tette a kezit [Ne; i.h. III/658. 5b].

2. ~ ra jön tisztázódik; a se clarifica; geklart werden. 1709: Az adosságok és azok(na)k Interesse pedig, hogj világosságra es Liquidumra jöjjenek, legien Computus Mikola László Atyánkfia és az Colos vár(me)gjei Vice Tisztek előtt [Nsz; KvLt I/97].

likvor italnemű; bauturā alchoolicā; Getränk. 1755: Liquorok Erogatioja [Kiskend KK; Ks 71/52]. 1756 k.: Az Udvari Conventionatus Cselédek hitelbe meg ivott Liquorok arra Conventiojokban imputaltatván, defalcálnak azon Restantiából [Déva; Ks 94. 24. 3].

lilaszin lilaszínű; violet, liliachiu; lilafarbig. 1807: Egy szalmaszin atlatszól valo Köntös lilaszin bordürel beszegeve 's garnirozva [DLt 378 nyomt. kl]. 1816: Egy Lila szin bokrétás arannyal varatt szoknya hozza valo vállal

... 50 Rf [Kv; Born. IV. 41]. 1838: Sötett Karton Lilla szin selyem közepű Paplany [Sáromerberke MT; TGsz 54]. 1849: A Bileárt Ház Lila színre kifestve fejr, és sárga virágokkal pompás [Somkerék SzD; Ks 73/55]. 1850: Egy sammel szin, lilaszin streifos piquet lájbli [Mv; DE 2].

lilaszinű violet, liliachiu; lilafarbig. 1804: Lila-színű Tafata [DLt nyomt. kl].

lili liliom; crin; Lilie. 1847: Vagyok én itt, hogy az Istent ... dicsőítsem, és midőn ... a lili és rózsza az ő tiszteletére gőzőleg jóízű illatot az ég fele, és csak csuda dolgait hirdessem, magosztoljam [VKp 163 Varga Katalinnak a nagyenyedi börtönben papírra vetett elmélkedései].

lilium crin; Lilie. 1526–1528: es fel wéwe önönmaga öltözetyth, es liliomyt, főleybevalo éékes čerčeleuyth, es gvröyth, es myndenekwel megh éékesyté önön magát az ő éékesegyvel [Nytár XV, 15 SzékK]. 1636: Ez uiragos kert ... vagyon hat tablara ekesitue, Az első tablatl ighe(n) szep uiragok mesterseges Czifras ultetessel ekesitik; mind keőreős környul liliu(m)mal ultetett be [Siménfva U; JHb Inv.]. 1658/1741: Fejér várral együtt veszel Collégium Ki oly ékes valál mint ki nyilt Liliom [EM XXXVI, 145 Köröspataki B. János hist.]. 1733: Széken^a Pünkösöd Havának 25 napján nappali tíz és 11 ora között adott Isten egy Léányt nevezтік Susánának, Légjen valójában Liliom az I(ste)n házában [ArJk 40. — ^aSzD. ^bA héber eredetű névnek ez a jel-e]. 1811: A' Ró'sa 's Liliom betsit a' neveli, Hogy jó illattyok a' környéket bé-teli [ArE 201]. — L. még BÖN. 508; RettE 339; WIN I, 492.

liliumolaj ulei de crin; Lilienöl. 1638: Tolyokás ladcscáb(an) Székfü olaj. Gyik olaj. Lilium olaj [Utl].

lilimos 1. liliumdíszes; decorat cu crini; mit Lilien verziert. 1788: Lilimos rosás formara nyomtatott 3 darab vászon 52 sing 2 fertáj | Mandola tortátának valo Nagy Lilimos pléh forma [Mv; TSb 47].

2. ~ tallér pénzérme-fajta; un fel de monedā; Art Geldmünze. 1820: Egy Lilimos Tallér [Mv; Told. 19].

3. ? Hn. 1832: a' Lilimos Nevezetű helyen valo rét [Kémer Sz; EHA]. 1844: A' lilimosbéli rét (k) [uo. EHA].

lilimosan liliumdíszesen, liliumdíszszel ékesítetten; decorat cu crini; mit Lilien verziert. 1700: Egy Veres bárszony Melyre valo keskeny Ezüst Csipkevel merőben Lilimoson Czifrázva körül ezüst galandoson szegve nestel berlet [Hr 1/20].

liliumviz liliumpárlat; destilat de crini; Liliendestillat. 1789: Lilium viz Camfor es Sparmatzetti — ^a48^a [WLT Cseri Heléna jk 28a. — ^aÉrtsd: dénár].

limen bekezdés; alineat; Absatz. 1676: Én Kegyelmed levelét jól el nem tudom olvasni, kivált az cédulát; az cifraék igen összevannak hányva ... distinctio köztök nincsen ... ritkábban is kellene írni, kivált egyik liment az másiktól [TML VII, 314 Teleki Mihály Bethlen Farkashoz].

limitáció 1. el/kihatárolás; hotärnircire; Abgrenzung, Limitation. 1589: Nagod mynekwnk paranczhyola, Hogy my el mennen(n)k Topa Zent kyalrya ... Hogy my meg Ammonealnük, meg mondanuk Sombory Lazlo vramnak eö Nagnak az Nagod tanachyossanak, Es Arendatornak ... hogy meg Engettessek ez meg mondot Topa Zent kyrlnak mynde(n) földey, kazallo Rete, Erdey, Zanto földey berkey, Es mynden hatarynak Rectificatioia limitatioja [Szamosfva K; JHbK LVII/40].

2. árszabás/szabályozás; stabilirea/fixarea prejurilor; Preisregelung. 1578: Juh és czáp és egyéb bőrök tímároknak avagy vargáknak, szigvartóknak valók, az régi limitatio szerint adassanak el [EOE III, 134 kv-i egy-i végzés]. 1592: Elseoben Biro vram attá varosul eo kegmek elejben az Limitatio dolgat. Miért hogi az feiedelem orzagaul el vegezet Limitatit semmi keppen el ne(m) kerwlhettni. Biro vram(m) minden rendbeli Ceh Mestereket hivasson be, es Inche megh valoba, hogi ehez tarchak magokat, miueket ahoz kepest zabiak, hogi az limitatio zerezt adhassak [Kv; TanJk I/1. 184]. 1627: Eot Egesz Veg, es harom sing Galler Giolcz az limitatio szerent vagion p(er) f. 6 tt. f. 31 [RDL I. 134]. 1689: Noha sok izben Concludaltunk az Barany hus Limitatioja felöl, de semi affectumát vegezesünknek nem latyuk [Dés; Jk]. 1702: mar Isten kglmebül az marhának ara alab szalván kellett bele tekinteni az Husnak Limitatiojabisn Vegeztük azért hogi az jo Ökör husnak fontyat az Czehe meszarosok Nro d 3 ... adgyak^a [Dés; Jk 321. — ^aFels-ből kiemelve]. 1783: mindenkor a falutól csinált mészárszékekben vágattassék, mégpenig limitatio mellett, hogy először mindenkor három hűtő ember által limitáltassék, illendő-e vagy nem [Árkos Hsz; RSzF 291]. — L. még AC 242, EOE VIII, 474; ETA V/2, 18.

3. bérszabás; stabilirea salariului; Lohnfeststellung/fixierung. 1585: Az harangozo eleibe Aggya az harangozato félnek ez limitatio és amint oztan valazt az harangozasnak rendj keozzwl, Abban es az zerezt tartozek a' harangozo hiwen el Jarny es a' fizetesis fel venny [Kv; Szám. 3/XIX. 6]. 1590: Az prokatorok dolgarol keglmeket vgy dirigaliak hogi temperialiak az Reghy Limitatio szerent az szegeny keosseget ne saccoltassak [Kv; TanJk I/1. 136]. 1621: az melj szolgak szolgak Jmmar be szegeöttek volna az Gazdak nekik, hogi sem mint az limitatio continueallia: mindazonalt teobbet ne adgio(n) senki nekik, hanem az mint vagio(n) limitatva [Kv; i.h. II/1. 312]. 1680: Harangozasrul Valo Limitatio Az Harangozastul első(en) Cseditven annakutanna kéttzer öszve vonatvan, ha az napon halottyakat el akarvan temetni Gyütöt s kiseröt harangozvan rendeltünk d 42./j. Annak utanna minden öszve vonastul d 42 [Dés; Jk 16a].

4. becslés; evaluare; Schätzung. 1594: Az oztasnak penigh imilyen mogyia legien hogi Szilagibol megh hiheteles (!) embereket az megh irt iozagbol hianak negiet be mellick ereos hwt alat az odaki ualo iozagot mind marhaiokban s mind gyermekekben limitallyak megh, es azoknak limitacioiok zerint ozlassanak megh [Erked K; LLt]. 1648: Intezés jo limitatio szerint találatott harom általalagoczkában itt: jo éczet urnae nro. 25 [Komána F; UF I, 931]. 1747: mentünk azon eö Excellentiája Laszoi vendeg fogado Csüres kertében találatto Allo-

dialis 12 Kalangya Szénája oculatiojára, mely Kalangya Szénakot, midőn Circum Circa oculáltuk volna limitaltuk, mind az tizenkét kalangja Szénakot Negjven hat Szekér Szenának lenni; Mely oculatio és limitatio hogi az meg irt mod szerént mi általunk véghez ment legyen adgyuk ezen ... Testimonialisunkot [Ks LXII/21]. 1779: Széna pedig lett Limitatio szerint 17. öreg szekérel [O.szakod KK; LLt Vall. 200].

Szk: ~ra vettetik. 1776: Limitatoria vettetvén ä volt Jesuiták fikartz Joszága ... azon Uj haz is Vásárhelyen ... el adóvá tétetik [Mv; JHb Bethlen Miklos ir. VIII. C].

5. mennyiségi/minőségi előírás/szabályozás; reglementare cantitativă/calitativă; quantitative/qualitative Regelung. 1579: Az Kowachyokat ... az Limitiora Inchy eeket, megis paranchiollya nekik bwnetes alat hogi io vastagh Mwet chinallyanak [Kv; TanJk V/3. 197b]. 1589: haggyuk es erossen paranchiolliuk, hogi tw es ez illie(n) zerzesteeket limitatiotokat, kit magatok haznara, es masoknak karara chinaltatok tellyesselgel hatra haggyatok [Kv; MészCLEv.]. 1674: Abrak Limitatioia ... Egy öszvérnek Cub — // 1. [Fog.; UtI]. 1638: Zab Limitatioja ... Harom Teue és egy öszverr(e) metr 2 [UtI]. 1688: Praebendasoknak: es mosta(n) itt lévő vendégeknek az tizenkét napot alat megjen ki tyuk nro: 84. A mint az Limitatio és a praebenda kívánja, kellenék megh Tyuk nro. 36 [Radnót KK; UtI]. 1792: Az Utrizált kérdésekre azt tudom mondani hitem után, hogi ... Mojzes János Uram azt mondá hogi eo Kglminek a Limitatio szerint két szekér fa itilletett [Usz; Borb. II Agillis Palatka Senior ex M.Sákod (70) vall.]. — L. még MGtSz VI, 265.

6. osztozás/egyezkedés; împărțelă, învoială; Teilung, Verhandlung, Abmachung. 1589: el menenk Topa Zent kyalrya^a Azert Sombory Lazlo vramat eö nagat Jobbagya felessege által Kys Jakabne által, Intwk es meg monduk, hogi eö nagatol: az Rectificatio, limitatio es Commensuratio meg Engedtessek my által(n)k [Szamosfva K; JHbK LVII. 40. — ^aK]. 1621: (A) Boliaj Adamrol reaiok vgi mint, keözbel valo Attia fiaokra zalot portiookban realis Divisio nem volt, de eö keglmek vgi mint Jo Attiafiak, feó zolgabiro, es vice Jsan cleót el limitaltak es oztottak volt egi mas keözöt, meli Limitatit Auagi oztozast eö Keglmekek mostis egienleonek Jsmeruen lennj egi mas keözöt [Bolya NK; JHb XXVI/19. 1]. 1792: Tudom azt bizonyoson hogi a megnevezett es vicinalt joszagra ide M Sákodra^a a leány ág be nem bir ... ez előtt Tudom hogi a Léanyágis bé birt, de a Kedei János házánál lett Limitatiokor ki estek innét az utann nem birnak bé [Borb. II Agillis St. Pásint ex M.Sákod (47) vall. — ^aU].

7. rendszabályozás; reglementare; Reglementierung. 1671: Annak felette penig az sarampók őrzésére az városi rendek között hasonlóképpen az szükséghez képest limitatiót tevén, bizonyos számmal azok is hetenként az odavaló vigyázást és szolgálatot véghez vihetik rendesen [TML V, 435 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1838: Kortsoma nints, de vagyon annak Limitatioja s esztendőnként egy negyed rész esztendőt által a' Limitatio Jusával ezen Nyilas^a élhet [O.csesztve AF; Ks 92. — ^aAz osztozáskor valamely nyíl birtokába jutó osztózó fél].

8. megkötés, korlátozás; limitare, ingrädire; Beschränkung. 1824: A' Kortsomárlást tudjak bizanyason

hogy mindéig szabadoson volt minden Limitatio nélkül való [Szásznyires SzD; Ks 79 Conscrip. 130].

limitáció-levél osztozkodó levél; *inscrip/document de împărțea*; *Teilungsschreiben*. 1792: mikor M Sákodon^a a Sessioikat limitáltak hogy kinek menji sessioja vagyon, akkor az Exponens Moses Fijakeis limitáltatott meljet a Limitatio levél meg mutat [Borb. II. — ^aU].

limitációzás árkorlátozás; *limitarea prejurilor*; *Preislimitation*. 1653: Egykor úgy megakada országszerte a búza árulás,^a hogy sohult nem kezdé az ember búzát vehetni pénzen, és nagy hirtelen sok számtalan ember hala meg éhel, a limitatiozás miá [ETA I, 87 NSz. — ^a1603-ban].

limitációzik árszabásra hivatkozik; a se referi la stabilitatea prejurilor; sich auf die Preisregelung beziehen. 1633: Básta . mindenüvé levelet küldé: „hogy senki ne féljen s ne limitátozzon, hanem a ki mint adhatja, úgy adja búzáját”^a [ETA I, 87 NSz. — ^a1603-ra von. feljegyzés].

limitál 1. (árát) megszab; a fixa (prejurile); (*Preis*) feststellen. 1653: a búza drágodik vala szörnyen, nem tudom bizony ha e gyűlésben szoltak volt é annak limitációjáról valamit; de elég, hogy országszerte kiment vala a Básta levele. Nem jut eszembe, miképpen limitálta vala, de ide a mi városunkba is hozták vala levelét róla [ETA I, 87 NSz].

2. (fel)becsül; a evalua; (ein)schätzen. 1592: Seres Istwannak minden fele keoltsegeth, es el keolt Quarta Boraynak arrat megh tudwan limitawan teoth in Summa f. 234/68 [Kv; Szám. 5/XI. 11]. 1638: harmincz forintra limitalom minden karomat [Uti]. 1676: buza Cub. 20. Mellyetis az Diuisorok az esztendő k szerint az buza-nak arrához képest limitáltak ad fl. 26 [Gyf; JHb XXXI/4.]. 1690: kellet bizonyos számu k(öböl) búzát külön külön Limitálnunk, minden köből buzaert az eo Felsege Commissariussa f. 4/4 igeruen [Borb. I egy-i végzés]. 1761/1784: én azt mondom, hogy az ingo jóságok mit értenek, én nem tudom, hanem a' fellyebb előbb elő számlált specificatio szerént lehet limitálni, ki mennyit és mennyire exsurgál [Kővárhosszúfalú Szt; TKhf gr. Teleki Anna (61) vall.]. 1792: Midőn ez előtt itt M Sákodon^a a jóságokat limitálták hogy kinek hány Sessioja vagyon, akkor tudom azt hogj Sz. Ersébethi Majzos Györgynek, Danielnek és Jánosn(a)k egy sessio-jok találatott [Borb. II Agillis Georgius Szél ex M.Sákod (52) vall. — ^aU]. 1829: az Armaristak káplárja Zilahi István . beszéllette nekem . . . , hogy a Falu Commune terrénumból már limitáltanak leg alább 30 Rfr. árrá gyümölcs fákat falu költségire [Mezőkölpény MT; TSb Kelemen János (62) ns vall.]. — L. még RSzF 188.

3. megállapít/határoz; a stabili; feststellen, bestimmen. 1587: Az feleliek keonyeorgeodttenek hogy Amynt az Niolez választat vram az feleliek által Alnakul el irtot erdeobeol chinalt reketek el foglaltak volt, es az felelieknek vyolagh elegendeo zena Retet limitaltanak . . . Azt a határozast Ne vinnek veghe [Kv; TanJk I/1. 49]. 1606: faluul tw dolgothok volt az hogy nektek kellet volna limitálnotok [UszT 20/261]. 1646: Az szeki Azzont kit az fia megh vert az Eccl(es)iat oraltak hogi limitálnak

czielekedetinek poenajat az magistratusok [SzJk 64]. 1681/1754: Szent Márton adajáb(an) minden egész udvartol a kin Lak(na)k egy egy forint árra mustal tartoznak annak idejeb(en) a szerént, a mint a Meggyesi szasz Urak Limitalljak [Mártontelke NK; KvAkKt Mss hung. 6]. 1732: Midőn ezen . . . Possessor Uraktol és Asszonyoktol . . . ő Ngok s eo Kglmek között eddig igazításon kívül lévő dolgok el igazítására Convocaltotunk volna akkoron több dolgok között kívánák . . . tollünk azt is: Hogy . . . a Korcsomárlás dolgát ő Ngok s eo Kglmek között limitálnok [O.bogát AF; JHb XXXVI/58]. 1746: Makffalván^a a Kortsamárlás rendit . . . Esztendőnként harom rendben esendő Sokadalom Reditusakor limitálnok [Mv; DLev. 5. — ^aMT].

4. szabályoz; a reglementa; regeln. 1579: Amy penig az Limitatiot illety, keryk eo kegmet Byro vramat hogy . . . wyssellie(n) erre gondot, Es az Mwes nepnek Mwet limitallia vgy, hogy se a zegeny Mywes nep megh ne nio-moroggyek, se az fejedele(m) haraggia az nemes nepnek panazolkodassa myat reank ne zallion [Kv; TanJk V/3. 192b]. 1592: az Mezaros Ceh mesterek . . . az barani husnak el adasat vgi limitalliak, es rendeliek el, hogi zenuedheteo legien [Kv; i.h. I/1. 182].

5. (pénz értékét) rögzíti; a fixa/stabili (valoarea banilor); (*Geldwert*) festsetzen. 1723: bizonyoson esett értésemre, hogi az ola zlotot ujjobban limitálni fogják le huzván nyavalyásról az más garast is [Darlac NK; ApLti gr. Haller János lev.].

6. számít; a socoti; rechnen. 1661: miuel az orzagh minde(n) tiz tiz personara egy egy keoböl lisztet limitált . . . az houa kiuantatik el szallettathassa [UszLti IX. 75. 37 fej.]. 1665: egyébíránt is, Uram, csak a költséget is úgy limitálják, tudom én, hogy meg ne érjem vele [TML III, 421 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

7. mérlegel; a cîntări; erwägen/messen. 1756: Soha sem limitáltom lehetne é vagy nem lehetne Oláh Ecclesia erdeje [Szökefva KK; Ks 15. LXXVII. 17 Ladislaus Szikszai de Nagy Bánya vall.].

limitálás 1. becslés; evaluare; Schätzung. 1592: Feies Ianosne Orsolia Azzoni . valla: Tudom hogi az limitálnak megh leon, Kadar Gergeli vala ott eo Ira felis [Kv; TJk V/1. 218].

2. szabályozás; reglementare; Regelung. 1671. Biro-ság viselés az Vármegyéken . . . az korcsomállás limitálása [CCI]. 1677: Arendának a' Partiumban limitálása Commissariusok által légyen [AC 252].

limitált 1. megszabott; stabilit, fixat; festgesetzt, bemessen. 1679/1687: Az Esztenákról az e(n) számomra jaro Berbecz és Sajtbeli ado szabadságomba(n) álvan azt ha pinzüli végyme bé avagi marhajul; hasznosabb lévén á berbecz az Urbanumba Limitált arrauai, az arant azért inkab minden Esztenakról öregj jó berbeczetet vétessen [Vh; VhU 673].

2. fel/megbecsült; evaluat; ab/eingeschätzt. 1669/1681: megh bötsülven az hazat Vér szerint valo Attyafianak, avagy Arvajanak tartozzék a mostani bő-czü szerint valo limitált árát le tenni [VhU 301 fej.]. 1768: a Testvér Bátyám . . . Enyedi házokban levő 100 Forintig Limitált részinek, az inecált Contractus terminussától fogva Competáló interessit fizesse meg [Asszonynépe AF; DobLev. II/405].

3. kirótt; impus; aufgelegt, verhängt. 1663: az oda tartozó vidékbeli puskásság és nemesség felől mit írjon, érjük, hogy az reájok limitált kevés számú élésnek beszoolgáltatását szabadságoknak megbántódására isméri lenni [TML II, 412 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. 1681: Ha az limitált huso(n) felljül hordottak^a az vár-b(a), azért pro singl. libr. per den 1 1/2 fizettek [JHb XXXII. 52. — ^aA mézárások]. 1704: Ma proponálák az statusok között a generál parancsolatjából, hogy az itt körül lévő possessorok parancsoljanak a jószágokban, hogy minden helyekben hirdessék meg, hogy mind rájuk limitált szénát, szalmát és egyéb naturálékát is ... hozzák ide Sebenbe [WIN I, 307]. 1796: Limitált fa ára prévaricátoroktól birság (Rft) 1 (krajcár) 42 [Bodos Hsz; RSzF 297].

limitáltat fel/megbecsültet; a dispune să fie evaluat; ab/einschätzen lassen. 1753: Azon elé adott Argenteria-kot kik ... mérették meg, az munkájokat, és aranyasokot limitáltatke, vagy tsak a Lotok számát agnos-caltatták ...? [Ks 22. XXIIb vk].

limitáltatandó megszabandó; care urmează să fie stabilit; festzusetzend. 1740: a' ki készült Talpjaais Timár Varga atyánkfia(a)k, az idők mivoltokhoz, és marhák árraihoz képest, a' Tktes, Nms Tanácstól limitáltatandó árrok szerint árultathassan(a)k [Dés; Jk 334a].

limitáltathatik megállapíthatatik; a putea fi stabilit; festgestellt werden können. 1744: Széna két szekérnél annuatim több nem kaszáltathatik; s tövissel rakva lévén hogj ki irtattatta mennyi szénát teremhetne, accurate nem limitáltathatik [Alvinc AF; Ks 23. XXIIb].

limitáltatik I. (föld) elhatároltatik; a fi hotárnicit; (Feldstück) abgegrenzt werden. 1712/1777: mind Vajai, Lörintzfalvi s mind Nyárattói és Sz. Lászlói s több faluk mind N(e)mejs és Jobbágy földek, rétek, erdők etc. a két rész atyafiaik között mérődjenek s limitáltassanak ad aequales partes két felé [Msz; DobLev. I/79].

2. (ár) megszabatik; a fi stabilit (prețul); (Preis) fest-gesetzt werden. 1731: Limitáltatott a Bocskornak jóvát adni per Dnr. 15, alább valóját per Dnr. 12 [Dés; Jk]. 1732: A Barányhus limitáltatott e' szerint a leg jóvának Czimere per Dnr 9 [Dés; Jk 428b]. 1734: Az Nemes Me-zársos Czeh Articulusa szerint Pünkösöd után szükséges keppen a Bárány-husnak limitáltatni kell^a [Dés; Jk 449a. — ^aKöv. a részl.]. 1748: Az Uj Diszno husnak font-ya limitáltatik ötöd fel penzre a' következendő Sz: Mi-hály napig [Torda; TJKt III. 218].

3. megállapíthatik/határoztatik; a fi stabilit/decis; festgestellt/bestimmt werden. 1592/1633: Mi ... az eo oztasokat, az mint limitáltatott s commensuralatott, tizenkét Eskwt ... parazt emberek által ... megh irtuk [Gyeke K; Ks 90]. 1657/1667: limitáltassék és jo karban hogyattassék mellyik fel mellyik kereknek es köveknek s egyéb eszközenek visellye gondgyát^a [Gyalakuta KK; Ks NN. 25. — ^aA malomban]. 1700: a' dologtevő tava-szi napok be köszönven a' munkások diurnuma limitáltatott [Dés; Jk]. 1722: limitáltassék a' Praedikátor s mester béreinek bé szolgáltatása [HbEk Cons. hat.].

4. (vmennyire) becsültetik; a fi evaluat (la ...); ab/cingeschätzt werden. 1728: Vagion azon Konyhán, edgi

jo három Külüs Kása Törő, limitáltatott in et p(ro) f. hung. 3 [M.déllő TA; BfN VI. 225/14].

5. (adó/szolgáltatás) kirovatik/szabatik; a fi impus; (Steuer/Leistung) zugemessen/aufgelegt werden. 1672: mire Limitáltatott és hagyatott az Falunak pénzbéli Adoja ki ne(m) tanulhattuk, sem hittel tött fossiojokbul az Emberek(ne)k, sem penigh Irásbol [Kisgoroszló Sz; Born. 6/24]. 1704: Ugyan most az egész itt körül való fa-lukra élés limitáltatott, úgymint búza, zab és széna [WIN I, 269].

limitaneus I. mn határörvidéki; de la pazele hotarelor, de grănicer; Militärgrenzen-. Szk: ~ kapitány. 1770: Limitaneus kapitány Kosimelli úr levelét vettem, melyben siettet, hogy a dolgozókat küldjem az ilvai híd csinálására [RettE 238]. 1778: egy Lelken, vagy inkább Lerchenfeld nevű limitaneus kapitányhoz akart menni^a [i.h. 388. — ^aFeleségül, Teleki Klára] * ~ katona. 1765: őt Limitaneus katona vagyon itt Aranykuton [Aranykút K; Ks]. 1784: Ilia Csenesán ... Orlát nevezte-^a Faluba Limitaneus Katanává lett [Szecsel Szb; Mk IV. 35/22 Opre Csilán (75) lib. vall.]. 1791: Pap Mihály nevezetű Borgoi Limitaneus Katonát a ... Verbunko-sok ... fogták el és tettették ide Magistratuális Foglánt-^ara [Dés; DLT]. 1795: Strenuus Rác Máté O Sinkai Limi-taneus Katona ... azon Elekesi^a portziocskáját, melyet hajdon a Szükségben a Falu adott volt el Nagy Attyának ... Most Rác Máté el adta ... Szánto Sándor Urnak [Asszonynepe AF; DobLev. IV/747. 1. — ^aAF] * ~ tiszti. 1775: (Toroczkai Gergely özvegye) ment egy Ottszman nevű limitaneus német tiszthez [RettE 356]. 1805: Anyinoszai^a Dán Dobre panasolja hogy ez előtt 3. esztendő(k) egy oda valo szegény öz-vegy Aszszonynak a lovát postaságra ki rendelve egy Limitaneus Tiszt alá, a' lova az utba el dőglött — és ő máig is kárba van [H; JF 36. — ^aH].

II. fn határörvidéki katona; grănicer; Grenzsoldat. 1765: midőn Ordinarius V. Ispány Titt. Nábrádi Ist-ván Ur(am) az obtinealt Deliberatum mellett Executiora ide Arankutra ki jött volna, az előtt fegyvert hoztak Ma-goknak, és Ugyan impediálták az Executiot, de tőlők a fegyvert esmét viszszá vőtték, és most sints fegyverek, és abbéli féltekért Colorálták mogokat Limitaneusoknak | eő Nga Pásk Dávid nevű Arankuti Jobbágyát Rusz Andréka Limitaneus ... őt májrásig meg vonta [Arany-kút K; Ks]. 1794: az olyan önkent magokat kato(na)-sagra szánt Ifjak jelentsek magokat az Országba lévő akar Regularis Regimentekbe levő Tsoportok Tisztjei-nek akar a' Limitaneusoknál [M.bikal K; Rak 7].

limitróf, limitrofeus I. mn szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: ~ katona határör katona; limitrof, grănicer; Grenzsoldat. 1763: a Limitrofeus katonákkal observaltatni nem tudjuk, az Határpásztorokat mián-nok ki állítani nem tudták [Uzon Hsz; HSzJP].

II. fn határör-katona; limitrof, grănicer; Grenzsoldat. 1763: Keserves dolgok származának a limitrophok dolgából a székelyek között [RettE 153].

lincercálg I. linzi kelme; țesătură/stofă din Linz; Lin-zer Zeug/Tuch. 1781: 2 3/4 sing Lintertzaj [Berz. 17]. 1788/1791: Kornis István ur eő Nga Vásárlásai ... 2 sing Lintertzaj Mf. — // 60 [Mv; Ks 73/55]. 1794: Vett

10 sing Linczercei (!) Rf 2 // 30 [Mv; DE 3]. 1800: 1 5/8 Sing Veres Lincercáj [Mv; Told. 74]. 1804: 3 Sing Szerjes Lintzertzaj [Kv; CsS].

2. lincercájgból való; confectionat din stofă din Linz; aus Linzer Zeug. Szk: ~ *bunda*. 1817: Egy Lintzertzaj Bárány Bőrrel bérlett Bunda hitvány [Mv; MvLev.] * ~ *firhang*. 1799: Két Zöld ágy Superlattyára való Lincercáj Firhang [Mv; i.h. 2] * ~ *takaro*. 1827: Egy kék Lintzerzeug takaro [Kv; DLt].

linci a Linz tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Linz; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Linz: Linzben gyártott; fabricat în Linz; in Linz erzeugt. Szk: ~ *gyolcs*. 1766: Négy nagy vankosok, Ugy három kisebb lintzi Gyolts Zöld és karmasin Selyemmel varrot hijakkal a nagyobak-(na)k [Lesnek H; Szer. Harsányi Éva inv.]. 1768: 12 Sileziai 8 Linczi gyolcs [Nsz; TGSz 51] | Két rendbéli németesen készített Lintzi gyolcsból való Lepedő [Császári SzD; WassLt gr. Wass Ágnes ágynemű-jegyzéke]. 1789: 4 1/2 sing linczi gyocsat adat [Mv; Berz. 7. 69]. 1792: kérem ne sajnállyon nékem . . egy vég jó egyenes Szálu tömör Lintzi Gyoltsot venni [Vajdasztván MT; DE 4]. 1804: 11 1/4 sing Lintzi Gyolts [Kv; CsS].

linea 1. atyafisági/vérrokonási vonal; filiație; blutsverwandschaftliche Linie. 1680: miczoda vérsegét bizonygatta megh leánya(na)k üdvözült Attya; azért mivel minden ember negy agazatból áll, declarallya genealogiaját világosan ha comparialtatik osztozo vérnek valamelyik ágazatnak lineaja lenni nem denegaltatik része [Kv; RDL I. 158]. 1695: láttatott mindenik fel maga rata portiojara cedalando jussán kívül, más azon linean levő condivisional is attyafiai jussat meghanak appropialni [Désfva KK; Pk 7]. 1730: tudom hogy . . Szezmánj nevű faluban lako Vaklás Jonásnak, Gábornak, és Togjerne, s Lupujnak az Annjok Szitai leány volt de nem hallottam soha; hogy az attjok lineáján, semmi nemzetségek Szitai lőtt volna [Kiskájon SzD; BK. Bóka Simon (86) jv vall.]. 1769: (A) házat Dobolyi Szabo Daniel Uram akarván maga kezéhez venni, egyéb fundussa annak effectualására nem volt, hanem el-adta Nagy Enyeden benn, és határán lévő Dobolyi Lineán eő kglmére deveniált ös örökös jussát [Ne; DobLev. II/608. 3a]. 1812: Néhai 'Sombori' 'Sigmond, és ennek edes Attya László az utrizált Falukban a' Titt. 'Sombori Familia által birato fíu Jozságnak hányad részét birták, és a' fíu Jozságnak hányad része illeti a' Néhai 'Sigmond' lineáját [Mv; Somb. II vk]. 1828: a' melj Abodi Néven vagy ágon lévő Birodalmat ma is Birnok azon Birodalmok Dosa Gergelné Asszonynak s nevezett Fiainak valóságos öss örökös Birodalmok Mivel azon Abodi Juss Néhai Tekintetes Dosa Gergely urra Anyai Lenian szállott [Makfva MT; DLev. 3]. — L. még BÖn. 674; CsH 14; RettE 217.

A jel-re I. Bartal, Gloss. 381.

Szk: *partikuláris* ~. 1735/1772 k.: Ha hol pedig valaki a Compossessorak vagy parsak között . . maga Jusat valamelyik conpossessoratus lineájában lenni, és latealni p(rae)tendálna, tehát az ilyen particularis lineákban lévő és lehető p(rae)tendensek miatt az egész Compossessoratus, nem impetaltathatik [DobLev. I/160].

2. földdarab/tábla; lot, parcelă; Feldstück, Schlag. 1681: Minden rendbeli officialatusok(na)k . . mind személyek s mind sessiojok ki hagiatván, csak szinten az Aku Zab fizető jobbgi sessioja specificaltatik az harmadik Lineab(an) [VhU 205]. 1801: Geometra ő kegyelmének minden nap ő kegyelme mellé a mérésre hat embert az Lineak(na)k avagy Tablak(na)k ki-vágatására nézve pedig annyi embert a' mennyit tsak kívánni fog a munkának sietős vagy terhes volta miatt adni fogunk [M.zsombor K; Somb. II]. 1811: a Felső Határon lévő Fordulo a Geometra Ur által őt principalis Lineakra fel is osztatván, minékünk is . . négy Antiqua után jutott hat Szántó Táblánk [M.köblös SzD; RLt].

3. határvonal; linie de hotar; Grenzlinie. 1770: az Meszes iránt Comissio Erkezet hogy be vagjak es Liniat akarnak fel alítani [Somlyó Sz; Borb. II Szathmári János lev.]. 1791: a patak marton, az ugy Nevezett föld hidnál hoszszan az erdőn domb hányások, és fák oldalára tett Kereszt jegyzésekkel lineát csinálván ekképen itt is a Toth János Ur Successori Részeket, a Toth István Ur Successori Részekétől meg Külömböztettük [Jobbágyfva MT; EHA]. 1831: Ki érkezvén a' Pitsoru Ptyiskulujon-levő tisztás élre, itten is . . édgy homp készítettett, a' hol az újj határ oszto linea bé végződött [Remete Cs/Toplica MT; Born. XVb]. 1833/XIX. sz. köz.: Keresztekel ki jegyzet egyenes Linea [Gyalu K; EHA].

4. vonal; linie; Linie. 1662: Fogarasban . . a várnak napkelet és dél között levő egyik bástyáját is, hogy a kapu felől való oldala nem igaz lineával szolgálja az kasamatáru való lövésre, az árokvizet elvitetvén, fundamentumból feltoldotta^a [SKr 294-5. — ^aI. Rákóczi György]. 1710 k.: a lineának legelső punctuma az, ahol elkezdőd vonni a lineát [BÖn. 449]. 1772: Tudgyaé a Tanu bizonyason Fekete Josef Vram Malma egy Lineában s egyenesen iránta volt alól . . eő Exllja Malmának [Kük.; JHb LXVII/2. 355]. 1794: a Vizet egyenes Lineára utositottam [Kv; Pk 3]. 1814: (A) Koronka László által intézett Hellyen kellene folyni a pataknak, mert a régi Árka fel hold formálag kanyaritva lévén, amiatt kiűt sok kárákat okoz, a mostani deliniatio pedig egyenes linia-bann lenne természetesen bé a Kis Aranyosba [Kövend TA; Borb. II]. 1823: egyenesen a' szálló gyepeinek felső szegelytyével egy lineába metát csinálnának s' minde-nütt ki gödrözék [Udvarfva MT; Told. 42]. 1823–1830: a pulpituson volt egy halcsontból való vessző, rajta öt ezüstgombok, a kottának öt lineái szerint [FogE 74].

5. hadrend; coloană; Heersäule, Kolonne. 1704: a generál . . valamennyi német volt . . mind kivívén, nagy két lineába rendelé [WIN I. 216]. 1705: Az éjszaka kinn maradván a lovas militia . . mind készen lineában állottanak | mintegy száz lovas német volt készen lineába<n> [i.h. 435, 503]. 1710: Várákkozzunk, majd a német hátulso lineája eléáll, s a törököt visszaveri [CsH 228]. — L. még CsH 226, 236.

6. *elrekesztő* ~ vesztegzár-vonal; linie de carantină; Sperrlinie. 1769: hogy a Pestis, és Dög Tovab ne terjedne, el Rekesztő Lineák állitatván fel meg porontsolta, hogy az ilyen Lineakra által menni erőszakoson sem Nemes sem paraszt ember ne bátorzkodgyék [UszLt XIII. 97].

7. (írás)sor; rind; (Schrift)Reihe. 1678: Marchio uram négy-öt lineából álló levelet ír [TML VIII, 151 Teleki Mihály Absolon Dánielhez]. 1716: azon sententia-

nak dátuma nincsen, sőt sokféle Correctaval egész Lineaknak ki húzásával rakva [Torda; JHb LIV]. 1737: kérem alazatosan két három Lineaval tudositani méltotassék [Kackó SzD; Ks 99 Pongrácz György lev.].

8. mértékegységként; ca unitate de măsură; als Maß-einheit. 1801: Szakács László Háromszéki Szotyi, mint egy 22. esztendő suhantár termetű, 5. lábnyi, 4. ujný és 1. linea magasságu [DLt nyomt. kl].

9. vonalzó; riglă, linie; Lineal. 1655/1754 k.: Szükség azért hogy az el készült Remekre a Remekes Legény Lineat Czirkalmat, Szeg mértéket, rá tégyen ... a melyel a' Látó Mesterek vizsgálására vihessék az el készített munkát [Kv; ACJk].

10. átv kb. igaz út; drumul drept; rechter Weg. 1758: megvallom, hogy nem mindenkor jártam a lineán [RettE 71].

lineácska 1. sorocska; rinduleț; kleine (Schrift)Reihe. 1737: Mar most ezen atiafisghos lineacskaik által ki vānok Excellentiadnak Istentől, minde(n) lelki es testi iokat [O.fenes K; Ks 99 Mikola László lev.].

2. vonalzócska; riglă mică; Linealchen. 1817: a' kis pad széket két liniátskat a Diariummal edgyütt vettem [Hidalmás K; TSB 11].

lineált vonalas, vonalazott; liniat, cu linii; lin(i)iert. 1710 k.: a kótákat ugyan megtanulám, és egy lineált könyvbé a mesterem íra egy falka német, francia és mi ördög nótát . . . de én annak egyiknek sem tudtam az el-mém-mel, szájjammal a nótáját, csak pengettem, dongattam a kóták szerint a hitvány virginát, de annak sem íze, sem büze nem volt [BÖn. 574].

lineás sávós, sávozott; cu dungii; gestreift. 1714: Kék s liniás Vaszonnyal borított Parna [AH 54].

lineázás 1. vonalzás; liniere; Lin(i)ierung. 1681: a Rubricaban való Titulusok a Lineázásnak keskenysége miatt két s három bötükkel^a irattak [VhU 2. — ^aKét-három betűs rövidítéssel; köv. a rövidítések feloldásos fels.].

2. vesztégzár-vonal; linie de carantină; Quarantānen/Sperrlinie. 1702–1764: Erős liniázass pestis ellen az Olt vize mellett [Torockó; MNy IV, 234]. 1759: Hogyha pedig . . . valami közönseges Ínség, Pestis, Fegyver vagy Lineázás az erdőnek fructussától el szorittaná az Exponenst, annyi Esztendő a' 30 Esztendőkön tulis attri-buáltassanak [Torockó/Gyertyános TA; Bosla].

lineázott vonalazott, vonalkázott; liniat, cu linii; lin(i)iert. 1672: Az 4-dik^a, látom, approbálja Kegyel-med dolgait, mint az lineázott írás mutatja [TML VI, 341 Sárpataki Márton Teleki Mihályhoz. — ^aMire von.?].

lineázta vonalaztat; a pune să lineize; lin(i)ieren las-sen. 1710 k.: Nagy tabellákat csináltattam lineáztatva columnákra [BÖn. 755].

lingező 1811: Kolosvári születésű Gombos Mihály, köptzős termetű . . . kabala lábú lingező járó, mint egy 21 vagy 22 esztendő [DLt 81 nyomt. kl]. — Valószínűleg 'lengő, lengedező' jel-sel számolhatunk.

lingvista 1. nyelvtudós; lingvist; Linguist. 1796: Büt-ner egy véghetetlen lingvista, ki több nyelvekről akar Lexicont ki bótítani [ETF 182. 29 Gyarmathi Sámuel feljegyzése].

2. kb. nyelvtelenség; talent pentru limbi; Sprach-talent. 1704: Macskási János uramnak is egy igen jó ling-vista és jó expeditor szolgáját családsággal fogván el a rá-cok béhozták, és most itt van a profusznál [WIN I, 229].

linon gyolcsból való; de pînză; linnen. Szk: ~ főkötd. 1789: egy Linon főkötdő 4/30 [WLt Cserei Heléna jk 29b].

líó l. liu

lion-batiszt lenbatiszt vászon; batist (de in); Linnen-batist. 1789: 3 ref lion Patist 15/60 [WLt Cserei Heléna jk 23b]. 1799: Egy Lion batisz fejűvel varva [Kelemen-telke MT; LLt].

2. lenbatisztból készült; fűcút din batist (de in); aus Linnenbatist verfertigt. Szk: ~ hálókészkenő. 1804: egy Lionbatiz háló készkenő [Koronka MT; Told. 19] * ~ német köntös. 1799: Egy Lion batisz német köntös az ajja arannyal varva [Kelemen-telke MT; LLt].

lipickedik kb. nyomkodik; a se apăsa; öfters drücken. 1585: Zekely Georgy al(ia)s Ach Zememmel lattam hogy Márkos Mihály az Mostanij fogoly Azzony hasan volt es raita lipiczketed es ereossen bant velle [Kv; TJk IV/1. 448].

lipitor szegény rendű zsellérféle; sārac lipit pāmintu-lui; İnsasse, Inquilin (vom armen Stand). 1732: 25 szegény bujdosó (: lyptytor :) [Kőfarka SzD; SzDMon. IV, 479]. 1740: a Lipitorok is az ő Kegyelme^a Keménysége s rend kívül való szolgálata miatt mentenek el az Groff Vrfi eő Nga földéről [Kornislaka SzD; Ks 54. 72. — ^aAz ub.]. 1757: Fodorán luon nevű Liptyitoris most recen-ter szállott Falunkban [Vika H; BK ad nr. 144]. 1761: Sár-pataki Laszlo Vr(am) egy kalangyátska szénát tsinálta-tott az ide való Lipitorokkal [Szeszárma SzD; BK. Popa Alexa (30) jk vall.]. 1770: mi réánk Jobbágjokra minde-nikünkre égj égj Marhát vetetenek^a mostis ugj tartyak, az Lipitorokra égj marhát sem [Szélszeg Sz; BK. — ^aA földesurét teletetésre]. 1801: All a Groffne resze 22. Nyilas házból, 3. Lipitorból melyekhez tartozik egy ud-varház, Csűrről, Gabonassal, Istálókkal [Csicsókereszt-úr SzD; BLt 6]. 1843: Szabo János Collector Pekárikat lipitornak Czellengőnek, ország kerülőnek nevezvén szentyét szidalmazta [Dés; DLt 586].

Ha. 1765: Lipitorakkal [Vingárd AF; MúzRadák].

lipitor-jószág zsellér-jószág; avereá unui jeler; Inqui-lingut. 1839: azon Jószág . . . a Lipitor jószágok köz-i számláltathatik [Csöb U; Told. 39].

lipitorképpen zsellérként; ca jeler; als Inquilin. 1803: Dászkal Gavrilla . . . Lakatt a Titt Talinger Fridrikné Rátz Sofia Asz(szo)ny Rétze Kereszturi . . . helylén hét vagy nyoltz Esztendeig, az előtt pedig Lipitorképpen ugyan a Tálinger Fridrikné Asz(szo)ny helylén Kimpán Togyérásnál [Récekeresztúr SzD; SzentkGy].

lipitorkodik zsellérkedik; a sluji ca jeler; als Inquilin tätig sein. 1844: Mlgs Groff Nemes János Ur eő Ngánal Malom mesterséget folytatott, most közelebből pedig szolgálat, Ház s Földes Ur nélkül egy s más Házánál lipitorkodott Biro Mihály [Katona K; KLev.].

lipitoroskodó zsellérkedő; care slujește ca jeler; als Inquilin tätig. XVIII. sz. vége: A Magyaroi Közönség terhére Lipitoroskodok Tabellája^a [LLt 8/16h. — ^aEz a regesta, magának az iratnak ez a felirata „Tabella, Melly meg mutatja, hogy Nemes Torda Vmgye Felső Kerületben Magyaron némely Telkeken, egy Szolgálat tetel, vagy Taxa fizetés mellett hány Gazda lakik, és azoknak mennyi és micsoda nemű Marhái vagynak, melyek a Határt élők”].

lipitor-zsellér szegény rendű zsellér; jeler foarte sărac; Inquilin (vom armen Stand). 1755: mind ketten Falu Selléri léven . . . mint afféle lipitor Sellérek a Mlgs Possessoratus Vrak közt fel osztottak [Balsa H; GyK].

lippai a Lippa (Arad m.) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Lippa/Lipova; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Lippa: Lippán lakó; din Lippa; in Lippa wohnhaft. 1662: Hogy a lippai rákok, kik azelőtt a jeles fő helyet a töröknek eladták vala, levágván a benne való törököket, a véghelyet magyar kézbe ejtették [SKr 86].

lipsia burgonya; cartofi; Kartoffel. 1771: Láttam a Gyöngyösi János két kis Léánkáját a Rosa Hegyről regelenként az ingekben Lipsiát hoztanak haza [Dés; DLt 321. 24b Mária Simon cons. nob. Mich. Jenei (26) vall.]. — A jel-re l. CzF, MTsz.

lipsiai a Lipsia/Leipzig tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Lipsia/Leipzig; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Lipsia/Leipzig; lipcei, Lipcsében gyártott; fabricat în Leipzig; in Leipzig erzeugt, Leipziger. Szk: ~ *bokály*. 1735: Lipsiai szépmunkájú önfedeles bokájok 10 [Ks 38. V Clenodia fam.] * ~ *gyolcs*. 1732: 3. Vig Lipsiai vékony gyolcs [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 18] * ~ *hegedű*. 1755: Egy jó Ujj Lipsiai Hegedűre Fl H. 1 xr. 42 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 25a] * ~ *rezes pisztoly*. 1788: Egy pár Lipsiai rezes Pistoly vas szegekkel a kápája meg verve [Mv; TSb 47] * ~ *selyemzsinór*. 1711: 4 Vég Lyp-siai Sellyem Sinor . . . 3 // 60 [ApLt 5 Apor Péter inv.] * ~ *tű*. 1711: 6 kötés Lyppsiái Tőő 1 // 80 [i.h.].

liptói, liptai a Liptó megyenév -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i din numele comitetului Liptó; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des Komitatsnamens Liptó/Liptau: Liptóból való; din Liptó, de Liptau; aus Liptó, Liptauer. Szn. 1322: Georgium Lypthay. Georgius de Lipto [Bfo II, 510]. 1550: Nicolaus lyptai de keczet^a (homo voivodalis) [MNy XXIV, 290. — ^aKecset SzD]. 1551: lyptay myklos [SLt QR. 2].

lírai líric; lyrisch. 1886: Hogy azt írtam neked, hogy lírai verset adj, azért írtam, mert az én vágyam diktálta [PLev. 129 Petelei István Jakab Ödönhöz].

lista jegyzék, kimutatás; listă; Verzeichnis, Liste. 1705: Ma pedig az egész Szebenben lévő proventusoknak és harmincadoknak registrumát és erogatióját felküldé Kászoni uramtól a Guberniumnak, testimonialist kívánván a Guberniumtól, hogy látván a listából, hogy hova erogálódott a proventus, recognoscáljanak, hogy semmit magok szükségekre nem erogáltak [WIN I, 464–5]. 1759: a pénzt az mint masok(na)k ki osztottuk annak Listaja Nagy Lőrincznél vagyon [Szentrontás MT; Sár.]. 1793: A' Ménes Listájáti ezen alkalmaságtól ezen Levelemben accludálva küldöm [Hada Sz; JF 36 LevK. 287 Benkő Elek lev.]. 1818: Brádon . . . a' Gornik elől mind el szöktek kiket hogy kik lettek légyen az általam bé küldött Listából ki tudhatunk [Vályebrád H; Ks 111 Vegyes ir.] | ezen tereh vitelében hiteles Lista készítették [Szu; UszLt 8/68].

Szk: ujoncozási ~. 1852: 1852 ik Évi Ujjontzazási Lista [Dés; DLt].

lisznyói a Lisznyó (Hsz) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Lisznyó/Lisnău; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Lisznyó. I. mn I. Lisznyóhoz tartozó; din Lisznyó, care ține de Lisznyó; zu Lisznyó gehörig. 1629: Az Liznyai hataron patak tön (k) [Uzon Hsz; EHA]. 1643: nem volt szabad az Bikfalvi határra jöni az Lisznyai marháinak sem az Bikfalvinak az Lisznyai határra [Bikfva Hsz; EHA]. 1688: Lisznyai Kupa(n) hataráb(an) Csikos To nevű helyb(en) (sz) [Lisznyó Hsz; EHA]. 1746: a' Lisznyai R(e)for)mata Ekkle(s)ia [SVJk]. 1767: A Lisznyai Territorium [Kilyén Hsz; LLt]. 1833: A' Lisznyoi Réten Patak tő nevezetű helybe [Lisznyó Hsz; EHA]. 1840: mentünk a Lisznyai befűggő Erdők Tartományára [Kilyén Hsz; EHA].

Hn. 1676: az Lisznyai utra jeóvób(en) (sz) [Bikfva Hsz; EHA]. 1728: Lisznyai ut által kelőb(en) (sz) [uo.; EHA].

2. Lisznyón lakó; din Lisznyó, care locuiește în Lisznyó; in Lisznyó wohnhaft. 1628: Nagiub szatyori Mihaly Lőfő ember, es Szinyer Varally Mihaly Lisznyai p(rae)dicator Sepsij szekben Lisznyoban lakok [BLt 5]. 1815: bé adgya . . . a Lisznyai, és Uzoni közönség bizonyitto Leveleit [Hsz; LLt] | a Lisznyai, és Uzoni közönség [Lisznyó Hsz; EHA].

3. szn előtt v. után származási v. lakóhelyre utaló jelző-, ill. utőjelzőként; ca atribut plasat înaintea sau după numele individului indicînd locul de origine sau domiciliul ei; vor od. nach dem PN als auf den Abstammungs/Wohnort hinweisendes Attribut bzw. Apposition. 1579: Kis Leorincz Lizniay [Uzon Hsz; Kp I]. 1628: Koczis Giorne Lizniay Annor(um) 75 [BLt 3] | Lizniay Kese Péter [BLt]. 1635: Szotiori Mihaly prim(ipilus) Lisznyai sepsi Szeki [Kp I. 41]. 1699: lisznyai Imre Mihaly [BLt]. 1743/1756: Lisznyai Csia Mihályné Simon Klára [Kp I. 199]. 1789: Lisznyai Intze György [Kp IV. 278].

Szn: 1621: Franciscus Lyznay [Kv; Szám. 15b/IV. 28]. 1779: Lisznyai Sigmond Ur(am) [Nagylak AF; DobLev. III/534a].

II. fn lisznyói lakos; locuitor din Lisznyó; Einwohner von Lisznyó. 1708: Incze Istva(n) Praedicator es Szotyori Mihal senior Nobiles, Sepszi Szekiek Lisznyaiak [Kp I. 96].

liszt 1. fainá; Mehl. 1570: Oroz falusy Keleşmen Lw-rincz vallia hogh Mi koron az Litztet el oroztak volna az Istuan vram Molnabol, akkoron az Niomott vöttek be Oroz faluban, ott kezdik az Litztet hazonként keresny [Oroszfalu SzD; BesztLt 114]. 1589: Maradot Litzt der-czeieuel, korpaiaual [Kv; Szám. 4/X. 87]. 1604: wyn fel tizen egy keobeol buzat, es masfel keobeol litzt [UszT 18/43]. 1660: az Actornak molnat megh lopta, az kar egy sak liszt [Sszgy; HSzjP]. 1793: csinálának egy Gabonás heljin valo Kamarát az Udvarán, meljben Gabonát, Litztet, Ázalékot, Gunyát és akármí hazi portekát szoktanak tartani [Kissáros KK; DLev. 2. XIA. 4]. 1798: pálinka Főzés ... hatsak Lisztjek és Élesztőjek vagyon szüntelenül minden héten ... szokot lenni [Kv; AggmLt C. 108]. 1818: Már Esztendeje és egy néhány Hónapja, hogy ezen Hutánál lévő Hamuégetők tellyes-séggel tsak kenyeret vagy málét és lisztből készült valami habariztat esznek minden nap^a [Jakó, Hamuzsir 66 Magyar-patak (Sz) hamuégetőinek panaszos kérelme. — ^aAz 1817–1818 évi szörnűy erdélyi éhínség idején].

Szk: ~ hordani való burduf. 1688: nyuzattak megh egy ala valo fejős juhat (: liszt hordani való burdufnak :) [Bucsum F; MvRKLev.] * *fejér* ~. 1592: az zamwewoó vramra a' mit keolteottem ... feyer litztet pankonak f 0 d 3 [Kv; Szám. 5/XIV. 164–5 Eppel Péter sp kezével]. 1597: Tolio pankokhoz valo vaiat ... feier litztet hozza ... d 4 [Kv; i.h. 7/XII. 2 Filstich Lórinç sp kezével]. 1793: Fejér litztet ... küldözgetett ... Csernátoni Urnak [Koronka MT; Told.] * *fejér cipónak való* ~. 1634: Udvarunkban sütésre szorgalmatos gonduiselése legyen, ugy hogy egy véka vagy mérce feyr cziponak való lisztből my magunk asztalara ötuen czipo süttessék [UF I, 333] * *gyakorlott* ~ szitált liszt. 1599: Giakorlot litztet az swteo hazban ueotte(m) d 3 [Kv; Szám. 8/XIII. 9 Szabó András sp kezével]. 1621: Egy Veka giakorlot litztet vettem f — / 14 [Kv; i.h. 15b/IX. 191] * *költő* ~. 1685: Mindennap költő Liszt es buza volt Cub. saxoni. no 117 [Utl]. 1731: A két ajto között való Hábárnak ... észak felől való része nem szinte tele költő Cselednek való Lisztel [Szentbenedek SzD; Ks 15. LVII] * *maradék* ~. 1596: fel keobeol litztet giakorlattattam az konihara, mert hogi az maradék liztel megh nem erw f 1 d 50 [Kv; Szám. 6/XXIX. 152 Bachi Tamas sp kezével] * *munt* ~. 1775: A Munt Lisztnek Kupája [Dés; DLt]. 1803: a' munt Liszt után Kolosvárra menő Embernek [Koronka MT; Told 41/14] * *szemenszedett* ~ szemelt búzából örölt liszt. 1681: Szemen Szedett Buza Sax Cub 14 // 3 Szemen Szedet Liszt Sax Cub — 2 // 2 [Szúv; Utl] * *szitált* ~. 1585: Az Vrnk Kochniaara wottem ... 2 weka Zitalt Litztet ... d. 66 [Kv; Szám. 3/XVIII. 29b Gellien Imre sp kezével] * *vadborsós* ~. 1654: Igen vadborsos list volt az praemendasok sem ehettek megh [Almás K; Ks 70/51 Szám.] * *zsemlye* ~. 1731: Semje lizst ... költ el nro 8 fel [Kv; Ks 15. LIII].

Sz: 1710 k.: ⁸ mint a lisztet kihullató és a korpát megtartó szita, valami jót és csendesítésre valót javallottunk, abban semmit meg nem fogada [BÖn. 964. — ^aRabutin generális].

2. lisztesszák; sac de fainá; Mehlsack. 1573: kezdy kerny telmanne hogi zegellene feyere az lyztet, Mond hogy eo Nem zegel Mert Nem egy Embernek valo tereh azt ely vinny tahat Massal valakywel feyere tetette es elyment [Kv; Tjk III/3. 212].

3. por; praf; Staub, Pulver. 1757: (Az aranyrögökre) vizet bocsátván 'a Stomp Ládájában liszté törjük, a' melly lisztnek jobb része a' Stomp ládáján lévő lyukan, a' lyuk alá hosszan terített Czondra posztból levő Foltakra ki folly [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.]. 1808: kett kupa fenyő Borsika Liszté törve 21 xr [Kvh; HSzjP].

lisztbúza lisztnek való búza; grüu de mácinat fainá; Mehlweizen. 1697: liszt buza nem volt mert ki adtam az jobbágyok(na)k kölcsön [Szilágycseh; BK. Kűmíves Gergely Bethlen Gergelyhez].

lisztecske kevéske liszt; puřinā fainā; ein wenig/biřchen Mehl. 1740: Juhos Anna, lisztecskét szállonnácskát, Czipot adogatott másoknak [Kük.; Mk IX Vall.]. 1747: láttam hogy ettzer mászszor hozott haza a Molnar Janosne Leanya egy egy Csomo Lisztecskét [Déva; Ks 101]. 1775: Borsai Nagy István Uram ... felesége ... a Jobbágy Aszszonyoknak is sző és fon lisztetkéért [Pelsenek Hsz; HSzjP].

lisztel lisztet öröl; a mácina fainā; (Mehl) mahlen. 1648: Noha két keőre fundálták volt, de czak az egy keő padon lisztel ez malom minden jo késégével [A.komána F; UF I, 935–6]. 1770: ezen Malomnak erectioja előttis igen Lassan forgottak, és vékonyon Liszteltek az also kerekék | az also kerék soha igen derekasin nem forgott, és igen vékonyon Lisztelt mindenkor | igen Lassan forogtak, es vekonyan Liszteltek azon malomnak also kővei | az Adámosi Malomnak negyedik kőve igen rosszszul forgatt es rosszszul Lisztelt [Királyfva KK; JHb LXVII. 92–3, 97, 100].

lisztelés lisztörlés; mácinat; Mahlen. 1763: a Malom Mester valami tanulatlan Molnár legényeket hagyott itt kik még a Malom(na)k tsak még a lisztelésit sem tudták igazítani [Fületek KK; Ks 18/LXXXVIII. 5].

lisztelő 1. lisztet örölő; care macinā fainā; (Mehl) mah-lend | lisztörléshez való; de mácinat fainā; zum Mehl-mahlen dienend. 1807: Rettégi Sigmund Ur építetett^a egészen ujra fundamentumából, és meg hoszabította, hogy öt kőre szaparítsa, de az ötödik kő hogy lisztelő lehessen, nem succedált [Apahida K; RLt 2 Jos. Farkas (47) ns vall. — ^aMalmot]. 1846: A felső lisztelő tengelye tiszta uj viz kerekével együtt a folyó kő uj 6 colos [HSzjP].

Szk: ~ csutora-malmocska ' 1756: Onokosz Thomanak . . . lévén egy Lisztelő csutora Malmocskája taxáját ad(mini)stralni tartozik Rf. 2 xr 16 [A.lapugy H; Ks 101] * ~ *garat*. 1648: Vagyon fellywl csapo egy keövw malom, jo lizteleő garattyával [UF I, 938]. 1692: a lisztelő malom . . . lisztelő garati, vallui jok [Görgénysztimre MT; JHb Inv.] * ~ *garatos*. 1648: Négy sendelyezéssel, boronákban sasokban felrova, egy lizteleő garatos keő pad [Komána F; UF I, 935] * ~ *hajósmalom*. 1818: egy Tutajjal Kereskedő Tutajos gazda rendfellelt nagy Tutaját a vizen lefelé kormányozván, midőn éppen ezen Hadrévi határon az Aranyos vizen fennálló egy igen hasznos lisztelő Hajos Malmamhoz érkezett volna úgy hozza csapott irt Malmamhoz, hogy az azon Szempillantatban . . . a vizen el szorva darabon-

ként elment [Hadrév TA; TLt Közig. ir. 1527 Miksa Imre birt. vall.]. 1848: a' Szamos vizén a' két hágok között lévő lisztelő hajos Malmát [Dés; EHA] * ~ *kerék*. 1594: Az város veghen uagjon égi Malom, ket lyzteleo kerekeuel [Somlyó Sz; UC 113/5. 6] * ~ *kő őrlőkő*. 1774: Antal Mihály Uram . . . adott két élő Makkos Cserefát . . . Henter János Uramnak, melyekből is eő kigyelme Csináltatott két Lisztelő köve alá gerendát [Mocs K; KS Conscr.]. 1785: Vagyon a Küküllő Vízén egy Jo Malom, melyben tanálatnak Három Lisztelő kövek [Szu; Ks 73/55]. 1817: a 3 pár Lisztelő Kővek közül a két felsők az also pár vékonyatska, vészkái jok [Ördögösfüzes SzD; ÖrmMúz. Conscr. 6]. 1821: a Lisztelő Kőeknek a' végiben vagyon egy Dürütkölő, vagy más képpen poszto ványolo [Makfva MT; DLev. 6 Conscr. 124] * ~ *kövü*. 1757: Epitetett a három Lisztelő kövü alol csapo Kerekü Malom a Repás kert nevezetü helynek nap nyugut felől valo Szellyiben [Nagyernye MT; EHA] * ~ *láda*. 1595: veottem egy Apro zarufat lyzteleo ladához f 0 d 6 [Kv; Szám. 6/XV. 31]. 1656: Ezen praenotalt ket bokor malom köveknek korongh vsai es perenczei vas karikas koronghjaival edgyüt megh vagjon, mindenik bokor keő elöt égi egy lisztelő ladaja [UF II, 169]. 1681: Az egyiki Lisztelő Láda is romladozott [Vh; VhU 576]. 1832: a hat malom kerék jo karba ál, be-tsületessen fel lapatzkázva . . . vas orsok Serpenyők köveken levő keresztvassak felső és also kövek körül lévő vészkák garadok lisztelő ládák nem Csak mind meg vannak hanem egyszer s mind jól használhatok [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] * ~ *tekenő*. 1747: A Malom Le írása . . . Jó Felső kövek 2 Garatt 2 Lisztelő Tekenyő [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. 1786: aestimaltattak . . . mind azt Valami azon Malomnál <talál>tatott . . . Három Lisztelő Tekenő 4. Kasokkal kastartoival s minden eszközeivel együtt Hf I Dr 44 [Apahida K; RLt 2]. 1824: Az egész Kő pad, Kérgestől, garadastol, Lisztelő Tekenyővel edgyütt meg avult rosz állopotba [Kisjenő SzD; TGsz 51] * ~ *vályú*. 1637: uagyon egy malom benne keő padgyauul, belkerekueul, uasas orsoyauul, garattyauul, lyzteleo valuyauul, egy keőjuel [UF I, 428]. 1680: Vagjon eő Ngok(na)k lisztelő malom házok . . . lisztelő váluja jo [A.porumbák F; ÁLt Inv. 34]. 1731: Vagyon a Káson Vízén egygy fellyül Csapo két kövü malom . . . Van két lisztelő valuis fenyő deszkából valo [Kásonimpérfva BCs]. 1763: A Kő pad, a' ket kassával, s lisztelő valluival [Ispánmező SzD; Torma].

2. ~ *ház* dagasztó ház; casă de frământat aluatul; Knethaus. 1566: Ittem ezen süteő hazbol nilik bal kezre az lisztelőő alias dagasztó házra, egy reghi bellett vas sarkon panthon forgo ayto [Fog.; UF II, 106].

lisztelő-malmocska lisztőrlő malmocska; moară mică; Mehl mahlandes Mühlenchen. 1756: Roskány^a . . . Két Lisztelő Malmocskátol, és egy ványolotól Rf 6 xf. 32 [Déva; Ks 94. 24. 3. — ^aH] | a Falu más két lisztelő Malmocskáért Rf 4 xr. 32 [Vályebrád H; Ks 101]. 1794: lisztelő Malmotska [Papolic Hsz; Hr Torma-osztálylevél]. Szék: *kétkövü* ~. 1825: egy fellyül Csapo két kövü Lisztelő Malmotska [Papolic Hsz; SzentkZs Conscr. 189].

lisztelő-malom lisztőrlő malom; moară; Mehl mah-lende Mühle. 1603: Keorispatakban az Kysmód úiszen

walo jaro lyzteleo molnomot . . . ismet Vyobban In An-no 1602 ki foglaltak kezembeől [UstZ 17/11]. 1635: az Jenei hataron leveo három keore (!) lyzteleo molnat . . . potentia mediante el foglalta volt [Görgénysztimre MT; TGsz 51]. 1688: Vagyon egy Lisztelő malom az Falu Patakán [Tusnád Cs; EHA]. 1757: a Rakos Vizin való . . . Lisztelő Malma [Szentmihály Cs; EHA]. 1864: Dósa Lajos . . . Makfalva helysége határában lévő lisztelő és dörütkelő malmának, az idei utolsó árvíz, zápor tartó-ját merőben összerontván . . . helyre állítására nézt árendator Szentkovits Lukás vrral illetén egységére lépett [Mv; DLev. 5].

Szék: *egykövü* ~. 1811: a' Monostor Patakán égi Lisztelő Fellyül Csapo égy Kövü Malom [M.gyerőmonostor K; EHA] * *háromkövü* ~. 1780: vagyon az Káson vizin . . . egy Három Kövü Lisztelő Malom Ványoló és Kása Törővel egygyüt [Szárzspatak Hsz; Hr 2/34] * *négkövü* ~. 1795: a dombai határba fel épült ugyan Négy Kövü Lisztelő Különös Malmais [Ádamos KK; JHb XIX/48].

lisztelőmalom-ház molnárház; casa morarului; Mül-lerhaus. 1680: Vagyon eo Ngok(na)k . . . lisztelő malom házok [A.porumbák F; ÁLt Inv.]. 1688: Vagyon az Fiska vize(n) egy pusztá lisztelő malom haz [Szentgyörgy Cs; EHA].

lisztes 1. liszttartó; de păstrat/pentru făină; zum Mehlaufbewahren dienend. Szék: ~ *csebreckske*. 1697: mentünk az Konyhára Ebben vagjon Lisztes csebreckske nro 1^a [Borberek AF; Mk 169 Alvinczi Péter inv. 2. — ^aFels-ből kiemelve] * ~ *hámbar*. 1832: Lisztes Hámbar [Sáromerke MT; TSb 26] * ~ *hordó*. 1594: Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium . . . Liztes hordo uagjon No. 8 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 26–7]. 1704: ma készitének sok szekereket a Kispicra és mindenikre egy-egy lisztes hordót, 8–9 köblösöket [WIN I, 237] * ~ *szekrény*. 1814: egy Lisztes Székreny [Mezősályi TA; RLt Rettégi Sámuel kúriájának inv.] * ~ *szuszék*. 1736: Ezen Gabonás Házban vadnak ezek Lisztes Szuszék nro 3^a [Várhegy MT; CU XIII/1. 94. — ^aFolyt. a fels.]. 1797: egy ujj Lisztes Szuszék fedelestől [Náznánfva MT; Berz. 4. 22. N. 22]. 1849: A lisztes szuszékot Molnár Nonuj Ifiab vitte el [Héjasfva NK; CsZ. Pap Ferenc (33) vall.] * ~ *tekenő*. 1824: Tejkék Lisztes Tekenyők, és a' csigák köteleivel . . . együtt betsültettek 48 Rf [Kisjenő SzD; Bfr XXI dobozolt anyag] * ~ *tonna*. 1633: Lisztes tonna . . . f. — d. 16 [Kv; RDL I. 103]. 1736: három Lisztes v. búzás Tonna [Kv; Pk 6].

2. ~ *abrosz* ' 1627: Egi liztes Abrosz f — d 10 [Kv; RDL I. 134].

◇ **Szn.** 1513: Petro lyzthes [Vh; MNy X, 373]. 1659: Lisztes Ferencz [TML I, 465 Pekri Sónia lev.].

lisztesház liszteskamra; magazie/cămară de păstrat făină; Mehlkammer. 1594: az liztes hazban . . . Bor hordo kart No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22]. 1652: az Lisztes ház . . . Gerendai nyárfák gyalulatlanok | Az Lisztes ház mellett . . . vagyon egy kovacs mühle [Görgény MT; Törzs]. 1656: vagyon reghi sendeli hejazatt ala veött deszkaval bellett sasfakból allo lisztesház melinek vagyon 8 deszka rekesze, kiben vagyon fejer liszt cub. nro

9/3, köz liszt Cub. nro 35/3 [Fog.; UF II, 100]. 1676: Az éléb megh irt házból ismét az folyosora fordulván nyílik az folyosónak az templom felől valo véginél, vas sarkon, pánthon az lisztes házra, kö mellyék között körül párkányozott egi gyantáros ajtó [Fog.; UF II, 719]. 1679: Lisztes Ház. Ez az . Külső kamora mellett vago(n) [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 61].

lisztesláda ladă pentru făină; Mehlkiste. 1685 e.: Vagyon az felső vár alatt egy köre forgo malom . . . Ennek lisztes ládája, Orso faja, Belső kereke, Padgya Korongja ezeken valo vasakkal edgyütt mind jok [Borberek AF; MvRKlev. Urb. 22]. 1694: (A malom) also felső Kövei el koptak, Padgya, Garattya, Lisztes Ladaja meg lehetősök | (A malom) Garattja jobbitast kíván, lisztes ladai, korongjai korong vasai, ket Vas Karikai meg vad(na)k [Kövár Szt; JHb Inv.]. 1836: Egy rekesztéses magos lisztes láda [Kv; Pk 3]. 1852: A lisztes ládák fenyő deszkából használhatók | Az új lisztes láda hiányzik [Km; KmULEv. 2].

lisztesmalom lisztelő-malom; moară; Mehl mahlende Mühle. 1648: Nagy és Kis Arpas között . . . a' falubelieknek ket lisztes malmok vagyon [Porumbák F; UF I, 869].

liszteszák sac de/pentru făină; Mehlsack. 1584: Halasz Gergelne vallia, Egy tehenemet Nag veritezwe tala(m) eyel, es meg hala Mas Nap, A masiknak Syria el vesze es mikor sirankoznek: Monda feyer Kalmanne: Mennye! es ha chak egy marokai lehetis fey teyet beleolile, es eös bort bele, tedgiem (!) a' twzheöz, es meg twozik velle Es keossem oza(n) a' Túroiat A Niakához harsal egy kis ruhaba, es egy liztes sakal regel verd ky az kapudon [Kv; TJK IV/1. 263]. 1738: (Az al- és felperesek) világosabban dőcéallya(na)k a lisztes sák dolgáb(an) [Torda; TJK I. 175]. 1748: a lisztes sákunkatis ki rágta^a [Torda; i.h. III. 241. — ^aA disznók].

lisztesz-malom lisztelő-malom; moară; Mehl mahlende Mühle. 1770: Tudgyae a' Tanu Hogy . . . Néhai . . . Gróff Betleni Betlen Samuel Vrnak . . . a' Kis Küköllön ez előtt régen lett volna Lisztesz Malma ? [Kük.; JHb LXVII/153 vk].

Szk: háromkövű ~. 1770: volt . . . a' Dombai határon egy három kövű Lisztesz Malma [Dombó KK; JHb LXVII/154].

lisztfogó lisztgyűjtő, lisztes; pentru făină; Mehl sammelnd/fangend. **Szk:** ~ láda. 1838: A Szitáló malomba Lisztfogo négy viseltes ládák [Km; KmULEv. 2] * ~ vályú. 1648: Vagyon az Porumbaki patakon egy liszt örlő felywl czapo ket kerekw malom lisztfogo valuiis iok [Porumbák F; UF I, 902] | Két liszt fogo valuja [i.h. 850].

lisztgyűjtő-láda lisztesláda; ladă pentru făină; Mehlkiste/kasten. 1837: A' Szász nyiresi^a Pataki malom . . . se bél kereke, se viz kereke, se garad, se, liszt gyűjtő ládái nintsenek meg [Ks 73/55. — ^aSzD].

lisztház liszteskamra; cămară/magazie de păstrat făină; Mehlkammer. 1800: Halála előtt mint egy héttel

hozzám vonta vala meg magát, a' lisztházamban hált [Kvh; HSzjP Jantso Jánosné Birtalan Krisztina (48) vall.].

liszthordás lisztszállítás; transportare de făină; Mehltransport/beförderung. 1592: Az nag' sarnak myatta hog az taligas búza es lizt hordast Egyedül ne(m) gywzte Mondro Jacobot fogattam melle [Kv; Szám. 5/XIV. 59 Eppel Péter sp kezével].

liszthordó persoană care transportă făină; Mehlbeförderer. 1640: Balas Mihaly Liszt hordo [Fog.; UC 14/48. Urb. 8].

lisztkorpa táríje; Mehlkleie. 1684: Liszt Korpa és buza utolly Liszt vagyon Sax. Cub 60 [Katona K; UtI].

lisztláng a liszt legjava; floare de făină; Kernmehl. 1596: List Langot, kit semlye lisztnek hinak, 3. vekat adot Baczj Tamas Wram [Kv; Szám. 6/XVIII. 11 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1609: Vrunck Eo Felsege be Jeoueteljre . . . az három napi Gazdalkodásra . . . Keolteottem Lizt Langot, az menj zuksege volt | Tizta lizt lang, melljet zitaltak 12 veka buzának az liztibeol [Kv; i.h. 12b/IV. 183, 221].

Sz. 1782: Gyurinak oljan kedve van mind az Lisztlang [Kv; SLt Fekete Ferenc Suki Jánoshoz].

lisztmeregető-kalán căuș, scafă, scăfiță; Mehlschöpfkelle. 1798/1821: Két Liszt meregető Kalának [Kv; Pk 5].

lisztmérő de măsurat făină; Mehlmeß-/maß. 1745: Liszt mérő véka nro 1 [M.sztkirály AF; Told. 18]. 1813: Lisztmérő kis Lapát 1 [Veresegyháza AF; i.h. Toldalagi Kata lett.]. 1826: A malomba . . . egy vatyiko . . . egy liszt mérő lapát [Klic SzD; LLt 9/1]. — Egyes adalékok esetében *lisztmerő* 'lisztmerítő' változatra is gondolhatunk.

lisztörlő-malom lisztelő-malom; moară; Mehl mahlende Mühle. 1648: Az falu felett egy liszt eorló malom [Kerc F; UF I, 853] | Ezen vizen vagyon az fen megh irt Szabadosnak egy felywl czapo s egy köre valo liszt örlő malma [Porumbák F; i.h. 871]. 1652: Vagyon ezen Szamoson Tatamer Christophnak Hev Szamoson lakonak egy alol czapo lizteorleő malom [Hidegszamos K; GyU 114].

lisztseprő-kefe perie de adunat făină; Mehlkehrbürste. 1852: Az eszközök közül hiányzik: Egy liszt seprő kefe [Km; KmULEv. 2].

liszttartó liszttároló; de păstrat făină; zum Mehlaufbewahren dienend. **Szk:** ~ bárka. 1787: Egy Liszt tarto Bárka vagyis hámbár Dr. 84 [Mv; MvLEV. Tolvaj atias Varga Mihály hagy. 4] * ~ bolt liszttartó kamra. 1681/1748: a' Liszt tarto bolt [Balázsfva AF; KvAkKt Mss lat. 236] * ~ *deberke*. 1797: Egy Liszt tarto *deberke* [M.igen AF; DobLEV. IV/777. 15] * ~ *fiókos/rekeszes láda*. 1782/1795: Liszt tarto nagy fiókos Láda [Sorostély AF; Ks 80]. 1849: egy lisztarto rekeszes ládo [WassLt.] * ~ *kád*. 1819: a Venicze Ház hijján liszt

tarto két roszt Kád [Baca SzD; TSb 6] * ~ *szezkény*. 1849: A pintze gátorba egy liszt tarto szezkény [WassLt] * ~ *szuszekotska*. 1798: Egy Liszt tarto Szuszekotska [Vingárd AF; KCsl 5] * ~ *vályu*. 1851: két avatóg liszt tarto válu [Erdősztyörgy MT; TSb 34].

lisztvályú troacá; Mehlmulde/trog. 1692: Vagyon ezen malomban ... Liszt valu no. 2 [Tóhát TA; BK Inv. 29]. 1745: egy ujj Malom ... készen találtatott egj ke-rekkel 's kövével, gáttjával liszt-válujával edgyütt [Ma-rossztkirály AF; Told. 18]. 1837: Négy garad, négy Liszt vállu [Náznánfa MT; Berz. 21].

litánia litanie; Litanei. 1653: Némely egy hétig is ott-commorál és devotizál. Mikor a szent helyekre kimen-nek processióval és litániakkal, akkoron megnyittatnak a különbnél különbféle helyek, esmét mind különb szép litániák és énekek vagynak [ETA I, 120 NSz. — ^aA jeru-szálemi kegytemplomban].

litéralé 1. irat; document; Schrift. 1746: Psoni Laka-tos Jánost nem láttam hogy semi Litéraleval ele mu-stralt volna [Esztelnek Hsz; HSzJP Balthasar Karakay (76) ns vall.]. 1752: Szent Márton nap után az tábla bé ál oda is bé kellett mennem holmi litéralékkal [WLt Vesselőnyi István feleségéhez]. 1761: ezen Litéralék fel olvastatta-nak [Torda; TJkT V. 35]. 1787: Következik végtére a Néhái Vadadi Andrásné Elek Ersebeth aszszony holta után az fellyebb circumvincinál házánál valo Litéralék Regestruma [Mv; MvLev. Vadadi hagy. 5]. 1792: a Ne-hai Mogyorosi Beniamin Ur neve alatt lévő Litéralékat kéri a praetendens Aszszony [Ne; DobLev. IV/701]. 1804: a' Bánffi familia, követünk kezéből ki tsikorván ... máj napiglan is a' Bánffiak kezében vagynak azon Litéralék [Somlyó Sz; CU Aspremont vall.].

2. birtoklevél; titlu de posesiune; Besitzstandsblatt. 1737: Hogi pedig ezen Rehabealandó Rétekről való Litéralék, a Protocollumokból és egjbünneis egjb(e) kerestessenek és in bonum ordinem redigaltassanak, an-nak effectuálására deputaltatnak^a [Dés; Jk 468b. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1740: Mltgs Gróff Kornis Sigmund Úrfi ő Ngával való Rét dolgáb(an) eddig lótt Processu-sunk recolálására, Litéralékn(a)k számban 's jó rendben vételére denomináltatn(a)k^a [Dés; Jk 527b. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1762: Sajnálom hogy a' Venitzei Jozzagrol valo Litéralekot Mlgs Groff Teleki Pal Ur(am) eő nsga által nem küldötte [Fejéregyháza NK; Borb. II Mich. Sándor lev.]. 1796: El menetele alkalmatosságával Nat-ságod a Zojkás Leveleit meg nem találá, hogy az ő Lite-raléit neki ki adtuk volna [Szilágycseh; IB. Fogarasi Ist-ván lev.].

3. perirat; acte procesului; Prozeßakte. 1735: Exhi-bealvan az Actor ő Kglme maga Litéraleit egy fatenselis nem comproballa az Inctussal az Asztal tartás iránt va-lo Conventiojat [Torda; TJkT I. 95]. 1746: az Actor ő Kgl-től bé adott Litéralekból importaltatik az Inctának sok rendbeli lopogatása [uo.; i.h. III. 43]. 1757: Néhái Foltli Balintne Aszszony eő Nga Néhái Honorabilis Popa Avrámmal a' Bányá felett mennyit litigalodott légyen, az arról költ Litéralek verificályák [BK ad nro 144 Ioannes Gulya de Déva (43) prov. vall.]. 1775: Ko-váts Márton eo kegyelme ... a' Thorotzkai Biráktól

nyert volt egy eo kegyelmének faveálo Deliberatu-mot; de ... annihilálták, a' mint Ngodnak exhibeált Li-teráleinkból világosan kitetszik Sub Litera D [Torockó; Bosla]. 1781: Inctus ad haec, honn nem lévén, királyi szolgálatban voltam, nem készülhettem a litéralékból [Taploca Cs; RSzF 231].

litérátor irodalmár; literat, om de litere; Literat(or). 1823–1830: Nyomtatott orációi s versei mutatják, mi-lyen nagy litterator volt^a, zsidóul szeretett énekelni is [FogE 75. — ^aKovácsnai Sándor (1730–1792) mv-i ref. kollégiumi professzor].

litératúra 1. irodalom; literatúra; Literatur. 1662: Weér András ... a litteratúrában, deákságban a gram-maticáig jó talentummal volt [SKr 518]. 1710 k.: vol-tunk ekkor cives academiae mindenféle deák circiter kétezernégyszáz, professor huszonkettő, kik között teológiaiában híres Hajdanus, és még inkább Coccejus ... litteratúrában, philologiában Gronovius [BÖn. 579]. 1772: Maga^a elhalván, két fiát feltartotta, kik is qualificatusok mind a literatúrában, mind pedig a musi-cában [RettE 286. — ^aPetki Mihály]. 1823–1830: Délu-tán azután minket is a tékába behívtak, és a görög s deák literatúrából három vagy négy óra alatt censeáltak [FogE 96].

2. irodalmi műveltség; cultură literară; literarische Bildung. 1743: ha az Urnak valamellyik jo(szá)gában Tisztárto kivantatnek, tehát azt az iffiat recomen-dalna(m), mivel sok irigye tamadott mar hogy egy keves literaturaja vagyon [TKI K. Mihály Deák Teleki Ádám-hoz]. 1758: (Kolosvári Dánielnek) magaviseleése egy bat-kát nem ért, literaturája kevés [RettE 60].

litératúrájú vmilyen irodalmi műveltségű; de o anumi-tă cultură literară; von literarischer Bildung. 1759: Fele-sége^a Daniel Polixena, nagy literatúrájú úri asszonyság [RettE 84. — ^aBr. Wesselőnyi Istvánnak]. 1773: A sze-gény Nyárádi Imre is megholt Jó literatúrájú és deákságú s amellett facetus ember volt [i.h. 298]. — L. még i.h. 354, 398.

litérátus 1. írástudó; ştiutor de carte; schreibkundig. 1764: Pető György uram vólt Litérátus, mindenek ő kegyelme irogatott fel [Káposztássztrmklós MT; Told. 76]. 1765: minthogj literatus volt az Kurucziában Asses-sornak tették volt Néhái Borbélj Istvánt [Aranyosrákos TA; Borb. I Biró András (88) ns vall.]. 1775: Ezt^a bizo-nyosan valami literatus jobbágy adta fel [RettE 343. — ^aHaller Jánost]. 1818: tsak azzal különböztetnek meg a nemesek a Boeroktól, hogy a Nemesek Nemes Boerok-nak mondatnak és iratnak a literatus emberek által [Puşcariu, Fragm. IV. 775].

Szn. 1589: Martinus literatus Desy [Dés; DLt 224]. 1594: Laurentius literatus judex [Dés; DLt 243]. 1634: Joannes literatus [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 16].

2. irodalomban jártas; erudit; literaturkundig. 1879: A papod azt véli, hogy te valami roppant summa pénz-t kölcsönöztél a Róza apjának, s most követeled a leányát vagy a pénzedet. Tudod! ahogy regényekben szokás. Bi-zonyosan literátus gyerek a papod! [PLev. 47 Petelei Ist-ván Jakab Ödönhöz].

litigáció egyenetlenkedés, viszálykodás; discordie, litigi; Zwietracht, Streitigkeit | pereskedés; purtare de processe; Prozeßführung. 1735: Dioszegi Szabo Mihály Atyánkfa és Kántor Páll Istvánné Aszszonyom litigatiojok iránt valo Transmissio-nak fel olvasására deputat-tatának^a [Dés; Jk 457b. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1750: Látván az ő kegjelmek között Valo litigatiot, ő kglmek közikben Szolván, meg akarván egejzetni [Etéd U; NkF]. 1770: azon litigatióban lévő széna falu kezibe ítíltetett [Taploca Cs; RSzF 127]. 1774: vagyon Vass László vr(amna)k egy három köre epitetett malma, mely felett az praetitulált Vrak^a eő kglmek litigalodtanak, hogi tovább eő kglmek között lévő litigatio Sopialtassek az megh edgyezés lón az ide aláb meg irt Punctumok szerént [WassLt. — ^aWass Dániel és László].

litigál perel, pereskedik; a fi in proces (cu cineva); Prozeß führen. 1600: Circumspectus St(ep)hanus Radnothy fassus est Mikor Borsara^a mentem volna . Janchy Caspar azt az zenat a mely feleol most litigal-nak eo kgme(ne)k zerzetthe volt Jspotaly mester vram-nak [Kv; Tjk VI/1. 44. — ^aK]. 1649: azert litigalok most en veled, nem egyebert hogi penigh azt allegalod hogi ugi mentel mint ver, az haza teörveniet kellet volna obser-valnod, es ugi kellet volna pr(o)cedalnod [Kv; Tjk VIII/4. 389]. 1651: in facie sedis jud(cia)riae, Nemzetes Katona Pálne es Vayda Istvánné Asz(szon)yeek compá-realua(n), es az Szűkerekely Török Antal háza után ualo Arenda feleóll, litigalua(n), az Nemes Vármegye szekin, ugi vitetődik igazításban hogi az Vármegye Dezmássa Kauassi Iános Vram azon Arendat, nem Katona Pálné Asz(on)itul, hanem Vajda Istuanne Asz(on)itul várja [RLt 0. 5]. 1737: litigálván en az Ivel a Tordai Határon lévő egy darab Széna fű iránt az I ellen per non venit Sententia obtinealtam [Torda; TjkT I. 127]. — L. még RSzF 129, 292.

litigálódik egyenetlenkedik, viszálykodik; a fi in liti-giu (cu cineva): streiten | pereskedik; a fi in proces (cu cineva); Prozeß führen. 1715: Néhai Akim Borsán ... Néhai Gligor Sztójkával Litigalodván egy eörökség felett törvénnel mi előttünk el nyere [Farkastelke AF; JHb XXVII/33]. 1731: az Exponens ... Ngad edes Attyával . az Ugroczi hataron lévő Polyána Oancsila nevezetű hely felet litigalodott volna [Dob.; JHb III/80]. 1739: Praetendallya az Actor hogi ... bizonyos számu pénze gonoszul el veszet volna, mely iránt litigálodván, az Actor ea Pars submitálta, hogi az Incta Pars tertio se juramento mentse magát hogi az A pénzét el nem lopta [Torda; TjkT I. 158. 9]. 1757: Néhai Folthi Balintne Aszszony eő Nga Néhai Honorabilis Popa Avrámmal a' Bánya felett mennyit litigalodott légyen [BK ad nro 144 Ioannes Gulya de Déva (43) prov. vall.]. 1758: Kglmetek nem régiben cuives (!) decidealt, Edes Any-(ny)okkal Néhai Arkosi Kőkösben residealt, Veres Samuel Vram özvegyével, Kispál Sára aszszonyal Litigalo-dot azon Nobilitaris Fundus iránt, mely vagyon Kőkösben [Hsz; Kp I. 202].

litigáns I. *mn* pereskedő; litigios; Prozeß führend. 1699: nem a' Szeék sem nem a' litigans felek hanem eő maga negligentiaja által mult el a praefigalt idő [Dés; Jk 297a]. 1736: a Litigans Felek(ne)k exhibitájok Subinfe-

rallya azt: hogi Kaptalant is hozta(na)k ezen Controversias helynek dirimálására [K; SLt F. 40]. 1759/1766: azon Causa . kétszeges kimenetelét mind két Litigáns Felek Consideratioban vevén ... p(rae)scindalanak a' Perlekedéstől [Mv; DobLev. II/372. 1b]. 1770: Interim az litigáns pásztor kéz beadással künn megegyezék azon, hogi a pásztor fizessen öt magyar forintokat . . az actör gazdaasszonynak [M.hermány U; RSzF 213].

II. *fn* perelő/pereskedő fél; parte litigantá; Prozeßfüh-
rer. 1671: Eo kglmek Tanáczul az két fél Litigansoknak reportalt attesta(ti)ojokat assumalua(n), es pensitalúan . . per hoc J. . . kovesse meg az Actort [Kv; Tjk XI/1: 44]. 1689: előttünk az litigánsok egy massal megh bekeölttek egy mas(na)k 25. forint vinculu(m) alatt kezeket mi nekünk be adván [Aranyosrákos (TA) körny.; Borb. I].

litigiózus peres; litigios; strittig. 1666: ott az hol az litigios(us) hely meg választatik az Thorda vármegyei Borrévi hatartól [Thor. III/6 egy-i bizottság jel.]. 1752: az litigiosus funduson találtatott épületeket a Delibera-tum(na)k ereje mellett aestimaltuk [M.kecel Sz; Borb. II].

litra 1. régi súlymérték-egység; litrá; altes Gewicht-maßeinheit. 1630: Mészáros Palne viszen magiar or-szagba . . 2 Litra selyembeol czinalt sinort, gombot tt f — d 30^a | Soos Lőrincz viszen magiar orszagba . . 14 vegh selyem sinort . . masfel litrából keoteot tt f — d 23^a [Kv; Szám. 18b/IV. 27, 40. — ^aA fizetett harmincad]. 1687 k.: Az Eöveketis litra szamra harminczadol-yák [Mv; MvRKLev. Vect. 4] | Egy litra fejtőtől f — // 07 1/2^a [Mv; i.h. 13. — ^aA fizetett harmincad]. 1688: Egy litrab(an) vagyon lot no 22 [BfR Vect.] | Egy oka festett Gyapjútól f — // 03 Egy litratól f — // 07 1/2 [Mv; MvRKLev. 26].

2. úrmérték; litrá; Hohlmaß. 1761: Tudgya e a' Tanu . . . , hogi . . . Groff Daniel Sofia Aszóny Dnalis Bir-
rája . . ha véka Zabbal Litra Palinkával nem placalata-tot, külömben Falusiak(na)k Templomba jární nem en-
gette [H; Ks 113 Vegyes ir. vk].

littai litván; lituanian; litauisch. 1823–1830: Ezt az univerzitást^a IV. Károly császár négy nemzetekre osz-totta volt: első a cseh, hová számláltattak a morvák, ma-gyarok és tótok, második a lengyel és littai, harmadik a bavariai, negyedik a sachseniai [FogE 176. — ^aA prágai egyetemet]. — Vö. a *litván* címszóval.

liturgia mise; liturghie; Messe. 1664: Tiszteendő Parthenius Péter Püspök Uramnak lelki pásztori botja és igazgatása alá bocsátjuk és rendeljük minden jószágink-ban lévő oroszokot, görögöket, rácokot, oláhokot, papjaival, deakonival egyetemben, hogi azokot . . di-rigálja, vezérelje, oktassa, s az szerint szokott Liturgiá-jokban, böjtökben, inneplésekben és egyéb nálok eleitől fogvást bevett ceremóniakban megtartsa [Veress, Doc. XI, 46 Báthory Zsófia és fia, Rákóczi Ferenc Parthenius Péter püspökhöz]. 1811: Midőn az Egés volt Harang fé-re verés nem volt, Sem Tolvaj kiáltás, Mivel a' Papunk az Templomba lévén Misét szolgáltatott, az az Létur-gyiat [Cold K; JHb 5. 3/3 Stéfán Gyérán (50) col. vall.] | a' Pap éppen akkor^a szolgáltatott Misét, vagy is Olá

Nyelven Léturgyiát azért a' Harang fere verést meg nem Engedte [uo.; i.h. Ungur Toma (32) col. vall. — "A tűz-vészkor].

litván lituanian; litauisch. 1675: 200 személye készül feles és egyéb portékás szekkel Kameniczből az vajdának Azomban feles közák, lengyel, litván hadak várán lesben őket, Hutinnál felverték s le is vágják nagyobb részét [TML VII, 37 Béli Pál Teleki Mihályhoz]. — Vö. a *litvai* címszóval.

litvánai, **litvániai** lituanian; litauisch. 1657: litvániai herceg Janusius Radcivilnek érkezének követjei [KemOn. 189]. 1662: Vala már hátra az ifjú fejedelemnek a kisasszonnyal való lakodalmuk kiszolgáltatása. Mellyre mind római császár, lengyel király, magyarországi palatinus, esztergami érsek, litvániai, kurlandiai hercegek, krakkói, moldovai, havasalföldi vajdák elhivatnak vala [SKr 198]. 1677: küldöttek előjáróban a litvániai tatárokból mintegy hatszáz [TML VII, 516 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz]. 1710: Adjuga^a mene férjhez a litvániai herceghöz, Jagellóhoz [CsH 61. — "Hedvig, Nagy Lajos király leánya].

litvaországi litvániai; lituanian; litauisch. 1593: Paxi^a lukaczj es Boldis Jacob wiznek desig 6 lowon lengieleket . litua orzagi Carol Ianos wrunk lewele Nalla f 3 [Kv; Szám. 5/XXI. 101. — "Olv.: Paksj].

liu fenékcsovés kádacska; cadă mică cu cep la fund; Fäbchen/Tröghen mit Bodenrohr | nagy fatölcsér; pilnie mare de lemn; großer Holztrichter, Winzertrichter. 1589: Ket Liju Egy Io . . . masik Roz omlando [Kv; KvLt Vegyes 1/2. 69]. 1590: Ezeken kyweol vagion . . . Hordok, és kadak, lyuk | Kadar Christoph . . . keoteoth meg 9 Bototh es ket Liuth . . . d. 24 [Kv; Szám. 4/XXIII. 6, 4/XIX. 16]. 1591: Liw vagion II [Kv; AggmLt A. 53]. 1594: Lyo vagion No. 1 [Kraszna Sz; UC 78/7. 20]. 1637: Az első pinczeben uagyon egy vedres cseyebreczyke; egy eöregliu kin egy vas abronczy [UF I, 425]. 1656: Teöldgi fabol csinalt liu nro. 1 [UF II, 118]. 1746: Livo seu Liu 2 [Ádamos KK; Ks 23. XXIIb]. 1761: Bort szűrő Lio, egyik egész fábol van ki vajva 2 [Branyicska H; JHb XXXV/39. 22]. 1765: vit el . . . Egy Lihut [Ilencfva MT; DE 2. IXB. 13]. 1775: Liu, vagy fa tölcser [Szentdemeter U; LLt Fasc. 153]. 1776: ezen Pinczeben vagyon cserefa Lijju 1 [Mezőmehes TA; WassLt]. 1788: Egy Lihut [Mv; Told. 9a] | Lijju nro 1 [Dés; Hr 2/39]. XIX. sz. eleje: Két Liu vagy Töltser [Óraljaboldogfva H; KCsl 5]. 1842: Egy veder és egy liju [Okericsora F; TSb 51]. 1857: Veder 1 Liu 1 [Bodola Hsz; BLt II. 11]. — L. még UF I, 155, 890, II, 744.

A rendsz. tojásdad alakú, ritk. kerek, lapos kádacska szerű liu fenékcsovés kéjét a hordó tetején lévő lyukba illesztve töltik a hordóba a mustot, ill. a bor kezelése, lehűzése rendjén a bort. — A címszóra l. még NySz léjo, OKlSz liu és MTsz léhó al.

Szk: abroncsos liu. 1688: Egy abroncsos Liu [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 4] ~ **bortöltő** ~. 1647: Egi bor töltő Liu [Marosillye H; Vlt 55/5415]. 1692: vagyon ket bor töltő lihu [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1765: Egy Bor töltő Liu [Szászsztyjakab SzD; Told. 8]. 1794: Viseltes Bor töltő Liu [Gyalakuta MT; TSb 17] | Töl Fából Csinált Pléh Csőjű Bor Töltő Liu . . . Bor Töltő Livuk

[Nagyfalu Sz; UC]. 1815: 2. bor töltő Liu [Nyárádsztbednek MT; Told. 50] * **csebres** ~. 1677: egy Csebres Liu [Dés; Borb. II Mezőmadarasi ns összeírók jegyzéke] * **faabroncsos** ~. 1828: Fa abrontos Liu kettő [Szentdemeter U; Told. 39] * **kerek** ~. 1829: Fa Liu új egy, otska egy Kerek Liu [Borosbocsárd AF; EMLt]. 1849: egy kerek liju [WassLt] * **rézcsövű** ~. 1808: Egy Réz tsőű Liu [Kv; AggmLt B. 43]. 1845: egy réz csőjű liju [Balázsháza Sz; Mk]. 1846: egy réz csőű két vas abroncsos Liu [Szászkerked K; LLt]. 1849: Egy réz tsőű vas abrontos liu [Somkerék SzD; Ks 73/55] * **sertöltő** ~. 1636: egy seres hordo, es Ser töltő liju [Siménfva U; JHb Inv.] * **vasabroncsos** ~ → **rézesövű** ~ * **vascsövű** ~. 1758: Vas csőjű Liu Ser töltésre [Déva; Ks 76. IX. 8] * **vizes** ~. 1832: Egy Vizes Liu [Sáromberke MT; TSb 26].

Ha. 1808: lyo [Kv; RDL I. 83]. 1614: liw [Kv; i.h. 95]. 1628: Liju [Kv; i.h. 139]. 1629: liu [Szentdemeter U; LLt]. 1632: Liu [Porumbák F; UC 180]. 1637/1639: lyutt [Kv; RDL I. 111]. 1647: Liú [Drassó AF; BK 48/16]. 1669: liu [Királyfva KK; Ks 67. 46. 24a]. 1722: liu [Algyógy H; Born. XXIXa. 8 Bornemisza János conscr. 2]. 1745: Lijú [Marosztkirály MT; Told. 18]. 1797: Lio [Náznánfva MT; Berz. 4. F. 22. N. 2]. 1801: lioért [Déva; Ks 97]. 1809: Liv [Torda; KW]. 1817: Lijju [Mv; MvLev.]. 1819: Lijju [Mv; i.h.]. 1822: Lio [Nyárádsztanna MT; i.h.]. 1836: Lijju [Kv; Pk 3]. 1839: Liju [Kv; i.h.].

liucska kis liu; cadă mică cu cep la fund; Tröghen mit Bodenrohr | fatölcsercske; pilnioară de lemn; hölzernes Trichterchen. 1638: Azon aszkon vagion egy ürös altagh, rajta egy liuczka [A.porumbák F; UF I. 657]. 1724: Egy Liv Egy Liutska [Koronka MT; Told. 29/12].

lius tölcserrel ellátott; prevázut cu pilnie; mit Trichter versehen. 1664: egi lius liukas Ustöczke [HSzj liú al.].

liváda 1. csűrőskert; livadă; Scheunengarten. 1751: Barbátvizi Csüres Kerte, vagyis Livádiája mellett [Borbátvizi H; EHA] | (A földet) bé foglalhassa maga Tsüres Kertéhez, vagy is Vulgo Livádiájához [Mv; MvLev. 9].

Szk: füvelő ~. XVIII sz. eleje: Haczszeli^a füvelő Livádiát, Curia helljet Csüres kértett Vetemenjes kértett fel kell méretni [H; JHb XLI. — "A Hacaselen (H) levő].

2. ? kaszáló; fineajta; Heuwiese | ? gyümölcsös; livadă; Obstgarten. 1790: Vagyon egy Livagyia a melyl szantál es Füzfakkal vagyon körül kerítve [ÁLT]. 1795: A Belényesben levő vidék kertje vagyis livádiája [Nyr XLIV, 126]. 1800: engedné maga Lá Izvor nevezetű Helyen levő Livádiáját . . . hogy . . . a Lunkai Lakosok által bé kerteltessék [Körösbánya H; Ks 111 Vegyes ir.]. 1828: Az Udvar felett való Livagyia szantál körül véve [Mezőzáh TA; ÁLT].

◇ **Hn. 1721:** felső Liváda (e). alsó Liváda (e) [Gergelyfája AF; EHA]. 1774: A' Livádában az Udvar alatt [Aranyosgerend TA; EHA]. 1779: A Lyiwáda megett (sz) [Szászszombor SzD; RLT 4]. 1812: a' Livádia nevezetű gyümölcsös [Vingárd AT; EHA].

Ha. 1759: Livagyia [Kéménd H; JHb XXXIII/14. 11]. 1770: Livagyia [uo.; JHb XXXIII/24].

livádácska ? gyümölcsöskertecske; livadá mică; Obstgärtchen. 1828: Egy Livádácska kerteletlen régen Ház volt rajta [Fűkút K; LLt Csáky-per 490. L. 10].

livó 1. liu

lizibilis olvasható; lizibil; lesbar. 1672: kérlek, édes Komám uram, mikor írsz nekem, írj szebben, legyen lizibilis [TML VI, 279 Nalácz István Teleki Mihályhoz].

lizimachus ókori aranypénz; monedă de aur din antichitate; Goldmünze im Altertum. 1574: Egy Jskatulaban vagio(n) ket arany Egi Lisimachus Egi zem arani aztis Vramnak hagiom [Gyf; JHbK XXI/12. 3]. 1578: az lisimakus summa zerent zaaz hat, az Arany forint zaaz hwzon hat, taller zaaz tizen Nyolch, apro penz zaaz tiz forint [Pókafva AF; KCs 47]. 1590: Chaki Gabor chinaltatot velem egy aranj eoweth kibe pogan Aranjak lysimachusok vadnak [Kv; Tjk V/1. 19]. 1595: Egy Lisimachus harom darab Thermes aranj mindenesteol ponderal aur. p. 12 | Arany egy Lisimachus [Zsombor K; SL reg.]. 1602: Az Erziben voltak Gyewreok, Araniak, kibben Gyemant volt, kibben Saphely kibben Rubint, Lisimachus volt [Kv; RDL I. 73].

lizimachus-arany ókori aranypénz; monedă de aur din antichitate; Goldmünze im Altertum. 1573 k.: Az zeketek feli Tamadasakor hagiott volt eo Nala chiak Myhal kwpakat es Eottwen egy gira Ezwsteot egi Ladaban, Egi twrbaban haro(m)zaz Lisimachos araniat [Kv; Tjk III/3. 106b]. 1585: Ioannes l(ite)rat(us) fatetur, Ez el múlt Zentmarthon Nap tayaban ... Zekely Gergel Mutata egy lisimachus Araniat [Kv; Tjk IV/1. 389]. 1625: Istua(n) deak Ur(am) Almasy Benczeő Georgy deak Uramnak nemes embernek, eőt duplas lysimachus araniakat vetue(n) harom harom forintba(n) Zallagba(n), mely araniakot mikor az Zegeni Istua(n) deak Ur(am) vagi posteritasi az lteöl kertek cziak oda maradot [UszT 130c].

lizimachus-pénz ókori aranypénz; monedă de aur din antichitate; Goldmünze im Altertum. 1546: az haath arany gury, mynd az yzymakos^a penzewel Egyethembe, az my volth. Ezek mynd, Banffy Bernaldnak maradyanak, es Ewee Legyenek [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19. — ^aAz alkalmasint tollbamondás után író a *lysimachos* szót írhatta el].

ló 1. cal; Pferd. 1540: yt Koloswarath pathkoltatek (!) loamath, akor meg nyrazak, meg santhwla. Azert lassan mehetek [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. 1568: Petrus fili(us) gregory zalay . . . fass(us) e(st), adig hagigala az zekerceuel a lowat, a barbel Janos zolgaya, hogy ... az hatan vgy latam hog ala kezde a ver meny [Kv; Tjk III/1. 191]. 1570: Karas Myklos, Ezt vallya harom lowok es ket Teneken Maradot volt az germekinek [Kv; Tjk III/2. 136b]. 1579: az boldis pal 3 loal wyk az Zabo Janost Zylahra Somlyo fele | az Somos kezy^a Myhall ket loan wye Julay Mihalt postan | az ő maga loa mek faradot vala [Kv; Szám. 1/XVIII. 8, 17, 34. — ^aErdő: Szamosközy]. 1585: Beztercere Jarat keoltetünk my magúnkra es lowonkra mindenestul f l — d. 47 [Kv; i.h. 3/XIX. 43]. 1586: Bachy Janos ... Enge-

mett kuldett vala hatt lwal ez peres helyre hogy ell borozdoliham [Csapó KK; JHb XX/48. 6]. 1587: Zab az Loakra Cb 7 [Kv; Szám. 3/XXIII. 8]. 1590: az Domosi lovakot viza hozza Agiaghffalwara [UszT]. 1591: Monostor vdtza kapu ellott valo hidthoz vettem . . . keet zal faat f — d 32 Az en Lohaymon vontatom odah f — d 6 [Kv; Szám. 5/I. 37]. 1593: Somlaj istwan chegeodj mihalj bekess Jstwan Jwtanak 4 kocziwal neg neg lowon . . . tordaig 8 lura fizettem f 2 [Kv; i.h. 5/XXI. 113]. 1598: enis ott tartotam az en louamott egywt az eo kegielmiuel, senki ne(m) ellenezte [Pálfa Cs; BálLt 81]. 1603: az torueny ugj tallala hogy w nekyk el kel Igazyttanj az louoth uagi az lo marad Torok Istuannal vagi az arra [UszT 17/73 benkő lőrync Almassy szabad szekely vall.]. 1617: negi lon s egi szekeren eligi hoztuk uala kj az fa szegeket [Szentsimon Cs; BLt]. 1696: Boldis Mihálnak az fia Boldis Marton megh hala, kinek . . . marada edgi lua, fel pistolljal, s, njergeuel [SLt AM. 33 Pokai Sárossi János kezével]. 1715: az Görögök Lava . . . nagyon santalt az fél ülő lábával [Kv; Tjk XV/1. 131]. 1765: Az Urak(na)k itt létebben Lavak szamakra Abraklásra Erog(álódott) Arpa Cub. 3 Metr. 3 [Nagybarcsa H; Ks 71. 52 Szám.]. 1850: Lavai el lopása kárpótlásaul fizetett T. Dobai Balint Ur Bara Joseffnek hatvan az az 60 pengő forintokat [Nagylak AF; DobLev. V/1295 Koréh György kezével].

Hn. 1658: Lo Retth [Újlak Sz; MNyTK 132. 118]. 1715: A Lu Uczaban [Bh; KHn 9]. 1734: a Ló kosárban (sz) [Ketesd K; KHn 61]. 1751: Lo rezen fel járo Falu közönséges Uttya [Szárhegy Cs; EHA]. 1754: A Lovak járo Rétje (k) [Sáromberke MT; EHA]. 1757: A Ló heverónél (sz) [Szászfülpös MT; EHA]. 1761/1808: egy darab rétet, melyet Lovak réttyenek hívnak . . . adták zálogba [Pata K; EHA]. 1764: onnan le a Ló rétre [Jegenye K; KHn 207]. 1768: a Lo Mező szelyiben [Gyalu K; EHA]. 1781: A Ló Réten (k) [Szamosfva K; EHA]. 1802: Lo Hálónál (sz) [Meggysfva MT; EHA]. 1805: a Lo Szőre nevű helyben (sz) [Szentistván MT; EHA]. 1864: Lomal (sző) [Torda; Pesty,MgHnt 41. 582–3. — A közel Lévo fuvaros lovak legelőjéből okozott károkkért neveztetett így].

Szk. A. ~ bélyegezni. 1637/1639: 1. Eoregh Lo beljegeznj valo beljegzeo vas, az Geljen Imre vram neuere csjnalua(n) . . . f. l [Kv; RDL I. 111] * ~ *étetni*. 1765: azon helyet Ló étetni meg tiltották [Zentelke K; BfN Zentelki cs.]. * ~ *festeni*. 1679: Ló festeni valo kana, két zsákb(an) [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 43] * ~ *fogni*. 1598: Andras Deak . . . vallya . . . mikor . . . valami lowak fogjn ala menteonk volna az Tarchya hazara lowainkban ott megh foggank de nemeljet leghy waltkeppen penigh az Nagy ferencz fia lowat megh nem foghatwk [Kv; Tjk V/1. 263]. 1682: ha valamely emberseges ember szolgajat Lo fogni küldi, fizetes nélkül tartozanak az pasztorok megh fogni [Dés; Jk 18b] * ~ *keresni*. 1595: Istwan Deak az Loas Legeny . . . ment fogarasik (!), valami Coloswari el vezet Lo keresni; de ugyan ne(m) talalhatta fel Loakat [Kv; Szám. 6/XVIIA. 93–4 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] * ~ *nézni*. 1734: el küldöttem Pal uramat az lo nézni [Gyeke K; Ks 99 Bíró János lev.]. * ~ *nyugtatni*. 1814: Lo nyugtatni megállattunk [Mv; TSb 12] * ~ *venni*. 1584: soha nem hitte hogy chak lo wenny keolttem volna, hanem ynkab(b) kemsege [BáthoryErdLev. 140]. 1604: Czikba jeóue en

velem Gergely Marto(n) lo vennj [UszT 18/142 Mihael Gergyai de Ilke vall.] * ~ *vizitálni*. 1595: 10 May Nagy György Wrünk ő fge vice küczis Loaz Mestere, megyen loak visitalni és bellyegeszni [Kv; Szám. 6/XVIIa. 62 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] * ~ *alja* trágya-alom. 1664: Véres Laszlo vr(am) szolgálais á Lovak allyat alkalmatlan helyre ne(m) han(n)ya, hane(m) az regi szokot helyre ki horgya takaricza [Mv; MbK] * ~ *hoz hozzálátat* lovat gondoztat. 1604: az huga borok^a azonj kere gergely uramat hogy az lohoz hozza latasson [UszT 18/126 Zaz mihalj Andrasfalwy molnos Ferench Jobagia vall. — ^aA Borbála egyik becealakja] * ~ *hoz lát* lovat gondoz. 1604: ő ne(m) tugia mellik latot az lohoz mikor el vittek [i.h. 18/125 Kowaczj görgi kws kedey zabad zekel vall.]. 1748: a' Darabantokot, 's Cséplőköt oda jártatta fa vágni, ganéj hánni, lohoz látni [Marossztkirály AF; Told. 56] * ~ *hoz vigyáz*. 1650: meghagja neköm, hogy az Lohoz vigyazzak [Nagykede U; UszT 8/64. 68b] * ~ *ra kap*. 1662: Gaudi ezt hallván, azonnal lovára kapa [SKr 450]. 1716: Lovakra kapván ... Nyaros nevű Rétin fejjül az élen mind nyargodoznak [Karácsonfva MT; Told. 76] * ~ *ra kerekedik*. 1831: mi szükség volt te néked, mintha egy mért földnyi tavalságra lakott volna hozzád, egy kis hus sütésért Lora kerekedni? [Dés; DLt 332. 16] * ~ *ra ül*. 1572: demeteor deakys lora Ewle Es Ell futa [Bh; KP]. 1659: Én osztán mindjárt lóra ültem, de én az katonákat sohun nem értem [TML I, 443 Vgyörgy Teleki Mihályhoz]. 1673: mihelt az falu helyt el értük, én mintgyarast az Szekerből ki szállottam s lora ültem, mas felé mentem [WassLt Joannes Sárosi de eadem Kis Sáros^a (37) ns vall. — ^aKK]. * *lova hátán/lovon szolgál*. 1625: az műkegyelmes urunknak ő felsegenek engedelmebol lon szolgállok [UszT 117a]. 1632: Boerok Ezek az Várhoz louak hatan szolgálnak mikor az szwksegh keuannia [Grid F; UC 14/38. 3] | Many Kraczion Zabados loua hata(n) zolgal [Sebes F; i.h. 25]. 1677: Az Uj Thor-daiaknak Privilegiumok confirmaltatni végeztetet kik szükségének idején, lovok hátán, jo fegyverrel tartozzanak fel-ülni, es szolgálni a' Fejedelmek Zászlója alatt [AC 141]. 1679/1681: Ezen hunyadi Jozsághban feles szabadosok lévén, kikis negi karban allattattak; egy része Lova hátán szolgál, más része az én jó akaratomig Taxára bocsattatott; harmadik részéből kettő kettő az also kapuban Continue kapuskodik; viszont a negyedik része virrasztoságal szolgal [Vh; VhU 674] * ~ *val/lovastol szolgál*. 1571: Toth Simon az w Thehetsege Szerint az var miuelesen ielen volt es Hiwsegesen es embersegesen louauale es Szekereuel Szolgalt es mostis Varadol w nagisaganak Beokes vramnak Eneidigh Bort hozot Szekeren [Ne; BesztLt 3550]. 1640: Lengjel Thamas . Ez jeoueuoueny, de louauale zolgalt, leuelet vitt szellel [Nagykapus K; GyU 53]. 1643: azt mondta hogi szegeny Jstenben el niugot Apafi Gergely Vramot eo louastol szolgalt, es enghemis ha veszem szolgálna [Sófva BN; BesztLt Petrus Gavay Andreas Vegh besztercei bírőhoz]. 1673: azon két Telek ket Sze-mélynek adatot, ugy hogy ket Loval es ket szablyaval szolgalyanak tollé [Vh; VhU 350] * *lovat ad vki alá*. 1570: Garadich Matthias, Es Zeech Gërgh . vallyak ... Erzen Jarto Balinthes velek volt, Azonba Megien Beh oda egy Archwi vagot zolgalo Ember, Gywlay Myhal vduarbirayanak Monta Magath, Es Illen Modon

zolt erzen Jarto Balintnak, hogy lassad ha ky akars Jeony vramhoz fyadert thérékedny, ha ely Jeos, Jm lo-wat adok alad, Mert ha ky nem Jeos vram fely akasztatya [Kv; Tjk III/2. 165] * *lova adat vki alá*. 1660: az vezér tihája, az vezér parancsolatából lovat adatván alám, megparancsolá nekem, hogy menjek Kolozsvárra, és adván mellém ötven jancsárokat és az város kapuját megnyittatnám és az ötven jancsárokat állatnám az kapura [Kv; KvE 180 LJ] * *lova fogad*. 1585: Czako Ambrus Vallia leowe hozza(m) Bota Ianos es egy louat fogada teolem hetwe(n) eot penzbe Nagy Ianos ala [Kv; Tjk IV/1. 513]. 1844: Már ara a' gondolatra is jöttem volt hogy itt fogadjak lovakat, de le beszéltek rolla [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.] * *lova nyergellet*. 1798: ezen ugj lattam mingjart nagion meg habaradott az Ur, és leg ottan Lovott nyergelletett [Ádamos KK; JHb XIX/58] * *lova tart*. 1677: Mint hogy vadnak oly Nemes emberek, kik elég értekesek, még-is annak a' Vég Háznak^a közönséges szükségére lovat nem tartanak, abban ez után illyen mód observaltassék, Hogy a' Nemes emberek, a' kiknek értekek vagyion reá, lovat tartsanak, és annak a' helynek közönséges szüksége mellett fel-üllyenek, a' kik pedig ebben ez után-is viszálkodnának, az Ispán meghirdetvén köztök, ha még-is lovat nem akarna tartani, az olly Nemes ember elsőben hat forinttal, másodsor tizenkettővel, harmadszor 24. forinttal büntetődik-meg [AC 226. — ^aBorosjenőnek]. 1740: Szabo Gabor Vram vakmerőképpen, nem tehetetlenségéből nem tart lo-vat [Torda; TjkT I. 182] * *lova tarthat*. 1677: A' kiknek pedig arra valo értekek nincsen hogy lova tarthas-sanak, az ollyan emberek, szablyát, puskát, és jo gyalog embernek valo fegyvert tartsanak [AC 226].

B. *almáskék/kékalmás* ~. 1653: egyik, egy szép kék almas kurtán ló, ott marada az istállóban [ETA I, 70 NSz]. 1689: Teleki uram ajandekozta Almas Kék német ló [Utl] * *babos* ~. 1689: Galaczi Burszany babos lovai nro 7 [Utl] * *barnaszeg* ~. 1689: Barna szeg ló szár labú holdos [Utl] * *barna (szőrű)* ~. 1638: ez elmúlt nia-ron vala egy io erős barna lova(m) [Mv; MvLt 291. 129a]. 1680: Nemzetes Suki Pál es Mihaly Uramek Praedikatora Köröspataki Peter ur(am) egy Barna szőrű lo-vát el lopták [K; RLt I]. 1780: A Barna lovakra két patkot vertem fel [Gyalakuta MT; GyL]. 1807: egy nagy magos barna Lo az vénség miatt meg kezdett homloka szürkülni [DLt 222 nyomt. kl] * *deres (szőrű)* ~. 1598: Tudom hogy zegeodett zolgaia uala Gegeó Ba-lint Vra(m)nak Simo Janos, megh egy deres lovat adott uala neky [UszT 13/37 Gr. Rosa de Zent Mihaj pp vall.]. 1604: Lörinch Gergely egy Deres zörw Jramo Louat hozot uala [i.h. 17/55 Bott Fere(n)cz Dan faluj lib. sicul(us) vall.]. 1686: adott volt . egy Hodos deres lo-vat eo kglminek [Mv; Told. 15/3]. 1739: az deres lo . már kész tanolt, most megint vissza ment holmi lovakot hoz el azon deres lovat is meg hattam hogy el hozza [Ks 99 Kornis Antal lev.] * *egérszörű* ~ barnás szürke ló. 1735: egy egér szörű lova el vészett [Dés; Jk]. 1775: Egy Egér szörű Lovára ... ra tanálván ... Hents Mihálnál ... Lova kezibe adatot [H; Ks 114 Vegyes ir.]. 1845: egér szörű lo kamfaru [DLt 814 nyomt. kl] * *fakó* ~ szürkésárga ló. 1594: Az varbeli Istallóban vagion(n) ... hat szekeres fako lo jdest No. 6 [Somlyó Sz; UC 78/7. 13-4]. 1724: egy Estve Etsediék, Fakó lovon hoz-ták a Leánt [M.királyfva KK; BK. Nemes János (38) ns

vall.]. 1819: egy vén ... herélt fako Ló [DLT 731 nyomt. kl] * *fejér* ~. 1604: latam hogi egy fejér lo vagion Myklosi David buzaiban [UszT 18/88 Chyergeo Istwan fenyeget zabad zekel vall.]. 1636: talalek három louast szinte setet haynalkor ... az edgik fejér louo(n) ul uala [Mv; MvLt 291. 72b]. 1808: A Lonai Vitán Vaszi adott tserében egy fejér lovat [Torda; TVLt Köz. ir.] * *fejérkék* ~. 1650: el lopak a Buni határról a Fejér Ferencz louait, egy herelt fejerkek louat, es egy barna kacolat [UszT 50] * *fejérszürke* ~. 1849: Feher szürke lo jegyetlen [Kv; CsS] * *fekete* ~. 1582: iwta egy fekete lon egy ember [Kv; TjK IV/1. 59g Jso Ambrusne Anna azzonj vall.]. 1668: egy fekete louat hozot Molduuaból [Kászónújfalú; CsAlt F. 27. 1/30 Nagi Istvan Kaszon vy falui (30) pp vall.]. 1718: Meg vad(na)k a 3. Fekete Lovak [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból] * *hoka* ~ fehér foltos ló. 1789: a Hoka Lo meg döglött [Déva; Ks 95]. 1823: szökött-el ... két világos pej anglizált, szártsa Lábu, és a' homlokán fejér hoka loval [DLT nyomt. kl] * *holdas* ~ homlokfoltos ló. 1649: veöttem egy sarga holdos louat [Kv; Szám. 26/VI. 542]. 1650: egy holdos pej lovat loptak volt el tölle [Kv; TjK VIII/4. 438]. 1722: A Szeg Hodos Lovakat a negiet fellyeb ne(m) kéri husz Aranynál [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból] * *iromba* ~ tarka ló. 1793: egy nemes Embernek ... egy iromba Lort 34/20 [WLT Cserei Heléna jk 61] * *kék* ~. 1570: polgar Myhal Also fyle^a ... vallya ... egy Nagy kek lo [Kv; TjK III/2. 111. — TA]. 1596: Thudom hogi Sebesi Miklos tartott az kek lohoz szamot [UszT 11/48]. 1611: Egy öreg kek lo [Taploca Cs; LLT Fasc. 155]. 1631: az az kek lo santal vala [Mv; MvLt 290. 58a] * *kormos* ~. 1715: egy legjen a Kormos lovat el akarta lopni [Bethlen SzD; BK] * *légyszürke* ~. 1849: Légy szürke ló [Kvh; CsS] * *meggyfej* ~. 1849: Meggy pej ló jegyetlen [Kvh; CsS] * *pej (szőrű)* ~. 1633: Napradi Jonas Ura(m) Ada egy herelt pej lovat Harmincz ket forinto(n) Karomi Ferencz Ura(mna)k [Dés; SLT BC. 30]. 1685: Balasfalvi menesből valo pej lovak ... az egyikéne(k) az homlokán egy kis hod [Uti]. 1749: vettem ... egy pej Szörű gyermekded metzetlen lovat [Náznánfa MT; Berz. 6. 50. S. 5]. 1766: a Réten lévő egy Pej szörű Lova ... kik mitsoda Lovat fogtak meg ... [Kük; BfR VI. 125/18 vk] * *piros pej* ~. 1819: hodos fejú piros pej Lo [Baca SzD; TSb 6] * *sárga (aranyászörű)* ~. 1649: veöttem egy sarga holdos louat [Kv; Szám. 26/VI. 542]. 1713: egy Sarga Aran szörű lovat küldött az Ur eö kglme [Kv; BLT]. 1722: Sárga hodos Lo ötödfü me nő [Kv; TjK XV/3. 84] * *sárga szeg* ~. 1805: Egy sarga szeg Ló, igen tüzös véru [DLT nyomt. kl]. 1807: Egy sarga szeg Ló, egész orra hodos, sarga serényü üstök, és farku [DLT 391 ua.] * *sárgaszörű* ~. 1819/1831: Buzer Györgyné Csezeji Ilona Biro Lörintzel egy sarga szörű Lo iránt inealt Contractust [Aranyosrákos TA; Borb. II] * *szárcsalábú* ~ → *hoka* ~ * *szarka* ~. 1599: adot eo kegme Theke Ferencz ... Egy zarka lovat Nieguen (!) ftertt [Dés; SLT 20. Y. 10] * *szeg* ~. 1661: Ilyen egyetmásim lesznek velem. Az szeg ló ... Az fako ... Hat szekeres ló [TML II, 188-9 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. 1662: az kis szeg lovat szerszamos-tul, nyergestül ... add oda [i.h. 240 ua. ua-hoz] * *szijhátú* ~. 1649: ueöttem egy Sziy hatu Fako herelt Louat Desen lako Fazakas Paltol f 8 D 25 [Kv; Szám. 26/VII. 542] * *szürke (szőrű)* ~. 1570: egy fyle^a Mezaros ...

Bezelly volt hogy egy Zwrke lo Bwdosnek az eo hataron kon [Kv; TjK III/2. 111. — TA]. 1664: egy szürke-szörű lovat is ada Beldi Pál Uram neki [Bodola Hsz; BLT]. 1699: Hinto Eleiben valo szürke Lovak edj rendbeli nro 6.[Gáldtő AF; LLT Gyulafi László inv.]. 1833: Egerbegyi Sztojka Lapadát cserélt ... N. Topoltsáni Josséf Pányikkal 1 Szürke Lovat más Feketéért [Torda; TVLT 1506] * *tarka* ~. 1704: Ugyan ma patkoltattam meg az úr két lovát, az elejeket ... Ugyan a spanyol tarka lónak is az elejit [WIN 1, 244]. 1710: (A commendáns) egy tarka lón ül vala, azt meg is lövik a kurucok [CsH 379-80]. 1747: Pált az Tarka lon holnap küld ebédre által Hidvégre [Ilyefva Hsz; Ks 96 Mikó Ferenc lev.]. 1816: A' Nagy tarka Lo Komottya igazittása 10 Rft [Mezőmádas MT; Born. XVb] * *tiszta pej* ~. 1849: Tiszta pej ló jobb szemével vak [Kvh; CsS] * *vércsekék* ~. 1665: vitt el Sziplaki Istvanne Sziplakrual^a ... edj Vercze kik lovat [CsV. — KK] * *vércseszabású* ~. 1596: vagion wgymond egy verche zabasu kek lo azt ad nekem [UszT 11/45]. 1646: Talaluan megh egy Vercze szabasu szürke herelt louat ... egy Fogarasi Geörgi nevű legeny alatt ... ha io szauatossat nem adhatia, hogi aldomas itallal uőtte, es czerelte ... annakis^a karat rajta keresi [Kv; TjK VIII/4. 115. — A másik elveszett lónak] * *vércseszörű* ~. 1636: talalek három louast szinte setet haynalkor ... az edgik fejér louo(n) ul uala, es egy uerczie szörű louatis viznek uala vezetiken [Mv; MvLt 291. 42b] * *veres (deres)* ~. 1572: latam hat egh gyermek Erwssen szaguld Egy veres Louon [Dés; DLT 182]. 1593: Tordai Georgi vallia. vgi emlékezem hogi egy veres louat keottek vala megh az Sarlai pal vduaran az seouenihez [Kv; TjK V/1. 313]. 1639: Thordan lako Peter Deak ennekeleotte detinealtatot volt megh egy veres Deres herelt lovat melliet ... loptanak volna el ... Thordarol [Mv; MvLt 291. 205b] * *világos pej* ~. 1849: Világos pej lo jegyetlen [Kvh; CsS].

C. *bánatusi* ~. 1765: Banatusi Lopot Lovat Cseréltetett [Fintóág H; Ks 113 Vegyes ir.] * *burgus* ~ porosz ló. 1761: Voltanak itten negy hamos Burgus barna szörű Lovajis [Szászvevessződ NK; JHb XXIII/31. 22] * *hurszány* ~ → *babos* ~ * *dobrocáni* ~ ? dobudzsai ló. 1695: Az edgyik szürke Dobrocáni Lo forma, igen vékony rút farka vagyon, derekába(n) is vékony [Gyf; KaLt Apor István ir. Recsey István kezével] * *erdélyi* ~. 1731: az Erdélyi Lovak(na)k többire kurta nyakok vagyon, és alacson elejek, és arra nézve az fejeketis alá tartyak [JF lovászmesteri ut.] * *galaci* ~ → *babos* ~ * *havasi* ~. XVIII. sz. eleje: A melly Lonak rövid vastag a nyaka, Szolgalatra való erős, á félék á Havasi Lovak [JHb 17/10 lótarási ut.] * *kurán* ~. 1653: az apám leszallita a lóról, hogy viszsza alá menjek és a kurtán lovat is elhozzam [ETA I, 70 NSz] * *lengyel* ~ (forma). 1695: A másik szürke olly(a)n Lengyel Lo forma, ige(n) szük faru, de a' fejé retetes nagy [Gyf; KaLt Apor István ir. Recsey István kezével]. 1705: A generális Cusani ül vala egy nagy szép lengyel lovon [WIN I, 627] * *máramarosi* ~. 1689: Szekeres lovak ... Máramarosi barna hodos meczzetlen ... Sarga hodos csigas lo [Uti] * *mokány* ~. 1768: hat Mokány lora való szalma fedelű Istálló [Sarmaság Sz; TGSz 23] * *moldovai* ~. 1713: vett egy Moldovai Barna Szörű mettczett lovat cum florenib(us) negiven [Bodola Hsz; BLT 1 Isztán András (64) jb vall.]. 1811: a' Moldovai Lótól sem vár-

hatom, Hogy égy Generális alá javalhatom; Hanem hamba fogni őt igen jó leszén, Arra termett 's hasznos szolgálatot téssen [ÁrÉ 45-6] * *német* ~. 1689: Ifjú Urunk Hatás Paripaj ... ~ Deres nemet ló [Utl]. 1731: a fekete kanczákat a fekete szekeres német lovakkal kell hagatni [JF lovászmesteri ut.] * *prusszus* ~ porosz ló. 1778: meg mondtam a Lovasoknak, hogi én fogadok vélek, a miben akarnak, hogy az ök apro székelly Lovai által s által ugorgyák a nagy Szuszék Prussus Lovakat, es le döjtik, le verik őket [Dédács H; Ks 96 Gyulai Ferenc lev.] * *spanyol* ~. 1705: Zöld Ádáméktól küldöttem meg Az úr spanyol lovát ... Havasalföldébe [WIN I, 392]. 1799: a Spanyol Lo 450 [WLT Cserei Heléna jk 33a] * *székely* ~ → *prusszus* ~ * *tatár* ~. 1670: egy jo és szép ötöd fű monyos Tatár ló [Bodola Hsz; BLt] * *török* ~. 1579: hoztanak feyrvarol 8 Török loat kyt'waradra kellett vnyyn [Kv; Szám. 1/XVIII. 24]. 1621: Az Theoreok keouetek ket Theoreok loat itt haguan, melliet az Chiaszar Vrunk(na) eo Fegenek kwldet uolna ajandekon [Kv; Szám. 15b/XI. 105]. 1681: Havasalföldi vajda küldte szürke török lo. Sarosi Janostul vet Fekete török lo. Szebeni kiraly biro adta Pej török lo. Ezek mennek el Török lovak [Utl]. 1756: Török Lóra való jó patkó 4 [Nagyrápolyt H; JHb XXXV/35. 23]. 1783: midőn az első Burgus háboruba volt egy metzetlen szürke szörű Török lovat vásárolt [Angyalos Hsz; HSzJP Mich. Gazda de Réty (71) vall.].

D. csitkós ~. 1833: (Adott el) Moldovai Kuturján Gligor Vadrai Gombos D(umi)trunak 1 Egér Szörű csitkos lovat Rf. 55 [Torda; TVLT Köz. ir. 833] * *derék* ~. 1805: Tegnap elnyargalának itt Palosi Gyurka és Gyurka Istok két jo derék lovakon [Százazajta Hsz; HSzJP D. Nagy Sándor (55) lib. vall.] * *harmadfű* ~. 1683: Harmadfű lo No 14 [Utl]. 1687: Harmadfű metzetlen Lo nro 1 [Fog.; Utl] * *hatodfüves* ~. 1595: adatot Biro Wram 6. füves loath ... Thordaig ... f 1 d 50 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 59 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] * *herelt* ~. 1592: Ceklas Mihaline, Anna azzoni ... vallia ... Az leanka neki ezt monta, Engemet kwldé az Maiorba az Apam hogi az batiamnak megh mongia(m) hogi az herelt loat hordozza [Kv; TJk V/1. 213]. 1636: vigiek oda az kancziat, es jo herelt loat czierélhénék uele [Mv; MvLT 291. 72b] * *hetedfű* ~. 1736: Egy hetedfű ló, 2. két csikó [Kv; Pk 6] * *ínyes* ~ ?vmely betegség következtében megvastagodott ínnyű ló. 1705: Edgy keskeny lo innyes | lora valo Török szerszám [Cége SzD; WassLT Vas Dánielné lett. Rettegi György kezével] * *kapcs* ~. 1755: Ludesd(en)^a fejr kaptzás haszon(á)lan) roszsz ló 1 [BK sub nr. 1020 Naláczí conscr. — ^aH] * *meddő* ~. 1836: minden Lovat tarto Gazda és 'Sellér Ember a' maga hámos, hátas, meddű Lovát, Kantzáját, Csitkoját ... a' Ménes pástor által őriztetni köteleztetik [F.rákos U; Falujk 130] * *metzetlen* ~. 1687: Negyed és Sdfű metzetlen Lo nro 11 [Fog.; Utl]. 1755: Paripák, Gyermek lovakis 3. metzetlen Lovakkal edgyütt felesenn valának [Gernyeszeg MT; TGsz 35] * *metzett* ~. 1770: 4. esztendő Meczet Lo deres nro 1 [Királyhalma NK; Ks 23. XXII]. 1802: Egy metzet Ló és egy kantz Vf. 55 [M.macsás K; RLt Dései Bálint gyermekeinek osztozolev.] * *monyos* ~ ménlő. 1588: Az szekerek keőnyeorgettenek, hogy kancza lovakat senkinek Ne lenne szabad ez hatarban tartanj, mert Izo-niew kara lenne leottis az Monias lovaknak miatta,

hogy vittak felette [Kv; TanJk I/1. 70] * *negyedfű* ~. 1683: Negyed fű lo No 12 [Utl]. 1687: Negyed és Sdfű metzetlen Lo nro 11 [Fog.; Utl] * *ötesztendő* ~. 1791: A Camerdinér Maga Ött esztendő Lovát Kolozvára vezette [Ks 108 Vegyes ir.] * *ötödű* ~. 1683: Eötöd fű lo No 13 [Utl]. 1748: attam egy Hodos pej ötödű Lovat pro Flor. Hung. 35. Den. 15 [Kv; Ks 91] * *rideg* ~. 1811: A' kész Lóba észre venni a' jóságot 'S szépséget ... de a' most nővő Csitkoba, A' rendbe nem szedett hitvány rüdeg Lóba, Által látni, mire van hajlandósága ? [ÁrÉ 153] * *zabos* ~. 1595: nem is találtunk volna az varosson Zabos loat, mellyet Job modgyauat el vehettünk volna, mint hogy minden ember az ő loat ekkorban fűen Jarattya, es erőtlének [Kv; Szám. 6/XVIIa. 145 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. — L. még a *ménslő* címszót.

E. csigás ~. 1681: Csigás Lovakhoz valo, ighen visletes, szakadozott Fék Nro 7 [Vh; VhU 553]. 1682: Zab Erogalodik napjaban eszerint 6 Csigas lovakra Cub // 2 [Gyf; Utl] * *dolgos* ~ → *terhes* ~ * *fogadott* ~ bérelt ló. 1785: a' Fogadatt Loért attam Rf. 3 Dr 6 [Kv; Pk 7] * *futó* ~. 1659: Ne félj, mert nem veszem ide magamat, nem vagyok igen vakmerő, vannak futó lovaime, elszaladok [TML I, 472 Teleki Mihály feleségéhez, Pekri Sófiahöz]. 1662: Irbányi Mihály mentől futóbb lóval élven ... Váradá tiz óra tájban érkezett vala éjszaka [SKr 175] * *gépeljes* ~. 1625: Sofalvj Tamas Deak ... Fejervarrol Hat kepelies Lowat hozvan vrunk eo felge szamara, mellicet nagj Banjara visznek [Kv; Szám. 16/XXXIV. 118]. 1782: a Kamaraház ... ben Dösen volt akkor fogadott fel azon darab hely a' Képejes Lovak számára s azota mind Deésaknához biratik oda transferalván, által Aknakotis [Désakna; EHA]. 1831: a Képeljes Lovak mellett mások voltak [Dés; DLt 332. 4]. 1832: Az ezen Kir: Só Tisztisnégnél lévő Géppeljes Lovaknak a következendő idei Téli tartásokra 42 szekér szénának ... adminisztrátása ... léven meghatározva [Torda; TLt Praes. ir. 1158] * *hámos* ~. 1609: Az hamos lovak zwgiweok (!) mosasara adtam 1 1/2 Eytel Eczetet [Kv; Szám. 126/IV. 337]. 1759: Hamas Ló 5 Hamas Kancza 2 [Palatka K; Kp III. 174-189]. 1774: hány Jármos ökre hamos Lovak, Csitkojak, Tehenek, Tulkak, Borjak, Sertések, Juhak vagyan ? [T; CU vk]. 1831: Ferenczi Karoly Urnak pej szörű ket betses hámas Lovai a Gyertyanasrol ... el lopattattak [Dés; DLt 332. 2] * *hintós* ~. 1728: Hatt peji szörű Hintós Lovak [Ludvög K; Told. 29/19]. 1748: az Néhai Urnak marattanak két rendbéli hintos Lovai, pejek, és barnák [Szelecske SzD; Szentk. Math. Szabados (50) lib. vall.] * *iramló/iramó* ~. 1604: tudom hogi Lórinch Gergely mjrizlotol egy Deres zorw Jramo Louat hozot uala [UszT 17/55 Bott Fere(n)cz Dan faluj lib. sicil(us) vall.]. 1669: A kaimekamtúl Jeni Scherből csausz jött vala urunkhoz ... Urunk is megvendégelvén, százhuszonöt aranynyal s egy iromó lóval megajándékozta [TML IV, 485 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1793: egy nemes Embernek a ki az iromlo Louat hosza de vizá vitte 4 [WLT Cserei Heléna jk 61] * *járó* ~ hátszló. 1792: edgy járo lo hezzavalo nyereg szerszámmal [Rencseny U; Pf] * *jó lábas* ~. 1657: panaszkodott ... hogy nem tudja, mi lelte lovát, csötöl-botol alatta, ki azelőtt ép és jó lábos ló volt [KemÖn. 38-9] * *kantáros* ~. 1728: az Mihalcz Istvan Uram Kantaros Lovat el lo-

pak [Altörja Hsz; HSzjP Al Torjai Mihálcz Péter (30) vall.] * *kasos* ~. 1756 k.: Gaur nevű tilalmas ... az első egész héten tsak a' kasas lovaknak szabad legeltetnie | A Stompok és Bányák között a' kő hordo vagy kasas Lovaknak kívül Juhat, ketskét, disznót, tehenet senkinek tartani nem szabad sub poena flor. 12 [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.] * *kecskés* ~ ? 1638: Barczai Sigmond Vramnak hagio(m) az török lovat es az keczkes lovat [Cege SzD; WassLt Vass György végr. St. Mogiorokereki pastor^a kezével. — ^aErtsd: ref. lelkész] * *klitelláris* ~ teherhordó ló. 1780 u.: azon terhünkötis az Uraknak elejekben terjesztük, hogy mindenütt a' képellyes lovakért adó nem adatik tsak itt minállunk holott az igaz képellyes vagy clitellaris lovainkat mentnek kívánok s kérnök, mellyekkel nagyobb részen esztendőbe midőn tsak az ég minéműsege meg engedí ertzet, szent és vaskövet hordunk [Torockó; TLev. 14/2]. 1828: (A juh és disznóbőr) sem Lábbelinek sem fuvonak, sem a' Clitellaris Lovak Nyereg szerszámának nem alkalmas [uo.; i.h. 13/3] * *kőhordó* ~. 1681: Ploszka Bánya ... Kő s szén hordó Lovak ... felette hitvanok Nro 13 [Vh; VhU 578-9] * *lógós* ~. 1841/1845: 1. kantárt meg javítottam trinzlivel a logos lora Rft 4 [Ne; DobLev. V/1254] * *nyerges* ~. 1649: holt meg az Taligaban az nyerges lo [Kv; Szám. 26/VI. 450]. 1828: Azon három nyerges lovok engedtetnek meg [Jenőfva Cs; RSzF 185] * *nyűgözött* ~. 1780: Kérdeztem Kosztandint, Te Kosztandin ? ezek mitsoda nyűgözött lovak [Fintóág H; Ks 79 XXXIX. 2] * *öltözött* ~. 1668: Jött a váradi Szokolovit Mehmet pasa követe hozzám, egy öltözött lovat hozván ajándékban [AMN 145] * *posta-szekeres* ~. 1681: Posta szekeres Ló hamja Par 2 [Vh; VhU 562] * *rezes* ~ ? 1780 k.: Vertem az Hámas Lovakra 3. új patkot ... az rezes Lora tsináltam egyet ujjat [Szászváros; BK] * *rudas* ~. 1625: Csináltattam ... Egy hewedert az rudas lonak d 40 [Kv; Szám. 16/XXXII. 12]. 1657: az rudas lovam meg holt [TML I, 65 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz] * *szekeres* ~. 1551: egy vasas Thar zeker, eg koczy Ewth zekeres lo [Mezőszengyel TA; MNy LVIII. 492 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztozólev.]. 1585: Az fyeledelem zekeres louay pokroczyt vytték ... 6 louo(n) fyette(m) f. 2 d. 25 [Kv; Szám. 3/XXII. 25]. 1656: az Istaloban hat szekeres lo, harma szürke harma kek fejer [Doboka; Mk Inv. 7] * *szénhordó* ~. 1681: Az Vaskő eszen hordo Lovakra (: mellyek az Banja szükségere tartatnak :) az egész Erdő hati^a Jobbagisagh szokot szent csinálni [VhU 64. — ^aErdőhát (H) tájnév] * *szerszám* ~. 1677: érkezék a kapikiha Buda János uram embere nagy postán ... szerszámot lovat fogtak el mástul ajája s megindították sietséggel [TML VII, 428 Teleki Mihály Absolon Dánielhez] * *taligás* ~. 1583: Egy Nyerget weottem, az taligas lonak d 80 ... Ketzter zyat veottem az taligas lohoz hamhoz d. 20 [Kv; Szám. 3/XII]. 1589: a' Zabokat keolteotte(m) diznokra, pauakra, ludakra, tiukokra Taligas louakra [Kv; i.h. 4/XI. 5]. 1695: a' Taligas lovakra valo jo gondviseles el ne mullyék [Kv; SRE 40]. 1785: két Szekér Széna ... a' Spotály Malmához tartozo Taligás Lovak számára [Kv; AggmLt B. 26] * *terhes* ~ bányaló. 1781: ha a' Strásák mezeti vagy kohó verébéli munkáról jövő vagy arra menő Gazda embert tanálnak ... ugy ha ló hajtót

terhes vagy dolgos Lóvakkal a' városból ki menni vagy haza jönni ... és ismerszik jó dologban járni ... az ilyeneket lámpás nélkül el bortsáthatták [Torockó; TLev. 2/5] * *vashordó* ~. 1676/1681: Az Vasnak el adásában observálly^a asztis: hogi a' mennyire az két szerkérhez valo vas hordo Lovaim gyözhetik, meg szünes nélkül aszt mindenfelé hordassa sokadalmokb(a) [Vh; VhU 660. — ^aA számtartó] * *vaskő hordó* ~ → *szénhordó* ~ * *vezető* ~. 1588: Hozzak vrunk eo N vezeteo Loayt etellekre es Jtalokra keolt f. — d. 22 [Kv; Szám. 4/III. 13]. — Vö. a *hátasló*, *kocsisló* és *vezetéklo* címszóval.

Sz: a lovat nem akkor kell hizlalni, mikor hadba mennek. 1676/1681: Arrais gondgya légye(n)^a, hogi giakorta megh tisztogassák a Lövő szerszámokat ne légyen fogiatkozás a dologban, mivel régi de igaz pelda beszede: a Lovat nem akkor kell hizlalni mikor a' hadb(a) mennek; es hogi a' kész főt étek mindenkor jó a' haznal [Vh; VhU 666. — ^aA porkolálnak] * *agg ~ból nehéz poroszkát csinálni*. 1710: A francia király valami egynehány francia officialisokot küldte, hogy tanítsák ordinantiára a Rákóczi hadat, de agg lóból nehéz poroszkát csinálni [CsH 397] * *ahol a kantár megtalálta-tik, a ~ is ott pretendáltatik*. 1737: töllem elvitett par-nahajamból eg(gj) rud szappanomat, magok keresztényi kötelességek ellen el-tartották ... meg-kivánom, hogy az én kárim adjudicáltassan(a)k; mivel magok szája vallásais azt tarttya, hogj nállam meg-keresték; mert ama közmondás szerint, az hol a kantár meg-talál-tatik a ló is ott p(rae)tendáltatik [Dés; Jk 260a] * *annyt használ, mint a holt ~nak a patkó*. 1710 k.: A kenő jó szag használ az élőknék, akik bévehetik, érezhetik. A holtak pedig bizony csak annyt használ, mint a holt lónak a patkó [BÖn. 423] * *annyt/ügy tud vmihez, mint a ~*. 1758: egy Pál nevű beteges, három esztendő, hitvány gyermekének dajkájává tett az asszony, mely miá felette igen nagy bajom volt, minthogy nem tudtam úgy is a gyermekkel való bánáshoz, mint a ló [RettE 63]. 1777: Egyik-egyik táblán alig akad egy-két valamirevaló, értelmes ember, a többi majd mind haszontalan paniperda, ostoba, tudatlan ökor annyt sem tudnak a törvényhez, mint a ló [i.h. 381] * *ha lovat szerezhet, oda-hagyja a szamarat*. 1671: hidd el édes Komám, csak úgy vagyok én nagyságokkal, mikor ki szamarat kaphat az is jó, de ha lovat szerezhet, oda hagyja amaz [TML V, 616 Teleki Mihály Nálácsi Istvánhoz] * *a kanca vem-hezi a lovat, s az abrak az anyja*. XVIII. sz. eleje: (: a mint Szokták mondani, a Kancza vemhezi a Lovat s az Abrak az Anyja :) hejába van valakinek jó féle Menesse, ha rosszul tartya [JHb 17/10 lótarási ut.] * *közös ~nak romlott/túros a háta*. 1731: Jól mongyák közös lonak tu-ros az háta, valamely dologban sokan vadnak ritkán menyen jól véghez [Gyulatelke K; Pf]. 1849: Ittenn Hoszszuaszon bé telyesedik azon köz mondás közös Lonak romlott a' háta [Hosszúaszo KK; Born. F. 1e Bartha György Török Emanuelhez] * *leszáll a ~ról alább hagyja*. 1750: enis mondám ... ne kergesse a szegény pásztorokat ... mert bizony le száll klmed a lorol [Esztelnek Hsz; HSzjP Bokor Thamas (46) jb vall.] * *mint egy túros lovat úgy kezd cserélni-berélni vmely országot*. 1614: Báthori Zsigmond újlág kipironkodék Opoliába s Básta Györgynek adá az országot^a. Mint egy túros lovat, szinte úgy kezdette vala nyavalyás cserélni-

berélni Erdélyt [BTN² 52. — ^aBáthori Zsigmond 1602-ben az erdélyi fejedelemségről való lemondása fejében — egyebek mellett — az Opuliai hercegséget kapta a német császártól adományul] * *a szekér ne haladja meg a lovakat*. 1820: Várj azért Miklós jobb környű állásokra, ne siess ha nintsen modod benne, a szekér ne haladja meg a lovakat, ne terheld meg házatokat [Kv; Pk 7] * *vki az első ~ra ül átveszi a vezető szerepet*. 1710: Mikor látná Teleki Mihály, hogy a magyar dolgokat nem promoveálhatja úgy, amint ő akarná, s amire a fejedelmet rávenné is, Bánffy s Béli kirontják a keziből: elvégezze, hogy mind a kettőt leejtse lábokról, azután ő ülven az első lóra azt fogja cselekedni, amit akar [CsH 109] * *vkít elkap a ~ elkapják az agarak, felkap az ugorkafára*. 1786: már ezután számba se fogod venni az embert úgy el hiszed magad. Ugyan tsak kedves Barátom míg elkapna Lo egy kevés fáradságra kérlek^a [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. I. Bethlen Sámuelhez. — ^aKöv. a részl.].

2. ménló; armásar; Hengst. 1593: bornemiza Janosnak wizen mas lw mellett 1 kancza lowat geresig f — d. 31 [Kv; Szám. 5/XXI. 115]. 1616: 40 lovaink es kacholaink oda vadnak [HSzj szerszám al.]. 1620: vegienek ... Egy lotul, ki tiz forintot er f 1./ Egy Kaczolatul f — / 60. Egy harmadfeü auagy 2. eztendőös giermek lotul f — / 40 [Kv; KvLt II/69 Vectr 1]. 1688: Lovakot kiket az orszag(b) hoznak Egy Lotol vegyenek f 1 // 50 Egy kanczatul f — // 90 Egy Harmadfü Gyernek Lotol f — // 60 [BfR Vect.]. XVIII. sz. eleje: A melly lo vagy Kancza fel borzadva vagyon, bágyatul viseli maghat, vony kégyő fü gyökeret, a mellye hegyesibe [JHb 17/10 lótarási ut.]. 1747: (A) két katonát hozám szalította volt az Falus Biro Kék Munderb(an) fegyveresen voltanak ... négy lóval voltanak, de nem vettem észre melyik ló és melyik kancza közülök [A.hagymás SzD; Ks 27/XVIIb]. 1767: azan ökör tilalmasban nevezetesen kik jártatták hány Tulkait, lavait s kantzait? [K; JHbK LVI/5 vk]. 1784: Hány Jobbágy, vagy 'sellér gazdák vagynak ezen portiohoz ... Hány ökreik, tehének, Lovak kantzajok, Tulkak, Tinojak, Juhak, Berbétsek, Ketskéjek, Méhek és sertések? [H; JHb XXXI. 56. 5 vk]. 1817: kantzai volt nem pedig Lo, azon Lo marha [Nagyernye MT; LLt].

3. lovas(katona); cavalerist; Kavalierist, Reitersmann. 1619: az előtt való palatinusnak, Thurzó Györgynek az fia csak egyedül 7000 lóval mellém futott, az több urak is azonképpen [BTN² 341]. 1661: Innét az fejedelem mind elvitette az hadakat, csak nekem parancsolt másfélszáz lóval, hogy itt legyenek [TML II, 208 Veér György Teleki Mihályhoz]. 1662: Balassa Ferenc elfogatott mellé egy marosszéki Mősa István székelj hadnagy rendeltetvén késérőül mintegy száz lóval [SKr 219]. 1672: Petrőczy István az öreg felment ennihány ezer lóval az Duna mellé [TML VI, 373 Veér Mihály Teleki Mihályhoz]. 1677: A hó pénz egy holnapra négy forint lesz en egy lóra [TML VII, 394 Teleki Mihály Nemes Jánoshoz]. — L. még AC 93.

4. (vhány) lótehényi vmiből; o încărcătură de ceva transportată cu (un anumit număr de) cai; einige Pferdestall von/aus etw. 1743: végezte a szegény Haza, hogy Karátson havában Új Esztendőig és nem mászszor, a' kiknek Lovok vagyon a' Papnak két Ló fát, a' Mesternek egy Lo fát megh vigyenek [Torockó; TLev. 10/1].

1776: (A bányászok) féltélig más fél ló követ, tavaszra két ló követ hordhatnak a' régi usus szerént [uo.; i.h. 7/5]. 1803: más közönségesse bányákból egy lo kőnek az árra hogy ha 84. legfellyeb 90 Pinzekre fel megyen, többre s félyeb hágtatni károsnak tartjuk [uo.; i.h. 9/35]. 1804: A Cons(itutio) a szén Csinálónak a berit hatarozza edgy lo szentől edgy Marjárra [uo.; i.h. 9/36].

5. átv jel-ű szk-okban; în construcții cu sens figurat; în Wortkonstruktionen mit abstrakter Bedeutung: a ~ száját valamerre tartja/térti/vezeti vmerre fordul/megy; a o lua într-o anumită direcție; sich irgendwohin wenden/begeben. 1653: A Sigmond pártja innet az összeszorult ellenséget nem hagyá elszéledni hogy seregét jól rendelhesse, hanem megveré az eleit az hidon innét; a hidon valók pedig a ló száját tértiték és futni kezdenek mind a túl valókkal együtt [ETA I, 67 NSz]. 1661: Bethlen Ferenczné asszonyom is kifelé tartja az ló száját [TML II, 96 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. 1662: ők hazafelé tartván lovok száját, azután a locumtenenssek ... otthon hagyatott több hadakkal Barcaságra parancsolták volt őket is szállani | látván, hogy el ment, félrevezette lovaszáját [SKr 180, 468]. 1673: megirattam neki, hogy ne bolondoskodjék, hanem erre tartsa a ló száját, mert különben nem szolgál böcsületire [TML VI, 546 Székely László Teleki Mihályhoz] * *lova halálában benyargal vkiket* lóhalálában végignyargal vkiken; a cälca mergind cälare în grabă mare; über einige Personen mit verhängten Zügeln reiten. 1662: a várbeli pattantyúsoknak tudatlanságok miatt is nagy búsulása vala csaknem lova halálában benyargalván . a cajtbertot, pattantyúsokat főképpen nagyon megkárpálja, feddi vala [SKr 449] * *megfordítja a ~ száját* más irányba indul; a porni în altă direcție; sich in eine andere Richtung begeben. 1710: Bercsényi Miklós szintén akkor akar vala Bécsben felmenni, de megértvén Rákóczi^a fogságát, megfordítá a ló száját, s Lengyelországban szalada [CsH 329. — ^aII. Rákóczi Ferenc] * *vmely földet ellenség lova lába nem nyom* vmely földön ellenség nem tapos; inamicul nu a pus piciorul pe pământul respectiv; der Feind stampft tritt nicht auf irgendeinem Boden. 1657: Ekkor^a választatott Bethlen Gábor, és ekkor szűnt meg az háborúság, úgyhogy, noha az országon kívül viseltetett hadakozások felciterer voltak, de az haza földet ellenség lova lába nem nyomta [KemÖn. 29–30. — ^a1613-ban]. 1662: Nagybánya vidéke és a Szamosköz gyönyörűséges, igen népes rakott föld, melyet a lengyelek kiütések előtt sok üdöktől fogva ellenség lova lába nem nyomott vala [SKr 655].

Ha. 1570: lo [Kv; Tjk III/2. 164]. 1597: lw [Kv; Szám. 7/XIV 94 Masass Tamás sp kezével]. 1601: lú [Szamosköz, MHHIr XXX, 148]. 1636: Lu [Kv; RDL I. 109]. 1661: lú [TML II, 176 Teleki Mihály lev.]. 1687: lu [M.bece AF; Told. 25]. 1829: Lú [Mv; LLt]. — 1575: Lowak [Kv; TanJk V/3. 120b]. 1582: lowak [Kv; Szám. 3/V. 47 Lederer Mihály sp kezével]. 1587: Lowak. loak [Kv; i.h. 3/XXXIII. 22]. 1590: louak [UszT G. Teoreok de Deczyfalwa pp val.]. 1600: Lowak [Kv; Szám. 9/XII. 67 Igyárto Simon isp. m. kezével]. 1632: louak [Mv; MvLt 290. 107a] || 1591: louam [Kv; Tjk V/1. 110]. 1595: loam [Kv; Szám. 6/XVIIa. 197 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1638: lovam [Mv; MvLt 291. 128b]. XVIII. sz. eleje: lovad [JHb 17/10 lótarási ut.]. 1570: lowa [Kv; Tjk III/2. 138]. 1585: lowa [Kv; Tjk IV/1. 421]. 1591:

Loa [Kv; Szám. 5/I. 65]. 1592: lowa [Kv; i.h. 5/XIV. 105 Eppel Péter sp kezével]. 1595: loa [Kv; i.h. 6/XVIIa. 84 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1625: Loa [Kv; i.h. 16/XXXIV. 190. 26/XXXV. 153]. 1662: lója [TML II, 352 Ébeni István lev.]. 1715: Lava [Kv; TJK XV/1. 131]. 1727: Loa [Impérfa Cs; ApLt 2 Balási József lev.]. 1744: Loa [Gyeke K; Ks]. 1664: (az ő) Lovak [Fog.; UF II, 279]. 1673: lovok [TML VI, 458 Székely László lev.]. 1730: Lovok [Türe K; Told. 28]. 1736: lovok [MetTr 363]. 1774: lovak [Fintóág H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1776: Lovok [Nyárádsztlászló MT; Sár. Nic. Kováts (48) vall.]. 1780 k.: Lovak [Torockó, TLev. 15/5]. 1810: Lovak [K; KLev.]. — 1606: louaim [UszT 20/159 G. Ferenczy de Zaldobos pp vall.]. 1589: loay [Kv; Szám. 4/VI. 112 Stenzely András sp kezével]. 1595: loaj [Kv; i.h. 6/XVIIa. 84 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] || 1571: lovath [Somkerék SzD; BesztLt 9]. 1574: lowat [Kv; TJK III/3. 320]. 1579: loat [Kv; Szám. 1/XVIII. 9]. 1582: lowatt [Kv; i.h. 3/VIII. 13]. 1585: louat. loat [Kv; i.h. 3/XXII. 14. 26]. 1592: lowat [Kv; Szám. 5/XIV. 81 Eppel Péter sp kezével]. 1594: loat [Kv; i.h. 6/III. 10]. 1606: louat [UszT 20/160 Valentinus Miklos de Szaldobos pp vall.]. 1614: lovath [Kovácsna Hsz; HSzJP]. 1630: louat [Mv; MvLt 290. 208b]. 1635: loat [Galgó SzD; BesztLt 141]. 1668: louat [Kászonújfalú; CsÁlt F. 27. 1/30 Kaycza Tamas Kasson Ufalui 30 pp vall.]. 1744: Loat [Gyeke K; Ks]. 1798: Lovott [Ádamos KK; JHb XIX/58]. — 1570: Lowakat [Kv; TJK III/2. 166]. 1574: Lowakat [Erked K; LLt Fasc. 29]. 1579: loakat [Kv; Szám. 1/XVIII. 11]. 1595: loakat [Kv; i.h. 6/XVIIa. 137 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1604: louakot [UszT 20/266]. 1656: lovakot [Dés; DLt 437]. 1671: Lovakot [Radnót KK; Törzs]. 1731: lovakot [Papolc Hsz; Szentk.]. 1748: Lovakot [Torda; Borb.]. 1759: Lovakat [Bulzest H; Ks 101]. 1768: Lovakot [Páké Hsz; SzentkGy]. 1771: Lovokot [Berekeresztúr MT; BetLt 7 Fr. Katso (30) ns vall.]. 1805: lovakot [Százazajta Hsz; HSzJP]. 1824: Lovakot [Etéd U; NkF]. 1849: Lovakot [Héjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall.] || 1570: lowon [Kv; TJK III/2. 73]. 1582: louon [Kv; Szám. 3/VIII. 10]. 1590: Louon [Kv; i.h. 4/XXI. 85 Kis István sp kezével]. 1593: lowon [Kv; i.h. 5/XXI. 98]. 1596: lon [UszT 11/45]. 1597: Loon [Kv; Szám. 7/XII. 61 Filstich Lőrinc sp kezével]. 1599: louon [Kv; i.h. 8/XIII. 66 Szabó András sp kezével]. 1602: lon [Gagy U; UszT 17/45]. 1604: lon [i.h. 18/88 Chyergeo Istwan fenyedi zabad zekel vall.]. 1625: loon [Lokod U; UszT 3]. 1626: lón [BLt 3 Borbat Janos Kozmassy^a (60) ns vall. — ^aCs]. 1634: lovo(n) [Mv; MvLt 291. 28a]. 1687: lovan [Huréz F; Szád.]. 1736: lón [MetTr 380, 410]. 1744: Loan [Gyeke K; Ks]. 1748: Lovan [Vh; WassLt]. 1785: Lovon [Kvh; HSzJP Mathias Pongrázt (52) vall.]. 1786: Lovan [Hidvég MT; GyL]. 1831: lovan [Dés; DLt 332. 3–4]. — 1585: lora [Kv; Szám. 3/XXII. 18]. 1593: lura [Kv; i.h. 5/XXI. 16]. 1594: lura [Kv; i.h. 6/VIII. 30a]. 1597: lura [Kv; i.h. 7/VI. 7]. 1761: Lóra [Szászvessződ NK; JHbK LXVIII/1. 199]. — 1571: Loual [Kodor SzD; BesztLt 2562]. 1579: loal [Kv; Szám. 1/XVIII. 21]. 1582: lowal [Kv; i.h. 3/V. 37 Lederer Mihály sp kezével]. 1590: Loual [Kv; i.h. 4/XXI. 85 Kis István sp kezével]. 1593: lual [Kv; i.h. 5/XXI. 104]. 1594: loal [Kv; i.h. 6/III. 11] || 1610: louamot [UszT 23]. 1641: louamat [Csokmány SzD; JHbK VIII/8]. 1726: lovamot [Ne; Ks 92]. 1807:

lovamot [Ó-Torda; DobLev. IV/911]. 1639: lovadat [Mv; MvLt 291. 203a]. 1744: Lóvadót [Szászsztjakab SzD; Told. 11/81]. 1786: Lovadott [Hidvég MT; GyL]. 1592: (az ő) lowokat [Kv; Szám. 5/XIV. 181 Eppel Péter sp kezével]. 1600: lowokat [UszT 15/57 Nagy György Recheniedi Zabab Zekely (66) vall.]. 1698: Lovokat [Dés; Jk 270a]. 1710: lovokot [CsH 215]. 1717: lovokot [Celna AF; EHA]. 1740: Lovokot [Vérmező SzD; LLt]. 1747: lovokot [Szentbenedek SzD; Ks 27. XVIIb]. 1748: Lovakot [Torda; Borb.]. 1765: lovokot [Ompoica AF; EsztMk Vall. 18]. 1783: lovokot [Árkos Hsz; RSzF 153].

lóadás lovas szolgáltatás; prestație cu cai; Pferdestellung/pflicht. 1681: Szabo Karácson Ez Gargocs Ur(am) jobbagia . . . Popa lo adással is a mennyire lehet tartozik; Taxat is fizet fl. 3 [VhU 23–4].

lóajándékozás dăruirea unui cai; Pferdschenkung. 1667: En úgy látom, édes Komám uram, Bánfi Diénes és Bánfi Dienesné asszonyom leveléből, nemcsak az ló ajándékozást sajnálja ő nagysága, asszonyunk sőt az oda való menetelt is csak nekem tulajdonítja, kit ítéljen meg Isten [TML IV. 118 Teleki Mihály Naláczai Istvánhoz].

lőakol 1. lókarám; ocol pentru cai; Pferdepferch/hürde. 1755: Takáts András, a' maga Sessioja végiben Lo aklotis tartott és ugy tartotta azon aklot mint maga Sessioján nem mint Falur földin [Szásznádas KK; Ks 17/LXXXI. 12]. 1760: Ménés Akollroll. Vagyon a' Cu-rialis hely végiben az ut mélett egy Ló akoll [Hesdát TA; BLt].

Hn. 1686: A Ló akolban (sz) [Mocs K; EHA]. 1713: az Lo Okoly Erdeje alatt (sz) [uo.; EHA].

Az utótag lehet az *akol* köznévként teljes hangrendi illeszkedéssel keletkezett alakja, de lehet a románból átkerült (ott is szláv eredetű) *okol* < r. *ocol* 'akol, karám' kölcsönző is. Ez esetben a két adalék nem ide, hanem az *okol* címző alá tartozik.

Szk. *téli* ~. 1761: nyilik . . . egy kapu, az említett Jobbagy Sessioja es Marha Akoly között lévő külső vdvarra; mely Téli Lo Akolynak tartatik, léven el kertelve aloll felöll mind az Akoly, mind pedig a Jobbagy Sessiojál meg rökönnyödött szalma fedelű Sövény kertekkel [Spring AF; JHbK LCVIII/1. 496].

2. ? lóistálló; grajd de cai; Pferdestall. 1843: Sertés pajta Ló akol [Szentbenedek SzD; Ks 88. 46].

lőállás 1. éjszakai lóistállózás/elhelyezés; adăpostirea cailor în timpul nopții; nächtliche Pferdestallung. 1585: Mykort Barat Peter Bonczyday Gergely . . . ala mentenek . . . Attak az gazdanak Zenayert fayert lo allassert f. l d. 50 [Kv; Szám. 3/XXII. 58]. 1595: Thordan reggelre faert, vgorkaert, veres hagymaert Lo alasert Adata Biro W. az Gazda azzonynak d. 25 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 145 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

2. lóistálló-rekesz; boxă pentru cai; Pferdebox. 1783: Vagyon nagy kő Istálló 28 Lora valo, melynek Lo állásai, ajtaji, padolása még nintsenek készen [Branyicska H; JHb XXXI/28].

? **lobbadólag** kb. fellobbanólag, tüzet fogva; izbucnindu-se în flăcări; aufflammend, Feuer fangend. 1724: az Kezdi Vasarhelyi Bőjti sokadalom szombattyan, az mi-

dön az említett városban szalmában tüzes tetemenyek szintén lobadoglag tanaltattanak volt külön külön helyeken akkor larma esven az városban [Kanta Hsz; HSzJP].

lobbanás 1. tűzfellobbanás; izbucnire în flăcări; Auf-flammen/lodern. 1600: Nagy Mathyas vallya amikorra oda futott tehát az az zegelety az haznak vgy lobbant fel kyweol nagy hertelenséggel az lobbanas vgyan pattanással leott, az langott hogy latta vgy futott oda es kyalott torka zakattaban [Kv; TJK VI/1. 451].

2. lángfelcsapás/villanás; învăpăiere; Flammenauf-leuchten/aufblitzen. 1751: (A kincset) én magam talál-tam volt az Sorcz nevű helyben látván lobbanását . . s Miron Gábor engemet el vit oda egy hosszú furuval . . mikor az furuval furt volna az furu meg akada [Gyeke K; Ks]. 1762: Tudgyaé, láttaé, hallottaé és kitől a Tanu nyilván és bizonyoson Imo Nemes Doboka Várme-gyében Gyekében, az Oláh Templomon fellyül in A(n)-jo 1762. az oláhok Husvétyok első napján, az az dee 18vá Mensis Aprilis, kik láttanak volna valami lobbanást, vagy tűz forma langot, mellyis vulgő penz kigyulásnak tartatik ? 2do. Ezután kik ásták meg ettzakának idején és kik vettenek volna onnan penzt ki és egyéb drága portékákat . . ? [Dob.; Ks 4. VII/12 vk] a pénzt az utrizált helyről ki ásták mivel magais lobbanásátt látta volt [Gyeke K; Ks].

A babonás hiedelem szerint a földben lévő kincs helyéről láng lobban fel, csap ki. Erre és általában a kincsel kapcsolatos hiedelmekre I. NrLex. III, 197 kk.

3. villanás; sträfulgerare; Blitz, Aufleuchten. 1653: Ezen esztendőben nagy villámlás lobbanás lön az égen felhő nélkül [ETA I, 103 NSz].

lobbancs kb. lobbanó; inflamabil; aufflammend/lo-dernd. 1710: amely magyarok peng a császár hűségiben vadnak és a császár mellett hadakoznak, labancoknak hívatnak, bizonytalan eredetből, némelyek úgy magyarázzák: labanc, azaz lobbancs, mivel a németek puskával szoktak inkább harcolni, mint karddal, a puskapor peng fel szokott lobbanni [CsH 92. — 1673-ra von. feljegyzés].

lobbanékony indultatos; impulsiv; aufbrausend. 1879: Ilyen lázban nem voltam soha. Egy asszonyt rajzolok, aki a mindenünnen rá háromló gyanúsítások s vádak terhe alatt — sarkallva saját lobbanékony, heves, félőrrült természete által — elbukik [PLEV. 42 Petelei István Jakab Ödönhez].

lobbant szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: vkinek szeme közé ~ vmit vkinek szemébe mond/vág vmit; a spune cuiva ceva în față; jm etw. ins Gesicht sagen. 1636: Ki fognak itt mentségre ez vig kedvű Musikus Keresztények s — szemünk közé illyent lobban-tonak; hogy az Organa, és egyéb Musicazengés az elméket a' könyörgésben való buzgóságra fel gerjeszti [ÖGR Aj.].

lobéli lóra vonatkozó; referitor la cai; aufs Pferd be-züglich. 1762: volt nálam a viceispán Keczei Sándor . . . Producálá . . . a gubernium commissióját, melyben kér öfelsége lobéli segítséget, hogy tudniillik a nemesség és uraság bizonyos számú magyar katona alá való lo-

vakkal segítsék meg [RettE 135]. 1767: gyonom (!) nagy vagyon hogy eő általok esett azon Nyolcz Ló béli ká-runk [Fintóág H; Ks 79. XXXIX. 1]. 1787: Leveledet vettem a fiamnak küdett szürke Loval edgyütt, a fiam köszöni Lobeli gratiadat [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. I. Bethlen Sámuelhez]. 1803: A' küdett Lobéli gratiáját köszönöm; de vagj aequivalens tsere vagj pénz nélkül nem Acceptalom, mivel hogj én nem vagyok Ke-reskedő hogj Barátaimnak adományért szolgállyak, ha-nem tsupán Barátságért [Széplak KK; Ks 94 Vegyes lev.].

lobér 1. lóbérlési díj; taxă de închiriere pentru cai; Pachtgebührr fürs Pferd. 1585: Beztercere Jarat keolte-tünk my magunkra es lowonkra mindenestul f l — d. 47 lte(m) a loberbe . . fizetunk in simul f. l d. 50 [Kv; Szám. 3/XIX. 43]. 1772: az Ur meltoztatot vala paran-tsolni hogy Bogátra . . menyek el, s mind Lobért mind költséget meg forditya az Mélgis Uram [Kv; SLt XL Fekete Ferenc Suki Jánoshoz]. 1780: Járába mentünk lo bert adtam a fiamnak egy mariast [Torockó; TLev. 5/3]. 1800: el indulván Szebenbe Ezen Atyánk fiai oda jártak tíz napokig, lobért tíz napra 30 pénzivel M. For. 3 [uo.; i.h. 5].

2. ménespásztori legeltetési díj; taxă pentru păstori-tul cailor; Weidegebührr für den Pferdehirt. 1732: Minthogy Menes pásztor Derecskej János, és Kolcsár István(n) . . kezek alol veszte(ne)k el becsülletes Atyánkfiainak Lovai, nem bizhatvá(n) ahogj hogj volna amiből a károsokat excontentalhatnák, Azert teczet Ordinálnunk hogj senki Sz. János napig lo bert ne anticipállyon a ménes pásztorok(na)k [Dés; Jk 430a].

lobér-napszám napi lóbérbevévési díj; taxă pe zi pen-tu închiriere de cai; Gebührr/Summe für tägliche Pfer-depacht. 1800: Ezen Személyek alatt járt lovak Nap-számjai tésznek 27. nap számát. A' meg irt 27. lobér nap-számért fizettünk 30. pénzivel 8/10 [Torockó; TLev. 5].

lobfa ' 1755: Szalítottak . Bikfa Deszkat 16 szalat Lob Fát 4 Sasnak valo fat 2 [M.kölpény MT; Berz. 21].

lobog 1. lebeg, leng; a flutura; schweben. 1619: néz-tem, hogy az Mikó uram hátán is jó módon lobog vala zöld felsőruha az kövek esésétől [BTN 284]. 1736: (Te-metés után) az ezüst czimert az templom belső oldalára felszegezték, úgy hasonlóképen az aranyas zászlót az templomban nyelinel fogva felfüggesztették; az ott lo-bogott [MetTr 410].

2. kb. felcsap/lobban; a arde cu vîlvătăi; aufflam-men/lodern. 1811: Láték tűz oszlopot lobogni Ég felé. Valamint a' gyertya mikor ég tsendesen, Ugy a szikrázó füst fel ment egyenesen [ÁrE 16].

3. átv lángol; a arde; flammen, brennen. 1710: Soha semmi dolog a nagyárokat úgy el nem idegeniti a római császártól és az egész austriai háztól . . mint azoknak a nagy uraknak megöletése, úgy annyira, hogy e mai na-pig nem szűnik, sőt napról napra lobog a magyarok mótusa a császár ellen [CsH 91. — ^aA Habsburg-ellenes Wesselényi-féle szövetség vezetőinek 1671-ben történt kivégeztetése].

lobogás *átv* élesztés; ajfjare; Schürung. 1662: Ekkép-pen e szászsebesi boldogtalan gyűlésnek is vége lévén, azolta a szegény haza tüzenek tovább való megemésztő lobogására, mintsem annak megoltására való dolgok kovácsoltatván, a fejedelem, Rákóczi György ellen való súlyos articulások írásával olly nagy haragra ingereltetett vala, hogy ... az országot mind Barcsai Akossal kész ellenségének tartja vala [SKr 490].

lobogó I. mn 1. átv kb. emésztő, fonnyasztó; mistuitor; verzehrend, welkend. 1662: (Kemény János) maga jó törekedés, interpositiója, közbevetése által igyekezne minden istenes utakon-módokon csendesíteni, s a szegény megromlott haza lobogó tüzet oltani [SKr 498].

2. ~ *eszű* csapongó/háborodott elméjű; iesit din minji; verrückt/enverwirrt Sinnes. 1765: ép elméjűnek nem itelem, hanem ostobának, lobbogo eszűnek^a [HSzjp Fr. Bitai de All Doboly (61) ns vall. — ^aSt. Imreh de Málnás székely nemesnek ugyanaz ügyre von. csonka, zavaros nyilatkozatában: lobogo eszűnek, részeges embernek, az esze ugy el ment volt, hogy Oláh Czapnak declarálta magát].

II. *fn 1.* zászló; steag; Fahne. 1598: ket panczel Imegh . egj Lobogo [Kv; KvLt Diversa 21/33. — Kiss András kijegyzése]. 1600: enneke(m) wram ot az fekwzekrenibe(n) az fjaba(n) wallami kopja wassaim wadnak ke-theot wegje(n) kj keged es ket kopjakra wallo lobogokath [Kv; i.h. 16/4 ua.]. 1621: A ket Louasoknak Lobogonak kellett Vennem 2 singh Bagaziat f — d 70 | (Vyeheli Marton) ket malhaban Veres bagaziat vizen lobogonak eo fels: zamara . f. 4/50 [Kv; Szám. 15b/VII. 14, 15b/IX. 156]. 1625: Az mustrara kertwnk biro Vramtol ket kopiat ahoz vöttwnk ket kopia vasat es lobogonak giolcsot f 2 [Kv; i.h. 16/XXXI. 17]. 1656: Negy bagazia tarka zaszlo, egyike fejer, mindeniknek végeben kopia vas. Jtem vagyon lobogonekúl valo vasas kopia nro. 2 [Fog.; UF II, 108].

Szk: ~ *varrni*. 1609: Rosas Janosne Azzoniomtol az Darabantok dardaiokra lobogo varrni Selymet veotwnk f — d. 75 [Kv; Szám. 12b/IV. 418] * *török tafota* ~. 1690: Egy tarka török tafota lobogo [WassLt St. Miko de Bodok inv.].

2. lobogó (ing)ujj; minecá care flutură; weiter (Hemd)Ärmel. 1760: Szabaszlai István uram meg neheztelvén Klompa Vonyára, ugy hanyitott be az Ud-varára hozzája egy kövel, hogy mindgyárt meg holt volna, ha találta volna, szerentséjére tsak az Inge ujjának a Lobogóját tanálta [Szépkényerúsztmárton SzD; Eszt-Mk].

3. ? zubogó, vizesés; cascada; Wasserfall. 1844: Tré-zsim Istennek hálá oly egésségesen tért vissza a' földöről, mint a' makk, s mostis az, — földrik a' Szamosban naponta de zsimbelve a' vízre, miért nem oly hideg, mint a' Vále Zsimulujbéli lobogó, melyben dusztig eleget feredett [Kv; Pk 7].

lobogónadrág pantalló; pantalon; Pantalons. 1844: Fugaletz János . viselt setét barnaszín pantallont, vagy-is lobogó nadrágot [DLt 1399 nyomt. kl].

lobogórúd zászlórúd; prájina steagului; Fahnenstange/stock. 1871: Egyik templomi lobogórúdnak a tetejére egy szivalaku rézért ... fl. 1 xr. 50 [Bács K; RKak 249].

lobogós 1. zászlós; cu steaguri; mit einer Fahne (versehen). **Szk:** ~ *kopja*. 1662: a bástyai kapitányok a népet ottan stációkra tizedenként, hogy ki-ki tudhatná az ő álló és lövőhelyét, elrendelték vala, és az bástyák sűrű lobogós kopjakkal, sok szép lovas és gyalog zászlókkal környös-környül megrakattván, ki-ki az ő lövőhelyét, sáncát éjjel-nappal erősíti [SKr 585]. 1677: minden hadra fel-ülni tartozo rendek, mindenkor kész apparatussal legyenek . . A' lovasnak penig egyéb fegyverei között, jo lobogos kopjája légyen [AC 97]. 1710: Valának mintegy ezeren^a, kiknek egy része fejer selyem köntösökben, hasonlő színű lobogós kopiákat viselvén kezekben a mellette valók, szép renddel menének [CsH 310. — ^a1699-ben a magyar küldöttek József trónörökös esküvőjén]. — L. még SKr 609.

2. ~ *ing* bőjű ing; cămașă cu minecă largă; Hemd mit weiten Ärmeln. 1840: lobogós ing [DLt 701 nyomt. kl].

3. ~ *ujjas/ujjú* bőjűjű (ing); (cămașă) cu minecă largă; (Hemd) mit weiten Ärmeln. 1801: Kászon Széki Fel-Tizi Simon Koszti fia János lobogos ujjú hoszszu oláhós inget, harisnyát, hoszsu szürke Tzondrát és fejer Komonákat visel [DLt nyomt. kl]. 1812: Godru Mihálj ... magyaros lobogos ujjas kender ingben szokott járnai [DLt 601 ua.]. 1823–1830: Debrecenben Eszényi Mihály magához szállított. Tisztességes háza volt mint földmivesnek. Mivesnap az ottvaló szokás szerint bő gatyában járt s egy ingben, lobogós ujjában [FogE 266]. — L. még i.h. 265.

4. ~ *tászlí* bő fodros kézelő; manșetă largă cu dante-lă; weite krause Manschette/Stulpe. 1823–1830: A professornak régimódi nagy lobogós tászlija volt, s amint az edényekbe a praeparatumok után benyúlt, a tászlija mind meglucskosodott [FogE 237].

5. *sziik*. 1729: ördög koma, kutya koma Tüzes lobogós, lánczos Mennykő Teremtettével és attával káromkodott [Dés; Jk].

lobokréta egretă pentru cai; Pferdestrauß. 1736: Az ló-bokrétának híre helye sem vala, hanem az lovaknak az üstököket szíjuval vagy szíronynyal felkötötték [MetTr 367]. 1780: Fejer czérnábol valo lo bokréta 6 [Bethlen SzD; BK]. 1790: Két Lo Bokréta [Királyhalmá NK; Ks 67. 46. 24c].

lóborító ? lótararó; pătură de cal; Pferdedecke. 1714: Egj Övét Török Nyereg allja aranj fonallal ki varrot Virágokkal, minium szín Lo boritoval egjütt fl. Hung. 10 [AH 19].

lóbőr piele de cal; Pferdeleder. 1635: Az mikor az minapiban el hordottak uálá az Nyerges Uraink az varga Urainktól az lo bőroket . . . megh alkuua(m) ket forint-ba(n) az ket lo boro(n) [Mv; MvLt 291. 57b]. 1647: Egy ló beor, es egy Tehen beor vagion benne [Nagyteremi KK; BK]. 1656: Döggel holt külömb kulomb féle bő-rök. Lo bor nro 9 . az többi Cziko bór Bial bór nro. 8 [Doboka; Mk Inv. 4]. 1669: Lo beór vagion Nro 6 [Kő-halom NK; Ks 66. 46. 24c]. 1677: Tehén bór . . . nro 4 Lo Bőrök no 5 [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1686: Tehén Bőrek. Tulok Bőrek. Ló Bőrek. Csitok Bőrek [Fog.; Ut]. 1792: Loo Bőr 6 [Hadađ Sz; JF 36 LevK 70]. 1824: Három kisebb lo bőr, és egy kordovány [Újf. 1 Újfalvi Samu hagy.].

Szk: *csávátatlan* ~ kikészítetlen lőbőr. 1632: Also Porumbaki^a Uduar ház ... Kamara .. Cziaualatlan Lo beór N 2 [UC 14/38. 185. — ^aF] * *gyártatlan* ~ 'ua'. 1669: Gyártot és gyártatlan ökör bőrok Gyár tatlan lo bőrok . 2 [Fog.; UF II, 454] * *gyártott* ~ kikészített lőbőr. 1637: eőt gyartot talpnak ualo egész beór egy gyartot lo beór [uo.; UF I, 402] * *kikészített/kikészült* ~. 1685 e.: (A ház héján) vad(na)k Darabban ki keszitet lo bór Nro 2 [Borberek AF; MvRKLev. 26–7]. 1785: Ki Készült bárány búr ... No 2 ... Ki készült Feketén (!) Lu búr Nro 1 1/2 [Katona K; Born. Jos. Katonaj ns kezével].

lóca¹ (deszka)pad; laviťa; (Bretter) Bank. 1679: Föld-b(e) vert lábako(n) allo, ket ket szal deszkabol valo Locza nro 1 [Udzisztépér K; TL. Bajomi János inv. 95]. 1849: a' Tisztú kül szabában . fenyő fábol egy kis lotza [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

Szk: *fenyődeszka* ~. 1679: Külső szín vagi, Itileő hely Vagyon itt: Tökéken álló, gyalult, hoszzu fenyő deszka Locza No. 1 [Udzisztépér K; TL. Bajomi János inv.] * *hoszzú* ~. 1679: Hoszzu Locza alá valo lábas székek Par 17 [uo.; i.h. 96]. 1681: Konyha vagyon itt: Fenyő deszka hoszzu Locza Nro 2 [Hátszeg; VhU 600].

lóca² ? dunai galóca; Hucho hucho; lostrija; Donauladis, Ladisforelle. 1632: Halas vizek igen io uagio(n), melib(en) Piztranh, Locza, Semlingh, menyhal ... es Rák beőueön terem [Pojanamarul F; UC 14/38. 16].

lőcöveklő I. mn lókikötő; de priponire a cailor; Pferd-anbinde-. **Szk:** ~ hely. 1718: az Kéménés To nevű Lo czöveklő hely [Harasztkerék MT]. 1736: Ezen darab földet az Mike falvi Poss(ess)orok közül Nemellyek p(rae)-tendallyak, hogy quondam lett volna, az Po(sse)ssorok-(na)k közönségesen Lo tőveklő helyek, de erről Semmi documentumot nem producálnak [Mikefa KK; CU XIII/1. 183] | az Falun fellyül van egy darabotska Lo tőveklő hely ... teremhetne rajta egy Mereklýe Széna [Noszoly SzD; i.h. 8]. 1737: egy darab Oldalas es teres Lo czöveklő hely [Nagyida K]. 1744: az a pusztá régen Lo Czöveklő helyek vólt [Koronka MT; Told. 14/12]. 1759: Lo Czöveklő hely a Patakan tul [Nyomád MT]. 1779: a Falu közönseges Locöveklő helye [Mezőbánd MT; Hr].

◇ **Hn.** 1776: az Lo czöveklő hely [Mezőbánd MT; WassLt St. Kis (30) ns vall.]. 1816: A' Lő tőveklő Hely-b(en) (e) [Vadad MT] * ~ *rét*. 1726: Trans fluvium Küküllő ... Lo Czöveklő Réth [Küküllővár KK]. 1751: A' Tserfalvi útnál a' Falu Lő tőveklő Rétyin túl egy föld [Koronka MT].

II. fn lókikötő/legeltető hely; loc de priponire a cailor; Pferd-anbinde/weide-Platz. 1761: Tugyaé a Tanu hogy ab antiquo a Bugljás nevezetű hely, és föld osztatlan levén Néhai Wass László Vr egy részét lo Czüveklőnek tartattae ? [Cege SzD; WassLt vk].

Hn. 1670: Az Beldi Ur Lo zeovekleoin alol (k) [Uzon Hsz]. 1784: A' Lo czöveklőre menőbe (sz) [Galambod MT]. 1791: a Lo tőveklőben (k) [Vaja MT]. 1811/1816: Lotzöveklő [Szentgerice MT].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

locs locspocs; fleasçă; Patsche, Quatsch. 1710 k.: Leszállottam, vezettem, de a hó, locs s sárban nem lehetett csak cipellőben, a vizes palástban még a lóra felülni is majd lehetetlen volt [BÖN. 584]. 1722: ollj esők valá-(na)k . . . nemis szánthatni, a Locs miatt, és lágyaság miatt [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1827: Ittis olyan üdők járnak^a hogy még jo kutyátis vétek volna a' házbol ki hajtani — egy kis ho némelykor hiszem hulldagal, de azis a Lotsba mind el olvad, sár, fagy, olvadás, elegy belegy változnak, hideg nem akar lenni [Kv; Pk 7. — ^aA lev. kelte: jan. 24].

locsadék 1. kb. szennyvíz; apá murdară, láhuri; Schlammwasser. 1694: az Var Udvararol valo hitvan es senyvet vizek(ne)k es Locsadekok(na)k valo foytatására reghi fa Csatorna [Kővár Szt; JHb Inv.].

2. locspocs; fleasçă; Quatsch, Patsche. 1724: Takats Pál Szász Jánost már Szállására menő uttyában p(ro)sequalvan, es elis érvén a' Lotsadékbba le nyomta [Kv; Tjk XV/4. 105].

3. kb. kutyvalék; amestec fermentat (de fructe); Pantsch, Geschlampe. 1801: Törvényesen állittsa meg elegendő rátióval, hogy minden fële lotsadékból s állott Seprőből, bizonyoson jőni kell annyi palinkának [Ádámos KK; JHb Jósika Miklós lev.].

4. kutyvasztott/pancsolt étel; talmeş-balmeş, amestecătură; Gekoch, Fraß. 1710: atyám Teleki Mihály udvarában ada inasnak engemet . . . Ott nyomorgék majd két esztendeig . . . ami kevés étet adtak is, csak locsadék volt [CsH 197]. 1823–1830: a magyar praceptor azt mondotta, hogy ő nem eszik abból a locsadékból [FogE 112–3].

5. ~ *étel* pancsolék, pancsoló étel; talmeş-balmeş, mincare gătită fără griji; Gekoch. 1668: Abrak czipő eledelem, jó csigernél és alábbvaló kevés italom, hitvány locsadék ételem, tűzre való fám panaszzsal és boszúsággal adatik [TML IV, 379 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz kővári (Szt) fogságából].

loccsan fröccsen; a se stropi; spritzen. 1710 k.: csak az Isten tarta meg, kiváltképpen egyszer, hogy a hab el nem boríta, egy része ugyan a hajó farában majd reánk loccsana [BÖN. 591]. 1803: egy Malatz ottan maradván a' vizben ugy belé döfölte Portsalmi Laszlo Ur hogy még magárais lottsant a' viz [Dés; DLt 82/1810].

lőcserélő lóval kupeckedő; care vinde cai; mit Pferden handelnd. 1793: Már Pálfi Uram bujjába egyebet nem tselekszik, hanem a kednek régi oda tsalt lo cserélő czigánnyaival sokodalomról sokadalomra jár [Drassó AF; GyL gr. Lázár János lev.].

lőcsikó him/méncsikó; minz; männliches Fohlen. 1768: Isak . . . Pej Szörü Szál Lábu Lo Csikkaját gonoszul el loptak [Hsz; SzentGy].

Szk: *esztendő* ~. 1768: egy száll Lábu Pej Szörü esztendő Lő Csikko is ment el vélek [Páké Hsz; SzentGy Jos. Szörtsei kezével] * *ez idei* ~. 1627: Tavalí lo czitko Nro 2 Ez idei lo czitko Nro 8 Kancza czitko ez idej [Mezőrűcs MT; BLt]. 1648: Tavalí kancza czitko . . . no. 7. Ez idei lo czitko . . . no. 8 [Fog.; RákGlr. 524] * *harmadfű* ~. 1648: Eőregh men lo . . . no. 1. Harmad fű lo czitko . . . no. 4 [Fog.; i.h.] * *háromesztendő* ~.

1804: Egy három Esztendőös piros pej Lo-csitko [DLt nyomt. kl] * *nyári* ~. 1795: Két Kantza egy Nyári Lo tsitkojával [Szárhegy Cs; LLt] * *tavalyi* ~. 1627: Tawali lo czitko Nro 2, eggik Pey; masik szezh szeorw Kancza czitko ez idej [Mezőrűcs MT; BLt]. 1648: Tawali loczitko . . . no. 5. Tavalyi kancza czitko no. 7 [Fog.; RákGlr. 524].

lócsiszár lókupec; geambaş; Pferdehändler. 1774: Van ezen Lócşához két taxás Czigány, egy egy arany taxát adnak esztendőnként, edgyik Hegedűs, a másik lo Csiszár [Szentdemeter U; LLt Vall. 26]. 1775: szuts alias Papuk Mihály . . . tul a Marason gyakarta járt lovakkal, és a Körösbenis, és igen jo lo csiszárnak tudom abból, hogy minden harmad nap más lovat láttam nálla [Fintóág H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1817: a' Notarius két Lovait . . . némelly Abrudbányai Ló Csiszároknak el alkutta [Brád H; Ks 117 ua.].

loczog 1. kutyog; a clipoci/gilgi; glucken. 1710 k.: Elköltöttük először a pincetok és palackokat, osztán az egyik általagot mind a palackokba vettük, et consequenter rendre a többit, hogy a derék nagy hordó bor álljon tele, ne locsogion, azt osztán mikor megkezdettük, mind a pincetok és általagokba vettük és úgy költöttük [BÖn. 725].

2. szortyog, cuppog; a clefai/plescái; schnarzen, quatschen. 1631: Mikor ezt az szalontaj Gergelyt ala hozzak az iffiak, mi akkor czirkalok voltunk s kerde az Uaras szolgaja hogi ugyan lattatoke az uetken^a eöket ugi mond az egik az legeniek közül azt monda hogi hallottuk az loczogását hogi ugi loczog vala mint az kutia nylna^b az sauoban | monda az Legeny hogi nem latuk szinte az uetke(n) de hallottuk hogi ugi(n) loczog vala mint ha az kutia nialna az sos tejet fazekba(n) [Mv; MvLt 290. 240a. — ^aParáznságom. ^bElírás *nyalna* h.].

3. fecseg; a flecări/trăncăni; quatschen, schwatzen. 1763: minden ok nélkül vélem háborgott, szidott, mocskolt, ördög, Láncoz, Hohér Terempettével, attával káromlot . . . Nyiffi, Nyuffi! locsoji locsoji csufos szokkall gazlott [Sár.]. 1774: Efféle haszontalanságot sokat locsogott [RettE 333].

loczogás 1. odamosogatás/sodorgatás; spālare, erodare; Hinschwemmen/spülen. 1855: (A földnek) A tul partrai költözése locsogtatás által történt . . . helységnek százados szokása az, hogy ha innen s tul is a vizen miénk a határ, ugi ha a loczogás által tul költözik valakinek a földje ott ki keresheti és métáztathatja az előjáróság által, s ezen ősi szokást épen a . . . Báró ő nagysága^a is használta most három éve midőn egy lábjának egy részét a viz a loczogás által elmosta, az innesső parton el foglalta az oda loczogás által szaporodott földet [Szentmargita SzD; SzConscr. — ^aBr. Huszár Sándor].

2. szortyogás, cuppogás; clefait; Schnarchen, Schallen. 1631: az egik az legeniek közül azt monda hogi hallottuk az loczogását [Mv; MvLt 290. 240a. — A teljesebb szö. *loczog* 2. al.].

loczogás-fecsegés lefetyelés, tereferelés; trăncăneală, palavrageală; Geschwätz, Plauderei. 1760: Szekeres János megholt, ki is haszontalan, semmirekellő, effeminatus ember vala, de mindazonáltal a nagyuraknál inti-

mus, a sok loczogásáért-fecsegéséért kedves, úgyhogi az esztergomi érsek, gr. Csáki Miklós, is sokkal segített [RettE 101].

locso **ogat** hozzámosogat/sodorgat (talajt), *rég* locso-gat; a spála/eroda încetul cu încetul; (Boden) nach und nach hinschwemmen. 1754: azon Szigetbeli helység(et) aprodonként lotsogatta^a által a viz ? vagy egész darabban hasította el ? [H; GyK vk]. 1762: a Nagy Szamos ezen helyet a midőn el szakasztotta követtsel porondal és minden ágokkal megrakta sőt Azon darab szakasztáshoz Esztendőnként ugyan az Közép falvi határból aprankint Lotsogtatván az meg irt kovetessége iszapossága és gaz miatt nem colalhatván az Közép falviak, ugi kezdték fel fogni az Magos martiak [BSz; SLt XXIV. 6 vk].

locso **gatás** hozzá/odamosogatás/locso

gatás 1. pletykálkodik; a birfi/cleveti; klat-schen, tratschen. 1772: 10-ma Junii 1772 vivé el dészalvi Simon György uram Salome kedves leányomat Ez a vöm féle jól tanult volt, de ambitiosus s amellet korhely és részeges is volt. Míg mátkás volt a leányommal, sokat locso

2. tereferél; a flecări, a sta la taifas; plaudern. 1838–1845: fotyog: „locso

gat hozzá/odamosogat/sodorgat; a spála/eroda încetul cu încetul; nach und nach hinschwemmen. 1745: a Sajo között egy ket köblös eg (!) vekas Szanto föld volt melyet a Szamos ugián a Bethleni Hatarb(an) a Kütető alat levő által ellenb(en) valo Berekhez locso

gatás 1. odamosogatás/sodorgatás; spālare, erodare; Hinschwemmen. 1756: a Nagy Szakadás alatt lévő Sziget nem a Szamos vize által el szakasztatott hely legyen, hanem apródonként viz mosása és lo

2. elmosogatás/sodorgatás; erodare; Wegschwemmen. 1811: szükség leszen . . . a' partotis jászoly part-

erőssítéssel csak a lótsogtatástól bátorságba helyeztetni [Dés; DLt 19]. 1825: egy Tabla vég ez előtt nyoltz öll szelességű volt, de a Szamos Lótsogtatásával el apadván, most egy fertály szekér szénát termő hely [Árpástó SzD; CsV].

lócsoztatattik hozzá/odamosogatattik/sodorgattatik; a fi erodat; hingeschwemmt werden. 1745: ezen darab föld vagy is porond ... régen az Rettegi^a határból a víz által lócsoztatott volt az Sz. Margitai^b határhoz [KGy. — ^{a-b}SzD].

locsos 1. locspocos; cu multă fleșcărie; patschig. 1636: 1636.20 Januarii. Reggelre virradólag ... szörnyű nagy zuhatar, szél lön; felette rút, locsos, sáros tél lön azon télen [Kv; KvE 168 SB].

2. pancsolt; falsificat, imitat; gepanscht. 1666: az Ebeni uram fizetése után járó dézma borokat, búzát, zabot stb. szállíttatná be ide, de locsos bort énnekem ne küldjön, mert bizony nekem nem kell [TML III, 617 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

3. *becsm* kb. szutykos; murdar; dreckig. 1568: vxorem Petrus gruz Meretrice(m) lochos vitup(er)asset [Kv; TJK III/1. 147]. 1573: Ilona Hegedws Ianosne zolgaloya, Azt vallia Mond Hegedwsne Megh vondoza az Bestie hires kwrwat kinek graciaia vagion, az lochos vra hagiót bestie kwrwat [Kv; TJK III/3. 74]. 1586: En oza(n) igit zolek neki, Kelle te lochos Curwa Rezes palanch [Kv; TJK IV/1. 574c]. 1590: hallattam ... hogy Istián kowachjne zida Peter kovachinet te lochios te fosos [Kv; TJK V/1. 40]. 1629: Hallotta(m) az Üstgjarto Istua(n) gyermekeoöl, hogj megh szida Rado Peternett, Loczos kuruanak, s kurua nemzetsegenek [Mv; MvLt 290. 154a].

lódajka lógondozó; ingrijitor de cai; Pferdepfleger. 1813: Kotsis Vaszily(t) ... mint jo Lo dajkát mindeneknek recomendálok is [EMLT].

lódarázs gárgaun, bärzaun; Hornisse, Pferdefliege. 1710 k.: Minthogy Bethlen László követségének is merituma egyik ez volt, hogy olyan decretumot ... küldjön Rabutinra: nékem bojtorkodék mint a lódarázs [BÖN. 960].

lódíng 1. löportartó; pungă/corn pentru praful de pușcă; Pulvertasche/beutel. 1637: Kanotos puska lodingostol n l ... Loding sziasztoll Jelen n 8 [Ebesfva; UtI]. 1647: Egy pistoly tokostol lodingostol [Kv; RDL I. 134]. 1656: Cziontos Geörgy mind az vtan szerzette az eszwstós gombos dolmant mentet, ezüstös kardot Lodingot mikor Czianadi Margitot el vette [Balázstelke KK; Kp III. 82 Deak Marthon (30) vall.]. 1659: Bálpataki Uramnak csinaltattam Egy Tisztességes Lodingat, es Egy Tarsolit fl. 2 [Borberek AF; WassLt Perc. 52]. 1666: Csernatoni Miklos pap Vram ó Kegyelme ... Gyárfás Mihaly(na)k adot ... egy hat forintos karabelt lodingostol [Angyalos Hsz; BLev.]. 1736: Nem vala akkor annyi nyakban vető kard mint most, hanem ha annál nagyobb ember vala is, lódíngot viselt, azon lefüggő elefántcsontból való kis kerék palaczk, porozni való puska porral teli, annak csattantó fedele, kis réz sípja, az kin az puska por

kijött; az lódíng pedig tele volt töltés puska porral, golyóbis az végén; az lódíngnak az takaróját vagy majczon vagy bagarián lévő csattal bécsatolták; az lódíngszíj, az kivel nyakban vetették, meg volt vagy skófiúmmal vagy ezüst vagy arany fonallal varva, úgy az lódíng szorítója is ... némelykor majcz volt az szíj helyett, az is vagy skófiúmmal vagy ezüst vagy arany fonallal elegyesleg volt szöve; némelykor pedig három-négy rend sínóron függött az lódíng ... Az lódíngnak egyik felin rendszerített volt az puska kolcs aczélből megzománczozva, az az lódíng alatt réz karikához vagy ezüst karikához volt sínórral vagy szíjjal varva ... az lódíng szíján vagy majczán helye volt, az hová felakasztották, hogy nem fitygett [MetTr 370-1]. 1749: az minapiban Sánta Jmri bornya itt vala s loding helyett az nyakában egy nagy darab gömböc vala s kérde(m) tőle, mit akar véle; azt felel: az öcsémnek Daniel Péternek tartom, mert szereti tormáson [Bodok Hsz; DanielAd 275 Hídvégi Miko Ferenc tréfálkozó lev. Vargyasi ifj. Daniel Istvánhoz]. 1788: Egy Loding pantalérostol bagaria Szijjubol állatt [Mv; TSb 47]. 1806: Loding vagyon 6 [Szu; UszLt XII. 87]. — L. még Barabás, SzO 381; ETA I, 69; KemÖn. 104; MNy XXXVIII, 209.

Szk: *bársnyos* ~. 1674: Egy Iskattulya ... Egy bársnyos lodingh fiokab(an) [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lelt.]. * *kétfejűsas* ~. XIX. sz. eleje: Egy aranyozott kétfejűsasas Loding [BK Inv.]. * *kétszeres* ~. 1687: Egy fejer börrrel burított kétszeres lodingot szijastol, palackostol es kulcsostol [Déva; Szer.]. * *német* ~. 1637: Nemet lodingi uagion n 3 [Ebesfva; UtI]. 1678: Az végbeliek egy pár pisztolyt s egy német lodingot küldöttek ő nag(na)k, kit én béküldöttem [TML VIII, 64 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz]. * *palackos* ~. 1676: Egi kék posztós palackkós Lódíng [Kv; RDL I. 155a]. * *piros bőrös* ~. 1802: Egy rosa szín posztova borított loding vas vesszejével ... Egy más piros bőrös loding viszont szijastol [Ne; DobLev. IV/858. 7b]. * *szkófiúmmal varrt/szkófiúmos* ~. 1693: Egy igen szép szkófiúmmal három viraggokkal megyszín Barsonra varrot fedelő Loding [Ne; i.h. I/38. 8b]. 1696: Egy haj szín posztó szkófiúmos loding s tarsoly [LLt 102/24].

2. ~ *módra* lódíngszerűen; atírnat ca o pungă pentru praful de pușcă; pulvertaschenartig. 1736: Az csatlón hátul az úr felől állott az csatlós, más felől, az asszony felől az inas, annak az nyakában volt az úr mosdó aranyas eszéje, az orczatörülövel, fésűvel együtt börtokban lódíng-módra [MetTr 369].

lódíngcsináló lódíngkészítő mester; meseriaș care face pungi pentru praful de pușcă; Pulverhornmacher Meister. 1685: Egy Loding csinalo [Kv; Dica XXXg].

lódíngforma lódíngszerű; ca punga în care se păstrează praful de pușcă; pulvertaschenförmig. 1705: a cancelisták és a militiának első tisztjei a kapitányokig, azok pedig az koszpergek felől nagy hosszú lodingforma fátyolt kötöttek és azzal gyászoltanak" [WIN I, 457. — "I. Lipót német császár és magyar király halála alkalmával].

lódíngos ? lódíngkészítő mester; meseriaș care face pungi pentru praful de pușcă; Pulverhornmachermeister. Sz. 1635: Lodingos Gergely [Mv; MvLt 291. 46b]. 1683: Stephani Szekely al(ia)s Lodingos [Kv; TJK

XIII/1. 141]. 1685: Lodingos Istvan [Kv; Dica XXX. 3]. 1690: Lodingos Pal [Kv; i.h. VI. 109]. 1715: Lodingos Iványa [Szentgothárd SzD; WassLt Kis Mihály (24) jb vall.].

lódíngosan lóporzacskósan; cu punga pentru praful de pușcă; mit Pulverbeutel. 1736: mindenek felett gyönyörűséges volt. Mikor az olyan urfiak darutollas süvegben lódíngoson, tarsolyoson felültenek ... köves, gyöngyös, klárisos szerszámokkal arannyal szőtt portai czafrangokkal felöltöztetett lovakra [MetTr 347].

lódíngszij curea cu care este prins punga pentru praful de pușcă; Pulvertaschenriemen. XVIII. sz. eleje: Pantalér szij kapcsostol, Loding szijjastol, kard szijjastol edjütt Rf. 4 [Kük.; JHbB]. 1736: az lódíngnak az takaróját vagy majczon vagy bagarián lévő csattal bécsatolták; az lódíngszij, az kivel nyakban vetettek, meg volt vagy skófiummal vagy ezüst vagy arany fonallal varva [MetTr 370. — A teljesebb szöveg. *lódíng* 1. al.].

lódíngvas löportartó-rész; parte a pungi pentru praful de pușcă; Teil der Pulvertasche. 1637: Nemet Lodingi uas uagion n l [Ebesfva; UtI].

lódobogás trappolás; tropot de cai; Pferdegetrappel. 1591: Horuat Andras ... vallia ... hallek lo dobogast ... mondom Peternek, bizoni el viue az olah az louat [Kv; Tjk V/1. 143]. 1667: lo dobogast hallank ... hallok hogh az lovon az mint lonek vala njargalast az Gyermekek sir vala [Pálos NK; Ks N. 11]. 1710 k.: Éjszaka néki szokott strázsája hall nagy sűrű lódobogást [BÖn. 701]. 1716: egykor hallottam nagy Lo dobogást akkor láttam hogy ... Toldalagi Janos Ur(am) Szolgai nyargaltanak [Nyáradkarácsonfva MT; Told. 76]. 1739: éczaka halék az Házamba nagy Lo Dobogást és Nimet zajgást [HSzjP Joannes Bartok de Csik Csomortány (49) pp vall.].

lódoktor állatorvos; medic veterinar; Tierarzt. 1794: a Lo Doctornak 36 — [WLT Cserei Heléna jk 63a]. 1840: Köhér^a Marhássai szénát hoztak Sarapházáról^b a Lo Doctornak [Born. G. XXIVb. — ^aB. MT].

lódul sietve (el)takarodik; a pleca repede; sich pakken. 1780: mig a Molnár Lanczot hozot ki addig az Apja Nagy István meg taszittyá mondván lóduly, Nagy Sigmond el szalada [Bere MT; BetLt 6 Paulus Szabedi ex Bere (38) pp vall.]. 1811: A' mig beteg addig a' leg-jobb baráttya'; De ha egészséges, nem barát: lóduljon; Nem kívánja senki, hogy réá szoruljon [ÁrÉ 167. — ^aA doktor].

lőeladás vînzare de cai; Pferdeverkauf. 1587: Ezeknek vîtanna keowetkezik az Loh el adass [Kv; Szám. 3/XXVI. 11 G. Suweges isp. m. kezével]. 1783: Vántza Tisztartó, a' Ló el adásban hibázott [Perecsen Sz; IB. Elisabetha Kassai cons. nob. Georgii Sombori (25) vall.].

lőeléség abrak és takarmány; furaj pentru cai; Pferdefutter. 1657: Ez obsidiónak idején^a ... oly disciplinában hordoztam az hadakat, hogy étel, ital, ló-, marha-

eleségen kívül egy kés, egy fejsze, egy süveg az szegénységtől el nem vétetett [KemÖn. 197. — ^aAz 1644-i magyarországi hadjárat rendjén Szatmár ostromakor]. 1662: a lőeléségnek szűk volta miatt a tónak nádját metélvén le a vitézlő rend, addig-addig járták, hogy mind a magyar, tatárság egynehány általjárókat találtak [SKR 380]. 1678: egy lovmat adtam el, mivel az ló-eleség oly drága, hogy csak egy hét alatt ... 16 tallérban áll ... kilencz lóra való költésem [TML VIII, 139 Bessenyei Mihály Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból].

lőesés lóról való leesés; cãdere de pe cal; Fall vom Pferd. 1710 k.: Osztán az is jusson eszedbe, egy ló-esés, benuulás, köszvény, vénség, háborúság, rabság elrekeszthet minden mezei és lóhátú mulatságodtól [BÖn. 557].

lő-fa ? lótehernyi fa; un transport de lemne adus cu cai; Holzmenge von einer Pferdelast. 1784: Lo fát nem adunk hanem meg valtyuk Vassal advan az első Classis 3. Pánt Vasat Masodik 2 Pantot, Harmadik egy Pantot [Torockó; TLev. 4/9. 14a].

lőfar crupă de cal; Pferdesteiß. 1705: Graven obester ma nyolc órákor béérkezék az hadakkal, kik is a jófaron Verestoronytól hoztanak bé élést, árpát és búzát [WIN I, 416].

lőfáradság oboseala cailor; Pferdemühe. 1619: Isten el hozván ökegyelmét az követ uramat, ha az szóm fog, vagy lőfáradság, vagy nem, de itt nem késnek, hanem megindulva ... Buda felé mennek, az végre, hogy mentől hamarabb lehetne, de Felséged az nova confederatióra készített követ urakat az promissummal együtt expedialná [BTN² 370].

lőfark 1. lőfarak; coadă de cal; Pferdeschwanz/schweif. 1736: Az nagy haj igen ritka volt, sőt soha nem emlékezem, hogy ifju legényt nagy hajjal láttam volna, de hogy azt hátul vagy sinórral vagy pántlikával megkötötték volna, mint a lőfarkát, mint most cselekesznek, hire helye sem volt [MetTr 354].

2. szk-ban; în constructii; in Wortkonstruktionen: ~ közé köti kezét lőfarkokhoz kötve meghurcol; a lega pe cineva de coada calului; an den Pferdeschwanz gebunden herumschleppen. 1710: Doriát is a tatárok elfogák, meg is korbácsolák keményen, lőfark közé kötven a kezét, s úgy nyargalódván a tatár vele együtt [CsH 227] * ~ on hordoz/megvondoz lőfarkon meghurcol; a lega pe cineva de coada calului; am Pferdeschwanz herum-schleppen. 1591: 4 die Jüly wagtak Negye az keett Legentt, kyk az Merhray^a Malomnal felesgestwl meg elttek volt^b ... Attam az Csyganyoknak hogy fogowal fogdostak Lo farkon hordoztak es Negye wagtak ... f 8 [Kv; Szám. 5/I. 28. — ^aMérai (K). ^bCsak így!]. 1625: Egi Hideluj azzonj magat fel akasztua(n) attam Fodorockj Jstua(n) Czigannak hofi lofarkon hordozta f l [Kv; i.h. 16/XXXV. 209]. 1653: Egy Károly Andrást is hozának — hadnagy volt ez köztök; azt lőfarkon megvondozák és kivivék, fölél alá vonák szegényt s lábál fel az égfélé a nyársba — úgy gyalázák meg az ártatlant [ETA I, 47 NSz] * ~ on hordoztat/megvondoztat lőfarkon meghurcoltat; a dispune ca să fie legat de coada ca-

lului; am Pferdeschwanz herumschleppen lassen. 1589: Az Hozzu Marton vincelere, hagi magat fel akasztotta volt, hagi Biro vram lo farkon hordoztatta, es az akazo fahoz lo farkon vitette, temeteseiert attam az Ciganoknak d. 20 [Kv; Szám. 4/X. 14]. 1669: az mely residense afrikai portuson Tunisban volt az frankusnak, azt az török meg ölette, elsőben kezét, lábát el vágatván s lofarkon meg vondoztatván, az angliai ott lakó residens kapuja előtt égették meg [TML IV, 497–8 Nalácz István Tekei Mihályhoz] * ~on kivisz a városból lófarkon kihurcol a városból; a scoate pe cineva din oraş legat de coada calului; am Pferdeschwanz aus der Stadt hinaus-schleppen. 1671 k.: mikor saczommal bé jöttél volt Jász-vására . . . hivattalak szállásomra, hogy mutasd meg magadat és saczomot . . . nem jövé, sem saczomot meg nem mutatad, tsak budogláll vala, migh lo farkon ki nem vinek az Varosbol * vizsza vinek Krimbe és el vágák arromot [A.csernátón Hsz; HSzP] * ~on meg-hordoztatik/vondoztatik lófarkon meghurcoltatik; a fi legat de coada calului; am Pferdeschwanz herumge-schleppt werden. 1593: Miethogi constal Mondro Peternek nielve vallasabol az eo Jstentelen gonoz cheleke-deti, ki zanzandekkel vrara tamadot, es teob la-tor tarsaual megh eolte . . . Azert lo farkon megh hordoztassek, fogoual megh fogdostassek es az bwntes-nek heliere ki vitessek, ott keze laba el vagdaltassek, vegezetre teob tagait (!) negi rezre vagassek es fel fwg-geztessek karoba [Kv; TJK V/1. 449–50]. 1603: myert-hogy nagy Balinth eleo nyelűewel megh valya az theorweny eleot hogy eo foztotta megh az holt testet elseoben lo farkon megh hordoztassek, masodszor hew fogowal megh fogdostassek es annak vthanna . . . ke-rekben teorettessek [Kv; TJK VI/1. 657]. 1647: az Capti-vus . . . hatalmaso(n) inuadalua(n) az megh holt czigan-(na)k satorat es Toluajul megh eolte . . . Teczik az teör-uennek hogy az czielekedeti lo farkon uondoztassek megh, es annak utanna vonattassek karoba(n) in terro-re(m) aliorum [Kv; TJK VIII/4. 222] * ~on vitetik a pel-lenger alá a fi dus la stülup infamie legat de coada calu-lui; am Pferdeschwanz zum Pranger getragen/schleppt werden. 1645: Miuelhogy ā fogoly megh vallotta ā Toronyba(n) hogy eo taszitotta be az kutba es keoueket eo hant reaja Teczik azert az teoruennnek hogy az piacz keorül megh kerülvén velle lo farkon Noha na-gyobbat erdemlene es kemenjeb büntetést az pelenger ala vitessek es ot feie vetessek [Kv; TJK VIII/4. 47. — ^aZekel Czismasia Martont] * ~ra köt a lega de coada calului; an den Pferdeschwanz binden. 1645: ā fogoly . . . Miuel illyen keritet varasba(n) eolte szeorný halal-lal megh jól teott vrát es mint egy apiat maga hazanal a piacz keorül haromszor lo farkra keotue(n) megh hordoztassek, es szekerre teue(n) az akazo fa alá vitessek ot negye vagattassek s karoba(n) tetessek [Kv; i.h.].

3. török lófark-lobogó; tui; türkische Fahne aus Pferdeschwanz. 1672: Grigoraskó az moldvai hadaknak is szerderjává tétetett; három lófark adatott, mint egyik vezérnek. Csudálandó dolga [TML VI, 152 Bánfi Dienes Tekei Mihályhoz].

lófark-főkötő lőszőr-főkötő; scufie din/de pár de cal; Haube aus Pferdehaar. 1651: Vagyon egy fekete Ló fark Fő koto [WassLt Wass Judit kell.].

lófark-legyező lőszőrlegyező; evantai din pár de cal; Fächer aus Pferdehaar. 1679: Ló fark legyező nro 1 [Uz-disztpéter K; TL. Bajomi János inv. 88].

lófark-szőr lőszőr; pár de cal; Pferdehaar. 1818: Két Mátrázt veresses csikos Sellyem kanafásból lo fark szőrrrel töltve Rf. 60 [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina kel.].

lófasz 1. szitk pula calului; Schlauch. 1644: az teob rut lofaszal valo beszélgetest nem hallottam [Mv; MvLt 291. 418a]. 1653: Mikor Debreczeni Nyerges Janos az Keő hidon kezdet szitkozodni nehaj Meszaros Peter felől ezeket hallám tūle hogy mondá: Nem érdemli hogy, eleiben ki mennyenek . . . mindeltig ros ember volt lo faszt érdemelne, ne(m) tisztességes temetést [Ne; KemLev. 1394 J. Kovács de Ilosva (38) ns vall.]. 1735: még én mondtam nekik hagi még annak a Fiscus er-deinek meg adgják az árát, azt mondták meg a lofaszt [Mezőmadaras MT; Berz. 15. XXII. 10].

Szk: ~ a seggibe. 1815: Kedves Barátom! . . . Él sokáig Boldogul, és szerencsésen; számos Neved napjaidat érjed, és tölcsed jo egészségben egy szoval, Nagyot nőjj, mint a szalonna bőrr a tűzen; 's minden joknak ki-vánása mellett Lo-fasz a seggedben [Kóród KK; Ks 101] * ~t ad a seggibe. 1754: A' ma paraszt Director discretiob(an) töllem praetendál egy szép Mén Lovat, de adok lofaszt a' Seggibe [TGsz 9].

2. Jelzői haszn-b; cu funcie de atribut; attributiv gebraucht: kb. semmit érő, semmire való; miserabil, de nimic; Dreck, Scheiß. 1653: Nyerges János . . . monda . . . Az Var(me)gie soha hadat nem vert, nemis vér, ak-koris csak az keűs Mezei had ne let volna, gyalazatot vallot volna az Var(me)gie; Ez a' Fejer vár(me)gie csak ros, szar Var(me)gie, lo faszt Var(me)gie, hires kurua valoga Var(me)gie [Ne; KemLev. 1394 J. Kovács de Ilosva (38) ns vall.].

lófej cap de cal; Pferdekopf. 1771: Most circiter 10 Esztendeje Mi^a ugy hallottuk Inquisitiobol hogy Nagy Josefne Aszszonyom ágya alatt egy Lo fejet kantározva találtak volna [Dés; DLt 321. 45a. — ^aAndreas Nagy (46) ns és Antonius Stikler (47) ns].

lófék cápástru, friu; Zaum, Zügel. 1596: Im(m)ar az hadakozo zerzamok, vgyminth sisak panczel kopia es zablya es egy lo fekbe nyeregebe kj megh ért tizenhat fo-rintot, ezeknek felét magúknak keua(n)nyúk [UzT 11/35].

lóféle szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: ~ marha lójószág; cabaline; Pferdevieh. 1777: Tartozik pedig ezen becsületes pásztor mindaddig a csordát kihaj-tani, valaméddig a marhák kijárlhatnak. Minthogy pe-dig a csordában lóféle marhák is léznek, a zoktól min-dentől leszen bér den. 12, fél kenyér, félvéka búza [Zalán Hsz; RSzF 189].

lóferesztő I. mn lófürdető; unde se face îmbăierea cai-lor; Pferde badend. Hn. 1773: a Lo Feresztő tonál (sz) [Ditró Cs; GyHn 33]. 1850: a' lóferesztő tónál (k) [Szár-hegy Cs; EHA].

II. fn lófürdető hely; loc de îmbăiere a cailor; Bade-platz für Pferde. Hn. 1692/1722 k.: Az Lo feresztőn alol,

az kö haton (sz) [Magyaró MT; EHA]. 1757: Ló feresztób(en) (sz) [Holtmaros MT; EHA].

lófésű fésalá; Pferdekamm/striegel. 1789: 2 Lo Füsüt a Paripák Számára 12 xr [Déva; Ks 95].

lófi csikó; minz; Fohlen. 1805: a múlt 1804-dik esztendőben megvásárlott volt az actor Karsai Ferenc hitelbe egy lófiat szárhegyi Korpos Albert gyalog katonától [Szárhegy Cs; RSzF 283]. 1834: vannak a mű falunkban ... sok úparasztok^a is, kik többnyire lófiakat tartnak [Jenőfva Cs; i.h. 155. — ^aÉrtsd: cigányok].

lófiú csikó; minz; Fohlen. 1797: Csíkszenttamási Bíró Andrásnak ut actornak controversiája lévén ugyan jenőfalvi Erős Mátyással ut inqtussal (!) egy megnyúzott lófiú végett [Jenőfva Cs; RSzF 98–9].

Szk: hámos ~. 1803: A hámos, hátos- és előttük járó kisebbnemű lófiúnak bérek^a mindenről egy véka búza, egy kenyér és 6 krajcár [M.hermány U; i.h. 193. — ^aPásztorbér].

lófog dinte de cal; Pferdezahn. 1763: Hallatlan és emlékeztetre méltó dolog, hogy ezen közelebb elmúlt 1762-dik esztendőben amennyi csikót csikóztak, mindeniknek lófogai vannak, úgy az bornyuknak is [RettE 147].

lófogás 1. ló-kifogás; deshámare; Pferdeausspannen. 1730: Az Lu fogással minden személy válogatás nélkül mindenek tartoznak Taxa nélkül ketczer hajtvan öszve napiáb(an) [Dés; Jk 395a].

2. ló-elkötés/lopás; furt de cai; Pferdabbinden/Pferdediebstahl. 1809: Gábor Istok ... a' Ló fogásban benne volt és az árokbol is kapot [UszLt ComGub. 1668–9].

lófogó 1. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: ~ *kötél* pánnya; arcan, fringhie/la pentru prindea cailor; Wurfriemen, Fangschlinge. 1812: Udvarbiro Tekintetes Pap Ferentz Ur keze ala dolgoztam az álább, meg irtakot 1. Egy Lo fogo nagy Kótelet 4 Rf. 30 kr [Nagynyulas K; IB. Herman Janos kezével].

2. ? Hn. 1732: Lo fogo vizet most Jancso Laszlo birja [Aldoboly Hsz; EHA].

lófogú nagyfogú (ember); (om) colțos, cu dinți mari; (Mensch) mit großen Zähnen/Pferdezahn. 1744: egyik közülök Lo fogu az Tegla Csűr fele szaladván [Mv; Told. 27].

lófolytató I. mn lófolytató/hágató; de montă (pentru armăsar); Pferdebegattungs. Hn. 1718: ā lőfojtató helynél (sz) [Bh; KHn 10].

II. fn lófolytató/hágató hely; loc de montă pentru armăsar; Platz für Pferdebegattungs. Hn. 1731: a lo folytaton (sz) [Bh; KHn 12]. 1737: A lo fajtaton (sz) [Bh; KHn 13]. 1754: A Ló folytaton (k) [Bh; KHn 16].

lófő 1. székely kiváltságos személy; primipilus; primipil; Primipilus (Szekler mit Privilegien). 1487: si vero fuisset inferioris status, videlicet primipulus (!) hoc est lofew, tali pro expensis dabatur denarii viginti quinque; si vero fuisset communis Siculus, tali dati fuerunt

de ipso opido denarii duodecim [SzO V, 26 Báthory István erdélyi vajda és a székelyek ispánja levelében a mv-i polgárok panaszának orvoslásképpen visszaállítja és körülírja régi jogaikat és kiváltságait]. 1554: Az Regy ewstewl maradoth ló feyek, kyk nem layos kiraly halala vthan ló fewwe lethenez. 1571: egy jo paripat keoztunk találunk, lofeweknek sokaknak és keossegnek kijet kijet jobbadnak hallottak nyayatul el üzettek kyt az varhoz kyt egyeb helyekre ... az howa akartak moustrara hywatta az lofeieket és lowokban mellyet zeretek ugy vettek el teollek [i.h. 326 ua.]. 1585: Azt monda hogy ne(m) iktattia Nemes ember, drabant, lofew és szabados iusat egy punctotis mert eo neki az feielede(m) azt ne(m) atta [UszT Ienlaki^a Zabo Bernard lofew vall. — ^aEnlakan (U) lakó] | Mikor Mihál deak Palffalwat iktata és Varalliat, Az kor kerdeok hogy ha iktattiae az mienket az lofeieket awagy nem, mert nekwnk is volna palffalwaba(n) zalagho (!) ioszaghung [Firtosvárja U; i.h.]. 1590: Talalkoznak neha egieb keözönseges zyksegekis, kiknek vti keölchegekbe húl ket ket penzt szoktak rendelni, Zekwl az lofeiekre [i.h.]. 1592: (Az) Iktatassanak Varadj Susanna azzony, Es az teob Markodj lo fuek kepebe ellene mondottanak volt, Es Contradictioba voltak [Msz; BálLt 89]. 1604: Jlyen okat adgiak az p(ro)hibitionak, Elseöbe hogy mikor az zekelsegnek szabadsagot adott volna Sighmond fejedelem, ne(m) egiebnek, hane(m) az Rustica Personaknak adott zabadsagoth, merth az nemes embernek, lofeőnek s veres drabantnak ne(m) kellett szabadsagh merth eök annalkylis szabadosok voltak [UszT 17/12]. 1606: Ennek pedig az bekesegnek és dolognak zerzesekorön ielen uoltak illien tizteletes Zemeliek, tudnj illik Zabo miklos Vzonj primipilus es pünkosti pal vgjan lófü de eadem es az Vzonj Biro Beczki Istuan [Uzon Hsz; BLt]. 1614: Aruak bennak az Lo feyek keözwl Num 19 [Impérfva Cs; UszT VI/56. 415]. 1627: akkor Sz: Miklos^a mind Jobbagy uala a Lo feő es Ueres Darabant kyuvl [LLt Fasc. 152. — ^aGyszm]. 1671: A' hol a' Darabonti Rend meg-kevesedett ... az olyan helyeken a Ló-füvek-is foglyok örizésére és késérésére ... kötelesek legyenek el-menni | Székelységen az hol kevés az Darabant, a' Lófejek-is tartozanak foglyot özeni és késérni [CC 42, CCI]. 1700: Az Székely Ló fü, és hadban szolgáló szabad emberek [UszLt IX. 77. 4 gub.]. 1751: itt Órbai Székben is leven tizen öt Assessor, tiz N(e)m(e)s, és öt Lofü, nem hogy vacantia volna Székünkben Sőt még Super Numerarie is vagyunk [ApLt 5]. 1796: Hodos nevezetű helyen keletről Borsok nyugatrol a Csatot mind ketten Csatoszegi^a lofőek (!) szomszédóságában [Berz. 7. 66. V. 1. — ^aCs]. — L. még AC 239; Barabás, SzO 356, 359; Bartal Gloss primipilus al.; Báthory ErdLev. I, 118; CC 39; EOE XIII, 527; SzO II, 80, 245, 323, 326, 329, 331, 337, III, 335, V, 247.

Szn. 1614: Lofeő Jakab jb [Patakfva U; BethU 114]. 1627: Lofeő Jstva(n) col. [uo.; UszLt IV. 50. 142].

Hn. 1504: quondam possessionem Lofew in prefata Band^a existentem habitam [SzO III, 158. — Mezőbánd MT]. 1757: Ló fő Lajos Sigmund Utzája [Taploca Cs; EHA]. 1772: Ló Fő Részben (k) [Csekefva Cs; EHA].

Szk: ~ *nemesember*. 1590: Az Ngod hiuej Nagy Leőrincz es Nagy Balint chyk Zeki mind Zenti Lo feo Nemes Emberek [BálLt 54]. 1609: Kaychay Imreh kazon vy falui lo feő nemes ember [BLt 3]. 1620 k.: My Czyk Zekben lako Nemes emberek, az teőb keőzeonsegos Lofő Nemes emberekkel, veres Drabantokal, es szabad zekelyekkel egyete(m)be [Cszs; Ks 90]. 1633: My Nagy Imreh lo fű nemes e(m)ber es Pál Andras veres Drabant Vduarhelj szekben Kenosba(n) lakok [Kénos U; LLt]. 1669: Kászonszékben Felso faluban, az Falus biro Fekete Balás, Lo fő Nemes ember [BCs] * ~ *nemes szemely*. 1607/1675: Laurentius Molnar Lo fű nemes szemely^a [A.csernátón Hsz; HSzjP. — "Vall]. 1677: teszkek illien testamentumot ... Szent Geőrgi al(ia)s Bankffaluj Karaczi Geőrgi uram Nemes szemely es Szent Mártoni Ferencz János ugian lo fo nemes szemely előtt [Szentgyörgy Cs; CsÁLt F. 27. I/32]. 1695: el mentünk Csik Szent Tamási Schola házhhoz mostan Adam Mihály alias Deák házához (: ki lo fő nemes szemely :) [EHA]. 1711: Kovács Gergely lő fő Nemes Szemely [Dánfva Cs; Born. XXXIX. 50] * *egy-ház helyi* ~ *egy-ház helyes/egytelkes lőfő*. 1657: paranchiolwnk nektek, hog' wewén az my leweleontk az feo nepek keozeoletek kiknek feoldeon lakozok az Rawason ninchenek az eotwen pénzt, az eg'hazhely Lo feyek kedig az huzon eot eot penzt Zaz Sebesnek epetesere minden haladeknelkw ... az my hyweonknek witezleo kornis myhalnak kezebe zolgalattasatok [SzO II, 212 fej.] * *gyalog* ~. 1623: Az egész Zekelyseget kegtek chiak haro(m) rend-<ben> es karba(n) allasza ug<imi>nt Nemes ember; Lő<u>as Lőfeő, és drabant rend legien az <G>ialogh lőfeő és szabad zekely rend in perpetuūm abóalcaltassek, ha kik az gialogh lő feyek keozul lora io szerszamra magokot nem szegzik (!) lőfeosegeket (<a>mmittalua(n), mind eltigh drabantok leznek [Csikszereda; Törzs]. 1666: Gyafas Mihay Jakab fia Sepsi szekb(en) Kis Borosnyon lako, Gyalogh lofű [HSzjP]. 1679: Gyalogh lo fejek. Barabas Lukats Ur(am) száza [UszLt VII. 57. 99] * *lovas* ~ → *gyalog* ~.

2. vn + kn előtt v. után az 1. alatti jel-ben; inánteaa sau după numele individului în sensul dat la 1.; vor od. nach Vor- und Nachnamen mit der Bedeutung unter Nr. 1. 1552: Myhalffy Janos Bere kerezthwry^a lwfeő [KvAkKt Mss 344. — "Berekresztúron (MT) lakó]. 1570: Dosa balas zeowerdj Lofeu [Gyalakuta MT; BálLt I]. 1585: Varalliaj Kelemen Pal lofew [Firtosvár-alja U; UszT]. 1590: Szonda Tamas, lofw ... Bekes georgy Baka Mihaly, baka Istuan lofewek [Kurtapatak Hsz; BálLt 81]. 1592: Bedeo Balint Bedeo Boldisar es Bedeo georgy Kalnoky lefeok jurati fassi sunt^a [Kálnok Hsz; HSzjP. — "Köv. a vall.]. 1602: Biro Jakab lofw Bodog azonj falwj [UszT 17/45]. 1604: gagi miklosj pal lofw [i.b. 18/130]. 1614: Sebastien Peter lo feo [Vadasd MT; BethU 67]. 1617: Mw Berde János veres drabant es Markos Janos lofw Sepsi Zent Juanba(n) lakok [Kp III. 24]. 1625: Homorod szent Marthonon lako Nemes lofeő Berze Gergely [UszT 122a]. 1642: Lo feo lukaczyné margit [Szentiván Hsz; Kp 57]. 1767: egy Lőfű Simon

Györgyöt esmértem [Kökös Hsz; Kp IV. 246 Jos. Serester (72) gy. kat. vall.].

3. Jelzői haszn-ban; cu valoare de atribut; attributiv gebraucht: a. lőfő-renden levő; care are rangul de primipilus; im Primipilusstand befindlich. 1566: egész Zekelysigbelyi fű Uraink es Lufű attiakfaijrt (!) köniör-günk felsegednek [SzO II, 186]. 1571: lofew attiankfia-yis kyknek hazok es eoreoksegek volnanak mind hazokat eoreoksegeket ... ez mostany Iteleo mesterek director es assessorokkal egyetemben el itilik [i.h. 327]. 1592: Itt Bogozben^a ... az mikippen az Lofeu Vraim-mal ozlast kertónk vala az Irtas feöldből, ennek az Vrunk Jobagi Drabantokis ig' engettek uala, hogy az Lo feő Vrajmis uala mi nalok uagio(n) ozlasra bochassak [UszT. — "Olv.: Bögözben (U)]. 1710: (Henter Mihály) még a háromszéki főrendeket sem becsüli vala, s míg a Bozzán táboroztunk, számtalan nemes és lőfő mentésegeket tartván, kik hóról óra sok pénzt fizetnek, magának felette sokat gyűjtött vala [CsH 226. — 1690-re von. feljegyzés]. — b. lőfői; de primipilus; vom/aus dem Primipilusstand (herrührend). 1578: Damokos ersebet azonrol zallot az Lo fő hazas öröksege amelly kjzdi Zekbe dálnokba vagion bele vivők be iktatok pwnkōst vtan valo zeredan [Dálnok Hsz; HSzjP]. 1579: Adank az mj lo fw awagj Nemes wles helywnkbol egy puzta wles helyett ... harmincz keet magyar forinthon keez pinzón, eőreók eőreókbe birnia [Uzon Hsz; Kp I].

lőfő-asszessor lőfő széki ülnök; asesor al scaunului în calitate de primipilus; Assessor beim Stuhl des Primipilusstandes. 1734: Vitalyos György Ghidofalvi Sepsi Szeknek Hütös Lofű Assessora [LLt].

lőfő-asszony lőfő rendű asszony; soția unui primipilus; Frau vom Primipilusstand. 1600 k.: leoue mj eleonkben Vduar helj zekben Homorod zent Martony Simie(n) Janos Lofeo zemelj vgy mint fel peres Az Al peres Bjro Andrasne locj praedictj lo feo Azzonj [UszT 15/96-7]. 1614: Incze Gergelyne Karacsonfalui Pal sellere, lofeo aszoni, marhaiokis eggiwt uagion Karacsonfalui Pallal [Karacsonfva U; UszLt VI. 56. 507]. 1625: mihalj ferenczne, duruttia, lofeő azonj lengiel faluy es Jenlakan^a lako szaz tamasne ersebet lofeő azonj [UszT 82. — "Énlakan (U)].

lőfő-darabont ? 1623: Az mely faluban menyé lőfeo drabantot, Eőzuegyet aruat Eoreokseget occupalnak annak szamat neueket szorgalmatosso(n) consignallyak Regestumba [Csikszereda; Törzs].

lőfő-ember 1. primipilus; Primipilus. 1571: nekunk few es lofew embereknek zabad nem volt sem lowat sem chikot sem egiebet vennunk [SzO II, 326 a székel nemzet foly-a az egy-hez]. XVI. sz. v.: egy lo feo Ember leaniatt weotte wala^a [OfLev. — "Értsd: feleségül]. 1610: myert az Zek Mindennha wgi elt mostis ugj el hogj minden lo feő Embernek az falu ket Annj Njllal tartoznak adnj mint egy Zabad Zekelnek [UszT 47b]. 1614: Az yozagabol ky hanyatta^a feleségit gyermekyt; most eős lobagyatt szallytotta bele eő byrya, eő maga imit amot budosik Lo feő ember volt [Bánkfv Cs; UszLt VI. 56. 420. — "Béldi Kelemen a parázáságba esett Gabyr Pétert] | Feye keőteőtt. Gergely Antal had eleott valo

otalomert attá magát akori tiztnek Byro Janosnak. Lofeo ember. de szegenj [Tekerőpatak Cs; BethU 485]. 1615: Pal Antal is tudo(m) hogy Kazonba Jakab faluaba Becz Jmrenek kótotte uala magát es ioszagat. tomlót, Juhot, Louat tudo(m) hogy adott Joszagaert, az pedig ló fő embőr vala [BLT 3 Zent Martoni^a Kouacz Bartalis (35) ns vall. — ^aCs]. 1625: Jk byka falvj Lo feő embőreők | az Attiamfianak maradot uolt Aruaja ehez az arua hazához cziak megh keuano(m) az ket anni Nylatt mint egh lo Feő ember hazához [UszT 33a, 94b]. 1677: a' kiket sem törvénnel, sem rectificatio által ... nem apprehendáltak, hanem ezeken az utakon kívül a' Commissarius járásától fogva ... töttenek Jobbagyokat, akar kik-is Zászlo alól foglaltanak szabadoson Lofő és Veres Darabant örökségeket, Lo fő és Darabant embereket, azon Tisztviselő hiveink ... igazán fel-keresvén Zászlo alá írják [AC 152]. 1767: esmértem a Simon Ferentz Attyát a kiis Lofü ember volt [Kökös Hsz; Kp II. 246 Cath. Barta relicta quondam Joannis Kökösi (85) jb vall.]. — L. még CsH 183.

2. vn + kn után az l. alatti jel-ben; dupá numele individulii in sensu dat la l.; nach Vor- und Nachnamen mit der Bedeutung unter Nr. 1. 1576: Kowachy Mathe lo feo ember [Uzon Hsz; Kp I]. 1584: Simon Peter lo feo embőr [Mikháza MT; BálLt 80]. 1600: Josa Gyeörgy Farczadi, Lofeo ember | Jllies Antal Lofeo ember, Malomfalui [UszT 15/265, 15/106]. 1603: gagy georfi pal lo fw Ember [i.h. 17/21]. 1609: Mattias Janos Zent martoni lofeő ember [Szentgyörgy Cs; BLT] | Zeőcz Tamas lofeő ember [Tusná Cs; BLT 3]. 1625: malom faluy teőreők Janos lofeő embőr | also dobo faluaban lako Hegi geörgi lofeő embőr [UszT 82, 99]. 1628: Nagiub Szatyor Mihaly Lő fő ember [Lisznyó Hsz; BLT]. 1630: Istua(n) Dek Poliani^a . . . Lo fő ember [KaLt Apor István ir. — ^aHsz]. 1631: Marto(n) Boldisar Killyeni^a Lofü Ember [BLT 3. — ^aHsz]. 1636: Bereczk László Lo fő Ember [Uzon Hsz; BLT]. 1736: Minden lófő vagy darabant embernek az felesége nagy kontyot viselt, abban nagy két töt szűrt fel [MetTr 345]. — L. még SzO V, 123.

lófő-ház lófő-telek; casa unui primipilus; Primipilus-Fundus/Grundstück. 1604: hazam uagio(n) fanczjalban mely hazbol enys mindenben egienleo terhet uiselek az falual myert hogi ennekem az erdeoben rezet ne(m) oztottak jmma enis az en Rezemet teorueny zarent megh kjuano(m) mint egy lo feo hazhoz [UszT 18/63]. 1607: vet volt negywen forinton egy Lofeo hazat hozza tartozando mind kwlseo es belseo, mezey es falun valo iawaiwal es eoreoksegiuel egyetemben [Berz. 8. 72/27].

lófő-hely lófő-jószág/telek; lot de casă în proprietatea unui primipilus; Primipilus-Gut/Fundus. 1606: Az meli heliben lakik elekes istuan lofeő heli az [UszT 20/113 Lukas Zoiga de Okland (60) lib. vall.]. 1614: Feye keoteott . . . Varga Andras Lofeo helybe szállott [Rákos Cs; BethU 473] | Porkolab Balas lofeő helyreől zolgal [Hatolyka Hsz; i.h. 355] | Szabo Janos Vaida huniadí, de lofeő helib(en) szállott [Illyefva Hsz; i.h. 223]. 1627: Ezek^a Mihaly Mathenak Eősteől marat Lo feő heljbe lak(na)k [Almás U; UszLt IV. 50. 137. — ^aElőbb két jb nevének fels.].

lófői lófő-kiváltságbeli; cu privilegii de primipilus; mit/von Privilegien eines Primipilus. 1590: exhibealának az szeken ket leuelet Vrunk eő Naga Somlioj Bathori Sigmond Erdely vaidaeth mellynek Continentiaia vala hogi panaszlottak volna aszon eő naganak hogi az Eő lofőy Zabadsagok Ellen az keősségbeli állapotbeli Embereknek modgiok szerint ado fizetesre kenzeriten(n)i ne kenzeritennek semmi tiztartok, melly mellett aszis uala hogi lófői Zabadsagok Ellen az malefitusoknak persequitioikkor megh valatni ne tartosznanak | az eő Naga Előzőri leueleben valo paro(n)cholatjtual nem gondoluan az eő lofőy Zabadsagok Ellen ado fizetesre Es az malefitusoknak persequitioikkor Vallasra kenzeritennek [UszT].

lófő-jószág lófő-telek; lot de casă în proprietatea unui primipilus; Primipilus-Grundstück. 1614: Pais Mihaly lofeo Jozagba(n) zallot volt de most Zegin(seg) mia budosik [Almás Hsz; BethU 335] | Nagy Lazlo lofeo Jozagba(n) lakik, de Jobbagy fi volt [Bikfva Hsz; i.h. 233].

lófő-level lófői kiváltságlevel; act/scrisoare cu privilegii de primipilus; Privilegienurkunde eines Primipilus. 1614: Szep Antalnak lofeo lewele uolt Bochykay Istvántol. de most Kalnokj Benedek el foglalta [Szárarajta Hsz; BethU 214].

lófőné a lófő felesége; soția unui primipilus; Frau des Primipilus. 1637: Kiraly Mihalyne Anna Ló főné^a [Szentgyörgy Cs; BLT 3. — ^aVall.].

lófő-nemes székely kiváltságos személy; secuî privilegiat; privilegiierter Szekler. 1667: Tot Marton Beőgeőzi^a Lofő Nemes [LLt. — ^aU]. 1718: Al Csik szekben Tusnadon az Kűseb Lőrincz István Lofő Nemes hazanal Jővenek mű előnkben [Hr 11/1].

lófő-nyíl (teljes v. részleges) földközösség esetén a lófőnek járó nyílföld; parcelă ce i se cuvine unui primipilus în caz de devălmășie; im Falle einer (völligen od. partiellen) Feldgemeinschaft dem Primipilus zufallendes durch Pfeilziehung zugeteiltes Feldstück. Hn. 1518: in territorio possessionis Sard super Loffenyî vocato pacifices et quiete tenere et conservare debeat^a [Barabás, SzO 261. — ^aAz át-, ill. eladott földet].

lófő-örökség ősi/örökölt lófő-telek; lot de casă strămoșească/moștenită al unui primipilus; angestammtes/erbeigenes Primipilus-Grundstück. 1600: ezek mind lofeő Eoreoksegek [Mezőbodon TA; KvAkKt Mss 343]. 1606: Kereztes Péter . . . adá ugy örökségét Dienes Bálintnak fiúról fiúra, leánról leánra, nemzetségről nemzetségre örökön, örök áron pro flor. 90. Mely örökség lófő örökség [Középajta Hsz; SzO VI, 19] | Elekes Istvannak penig az Attia Elekes Antal lofő örökségen lakik [UszT 20/113 Math. Bereczk de Okland (60) ppix vall.]. 1614: Szovathy Istva(n) Pal Janos leanyat veotte Lo feő eőreoksegiibe zallott vgya(n) zovathy [Kászonszékfalui; BethU 416] | Bandi Mihaly . . . Magyarai Mihalynek lofeo eoreoksegiiben lako sellere [Bögöz U; UszLt VI. 56. 499]. 1677: akar kik-is Zászlo alól foglaltanak zabadoson Lofő és Veres Darabant örökségeket, Lofő és Dara-

bant embereket, azon Tisztviselő hiveink igazán felkeresvén Zászló alá írják [AC 152].

lófő-rend 1. lőfő-kiváltságos rend, lőfőség; starea unui primipilus; Primipilus-Stand. 1671: A' Székely Atyáncfiai-is jelentik hogy az Articulusban a' ser korcsmállás tilalomban lévén, bor korcsomállásnak idején, a' szegénységnek sok fogyatkozása volna miatta, holott bor köztők nem teremvén, nem érkezhettek rejá a' Ló Fű és Drabanti Rend, hogy bort kocsmálhassanak, és így a' ser korcsoma-is meg-tiltatván, semmi jövedelmek nem volna [CC 38]. 1677: Mind Nemes, Lofő, Gyalog avagy Darabant, és egyéb Vitézlő rend, az Ország végezése szerint való parancsolatokra, fogyatkozás és halogatás nélkül jó hadi apparatussal hogy fel-ülhessenek ... arra magokat mindenkor kész állapottal tartásák [AC 150]. 1768: ennekeltte mind egy het esztendőkkal leven Perlekedések az Uzoni egy házi Nemesség és Lőfű rend között [Uzon Hsz; Kp IV. 250 Sam. Nagy (46) vall.].

Szk: *lovas* ~. 1623: Az egez Zekelyseget kegtek chiak haro(m) rend(ben) es karba(n) allasza ug(imi)nt Nemes ember; Lő(u)as Lőfeő, es drabant rend legien [Csikszereida; Törzs].

2. lőfő-kiváltságos személy; persoană cu privilegii de primipilus; privilegierte Person eines Primipilus. 1771: Az oroszfalvi jószágokat nemes uraiméknak, lőfőrendeknek és possessor uraiméknak hiddal és határkertekkel adták volt [Oroszfalu Hsz; RSzF 144].

lófőrézs-föld lőfő-telek után a határból járó föld; parcellă ce i se cuvine unui primipilus după lotul de casă; nach dem Primipilus-Grundstück aus der Feldmark zukommendes Feldstück. 1617: Kelemen Janos Js-megh cizer lukacznenak Katalin azoninak ada az eo reziert az vczia vegeen küül az falu eleot, az mezeon egi fel all lo Feo rez Feöldet [Szentgyörgy Cs; IB].

lófőség 1. lőfő-jószág; avere de primipilus; Primipilus-Gut. 1497: Nobilis Johannes de Dellew Coram nobis^a personaliter constitutus sponte et libere est confessus quoddam totale Officium suum primipulatus^b in wlgari lofewseg appellatum . in villa Zekelzenth Miklos^c existenti . habitum Egregio leonardi Apafi de Naghfalu^d dedisset Jure perpetuo [SzO II, 129. — ^aTelegdi István erdélyi alvajda. ^bIgy sajtóhibával, de alább helyesen: primipilatus. ^cKáposztás-sztmiklós MT. ^dApanagyfalu SzD]. 1548: Megges Nemenben Dudor Agan vagyon ket lofewzegem Ákosfalwarol es Wayabol [Msz; SzO II, 79]. 1568: valamý atyamtwl maradot ereoksegh es lofewsegh es egyeb neuel valamý neuestetneyek ereoksegh nekyeok vallottam es attam [Rigmány MT; LLt 87/1]. 1592/1609: Tudgia aztis hogy az Bandi Markos hazat es Lofwseget It Bandon az Drakul(a) Lazlo halala vthan veöttek megh Bandi Markostol Drakula Lazlo Giermeki zámára [Mezőbánd MT; WassLt Elias Demien (50) jb vall.]. — L. még Barabás, SzO 283; MNy X, 373; SzO V, 134.

Az OklSz már 1480 tájáról közöl helyrajzilag rögzítetlen adalékokat.

2. lőfői kiváltságos állapota/mivolta vkinek; primipilatus; situația privilegiată a unui primipilus; Primipilat, js privilegiierter Zustand/privilegiertes Wesen. 1571: Wannak zeginsig miat es az hadakozas myatt sok zeginy

lofew attiankffiai, kiket az keossege keozzy zamlaltattanak, kyk az keossege mind ado fizetesbe minden zolgalatban egy terhet viselnek kiket kyvännank hogy az eo regy lofewsegekben valo allapatba jeoiének es az teobbyvel egyutt hadakozasban zolgallyanak [SzO II, 327 a székely nemzet foly. az egy-hez]. 1585: huszon Eot forinton maradgion ha lofewsegebe, vagj marhayaba vagj joszagaba megh haboritana [HSzj *marha* al.]. 1597: Felseő bodogh Aszonfalua(n) lako Arpastoy Palne hosza elé az Vice zek zjnen az fia Leörinch Benedek lo feőseghereől ualo leuelet [UszT 12/2]. — L. még SzO V, 134.

Szk: *~re járó (föld)*. 1600 k.: az Seresbelj feold ket rezbe uala egyk falubelj ualo rez uolt Az masik rezet penigh az melj Lofeoseghre Jaro uala egybe zantota Biro Balint [Homoródsztrmárton U; UszT 15/95 Felzegi Janos (63) vall.] * *~re szolgál*. 1587 u.: Raita keónierilűen Emberemeth fel yltettem az Attia helyen az enne(n) keolchegemen vgj wittem az hadba, Eszert ualo ghond visselessemeth, Es Eszeknek vtanna zolgalattal es Ado adastol walo megh mentessemeth sem lofewsege nem zolgalt. Adöt nem adott es egieb zolgalottal megh menttem [UszT].

3. lőfő-rend; rîndul primipililor; Primipilus-Stand. 1554: az Maros Zeken lakozo Zekely wraymna az lő fewseghbowl kylemb Zokasok wagyon az töb zekelynel [Mv; SzO II, 108]. 1557: Lofosegrol valo nemrol agrol valo regestum [Msz; i.h. 139]. 1677: A' Lofőség-is a' Székelységben magok örökséget azon szabadsággal bírassák, mint a' Nemesség, azoknak el-idegenítések, adások vévések kívül [AC 149].

lófőség-ház lőfőház; casa unui primipilus; Primipilus-haus. 1590: Míuel vadnok Az falu hataran keöz erdeok es egieb keöz helyek teóruenj Zerint chak az eo portioiok szerint lehet reszek, mikeppen az Actornakis, minden hazokhoz, az Actornak Vduar hazahoz, lofewsegh hazaihoz haz helyeyhez es Jobbagi hazaihoz [Usz; Eszt].

lófőség-örökség lőfő-telek; lot de casă a unui primipilus; Primipilus-Grundstück. 1590: Kendi Veölgi wagion mind Nemes Vduarhazamhoz, kiben Zenth Demeteren lakom, mas Nemes Vduarhaz helyemhez, kit acquiraltam Ittem penzen vett lofewsegh Eőrekseghemhez, Jobbagym hazahoz, es haz helyeihez [UszT].

lófő-szabadság lőfői kiváltság; privilegiu de primipilus; Privileg/Sonderrecht des Primipilus. 1671: Székely Atyáncfiai-is jelentik, hogy eddig ő kegyelmek között, az hol elégséges Darabantok voltanak, azok viselték a' Falus Biroságot, a' hol penig azok nem voltak az Primipilusok-is viselték, de miolta a' Fejedelmek a' lovas Pus-kásokat Lő-fő szabadsággal meg-ajándékozták, azolta a' Biroság viseléstül tellyességgel immunisok akarnak lenni [CC 36].

lófő-székely primipilus; Szekler Primipilus. 1505: Inquisitio iudiciaria . super primipilatu Kis Miklos lőfeő zekely vocato [Barabás, SzO 223]. 1552: Thompay Mathe Thompabol^a Lw few zekel [KvAkKt Mss 344. — ^aMT] | potiores, quos vulgo Nobiles, Lofew Szekelyec vocant [SzO II, 96]. 1599: Mathe Pal futhossy^a Lo feo

Zekely [Kv; TJK VI/1. 338. — ^aFotóról (Hsz) való]. 1792 k.: A székelek ... három rendre vagynak fel osztva, kik közül a kik első Nemésseknek hívattnak, mások az ők Nyelvék szerint Lőfi Székellyeknek ... a többik kősség neve alatt tartatnak [UszLt X. 80]. — L. még SzO II, 100.

lófő-személy primipilus; Primipilus. 1578: Lazlo pap vótt wala ez megh nevezött vgian vzonban Beneo ferencztől lofeő zemelytől ... egy darab retsegett [Uzon Hsz; Kp I]. 1579: Mw Mark Miklos Es foeldes Jstuan lo fw zemeliek vzonba lakok Sepssy zekben [Kp I]. 1582: Thamok Damokos keőkeosy lo feő zemely [Kökös Hsz; Kp I]. 1628: Felseő Kovacz Lazlo Marton Lo fw szemely [Uzon Hsz; BLt]. 1629: Cziakany Mihal Egeopatakj (!) Lo fw szemel (60) ... Zaz Gaspar Lofu szemely (32) zaczuay Bőyte Janos Magiarosy 70 ... lofw szemely ... Josza (!) Mate Magiarosj (70) ... lofi szemely [Hsz; BLt I]. 1656: Damokos Bernald es felesége Ersebet lo feo szemellyek [Madésva Cs; Eszt-Mk]. 1678: Sükösd Máthe major és Sebesten Peter, lo fi szemelyek, Sepsi szekben Sz: Királyban lakok [BLt 3]. 1680: Bögözy Mathe Poliani Lo fü szem(ély) [Kvh; HSzJP]. 1698: al Csik szeki Kozmasi Kouacs Mihaly Deak mostan al Csik szekben Csato szegben lako lo fő szemely [Csatószege Cs; CsÁLT F 27. 1/44]. 1700: Mü Jncze Mattyas Kilyeny Alszege Geörgi es Ferencz Peter Szotyoriak mint harma(n) lo fü Szezelek Sepsi Szekiek [BLt 3]. 1730: Szabo Miklos Lofő Szemely [Kurtapatak Hsz; HSzJP]. 1743: Lövetei^a Bencze Mihaly lofi szemely [Kp I. 142. — ^aU]. — L. még Barabás, SzO 387.

lófutás alergare de cai; Pferdelauf. 1657: magam bammal tapasztalám, mely igen megpróbálja az lovaknak szájokat az lövés, kiáltás, sok lófutás [KemÖn. 204].

lófutta szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: sebes ~ban gyors nyargalásban; in fugá mare; im schnellen Pferdelauf. 1800: Sebes lofuttaba ide Detsebe lett meg érkezésével a Tiszt ezen uton engemetis ki rendelt volt, hogy ... fognok el a kérdett Személyt [Décse SzD; Ks Vegyes ir. 92].

lófuttató ? lófuttatásra való hely; loc pentru alergare de cai; Platz für Pferdelauf. Hn. 1721: A lo futtato n. h-ben (sz) [Bh; KHn 10]. 1758: A Ló futtatoban (sz) [Bh; EHA]. 1780: A' Lo Futtatóba [Zentelke K; KHn 140]. 1833: A' Lo futtatón (sz) [Bh; EHA]. — L. még KHn 18, 24, 28.

lófüvellő hely lólegelő; pășune pentru cai; Weide für Pferde. 1711: az hót Küküllő mellett a' nagy Erdő alatt egy darab ló füvellő hely [Bonyha KK; EHA].

lóg 1. himbálózik; a se clătina/balansa; schlingern. 1710 k.: a hajó tetejére menvén, látom hogy bécsledegett, egy szálnyi szél sem fű, csak helyben lóg a hajó [BÖn. 591].

2. billeg; a se mișca/clătina; wackeln. 1842: Hibás az egész azért, mivel az első padimentum el viselt, és a miatti egyenetlen, és az arra rakattatott új parquet az alsó padimentummal együtt mozog és lóg [Kv; ÁCLev.].

lógané lótrágya; baligă de cal; Pferdemist. 1633: egi-kor eleo jeouenek az borzabol s Latam hogi az leannak veres az inge az Legeni monda az Leannak hogi mossa megh az inget kit az Lean mosais de iol nem moshatta le ... Az Leannak az Annia penigh kerde az Leanniat mi leolt az Inget s monda hogi az lo ganeba vlt s ugi rutult megh [Mv; MvLt 290. 132b]. 1743: Köntzei Kelemen Urto! magától hallám hogy monda akkor mikor meg holt maga vizeletivel loganét fatsart szájában Folta Uramnak [Szentlélek Hsz; HSzJP Kozma László (54) ns vall.]. 1822: Hadnagy Titt Ferenczi Károly Ur a' Ló gánéjtis az utzára hányatta [Dés; DLt 633].

logás himbálózás; clătinare; Wackeln. 1833: Sukon^a edgy a' Szamos Vízére Ujjonnan építendő János Hidhoz ... meg kívántatnak 35 Darab Hidlabok ... 5 Darab egyben foglaló járom gerendák 21 Darab hidlogását el hárintó párnafák [SLt Vegyes perir. — ^aF. szuk K].

logász 1. lóg; a atârna; hängen. 1729: ugy láttam hogy az csők nintsenek bé téve az hordok aknájáb(an), hane(m) csak ugy logásznak [Abosfva KK; Ks 99 Nemaj István lev.].

2. ténfereg, teng-leng; a umbra fără rost; herumlungern, umherschlendern. 1847: Trézsi még fenn logász de nem tudjuk pillanatját, melyben lebetegüendő [Kv; Pk 7].

logat lóbál; a mișca încoace și încolo; hin und her schwingen. 1633: mikor en haza menek latam hogy az mi hazunknal az katonak az Leaniokkal tanczolnak, es miuel az mi gerendara keoteot szalonna(n)ktol eok el nem fernek tazigaltak logattak [Mv; MvLt 290. 118a].

loger 1. tábor; lagăr, tabără; Lager. 1849: kértém hogy ne üssék többet az urfit mért most sem láttzik emberé vagy nem: mire azt felelte Feleki Dredits Záhária, mi bajod van, el viszed az oláh Logerhez vagy nem? [Héjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall.] | legy kezes hogy a logerbe viszed [uo.: CsZ. Voldorfi v. Lombos Nyikuláj vall.].

Vö. a *lager* címszóval.

2. 1847: A Logerbe (sz) [Méra K; EHA]. 1848: A Loger vagy hajdoni Curialis hely (belsőség) [uo.; EHA].

logerbeli táborbeli; din lagăr/tabără; aus dem Lager. 1849: Bojänné is éjszaka Idein vitt el cső Törökbuszát a' Loger beli katonák seggitségekkel sokatskát [Héjasfva NK; CsZ. Vaszi Demeter (51) vall.].

logeres táborbeli katona; soldat din tabără; Soldat aus dem Lager, Lagersoldat. 1849: van nállamis egy szuszék De azt rosz lévén el égették a Logeresek [Héjasfva NK; CsZ. Tesluka Demeter (33) ns vall.]. 1850: bé következvén a forradalmi napok a Bornak nagyobb részit a Logeresek kik a falun keresztül mentek, egy reszit mi azokból meg maradtott a falusi emberek meg itták [Szent-benedek AF; DobLev. V/1328 Csiki Elek kezével].

logerezés táborozás; campament, campare; Lagern, Kampieren. 1790: az a parantsolat adodott ki, hogy a

Nemesség egybe gyűljön a jövő Hétfűn fegyveresen, hogy Loger formát tartsanak, mert sok tolvaj támodott a Havasokon már itt az Udvari szolgákatis szorongotják ezen Logerezésre akik arra alkalmazatosok lésznek [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1801: hogy mind ez ideig nem válaszolhattam oka éppen akkor történt Logerezésünk [Veresegyháza AF; DLev. 5]. 1809: Valyon a Szegény Harsány Álmában a Logerezés alatt nem nyerté Donatot a Bárotol az el foglalt Házhelyre [Vajdasztián MT; Born. G. XVII. 4 Alsó István F. Kápolnai Kakasi Sándorhoz].

lógér-forma tábor-forma; un fel de campament; lagerförmig. 1790: az a parancsolat adodot ki, hogy a Nemesség egybe gyűljön a jövő Hétfűn fegyveresen, hogy Loger formát tartsanak mert sok tolvaj támodott a Havasokon [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

logika 1. logică; Logik. 1700: igen származgatnak és jönnek bé a jezsuiták ide a városba ... kit mestereknek neveznek iskolában, úgymint ki logikát tanít, ki oratoriát, ki fizikát, ki poezist [Kv; KvE 273 SzF]. 1710 k.: Nagy secretuma volt Keresztúri Pálnak ez: hogy valamit lehetett, mind in questiones et responsiones redigált ... Például adom elé. A logikában^a [BÖn. 538–9. — ^aKöv. latinul a kérdés-felelet]. 1823–1830: Csernátóni V. Sámuelről délelőtt nyolc órától fogva kilencig hallgattam logikát, metafizikát, filozófiai morált, fizikát [FogE 140].

2. vki logikai elmélete/tanítása; teoria logică a cuiva; Lehre/Theorie js in der Logik. 1710 k.: Micsoda auctorkat tanított^a, alig tudom jól leírni úgy tudom, Keckermann logikáját, Timplerus metaphysikáját [BÖn. 539. — ^aKeresztúri Pál gyf-i professzor. "Folyt. a fels.].

3. logika-osztály; clasă în care se făceau studii de logică; Logik-Klasse. 1823–1830: Ez a százsz deák ... Wolf nevű ... a logicába tanítványom volt | Németben Gellert leveleit magyarra fordították; a logicában a Corneliust, hol pedig a Cicero Oratióiból, hanem én Enyeden járván^a és látván, hogy a Curtius Nagy Sándorról való históriáskönyvet tanulják a logicusok, én is a Cornelius mellett azt végigfordítottam [FogE 114, 125. — ^a1793–1795 között].

4. kb. ésszerűség; rajtune; Vernünftigkeit. 1879: (Czakó József) Ezelősködéseim nemigen lehet elmenni. Beszédjében van logika, de cselekedetében nincs [PLev. 39 Petelei István Jakab Ödönhoz].

logikabeli kb. logika-osztálybeli; la clasă în care se făceau studii de logică; aus der Logik-Klasse. 1823–1830: ő mind csak parancsolta^a, hogy írjunk orációt. Utoljára declaráltam magamat, hogy mint logicabeli praeceptor nem vagyok parancsolatja alatt, melyért megharagudott [FogE 294. — ^aZilai Sámuel mv-i ref. kollegiumi professzor].

logikai szk-ban; în construcții; în Wortkonstruktion: ~ kurzus logikai előadáskézirat/curzus; cursuri de logică; Vorlesungshandschrift/Kursus über die Logik. 1823–1830: a logikai cursust Feder szerint írván, minden logicusbeli praeceptor újabb kurzust írt [FogE 125].

logikus logika-osztálybeli tanuló; elev din clasă în care se făceau studii de logică; Schüler aus der Logik-Klasse. 1823–1830: Alexi. Szilágyi, Jos. Dési ... Ivan László, mind logicusok | A ... logicusok zászlója csak kétágú volt és nem volt középső fityegője, mint a többi classisbeli zászlónak | Sárközi^a a németet tanította a logicusoknak, mindennap délután egy órát [FogE 120, 122, 125. — ^aSárközi József mv-i ref. kollegiumi professzor 1793 tájt].

logikusbeli logika-osztálybeli; la clasă în care se făceau studii de logică; aus der Logik-Klasse. 1823–1830: a logikai cursust Feder szerint írván, minden logicusbeli praeceptor újabb kurzust írt, azt előbb magyarul, azután deákul tanulták [FogE 125].

lógó 1. mn 1. lecsüngő/lógó; care atîrnă; herabhängend. Szk: ~ láncc. 1840: Egy Hámfa logo Lántzával [HSzj hámfa al.].

2. ~ hám? 1850: 2 lóra való viseltes hám, s egy lógó hám — kantáiraikkal — tarto lánccal — lógóval — srof kultsal — s gyeplőkkel, s több szijakkal [Algyógy H; Born. F. II].

A lógós (a kettőnél több egy szélében fogott ló) hámja jel-re gondolhatunk.

3. lógós; láturaş; Bei-. Szk: ~ csikó. 1827: Minden Gazda ember a maga marháját hajtja a maga nyájába a meddübe valo logo tinók és tsikok ... hajtassanak a meddübe [F. rákos U; Falujk 161 Barabás Áron papnot. kezével] * ~ ló. 1823–1830: A debreceniek bemenvén az árokba, az embereket és egyik lógó lovat a szekérben, vagyis inkább az ernyőben épen tanálták, a több lovaknak semmi bajak a lovakat más lovak mellé kötötték [FogE 264] * ~ marha. 1727: Az melly helyet az falu járo marhájának meg szabaditt ott logo vagy hizo marhat nem szabad legeltetni sub denar 40 [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 37]. 1769: az egész Falu ökreit be hajtották s midőn kerdtük volna a Határ pasztorokat hogy ha kárból hajtottak volté bé vagy honnan, azt mondták, hogy nem voltak kárban ... mert logo marhais elég jár ott ... s egyenlő akarattal el eresztik az ökrököt [Bögöz U; IB. Csont János (34) lib. vall.] * ~ tinó → ~ csikó.

A 3. jel-re l. MPászt. 414 lógó marha és lógó ökör al.

4. ? Hn. 1774: Loggo kutnal (sz) [Gyalu K; EHA]. 1833: Logo Kutnál (sz) [Körösfő K; EHA].

II. fn 1. ? 1850: 2 lóra való viseltes hám, s egy lógó hám — kantáiraikkal — tarto lánccal — lógóval — srof kultsal — s gyeplőkkel, s több szijakkal [Algyógy H; Born. F. II].

A valamelyest lehetséges jel-re nézve l. a MTsz lógó l. al. adott jel-t.

2. ~ ban tartalékban, tartalékként; care este de rezervă; als Reserve. 1775: Eget bor főző üsthöz valo Csöv logoban 2 [Szentdemeter U; LLt Fasc. 153].

3. ~ ban van kőbőrlőként/lézőgőként él; a trăi ca o haimana; als Herumschlenderer leben. 1783: Fatyul Thodor ... kőborolni szokott volt, imitt amott az hol lehetett lakván, mindaddig logob(an) volt mig uraság engedelmeiből házat építvén magának belé nem költözött [Kovácsi K; Eszt-Mk].

logofet román fejedelemségbeli főméltóság; logofăt; hohe Würde in den rumänischen Fürstentümern. 1584: Az Wayda komornikiat Logofetit wachiorara hyttak wolt [BáthoryErdLev. 226 az erdélyi hármastanács Báthory Istvánhoz Gyalu várából]. 1587: az Mirche vajdáné unokáját, Ivan logofet leányát. Vlad vajdának szerzették volna ... örömet törekedtünk benne és arra is vittük Ivan logofetet, hogy oda is adja leányát [Veress, Doc. III, 98 Báthory Zsigmond Petru-Vodă Schiopulhoz]. 1621: Vizi Veres Marton Negi loa(n) zekere(n) Logomfet (!) Todornet Desig f 2 [Kv; Szám. 15b/IX. 157]. 1634: Vaszillie Vayda ... az Genge Logofottot is kiczin hogy le nem vagatta [Hurm. XV/II, 1005 Besztercei Igyarto Mihály jel.]. 1637: jó reggel Fejérvára érkezett Logofet Marko az havasalföldi követ [HGN 42]. 1657: hasznosnak esmérem vala ez szövetséget^a, s azon logofet Girgice által tractálom vala is titkoson, az vajdával is szemben lévén [KemÖn. 300. — ^a1648-ban Rákóczi Zsigmondnak Lupul moldvai vajda leányával való házasságát]. 1662: a boeroknak is elméjük teljességgel elidegenedve volnának tőle^a, s Stephan Logofetet kívánának inkább vajdájoknak [SKr 324. — ^aLupuj vajdától]. 1681: 21. januarii költ nagyságod levelét logofet úr 4. februarii megada [TMÁO VI, 116 Paskó Kristóf Csáki Lászlóhoz Drinápolyból]. — L. még BáthoryErdLev. 166, 180, 193, 210, 231, 244, 249; EOE II, 427–8; Hurm. XII, 793, 939; KemÖn. 300; TMÁO 110, 122–3, 127, 193; Veress, Doc. II, 319, III, 3.

A román eredetű kölcsönszó az erdélyi fejedelmek és a havaselvi meg a moldvai vajdák, valamint főméltóságok diplomáciai levelezése útján terjedhetett el, amint ezt a szó ilyen szintű levelezésben megfigyelhető rendkívül gyakorisága is mutatja. Ennek bizonyosságát csak néhány adalékolat idézünk: 1626: beövezetes fő boer követetünk Heriza Logofet megh bezelle minekönk az kegyelmek hozza megh mutatot io akarattat és emberseget [Hurm. XV/II, 1364 Alexandru Vodă Cocoonul Nsz-hez]. 1638: (Követként) választottuk országostól Vizter Szima uramat és Marko logofetet [Tirgoviste: Veress, Doc. X, 34 Matei Basarab vajda Vargyasi Dániel János kupaányhoz]. 1647: mostan is meg ujlug két becületes tanácsunkbeli fő bojer hveinket, ugy mint nemzetes Dragomir fő vormunkat és Mihalczia Radul fő lovászmesterünket, Szava Logofet secretariusunkkal és viszeriai capitanunkkal együtt bocsátottuk az fejedelemhez [Tirgoviste: i.h. 196–7 Matei Basarab vajda Bethlen Ferenchez]. 1656: Az Tatrosi városunktól Bakó felé elindulván az Tazlo vize mellett háló helyünkben vónk el fő logofetünknek Jászvásárról írt levelét, melyben tudasit egy rácz patriarchának oda Jászvásártól való érkezése felől, az mely patriarcha az muszkától jüven azt beszélette, hogy neki is egy kozák polkovnik azt mondotta volna, hogy itt nálunk sokáig ne mulatozzék, hanem siessen innét kimenni. Nekünk logofetünk azt írja, de mi oly reményességben volnánk, hogy csakis amuljan költött dolgok legyenek [RákDiplő 371 Georgius Stephanus moldvai vajda II. Rákóczi György fej-hez].

A moldvai és havaselvi magyar nyelvű iratokban előforduló adalékokra nézve l. még FOF IV, 305; Hurm. XV/II, 1284; Lupas, DocIstTrans. 150; RákDiplő 221. 613; Szamosközy: Monlr. XXII, 97, 115; Veress, Doc. IX, 37–8, 49, 142, X, 123, 235–6, XI, 274.

Szn. 1666: Logofet Demeter, Gombkötő Istva(n) . Gyula Fejérvárat Lakó Nemes személyek [Incz. III. 5a]. 1667: vitézlő Logofet Demeter váradgyai harminczados két ízben adminisztrált tárházunkban hatszáz forintokat [AUt 84]. 1668: Logofet Demeter ... váradgyai harminczad proventust adminisztrált kétszáz forintot [AUt 88]. — L. még AUt 33, 85.

Am. 1655 k.: Logofet (lónév) [MGtSz II, 52 II. Rákóczi György ménésének összeir.].

lógós 1. lógó: care se mișcă; (herab)hängend. 1736: Az kocsi vagy csak bakon lógós volt, vagy csak az tengelyre csinált volt; akkor az hintó igen ritka volt, hanem a közönséges fő embereknek nagy bőrs kocsjik volt,

az hátulja mindenkor lógos, némelyiknek az elei is szintén olyan volt mint az hintónak az dereka, csak fedele nem volt, egyéb minden alkalmatossága az egy fedelin kívül [MetTr 363].

2. lógósnak befogott ló; láturaş; als Beipferd eingespant. 1807: A' hátulso lógós piros Pej [DLt 583 nyomt. kl].

Szk: ~ ló. 1838: a' második szekérbe volt Logos Lona Kantár szárát meg fogta [Dés; DLt 587/1839]. 1841/1845: i. kantárt meg javítottam trinzivel a logos lora Rft 4 [Ne; DobLev. V/1254].

lohád a se dezumfla; abnehmen. 1842: Egészségem rosz az orvaságot fogyhatatlanul iszom a' májan valo daganat valamit lohadat [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.].

lőhajtás lóterelés; minarea cailor; Pferdetreiben. 1570: Kwtaş Jsthwan Ezt vallyia Aztis Latta hogy Antalnak az Eochey Magoknak keresettek ky Barom Mellett ky penigh lo haytassal, chyak hobi Thartottak oda Antalhoz mynt atthiokfiahoz [Kv; TJK III/2. 137].

lőhajtó I. mn lóterelő; pentru minatul cailor; zum Pferdetreiben (gebraucht). **Szk:** ~ selyemkorbács. 1753: Egy tatár korbács és egy selyem hoszszu ló hajtó selyem korbács nyele nádból [Nsz; Told. 18] * (karikás) ~ (szij) ostor. 1574: Annos Botta gasparne, Azt vallia hogy azkor latta hogy Breda kywl az kezewel very volt az Zakanne kapwyat, Mondwan En Adosagomat kere(m) teolled, Te penig lohayto ostorral Ieotle Ream [Kv; TJK III/3. 407]. 1628: Ket lo haito ostor [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 12]. 1664/1759: vagyon egy lo haito szij ostor pro Den. 15 [Ne; DobLev. III/651. 5a]. 1697: (Vett) Karikas lo haito ostore // 12 [Dés; Jk].

II. fn 1. kocsis; vizitü, birjar; Kutscher | lőhajcsár; persoană care mină caii; Pferdetreiber. 1649: Hazamnal leuó, és Vigazo (!) s forgolodo Darabantoknak es Lo haitoknak ... Attam Hust Lib. 10 ... Köz Czipot Nro 20 | Az ket Lo Haitonak Adattanak Eő kigmek Haro(m) forintott ket bokor Csizma arraban [Kv; Szám. 26/VI. 99, 437].

2. bányaló-hajtó munkás; muncitor care mină calul prins în fața vagonetei; Grubenpferd treibender Arbeiter. 1756 k.: Bányász, Lo hajtó, és Stompár akármelly vallásbéli légyen, Istenes devotatio nélkül munkájához ne kezdgyen | Béreiket a' Lohajtoknak a' Gazdák meg adni tartoznak, kikis mind télben, nyárban, ugy Innep napokanis és nappal a' Gazdák loaira gondot viselni, mellettek lenni és hálmi kéntelenítettnek [Börn. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.]. 1781: ha a' Strásák mezei vagy kohó verébéli munkáról jövő vagy arra menő Gazda embert tanálnak s ismért hogy nem rosz ember, ugy ha ló hajtót terhes vagy dolgos Lóvakkal a' városból ki menni vagy haza jönni ... és ismért jó dologban jární ... az illyeneket lámpás nélkül el bótáthatták [Torockó; TLv. 2/5]. 1805: A lohajtoknak Berek ahaz kepest a hany loval Iarnak hata-raztatik e keppen a kik őt hat loval hajtának és tavulrol az ötven for. berek helybe hagyatik a kik negy loval azoknak 40 a kik három loval 30 a kik kettővel 20 [uo.; i.h. 7/12]. 1816: Meltotasson ... Banyászoknak, szén tsinálók(na)k Lo hajtók(na)k Koho Mestereknek és ma-

sok(na)k akik Verős kovatsoknak nem nevezetnek a' vas futatást és művelést absoluté meg tiltani [uo.; i.h. 9/46].

lólalálában nagy sietségben; in grabā mare; Hals über Kopf, in größter Eile. 1662: Csáky István . a fejedelem teste temetésére való gyűlésből futva szaladna . . csaknem lólalálában sietne Almás várába [SKr 129–30]. 1710 k.: A feleségem is majd lólalálában odajött, és vélem szemben lenni megengedték [BÖn. 683]. 1811: Midőn az Egés volt a' Lovam Nyeregbe lévén el hagytam a' Parantsolatra való menetelt, hanem Lo halálába Nyargaltam a' széna meg oltására [Cold K; JHb 5. 3/3 Ungur Toma (32) col. vall.].

lólát 1. spinarea calului; Pferderücken. 1748: Az másik Inctus(na)k edg pár fa kengiele két rétbén fogott botkor szíjjával össze kötve olly hosszúságra, hogi nyereg nélkül a' ló hátán által vetvén commode lábait kengielekb(e) figálhatta [Torda; TJkT III. 219]. 1823–1830: A régi fakémény helyett is kőkéményt raktanak én is az állásra felmentem volt, hogy a kémény tetejére az 1799. esztendő számát a vakolásra kiírjam vagy karcoljam, egyszer érzem, mintha az állás dőlni akarna. Felszököm az ház fedele tetejére mint lólátra, hát azonban az egész kémény besüllyedett [FogE 296].

2. ~ról nyeregből; din şa; vom/aus dem Sattel. 1574: Kalara az nehay Hegedws Mathene . . wallia . . Jeot oda Maszod Magawal Es hogy ely Akarna Meny Lowara fely wlt volna, vgy keozeny (!) egy Cristal pohar bort az eo vey . . . Az ely fogadia Es Azon modal eo Rea keozeny az loh hattrwl [Kv; TJk III/3. 347]. 1704: voltunk kinn nyulászni . . egy nyulat meg is lőttem lólátról, és azzal bejöttünk [WIN I, 91–2]. 1823–1830: Ha . . lejtős utat láttak, akkor kiszállott az hintóból^a, a vezetőék lovára ült . . . lólátról nagy kiabálással commendoztá [FogE 152. — ^aGr. Bethlen Pál generális. ^bCseledei].

lólátas 1. mn lovagló, lovas; care merge călare; reitend. 1791: Kolosvárra Borsoval Ménő lo hátos Emberek 30 xr [H; Ks 108 Vegyes ir.]. 1806: Az ez előtt volt által járo Pallo helyett kesztetett, Hidas tsak akkora hogi szorultságból Lo hatos embertis visznek által rajta, de többnyire gyalog embereket hordoznak [Szászregén; Born. XVI. 76 Kiss György (50) vall.]. 1831: azon éjszaka a' Szép Hold világánál meg látok két lohátos embert a' Gyertyáson keresztül a' Szent Péter hegye felé menni [Dés; DLt 332. 5–6].

II. fn lovas ember; călăreţ; Reiter. 1598: eszen kocy Mellet woltnak harman lwhatosok [Kv; Szám. 7/XVIII. 90 Th. Masass sp kezével].

lóláti 1. lovon szolgáló; servind călare; mit dem Pferd dienend. 1594: Loháti zabados Lajos dienes [Somlyó Sz; UC 113/5. 5].

2. jó ~ jó lovas, jól lovagló; călăreţ bun; guter Reiter. 1662: az asszonynak nem tetszven a rosályi szállás és konyha . . Tasnádon, hogy jó lóláti és szemes asszony volna, paripára ülvén szolgálva nekikele, Dévára nagy postán bément vala, elhagyván urát, amíg eszébe vennie magát | Boros János . . serény forgolódó, jó lovakhoz értő, jó lóláti legény volna [SKr 154, 322–3].

3. ~ mulatság lovas szórakozás; distracţie cu cai; Unterhaltung mit Pferd. 1710 k.: Osztán az is jussón eszedbe, egy ló-esés, bēnulás, köszvény, vėnség, háborúság, rabság elrekeszthet minden mezei és lóláti mulatságotól [BÖn. 557].

lólátóság lovagló-készség; dispoziţie pentru călărit; Făhigkeit zum Reiten. 1662: (A fejedelem) nagy és szép virtusokkal . . . vala ékesítve Vitézi bátor szív, jó és friss lólátóság [SKr 92].

lóláton 1. lovon, lovagolva; călare, încălecat pe cal; reitend. 1570: lattha hogy Az Iweges gērgħ fiais leh zeoket az lorol, Es Zeoch Myhal Reya Menth Es egj zekchewel Igen verte vgia(n) leh deolt Az vthan latta hogi ferdeos Kelementis egyzer az lo hátan vgy wtheote az zekchewel hogi vgian Megh hanyatthlot az Lowon [Kv; TJk III/2. 187]. 1620: Boer Peter loh hatan leuen Ona Bobes Recziey eleh aluan adah egi molnat hituant Zalogba Boer Peternek p(ro) f 25 [Récsé F; Szád.]. 1703: én ló hátan nem iárhatok, mivel igen öreg, Sérvéses, beteges ember vagyok [Kászon; KaLt Kászoni Imreh Diák Apor Istvánhoz]. 1757: Boer Samuel Ur(am) ló hátan oda njargala, puskával akarván Dávid Pistáékot elzaklatni [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 32]. 1787: hát ismég jönnek hárman Loháton [Martonfva Hsz; HSzJP St. Tusa de Martonfalva (45) vall.]. 1794: En Istokat Lo hátan Szempalig el küldöttem vala de Natsagodat ottan bé nem érvén viszzá jött [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1798: oda érkezék Loháton az Udvarkapuba [Ádamos KK; JHb XIX/58]. 1819: A' Ribitsorai Patak(na)k fel tojulása miatt Ló-hátonn is Járhatatlan lévén az irt Communitások(na)k Utja [Körösbánya H; Ks 119e].

2. ló hátára felerősítve/kötve; legat pe spinarea calului; an den Pferderücken gebunden. 1672: Fa tálakat, tányérokat, három négy kis vasfazakat, ló hátan hordoztat vala Kemény János, mikor oda fel hadakozánk [TML VI, 330 Bánfi Sigmond Teleki Mihályhoz]. 1698: Tudodé . . ebben az Faluban kik hosztanak Gyulatelkiről Buzát (: ló hátan gyalog Szerben, szekéren. Talyigán :) avagy Alakort [Gyulatelke K; Ks vk] | Én magam is láttam az üdő tájban, hogy hozott az Moldován Fia buzát lo hátan onnan Gyulatelke felől, de hunnan hozta nem tudom [Ks Fr. Thordai de Sz. Egyed^a (60) ns vall. — ^aSzD]. 1718: Láttam hogy az Pakulároknak, enni valot hortak loháton [Türe K; Told. 2]. 1722: a' Nagyobb Fiát is Loháton által vetőben vitette éttzakán kelletvén ki menni a' Székből [Újfalú Cs; LLt].

lóláz lóistálló; grajd de cai; Pferdestall. 1645: az nagy hazat, az Czvrt az nagy Istallot, az loo hazat, az ut feleől ualo kiczin házat, svteő kemenczet, az Svteő kemencze mellet ualo paytátt Beczvltek ad flo. 52 [Usz; Pf].

ló-herélés ló-kasztrálás; castrarea armăsarului; Wallachen. 1672: Haydu Janos . . . fel veőtte voltis az Lo herélésnek jutalmát [Kv; TJk XI/1. 245]. 1776: Ima May 4 Ló herélésért a Herélő Czigánynak attam Hung. flor. 1 Dr. 36. ahoz kívántato egy fertály pálinkáért Dr. 15 [Mezőmehes TA; WassLt].

lóherélő 1. mn lókasztáló (ember); care se ocupă cu castrarea armăsarilor, care castrează un armăsar; walla-

chend (Mensch). 1737: Erogatio Triticici ... Az Lo Here-lő Mester embernek adtam mett. 8 [Szentbenedek SzD; Ks 70 Szám. 51].

II. fn lókasztáló ember; castrator de armăsari, jugănar/jugănitor de cai; Wallacher. 1672: Haydu Janos no-ha Lo herelő volt, de az cziptető fátis másnak adta kezében, mással is köttette meg az Lo hérejét ne(m) magha [Kv; TJK XI/1. 244]. 1673: Csokany Todor Lo Hérelőnek Adtam szaz njolczvan pénz(t) f. 1 // 80 [Uti].

lóheremag sãmînjă de trifoi; Kleesamen. 1823–1830: Nagy Dániel írja, hogy lóheremagot hozzak [FogE 219].

ló-hozás ló-előállítás; predare obligatorie de cai; Pferdestellung. 1595: Carolus Magnus Nemet Császár köuete ... Igen haragűek penig hogy az Lo hozassal annyet kesenek [Kv; Szám. 6/XVIIa. 64 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

lőhűgy lővizelet; urină de cai; Pferdeurin. 1679: Lő hűgi hordo nyeles Sajtár nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 88].

lőhús carne de cai; Pferdefleisch. 1614: ebben az búdosásokban ... az havasokon való éhség miatt ... még az fejedelmi emberek is csak valami rossz lőhúst kaphattak volna is ennnek, kedvesen kapták volna [BTN^a 59–60. — ^aBáthori Gábor 1611-es hadjárata rendjén]. 1718: Minemű utolsó állapotjáb(a) Legjen szégenj székünk még jrtuk az Vad almából Csere-makból ki fogyván Mogjoro rűgre, Lo husra, s macskákra is jutott [Somlyó Cs; Ks]. 1823–1830: I. Ferenc császár. Prágában rekesztetvén, úgy megszorult volt, hogy a városban levők kénytelenítettek lőhúst enni [FogE 175]. — L. még SzO VII, 257.

lói szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ *öltözet* ? lószerszám; harnaşament; Pferdezeug/ge-schirr. 1596: Barat Peter vram tanq(uam) legitimus Tútor veot kezehez chiengettywt es loy eolettezetet zanka-zashoz valot két lora valot [Kv; RDL I. 65].

lóiskola ló-gyakorló/idomító hely; loc de dresură pentru cai; Pferdeübungs/dressurplatz. 1731: ha valami szakad, vagy törik, vagy ha ujjat kell is valamit csinálni csináltassa meg, lévén mind szíjjárto, mind Lakatos mind kovács kezek alatt vagy az Istálló(na)k is, vagy lo Iskolá(na)k ha mi héjja lészen [JF lovászmesteri ut.]. 1761: Nagy és Kemény oldalból ásás és nagy munka által Simmitott helyre a Titt. Néhai Mltgos Generalis úr téglából tizen öt öll hoszszaságu, és hét öll szélyességű Ló Iskolának derekát, csak a közelebb múlt Esztendőben fel rakattván, mostanis Vakolás és fedél nélkül vagyon | Lo Iskola Ajtajához tserafa deszkából készített két nagy és két küssebb Ajtoknak valo ujj Táblák [Szász-vevssződ NK; JHbK LXVIII/1. 210, JHb XXIII/31. 29]. 1780: A Lo Iskolában lévő felső tornáztban Sok dirib darab hám [Bethlen SzD; BK]. 1791: a Lo Iskolat tsináló tsiganynak 10/12 [WLT Cserei Heléna jk 37a]. 1809: Flazterezők az Lo Iskolába 16 [i.h. 116a]. 1811: A Teket^a 1 ló iskolával meg érheti az 3. Czug, reggel, és dél-után elég gyakorlást tehettnék [KLev. — ^aK] | az egész Peretseni^a Határban sehol se volna s olyan porond a'

hová Katonaság számára meg kívántato Lo iskola által tétethetne [Szentk. — ^aSz]. 1813: a Lo iskola mellett leg elsőben is Ngod vágatott Sántzot [Perccsen Sz; IB. Botos Péter gr. Korda Annához].

Hn. 1822/1823: a tul a vizi Határon a Lo Iskola mellett [Dés; EHA].

Szk: katonai ~. 1822: A' ... katonai Lo iskola [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 22] * *nyári* ~. 1783: Rako fákból Sas fákkal készült fedél nélkül valo igen derekas, nyári Lo iskola [Nagyrápolt H; JHb XXXI. 28].

Ha. 1849: Lo iskola [Bányabükk TA; MkG Urb. Kárp.].

lőismerés lőismeret; cunoaşterea cailor; Pferdekenntnis. 1811: a' Lő ismerésbe tsak ugy ereszkedem, Némely közönséges jelelt fel-fedem [ÁrE 153].

lőistálló grajd de cai; Pferdestall. 1568: sok Sendel kel Enneke(m) Nagy hozzw hazam leze(n) es egy lo Istalotys chynaltatok Arrays Sendel kel [BesztLt 79 Lucas pys-thaky de Bongarth a beszt-i bírőhoz Tordáról]. 1594: Az Maior haz vduaran vagjon lo Istallo No. 1 ... Barom oll vagjon No. 1 [Kraszna Sz; UC 78/7. 20]. 1685 e.: az Udvaron ... vagyon ... földteglából építettet supos hoszszu lo istallo ... Felszer ajtaja Nro 1 Vegig benne lajtorja jaszol fel kötve [Gyf; MvRKLev. Urb. 28]. 1694: vagjon egj Lő-Istálló ... mellj(ne)k is falai, boronabol róttak tapaszosak de bomladozottak; padlása sovénjből való, szalma soppal kötött fedele alatt ... vagjon benne nég darab gerendakból rakott jászól [Kis-enyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. 1699: lo Istalo ... mester gerendaja alat öt köteses oszlopok, padlása hasogatot bukfa [Szentdemeter U; LLt]. 1737: egj hoszszu tölgy fa bornából talpakra tsinált küllyel belől tapaszos, és Sendelly alá vetettett Lo Istallo [Csáki-gorbo SzD; JHbK XXVI/13. 11. I]. 1740: egy hoszszu Lo Istallo boronafából rakott, meg padoltatott, sendelyezett, mindenütt Lovak Labai alatt hidlás [Pálos NK; Ks 11. XLI. 32]. 1824: a' Csűr kapun kívül vagyon egy 3-m osztályu Lo Istallo [Eresztevény Hsz; HSzPj]. — L. még UF I, 396, 411.

lőistállóska grajd mic pentru cai; Pferdeställchen. 1762: Boros nevű Czigany(na)k ... egy lo Istállotskaja volt rajta [Bethlen SzD; BK. Olygyéla luon (40) zs vall.]. 1822: egy ágasokra épült gazzal bétlet Lo Istállotska [M.köblös SzD; RLt Pataki József hagy.].

lőitató-cseber 1. ciubăr pentru adăpat caii; Pferdetränkzuber. 1595: Soos Mihaly vitte Azzoniunk Louainak pokroczt es lo itato Chiebreket, két louan zekere(n) gialuba ... d 25 [Kv; Szám. 6/XVI. 148]. 1601: Veottem az taligahoz egy keotelet es egy kis lo itató chyebred d 21 [Kv; i.h. 9/XV. 34 Jer. Nekl sp kezével]. 1647: egy too itato Csőber [Sólyomkő K; SLt GH. 5]. 1679: Lo itato Cseber, rudastol aro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 87]. 1687: 2 őregh tsőbör 1. lo itato tsőbör [Kál MT; Berz. 2. 41/95]. 1750: egy jo lő itato Cseber [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 4]. 1761: Víz hordo s Lo Itato más fel vedres Csebrek 4 [Branyicska H; JHb XXXV/39. 22]. 1817: egy nagy Lőo Itato tseber [Kv; IB gr. Korda Anna inv.]. — L. még RettE 63; UF I, 829, 930.

2. egy lóiató-csebernyi; o cantitate de un ciubăr pentru adăpat caii; einen Pferdetränkzuber viel. 1749: Az Juhok hasznából Vajai percpialtunk az iden haro(m) lo itato czieberrel Irostol [Kv; Szám. 26/VI. 480].

lójártató szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ föld ? lólegelő; pășune pentru cai; Pferdeweide. 1591: ualamykor ualamellyk fel kyuannya hogy az, az meg neuzet föld kozottok fel ozolyon tehat mindenyg (!) fel tartozzgy (!) az Eo rezi lo iartato foldet kit maganak fogot ozlasba(n) erzenj es fel oztany [Melegföldvár SzD; SLt DE. 6].

lok (vízmenti) lapály; luncă; (Fluß)Niederung | 1696: széna fű vagion edgy Lok [Pálos NK; LLt Fasc. 75]. 1701: A Lok az Pálfi István kertire á ki veggel jó [Tarcsafva U]. 1841: Czikmantoron az alsó Határon lévő három lokba [Szentdemeter U; Told. 40a]. 1864: felső vagy Simény lok — általában a' Székely Földön a Viz melletti térségek Loknak nevezetnek [Szu; Pesty, MgHnt XLVII, 571] | Lok legjobb lapályú földek s gabonát alkalmas termők azért nevezetnek loknak nevént innen kapta [Ocfva U; i.h. 273b] | Nagy-felső lok Timafalvág lapály lévén — azért nevezetnek loknak [Timafva U; i.h. 351a].

Az eredetét és jel-ét tekintve egyaránt bizonytalan [TESz], de tájnyelvi szinten köznévi szerepben a Székelyföldön, úgy látszik, nemrégiben még élő, hn-i előfordulásban az alábbiakban gazdag történeti anyaggal adatolt címszóbeli szót a Tsz székelységi tájszókent '1. leereszkedett kis völgyecske; 2. alanti hely, alacsony hely; 3. alattvaló helyen két hegy közötti térség; a Vadr. 'két hegy közötti keskeny tér' jel-sel szótározza. A szóra vonatkozó eddigi közlemények eredményeit összefoglalva a TESz a szónak a köv. jel-eket tulajdonítja: '1. lapály; 2. két hegy közötti völgy, szoros; 3. rét; 4. lapályos erdőség' Noha a szó helynevekben kétesen a XIII. század végétől adatolható [OkIsz lak al.; TESz], köznévként elsőként 1816-ban GyarmVoc. 99 szótározza. Az itt fennebb beiktatott ennél régebbi és a hozzá csatlakozó 1841-beli adalékban a szó, sajnos, jel-ét tekintve teljesen talányosan néma. Minthogy azonban az időben utának név. 1864-beli székelységi köznévi adalékokból a szónak határozottan a '(vízmenti) lapály, teres hely' jel-e világlik ki, ezt iktattuk be, de '7"-el utaltunk a minden valószínűséggel feltehető más jel-re, ill. jel-ekre is. Az ilyenformán egyetlenként felvett jel-re utalnak még a köv. székelységi adalékok: 1864: Lok pataka ... nevént vette egy szép kis sikon folyó patakról, mely Dálya község határára ered [Dálya U; Pesty, MgHnt LVII, 105b] | Nagy lok ... Nagy teréről nevezetnek. Kis lok a Nagy loktól a Nyíko vize el különítvén nevezetnek Kis loknak [Kadács U; i.h. 190b] | Lok mert tér hely [Csób U; i.h. 101b] | Lok lapajos kaszáló [Recsenyéd U; i.h. 107a] | Heres Loka, Lapályos szántók és fiatalos szép darab erdő borzasztó nagy árkokkal [Vécke U; i.h. 370a] | Az alább köv., gazdagnak mondható helynévanyag bizonyossága szerint a lok ugyan legsűrűbben a keleti székelységben (Cs. Hsz. U) fordul elő, de van jó néhány adalékunk KK, NK, Kszeg és egyetlen adalék Szb területéről is.

◇ **Hn. 1589:** Dalljai^a határbán ... az lokon. Nagi lokban [TelCsLt 58/9 Teleki Ferenc lev. — ^aDálya U]. 1591: Az lokon egy feöld [Szu]. 1592: az lokon Bodozhazonifalwa feoleol [Szu]. 1596: lok mellett valo feöld [Béta U]. 1602: az Gagyí lokan alol (sz) [Gagy U]. 1604: az homorod loka [Abásfva U] | mas feöldemet is foglalta el ... kit Gal kúttia lokanak hinak [Medesér U]. 1606: Sos Patak Lokan [A.karácsonyfva U] | kis lokban [Csekefva U]. 1637: Az Lakan egy darab széna rét [M.gyerómonostor K; KCsl 138]. 1642: az lokon (k) [uo.; KHn 76]. 1643/1687 k.: A' Lókon (sz) [Sóvárard Matr. 208]. 1650: visszá sz loko lokban az kis patak mellett [Gyszm]. 1652: Dioloka nevű helyben (k) [Tarcsafva U]. 1655: Belső lókk haton (sz) [Póka MT] | Az Lokon alat (sz) [Héjasfva NK]. 1656: Csomortanon

felyel remete lokan ket eke iarasa [Csobotfva Cs; CsÁlt F. 28. I/1]. 1693 k.: Lok hegye(n) (sz) [Hévíz NK]. 1699: Hollos völgy előtt az Nagy Lokban (k). Varju lokban (k) [O.zsákok KK]. 1711: az pottyandi Lokon (sz). az Lokon Farkas kapu arányában (sz) [Menaság Cs]. 1737: Az tekenjösben az lokban (sz) [Albis Hsz]. 1744: A vizes Lokon (sz) [Bordos U]. 1757: A Lokon á Tatrok pataka mellett A Kabala Hago alatt a Lókbán. Az Lokban az Ugra Lokan (k) [Szentmihály Cs]. 1761: Hid lokan valo Szanto Föld [Malomfva U]. 1773: A Ditró Loka allyán (sz). A Viz Loka oldalában (sz). A Viz Lokán a rez alatt (k, sz) [Ditró Cs]. 1775: A Füz Kut Lokon (sz) [Muzsna U]. 1781: Kis Lokba (sz) [Bencéd U]. 1791: nagy orotvány loka nevű Hellyben [Bözöd U]. 1797: A Lok kert felet (sz) [Kobátfva U]. 1801: Békalok Oldalán (sz) [Szováta MT]. 1804: Tséje lokon. Jegyenye Lokban (k). Meleglok (sz) [Etéd U]. 1818: A Lokonn (sz) [Nagyajta Hsz]. 1825: a Fejér kő Lokján (sz). Réteni Lokbann (k). Kaszáló vagyon az Ürmös Lok nevű helyen egy haszon vehetetlen allo ingoványos Tő Szelin [Nagymoha NK]. 1833: A' Lokon (k) [M.kapus K]. 1864: Kislok oldala [Csomafva Cs] | a felső lokon [Szakadát Szb; Pesty, MgHnt XXIX, 154b]. 1889: küsmöd loka. legény lok [Etéd U]. — L. még KHn 78, 107, 111, 165, 190, 192, 208, 271–3, 304; RSzf 103.

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

lokál 1. kb. foglal (földet); a lua în posesiune; (Feldstück) in Besitz nehmen. 1581: senky ne merezzellie(n) földet az hatarzelbe senkinek se berbe se egieb modo(n) adny se localny semmy zin alat Az földnek veztesse alat Ez penig köres kornywl minde(n) fele megh tartassek Az hatarzelbe ... Az hataron belől penig három wagy negy labbal Zabad legie(n) Akar kinekis földet localny [Kv; TanJk V/3. 243b].

2. kb. kijelöl; a marca; festsetzen, bestimmen. 1723: az Circum Jacens falukat ... bé ültettük, volt, egjéb iránt az hol régebben nem volt Militia olyyan helyeket igyekeztem localni [Mihályfva NK; Ks 95 Csongrádi Farkas lev.].

3. elhelyez/szállásol; a plasa/sălăslui; unterbringen. 1583: Ielentette Sombory vram Azt(is) hogy azoknak az Iffiaknak Az tanach zerzene es Mutatna hazat s zallast: Erre eo kgmek semmikeppen Nem mehetnek, hog valamely gazdat es varossy embert eroozak zeren ky vessenek es igazichanak hazabol es kedwe elle(n) az Iffiakban hazaba locallianak mert eo kgmeknek arra hatalmok ninnen [Kv; TanJk V/3. 271b].

lokális kb. (arra) illetékes; competent; zuständig, berufen. 1759: A' Papoltzi Bács Lovát potentiose vették legyen el a' Pákéiak p(rae)sentib(us) admonealtatnak hogy restituályak s ... e féle erőszakos foglalásokat többször ne próbályanak kit ha cselekednének töstént manuteneályá localis V. Királybiro Atyánkfiya a proprietáriusokat és via legali ab officio animadvertalyon is, az erőszakosok ellen [Hsz; Szentkgy törvényszéki ítelet]. 1801: az Felsegse Királyi Gubernium Poroncsolatjából az akori Localis Tiszt Ur gyakor izben ki adta hogy Gidofálvi Sámuel uram hadjón békét az Tutorságnak és ne fojtossa továb [Albis Hsz; BLév. Vall. 3].

lokalitás elhelyezkedés; plasament; Lage. 1814: az érdeklett Trauzner jussón lévő Mikeszási és Lunkai Joszágnak . . az Exponens Úr localitassáról, vicinitassáról, és qualitassáról a . . . Conscriptionak hiteles Mássát közli az Urakkal [Ne; DobLev. V/967. 1b].

lokált elhelyezett/szállásolt; plasat, sálásluit; untergebracht. 1718: Szintén expirálván a két hybernalis holnapok, mellyre a téli kvartélyban localt Militiánakis anticipált Qvantum consum(m)áltatik, illendő ujjabb Dispositiot tenni [Ks 83 a gub. Kv-ról].

lókanca kanca; iapá; Stute. 1797: Bagotyán Szimnyion . . Ló-Kanczája 1. Kancza Tsitkaja 1 [Szentgothárd SzD; WassLt Conscr. 412].

lokbeli kb. lapálybéli; din luncă; aus der Niederung. Hn. 1669: az lobbali kert [Szentgerice MT; Pf Gergely Andras (40) ns vall.]. 1711: Felső Kadatsi Kis Lokbali resz [Kadács U; Pf]. 1719: az Kadácsi kis lobbali fold [uo.; Pf]. 1768: Fajka lok bali szantó fold [Etéd U; NKF].

lókefe perie pentru/de cai; Pferdebürste, Kardätsche. 1750: Egy Ló Vakarvért és Keféért az Spotály Lovai számára Hflor 1 d 20 [Kv; Szám. 70/VIII. 23] | Egy Jocska lo keffe [Bezded SzD; Lt Litt.B]. 1810: Egy Lo kefe xr 50 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 18].

lókérés cerere de cai; Pferdebitten. 1666: Az ló kérésben nem adaték mód még [TML III, 552 Nalácsi István Teleki Mihályhoz].

lókert 1. lólegeltető-hely; pășune pentru cai; Pferdeweidestelle | kaszáló, rég füvelő hely, szénaű; fineajă; Heuwiese. 1572: Azzoniom Orsoliazzon az my Jussat Reminleotte volna Hadriui Ferencz vramnak Lw kertiben molnaban, hat Myndeneket meg engedote azzoniom Ferencz vramnak Es az w maradiknak eoreogbe [Gerend TA; BK]. 1582: be kerteltete vala az lw kertet almadj Andras [Szűkerék SzD; JHbK XXXVIII/27]. 1586: az loo kertekett szanto földekett, szena rétekett, szőlökett . . eött részre osztany hattük [Lesnyek H; IB VI. 225/16] | Egykor Zalanczy Georgy foglalt vala borozdawal az Teerben egy darab feoldett lw kertnek [Kisfalud KK; JHb XX/48]. 1598: Az Tamas Janos kertitol fogua az roka mezonel ment ala az nagy nyr kezepet az uoltit az lo kert oztan ki tert az szep uiz mele az szep uiz tóuinak ala . . mind lo kertt uoltit Lazar Imrehe ott senkjnek ne(m) <uo>ltt szabad louat tartani ha ne(m) neky ott azba(n) az lo kerbe(n) mind adik tartotta az loua<it> mik az bogar ky wzte onnat [Pálfa Cs; BálLt 81]. 1600: vagyon nekem Egy lo kertem hazamon kywl oda ballagtam vala ki [UstT 15/5]. 1622: az Kender feoldeknel léueő loh kertet . . . ada Desfaluj Gaspar vram, Zalanczi Istuan vramnak [Mihályfa NK; JHb XXI/23]. 1647: Vagion az Czweos kert mellett egy io lo kert [Drassó AF; BK] | Az Berek eleottis egy lo kert; esmet egy Sziget kert [M.királyfa KK; BK 48/16]. 1672: itt az Adamosi hataron . . uagion edgj lo kertem [Ádamos KK; JHbK XXI. 16]. 1720: Az fen specificalt Tanorakat vagj Lo

Kertetis egészszen . . . Adák [Mikéfa KK; BálLt 91]. — L. még CsVh 64; GyU 13.

Hn. 1571: a' Lo kert mellet (sz) [Marossztgyörgy MT] | egy Rethemys wagyon a' Lo kert mellett egy Rethen [Mv; BálLt]. 1603: Georgy telke es egy lo kert neuo hely [Medesér U]. 1606: Kis herebwn az Ló kerben [Derzs U]. 1647: A Lokertben (k) [Nagyteremi KK]. 1650: Az Lo kert [M.fenes K] | Az Lo kerte(n) fellyül [Szentlászló TA]. 1677: Lókert [Balavásár KK]. 1685: az Lo Kert taján (sz) [Kilyén Hsz]. 1687: edgj darab föld mellyet Ló kertnek hinak [Désfa KK]. 1694/1764: A Lu kert . . a Marus felöll [Abafája MT]. 1696: az Nagy Lu Kert [Bethlen SzD] | az Nagy Lu kert [Szeszárma SzD]. 1717: A Felső ló kertben (sz). Lu Kert [Kentelke SzD]. 1720: A Luh Kertb(en) (sz) [Baca SzD]. 1729: A Ló kert előtt [Árapatak Hsz]. 1747 k.: Az also Lo Kert Kapuja előtt (k). Az felső Lo Kertben (k) [Kilyén Hsz]. 1749: Lokert nevű Láb [Marossztkirály AF]. 1754: A' Kis Ló kert farkában (k) [Sárpatak MT]. 1768: A Lo kertnél (k) [Sarmaság Sz]. 1781: A' Ló kertben (sz) [Inaktelke K]. 1783/1834: a Lo kert nevű helyben (belsőség) [Kövend TA]. 1798: az ugy nevezett Ló kert nevű hely mellett a' Kodori völgyön [Dés]. 1805: A' Felső Nagy Berekbe a' Lo Kerten belől (sz) [Timárfva U]. 1814: A' Lu kertbe (sz) [Körtvélyfája MT]. 1855: Kislokert nagy lokert nevezet alatt esmeretes allodiális kaszállok [Gernyeszeg MT]. — L. még BHn 67, 115, 122, 152; DHn 50; KHn 8, 190, 195–6, 202, 254. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

2. lólegeltető hely kerítése; gardul de la pășune pentru cai; Zaun der Pferdeweidestelle. 1584: az lo kert le uonasa feleol ugia(n) azo(n)t tugya az mi(n)t deuaj czirjak [Szava K; JHbK XVIII/22].

lókertbéli lókerti; de la pășune pentru cai; aus der Pferdeweide. Hn. 1721: A Lókertbéli kaszáló Rét [Somkerék SzD; EHA]. 1773: A lokertbéli búza föld (sz) [Körtvélyfája MT; EHA].

lókerti lókertbéli; de la pășune pentru cai; aus der Pferdeweide. 1834: A Lókerti Tábla (sz) [M.köblös SzD; EHA].

loki lobbéli, ? lapályi; din luncă; aus der Niederung. 1797: a' Peterloki Erdő [Tarcsafva U; EHA]. 1864: Nagy loki kut [Bözöd U; Pesty,MgHnt LVII, 92a]. 1891: Loki nyilak [Nagykapus K; KHn 165].

lókösár (lő)karám; padoc (pentru cai); Pferdepferch. Hn. 1687: A Ravasz lyuk alatt a Ló kosarnal (k) [Désfa KK; EHA].

lőköröm lópata; copită (de cal); Pferdehuf. 1812: Egy Lo körömhöz valo vásot nyeles ráspoly xr 6 [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 11 kov. eszközök közt].

lő-kőszám lőtehernyi vaskő-szám; numărul de transport de minereu de fier; Zahl des Eisensteins für eine Pferdelaast/belastung. 1804: a Banyasz Gazdák a Banyá Mivelesről egészszen le akarnak mondani és Banyajakat lo kő száma s berbe akarjak mivelteni a mely a Banyá pusztulasra leg menedekeseb ut [Torockó; TLev. 9/36]. 1805: Edgy Banyasz is kinek Banyá Resze

vagyon Banya reszit berbe adni ne mereszelye melyet ha vakmerő keppen altol házna Banya Resze el vesztésin kívül 12 for bűntettesek hasonló keppen azon Bányaszok a kik a Bányat lo kő száma adgyák ki [uo. i.h. 7/12].

lökötő I. mn 1. ~ *tolvaj* lótolvaj; hoj de cai; Pferdedieb. 1765: Bukovitsan Martinrol bujdosoban levő Péter, és Dragoj nevű testvéréről . mindenűt Ló kötő Tolvaj hírek vagy(na)k [Fintóág H; Ks 113 Vegyes ir.].

2. hn-ben; in toponimice; in Ortsnamen: ló-kikötésre/cövekelésre való; de care se leagă calul (la păscut); bestimmt zum Festbinden/Pflocken des Pferdes. **Szk:** ~ *kert*. 1667: Lo keőteő kert (k) [Marossztygyörgy MT] * ~ *parlag*. 1598: Referala Fekete Pal az dolgot hogy az karot az lokeoteő parlaghba kyllieb úerte az határnál Sofalui Tamas [Uoszt 12/131]. 1728: az Lokötő Pallag [Bede MT]. 1793: az Ló kötő Palag mellett lévő Föld [Makfva MT]. 1836: Az also Lokötő parlag mellett (sz) [uo.]. 1838: A Lokötő pallag (sz) [Kissoly-mos U]. 1864: Lokötő parrag [Homoródsztpál U; Pesty, MgHnt LVIII, 180b] * ~ *rét*. 1821: a' Ló kötő Rét-n belől (k) [Makfva MT].

3. ~ *szij* lószerszám-rész; parte de harnașament; Teil des Pferdegeschirres, Zaum/Zügelriemen. 1692: Het Kantár Lo Kötő szij őtt [Szárhegy Cs; LLt].

II. fn 1. lótolvaj; hoj de cai; Pferdedieb. 1638: az meli Embereket szent Juanon megh Czigasztanak azok uallottak hogi itt Vasarhelt harmanis uadnak affele lo kötők Eggik ez Az Kallai Giurka . Regen megh Erdemlette uolna hogi ha fel kötöttek uolna, mert miolta annira uagion mind Eltigh lopasual el [Mv; MvLt 291. 129b]. 1638: en nem hallottam hogy Modovay Marto(n) orgazdanak mondotta volna Meszaros Jmrehet, hanem latom hogy hulmi lator lo kótó vagion mind oda tart azt tudom hogy valamit hozhatnak azok az lokötők ot lakoznak s ot torbizolnak [Mv; i.h. 201b].

2. lócövekelő hely; locul unde se poate priponi caii la păscut; Stelle/Ort zum Abpflocken des Pferdes. **Hn.** 1698: az also rétben lo kötő (r) [Budatelke K] | az also rétben lo kötő nevű helyben (k) [Buza SzD]. 1744: Lokötőbe (sz) [Kelementelke MT]. 1746/1820: a Lokötő nevű helyben (sz) [Mezőbergenye MT]. 1781: A Ló kötő előtt (k) [Backamadaras MT]. 1783: A felső határon lokötő nevű helyen feljül [Mikháza MT]. 1786: Lókötő nevű helyre menőben [Taploca Cs; RSzF 173]. 1799: A Lo kötő(en) (sz) [Szentbenedek MT]. 1807: A' Lokötőbe (sz) [Vadad MT]. 1874: megvásároltunk egy darab erdőnek gyapját a H. Bodoni határon a lokötő nevű helyen [Mv; Tsb 9].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

lökötő-hely 1. lócövekelő hely; locul unde se poate priponi caii la păscut; Stelle/Ort zum Abpflocken des Pferdes. 1573: Az mely lo keoteo helyeynket Radak vra(m) fel zantata [Nagyernye MT]. 1592: az borozlo mellet az Canta neww lo keoteo hely mellet [Szentbenedek MT]. 1610: Az parlag felol bizonyczianak az fel pe-resek hogi falu lo kötő helyje volt [Uoszt 40a]. 1677: A' Lo kötő helyek dolgából maradgyon-meg eddig valo usus, mely az vólt, hogy az ollyan helyeken a' hadban szolgáló

szabad emberek szoktak lovakat tartani; ugy mind-azonáltal hogy a' szeginséget-is ne rekeszszék-ki a' Falu közönséges határanak élésétől [AC 241]. 1715: conferalta(na)k eő kglmenek^a az Bandi hataro(n) az Kis Erdo felől valo közönséges lökötő helylből ki szakasztván és határat ki is jedzegetve(n), egy darabocska pusztá helyjet [Mezőbánd MT; MbK 117. — ^aFogarasi Sámuelnek]. 1738: van a Falunak hat Ló kötő helyje, és az meg irt Lo kötő helyekb(en) a Dominus possessorok-(na)k két paripájokot, a szabad emberek(ne)k edgy edgy Lovokot szabadoson azon helyeken csöveken Legeltetni megengettetik, paraszt embernek pedig semmi kepen nem szabad [Nagyernye MT]. 1769: Az Nyárádtói határban Lévő Lokötő helyet ... a' Jobbágyok szántogatták [Nyárádtó MT; SLt XLVIII. 15].

A MPászt. 322 szerint a lökötőhely Msz-en a községek határában az a hely, ahova a postálkodók és czirkáló tisztviselők lovaikat kipányvázhatták és legeltethették.

Hn. 1632: lo keőteő hely . melj az viz keőzeő vagio(n) [Marossztkirály MT]. 1687 e.: ló kötő helyben (sz) [Szentbenedek MT]. 1688: az lokötő hely mellett az két út között (sz) [Szentgernice MT]. 1699: Az Lo Kötő helyben (sz) [Kelementelke MT]. 1732: A Lo kötő hely szélyibe (k) [Göcs MT]. 1738: Az Ló kötő helyb(en) (sz) [Nagyernye MT]. 1747: a' Ló-kötő helyb(en) (sz) [Ákosfva MT].

2. ló megkötésére való hely; pripon; Stelle zum An/Festbinden des Pferdes. 1656: Az miveleő haznak falaiban vagyon 3 vas karikas lo köteő heli [UF II, 160].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

lökötő-szín (vendégfogadóbeli) ló-beálló; șopron pentru cai (la han); Schuppen zum einstellen des Pferdes (am Gasthaus). 1810: A Lokötő Szín vagyon Csere Fa ágasokra építve, a' Fedele avatat Szalmából vagyon csere fa létékre, és középszerű szarufákra rakva. Ezen Lo kötő Szín, a' Fogado házzal édgýütt becsületett 115 Vonás Forintra [Újfalú K; Ks 76 Conscr. 523] | ló kötő szín elpusztult [Kispacal Sz; Ks 77/20 Conscr. 99].

lókrumpli burgonyafajta; un soi de cartofi; Art Kartoffel. 1814: Nálunk 1798-ig tsak két fajta krumpli volt ismeretes u. m. a fejer nagy lókrumpli, és a' hosszúkö veres krumpli [Kv; Nemzeti Gazda 1814/II. 109 id. ETF 182. 44].

lokullusz kb. rekesz; despărțitură; Verschlag. 1789: Ezen közelebb declaralt Házban lévő Loculusok felső Poltán találtattak ezen Portékák^a | a' mint ezen Szobából az külső nagy Patika Házba bé mennek, bal kéz felől taláztatott festett fa pixisekben lévő holmi Materialekotis . ezek mellett a' leg végső Loculusokban taláztatott valami olajok [Mv; ConscrAp. 24, 32. — ^aKöv. a fels.]. 1804: ki ki T. Professor Uraimék közül a maga spártájához tartozó könyveket segregállya, külön loculusokba egymás mellé a lehetséges legszebb renddel helyheztesse el [Mv; CsÁlt VI/14. 17 szu-i Ref. Kollégium lt Kuratori jk 1804. V. 31-i 17. sz. bejegyzés. — Jakó Zsigmond kijegyzése].

lokum munkahely; loc de munca; Arbeitsplatz. 1759: Ha valamely betsületes mester Ember az iten valo lakást

meg unná, és idegen Helyre menne, egy néhány Esztendő mulva visza jönne az alöbeni locummat ugjan occupája de tartozik szolgálai mint az Iffiak annak rendi szerint [Kv; KCJk 193 németből ford.].

locumtenens 1. erdélyi fej-i helytartó/kormányzó; lociitorul domnitorului Transilvaniei; Statthalter/Gouverneur des Fürsten in Siebenbürgen. 1596: Ez mellet ertik aztis ew kegmek mit kewannion az ew fege Locumtenense Bochikay vra(m) hogy warossúl három záz puskas gyalogot allassunk [Kv; TanJk I/1. 288]. 1619: Azmely levél következik, küldtem el Havaselföldebe Kosztától és hogy onnat vigyék Erdélybe Mikola János uramnak az locumtenensnek, hogy hamar küldje el urunk öfelsége után [BTN⁴ 331]. 1657: Anno 1657 esztendőben . expedáltattam az táborra, Barcsai Ákos locumtenenshez [Kv; KvE 176 LJ]. 1658/1799: Die 6-a Julii az locumtenens az székelységet s egyéb hadakozó népeit az országnak Gyula-Fejérvárban hivatja táborban az fejedelem akaratjából [Mv; EM XVIII, 451]. 1660: Erdélyben . locumtenens lévén Barcsai Gáspár, gyűlést hirdettetvén Segesvárra, oda az gyűlésre expedáltattam [Kv; KvE 184 LJ]. 1677: (A fej.) Kegyelmedet substituíálta locumtenensének, kibén Isten szerencséltesse Kegyelmedet [TML IV, 227 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. — L. még SKr 351.

2. a királynak ~e a király személyese/képviselője; locotenentul/reprezentantul regelui; Vertreter/Repräsentant des Königs. 1736: az nagyobbik Lotharingus Herceg a ki a Palatinus helyett a Királynak Locumtenense volt . vissza ment Bécsb(e) [ApLt 2 Kálnoki Mihály Apor Péternéhez Nsz-ből].

locumtenensség helytartói tisztség; funcția de lociitor, locotenentă; Würde des Statthalters. 1658: 29 Juli. Barcsay Ákos fejedelem, Locumtenensegeben ket két Legent kellett Expedialnom ez Joszagrol Taborban, adtam nekik egy hopenzt fl. 8 [Borberek AF; WassLt Perc. 50].

lokus 1. színhely; locul unor evenimente; Schauplatz. 1736: az ilyen színü Paráznaságbéli dolog, olyan occultum, hogj voltaképpen annak idejét, Locussát meg-mondani bajos volna; azért az exhibeált Locus itten nem suffragál [Dés; Jk 218a].

2. iskolai ülőhely/pad; locul în bancă; Schulbank. 1571: Mint regtwt fogwa volt . az abece tanulo es sillabizalo germekwtl Ezendeigh d 25, olwasotwl d 50 ky locusba wl fl 1, Ezenkywl plebanos wram zabad aztalal Tartozik az mesternek, Melliet tyztessegesen megh zolgalta(n) [Kv; TanJk V/3. 52b].

3. diákny bennlakási hely; locul în internat; Platz im Internat. 1870 k./1914: Az igazgató a beosztott lakótársak névsorát . felolvastatta. Erre aztán elkezdődött az ideiglenes helyekről az állandó lakóhelyre való hurcolkodás . estére már mindenki a maga lokusán s publikájánál várta az első lustrálást [MvÉrt. 12].

4. diákny ágyhely; locul în pat; Bettplatz. 1870 k./1914: Locus: ágyjely. Minden lokusnak rangfokozata volt s a locus-taxa is a szerint változott. A primarius nem fizetett, a secundarius 8-10 frt-ot, a tertiarius 6-8 frtot, a többi nagygáyas 4-5 frtot, a karikásak 2-3 frtot [i.h. 24].

5. céhbéli árulóhely; locul de vânzare pentru breslași; Verkaufsstand/stelle für ein Zunftmitglied. 1813: Midőn özvegy Timár Ujvári Sámuelné némellyek által azzal vádoltatott volna, hogy némellyeknek Talpjait el adagotna . mire Condemnáltatott volt? de . . . annak utánna miképpen nyerte viszzá Locussát a' Czeh előtt? [Dés; DLt 56. 4 vk].

6. törvénycikkelybeli hely; locus articularis; loc citat din lege; Stelle im Gesetzartikel. 1704: Ezt a deliberatumot kimondván . az rab úr^a részéről apellálák öfelsége eleibe, mely ellen contendálván a director megmutatá, hogy már fel nem mehet az apellatio, amelyről is locusokat citála, hogy a meritumnak lehet apellatiója még a táblára, és nem exceptionának, annál inkább aki öfelsége eleibe akarja apellálni [WIN I, 149. — ^aBethlen Miklós].

7. bibliai idézett hely/idézet; locul citat din Biblie; zitierte Bibelstelle/Bibelzitat. 1633: Az Eva(n)geliumbol ki szedegetet locusok nemetwl [Kv; RDL I. 103]. 1710 k.: ide illik ama bölc mondása Salamonnak . . . Aki áldja az ő barátját beszédével, jó reggel felkelvén, átkozás gyanánt vagyon annak. Sokszor kívántam, ha Erdélyben egy tudós szép elme ezt a locust felvette s megvilágosította volna [BÖn. 417]. 1711: Ungvári Amdras . az sebes tüzzel valo meg egetesre itilitetik az sz. Irasbeli allegalt Locusok szerént, mivel sodomiai vetket importalo gonosz cselekedetre atta magat [Kv; TJk XV/1. 68] — L. még FogE 80; WIN I, 286.

lóláb picior de cal; Pferdefuß. 1662: (A) fejedelem^a . . . nagy és szép virtusokkal . . . vala ékesítve . nagy erő, ki akármilyen erős lólábra való patkót kezeivel megszorongattatván, ketté szakaszt vala [SKr 92. — ^aBáthori Gábor].

lólábmosó-cseber ciubăr de spălat picioarele cailor; Zuber zum Waschen der Pferdefüße. 1780: itato cseber 3. Lo láb moso tseber 1 [Bethlen SzD; BK].

lőlepedő ? lópokróc; pătură de cal; Pferdedecke. 1668: Egy nyomtatot Lo Lapedő. Egy Bokor nyomtatot derekaly hej [Mk 9 Kapi György inv.].

loll torkospecsenye; carne din regiunea spetei; Schweinebrust als Braten. 1588: 11. January . veottem vizontak hogy az wy Ezendeowel wrunkhoz kezwttek az vtra Negy Soldort, ket Lolwat Ketteit veottem d. 31. Az lolwat d. 14 | 17 Febr . veottem vala Paztor Jstuantol keet Soldort d. 40. Jttem egy lolwat d. 12. Ennek eggik Soldorat es az lolwat vitték az vtra veleik feyeruarra d. 2 [Kv; Szám. 4/1. 18, 22-3]. 1589: Dizonok Zama. Attak en kezembe eoreg pasitdiznot 24 Zalonnaztattam megh benne 18. Melliek jelen vannak sodorauai es Loluaual miuel [Kv; i.h. 4/XI. 13]. 1591: Soldor vagion VI. Lolwa uagion IIII [Kv; AggmLt A. 53].

lólópás lótolvajlás; furt de cai; Pferdediebstahl. 1638: En egbe lo lopasat nem tudom sem hallotta(m) Kallai Giurkanak [Mv; MvLt 291. 129a]. 1648: Lo lopas, eőkör lopas, ha fel nem akasztják, az karos emberrel ha megh bekellikis, de az 40 forintot megh vezi az Udvarbiro rajta [Porumbák F; UF I, 863]. 1677: Ha kik

residencia nélkül való, és csak jövő menő, csavargo emberek hátok meget tartanak és lappangtatnak, kik ugyan-is nem egyebet hanem ló lopást, fosztogatást, és egyéb rossz dolgokra való alkalmatosságot lesnek; megtudván a' Tisztek kéressék kézhez, és ha nem adgya ... citáltassanak a' Tisztektől, Vármeiyére avagy Székes helyekre, és ... két száz forinton convinealtassanak [AC 216–7]. 1734: Bottyán Todor maga sem tagadgya hogj magát lo lopás(an) nem ejelítette volna [Kv; TJK IV/12. 23]. 1749: Az J . . . ló lopásban or gazdaságban ugy tüzzel való fenyegetésbenis elegjítette magát [Torda; TJK III. 268]. 1809: ámbár Gábor Istok a' Kaszoni erdőn el vált is több tolvaj társaitól; mind azon által a' Lo lopásban öis jelen volt [UszLt ComGub. 1668–9]. 1850: azt mondta hogy temletzbe holmi lo lopás aránt lett volna [Zabola Hsz; HszjP].

lólópási szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: ~ kereset lótolvajlasi kereset; actiune in furt de cai; Eingabe/Gesuch bei Pferdiediebstahl. 1843: Ajtai Incze János jelenleg valami lólópási kereset alatt van [VKp 123].

lólópó I. mn ló(él)kötő; care a furat cai; Pferd losbindend. 1724: sem és sem Bátyám Uram . . . azon Kalácsoson, sem az lovat el lopo tolvajon ha szinte ki nyilatkoznek is ki ló(él)gen ez után nem pretendálunk hanem az említett kalácsost absolválván kárát eő keresesse az ló lopo tolvajon [Vizszilvás SzD; WassLt].

II. fn lótolvaj, rég lóköti; hoj de cai; Pferdiedieb. 1765: En Lo Loponak falunkb(an) masokat lenni nem tudok hanem Létzk Dregánt, Milos Mihályt, Lázár Györgyét [Fintóág H; Ks 113 Vegyes ir.].

lómarha lójószág; cal; Pferdevieh. 1730: Ab Anno 1730 Die Ima January . . . döglöttének meg Ló Marha nro 24 Jármas Barom nro 20 Tulok nro 60 Tehén nro 82 Borju nro 69 [Tatrag Br; BrAlt Acte neiregistrate Dosar II nr 115 Papp György Falmagy kezével. — Binder Pál kijegyzése]. 1768: Ezen Nyáron sok helyeken döglővén a Ló Marha, a kezem alatt lévő Ménesből döglötték meg^a [DobLev. II/390. 11b. — ^aKöv. a fels.]. 1791: Batrinai Bogya Janosnak, és Jákob Györgynek valami Ló marhájokat három darabból állókot Pünköszt tájban hogj ellopték hallottam, de ki, vagy kik, azt nem tudom [Flapugy H; Ks 80 XLVIII. 5]. 1814: szerfelet való ló marhákot vásárol nagy drágán, és tserél maga karával [Ne; TSb 12]. 1817: kantza volt nem pedig Lo, azon Lo marha [Nagyernye MT; LLt]. 1827: Senki is lo marháját a három esztendősköön felyül bélyegezetlen ne tartsa [F. rákos U; Falujk 123 Barabás Áron papnot. kezével]. 1831: a' Meszárosok Gujájába Lo marha nem szokott tartattatni [Dés; DLt 332. 9]. — L. még RSzF 196.

lomb frunzis; Laub. Hn. 1291: Nicolaus . . . terram suam Lomb vocatam, in Comitatu de Clus existentem . . . dedit, tradidit et irrevocabiler vendidit [JakabOkI I. 29]. 1570: Lombon (szó) [Kv; TJK III/2. 193 Leorincz deak vall.]. 1590: Az Lomb felet zanthassanak [Kv; TanJk I/1. 136]. 1627: wagion felso lombon egi fertalij szóló [Kv; RDL I. 131]. 1785: Lomb (sz) [M.gyerómonostor K; KHn 82]. 1831: a' Magura alat a Lomb dicto

[M.valkó K; KHn 111]. 1837: az apro lombok verőfényes oldalán le [Kibéd MT; EHA].

lombik lepárló edény; alambic; Glaskolben, Retorte. 1589: Lombik ezeken kwel vagion Nro 131 Tiz Christal teolchier [Kv; KvLt Vegyes I/2. 47 Joh. Desy ötvös hagy.]. 1625: Varga Janos 6. Eokren zekeren Vizen. praefectus Vram zamara. Lombikokat es rez fazakakat Tordaig attam nekj f — d. 75 [Kv; Szám. 16/XXXV. 135]. 1637: Jutot Katanak egy lombik fedelesteol aestim(áltuk) f. 1 [Kv; RDL I. 24]. 1656: egy Lombikhoz Gősz Czeber [Doboka; Mk Inv. 5]. 1748: Uj Lumbik vagy-is rosolis főző réz fazék sisakjával Nro 1. [Ks 8. XXVIII. 5]. 1789: Egy mindenféle vizek főzésére alkalmaztatott Lhombik Sisakastol 16 1/2 font Rf 16 xr 30 . . . Egy más kissebb Lhombik 11. font [Mv; ConscrAp. 23]. 1797: Egy Lombik sisakastol egy csóvel [M.igen AF; DobLev. IV/777. 15]. 1845: Lombik hozzá tartozo Siskával s csős Csebrivel [Szentbenedek MT; Told. 50].

Szk: egycsőű ~. 1756: Egi tsőjű Lombikhoz valo kis Cseberke réz tső egi benne [Somkerék SzD; Ks gr. Bethlen Imre lelt.] * *roszólis főző* ~ 1748: Rosolis főző Lumbi (!) i [Koronka MT; Told. 37/29] * *roszólis-főző* ~ *vasláb*. 1780: Rosolis főző lombik vas láb i [Bethlen SzD; BK] * *rózsavíz-főző* ~. 1735: Rosa víz főző lombik [Kv; Ks 40 Varia XXVIII.] | Rosa víz főző Lombik [Szentbenedek SzD; Ks 66. 45. 171] * *spiritusz főző* ~ *szesz főző* lombik. 1816: Spiritusz főző lombik 4 Rf 40 xr [Kv; Born. IV. 41]. 1819: egy Spiritust főző Lombik [Bacsa SzD; TSb 6] * *vízvevő* ~ *vízpároló* lombik. 1677: Egy kis víz vevő lombik sisakostol v(a)(e)t f. 2 [Kv; RDL I. 155b].

lombikos csőbőr lepárló-edényes cseber; ciubăr cu alambic; Zuber mit Glaskolben. 1725: (Tálaltunk) egy Csőjű Lombikos Csőbröt két Liut [Beresztelke MT; Eszt-Mk Inv. 5].

lombocska leveles ágacska; crengută cu frunze; Zweiglein mit Blättern. 1771: égykor égy hajnalb(an) meg indulok Engi Uram felé és látok valami lombocskát az ablak alatt [Dés; DLt 321. 33b St. Gyöngyösi (43) ns vall.].

lombos I. bolyhos; scámos; flauschig. **Szk:** ~ *cserge*. 1744: adjanak . . . Brassai pokróczot den. 72. Egy egész jó lombos csergét H. fl. 1 den. 70 [MGtSz II, 194 gub-i árszabás] * ~ *flanel*. 1797: (Vásárolt) 2 1/2 sing Lam-bos flanel [Mv; Berz. 7. F. 69] * ~ *pokróc*. 1849: édgys lombos pokroz | Egy Brassai lombos Pokrotz [Dés; DLt] * ~ *pokróc-takaró*. 1840 k.: Most ujbol készítetődött egy fedeles ágy négy Személyre való, vagyon benne két szalma zsák, négy lepedők, két párnák, és egy madratz és két lombos pokrotz takarok [Kv; ACart. 29] * ~ *posztó*. 1762: Készületlen szűrőknek valo posztot az szűr Takácsol percipialtam . . . Lombos Posztot singet 32 Harisnya Posztot singet 155 Czondra Posztot singet 50 [Szőkefva KK; Ks 71/52 Szám.]. 1794: 2 1/2 sing Lombos posztó [Mv; Berz. 7. 69] * ~ (szőr) *bárszony*. 1633: Szöld mecczet kis Suba, cőregh es Apro arani bog-larok raita, Veres Lombos barsoni az elejn [Ks Vesselini Kata kel.]. 1808: veres és sárga pettyegetű lombos szőr bárszony viseltes lájbi [DLt 432 nyomt. kl].

2. hosszúszőrű; páros; langhaarig. 1703: egy lombos negyed füre menő Tulkot [M.köblös SzD; Beeski].

An. 1757: Lombos (ökör) [Nagyercse MT; Berz. 3. 1/9]. 1761: (Az) ökrek közzül egy pár ... 4. Esztend(ös) edgyik Lombos nevű, másik Daru, mind kettő kék szőrű [Mezőcsán TA; Ks 13. LXXIX. 3]. 1801: Lombos és Barna nevezetű Jármos pár ökör | Czibok és Lombos (pár ökör) [Sztrézakercesora F; TL] | Lombos (tulok) [F. szőcs SzD; CU]. 1840: Lombos nevű Tehén [Nagykapus K; KszRLt]. XIX. sz.: Lombos (barna szőrű tehén) [Szentk.].

Szk: ~ *babó* hosszúszőrű bozontos suba. 1821: Küüllő Vármegyei Hondorffii Közzlakos Rusz Ávrám visel lombos oláhos Babot^a, kisederek fejű kalapot [DLt nyomt. kl. — ^aA párhuzamos német szövegben: trägt eine lange wollige Czondra].

3. kb. dúsán bodros; cirliionjat; dicht gekräuselt. 1811: Gombos Mihály nagy fejű, lombos fekete haj [DLt 81 nyomt. kl].

4. göndörhajú; crej; kraushaarig. Szn. 1849: Valdorff v. Lombos Nyikuláj [Héjasfva NK; CsZ].

lóménta erdei menta; *Mentha longifolia*; izma calului; langblättrige Minze; Pferdminze. 1679: Lóménta 2dik vize nro 6 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 32].

lóménta-víz lóménta-főzet; decoct de izma calului; Aufguß aus Pferdminze. 1632: Lóménta viz vagion N. 4 Fodorménta viz uagion N. 2 [Fog.; UF I, 143].

lόμεző lólegelő; pășune pentru cai; Pferdeweide. Hn. 1642: Az lo mezeoreol az szenanak iouaban vitet magának io szakasz szenat [Gyalu K; GyU 81]. 1663: Az Szamos mellett az hidon alol ... kit lo mezőnek hinak (r) [uo.; EHA]. 1737: Ló mező (k). a Ló mező szélin (sz) [uo.; EHA].

lomha 1. nehézkes; greoi; träge, schwerfällig. 1805: Görgenyi Jantsi ... lomha mozgásu [DLt nyomt. kl]. 1836: a Tordai Héti Barom vásárba, egy barna szőru, Tavasszal 5 Esztendős, 15 Markos lomha természetű, Farkas lépésű, paripa Lo találtatván, mint elado kezén ... lopott Lonak kell lennie [Torda; TVLt Köz. ir. 234].

2. lusta, renyhe természetű; lenes; faul, behäbig. 1823–1830: Ez egy lomha fickó volt, nem tudom, mi lett belőle [FogE 242].

lompos 1. neingrijit; ungepflegt, schlamp(e)rig. 1884: Czakó nagy, lompos falusi gazda. Csúfszajú, vig ember [Plev. 111 Petelei István Jakab Ödönhoz]. — L. még i.h. 44.

2. ' Hn. 1700: Aknai Andras Deak Ur(am) ökret a' Lomposo(n) lenem vágta [Dés; EHA].

loncsos *becsm* lustos, motkos, piszkos; murdar; schmutzig. 1606: Hallotta mikor osuat Janos azt mo(n)-dotta Jmreh Lukacznenak, Allj hatra lonchos beste mert altal wtiek az zabliauál [UszT 20/204 Joannes Zel de Kis Kede Seruitor Georgy Janosi vall.]. 1629: az Teoser Peter szolgálja Balint az Phileop Palne kertire rakia vala az fat monda az legeni Lonczios kurua kertie bizoni ugi

oda rakom az fat hogi az kert mellet az Tiuk se mehessen el [Mv; MvLt 290. 33a]. 1632: csak hallám, hogy az aszszony megsivalkodék az hátam megett, s mondá: jaj, loncsos kurva, mint csipéd az seggemet! [Mv; i.h. 94b–8 átírásban!]

Szk: ~ *nak mond.* 1606: Hallotta mikor Osuat Janos Lonczosnak mondotta Jmreh Lukacznet [UszT 20/204 Catherina consors Stephani Nagj zs vall.].

londin-csipke csipkefajta; un fel de dantelă; Spitzen-art. 1816: Londin Cspikék 52 xr [Kv; Born. IV. 41].

londing 1. lóding

londis 1. landis

londoni szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktion: ~ *rezes Finta* londoni puska-fajta; un fel de pușcă londoneză; Gewehrart aus London. 1759: szállitasson el ... Egy Londoni igen szép rezes Flintát [Sárd AF; TSB 51].

longusz hosszú per; proces (penal) de lungă durată; langer Prozeß. 1650: En az fel irataskor gyermek voltam, ne(m) Contradicalhattam, s aztat kel immar longussal keresne(m) mert addig ha Contradicaltam volna, consequentalak volna [UszT 8/64. 74c].

A címszóbeli per-fajtiára l. Dósa, EJt 189.

Szk: ~ *ba megy.* 1650: megh tartozol felelni, mert ez oly Causa hogi longusba ne(m) megjon [i.h. 41].

lonka víz melletti rét; luncă; Wiese am Wasser. Hn. 1620/1754: az lonka Völgyéb(en) [Ompolyica AF; EHA]. 1647: Az Lonka Tava előtt egy horgas feöld [Szentmargita SzD; EHA]. 1670: A Lonkán [Benedekfva Sz; MNyTK 132. 117]. 1690: a lonkán (sz, r) [Sülel-med Sz; EHA]. 1730: a Lonka Pataka [M.décs SzD; EHA]. 1807: a' Lonka áldal (!) [Kisdevecser SzD; BfN].

lónyertés nechezat; Gewieher. 1670: Ló nyéretest hallek arra fele menek [Szamosújvárnémeti SzD; RLt I St. Szeczi (30) ns vall.]. 1747: az több ökör pasztorok azt mondák hogy ök ló Nyeritést is halottak [Désakna; Ks 27. XVIIIb].

lónyom 1. lópata-nyom; urmă de cal; Fußstapfen vom Pferd. 1584: Eothweos Balas A(lia)s Henzel fátetur ... Az lowat Meech enys haitotta(m) Mas wdeoben ky Az zeolok keozzwl Lattam elegh kar tetelt Az lo tapodas miat ... meg esmerte(m) Az Nyomot hogy lo Niom [Kv; TJK IV/1. 333].

2. lopott ló nyoma; urma calului furat; Spur des gestohlenen Pferdes. 1570: yol Erty ty keg:tek mynem dologh tertynth fizkuty Embereknek Wermesyekkel az Loo Nyom dolgabol az dologh penygh Jgy wagyon hogy Cherelth wolth egy czyghan fizkwtly Emberrel egy lowath es wgyan azon chyan lopya el az lowath, fizkwtlyak wytttek Nyomoth Eosyekre Ewsyek hoztak Bongartyakra, Bongartiak attak Wermesyeknek az Kiral Hatarara, oth Immaron az karos ember fizkwtly Ember az Kyrál hataran Megh Eskwth hogy eo lowa Nyoma az es 12 foryntra eskeoth hogy azth yerte volna az eo lowa, es wermesyeken Megh kewanya oka ez, merth az eo ha-

tarokon alloth megh az Nyom [Vermes BN; BesztLt 68 Lucas Pisthaky a beszt-i bírőhoz és hites polgáraihoz] | Az Lw nyomoth vyveok az vermesty hathara, Az vermestyek kwldenek Nygh Embert ky hozzank, Azt mondak hogy wk zabadde hagyak Myndenwt, hatharokon falwyokban megh keresny az El vezet Lovat dhe kyralthwl W neky levelek vagyon hogy Nyomot el ne vegyenek [uo.; i.h. 77 Val. Ekler de Bongarth jb vall.]. 1744: Alázatos Instantianak által kételenítettünk az N: V(árme)gyét busitanunk ez okon. Hogy ennek előtte régen egy Thoroczkaei el vesztet lo nyomot .. az akkori Nemes V(árme)gje Tisztei fel vétettek velünk, és az Thoroczkaei embernek nagy kárunkal egy nagy darab erdőt kellet adnunk azon nyomért, mely nyomot miis attunk hit szerént heted magunkal Bikalá, onnét ők esmét hűt szerént eléb atták [T; TLev. 15/1].

Az ellopott állat nyomának követéséről, a fizetendő kártérítésről több törvényikk rendelkezik (I. AC 108, 231). — Vö. *felvez* 44. al. a jegyzetet.

lőnyom-verés lőtapodás; urmá (bátatoritá) de cai; Fußtritt des Pferdes. 1731/1734: ott keresvén nyomát, a' török buzák között valami lo nyom veréseket egy helyben láttunk [Hátszeg H; Ks 78. 22/1].

lő orrára való lő-orrozat; brida nazalá a căpăstrului; für die Nase/Schnauze des Pferdes bestimmt. 1659: egy lora valo ezüst arannias szerszamat fők aggial szűgiellőuel, lo arrára valoual edziut, aztis hagiom Mihalcz Miklosnak [Altörja Hsz; Borb. I].

lő-orrozat brida nazalá a căpăstrului; Nasen/Schnauzenzeug für das Pferd. 1666: Brassobol el Vit volt Egy lo orrára valo Ezüstbeől Czenialt, lo orrozatot [Imecsfa Hsz; LLI].

lőorvos lődoktor; medic veterinar specialist pentru cai; Pferdearzt. 1809: A Toth Kováts Litzmány Ignázt Lo orvos meg nézván a Száját^a mintegy hat esztendősenek esmérte [UszLt ComGub. 1701. — ^a A lónak].

lő-orvosló-ember lő-gyógyító felcser; felcer/agent veterinar; Pferde heilender Mensch, Tierarzt. 1625: Juta Egi lo oruaslo Ember Fogarasbol [Kv; Szám. 16/XXXV. 36].

lő-öltözet ? nyeregtaikaró; valtrap; Satteldecke | ? lőszerszám; harnašament; Pferdezeug/geschirr. 1638: ez küvül valami külső javai voltanak Vas János Vra(m)nak az hadi es loo öltözetein küvül az hugom Aszszonniak az feleségével oszak ket fele az magam javain küvül, az hadi es loo öltözetet mind az vas János Vram es magamet, hagio(m) az fiaim számára [Cege SzD; WassLt Vass György végr. St. Mogiorokereki pastor^a kezével. — ^aÉrtsd: ref. lelkész].

lop 1. a fura; stehlen. 1568: Veronica szasz Janosne ... fassa ce(st), Ennekem veteth vala szalogba Egy ontalat, 40: penzbe, kyt Tordan Nagy Matenetol lopot volt [Kv; Tjk III/1. 231]. 1573: Margit Zeibert Antalne Azt vallia hogi hallotta Albert Leorinchne kyalitia volt Telmane vtan az vchan, Meny ely te Lopy Bwzat, Lopy licitariumot, lopy zalonnat, lopy fonalat [Kv; Tjk III/3. 214]. 1608: Lorincz balint attja egy czerget lopot uala

[Kozmás Cs; BLt]. 1625: az daika barabas fia Ianos egi eokreot lopot uolt fylebeol^a [F.rákos U; UszT 171b. — ^aU]. 1632: Eleiteől foguan ualo rend tartas szereut Fogaras feőlde birsagh szedesben egienleő modott es rendett tartott ... Louatt az ki Lopp f. 40. Tehen lopas f. 6 [Grid F; UC 14/38. 6]. 1753: Patruz Ignát buzátis viaszstatis lopat [Grohot H; Ks 80. 40/5 Pirva Péter (40) jb vall.]. 1758: Tudgya é Látáé Halatae a Tanu Nyilvan és bizanyasan ... Hogy ... Matskasi Kata Asszony öe (!) Naga Nemes Fejer Vármegye Also Jarasab(an) Czintasan Lako Udvari Biraja elejitől fogva ... mitsoda életü ember volt, hogj valakinek kárt tett volna Lopasával vagy or Gazdaságot tudgyaé a tanu ha Lapat kitől mit es mitsoda idő tájban ...? [Fejér m.; TKI 19/42 vk]. 1767: eő Nagyságának Udvarából Csűrös Kertiből ... vagy Bérkiből fát vagy egyebet akár ki mit Lopatt? s hova ki hazához vitte [Betlensztniklós KK; BK vk]. 1818: azt Nem tagadom hogy fát laptam, de a Véérnes Asszony Hajtoja ösztönözött [Monostorszeg SzD; BetLt 5].

Szk: a fa ~ni. 1836: se én, se az Apám soha mostanig Fa lopni az Uradalmi erdőbe nem voltunk [Km; KmUlev. 3 Farkas Pál vall.] * szalonna ~ni. 1815: Peter Mihalyne ... hozzánk is eljött szalonna lopni [Mezőbánd MT; DobLev. V/983. 3a Török Sámuelné Bandár Erzsébet (42) zs vall.] * szilva ~ni. 1749: Szolva lopni mente(ne)k volt oda [Szásznyires SzD; Ks].

2. tárgy nélkül; fără complement direct; ohne Satzergänzung: lopkod; a practica/a se da la furturi; wiederholt stehlen. 1749: a' nagj legények ingerlettenek minket hogj lopjunk [Szásznyires SzD; Ks]. 1757: Enis ismerem jól ... Szakara Vímont .. éppen a haza mellett volt edgj igen jóféle körtvéfája, s mi gyermekekül a kortvejére mentünk lopni [F.borgó BN; BK]. 1759: Brassai tömlézből meg váltotta, minthogy lopot volt [Angyalos Hsz; HSzJP Petrus Pető (48) pp vall.]. 1761: (Az udvarbíró) ha jamborul éltek és viselték magokat^a, Szidta koromolta (!) őket azt mondván: baszom az Anyatokat mi hasznom nekem bennetek, ha tū nem verekedtek, nem loptok és jamborul éltek? [H; Ks 113 Vegyes ir. — ^aA jb-ok]. 1777: arra kezdé erőltetni . azon Czigánt, hogy nekie Lopjon, mivel ő tölle mindent meg vészen oltsion [Berend K; KLev. Franc. Kentzler (35) vall.]. 1807: kűrtet csináltak és azzal adnak hirt hogy lopni mennyenek [Mészko TA; EMLT Mészko lev.].

3. vmiből vmennyit ellop; a fura o anumită cantitate din ceva; eine bestimmte Quantität aus/von etw. stehlen. 1771: En Sánta Jánosnét Széki Sárát tudom ragadozonak mert egyczer rajta kaptam hogy a fámboi lopot [Dés; DLt 321. 8b Maria Szőlősi rel. vidua Stephani Mate (46) vall.]. 1776: Hallottam, hogy egy Bölőni nevű szolgájával Bánfi Dénesnek egybenveszett Török András s egymás szemére hanyták: „Te ennyit loptál a gróf pénzéből”. Amaz is vissza: „Hát te is loptál ennyit” [RettE 371]. 1804: ezen házának bornáiból a Grof Nemes Antal Ur Czigánya Musikás Peti lopat [Hídvég Hsz; Mk I. IV/121]. 1827: csikjenőfalvi huszár Antal József ökegyelme a szolgáját, huszár Ágoston Tamás ifjú legény ökegyelmét megtanálta, hogy a csűrüből tiszta búzát orozolván, és ötöt vallatni kezdette, hogy annál többet loptott-e vitt-e valamire [Jenőfva Cs; RSZF 265].

4. vmit rendszeresen meglop, megdézsmál; a fura (în mod) sistematic din ceva; aus/von etw. regelmäβig

stehlen, etw. plündern. 1586: ez peter ... ez varos zeolet Iarta lopta zanzandékkal koborlotta, egieb orsagokbanis tapasztaltatot [Kv; TJK IV/1. 568]. 1672: mi okon kellett az eő Erdejeket Eczakanak Jdejen pusztitany s Lopnia [K; SLt P. 18]. 1727: Ha valaki kerti vetemet pusztitana es mas ember gyümölcsös kertit koborolna, pusztitana, lopna forint a büntetese [Kisborosnyó Hsz; HSzjP]. 1748: az I. eleitől fogván mások gyümölcsös kertit fel verte, gyümölcsseit tolvajlotta lopta [Torda; TJKT III. 197]. 1774: Mlgs Groff Teleki Lajos Ur eő Excellenciaja Opra Kertsesorai Udvarháza mellett valo Tanarag (!) körül valo kertet minden esztendőben Nikula Czigány hordotta, rontota, pusztította, és Lopta [Oprakercesora F; TL. Thoma Lupentza (46) vall.]. 1783: Atyim Mihály az Exponens urak Erdejet ... Lopta, Hars fajt hantogatta [Koronka MT; Told. 10]. 1839: lopták zsiradékot, kenyeret, lisztet [Dés; DLt 1230].

5. vkit (rendszeresen) meglop; a-l fura (sistematic) pe cineva, a fura (sistematic) de la cineva; jn (regelmäßig) bestehlen. 1745: Az J mestersége által az embereket lopta, tsalta, és hitegette [Torda; TJKT II. 66–7]. 1795: Horsa Vaszi régen meg érdemlette volna az akasztó fát mivel mind másokat mind az Urakat örökké lopta a Jozságot pusztította [Elekes AF; BK]. 1818: az akkori Dézma Széken lévő Urak mind Huntzvutok és Tolvajok, a kik Méltos Groff Ur Ó Nagyságát, és Nemés Uradalmat éjel napal lopták [H; Ks 111 Vegyes ir.].

6. ~ rajta vkitől lopkod, vkit meglop; a fura de la cineva; von jm (wiederholt) stehlen. 1673: De legalább az tiszték most sokat fognak rajtunk lopni az füst alatt és mivel én távol vagyok, providáljon Kegyelmed Csanádra és Udvarhelyre. Talám oda kellene hivatni Péter deákot és ... minden külső belső jókat inventáltatni [TML VI, 422 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

7. lopton ~ egyre lopogat; a szepteli mereu; in einem fort stehlen. 1710: Apor István tesaurárius lévén, csak a maga hasznát keresi ... mind rationistákat, mind kamaraispányokat, dézmásokat, udvarbírákat s más fiscális tisztéket eztendőkint nagy honorárium exigálással teszen, azok pedig csak lopton-lopták a fiscális jövedelmet, nem tartván bűnnek [CsH 296. — 1699-re von. feljegyzés].

8. ~ja a napot semmittevéssel tölti az időt; a face umbră pămîntului; den Tag wegstehlen. 1879: Tentát se látok, papirost se szagolok ... olvasgatok ... Lopom a napot [PLev. 53 Petelei István Jakab Ödönhöz]. 1896: Köszönöm ... hogy itt volt Maga egypár napra visszahozta nekem azokat a kedves napokat, mikor magukkal loptuk a napokat, úgy cselekedve, mintha nagyon szorgalmaskodtunk volna [i.h. 188 ua. Gyalui Farkashoz].

9. vhová vmit odacsén/lop; a fura ceva undeva insgeheim irgendwohin bringen. 1771: Ugy hallottam Sziki Sariról hogy keze ragadozó volna ... Marton Péterné azt panaszlá hogy ő klme vetemenkéjét Széki Sári mind ki ásta és házához lopta [Dés; DLt 321. 16b Borbara Szőlősi cons. nb. Ladislai Mak (25) vall.].

10. kb. vmit ügyesen odahelyez vhová; a strecura ceva undeva; etw. geschickt irgendwohin hinlegen/stellen. 1710 k.: Már azok a poganok fogtak megpattanni vagy sülyyedni, csak azok alá kell jó erős lábakat lopni egymásután [BÖn. 503].

11. vkit vhová becsempész/lop; a introduce undeva pe furiș pe cineva; jn irgendwohin hineinschmuggeln. 1678: Tegnapi napon ... hivatván audientiára az fű vezér Beldi⁶ uramat complicesével ... az fű vezér sok divánkozása után maga mondta ki az sententiát nekik: meg bizonyosodott gonoszságok, az egész imperium ellen való árulások, kiért örökké való rabságra ítéltek. Fél holtan hozták ki Beldi és Csáki uramat az Csausz pasa sátorában. Mesterségesen már az előtt el végezve itthon⁶, Apor Lázárt ide az erdélyi házhöz lopták és be küldték, azon vannak, gratiát szerezzenek [TML VIII, 176 Bessenyei Mihály Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból. — ⁶Beldi Pál, Háromszék főkirálybírája, aki Apafi Mihály fej. ellen szervezkedett. ⁶Innen titkosírásból átitrt szöveg.].

12. plagizál; a plagia; plagieren, abschmieren. 1880: Aztán meg én nem is értem, hogyan lehet prózáirót utánozni? Vagy azt írom, amit ő írt, s ekkor loptam; vagy újat írok, s ekkor az enyém [PLev. 79 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

lópajta lóistálló; grajd de cai; Pferdestall. 1745: Lo pajta es marha pajta, soveny jaszolok vadnak benne [Veresegyháza AF; Told. 18]. 1746: Kereszturi Krisztina Kis Asszony vévé maga részére az mostani Curia(na) Nap nyogot felől való részét az Egész rajta lévő épületekkel; ugy mint az egy fedél alatt lévő öt házakkal, Gabonással, Lo, és ökör pajtákka¹⁸ [Náznánfa MT; Berz. 13. IV/11. — ¹⁸Folyt. a fels.]. 1791: A' Lo pajtába találhatik egy meg lehetős sorogja [M.péterlaka MT; TGsz 18].

lópajtáska lóistállócska; grajd mic de cai; Pferdeställchen. 1762: Mlgs Groff Bethlen Lajos Ur eő Nga Boros nevű Czigányának az kérdésben említett ház mellett egy lo pajtácskaja volt [Bethlen SzD; BK].

lopás 1. furt; Diebstahl. 1561: Az aranyasas felől Lopas felől. Annak Bwntetese felől Articu 9 [Kv; ÖCart. Mut.]. 1585: mostan Az hostatokban sok Idegen Nepek vadnak es Takarodasnak es zwretnek ideyen penigh felelmes hogy feokeppen twz es Lopas miatt veszedelem es kar ne legien [Kv; TanJk I/1. 18]. 1589: Matias deakot ... ereossen megh zidogatta az lopasert [Dés; DLt 226]. 1592: törösök Tamasnenak en nem lattam sem lopasat sem bweoleses bajolasat [Karatna Hsz; HSzjP bodo bernaldne aljas keresek leorincze vall.]. 1614: Feye keoteott. Lukacz Thamas Agosto(n) Istva(n)^a Lopassert fel akarja vala akasztan Keleme(n) Mihaly valtotta megh [Pálfa Cs; BethU 465. — ^aEz pp]. 1677: Noha a' lopóknak büntetések felől az Országnak sok külömb külömb féle kemény végezési voltanak eleitől fogva tapasztalljuk, hogy több vétkeknak nemek között a' Lopás annyira el-árradot ez Hazában, mely sem Keresztény, sem egyéb nemzetek között ... ennyiben ne(m) halatik [AC 123]. 1698: Tudom nyilván és bizonyoson az Utrumban fel tött ... jobbagynak lopásokat, orzásokot, és orgazdaságokat [Gyulatelke K; Ks Joannes Pap (35) jb vall.]. 1763: az actionalt két ökreken kívül több lopasamatis kívánnya subinferalni, melyet absolutum tagadok [Torda; TJKT V. 175]. — L. még AC 259; CC 55; RSzF 121; SzékFt 30.

Szk: ~ba ejti magát. 1752: Egy Déváról aufugiált Béres itten retinealtatván, holmi Lopasokban ejtette oda

ala magát [Ks 78. XIX. 24 gr. Haller János lev. Nsz-ből] * *~ba elegyedik*. 1761: úgy hallatik hogy egy kantza Lo el lopásáért raboskodik, és más Lopásokban elegyedt [Zalatna AF; Ks 113 Vegyes ir.] * *~ba elegyíti magát*. 1640: Walamely mester, az waras teoruenye ellen, vagy gyilkosságban, vagy paráznaságban auagy lopásban elegitene magát, az Czebeol ki rekesztessék [Kv; KovCLev.]. 1747: Kis antalfi Jutka ... magát sokféle lopásakb(a) elegitette [Torda; TJKt III. 127]. 1752: En fatens itten ebben a faluban vénhedtem meg, de én nem tudom Várczán Paskujnak semmi némű Lopását, tolvajságát, orgazdaságát ... mindetig egészégtelenkedet, nem hogy nyavajás Lopásban egjelitette volna magát [Bikáca Sz; BfR Márkos Sándor (72) jb vall.] * *~ba esik*. 1640: Mástól hallottam, hogy lopásban esett, és gyermeke is lőtt [Mv; MvLt 291. 218a átírásbani!] * *~ba incurrál* lopásba keveredik. 1727: az ki lopásban incurrál fl. 1 büntettetik [Szotyor Hsz; SzékFt 35] * *~ba intromittálja magát* 'ua'. 1761: Hogi az utrumban Specificált Czigányok valaha magokat mostani el fogatattásokig lopásban intromittáltak volna nem tudjuk nemis hallottuk [Kosest H; Ks 113 Vegyes ir.] * *~ba kever vkit*. 1710: Bagyoni János Ur(am) ... az Legényét Lopásb(an) keverte [Kv; ACJk 77] * *~ban deprehen-dáltatik* lopásban találattik. 1688: ha pedig Lopásban depraehendaltatik, Hadnagy vram eo kglme erőssen megh pälczasztassa^a [Dés; Jk. — "A hóhért"] * *~ban gyakorolja magát*. 1783: Tudgyae a Tanu ... hogy Groff Lázát János Ur eo Naga Jobbágya tellyes életében tolvajságban, lopásokban gyakorolta volna magát ...? [K; GyL vk] * *~ban komperiáltatik* lopásban találattik. 1640: az ell mult negyedik auagy eöteődik esztendőben az juhos emberek juhait az juh dezmalas utan esgez Fogaras feölden eo Naga inquisitioual perlustraltuan, mind nyulan ualo lopásban, mind penigh hamis hitben comperialtattanak [Páro F; UF 1, 705] * *~ban leledzik*. 1599: Myerthogy az mentet es gyolch felseo ingeket ez Balas lopta volt el ... az haz keoreol lappangot, es vgy titkon menth be ... Hogy penigh Jllien nyľwan valo lopásban leletczet az perengere keottessek, es ott vezzeowel megh verettesek es ky igazitassék^a [Kv; TJK VI/1. 368. — "A városból kicsapattassék"] * *~ban találattik*. 1642: Kovacz Marthon talaltatott volt Lopásban, melynek gonoz tsielekedetit tizenegy emberek hitók szerint az tizteknek ki attak [SzJk 59]. 1665/1754: Ha valamely Legény akármely lopásban talattassék büntetőd-jék a' plágával, s a kártis fizesse meg [Kv; ACart. 15]. 1669: magiar köblösy Monar Janos ... Lopasb(an) Talaltatot [Szék SzD; RLt 1 Thorday János kezével] * *~ban viseli életét*. 1594: ez Azzonj eleiteol foghwant lopasba viselte eletet, Azert megh wtegessek a' perengeren, es ez varostul tawol legien [Kv; TJK V/1. 460] * *~esik*. 1593: Megh tiltuk eccer hog' oda ne Jwion, am megh oda nem Icoüe, semmi lopas ne(m) esset, de mielt esmet oda kezde jwni, esmet lopas kezde lenni az malomba [Kv; i.h. 326]. 1639: az varbanis ez illien feő Aszonioiok miat esek az lopas [Mv; MvLt 291. 180a]. 1793: azon erdöskét Szoros őrizet alatt ... tartottuk ... mikor lopas esett benne [Kakasd MT; DLev. 2. XIII. B/b 16] * *~on futtatja elméjét* lopáson jár az esze. 1770: észre vettem hogy ... inkább lopáson futatták elméjeiket [Mezőpagocsa TA; SzentkGy Paskully Janko (46) jb

vall.] * *~on talál vkit* lopáson ér vkit. 1769: ha Tzigány Jobbágyait, Tselédgyeit Gyümölsős Tanorokomban Másutt is a' Lopáson, in Facto Delicti találom el nem szenvedhetem [Mv; Told. 19/45] * *~ra adja magát*. 1743: Hogy Szasz Anna és Fodor Anna ... rut telen életre, paráznaságra, lopásra és Or Gazdaságra attak légyen magokat ... magok sem tagadgyák [Kv; TJK XVI/3. 142] * *~sal diffamál vkit*. 1730: hallatlan mocsokkal és lopással Diffamálta [Dés; Jk] * *~sal él*. 1638: En egjebet soha nem hallotta(m) Kallai Gjurkhoz, hanem hallotta(m) Czak keöz hírrel hogy lopással elne [Mv; MvLt 291. 127b]. 1752: (A fogoly) nem tsak lapásokal elt de égeteselis fenyegetőzet [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.] * *~t cselekszik*. 1583: ha ez varoson lopast, gilkossagot uagy egieb Baruas bünt czielekednek^a, ha az vetek rea bizonyitatik ... az Cehbol Bankiuetese legien [Kv; MészCLev. — "Vmely céhtag]. 1593: Amelj ladaban a' marha vagion Az feneket fél teortek volt lopastis cheleketek benne [Kv; Szám. 5/XX. 172] * *~t gyakorol*. 1747: Tudgyae ā Tanu aszt, Hogy ... Illyesfalvi Nemes Pap Peter, és Pap Vonka eő kigyelmek eleitől fogva sok rendbeli Lopasokat, Tolvaj-sagokat, Orgazdasagokat gyakorlottanak ...? [KSz; Ks 27/XVII vk] * *~t ismer/tud hozzá/vkihez*. 1585: Ersebet Nagy fabianne vallia, hazamban lakot Mostis ot lakik ez Ersebet, De sem lopast, sem egieb tiztatalansagot hozza Nem tudok | Hegedws Mathe vallia, Zilgalt Az leany engemet, de semmi Lopast hozza Nem esmer-tem | Dorottia Zakal B(ene)dek Zolgaloia vallia ... lopast hozza Ne(m) tudok [Kv; TJK IV/1. 506, 517]. 1590: Nem tudok semmj Lopast Kadas Geörghedz [Kv; TJK V/1. 22 Zenthmiklossy Gergely vall.] * *~t művel*. 1570: hogy valamj lopast Mywelt volt Thakach Janos megh verte Erte ... Azthwl fogva Bwdosoba vagion az gyer-mek [Kv; TJK III/2. 40] * *~t tesz*. 1567: Jttis az en tyz-tembe igaz elegh lopast teznék hogy az zegen ember chak eligh tartthatya marhayatt myattak [Nagysajó BN; BesztLt 74 Horuath Lukuch Sayoj tyzt tarto a besz-i bíróhoz]. 1662: Katonái, szolgálí szerén-szerte az országban nagy sok kőborlásokat, fosztogatásokat, lopásokot, dúlásokat tesznek vala [SKr 149. — "Zolyomi Dávidéj]. 1803: A Sokadalmkanis lopásokat tettenek, azokért a kereskedőktől Sok veréseket kaptanak [Tyé H; Ks 113 Vegyes ir.] * *~t víz véghez*. 1736: kérttem volna kézben az ő Kglme Josef nevű fiát ... Relato-riamban meg nevezett ettzakai tolvajságokat lopásokat és kártételeket vitt végben lla(ste)n és haza törvénye ellen [Torda; TJKt I. 123] * *~vétkével vádoltatik*. 1849: a két egyenetlenkedő felek között az egyik nősparáznaság bűnével, a másik tetemes lopás vétkével vádoltatik [Kv; Végr. Vall. 1] * *~aprólék ~*. 1586: egieb sok Aprólek lo-pasokis bizonyultatnak rea [Kv; TJK IV/1. 568]. 1599: Ez fogoly leányzo ... házam tayan sok Aprólek lopas-okat chelekedeott [Kv; TJK VI/1. 328] * *~apróság ~*. 1761: Hallottam köz beszéddel, hogy hol mi apróság lo-pásokban elegyedtenek volna az Utrzált Szemellyek [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.] * *~könnyű ~*. 1848: Ha valaki a magunk kebelünkben könnyű lopásban tanál-tatnék ... a falusi bírák szoros kötelességeknek tartják elsőbben 12 Rft, azaz tizenkét renens váltó forintokig megbüntetni [Jenőfva Cs; RSzF 266] * *~megakad vkin a ~*. 1792: a' Szovatyosok együt, ha szépen nem akartak

fogva minyájon küldetettek volna Topánfalvára, és a' mellyiken meg akadot volna a' lopás a' maratt volna rabnak [Kv; Somb. I].

Sz. 1811: Inkább Magyarósról Szent Lászlót le festve El-lopom (: szent lopás nem vétek :) égy estve; És azt-is melléje helyeztetem itten [ÁrÉ 88].

2. ellopás; furt; Wegstehlen. 1582: Sophia Agoston Georgne vallia . . . Az kezele lopasat(is) iol tudom [Kv; TJK IV/1. 103]. **1619:** Gwtteő peter feyet keőte Beczj Imreh Vramnak ket rendbelj latorsagaiert giapiaknak es kosoknak lopasaert [Szentmárton Cs; BLt 3]. **1629:** az bizonsagok inferallyak hogy az Incta Teokeolj Janosne az Ara foghta az Zabia lopasat [Kv; TJK VII/3. 158]. **1747:** Maga sem tagadván az I edgj tyuk lopását itilte-tett hogi Hadnagi Vr(am) tétesse az nyak vasra edgj holt Tyukot köttetvén nyakába, két óráig tartassa ottan [Torda; TJKT III. 120]. **1764:** ma nem Communitas, ha-nem privatus emberek kerestetnek az sertés lopásáért [uo.; i.h. V. 206]. **1783:** egy ide valo Szokoli Malmabeli Buzája lopásáért Molnárat meg fogtuk [Mezőszokol K; IB. Bota Péter (62) jb vall.]. **1818:** Az all peres . . . A' Krumpi lopását tagadgya és hitet ajánlott [Válja Dirse H; JF 36 Prot. 11].

Szk: vminek a ~ ába elegyíti magát. 1737: (A vádlott) feles Juhok és bárányok lopásáb(a) elegyítette magát [Torda; TJKT I. 144]. **1747:** az I . . . töb gonosz-sagi lo-pasi között tyuk, s egjéb majorságok lopásábanis elegi-tette magát [uo.; i.h. III. 120] * *vminek a ~ ában találta-tik. 1679:* valami berbecsek lopásában találtatik [Szár-hegy Cs; LLt Fasc. 151] * *vminek a ~ án kap vkit. 1815:* Peter Mihálynét a Feleségem a Szalannák lopásán kapta [Mezőbánd MT; DobLev. V/963. 3b Armanka Szinyion (40) jb vall.].

3. lopott holmi; lucru furat; gestohlenes Zeug. 1745: Az J. Malitiája constál, hogy két rendbéli lopása kezín találtatván, az károsok el esküttek [Torda; TJKT II. 34]. **1807:** Fitori Mihályné is mint a pap csürenek tőszom-szédja hűtere vallja, hogy ugyan cséplés alkalmatosságával ő maga szemével látta Fitori Péternét a szolgánál is a csürben mintegy vékányit egy rövid zsákban a lopásból kivenni [F. rákos U; RSzF 169].

Ha. 1810: lopásan [K; KLev.].

lopásbeli szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: ~ *cselekedet* lopás; furt; Diebstahl. **1769:** Egy Vil-helmus Krause nevű Scriba Lopásbéli cselekedete mián Silesiából el szökvén, ha olly idegen ledzegő (!) Embert kegy(l)me)k magok Falujában tapasztalának . . . az ud-varhelyi tömleczebe hozni el ne mulassák [Uzslt XIII. 97]. **1776:** Noha nem tsak sokszori lopás béli tselekedete, sőt latorsága is a' Consistorium előtt tudva volt, simpliciter abszolválta [Gyalu K; RAK 174] * ~ *prevari-káció* lopásban való kihágás; delictul de furt; Vergehen im Diebstahl. **1816:** Azon Instáljuk alázatosan Ngodat hogy . . . A Szarvasabb Lopásbeli praevericatiok kike-resésére Inquisitiot parantsolni méltoztasson [Torockó; TLev 9/46] * ~ *véték* lopás; furt; Diebstahl. **1679:** Kovács Marton lopasbeli véketül (!) annak poennajatul tartva(n) nem is remenihettjuk hogy Erdely(ben) batorkodhassek a' feleségével valo lakasban [SzJk 135].

lopásképpen lopás gyanánt; comijfnd furtul; als Diebstahl. **1751:** Vándorék . . . nemellyek(ne)k kész őszve

rakott Szénájokat is lopásképpen a' mezőről haza vitték [Balázstelke KK; IB. Mich. Rempler (60) jb vall.]. **1759:** Fentősr^a bé nyomoztuk az ellopott Málét, holottis okát kérdeztvén hogy miért vitték volna el lopás képpen azon Málét, mellyre mondának: azért hogy Fentősi há-tár(b)a) vettetett volt azon Male [Nagysomkút Szt; TL. — ^aSzt]. **1764:** én mondek Nékie tü Lopás képpen el adtátok a Mgos Groff Ur eő Naga szénáját [Kóród KK; Ks 19/I. 6]. **1812:** Megegett ugyan gyakran, hogy lopás-képpen a Kotsárdiak . . . lopogatták titkon, s inkább éjtzakának idején [Nagylak AF; DobLev. IV/943. 25–6 Czigány Vajda Juon (60) col. vall.].

lopásztor csikós; pásztor de cai; Pferdehirt. **1571:** chycho peter az Banyay lw pásztorokra valo bozzwsagbol az Magyar kekesy Hayos gergel lowat el wytte, mell chycho peter az lw pásztor el erwen az .k.tek varosaban megh tartoztatot [Kővár Szt; BesztLt 3528]. **1584:** Eppel Crestel vallia . . . lopasztor koraba amelj saitot onnat a' haztul hoztak Ne(m) mertek megh Enny [Kv; TJK IV/1. 254].

lopat 1. a pune pe cineva să fure ceva; stehlen lassen. 1664: Rólam Kegyelmed ne feledkezzék, bárcsak két lo-vat hozzon, ha mindeniket lopatja is Kegyelmed, imád-kozm az Kegyelmed lelkiért [TML III, 24 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz].

2. vkit ellopát/szöktet; a dispune cuiva să răpească pe cineva; jn wegstehlen lassen. 1590: ez leanyt ky most Pri-beknel lakik Martha az en feleségemmel az eo annia egy volt mi zerzettwk neky mint Jambort es zwz leant zerzet-teonk mi neky azt bizonial tudom Pribek sem seoktete sem lopatta, hane(m) mi zerzettwk neky mint Jambortt [Mv; Uzt].

lopatkó potcoavă de cal; Hufeisen (fürs Pferd). **1746:** Egy kevés maradék Torotzkai Vas, mellyből egj pár kö-zépszerű Ló patkó ki telik [Borsa K; Told. 49]. **1791:** 55 pár Lo potku (!) [Mv; MvLev.]. **1797:** Egy pár ló patkó Dr. 12 [DobLev. IV/775. 3].

Szk: török ~. 1780: Török lo patko 1 Török zabola [Bethlen SzD; BK].

lopatkó-csinálás făcutul potcoavei de cal; Hufeisen-machen. **1792:** közönséges falugyűlésiben minden-nemű munkáknak árok . . . meghatározottt eszerint . . . egy pár lopatkó csinálás den. 6 [Árkos Hsz; RSzF 292].

lopatkoló-szín sopron unde se potcovesc caii; Hufbeschlagschuppen. **1732:** Ezen hosszu istállonak Dél felől való végénél . . . vagion egj jó sendelljel kereken fedett, csak egj cserefa oszlopon álló ló patkoló szín [Kóród KK; Ks 12. I].

lopatkó-lyukasztó priboi/dorn de găurit potcoave de cai; Locheisen fürs Hufeisen. **1849:** Van a' Kováts Mű-hellybe — egy nagy fuvo jo Egy köröm reszelő . Egy pár lo patko jukasztó [Somkerék SzD; Ks 73/55].

lópátkószeg caia, cui de potcoavă (de cal); Hufnagel. **1812:** Két lo patko szeg [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 11 kov. szerszámok közti].

lopattatott elloptott; care a fost furat; gestohlen. 1778: ez ide alább meg irt személyek válólanok kezességet . . . Suki János Ur Udvarában detentio-ban lévő Kula Petruz Czigány Jobbágyáért valami lopattatott Lora valo vass Békoért [F.zsuk K; SLt XLVII. 8].

lophat 1. a putea fura; stehlen können. 1618: Kamuti uram azt mondta, hogy azért nem bizza reám az Nagyságod pénzét, hogy ellopom. Abba bizony sokat nem lophatok, ha lopni akarok is [BTN² 120]. 1649: Elsőbennis kolcziokat adot az melljel ajtokat nitogattam, es az miket lophatta(m) mind Gunar Kata attá el [Kv; TJK VIII/4. 422]. 1687: Ez a' Veres Jancsi . . . Tolvaj volt, Innét . . . a' mit lophatott ide által hajtottá [Szilágycseh; GramTr VIII Nagy László Szabad Legény (30) vall.]. 1764: a Malam Mester ki kergetvén a Malambol Martzit; monda Martzi . . . engemet most tsak azért kergetél el hogy inkább lophass [Kóród KK; Ks 19/I. 6]. 1774: a johok mellett, ember, és kutyák lévén jozon ember sem lophatott volna báránt [Egerszeg MT; Berz. 15. XXVII/21].

2. időt ~ vmire időt szakíthat vmire; a putea face timp pentru ceva; Zeit dazu nehmen können. 1735: Hoszszasbb írással az Mlgs Asz(szo)nt nem terhelem, mert most lévén az dolgok(na)k sullyán, erreis csak l(ste)n tudgya mint lophattam üdőt [ApLt I gr. Haller János br. Apor Péterné gr. Kálnoki Borbárához Nsz-ből].

lópipa fadarab, amelyet patkoláskor a ló szájába tesznek, hogy ne tudjon harapni; cäluş folosit la potcovitul cailor; Holzstück, das beim Hufbeschlag das Maul des Pferdes gelegt wird, damit es nicht beißen kann. 1839: Patkolo kalapács egy Köröm tisztító Lo Pipa Loszáj tisztító [Marosújvár AF; MkG].

lopó 1. mn 1. tolvajkodó; care fură mereu; wiederholt stehlend. 1568: Anna Rta Ambrosi Iso fassa e(st) . . . monda zabo balintne, en monda(m) az leannak hogy ky wzek mert ige(n) lopo | Michael Sandor fass(us) e(st) az (!) monda hoga Jm az Rezeg lopo kuruano leanya el eset es azt mo(n)ga hogy meg zeget az laba [Kv; TJK III/1. 199, 200]. 1590: eynek chendessegebe . . . Vargias flouaba hallok az J: szauat, kialtuán mondia vala: Noh hozza az lopo beste lelek kuruahoz es Eölljetek eeket [UszT]. 1634: Bandj Ferenczyne . . . az Battiat erőssen szidgia uala ör lópó bestye kurva fianak [Mv; MvLt 291. 30b]. 1639: kezde mondani hogy vigiazzunk mert ot igen lopo cziganyok lagnak [Mv; i.h. 186b]. 1662: az én kevés ott levő javaimhoz valahogy az németek hozzá ne férjenek, mert én megvallom, ennél soha lopóbb népet nem láttam [TML II, 376 Ébeni István Teleki Mihályhoz]. 1681: Vizi Malom . . . Ebben lévő mostani molnárt, méltán a Lopo Juhaszok es diszno Pasztorok közben számíthatni [Hátszeg; VhU 603]. 1758: egy Simonka nevű jobbágy-inasom volt, ki is igen gonosz, istentelen részeges és lopó volt, sok pénzt s ládabeli portékát lopott tőlem [RettE 72].

Szk: ~ asszony. 1586: vertek volt^a egy lopo Azont ki az malom hartzol lopot volt Cziganoknak attá(m) — / 60. porozloknak attam — / 50 [Kv; Szám. 3/XXIV. 18. — Értsd: Kicsapták/seprűzték a városból] * ~ szolgál.

1710 k.: mint egy gonosz lopó szolgát, rossz hírbe keverének [Bím. 992].

2. ~ szó vkit tolvajnak állító/szidó szó; cuvinte prin care cineva este calificat hoj; Wort, mit welchem jd Dieb genannt wird. 1760: Kerseczi Nyágy András Felesége Tyrána Exponalya hogy Mada Janostol Zalogsitván edgy darabatska heljet . . . melyben Mada János igyekszik füz falnak körülette plántálásával turbalni: aval meg nem elegendvén meg Szőlőjét meg lopojánakis pronuntialta Deliberáltatott. Hogy ha máda János az ki váltásig vagy azon Földnek bírásáb(an) haborgatná; vagy lopo szavait ujitoná at Actrix Gyirana ellen 12 forint poenában el maradni ítéltetett [Kersec H; Ks LXII/13].

3. ~ hideg lappangó hidegrázás; frisoane; schleicher Schüttelfrost. 1851: a' Lelkem Anyám fekszik, már 3ad napja fen huzot valami lopo hideget és nagy köhögést, de el gyengult és fekszik [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

II. fn 1. tolvaj; hoj; Dieb. 1567: Valaki azt mongia hogy en es az en Anyam lopok vagyunk w enmaga legyen mig ne(m) ream bizonithattya [Kv; TJK III/1. 118]. 1570: ez el mwlt eztenedwkb en menesemben lopok mya nagy kar esetet mely lopoknak az ky lewtték walo wolt az en zolgam meges fogta volt [BesztLt 5]. 1591: mi-erth Jgy mondgya hogy louath Akartham el lopni diom(n) vagio(n), merth en lopo ne(m) voltham most sem vagiok . . . teórúe(n)t kerek, Artatla(n) vetetlen vagiok [UszT 13/69]. 1614: az lopoth marhakerth vgyan felis Akarta Akasztatni vgy mint nylyan valo orroth lopoth [A.csernáton Hsz; HSzJP]. 1677: a' lopóknak büntetések felől az Országának sok külömb külömb féle kemény végezési voltak eleitől fogva | Az 1646 Esztendőbeli Articulus szerint a' lopók, ha kik érdemek szerint exequaltatnak, azoknak javokból elsőben-is a' károsok contentaltassanak [AC 123, 130]. 1714: az hazunk alol egy kereket el lopotnak es az lopok ide szökdesenek be az ti kertetekbe [Görgénysztime MT; Told. 2]. 1747: mely gyermek lovat az Csehi hatarban az Szilagy mellet fogtak meg . . . annak az Thamas nevű Lopotnak adta volt altal Pap Vanka [A.várca Sz; Ks 27/XVII]. 1803: mind a ketten rosz hírű, nevű, életű, részeges, dologtalan Emberek voltak, nyilvánágos lopok [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.]. — L. még AC 110, 123, 263.

A fn-i szerepben használt *lopó*-val nemegyszer együtt emlegetik a *tolvaj*-is. Úgy látszik, e kétféle minősítéssel fokozati különbséget érzékeltettek.

Szk: ~nak kiált/mond/szid vkit. 1641: Keziben^a lako Szekely Istuan Deakne Koz<ta> Clara Azzony . . . az sz. szek szinen, az nemes var meg<ie>nek egik hiteős vice zolga Birajat lopotnak mondotta [SzJk 57. — ^aKeszű K]. 1670: Az A. eotet ne(m) csak lopotnak mondotta hanem tolvaynakis edgyser s mind . . . és az eo szavait visszsa adta [Kv; TJK XI/1. 43]. 1682: az Varos közönseges Uczajan Lopotnak es Ornak kialtot [Dés; Jk]. 1693: Conprobalya Kovacz Ferenczne Kovacz Janos ellen hogy kurvanak es ornak lopotnak s tikoizonak szidta [Zabola Hsz; HSzJP]. 1708: Egj nehányszor hallotta(m) hogj Tolvainak lopotnak Mustika hordozonak s Kurtának szidták Pap János Ur(ama)t az Papok [Velkér K; Ks 101] * orv ~. 1646: miuel az fogoly Aszonnak az orzott marhanak egy resze eot taller egy Arany kezeben tapasztalodot nyilua(n), megh erdemlene . . . hogy mint

lopo fel akasztatnék az plengerhez keottetue(n) cziganolkal megh verettesek es innet ki igazittassék mint or lopo [Kv; TJK VIII/4. 83].

Sz. a ~ keresi gyakortább ez alkalmatosságot. 1676: Mi nem mindenkor occasio facit furem, hanem az lopó keresi gyakortább az alkalmatosságot [TML VII, 241 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz] * *elközelget a halál, mint a ~*. 1591: el közelget 'a halál, ky chak vg' yew el egkor, mint az lopo auag' a' toluai [Gyf; Bállt 93].

2. lopó/szívó tők; tigvā, tīlv; Flaschenkürbis | szivornya; sorb, tīlv; Saugheber. 1738: Szivarvanj egy Kett lopo egyik tős a mas fületlen [Gysz; LLt]. 1791: az Pincze atjónál retesz tsatonást halván, lassan oda menék, hát látam hogy Filip Csukur a pinczébe bé megyen egy lapoval és egy tömlővel egyenesen az hordohaz [Sebeshely AF; JHb Koman Sztenuus (59) jb vall.]. 1815: egy Lopo v Bor szivo [Nsz; Told. 19]. 1842: Vettem egy pléfélkupást egy fertályost egy töltsért és egy Lopot 4 Rf [Görgény MT; Born. T. Vc]. — Vö. a *lopótők, pléhlopó és szívó-tőklópó* címszóval.

Szk: szivó ~. 1752: bé mēvén Két kártyussal, és egy jo nagy szivó lopóval bort hozván ki a pinczéből Alb Opra Hazához vittük [Algyógy H; BK. Bukur Opra (25) jb vall.]. 1802: egy vedres tseber egy szivo lopo [Mezőrűcs TA; SLev. I Somlyai János udvarháza lelt.].

Azért vettük fel a második jelentést is, mert az újabb adalékokban kétségtelenül nem lopótőkből készült borszivó eszközről, hanem vmilyen fém-ből, bádogból v. üvegből valóról lehet szó; ez utóbira von. a nyelvújítási szivornya (NyÜSz; CzF megnevezés).

3. vhány lopó/szívótőknyi, vhány lopónyi (bor); (vin) de un anumit număr de tīlv; einige Saugheber viel (Wein). 1774: az Pintzében lévő 12 Hordo Bort az 13dik-ből velem meg töltette, a mellyekbenis ... mindenikben egy egy Veder Bort töltöttem, és egy lopot [K; KS Conscr.].

lopódik 1. ellopódik; a fi furat; es wird gestohlen. 1822: bizonyos hogy nem más felé lopodott az fa hanem csak Csatánba^a [Dés; DLt. — ^aDéssel tőszomszédos település].

2. lopdos; a practica/a se da la furturi; wiederholt stehlen. 1629: Latta(m) ot az hol az Mesz volt hogy lopodtak ot de houa uittek legien en azt nem tudo(m) [Mv; MvLt 290. 143b].

lopogat 1. lopdos; a practica/a se da la furturi; wiederholt stehlen. 1644: szigyarto Gergelyne felől ezt hallotta(m) ... hagi lopogatot s a fele keze ragadozo [Mv; MvLt 291. 399b]. 1680: hallotta(m) másoktól hogy lopogatot egyunnenis másunnat [M. köblös SzD; RLt I]. 1767: Molduván Mány ... egy Molduván Juvon nevű Attyafátolus Lopott volt ismét a Nyáron két Márjásokot el, s ezekre nézve gyánakzik Béres András réája ... s másoktól is Lopogottan nem más hanem eő cselekedte [Betlensztniklós KK; BK. Telegucza Juvon senior (60) jb vall.]. 1771: Mást nem tudok senkit is Lopogatot hane azt láttam, hogy más embernek a Fűvét le kaszálta ... haza is hozta a maga házához, lopva^a [Dés; DLt 321. 3b Mich. Simon (70) ns vall. — ^aImbrefi Szóts Ferentz]. 1787: azan Leány mar az Udvarba elis hirese-det volt hogy tsipet harapat s lopogatot [Backamadaras MT; CsS]. 1796: szokot volt Lopogatni [Bács K; RKA]. 1806: Kit tud Látott vagy Tapasztalt a Tanu hogy itten

a Faluban vagy másuttis Lopogatot vagy Tolvajkadott volna, nevezetesen hogy másnak a mezőről ... kalangya vagy kéve gabonáját Törökbuzáját Fuszujkáját Loptanak volna? [T; Born. G. XIII. 14 vk].

2. ts lopdos vmit; a fura mereu ceva; etw. wiederholt stehlen. 1605: Megh ertettek eo kegmek az hat vraitmol az megh eget erdeoknek reuisioia feleol relatiokath kerik biro vramat hogy vigyaztasson rea zorgalmatoson ne lopogassak es egyebekis zabadoson ne vagatassak [Kv; TanJk I/1. 511]. 1740: Tudgyaé a' Tanu Hogy ... Juhos Anna szalonnát, lisztet, mézet, vaját, vásznat, bort lopogatot és másoknak osztogatott s adogatott volna? [Kük.; Mk IX. Vall. vk]. 1753: hallottam hogy az emberek beszéllek, hogy Grohoti Petruz Ignát lovakat lopogat es suspectus ember volna [Grohot H; Ks 40/5 Román Adam (40) jb vall.]. 1771: szoktanak volt az Kergesiek fát lopogatni [Kersec H; JHb 93. XIX. 6]. Hallottam az Anyámtol hogy Imbrefi szóts Ferentz a Tőkös Totol a Város Hidgyárol padlo Dészákát haza hordogatot volna és még szénát is lopogatot volna a Rétről [Dés; DLt 321. 24b Maria Simon cons. nob. Mich. Jenei (26) vall.]. 1774: ket kalongya Szép ki tsinált Virágos Kenderét el loptad Szalonnját Nagy Szele-tenként hasonloképpen Lopogattad [Msz; BetLt 7]. 1783: más alkalmatosságokban is gyakor izben ... lo-pogatta azon Atym Mihály a Koronkai Erdőket [Kor-onka MT; Told. 39/12].

3. lopva arrébb/odébb helyezget/teszeget vmit; a muta ceva pe furis mereu mai încolo; etw. verstohlen wiederholt weiter(weg)legen/stellen. 1827: holmi hit-ván Szalmás Kunyhokot ... építettett — azok körül csomboit hitván Kerteket, alattomba mind csak kün-nebb künnebb lopogatta a Falu derék uttzájára [Kört-vélyfája MT; LLt].

4. lopva/titkon beveveget vkit vhová; a introduce în ascuns/pe furis undeva pe cineva; etw. irgendwohin verstohlen wiederholt hineinbringen. 1668: Úgy informátom, idegen törököket lopogatnak aprónként Várad-dá, mit akarjanak, nem tudom bizonyoson, Kállóra czé-loznak, de bizony Dést vagy Gyalut féltem [TML IV, 308 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

lopogátás 1. lopdosás; furturi repetate; wiederholter Diebstahl. 1599: Tetczyk azért az teorwennek az Prae-sumptiokhoz kepest kiket az tanúk az eleobbely lopoga-tasy feleol inferalnak hogy az fogoly leaninak harmad magawal Jambor Tiztessegbely Zemelyekel menteny kel magat hogy azokat az el vezet marhakat ewet, es oluasot sem eo el nem lopta, se massal el nem lopatta [Kv; TJK VI/1. 329]. 1683: comprobata az All peres az Actrá-nak külön külön fele Lopogatasit [Dés; Jk]. 1731: Szu-szik András mar Karolyvárt is hoher kezén forgott s füle is lopásért el vágattatott s meg is ugyan csak continua-ta lopogatasat, azéet Akasztofa süttetik homlokara hagi ezután becs(ü)(ete)s személyektől meg ismértessék [Kv; TJK XV/8. 10]. 1759: holmi lopogátással vádal-tatik [Szászkerked K; LLt]. 1766: Kezén találtotván az el lopott portékáknak némely része az Inek, ugy az mellye-ket el adat az kinek adta ... mellyet magais nem tagad, sőt recognoscallya azoknak általa lett el orzását, mint-hogy több lopogátásai nem constálnak, most egyczer haláltol menekedik, ugy mindazonáltal, hogy minde-nektől meg esmértessék, és tudgja ki ki magát tölle oltal-

mazni, homlokban bélyegeztessék meg [Torda; TJKt V. 339]. 1812: a Fia . . . lopogatásokkal vádol [Jára MT; Pf Nagy Lázár lev.]. 1836: Itt már régóta sokféle lopogatások történek [Zsibó Sz; WLt Kelemen Benjámín lev.].

Szk: ~ba elegyíti magát. 1778: Jovn . . . egyszer mászor lopogatásban elegyítette magát [Pósa Sz; Ks 34. VI. 1] * ~t gyakorol. 1764: az I . . . gyermekségétől aféle lopogatásokat gyakorlott . . . ítéltetett, hogy mások(na)k például fel akasztassék s meg hallyon [Torda; TJKt V. 224] * *apró/aprólek* ~. 1599: az tanuknak valasiból bizonios praesumtiok eliceálnak, hogy effele aprolek lopogatasy nem chyak egyczer, sem keiczer, hanem egy nehany vttal voltanak egy nehany helyeken [Kv; Tjk VI/1. 335]. 1644: eőt forintoczkam volt az szatior czuczaba(n), abbol megis lstenesen cziak husz penzt vet volt ki beleöle effele aprolek lopogatasat tudua(n) az szomszedsagh bizoni ugia(n) feltünk teöle | Szigjarto Gergeline felöl hallottam affele apro lopogatasat [Mv; MvLt 291. 399b, 401a].

2. ellopdosás; furt; wiederholtes Wegstehlen. 1785: Ultralt Nyegu Blága volt még fogva s Tömlöztbenis affele Fejsze Kapa Kasza Eke Vas Lopogatásáért [M.nagyzsombor K; KLev. St. Kupás (28) jb vall.].

lopogató 1. tolvajkodó; care fură mereu; wiederholt stehend. 1773: miolta ismérém a keresben forgo Dajkát Katso Sárát itkányos részeges lopogato ragadozo természetü(ne)k lenni (igy!) [Selye/Magyaros MT; BetLt 7 Barbara Balog (16) vall.]. 1781: tudom aztis masok beszédéből mondani hogy ennek előtte vérengező és imit amat Lopogato ember let volna [Szopor K; MkG Czikugyán Kosztin (40) zs vall.]. 1827: Arrol hogy Ránta Vonuj erőszakos kötölöszködő Ember s keresi az alkalmatosságot hogy verekedhessen semmit nem vallott s nemis tapasztalta, hogy Lopogato arrol sem tud semmit [Nyérce K; KLev.].

2. ellopogató/lopdosó; care fură mereu cite ceva; wiederholt wegstehend. 1847: gonosz tévő fiam a' téglá vető helyről . . . engem ki szorított; de ha meg férhetnék is ottan edgy olly határ ronto, 's tzigányaival edgyütt töröküzát es mindent lopogato, sött az utazoknak is uttyokat is állo emberekkel nem lehetek [Dés; DLt 617].

lopokróc pătură de cal; Pferdedecke. 1848: Lo pokrocz harisnya posztobol husz . . . 80 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd]. 1849 k.: Lo és cseléd pokrotzok Rf 50 [DobLev. V/1280].

lóporció ló-adag; porție de nutreț/tain pentru cai; Futterportion fürs Pferd. 1800: A' Dézma körül szolgáló személyeknek . . . A' Dézmálaskor lo portziora 8 véka [Kv; KvRLt X. 45]. 1815: ide Tordára rendeltetett két Lovas ordinántzok(na)k, mind szállásakrol, mind pedig számokra szükséges, s quietantzia mellett naponként kiszolgáltatando két két kenyér, és Lo portiókrol provideáltassan [Torda; TVLt rtlen].

lópostaság lovas postaszolgálat; serviciul de diligență; Reitpostdienst. 1594: Bathori Boldisar zolghaianak Balogh Balinthnak keth lo postasagerth, attam Thor-daigh f — d 50 [Kv; Szám. 6/IV. 9].

lopó-társ tolvajtárs; complice la furturi; Gefährte/Partner im Diebstahl. 1733: az I. Szalonnát egjéb aprolekival egjütt mas Complex lopo tarsaival együtt el lopott [Dés; Jk].

lopótök szívótök; tigvā, tilv; Kürbisflasche. 1747: Lopo Tök Nro 1 [Szpring AF; JHb XXV/88. 5]. 1754: Lopo Tökök Nro 2 [Somkerék SzD; Ks Bethlen Imre lett.]. 1756: Lopó Tök 1 [Branyicska H; JHb XXXV/35]. 1787: két Lopo Tök [Mv; MvLev. Csizsár György hagy. 10]. 1789: Három Lopo Tökért 21 xr [Déva; Ks 95]. 1792: vetettem egy Lopo vagy Szivo Tököt [Szentmargita SzD; Ks 67. 49. 41]. 1799: a' Bernád István Léánya beszéllette midőn hozzám edgy Lopo Tökért jött volna [Makfva MT; DLev. 5]. 1815: 1 Szivo, vagy lopo Tök . . . 1 eltörött pléh szívárván [Nyárádsztbenedek MT; Told. 50]. 1817: Egy Lopo Tök xr. 10 [Mv; MvLev. 8].

Szk: *borszívó* ~. 1748: Egy N. Banyai bor szivo lopo tök [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 12]. 1794: Bor Szivo Lopo Tökök [Nagyfalu Sz; CU].

lopott 1. mn ellopott/tolvajlott; (care a fost) furat; gestohlen. 1561: senki el metelt aran forintot tordeltet Se semmynemw lopot ewstot es aranyat ne merese/en venny [Kv; ÖCART.]. 1592: a meli ewstot az Nimeti Istuan daikaia en hozzam hozott vala . . . felek raita, hagi lopot marha [Kv; Tjk V/1. 245]. 1598: en hallottam, hogy lopot marhákat nyuznak [Déva; Ks 113 Vegyes ir.]. 1618: az en eő rea bizott Molnomban kett lopott Disznott tartott [A.csernátón Hsz; HSzJP]. 1668: Egi lopot louat vitete el az mű Kiralj bironk az Miklos fűst hazabol [Kászonújfalú; CsÁlt]. 1677: lopot marhákkal találatot parasztok, arestáltathassanak [AC 267]. 1699: Nyilvan valo dolog s Constal hagi az melj ket juhok az Denominalt György Janos Kezenel talaltattak; lopat Marhak voltak [Lóna TA; Törzs]. 1747: (Pap Vankáék) erdélyben Lapott Marhákat hajtogattak és Soros embereknek tartattak [A.várca Sz; Ks 27/XVII]. 1753: tudom . . . hogy Grohoti Petruz Ignát három lopat lovat hozat hová tette aszt nem tudhatom [Grohot H; Ks 80. 40/5 Román Avram (46) jb vall.]. 1840: gyanakadvan hogy azon portékák lopottak [Dés; DLt 1073]. — L. még AC 264–5; CC 88; RSzF 168–9; 265.

Szk: ~nak megbizonyít. 1803: egy Csibi nevezetű Pakulár Inas az ő Pakulár Gazdától Fizetéséb(en) őt v(agy) hat darab kirlánt kapván, valami Emberek . . . töllök lopottaknak megis bizonyítván . . . ugyan azért fogságba is esett [Toplica MT; Born. Xvc. 1/43 Tezlován Todor (60) col. vall.]. * ~nak találatik. 1777: Mura Salamon két vasarlot ökrit a Devai Sokadalomba hajtván lopotnak találatot s azért . . . az ökör a károsnak adattatott [H; Ks 114 Vegyes ir.].

II. *fn* lopott holmi; lucrú furat; gestohlenes Zeug/Gut. 1843: ő is ett a' lopottakbol [K; KLev.].

lopóz (le)tolvajoz (lopónak/tolvajnak mond vkit); a-i spune cuiva că e hoț, a face pe cineva hoț; jn Dieb nennen. 1745: az Ó Thordai Piaczon a K. ő Kgíme az A. nyakán ezen jelen valo keszkenőt fogta meg, és è felöll mondotta, hogy magáé az Aé gonoszul veszvén el tőlle

ellopatott, az Az At az J. lopozta, tolvajozta [Torda; TJkT II. 46].

lopva titkon, titokban; pe furiş, în ascuns; heimlich, verstohlen. 1619: azmint mondják, hogy örökbe megáll az, hogy nem megyen az kozák többé az Fekete-tengerre seregüstül, hanem lopva [BTN² 266]. 1631: mindent lopua hordottak el onnet [Mv; MvLt 290. 262b]. 1642: Sz.Lazlaj Nagi Giörgi ... azt monda olykor hogj ő nekj ket ökre volna az batthia hazanal, de nappal el nem hozzattia hanem lopva [SzJk 59]. 1753: vasat, vagy egyéb eszközött, lopva ki, és mikor vitt el [Szováta MT; Told. 3a vk]. 1762: a v sz Iványiak mikor vagy egyszer vittének is Belölle tsak titkan és lapva tseledték [Körtvélyfája MT; BálLt 87]. 1764: Czégér Ferentz ... még egy Juhát Hoszszu Vonunak meg nyirte, és Gyapját el-vitte hire, 's akarattja nélkül Lopva [Buza SzD; JHb IV/13]. 1773: Katso Sára ... Ebesfalván ... az Örmény Ur(na)k a' borát lopva illogatta [Selye/Mogyoros MT; BetLt 7 Barbara Balog (16) vall.].

Valószínűleg hanyag ejtésben és írásban a *lopva* hasonult alakjának és nem a loppal ejtésben csonkult alakjának tekinthetők a köv. adalékokban szereplő *lopva* formák: 1682: Hát ... tudode láttade hogy az Diosi János ur(ám) juhaib(an) Loppa el adogatot Cserélgetet volna" [Dob.; RLt I vk. — "A szokott pakulár]. 1783: a hűtőskök fórumán megítéltetett, hogy a fa cedályon Göntz Mihálynak, minthogy töle loppa vitte el a katonaköntöst [Árkos Hsz; RSzF 287]. 1792: hogy valaki loppa fát vágott volna azt nem láttam [Nyárádszlászló MT; Sár.].

lorber leves babérleveles savanyított leves; supă acrită cu foi de dafin; Suppe mit Lorbeerblatt gesäuerte. 1803: Larbel Levesért, és Fa hajért 36 xr [Kissáros KK; UnVJK 153].

A szövegben szereplő nyelvjárási *a*-zó formával szemben a címszóul kivetített hangalak mellett szől K. Mátyus Istvánnak egy 1787-ben megjelent munkájában olvasható *lorbeer* ('laurus') forma (L. Ó és Új Diacetica ... Harmadik darab. Posonyban, 1787. 66. l.). — Vö. a *türbörfa* címszóval. — L. TESz *türbör* al.

lórend lóval való szolgálat; clacă/muncă gratuită efectuată cu atelej (cu cai); Dienst mit Pferd. 1784: Az egész szolgálatnak rendit declaráltuk e' szerint Lo rend ketszer egy Esztendő(en) vagy háromszor, az mint az rend hozza magával [Torockó; TLev. 4/9. 13a]. 1785: Lo rendet, az kinek Lova van, vagyis Loval valo postálkodást Esztendőt által egy Személyi kilentz Márjással váltja meg [uo.; i.h. 6/1. 5a]. 1786: aszt ... nem tapasztaltam, hogy közönségesen az Thoroczkai Lakosak a' Felsőes Decisio ellen opponáltak volna magakat, hanem egy két értettlen Privatust hallattam, sőt név szerént ... Hertze Mártont tudam hogy az Meltoságos Földes Ura ... szolgálatyaban küldetettvén (: mint szokták hívn): Lo rendben magát opponálván, és azért a Processualis szolgabiro Uramnak által is adatatt, kiis meg dorgálván szolgálatyát Hertze tellyesítette [uo.; i.h. 4/13. 8].

lórúd lovasszekér-rúd; oște pentru căruță cu cai; Deichselstange am Pferdewagen. 1666/1793: azon tilalmas Erdőből nyir, nyár és Gyertyán fábol Falubeli embernek szükségire ökör szekérre elő utó ágasnak, ló rudnak való fát lószekérreis szánto tesolját lötsfát ... és apro szerszámnak való fát ki embernek hirtelen kelletik ... pénz nélkül szabad hozni [A.csernaton Hsz; SzékFt 19]. 1823: A kerékgyártok dolgozzanak eszerént: Egy Lo Szekérbeli előágast ... és Ló rudat l Rf [HSzj *kerékgyártó* al.].

lórúgás loviturá dată cu piciorul de un cal; Pferdetritt. 1682: A. 1672. Karkoi Tiszt Solnai Görgi Lo rugas miatt meg holt [Vh; VhU 681].

lósaroglya lovasszekér-saroglya; codirlă pentru căruță cu cai; Schragen am Pferdewagen. 1849: vagyon a' marha pajta — rako fábol az edgyikbe két lo sarogja — két zabalo válu [Somkerék SzD; Ks 73/55]. 1852: Egy Lo Saragja [Dés; DLt 923].

losonci a Losonc (Nógrád m.) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Losonc; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Losonc; származást jelölő nemesi előnévként; ca predicat/nume nobiliar; adelige Abstammung bezeichnendes Prädikat. 1792: Meltoságos L. B. Lasantzi Banfi Janos [F.oroszfalu MT; Told. 71].

Szn. 1770: Losonczy János [Dés; JHbK XL/8]. 1822: Lasantzi János fő Cé mester [Dés; DLt az 1821. évi iratok közt]. 1863: Lasanczi Sándor faz. [Dés; DFaz. 43].

loszáj gurá de cal; Pferdemaul. Szk: ~ *tisztítani* való vas. 1768: Lo száj tisztítani valo vas l [Mezősztygyörgy K; Ks 23. XXIIb] * ~ *tisztító*. 1839: Patkolo kalapács egy Köröm tisztító Lo Pipa Loszáj tisztító [Marosújvár AF; MKG].

loszám 1. lovak száma; numărul cailor; Zahl der Pferde. 1756: Byro vram eo K. Az Malomhoz lato vrainnak adañon Mostan egy Ewl zenat kywel az Taligas lowakat Taplalyak, Es azt az Zenat Lo zamra oszak [Kv; TanJk V/3. 133a].

2. lovaskatonák száma; numărul călăreilor/ostașilor de cavalerie; Zahl der Kavalleristen. 1677: Urak, Fő, és Nemes rendek, valakik fizetet szolgálai a' Fejedelmeknek, ha szintén személyekben jelen lesznek-is a' hadi expeditiokban, de a' kiknek mennyi lora vagyon fizetések, azon fellyül ha annyira valo jóságok vagyon, kiről egyéb iránt szolgálágán kívül tartozot volna egy lovast állatni, non obstante eo, hogy Szolga, mindazonáltal a' fizetet lovas számon kívül, jóságának mennyiségéhez képest, azon fellyül valo lovassal tartozzék fel-ül-ni, mustrálni, és a' hadi expeditiot continualni. A' kiknek pedig nem ló számra, hanem személyekre vagyon fizetések, magok személyekben, hivatallyok rendihez tarthattyák magokat [AC 93].

loszán lovasszán; sanie pentru/cu cai; Pferdeschlitten. 1756: viseltes Ló szán l Más viseltes ökör után valo szán l [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35]. 1784: mikor Jakab Pálnul loszánba el indula haza Csáki György Feleségestül vélek együt Kisseb Széjes Istvánis, s énis fel állottam a szán talpára s vélek együt el mentem a neveztem Kisseb Széjes Istvánni [Béta U; IB. Agilis Iljes János (15) vall.]. XIX. sz. *eleje*: Egy avatég Lo szán kasastol [Becs-kij]. 1812: a Groffné észre vevén a' Strásáket el kergette és Grantzkit elszabadította, aki a Mesterhez holott Feleségestől Lo szánnyával meg allapodott vala felhaladott [Héderfája KK; IB. Bordi István (32) jb vall.]. 1827: egy más Loszán Gyöngyszinre festett két vasas késéfájával edgyütt [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1828: két lo szán kasok nélkül [Szentdemeter U; Told. 39].

Szk: *deszkás/deszkázott* ~. 1736: Deszkázott ujj Lo szán 1 Uj béres szán 1 [Mikefva KK; CU XIII/1. 172]. 1748: Bágasia hordozó nagy deszkás paraszt lo szán [Ks 8. XXVIII. 5]. 1797: Egy Deszkáza<tt> lo szán ... Egy Uj Béres Szán [M.igen AF; DobLev. IV/777. 19]. 1804: egy rongyallat Deszkás Lo szán [Borobenedek AF; SLev.] * *ládás* ~. 1865: Három darab ládás loszán melyből az egyik vasas talpu [Szárhegy Cs; LLt] * *paraszt* ~. 1748: Egy paraszt lo Szán ... Lovak után való nagy deszkás Szán kése fájával együtt [Ks 8. XXVIII. 5]. 1849: Két ökör szán — egy kortsaja — egy paraszt lo szán ganaj hordo [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

lószar lógané; baligá de cal; Pferdemist. 1822: Jol vagon, az igaz, tudom hogy meg kell fizetnem, de Istennek hála szitált Lo szaromis van annyi, hogy két 'Sidotis ki tudok elegíteni [Meggyesfva MT; LLt].

lószer lovasszekér; cāruja pentru/cu cai; Pferdewagen. 1570: Caspar Holthappel, Ezt valya, hogy ew zolgalta azkor Hoz bartost mykor gered Balas megh holt, Es hoz Bartosnak egy low zekere volt | az Gereb Balas-twl Marat Marhat egy low zekeren ytte volt hoz Bartos az Kerekas Andrasne haza eleybe oth Rakta volt leh [Kv; TJK III/2. 97, 156]. 1578: Az lo zekerekhez walo legenieknek, a mywel a zegödsegh zerent tartozik, azth megh adgya nekik [Kisfalud AF; OL. M. Kamara Instr. E-136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104-6 V. Kowashozy ut. Math. Niary gondv-höz]. 1669: vagyon egy lo szekerhez valo rud; kin ött fojto vas karika vagyon [Királyhalm NK; Ks 67. 46. 24a]. 1677: Vagyon ... egy Lo Szeker vasas [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1685 e.: Lo szekeren valo derék szeg Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 6]. 1747: En az lo szekeret be indítottam valami nagy bajjal [Ilyefva Hsz; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1750/1778: el kéré töllem a' Lo szekeret, hogy egy kisség adjam oda [Ilencfva MT; DLev. 6]. 1795: Edgy Lo Szeker edgy Hordo szorittani valo Vas lánztal [Monostorszeg SzD; BetLt 5]. 1829: Lu szekirhez két ujj Pantót tsinaltam [Mv; LLt].

Szk: *ágasos* ~. 1656: vagyon ... egy agasos vasas loszeker eleiben valo rud [UF II, 105] * *fakó* ~. 1727: adánk ... egy fakó viselt lo szekeret [Kv; Pk 6]. 1755: edgy fakó ugyan Ló szekér [Gernyeszeg MT; TGsz 35] * *félvágású* ~. 1836: Egy egész vágású vasas Szeker hozzá valoival Rh fl 70 ... Egy fél vágású, vasas otska Loszeker [Kv; Pk 3] * *festett* ~. 1849: 1. festett loszeker . 75 Rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd] * *gyékényes* ~. 1626: egy lo vasas Erniös gyiknes szekeret keszchien fel hat io eros lovakkal [HSzj ernitys-szeker al.] * *székelyes* ~. 1865: Egy kis székelyes loszeker [Szárhegy Cs; LLt] * *vasas* ~. 1816: Egy vasas Lo szekér Gyékényes Ernyövel [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.] * *vasas kerekű* ~. 1755: edgy nagy vasas kerekű Ló szekér [Gernyeszeg MT; TGsz 35].

lószer adás lovasszekér-szolgáltatás; asigurarea unui atelaj cu cai la muncă gratuită; Wagenstellung mit Pferd. 1671: az ingen gazdálkodtatók, és Postálkodtatókrol világos Articulusus extal hogy sohült az Országban semmi Rendek ingyen gazdálkodással, terek hordozásokkal, Postaló, öker és lo szekér adással ne terheltesse [CC 29].

lószer lóval való szolgálat; clacă/muncă gratuită efecuată cu atelaj (cu cai); Dienst mit Pferd. 1784: Thorotzkai Ferentzné Aszszony részéről ... lo szér vagy loval való szolgálat, mint masutt az több udvarokb(an) [Torockó; TLev. 4/9. 14].

lószer lóval való szolgálat; clacă/muncă gratuită efecuată cu atelaj (cu cai); Dienst mit Pferd. 1784: Thorotzkai Ferentzné Aszszony részéről ... lo szér vagy loval való szolgálat, mint masutt az több udvarokb(an) [Torockó; TLev. 4/9. 14].

Szk: ~ben hajtatik loval való szolgálatra kirendeltetik. 1784: már a Taxan fellyül ki tetzik mit szolgálnak es fizetünk, de nagyobb az, hogy az mint ki tetzik, banyász Lovaink lo szerb(en) hajtának [uo.; i.h.].

lószer belső szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~kerület/szolgálat lóval való szolgálat; clacă/muncă gratuită efecuată cu atelaj (cu cai); Dienst mit Pferd. 1784: Az mi az Banyász Lovak szolgálatra valo hajtását nézi; Mlts Grof Ur részéről egy napi ko hajtás vagyon ... az több részekre 23 rend Lo szerbeli kerület vagy szolgálat [Torockó; TLev. 4/9. 15a. — Gr. Thorotzkai Sigmund].

lószer szám harnaament; Pferdegesschirr. 1714: Vörös Anglia Posztobul való Ló Szerszám arany figurakkal Alma formára ki varrot, ezüst s Selyem Prémme | Ló szerszám bársonjal burított és atzéljos halhéval rezes szegetskékkel, három darabbal álló fl. Hung. 120 [AH 5, 22]. 1823-1830: Rustkammer ebben láttuk a sokféle régi készületeket, ún. különb-különb hámoikat, lószerzámokat, lótarokokat, címereket, amelyeket lovasjátékok és más mulatságok alkalmatosságára készíttetnek [FogE 184].

Szk: *csigás* ~. 1754: Ezust Portéka ... Egy Csigas Lo szerszám, 13 probas Lot 41 [Nsz; Told. 19. 15].

lószer pár de cal; Pferdehaar. 1628/1635: Egi fejer gjongjos lo zörből keotot fő kótó, huzon egi aranj boglar rajta [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv.]. 1789: Egy Diofa Kanapé Antik formára készült, Zöld Materia Párnakkal meg rakva, 's fodritott Lo szörrel töltve [Mv; ConscrAp. 5]. 1816: Kása gyöngy ... 46 xr Más gyöngy ... Lo szörbe füzve ... 10 xr [Kv; Born. IV. 41]. 1834: Loször az nagy Mátrácbán [Kv; Born. F. IXe]. 1841: Egy fein Mátrázt Lo Szörrel töltve. Egy más ordinár Matratz gyapjuval töltve [Egeres K; Ks 89]. 1850: Hat darab polituros karszék 4 bevont loszörrel töltött párnájú — 2 párna nélküli 60 vft [Algyógy H; Born. F. II].

Szk: ~kolbász párna hosszúkö lószerpárna. 1832: Kármasin Grosdenaple ágytakaro Fejje rojtal kettő ehez két Lo ször kolbász Párna [HG Br. Brukental lev.].

lőszőr-kefe perie din/de pār de cai; Pferdebürste. 1797: Egy lo Szőr Kefe [M.igen AF; DobLev. IV/777. 9].

lőszőr-matrac saltea de pār de cai; Roßhaarmatratze. 1823: Lőszőr Mádrász, megyszin sellymes Krádlí hajjal és gyólts tokkal [LLT Csáky-per 601. L. 1]. 1848: hat vestoku Loször mátrác a' 30 ft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

lot l. lat

lótakaró lópokróc; pătură de cai; Pferdedecke. 1714: Lo takaro fl. Hung 3 [AH 15]. 1823–1830: Rüstkammer ebben láttuk a sokféle régi készüléket, ún. különb-különb háموkat, lőszerszáموkat, lőtakarókat, címereket, amelyeket lovasjátékok és más mulatságok alkalmas-ságára készítettek [FogE 184]. 1829: Hét sing veres potztoért (!), galandért, és czérnáért Lotakarokhoz és Gubákhoz ment 14 Rf. 26 xr [BLt 12 a kv-i dolgozóház nyomt. szám.].

lótanítás ló tanítása/szoktatása; învățarea/deprindearea calului; Pferdeschulung/abrichtung. XVIII. sz. eleje: Keveset a Ló tanításról, Ménesbűl valo ki fogassának modalitasarul is akarok írni [JHb 17/10 lőtartási ut.]. 1731: Az Lotanitás(an) pedig ezt az modot kell tartani, hogy . . . ha annyira szelidedik le kötő szíjat kell rá kötni^a [JF lovászmeisteri ut. — ^aFolyt. az ut.]. 1811: Itt már helye volna, hogy az orvoslásról Emlitsek valamit, 's a' Ló tanításról; De azt másra bízom, ki többet tud hozza [ÁrE 152–3].

lótanító I. mn I. lovat tanító/szoktató; care învăță/deprinde calul (la ham); Pferde schulend/abrichtend. 1619: Azmely Ahmet aga, az lótanító török kiment vala Nagyságod szolgálatjára Kamuti urammal, az ura Jusuf, igen főembere az vezérnek [BTN² 240].

2. ló tanításához/szoktatásához való; (fo)losit) pentru deprinderea; gebraucht zur Schulung/Zucht der Pferde. Szék: ~ kerítés. 1843: Ló tanító kerítés [Alparét SzD; Ks 88. 45] * ~ nyereg. 1848: Három lotanito nyereg kantárostul együtt 60 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

II. fn lovat tanító/szoktató ember; persoană care se ocupă cu învățarea/deprinderea cailor; Pferdelehrer, Person, die das Pferd an die Arbeit gewöhnt. 1589: Zarka Georgy vitte Az Lo tanitot Wy vara 3 Loual f. 1 d. 12 [Kv; Szám. 4/VI. 121 Stenzely András sp kezével]. 1593: az Wrunk lo tanitoiat wízy beel andras 4 lowon tordaig fizettem f 1 [Kv; i.h. 5/XXI. 121]. 1621: Az Nemet lo tanito Varadrol jeđue(n) Vitte Jo Georgj ket loan zeke-re(n) Medgiesig attam(m) ket lotol f 2 [Kv; i.h. 15b/IX. 167]. 1623: Ménesünkre igen szorgalmatos gondot viseljen, az kiadot decretumunk szerént Az lótanitót gyakran magához hivassa, megfenyegesse, lásson igen jól hozzájuk és tanítsa szépen őket [EM IX, 623 Bethlen Gábor ut. a fog-i ub-nak].

lótanorok lólegelő; pășune pentru cai; Pferdeweide. 1766: 'a Maros vizin lévő Malma mellett, 'a Maros vizéig . . . egy Lo Tanorokja [Marossztkirály MT; EHA] | a Sz: Királyi határon . . . ő kgyelme Ló tanorokja [Berz. 13. V. 25].

lótapodás ló-taposás; călcări făcute de cai; Pferdetritt. 1584: Eothweos Balas A(lia)s Henzel fatetur Lat-tam elegk kar tetelt Az lo tapodas miat . . . meg esmer-te(m) Az Nyomot hogy lo Niom [Kv; TJK IV/1. 333].

lő-társzékér camion cu tracțiune de cai; Pferdeplanwagen. 1662: Van itt velem: az török ló . . . az fejár paripám . . . egy ló társzekerem [TML II, 240 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz]. 1827: Egy erős készületű egész vágásu uj Lo Tár Székér viseltes ernyőjével [Koronka MT; Told. 34].

lőteher, lótereh I. vmiből vány lóterhelésnyi; de un anumit număr de poveri de cai; einige Pferdelast/belastung viel. 1618: voltunk szembe az kajmekámmal Tóth Mihály urammal. Az Nagyságod kegyelmes parancsolatja szerént az Markó vajda uram promotiójáról az vezérnek én sokat szóltam . . . és ígírtam is neki 30 lótereh pénz s annak módja szerént egyebeket is, hogy az ő igazságát megadjuk [BTN² 166]. 1638: igen kemenien bannak velünk az Urak, az idennis haro(m) lo tereh szénünket . . . vőttek el tőlünk penz nélkül [Torockó; Thor. XVI/1 Joh. Tobis jun. (26) j b vall.]. 1687 k.: Rgy loter szcumpiatol f — // 20. Egy köböt szcumpiatol f — // 03 Egy Lóterhe kéregetől f — // 06 | Egy Loter Czitromtol f — // 75 Egy Tonna Narancstol f — // 75 [MvRKLev. Vect. 19–20]. 1688: Egy loter Apro Jstrángtol kib(en) No 1000 szál f — // 50 | Egy Mása Kénkötlő f — // 60 Egy Lo terhe Bűdös kötlő f — // 60 [BfR Vect.]. 1718: Két Lo terű fejár némű egetmast hozának [Siménfva U; Pf]. 1741: Az Sandor hegye vegiben vagyon edgy darab hely, holott vagyon fejár föld, melyet az fazakasok hordanak, advan edgy ló tereh földért den. 3, két lovú vagy ökrű szekertől den. 7, négy lovú vagy ökrű szekertől den. 14; az helybeliek zabadon élék [Szind TA; EHA]. 1747: Szóts Loka . . . maga vallatta nekem hogy azan Erdőből egy Ló terű fát vágat [Mocs K; Ks 5. X. 7 Tare Von (60) zs vall.]. 1782: A Groff ur részére eddig két ket Lo-tereh fát kívántak, most pedig kinek hány Lova van, annyi tereh fát kell vinni, Karátsonra, és Husvétra is [Torockó; Thor. XX/5]. 1847: a Bironak pedig 60 Loterüh fa a közönségnek osztandó Erdők sorából adandó [uo.; TLv. 10/9]. 1855: Hesdati Bonde Todor Egy lóterű szent egethet Járavizi Kulda Nyikuláj két loterű szent készíthet . . . Cserki Vurtán Szimion 1 loterű kértet készíthet [T; Born. G. XXIVg]. — L. még BTN² 436; MNy XL, 77; TT 1890. 498.

2. ~ben ló hátán szállítva; transportat cu tamița; auf dem Pferderücken befördernd. 1584: Az Wasar Vamrol ualo iccesz . . . Aky Lasnakot, Czondorot ma le felet hóz loh terehbe, Atwlis az keth pinzt megh wehesse^a Aky zekeren hozza attulis ket pinzt vegien | Az mely olah teke-neot hoz lo terhbe Atwl egy pinzt vezen Aky hatan hozza, atwl semmith nem wezen [Kv; KvLt Vegyes III/9, PolgK 9. — ^aA vásárbíró, ill. segítése]. 1614: Ez az Nikápoly szinte az Duna-parton vagyon; az vára vagyon egy igen nagy erős oldalon, kösziklán. Az városa vagyon egy része alatta egy igen rút gödörben ocsmány helyen, egy része mellette nagy szörnyű oldalon, azhova szekérrel semmiképpen nem mehetnek, hanem minden élést, fát, mit egyebet számaron, őszvéren, lóterehében, vizet tömlőkben hordanak az városba széllel [BTN² 67]. 1625: Eperjesj Balint, es molnar Janos visznek Lo there-

ben penzt Szamos vyvarban 2 Lo tt f — d 75 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 279]. 1638: vagon ket hete hogi lo terehbe(n) hoza egiszer szenat az az Kovacz Janczi sogora Miklos [Mv; MvLt 291. 154a]. 1647: volt egy igen rosz Szeker Szin alatta vagon Nyalab sendely lo terehben valo [Megykerék AF; BK 48. 16]. 1666: Farkas Janos lu terhiben vitte el innet az Udvarhaztul az buzat [Marossztygyörgy MT; BálLt 55]. 1706: látom hogi . . ki Lóteriben, ki az Hátán viszi vala az Ur Buzáját [Szerderjes U; KvAkKt Mss 261].

3. *lóterhével* vhány lóhátnyi teherrel; cu/de un anumit număr de tarnițe; mit der Last von einigen Pferderrücken. 1681: minden gazda ember, mas fel, masfel Ló tereh harsat tartozik Hunyadra ā vár(b)a vinni; melyis leszén most, Ló terhevel nro 15 [Lunkány H; VhU 114] | Adó Hárs. Ló terhevel nro 15 (: NB. hogi minden ember 1 ~ mas fel Ló tereh harsal tartozik Lunkanyo(n) : [VhU 218]. 1719: Ha kik Ezüst, ón, vagy rézz kőveket ha találnek, mint hogy találnek is, hozzák az ón Futatokban, Ló terrivel . . . meg fizetnek betsülettel [To-rockósztygyörgy; TLv. 8/3].

lótílalmas tilalmas lólegelő; loc interzis pentru păscutul cailor; verbotene Pferdeweide. 1749: A Sosig keresz-tül menő utig valo oldal légyen közönséges Poss(ess)o-rok Lo tilalmassa [Szentbenedek AF; DobLev. 1/235]. 1815: a Gyálu Gyetzáruluj nevezeten lévő szánto föld-ekre ki menő Sikátor és a Szeretura nevezeten lévő lo tilalmas szomszédságában [Ne/Szentbenedek AF; i.h. V/982]. 1817: Vagyon az Also Falu végén egy Tanorok, mely részszerént a Commune Terenumbol szaporodott Ennek egyik szomszédja . . az Falu Ló Tilalmassa — belé megyen a fel adás szerént öt véka Buza [Szentbenedek AF; i.h. V/1008. 4a].

Hn. 1737: Ló tilalmas mellett valo ros föld (sz) [Gyalu K; EHA] | Földvári Ersébet Assz(ony) Ló tilalmassának végénél ki járo Méta [Nagyida K; EHA] | Az lo tilalmas-ban az Só farkán [Torda; EHA]. 1747: a Toldalagi Mihályné Asszsonj Lo Tilalmassán felljűl és az Ilje Po-jánján alól ki nyuló fark erdőtske [Nagyida K; EHA]. 1773: Sancieros Kert aliás Ló Tilalmas [Gyalu K; EHA]. 1820: (A telek) a Lo tilalmas felől egészen puszta [Szentbenedek AF; DobLev. V/1030].

lótók sügyvért; platoșă/cuirasă pentru protejat pieptul calului; Harnisch für die Pferdebrust. 1485: arma equi wlgo lothok [DL 36396. 5–7. I. — Jakó Zsigmond kijegyzése].

lótózsér lókupec; geambaș; Pferdemaikler, Roßtäu-scher. 1583: Nag Jstwan vallia Az Toronyban be leowe Vas Georgne az Lo theoser felesége [Kv; Tjk IV/1. 157].

lótárgya lógané; baligă de cal; Pferdemit. 1796: Ezen helynek meg vásárlása után nagy költséggel és sok baj-jal, az egész hely körűl, és közepén mély sántzokat ását-tam . . sőt nagy Gödrököt is tsináltattam, melyeket alól kövel, hogy a víz közibe vegye magát, fennebb ló trágyával (s. v.) hogy a vizet szárazssa leg felyűl kemény földel, hogy a Viz ki ne üsse magát rakattam meg, mivel az helynek declivitassa nem lévén, a benne lappango vi-zet a Sántzokon nem lehetett ki venni [Kv; Prot. oec-pol. III/3. 359 Sikó István kérelme].

lottéria sorsjáték; loterie; Lotteriespiel. 1776: A sze-gény Órás Sámuel Felette igen vágyott a gazdagságra, még pedig könnyen akart hozzájutni s a lotteria bekövetkezvén Kolozsvárra, amellé adta magát, inspec-tor lett [RettE 372]. 1823–1830: (A) Jóságot ma birja Görög Kereskedő és Lottéria Collectora Jenátyi [FogEK 30]. 1842: Szilágyi kapitány Urnak a' két Lo-vait Luteriájába bé rakattam volt Hétszáz négy Nume-rusokot s ezekre az illő pénzt per 3 x pp fel szedtem [Be-reck Hsz; HSzJP]. 1853: D. G. nak lotteriara VRF 2 Kr 30 [KCsl 3].

lottéria játék sorsjáték; loterie; Lotteriespiel. 1782: Egy Lotteria Játék [CsS]. 1782–1789: Egy Lotter Játék [Kv; CsS].

lottériás sorsjátékos; persoană cu loterie; Lotterie-spieler. 1826: Motsi országos vásárban a' Lotterias alatt 2 Rf 30 xr [Mocs K; Told. 36].

lotyó 1. *becsm* ribanc/szajha; tiritură, tîrfă; Hure, Dir-ne. 1567: Zöcz Fabyane Jgy felelt de mayd merne az lotyo bestye kúrúa velem perleny [Kv; Tjk III/1. 104]. 1570: Mond az zora Zeoch georgy Bestie Lotthyo kwrwa, Illien Zydalmakal Illette, kyt ha Tagadna meg Byzonitom [Kv; Tjk III/2. 11]. 1573: Feoseo Iarto Ba-lint Azt vallia hogy Mond az paisos Bezzeg az vagy fattias Lottio kwrwa orzag kwrwaya voltat te . Most-is az vagi [Kv; Tjk III/3. 106a]. 1591: ket boriat zaba-don Jartatta az mi kerteonkbe(n) . Azokat wzemom va-la kj szidni kezdé engemet rut szitkokkal teokellet-le(n) lotionak kere(m) vala hogy ne rutolna [Szu; UszT]. 1798: Vaszília meg halván hogy az ő általa meg verette-tett Aszszonyt pálinkával meg mostam, 's karjait be kö-tőztém, e' képpen fenyegetett: várj meg ilyen amujan adta Lotyója mert ha kezemre kerithetlek tudd meg nem lesz szükség pálinkával valo meg mosatásra: mivel ki-nos halállal kelletik kezém között meg haldod [A.árpás F; TL. Maria conjunx prov. Michaelis Gesztája (45) vall.].

Szk: ~nak diffamál/kiált/szid. 1570: Orsolya Molnar Menhartne Azt vallia hogi hallotta hogy Borsay peter Lotthyo kwrwanak zytta az ferench Annyat [Kv; Tjk III/2. 109]. 1727: Lotyonak, Nemetek kurvájának Diffamalta [Dés; Jk]. 1814: ki csapni valo kurvának, Lustának, szajhának, Lotyonak kiáltotta e? [Dés; DLt 222 vk].

2. locsifecsi, szószátyár; flecar, limbut, palavragiu; Schwätzer, Zungendrescher. 1820: Drégán János Fe-lségestől, Drégán Jánosné Gún Juonné Szekely Rosi, Bá-sa György, minnyajan vagy szo hajtok vagy Lotyok, el-mérem mondani, hogy ezen két Falu Rákas és Várfalva annak tartya [Aranyosrákos TA; JHb 48 Macodi Ana Serbán Vaszi Felesége (38) vall.].

3. Jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; attributiv gebraucht: ribanc, szajha; destrăbălât; hurerisch. 1736: Abban az időben nagy fő nemes asszonyoknak rása szoknyája volt . . . Nézzd meg most, igyekezzél fogadni egy lotyó szolgálot, vagy nézd meg még az paraszt job-bágyleányokat is, már ezek között is közönséges az rása ruha [MetTr 344–5].

lotyóság szajhaság; destrăbălare; Hurerei, Buhlerei. 1637: mondotta eő neki Padocz Istua(n), hogi uagion

ket eztendeje hogy megh Ismerte az felesége kuruasagat: en magamnakis mondotta Padocz Istua(n), hogj mi olta az Lotiosagra atta magát az felesége azulta semmi szaporaja dolganak [Mv; MvLt 291. 106b].

lotyóz lotyónak/szajhának nevez; a-i spune cuiva că este o tîritură/tîrfă; jn Hure nennen. 1814: nagy haraggal kezdette motskolni a' Német Kerekesnét Kurváza, Lotyozta ki csapnivalonak mondotta, azért hogy miért ment hozzájuk a Férje [Dés; Dlt 222].

lőusztatás inotatul cailor; Schwemmen der Pferde. 1662: a folyóvíz is a nagy szárazságban igen elapadt, s annál inkább a sok lőusztatással, barom-itatással naponként rútol megvesztegettetnének [SKr 258].

lovacska 1. csikó, fiatal ló; mînz, cal tânăr; Fohlen, junges Pferd | kistermetű ló; cal mic; Pferd von niedriger/kleiner Gestalt. 1631: Eőt louaczka [Hsz; LLt]. 1670: had lenne bárcsak egy tisztességes lovacska; úgy adom meg az árát, valamint Kegyelmed kívánja [TML V, 11 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz]. 1705: Ugyan ma jött volna a kurucoktól egy trombitás és egy kisgyermek párdubörösön, kinek hozzávaló kis lovacska volt és aranyos forgója, kik is délután jüvén ki, estére ismét kimentenek [WIN I, 501]. 1748: Tudom hogy két Lovatskaja volt [Torda; Borb.]. 1825: a Marháimbolis új annyira kipusztultam, hogj egy Lovatskánál egjebem nints [TLt Köz. ir. 1470 Vutka Ilia Styopu kérv. a tiszt-séghez].

Szk: A. almáskék ~. 1640: lattam az teőbbi keőzeőt egy kis vastagh almas kek lovaczkat, bekoban vala [Mv; MvLt 291. 223a] * **barna ~.** 1635: ez az Nanasi Gyurko ... az vizen egy nyerges barna lovaczkan altal mene [Mv; MvLt 291. 40a]. 1636: egy uekőny bárná lovaczka [Mv; i.h. 71a] * **barna pej ~.** 1852: egy kis barna pej lovatskát ... vásárolt [Dés; Dlt 1066] * **fakó ~.** 1731: nem is volt edgy kis fako Lovatskájánál több de aztis el vitte mikor él ment [Kendilóna SzD; TKl St. Szakás (40) lib., aulicus et conventionatus coquus vall.].

B. harmadfü ~. 1590: wolt egy harmad fw lowachka [Uzst]. 1633: Harmad fw louaczka [Hsz; LLt] * **met-szetlen ~.** 1788: Kitsi pej szőrü metzetlen lovatska, serénye, farka fekete [HSzj pej al.] * **tavalyi ~.** 1686: 3dfü s Tavalyi Lovacska Az ideje (!) Csitkok [Radnót KK; Ut].

2. csödörscsikó; mînz; Hengstfüllen/fohlen. 1700: Egy deczeg Kancza harmad magaval, az Idej Csitkaja lovacska, az Tavalyi Kancza [Csicsó Cs; BálLt 71].

Szk: pej ~. 1637: Esztendeős kanczacsikok nro 11 Esztendeős csyedeőreők nro 14 Vagyon pey louacsyka ket esztendeős nro 1 mely az menes keőzeőt maradtott volt [Fog.; UF I, 415]. 1798: Egy peji Lovacska, és az Nemes kancza két esztendős kancza csikáját ... el adtam [H; Ks 108 Vegyes ir. 47] * **tavalyi ~.** 1627: Tauli louaczka Nro 4 Tauli kanczaczkais Nro 4 [Bodola Hsz; BLt]. 1633: Taulaj louaczka 2 Taulaj kanca 3 [Hsz; LLt].

lovacska-csikó csödörscsikó; mînz; Hengstfohlen. **Szk: tavalyi ~.** 1634: Taulaj louaczka czitko 3 egjk kek zar egjk fekete 3madik fekete barna [Hsz; LLt]. 1637: Tavaly Louaczka czikok Nro 3. Tavaly kancza Cziko

Harmadfw kancza Cziko Nro 4 [Teremi KK; Ks 69. 50. 44].

lova-féle kb. hitvány ló; mîrtoagă; schäbiges Pferd. 1704: Ugyan ma patkoltattam meg a generális lova-félet, mindnégy lábát | Ugyan ma patkoltattam meg az ür két lovát, az elejeket, úgy mint a nagy tarkának és a Torockzai lova-félének [WIN I, 60, 244].

lovag 1. lovaskatona; călăraș, ostaș de cavalerie; Reiter, Kavallerist. 1562: Király igen hamarsággal nem sok népet inditta Tordáról úgy mint két száz lovagot és két száz darabontot [ETA I, 19 BS]. 1579: chüket (!) peter ... Jelente hog fő Capitan volna és ő felsege lengell kyr-al hyvata lengel országban és ő lenne ezer loagoknak elo Jaro [Kv; Szám. 1/XVIII. 12]. 1587: Mikor az varmegie nepet megh mustralak, kezittetu(n)k akkor ket gialogot es egy louagot az Jozagro! [Kv; i.h. 3/XXXII. 11. — A város három jb-falujából, Asszonyfalvából, A. és F.üléből (TA)]. 1599: ennek eleotte walo lewelnknben megh paranchioltwk wolt hogj Lowagtokath, gialogtokath mindgiarast Coloswarra kwldenetek [Törzs. Báthori András rend.]. 1600: az egez Aranas Zeky vitezleő rend, mind lowagok es mind gialogok, azon zekbely vrainkal egietemben, ez orzagnak mostani keozenseges szüksege ideyen nagi eőreömmel giorsasagal es serinseggel, Jüttenek mellenk [SzO IV, 141]. 1605: 1605 Die 29 Junii érkezett el Gyulafihoz a molduai had Fejérvára 47 zászlóalja lovag és gyalog 3000 több (igy!) Kerezta vornik előttők [Monfr. 38]. 1607: 17-ma Februarii. Hozták Kolozsvára az holttestet^a szép ceremóniával, szép fekete hadakkal: gyalogokkal, lovagokkal vivén az nagy templomba szép három bársonyászlókkal [Kv; KvE 136 SB. — ^aBocskai Istvánét]. 1662: szóval parancsolta vala meg az egész országnak ... indulnának úgy minden hadi készületekkel, lovagjokkal, gyalogjokkal, élésszekerekkel, hogy die 2. Februarii ... az ott benn valók Kolosvárnál, az pártiumbéliék pedig kívül az Mezessalatt maga személye mellett jelenlenni talátassanak [SKr 206]. — L. még SKr 676.

2. lovas/lóháton közlekedő személy; călăreț, persoană care merge călare; Reiter. 1592: Sigmond, Confirma az Karoly es Laios leweleth ... hogj se kalmartol se egieb rendbely Coloswaritól, gialogtól, lowagtól wamot Senki ne vehessen, ha veőt volnais vizza Agya [Kv; DiösyInd. 53].

3. ? lófogatós szolga; slugă cu atelaj cu cai; Knecht/Diener mit Pferdegespann. 1592: iuta vrunk Monostorra Aikaj Peter kewana 3 kuczit 6 lovagot [Kv; Szám. 5/XIV. 161 Eppel Péter sp kezével].

4. székely kiváltságos személy, lófő; primipilus; primipil, călăreț secui; Primipilus (privilegierte Szeklerperson). 1844: a bizonyítványbeli „Lovag” egyéb aránt elég tiszta Magyarságu ki fejezés alatt nem más mint „primipilus” rend értetik a Primipilusi rendnek Magyarositott Neve lévén azon ki tételben kifejezve [UzstL XI. 85/1. 8].

A nemesi rangot jelentő *lovag* és a székely *lófő* azonosítása a XIX sz-ban alakult, tulajdonképpen helytelen szemlélet.

5. vn + kn előtt a társ-i rang jelölésére; înaintea numelui pentru indicarea rangului social; vor Familien- und Vornamen zur Bezeichnung des sozialen Ranges:

(székely határőrezredbeli) lovas katona; ostaş de cavalerie (din regimentul de grăniceri la secui); Reitersoldat/Kavallerist (aus dem Szekler Grenzwachregiment). 1843: Egerpataki, de most Szatsván lako lovag Dénes Lajos ökelme [Szacsva Hsz; HSzJP]. 1845: Felel Közönség Bírāja Lovag Magyarosi Ferenc eő klme [Fotos Hsz; i.h.].

6. Jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; attributiv gebraucht: lovas (katona); ostaş de cavalerie; Kavallerist. 1662: Az fejedelem az néhány száz lovag törököt is várná [SKr 219].

◇ Szn. 1597: Gioreo Monostori Loag Thamas [Kv; Szám. 7/XII. 153 Filstich Lőrincz sp kezével].

lovaghad lovas sereg; oaste/armată călăreată; Kavallerie, Reiterei. 1662: Az mieink az armádát másnap s azután is ... mind késérgeték, s annyira is sarkallják, hogy kinszerítettének a táborok utoljára könnyű sebes tarackokkal táborokat oltalmazni, és gyakorta az egész lovaghadak truppokban kiállani [SKr 237].

lovaghadnagy lovas csapat előjárója/parancsnoka; comandant de cavalerie; Kommandant einer Reitertruppe. 1621: Az Louag Hadnaginak Hatod magara Attam Hust Libr 5 | Racz Janos az loag hadnagy es Sebesi Peter gialog had: ... attam nekjk kett ejtel borra f — / 20 [Kv; Szám. 15b/IX. 44, 59].

lovag-határnok lovas határőr (székely határőrezredbeli lovas katona); grănicer călăre (la secui); berittener Grenzsoldat (aus einem Szekler Grenzwachregiment). 1844: Sepsí Kőkősi Székely Lovag Határnokok, Kilyéni Péter és Ferencz [Sszgy; Kp V. 384].

lovagkapitány lovas csapat kapitánya; căpitan de cavalerie; Hauptmann einer Reitertruppe. 1850: Császári Királyi Lovag kapitány Fő Biztos Eperjesi Ur [DobLev. V/1286].

lovagkáplár lovaskáplár; caporal de cavalerie; Reiterkorporal. 1843: Egerbegyi Jubilatus Székely Lovag Káplár [T; Tolvaly lev.].

lovaglás călărie, călărit; Reiten. 1662: Rákóczi György fejedelemnek szép virtusi: egészséges, könnyű lőhátú volta, vadászatban, lovaglásban magagyakorlása, józan, tisztá, kegyes élete [SKr 292 Tartalomjelző fejezetcíméből]. 1710 k.: mihelyt a tizenhatodik esztendő meghaladtam ... a mag száma nélkül, csak a természet munkájától magától is kibuzdult, kifolyt bőséggel belőlem, álmomban is, émettem is ... sokszor lovaglásomban is, melyet is én utáltam és rész szerént bűnnek is tartottam [BÖn. 506].

lovagló I. mn lovagláshoz való; de călărie; für das Reiten bestimmt, Reit-. Szk: ~ *kantár*. 1806: két lovagló kantár [HSzj *kantár* al.]. 1807: Lovagló kantár kettő [Szentmargita SzD; Ks 67. 49. 41]. 1820: egy Lovagló kantart ... egy lekotó szíjút és egy tritzlit [Szászvevsszöd NK; Told. 19] * ~ *készlet*. 1850: egy derék prits nyereg-kantár, s egész lovagló készlet 35 vft [Algyógy H; Born. F. II].

II. fn lovas; călăreț; Reiter. 1836: a tolvaj Pujkás János volt ... ha v(ár)megey kezebe adjuk be fogják zárni

s ezis elég rövidséget okoz, mert elől hátul most csak ő jobbacská lovagló [Zsibó Sz; WLt Kelemen Benjámin lev.].

lovaglónadrág pantalon de călărie; Reithose. 1802: visel hammu szín kerek Köpenyeget, kék viseltes Láiblit, szederjes Lovagló-Nadrágot, le-türt száru Stíblit, és kerek Kalapot [DLt nyomt. kl]. 1805: egy bőrbé szegett Tsuka-szín Lovagló Nadrág [DLt ua.].

Szk: *francia* ~. 1811: egy frantzia lovagló Nadrag kek posztovál Csinalva [Mv; LLt].

lovaglósín kb. lovarda; școală de călărie, manej; Reitschule. 1823–1830: Ebben a városban^a nevezetes a tanácsház, az univerzitás épületjei ... a botanikus és oeconomicus kertek, lovaglósín [FogE 231. — ^aGöttin-gában].

lovag-mustra lovas szemle; mostră de cai; Reiter-schau/musterung. 1595: Zöch Mihaly és Zöch Gaspar Wraimnak hozatta(m) az Loagh Mustrakorth^a kalaczozt p(er)d 2 Seert p(er) d 4 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 135 ifj. Hel-tai Gáspár sp kezével. — ^aA fej. látogatásáról szóló szám-ból].

lovagnép lovasság; cavalerie; Kavallerie. 1662: Mint egy hatezer jó lovag népet, mezei fizetett katonaságot és székelységet adván ... háportoni Kapronczai György mellé ... Liptó és Árva vármegyék is fejet hajtottak vala a fejedelemnek^a | Az szerdár ... a Tisza mellől visszafordult vala, a bányai bírót ... magához hívatta vala hogy az egész tábor ismét előbbeni helyére szállván, vagy egy napon ott nyugodni akarna s a városnak valami bántódása ne esnék, egy passaság-alja őrző lovagnéppel visszabocsáttatott vala [SKr 215, 659–60. — ^aI. Rákóczi Györgynek].

lovagol a călări, a merge călăre; reiten. 1656: Értem hogy a lovász azt mondja, hogy karácsonyban telik ki az esztendeje, de ne hidd, mert húshagyóban telik ... 2 hónapig is csak úgy lovagolt hon Thuri Mihálynak s hon imitt amott [TML I, 16 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. 1662: szokása szerint még hajnal előtt jó idején felkelvén, Vács várára, egy mérföld lévén Petelyéhez, a mocsárra sietett, és a vadászatot mind ebédig continuálta, követte, lovaglott, nyargalódott, gyaloglott s testét eléggé meggyakorlotta vala^a [SKr 290–1. — ^aI. Rákóczi György]. 1710 k.: üdöközben és éjjel sohasem ittam akármely melegben, ha lovaglottam is [BÖn. 518]. 1761: Fataliter holt meg ... amint lovagolt volna, úgy esett a lóról, hogy az feje fagyos lévén a föld, mindjárt kettéhasadt [RettE 116]. 1805: utaztam és annyit lovagoltam a' Ngod bajáb(an), hogy a' faramis majd petrificalodott [Dés; Ks 94 Thuroczy Károly lev.].

lovagos I. mn lovas; călăre; reitend. 1589: Vagion egy gywreobe valo karniol ket Lowaghos ember Allas benne [Kv; KvLt Vegyes I/2. 64].

II. fn I. lovaskatona; ostaş de cavalerie; Kavallerist. 1585: Zacharias Schemlingh vallia, kialtast Jaygatast hallek ky terek ha ket lowagos ot kwn es Kowach lanos zinte Akor teowe az zabliat hyweliebe [Kv; Tjk IV/1. 421]. 1589: Mykoron Az Mustralasra, kenzeritetek vol-

na Mynket. Onnat porth es kolchye My Magünkra es darabontokra, es Loagasokra kolt f. — d. 94 [Kv; Szám. 4/XII. 17]. 1653: Adatott vala gubernator uram ő nagysága száz székely gyalogot is száz lovagossal mellénk [ETA I, 128 NSz].

2. lófogatós szolgál; slugă cu atelaj cu cai; Knecht mit Pferdegespann/Gespannwagen. 1595: Iöue be Alphon-sus Visconte Vice comes Mediolanensis, Episcopus Cer-üensis, Nüncius Apostolicus 1. Bör zekerral és 2 kuczi-űal, es egy nehany louagossal [Kv; Szám. 6/XVIIa. 177 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

lovagsereg lovashad; oaste/armată călăreată; Reiter-heer. 1662: a jancsárok is Istennek csudálatos ítéletiből nagyon megrémülvén, a tarackokat azokhoz tartozó szelerekkel, porral, golyóbissal mind otthagynán, a lo-vagseregek után futottak volna [SKR 176]. — L. még SKR 545.

lovagzászló lovassági zászló; steag de cavalerie; Kavalleriefahne. 1595: Czjnaltattak ökm(e)k egez Tanac-zúl egy Louagh, és 2 gyalog zázlot [Kv; Szám. 6/XVIIa. 134 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1621: Czefei Lazlo ka-pitan Gubernator Vram Commissioiaual kwlduen ide Egi Hadnagioat, hofi az Louag Zázlot hamar keszicze | az Aranjas zekj loag zázlonak valo keoz Tafotat veot-tem Czanadj Antal Vra(m)tol Negied fel singiuel egy fo-rinton 4/28 [Kv; i.h. 15b/IX. 30, 177].

lovákargatás lovákarcás; țesălare căilor; Pferdestriegeln. 1573: Balogdy farkas, Azt vallia hofi egjkort pus-kerne Ig Zolt az ket Inas feleol, vgan panaz keppen. En vgimond kes kener Eoweket hazamnal ne(m) Tartok chak lo vakargatasert, Mert en olchob zolgawalis Meg Erem [Kv; TJK III/3. 110].

lovákaró lókaparó; țesălă pentru cai; Striegel. 1661 Vétess, édes lelkem, vagy két lóvakarót [TML II, 138 Te-leki Mihály feleségéhez. Veér Judithoz]. 1681: Ló vaka-ro Nro 2 [Vh; VhU 530]. 1711: 1 Öreg Lovakaro ... — // 68 [ApLt 5 Apor Péter lelt.]. 1736: Az ablakban^a lévő egyik ládácska ... volt az kocsisoké, abban hordozták az patkolózacskót, lóvakarót s törő szűrt [MetTr 369. — ^aA hintónak így nevezett része]. 1740: Hitván Lo Va-karo 1 [Pálos NK; Ks 11. XLI. 32]. 1747: Viseltes Ló va-karo kefejével edgyűt 2 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. 1750: Egy Ló Vakaroért és Keféért az Spotály Lovai számára HFlor 1 d 20 [Kv; Szám. 70/VIII. 23]. 1787: Egy szánto nyaklo Dr. 6 ... Egy hámfá Dr. 6 ... Egy avatag Lo vakaro Dr. 16 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 4]. 1790: 1 pár jo Lo vakaro [M.köblös SzD; RLt Rettegi István, DiarOec. 49–50].

loválasztó-lánc lanț pentru despărțirea căilor; Pferde trennende Kette. 1828: 5 Rud Loválasztó-Lántzal Kari-kával horgokál a l f 30 [Kv; KmULev. 3].

lovas I. mn 1. lovon járó/szolgáló; care merge călare; reitend. 1664: Vagyon az Olt vizen egy hidasis, az holot az Fogharasföldi jobbagytyul ez szerint veszik meg h a vamat ... Gyalogh embertől es lovastulis d. 1. Jeghe-nektul minden embertől d. 1 [UF II, 291]. 1740: G: Szent Királyrol dátált Levelit Mlgos Groff Ura(m)nak nagi

alázatossággal vetem ... Borberekén eltevelyedet levele után el küldöttem egy Lovas Jobbágyot [Kercsesora F; TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. 1785: A mult őszel két esztendeje mult mikor Sebesvárrá Malomb(an) jár-tam sok Lovas Mokánságot Sebesvár körül kik Bort vit-tek Lovaikon Abrudiaknak mondván magokat találtam [M.zsombor K; KLev. Anna Soproni cons. Georgii Ug-rán (40) vall.].

Szk: ~ csóvás lovas csóválólégény, dézmáslegény. 1728: az Quartalasb(an) ... szükségesnek itiltük De-zmasok(na)k rendelnünk Ntzes Szent Jobi István, Varadi György, és Notarius Atyankfiat eő kglmeket, Lovas Csovások(na)k Szahmári al(ia)s Varro Mihály, és Gáll János Atyankfiat, Gyalog villásoknak Ifju K: Szűcs Mihály és Ifju Daroczi Mihály Atyankfiat eő kglmeket [Dés; Jk 377a] * ember. 1667: Az Attiam es Battiamis voltanak ... azon Cumaniai es Királyhalmi Reven Re-veszek egy nihany esztendeigh ... az Reven ... egy lo-vas Embertől egy pinzt vőtünk [Komána F; Ks 67. 46. 24a]. 1722: ezen ... széna termő helyet én is irtogattam Pristiny Péterrel edgyütt, mert olyan gaz volt rajta hogy lovas ember is alig láttott ki belőle [Algyógy H; JHb XXXII. 41]. 1776: a Sz. Háromságra^a Sz. Geritzére^a és B. Madarasra^c menő lovas Embereknek olyas lapajos helyeken a Lovaknak horpatzat is el érte a viz [Sár. — ^aMT] * ~ inas. 1677: Aszszonyunk eo Nga Etekfogoi

Konyha Mesterek ... Lovas Inassok^a [Uti a feji udvari személyzet fizetési jegyzékéből. — ^aKöv. 12 név fels.]. 1736 u.: Az fizetéseket^a mindenkor felét szent Já-nos napkor, felét karácsonyban egy pénzig kiadták ... kinek-kinek száz forint volt fizetése ... lovasinasoknak negyven, étekfogóknak harmincz, kocsisoknak tizen-kettő [MetTrCs 445. — ^aA szolgálkét] * ~ inasság. 1695: Csernatoni Istvan Uram akarvan szolgálatra adni magat, lovas inassagra, de nem leven se lova, se fegyve-re, kére Nemzetes Vizaknai Mihály uramat hogy mos-tan ilyen nagy szűksegeben cselekednek jól uelle, es az mely egy meczetlen gyermek lova van ökgiyelmenek adya neki [O.újfalu F; DLev. 1. VIB. 11] * ~ pohár-nok-inas. 1677: Lovas Poharnok Inassok^a Csatló-sok^b [Uti a feji udvari személyzet fizetési jegyzékéből. — ^aKöv. 7 név fels. ^bKöv. 10 név fels.] * ~ posta lovas küldönc/futár. 1642: Hogy nagyságodat nekem kegyelmes uramat itt benn való állapotok felől későn tudósitha-tom, arról nagyságod kegyelmesen meg bocsásson, nem az magam restsége, és gondviselatlensége, hanem az vaj-da ő nagysága kállérásának (: lovas postának :) szokott járása volt obstaculumom [TMÁO III, 170 Rácz István a fej-hez Konstantinápolyból]. 1708: General Felt Marschl Lejtnant Löffelholz de Collberg Az itt va-lo Magistratusnak meg parancsolta volna, hogy egy il-lendő Lovas Postát állíttana a^a ki sietséggel leveleket vinne el [Kv; KvLt 1/194]. 1744 k.: Nagy Miklos G. Kal-noki Joseff urffi Lovas Legennyé, Postaja [Hsz; INyR] * ~ szolga. 1621: Gaspar Janos kwlduen be Magyar or-zagbol Egi veres poztoual boritot Eoregh megh rakot ze-keret ... mely Zeker mellet volt Nagy Loas zolgaia es harom darabant ... Etelt italt adatterem nekik^a [Kv; Szám. 15b/XI. 31. — ^aKöv. a fels.]. 1736: Az lovas szol-gák az hintó előtt jártak, az lovász hátul az vezetékpari-pát vezette [MetTr 370] * udvari ~ hajdú. 1799: ma-gamis mind udvari Lovas Hajdú, a Lovamat Sokszor tzővekeltem azon Földben [Déva; Ks 113 Vegyes ir.].

2. lovaskatona; cāláraş; Kavallerist. **Szk:** ~ *dragány* havaslevi zsoldos lovaskatona/dragonos. 1677: Aszszonyunk eo Nga tizen haro(m) lovasz Drágányinak két hetek el telvén öt ot f(ó)rintyával attam hopenzt f 65 [Utl]. 1678: adtam az kezemhez vött penzből az eo Ngak tizen öt lovas Drágányinak ... hét hetekből álló egy egy ho penzeket, öt, öt forintyával f 75 [Utl] * ~ *ember* lovaskatona. 1710: A francia király országában mindenütt az egész nemességnek megparancsolja, hazájok oltalmára fejenként mindnyájan felüljenek, sőt a clérusnak is meghagyá, hogy minden parochiális páter egy-egy lovasembert fegyverrel együtt kiszítsen táborban, és újabban rettenetes ármádát készít a német császár ellen a jövő esztendőre [CsH 452] * ~ *ezeres-főkapitány*. 1708: brigadéracs (!) lovas ezeres főkapitány Bezerédi Imrénnek, vice-kapitányának, Ratka Ádámnak Patakon hóhér által fejek vétetik [SzZs 508] * ~ *furir* lovas élelmezési altiszt. 1688: Szallom vagyon Lovas Furir szolgastol [Kv; Utl] * ~ *horvát*. 1662: ötszáz lovas horvát oly volt vele, kinél jobb nem lehetett [TML III, 560 Ebeny István Teleki Mihályhoz] * ~ *kurtán*. 1620: Parancsoljon ő nagysága igen serio Moldovában, küldjenek igen jó válogatott két ezer lovas kurtánt én mellém, amonképen havaselföldi vajda ... ötszáz lovas kurtánt [TMÁO I, 243 a fej. ut. portai követének]. 1623: Havaselföldéből ezer jó lovas kurtánt Szpotár Mihállal bocsáttá [ToldE 237] * ~ *kvártélyos*. 1771: a Falusi szegény Lakosoknak, in casu, midőn Lovas Quártélyost kellett tartani, legyen közel jó kezek ügyiben lévő helyek, a' melyből füvet adminisztrálhassanak a' Militia számára [Fejér m.; DobLev. II/428. 8a] * ~ *magyar (katona)*. 1662: a fejedelem is Ebeny Istvánt ezer lovas magyar katonával helyezettvén, a Szamosújvárbán, Bethlenben, Kővárban lévő praesidiumok is ... mindenik helyen megtöbbszörvén, magok a deréktáborokkal Zsibó felé kijödögéltek vala [SKr 663]. 1849: a szegény el rongált Lántsázott vérbe feresztett Urfinak élete meg maradásához tsak a vala szerentsége hogy Újszkelről valami Lovas magyarok jöttek lefelé és azok visza üldözték^a [Héjasfva NK; CsZ. Szakáts Julianna Lörintzi Istvánné (45) vall. — ^aA támadókat] * ~ *milícia* lovas katonaság. 1705: Donecnek ... a Rabutin főstrázsamasterének a lovas militiával idebé kellett volna jűniek, és Bécsben azt is tudják, hogy már bé is érkeztenek ide Szebenbe [WIN I, 381–2]. 1711: Az erdélyi generális a háromszéki és csiki passusokra az egész nyáron feles lovas és gyalog militiát collocála, kik éjjel-nappal vigyáztanak, és magos hegyekre nagy rakás szalmát hordottanak, hogy avval jelt tennének, meggyűjtván, ha a tatár becsapna [CsH 472]. 1740: az mostanában bé szállott lovas Militia Sött még az Gyalog is Szingtén úgy mint Téb(en) interténélatyák magokat az Szegénységgel [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.] * ~ *mustra* lovaskatona-szemle. 1658: Ezen napon lón a város népének első lovas mustája — háromszáz lovas, melyet meg fogunk bänni [ETA I, 168 NSz] * ~ *német* német lovaskatona. 1668: Az huszti gyalogokat egész seregestül Somlyóra rendelték, behozván az lovas németeket onnan [TML IV, 270 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1688: Az Utsankban quartelyozó Nimetek közzül egy Lovas Nimethnek gondviseletlensége miatt maga szállasárol el vesze(n) egy Lova ... hatalmasul vött raytunk, penzt kilenczve(n) forintot [Kv; Utl]. 1730: A

G(ene)ralist kisíró Lovas Németek(ne)k adott hus árra restantiat ... Hfl 8 Den 70 [Kv; Szám. 56/XIX. 13] * ~ *német dragány* lovas német zsoldoskatona/dragonos. 1673: attam Szaz két Nemet Gyalogaknak egy ho penzeket f. 542 ... attam Aszszonyunk eo Nga tizen egy Lovas Nemet Drágányinak egy ho penzt (!) f 55 [Utl] * ~ *német milícia*. 1704: A németek pedig mind Fehérvárt, mind Szászsebest, ahol az egész lovas német militia volt, odahagyván ... Szeben felé megindultanak az egész táborral [WIN I, 74] * ~ *német prezidium* német lovas őrsereg. 1664: Az német commendáns idejében Kállóból, Szatmárról segítők jövének ... itt is lovas német praesidium lévén, szabad legények elegenden, azokkal is alég hódoltathatta fel messzi való falukat, városokat ide [TML III, 106 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz] * ~ *német regiment* német lovashad. 1710: (Generál Veterani) Szegez alatt két lovas német regimenttel és ötszáz labanccal három ízben többet hatvanezer töröknel megvert vala számtalan nyereséggel^a [CsH 223. — 1690-ben] * ~ *nép* lovas sereg. 1662: Gaudi kevés lovas néppel a sok pogányságnak eleibe sietvén a Pece vize széléig, a sok pogányságot ... csuda, melly sok ideig tartóztatá [SKr 450]. 1778: Szörnyű erősnek mondják a lovas népit a prussnak [RettE 390] * ~ *ordinánc* lovas parancsőr/küldönc. 1815: (A város főhadnagya) ide Tordára rendeltetett két Lovas ordinántzok(na)k, mind szállásakról, mind pedig számokra szükséges ... Lo portiókról provideáltassan [Torda; TVLT rten] * ~ *prezidium* lovas őrsereg. 1675: Hir lévén Kameniczen, kiment az lovas praesidium, de az más rész had útban állván az Neszteren Moldova felé, nem mert az török az Neszteren által jöni [TML VII, 37 Béli Pál Teleki Mihályhoz] * ~ *sereg*. 1657: Cséki ... egykor lovára ülvén Barkóczival együtt az munkácsi sereget, kibén vala gyalog circiter 250, és az én lovas seregemet is megállították, és immár az munkácsiakat eskettetik, körülállván az Csáki seregei [KemÖn. 147]. 1703: Ismét kényszerítették elmenni mind a három lovas sereget [Kv; KvE 278 SZf] * ~ *strázsa* lovas őrség. 1705: Roszcür felé fenn a dombon ... két lovas strázsa szokott mindenkor strázsalni | Teleki József uramnak menvén ki egy szolgálja estvefelé cédulával valami eltévedt ökrök és béres keresni, amint a lovas strázsa békélre jött volna ... reafogván, hogy szökik, béhozták, és most is fogva van [WIN I, 503, 594] * ~ *tatár*. 1653: Bocsátottak vala azért el vagy ezer lovas tatárt, hogy raboljon Háromszéken, hogy a széki ne mehessen Rácz György mellé [ETA I, 81 NSz] * ~ *török*. 1653: az a kevés tatár jött volt fel, és valami kevés lovas török is véleek, és azok a táborn Tömösvár alatt minden nap megütötték [ETA I, 50 NSz]. 1662: Rácz István is az 500 lovas törökkel érkezett vala [SKr 221] * ~ *vicekapitány*. 1664: A lovas viczekapitány még meg nem érkezék, azt várának igen az nemetség [TML III, 47 Székely István Teleki Mihályhoz] * ~ *zsoldos*. 1823: Fel Jegyzése Azon Nemes Birtokos Exemptusoknak, a' kik Ns Közép Szolnok Vármegyében, a' Tks Universitas Határozásához képeest Birtokai (!) után Lovas Soldost állatni, vagy abbéli köteleességek váltáságul 600 Rforkat fizetni tartozok voltak [Zilah; Végr]. 1826: az Insurrectiohoz Lovas Soldost állítottunk [Ne; DobLev. V/114. 4b] * *magyar* ~ *regiment* magyar lovas ezred. 1769: Az adomány ... Rimonda Lovakból áll, a' Magyar Lovas Regimentekben esett fogjatkozáz

sok(na)k ki potlasara [Ks 18. XCIII. 7 gub.] * *mezei* ~ *had* tábori/kihelyezett lovas sereg. 1678: az mezei lovas hadnak is nagyobb részéhez s az Apagyi uram gyaloghhoz ... csalhatatlanul bizom [TML VIII, 161 Teleki Mihály Nalánczi Istvánhoz].

3. lovas határhozrendbeli seregben szolgálatot teljesítő; care face parte dintr-un regiment de cavalerie de la frontieră; im Grenzwachenregiment der Kavallerie militärischen Dienst tuend | lovas rendhez tartozó; care ține de cavalerie; zum Reiterstand gehörig. 1789: Nem sok üdő múlva azon szénaságnak vicinujába taplocai Gergely Lőrinc lovas és Szabó János ductor őkegyelmek mint becsülők látták, hogy azon említett uraság helyin megkaszáható fű lett volna [Taploca Cs; RSzF 166].

Szk: ~ *bojér*. 1633: Az fogarasi udvarbírónak is parancsoltunk: hat avagy hét jó lovas boerokat rendeljen a kik ... körülletle legyenek és szolgáljanak neki [Vess, Doc. IX, 324 a fej. Szalánczi Istvánhoz] * ~ *familia* lovas rendhez tartozó család. 1790: Contraversiája lévén karcfalvi Miháj Andrásné és fia Ferenc őkegyelmek között ~ lovas numerus alatt lévő familiának — évgett, hogy panaszkodik Miháj Andrásné, hogy ötöt az fiának felesége nem bötüllene úgy, amint illenek [Jenő-fva Cs; RSzF 239] * ~ *lőfő-rend*. 1623: Az egez Zekely-seget kegték chiak haro(m) rend(ben) és karba(n) allasza ug(imi)nt Nemes ember; Lő(u)as Lőfeó, es drabant rend legien [Csikszereda; Törzs] * ~ *rend* a. lovas katonaság. 1662: Az véghele^a alatt levő Gyarak nevű falut ... az előjárók nekigytűtven ... dobbal is felülésre való jel adatván, s az egész város lakosi felzendülvén, mind a nemesség Hegyessy János viceispánjokkal, s mind a fizetett katona- és lovas rend is a vicekapitánnyal, Ujlaki Lászlóval nagy hirtelen mind felültek vala [SKr 316. — ^aErdély délnyugati végvára: Gyula]. 1671: Fiscalis és egyéb vég-Várakbéli fő Kapitányokat és azokban levő minden egyéb derekas tiszteket, kiváltképpen a' kikre ország háza-is s' fortalitiumi, fegyvere, sőt minden Lovas és gyalog vitézlő Rendei szoktak bizattatni, nem másokat hanem Nativus igaz haza fiait avagy per solennem in corporationem recipiáltatott és az Ország közzé köteleztetett zálagos és Erdemes embereket állat [CC 9–10. — ^aBarcsai Ákos fej.]. — b. székely lovas katonaság. 1683: mind Lovas, es gyalog Nemesi szabadsággal élő, és hadb(an) szolgáló Rendei legye(ne)k oly kész hadi apparatussal jó köntösösön, jo fegyveresse(n), paripáson ... hogi mi helye(n) második parancsolatunk érkezik viritim indulhassa(na)k és szállhassa(na)k oda az hová parancsollyuk [UiszT IX. 76. 15 fej-i ut.]. — L. még CC 22 * ~ *szabados*. 1642: Teoreok Istuan Louas zabados [Gyalu K; GyU 78]. 1674/1681: Szent kiraly nevű falumban lako Paduran Janos nevű örökös jobbagyom ki vivén, es immunitalvan, tettem és rendelte(m) lovas szabadosim közzé olljan okon, hogy lova hatan jo fegyveressen, es ruhasson mint az töb reghi szabadosok tartozzek szolgálni ... parancsolom hogy ... mind(en) paraszti szolgálatlalt immunitus(na)k ismervén lenni, a' tőlem adatott szabadsagb(an) meg tarcsák [VhU 234 fej.]. 1681: Mivel a Jozságbeli emberek egi nyihány karul es rendből állanak (: ugi mint Lovas szabadosokból, Gyalogh szabadosokból, marhaval szolgáló jobbagyokból es jövevenj Sellerekből :) szükseges mind azok-(na)k szolgáltjok distingváltassék [VhU 199] * ~ *szabadoság*. 1642: Nehez Istuan maga io akarattia szent submittalta magat, ugy hogy Louas szabadosaggal szolgallion Az szabadosagra meghis eskwek, Uduarbiro Uramis igassagaig oltalmaznj igire magat [Szászfenes K; GyU 91]. 1673/1681: Haczogi Szallaspatakai Vojne valaszsa. Megh hagyatik az Lovas Szabadosagban, de arra szerezen levelet maganak, hogy jövendőbenis haborgatassa ne legyen [VhU 454 Thököly Imre vál.]. 1681: Molnár Istok, Miholczának mostoha fia ... Istok Lovas szabadosagal szolgal [VhU 11–2] * ~ *székely* székely lovas renden levő személy. 1599: Pathohazy Istwan tizedes ... vallja: en az legeniemel balagek az viz melle hogy valam lovas zekelyekket onnet ky keolgeonk [Kv; Tjk VI/1. 320–1]. 1625: Attam ... Barát Mihajlnak, es az mellette Leweó Tiz Lóass Szekeljnek ... vacziorara Hust ... d 30 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 114]. 1642: Vitezlő Kis Pal Balint huiünknek, Haromszeke(n) bizonyos szamu Louasz Szekelyek hadnagyanak, ott valo Soffalui Aknankrol annuatim ki iart, annak most ötuen forintyat defalcaluan, az többit ... ki akariuk szolgaltatni neki, ugyan ott valo Aknank proventusabol [Kp I. 56 fej.].

4. lóval rendelkező, lótulajdonos; proprietar de cal; Pferdebesitzer. 1737: Minthogy eddig Nms Városunk feles Expensát tött és sok munkát vitt végben) ... Malmunk gáttjának eppittetésén(n) ... most negjed izb(en) is Concludálta a T. N. Tanács és Universitás, hogy minden lovas és ökrös atyánkfiai, azonn gát eppittetésere vigien(e)k ágat Cur. nro 1:/1 Tövissét Cur. nro 1:/1 [Dés; Jk 485].

Szk: ~ *ember* lovas gazda. 1738: a mostani terhes állapotához képest felette sok loval való postálkodás kívántatik, lovas Emberek pedig Városunkon igen kevesen találtnak, melyre nézve azon(n) kevés lovas atyánkfiai már tellyességgel ezen postálkodást nem supportálhatták, eginéhanyak(na)k lovai ezen súlyos szolgálat miatt el is veszvén [Dés; Jk 490–1] * ~ *gazda* (ember). 1737: Minden Ökrös és Lovas Gazda Emberek, most legközelebb a jövő Hiténn ... egi egi Szeker vagj Szán tövissét vigjen vagj vitéssen [Dés; Jk 470a. — ^aA malomhoz]. 1814: A pástorok bérét az ökörpásztoroknak fizeti Bíró Ferenc, a tehén- és medü-csorda pástoroknak pedig a lovas gazdák [F. rákos U; RSzF 180] * ~ *jobbágy*. 1664: Also Porumbakon Eökrös es lovas jobagy nr. 50 Gyalogh szerekek nr. 29 Officiolatusok nr. 7 [UF II, 301] * ~ *szekeres*. 1594: Vgian ezen idefel megh irt louas zekerekek suppicaltanak Biro vramnak, es az eghesz Tanachnak, hogi az terhet nem birnak el vinni hatt hatt louan [Kv; Szám. 6/IV. 14].

5. lövontatta, lófogatú; cu tracțiune de cai; pferdebespannt. **Szk:** ~ *szán*. 1722: Az Szölő kötőző veszszöket edgy öreg Béres szánan el küldette(em) Porumbákig, Ugy mostanis az kgd házom S. V. Sertessinek Aprolekait edgy ládában bé szeegez (e az szit Lovas szánan :) [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból] * ~ *szeker*. 1629: sok volt az szekér, es nem uettük eszünkben hogy eő hatul el maradot s ki ereztet. Holot annak eleőtte megh az lovas szekerekbis hatra hagit egnehanjat [Mv; MvLt 290. 149a]. 1705: Fogarasi uram, a doctor elkéredzvén a generáltól, ma három lovas szekéren kiindult, hogy Havasalföldébe menjen [WIN I, 391]. 1798: Curiamon ... tartok egy Birot, a' ki Conventio mellett számado szolgam a' kit az irigység annyira üldöz, hogy nálla nélkül maradok; azzal az erősséggel kívánva élni az erősza-

kosok, hogy Lovas szekeret tart, tehát nem Biro, hanem 'Sellér [Torda; Borb. I Jánosi Péter lev.] * ~ *taliga*. 1855: Hesdai Farkas Mítru 1 lovas taliga szentet éget [T; Born. G. XXIVg].

6. lovat ábrázoló; care reprezentá un cal; ein Pferd darstellend. 1651: Vagyon három Beczi karpit kettei Lovas, edgik oszlopos [WassLt Wass Judit kel.].

Szk: ~ *bécsi kárpit*. 1637/1639: vagyon az Első ablaktól foguant az bolt aitoig egy louas Bechj karpit. Item az Bolt aitol foguant az kemence megeigh más Zöld Beckj karpit [Kv; RDL I. 111] * ~ *garas*. 1628/1635: Arany taller es o dutka^a. Ezeken kwwl regj apro es louas garasokot megh nem zamlaltak [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen lett. — ^aKöv. a fels.] * ~ *statua* lovas szobor. 1662: Az három oszlopokon álló és IV. László király lovas nagy mesterségesen öntetett statuait, állóképeit diriből-darabra ronsolták vala [SKr 633] * *lengyelországi ~ kárpit*. 1634: Egy falra való Lengyel országi lovas karpit [Kv; RDL I. 105].

7. ~ *komédia* lovas bemutató; demonstratie hipica; Reiterschau | lovas mutatványos társulat; trupă care prezintă demonstrații hipice; Reiterschau haltende Truppe/Gesellschaft. 1830: A téatrum foly a' lovas komedialis tavaszig itt lesznek (igy!) | a' lovas és a' magyar komédia foly — Jonásnál minden héten Concert van engemis hívutt [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

8. jó ~ gyakorlott lovagló; cālāreji bun; geübter Reiter. 1657: Az hadak maga, lova elfáradott, éhezett, kényszeredett: az ellenség erős, jó lovas, nemrégén nyugodtan indult [Kemlr. 320].

◇ *Szn*. 1530: Michaeli Lowas equus I fl II ... Item Iowan Lowasz equus I fl II [Vh; DomH 70]. 1567: Mártha vxor Nicolay Loas. Valentinus Lowas [Kv; TJK III/1. 37, 53]. 1570: Lowas Balint [Kv; TJK III/2. 187]. 1573: Anna Lowas tamasne [Kv; TJK III/3. 274]. 1585: lovas Istuan [Kv; Szám. 3/XXII. 23]. 1589: Loas Istwan. Louas Istuan [Kv; i.h. 4/VI. 99, 106 Stenzely András sp kezével]. 1590: Lowas Ferencz jő [Kajántó K; GyU 14] | Loas Janos. Loas Mattyas [Kv; Szám. 5/1. 98-9]. 1594: Lowas Istwan [Méhes TA; WassLt]. 1596: Lowas Janos [Szág; WLT]. 1602: Lowas István szab. [Zabola Hsz; SzO V, 197]. 1603: St. Lowas szab. [Ilencfva MT; SzO V, 202]. 1608: Louas Pal Veres Darabant [Mezőbánd MT; MbK]. 1609: Louas Balas [Kv; Szám. 12b/IV. 411]. 1614: Louas Istuan pp [Ilencfva MT; BethU 24]. 1747: Lovas al(ia)s Kuti György [Torda; TJKt III. 184].

◇ *Hn*. 1680/1792: a' Lovas kertre megyen lábball (sz) [Albis Hsz; EHA]. 1744: Foenum quoddam Lovas-kert vulgo nominatum [Dés; EHA]. 1773: A Lovas földnél (sz) [Szárhegy Cs; EHA]. 1788: A Váztmány Eszkán a Lovas Erdő nevezetű hely [Koronka MT; EHA]. 1813: A' Lovas Erdő jó veszszős, közbe-közbe egy egy cserefa fiatalit is lehet látni [uo.; EHA].

II. *fn* I. lóháton közlekedő személy; cālārej, persoană care umblă cālāre; Reiter. 1625: Miko Ferencz vram erkezen maga feő Legeniekkel, Loasokkal es Inasokkal ... Ezekre ualo gazdalkodas igj keűetkezik [Kv; Szám. 16/XXXIV. 64]. 1636: jouok uálá házá felé ... talalek három louast szinte setet haynalkor ... az edgik fejer louo(n) uala [Mv; MvLt 291. 72b]. 1701: hallotta az Bukur száájából mikor hazul el ment hogi aszt mondotta a' Feleségének, hogj mikor Pestes felől három ma-

gyar s egy oláh lovast lát joni ... mindgiárt fusson el mert őket keresik [Keresztényalmás H; Szer. Jac. Cserbelán (40) jő és Demetrius Rugyan (26) vall.]. 1711 k.: Az Csikból be járo utát be vagtván lovas(na)k vagy gyalog(na)k sem szabad járni [Cszs; Born. XXXIX. 50 Boros György vicekirálybíró kezével]. 1716: kik voltak az Lovasok nem láthattam, hanem most már halom Benedek Uramtul hogy az Csitkos kanczas az Biro volt [Nyáradkarácsonfva MT; Told. 76]. 1735: Nztas Irsaj Sigmond Atyánkfia eő kglme a Szamoson tul a Hidasról ki járonál való földiből excindállyanak annyi földet, amennyin a jövő járo szekeresek, lovasok s gyalogok meg fordulhatnak [Dés; Jk 457b]. 1740: edgj Lovastol edgj pénz vátot vésznek [Gyervásárhely K; Mk]. 1764: Ezen ... nobilitaris curianak bėjáro nagy udvarkapuja . galambűgos melléje ragasztott gyalogosok s lovasok bėjáro kis kapujával együtt felállítva [Bonchida K; ETF 108. 11].

2. lovaskatona; ostaș de cavalerie; Kavallerist. 1590: Az Loasoknak Ebedre ... Az Loazoknak vachyorara ... Hust nem ettenek mindniayan [Kv; Szám. 4/XX. 5 Hooz Lőrinc sp kezével]. 1595: Babtista Janos postan megyen Zillahra az Olaz Loassok eleiben | Az Olaz fegyűeressek és Loassok ala adot Biro Wram ennyi szekeret Thordaigh | Simon Gyengha hozot Wrúnk ő fgetol paranczolatot, hogy az Olaz Loasoknak hadnagyanak gazdalkogyunk [Kv; Szám. 6/XVIIa. 101, 187 if. Heltai Gáspár sp kezével]. 1615: Hadgiuk es paranchioliuk is serio kegtelnek feye es minden jozaga, Tiztessege, szabadsaga veztese alat, minden ember valaki hazankat, abban ualo jouait, felesetet, giermeket szereti, el ne mulassa, hanem ... mind szemellieben, s mind maga Jozagarol tartozo louassaua, gialogiaual ... minden hadi apparatussal, fegyuereuel, Eleseuel megh induluan jwtest icoien [Törzs. fej.]. 1664: Nyilván vagion Keglmeknek bizonyos szamu lovasok állitasára engedűk volt Keglmeket, de ... azoknak igen sok heja vagio(n) [UszLt IX. 75. 69 fej.]. 1677: minden hadra fel-űlni tartozo rendek, mindenkor kész apparatussal legyenek A' lovasnak penig egyéb fegyveri közőt, jo lobogos kopjája légyen [AC 97]. 1703: meggyőzték a kurucokat. Ut dicitur 4 száz 40 kuruc veszett, mivel a gyalogja majd mind odamaradt, a lovasa szaladott, amint lehetett [Kv; KvE 280 SzF] | Udvarhely székből jó fejgyeres, paripás az egész vitező Rendből valogatott Lovas numero 300 minél hamaréb fel űllyön, és ki ki jőjön Marus vasarhelyhez [UszLt IX. 77. 69 gub.]. 1765: Tudom hogy az Executor katonáknak, mind lovasoknak, mind gyalogoknak Talpaságban fizettűnk az én Biroságom alatt készpénzt minden napra öt öt krajtzárt [Ompoica AF; Eszt-Mk Vall.].

Szk: ~ *számban mustrálhat*. 1677: A' Mely szegény Nemes ember lovas számban nem mustrálhat, hadban nem mehet, értékettlensége miat; gyalogszerben, jo ahoz valo kesűlettel, comparallyon [AC 94] * ~ *t állat*. 1621: Eő Felseghe Paranczoltatiara kapu Zam Vtan az Colosuarmegiebeli Jozagból Louast kellet állatunk az fel rendeles szerenth Az Apahidi 9 Jobbagitol Attam f I [Kv; Szám. 15b/VII. 14]. 1644: ielente Tholdalaghi Sofi aszony Ő kme mostani nagy szukseges allapattyat hogy az mostani haza szuksegere Taborb(a) maga es Unokaj Ioszagarol lovast kelletnek allatni [Néma SzD; Ks 90]. 1677: Az Uraknak, Fő és Nemes rendeknek Nemes em-

berekből álló szolgálai, ha oly állapotú és értékű emberek, kik egyébiránt jóságokból lovast állatni tartoztak volna, akár Urok mellett legyenek jelen a' hadban, akár Uroktól hon való gondviselésre hagyattassanak, de Söldost állatni a' Vármegye Zászlója alatt tartozzanak jó alkalmatos embert és jó készülettel | egyházhelyi Nemes emberek tizen állassanak egy lovast [AC 9-5] * ~t *bocsát* lovaskatonát hadba küld. 1615: az Orzagh vegezese szerint mi hiúwnk Banffi Janos, az Lippay Generális expeditiokra, minden Jozagrol Tizenket Louast kellett volna bocziatani, miuei penigh cziak Hatot bocziatot volt, ez okon minden Jozagat Confiscaltuk vala [Gyf; Told. 1] * ~t *rendel*. 1621: Kelletett Vrnk eő fge paranchyolattiyabol Kapu szam Vta(n) hat kapurol egy louast rendelue(n), ahoz rendeluen ... Kamuti Farkasnak Hesdati Jozagat egy kaput, melyet reank irtak volt, egy louast kellett allatnunk, es nekie fizetwnk [Kv; Szám. 15b/VII. 26] * ~t *tart* végvárban lovast állít. 1677: Az Özvegy Aszszonyok kik kün laknak^a felényivel^b tartozzanak, mig férhez nem mennek; a' benn lako^b özvegy Aszszonyokis pedig értekek szerént jo lovasokat tartanak | Boros Jenő környül a' kik jóságokat birnak, juxta quantitate bonorum ott benn lovasokat tartanak [AC 144, 253. — ^aBorosjenőn kívül. ^bBorosjenőben].

3. székely határőrezredbeli katona; otaş de cavalerie din regimentul de grăniceri la secui; Soldat aus dem Szekler Grenzwachenregiment. 1785: Holló András, Szabó András, Győrpál Mihály gyalog, Győrpál Ferenc lovas [Taploca Cs; RSZF 260].

◇ **Hn.** 1722: A lovass alatt valo kis láb földb(en) ősz buza [Katona K; EHA].

Ha. 1589: Loas [Kv; Szám. 4/VI. 30a Stenzely András sp kezével]. 1594: Loassok [Kv; i.h. 6/III. 8]. 1595: Loas [Kv; i.h. 6/XVIIa. 68 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1625: Loas [Kv; i.h. 16/XXXIV. 118].

lovas-adás lovaskatona-állítás; prezentarea unui otaş de cavalerie (cu echipament complet); Kavalleristenstellung. 1657: Azért kérlek, jó fiam Teleki Mihály, hogy ha valamit akarsz cselekedni, hogy magadnak tisztességre szolgáljon, hogy Kemény Boldizsár uram akarattja nélkül semmit ne cselekedjél, ne úgy a mint az lovas adásodat, hogy azt irod, hogy Kemény Boldisár uram akarattjából cselekedted [TML I, 44 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz].

lovas-állítás lovaskatona-(ki)állítás; prezentarea unui otaş de cavalerie (cu echipament complet); Reiter/Kavalleristenbeistellung. 1621: Keőuetkezik Nagi Balintnak ez Jelenualo 1621 Eztendeőbeli Vrnk eő Felseghe paranczolattiyabol az Josagbol ualo Louas allatasrol kapu szam keőze fizetesereől és az mi kezehez jutot azokrol ualo szam ado Regestoma | az Korogy es Apahidj Jozzagot masua rendeluen odais fizettwnk kapu sza(m) vitan louas allatasra 19 emberteől egy egy Emberteől d 17 teszen f 3 d 14 [Kv; Szám. 15b/VII. 13, 26]. 1677: Deszni jóságrol lovas állatással nem tartoznak Jenőben^a [AC 144. — ^aBorosjenő].

lovas-állítás lovaskatona-(ki)állítás; prezentarea unui otaş de cavalerie (cu echipament complet); Reiter/Kavalleristenbeistellung. 1671: az eddig observáltott usus szerint tartsa meg Kegyelmed az sővágókat, lovas

állításra ne erőltesse [TML V, 560 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

lovásár tîrg de cai; Roß/Pferdemarkt. 1849: a ló vásár ugyan eltölt, de Krizsán Mária nem fizetett ... később mind azon által fizetgetett le a' vásár őszvegből [Kv; Végr. Vall. 101].

lovásárlás lóvétél; cumpărarea unui cal; Pferdekauf. 1591 u.: Thudo(m) az lo Vasarlaskor azt mon<dotta> hogy egieb nyaualiaia felelek ninch az lonak ha<nem> labaual vonit [Malomfva U; UszT].

lovásárló lóvevő; cumpărător de cai; Pferde kaufend. 1735: Lo vasarlo muntyanok avagy Törökök egy niha-nyan vadnak de az lo olcso [Kv; TKI Mihály Deák Teleki Ádámhoz].

lovasdi lovacskajáték, lovacskázás; de-a căluţul; Reiter/Pferdespiel. 1852: Miklos már egy hét óta kisdédovoba jár ... harmadnap mindjárt a' lovasdiban elesett, betörtte a' homlokát [Kv; Pk 7].

lovasezer lovasezred; regiment de cavalerie; Reiter-regiment. 1782: Generális gr. Teleki Sámuel is megholt ... Ez az gróf szegény állapottal lévén itthon, katonává lett volt s jól szolgált a szerencse obersterre lett a Belenzai lovasezredben, azután generalizáltott [RettE 419].

lovasezred lovasezred; regiment de cavalerie; Reiter-regiment. 1834: A' Fő Hertzeg Joseff Lovas Ezeredje [Dés; DLt 1114].

lovashad lovas sereg; oaste/armată călăreată; Reiter-heer. 1600: Az vayda magyar lowas hadanakys io reze hozzank iw [Dés; DLt 263]. 1657: az fejedelemnek lőn az az tanácsa, hogy béestvededvén, visszazállanának Szécsénhez, hová hogyha az ellenség utánunk nyomakodnék, mind harcra alkalmatosb mező lenne az lovas hadaknak [KemÖn. 72]. 1662: Maga pedig a fejedelem lovas hadaival s gyalogjának valami részével, hogy a két derék ellenség közé ne kezdene rekesztetni, arra vigyáz vala [SKr 441]. 1704: oly hír jött, hogy Graven úrékat a lovashadakkal megszorították volna a kurucok [WIN I, 80]. 1710: Thököly is megindult vala a lovashadakkal, és sok kietlen helyeken s ősvényeken tekeregvén ... szállottunk egy völgyben [CsH 235. — 1690-re von. feljegzés]. 1715: feles Lovas hadak lévén a' Sánczban az eő Her(czegse)ge^a Füeit, vetésit Gázolták a határba(n) [Fog.; UtI. — ^aII. Apafi Mihály]. 1742: Kalnoki Antal Ur(am) már bizonyoson fő Colonelussa az Erdélyi Lovas hadnak [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez].

lovashadnagy locotenent de cavalerie; Leutnant der Kavallerie. 1662: ezer arany Weér György lovas hadnagy és Fogthűy nemes hadnagy kezekbe bízott vala [SKr 509]. 1736: Voltanak mind lovas mind gyalog hadnagyok, az gyalogokat darabontoknak hitták [MetTr 413].

lovashuszár husar, cavalierist maghiar; Husar (ungarischer Reitersoldat). 1788: Néhai édes Atyám a Frantzia

háboruban, három Lovas Huszárokból álló Companiát állítván ... mely is 82 ezer Rh Forintyában került [Branyicska H; JHb XXXI/26].

lovasi lovashoz illő, lovasnak való; de cälärej/cälärie; Reiter-. 1629: rendeltünk keglmesen hwseghteknek Generalis Mustratt, ez mostani Pwnkeösd után valo Szere-dara az Barothi réten lenni. Keglmesen hadgiuk annak okaertt ... ez leueleunkett lattvan, mind fejenkent Lovasink is Ruhaval, Loval, kopival, s egieb lovasi io szerzammal szalljon az Barothi Rëttre [UszLt VIII. 72 fej.].

lovassjáték lovasbemutató; demonstratie hipică; Reiterschau | lovagi torna; turnir; Ritterspiel, Turnier. 1823–1830: Rüstkammer ebben láttuk a sokféle régi készleteket, úm. külömb-külobn háموkat, löszerszámokat, lótakárokat, cimereket, amelyeket lovasjátékok és más multságok alkalmatosságára készítettek [FogE 184].

lovaskapitány căpitan de cavalerie; Rittmeister. 1705: Teleki Mihályné asszonyomnak izent a general gróf Montecellitől, hogy írjon az urának, hogy amely két lovaskapitány nála vannak fogva, bocsássák el, és mind Telekinét és Toroczka Istvánné asszonyomat elbocsátja érettek [WIN I, 541].

lovaskáplár caporal de cavalerie; Korporal der Kavallerie. 1767: Lovas káplár Kádár Ferentz [Uzon Hsz; Kp IV. 247].

lovaskatona 1. ostaş de cavalerie; Reitersoldat, Kavallerist. 1601: Amy az zaz lowas katonának it letet illety, Azokatis admittaliak eo kgmek az eo Naga paranchiolattya zere(n)t, Instructiot Adwan eo Maga it letelek feleol [Kv; TanJk I/1. 397]. 1661: akor jot ki eötvén uagi hatua(n) Louas katona, melj az mezőszegre fogott hova mentek nem tudom [KJ]. 1683 k.: Minden Lovas Katona ho penz osztaskor ád az Pastornak akar magyar s akar olah legyen d. 12 [Szilágycseh; SzVJk 128]. 1763: Kökösi Keresztes József egy Magyar Lovas Katonát oknélkül meg támadott, verte sebhette [Bikfva Hsz; HSzjP]. 1778: az Nemes Magyar Országgi Magnasok, és Nemessek is, mind gyalog mind pedig Lovas Katonákat nagy Számmal eo Flsége Hadi Szolgálatyára önként valo hivségekből ajánlottanak [UszLt 19 gub.] | Ez^a 34 esztendeig volt a Kálnoki regimentjében lovaskatona s igen jó katonának való ember volt [RettE 388. — ^aPataki Ádám].

Szk: fizetett ~ zsoldos lovaskatona. 1664: Ide most kellenének, Uram, fizetett lovas katonák és magyar gyalog, ha be akarjuk őket hódoltatni fegyverrel [TML III, 107 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz].

2. székely határőrezredbeli lóháton szolgáló katona; ostaş de cavalerie din regimentul de grăniceri la secui; Reitersoldat im Szekler Grenzwachregiment. 1786: Ezen fennebb írt 1786 die 4-ta February becsületes lovas katonák együtt, mü, ide alább subscribált személyek előtt megbékéltettek, kezek beadásával. Egyedül Gegő Ádám gyalog katona sem deliberatum szerint, sem pediglen békességből, — mivel akkor is szemben volt [Taploca Cs; RSzF 164].

Szk: székely ~. 1843: meg tanála bennünket Egerbe-gyi^a Székely Lovas Katona Tolvaj Ferentz az iránt hogy az alább irt utasítással 's a' melletti közlő Levelekkel hivatalosan procedálnánk 's a' következésről adnok Relatoriánkat [Mv; Tolvaj lev. Haraji Fejér György hites assz. kezével. — ^aTA].

3. vn + kn előtt v. után a 2. alatti jel-ben; inaintea sau după numele cuiva cu sensul dat la 2.; vor od. nach dem Familien- u. Vornamen mit der Bedeutung unter Nr. 2. 1763: Kuti Sándor exponallya: hogi Lovas katona, Kökösi Falka István ... eczakanak idejin ka-lauznak hajtotta [Uzon Hsz; HSzjP]. 1775: Perle a visitatio fiscusa Serester Márton Lovas katonát, Kováts Sámuel Deáknét viduat azért hogy a tánczoloikat innepnapokon házokba bé fogadták és innepet rontottak [Szemerja Hsz; i.h.]. 1780: Csiktaplocai Bernát István primipilus lovas katona megszólítván de eadem az egész irt falunak tehencsorda pásztorát, Tardos Jánost egy fejősteheninek elkárosodása végett; állítván ellene, hogy adjon számot róla [Taploca Cs; RSzF 213]. 1782: Csik-fenőfalvi Vizi Péternek, lovas katonának contraverziója lévén Biró Mártonnal valami tavalyi bárányok iránt, Vizi Péter megalkussza az bárányokat hetedfél sustákon egyet-egyet [Jenőfva Cs; RSzF 280]. 1831: Sáralfi lovas katona Babós Ignát^a [Kvh; HSzjP. — ^aFelel]. — L. még RSzF 117, 163–4, 172, 295.

lovaskatonáné székely határőrezredbeli lovaskatona felesége/özvegye; soția/văduva unui ostaş de cavalerie din regimentul de grăniceri la secui; Frau/Witwe eines Szekler Reitersoldaten aus dem Szekler Grenzwachregiment. 1808: Serester Mátyásné Nagy Sára Székely lovas katonáné özvegy 77. esztendő s így felel^a [Kökös Hsz; HSzjP. — ^aKöv. a vall.].

lovaskatonaság cavalerie; Kavallerie. 1809: (A) Mar-sualis Quietantiakat ide zárva küldöm, Személylesen magam meg nem jelenhetvén a Nemes fel költ Lovas katonaság mellett szüntelen jelen kelletvén lenni [Szk; UszLt ComGub. 1612]. 1840: ezen Nms Városban bé szállíttatni szokott Lovas katonaság [Dés; DLt 981]. 1845: ezen ns széke tanyázo lovas katonaság számára fel állitando kaszárnya tárgyában közgyűlésileg ki-rendelve volt Bizottmány ... három helyeket talált le-gyen Udvarhely városa kerületében alkalmasokat arra, hogy kaszárma építhetődhessek [Usz; UszLt XI. 85/6. 223].

lovaskert lókert; padoc pentru cai; Garten für die Pferde. 1747: Tudgya ... ā Tanu, hogy ... Pap Vanka ... lopta el ... Sz Benedeki kastely alol, ā Lovas kert-ből M. Groff Kornis Sigmund Ur eo naganak egy vilá-gos Pej Meczetlen ... ótód füre menő gyermek lovat? [KSz; Ks 27/XVII vk].

lovaskompánia lovasszázad; escadron; Kavallerie-escadron. 1710: már ott, homostorfi hegyen áll két lo-vascompánia, kit Carafa Teleki Mihálynak való tisztes-ségtételle expedíált vala [CsH 208. — 1688-ra von. fel-jegyzés]. 1736: eleg Nimetünk leszen, mert leszen edgy lovas Colonellus az kisseb staabal, edgy gyalog V. Colonellus négy lovas es három gyalog Compania [ApLt 4 Apor Péter feleségéhez].

lovaslegény 1. lovas szolgalegény; slugá cälärej; Reiterknecht. 1574: feketé ghothart nag sayon Lakozo hag-masy Cristoph Jobbagya meg eskwae es ezt walla hog mykor halabory gyorgy byrya wala tyztwl teket^a es erkedet Akkoron en halabory gyorgynek Lowas leghy-nye walek [Erked K; LLt Fasc. 29. — ^aK]. 1623: Az mely nemes embernek lovas legenie ... vagon ... azok ne connumeraltassanak [HSzj szakács al.]. 1625: Vrunck loas legenek Hust lib. 6 [Kv; Szám. 6/XXXV. 93]. 1710: azt mondotam: no, én tégedet inasomnak fogadlak, ennyi lesz fizetésed esztendeig; tégedet lovas legénynek, amazt szakácsomnak [CsH 129]. 1744 k.: Nagy Miklos G. Kalnoki Joseff urffi Lovas Legenye, Postaja [Hsz; INyR]. 1765: meg parancsolta eö kegyelme néki, hogy midön vagy maga eö kegyelme, vagy pedig az vármegye Lovas Legényei valahonnan meg érkeznek, arra vigyázzon, és Fűröl ... gondolkodjék [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 330]. 1772: az én edes Apám nehaj Oláh Imre Szabad Székely ... Szombati Szolgája s Lovos Legenye is volt a' Lázár Familiának [Szárhagy Cs; LLt Fasc. 152]. — L. még WIN I, 134.

2. városi v. várbeli lovas szolgál; slujbaşul oraşului/cetăţii care este inzeştră cu cal; Reiterknecht in der Stadt/Burg. 1570: etot egy lovas legennel egetembe kwlte volt fodor esthwan Byro az Zabo Balint hazához hogy az zolgalo leant meg fognak [Kv; TJK III/2. 57a]. 1579: az város zolgay loas legenek [Kv; Szám. 1/XVIII. 11]. 1582: Boldisar az lovas legén witt város kepeben három ezwt kalant az Gyullaj myhall Leanja megjegzeiere Chegben az Haro(m) kalan f. 3 d. — Hog' oda mentt neg' mell feoldre fizettem f. — d. 50 [Kv; i.h. 3/VIII. 16]. 1591: Bi(ro) vram akaratyabol kyllte(m) az Loyas (!) Legenth, feyer warah hogy az zallast meg Tyztittichyak es faat vegyen, attam neky f 2 [Kv; i.h. 5/I. 5]. 1596: Gaspar az Loas Legeny vitte Deesigh ö fge paranczolatit, hogy menten fel illyenek és az hadban feier wara gyülyenek: 1. lora Deesig d 50 [Kv; i.h. 6/XXI. 15]. 1609: Zeoleosi Ferencz Deak loas Legennek ket Cantorra Cub. 7 Met. 4 [Kv; i.h. 12b/IV. 175]. 1625: Az Lovas Leghenyek(ne)k es teob Cantoros szolgak(na)k a szokot mód szerent a ket elseo Cantorra tartozo buzajokat meg attam [Kv; i.h. 16/XXXIII. 2].

lovaslegénykedik lovaslegényként szolgál; a sluji ca slugá cälärej; als Reiterknecht dienen. 1789: Maga a férfi Lovas Legénykedvén jo fizetése járt [Dés; DLT].

lovaslegénység lovaslegénykedés; slujbă de slugă cälärej; Dienst als Reiterknecht. 1705: Rab Demeter Ez lovas legénjséggel szolgál fizetésért [Mezőház TA; Told. 18].

lovasos lovast ábrázoló; care reprezintă un cal; Reiter darstellend. 1705: Ez Boricza leányomnak adtam ezeket egy ejteles on kannát, és két on tányért, egyik sima, másik lovasos, staturás, velencei [PatN 56].

lovas-puskás lőő kiváltságokkal élő lovas katona; ostaş de cavalerie cu privilegii de primipil; Kavallerist mit Privilegien eines Primipilus. 1656: Jöuenek mű előnkben es münköt meg biralua(n) kezek bé adasaua. Egy reszről Czutak Peter Vra(m) nobilis . Mas reszről Czutak Mate Louas puskas az fiaial [Impérfva Cs;

BCs] | Dombi Pal Louas Puskas Sos Pál Louas Puskas [Homoródsztrmárton U; Eszt-Mk Cserei lev.]. 1663: Pálfi István Lovas puskas [Szováta MT; Berz. 11. 79/9]. 1664: Rakoso(n)^a lako Phülep Jstvá(n) Lovas puskas [Borb. I. — ^aAranyosrákos TA]. 1665: Kvósz (!) Marton ... Lovas puskas személy [Szentdomokos Cs; BálLt 61]. 1671: miolta a' Fejedelmek a' lovas Puskásokat Lőő szabadsággal meg-ajándékozták, az olta a' Biroság viseléstül tellyességgel immunisok akarnak lenni, mivel pedig némely helyeken annyira fel-iratták az Darabantok az Lovas Puskások közzé magokat, hogy némely Falukban egy sem maradt, ki magát fel nem iratta volna [CC 36]. 1674: Magyar Sakodo(n)^a lako Paszint Janos Lukacz Leörincz Lovas puskas szemelik [Told. 21. — ^aU]. 1689: Tobi Tamas p(rimi)pilus es Veress Janos es Czaba Mihaly lovas puskasok [Kászonimpérfva; Born. XL. 84]. 1698: Daruas Ferencz al Csik szeki Csekefalui mostan az megh irt szekben Csatoszegben lako lovas puskas személy [Csatóság Cs; CsÁLt I. 27.].

lovasregiment lovas-ezred; regiment de cavalerie; Reiterregiment. 1688: Jött ide Kolosvárról az Montecuculi regimentje érkezett ismét az Hannoverai fejedelem regimentje, lovas ... Independensebb regiment az többinél [SzZs 517]. 1705: két lovas regiment, úgy mint az Latúr és Altheim regimentji, kik Schlick generált elkísérték vala, visszajövendők lévén azoknak kellett ... securusá tenni az utat | Elérkezvén az a két lovas regiment, szállott Kolozsra [WIN I, 650–1]. 1710: generál Montecuculi, generál Graven, colonellus Acton a Montecuculi és Rabutin lovasregimentjeivel, kik eddig Erdélyben voltanak, rettenetes hideg időben megindulának és Debrecenben menének [CsH 454]. 1710 k.: Máramarosban volt ekkor kvártélyban Veterani egy gyalog és négy lovas regimenttel [BÖN. 755]. 1717: teczet Felséges Eugenius Herczegnek, a mi edés Hazánk Securitására az itt ben lévő Regimentek mellé még hat lovas Regimenteket be küldeni [KvLt I/222 a gub. Kv-ról]. 1738: mind katonak, mind mások erre veszik utokat ... Groff Forgács Uramis feles Tisztekkel s hat lovas Regimentből Recrutázni mennő katonákkal ... mentek által [Ks; 99 Kornis Antal lev. Szamosfalváról (K)]. 1801: Személyes Le-Írás Az Értz-Hertzeg Joseff Lovas Regementyéből el-szökött Katonának [DLT 127 nyomt. kl].

lovasság lovas sereg; cavalerie; Reiterarmee. 1704: Kaszás ezere, amely felől volt, oda kezdett lövöldözni, ágyúkkal, és minekutána háromszor lötenek volna, csak kavarogni kezdettek, és az egész lovasság csak megszaladt [WIN I, 257].

lovas-szám lovaskatona-létszám; efectivul ostaşilor de cavalerie; Gesamtzahl der Kavalleristen. 1677: Urak, Fő, és Nemes rendek, valakik fizetet szolgai a' Fejedelmeknek, ha szintén személyekben jelen lesznek is-a' hadi expeditiokban, de a' kiknek mennyi lora vagon fizetések, azon fellyül ha annyira valo jóságok vagon, kiről egyéb iránt szolgaságán kívül tartozot volna egy lovast állatni, non obstante eo, hogy Szolga, mindazonáltal a' fizetet lovas számon kívül, jóságának mennyiségéhez képest, azon fellyül valo lovassal tartozzék fel-ülni, mustrálni, és a' hadi expeditiot continualni [AC 93].

lovás-tartás lovaskatona-állítás; prezentarea unui oștaș de cavalerie (cu echipament complet); Kavalleristenstellung. 1677: Deszni jóság Jenőben való lovas tartástól mint immunit; a' patronusok a' Várta, mint tartozzanak gondot viselni [AC 254].

lovastiszt oficer de cavalerie; Offizier zu Pferde. 1704: a lovas tisztet indignálódtnak, hogy nem fizetnek, hanem magok pénzén kell élni [WIN I, 236]. 1705: A lovas és gyalogtiszteteket a minapiban mind felgyűjtven a generál palotájára ... az új császár hűségére őket meg is eskették | A lovas tisztet, úgy látom, nem nagyon bánkodnak rajta, hogy odalött Medgyes [i.h. 456, 458].

lovászászló steag de cavalerie; Fahne/Flagge der Kavallerie. 1662: az bástyák sűrű lobogós kopjakkal, sok szép lovas és gyalog zászlókkal környéskörnyül megrakván, ki-ki az ő lövőhelyét, sáncát éjjel-nappal erősíti [SKr 585]. 1667: Egy fejr tafota rongyos lovas zászló [Fog.; UF II, 338].

lovás-zászlótartó stegar la cavalerie; Fahnenräger bei der Kavallerie. 1625: Lóas zaszlotartok(nak) Hust lib: 12 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 155].

lovász lógondozó; îngrijitor de cai; Stall/Reitknecht. 1579: hoztanak feyrvarol 8 Török loat kyt waradra kellett vnyy . Neg loaz wolt welek [Kv; Szám. 1/XVIII. 24]. 1586: Az Zeghenieknek Zamatt megh Jelenchie Regestumaban^a Az Lowazoknak, Barom paztoroknak, Juhaszoknak mind Szamokat, s mind zegeodsegeket rendel meg Iria [Kv; PolgK 20. — Az isp. m.]. 1592: B. vram Pronchyolatyabol attam esmeg vrünk Louazynak, Ettelekre Jttalokra f — d 24 [Kv; Szám. 5/XIV. 246 Eppel Péter sp kezével]. 1596: Wrünk ő fge 3. fő loat hoztak vala az 3. fő Lo melle az Loazoknak 1. kenyeret [Kv; i.h. 6/XVIIa. 4 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1636: Pra-gai Thámás az mezeoseghrol joo uala kerdezkedem tölle, ha talalt uolna ualami louazokat lóuakkal [Mv; MvLt 291. 70b]. 1683: Opra Morar Baló András ur(am) Lovászsa [Preszáka AF; Incz. V. 24]. 1717: Azonkívül az pater Franciscanusok atyám uraimék lovászt, vagyis kocsisát úgy meg döfötte az puska végivel, hogy egyiknek az oldala csontya bele is romlott volt [Taploca Cs; SándorO 242]. 1731: Az Lovászokat Kan-cza Mestert és nyergelő szolgálkat rend(en) végye, és kit kit az maga hivatása szerent szolgáltasson az Lovászokat el rendelven, ki mellyik Lovakkal, és hány Lovakkal bányéék [JF lovázmesteri ut.].

Szn. 1530: Jowan Lowasz equus I fl. II [Vh; DomH 68]. 1602: Lovász Benedek szab. [Zabola Hsz; SzO V, 106]. 1604: lowaz andras [UzT 18/129 Sipos Balas Nagi Soljmosi lofw vall.]. 1614: Lovaz Peter zs [Szentimre Cs; BethU 451] | Louaz Jstua(n) jb [Bodok Hsz; i.h. 272] | Louasz Mihaly [Szkr; i.h. 169] | Louaz Georgy zs [Telek Hsz; i.h. 396] | Louaz Georgy jb. Louaz Benedek jb. Louaz Janos jb [Zabola Hsz; i.h. 384–5] | Lovasz György jb [Kelemenelke MT; i.h. 68]. 1625: lowaz Janos [UzT 166a]. 1680: Louasz Peter [Szentimre Cs; LLt Fasc. 156]. 1706: Lovász Annok [SzJk 351]. 1754: Lovasz Laczkóné [Gernyeszeg MT; CU]. 1760: Lovász Gyurkáné. Lovász Tamásné [Kóród KK; Ks 17. XXXI, LXXI]. 1766: Lovász Mihaly [Szilágycseh; BfN 101/2].

1789: Lovász Mihály [Bözödújfalú U; EMLt]. 1807: Lovász András [Magyaró MT; Born. G. XVI/2]. 1839: Lovász Anis [Angyalos Hsz; HSzjP]. 1859: Kis Erzsébet Lovász Andrásné [Szentkirály-Zentelke K; RHak 1].

Hn. 1736: lovász Teleknél (sz) [Noszoly SzD; EHA]. 1798: Lovász Kutnál [Mája MT; EHA].

Szk: ~ ok háza. 1632: Ezen jstallbol louazok hazara nilik egy paraszt felszer, uas sarkos pantos aito, egy paraszt kemence benne [Fog.; UF I, 141].

Ha. 1589: Loazokra [Kv; Szám. 4/VI. 35]. 1600: Loazoknak [Kv; i.h. 9/III. 45 Szabó András sp kezével]. 1621: loaszjnak. loazoknak [Kv; i.h. 15b/IX. 54, 60].

lovászház casă pentru îngrijitori de cai; Reitknecht-haus. 1680: Az itt való Lovasz házott Istállókat, Kazal és Buglya szénakat mehes kertet az Inuentariumb(an) bővebben meg lathatni [Szkorei F; ALt Urb. 70]. 1756: Építettett a Kocsis és Lovász Ház a mellette lévő Istáloval a Curialisnak nap Nyugut felől való szellyiben [Branyicska H; JHb LXX/2. 26].

lovászi szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ hivatal lovászság, lovászkodás; funcție de îngrijitor de cai; Dienst/Tätigkeit eines Reiter/Stallknechts. 1733: Mólnár Péter nevű Jobbágy . most Lovászi hivatalban Tartatik [Szilágytő SzD; Ks 17/LXXXV. 33].

lovászinás báiat la grajd (de cai); Pferdeknecht/junge. 1599: Vala zinthe akkor két Inas hon hat amn ál, egy zakachy Inas, megh egy louaz Inas [Dés; Eszt-Mk]. 1649: Vrunck eő Naga Louasz Inassinak, Atta(m) Vaczorara [Kv; Szám. 26/VI. 136]. 1732: Kerczer Tumucz Lovász Inas [Kóród KK; Ks 12. I].

Szk: fullajtár ~. 1681: az Vra(m) szolgálás ott leve(n), az fellaitar Lovász inas oda mene az hol az az ember a lovat a sóvényhez köteotte vala, egy korbáccsal meg csapá az lovat [Ajton K; WassLt Sztancs alias Markuly Marton (55) vall.].

lovászkantár frú; Zaum. 1768: Uj Rosás Lovászkantár 1 [Mezősztygörgy K; Ks 23. XXIb].

lovászkodik lovászként szolgál; a sluji ca îngrijitor de cai; als Pferde-/Stallknecht dienen. 1727: Luka és Jüvon itt K. Lonán lovászkodván, a kúrcuz világ után edgyütt ismét el szökvén, mind ketten mentenek lakni Pap-Telkére [Kendilóna SzD; TKI]. 1757: én 20 Esztendőig Lovászkadtam eő Ngánál az eő Nga Lovait gyakarta itt oriztem Czövökön [Gyeke K; Ks 4. VII. 6 Lovász Kira (44) zs vall.]. 1763: Lavasz Gyurka anyira vagjan hagi az nem hiszem hagi többet Lavaszkdagjék [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.].

lovászlegény rindaș la cai; Stallbursch(e). 1585: Martont az Lowasz Legenit kuldek feierwarra az púška pöt (!) Chinalowal [Kv; Szám. 3/XVIII. 9a Gellien Imre sp kezével]. 1598: en sokaik zolgalta(m) az szegin nagy vramott Lazar Imrehet Louaz legenie uoltam [Pálfa Cs; BálLt 81].

lovázmester îngrijitor de grajduri; Stallmeister. 1582: Jutottanak az Cancellarius Lowajwall ide mellyeket eleoll ell kwldeott Janos Deak Balint Deak es az lowaz

Mestere [Kv; Szám. 3/VIII. 65]. 1595: Waradrol Wrúnk ő fge Loaz Mesterre Kouacz Tamas, ötöd magauál, hozot ő fgenek l. Teüt és 6. zekeres loat, és l hatas fő loat [Kv; i.h. 6/XVIIa. 170 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1609: Vrunknak feo Louajra es paripajra Loaz mesternek, loas legeneknek attam Egi napra Zabot. Cub. 4 [Kv; i.h. 12b/IV. 250]. 1629: az Gubernator loauz mestere haniatta ki mind az kaput, s mind penigh az kertet az haniatta ki [Kv; MvLt 290. 175b]. 1681: Szilagiból hozott Lovász mesterek Ladaja Nro l Ebb(en): Kárman Zabola 1^a [Vh; VhU 554. — "Folyt a fels.]. 1731: a Lovász Mester házab(an) lakjék az Istálló mellétt, és jelen légyen itatása, abraklása és tisztításakor a lovaknak [JF lovászmesteri ut.]. 1796 k.: a Csikok egyszersmind meg betegedten(e)k s harmadnap alatt mind az három meg döglött eleget nyargaltam minden felé Régenből a Kovátsot ki hoztam Nyulasrol az Groff Teleki László Ur Lovász Mesteret de nem seghettek rajta az Torka meg dagadott és meg fuladott [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. 1817: Bajko János, Méltóságos L. Báro Bornemisza Léopold Ur Lovász Mestere, mint egy 60. esztendő [Görgény MT; Born. G. XVIII. 5].

Szk: ~ek háza. 1681: Szegelet Bástyá ... Ezen also Contignatio felett levő Kő ház, mely réghen Udvarbírák, Porkolábok, Lovászmesterek hazais volt, gerendas, deszka padlasos [Vh; VhU 502–3] * *udvari* ~. 1849: Kelemen Béni a fiúcskát további nevelés végett át adta az udvari lovász mesternek, havanként fizetve 8.8 pengő forintot érte [Kv; Végr. Vall. 23] * *vicekocsis* ~. 1595: Nagy György Wrúnk ő fge vice kúczis Loaz Mestere, megyen loak visitalni és Bellyegeszni [Kv; Szám. 6/XVIIa. 62 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

lovászmesteri de îngrijitor de grajduri, Stallmeister. 1806: Inen elébetske mentünk s: bé Nyitánk a Lovász Mesteri házba [Bodola Hsz; BLt].

lovásznyereg sa; Sattel. 1638: Vagjon harom regi, ros lovász nyereg [A.porumbák F; UF I, 657]. 1661: Négy lovász nyereg [TML II, 189 Teleki Mihály Veér Judit-hoz]. 1761: Lovász Nyereg paraszt farmatringal [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 24]. 1807: Lovász Nyereg Fekete Bárány Bórral, Szügyellő, Farmatring, és Kenygel szíjjak, s vasakkal együtt [Szentmargita SzD; Ks 67. 49. 41].

Szk: *német* ~. 1780: A Lovász Mester Házában ... Zöld bársonnyal borított német nyereg A Nagy Istállóban Lovász Német nyereg 5. Magyar nyereg 3 [Bethlen SzD; BK].

lovásziparipa cal de călărie; Reitpferd. 1632: deres herelt loauz paripa [Fog.; UF I, 176]. 1675: Egi Barna lo lovász paripa volt [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1696: volt l lovász paripaja, 2, hatas kanczaja [Buza SzD; LLt Fasc. 146]. 1710: A fejedelemsasszony ... egy étekfogónak nagy ajándékokat ígervén és a fejedeleme lovásziparipái közül négyet adván oda útjának continuálására, elküldé Betlenben [CsH 122].

lovász-udvar padoc pentru cai; Pferdehof. 1732: bé menvén az meg irt lovász udvarra, talál az ember ... egy jó sendelj fedél alatt, cserefa lábokon álló jó Sajtó szint ... Ezen lovász udvar ... körös körül, jó sendelj fedél

alatt lévő njesett vesszözvel kertelt tapasztas kertel van bé kerítve [Kóród KK; Ks 12. I].

lovatlan l. *mn* lóval nem rendelkező; fără cai; ohne Pferd, über kein Pferd verfügend. 1704: a generál impo-nálta nekik, hogy lovat vegyenek a lovatlan németeknek [WIN I, 236]. 1738: A Tktes Nms Tanácsn(a)k ... Conclusumán(a)k effectuálhatására 's annak observálandó modalitassára Concludáltatott, hogj lovas atyánkfiai, mikor magok rendekenn kívül postalkodásra menni kintelenítettnek, tehát a már Registrált lovatlan Atyánkfiai, minden Mértföldről egy egy lóért fizessenek Den. 12:/:12 [Dés; Jk 491a].

Szk: ~ *nemes*. 1661: Ngodnak alázatosan jelenttem vala, hogy az gyalogok és az lovatlan nemesek had maradhasanak hon, mivel az kolozsvári praesidium untalan kiütt hol egyfelé, hol másfelé, s ha erre találának júni, megértvén, hogy mind elmentünk, teljességgel elpusztítanak [Bágyon TA; SzO VI, 256 Csegezi Tamás, Asz kapitánya a fej-hez].

II. *fn* lóval nem rendelkező katona, gyalogos; pedes-tras, infanterist; Infanterist, Soldat, der über kein Pferd verfügt. 1705: Közönségesen beszélék a németek, hogy az armada harmadnap alatt elérkezik ma négy óra-kor a lovas hadak között valamennyi rossz lovas volt és a lovatlanok is mindöszve lehettenek ötszázan, azonban háromszáz muskotélyos is kiindulának minden cselédes-tül és egyetmásostul, szekereztül [WIN I, 603].

lovazó kb. lóval ide-oda járó; care umblă călare; mit Pferd hin u. her/dahin u. dorthinreitend. 1704: Érkezvén commissio Szebenből a gubernátortól öngagságától és guberniumtól, melyet Hatházi Gergely hozott, akit ennek előtte ide a gubernium mezei kapitánynak rendelt, és eddig is igen kényszergettek afféle lovazó embereket, tudniüllik afféle excursióra alkalmas embereket, hogy irassák be magokat ... port(y)ára menjenek Hatházi urammal [Kv; KvE 283 SzF].

lövizelet lóhúgy; urină de cal; Pferdeharn/wasser. 1822: el-türtem Hadnagy Titt Ferenczi Károly Urnak azon rémittő egésségtelen undok tetteit, hogy a' szomszéd Istalloja Hidlássát egy epitette; hogy a Ló vizellet az uttza ösvényibe folyt ... megkívánom hogy a' Ló vizellet ki bortsátását az Hadnagy Ur publica autoritate el-tiltassek [Dés; DLt 633].

lővonó-fa ? lőszekér-rúd; oiște de la căruța pentru cai; Deichsel des Pferdewagens. 1672: utoljára nem lévén az kozákoknak mihez kapni, az karuczákból ama lővonó fát vették avval kezdték magokat oltalmazni [TMÁO V, 119 Máté deák a fej-hez].

lővonó gém lőszekér-rúd; oiște de la căruța pentru cai; Deichsel des Pferdewagens. 1632: Az Olton ualo hid ... Fen a hid gerendain uagion szeker mwhez ualo bik fak ugian sok. Az hid gerendai egy gialom. N. 1. Az hidnak az vegén egy lo uono gem. N. 1. Egi eőregh hozzu laitoria. N. 1 [UF I, 185].

lovú whány ló-vontatta; tras de un anumit număr de cai; von einigen Pferden gezogen. 1597: Értik aztis ew kegmek hogi az varossy keosseget az eppewletre walo

keowek hordassara rea ereoltetnek, de fizetest nekik ne(m) adnának . . . igit vegeztek feolelle hogi az keo hordásra ew kegmek Tanachul vgian rea kenzerichek az keosseget, de el rendeliek hany loww es hany eökreu keonek hozasaert menyit kelessek fizetny, es azzerint fizessenek nekik [Kv; TanJk I/1. 296].

Vö. az egylovú, hatlovú, kétlovú stb. címszókkal.

lozsádi a Lozsád (H) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Lozsád/Jeledintji; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Lozsád: a származást jelölő előnévként; ca predicat plasat înaintea numelui indică localitatea de origine; als die Abstammung bezeichnendes Prädikat. 1718/1781: Mi Bentzentzi Olasz Mihály, Nemes Erdély országának edgyik Itilő Mestere, Lasádi Györfi Joseph Nemes Hunyad vármegyének ordinárius Vice Ispánnya [JHb LXXI/8. 481]. 1772/1785: Méltóságos L. Báro Török Kristina Aszszony, néhai Méltóságos L. Báro Lasádi Górfi Benjámin Ur özvegye [DobLev. III/596. 378 gub-i vkj].

lőzse páholy; lojá; Loge. 1823–1830: Ezen bálházból a teátrum s akkorra való ülőszékek ki voltanak hordva, a karok vagy lőzsék megmaradtak [FogE 248].

lőzsír untură de cal; Pferdefett. 1812: Papp Ferentz Udvar Biro Ur Sz. Régeni Herman János Uramnak . . . fizetett légyen ki e szerént . . . 1 kupa dohotat, és más fél kupa lo zsirt [Nagynyulas K; IB]. 1824: Az Nemes Város vétetett egy rudas Hámot Ujjat, melynek meg kenetése parantsoltatván, hogy feje ne légyen s el ne soványodjék, vettem egy Kupa Lo sirt 1 Rf 20 x [Dés; DLt 885].

lő 1. a trage; schießen. 1573: Hozzwazay peternek felesége valla, ezeketh hogy latta volna az gwlyobyst es aztis hallotta volna . . . hogy leottek volna az varbol [Boldoc TA; Thor. XII/21]. 1580: senky kertek es Mayorok keozt puskawal ne leoye(n) se ot ne laryon puska-wal, Mert valakyt ot talalnak puska-yat el wezyk annak felette tyz forintot veznek rayta [Kv; TanJk V/3. 220b]. 1582: Thomas Dobo fassus est, Az mesterek megh hagiak hog senki egnel theobbet Ne leoyeon az zakalosok-bol | Diody Andras vallia hog En Zinthe leony Akarok vala Akkor hog Az por giuladasa esek [Kv; Tjk IV/1. 51]. 1590: Latam hogy kecher leowe Pribek Gergely [Szu; UszT Ambrus Ferenczyne Catha vall.j. 1637: Rosnai Szabo Miklos monda Nanasi Istuannak hogi tars ugi leoi aval az puska-val hogi goliobis vagion benne [Mv; MvLt 291. 94a]. 1778: hallottam aztis . . . hogy eö Nsga Udvari Birája után Paskuly nevezetű szakátsa lőtt puska-ál [Kéménd H; JHb XXXI/51. 73]. 1780: Láttam Puskát a' Groffnál; kérte pap János, de nem adta oda ő Nagysága, s magának sem láttam olyan szándékát hogy löni akart volna azzal, annyival inkább, hogy tsappogatott volna vele [Buza SzD; LLt Csáky-per 113. L. 20].

Szk: célt ~ célba lő. 1574: (A) germekek egy arant azt valliak hogi . . . az Greger venter fia es zeybert Antale otth Nem voltak az harchban, hane(m) Eowelek leotte-nek chelt [Kv; Tjk III/3. 353] * *farba* ~. 1752: sötét, kódós üdő lévén . . . a' puskát utánna sűtém, meg akar-

ván ijeszteni de nem akaratombol farb(a) lőttem [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 32]. 1763: gr. Teleki Sándornét úgy lőtték farba, hogy az ágyékán ment ki a slét [RettE 155] * *feléje* ~. 1752: csak azért lőttem feléje hogy megésszem (!) s akaratom ellen tanáltam [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29]. 1844: Láttam hogy Szakmári Ferentz részen . . . a' puskáját ki lőtte, még az ágyassa kiáltotta, hogy feléje ne lőjön [A.sófva U; DLt 1441] * *főbe* ~. 1662: a sűrű nyilas pogányság úgy rajtok lett vala, hogy életben benne nem sok szabadulhatott vala. Kádár Ist-vánt magát is főben lőtték vala, úgy, hogy a csata után eltakarításakor az agya koponyájából a nyilvasat ki sem vonhatták volna [SKr 446]. 1704: Tiszt pedig egy is el nem veszett, hanem kapitány Schmidtet vágátk főbe, magának pedig Gravennek a lovát lőtték főbe alatta [WIN I, 293]. 1756: hocza az Lovamat mert ha egy Job-bagyon meg bányais de főbe lövem az Hohér Terem-tettét [Petek U; Hr 3/15] * *hátha* ~. 1705: egy Pavlik nevű kapitányt . . . egy párdúcboros kapitány egy darab érccel hátha lütte, ő is amazt, de egyiket sem járta meg a golyóbis [WIN I, 391] * *hózzá/vkihez/vmihez* ~. 1590: Latam hogy az kerezthez leowe s megis talala vgia(n) megh lodwla az kerez | Latam hogy leowe Pribek Gergely de nem tudom(h) az az kereztesekhez leoweje vagy az kerezhez [Szu; UszT]. 1598: Kadas Janos . . . vallja . . . zilagi Jstwan . . . monda hogy eo Ahoz leott a kj az kwat hanta be [Kv; Tjk V/1. 232]. 1646: az iozagra . . . kwdöt vala Apor Lazar, hogi el hannjak^a Barrabas Georgy nem engette vala megh egy puska-val hozok is leot vala etzer [Kvh; HSzJP Zaz Ianos de Kantafalva (30) lib. vall. — ^aA keritést]. 1738/1748: egy Galambhoz lövek azzal a Puska-val [Gálfva MT; Sár.]. 1809: a' ka-tona hozám lőtt érteis a' fartsokomot [UszLt ComGub. 1668–9] * *nyakon* ~. 1657: Ez nap Szuhai Mátyást nyakon lövék, de nem haláloson, mindazáltal elmarada a Lócsén gyógyittatásáért [KemÖn. 228] * *reá/vkire* ~. 1590: Latam hogy leowe reaiok kecher . . . az azzony nepek mind el riadanak Jdestowa jettekben [Szu; UszT]. 1598: az I(na)k azon Juralnj kell, hogy eo zanzan-dekkel az Ara az puska-bol nem leott, kin ha Jural absol-uataltik így az A keresetiteol [Kv; Tjk V/1. 234] * *segg-be* ~. 1705: Egy . . . ingcysinyér kapitányt seggen lüt-tenek a kőfalon [WIN I, 454] * *utána* ~. 1752: gondol-kodám, hogy utána Lővők, hogy inkább meg-edgyen^a, aminthogy Lővék is [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29. — ^aÉrtsd: megijedjen]. 1784: az Udvar Biro közüllők lo há-ton ki szaladván, az Fő Biro . . . edgyik Inassa lőtt után-na [Bánpataka H; JHb XXXI/51. 12]. 1849: Ekkor jöve sebessen ki . . . a Molnár fia és ki érkeze fel tartá a pis-tolyát s utánnok löve [Héjasfva NK; CsZ. Fodor Már-ton (57) vall.].

2. vkit meglő; a trage în cineva/asupra cuiva; în an-schießen. 1632: erősen vagdal uala be az ablakon: Hogi lüd eöld vagd az esse lilek kuruakat ugimond [Mv; MvLt 290. 78b]. 1640: En az varbol megiek uala ala hal-lek kialtas iaygatast . . . hallam hogy mondak leöd, leöd az esse lelek fiat, hallamis az ket puska leöuest [Szilágy-cseh; GyK. Anna Fazakas cons. prov. St. Fazakas (28) jb vall.]. 1737: Szakaturi Gliga Szimeont . . . a Németh keményen meg veré véresítet fejtét bé törvén s mondá meg löjjeé? arra mond^a ne lőd, mert elég néki a verés [Gáncs/Rettg SzD; TKI Rusz Szimeon (32) jb vall. — ^aPap Gá-bor]. 1745: ne jőj réam Peter mert meg lőlők, melyre fe-

lele Péter lőj hát, azonban az Puskais meg Szolla (!) és látam hogy halva hozzák Sandru aliás Ignat Petert [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1752: Boër Vram ... monda a' Koczodás közb(en): Én nem lőttem szánt szándékkal Bátyádot [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29]. 1764: Minden ok nélkült forgatni kezdette, és tractálni a puskát, s azonban azon puska által halálais történt Hints Ersök(na)k, az ugyan nem világos hogy irányozta volna, de midőn roszt intentioi ki jönnek, ugj kellett lenni hogy szándékkal lőtte [Torda; TjKt V. 246]. 1782: Pistajt rántaté valamellyik, 's a' Felső 'Suki Birot akartaé löni ... ? [K; SLt XLII. 5. 5. vk].

3. vadállatot/madarat elejt/lelő; a împuşca un vînat/o pasăre; Wild/Vogel erlegen. 1593: A Darabantoknak kyk oda voltak attam püska pora hoga galambot Leöyének f — d 20 [Kv; Szám. 5/XXIII. 120 Caspar Schemel sp kezével]. 1681: Valaki a' havaso(n) vadász, es vadat fog (: ugi mint erdei, szarvast, özet, es egyéb olj nevezetes vadat öl, lő vagi fog :) annak neged része a' várban jár [JHb XXXII. 57]. 1720: edgy öreg bika szarvast lötenek [Ks 96 Apor Péter lev.]. 1721: egy vad ludat is szintén ma lőttem [Ks; 96 Bíró György lev.]. 1772: a' Silip árkanban derek Télbenis bé nem fagjott a' Viz ... én magamis benne Reczét lőttem [Sövényfva KK; JHb LXVII. 282]. 1774: vadnak ugyan a Jobbagyok között kik magok számokra ha löttek vagy egy nyulat, vagy Rokat az ollyanakat magok hasznakra fordították [Mocs K; KS Conscr. 24] | Enis Erdő Pásztor lévén, 's Erdőkben kovajogván lőttem egy egy Nyulat [Vécke U; LLt Vall. 180]. 1809: az Falu tován ... Szodos György Uris lött egy vad matskát [Mezőbánd MT; EHA]. 1826: Elvégeztetett, hogy valaki communitásunk erdején vagy mezején farkast vagy medvét lő; megbizonyosodván, hogy az általa lövetett meg, béhozván a faluba, a communitás közcassájából a farkaslövésért 3 Rft, a medvelövésért pedig 6 Rft kapjon [Árkos Hsz; RSzF 222].

Szk: *fajd* ~ni. 1570: Ifiabik Iweges gergh ... vallya, hogy Egnap Mykor Eotet ferdeos kelemen fayd leony hythha volna Es sennyet (!) Nem kaphatak volna Es megh zonjajtak volna leotek Zamosfalwara otth ew theoltet egy eytel Bort es Megh Ittak ketten [Kv; TjK III/2. 186].

4. puska/ágyútűz alatt tart, ostromol; a trage asupra ceva, a asedia; unter Gewehr/Kanonenfeuer halten, stürmen. 1660: Váradot erősen lövik, az török minden felé pusztít [TML I, 548 Teleki Mihály Veér Krisztinához]. 1678: Most Szerencs alatt vagyok. Lövik. Két nap alatt elválik dolga, kiről, egyébből is Ngdat alázatosan tudósítom [TML VIII, 224 Teleki Mihály a fejhez]. 1705: már elhagyták volna Medgyesnek lövését és már nem lűnek [WIN I, 445]. 1710: A francia generál, Ville-roi nem akar vala harcot adni, de kételen lőn vele. Majd hat óráig lövék, vesztegeték egymást [CsH 326. — 1702-re von. feljegyzés].

Szk: ~ni való mozsárágyú. 1804: Löni valo Mosár ágyu nro 6 [Tresztia H; Ks 108].

5. riasztólövést ad le; a trage în aer; Alarmschuß abfeuern. Szk: *hármát* ~. 1653: a taraczkkal hármát lövének, hogy a vidék felrezenjen [ETA I, 144 Nsz]. 1662: Az ellenség közelítése híréért a várban ottan hármát löttek vala [SKr 496] * *hirt* ~. 1658: És 23-k aug. jöve hirtelen az uraknak az a hir, hogy a Rikán immár ál-

taljöttek és Daróczot elégették ... És mi is hírt lövének három taraczkal hármát [ETA I, 167 Nsz].

6. diszlövést/örömlövést ad le; a trage salvă de onoare; Ehrensalue/Freudenschuß abgeben. 1608: 30 Martii. Jöve be Kolozsvárra az fejedelemségre Báthory Gábor ... 31 Martii. Megeskeszik az ország hűségére, és aznap erősen löttének, doboltanak, trombitáltak, harangoztanak | 9 Novembris. Jöve be Kolozsvárba az menyegzőre, hogy az hűgát Bánffy Dienesnek adta volt Báthory Gábor ... az menyegző pedig lőn a lábasház alatt, Márton deáknénál. Ugyanaznap kezdetett az, mely nap bejőve az vőlegény; úgy löttének az ágyúkkal, hogy a házakban az piacon egynehány megszakadozott, és az kemencék is beszakadoztak [Kv; KvE 138–9 SB]. 1736: ha az leány atyjának az váraban^a álgyük, taraczkok vagy szakállasok voltanak, az nász népe eleiben^b erősen löttének; az nász népe is mindenféle muzsikával, valamennyi kitöltt s illet, annyiival ment | mind az leánykapás, mind az álomra menés rendszerént hajnal felé volt; ha pedig álgyu, taraczk vagy szakállas volt, mikor az menyasszonyt kapták az vőlegényhez, erősen löttének [MetTr 381, 388. — ^aA menyasszonyos ház urának váraban. ^bA vőlegény násznepe tiszteletére].

Szk: *békesség örömet lövik*. 1705: Olyan hír is jött most, hogy Fehérvárott nagy lövés lött volna. Ki azt mondja, hogy valamely odaki esett victoriának az örömet lötték, ki azt, hogy a békesség örömet lötték, ki azt, hogy Rákóczi uram^a érkezett bé, oda a principátusba béülvén, és annak az örömet lötték [WIN I, 474. — ^aII. Rákóczi Ferenc] * *koronáztatás örömet lövik*. 1790: Éppen most 12 orakor lövik a Felséges Leopold Tsaárságra lett koronáztatásának örömet [Kv; TL. Bodoki József prof. lev.]. * *örömet* ~. 1595: Az keűes Löű szerszámot vittetem az Clastromban: Alot pedig oly sokkaig az vdúaron itilűen hogy meg örömet kellene lönj [Kv; Szám. 6/XVIIa. 155 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1620: 25 Augusti. Bethlen Gábor öfelségét az erdélyi fejedelmet tevék Magyarországnak királyának mely hírt hozának meg Kolozsvárra 1 Septembris, és aznap széd prédikációt tőnek, és 2-da Septembris örömet is lövének [Kv; KvE 151 SB]. 1684: Anno 1684 die 18 Septembris, Emelte fel az mi kissebbik Urunkat^a feiedelemsgre az Torók előtt, melynek oromet is löttek mindenut az egész országban minden Varosokban Kastelyokban [Kv; ACJk 13b. — ^aII. Apafi Mihályt].

7. fröccsent; a împuşcă; spritzen. 1745: az katona hozzá vág az kardal ... az paraszt emberhez az job fűlit orczástol le vágja az vér egészen el fojja s lövdök az vér mint ha csövel lőnek [Dombó KK; Ks 5. X. 6 Drágán Todor (50) jb vall.].

lőcs leucá; Wagenleiste. 1573: Palfy Gaspar Apahidy, Azt vallia ... hoga eo kereket vasaztat volt Benedek kowachal ... Azomba Ieo ky az varosbol egy ember ... Mykor Beh keonyeklet volna az myhel ablakan, Megh latya az Leochet az Mate kezében | Mate vgy fwtmyk ky az Mywhelbeol az leochel Es wgy deffey (!) az Embert azonnal ely deol mert Igen Reszegh volt [Kv; TjK III/3. 88]. 1595: foldoztattam az varos 2. kucziat, és kezitgetem az útnak Kerekes Mattyas czjalt ... 2. ham fat, 2 Lőczet [Kv; Szám. 6/XVIIa. 153 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1597: Porozlo Marthonnal vettem az vy leochihez ziat f — d 2 | Kerekes Balintnak ... fizettem,

hogy az Varas fedeletlen kochiahhoz egy Niütöt es leochieot chinalt f — d 20 [Kv; i.h. 7/XII. 18, 23 Filstich Lőrincz sp kezével]. 1681: Bérés szekérhez valo Szeker oldal, mind az negi Lőcshez valo vas pantjával együtt Nro 2 [Vh; VhU 505]. 1694: Egy mas lőcz, kanot vas, karikaual den. 30 [Kilyén Hsz; BLt]. 1734: Vagyon egy bérés szekér vasas tengelyekkel, négy fojto karikkal, négy lőcs vas kávékkal, vas tengely vég szegekkel edgüt, kerék főre valo karika no 7 [Datk NK; JHbB D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.]. 1789: Néhai Magyarosi Beniamin Ur Jobbágyainak három Vasas szekereit is ki osztogatta nevezetesen Bukur Alexának egész Vasas szerket ... a többinek is kinek kerekét, kinek Lőtseket, kinek ekét [Asszonynépe AF; DobLev. III/657. 4b Gabriel Simonfi (55) ns vall.]. 1808: Itélet ... A mi a szekeret nézi: Optio szerént a Fiu elvette a' szekérnek eleit rudastol hozzá tartozott két Lőtsekkal együtt; a' két Leány-nak pedig maradt a' szekérnek hatulya két lajtorjájával és két Lőtsivel együtt [Asz; Borb. II].

Szk: ~ *tartó vaskarika*. 1836: Két rosz Marok vas, edgy lajtorján edgy lőts tarto Vas Karika [MNY XXXVIII, 210] * *fakávás* ~. 1694: 1. fa kávás lőts, 2. tangyer karika [Torda; Told. 11/34]. XVIII. sz. v.: három fa kávás lőcs [HSzj *lőcskér* al.] * *fakó* ~. 1810: ött fakó Lőts [Csapó KK; LLt] * *vasas* ~. 1647: Szeker negy vasas kerek, tengelyestool, három vasas Leoczcel, egy Czatló lancel [Megykerék AF; BK 48. 16]. 1687: Egy vasas bérés szekeret, vasas lőcsivel, és lánccos szegeivel két pengő karikaival [Déva; Szer.]. 1810: Uj Szekérhez való vasas Lőtsek [Jedd MT; LLt] * *vaskávájú/vaskávás* ~. 1679: Bérés fakó szekér nro 7 ... Tengelyin marok vas nro 2 ... vas kávás Lőcs nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 135–6]. 1854: Találtatik Két Bérés Szekér vasas Talpu Vasas Tengeljel ... 5 Vas Kávájú Lőtse — Ruddal, és egy Járommal [Sárd KK; WassLt] * *vasköpüs* ~. 1694: Egy vas kúpús lőcs káua fáual edgyüt [Kilyén Hsz; BLt].

lőcsei a Lőcse (Szepes m.) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Lőcse; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Lőcse (Leutschau): 1. Lőcséről való; din Lőcse; aus Lőcse stammend. XVIII. sz. eleje: Szabo Mihály Uram ajándékozott a' Templomba(n) egy Lőtsei kótás Impressumat [Mezőbánd MT; MMatr. 365].

2. Lőcsén gyártott; fabricat în Lőcse; in Lőcse erzeugt. **Szk:** ~ *gyolcs*. 1637: Feier Ruhazatbol Peternek Jutot hatotfel sing uy Lőcsej gyolcsj singit p(er) d. 20 f. 1. d. 10 [Kv; RDL I. 24].

lőcsfa lőcsnek való fa; lemn pentru leucă; Holz für Wagenleiste/Lisse. 1661/1793: azon tilalmas Erdőből nyír, nyár és Gyertyán fából Falubeli embernek szűkségire lő rudnak való fát ... lőtsfát ... ekeszarvát ... ki embernek hirtelen kelletik ... pénz nélkül szabad hozni [A.csernátón Hsz; SzékFt 19]. 1679: viseltes vasatlan tengely no. 2. Uy Lőcs fa no. 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.].

lőcsfő vírful/ciocul leucii; der obere Teil der Wagenleiste/Lisse. 1810: Egy pár lőts főre valo patíng Rf 1 xr 16 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 11]. 1827: vasas ökör szekér ... a' Rudján 5 vas kapots — A rud vé-

gén marok vas ... 1 lőts — lőts kávéival egy egy viseltes káva karikával, két lajtorja négy rosz lőts fő [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1843: Nemes Lak Jozságom Ejszakának ideinn bizonyos Orzok által fel veretvén, a többek közt a Szekeremis meg lopotatt — el lopotvann belőlle két uj vasas kerék — két lőts vas kávékkal és lőts főekkel együtt [Kövend TA; KLev. Kövend id. Kis Sándor vall.].

Szk: *sziju* ~. 1747: Fako Bérés Szekér nro 3 ... minden Lőcs Vas kavas, mindenik Szekérnek Sziju Lőcs fője egyen kívül [Aranykút K; Ks 73/55].

lőcskarika bucea (la leucă); Lissen/Wagenleistenring. 1779: Két Lőts korikát is fel vertem Uiat, és öt Sast is tsináltom Uiat hozzáia Xr. 21 [Szászváros; BK]. 1780 k.: Az Bérés szekérre egy lőts karikát az lajtorjára xr. 3 [uo.; BK].

lőcskáva plevijă; Deichsel/Lissenöse. 1625: Az Talyigához attam Lőts káuának vasat Nro 1 [Kv; Szám. 16/XXXIII. 7]. 1692: Lőcs káva nro 1 Kése fa sikotyú nro 1 [Szárhegy Cs; LLt]. 1763: négy Lőts kávat tsináltata velem [Désfva KK; Mk V. VII/1. 46 Hegyi Adám (45) jb vall.]. 1780 k.: egy Lőts kávat ujat amagam vasambol xr. 36 [Szászváros; BK]. 1792: közönséges falugyűlésiben mindennemű munkáknak árok ... meghatározottat eszerint ... egy lőcskáva közönséges den. 12 [Árkos Hsz; RSzF 292]. 1812: Lőts káva egy Lőts 12 xr [F.rákos U; Falujk 72 Sebe János pap-not. kezével]. 1851: A' bivalyos Kurta János járta szekér becsültetett harminczöt rf ... két szekérnek a' lőcs kávi fából valók [Erdősztyörgy MT; TSb 34].

Szk: *vasköpüs* ~. 1694: Egy vas kúpús lőts káua fáual edgyüt vallora den. 48 [Kilyén Hsz; BLt 4]. — Vő. a fa- és vas-lőcskáva címszóval.

lőcskáva-vas fier pentru plevijă; Deichselöseisen. 1694: Egy mas lőcz káva vas, karikajual den. 30 [Kilyén Hsz; BLt 4].

lőcsköpű lőcskáva; plevijă; Deichselöse. 1625: Az Talyga leocz kepwie el töröt annak meg Csinalasara vőtem egy vasat ... d 50 [Kv; Szám. 16/XXXII. 12]. 1627: Egi szalu, Egi leocz kepw, Egi chatlas, es Egi rud orrara Valo marok vas f — d 40 [Kv; RDL I. 134]. 1749: Czináltattam Egi Lőcz keopwt az Talygaba(n) ... Az el töröt köpwből czináltattam(m) 1 wtköző karikat [Kv; Szám. 26/VI. 464]. 1848 k.: A Kis szekérnek a kerekére egy ocska ráfot felhúztam 1 fl. Az első lőcsköpűhez egy uj spangnit csináltam 20 xr [Kv; Újf. 1].

lőcsös 1. ~ *lábú* karikalábú; cu picioare strimbe; krummbeinig. 1584: Marta Bota Ianosne hallotta hogy Danch Leorincz ig gialazta Viczey Andrast, The Neste Curwa, Roz eb, leochieos labu, chonka pechiw az beoreodet zalmaual teolteom meg [Kv; TJK IV/1. 360]. 1806: Nagy Amdrás, 44 Esztendő ... tsontos teremű Lotsos lábú [DLt 547 nyomt. kl]. 1826: Hollet Vinzte lőtses lábú [DLt 1123 ua.].

2. hajlott, csámpás, gacsos; scălimb; quackelig. 1685: Szekeres Lovak ... 1. Szeg. kicsiny s hodos, hátulya lőtsös [Utl]. 1811: Dereka nem nyerges Hátulya nem lőcsös, nem-is áll hám-fáson, Első lábat nem

rak keresztül egymáson [ÁrÉ 157–8. — ^aGr. Bethlen János véleménye szerint a ménesbe való szép lónak]. 1820: Egy bitang Csiko ... a' hátulso lábaival könyökös, lőtsős [DLt nyomt. kl]. 1836: Tulbura Péter — mind két lábára — nézve lőtsős [DLt ua.].

lőcsös szekér car cu leuci; Lissenwagen. 1823–1830: a' Gazdája pedig olyan jó indulatú volt, hogy két loval Kotsival (: így nevezik a' lőtses Szekeret is :) el vitt Posonig [FogEK 463].

Szk: úti ~. 1850: Úti lőcsös használt szekér — bőrös vasas töltött ülés-bőr párna kettő [Algyógy H; Born. F. II].

lőcsösség karikalábúság; fapdul de a fi scälimb; Krummbeinigkeit. 1840 k.: az edgyik Bika nagyobb ... hanem a két hátulso lába lőtsős Csak ugyan inkább Szeretem, a lőtsesség mellett is a nagyobbikat [Görgény MT; Born. G. XXIVb Csiki Sámuel lev.].

lőcsspating lőcsgúzs/szj; ríncă, Lissenbindung/riemen/wiede. 1797: Egy avadék Béres Szekér ... otska lőtsokkal, jó Lőts, vas kávakkal, avadék két oldal Lajtorjakkal, szju Lőts pattingokkal, jó vas fel hertzelt [M.igen AF; DobLev. IV/777. 18]. 1840: Két Lőts pattingra Rft I xr 20 [Szentbenedek (MT) körny.; MMatr. 1233. 2a].

lőcsvas fierul leucii; Lisseneisen. 1644/1759: Vagyon ... két Lőcs vas, egy kadorlo kapocs [Ne; DobLev. III/651. 5a].

lődörgő szk-ben; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ járású dülöngöző járású; cu mersul clătinat; mit taumelndem Gang. 1821: Linder Filep 17 esztendő lődörgő járású [DLt 631 nyomt. kl].

lődörög dülöngézik; a se clătina pe picioare; taumeln. 1823: amint a poharat a kezibe vette, addig lődörögött véle a még el öntette [K; KLev.].

lődős lődöz; a trage (cu pușca) de mai multe ori; herumschießen. 1655: Adám Jánosnak levén két fiaczkája, az egyik valami kis kolcz puskával lődösvén, az eszterhába(n) talált löni [Mezőpagocsa MT; TSb 21]. 1842: a' keze alatt volt vízi puskával emberekre lődösött, a' helyett hogy az oltáson dolgozott volna [Dés; DLt 762].

Szk: hozzá ~. 1666: Pálfi Istua(n) Vram hatalmasul rá jöve Felekeőn Feier varmegyeb(en) az Tot Mihályne Mikes Ilona Azzon jóságára Jobbagit hatalmasul nemeliket megh fogatta, nemelilyket az kiket megh nem fogthatot hosszaiok leódeset [Szk; BálLt 50].

lődöz 1. lövöldöz; a trage (cu pușca) de mai multe ori; herumschießen. 1704: a kurucok feljöttek éppen Magyar utcába ... es ott kiáltoztak és lődöztek szaporán — noha csak karabéllyal — a várak felé [Kv; KvÉ 285 SzF]. 1757: az éség, rongyosság, sonyoru hideg környül vőit minket, de buvunk a kaliczkában, akar meg öljenek, akar lődözzenek [Kvh; HSzjp Szóts István Farago (64) vall.]. 1769: a kinek kénjer kel közel ne jűjjen, mert mingjárt it végezzük ha közel jű ezzel nagy lődözve az Erdőre ki mentenek [K; Told. 3a]. 1775: szuts, alias Po-

puk Mihályt esmértem ... tavalytól fogva míg el fogatott henyélésben töltötte ideit az faluban szűntelen lődözet [Fintoág H; Ks 123 Vegyes ir.]. 1790: Ngodnak talám jól esik, hogy Posonban lődöznek, nem Budán, mert nem rendül meg az ágyuk miatt a' Ngd Szobája, 's a' Duna sem üt ki, de vallyon 'a Budaiaknak és Pestieknek jól esik-é? [TL. Bodoki József lev.]. 1800: Pálfi Ur a Domo-kos Ur Setesseire lődözett [Maroskeresztúr MT; Pf].

Szk: hozzá ~. 1728: kik lötték meg azon Seréseket nem tudom, hanem ugj hallottam hogj vram eo kglme magha lődözött volna hozzájuk [Hidvég Hsz; Mk I Val. Szabo (48) jb vall.]. 1776: a szegény kopokat njaggattják es szaggattják az Puskasok kiketis magokhoz közel nem várván ... távulról hozzájuk lődöznek [Négerfva SzD; BfN Bánfi Péter lev.].

2. ts vki/vmit meg-meglö; a trage în cineva/ceva de mai multe ori; jn wiederholt beschießen. 1728: mi-hellyen az Vrfi ... Czirnai nevű Szolgája, és iffiabbik Szotyori Ferencz Vram érkeztek, mindgjárast a Sertéseket lődözni kezdettek [Hidvég Hsz; Mk I Joan. Barabás (56) jb vall.].

lődözés lövöldözés; împușcături; Herumschießerei. 1764: ezen kisérő Legények hányon voltak ... s mi idő tájb(an) tértek vissza s honnan meneté vagy jöveté eset általak vagy köztök a' Lődözés ...? [KS táblai vk]. 1767: utollyára sok lődözésekis estenek [Sárd AF; TSb 21]. 1806: A Ref. Püspököt a Nemesek be kísérték azt néztem lődözések között [Dés; KMN 181].

lőhely 1. lövőhely

lőhet 1. képes/tud löni; a putea trage (cu pușca); schießen können. 1590: lata(m) hogy vezeodek az pwskawal, de nem twda(m) miért nem leohetet | Mikor ala jeonek vala, akkoris ki tartia vala az pwskat de nem leohete mert el szakadozott vala az pwska [Szu; UszT]. 1653: Az egyik ágyunak — a ki nagyobb vala — a tengelye eltörék és a val nem lőhetének többet [ETA I, 99 NSz]. 1662: jó hajnalban nagyon kezdték vala lőtetni^a úgy, hogy azon félről való bástyáján amely jó sebes tarack vala, azt mindjárt haszontalanná tennék, vele egyet is nem lőhetnének [SKr 231. — ^aSzerencset].

2. vadat elejthet; a putea împușca un vînat; Wild erlegen können. 1668: Vadat többet nem lőhettek, két gémet, egy erdeit. Azt mondják, elég vadat lőhettek volna, de az puskások rosszak, az hajtókban is esett fogyatkozás [TML IV, 261 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. 1722: A Puskásokat Ebessalva felé expedialom, onnak Küküllő vár felé had járjanak. talám lőhet(ne)k valamit [KJ. Rétyi lev. Fog-ból].

3. ágyú/puskatűz alatt tarthat, ostromolhat; a putea ține sub canonadă/asahta; unter Kanonen/Gewehrfeuer halten/stürmen können. 1662: Szécshez észak felől mintegy mérföldön lévén Balogvára, hogy abban levő praesidium nagy ellenségesen viselnék magokat, rájuk szállatta vala, Mikes Mihályt és Szentpály Istvánt küldvén bizonyos néppel alája, kik mintegy két hét alatt valóban is lőteték, de hogy a hely mind helyével, situsával nagy magas kősziklán lévén, s mind épületivel igen erős volna, s közléről sem lőhetnének, nem sokat árthattak vala neki | szükségnek idején mind onnan felül, s mind a házakon körös-környül levő ablakokrul szakállasokkal,

muskatélyokkal s a bástyák felül tarackokkal is egyaránt löhetnéjek [SKr 244–5, 296].

lök a împinge; stoßen. 1842: azon goromba ... Embert engemet mejbe fogott s úgy a' falhoz lökött, hogy alig valék el [Dés; DLt az 1843. évi iratok közt].

lökös meg-meglök, lököget; a îmbrînci; wiederholt stoßen. 1878: Kozma János gondnok panasolja hogy Kozma Andrásné Léti Kata a templomban illetlenül viseli magát, amennyiben bár mily tele van a pad, be akarja magát furni s lökdösi a szélül ülőket [M. bikal K; RAK 340].

lökös 'Hn. 1732/1793: A Lökös (sz) [Albis Hsz; EHA]. 1737: Az lökösbén (sz) [uo.; EHA].

lőporos lőportartó; pentru păstrat praful de puşcă; Pulver-. Szk: ~ szaru. 1849: Egy lőporos szaru [Dés; DLt].

lőre 1. csiger; vin slab, poşircă; Tresterwein. 1634: Jsten elő hozza, zöleinknek mustiat, löreyét, jo ... es penisz nélkül valo hordokban szüresse be [UF I, 330]. 1637: kett hordoban, uagyon eggikben egy keues leőre, masikban egy keues szalad ser [Fog.; i.h. 401]. 1681: Maczoi ako, es Dázma bor A. 1681 vas. 2 Lőre ket hordoval [Hátszeg; VhU 599].

2. ? Sz. 1601: Prouidus St(ep)hanus Thorday al(ia)s Leore [Kv; KvLt Vegyes III/102].

lőrés fn lövörös; crenel; Schießscharte. 1815 k.: A többi alacsonyabb kapuk és kis ajtók bástyaszerűleg voltak építve s fedéllel ellátva anélkül, hogy a kapu-bejárás fölötti jó vastag, erős lőrésekkel ellátott s magas helyeikben valaki lakott volna [Kv; ETF 107. 15].

lőrés mn csigeres; cu poşircă; mit Tresterwein. Szk: ~ hordó. 1679: Lőrés hordo nro 3 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv: 154].

Lőrincfalvi a Lőrincfalva (MT) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Lőrincfalva/Leordeni; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Lőrincfalva: Lőrincfalvához tartozó, Lőrincfalván levő; din Lőrincfalva; zu Lőrincfalva gehörendig, in Lőrincfalva befindlich. 1629: Borsos Anna leányomnak hagyom kölpény- és lőrincfalvi ... portióimat [BTN² 421]. 1651 e./1687: Vagyon a Lőrincfalvi Templomban(n) két abrosz gylcsok ... egy gylcs kendő [MMatr. 10]. 1661: Az Lőrincfalvi portiot ... hagyá Kouacz Istuán Deák Eöczének [Mv; MbK]. 1741: A Lőrincfalvi Erdőnek ... hasonfele része [Told. 21]. 1767: kaszálo véggel ményen a Lőrincfalvi erdőre [Nyárádtető MT; LLt Fasc. 129].

Lőrinc kovács körtvély körtefajta; un fel/soi de păr; Birnenart/Sorte. XIX. sz. eleje: Lőrincz kovács körtöly Nro 9 [Keménytelke TA; IB].

Lőrinc-napi sokadalom Lőrinc napi vásár (aug. 10 vagy szept. 5); târgul din ziua de 10 august sau 5 septembrie; Markt am Laurentiustag (10. Aug. od. 5 Sept.).

1675: A(nn)o 1675 ... Vettem ... Lőrincz Napi sokadalomkor Egy Mentenek valo Kiraly szin Perpetat három Singet Singit flo. 1. d. 30 [RLt 0. 5]. 1792: Rosnyai Josef Ur ... vásárlván négy ökreket Dedrád Széplaki Csizmadia Demeter András Uram ő Kegyelmetől 370 ... Vonás Forintokban hitelben, melyek(ne)k Száz hetvenit a mult Szent Peteri Sokadalomkor ... meg fizetni magát kötelezte vala de ezt nem tselekedvén ujra más obligatoriáját adja, a melyben peremtorialis terminusul Lőrintz napját vagy a Lőrintz napi sokadalmat tész fel [Msz; MbK XII. 86].

lötet 1. lövet; a da ordin să tragă; schießen lassen. 1606: en maga(m) le esem, kerem hogi ne leotetne az hazba [Uzon Hsz; BLt]. 1612: Forgacz mind Taborostol nagy hirtelen Jeoue varosok alá, es mihelt erkezek keorwl veuen eoket Sancziott haniatott es azontul mingiarast leotetett [Kv; PLPr 27]. 1707: el érkezvén valami Rácok kik is kérték fel az várat, Kibedj Daniel vr(am) hozzájuk lötete Kapitány Kemeny Peter Ur am ki jöve mondā Nem kellett volna hire(m) nélkül lötetni mert ne(m) más itt a Commendó hanem eő kglme [WassLt Irsaj István volt szív-i ub vall.].

Szk: egyet ~. 1710 k.: éjfélkor én egyet lötetek a doboló álláson, ők is löjenek egyet mindenik helyen [BÖn. 734] * hirt ~. 1676: Eperjesről kérték volt egy mosárágyút ... e nélkül ... csak hirt sem tud az ember mivel lötetni [TML VII, 299 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz Kővárból] * hozzá/vkihez ~. 1661: veres zászlót tétettem ki s lötettem hozzájuk [TML II, 155 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: a Szentpáli csűrét, asztagait Vizaknán éjjel felégettette és akkor is Szentpálhoz lötetett sicarius puskása által [BÖn. 948] * verset ~ rendre/sorra lövet. 1653: oda hívatá őket Bocskai Medgyesbe mindenünnen, és egyik rendbe jancsárt állattott, a másik rendbe szembe vélek német gyalogot és úgy lötetett vélek verset [ETA I, 100 NSz].

2. ágyú/puskatűz alá vétet, ostromoltat; a fine sub canonadă; unter Kanonen/Gewehrfeuer nehmen/stürmen lassen. 1612: urunk lötette Feketehalmot [SzO VI, 35 Angyalos János besenyői Fűzi Jánoshoz]. 1619: Az mikor az én uram Lippát álgyúival lötette-ostromoltatta, ez az Gombos András, az én uram hadát megütötte, Lippát megsegítette [BTN² 237]. 1653: Indul az egész tábor és Kolosvár alá menyen, és megszállja a Felek felől. Volt valami három tarackja és kevés pora és golyóbissa, és löteti egy ideig a szabók tornyát, de semmit nem ártott a lövés néki [ETA I, 65 NSz]. 1657: Nagyszombat-hoz érkezvén azért, kezdők lötetni, s az városbéliet tractat indítának magok megadása felől [KemÖn. 274]. 1685: A Pogyan (!) Nemzettől ... Isten jtleitiből Szeginy vegsö veszedelembé forgo Hazánk, körül vetetet, ugi hogi csak nem a Pitvarban vagiunk minden orán a mikor Akarja lütet Gjujthat vesztegethet Benünket [Gyf; Törzs. Barcsai Ádám lev.]. 1710: a német ármáda mindenfelől eős sáncokat csináltatván, nemcsak Budát löteti vala, sőt a maga táborát is mindenfelől úgy bekerítette s fortificálta vala, hogy mikor a fővezér százezer törökkel elérkeznek, semmiképpen a német sáncához nem férhete [CsH 194. — 1686-ra von. feljegyzés].

3. örömet ~ díszlövést adat le; a da ordin să tragă salvă de onoare; Ehrensalue abfeuern lassen. 1582: 17 febr. Biro vram leotetett eoreomett az lengiell kirall meg

bekeltesre az Zigiartok Tornyaboll [Kv; Szám. 3/VIII. 38].

lőtetés ostromoltatás; asaltare; Bestürmung. 1657: az fejedelem küldé Szerencsnek visszavételére Toldalagi Ferencet egyik német kapitánnyal s magyarokkal is és lövészszámmal, kik harmadnapig próbálák lőtetéssel, de semmit nem efficiálnak [KemÖn. 215–6]. 1662: Az vár lőtetését az urak s főképpen Rákóczi Zsigmond, hogy édes atyja régi gyalázatját is vindicálhatná, bosszúhatná, nagy szorgalmatosan continuáltatják, szünetlenül műveltetik vala [SKr 241]. 1710: Mikor annyira volna a bécsi obsidió^a, hogy kétnapi lőtetés és egy ostrom után el kellene veszni s török kezében esni, elérkezék a segítség [CsH 172. — ^a1683-ban].

lőtetik lőtetik; a fi impuscat; beschossen werden. 1657: (Dámpir generális) Pozson várának ostromlása alatt veszett el főtől lőtetvén [KemÖn. 34].

lövés 1. declanșare a unei arme de foc, descărcătură; Schuß. 1582: Zalay Iános keomywes vallia, hog eo semmit Nem latot, mert az eo lewesehez volt gongia, Nem tuggia kiteol eset az por giulassa | Thomas Dobo fassus est, Az mesterek megh hagiak hog senki egnel theobbet Ne leoyeon az zakalosokból az eg Leowest(is) vgian az Mesterek teolteottek vala De ez Zuchakj Iános eleb ki löue az eo Zakallossat hog nem mint hattak vala [Kv; TJK IV/1. 51]. 1590: Halla(m) az lewest | Hallam az leowest, de en Jge(n) tawoly valek en nem latta(m) mihez leott [Szu; UszT]. 1682: Balog Barbara Procuratorának constituallia Sajo Udvarhelyi Szalardi Istvant. Kerelőj Simon Mihály ellen 1. Mert erővel adtak neki. 2. Ölessel fenyegette, 3. Szajába való lövéssel fenyegette [SzJk 179]. 1748: az J . halálosképpen meg sebhettett lövés ál(ta)l a' Pásztortól, ugj hogj nemis volt reménség életé-(ne)k meg maradása felől [Torda; TJKt III. 198]. 1765: azonn helyekről, az holott a' Pistollyokkal való lövések estenek nem hogy a' Pistollyal való lövés, de még nagyobb Puskával való lövés sem szolgálja el az Aranyos vizere, mivel igen nagy a distantia azon helytől az Aranyosig [Gerend TA; KS. Sam. Tekei de Maxa (47) ref. tanító vall.]. 1766/1770: ki fenyegetődzött Lövéssel és halállal ? [Kük.; SLt évr. Transm. 255 vk].

Szk: ~ *esik*. 1668: Ihon nē la ezt en vágta(m), mikor ā leovés eset [Diós K/Kv; Ks 65. 43. 10]. 1728: En ā Havadról Szēna csinálóból ekkor jövök vala az el mult őszszel, mikor ē tájekán ā hol mostan vagjunk lövés esék [Hidvéj Hsz; Mk I Joan. Oláh (50) jb vall.] * ~ *esik rajta/vkin*. 1630: Zolyomy Dávidon lövés is esett [Kv; Kve 161 SB]. 1752: láttam hogj keménj lövés esett rajta, a' lábravalojais mind egj vér vala [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 32] * ~ *t cselekszik*. 1764: azon kiserő Legények . tsak multság kedvéért mind iffiak tselekettek azon Lövéseket [Nagysajó BN; Ks] * ~ *t szórát*. 1662: a jancsárságnak nagy sűrű lövést kezd szórátni a nyakába, kiben azonnal nagy sok kár esni kezdvén, s ott a dolgot tovább megállhatni sem kezdhetvén . . . megfutamtak vala [SKr 412] * ~ *t tehet*. 1662: az felyül való lövések . . . a jancsárságnak sebes eső módjára való lövésekkel úgy elvételnek, hogy csak egy lövést is a fokokról rájuk nem tehetnének [SKr 599] * ~ *t tesz*. 1657: Közéltvén . . . az vár alá, kell vala általmennünk egy hi-

dacsán, melyre néhány tarackokat az várból célul igazítván . . . sűrű lövést tőnek hozzánk [KemÖn. 279]. 1765: hallottuk hogy Pistollyal lövéseket tettének azonn Legények de hogy valami különös fel tett szándékkal lettenek volna a jo kedvén kívül azt nem tudjuk s nem hallottuk [Gerend TA; KS] * ~ *t tétet*. 1657: úgy végeznek: hogy az fejedelem commissariusi az vélek lévő erdélyi praesidiummal bemenjenek Munkácsban, s azzal nekem jelt adjanak, hogy három lövést öreg lövészszámmal tétessenek, mely meg is lön [KemÖn. 147] * *állja a ~ t*. 1705: ma valami öreg ágyúkat, kiknek a gyújtóluka igen kiégett volt és becsinálták, azokat próbáltatták az bástyákon, mint állják a lövést, ha szakadoznak-é el [WIN I, 378].

2. löfegyveres támadás/ostrom; atac/asalt armat; Angriff mit Schußwaffen, Bestürmung. 1595: Dobos fencznek adatot Biro Wram f l költségül miert hogy Lippa fele az hadban, vitezul meg allotta az löuöst (!) az war kö fala alat, és magat Emberülis tartotta [Kv; Szám. 6/XVIIa. 155 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1615: az Arva Annya betegh Agyaban, az felelmes wdeoben ugj mint Forgacz Sigmond mikoro(n) megh szállotta volna az Varost, akkoron az Annayahoz Neb Janosnohoz vitette uolt magatis, miuel hogi az leouis miatt igen felt [Kv; RDL I. 96b]. 1653: (Básta) végtére a maga seregével álla elő, és a kopjások elfogyván, a katonák a lövést el nem állhatták, hanem a hidat megvevék, és által szalada ő maga is Móses, és mind a hada is elfuta, a ki ott nem vesse [ETA I, 68 NSz]. 1710: Egybengyűlvén a római császár és conföderátusok hada a francia ellen . . . a sok lövést, bombázását nem állhatván a német tábornak az erős Kaiserverta várost feladják a németeknek^a [CsH 219. — ^a1689-ben].

3. lövöldözés; impuscături; Schießerei. 1657: Egy San Murza nevű tatár az sűrű lövés között az nyeregben lefekütt, ha lehetett volna, árnyékká lőtt volna [KemÖn. 271]. 1668: Tsak bánom hogy az leovés alatt egy hével, lével reá nem menénk, s, fizettünk megh nékie [Diós K/Kv; Ks 65. 43. 10].

4. vadászás; vânătoare; Jagen. 1847: Tapasztalván Hazánkban a' Vadaszatnak minden helységben Uri, Nemesi, Papi, Civilis rend, és parasztoznakis olly közönséges szabadságot, hogy már nevezetes Erdőken, Havasokon is öreg, és kissebb vadak nyomát sem láthatni; arra nezve a' mostoni fenn álló Diaeta alkalmatosságával . . . Végeztetett, hogy leg elsőbenis a' Vadak speciessinek specificatioja idején senkinek vadászni szabad ne legyen, és a' Ima Martii usq(ue) ad Ima Augusti mind Uri, Nemessi, Papi rendek, Szarvas, öz, vad sertés lövése persecutiojato! nem külömb(en) a' Roka fogatása, 's lövetésétől a' Ima Mens(is) Martii usq(ue) ad Ima Octobris mind említett Uri Nemessi, Possessor 's Magistratualis személy meg szűnnyék [TLev. 11/1 egy-i végzés].

5. riasztólövés; impuscătură de alarmă; Alarm-schuß. 1653: bíró uramék . . . a taraczkkal hármat lövének, hogy a vidék felrezenjen, és érte hogy valami új dolog vagyon a városban, és hogy ójni tudja magát . . . a szökött katonáktól. Faragó András is hallván Szent-Ivánra a lövést beszélgete . . . a bírákkal az állapotról [ETA I, 144 NSz]. 1663: én is kérem Istenért jön-menjen Szakmárra embere és valamit ért, minduntalan tudósítsa asszonyunkat, engemet is . . . sőt ha oly bi-

zonyos hirt hall, hogy valamint erre indulna a tatárság, maga szolgáját küldje be, az föld népének is hírt tegyen jöttében, s azomban Ebeni uramnak is írjon mindenkor, hogy lövésekkel tehesse nek jelt az szegénységnek [TML II, 632 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

6. dísz/örömlövés; salvă de onoare; Ehrensalue/Freudenschuß. 1619: ki böcsülheti meg ... rettenetes nyereségeket? Az öreg hajók, kiket nyertek, őt vala, melyeket nagy triumfussal hozának bé iszonyú szörnyű lövéssel 7 die Decembris [BTN² 378]. 1657: Az hintó ablakában ülve két igen fő lantos gyermekek cifra öltözetekben: egyik német, másik francia. Az városban bemenvén, esmét hatalmas lövések; azután midőn megtelepedének, currus triumphalis az utcán mesterségesen vonás nélkül mutatta magát [KemÖn. 63]. 1773: Sok lövés esvén a faluban, mivel ... lakadalom volt, egyszer hall egy közelebb való lövést [RetE 297].

7. (ágyú/puska)golyó, löszer; muníjje; (Kanonen-/Gewehr) Kugel, Munition. 1672: Az hadak ugyancsak elmenének, kit mind jól láttak az várból azt is jól meghallották az ellenkezőben, az mint visszakergetvén az mi gyalogságinkat, fenn szóval kiáltották, nincs lövések, nem lehetnek. Elhiszem, a szekér mellett levő gyalogoktól is jól ki tanulhatták az mi fogatkozásinkat pár golyóbis nem létele miatt [TML VI, 384 Gyulafy László Teleki Mihályhoz].

8. lőtt seb; rană împuşcată; Schußwunde. 1688: Pál Janos nevű nemes Ember szolgálja velle léven kezét meg lötték^a melljét a' lövés mia el kellett vagni [Kv; UtI. — ^aA németek]. 1699: az Alla kapczajatis mind ket felül le hasogattak^a de ot sem látczot sem ütes sem szuras, sem pedig lövés [Dés; DLT 482. — ^aBoncolás közben]. 1757: hallottam hogy Gligör Krácsont lőtte volna meg Boér Samuel uram ... két vagi három hétig fekűt a' lövés mián mig meg jogiult [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 32].

lövőhely lőtt seb; rană împuşcată; Schußwunde. 1657: meggyógyulása után néhány holnapokkal jüvén bé hozzám Fogarasban, az meggyógyult lövőhelye még vizketvén és kifokadván, ekkor is egy cseresznyemagot vettek ki belőle [KemÖn. 269].

lövész pusçaş; Schütze. Szn. 1636: Leőuez Janos [Szászfenes K; RDL I. 108].

? Hn. 1757: a Löveszben [Szentmihály Cs; EHA].

lövet 1. a da ordin să se tragă asupra ...; schießen lassen. 1666: A mi a csutokkal való lövöldözést illeti, nem mondom, hogy Kegyelmedhez s több egynehány becsületes emberhez azzal nem lövőtök annak idejében [TML III, 601 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

2. dísz/örömlövést elrendel; a da ordin să tragă o salvă de onoare; Ehrensalue/Freudenschuß anordnen. 1705: jó hírek lévén, mikor maga ivott is a császárért, tizenkettőt lövetett ágyúval [WIN I, 539].

Szk: örömhírt ~. 1620: Mivel hogy az szent Isten az mű kegyelmes urunkat Betlen Gábort az Királyságra választotta es az országok is felkiáltották az királyságra: bíró uram hagyásából lövettünk örömhírt [Mv; EM XXI, 535].

lövetés diszlövetés; salvă de onoare; Ehrensalue. 1662: a fejedelmet Ecsedbe magához hitta vala es napes-

tig való szörnyű lövetéssel vele nagy fejedelmi vendégséget tartott vala [SKr 283].

lövetett szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: fõbe ~ agyonlövetett; care a fost împuşcat mortal; erschossen. 1835: meg dühödött 's fõbe lövetett két vagy három darab marhái [Zsibó Sz; WLT].

lövő 1. szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: tolófánk ~ pléhforma fánk adagoló pléhforma; instrument de bucătărie din tablă pentru format gogoşi; Pfannkuchen- Zuführungsblechform. 1782: Tojo fánk lövő pléj forma [Szentimre Cs; Hr Inv.].

2. "Szn. 1453: Lewew, Lewe [Kv; Csánki V, 318]. 1457: Leuew [Kv; i.h.]. 1670: Okkany Lőuő Istuan [Dés; DLT 443]. 1680: Lővő Janos [Visa K; EHA].

lövőablak lörés; crenel; Schießscharte. 1662: Kiknek pattantyúsi olly mesterségesen lőnek vala, hogy a kasamaták lyukain, bástyákon levő lövőablakokon belövöldözni semminek tartanak, egynehány lövőszerszámokat lövésekkel elrontatának, haszontalanokká tennének [SKr 598].

lövőbástya bastion cu creneluri; Schießbastion. 1694: Külső Vár az Also Kaputol fel nyulo Kőfal mellet az leővő Bástya szegeletib(en) va(gyo)n egy fa Labokon allo eozve bardolt fakbol csinalt Strasa Hazacska körös környül lövő lyukas, az Sindelyezese el sorvadott [Kővár Szt; JHb Inv.].

lövőbástyácska bastion mic cu creneluri; Schießbästionchen. 1664: az csonka bástya végében csináltatott egy kis lövő bástyácskát [TML III, 95 Katona Mihály Teleki Mihályhoz. — ^aKőváron].

lövődik fröccsen; a şişni; spritzen. 1745: az katona hozzá vág az kardal ... az paraszt emberhez az job fült orczástol le vágja az vér egészen el fojja s lövődik az vér mint ha csövel lőnék [Dombó KK; Ks 5. X. 6 Drágán Todor (50) jb vall.].

lövőfa copacul de unde se poate trage; Schießbaum. Hn. 1584: Eger Lenart, Es Eger Lukach valliak ... Themy Peter ... harsongartba(n) a' kert Zeoleotio bíra ... mind a leoweo fanal valo Zeoleowel [Kv; TJK IV/1. 331]. 1611: Az leőueő fan túl az oldalba(n) uagio(n) egy gieőmeolches kert az Ispotalj kertte melet [Kv; RDL I. 88].

lövőfegyver löfegyver; armă de foc; Schußwaffe. 1792: Öklmeknélis lövő fegyverek voltak, még Sem Sütötték, vagy pertzentették elis [K; KLev.].

lövő-hadiszerszám armament de război; Schießkriegswerkzeug. 1599: parancziolja vrunk eő felsege hogy az mely leőueő hadi szerszam es ahoz ualo Szerszami uolnanak it Coloswarat, Desre vitetnék minden haladek nelkw [Kv; Szám. 8/XIII. 6 Szabó András sp kezével].

lövőhely 1. lőtér; poligon de tragere; Schießplatz. 1574: (A) gyermekek egy arant azt valliak hogi Eok az leo helien voltak Iachottak hallotak az zaygast es kyalast hogi hozza hozza, de Nem latak myt chelekettek | peter

flstich peter fia Eotthwes orban Inassa Azt vallia hogi az Targy leowest Nezy volt azonba ket Eottwes Inas Azon eleh fwtnak . Mondanak Im az kaytor hadba Az Eottwes Inasok Meg vinak ... mykor az leowe helre lutottak volna, vgi talaltak az Eottwes Inasokat hat Loptat Iaczanak [Kv; TJK III/3. 353, 355].

2. várbeli lövő-pont, lőrés; crenel; Schießscharte, Schießstelle in der Burg. 1662: a töröknek jövetelét jól hallván, tudván, ha a várat s magokat az obsidióknak elviseelésére annak módja szerint hozzákészítik vala ki az ő állóhelyén a fokokon kívánandó szükséges sánccokat, lövőhelyeket töltöttek, készítettek volna ... Jenő vára amint minden ... éléssel, sok szép lövészszerszámokkal, porral, golyóbissal megrakatott s erősített volt ... bizonyára alatta addig sok ezer embernek elveszni kell vala, még hozzájuthatnának [SKr 433].

lövöldöz 1. lödöz; a trage de mai multe ori; herum-schießen. 1574: Gergel Baka Iános fia, Andras Ember Iános fia, Scolaba laknak, Es azt valliak hogi leoweldezny Mentek volt ky, De Nem lattak Mint leot az harch, hane(m) chyak az zaygast hallotak [Kv; TJK III/3. 353]. 1599: Iffiu Andrasne Ilona Asszony Buday Mihaly szolgálóia ... fassa est ... az koszak erősen löueldezet az hazban [Kv; TJK VI/1. 385]. 1629: ez az puska eze az Darabonte, mert latta(m) hogi mind euel az puskaual leoueöldöze [Mv; MvLt 290. 161a]. 1634: latam hogi Nyerges Thamas egy nehany uttal löue ki az ablako(n) ... ugan intemis Nyerges Thamatog hogi ne löuöldözo(n) mert kart teszen [Mv; MvLt 291. 20a]. 1688: sem az Varos Uczai(b)an, sem pedig egyebüt nem lövöldözök [Dés; Jk]. 1737: Drabant Kata szánkázott Lövöldözött az Németekkel éczakanak idején [Szásznyíres SzD; Ks 27/XVI]. 1769: Nem szabad minden igaz ok nélkül a Faluban éjjel vagy nappal Lövöldözni, rikoltozni vagy lármázni [Zetelaka U; UszLt XII. 89]. 1783: oilly nagy Helység^a strázsa nélkül vagyon, a hol éczakanak idején rész szerént a nyughatatlan Iffiuság, rész szerént pejd(ig) a Kortsomakot gyakorlo részégesek lövöldöznek, verekednek, lármáznak [Torda; TLev. 15/6 Nagy István szb kezével. — ^aTorockó].

Szk: hozzá/vkihez ~. 1598: Martinus L(ite)ratus hidalmassy Ewel teobbti vallasat ... zowal hanyak vetek egy mast, hallam eztis Istwan deaktol hogi monda oztan hogi im latom hogi semmikeppen nem Akar megh zeonny hozzám leoweöldöze s Zidalmaz [Kv; TJK V/1. 216]. 1767: azutánn tovább rugaskodvan, mind Küspál László Uram, mind Küspál Bálint Uraimek lövöldözé(ne)k Pünköszt Mose Ur(am)hoz [Kökös Hsz; Kp IV 242 Serestej Pál (46) lovas kat. vall.]. 1797: Tudom hogi Imreh Daniel fegyveresen jött volt fel a' Málnási Rétre Költze Josef és Sigmond eleibe állának a' Marhájok-(na)k meg fordították Haza felé Imreh Daniel Puskara kapá hozzik lövöldöze [Oltszem Hsz; Mk II. 8/260 Zaláni Lászlóné Költze Maria (30) vall.].

2. ts vkit meglödöz; a împuşca pe cineva; erschießen. 1599: keornywl vezik zegeny Vramath chák eo maghath az eo kegme Christoph vram Alparethi Jobbagy es ot akkor leueo zolgy leoueöldöozky puskaakal, kardakkal eokleöldöoztyk vagdaltak [Dés; Eszt-Mk]. 1659: Rabot 19-et hoztak, 9-et vágtak le azokon kívül, az ki az városba égett; egy házba szorúltak volt, onnét lövöldözték, igen üket [TML I, 419 Vér Mihály Teleki Mihályhoz].

3. (ellenséget/várat) fegyvertűz alá vesz; a trage fără întrerupere (asupra inamicului/cetăţii); (Feind/Burg) unter Feuer nehmen. 1653: Móses ... bizék igen a jó vitéz tatárokbán ... de azért nem meri magát sáncz nélkül hagyni, hanem lövő-szerszámaít — a tatártól megválva — mind lovassát, mind gyalogját, még a bassát is szekérsánczba rekeszti, hogy onnat lövöldözze ellenségét, s hátul esmét a tatár lövöldözze meg [ETA I, 82 NSz]. 1657: Mikor megszállott volna a tatár, legottan a sánccot lövöldözni kezdi és kerengeni [i.h. 164 NSz]. 1704: Déva alatt pedig Csáki volt háromszázadmagával és Barcsai Ábrahám uram háromszázadmagával ... Három ágyú-jok volt a kurucoknak, amelyeket felfelé állítottanak az ég felé, és úgy lövöldözték volna a várat, de igen keveset ártathattak [WIN I, 227–8]. — L. még ETA I, 74; SKr 140, 594.

4. állatot puska végre kapdos, lelödöz; a împuşca animale; Tier aufs Korn nehmen. 1704: Ugyan ma ki voltunk sétálni, az úrfiakkal gyalog, és holmi madarakot is lövöldöztünk, verebet és egyebet is [WIN I, 311]. 1705: magok mutogatták a németek, hogy lövöldözzék a récéket [i.h. 405]. 1757: Három Esztendővel ez előtt tudom hogi ... hajtattott vala ide a' bükre sertéseket ... halloitam hogi Gáborffi Uram Zaklatta, s Lövöldözte eököt [Gyszm; DE 3].

Szk: főbe ~. 1782: valahol Lovát Marháját talállyák a Farkát vagdallyák el, ha meg nem foghatták Lövöldözzék főbe, magátis verjék meg [Koronka MT; Told. 3a Demeter Balás (52) gondv. vall.].

5. diszlövéseket adogat le; a trage salvă de onoare; Ehrensalsven abfeuern. 1670: Mi, Uram, Brassóban mentünk vala. Ott eleget lövöldözének porral, de borral igen rosszal tartának s parasztul is bocsáták ki ő nagyságokat városokból [TML V, 18 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1805: a Rector neve napja volt lövöldöztek a Déákok [Dés; KMN 296].

lövöldözés 1. lödözés; împuşcături; Schießerei. 1603: nappal az Vartakon es tornyokon walo leoweöldöezesek megh zewnnienek [Kv; TanJk I/1. 444]. 1634: En azt nem lattam mikor Nyerges Tamas Zócz Istuannet az hazbol ki hanta taszigalta de az löuöldöezeseket hallottam [Mv; MvLt 291. 22b]. 1637: egikor löuöldözest hallank ... megh hagiok akkor nekiek hogi ne igianak s ne leüueöldözenek ... monda Csiszar Szabo Marton, hogi mire leoueöldöznie, s ez az szeöz Marton monda hogi eö nem leoueöldöz miel eö nala puska sinczen [Mv; i.h. 74b]. 1651: Mihay Giorgjine Lukacz Illona az löuöldözes felöl ugj val mint az 1 Testis [M.köblös SzD; RLt 1]. 1764: Ezen mulatságos Lövöldözés Senkinek Semmi korával nem esvén ... kik Fogtak ra, ki esztétől s Fejekből sült hogy ezen játékos Lövöldözést arra magyarázták mintha bizonyos Uri Asszonyt kívántok volna által löni ... ? [KS táblai vk]. 1775: viradtig tartott azon Lárma, Lövöldözés, Tolvaj ki áltás, harang fere verés; de nem mert Senki oda menni [Óraljaboldogva H; Kf Miss.].

Szk: ~ esik. 1764: (A) Legények mint egy Paraszt Ebédre vissza jöttek ... töllek hallottuk azt is hogy vissza jöttekben esett általok vagy köztök Lövöldözés Pistollyal mint egy kettő vagy három [Nagysajó BN; KS] * ~t viz véghez. 1803: olyan lövöldözéseket vittek véghez a' Remeteiek; hogy a' Topplitzaik még

tsak közelíteni sem mérték [Toplica MT; Born. XVc. 1/90 Góója Todor (80) col. vall.] * *nyíllal való ~. 1710 k.*: a játékokban telhetetlen s fáradhatatlan volt az én gyermekésem és felserdült ifjúságom ... a testnek ingatásával járó játékokban gyönyörködtem, mint a labda, forgattyú, parittyá nyíllal való lövöldözés és madarászás [BÖn. 501].

2. meglövés; impuscare; Erschießung. 1776: lövöldözéssel fenyegetik az embert ha nem engedelmessékednek ő kigyelmeknek különben is sokat lármáznak az Falub(an) az embereket Tolvajok(na)k szidgyak minden dologért [Marossztygyörgy MT; MkG 36. 5/4].

3. dísz/örömlövöldözés; salvá de onoare; Ehrensalue, Freudenschüsse. 1760: flóstkömeztén, nagy lövöldözéssel, de szép renddel a lakadalmas-házhoz felmentek [RetE 98]. 1806: a Ref. Püspöket bé kísérték a Nemesek lövöldözések között azt néztük [Dés; KMN 321].

Szk: ~t követ. 1704: Die 25 Augusti. Új hír, triumfusi hír. Nagy vendégeskedést indít a commendáns, sok lövöldözéseket követvén tarackokkal, szakálasokkal mind a maga szállása előtt a piacon, mind a bástyákban [Kv; KvE 294 SzF].

lövöldöző locul de unde se poate trage; Anschußstelle/platz. Hn. 1864: Lövöldöző [Ditró Cs; EHA].

lövöldöztet lödöztet; a da ordin să tragă asupra ...; beschießen lassen. 1613: Szebent üres tárházzal Bethlen Gábornak megadák, melyet kézhez vévén a fejedelem — az Farkas-ágyut több lövészerszámokkal edgyütt, Fejérvárat lövöldöztetett belőlle, és karácson után resignálá az szász nemzetnek, hogy inkább az ország szabadságát azzal is restaurálja [Tolde 223]. 1667: Barkóczi Sándor az várkonyon rézdobbal doboltatta, musikáltatta magát, lövöldöztetett [TML IV, 150 Bánfi Ágnes Teleki Mihályhoz].

Szk: hozzá ~. 1662: az asszony az ablakról nagyon kezdette vala kiáltani Duka István főember szolgálóját, hogy nem vigyáztatnának s hozzájuk nem lövöldöztetnének, nagyon pirongatódott volna, s ekképpen ottan hozzájuk is lövöldözvén, a lovasok is visszamentek volna [SKr 240]. 1705: Az múlt éjszaka kimenvén a németek egy Szakadát nevű falura, onnan hajtottanak mintegy ötvenig való marháat ... Ez pedig az Olt-parton lévén, túl a vizen volt hét zászlóalja, kuruc, kihez is tarackokkal, kik velők voltanak, hozzájuk lövöldöztetett Graven uram, de által reájok nem mentenek [WIN I, 560].

lövöllyuk lörés; crenel; Schießscharte. 1594: hogi egi Leño Lükatt Chynalttag az Tornyon, azt hogi Megh bolttoztag vettem Ezekhöz Teglat, Teglas antaltol 500 Teglat [Kv; Szám. 6/VIII. 129–30 Asp. Semel sp kezével]. 1595: Byro vram be hiwatwa(n) az Capitanokat, megh paranchiolia nekyek hogy az kewleo szcampokra zorgalmatoson vigiazwa(n) wgia(n) azon vczá bellick sarral megh thapazzak es illendeo helicken leoweo lykakat haggyanak raytha [Kv; TanJk I/1. 278]. 1596: csmet vyoban megh Cirkaltak az var fokot, es Torniokat, es leweo lyukakat rendelték, tudni illik, ki hul allion zwksegh idejen [Kv; Szám. 6/XXIX. 74 Bachi Tamas sp kezével]. 1652: Az Várba fel jövő ut felől az horgas házak végétől fogva az Harcsa fark bastyáig való köz kü falon vagyon

lövő lyuk N. 20. ketteibe vas serték | egy kis boltocska, három lövő lyuk rajta, vas kereszték benne [Görgény MT; Törzs]. 1681: Nebojsza Bástya ... 5dik Contigna(ti)oja: gerendas padlasos Ezen felső Contigna(ti)onak, mind körül köből rakott folyosója vagyon; az foljosonak külső fala függő keő Lábakon álló. Lövő lyuk rajta Nro 52 Vagyon ezen folyoson: Szakallas puska ágiastol Nro 1 Szakállas Csü-agi nélkül Nro 1 [Vh; VhU 557, 559]. 1694: az Kőfalban ragasztva van egy Kőből csinált, rakot Bastya forma ház ... Ket parasztos Ablaka, es mas Vak Ablakiais kettő, Löveő Lyukai is | Darabont haz volt, ket Lövő Lyuk az Ablaka [Kővár Szt; JHb Inv.]. — L. még ETA I, 77; UF II, 140, 335, 699, 735.

lövöllyukas löréses; cu creneluri; mit Schießscharte, schießschartig. 1662: (A) sebes lövések a várfokokon, kőfalak szélén némelly helyeken való majd egy arasznyi temérdekségű lövöllyukas gerendát ... középpen ... találván ... mintha fűróval általfúrták volna [SKr 601]. 1694: Külső Vár az Also Kaputol fel nyulo Kőfal mellet az leővő Bástya szegeletib(en) va(gyo)n egy fa Labokon allo eozsve bardolt fakkol csinált Strasa Hazacska körös környül lövő lyukas, az Sindelyezese el sorvadt [Kővár Szt; JHb Inv.].

lövöllyuk-forma lörésszerű; asemenea unui crenel; schießschartenartig. 1652: ā haz padimentoma fel bomlodozt ... Ezen házba(n) van két lövő lyuk forma vas keresztés ablak s egy vakablak | Az Torokból vagyon be az Pinczére egy Ajtó hely vagyon két ablaka, az edgyik kicsiny lövő lyuk forma, ā másik öregeb [Görgény MT; Törzs].

lövömester tűzmester; pirotehnician; Feuerwerker. 1597: B wram w kegelmie hagasabwl hoszadtam az pwska Targ loúo Mesternek ... 3 weg fekete szeold karasiat 2/10 [Kv; Szám. 7/XIV. 10 Th. Masass sp kezével].

lövőpor löpor, puskaapor; praf de puşcă; Schießpulver. 1806: phosphorullsal és lövőporral komédiát tsinaltunk [Dés; KMN 196].

lövészerszám 1. lö/tűzfegyver, ágyú; armă de foc; Schußwaffe, Kanone. 1595: B. V egez Thanacz kuldek Zanizlo Andras es Eottues Andras Vrainkat feieruarra — Vrunkhöz az leőueo zezamnak el uitele feleől [Kv; Szám. 6/XIV. 31] | Az keűes Löűő szárszámot vitttem az Clastromban [Kv; i.h. 6/XVIIa. 155 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1620: Keőwarban leweő Leőweő, es Tuzes szerszamoknak, es egieb czayth hazban valo szerszamoknak Inuentalisa ... a' Kozla bastian vagion, Eőregh Falkony No. 1. Eőregh Forgo Taracz No. 1. Kis Forgo Taracz No. 1^a [Kővár Szt; Borb. II. — ^aFolyt. a fels.]. 1647: Vagion negj Kasamatan, kiknek hejazattjok jo, egi Löűő szerszám ötődik az kapu mellett valo bastjan; Hatodik az veres bastja tornaczaban [Marosillye H; VLI 55/5415]. 1652: Löűő szerszámok Vagyon két sereg bonto, egyik öt csűből, másik három csűből álló [Görgény MT; Törzs]. 1653: Ide M. Vásárhelyre is mint szintén más székes helyekre hadat gyűjtöttek vala a maros-széki fő székey emberek és a piacra sok lövőszerszámot vonattak vala^a [ETA I, 47

NSz. — ^a1596-ban]. 1656: Az Szabo Janos nevű Bastia hidlasara megyen fél teöldgifabol allo partos reövid gradicz ... sendeli hejazatt alath, vagyon vasas kerekeken tengelljeken agjokon allo leövä szerszam nro 3 hozza tartozo pertinentiaval együt [Fog.; UF II, 102]. 1710: A császár pedig Lándorfejevárátt maradván, a fővezért azzal a barom táborral, melyhez hasonlót Európában ötszáz esztendőök alatt senki nem látott, és számtalan tábori szekerekkel, lövőszerszámokkal expediálja, hogy Bécsset obsideálja ^a[CsH 166–7. — ^a1683-ban].

Szk: apró(szerű) ~. 1653: Bektes bassa valami apró-szerű lövő-szerszámot is hozott vala magával, de Móses is szerzett volt egynehány taraczkot, a kit magával hordozza [ETA I, 78 NSz]. 1662: Látván azért a palatinus, hogy a kassaiak fegyver nélkül nem engednének sáncot vettetett vala, és aminémű apró lövőszerszámok, harcra inkább, mintsem falrontásra valók, velek valónak, azokbul minden nap elég nagy igyekezettel lönek vala a várasra mindenik sáncokbul [SKr 229] * könnyű ~. 1657: elérkezék nagy fáradtan és éhezve Manszfeld és véle az veimári herceg, Ernestus, circiter nyolcezer emberrel, igen szép és rendes tanult haddal, könnyű szép lövőszerszámokkal [KemÖn. 73]. 1662: az vezér is jancsárját valami bokrok között való sánchelybe valahány könnyű lövőszerszámmal állatta vala [SKr 411] * középszerű ~ 1662: Négy bástyái azután mind földhantokkal regulariter rakattak és felépítették vala. És azokra Fejérvárátt huszonnéggy mind egyforma középszerű lövőszerszámok öntettek s készítették vala [SKr 201] * öreg ~. 1653: Öreg lövő-szerszámok vagyon é? Láték egyet, hogy a kapuban igazgatnak vala, kit Görgényből hoztanak [ETA I, 98–9 NSz]. 1704: Az a hire, hogy több muskotélyosokat és öreg lövőszerszámokat küldött volna a generál [WIN I, 224].

2. robbantó eszköz; dispozitiv pentru declanșarea exploziei; Sprengvorrichtung. 1796: A Bányához tartozo eszközök . Fisto 7. Puzka 5. Furu 20. Lövő Szerszám 7. Kapa 5. Czinkus 17. Csákány 14 [Tresztia H; Ks 115 Vegyes ir].

lövőszin şopron de tragere; Schießschuppen. Hn. 1700: Lövő szin (szó) [Ne; EHA]. 1781: Felső Fordulon Lövő szin (szó) [Ne; EHA]. 1850 k.: Felső Lövő szin (1) [Ne; EHA].

lövőzár csapózár, lappancs; zăvor cu arc; Klappriegel. 1586: Az malom haz aitaiarais egi leoweó zart kellett vennem p(ro) f. — / 40 | A papistak Themeteó kertekről 27 Juny az aitora Czinaltattam Lakatos Giorgel szarkakat és hozoia valo pantokat 3 ... egi leoueó zart adot rea p(ro) — / 60 [Kv; Szám. 3/XXIV. 25, 31].

luál 1. (bünt) megfizet/vált; a ráscumpăra (un păcat); (Sünde) bezahlen/ablösen/erkaufen. 1737: magát Balog Ersebeth paráznának kiáltotta, azt hirdetvén, hogy nálla lévő terhe nem Hites Urától; hanem mástól való . De maga meg-ismérvén, azonn magát Nös paráznává tévő szavait . a T. N. Tanátsn(a)k és Universitätsn(a)k, annyi atyai Gratiája járult az Instans Asz-(sz)onyhoz, hogj mind ez cselekedeteit luállya Cum flor. hung. 33 ... et Den. 33 ... Insuper, Istenét és a Sz: Ek-lát reconciliállya, publicé az Isten Házáb(an) [Dés; Jk 257–8].

2. bűnhődik; a se pocăi/căi; etw. (ab)büßen/sühnen. 1752: Bikáczai Várczán Páskuj többet élt Lopásával mint sem igaz két kézi munkájával, kirül Luált s kirül nem. Illyésfalvi Nms Pap Vánka volt néki edgyik kereskedő Fertattja [Somos Sz; BfR Bálas Péter (42) zs vall.]. 1784: Szikra Mihály . hallottam hogy egy Vég Vásznot lopott volna, közönséges beszédből tudom, hogy ezért complanált, és luált [Fadoaczel H; Ks 113 Vegyes ir.].

luáltatik büntetettetik; a fi pedepsit; bestraft werden. 1736: Minthogy in Anno 1719 ... Dési Nagj István kováts, Ördög Adta 's Teremtettével káromkodott volt, 's akkor Corporalis poenával nem lualtatott volt; hanem Eklesi Conciliatioval; most ismét újobban, in Anno 1735 Comperiáltatott Jó Istenét, hasonló káromlásokkal meg-bántani . tettzett azért hogj most Corporaliter poenáztassék, in publico Loco, a Piatzonn, mások példájára [Dés; Jk 215–6].

lub fakéreg; coajă de copac; Baumrinde, Borke. XVI. sz. eleje: Item quilibet homo cortex ligni wlgo lwb sive kérégh [DomH 151].

A kiadvány gondozója 'coajă de copac, probabil de cer' (fa-, hihetőleg cserkéreg) jel-sel közli.

luca kb. boszorkányos Luca; Lucia care face vrăji; he-nen-hafte Lucie. 1573: Paisos Istwan azt vallia hogy eo talalta volt Ionast az uchan Mond hogi myert haboro-tal meg chysar ferenchel azt hallotta(m) hogi Lwcchanak akasztofanak Montad volna Mond hogi ha Montamis talam nem neky Monta(m), De eo Engemet kon-tarnak Mondot [Kv; Tjk III/3. 266].

A NrLex. III, 471 szerint a magyar néphit kétféle Lucát ismert: a jósá-gost és a boszorkányost. Itt a szidalmazásban ez utóbbi szerepel.

Luca-napi december 13-i; de ziua Luciei din 13 decembrie; am 13. Dezember (am Lucientag). 1729: 13 mensis Xbris Lucza napi Sokadalmunk [Dés; Jk].

A Luca-nappal kapcsolatos hiedelmekre, szokásokra l. NrLex. 471–3.

luceáltatik megvilágosíttatik; a fi elucidat/clarificat; erhellt werden. 1598: Az dologh mjuel hogy niluabban luceáltassek az zek eleött qualificalno(m) kell [UszT 13/102].

lucerna 1. lucernă; Luzerne. 1799: vetnek Buzát za-bot, árpát, Kleet, Lucernat, földi mogyorot, Tengerit [JHb Jósika János magyarországi úti naplója. Keszthellyel kapcsolatos úti élmények].

2. lucernavetés; lucernieră, cimp de lucernă; Luzernensaat. 1841: Adoriány . Gyalagassai ganét gereb-jéltek a Lutzernán [Msz; Born. G. XXIVb]. 1842: Lucerna, csóré árpával [Csekelaka AF; KCsl 3].

3. lucernakaszálás, lucernatakarmány; (fin de) lucernă; Luzernenmahd/ernte. 1842: Termés Lista szerént vevődikbe 20 öl Lutzerna [Görgény MT; Born. G. XXIVa].

lucernás 1. lucerna-vetés; lucernieră, cimp de lucernă; Luzernensaat. 1845: ezen helyly nagy része minden esztendőben, különféle gabonák nemével bé vetve, más

része lucernásnak és Tengerinek használtatik [Nagymás K; EHA]. 1850: a tisztiház megett Luczernás [Gyérressztkirály TA; DE 5]. 1851: A' luczernásnak a' Rhédei kert felőli oldala a fordulatig jó sövény kert [Erdősztyörgy MT; TSb 34].

Hn. 1858: Togát a Luczernás Tanorok (sz) [Backamadaras MT; EHA]. 1860: a falu felső végén lévő luczernás mellett (sz) [Borsa K; BHN 123].

2. ~ *szántás* lucernaföld-szántás; aratul cimpului de lucernă; Ackerbestellung des Luzernenfelds. 1846: az Arendator A Lucernás Szántáshoz se fogott ... Mindent könnyen hágy [Budatelve K; Born. F. IIIa L. Luka György lev.].

lucernáskert (kerítésbe vett) lucernakaszáló; lucerniér (ingráditá); (umzáunte) Luzernenmahd. 1849: Tul a' kapun, két oldaláról barrierrel, az Ország utja felől fenyő fa detzákkal körül kerített luczernás és veteményes kert [Somkerék SzD; Ks 73/55]. 1851: A' Tanorokra ki rugó nagy luczernás kert [Erdősztyörgy MT; TSb 34]. 1867: A lucernás kert kapuja [Buzásbocsárd AF; DE 1].

lucfa-csobolyó fenyőfa-hordócska; butoiş de molid; tannen es Fäbchen. 1738: Harom nagobatska Cobolyo numero 3 Egy ujj Lucfa Csoboljo [Gysz; LLt].

lucskatalódik lucskolódik; a deveni umed; matschig werden. 1823–1830: a szolgálók^a nem lucskosok, nem zsirosok, nem piszkosok Amely paraszt leányok az alacsonyabb munkát folytatják, azoknak szárközépig érő szoknyájuk, hosszú szőrsztrimpfijek, csinos papucskok, ezek lucskatalodnak, mégis nem szennyesek [FogE 181–2. — ^aSzászországban].

lucskos I. mn 1. csatáros, piszkos; plin de mîzgă; matschig, quatschnaß. 1823–1830: Saxoniában Mind kisasszonyoknak látszanak a szolgálók, bezzeg nem lucskosok, nem zsirosok, nem piszkosok | az utcákon^a kieresztett táblákon voltak kirakva lepények nyers gyümölcsök Vettilyent Wrisberg is, s nem gondolván vele, ha a lucskos tászlija mázolta is, jóízűen megette [FogE 181–2, 237. — ^aGöttingában 1796 táján]. 1842: a Serháznál a Bráhas marhák étetésekből származó lutskos állások [Dés; DLT 155]. 1843: égy még azan lutskos talp bőrt hozott hozzám [Dés; DLT 65].

2. latyakos (idő); ploios, zlotos, umed; matschig(es Wetter). 1844: én egy kevés katarust kaptam volt a' lutskos szüreten [Kv; Pk 7].

3. *becsm kb.* loncsos, mocskos; murdar; schlampig, schmutzig. 1590: Jstuan kowachjne Zitta az Peter kowachinet luchikos kurwanak es az Peter kowachine mind wizza monda reaia [Kv; TJK V/1. 39 Andras kowachi legenj vall.].

Szk: ~ *szájú* mocskos szájú. 1814: Rusz Pétert egy fetsző lutskos szájú Embernek valhattam | Rusz Peter egy igen rosz Erkölsű Ember, mert felete lutskos szájú, és igen nagy káromkodo [Letka SzD; TSb 4].

II. Jn *becsm* loncsos/mocskos perszóna; persoană murdară; schlampige/schmutzige Person. 1591: Drottia Debreczeni Andrasne vallia Teglas Janosne zekeli Mihaline zolgaloiat kezdé rutul zidni Ezenbe oda iuta zekely Mihaline, es monda, kinek zol ez luczkos, Monda Teglas Janosne, neked zolok ha hallod, te fanos, sak es buza lopo. Az leani Teglas Janosnenak

kecceris vizza monda az zittkott [Kv; TJK V/1. 120]. 1644: halla(m) hogj monda Mezaros Miklosne Keoteles Janosnenak Ah te Luczkos, Erre Mindgiarast tudoma(n)t teth Keotelesne Azzonio(m) [Mv; MvLt 291. 123b].

lucskosan latyakosan, vizesen; umed; matschig, quatschnaß. 1707: általköltöztünk Szilágyszeznél az Szilágy-vizen nagyobb részin lucskoson [SzZs 325].

lud¹ játék-fajta; un fel de joc; Art Spiel. 1736: Mikor penig essős idő volt, akkor az convictoroknak más játékok volt mikor nem tanoltanak, ugymint ostábla, lud, prágány s az többi [MeTTr 430].

lud² (várvédelmi) tüzes szerszám; un fel de aruncător de flăcări (pentru apărarea cetăţii); Feuervorrichtung (zum Burgschutz). 1632: Vagion hét rendbeli polczokon allo twzes szerszammal tele czinalt cziupor N. 1400 Szanczban ki hanio szeges czeöues lud vagion N. 20 Hozzu rudakra eppitetet sanczban ki uestő ludak czeöueösteöl N. 21 [Fog; UF I, 136].

lúd I. liba; giscă; Gans. 1584: Luch Gergelne vallia, Tartok egy leankat ... Mondek a leankanak hogj Mellicze(n) eg Ludat holnapra [Kv; TJK IV/1. 246–7]. 1589: Ezeket penig a' Zabokat keelteotte(m) mind a' Restantia zabbal eggiut diznokra, pauakra, ludakra, tiukokra [Kv; Szám. 4/XI. 5]. 1594: Az Zouani Maiorban. wagion Lud No. 44. Kappan uagion No 8 [Zovány Sz; UC 78. 7/22]. 1595: Lüdöt vöttem 5 Lüdöt d 40 ... 10 Lüdát ... d 80 ... 6 Lüdát ... 48 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 205 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1647: Az kapün beleol, egy Tyuknak, Ludnak valo szalmas Ool; boronabol rott [Megyerék AF; BK 48. 16]. 1669: Kaszalo reték igen kevés vagyon; Az Ludatis czeövekre ütök [Tormás H; BfN Székely László lev. Urb.]. 1673: Almakereky Kastélyhoz tartozando Lud vagyon hetven-öt ... Puika Eötven-negy [Almakerek NK; UI]. 1723: Lud gunar és Tojo nur. 7 [Ludvég K; Told. 29/7]. 1736: Lud, Gunár és eme nro 11 [Földvár TA; CU XIII/1. 291]. 1762: Láttam sok rendben a Rápolti Joseff udvar Ludgyait, Pujkát, Malaczi Borjuitt hogj az hatarban czabaltak [Peselnek Hsz; HszJP Ant. Afra (28) jb vall.]. 1768: porgolát kert a Stabalis házan kívül nem volt a mely a Ludokat akadályoztatta volna^a [Nagyajta Hsz; JHb XVIII/29. — ^aA kártételben].

Hn. 1672: az lud kut árka [Méra K; EHA]. 1816: Lúd Szégbe (sz) [Nyárádsztrmárton MT; EHA].

Szk: *ludak kergetni.* 1600: Thyborczy Mihaly vallia: kerdem myert saros vgy monda hogj az ludak kergetnj menth volt [Kv; TJK VI/1. 427] * ~ *hizlalo olacska.* 1636: E mellet egy lud hizlalo olacska szalmas, egy aytoczka rayta [Siménfva U; JHb Inv.] * *erdélyi ~.* 1735: Szarnyas Majorság: Tojo Pujka Nro. 10. Kakas Pujka Nro 3. Erdéi Lud Nro 16. Mantuvai Lud Nro 4. Erdei Réczne Nro 10 [Szászsztrjakab SzD; JHb XI/9. 10] * *hizlalt ~.* 1582: Harom hyzlalt lüdert, Turynenak d. 42 [Kv; Szám. 3/V. 8 Lederer Mihály sp kezével] | attam ... Neg hizlalt Ludatt ... d. 56 [Kv; i.h. 3/VIII. 34]. 1621: veotte(m) Egy hizlalt ludat suttnj d — 18 [Kv; i.h. 15b/IX. 187]. 1632: Hizlalt lud uagion N. 53 [Fog; UF I, 179] * *hizo ~.* 1683: Hizo Puika

vadgyon no 6. Hizo Lud vadgyon no 10 [Utl] * *hízott* ~. 1704: vadnak hizott ludaim verő malaczim [HSZ] *hízott-lúd* al.] * *kövé* ~. 1677: Rűdek Pujkak no 141. Hizo Pujkak no 6. Ludak no 67. Kövér Ludak no 6 [A.komána F; Utl]. 1685: adtam Almási Ur(am) ketébenn ... Ludat no 21 // Kövér Ludat no 2 // Kövér pipét no 5 // Kövér pujkát no 6 // Kövér Tyukat no 2 // Kövér Kappant no 1 [Törzs]. 1689: Rűdeg Lud nro 275 Kövér lud nro 13 ... Rűdeg Tyuk nro 1746. Kövér Tyuk nro 20 [Radnót KK; Utl] * *magyarországi* ~. 1679: ezen Fas udvaro(n) Tengeri Lud nro 27. Magyar orsz(agi) Lúd nro 20 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 97] * *mantovai* ~. 1735: Mantuvai Lud Nro 4 [Szászszjtjakab SzD; JHb XI/9. 10. — A teljesebb szöveg *erdélyi* ~ al.] * *nagy* ~. 1749: Döglött meg Pipe 3 Nagy Lud el veszet a Seregbol 1 [Kiskend KK; Ks 70. 51 Szám.] * *őreg* ~. 1647: Öreg Lud nro 9. Öreg Ludfi nro 27. Aprobak nro 21 [Marosillye H; VLT 55/5415]. 1680: Talaltunk itt Kakasokat no 8. Kappanokat no 8 ... Eörög Ludokot Gunarokkal es Ludfiakkal no 33 [A.porumbák F; Ált Inv. 30]. 1688: Szárnyas Majorság. Vagyon öreg Lud nro 5. Öreg Recze nro 3. Pipe nro 20 [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 8]. 1736: itt van p(ro) miscue öreg pujka 18 Öreg lud 3 Pipe 12 [Bongárd BN; CU XIII/1. 17] * *rideg* ~. 1682: Balásfalván Rűdeg Pujka s Pujka fi vagyon Száz hatvan kettő ... Rűdeg Lud s Ludfi hetven három [Utl]. 1684: Kövér Lud nro 10. Rűdeg Lud nro 50 [Fog; Utl]. 1687: Kövér Lud van no 6. Rűdög Lud van no 90 [A.komána F; Utl]. 1761: Egy rűdeg Lud 12 Der ... Egy rűdeg Recze 6 Der. [Dés; DLT] * *száraz* ~. 1755: Száraz pujka No 2 Száraz Lud No 1 Száraz Recze No 2 [Buza SzD; LLt] * *Szent Márton* ~ja. 1810: Szent Márton Ludját, Karácson Tyukját, Tojássát és Zabját, Nyári Csirkéket vagy egyéb Adományokat (: Daciakat :) szoktanak é a' Szolgáló Emberek az Uraság számára praestálni? [Dob.; Ks 76 Conscr. 13] * *tengeri* ~. 1679: ezen Fas udvaro(n) Tengeri Lud nro 27 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 97] * *zsido* ~. 1761: Egi kövér Sido Lud dr. 34. más féle 21 [Dés; DLT].

Sz: csak gágog mint a ~. 1762: Kolozs vármegyei főbíró Geréb Elek ... egy tisztességes deák constructiót nem tudna magától mondani, a jushoz sem sokkal tud többet Katónál. Igaz, hogy igen-igen verbosus ... Ugyanazért mondta Bogáti egyszer a contumatián fölé, hogy gágog mint a lúd [RettE 146] * *ha* ~, *legyen kövér*. 1671: De ám legyen, ha lúd, legyen kövér [TML V, 613 Nalácz István Teleki Mihályhoz].

2. nőstény liba, tojó; giscá; weibliche Gans. 1590 k.: Az En Timafalwy molnomnak az feolse ludgattian, Ludaym fiaywal Egyeteomben ot Jarwa(n) az viz mellet az En saiat feoldeme(n), reameont es ketteot vagy harmatis megh vteot benneok [UzST]. 1629: Az szombatfalvi majorban Vagyon két szoba egy fedél alatt, egyikben ludakat tojtat az tyukászné, másikban maga lakik [Szu; SzO VI, 102–3 Székelytámadt vár lelt.]. 1717: Ludat ültettek 3mat 30 tojásra [Búzásbocsárd AF; BfR Sigmond János lev.]. 1778: ül két Lud mely alatt van Tojás Nro 24 [Agárd MT; Told. 8]. 1827: A Ludak ismét roszul kötének, mert tsak 16-at kötettek [A.esküllő K; RLt 0. 1 Imreh István lev.].

Szk: ludak ültető kosár. 1636: Ludak uagy tyukok ültető kosár [Siménfva U; JHb Inv.] * *bécsi tojó* ~.

1722: Bécsi Gunár kilencz nro 9. Bécsi Tojo Lud Tizen ött nro 15 [Ebesfva Utl] * *erdélyi (közönséges/tojó)* ~. 1722: Eő Nsga Ebesfalvi majorja ... adott el szárnyas majorságot e szerint: Bétsi Gunárt nro 6. Erdélyi közönséges gunárt és ludat elegy adott el nro 14 | Lud Erdélyi Gunár Tizenkettő nro 12. Erdélyi Tojo Lud husz nro 20 [uo.; Utl] * *kotló* ~. 1680: Majorhaz ... az hazban körös környül kotló Tyukok Pujkak, es Ludak alá valo faból csinalt szakaszocskak vad(na)k [A.porumbák F; Ált Inv. 28–9]. 1717: Az Kotló Lúdakra, Pújkákra és Tyúkakra s Lud fiakra erogalodat Buza metr. 3 [Küüllővár KK; Utl] * *tojó* ~. 1736: Gunár 1 Tojo Lud 3 [Várhegy MT; CU]. 1743: Tojo Lud ... 4 Gunár 1 [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 158]. 1756: Tojo Ludok Nro 2. Pipék Mind öszve Nro 20 [Somkerék SzD; Ks Bethlen Imre lelt.]. 1802: Találtatott Tojo Lud 3. Gunár 1. Pipe 1. in Summa 5 [Szászkerked K; LLt 60/1681].

3. *bab* kb. bővölésre-bájolásra használt liba; giscá folosítá la vräjitorie; Gans gebraucht zum Behexen. 1759: Az gyermekektől hallottam, hogy Gyergyai Boldizsárné azt mondotta volna, az patakon Faluvéginé Berei Sára az lúdnak az szivét kivette és holt szenet tett helyébe [Bőződ U; Ethn. XXIV, 85 néhai Kecskés Zsigmond relictája Sára (40) pp vall.].

Szk: *fejér* ~. 1584: Venkler Janos latta hogy a' paztorne ky haytia vala a chordat eg Regel tawaly vala, Az zeles miklosne vdwararol egy feyer Lud leowe ky, Az sok tehenek Immar zinte ky Erkeztenek vala az vczabol, Azonkeozbe mintha ostorral kezdenek haitany futny kezdenek vizza vgy beogtek orditottak mint az Eordeogeok Es az Ludra rea Menenek a' zeles miklosne haza eleot, keornyéós keorewl be vewek az ludat es Niomadak vesztegetek valtigh, vegre oza(n) chak Aligh mehe-te Saytikalhata be az zelesne hazaba, Zittak Bozorkanak ez azont es el zenwede [Kv; TJK IV/1. 275]. 1759: ki volt az a Kis Aszszony Szent Léleken ... a ki a Csillagok alatt a kádban feredezet a Fejér luddal együtt? [Altörja Hsz; HSzJP vk].

4. levágott liba, libahús; carne de giscă; Gänsefleisch. 1590: veottem 2 Melyeztet Lúdat [Kv; Szám. 4/XX. 35 Hooz Lőrinc sp kezével]. 1591: Ebedre veottem ket Lwdat d 28 ... Mondolat az Lwdhoz ... d 14 Malosa zeolleotth ... d 8 [Kv; i.h. 5/X. 6]. 1596: Lúdot 4. hiszlaltot vöttem és attam ő fge Asztalara [Kv; i.h. 6/XVIIa. 3 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1683: Peterlakara visz(ne)k vacsorára ... Ludat no. 3 Pipét no 3 [Radnót KK; Utl]. 1786: küldök ez uttal két melyesztet Ludat ... kívánom költhesse Nsgtok jo egészsgb(en) [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1797: Öt Font téhen hus Dr. 30. Egy lud Dr. 40 [Szág; IB. III. CXLV 22]. 1823: A' ... három mejesztet ludat, két mejesztett pujkát elhozták [Mv; TGsz]. 1841: Pulyka, rétze, lud, hartsa, nyul, frís kolbász, 's még egyéb minden mi mikel tük birtak jól esnék [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

5. főtt v. sült liba; friptură de giscă; gekochtes od. gebratenes Gänsefleisch. 1570 k.: tartozik az új mester az nagy ebédén nyolcvan hat <fon>t hússal mind az pecsenyével együtt, nyolc <tyű>kkal, két malaccal, két lúddal együtt; fűszerszámmal együtt megkészítse tisztességgel <sen> [Dés; DFaz. 8–9]. 1594: Negidik tal Etek Gwmeolczeos leuel Lud, Tiuk [Kv; Szám. 6/X. 39]. 1595: Az Tanacz belj Wraim fel hiúatalara ... Lúdot gyümöl-

czes Leüre főzettem [Kv; i.h. 6/XVIIa. 293–4 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1598: Harmadik Taly Etek Az wraimnak w kegelmeknek Egy ludat fekete lewel d 15 [Kv; i.h. 7/XVIII. 76 Th. Masass sp kezével]. 1621: azon olah keoueteknek konyhaikra gazdalkotta(m) Ket Ludat szekfwes lehez d 20 | Egy Ludat sutue es teoltue keoltottem f — d 17 [Kv; i.h. 15b/XI. 18. 293]. 1625: 4. Tál Etek volt Egj Lud Gjeómberes lewel f — d. 25 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 31] | az Kinczies Janos fia ludat vit kj az erdőre ott eöttek meg [UszT 90a]. 1711/XVIII. sz.: meg adni Tartozik^a 1 tiszteseges sült köver Ludot, és a melé T:T: hus sült salatat, vagy ugorkat és retket [Kv; FésCjk 16. — ^aA remekezett legény a legényavató céhla-komára].

6. lúd alakú ötvös-szobrocska; statuie de gîscă; gänseförmige Goldschmiedstatuette. 1714: Cseh országi Kristáljmosos fedelés jókora Üveg s a tetején ezüstműből öntet, s meg aranjozot Lud, az also része meg aranjozott ezüst lilomos karikával környül vett fl. Hung. 20 [AH 11].

lúdaprólék libaaprólék; măruntaie de gîscă; Gänseklein. 1589: Vaczorara hozattam Ket lud Aproleket d. 8 [Kv; Szám. 4/X. 36]. 1595: 1 tiüket Ludaprolekel egiuth [Kv; i.h. 6/XIV. 15]. 1596: főzettünk vala, Baczj Tamassal egyetemb(en) En Attam Apro halat p(er) d 12. 1. Lud Aproleket tt d 3 [Kv; i.h. 6/XVII. 19 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1621: Egy Lud aprolek eghressel borsol eggiwt per f — d 8 [Kv; i.h. 15b/XI. 293]. 1625: 5. Tal Etek Egressel kett Tiük, Lud Aprolekal egjiutt d 30 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 234]. 1650: Főzettem Negy lud Aprolekott Röstölue [Kv; i.h. 26/VI. 419].

ludas I. mn 1. becsm libás, libatolvaj; care fură gîste; Gänse stehlehd. 1788/1790: minket Lud lopo Tolvajok-(na)k mondani után ut felen Piaczan még pedig közön-séges heti vásárkor s utánnakis Házak mellett el jötünkkel Ludas Baloghok(na)k kiáltazni, amellett adtával terem-tettével káromolni nem iszanyodtanak sok izben és vers-ben különbözö helylyeken [Dés; DLt].

2. bűnös/hibás vmiben; vinovat de ceva; schuldig. 1750: Hogj pedig Sztrancz Peterrel Koroj Kirilának va-lami Czimborája lett volna annal inkább Sztrancz Péter oljan Ludas embereket vagy lopott marhakat magahoz recipiált és lappangtatott volna nem tudom [Bulzest H; Ks 101].

A címszó e jel-ével kapcsolatos régiségbeli szokásjogi vonatkozásokra l. Kertész, Szok. 233; O. Nagy 218–9 és az ott id. ir; NyM 72–3.

3. ? libalegeltető; unde se scot gîstele la păscut; (attribu-tiv) Gänseweide. Hn. 1683 k.: A Ludas dombon alol (sz) [Mezőbánd MT; MMatr. 365]. 1820: a Ludas Ta-nyába (sz) [F. idecs MT; EHA]. 1826: A' Barcsai Malom a' Ludas Kertel egyetembe 's Haltartoval [Abafája MT; EHA].

4. ? Szn. 1621: Ludas Szabo Istuan [Dés; DLt 345]. 1639: Ludas Marthon [Péterháza SzD; Ks 42. D. 9]. 1728: Falsó Gyekenyesi^a Ludas Györgj közelebb valo szovatyossával jo készüllettel Comparealjon [Dés; Jk. — ^aSzD]. 1767: Ludas Balás [Dés; RKAk 6].

Valamelyes valószínűséggel a 2. jel. al. hivatkozott szokásjogi háttér te-kintetbe vételével állapítható meg a jel.

II. fn libalegeltető hely; pășune pentru gîste; Gänse-weide. Hn. 1753: A Ludos gáttýában (k) [M.lapád AF; EHA] | ā Ludos előtt [Marosbogát TA; EHA]. 1797: A' Ludos Gáttýában [M.lapád AF; EHA].

ludasi a Marosludas (TA) tn -i képzős szárm.; deriva-tul format cu sufixul -i al toponimului Ludas/Ludus; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Maros-ludas: Ludasról való; din Ludus; aus Ludas stammend. 1670: Szakáli Jobbagiok arattak buzát Gel. 100 . Lu-dosi l. Kalokás Gel. 5 [Mezőszakál (TA) körny.; WassLt]. Szn. 1833: Ludosi Zeik Toma [Torda; TVLt Közjg. ir. 1506].

ludaskása orez cu măruntaie de gîscă; Gänserisotto. 1633: Szabo Jacobne az scholabanis kőldeot Abrugi Jst-uannak ludas kassat talba [Mv; MvLt 290. 125b]. 1639: Kallai Giurkane Ludas kasambanis tudom hogy az sarat^a bele vetette vala [Mv; i.h. 291. 188b]. — ^aOlv.: szarat ?].

lúdbeli szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ kedveskedés libával/libahússal való kedveskedés; cadou ce constă în carne de gîscă; Gefälligkeiten/Liebes-dienst mit Gans/Gänsefleisch. 1669: Lúd, pulyka és kol-bászbeli kedveskedésedet igen kedvesen vettem [TML IV, 551 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz].

lúdderek piept de gîscă; Gänsebrust/rücken. 1582: Vachorara esmett kwlttem eg' lúd Derekatt p(ro) d. 10 [Kv; Szám. 2/VIII. 47]. 1591: Egy Lwd derekatt veottem f — d 12 [Kv; i.h. 5/X. 27].

lúdfi 1. kisliba, pipe; boboc de gîscă; Gänselein. 1589: Bathori Jstuan vram it leteben veotte(m) ... Negi eoregh tyukfiat d. 16 Ket lud fiat d. 16 [Kv; Szám. 4/X. 19]. 1591: Zabott ... Vetettem az Lúdfiaknak ha-ro(m) vekat f — d 24 [Kv; i.h. 5/X. 72]. 1595: It az waro-son kwwl es beleöl walo fertaliokból hoztanak Ludat ludfiat, kappant, Thiukot, thiukfyat es thiukmoniat [Kv; i.h. 6/XVI. 41]. 1600: ebedre ... veottem ... 1. Lud Fiat d. 19 [Kv; i.h. 9/III. 3 Szabó András sp kezé-vel]. 1657: percipialtam Majorsagh szaporodast. Tiuk fiat N. 70. Lud fiat, N. 30 Puika fiat, N. 30 [Borberek AF; WassLt Perc. 18]. 1675: Lud ... nro. 11. Lúdfi ... nro 27 . Reczefti nro 31 . Tyukfi igen aprv nro 300 [Radnót KK; UtI]. 1688: Lud nro 5 . Lúdfi no 43. Tyukfi no 68. Reczefti no 8 [Bucsum F; MvRKLev.]. 1717: Az Kotló Lúdkra, Pújkákra és Tyúkokra s Lud fiaakra erogalodat ... Buza metr. 3 [Küküllővár KK; UtI]. — L. még UF II, 453, 657.

Szk: apró ~. 1674: Szárnyas Majorsagh száma Lud nro. 72 . Lud fi nro. 30. Approb Lud fi nro 56 [Déva; Törzs. fej-i udvarház lelt.] * öreg ~. 1647: Öreg Lud 9. Öreg Ludfi nro. 27. Aprobbak nro 21 [Marosillye H; VLT 55/5415]. 1700: Öreg Lud Gunnar-al együtt nro 36. Öreg Ludfi nro 39 [Fog.; UtI].

2. főzött pipe; carne fiartă de gîscuță; gekochtes Gänselein. 1621: Semlinget es Menj halat Veottem f — / 27 Soban meg feozetue(n) eczetet hozza f — / 18. Egi Ludfiat Teoreot leuel. az pipe ... / 20 [Kv; Szám. 15b/IX. 206].

lúdfiú kicsi/kisliba, pipe; boboc de gîscă; Gänselein. 1600: 1. Ludfiw d 18 [Kv; Szám. 9/III. 20 Szabó András sp kezével]. 1683: Szárnyas Majors(á)gh. Pujka es Pujka fiu nro. 29. Lúd, és Lud fiu nro 17. Récze, és Recze fiu nro 17. Tyuk, és Tyuk fiu nro 74 [Szűv; UtI]. 1686: Tyukfiu nro 24 Ludfiu nro 55. Recze fiu nro 6 Puykafi nro 12 [Marosillye H; UtI]. 1687: Tyukfiu nro 2. Recze, és Récze fiu nro 5. Pujka fiu nro 127. Lud, és Ludfiu nro 362. Tyukfi nro 142 [Fog; UtI]. 1756: pujka fiu 40 Lud fiu 40 Recze fiu 32 Tyuk fiu 99 [Kiskend KK; Ks 71. 52 Szám.].

Szk: ez idei ~ ezévi/ezesztendei kisliba. 1684: Ez idei szaporodás. Ezidei Ludfiu nro 43. Tyukfiu nro. 160 [Szűv; UtI].

lúdhason lúdszaporulat; creșterea numărului de găște; Gänsezuwachs/zuzucht. 1656: Ebben az major-hazban vadnak ludak, pujkak, tyukok **reczek tojasi**; lud haszon nro. 100, tyuk haszon nro. 200, Recze haszon nro. 23. Pujka haszon nro. 10 [UF II, 167].

lúdhús libahús; carne de gîscă; Gänsefleisch. 1577: Az lud hus es malacz hus arulassa, es el adassa felol, eo kegmek vegeztek. hogy mi keppe(n) egiebh hust, es halat fontal es Mertekkel aggiak es arulyak azt is eo kegmek io moddal Rendellie hogy ez vtan fonttal Meryek, mind a lawat s mind az alab valot [Kv; TanJk V/3. 153a].

ludifikál megcsal, kijátsz; a înșela; betrugén, überlisten. 1657: Ersek Uyvari Szabo Ferencz jelenti, hogy ennek előtte három esztendőkvel jegyzette volt el Sombori Annat Erette az hadba elment. Onnat meg jöven haza vitte volna, de az Aszszony semmikeppen hozza nem ment Es ek keppen ötet ludificalta. Azert tüle absolutiot kivan [SzJk 81].

lúdka libakas/kosár; coș pentru găște; Gänsekorb. 1782: Tsiki Ferenczné vön ki a lud kasbol kettőt [Mar-tonfva Hsz; HSzJP Juditha Komsa conjux Stephani Bak superioris Jobb. (38) vall.].

lúdláb 1. libaláb; picior de gîscă; Gänsefuß. 1741: Lud Láb Nro 9. Pipe láb Nro 5. Tyuk láb Nro 16 [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 10].

2. **?** Hn. 1774: a' Lud lábban (sz) [Gerendkeresztúr TA; EHA].

lúdlelő libalelő; pășune pentru găște; Gänseweide. 1799: Az Erdő alat lévő Uj Tonorok . . . melly az iden fogattatott fel és sántzoltatott bé közönséges lud lelőlőből teremhet 12 feni currus [Mezőbodon TA; MkG Conscr.].

lúdlelgető-hely libalelgető hely; pășune pentru găște; Gänseweideplatz. 1797: Békás Tó nevezetű Cziheres Hellyis Közönséges Szabad Marha és Lud Legeltető hely vala [Désakna; EHA].

lúdlélek szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: vas ~ ? vasnyárs; frigare de fier; eiserner Spieß. 1829: Egy vas lud lélek [Mv; MvLev. konyhaeszközök közt]. — A valószínű jel-re l. MTsz.

lúdló alk libaló; care fură găște; (attributiv) Gänse-dieb. 1788/1790: minket Lud lopo Tolvajok(na)k mondani után ut felen Piaczan . . . nem iszanyodtanak [Dés; DLt. — A teljesebb szöve. ludas 1. al.].

lúdmáj libamáj; ficat de gîscă; Gänseleber. 1796: Lud majert — 30 [WLT Cserei Heléna jk 88a].

lúd-majorság liba; gîscă; Gans (Geflügel). 1623: Betlenb(en)^a Voylannis^b Egy Egy Mayor hazot Czynaltas-so(n) az holott az Jozagboll adando tiukott Tartassa azon kúúlys Ereztesen tiuk Lud majorsagott beúeón hogy feyer varatt taplahassa Tiukall Luddall [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut. — ^{a-b}F]. 1632: Maior ház . . . Lud Maiorsagh uagio(n) No 41 [Komána F; UC 14/38. 130] | Opra Koman Lud paztor gondviselese alatt uagion Lud Maiorsagh No 72 [Russor F; i.h. 39–40]. 1759: Lud Majorság . . . Recze Majorság . . . Pujka Majorság Csurke Majorság [Szókefva KK; Ks 72/53].

lúdmony libatojás; ou de gîscă; Gänseei. 1591: Karoli Benedek . . . vallia . . . Hallottam hog' Banian ludmoniat(is) lopot volt [Kv; TJK V/I. 86]. 1640: Azt is hallottam Koncz Judittól, hogy öneki most sérése vagyon; most akkora, mint egy ludmony [Mv; MvLT 291. 218a átírásban!].

Szk: ~ evő (ezüst) kalán. 1710: Kett kitsiny lud mony evő ezüst kalan^a [Told. 19. — ^aElőbb lúd tojás evő-t irtak, de ezt utóbb kihúzták]. 1711: Két kicsiny Ludmony évő kalán ezüsből Teleki Pál Urnál van [i.h.].

lúdneyak-szakasztás libavágás; tăierea unei gîscă; Gänse Schlachten. 1629: Tudom hogy sem konyhan sem hazban az lud nyak Zakasztaskor semmi tűz nem volt en nem lattam [Kv; TJK VII/3. 104].

lúd-ól liba-ól; cotet de găște; Gänsestall. 1594: Az Gorozloi Maior haznal Borjw oll wagion No 1 Lud oll uagion No 1. tehen zen wagion No 2 [Goroszló Sz; UC 78/7. 21–2]. 1647: Vagion boronabul föl röt két lud ól, fedele jo, ajtok rajta [Marosillye H; VLT 55/5415]. 1679: Pujka ól naddal fedett nro 1 Tyuk ól egyik tapasztatlan, másik romladoszt tapasztos, mindenik naddal kötött nro 4. Lúd ól, Tapasztatlan sóvényes oldala, fellyül szalmával fedet [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 113]. 1681: Lúd ól; oldala keredged sovenyel vagyó(n) [Brettye H; VhU 592]. 1688: a' kert mellett van fenő fábol fel rött ket rekeszű perellyekre epített szalma fedel alatt valo Tyuk ól . . . Ez mellett sóvenyből font Szalma fedeles Lud ol. Enneki fel szer fenő deszka ajtaja [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 5].

lúdpásztor libapásztor; păstor/păzitor de găște, gîscar; Gänsehirt. 1632: Opra Koman Lud paztor [Russor F; UC 14/38. 39–40]. 1655: Az Beörök(ne)k Exitussok Markos Peternek az lud es pipe pastornak nro 5 [Egeres K; Ks 70 Szám. 51].

lúdpipe kisliba, pipe; boboc de gîscă; Gänselein | súdlóliba; gîsculiță; Junggans. 1674: Eörög Lud Kilenczven kettő . . . Lud Pipe Hatvan [Fog; UtI]. 1789: Lud

Pipe Nro 3 [Branyicska H; JHb XXXV/65]. 1815: Lud Nro 4 Lud pipe Nro 15 [Ádamos KK; Pk 5]. 1824: Lud — két gunár — négy tojo 6 — . . . Lud pipe 20 [Erdőszengyel MT; TSb 43]. 1834: Lud pipét költettek 60 [Hosszúaszó KK; Born. F. Ia Bod Péter tt kezével]. 1838/1839: Tojo lud — 8. gunár — 1. Lud pipe 15 [M. péterlaka MT; TGsz 18].

Szk: ez idei ~. 1677: Eöreg Lud vagyon jelen Nro 15. Ez idei Lud pipe vagyon Nro 65 [Radnót KK; Ut].

lúdrét libalegelő; pășune pentru gște; Gänseweide. 1789: A falu végén egy Lud Rét [Majos MT; Told. 26/29].

lúdtalpú telitalpú (ló); cu picior plat; platt/flachfüßig (Pferd). 1665: az mi ajándékban való lovaink igen selejtek . . . ki lúdtalpú, megtörődött s talpa, sántál, kinek az pofája lyukas, ki ugyan beteg [TML III, 494 Paskó Krisztof Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. XVIII. sz. eleje: ha lud talpú lonak, éppen a nyiljaig laposon husos a talpa, a melly lonak Szegletes körme van, a félek igen jok Szoktak lenni, és nap keletről Szármáznak [JHb 17/10 lótar-tási ut.].

lúdtojás 1. libatojás; ou de gîscă; Gänseei. 1669: Im négy fogolyadarat küldtem, egy lúdtojást [TML IV, 549 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz]. 1736: Ha valamely újságot kapott valyamelyik atyafi, azt maga meg nem ette, hanem az atyafiának küldötte. Jut eszembe mikor újság volt csak egy lúdtojás is vagy egy császár madara, tizenöt mélyföldnre elküldötte egyik az másiknak [MetTr 357–8]. 1740: Mlgos Groff Uram Szerencsejere ki küldven vadászni kaptanak egy vad Káprát . . . küldöttem peczet alatt ugi mint Salátát es barabolyt, Tojást 12töt mellyekis Lud es Pujka Tojások [Kerceszora F; TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. 1785: Lud tojas, kifli Beretz, szegényeknek — 18 [WLt Cserei Heléna jk 8a]. 1792: egyebet nem küldhettem 200 Tyuk, 8 Lud tojásnál, egy dása Sotalan Iros vajnál [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1844: A lud tojásokra rézte tojásokra Biri ügyeljen el ne veszenek [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.].

2. főtt libatojás; ou fiert de gîscă; gekochtes Gänseei. 1699: Lud tojashoz való apro ezüst kanalkak Nro 3 [O.cseztve AF; LLt Gyulafi László inv.].

Szk: ~ *evő lapocka*. 1696: Egy lud tojás Evő Lapockza [LLt Fasc. 75] * ~ *forma* libatojás-tartó. 1730: Egy lud tojás forma ezüstből [Kv; Ks 15. LVIII. 6] * ~ *tar-tó*. 1801: vagynak ezüstben ezek: Egy Lud tojás tarto [Kv; Ks].

3. libatojás nagyság; de mărima unui ou de gîscă; Größe von einem Gänseei. 1760: Kotsis Péter orozva meg üttete pofon egy darab fával (: melynek a' helyit megis mutatá s látam hogy meg dagadtat vala Lukának az fél álla kapczája, akkorán mint egy fél Lud tojás :) [Kóród KK; Ks 17. XXXI].

lúdtoll libatoll; pană de gîscă; Gänsefeder. 1656: Par-nanak valo lud tol három sakkal [Fog.; UF II, 167]. 1763: Tudgyaé láttáé . . . ki lopta zár alatt lévő vánkosa-nak valo ludd tollját Székely Sigmundné Aszszonyomét s a' ki lopta kini rettette bé? [Karatna Hsz; HSzjP vk]. 1788: Egy fekete Szottyán Derekaly Lud tolluval töltve [Mv; TSb 47].

lúdtoll-derékalj libatoll-derékalj, saltea umplută cu fulgi; Unterblett gefüllt mit Gänsefedern. 1788: Két embernek valo Lud tollu Derékalj [Mv; TSb 47].

lúdvétel lúdvásárlás; cumpărarea unei gîscă; Gansankauf. 1661: Írj Krakkóban is, nénédek is valami szalonna, tyúk, lúd vétel felől, vaj, méz felől [TML II, 68 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz].

lúdzsir libazsir; untură/grăsimă de gîscă; Gänsefett. 1826: Egy kiss fazek Lud sirral [Szentdemeter U; Told. 41]. 1848: Lud zsir 7 kupa 5 rft 24 xr Szúrt medve zsir 5 kupa 2 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd]. 1850 k.: 1 kupa lúdzsir | lud zsirok háj zsirok fonyasztó zsirok [Kv; Pk 2].

luftballon léggömb; balon; Luftballon. 1853: színlap és kalap 10 garas . . . luftballon (: Philippiben :) 15 garas [KCsl 3 berlini úti elszámolás].

luftspring vmilyen lóugrás; săritură de cal; irgendein Pferdesprung. 1731: ugy kell szoktatni őket hogy ne hazassák az szájokat hanem könnyen fordíthassák mind két felé őket, és egyébkéntis az mikre szokás az Lovakat tanítani az Luftspringen kívül, mert azt nem kívánom, mind azokra tanicsa az Lovakat [JF lovászmesteri ut.].

lúg 1. lesje; Lauge. 1580: Az Zemet Birák vczan-ke(n)t el laryak az varast es kiálczyak megh hogy se trebelt se egieb bwdós vndoksagot ky ne eosse(n) senki, se kapozta lewet se az barbelyok az lwgot se az Zochyek Az chyawat [Kv; TanJk V/3. 226b]. 1584: a' vízbe(n) Lugot chinalwan a' feyet Mossa volt, es a' Mosasba Az zeme fayni kezd [Kv; TJk IV/1. 247]. 1679: Lugban valo kü-lömb kü lömb fele fü, egy nyihány Csomoval [Uzdisztép-ter K; TL. Bajomi János inv. 110]. 1726: ha tsak ennyi-ben hallottam volna oda bé bizony meg nem állottam volna hogy jól készült Luggal meg nem mostam volna a fejít Bátyámnak, akár mint Sziszegett volna, ugi bi-zonj a Borbély Sem bánt véle, mint én ha igj tudtam vol-na [ApLt 2 Henter Dávid Apor Péternéhez Kv-ról].

Sz. kész a ~. 1671: Feleségem ugyan azt tartja, hogy Kegyelmed most igen elhitte magát. Kész a lúg [TML V, 441 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * a ~ *megcsipi nyakát* kb. megjárja. 1710: A szolgál nagy imperiose be-menvén az atyámhoz: „Uram, azt mondja, az úr, Beth-len Gergely uram azért küldött, ezt a két agarat elvites-sem” Az atyám nyakát sem csipte vala még akkor úgy a lúg meg, mint azután, különben is ez a mi familiánk könnyen a magát nem engedte másnak. Azért az atyám is azt feleli: „Mondd meg, öcsém, az uradnak, ha emberségesen kéretné az agaramot, noha én is szeretem a jó ebeket, mégis olyan úri embernek kedvit nem szeg-ném, odaadnám, de minthogy sem jobbjágyának, sem szolgájának magamot nem tudom, eb ura fakó, ökegyel-me parancsolatjára ezt én bizony nem adom” [CsH 151. — 1679-re von. feljegyzés]. 1840: oljan kevés kedvem va-gyon mind ezekhez, Látván a fiaim gondolkodásokat is, hogy jo szivel mindent félben hagjok, bár mindenemet által adhatnám nekik, s csendesen meg huzván magam nyugodhatnék, próbálják ők is a világot s csipje meg a Lug a nyakokat talán az edgyik veszt valamit az Indo-entiájából, s a másik is meg győződik benne, hogy a Czi-

me el nem tartya a világon [JHb Jósika János feleségéhez Bécsből].

2. ? 1662: az ellenség már a lövéssel annyira ment, és úgy megrontotta, amely bástyát lőtetett, hogy az ostromláshoz immár jobban nem kívántatik, de én is innen belől olyl lúgot s olyl feredőt készítettem nékiek, ho eljönek megmosathassam fejeket s beléülhetnek s a többi [SKr 249].

lugas 1. (cölöpökre futónövényekből kialakított) kerti pihenőhely; pergolá, umbrar; Gartenlaube. 1589: Az Jesuiták kertinel az meli legeni volt, czinalgatott eggyet-mast az gradiczon, kin az lugasba mennek, attam nekj d. 10 [Kv; Szám. 4/X. 36]. 1632: Also Porumbaki Uduar ház . . . Lugas kertth. Ezen Uduar haz mellett ualo kerttb(en) uagion egy kerezit forman czinált Lugas. Az kertben imit amot ualami szilua es megy fa czemetek [UC 14/38. Porumbáki urb. 184]. 1648: ezen kertben vagion negj szegheletre czinált lugas fayaval, leczivel egjw | Az lugas körwl valo negj resz tablában karora eresztőt szőlő, mind az házakigh tapasztatlan, jo sendelyezés alatt valo palánkal seóvénnel keörwl véve; tul penig az falu feleöll szalmával fedett, jo támaszos lézsás kert keörwle: es abban vagion eött rend szeöleö lugas kö-zött tiz idest 10 tábla vetemennek valo feöld [Komána F; UF I, 924]. 1681: Jég h verem. Az Vár mellett levő Lugas vagi veteményes kert mellet vagion [Vh; VhU 573]. 1699: A Lugasok közepiben vagion egy nyári ház . . . jo szarvazás, es Sendelyezés alat kerekén szipen csinálva [Szentdemeter U; LLt].

2. lugasos kert; grädinā cu umbrar; Garten mit Gartenlaube. 1648: Az udvarrol nyilik az lugasra egy felszer ayto, fa sarkon forgo kerekéd sendelyes fedél alatt, az udvar feleöll mind az házakigh tapasztatlan, jo sendelyezés alatt valo palánkal seóvénnel keörwl véve; tul penig az falu feleöll szalmával fedett, jo támaszos lézsás kert keörwle: es abban vagion eött rend szeöleö lugas kö-zött tiz idest 10 tábla vetemennek valo feöld [Komána F; UF I, 924]. 1681: Jég h verem. Az Vár mellett levő Lugas vagi veteményes kert mellet vagion [Vh; VhU 573]. 1699: A Lugasok közepiben vagion egy nyári ház . . . jo szarvazás, es Sendelyezés alat kerekén szipen csinálva [Szentdemeter U; LLt].

◇ Hn. 1531: Ittem hominibus quat<t>uor in ortu pro dispoicione lwgas dedi d XXVIII [DomH 76]. 1778: Lugos domb nevű helyben [Kibéd MT; MMatr. 231]. 1800/1827: eö Ngok Udvarok között lévő Lugas nevű Pusztá hely [Erdősztyörgy MT; EHA].

lugasformán lugasszerűen; ca un umbrar; gartenlaubenartig. 1632: második kert szylua es megy fa chiemetekkel megh vagion rakua lugas forman. Vagion benne kett olai fa fiatal N. 2 [UF I, 191].

lugaskert lugasfalba/sövénybe fogott v. azzal részekre tagolt kert; grädinā formată din alee cu pomişori; Garten geteilt durch Gartenlaubenwände. 1613/1640: az hol az Lugas kert voltis falu folde volt [Gyalakuta MT; LLt 71/7]. 1632: Also Porumbaki Uduar ház Lugas kertth . . . Az kertben imit amot ualami szilua es megy fa czemetek [UC 14/38 Porumbáki urb. 184]. 1633: Azon

felső tornaczbol nyilik az lugas kert felöl az Uduarlo palotara egy berlett festet aito [Fog.; UF I, 313]. 1638: Vagion ugian az falu között eggy lugas kert, regi leszas seóvenye. Fel szer aitaja, fa szegezöje. Az feli sendelyes Az lugas benne negj reszre vagion, szep termelt, megh szedetlen [A.porumbák F; UF I, 665]. 1647: Az Uduarhaz eleott az Tho feleol vagion egy Lugas kert; harom rendel veteményes Tabla keozte [Drassó AF; BK]. 1681: Lugas kert. Ez a vár mellet nap kelet felöl vago(n), az elöt pusztá volt, most kezdettek Colálni, Kerétese romladoszt sövennyel vago(n) Ezen kert közepib(en) volt, nyolcz kü lábón álló, 8 szegre valo flegoria; mostan csak a kü lábak allanak fenn [Vh; VhU 573].

Hn. 1726: In loco Lugos Kert meget, az Sáfrandon (sz) [Balázsfa AF; EHA]. 1772/1869: In loco a Lugos Kert meget a Sáfrány Kertben (sz) [uo.; EHA].

lugasos kert grädinā cu umbrar; Garten mit Gartenlaube. 1645: Vagyon hyd kapún alol az Var alat valo Szamos Parton Egy Kis Lugasos kert [Kv; BfN kv-i csomó]. 1647: Az Istallo fara mellett vagion egy kilencz Tablából allo Lugosos, veteményes kert, melyben szep szeoleo teok, es keües gywmeolcz fais vagion, seouenye alkalmas [Nagyteremi KK; BK]. 1679: Uduar Ház mellett nap nyugot felöl valo Veteményes, Lugasos, gyümölcsös, virágos kert [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 96]. 1681/1748: Palánkal bé kerített veteményes s Lugosos kert [Balázsfa AF; KvAkKt Mss lat. 236]. — L. még SKr 154, 264.

lugasos-kertű lugasfalas/sövényes; cu o grädinā cu spalier; mit Gartenlaubenwänden. 1662: Gyulai Ferenc Bonczidai János maradéki kezétül nyert vala egy nagy fundusú, telekű, nagy tágas lugasos kertű, igen nagy épületű kőházat [SKr 628].

lugas-szabású 1595: czinaltatot Imre Zék labakot: . . . 1. lugas zabasút Zárú es letz fabol: az hol az púsztá epitetlen helylen mennek által d 16 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 132 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

lugasszölő szőlő-lugasfal/sövény; pergolá pe care se intinde vija de vie; Gartenlaubenwand aus Rebenstöcken. 1633: Az lugas kert elöt uagion az ház mellet egy kis uiragos kerteczke, onnat nyilik az lugas kertben egy aito vas nélkül sorkokkal, az kertnek seóenie sindelies nehlo romladoszt Negi részben valo lugas szölő benne epp [UF I, 311].

lúgos I. mn 1. lúgozó; de leşie; laugig | lúgtároló/tartó; pentru leşie; Laugen-. Szék: ~ cseber. 1761: Szapullo Tseber Nro 1 Lugos Tseber Nro 1 Dagaszo Cseber Nro 1 [Siménfva U; JHb XXXI/31]. 1770: Egy Lugos Csőbör. Egy Sejtár [Usz; Pf] * ~ kondér. 1681: a Tábori alkalmatosságra e szerint adattak Konyhabeli eszközök. Egyben járo onas Konderok ujjak no 18 Egy lugos Kondér no. 1 [Utl].

2. kb. lúgtól átítatott; ímbibat cu leşie; von Lauge durchnäßt/tränkt. 1761: az mely parna haj p(rae)tendaltatik hogy az szapullobol lugoson el lopatott volna, olyan lugos parna haj tovább egy hétnél lattatott az I. pincejében az hordon heverni, mely annak utánna az I. szolgálójától . . . meg mosotat [Torda; TJKt V. 47].

II. fn szapuló lé; lesje; zum Beuchen gebrauchte Lauge. 1762: egy lugosbol bé vett párnahajatis mosot volna meg az Gazda Aszsz(ony)a házána [uo.; i.h. 85].

◇ ? **Szn.** 1602: Lugos Pál lófő [Szentmiklós Cs; SzO V, 228].

lúgosan lúgtól nedvesen; ímbibat cu lesje; von Lauge durchnäßt. 1761: az mely parna haj p(rae)tendaltatik hogy az szapulobol lugoson el lopatott volna, olyan lugos parna haj tovább egy hétnél lattott az I. pinczéjben az hordon heverni [Torda; TJKt V. 47].

lugosi a Lugos (Krassó-Szörény m.) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Lugos/Lugo; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Lugos. **I. mn** 1. Lugoson levő, Lugoshoz tartozó; care se află în Lugos, care jine de Lugos; in Lugos befindlich, zu Lugos gehöri. 1657: Tornyai Tamás, Gyulában lakott, igen hires vitéz. Onnan hívatott bÉ Erdélyben lugasi és karánsebesi bánságra [KemÖn. 13] | halott temetésekre, ha kívánnák el járjon az egész scholával együtt és az oláhul való eneklest a Karansebesi és Lugasi ecclesiáknak enekel szerint peragálya [UF II, 186].

2. Lugoson lakó/működő; din Lugoş; in Lugos wohnhaft/tätig. 1589: vytek el ... Lonay Albertot Lugasz Bant Tordara 4 loual [Kv; Szám. 4/VI. 113]. 1590: az Horwat Mihálnak és Lugaszy Bannak egy Lúdat melyeztet [Kv; i.h. 4/XX. 13]. 1594: Az Lúgosy Ban Zolgai voltanak 6, wyzi Eokett wida Mikloss 4 Loua zekere f 2 [Kv; i.h. 6/VIII. 192]. 1595: Húnnyadi ferencz palatitz szolgálja Lúgassi posta megyen Waradra [Kv; i.h. 6/XVIIa. 32 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1662: Lugasi karánsebesi bán voltam [SKr 469].

Szn. 1597: Lúgassi Mihaly [Kv; TJK VI/1. 129]. 1620/1681: Vajda Hunyadon lako Lugusi Mihaly Udvari gyalogh Drabant [VhU 279]. 1662: Franciscus Lugasi [MbK]. 1669: Lugasi Ferencz [Hosszútelke AF; Kath.]. 1681: Lugasi Vram [Hátszeg; VhU 143]. 1683: Lugasi Ferencz [Radnót KK; Kath.]. 1684: Magyar Peterdi Lugasi Ferencz [Kath.]. 1721: Lugassi Joseph Uram [Fejér m.; JHb XXVII. 1]. 1743: Magyar Peterdj Lugasi Sigmund [Kath.]. 1745: Lugasi Sigmund. Ladislaus Lugosi [Hosszútelke AF; Kath.]. 1749: Lugosi László [M. peterd TA; DobLev. 1/236. 14a].

II. fn Lugoson lakó személy; locuitor din Lugoş; Lugoscher, in Lugos wohnende Person. 1578: Az mikor penig Karan Sebesysek vagy lugasiak wyzat hoznak vagy egyeb Idegenek Ide Coloswarra, thehat fontyat feliebarom pencznel ne adhassa (igy!) [Kv; TanJk V/3. 171a]. 1584: Mynden Brassay, Lugassy, Awagy Karansebessy, Akar honneth walo, ky halat hosz vag' chikot ide az Warosra, Egez három Nap tartozzanak arwiny Nylwankeppen, hordaiokath fel werwe [Kv; PolgK 6]. 1677: A' Lugosiak a' Házczoki Vám adástól immunisocká tétetnek, Privilegiumoknak continentiája szerint, a' Fiscalis Proventusnak auctioja-is közöttök nem ujjitatik, az eddig observaltatot Usus hagyattatik helyben [AC 142-3].

lúgoz szapul; a spála cu lesje; laugen, beuchen. 1697: voltam egykor Peter Deak Batjám uraméknál egy étczaka lúgozván az szolgálival s Pater Kaszoni Sigmund

vramis ott hála akkor én osztan kün vóltam, Lugoztattam [Szárázajta Hsz; CsJk II Száráz Ajtai David Martonne Anna (28) vall.].

lúgózó 1. lúgozó, szapuló; pentru lesje; Lauge-. **Szk:** ~ cseber. 1749: Viz hordo Csöbör nro 4. Lukszó Csöbör nro 1 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13]. 1798: Egi nagy Lugzo tseber [Bodola Hsz; BLt] * ~ kád. 1693: Egi Lugzo Kád [Kilyén Hsz; BLt] * ~ üst. 1667: Serfeozeo, lugzo es Orda feozeo vstealt, rez mosar es aba is teob eszkeozekkel eggyvt maradat osztatlan [HSzj oradafözö-üst al.].

2. ' **Szn.** 1614: Lugzo Mihaly jB Lugzo Marthon jB [Ozsdola Hsz; BethU 349].

luidor Lajos-arany (pénzérme); monedă franceză de aur; Louisdor. 1796: Nagy Professornak^a 8 Luidor a' Letzekért 1/2 Eszt [ETF 182. 30 Gyarmathi Sámuel felj. — ^aGöttingában].

lukafalvi a Lukafalva (MT) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Lukafalva/Luca; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Lukafalva. **1.** Lukafalván levő; care se află în Lukafalva; in Lukafalva befindlich. 1643 k./1687 u.: A' Lukafalvi Ecclesiában vagyon egy gallos kötéses abrosz egy keresztelő keszkenő [MMatr. 13. — ^aFolyt. a fels.]. 1709: Nemzetes Ilenczfalvi Déák István Ur(am) adott Jstenes indulattyal a' Lukafalvi Eccla számára két darab rétet [i.h. 15]. 1755: Néhai Ilenczfalvi Szász István Uram Relictája Benkő Ersébeth Aszszony ó kglme ... Conferált az Lukafalvi Ecclesiában lako Papok számára ... egy darab kaszálo rétet [i.h. 51].

2. származási helyre utaló előnévként; ca nume plasată înaintea numelui de familie indicând locul de naștere al individului; als auf den Abstammungsort hinweisendes Prädikat vor dem Familiennamen. 1686/1687 k.: Egy gyolts kendőtis ugya(n) Benkő Ur(am)^a adott [i.h. 95. — ^aLukafalvi Nagy Benkő György az ákosfalvi (MT) kápolnához].

lukrikupidítás pénzvágy, haszonlesés; lăcomie de bani, sete de câștig; Geldgier, Gewinnsucht. 1728: eszre vévén annak az malignus ember(ne)k nagy Lucri cupiditassat; másképpen igyekeztem elméjét explorálni, es csak mostanság hamar kézre kerittse s incaptiváltván őket nekem mingjárt hírré tegye, két Arannyat igirtem nekíe ... arra nagy örömmel fogadá, hogy Circiter három négy napok alatt meg keritti s incaptivállya többire őket [Légen K; TL. Szilvási Boldizsár gr. Teleki Pálhoz].

lukrum nyereség, haszon; câștig, folos; Gewinn, Nutzen. 1558: választattam vala ő felsegektől ... az Nagy banyay arany kamorának Meg visitalasara Mindenben, Mind kwlső es titkos dolgokból Mind Cement es Mind valasztas, es lucrumok felől, kyt en, es Melliekben Hyuen el Jaruan Mindeneket, Meg Jelentette(m) bösegesen, kyert sok embertől Nagy haragot vőttem [Nsz; MKsz 1896. 294]. 1595: Ha kedigh az be zedesbe walami kár lenne gonoz adossok miatt felét ennek az fogiatkosznak Sara azzony zenweggye, felét wiczey Mathe, mint hogy az lucrumnak fele wiczey Mathét nézj, fele az zoniomat illeti [Kv; RDL I. 132a]. 1599: Az keozép Vas-

nak szama a Varosial edgiütt 1161 ... keolt el benne körül be 717 az lucrumot Nem tudhatni, Mivel hogy kit olczobban, kit dragabban attunk égienként Nieha az roszzat olczobbanis kellet Adnunk hogi nem mint allot^a [Kv; Szám. 8/XI. 25. — ^aA vas ára]. 1680: Bő bornak idejen ez helyly(en) Continuus Korcsoma szokott lenni, de mikor szűkőn terem, hat füldes bornak a lucrumát szárazzon szokták rajtok meg venni, ugj mint mind(en) füldöstől tizen hét het forintott facientes — fl 22 [A.porumbák F; Ált Urb. 49]. 1692: nemellyk varossok eő kglmek(ne)k az ideghe(n) Orszagra valo Commer-tiumra nézve olj heljen helyheztetet hogi bekesseges vőd-ben felljeb megjen abbol valo lucrum, hogj sem két har-(m) varmegje(ne)k jövedelme [Szókefva KK; Törzs. Sarosj Janos kezével]. 1741: Hogy ha a' Város Ser korcsomája, ő kglmek neglgentiájok; vagy Contumatiájok miatt szenyvedne, heverne, a' Nms Város, a' defectust ő keglmeken meg-vehesse, az az, a' mennyi Lucrum rend szerint ingrediálhatott volna a' korcsoma heverése alatt [Dés; Jk 552b]. — L. még MKsz 1896. 367; TML III, 105; UF I, 333.

Szk: ~ *jő* haszon származik. 1558 k.: egy Nehanzor Egy Nyomo aranyból töb lucrum Jő ... Mikor a be vőth arany Jol vagyon Meg frisselue [Nsz; MKsz 1896. 292]. 1574: My okbol egy Nehanzor Egy Nyomo aranyból töb lucrum Jő, hogy Nem Mazor [Nsz; i.h.]. 1691: a' mi lucrum az Bor fogasbul az idő alatt jü [Dés; Jk] * ~ *ot el/kivesz*. 1642: Veot volt Borbely Peterteol egy nehany altalag bort, de az lucromat kjveotte eo N(agysa-ga) szamara [Szászfenes K; GyU 92]. 1722: el veszi az rettenetes éget bor főzők(ne)k Palyinkaja a Lucrumot [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. * ~ *ra vesz*. 1718: vette(m) lucrumra vagy 4. Erdélyi hordoval, azokat Mele-geb időre hagyom Savanyubbacsák lévén [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból] * ~ *ul ad*. 1595: ez el mult ezten-deokban adott wolt nehay wiczey Gaspar vram, viczey Mathe vramnak Eot ezer forintot Erre az eot ezer forintra adott viczey Mate Sara azzonnak lucrūmul Bechy es teoreok marhat, haromezer es eottwen ket forint arat [Kv; RDL I. 132a].

lumbrázás vmilyen kockajáték; un fel de joc cu zaruri; igrindein Würfelspiel. 1816: Egy Lumbrázáshoz valo Ládátka [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

lumen szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~ *t ad* vmi megvilágít vmit, világosságot gyűjt vmilyen kérdésben; a elucida/clarifica ceva; etw. erhellen, Licht in etw. bringen. 1667: En ugyan néki semmit sem mondtam az dolgokba, hanem mind csak Rákóczi Ferenczet praetendáltam, de bizony ha az fejedelemnek és uraknak tetszenék, meg kellene jelenteni néki, bizony sokba lument adna [TML IV, 35 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz] * ~ *t vehet (magának)* megvilágosodhatik vmi vki számára; a putea să clarifice ceva pentru sine; (sich) etw. für jn erhellen können. 1702: Falunkent mindenütt legyen az Urak(na)k, Fő és Nemes Rendeknek s szabad Székelyek(ne)k Conscriptioja, hogj abbol vehes-sünk osztan lument, kinek kinek mennyi So és honnan adassék háza szükségére esztendőtt által és az ollyan Conscriptiorol valo Lista be küldessék [UszLt IX. 77. 42 gub.]. 1757: az Ik ... banyajok(na)k Colálásától egje-

bütt el nem fogottat(na)k. hanem azan hely az hol az viz van maradgjan vesztegségben se az vizet ki ne vonnyák se an(na)k uttyát ne igazgassák hogj az Oculatorok meg láthassák ugj az mint az dolog van es hogj magokn(a)k vehessenek világos lument az Contra versia felől [To-rockó; Bosla] * ~ *t vesz* megvilágosodik vki számára vmilyen kérdés; a se clarifica ceva pentru cineva; irgend-eine Frage erhellte sich für jn. 1672: Az németnek soha úgy nem kereshetjük kedvét, hogy barátunk legyen ... Ezekben hogy Kegyelmed jobb lument vegyen, im Bet-len Gábornak két rendbeli maga kezével irt irását küld-tem Kegyelmednek [TML VI, 55 Teleki Mihály Bethlen Miklóshoz].

lumen-hordás *diákny* reggeli lámpagyújtás; aprinsul lámpii; morgendliche Lampenanzündung. 1870 k./1914: lumen hordás. Minden reggel 5 órakor a nagy csen-gettyüt meghúzták, akkor vagy az éjjelutáni deákvigil, vagy az apparitor egy lámpást vivő szolga vigillel bejárta a szobákat, s a mosdóasztalra kitett közös gyertyát meg-gyújtván felköltötte a hábitációt [MvÉrt. 24].

lumina birt. szr-os alakban; cu sufix posesiv; mit pos-sessiver Personalendung: kb. vkinek élete gyertyája; fir-ul viejii cuiva, viaja cuiva; js Lebenslicht/kerze. 1769: tsak adná az Isten kezem közé az mezőn valahol el oltá-nám a lumináját soha nem ennék többet [T; Told. 3a]. 1780: szidta luminyáját, krucsáját hogy menyen ki az udvarbol [Buza SzD; LLt Csáky-per 113. L. 20].

luminálás féldrágakőfajta; un fel de piatră semi-prețioasă; Art Halbedelstein. 1622: Az Eötuős Mwzer-beől Jutot (!) Mihalynak valamj keőuek: Tizen nioicz luminallas l p(er) d. 3. tt f. — d. 54 Hat nehezek poris latiat p(er) d. 25 . tt f. — d. 50 [Kv; RDL I. 119].

Szk: *veres* ~. 1622: Egy almatizt (!) gyeöröben valo tt f — d. 25 . egy igaz rubint . Harom almadin, s ket ueres luminallas tt f — d. 10 [Kv; i.h.].

lunatika-forma hóbortos-forma; smintit; rappelig | holdkóros; lunatic; lunatisch. 1762: Sz: Györgyi Ilona liha álhatatlan beszédű, lunatica forma majd tsak gyermek [Torda; TJkT V. 85].

lunga *diákny* cérnakáplár; lungan; Hopfenstange. 1870 k./1914: Lunga: a longus latin szónak elferdítésé-vel használt gúnyneve volt a vékony, magas növesű, nyurga legénykékek; kiket magyarosan „cérna káp-lár”-oknak is neveztek [MvÉrt. 24–5].

lunka (víz melletti) kaszálórét; luncă; Mahdwiese (am Wasser). 1617: Abrugifalvi hatarb(an) az meli Lunka ide ala vagion Istuan deaknal szalagb(an) huz forint-b(an) egienlőkeppen valczia ki es osztozzanak [Abrud-bánya; Törzs]. 1637: Kringul kinepi new helyen vagyon egy szely feőld, melyb(e) bele vethetni harmincz keőbeől buzatt ... az Jfju Janos lunkayabanis ... Cubul: N. 40 [A.komána F; UC 14/42. 185]. 1715: a Völgiben, a Pa-tak körül, a' mellj darab tisztás mező avagi Lunka volt azt hívták Mogosnak [Lupsa TA; WH. Von Makaria (70) vall.] | a Völgiben volt valami darab Lunka (: kaszáló :) a mellj akkoris, mostis Mogosnak hivattatott [Ponor TA; WH. Pracze Flora (64) jb vall.]. 1749: Ban-

csila Feleséges ember, a Lunkán Béli László Ur főedin lakik [Pürkerec Br; BrÁlt Stenner IV. 104. — Binder Pál kijegyzése]. 1765: ezen . . . distingvált szántó földeknek végekben lévő vizes hely miatt hagyott Lunkáival edgyütt kellé rugni éppen . . . Váradí Moyses Ur(am) Domb alatt lévő tós kaszallojára? [H; JHb XXXIII. 19 vk]. 1785: ki azt mondja . . . hogy a Homorodi lunká-b(an) ölték meg, és a Marosb(a) hányták, ki egyebet, de mindenik bizonytalan [BK. Bara Ferenc lev. Szászvárosból]. 1815: vagyon a' Falun küjel lévő lunkájok szélibe lak helyek, az holatt nyomássába marhájokra nézt mulatozni szoktanak volt [Orsova MT; Born. G. XV/13 Molduván Vaszília (78) vall.].

Hn. 1648: Az Also fordulora Lunka meghet buza föld [Porumbák F; UF I, 874]. 1700: az Mecze torokb(an) egy nagy Lunka nevű rét [Abrudbánya]. 1729: a' Lunka Torokban (sz) [Szentmargita SzD]. 1730: Az határ szélyben Lunka nevű helyben (k) [uo.]. 1745: A Székáson tul a Falu lunkája mellett (k) [Veresegyháza AF]. 1750: a' Tibori hataron levő Szőlő hegyben a' Lunka nevű helyben [Tibor AF]. 1754: A' Malom Lunkáján (k) [Hodák MT]. 1764/1786: Vagyon Borbánd felől egy nagy Egerfa Berek, Lunka nevezetű hely [Sárd AF]. 1773: A Lunkában a Marus mellett [Vasláb Cs]. 1774: Alsó Határban: A Lunka mellett (sz) [O.bogát AF]. 1794: a Lunkára rugo térben (k) [Asszonynepe AF]. 1801: A' falun kívül a' Lunkára . . . bé járo ut [Sővényfa KK]. 1810: A' Lunkába (sz) [Mikószilvás AF]. 1811: Falunak also végén Lunka nevezetű helyen [Spring AF]. 1834: A Lunkán (k) [Gombás AF]. 1865: Podusosbéli kis Lunka [Sorostély AF]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

lunkuca rétecske; luncuță, lunculiță; Wieselein. 1765: ezen Lunkutáz nem emlekezünk reá hogy mikor és ki irtotta légyen ki | mi mondotuk hogy azon Lunkutázis az Erdőhez kell mérni [Hosszútelek AF; JHb XXVII. 25. Sn].

Hn. 1795/1798: A' Rét Szélben a' Lunkutzában (sz) [Pókafva AF; EHA].

lurkó diákny kamasz fiú; adolescent; Schlingel, Flegel. 1870 k./1914: Nebuló: inkább a kisebb és helytelenkedő, rosszalkodó gyermekek neve, a nagyobbak voltak aztán a lurkók, hoplások, korifeusok [MvÉrt. 27].

lusta I. mn rest; lené; faul. 1777: Még ez az lusta Retegi Zsigmondné is itten fanczillaskodott volt [RettE 374]. 1803: mindenféle mofskos szokkal illette Fodor Sigmundné Asszonyamatis, Lustának, a' Segesvári Hohér seperjen meg mondotta [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1814: Te mond meg annak a' Kurva Lusta ki csapni valo Nénédnek, a Hohér seperje meg, hogy az Uramnak Ebédet ne adjan mert az ördög elviszi [Dés; DLt 222].

Án. 1840: Lusta név alatt levő barna pej kantza 4 esztendő [Hszj barnapej al.].

II. fn lotyó, kurva; curvă; Hure. Szk: ~nak kiált. 1814: ki csapni valo kurvának, Lustának, szajhának, Lotyonak kiáltotta e? [Dés; DLt 222 vk] | az Alperes á felperest rútúl mofskolta, illetlen szökkal illette, kurvának, lustának ki csapni valónak kiáltotta [Dés; i.h.]. 1816: Timár Györgyné Szász Mária Kurvának, Lus-

táknak és rongyos valagu Czofráknak kiáltotta s mofskolta . . . az Asszonyokat [Dés; DLt 99] * ~nak pronunció. 1746: az edgyik Jncta Sáska Sára az Actrix Asszont terhesen diffamalta . . . lustának, tortyosnak pronunció, szidta egész házát átkozta [Torda; TjKt III. 99].

lustáz kurvának/lotyónak mond/beccsmérel; a-i spune cuiva că este curvă; jn Hure nennen. 1814: az Exponens Feleséget másoknak hallatára mi okon kurvázta, Lustázta és mofskolta [Dés; DLt 222 vk]. 1816: az egész uttzbéli Asszonyokat Kurvázza, Lustázza [Dés; DLt 99].

lustos I. mocskos, lucskos; murdar; schmutzig, quatschnaB. 1623: megh tapogatta <Var>ga Miklos Falabonak^a az valagat, es lustos volt [Mv; MvLt 290. 32b. — ^aKatának].

Szk: ~ farkú. 1629: Hallottam azt Makaj Meszaros Istuannetul . . . monda Bandi Ferenczre feleöl, hogi az lustos farku kurua [Mv; i.h. 8. — A teljesebb szö. lustoskodik al.].

2. beccsm emberre von.; despre oameni; in Bezug auf Menschen: förtelmes, ocsmány; spurcat, oribil; abscheulich, scheußlich. 1625: Falabu Janosne is . . . tutta az leanianak kuruasagatt . . . sokszor zitta a leaniat mondua(n). Te lustos hires kurua regen megh erdemletted volna te hogy keöuel vertek <v>olna agion [Mv; i.h. 32b]. 1631: az Forrai Benedek fiais azt mondgia vala egiszer Kutas Janosnenak hogi te ugja(n) azt mondgia aniam hogi lustos hires kurua vagi te [Mv; i.h. 254a]. 1633: az Hadnag^a szeörmien kezdi Azzoniomat szidni mondua(n), te lustos, bestie nilua(n) valo kurua ne(m) elegzele megh en uele(m) hog^a mastis szerezcz | hallam hogy mo(n)da Fülöp Palne be ne hozzatok az lustos ferelmes kuruat az en haza(m)hoz [Mv; i.h. 121a, 133a].

lustoskodik beccsm förtelmeskedik; a se comporta oribil; sich abscheulich/scheußlich benehmen. 1629: Hallotta(m) azt Makaj Meszaros Istuannetul . . . monda Bandi Ferenczre feleöl, hogi az lustos farku kurua, nem megiek azért ki ebből az hazbol, hanem neki adom az gjolcz felseö ingemet, had lustoskodgjek benne, enis adhatok megh három forintot neki de megh sem vet az seggire valot vele, hanem meg itta s ki huddozta, kire enis monda(m) hogy ne szidgia . . . de eö ugja(n) azt monda hogi ugjan csak lustoskodik eö, az lustos kurua [Mv; MvLt 290. 78].

lustra összeírás; conscripție; Zusammenschreibung. 1809: Én Királyi fő Kormányozo, a Királyi Guberniummal egyet értöleg . . . minden Armalistának, Egyházi Nemes Embereket, Primipilusokat, és Pixidariusokat, arról bizonyossá tészem, hogy mihelyest ök a közelebről tartando Gyírás Székeknek alkalmatosságával lustraltatnak és ezen Lustráról készült Cathalogusok a Kir. Fő Igazgato Tanátsnak fel küldetnek, azonnal az adoza Tabellákból jövendöre nézve lejendö kitöröltetések aránt a Rendelések megh fognak tétetni [Kv; Somb. II].

lustrálás diákny bentlakásbéli számbavétel; luare în evidență (în internat); Zusammenzählung (im Internat).

1870 k./1914: Az igazgató megállapította minden szoba lakosságát ... Erre aztán elkezdődött az ideiglenes helyekről az állandó lakóhelyre való hurcolkodás, mi pár óra alatt úgy beveződött, hogy estére már mindenki a maga lokusán s publikájánál várta az első lustrálást [MvÉrt. 12].

lustrált összeírt; trecut în registru de evidență; zusammengeschrieben | lajstromba vett; inregistrat, inscriș; registriert, ins Register eingetragen. 1809: csak a' nem Lustrált Személyeken hajtassam az Restans Contributiót | Hivataloson tudositott vala engemet, a Ttes Tisztség, hogy továbbí rendelésig az még hátra lévő, s kún heverő restantiát a Lustrált Személyeken egy átaljában ne hajtassam [Lengyelva U; UszLt ComGub. 1641, 1734].

lustráltatik összeíratik, lajstromba vétetik; a fi inregistrat; zusammengeschrieben/ins Register eingetragen werden. 1809: a közelebből tartando Gyírás Székeknek alkalmatosságával lustraltatnak [Kv; Somb. II. — A teljesebb szöveg *lustra* al.].

luszter 1. csillár; lustră; Lüster. 1784: ezen Palotával össze rugó két Szobák ... azokban lévő három nagy tükörökkel, két Lusterekkel es Falon függő, nyolcz Gyertya tartókkal együtt [Mv; Told. 16/87]. 1816: a' más két első Házokban a' Stakaturakban Lusternek valo vas Horog van [Kv; Born. IV. 14]. 1849: Vagyan ... Groff Nő ő Nagysága szabájába — egy igen diszletes lántzazon a' palota közepén függő aranyazatt Luszter — mellyen őt felől lehet gyertyákat tartani [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. 1850: Az ebédő nagy palotán A nagy kristály metzett üvegből csillár (: luszter :) 50 vft [Algyógy H; Born. F. II]. 1851: 1 fejr téka és egy felakasztott Luszter [Nagyfalu Sz; HG Vegyes III].

Szk: hatágú ~. 1863: hat águ Lusterért a bátsi templom számára fl. 12 [Bács K; RKAk 235] * **lámpásos** ~ 1848: Három nagy lámpásos Luszter [MKG Conscr.].
2. falra való (ezüst) ~ (ezüst) fali lámpa; lámpă de perete din argint; (silberne) Wandlampe. 1823: Két ezüst falra való luszter, aranyozott levelekkel ki rakott szárával édgýtt [Szentbenedek SzD; Ks 38. V Clenodia fam.].

lusztergolyó kb. fényezett/zománcos golyó; bilă smăltuită; Lüsterkugel. 1870: 4 alb. (!) templomi lusztergolyó xr 20 [Bács K; RKAk 247].

luszthausz üdülőház, kéjlak; vilă; Lusthaus. 1704: Azután úgy mentünk ismét vissza a Brotterbe, ahová az asszonyok is kijűvén hinton, a generálné luszthauszát megjártuk, és onnan a kertbe is bejöttünk és megjártuk a kertet is [WIN I, 76–7].

lusztrejze gúny kéjutazás; călătorie de plăcere; Lustreise. 1880: Ha Húsvétra errefelé jönnél egy kicsi lustreizéra a feleségeddel, nem ártana. — Szállásokat volna nálam [PLev. 73 Petelei István Jakab Ödönhoz].

lusztrín 1. lüsztrín (selyemszövet); lustrin; Seidenstoff. **Szk:** ~ **matéria**. 1773: Egy Kavé Szin paraszt mejtarto lusztring matériából és egy rozsz mejtarto ajj [RLt].

2. lüsztrínból készült; facut din lustrin; aus Seidenstoff verfertigt. Szk: ~ **mente**. 1761: Egy fekete Uj

Lusztrín mente, nusztral premezve, az eleje nyestel bérelve, a hata pedig Roka mállal [Koronka MT; Told. 8] * ~ **paplan**. 1758: Egy arannyal, s színes Sellymekkel varrott, hammúszin Lusztrín Paplan, mellyen az magunk Czimere^a van ki varva, a' Széle veres croquet [Nsz; TSb 21. — ^aA gr. Teleki családé] * ~ **szoknya**. 1768: Káv szín Lusztrín szoknya vállastol, Singe három Forint, három rend Frantzia arany Cspike a' vállán [Császári SzD; WassLt gr. Wass Ágnes köntősei közt]. 1770: Szerderjes Lusztring Szoknya Arany kötessel keskeny Paszomántal, hozzá valo vállal [Kisesküllő K; RLt 0. 4 Sombori Gáborné Salánki Ráchel hagy. Désfalvi Simon Mihály kezével]. 1776: Vit el Egy Szerderjes Lusztring Szoknyát, hozzá valo vállal, es Melly tartoval, mellynekis a Vállán keskenyeb, Arany Cspike vagyon [M.köblös SzD; RLt Sombori Klára és László lelt.] * ~ **váll**. 1763: 1 Gyöngy szín Lusztri váll ezüst kötessel mely tartojokkal [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes lelt.].

A jel-re I. Károlyi: Szövő-fonóipari nyersanyag, fonál és készáru. Bp. 1943. 66.

lutált agyaggal bevont (lombik); (retortá) acoperită cu lut; (Kolben/Retorte) mit Ton überzogen. 1558: (A keveréket) ved el az twzról es had meg lassan lassan hidegwiny es mikoron hideg volna ted Nagiob edenben ... Melyben alion harom Napeg, hogy meg Nedueswlion; annak vtanna ted egy lutalt tök luegben distillalásra az alambicom Altal gienge twzön es Jq ky belölle feier vyz, Minth egy tey, Mely viz neueztetik lac virginisnek [Nsz; MKsz 1896. 286].

luther lutheránus/evangélikus vallású ember; luteran; Lutheraner. 1670: Mi reánk nagy nehezteles volt s ugyan maga nyelve vallása Rákóczi Ferencznek egy barátunk előtt, calvinisták luttereket nem akarják magok közé venni [TML V, 151 Keczer Menyhért Teleki Mihályhoz].

lutherána 1. szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktionen: ~ **eklézsia** evangélikus eklézsia; parohie luterană; lutherische Kirchengemeinde. 1735/1826: (A) Hosszuaszo^ai^a Lutherana Ecclesia a' béli jussát kívánván defendálni, végre azon Lodormányiakkal ugy componáltak, hogy egy darabját az Erdőnek kiirtásra és colálásra a Lodormányiaknak engedvén ... (a) Dézmát mindazonáltal magának reserválta [SzentkZs Lodormányi dézma. — ^aKK. ^bLodormány (KK) lakosainak] * ~ **vallás** evangélikus vallás; religia luterană; lutherische Konfession. 1823–1830: Augustus a lengyel királyságért pápista lett Az udvarán kívül vallásbeli gyakorlást nem folytat, mely szerént a lutherana vallás uralkodó vallásnak maradott, és Drezdában is a pápista papnak az udvaron kívül nem szabad papi köntösben járni [FogE 196].

2. evangélikus vallású (nő); luterană; Lutheranerin. 1843: (Varga Katalin) . azt is mondotta, hogy ő deácul, magyarul, németül, zsidóul, szászul és oláhu tud beszélni. Egyébként szászné lenne es lutherána [VKp 113].

lutheranizmus lutheránus/evangélikus vallás; luteranizm; lutherische Konfession. 1653: Mikor János ki-

rály^a felserdült volna az attya halála után . immár ide Erdélybe is béhatott vala a Luther Márton reformált tudománya . . egy Johannes Huntherus nevű déák, ki akkor oda fel lakott . . alá jöven úgy hozott alá a Luther Márton könyveibe, és úgy serpált azután az egész szász-ságon a lutheranizmus [ETA I, 26 NSz. — ^aJános Zsigmond].

lutheránus I. mn evangélikus; luteran; lutherisch. 1653: a Luther discipulusi elpártolának egymástól, és magokon Calvinusról marada a calvinista név, és Lutherről a másik felen a lutheranus név mind e máj napiglan [ETA I, 26 NSz]. 1676: Úgy látom, Uram, a lutheránus atyafiak szívesen munkálódnának az otthon valóknak mellénk való állásában [TML VII, 268 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. 1698: Felséged méltoztassék azan oláh Papokat és Görög Valláson levő szerzeteseket azon Privilegiumb(an) és Jussokban részeltetni, a mellyel nem csak a Catholicus, hanem az Arianus, Lutheranus és Calvinista Papok élnek [UszLt IX. 76. 64 gub.]. 1726: Hadnagy Uram(na)k Karoly Samuel Uram(na)k maga szájából hallottam . . . , hogy ő kglme inducalta azon Pápista Német Kovácsot Lutheranus vallásra [Ne; Ks 90]. 1772: Bara Andras nem tudom Unitarius Luthranus (!) Reformatus vagy Catholicus é mert sem égyczér sem mászszor nem mengyen az Temp-lomba [Dés; DLT 321. 63b].

Szk: ~sá lesz. 1710 k.: Körtvélyesi János . Szász Jánosért, szebeni promotióért s feleségéért lutheránussá lett [BÖN. 950]. 1726: beszélették azért lőtt volna az ut-rumban fel tett Német Kovács Lutheranussá; hogy ha-marébb vegyék bē az kovács Czéhbe [Ne; Ks 92].

II. fn evangélikus vallású ember; luteran; Mensch lutherischer Confession. 1653: Lutheranusoknak, calvinistáknak, arianusoknak ott semmi devotiójok nincsen, nem is volt, nem is lesz [ETA I, 121 NSz]. 1671: eddig is minden helyeken kétszer az I(sten)i szolgálatra harangoztanak, de úgy lattzik, hogy nemely más valláson való Attjafiak, úgy mint a' Lutheranusok sokkal alkalmato-sabb üdőt választottanak arra [SzJk 117]. 1710: amaz istentelen szebeni királybíró, Szász János alattomban a pápisták mellé csapá magát, és a pápisták hittelt asse

curálák ötet, hogy azon öt punctum nem ferialná a lutheránusokat és szász városokat, hanem csak a magyarokat és a református unitária religiót [CsH 307. — 1699-re von. feljegyzés]. 1815 k.: (A szász) lutheránusok, még templomot építettek istenitiszteletet a mostani templom melletti paplak első emeletén tartottak [Kv; ETF 107. 15]. 1833: (Eskettem) Sebes-Vári Pappiros Meistert Özv. Albrecht Ferentzet Ev Lutheranust, Krasznai születésű Nms Birtalan Lidia hajadon leánnyal [Damos K; RAK 29].

lutri sorsjáték; loterie; Lotterie. 1880: Úgy örvendek ez irántad tanúsított méltó elismerésnek, mintha ternót csináltam volna valamelyik lutrin [PLev. 82 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

luxus fényűzés; lux, eleganjá; Luxus. 1593: Varosul lathwan ith ez Varosban az Luxust mind az ferfy rende(n) mind feokeppen az Azzony Allat, es leanzo renden az Ruhazat dolgaban, itiltek eo kgmek sokaknak rend-heoz es erteokekheoz (!) kepest, Alkolmatlannak lenny . vegheztek azert eo kgmek eghez varosul ezt megh Zabolaszny [Kv; TanJk V/3. 206]. 1603: Miwelhogy az eolteozetben valo Luxus mind ferfy, mind azzony allat es Leanzo renden, az my varosy allapatunkat felette megh haladta . Tetzett eo kegeknek . hogy minden rendbely varosy feleynk réghy attyaynktol reank maratt rendy zarent es Nemzetsege zarent valo forma eolteozet-tet viselyen [Kv; i.h. I/1. 460].

lüget I. liget

lűrbörfa babér-fa; dafin, laur; Lorbeerbaum. 1780: a virág Háznál . Tzitromfa termő 500 (!) Narants alma 2 Termő és gyümölsős fige fa 40. Lűbör fa (!) 5 Aloe, s más sok ritka plánták virágok [Bethlen SzD; BK]. — Vö. a *lorber leves* címszóval.

lüttichi Lüttichben/Liège-ben készített; fabricat în Liège; in Lüttich/Liège erzeugt/verfertigt. 1805: Pistolyok . . . 9. Egy pár Lüttichi, ezüst készületű horgas kápájú, General Landoné volt [Mv; TGsz 52].